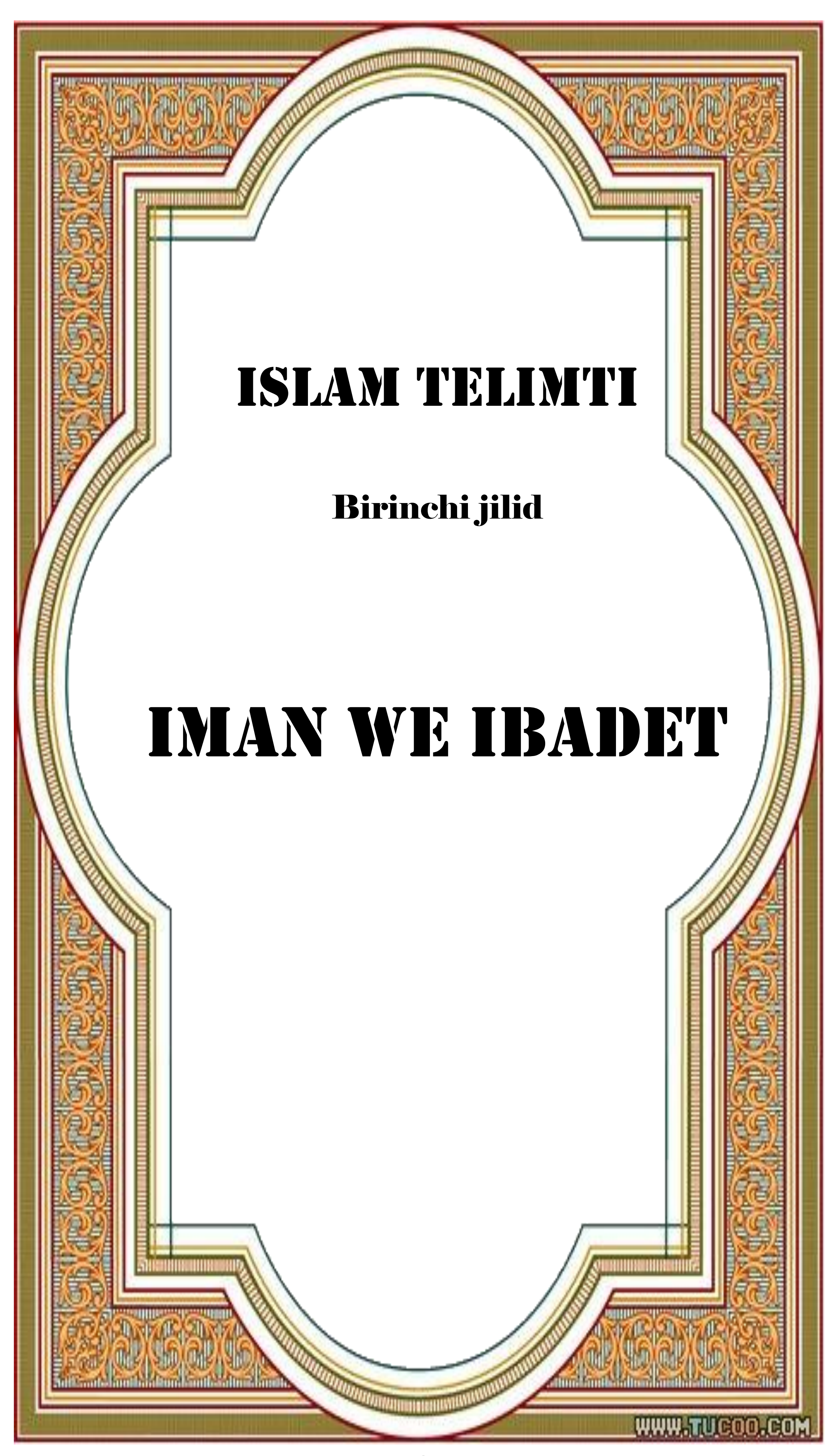
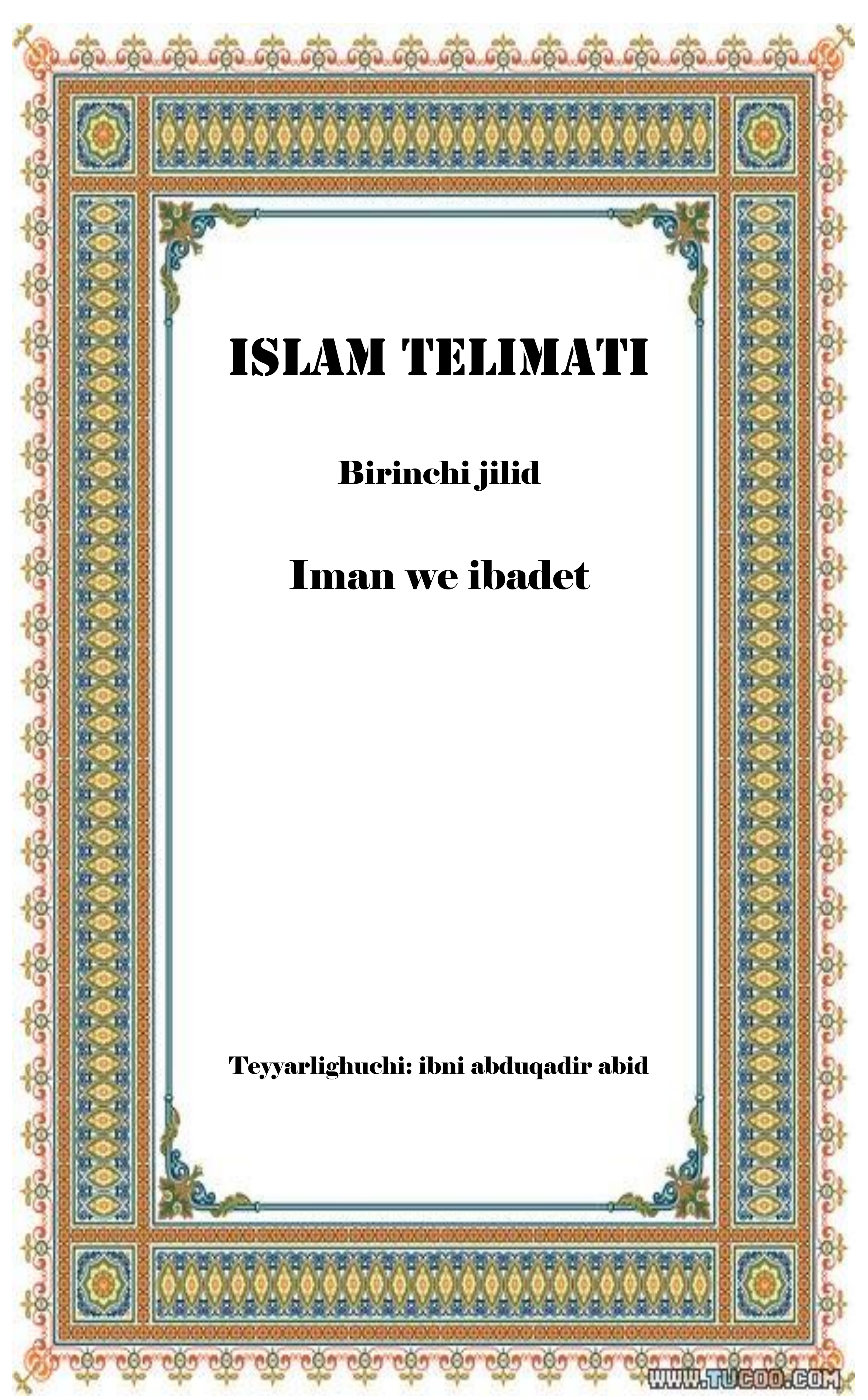

ISLAM TELIMTI
Birinchi jilid
IMAN WE IBADET
WWW.TUCOO.COM



ISLAM TELIMATI

Birinchi jilid

Iman we ibadet

Teyyarlighuchi: ibni abduqadir abid

"islam telimati" mejmuesining kirish sözi
bismillahirrahmanirrehiyim

nahayiti shepqetlik we méhriban allah taalaning nami bilen bashlaymen.

Barche medhiye we güzel maxtashlar alemlerning perwerdigari we möiminlerning medetkari janabi allah taalagha xastur. Yekke - yégane bolghan, hemme peqetla uningdin yardem soraydighan, héchkimge muhtaj bolmaydighan, toghmighan we toghulmighan we héchkishi uninggha tengdash bolalmaydighan janabi allahqa san - sanaqsiz hemdu sanalar bolsun.. Allah taalagha mewjudatning saniche hemdu sana éytimen, uni maxtaymen we uninggha shükri éytimen, uningdin meghpiret tileymen we uningdin méni toghra yolgha bashlishini ötünimen.

Mexluqatlirining eng yaxshisi, peyghemberlerning we elchilerning ichide tallan'ghini, heq dinni insaniyetke yetküzüsh arqiliq ularni kupri, zalalet we azghunluqning qarangghuluqliridin qutuldurup, iman, hidayet we heqiqetning nurigha yétekligen, insaniyetni toghra we heq yolgha chaqirghuchi bolghan söyümlük peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha, uning aile tawabiatlirigha we uning yolini dawamlashturup bizlergiche yetküzgen aliyjanap sahabilirigha, shundaqla ta qiyametkiche heq yolda yürgen möiminlerge dua we salam yollaymen.

Janabi allahtin biznimu ularning jümlisidin qilishini, barliq musulmanlarni özige itaet qilishqa, özining meghpiritige, raziliqigha érshishke muweppeq qilishini soraymen. Chünki allah néme dégen yaxshi igidar we néme dégen yaxshi yardemchi - he! Barliq hemdu sanalar alemlerning perwerdigarigha xastur.

Men muhemmed ibni sulayman meghribining "jamul pewaid" (hedisler toplimi) namliq 10 qisimliq (erepchisi 4 qisim) kitawidiki 10100 hedisni körüp chiqqandin kiyin, kitapta sehih hedislerdin sirit yene hesen, zeip hedislerning barliqini bilip, perzenitlirimiz waqitni tijep sehih hedislernila ögensun , zeip hedisler bilen qaymuqup qalmisun digen nyette muhendis muhemmed nasirdin albani teripidin sehih we hesen dep baha birilgen 6200 din artuqraq hedisni tallap "jamul pewaidtin tallan'ghan sehih hedisler" namida ikki kitap qilip teyyarlighan idim. Kiyyin buninggha ulap "emellerning peziliti heqqidiki 448 hedis" , tepsiri ibni kesirdin paydilinip "muiminler üchün nida ayetlirining tepsiri" namliq kitaplarnimu teyyarlap chiqtim. Emdilikte, janabi heq subhane weteelaning eqil paraset, kuch quwet , medet birishi bilen , sewiyemning töwen bolushigha yishimning 60 qa uliship qalghinigha qarimay "islam telimati" namidiki bu chong hejimlik kitapni teyyarlashqa tutush qildim. Esilide, jemeyitimizde her jehettin yitilgen, kitap yizishqa salahiyetlik alim - ölimalirimiz xili köp idi. Epsuski bu diyardiki türlük pitne pasad, kapaletsiz turmush helekchiliki we zulum qorqunjisi bilen alim –ölimalirimiz öz iqtidarini jari qildurushqa purset tapalmidi we pitinalmidi. Pen- tixnika we neshiriyatchiliq zor tereqqiyatlargha irishken bügünki dewirde, diyarimizda 30 nechche yildin buyan "quran kerim" ning terjimisini we qismen hedis kitaplirini birer - ikki qitim neshir qilip qoyghandin bashqa, islam eqidiliri, islam telimati toghirisida mukemmelrek birer kitap neshir qilinmidi. Intirnit boshluqida tarqalghan qismen eserlermu, bilimge teshna keng musulman qirndashlirimizning ihtiyajini qanduralmidi. Shu seweplik bu diyardiki 10 nechche milyondin artuq musulman qirindashlirimiz, sistimiliq halda islam eqide telimatlirini öginish sharaitigha ige bolalmidi. Hettaki nurghun- nurghunliri din - islam digendin xewersiz halda, atizim terbiyesi, gheripche medeniyet we örpe adetlerning tesiri bilen bulghunup turupmu özini shu halette bir musulman atap yashawatidu. Ist-isit! Bular üchün ökünimiz, bular üchün qayghurimiz, bular üchün hesret chikimiz. Epsuski bu

qirindashlirimiz, söyümlük ewlatlirimiz bizning bu hesretlirimizdin, kufrining qarangghuliqidin, atizim patqiqidin, iman islamning saadetlik, nurane mohitigha tartip chiqrish üchün biriwatqan qurbanlirimizdin, tirishchanliqimizdin bixewer bolupla qalmastin, belki yene bizdin renjip, bizdin chinip, özige kelgen xatirjemsizlik, ensizchilik we türlük bisim, balayi epetlerning sewebini islamdin körüp , bizidin körüp, bizge nepret bilen qarap yashawatidu. I allah! Özung hemmige kupaye, özengge tapshurduq, bizge, musulman qirindashlirimizgha sebir ata qilghaysen, eshu qirindashlirimizning heqni körüshige, heqni chüshünishige , heq yolgha qaytishigha yardem bergeysen. Iman islamning parlaq nurini qarangghu qeliblerge tarqitish yolidiki tirishchanliqimzni, ejir mihnitizni zaye qiliwetmigeysen. Hemme-hemmige özüng qadirsen, hikmet bilen ish qilghuchisen ya allah!

Yiqinqi yillardin buyan her qaysi jaylardiki bir bölük alim mujtehidlirimiz zor tirishchanliq körsitip, islam, iman, ibadet timisida yizilghan bir qisim nadir eserlerni ana tilimizgha terjime qilip keng jamaetchilikige sunup katta sawapliq ish qildi. Emma alimlarning eserlirini uyushturup "islam eqidisi" yaki "islam telimati" ni bir pütün halda yorutup biridighan, sistimilq, birer eser tixiche jamaetchilik bilen yüz körüshmidi. Kemine ajiz insan, islam dini ilmi toghirisidiki bilimlirimning yüze hem kemchil bolushigha qarimay, mushu sahediki boshluqning toldurlushigha az- tola paydisi bolarmikin digen muddia bilen mujtehid, alim ölimalirimizning aldigha ötüp bu büyük xizmetke kiriship qaldim. Kitaptiki barliq mezmunlarni alim ölimalirimiz teripidin terjime qilin'ghan, tüzülgen teyyar eserlerdin tallap, qobul qilip mezmun ret tertipi boyiche kirishtürdüm, uyushturdum. Bu arqiliq mujtehid, alim ölimalirimizning tepekkur jewherlirini "islam telimati" digen bir siziq üstige tizip jem qildim. Buning bilen ewlatlirimiz islam eqide bilimlirini, telimatlirini öginishte u kitap, bu kitapni axturup , qaymuqup yürmisun, ixtilap ichide qalmisun, qimmetlik waqtini zaye qiliwetmisun, didim. Mujtehid alim ölimalirimizning bu tenteklikmni eyipke buyrimasliqini, malamet qilmasliqini, ilim - meripet bilen toshqan derya kebi köngli blen epu qiliwitishini soraymen. Pütün netije, shan sherep kitap menbesidiki eserlerning muelliplirige mensup. Janabi heq subhane weteelaning ularning ejir mihnitige yarisha katta mukapat inamlirini ata qilishini tileymen. Hemde kemine ajiz ibni abduqadir abidning bu xizmetni toghra rewishte muwapiqiyetlik ilip birishmgha ilham medet birishini soraymen. Bu xizmetni meqset muddiagha layiq rewishte tamamlishimgha yiterlik waqit, eqliy we jismaniy küch quwet ata qilshini ümid qilimen. Amin!

Eziz qirindashlirimiz shunimu nezerdin saqit qilmisunki, bizning hazirqi diyarimizda her qaysi derijilik islam oqullirida ilim tehsil qilghan alim ölimalar we pishqedem alim-ölimalardin telim ilip öz diyarimizda yitiship chiqqan alim ölimalar bir qeder köp bolghanliqi üchünmu, yaki sheytan melunning düshmenliki tüpeylidinmu ishqilip bir sewepler bilen bular arisidiki ixtilap bisiqmayla kilish bilen birge, konilar bilen yingilar, kilassik kitaplar bilen yingi metbe, intirnit arqiliq tarqalghan kitaplar ottursidiki ixtilap we bir- birini chetke qiqish, itirap qilmasliq, hemmisi özi körgen, oqughan, bilginini sözlep, bashqilarning bilimige hörmet qilmasliqtek qatimal, tekebburane weziyet shekillip qaldi. Shu wejdin bir hedisni on olima, on xil terjime qilip yetküzidighan, intirnit arqiliq tarqalghan terjime nusxilarni itirap qilmaydighan bolup qaldi. Bu xil weziyet, musulman qérindashlirimizning islami bilimler bilen etrapliq terbiyelinishige kashila bolush bilen birge, kupraniy hakimiyetning arzu qilghinidek ishqa aylinip, musulmanlarning terbiyelinishi, uyushushi, islamiy aile, islamiy jemiyet berpa qilish üchün ilip barghan tirishchanliqlirini bisishigha, teqip qilishigha, yoqqa chirishigha destek bolup berdi. I allah! Alim ölimalirimiz arisigha inaqliq, itipaqliq , ilim meripet, hörmet, hidayet nurini

chachqin. Ularning qeliblirini islam, iman munbiride jem qilghin. Islamgha, dinimizgha ziyankeshlik qiliwatqan we ziyankeshlik qilishqa urunuwatqanlargha purset bermigin, ulargha insap ata qilip dinimizning heqliqini toghriliqini bildürüp yaman niyetliridin yandurghin. ! Amin.

Bu kitapni teyyarlashta ötkenki pishqedem ustaz- ölimalarning izidin mingip, ularning bu toghiridiki eserlirini öginip hem ölge qilip kitap mezmunining bir qeder toluq, tepsili iichamliqining muwapiq bolushi üchün küchümning yitishiche tirishtim. Aldinqilarning tejirbe sawaqliridin paydilinip kitap mezmunigha munasiwetlik ayet hedislerni erepche lebzi, terjimisi, ayet hedis numuri, rawiliri bilen qoshup toluq hem eynen kirgüzdüm.

Yene men mumkin qeder ixitlaptin yiraq turushqa tiriship, kitabta peyghember eleyhissalamdin toghra ishenchilik yollar bilen neqil qilin'ghan, muhendisler teripdin sehih yaki hesen dep baha birilgen hedisler shundaqla islam alimlirning köpinichisi ortaq pikirge kelgen köz- qarashlardin bashqisini kitabqa almidim. Bu eserning omumgha menpeetlik, chüshinishlik we toluq bir eser bolup chiqishi üchün eng ilghar we omumiy musulmanlar arisidiki ixtilapsiz pikirler bilen béyitish üchün madarimning yitishiche tirishchanliq körsettim. Janabi allahtin méni eng toghra we yaxshi yolgha bashlishini ümid qilimen. Chünki yollarning eng yaxshisigha uningdin bashqisi hidayet qilalmaydu. Shuningdek, allah taaladin bu kitabni xalisane öz raziliqi üchün qilishimni, kitabta körülgen xata – noqsanlarni bayqighan qérindashlirimizning méni epu qilishini ümid qilimen.

Men bu kitabta körülüsh éhtimali bolghan xataliq yaki ézishlar üchün kechürüm sorash bilen arzu - ümidlirimni tekrarlaymen. Chünki men yaxshi bir ish qilishni xalidim we peqetla dinimiz üchün xizmet qilishni meqsed qildim. Emma muweppeqiyet allahning ilikide bolup, men uninggha tewekkul qilimen we tewbe bilen uninggha yüzlinimen. "perwerdigarimiz, sen bizning yushurun we ashkara qilghanlirimizni bilip turisen, asman - zémindiki héch nerse allahqa mexpi emestur" (ibrahim sürisi 38 - ayet) "perwerdigarim, méni we bir qisim ewladimni namazni ada qilghuchi qilghin, perwerdigarimiz , duayimni qobul qilghin. Perwerdigarimiz, hésab alidighan künde (yeni qiyamet künide) manga, ata - anamgha we möminlerge meghpiret qilghin" (ibrahim sürisi40 - 41 - ayetler). Amin.

Bu kitabni perwedigarining üstidiki heqqini tunup yétip uninggha itaet qilghan, pishanisini uning buyruqlirini beja keltürüsh üchün sejdige qoyushqa aldirighan, özining yaratquchisi bolghan allahqa uning kattiliqi, üstünliki toghra we ebediy dawam qilidighan islam dinini tunighan halda roh we bedenning ezaliri bilen sejdige barghan, rohi nijisliqtin halqip, pak - pakize rohiy dunyagha örligen barliq perzenitlerge, ewlatlargha teqdim qilimen. Yene bu kitabimni toghra yol tépip allahning birlik barliqigha ishen'gen we allahqa asiyliq qilishtin qorqqan halda özini taet ibadetke bighishlap tewbige yüzlen'gen musulman, muslime qérindashilargha teqdim qilimen we ularning bu soghamni qobul qilishni ümid qélimen. Janabi allah taalaning bu kitapni barliq musulman qirindashlirimizning ailisge, hetta qelib öyilirigiche kirgüzüshini, bu kitap arqliq islamning hidayitige musherrep qilishini, bu kitabni islam üchün paydiliq qilishini we özining raziliqi üchün xalisane qobul qilishini soraymen. Amin!.

Bu kitapni teyyarlashta töwendiki kitaplarni asasi menbe we matiryal qildim.

1. muhemmed salih- "quran kerim we terjimisi"
2. meghribi- "jemul fewaidtin tallan'ghan sehih hedisler"(1-2- qisim)
3. yüsüf ehmed - "islam eqidiliri"
4. ebul ela mewdudi -"islam pirinsipi", "islam nimige chaqiridu"
5. yüsüf qerzawi- "teqdir", "islamdiki halal we haram ", "insaniyetning islam medeyitige muhtajliqi", "islam terbiyesi", "kelgüsidiki musulman ayal"

6. muhemmed ghazali- "musulmanlarning exlaqi"
7. muhemmed mehmud essawwaf-" namaz heqqide sawat"
8. muhemmed yüsüf - "islamdiki aile tüzümi", " namaz heqqide", "din we hayat", " roza ehkamliri we qaide tertipliri", "ilahi qorghan dua"
9. abdulhemid mehmud tahmaz- "yéngi uslubtiki henefiy fiqhisi"(1, 2, 3-, 4-, 5-tom)
10. sefiyur rehman mubarek fori- "shirin bulaq"
11. efif abdulpettah- "rohidin islam"
12. muhemmednurbin abdulhefiz- "islamda ewlat terbiyelesh usuli"
13. mehmud shakir- "xulepaurrashidyyin"
14. peridun ettar- "tezkiretul ewliya"
15. ehmed behjed -"allahning peyghemberliri"
16. emru xalid- "muiminning ibaditi"
17. nezire muhemmed salih- "ölüm hikmitidin axiret heqiqetlirigiche"
18. muhemmed rewwas-"islam iqtisadshunasliqi heqqide tetqiqat"
19. "quran kerim" din sual- jawaplar
20. "hedis sherif" tin sual- jawaplar
21. "sahabilar hayatidin tallanmilar"
22. "jamul esrar"(xezinetulesrar kubra)
23. "hazirqi dunyadiki din we mezhepler insiklupidiysi"
24. "eqidetul muiminin"
25. muhemmed mehmud zeq zoqi-"islam heqiqet bilen sepsete ottursida"
26. "islamdiki siyasi tüzüm",
27. "islam tüzümi"
28. "ayallarning islamdiki orni"
29. "islamda hazaret uqumi"
30. "islam dini we ilim pen", .. Qatarliq eserler

Kitap menbesidiki alim , mujtehid, musenniflarning qisqiche terjimehali

Imam ebu henife

imam ebuhenife (allah teela uninggha rehmet qilsun!) fiqhini bügünki sheklide bölüm-bölümge, bab-babqa ayrip retligen we yazghan eng deslepki kishidur. Uningdin kéyin imam malik (allah teela uninggha rehmet qilsun!) muwetta dégen kitabini shu tertip boyiche yézip chiqti. Imam ebuhenife (allah teela uninggha rehmet qilsun!) tabiin alimlirining kattilliridin hésaplinidu. Chünki, imam ebuhenife kichik waqtidila yigirmidek sahabi bilen uchrashqan. Imam ebu henife (allah teela uninggha rehmet qilsun!) hijriyening 80- yili tughulghan. Bu waqit téxi sahabi ewladlirining (allah teela ulardin razi bolsun!) zamani tügimigen waqit idi.

Imam ebuhenife (allah teela uninggha rehmet qilsun!) kufede katta sahabe abdullah ibni mesud reziyellahu enhuning shagirtlirining aldida fiqhi ilmi ögendi. Shunga kishiler "fiqhi bolsa, urughini abdullah ibni mesud reziyellahu enhu tikken, uni abdullah ibni mesud, eli reziyellahu enhu, ebuderda we aishe reziyellahu enhulardin ilim alghan elqeme ibni qeys sugharghan, uni hijriyening 95- yili wapat bolup ketken meshhur imam ibrahim nexeiy orighan, uni imam ebuhenifening ustazi we kufiliq hemmad ibni muslim ezgen yeni uni ilghighan we chüshünüksiz qiyin yerlirini ochuqlighan, uni imam ebuhenife (allah teela uninggha rehmet qilsun!) un qilghan, yeni uning qaidilirini tuzup chiqip u

qaidilerdin höküm chiqarghan we uning yollirini roshenleshtürgen, uni hijriye 113- yili tughulup baghdadta 182- yili wapat bolghan imam ebuhenifening eng katta shagirti we bash qazi imam ebuyüsüf xémir qilghan, yeni imam ebuhenifening qoyghan qaidilirini inchikiligen we u qaidilerdin téximu köp hökümlerni chiqirishqa tirishjanliq körsetken, uni hijriye 189- yili reyde wapat bolghan, imam ebuhenifening mezhepini tehrirligen we uning ikkinchi shagirti muhemmed ibni hesen sheybani nan qilghan bir ilimdur" deydu.

Muhemmed ibni sulayman meghribiy

muellipning toluq ismi muhemmed ibni sulayman meghribiy bolup, hijriye 1030 - yili marakeshning sus shehiri, tarudent kentide dunyagha kelgen. Deslepte öz shehiridiki alimlarda oqughan. Kéyin aljiriye we misir qatarliq döletlerge bérip, shu dewrning dangliq alimlirida ilim tehsil qilghan kiyin medine munewwerege bérip, bir mezgil istiqamet qilghandin kéyin, mekke mukerremege kélip olturaqlashqan we öylük ochaqliq bolghan. Bu mezgilde zamanning köp qismini dangliq eserlerni oqush we kitab yézish bilen ötküzgen. Hijriye 1080 - yili osmaniye xelipiligining weziri mustafa beg bilen uchriship istanbulgha kelgen. Istanbulda ehli ölimalarning izzet we éhtiramigha érishken. Istanbulda bir yilgha yéqin turghandin kéyin mekkige qaytqan. Mekkige qaytqandin kéyin, osmaniye xelipisi teripidin heremning mesulliqigha teyinlen'gen.

Muellip bu xizmetni jan dili bilen ada qilip, herem etrapidiki rabat, karwansaraylarni, mina we erapatqa baridighan yollarni islah qilghan. Muellip ömrining axirqi mezgilliride bala chaqilirini mekkide qoyup, özi shamgha kelgen. U yerde waqtini kitab yézish bilen ötküzgen. Muellip hijriye 1094 - yili késel sewebidin shamda alemdin ötken. Muellip zamanidiki dangliq alimlardin biri idi. Uning "siletulxelef bimewsulisselef" namliq meshhur esiri bar bolup, muellip bu eserde hedis kitablirining muellipliri bilen özining arisidiki sened zenjirini bayan qilghan. Uning ikkinchi meshhur esiri bolsa, "jemulfewaid" namliq hedisler toplimidur. U diniy ilimlardin sirt, astronomiye we matématika ilminimu pishshiq bilidighan yétük alim idi.

Elbani

muhemmed nasirdin elbani 1914- yili albaniyening ashkudira digen shehride tughulghan. Ashkodira eyni dewirde albaniyening paytexti idi. Albanining daisi ashkodira shehrining islam qazisi we türkiye osman xelipisining diniy wekili idi. Kiyin albanye komunizimni qobul qilghanda süriyege köchmen bolghan. Albanimu 9 yishida dadisi bilen bille süriyege hijret qilghan. Albani dadisining qolida quran, hedisshunasliq we henepi piqhisi qatarliq bilmlerni ögen'gendin bashqa süriyede bir qanche alimlardin deris alghan. Kiyin yaghachchiliq, saet rimunutchilq qatarliq hüner kesiplerni ögen'gen. Süriyening ezzahiriye namliq kütüpxanisada uzun mezgil ilim tehsil qilip hedisshunasliq bilen shughullan'ghan. 1954- yilidin bashlap muderrslikni bashlighan. Medine islam unwiristitining hedis pakultitigha oqutquchiliqqa teklip qilin'ghan hem mektep mudiri bolghan. Albani eyni dewirdiki seudi erebistanining muftisi sheyix abduleziz binbaz we ellame sheyix ibni useymin bilen zamandash hem meslekdash alimlardin idi. Bir qitim abdul eziz binbaz elbanining hedsshunasliq sahasidiki izdinishini nezerde tutup peyghember elyhissalamning namazni qandaq oqughanliqini körsütüp birish üchün elbanini öz ornigha imamilqqa teklip qilghan. Albani ömride :

« السلسلة الصحيحة»، « السلسلة الضعيفة»، « سنن أبي داود»، « جامع الترمذي»، « صحيح وضعيف سنن ابن ماجة»، « سنن النسائي»، « صحيح الترغيب والترهيب»، « ضعيف الترغيب والترهيب»، « الجامع الصغير وزيادته»، « مشكاة المصابيح»، « الأدب المفرد»، «صفة صلاة النبي»، «

حكم تارك الصلاة»، « رسالة قيام رمضان»، « مناسك الحج والعمرة»، « مختصر الشمائل المحمدية»، «
صحيح السيرة النبوية»، « رياض الصالحين»

qatarliq yirik kitaplarni yizip qaldurup islam dunyasi üchün körünerlik töhpe qoshqan. Elbani ilim saheside chiqarghan dangqi bilen1964 - yilidin tartip süriye hökümitining küzitish dairsige kirgüzülgen. 1999- yili 10- ayning 4- küni irordaniyening amman shehride wapat bolghan.

Ebu lela mewdudi

büyük alim islam peylasopi ebulela mewdudi yéqinqi zaman islam dewet yolida chaqnighan bir yultuz bolup, u 1903 - yili hindistanning heyder abad wélayiti orung abad shehiride bir ilim meripetlik ailide dunyagha kelgen. U kichikidin bashlapla ilimge hérismen bolup ereb tili, quran kerim ilmi we hedis sherip ilmi qatarliq ilimlerni ögen'gen. U 16 yéshida maliki mezhibining asasliq kitabi bolghan " muwetteء " hedis kitabini pishshiq we toluq yad élip bolghan. U 1932 - yildin bashlap " quran terjimisi " namliq ayliq jornal chiqirishqa bashlighan. 1938 - yili ebu elamewdudi hindistanning heyder abad dégen shehiridin pakistanning lahur shehirige köchüp kelgen. 1941 - yili lahurda " islam jamaiti " namliq teshkilat qurghan we bu teshkilatning reislikige saylan'ghan. U heqiqi bir mujahid we dewetchi bolup, kishilerni bided we xurapatliqtin xali sap heqiqi islam dinigha chaqiratti.

Mewdudi islam eqidilirini qattiq mudape qilghan bolup, pakistandiki qadiyane suluki we uning egeshküchilirige qarishi küresh qilghan. Bu sulukning toghra emesliki we uninggha egeshküchi kishilerning köpir ikenliki toghrisida petiwa bergen. Mewdudining bu petiwasi sewibidin pakistan hökümiti 1953 - yili uninggha ölüm jazasi hököm qilghan. Buni anglighan pütün islam dunyasi namayish qilip, pakistan hökümitidin bu hökümni emeldin qaldurush we uni qoyup bérishni telep qilghan. Musulmanlarning heywisidin qorqqan pakistan hökümiti ölüm jazasini emeldin qaldurup, uni yaridemchliri bilen birge qoyup bergen.

Ebuela mewdudi keng dairilik katta alim bolup herxil sahede herxil eser yazghan. U öz ömride 70 xildin artuq eser yézip qaldurghan. Uning eserlirining ichide " islamning pilanliq toghutqa bolghan köz qarishi ", "milletchilik we islam birliki ", " bügünki islam ", "islam hökümiti ", "islamdiki hayat pelsepisi ", " islam qanuni we uni ijra qilish yoli ", "oqughuchilarning islam dunyasining kélichikini qorup chiqishtiki roli ", "quranni chüshendürüsh " namliq tepsiri qatarliq eserliri alahide orunda turidu. U yuqarqidek jan - pidaliq bilen ishlep, islam dewet yolida alahide xizmet körsetkenliki üchün 1979 - yili xelqaraliq peysel mukapatigha érishken. Ulugh alim, mutepekkur islam peylasopi ebuela mewdudi 1979 - yili 9 - ayning 20 - küni niyu - yurk shehiridiki bir doxturxanida 76 yéshida alemdin ötken. Uning jesiti pakistan'gha yötkep kélinip shu yerde depne qilin'ghan.

Muhemmed ghezali

20 - esir islam dunyasida kamaletke yetken mutepekkur, tetqiqatchi islam alimi muhemmed ghezali yéqinqi zamandiki iqtidarliq, mol - hosulluq islam yazghuchilarning biri hem meshhur islam dewetchisi bolup, miladiye 1917 - yili misirning buheyre nahiyisining "neklel ineb" yézisida dunyagha kelgen. Shundaqla ustazliridin proféssor, muhemmed sheltut, muhemmed behimi we dangliq ölimalardin proféssor selime bishiri, ezher uniwérsitétining proféssori muhemmed ebdu qatarliqlarmu shu yézida dunyagha kelgen.

Muhemmed ghezali ezher uniwérsitétining dini fakultétidiki oqushini tamamlap islam dewiti saheside mutexesiske aylan'ghan. Magistirliq unwanigha teng kélidighan aliy

oqutquchiliq uniwanigha érishken. Yérim esirdin köprek waqtini misrning xeyri - saxawet ministirlikige qarashliq her qaysi mesjidlerde imamliq, waizliq we muddersilik qilish wezipiliri bilen ötküzgen. Xeyri - saxawet ministrlikining ministiri, dewet bashqarmisining bashliqi we mesjid bashqurush heyitining bashliqliq weziplirini öz üstige alghan. Ezher uniwérsitéti we seudi erebistanidiki dangliq uniwérsitétlardin padishah abdul eziz unwérsititi, ummul qora uniwérsitéti shundaqla qatar uniwérsitéti qatarliq nurghun uniwérsitétlarda uqutquchiliq qilghan. Axirida aljiriyediki padishah abdul qadir islam uniwérsitétining mektep mudirliq wezipisini ötigen. Kéyin salametlki yaxishi bolmay dem élishqa chiqqan.

U 50 parchigha yéqin kitab yazghan. Bularning ichidiki meshhurliri: "musulmanlarning exlaqi", "heqiyqet uchqunliri", "musulmanlarning étiqadi", "muhemmed eleyhissalamning tarixi", "heqiqet iznaliri", "islamni qandaq chüshinimiz", "allah bilen bille", "quran kursi", "islam dewiti hijirye 15 - esirni kütüwaldi", "musulmanlarning medeniyet birliki desturi", "islam hayatidiki mushkilatlar", "dewetchining qiynchiliqliri", "islam heqqide 100 soal", "islam dinining bashqa ellerdiki kelgüsi", "hayatliq qisisi" qatarliqlardin ibaret. Uningdin bashqa ghezzali padishah faysalning islam dinigha xizmet qilishta töhpisi zor bolghanlargha béridighan dunyawi mukapatigha érishken.

Sheyx yusuf qerdawi

doktor yusuf abdullah qerdawi pikir, dewet we fiqhé (islam hökümliri) ilmide ottura hal pozitsiye tutqan, mubalighe yaki perwasizliq éqimidin yiraq diniy alim bolup, bügünki islam dunyasining eng janliq namayendiliridin biri. U zat yuqiriqi ilimlerde ene shundaq normal pozitsiyide, quran we sünnet asasiy küchlük bolghan yetmish parchidin artuq kitab yézip qaldurghan. Bu eserlerde bir dewetchige xas qizghinliq, bir edibke xas bediiylik we yétishken alimgha xas inchikilik eks étip turidu.

Doktor yusuf abdullah qerdawi 1926 - yili misirning gherbiy qisimidiki seft turab yézisida dunyagha kelgen. Péqirane yashap ötken, bir dindar ailining yétim balisi bolup yashighan doktor yusuf abdullah qerdawining hayatigha ajayip zor tesirlerni körsetken. U besh yash waqtida yézisidiki bir quran yadlash ornigha (qarixanigha) kirip oqughan; kéyin, maarip ménistirlékige qarashliq bir medrisige tizimlitip, on yashqa kirmey turupla quran kerimni toluq yadlap bolghan... Uning qiraettiki mukemmelliki yéza ehlining uninggha bolghan izzitini qozghighan we ”sheyx yusuf“ dep ataydighan boliwalghan. U kichikidin bashlapla yézisidiki kishilerge quran tilawet qilip bérish bilen namazlirigha imam bolup bérishni bashlighan.

Doktorning oqush sepiri izchil elachiliq bilen dawam qilip, bashlan'ghuch we ottura mekteplergiche bolghan toqquz yilliq hayati ezherning tentadiki qisimida ötken. 1957 - yili, ereb birleshme xelipilikige qarashliq "ereb izdinish we tetqiqat instituti" din ereb tili we edebiyati boyiche yuqiri liysanisliq unwanigha érishken. U oxshash waqitta, usuluddin fakultétining hedis - tepsir qisimigha magistirliqqa tizimlitip, üch yildin kéyin, yeni 1960 - yili muweppeqiyet bilen uni tamamlighan. 1973 - yili yazda, doktorluq unwanigha érishken.

Sefiyyur rehman mubarek fori

sefiyyur rehman mubarek fori 1943- yili 7- ayning 4- küni hindistanning eizem kata ölkisi mubarek fori wilayiti huseyn abad kentide ensari jemeti nami bilen tonulghan uqumushluq bir ailide dunyagha kelgen (aptor özining terjimihalida bu jemetni ulugh sahabe ebu eyyub ensarining ewladi dep yazidu). 1948- yiligha qeder ailiside qurandin deslepki sawadini chiqarghan. 1948- yili mubarekfor darutteilimge oqushqa kirgen. Bu mektepte iptidai oqushluqlarni tamamlighandin kiyin siritta melum derijide pars tilini

ögen'gen, 1954- yili bu mektepni püttürüp mubarekfor ihyaololum mektipige oqushqa kirgen. Bu mektepte 1961- yiligha qeder ereb tili qaidiliri, din sheret ilimliri boyiche sistémiliq bilim igiligen we 1961- yili pezilet ünwani bilen bu mektepni püttürgen. Aptor sefiyyur rehman mo, din-sheret mektipide oquwatqan mezgilide hindistan hökümiti ilmi ünwan bahalash komitéti uyushturghan imtihanlargha qatniship 1959- yili "mewliwi " lik ünwanigha 1960- yili "alim"liq ünwanigha érishken. Mektep püttürgendin kéyin hindistanning allah abad nifpor qatarliq ölke sheherlerde telim-terbiye, diniy dewet ishliri bilen shughullan'ghan. 1963- yilidin 1972- yilighiche ölkilik eizem katta "irshad" (hidayet) uniwérsitéti qatarliq mekteplerde oqutquchi we mektep mudiri qatarliq wezipilerni ötep 1972- yili yurti mubarekforgha qaytip ana mektipi darutteilim mektipide telim-terbiye yitekchisi bolup ishligen. 1974- yili hindistan binars selefiye uniwérsitétining bash mudiri mubarekfor darutteilim mudirigha iltimas qilip sefi rehmanni selefiye uniwérsitétigha muderislikke yötkigen. U 18 parche kitab yazghan we birnechche parche maqale ilmiy eserlirini gézit- jurnallarda élan qildurghan. 1976- yili ereb edebiy penliri boyiche imtihan bérip aliy oqutquchiliq ünwanigha érishken.

Seyyid qutup

seyyid qutup 1906- yili 10- ayning 9 - küni dunyagha kelgen. 1933- yili qahire uniwéristitning darilulum pakoltitini tamamlighan. 1948- yili misir maarip ministirliki teripidin amérikigha ewetilip, amérikida ikki yil turghan... 1954- yili qolgha élinip, 10 yil turmida yatqan. 1965- yili qayta qolgha élinip, 1966- yili 8 - ayning 29 - küni abdul nasir hakmiyiti astidiki misir hökumiti teripidin shehid qilin'ghan.

Muhemmed mehmud essawuf

muellip islam dunyasida tunulghan alimlardin biri bolup, 1914 - yili iraqta dunyagha kelgen, misir elezher aliy bilim yurtida ilim tehsil qilghan. Iraq ölimaliridin emjed ezzehawi bilen islam qérindashliqi teshkilatini qurghan. Baghdat, mekke mukerremediki sheret pakultitlirida ders ötken. Pelestinni qutquzush teshkghlatigha reis bolghan. Islam dunya teshkilatini qurushqa qatnashqan. 1992 - yili wapat bolghan.

Ibni qeyyim jewzi

ibni qeyyim jewzi – henbeliy mezhibining péshiw aliridin biri. U hijriyining 691- yili - 1292 miladiyede meshiqta dunyagha kelgen bolup, sheyxulislam ibni teymiyede oqughan. Tepsir, hedis, fiqhi we ereb tili ilimliride toshqan alim. Uning fiqhishunasliqta qimmetlik eserliri bar. Hijriyining 751 – yili (miladiy1349 - yili) demeshiqta alemdin ötken.

****

ibni teymiye: ehmed ibni abdul heliym, katta mujtehid we mujahid, ataqliq alim, 728- hijiriye wapat bolghan.

Imam ehmed: ehmed ibni muhemmed ibni henbel, meshhur töt mezhebning biri bolghan henbeliy mezheb imami, muheddislerning kattisi, (164-241- hijiriye) baghdadta wapat bolghan.

Imam shewkani: muhemmed ibni eli, yemenning ellamisi, meshhur mujtehid, nurghun kitablarni yézip qaldurghan, (1173-1250hijiriye) sanada wapat bolghan.

Imam taberi: muhemmed ibni jerir ettaberi (ebu jeifer), muheddis, tarixshunas, mujtehid we katta mupessir. Nürghün eserlerni qaldurghan. Hijiriye 310 – yili wapat bolghan.

Imam newewi: yehya ibni sheref, leqimi: sheyxul islam we muhyiddiyn, katta muheddis we shafiiy feqih, sehihu muslimni sherhiligen. Hijiriye 676 – yili wapat bolghan.

Imam ebu dawud: sulayman ibni el eshes essijistani, meshhur hedis alimliridin, tonulghan alte hedis kitabining birini toplighan. Hijiriye 275 – yili wapat bolghan.

Imam qurtubi: muhemmed ibni ehmed el ensari, ataqliq mupessir we hedisshunas, malikiy mezheb feqihi. Hijiriye 671- yili wapat bolghan.

Ikrame: ikrame ibni abdullah elberberi, hezriti ibni abbasning xizmetchisi we shagirti, mekkilik tabiiy feqihlerning biri.hijiriye 107- yili wapat bolghan.

Imam razi: muhemmed ibni ömer elhüseyni, ataqliq mupessir we katta sheretshunas alim. Hijiriye 606- yili wapat bolghan.

Zemexsheri: mehmud ibni ömer ibni muhemmed el xarezmi ezzemexsheri, ataqliq mupessir, lüghetshunas we feqih, (tefsiyri keshshaf) muellipi. Hijiriye 538- yili wapat bolghan.

Mujahid: mujahid ibni jebr elmekki, tabiiy, hezriti abdullah ibni abbasning shagirti we mekkining mupessiri. Hijiriye 102- yaki 104 - yili wapat bolghan.

Muqatil: müqatil ibni sulayman elbelxi, katta mupessir. Hijiriye 150- yili wapat bolghan.

Weliyüllah dehlewi: ehmed ibni abdurrahiym, shah weliyullah dep tonulghan. Hijiriye 1176- yili wapat bolghan.

Ibni siyriyn: muhemmed ibni siyriyn, tabiiy we katta feqih. Hijiriye 110- yili wapat bolghan.

Hesen: hesen ibni yesar elbesri, tabiiy we katta alim. Hijiriye 110- yili wapat bolghan.

Hesen ibni salih ibni hey, feqih, teqwadar zatlardin. Hijiriye 166- yili wapat bolghan.

Zeyd ibni eli ibni huseyn ibni eli ibni ebi talib reziyellahu enhu, katta alim we zeydiyye mezhibining imami, hijiriye 120-yaki 121- yili wapat bolghan– t.

Elmueyyid billah: ehmed ibni elhuseyn ibni harun, ehli beytke mensup, zeydiyye mezhibi alimliridin. Hijiriye 411- yili wapat bolghan.

Mekhül ibni ebi muslim eshshami, tabiiy we katta feqih. 112- 118- yilliri ariliqida wapat bolghan .

Emru ibni diynar elmekki, katta tabiiy we zamanidiki mekkiliklerning muptisi. 125- yaki 126- hijiriye wapat bolghan– t.

Tawus: zekwan ibni keysan elyemani, tabiiy we katta alim. Hijiriye 106- yili wapat bolghan.

Dawud ibni eli ibni xalef, fiqhi imamlirining biri, zahiriy mezhebning asaschisi. Hijiriye 270- yili wapat bolghan.

Ibni xuzeyme dep tonulghan, katta hedisshunas alim we öz zamanidiki niyshapurning imami. Hijiriye 311- yili wapat bolghan.

Ibni elmunzir: muhemmed ibni ibrahim. Niyshapurluq mujtehid feqih, fiqhida mislisiz eserler qaldurghan. Hijiriye 319- yili wapat bolghan.

Elmerwezi, fiqhida we hediste yétishken imam, hijiriye 294- yili wapat bolghan.

Leys ibni seid elmisri, talantliq fiqhi imami. Hijiriye 175- yili wapat bolghan.

Ibni ebi leyla, zamanidiki kufe qazisi we katta feqih. Hijiriye 148- yili wapat bolghan.

Hisham ibni urwe ibni ezzubeyr, tabiiy we medinining katta feqihliridin biri. Hijiriye 146- yili wapat bolghan.

Ehmed ibni idris ibni abdurrahman elqarafi, ataqliq sheretshunas we malikiy mezheb katta feqihlirining biri. Hijiriye 684– yili wapat bolghan.

“islam telimati" mejmuesi uly nus,hisining bölümler munderijisi

birinchi jilid- "iman we ibadet"

ikkinchi jilid -"exlaq we aile"

üchinchi jilid- "quran we sünnet"

tötinchi jilid- "qanun we medeniyet"

“islam telimati" mejmuesi uly nus,hisining baplar munderijisi

birinchi jilid- "iman we ibadet"

tepsili munderije

Birinchi jilidning muqeddimisi
Bismillahirrahnanir rehiym

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

الحمد لله ربّ العالمين. والعاقبة للمتقين. والصلاة و السلام على خاتم المرسلين. وأفضل الخلق أجمعين. و على آله و أصحابه والتّابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

Jimi hemdu sana we güzel medhiyeler alemlerning perwerdigari allahqa xastur. Durud we salamlirimiz pütün ehli jahan'gha rehmet, yolbashchi, shapaetchi qilip ewetilgen peyghembirimiz muhemmedun sellellahu eleyhi wesellemge bolsun. Uning ehli beytige, sahabe kiramlirigha menggülük duayi salamlar bolsun. Amin!

Insaniyet turmushi, peqet toghra qimmet qarshining yéteklishi, kontrolliqida bolghanda andin saghlam tereqqi qilalaydu we yüksileleydu. Toghra qimmet qarshi peqet toghra étiqadtin hasil bolidu. Emiliyette hazir insanlarning qimmet qarshining toghra bolmasliqi tégi tektidin éyitqanda bu dunyada yashashtiki muddiani bilmigenlikide, yeni allahning biz insanlarni yartishtiki hikimitini chüshenmigenlikide.

Bügünki ilim-penning tereqqiyati kishlerning maddi turmushini yükseklikke kötürgen bolsimu, lékin maddizimchilarning rohiyitini qupquruq qaldurush bilen birge téximu rezilleshtüriwetti. Islam pen-téxnika netijilirini qollapla qalmastin, belki uni insanlarning mohim wezipisi dep békitti. Chünki allah zéminni güllendürüsh we orunbasarliqni insanlargha burch süptide yükligen hemde islam uni allahqa ibadet qilishning (boysünüshning) shekilliridin biri hem insaniyetning mewjutliqini bildürüshning usuli dep qaraydü.

Islam dini, insanyetni özining terbiyetchisi bolghan allah terepke qayturidu. Insaniyet özining mewjudliqi we hayatini allahdin qobul qilghinidek, özining ölchimi we qimmet qarashlirini uningdin qobul qilidighan bir dinbir küch qilidu. Shundaqla kishler bu dunyagha uning iradisi bilen kélip uning dergahigha qaytqandek, muamile we munasiwet ishliridimu uning terpige qaytidu.

Islam dini kishlerni allahqa tutashturidighan birdin-bir alaqini muqerrerleshtüridu. Bu alaqe üzülse, kishler ottursidiki munasiwet üzülüp dostluq alaqisi yoqaydu. Islam dini islam tüzümidin ibaret birla tüzümning heqiqet ikenlikini, uningdin bashqa her qandaq tüzümning jahalet tüzümi ikenlikini biktidu. Shundaqla allahning sheriiti (qanuni) din ibaret birla sheretning mewjudliqini, undin bashqa barliq qanunlarning kishler xiyaligha tayinip tüzüwalghan sepsete ikenlikini muqerrerleshtüridu.

Islam dini yuqirqidek ötkürlük we keskinlikke ige, shuning üchün islam insaniyetni zémin, tupraq, weten, millet munasiwetliridin qutquzup, insanlarche munasiwet ornitshiqa élip chiqti. Shunga allahning sheriiti yürgüzülgen wetenla musulmanning wetinidur. Bir musulman bilen u weten ahalisi ottursidiki munasiwet allah bilen bolghan munasiwet asasida ornitilidu.

Musulmanning teweliki uning eqidisi bolup, u eqide u musulmanni islam dölitidiki musulmanlar gewdisining bir ezasi qilidu hemde allahqa bolghan étiqadtin étilip chiqqan urugh-tuqqanchiliq munasiwitila musulmanning

munasiwiti bolidu. Musulman bilen uning ailisi arsidiki alaqe mana mushundaq ornitilidu. Biraq eqide oxshashmasliqi, balini ata-anisigha yaxshiliq qilishtin tosup qalmaydu. Eger ata-ana islamgha qarshi heriketlerde bolup qalsa, u ikkisi ottursidiki munasiwet shuan üzülidu.

Mana bu islam, peqet mushula islam... Islam dégen éghizdila éytip qoyidighan quruq söz emes, islam zéminida tughulishmu emes, islam namini kötürwilishmu emes. Shuningdek islam, islam ailiside tughulup, uningggha mirasxorluq qilishmu emes. Islam dini insaniyetni töwendiki alemdin kötürüp üstünki alemge tutashturdi. Haywanlar tebqisidin ayrip insanlar tebqisige élip chiqti. Jahalet qarangghuluqidin qutquzup islam nurigha bashlidi.

Islam élip kelgen étiqad, kainatning aqiwet we heqiqitini tonushtiki eng mukemmel sheklidur. Biz, bu xil étiqad bilen dunyadiki taghdek döwélinip ketken dunya qarash, eqide mezheblirini sélishturghan waqtimizda biz ularning qedimki we hazirqi pelsepisidin kelgen bolsun yaki budqa choqunush eqidiliri we buriwétilgen ilahi ayetler (injil, tewrat) yaki matéryalizim telimatlirining nuqtiinezerlirini menbe qilghan bolsun, biz bu nurluq, ixcham, mas, mukemmel étiqadni ashu kishler tüzgen idiye chirindiliri we sepsetliri bilen sélshturghan waqtimizda, siz uni ilgiri tonup baqmighandek islam dinining ulughliqi gewdilinip chiqidu. Shubhisizki bu nuqtini tonup yetken kishi ghaliptur, tengdashsizdur. Uning hayatni, barliq weqe we ademlerni ölcheshtiki ölchimi eng ilghar. Uning étiqadi, islam élip kelgen allah we uning süpetlirige bolghan tonushidin kelgen. Kichikkine yer sharidin emes belki kainat alimide mewjud bolghan tonushidin kelgen, tebiiyki bu xil étiqad möimin'ge hélqi renggareng kishler özi peyda qilghan qimmet qarshidin téximu ewzel, téximu muqim qimmet qarshi ata qilidu.

Eqidini süzükleshturüp allah bilen bolghan alaqini kücheytish kérek. Chünki eqide insan üchün heqiqi hayat hésablinidu, u insan hayatida kem bolsa bolmaydighan eng mohim nersidur. U insanning hayat sepirini toghra yolgha yüzlendürüp turghuchi asasliq énirgiye sanilidu. U exlaq we istil ölchimidur. Insan saghlam eqide arqiliq hayat nishanini tüzliyeleydu. Shu seweptin dunya uning eng chong ghayisige aylinip qalmaydu we uni heqiqi hayati bolghan axirettin meshghul qilip qoymaydu. Eqide insanning könglide, wijdanida yaxshiliq énirgiyelirini, güzel ishlarni we peziletlik exlaqlarni étildurup chiqip, u insanni maddi we meniwi tereptin yuqri sewiyege örleshke, tereqqi qilishqa ündeydu. Shuning üchün, muimin insan rohluq we aktip paaliyetchan bolup qisqighine muddet ichide, azghine küch bilen ghayet zor netijilerni-allah bilen medet tiligen, umidsizlik yaki ajizliqni his qilmighan halette, wujutqa élip chiqidu. Uning hayati qisqa bolsimu teshwiqat sahesi, jihad saheside közge körnerlik mehsulatlar bilen toshaq bolidu. Saghlam eqide insan'gha sewrchanliq, chidamliq we irade ata qilidu. Eqide insanning wijdani teripini toshquzup, ussuzliqini qandurup, uni toghra yolgha bashlaydu.

Eqide medeniyet qurulushning asasi we qelblerning achquchidur. U insandiki yoshurun küchlerni herketlendürüsh roligha ige. U parchilinip ketken küchlerni birlikke keltürüp, qarmu-qarishi halettikilerni kélishtürüp, hemmisini bir yönülüshke chaqiridu. Eqide sap bolghanda, allah u kishige zéminda mangidighan nur ata qilidu, uningggha bilmigen nerslerni ügitidu we u ademdin sheytanning weswesilirini tosup qalidu. Eqidilik insan xatirjemlik we meniwi rahet

bilen hozurlinidu. Allah taala:

[الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (28)]

" (tewbe qilghanlar) iman éytqanlar bolup, ularning dilliri allahni yad étish bilen aram tapidu, bilinglarki, dillar allahni yad étish bilen aram tapidu " dédi. (reide sürisi 28 -ayet)

eqide insanning iddiyisi, istili, emili we alaqe neziryelirining hemmiside chongqur özgirish peyda qilidu. U medeniyetning oxshimasiliqidiki asastur. U insan hayatidiki bu mohim jiddi xizmetni orunlash üchün asasliq merkizi kirish éghizidur. Eqide islahati pikri, meniwi we exlaqi sahelerde tereqqiyat qurulishining hulidin ibaret. Eger eqidide azraq eyip-noqsan tépilsa, uning tesiri insanning nepside, pikride, istilide we uningdin bashqa alaqiliride körünidu. Eqide tarixtin buyan özgertish we islahat herkiti neziryisining asasiliq bösüsh éghizi bolup kelmekte.

Möimin insan allahqa tayan'ghan waqtida némidin ikkilensun! U allahning himayiside turup némidin qorqsun? Dini eqidisi bilen pexirlinidighan musulman kishi urushqa ” islam choqum ghelbe qilidu “dégen ang bilen kéreleydu. Allah kim bilen bille bolsa, u insan her qanche qiyinchiliqta qalsimu allahdin bashqa birsige ihtiyaji barliqini his qilmaydu. Allah uning ehwalini bilip turghuchi zattur. U uni qiyinchiliqtin qutquzuwélishqa qadirdur. Heqiqi pak eqidilik insan'gha shek-shubhe, weswese, ikkilinish we dawalghush yaki ghem qilish dégendek ishlar hergizmu tesir körsitelmeydu. Biz bu tesewwurgha kelgen waqtimizda elwette wijdanimiz titrep, his -tuyghulirimiz uning bilen maslishidu. U tesewwurning uqumi ezalirimizda körünidu we uning tesiri emeli hayatimizdimu izhar bolidu. Eqidining saghlam bolishi musulman shexis, alahide étibargha élishqa tégishlik mesilidur. Peyghember eleyhissalam bu heqte mundaq digen:

3647/6092 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i ebu seid! Kimki perwerdigarining alle, dinining islam, peyghembirining muhemmed sellellahu eleyhi wesellem bolghanliqidin memnun bolsa, uninggha jennet wajib bolidu, dédi. Men bu sözdin heyran qélip: i allahning peyghembiri! U sözni manga qayta éytip berseng, dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qayta éytip berdi. Andin: yene bir emel barki, bendining jennettiki derijisi u emel bilen yüz derije kötürülidu. Herbir derijining ariliqi asman zéminning ariliqidek kélidu, dédi. Men: i allahning peyghembiri! U qaysi emel? Dep soridim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle yolida jihad qilishtur, alle yolida jihad qilishtur, dep jawab berdi. (muslim: 1884)

iman déginimiz peqetla til bilen depla qoysa bolidighan, qol bilen qilip qoysila ayaghlishidighan, zéhni bilen chüshünüp qoysila bolidighan bir ish emes. Iman heqiqette köngülning chongqurigha chökidighan, iradini küchlendürüp, wijdanni qozghaydighan meniwi ozuq. Eqide insanni emel we heriketke éntildüridu. Qelib imanning temini tétip, iman köngülde resmi yerleshken waqtida, iman öz heqiqitini ezalarda, kishilik dunyada we emeli hayatta körsitishke bashlaydu. Eqide heqiqetning choghi, imanning meshilidur. U dilgha orunlashqan waqtida, kapirlarning bayriqi lepildewatqan, imanning munari töwenliship ketken, pasatchiliq we rezillik yamrap ketken mundaq peyitte ademni shuk turghili qoymaydu. U insanni moturdek herketlendrüp turidu.

Teshwiqatchining pütün hayati, imkaniyiti, küchi islamgha yüzlendürilishi, islam bayriqining yoquri kötürlishige ishilitilishi telep qilinidu. Eqide, janliq yash dillarni, uchqundap turghan jesur qelblerni we yoqurigha éntilidighan arzu - ümidi yoquri rohlarni terbiylep chiqidu. Islam eqidisi insan'gha nisbeten su bilen hawa zörür bolghandek lazim bolidu. Insan eqidisiz bolsa özining wujudini yoqatqan halda yoqilang nersige aylinip qalidu.

Rastchil eqide bilen iman medeniyet berba qilalaydu, ummetlerni tüziyeleydu, nizamlarni turghuzup, insaniyet jemiyitni tereqqi qilduridu. Heqiqi imanning aldida héchqandaq nerse tosalghu bolup turiwalalmaydu. Tarixtiki hadisiler, pidakarliqlar we qurban bérishlerning asasi iman idi. Iman we qurban bérish mesilisi möminlerning kön glide xursenlik bilen qobul qilinidighan lezzetke we nimetke aylinidu. Teshwiqatchilarning tarixi shuninggha delil bolalaydu.

Islam eqidisining teqezzasi musulmanlarning islam bayriqi astigha uyishishidur. Islam eqidisi, selbi tesir körsetmeydighan ijabi eqide bolup düshmenlerge teslim bolushni ret qilidu. Eqidining orni qelb bilen emeli hayattur. Din düshmenliri buni obdan bilgenliki üchün eqidini her xil usullar bilen buzushqa urunup baqidu, lékin ularning hilisi emelge ashmaydu.

Musulmandiki chongqur iman, u kishi her qanche xapiliq yaki qiyinchiliqta qalsimu tewrep qalmaydu. Kapirlar pütün dunyani bésiwélip, u imanda yalghuz qalsimu mustehkem turiwéridu. Insanda mana mushundaq mukemmel, mustehkem eqide tiklen'gendin kiyin, bu eqide insanni allah üchün bolghan emel we ibadetke yitekleydu. Islamning emel ibadetliri, iman, namaz, zakat, roza, hej, jihad, dua , exlaq, ixlas qatarliqlar bolup insan bu emel ibadetler arqiliq allahning raiziliqgha iriship güzel axiret hayatini berpa qilidu. Iman bolsa ibadetning herketlendürgüch küchi. U, allahning birlik-barliqigha, malaikilirige, peyghemberlirige, kitaplirigha, qaza we qederge iman keltürüshni öz ichige alsa, muiminning miraji bolghan namaz , aldi bilen namazning achquchi bolghan taharetni kamil ilip namazning teidil erkanlirigha riaye qilghan asasta, namazni xushu bilen ada qilishni telep qilidu. Islamning ikkinchi perzi bolghan zakat, allah ata qilghan riziq, pul mallirimizni paklap, qirindash, uruq -tuqqan, xulum-xoshna we baylar bilen piqirlar arisidiki islamiy dosluqni berpa qilip ümmet arisidiki inaqliqni kücheytidu. Ramizan rozisi bolsa, muiminning iman- itiqad we ténini tawlap chidamchanliqini ashuridu, allahning insan'gha bergen hozur halawet we nimitini his qilduridu. Dua bolsa ibadetning del özi, jewhiri, yiliki bolup, duadin bash taritqan insan, xar halda jehennemge muptila bolidu. Bir muimin üchün biliwilish zörür bolghan mana mushundaq bilimler "islam telimati" ning birinchi jildi bolghan "iman we ibadet" namliq bu kitapqa mujessemlendi. Janabi allah hemmimizni toghra islamiy bilim, eqide itiqadi bilen qorallandurup , islam üstide ching turup , muiminlik halette yashap, muiminilik halette dunyadin qayitqili, iman itiqadimizda ebidiy mustehkem turghili nisip qilghay. Amin!

Bismillahirrahnanir rehiym

birinchi bölüm. Islam

birinchi bap. Islamning mahiyiti we alahidiliki

dunyadiki bashqa dinlar shu dinning qurghuchisining yaki shu din'gha étiqad qilghan xelq yaki milletlerning ismi bilen atalghan. Mesilen, xiristianliq (isaiyet) hezriti isa eleyhissalam(xirist) ning ismi bilen atilidu. Budda dini bolsa qurghuchisi gotuma buddaning ismi bilen atalghan. Zerdesht dinimu, bu dinni qurup chiqqan zerdusht dégen kishining ismidin kilip chiqqan. Shundaqla yehudi mezhibi "yehuda" isimlik bir qebilede rawajlan'ghanliqtin bu din "yehudilik" dep atalghan. Islam dinidin bashqa pütün dinlarda ehwal shundaq.

Dinimizning ismi, "islam" dégen atalghuning menisidin kilip chiqqan bir alahide süpetni körsitip biridu. Bu isimning özidinla, buning bir shexs ijad qilip chiqqan din emesliki, shundaqla bu isimning qandaqtur bir qebile we yaki bir yurtqa mensup emesliki éniq. Bu dinning birla meqsidi- insanlar arisida "islam"ning süpitini peyda qilishtin ibaret.

Ötmüshte, her qaysi dewrlerde yashighan qewmler ichidiki rastchil we toghra niyetlik kishiler arisida bu süpetlerge ige bolghanlar, qaysi irqqa mensup, qaysi memliket we yaki qaysi qewmdin bolushidin qetiynezer, ular "muslim" (islam süpitige ige bolghuchilar- t) bolup musulman idi.

Allahning dini birdur

diyanetning asasi insanning tughulushidin béri uninggha hemrah bolup kelgen eqide, eqidining négizi allahning barliqi we birlikige chin ishinishtur. Insaniyetning yaritilishi bilen birge meydan'gha kelgen we adem eleyhissalamdin muhemmed eleyhissalamghiche bolghan pütün peyghemberlerge wehiy qilinip kelgen din - islam dinidur. Hezriti adem eleyhisslam zamanidin bashlap pütün insanlarning semawiy dini islam dini. Biz sözimizning béshida, islam dini bizning eqidimizde muhemmed eleyhissalam islamni tunji qurughuchi süpitide otturigha élp chiqqan yéngi dinning ismi emeslikini éniqlashturiwélishimiz lazim. Chünki janabi allah bizge bu heqiqetni özining roshen kitabi quran kerimde bayan qilip mundaq deydu:

[قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنْ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ (9)]

" éytqinki, "men (allah insanlarni tewhidke dewet qilish üchün ewetken) tunji peyghember emesmen, (mendin ilgiriki nurghun peyghemberler élip kelgen wehyi bilen keldim, némishqa méni inkar qilisiler?) manga we silerge néme qilinidighanliqini uqmaymen (chünki allahning teqdirini aldin uqqili bolmaydu), men peqet manga wehyi qilin'ghan nersigila egishimen, men peqet (silerni allahning azabidin) ochuq agahlandurghuchimen" (süre ehqaf 9 - ayet) u din bolsimu peqet (insanlarning janabi allahning hökmige tamamen boysunush dégen uqumni öz ichige alghan) islam dinidur. Quran kerimde janabi allah insanlargha tarixtin béri peqet birla dinni ébergenlikini bildürüp mundaq deydu:

[وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ (4) وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ (5)]

"kitab bérilgenler (yeni yehudiylar we nasaralar) peqet özlirige roshen delil kelgendin kéyinla ixtilap qilishti. Ular peqet ibadetni allahqa xalis qilghan, heq din'gha étiqad qilghan halda (yalghuz) allah ghila ibadet qilishqa buyruldi. Namazni ada qilishqa, zakatni bérishke (buyruldi), ene shular (yeni ibadet, ixlas namaz, zakatlar) toghra dindur." (süre beyyine 4 - 5 - ayet) dep bayan qilghan bolsa, yene bashqa bir yerde:

[قُولُواْ آمَنَّا بِاللّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ وَالأسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (136)]

" éytinglarki, " allahqa iman éyttuq, bizge nazil qilin'ghan wehige, ibrahimgha, ismailgha, is'haqqa, yeiqubqa we uning ewladlirigha nazil qilin'ghan wehige, musagha bérilgen (tewratqa), iysagha bérilgen (injilgha) we peyghemberlerge perwerdigari teripidin bérilgen (kitablargha) iman éyttuq, ulardin héch birini ayriwetmeymiz. Biz allahqa boysun'ghuchi (musulmanlar) durmiz. " " (süre beqer 136 - ayet) démektedur. Shuningdek yene bir ayette:

[إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللّهِ الإِسْلاَمُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوْتُواْ الْكِتَابَ إِلاَّ مِن بَعْدِ مَا جَاءهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللّهِ فَإِنَّ اللّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (19)]

" heqiqeten allaning neziride meqbul din islam (dinidur) kitap bérilgenler peqet özlirige ilim kelgendin kéyinla öz-ara heset qiliship ixtilap qilishti. (yeni islamning heqliqini, muhemmed eleyhissalamning peyghemberlikini roshen pakitlar arqiliq bilip turup, körelmesliktin inkar qilishti), kimki, allahning ayetlirini bilip turup inkar qilidiken, (allah uni yéqinda jazalaydu.) allah téz hésap alghuchidur. " (süre al imran 19 - ayet). Janabi allahning elmisaqtin béri zémin yüzidiki oxshash bolmighan yerlerde oxshash bolmighan xelq we qewmlerge ewetken peyghemberler élip kelgen dinni, biz özimiz nuh eleyhissalamning dini, ibrahim eleyhssalamning dini, musa eleyhissalamning dini, iysa eleyhissalamning dini dep atiwalghan bolsaqmu, mezkur peyghemberlerdin héch biri özliri élip kelgen dinni héchqachan özlirge xas din qiliwalghan emes. Belki ularning hemmisi öz xelqini chaqirghan din, özliridin ilgiriki peyghemberler öz xelqini chaqirip kelgen din (yeni islam dinning) del özi idi. Bu heqiqetni janabi allah öz peyghemberlirining tili bilen bizge mundaq bayan qilidu:

[وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إَلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ (132) أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاء إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُواْ نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (133)]

ibrahim we yeiqub öz oghullirigha wesiyet qilip: "i oghullirim! ALLAH silerge mushu dinini (yeni islam dinini) tallidi, peqet musulman pitinglarche ölünglar (yeni imaninglarda mehkem turunglar, taki iman bilen kétinglar)" dédi. Yeiqub jan üzüwatqan waqtida siler yénida barmidinglar? Shu chaghda yeiqub oghulliridin: "men ölgendin kéyin siler kimge ibadet qilisiler?" dep soridi. Ular: "séning ilahing we ata - bowiliring ibrahim, ismail, is'haqlarning ilahi bolghan bir allahqa ibadet qilimiz, biz uninggha itaet qilghuchimiz" dédi. (süre beqer 132 - 133 - ayetler)

5069/8336 - ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: meryem oghli iysagha dunya we axirette eng yéqin kishi mendurmen, peyghemberler ana bashqa qérindashlar bolup, gerche aniliri bashqa - bashqa bolsimu, dini birdur. (buxari: 3443)

buningdin ochuqlandiki: "islam" muhemmed eleyhissalam élip kelgen din'ghila; "musulman" muhemmed eleyhissalamning dinigha étiqad qilghuchilarghila xas bolmastin, belki "islam " allahtin kelgen herqandaq din'gha, "musulman" allah ewetken herqandaq peyghemberge egeshken möiminlerge quyulghan isimdur.

Quran kerimning istémali boyiche: "musulman" sözi ezeldin ta qiyametkiche allahning birlikige we allah teripidin ewetilgen peyghemberlerge iman keltürgenlerning hemmisige quyulghan ortaq isimdur.

Muhemmed eleyhissalamdin burun ewetilgen peyghemberler we ularning dinigha egeshkenler "musulmanlar" idi. Allah ibrahim eleyhissalamning sözini hékaye qilip mundaq deydu:

[رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (128)]

"perwerdigarimiz! Ikkimizni özüngge itaetmen qildurghin, bizning ewladlirimizdinmu özüngge itaetmen ümmet chiqarghin, bizge hejimizning qaidilirini bildürgin, tewbimizni qobul qilghin, chünki sen tewbini nahayiti qobul qilghuchisen, nahayiti méhribansen " [beqer sürsi 128- ayet].

Yüsüp eleyhissalam mundaq dua qilatti:

[رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ أَنتَ وَلِيِّي فِي الدُّنُيَا وَالآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ* (101)]

"perwerdigarim! Manga heqiqeten padishahliq ata qilding, chüsh tebiri bildürdüng, i asmanlarni we zéminni örneksiz yaratqan zat! Dunya we axirette méning igemsen, méni musulman pétimche wapat qildurghin, méni yaxshi bendiler qatarida qilghin" [yüsüp sürsi 101 - ayet].

Musa eleyhissalam mundaq dégen:

[وَقَالَ مُوسَى يَا قَوْمِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُواْ إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ (84)]

"i qewmim! Eger allahqa iman éytqan bolsanglar, allahqa boysununglar, musulman bolsanglar uninggha tewekkuk qilinglar" [yunus sürisi 84- ayet].

Iysa eleyhissalamgha egeshken möminlermu musulmanlar idi, muhemmed eleyhissalam mundaq deytti:

[وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ (12)]

"(bu ummetning ichide) musulmanlarning ewwili bolushqa buyruldum" [zümer sürisi 12 - ayet].

Yuqiriqi ayetlerdin biliniduki, islam dini pütün pepghemberlerning ortaq dini bolup, u muhemmed eleyhissalamgha kelgende kamaligha yetti. Muhemmed eleyhissalam musteqil, yéngi bir din élip kelgen emes, belki u, allahning dinini islah qilp, uni ta qiyametkiche dawamlashturush üchün kelgen. Zamanimizdiki yehudiyliq bilen xiristianliq esli buzulghan dinlar bolup, "yehudiy" we"xiristian" dégen atalghularmu kishiler teripidin qoyulghan. Chunki musa we iysa

eleyhissalamlargha kelgen samawiy dinlarning rohi "islam" idi.

"islam" atalghusining menisi

"islam" atalghusi erebche söz bolup, boyun egmek, teslim bolmaq, itaet qilmaq dégen menilerni bildüridu. Dinimizning asasi- allahqa boysunush we qetiy itaet qilish üstige qurulghanliqtin, uninggha "islam" dep nam bérilgen. Bu noqtini imam buxari we imam muslimdin riwayet qilin'ghan töwendiki hedisi ispatlaydu. Bu heiste mundaq bayan qilin'ghan:

29/38 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir küni kishilerning aldida turatti, bir kishi kélip: i resulullah! Iman dégen néme? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: iman déginimiz, allahning bar we birlikige ishinish, perishtilerge ishinish, peyghemberlerge we peyghemberlerge chüshürülgen kitablargha ishinish, alle bilen uchrishishqa we ölgendin kéyin tirilishke ishinishtin ibarettur, dédi. U kishi: i resulullah! Islam dégen néme? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: islam déginimiz, alleqa héch nersini shérik keltürmestin ibadet qilish, namazni jayida ada qilish, alle perz qilghan zakatni bérish we ramizan éyida roza tutushtin ibarettur, dédi. U kishi: i resulullah! Éhsan dégen néme? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: éhsan déginimiz, alleqa xuddi alleni körüp turuwatqandek ibadet qilishtur. Chünki sen alleni körmigen bilen, alle séni hemishe körüp turidu, dédi. U kishi: i resulullah! Qiyamet qachan bolidu? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: xuddi sanga oxshash, menmu uning qachan bolidighanliqini bilmeymen. Lékin men sanga qiyametning bezi alametlirini dep bérey, dédekning özining xojayinini tughushi, yalangayagh, yalangtösh padichilarning xelqqe bash bolushi qatarliqlar shularning jümlisidindur. Qiyametning qachan bolushi alletin bashqa héch kim bilimeydighan besh gheyb qataridin bolup, alle taala bu heqte mundaq dégen: "qiyamet (ning bolidighan waqti) toghrisidiki bilim heqiqeten allahning dergahidadur. Alle yamghurni (özi belgiligen waqitta we özi belgiligen jaygha) yaghduridu, bechchidandiki (törelmining) néme ikenlikini (yeni oghulmu, qizmu, béjirimmu, kemtükmu, bextlikmu, bextsizmu alle bilidu" (süre loqman, 34 - ayet) dédi. Shuning bilen, u kishi keynige burulup kétip qaldi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uni qayturup kélinglar! Dédi. Lékin sahabilar uni izdep tapalmidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: u kishi jibriil eleyhissalam bolup, kishilerge dinini ögitip qoyush üchün kelgen, dédi. (buxari: 4777)

yuqirqi hediste, jibriil eleyhissalamning islam toghirisidiki sualigha, "peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: islam déginimiz, bir alletin bashqa héch bir ilahning yoqluqigha we muhemmedning allahning elchisi ikenlikige guwahliq bérish, namaz oqush, zakat bérish, ramzanda roza tutush, heremge bérishqa qadir bolalighanlar hej qilishtur, dédi." dep jawap bergenliki bayan qilin'ghan. Peyghembirimiz muhemmed mustapa sellahu eleyhi wesellemning islamgha bergen tebiridin, islam dinining alahidiliki- uning herqandaq bir shexs yaki bir qewmge mensup bolmighanliqidin, bir allahqa ibadet qilishni buyriydighan ilahi heq din ikenliki qeyt qilinidu.

Hemmimiz körüp turuptimizki, kainattiki pütün sheyiler bir tüzüm we özgermes qanuniyetke ige. Ay we yultuzlar mukemmel, ulugh bir qanuniyet sistémisi bilen bir- birige baghlan'ghan bolup, bularda zerrichimu zitliq yüz bermeydu. Kün, ay we yer shari özige xas bir sürette, mueyyen bir orbita (siziq)

we nishan boyiche qilche xatasiz halda aylinip turidu. Belgilen'gen waqti, saiti qilche ilgiri- axiri bolup qalmaydu. Su, hawa, yuruqluq, issiq- soghuqlarning hemmisi bir qaidige boysunidu. Pütün ösümlükler we janliqlar, madda we énirgiyelerning hemmisi özlirige xas belgilen'gen qanuniyet boyiche peyda bolidu, uzuraydu, qisqiraydu, yashaydu we ölidu. Insan'gha nezer sélip oylap körginimizdimu, ehwal yene yuqarqidek. Insanning tughulush, ösüp yitilish, tereqqi qilish basquchliri belgilen'gen tebet qanuniyitige baghliq. Nepes élish, uzuqlinish, issiqliq, yuruqluqtin paydilinish, yürek herikiti, qan aylinish qatarliqlar bu tüzümge asasen bir rétim bilen dawam qilidu. Insanning mingisi, öpkisi, közliri, qol- putliri we pütün nirwiliri, yeni bedendiki kichik bir hüjeyridin tartip bir pütün organizmgha qeder, ulargha aldin belgilep birilgen qanun boyiche idare qilinidu.

Qisqisi, kainatimiz ilahiy qanunlar bilen idare qilin'ghan bir alemdin ibaret bolup, ichidiki her nerse özige bérilgen buyruq belgilep bergen yolni boylap ilgirileydu.

Yer yüzidiki kichik bir zerre tupraqtin tartip, alem boshluqidiki eng chong seyyare din terkip tapqan galaksighiche (asman jisimliri- t), kainatni bashqurudighan bekmu qudretlik we hemme yerge hakim bolghan kainatning yaratquchisi allahning bikitken qanuni boyiche herket qilidu. Kainattiki hemme nersiler bu qanun'gha tewe we boysun'ghan halda mewjut bolup turidu. Mana bu jehettin éytqanda, pütün alemning mezhibi "islam" dep éytimiz. Chünki yuqarida éytip ötkinimizdek, allahqa teslim bolushning, itaet qilishning özi islam démektur. Kün, ay, zémin we pütün asman jisimliri bu noqtidin éytqanda "musulman". Hawa, su, tash- tupraq, issiqliq, del- derexler we haywanlarmu bulargha oxshash. Shundaqla allahni tonimighan bir insan allahni inkar qilidu, allahtin bashqisigha choqunidu we allahqa shérik keltüridu. Bu insan özining yaritilish, ösüp yitilish, hayat kechürüsh we ölüsh qatarliq jeryanlarda allahning qanunigha boysun'ghan halda dawam qilidu. Yeni bular tebiiy halda "muslim". Chünki, insanning bedini ana qursiqida törelgendin bashlap, ölüp, tozup tupraqqa aylinip ketkiche bolghan ariliqtiki pütün hayati paaliyetliri, muskullirining her bir toqulmisi, wujudining her bir ezasi allah belgiligen qanun'gha shertsiz boysun'ghan bolidu. Nadanliq bilen kufri sözligen we mushriklik pikirlirini bayan qilghan tilmu eslide yaritilishidinla musulmandur. Allahtin bashqisigha sejde qilishqa mejbur qilghan béshimu tughulushidinla musulmandur. Uning bilimsizliktin, yaratqan allahtin bashqisini hörmet we izzetke eng layiq dégen yürikimu tebiiy musulmandur. Chünki, yuquridikilerning hemmisi ilahiy qanuniyetke boysunidu. Ularning zerriche bir tewrinishimu allahning qanuni asasida wujudqa kélidu.

Emdi mesilini bashqa bir tereptin tehlil qilip baqayli: insan hayati we paaliyiti jeryanida bir- birige qarimu- qarshi ikki xil meydan'gha ige qilip yaritilghan.

Birinchisi, uning pütün paaliyetliri ilahiy qanuniyetlerge chemberchas baghlan'ghan bolup, u bu qanun we tüzümlerning sirtigha chiqip kételmeydu we ulardin qéchip qutulalmaydu. Ularmu bashqa mexluqatlargha oxshash pütünley tebetning qanun- hökümlirige boysunushqa mejburdur.

Ikkinchisi, insan eqil we idrakka ige qilip yaritilghan, oylash, chüshinish, muhakime qilish, tallash, qobul qilish, ret qilish, xalash yaki xalimasliqqa oxshash alahidilikke ige. Hayatta xalighan turmush sheklini özleshtürüsh

erkinlikige ige. Xalighan bir chüshenchini, idiyeni qobul qilip, buninggha asasen hayat sheklini we tüzümini tüzüp chiqalaydu. Bashqilarning tüzüm we prinsiplirini xalap qobul qilalaydu. Mana bu jehetlerde bashqa mexluqatlargha qarighanda ulargha musteqil oylash, tallash we heriket qilish erkinliki birilgendur. Démek, insanda yuqiriqidek bir- birige zit ikki terep birlikte mewjuttur.

Birinchisi, dunyada yaritilghan bashqa sheyilerge oxshash yaritilish jehette "musulman", allahning qanunlirigha boysunidu we boysunushqa mejbur. Bularni biz yuqirida sözlep öttuq.

Ikkinchisi, musulman bolush yaki bolmasliq. Yeni islamni qobul qilish yaki ret qilish insanning erkinlikidur. Shundaqla, bu erkinlik asasida insanlar möiminler we kapirlar dep ikki xilgha bölinidu. Yaratquchisini tonup, uni mutleq hakim dep étirap qilghan, uning qanun we emr- permanlirigha chin könglidin we kem-kütisiz emel qilip boysun'ghan, xususiy we ijtimaiy hayatida insanlargha tebligh qilin'ghan prinsiplargha riaye qilghan kishi toluq "musulman" bolghan kishi. Uning "islam"i toluqlan'ghan boldi. Bu insan özi ige bolghan erkin irade we tallash heqqini angliq asasta ishlitip, allahqa itaet qilishqa qarar qilghanliqi üchün islamning mukemmelleshken basquchigha érishidu. Chünki, uning pütün hayati bashtin- axiri allahning iradisige tapshurulghan bolidu. U burun chüshenmey turup itaet qilghan bolsa, mana emdi, tégi tektige yitip angliq halda boysunushqa, yaratqan igisige chin köngli bilen itaet qilishqa bashlaydu. Uninggha ata qilin'ghan öginish we bilish qabiliyitining küchi bilen yaratquchisi allahni tonughanliqi uning heqiqiy bilimge érishkenlikidur.

Insan'gha ata qilin'ghan öginish we bilish qabiliyitining küchi bilen, yaratquchisi allahni tonughanliqi uning heqiqiy bilimge érishkenliki bolup, bu arqiliq sözlesh we teriplesh üchün ata qilin'ghan tili, yaratqan igisini tonup yitidu we rastchil bolidu. Mana bular öz iradisi bilen yaki iradisiz halda, hayatning pütün saheliride kainatning yaratquchisi bir allahning emr- permanigha boysunmaqta. Barliq mexluqatlar ibadet qilghan allahqa bendichilik qilmaqta we pütün alem bilen ashina bolmaqta. Mana shundaq bir insan yer yüzide allahning wekili (xelipisi). Pütün yer yüzi uningdur we u özi allahning qulidur.

Islam dinining alahidiliki

1 - islam dini allah teripidin peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam arqiliq kelgen we esli héch özgermestin, kelgen péti dawam qiliwatqan bu arqiliq bashqa samawiy dinlargha xatime bergen we insanlargha uning bilen némitini tamamlighan heq dindur. Islam dinining meqsiti we ghayisi insanlarni bu dunyada we axirette bextke érishtürüshtur.

[مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (40)]

" muhemmed aranglardiki erlerdin héchbirining atisi emes, lékin (u) allahning peyghembiri we peyghemberlerning axirqisidur (allah uning bilen peyghemberlikni axirlashturghan, uningdin kéyin héchqandaq peyghember kelmeydu), allah hemme nersini bilgüchidur (silerning söz - herikitinglardin héch nerse allahqa mexpiy emes) " [ehzab sürsi 40 - ayet].

2 - islam dini - allah uni ta qiyametkichilik pütün insaniyetning dini bolushqa tallighan bir dindur.

[الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا]

"bügün silerning dininglarni pütün qildim. Silerge némitimni tamamlidim. Islam dinini silerning dininglar boloshqa tallidim" [maide sürisi 3 - ayet].

3- islam dini - allahqa qobul bolghan birla din bolup, boningdin bashqisi qetiy qubul qilinmaydu.

[وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (85)]

"kimki islam dinidin gheyri dinni tileydiken, u (yeni uning emeli) qobul qilinmaydu, u axirette ziyan tartquchidur" [ali imran sorisi 85 - ayet].

4 - islam dini - pütün insaniyet uninggha étiqad qilishqa chaqirilghan dunyawiy dindur.

[قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (158)]

" i muhemmed! Éytqinki; i insanlar! Men heqiqeten silerning hemminglargha allah teripidin ewetilgen elchimen, asmanlarning we zéminlarning padshahliqi allahqa xastur. Uningdin bashqa héch ilahiy mebud yoqtur, allah tirildüridu we öltüridu. Allahqa we uning sözlirige iman keltüridighan elchisi ommi peyghemberge iman keltürünglar. Hidayet tépishinglar üchün uninggha egishinglar" [eiraf sürisi 158 - ayet].

5 - islam dini - özidin burunqi pütün samawiy dinlarning asasliq ghayisini özichige alghan, meqsetlirini orunlighan we özining herqandaq zaman we herqandaq makan'gha muwapiq, kishilerning menpeetlirige oyghun kélishtek alahide xususiyiti bilen tonulghan, eng ilghar bir dindur.

[وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ]

"i muhemmed! Biz sanga özidin ilgirki (samawiy) kitablarni étirap qilghuchi we ulargha shahid bolghuchi heq kitabni (yeni quranni) nazil qilduq" [maide sürisi 48 - ayet]. Islam dinining herqandaq zaman, herqandaq makan'gha muwapiq we her milletning menpeitige uyghun kélidighanliqining menisi- islam dinining qanun - prinsipliri donyaning her qaysi jaylirida we oxshash bolmighan esirler hem zamanlarda tetbiq qilinishqa tamamen erziydu, uning sheriitige emel qilish héchbir dewrde, héchbir jayda, héchbir milletning menpeitige yaki bext - saaditige tosqunluq qilmaydu, belki ularning bext - saadetlirige we menpeetlirige toluq kapaletlik qilidu, dégenlikitur.

6 - islam dini - allah uninggha heqiqiy étiqad qilghuchilargha yardem qilidighanliqigha we bu dinni bashqa dinlardin üstün qilidighanliqigha wede qilghan birdindur.

[هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ (9)]

"mushrikler yaman körgen teqdirdimu, allah heq dinini barliq dinlar üstidin ghalib qilish üchün peyghembirini hidayet bilen we heq din bilen ewetti " [sef sürisi 9 - ayet].

[وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن

قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (55)]

" allah ichinglardiki iman éytqan we yaxshi emellerni qilghan kishilerge, ulardin burun ötkenlerni zéminda hökümran qilghandek, ularnimu choqum hökümran qilishini, ular üchün tallighan dinini choqum mustehkem qilip bérishni we ularning qorqunchisini amanliqqa aylandurup bérishni wede qildi, ular manga ibadet qilidu, manga héch nersini shérik keltürmeydu, shu wedidin kéyin kapir bolghanlar allahning itaitidin chiqquchilardur " [nur sürisi 55 - ayet].

7 - islam dini - eqide we sherettin ibaret bolup u , eqide we sheriitide eng takamullashqan bir dindur.

Islam dinining eqide we sheriiti

islam dini musulmanlarni töwendikilerge buyruydu:

1- allah taalaning bir ikenlikige étiqad qilishqa boyruydu, uninggha shérik keltürüshtin meni qilidu.

2- rastchilliqqa boyruydu, yalghanchiliqtin meni qilidu.

3- adaletlik bolushqa buyruydu, heqsizlik qilishtin meni qilidu.

4- ishenchlik bolushqa boyruydu, xiyanet qilishtin meni qilidu.

5- wapadarliqqa boyruydu, wapasizliqtin meni qilidu.

6- ata - anigha yaxshiliq qilishqa boyruydu, ularni qaxshitishtin meni qilidu.

7- uruq - tughqatlargha sile - rhim qilishni boyruydu, uni üzüp quyushtin meni qilidu.

8- xoshnilargha yaxshiliq qilishqa boyruydu, ulargha jebr sélishtin meni qilidu.

9- pakiziliqqa boyruydu, paskiniliqtin meni qilidu.

10- rehim - shepqetlik bolushqa boyruydu, shepqetsizlik qilishtin meni qilidu.

11- merd, séxi bolushqa boyruydu, qorqunchaqliq we béxilliqtin meni qilidu.

12- bilimlik, medeniyetlik bolushqa chaqiridu, jahilliq we qashshaqliqtin meni qilidu.

13- kishilerge menpeetlik bolushqa boyruydu, buzghunchiliq qilishtin meni qildu.

14- paaliyetchan bolushqa boyruydu, horunluq we teyyartapliqtin meni qilidu.

Xulase qilghanda, islam dini kishilerni barliq ésil we güzel exlaqlargha boyruydu, ularni pütün rezillik, peskeshlik we nacharliqlardin meni qilidu, barliq yaxshi ishlargha boyruydu we barliq yaman ishlardin meni qilidu.

[إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (90)]

"allah heqiqeten (kishiler) arisida, adil bolushqa (jimi xelqqe) yaxshiliq qilishqa xish - eqribalargha sile rehim qilishqa boyruydu. Qebih (sör - heriketler) din, yaman ishlardin we zulum qilishtin tosidu. Nesihetni qobul qilsun dep, allah silerge pende nesihet qilidu"[nehl sürisi90 - ayet].

Islam dinigha mensub bolush - uningda iman keltürüshke buyrulghan pütün mesililerge ishinip étiqad qilish bilen birge, uning sheret ehkamlirini qobul qilip, emel qilish bilen bolidu. Shunga peyghember eleyhissalamning taghisi ebu talib öz waqtida, muhemmed eleyhissalamning heq peyghember ikenlikige we uning

dinining pütün dinlardin heq we toghra bir din ikenlikige ishen'gen bolsimu, u islam dinini qobul qilip, uninggha boysunmighanliqi üchün musulman bolalmighan.

Kufrining mahiyiti

yuqirida teripi qilin'ghanlarning eksiche, bir qisim insanlar yaritilishidin musulman bolup dunyagha kelgen bolsimu, emma hayati jeryanida buningdin xewersiz, angsiz halette ilahiy qanuniyet asasida yashawatidu. Yaratqan igisini tonush üchün eqlini, zéhnini we sezgü qabiliyitini ishletmeydu. Inkar qilish erkinlikini ishlitip allahqa itaet qilishni ret qiliwatidu. Bundaq insanlar islamda kapir déyilidu.

Kufrining esli menisi- "yushurmaq, yögimek- yeni perdilimek" dégenlik bolup, allahni inkar qilghan insan, özining yaritilishidiki nepsi we rohidiki heqiqetni yushuridu. Uning pütün bedini, ezaliri, muskul we nérwilirining her bir talasi tebiiy qanuniyetke boysun'ghan halda ishleydu. Uning etrapidiki janliq we jansiz her bir parche- bir ilahiy qanun bilen öz wezipilirini ijra qiliwatqan bolsimu, bu insanning közi we eqli xuddi tuman bilen tosulup qalghandek, bu heqiqetlerge köz yumghan we buninggha xilap haldiki ekis chüshenche we heriketlerde bolmaqta. Kufrining qarangghuluqlirida timsiqlap yürmekte. Mana bu kufrining mahiyiti. Biz buningdin kapirning qanchilik bir gumrah ikenlikini körüwalalaymiz.

"kufri" jahaletning özidur. Kainatning yaratquchisi we birdinbir igisi bolghan allahni bilmesliktinmu better jahilliq we nadanliq bolamdu? Bir insan etrapidiki tebetning cheksizlikini, kéche- kündüz toxtimastin ishlewatqan tebetning ajayip méxanizmini hemde kainatta ashkara mewjud bolup turiwatqan büyük modillarni közi körüp turup, bizlerni yaratqan we idare qiliwatqan qudretlik yaratquchini tonumasmu? U mukemmel bir shekilde ishlewatqan, kem- kütisiz bir organizmdin ibaret wujudini körüp we bilip turidu we uni özi xalighan meqsetke yitish üchün qollinidu- yu, lékin bularni yaratqan qudret igisini, bu mixanizmni sizip pilanlighan we yasap chiqqan injinirni tonumaydu. Karbun, firrom, kalitsiy (tupraq terkibidiki maddilarni körsitidu- t) qatarliq jansiz maddilardin mislisiz bir janliq mexluqni apiride qilghan yaratquchini perq ételmeydu. Etrapidiki dunyada ilim- hékmet, pen- téxnika, matimatika we injinirliq qatarliq hünerler ekis etken nersiler we hadisilerni körüp turidu. Emma, bu cheksiz we sirliq alemni yaratqan igisige kelgende közlirini yumuwalidu. Shundaq büyük heqiqetke köz yumghan insanning, heqiqi ilmiy köz qarashqa ige bolalishi mumkinmu? Bundaq bir insan desleptila xata yolgha kirgeniken uning köz qarashliri, tetqiqatliri we toghra yolni tépish üchün körsetken tirishchanliqliri menggü netijisiz qalidu. Chünki, toghra we heqiqetke bashlaydighan yol uninggha taqalghan bolidu. Uning jahaletning qarangghuliqida éziqip yürgini yürgen.

Yene bir jehettin éytqanda, kufri- zulumdur. Zulum dégen néme? Bir nersining tebiiy yaritilishigha, heqiqiy iradisige qarshi we tebiiy qabiliyitige xilap ishlargha mejburlash zulum démektur.

Kainattiki her bir nerse yaratquchisi allahning qanunlirigha boysun'ghan halda mewjud bolup turidighanliqini körduq. Bularning tebiiy yaritilish qanunining özi ilahiy qanun'gha itaet qilish, yeni "islam" din ibarettur. Insanning pütün wujudi we her bir parchisimu bu tebiiy qanuniyet asasida peyda bolghan. Allah insan'gha bu nersiler üstide cheklik halda idare qilish hoquqini bergen. Bu nersilerning mahiyitide ilahiy qanuniyetke boysunush yatsimu, kufrini tallighan insan ularni

ekis halda ishlitidu. Allah yaratqan qelbide yaratquchisigha bolghan söygü we ulughlash bolmaydu. Özi mebudlashturiwalghan nerse yaki kishilerni ulughlaydu, ulardin qorqidu. Bedinini, ezalirini allahning rizasi üchün uning emr-permanlirigha uyghun halda ishletmey ularning tebiitige qarshi ishlitidu. Allahqa asiyliq qilidu. Öz nepsige zulum qilidighan bundaq insandinmu yamanraq zulum qilghuchi bolamdu?!

Kufri bulardin bashqa yene isyankarliq we tuzkorluqtur. Bir az oylap béqinglar! Öz jismigha, bedinige nisbeten éytqanda, insanning qanchilik küchi we hoquqi bar? Eqlini, yürikini, rohini we pütün organizmini özi yasiwalghanmu? Yaki bularni yaratqan allah ata qilghanmu? Kainattiki, shundaqla tebette mewjud boluwatqan barliq sheyiler özlikidin peyda bolup qalghanmu? Yaki allah yaratqanmu? Barliq küch we inirgiyeni insanning paydilinishi üchün kim yaritip bergen? Yaki insan özi ijad qilip chiqqanmu? Siler bularning hemmisige "allah yaratqan, bularning igisi yalghuz allah we allahning bendilirige ata qilghan lutfi-inayiti" dep jawab bérisiler. Heqiqet shundaq iken, allah bergen eqilni allahqa qarshi chiqishqa ishletken, yürikide allahqa qarshi héssiyatlar saqlighan, allah bergen her xil qabiliyetlirini yaratquchisi bolghan hakim mutleq allahning emrlirige xilapliq qilish üchün qollan'ghan kishidinmu ötüp ketken xain bolamdu? Bir xizmetchi xujayinigha sadaqetsizlik qilsa uni wapasiz dep eyibleymiz. Bir esker bashliqi öz küchini dölitining menpeetige qarshi ishletse, uni xain dep tonuymiz. Bir kishi yaxshiliq qilghan adimige yamanliq qilsa, uni héch ikkilenmestin tuzkur deymiz. Bu wapasizliq, haramtamaqliq we xainliqlarni bir kapirning "kufri"ni talliwélip, allahqa qarshi ishligen jinayetlirige qandaqmu sélishturghili bolsun? Shuningdek, küch we hökümranliqning menbii kim? Insan'gha bu küchni we hakimiyet yürgüzüsh qabiliyitini kim berdi? Insanni bundaq yüksek mertiwige chiqarghan kim? Bularning hemmisi allahning insanlargha ata qilghan inayiti we éhsanidur.

Bu dunyada insan hemmidin köp ata- anisigha qerzdardur. Emma ata- anining qelbige perzent méhrini salghan kim? Anigha balisini béqish arzusini we küch bergen kim? Balilirining yaxshiliqi üchün bar- yoqini pida qilidighan ata- anigha bu ilham kimdin kélidu? Azraq oylap körsek, insan'gha eng büyük yardem qilghuchi allah ikenliki ochuq körünüp turidu. Yaratquchi, asrighuchi we igimiz bolghan allahning barliqini inkar qilish, uning mutleq hakimiyitige itaet qilmasliq wapasizliq, xainliq we eng uchigha chiqqan tuzkorluqtur.

Insan kufri bilen allahqa ziyan yetküzidu dep oylapmu qalmang! Cheksiz, payansiz bu alemde bir zerrichilikmu bolmighan insan, kainatning igisi allahqa qandaqmu ziyan yetküzeleydu? Allahning mülki shunchilik katta, kengtasha we payansizki eng mukemmel we eng küchlük téliskoplar bilenmu alemning chigrasi téxiche iniqlan'ghini yoq. Allah shu qeder qudretlikki, yer shari, ay, kün we yultuzlargha oxshash alem boshluqi jisimliri uning emri bilen kichik topqa oxshash chörgilep aylinip yürmekte. Uning bayliqi heddi- hésabsiz. U pütün alemning yalghuz igisi, uning héchbir shériki yoq, héch nersige muhtaj emes. Belki pütün mexluqat uning rehmitige muhtaj. Insanning isyanliri, kapirning kufri bu ulugh qudret igisige ziyan yetküzelmeydu. Peqet bu itaetsiz insan eng ziyan'gha we zalaletke duchar bolghan mexluqtur.

Kufri we itaetsizlik kishilerni hayatiy köz qarashlarda choqum muweppeqiyetsizlikke élip baridu. Bundaq bir isyankar insan heqiqiy ilim we

hékmetni menggü tapalmaydu. Chünki, yaratquchisini bildürelmigen bilimi hayatta héchqachan uni toghra yolgha élip baralmaydu. Bu xil insanning köz qarashliri, muhakime we tetqiqatliri dawamliq xata yönilishte we tuyuq yoldidur. Chünki yaratquchisini toniyalmighan eqli uning hayat yolini yurutalmaydu. Netijide hayatidiki pütün ishliri muweppeqiyetsizlikke uchraydu. Exlaqi, medeniyiti, aile hayati, turmush körishi, qisqisi pütün hayat jeryani igiz-peslikler we bextsizlikler bilen tolghan. Yer yüzide pitne- pasat we qalaymiqanchiliq tughduridu. Wijdansizlarche qan tökidu. Bashqilarning hoquqini depsende qilip zalimliq qilidu. Exlaqsizliqi, mentiqisiz pikirliri we emelliri bilen etrapini, jemiyetni zeherleydu we buzghunchiliq qilidu. Yeni, bu dunyada özige we etrapqa zulum qilidu. Axirida axiretke barghanda hayatida yaritilishidiki meqsitige, küchige qarshi ishligen pütün jinayetliridin hésab élinidu.

Wujudidiki her bir ezasi, her bir organliri, méngisi, közliri, burni, qol- putliri bu xain tuzkor insanning üstidin "bu zalim sanga asiyliq qildi, emr- permaninggha xilapliq qilip sanga isyan qildi we bu isyanda bizni zorlap qollandi" dep adaletning igisi we jinayetkarlarni eng adil jazalighuchi allahqa shikayet qilidu we allah ulargha tigishlik jazasini biridu.

Mana bu kufrining éghir aqiwiti. Bu dunyadimu, axirettimu ziyan tartishtin qutulalmaydu.

Islamning néimetliri

kufrining yaman tereplirini we ziyanlirini körduq. Emdi islamning paydiliri we néimetlirini közdin kechüreyli.

Dunyada etrapimizgha qaraydighan bolsaq, közimiz chüshkenla jayda allahning qudret kamalining simwoli we ülgilirini körimiz. Özgertishke mumkin bolmaydighan bir qanuniyetke asasen qetiy tewrenmestin tertip- intizam bilen héch toxtimastin heriket qiliwatqan bu seltenetlik kainat yaratquchisi, hazirlighuchisi, bashqurghuchisi, her nersige qadir, pütmes- tügimes küch-qudret, ilim- irpan igisi allahning barliqigha guwahliq bermekte. Uning hékmiti hékmetlerning eng mukemmilidur.

Kainattiki her bir nerse u yaratqan tebet qanunigha boysunmay mewjud bolup turalmaydu. Insanmu shundaq. Chünki, bu qanuniyetlerge qarshi chiqqan insanning hayat qélishi mumkin emes. Bular bizning her küni boysunup emel qiliwatqan tebet qanuni dep atalghan ilahiy qanunlardin ibaret.

Lékin, allah insanlargha idrak, yeni bilish qabiliyitini ata qilghan. Chüshinish, muhakime qilish qabiliyitini we toghrini xatadin ayrish iqtidarini bergen. Shundaqla insan'gha belgilik asasta irade we heriket musteqilliqinimu bergen. Eslide bu erkinlik insanni sinashtin ibaret bolup, bu sinas- uning ilmini sinash, eqlini sinash we yaxshi- yamanni perq itish qabiliyitini we uninggha ata qilghan bu erkinlikni qandaq shekilde qollan'ghanliqini sinashtur. Bu sinaqta insan'gha héchbir cheklime bolmaydu. Eger cheklime qoyulsa, mejbur qilinsa, sinaq (imtihan)ning héchbir ehmiyiti bolmaydu. Shuning üchün insan bu imtihanda u yaki bu yolni ixtiyar qilishqa zorlap mejbur qilinmaydu. Tebiiyki, imtihanda mundaq dep jawab birisiz dep, aldin belgilep birilgendimu imtihanning héchbir qimmiti bolmaydu. Eger siz imtihanda öz bilimingiz we chüshenchingiz boyiche erkin, ixtiyari halda oylinip soallargha jawab bersingiz, bu imtihan netijisi sizning heqiqiy qabiliyitingizning ölchimi bolalaydu. Eger bergen jawabliringiz toghra bolsa imtihandin ötken bolisz we parlaq istiqbalning yoli sizge échilghan bolidu.

Eger jawabingiz xata bolsa imtihandin ötelmeysiz we kelgüsidiki muweppeqiyetliringizge tusalghu bolidu.

Insanning dunyadiki ehwalimu buninggha oxshaydu. Insanlarning hayat jeryanida öz ixtiyari bilen talliwalghan yolini we hayat sheklini, islamni yaki kufrini tallashta allah insan'gha irade we heriket erkinliki ata qilghan.

Emdi qaraydighan bolsaq, bu yerde hem özining tebiiy yaritilishigha qarshi, hem kainatning yaritilishigha zit halda mewjud bolup turghan bir insan bar. Heqiqiy yaratquchisini we uning süpetlirini bilishte xatalashqan, itaetsizlik we isyankarliq yolini ixtiyar qilip, allah ata qilghan erkin talliwélish alahidilikini xata halda yaman yolgha ishletken bu insan, bilim, eqil we chüshenche imtihanidin ötelmigen. Özining qanchilik bir qabiliyetsiz, peskesh bir mexluq ikenlikini özi ispatlap bergen. Bu xil insanning aqiwitining qandaq bolidighanliqini yuqirida sözlep öttüq.

Yene bir tereptin, imtihandin yaxshi netije bilen ötken bir insanni körimiz. Bu insan eqlini, ilmini toghra we jayida ishlitip, yaratquchi allahni tonup yetken, uninggha ishen'gen , iman keltürgen. Buning üchün u héchqachan mejburlanmighan, zorlanmighan, özi allahqa itaet qilish yolini talliwalghan. Toghrini xatadin ayriwélishta xatalashmighan we yaman yolgha kirip kitish mayilliqi bolup tursimu heq yolni talliyalighan. Özining tebiiy alahidilikini we tebettiki rial hadisilerni toghra chüshen'gen. Her qandaq bir yolni tallash küchige we iradige ige bolsimu, heq yolgha- allahqa itaet qilish yoligha kirgen we sinaqtin ötken. Chünki, u közlirini heqiqetni körüshke, qulaqlirini toghrini anglashqa, qelbini we rohini talliwalghan heq yolni boylap méngishqa ishletken. Shuning üchün bu insan heqni izdigüchi bolmastin, belki heqni bilgüchi we heqqe ibadet qilghuchi ikenlikini ispatlighan. Shübhisizki, bu insan bu dunyada we axirette ghelibige érishidu. Bundaq insan, bilim we emeliyetning pütün saheliride daim toghra yolda mangidu. Allahni pütün süpetliri bilen tonighan kishi heqiqetning (heqiqiy bilim- t) béshini we axirini bilidu. Hayatta birinchi qedemni toghra basqan kishi héchqachan éziqip, xata yolgha kirip ketmeydu. Pelsepe saheside kainatning sirlirini tetqiq qilishqa bashlaydu, tebet hadisilirini üginidu. Emma bir kapir peylasoptek shübhi we ikkilinishler chölide éziqip yürmeydu. Allah nurlandurghan bu heq yolda her bir qedimini toghra basqan halda ilgirileydu. Eqlini ishlitip tebetning qanunlirini üginidu. Dunyaning sirlirini otturigha chiqirishqa tirishidu. Eqilning we maddining bügün'giche bayqalmighan küch-qudritini idare qilishqa, bashqurushqa tirishidu. Emma bularning hemmisini insaniyetke xizmet qildurush üchün qilidu. Pütün küch we hékmet yollirini keship qilip yerdiki we asmandiki barliq nersilerni insanlarning paydilinishigha sunush üchün qolidin kélishiche tirishidu. Tetqiqatlirining herbir sehipiliride dawamliq allahni yad itip turghanliqi, uni ilmini, pen- téxnikisini yaman yolgha ishlitishtin saqlaydu. Qolgha keltürgen netijilerdin tebetni boysundurush we jisimlar üstidiki hakimiyitidin körenglep, bularni özining hésabigha yézish, özini bir ilahiy qudretke ige dep dawa qilishqa oxshash xata chüshenchilerge uchrimaydu. "men ilim- pen bilen tebetni boysundurdum, bularning hemmisini shexsiy menpeetimge xizmet qildurup, dunyagha xujayin bolimen, xalisam dunyani astin- üstün qiliwételeymen" dep qarash peqet bir kapir alimning chüshenchisi we tutqan yoli.

Musulman alim, ilmiy tetqiqatliridin netije qazan'ghansiri, kainattiki

keshpiyatliri méwe bergensiri uning allahqa bolghan imani we testiqi shunche küchlinidu. Allahqa téximu köp hemdu- sana éytidighan bolidu. Uning eqidisi- bu ilim we küch- qudret manga allah ata qilghan néimettur, bularni men yene allah rizasi üchün, insanlarning menpeeti üchün serp qilimen dep chüshinidu. Ilahiy tebligh we islamning exlaq peziliti uninggha rehberlik qilidu. Shuning bilen uning bilimi insanlarning paydisi üchün bir wasite bolidu. Allahning bergen néimetlirige bu yol bilen minnetdarliqini bildürgen bolidu. Shundaqla, tarix, iqtisad, hoquq qatarliq ilim- pen saheside we senetning her qaysi bölümliride ishlesh we tetqiq qilishta musulman alim bir kapir alimdin héchqachan arqida qalmaydu. Emma noqtiiynezeri, heriket usullirining netijiliri bir- birliridin köp perqlinidu. Musulman alim penning her bir sahesini heqiqet közi bilen qarap tehlil qilip, tejribiliridin toghra sawaq élip, medeniyetlerning tereqqi qilish we yuqilish sewebliridin, ötmüshtiki pütün toghra we xataliqlardin toghra yekün chiqirip, bu milletlerni munqerzlikke élip barghan yoldin chiwerlik bilen saqlinidu. Siyasette birdinbir meqsidi- tinchliq, adalet we pezilet höküm sürgen, insanlar bir- birliri bilen qérindashlarche inaq yashaydighan we öz- ara hörmet qilidighan, ikispulatatsiye we qulluq tüzümge qetiy yol qoyulmaydighan, kishilik heqlirini qoghdaydighan we döletning küchini allahning muqeddes amaniti dep bilip, buni pütün insanlar menpeeti üchün xizmet qilidighan dölet qurushqa tirishidu. Hoquq (adalet we qanun- t) saheside bolsa, bir musulman qanunni heqiqiy rewishte adaletlik, bolupmu ajizlar naheqchilikke uchrimaydighan, küchsizlerning heqqini qoghdaydighan asasta tüzüp chiqidu. Héchkimning zulumgha, naheqchilikke uchrishigha yol qoymaydu.

Musulmanning exlaqi her zaman allahtin qorqush, teqwadarliq we rastchil bolushtin ibarettur. Musulman her nersining igisi bir allah ikenlikini, bashqilargha bergen nersiningmu allahning amaniti ikenlikini bilip turidu. Héchqandaq bir nersige, hetta özining jismighimu igidarchiliq qilalmaydighanliqini bilidu. U bularning hemmisi allahning amaniti, manga bular qollinish üchün birilgen, bu hoququmni allahning raziliqi we emrige muwapiq qollinishim lazim, bir küni allah bu amanetlerni mendin qayturiwalidu we u küni bulardin bir- birlep hésab alidu, deydighan yaratquchisi aldidiki mesuliyetchanliq tuyghusi uni xatalishishtin saqlaydu.

Bundaq chüshenche we pikir qilish yoli bilen yashighan insanning exlaq pezilitining qanchilik yüksek ikenlikige bir qarap baqayli! U insan yürikini pütün yaman xiyallardin pak tutidu. Méngisini eski we buzuq pikirdin saqlaydu. Közlirini yamanliqqa qarashtin, qoliqini yaman we kufri sözni anglashtin saqlaydu. Yalghanni tilgha almaydu, kufri sözleshke tili barmaydu, turmushini halal yol bilen qamdaydu. Haramdin tapqan we yaki bashqilarning heqqi bolghan yaki ajizlarni yighlitip, qaqshitip tapqan dunyani achliqtin ölüp ketsimu yimeydu. Irqi we jinsi qandaq bolushidin qetiynezer, héchqandaq bir insan'gha zorluq we heqsizliq qilinishqa yol qoymaydu. Zalimlargha yan basmaydu, bash egmeydu. Insanlar arisida yaxshiliq we peziletning ülgisi bolidu. Heq yolida shexsiy arzu we menpeetlirini qurban qilishta héch ikkilenmeydu. Uning del bu yolda ghelibe qazinishqa ishenchisi kamil we héchqandaq bir küch uni aldap yaki qorqutup heq yoldin tosiyalmaydu.

Yer yüzide uningdinmu shereplik kishi bolmaydu. Chünki uning béshi yalghuz yaratquchisi allahning huzurida igilidu (sejdige baridu- t). Dunyada uningdinmu

izzetlik kishi bolmaydu, chünki uning qoli allahtin bashqisigha échilmaydu (allahdin bashqa héchkimdin tilimeydu- t). Dunyada uningdin küchlük insan yoq, chünki u allahtin bashqa héchkimdin qorqmaydu. U allahtin bashqa héchkimdin mukapat yaki üstün derije teme qilmaydu. Uni heq yoldin azdurushqa, imanini sétiwélishqa qadir héchqandaq bir küch mewjud emes.

U dunyada eng bay kishidur. Chünki u achköz emes, shehwetperes emes, nepsining quli emes, hesetxor we temexor emes. U halal emgek bilen tapqan méligha qanaet qilidu. Yaman yol bilen tapqan haram pul- mal we döletni aldigha döwilep qoysimu qarap qoymaydu. Uning qelbi qanaet, xushalliq we huzur ichide yashirip turidu. Insan'gha bulardinmu artuq bayliq we dölet bolamdu?

U eng ishenchlik we inawetlik bir insan, chünki uninggha ishench qilidighanlarning ishenchisini yerde qoymaydu we her zaman rastchil bolidu, wediside turidu. Her ishni toghriliq we adilliq bilen ishleydu. Chünki u allah her yerde hazir bar we her nersidin xewerdar ikenlikige chin könglidin ishinidu. Bundaq kishi ige bolghan itibar we inawetning üstünlikini söz bilen ipadilesh mumkin emes. Bu xil aliyjanabliqlargha ige kishige ishenmeydighan we hörmet qilmaydighan kim bar? Mana bular bir musulmanning hayati we xaraktéri.

Bir musulmanning heqiqiy xaraktéri tiklen'gendin kéyin, bu uning dunyada héchqachan chüshkünleshmeydighanliqining we meghlub bolmaydighanliqining kapaliti. U hakim bolushqa mensup, emma héch bir zaman mehkum bolmaydu, chünki islamning uningda yaratqan alahidilikliri tüpeylidin héchqandaq bir küch uninggha kölengge chüshürelmeydu, meghlub qilalmaydu.

Bu dunyada shereplik we mötiwer hayat kechürgendin kéyin, u üstige eng aliy rehmetlirini yaghduridighan yaratqan igisining aldigha qaytidu. Chünki u wezipisini ghelibilik orundap imtihandin ela netijiler bilen ötti. U paniy dunya hayatida bext- saadet ichide yashidi, axirettimu ebediy huzur, xushalliq we saadet ichide yashaydu.

Her qandaq bir shexs, xelq topi, melum dewr yaki bir jaygha munasiwetlik bolmighan, insanning dini bolghan islam, yuqiriqilardin ibarettur. Islam pütün kainatning birdinbir yoli we pütün insaniyetning birdinbir dinidur. Her qaysi dewrlerde, her qaysi memliketlerde we her qaysi qewmler ichide yashap ötken, allahning barliqigha ishen'gen we heqni qollighan pütün yaxshi xisletlik kishler, meyli ular öz tillirida bu dinni "islam" dep atisun, yaki bashqa isimlar bilen atisun, ularning hemmisining mezhibi bolup, ular islam yolidiki musulmanlardin idi.

Ikkinchi bap. Islamning asasy prinsipliri

islamning asasy prinsipliri

1 - allahtin bashqa ibadetke heqliq bolghan mebud berheq (yeni heqiqiy ilah)yoqliqigha, muhemmed eleyhissalamning insanlarni toghra yolgha bashlash üchün, allah teripidin ewetilgen berheq peyghember ikenlikige chin ishinip, uninggha guwahliq bérish.

2 - herküni besh wax namazni, islam sheriitide körsitilgen boyiche ada qilish.

3 - yilda bir ay ramizan rozisini tutush.

4 - pul - méli zakat bérish ölchimige yetse, yilda bir qétim pul - mélining zakitini ayrish.

5 - iqtisadi yéterlik bolup qodriti yetse, ömür ichide bir qétim beytollahqa bérip hej tawap qilish.

Islamning yoqiriqi besh chong asasiy prinsipigha emel qilghan adem

"musulman" dep atilidu.

Islamning iman we emel bilen bolghan munasiwiti

islamning iman we emel bilen bolghan munasiwiti - bir - birini toluqlaydighan, bir - biridin ayrilalmaydighan zich baghlinishliq munasiwettur. Islam - iman we emel démektur. Chünki iman étiqadqa, emel sheretke wekillik qilidu. Étiqad bilen sheret ikkisi birlikte islamgha wekillik qilidu. Shunga quran kerimde, iman hemishe yaxshi emeller bilen birlikte bayan qilin'ghan. Allah islamning iman we emeldin ibaret ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا (**96**)]

"iman éytqan we yaxshi emellerni qilghanlar üchün allah heqiqeten (ularning dillirida) muhebbet peyda qilidu" [meryem sürisi 96 - ayet].

Éniqki, dilllarda muhebbetning peyda bolushi islamning alamitidur. Allah axirette jennetni qazinish peqet islamning yeni iman éytish we yaxshi emellerni qilshning netijisi ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا (**107**) خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا (**108**)]

"shübhisizki, iman éytqan we yaxshi emellerni qilghanlarning menzilgahi firdews jennetliri bolidu. Ular u jennetlerdin yötkilishni xalimaydu" [kehf sürisi 107 - 108ayet].

Kishiler islam dinigha " lailahe illellaho, muhemmedun resulullah " dégen kelime teyyibeni menisni bilip oqup, uninggha ishinp, iqrar qilish bilen kiridu. Bu kelime teyyibening menisi: allahtin bashqa ibadetke heqliq bolghan heqiqiy ilah yoq, muhemmed eleyhissalam allahning elchisi we berheq peyghembiri dégenlikitur. Bu kelime iman we islamning menilirini öz ichige alghan intayin ixcham bir kelime bolghanliqtin, kishiler islam dinigha kirishte, aldi bilen ulardin mushu kelime telep qilinidu. Kelime teyyibe herqandaq kishi uning menisige iqrar qilip, könglidin tesdiq we qobul qilish bilen musulman bolidighan we uninggha inkar qilish bilen musulmanliqning chek - chégrisidin chiqip kétidighan birdinbir ehmiyetlik kelimidur. Chünki islam dinining shuari we rohi "la ilahe illella" yeni" allahtin bashqa heqiqiy ilah yoq" dégenliktin ibaret bolup, buni qobul qilip iqrar we tesdiq qilghan kishi islam dinining asasiy meqsitini urunlighan bolidu.

"muhemmeden resulullah" yeni"muhemmed eleyhissalam allahning berheq peyghembiri" dep étirap qilip, guwahliq bérish bolsa, "la ilahe illella" dégen shahadetni toluqlighanliqtur. Bu ikki shahadet (yeni kelime teyyibe) islam dinining rohi bolghinining sirtida, pütün emel - ibadetlerning durusliqi we allahning dergahida qobul bolushining kapalitidur. Chünki, allahqa ixlas qilmastin we muhemmed eleyhissalamning yoligha egeshmestin qilin'ghan emel - ibadetler hergiz qobul bolmaydu. Allahqa chin ixlas qilish bilen "la ilahe illella" dégen shahadet orundilidu. Muhemmed eleyhissalamning yoligha heqiqiy rewishte egishish bilen "muhemmeden resulullah" dégen shahadet öz ipadisini tapidu. Axirette azabtin saqlinish we jennetke érishish üchün kapalet qilghuchimu birdinbir kelime teyyibedur. Peyghember eleyhissalam bu heqte mundaq deydu:

2/3 - tirmizining riwayitide: alletin bashqa héch bir ilah yoqtur, muhemmed eleyhissalam allahning elchisidur, dep guwahliq bergen herqandaq kishige alle dozaxni haram qilidu déyilgen.(tirmizi: 2638)

kelime teyyibening paydiliri intayin köp. Kelime teyyibening eng chong paydisi, kishilerni mexluqatqa chuqunushning qulluqidin we peyghemberlerning bashqisigha egishishning halaketliridin qotuldurup, bir allahqila étiqad we ibadet qilishtek, toghra yolgha yéteklesh arqiliq, ularni ikki alemde bextlik qilishtin ibarettur.

Yuqiriqi alte iman'gha, uningdin bashqa quran kerim we sehi hedisler arqiliq iman keltürüshke buyrulghan pütün mesililerge chin ishinip iman keltürgen we islam sheriitide buyrulghan jimi ehkamlarni qobul qilip, emel qilghan kishi heqiqiy mömin we musulman bolalaydu. Allah heqiqiy möminler toghrisida mundaq deydu:

[إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (15)]

"shübhisizki, heqiqiy möminler - allahqa we uning peyghembirige iman keltürgen, andin (imanida) shek keltürmigen, malliri bilen janliri bilen allahning yolida jihad qilghanlardur. Ene shular iman dewasida rastchillardur" [hojurat sürisi 15 - ayet].

Islam dinining kishilerni allahqa dewet qilishtiki usuli

islam dini kishilerni musulman bolushqa zorlashni qetiy ret qilidu. Islam dinining kishilerni allahqa dewet qilishtiki birdinbir usuli: awwal islamning mahiyitini kishilerge tuluq bayan qilish we quran kerimni ulargha chüshendürüp oqup bérish, uningdin kéyin, ularni xalisa islamni qobul qilish, xalisa terk étish ixtiyari bilen öz hallirigha qoyuwétishtin ibaret. Allah peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha, kishilerni din'gha dewet qilishning usulini telim bérip mundaq deydu:

[وَقُرْآناً فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلاً (106) قُلْ آمِنُواْ بِهِ أَوْ لاَ تُؤْمِنُواْ إِنَّ الَّذِينَ أُوتُواْ الْعِلْمَ مِن قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلأَذْقَانِ سُجَّدًا (107)]

" quranni kishilerge dane - dane oqup bérishing üchün uni bölüp - bölüp nazil qilduq, uni tedrijiy nazil qilduq. Quran'gha ishininglar yaki ishenmenglar, ishinishinglar uninggha kamalet, ishenmeslikinglar uninggha nuqsan élip kelmeydu, dégin. Shübhisizki, quran nazil bolushtin ilgiri kitab bérilgenler quranni anglighan chaghlirida (tesirlinip) derhal sejdige baridu. " [isra sürisi 106 - 107-ayet].

Yeni xalisanglar iman éytinglar, xalisanglar kupriliq halitinglar bilen qélinglar, silerge özünglar xalimighan bir étiqadni téngish yoq, dégenliktur. Islam dini kishilerni uninggha kirshke héch waqt zorlighan emes we zorlimaydu. Belki kishilerni musulman bolushqa chirayliqche dewet qilidu, bes. Chünki islam dini bir nersige ishiniduki, u bolsimu islam dinining heqliqi, telimatlirining ilgharliqi we qanun - prinsiplirining adilliqidur! Allah mundaq deydu:

[لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (256)]

" dinda (uninggha kirishke) zorlash yoqtur, hidayet gumrahliqtin éniq ayrildi, kimki taghut (yeni allah tin bashqa barche mebud) ni inkar qilip, allahqa iman éytidiken, u sunmas, mehkem tutqini tutqan bolidu, allah (bendilirining sözlirini)

anglap turghuchidur, (ishlirini) bilip turghuchidur " [beqer sürisi 256 - ayet].

Quran kerimning telimati musulmanlar kuffarlargha ghalib kelgen chaghlardimu, ularni din'gha kirshke zorlashni qeti ret qilidu. Bu heqte allah taala peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha mundaq dégen:

[وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَّ يَعْلَمُونَ (6)]

" eger mushriklardin birer kishi sendin amanliq tilise, taki u allahning kalamini (yeni quranni) anglighan'gha (yeni pikir qilip, uning heqiqitige yetken'ge) qeder, uninggha amanliq bergin, andin (u iman éytmisa), uni (jéni, méli) aman tapidighan jaygha yetküzüp qoyghin, bu shuning üchünki, ular (islam dinining heqiqitini) uqmaydighan qewmdur. " [tewbe sürisi 6 - ayet].



ikkinchi bölüm. Iman

birinchi bap. Imanning sheritliri we alametliri

iman we uning sheritliri

iman - allahning barliqigha we birlikige chin ishinip, étiqad qilish, til bilen uninggha iqrar qilish we emeller arqiliq uni ispatlash démektur. Imam buxari we imami muslimning ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qilghan (aldinqi bölümde neqil qlin'ghan29/38-) hediste peyghember sellellahu eleyhi wesellem: iman déginimiz, allahning bar we birlikige ishinish, perishtilerge ishinish, peyghemberlerge we peyghemberlerge chüshürülgen kitablargha ishinish, alle bilen uchrishishqa we ölgendin kéyin tirilishke ishinishtin ibarettur, dep jawap bergenliki bayan qilin'ghan.

Hesenulbesriy reziyellaho enhu mundaq dégen iken: "iman - aghzaki arman qilish yaki özini musulmanche körsitish bilen hasil bolidighan nerse emes, belki u, dilda orun alidighan, uning rastliqini emel ispatlaydighan nersidur.

Peyghembirimiz muhemmed mustapa sellallahu eleyhi wesellemning iman'gha bergen tebiridin imanning asasiy prinsipi töwendiki alte heqiqetke chin ishinip étiqad qilishtin ibaret ikenlikini bilimiz.

1 - allahning barliqi we birlikige chin ishinip étiqad qilish.

2 - allahning peyghemberlirige chin ishinip étiqad qilish.

3 - allahning perishtilirining barliqigha chin ishinip étiqad qilish.

4 - allahning kitablirigha chin ishinip étiqad qilish.

5 - qiyamet künining bolidighanliqigha chin ishinip étiqad qilish.

6 - yaxshiliq we yamanliq allahning teqdiri bilen bolidighanliqigha chin ishinip étiqad qilish.

Yuqiriqi alte heqiqetke chin dilidin ishinip, uning teqezzasi boyiche emel qilghan adem "muimin" dep atilidu. Allah taala bu heqte mundaq dégen:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا (136)]

"i möminler! Allahqa, allahning peyghembirige we uninggha nazil qilin'ghan kitabqa (yeni quran) gha we ilgiri allah chüshürgen kitablargha iman keltürünglar. Kimki allahni, allahning perishtilirini, kitablirini, peyghemberlirini we axiret künini inkar qilidiken, u qattiq azghan bolidu" [nisa sürisi 136 - ayet].

Imanning küchiyishi we ajizlishishi

iman kem - ziyade bulidu. Allahni yad étish we yaxshi emellerni qilish bilen iman ziyadilishidu we küchiyidu, allahni unutush we gunah, yaman ishlarni qilish bilen iman naqislishidu we ajizlishidu. Mana bu, imanning kem - ziyade bolghinidur. Allah taalamundaq deydu:

[إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (2)

"peqet allah yad étilse dillirida qorqunch peyda bolidighan, allahning ayetliri

tilawet qilinsa imani küchiyidighan kishilerla (kamil) möminlerdur " [enfal sürisi 2 - ayet]. Iman allahning zikri bilen küchiyidu we uningdin ghapil qélish bilen ajizlishidu. Allah imanning yaxshi emeller bilen ziyadilishidighanliqi toghriliq yene mundaq deydu:

[هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (4)]

" möminlerning imanigha iman qoshulushi üchün, allah ularning dillirigha temkinlikni chüshürdi, asmanlarning we zéminning (perishtilerdin, jinlardin, haywanlardin we tebet hadisiliridin bolghan) qoshunliri allahningdur, allah (xelqning ehwalini) bilip turghuchidur, hékmet bilen ish qilghuchidur " [feth sürisi 4 - ayet].

Imanni küchlendüridighan we uni ziyade qilidighan amillar

1) ilim - ilim allahni tonushning wasitisidur. Allahni tonush étiqadni kücheytidu, étiqadning küchiyishi imanning küchiyishi démektur.

2) emel - yaxshi emeller bendining allah bilen bolghan yéqinliqini zich baghlap turidighan bir chong wasite bolup, insan yaxshi emellerni köp qilish arqiliq allahqa téximu yéqinlishish pursitige ige bolalaydu. Allahqa yéqinlishish imanni kamaletke yetküzidu.

3) tepekkur - allahning kainattiki güzel senetliri üstide tepekkur qilish kishini allahni téximu tonushqa élip baridu. Allahni tonush imanni kücheytidu. Quranda tepekkur qilishqa chaqiridighan ayetler intayin köp. Allahning kamaliy qudretliri üstide tepekkur qilish ibadetning jewhiridur.

4) allahni yad qilish - quran tilawet qilish, tesbih - tehlillerni éytish bilen allahni yad étish imanning küchiyishige wasite bolidu. Chünki allahni yad étish allahqa bolghan ixlas we muhebbetni ashuridu. Ixlas we muhebbet imanni kücheytidu we kamaletke yetküzidu.

Imanning alametliri

1) güzel exlaq

exlaq insanning rohida yerliship adetke aylinip qalghan qiliqlar bolup , exlaq ikki türlük bolidu. Biri, güzel exlaq, yene biri nachar exlaq. Güzel exlaq imanning toluqlanmisi bolup, u söz - heriket we ish - paaliyetlerde toghra bolush dé mektur. Güzel exlaqning padishahi toghriliqtur. Güzel exlaq imanning kamilliqini namayan qilidu. Exlaqsiz kishining imani kemdur. Allah peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamni maxtap mundaq deydu:

[وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ (4)]

"sen heqiqeten büyük exlaqqa igisen" [qelem sürisi 4 - ayet].

2) allah we uning peyghembirining söygüsi

allah we uning peyghembiri hemmidin söyümlük bolushi we bu söygüning pütün ish - paaliyet we gep - sözlerde ipadilinishi imanning alametliridindur. Peyghember eleyhissalam mundaq deydu:

46/64 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: töwendiki üch xisletni özide özleshtürgen kishi imanning lezzitini tétiydu: alle we allahning resulini hemmidin bek yaxshi körüsh, bashqilarni peqet alle üchünla dost tutush we alle uni kupurluqtin qutquzghandin kéyin, kupurluqqa qaytishni xuddi otqa tashlinishni yaman körgendek yaman

körüsh. (muslim 43)

3) allahtin qorqush

allahni heqiqiy tunughan kishi allahning ulughluqini tonuydu, allahning heywitidin eyminidu we özining allahni layiqida qedirliyelmigenlikini étrap qilidu. Mana bu, imanning alametliridindur. Allah taalamundaq deydu:

[وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ (28)]

" shuningdek insanlarni, haywanlarni, chaharpaylarnimu xilmuxil renglik qilip yaratti, allahning bendiliri ichide allah tin peqet alimlarla qorqidu, allah heqiqeten ghalibtur, (bendiliri ichide tewbe qilghanlarni) meghpiret qilghuchidur." [fatir sürisi 28 - ayet]. Allahtin qorqush imanning kamilliqidin dérek béridu. Allahtin qorqush - allahqa asiyliq qilip uning ghezibige uchrap qélishtin hezer qilish dégenliktur.

4) yaxshi emeller

rohlarni paklaydighan, hayatni güllendüridighan yaxshi emeller imanning alametliridindur. Shuning üchün qoranda iman hemishe yaxshi emeller bilen birlikte keltürülgen. Chünki iman eger yaxshi emellerdin ayrilip qalidighan bolsa, u, ne méwisidin, ne sayisidin paydilan'ghili bolmaydighan paydisiz derexke oxshap qalidu. Imansiz qilin'ghan emel - ibadetlermu riya we nifaqtur. Allah taalamundaq deydu:

[الَّذِينَ آمَنُواْ وَلَمْ يَلْبِسُواْ إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُوْلَئِكَ لَهُمُ الأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ (82)]

"azabqa yoluqushtin saqlinish iman éytqan, imanigha mushriklikni(we riyani) arilashturmighan ademlerge mensuptur" [enam sürisi 82 - ayet].

Imanning insan hayatigha körsitidighan tesiratliri

imanning insan hayatigha béridighan tesiratliri intayin köp, biz töwende peqet bir qanchisini bayan qilimiz.

1) hidayet- iman kishini toghra yolgha bashlash arqiliq, uni ikki alemning saadetlirige érishtüridu. Chünki toghra yolgha hidayet tépish iman we yaxshi emellerning netijisi, shuningdek, axirette jennetni qazinishmu hidayetning netijisidur. Allah taalamundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (9)]

"shübhisizki, iman éytqanlarni we yaxshi emellerni qilghanlarni perwerdigari ularning imani sewebidin astidin östengler éqip turidighan, nazu németlik jennetlerge yétekleydu" [yunus sürisi 9 - ayet].

2) shijaet- iman musulman kishide, allah taalaning gheyridin qorqmaydighan, ésil xisletni yétildüridu. Chünki imanning heqiqiti, kishige payda - ziyan yetküzüsh, öltürüsh - térildürüsh we rizq bérish peqet bir allahning qolida, dep étiqad qilishni teleb qilidu. Musulman kishi mushu étiqadi bilen, özining ezeldin hör ikenlikini bilidu we hörriyitini qoghdash yolida, allahtin bashqa héchkimdin qorqmaydu. Allah muhemmed eleyhissalamgha telim bérip mundaq deydu:

[قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (51)

" éytqinki, ‹bizge peqet allahning teqdir qilghan nersisi yétidu, u bizning

medetkarimizdur. Möminler allahqa tewekkül qilsun(yeni möminler hemme ishni allahqa tapshursun, undin bashqa héch ehedige yölenmisun)›" [tewbe sürisi 51 - ayet].

3) ghelibe- iman mömin kishilerni ghelibige érishitüridu. Allah heqiqiy möminlerni halaketlerdin saqlaydu we düshmenliri üstidin ghalib qilidu. Bu allahning wedisidur. Zamanimizdiki musulmanlarning allah wede qilghan yardemlerdin mehrum qélip, xar we zebunluq girdawigha chüshüp qalghanliqining birdinbir sewebi ularning allah teleb qilghan rewishte heqiqiy möminlerdin bolalmighanliqidin idi. Chünki, "muimin" sözi bilen "musulman" sözi otturisida omum we xasliq jehettin perq bardur. Herqandaq mömin musulman déyilidu, emma herqandaq musulman mömin déyilmeydu. Buning delili munu ayet:

[قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (14)]

" eirabilar: "iman éyttuq" deydu, (ulargha) éytqinki, "(téxi) iman éytmidinglar we lékin siler boysunduq denglar, iman téxi dilinglargha kirmidi, eger siler allahqa we uning peyghembirige itaet qilsanglar, allah silerning emelinglardin héch nersini kémeytiwetmeydu, allah heqiqeten(möminlerge) nahayiti meghpiret qilghuchidur, (ulargha) nahayiti méhribandur " [hujurat sürisi 14- ayet].

Allahning qurandiki wediliri heqqide izden'gen kishi allahning mezkur wedilirining hemmisi möminlergila xas qilghanliqini ochuq köreleydu.

4) qanaet- iman musulman kishining qelbide, qanaet we ésil peziletlerni yétishtüridu. Chünki heqiqiy chin iman rizq peqet allahning qolida, allahtin bashqa rizq bergüchi yoq, allahtin kelgen rizqni tosiwalghuchi hem yoq, dep étiqad qilishni teqezza qilidu. Bu heqte quran kerim mundaq deydu:

[اللّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاء وَيَقَدِرُ وَفَرِحُواْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ مَتَاعٌ (26)]

" allah (özining hékmitige asasen) xalighan ademning rizqini keng qilidu we (xalighan ademning rizqini) tar qilidu. (mushriklar) dunya tirikchilikige xush bolup ketti, dunya tirikchiliki axiretke qarighanda azghina nersidur " [reid sürisi 26 - ayet].

5) xatirjemlik- iman musulman kishining könglige xatirjemlik we amanliq béghishlaydu. Chünki dunyada nurghun kishiler jewr - zulum we heqsizliklerge uchraydu. Lékin intiqam élishqa köpinchisining küchi yetmeydu. Maddiy we meniwi ziyan - zexmetlerge uchraydu lékin köp hallarda uning bedilini körelmeydu. Bu sewebtin ular huzursiz we xatirjemsiz yashashqa yüz tutiwatqanda, iman ularni, ularning bu dunyada alalmighan intiqamlirini élip biridighan, tartqan ziyanilrini paydigha aylandurup béridighan keremlik allahning adalitige ishinip, axiretni kütüp, xatirjem, behuzur ömür sürüshke ündeydu.

6) chidam we sewirchanliq - iman musulman kishide, bashqa kelgen herqandaq bala - qaza we musibetler aldida tewrenmeydighan, chidamliq iradini yétishtüridu. Chünki heqiqiy chin iman bashqa kelgen pütün balayiapet we musibetler allahning teqdir qilishi bilen bolidu, dep étiqad qilishni telep qilidu.

Shunga mömin kishi béshigha kelgen herqandaq ongushsizliqlar we musibetlerni qeyserlik bilen qarshi alidu we sewir bilen özini tutiwélip, turmushini yenila behuzur ötküzüp kételeydu. Imanning insan hayatigha béridighan mundin bashqimu ijabiy tesirliri intayin köp. Ularni sanap bolush mumkin emes.

Iman we islamdin chiqip kétishke seweb bolidighan amillar

1 - islam dinigha inkar qilish.

2 - allahqa shérik keltürüsh.

3 - munapiqliq, yeni éghizida musulmanliqini sözlep qoyup, dilida ishenmeslik yaki uninggha shek qilish.

4 - emel - ibadetni yaki duani allahning gheyrige qilip, ular arqiliq allahqa yétidu, dep étiqad qilish.

5 - kuffarlarning étiqadlirigha we tutqan yollirigha köngüldin raziliq bildürüsh.

6 - bashqilarning tutqan yollirini muhemmed eleyhissalamning yolidin ewzel körüsh.

7 - quran we sehih hedislar bilen sabit bolghan islam ehkamlirining birersige inkar qilish.

8 - muhemmed eleyhissalamning peyghemberlikini inkar qilish yaki uni mesxire qilish.

9 - musulmanlarning ziyinigha kuffarlar bilen birlishish.

10 - bashqa qanunlarni islam sheriitidin ewzel körüsh.

11 - séhrigerlik qilsh yaki séhirge ishinish.

12 - islam telimatliridin yüz örüsh yaki ularni mesxire qilsh.

13 - allahning kitabi we peyghember eleyhissalamning sehih hedisliri boyiche höküm qilishqa qayil bolmasliq yaki sheretni kemsitish, yeni uni hazirqi zaman'gha maslashmaydu, déyish.

14 - daxan, palchi we remchilarning gheybtin sözligen sözlirige ishinish.

446/851 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki heyzdar ayal bilen jima qilsa yaki ayalining arqisigha kelse we yaki kahinning aldigha barsa, muhemmed (sellellahu eleyhi wesellem) ge chüshürülgen dinni inkar qilghan bolidu. (tirmizi: 135)

15 - allahning emr- permanlirini ashkara ret qilish, yeni heqiqetke iqrar qilip turup, uninggha boysunushtin bash tartish. Sheytanlarning atisi iblismu heqiqetni biletti we allahni étirap qilatti. Biraq iblis tekebburluqtin allahning permanigha ashkara qarshi chiqqanliqi sewebtin, u kapirlardin bolup ketken we allahning rehmitidin menggülük qoghlan'ghan. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلاَئِكَةِ اسْجُدُواْ لآدَمَ فَسَجَدُواْ إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ (34)]

"öz waqtida perishtilerge: ademge sejde qilinglar, déduq, iblistin bashqa hemmisi sejde qildi, iblis (sejde qilishtin) bash tartti, tekebburluq qildi, u, kapirlardin bolup ketti" [beqer sürisi 34 - ayet].

Yoqirida bayan qilin'ghan kuprining türliridin qaysi birini sadir qilghan kishi islam we imandin chiqqan bolidu. Allah taala hemmimizni imanimizda mehkem qilsun, amin!

Ikkinchi bap. Allahqa iman keltürüsh

allahning mewjudliqi

allahning mewjud ikenlikini delil - ispatliri bilen körsitish hajetsiz. Chünki allahning mewjud ikenlikini körsitidighan sansiz alametler etrapimizda her waqit özlirini namayan qilip turmaqta. Kainattiki her bir alamet we her bir mewjudat allahning barliqini ispatlap turmaqta. Alahning mewjud ikenlikige delil - ispat telep qilish, xuddi opochuq kündüzde, asmanda quyashning barliqigha delil - ispat telep qilghan'gha oxshash bimenilikitur. Ehwal shundaq turupmu, xuddi ema kishiler kündüzdiki quyashning közlerni chaqnitidighan parqiraq nurini körelmiginidek, bezi insanlarmu özlirining kündilik turmushida hemishe namayan bolup turghan, allahning mewjud ikenliki we uning cheksiz qudritini körstidighan sansiz alametlerni körelmeywatmaqta. Insanlar arisida kuprining meydan'gha kélishi mana bu sewebtin idi. Shu wejidin allahning mewjud ikenlikini ispatlaydighan delil - ispatlardin bezisini keltürüshke toghra kélidu.

Allah taalaning mewjud ikenlikige dalalet qilidighan delil - ispatlarni sanap tügitish mumkin emes. Allahning mexluqatlirining saniche deliller uning barliqigha keskin dalalet qilidu. Dunyadiki her bir mewjudat özidiki we etrapidiki, allahning mewjudliqi we uning yekke - yégane yaratquchi ikenlikige dalalet qilidighan nurghun alametlerni namayan qilip turmaqta. Bu menada allah taala mundaq deydu:

[إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ (3)]

"asmanlarda we zéminda möminler üchün (allah taalaning barliqi, birliki we qudritini körstidighan) nurghun deliller bar"[jasiye sürisi 3 - ayet].

Kainat we uningdiki janliq - jansiz barliq sheyilerning qandaq peyda bolghanliqi heqqide izdinip, uninggha jawab tapmaqchi bolghan her qandaq kishi, töwendiki töt jawabtin bashqisini tapalmaydu:

1 - kainat we uningdiki sheyiler özlikidin peyda bolghan, yeni maddining zerriliri (parchiliri) eqil, idrak we tepekkur qilish qabiliyitige ige bolush arqiliq, kainat we uningdiki barliq sheyilerni wujutqa chiqarghan déyish. Bundaq jawab eqilgha hergizmu muwapiq kelmeydu, chünki , tash, su, hawa, tupraq we ulardin bashqa maddilarda eqil, idark we tepekkur qilish qabiliyitining yoqliqi hemmige melum. Tarixtin béri, héchbir zaman ularning eqil, idrak we tepekkur qilish qabilyitige, shundaqla yaritish qudritige ige bolghanliqi melum emes. Ehwal bundaq iken, héchqandaq eqil, idrak yaki küch - quwwetke ige bolmighan maddilarning kainatni emes, belki özlirinimu barliqqa keltürelmeydighanliqi éniqtur. Shuning üchün bu jawab héchqandaq ilmiy asasqa ige bolmighanliqi üchün ret qilinidu.

2 - kainat we uningdiki sheyilerni tebet yaratqan déyish. Eger biz, bu jawabni bergüchilerdin tebet dégen néme dep suraydighan bolsaq, ulardin beziler: "tebet - kainatning menzirsi" dep jawab béridu. Buningdin melum boliduki, kainat yoq iken tebetmu yoq idi. Chünki bir nersining menzirisi shu nerse mewjud bolghandila andin mewjud bulalaydu. U nerse bolmisa menzirisimu bolmaydu. Undaqta tebet burun özi yoq turup, qandaqmu kainat we uningdiki sheyilerni yaritalidi? Eger biz tebetni kainattin burun bar idi, dep perez qilghandimu, tebet eqil - idrak we küch - quwwetke ige bolmighan bir nerse turup, qandaqmu kainatni we uningdiki sheyilerni, jümlidin eqilliq insanlarni yaritalisun?! Ulardin

beziler tebetni "kainatning özi" dep teriplise, beziler uni "yoshurun küch" dep teriplimekte. Bu yoshurun küch allahning qudriti bolmay néme? Ular buni "tebet" dep chüshense, biz allahning kamaliy qudritining namayendisi, dep chüshinimiz. Démek, kainatni tebet yaratqan deydighan bu jawabmu, yuqiriqisidin qélishmaydighan bimene jawabtur.

3- kaiinat we uningdiki sheyiler tasadipi yaritilip qalghan, yeni kainat we uningdiki sheyiler, eslide atom zerriliridin ibaret bolup, ular ushtumtut heriketke kélish arqiliq bir - biri bilen tasadipi pütünlishishi netijiside kainat wujutqa kelgen déyish. Undaqta, quyashning maddiliri issiq maddilardin ibaret bolup, quyash dunyagha issiqliq we yoruqluq béridu. Yershari we bashqa planitlarning maddilirida issiqliq maddisi yoq ikenliki hemmige melum. Tasadipi bolghan ishlarning pilansiz we nizamsiz halda, ushtumtut meydan'gha kélidighanliqimu éniq bir mesile. Qandaqlarche, issiqliq maddiliri tasadipi halda hemmisi bir yerge kélip quyashqa aylinip qaldi? Yersharidin bashqa planitlarda suning yoqliqi we u jaylarda janliqlarning yashimaydighanliqi hemmige ayan bolghan bir ilmiy heqiqet bolghan yerde, su qandaq bolup bashqa planitlarda bolup qalmastin, tasadipi janliqlar yashaydighan yersharidila bolup qalghan? Kainat we uningdiki barliq mewjudatlar bir xil inchike nizam we mukemmel bir qanun sistémisi bilen heriket qilidu. Tasadipi bolghan ishlar - biz yuqirida éytqandek - nizamsiz we pilansiz bolidu. Bu halda, kainat we uningdiki mewjudatlarning heriket qilishidiki nizam we qanun sistémilar nedin keldi? Tesadipiliq özide bolmighan nizam we qanun sistémilarni kainatqa qandaqmu béreleydu? Démek, kainat we uningdiki sheyilerni tasadipi peyda bolup qalghan dégen jawab, heqiqetke uyghun kelmeydighan, héchqandaq ilmiy asasqa yölenmigen sepsetidur.

4 - kainat we uningdiki barliq sheyilerni allah yaratqan déyish.

Yoqiriqi üch xil jawabning héchbiri ilmiy asasqa yölenmigenliki we eqil, mentiqqa oyghun kelmigenliki seweblik ret qilin'ghanliqidin melum boldiki, kainat we uningdiki janliq - jansiz barliq sheyiler ilim - hékmetlik we cheksiz qudretlik, kamil bir zat teripidin intayin inchike nizam we puxta pilanlar bilen yaritilghanliqi shek qobul qilmaydighan birdinbir heqiqettur. U zat bolsimu, allahtur. Uning üstige allah kainat we uningdiki janliq - jansiz pütün sheyilerni özining yaratqanliqini élan qildi. U mundaq deydu:

{ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَٱعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ}

"ene shu allah silerning perwerdigaringlardur. Allahtin bölek héch mebud berheq yoqtur, u hemme nersini yaratquchidur" [enam sürisi 102 - ayet].

Tarixtin buyan, allahtin bashqa héchkim "kainatni men yarattim" dep dewa qilghini yoq. Chünki allahtin bashqa yaratquchi yoq - de!! Alahtin bashqa béri kainat yaki uningdiki sheyilerdin birersini yoqtin bar qilghan bolsa idi, u elwette, özini élan qilghan we uning shöhriti dunyagha purketken bolatti. Mesilen: tokni ijad qilghan idisonmu özining tokni ijad qilghanliqini élan qilmay qalmighan. Eger allahtin bashqa quyashni yaki ayni yaki birer janliqni yaratqan birsi bolsa idi, u, özini élan qilmay qalmaytti. Chünki herqandaq ijadkar özining ijadiyitini we özini dunyagha tonushturushni xalaydu. Démek: mewjudatlarni yaritishta allahtin bashqa birer yaratquchining bolmighanliqi shuni ispatlayduki, hemmning yaratquchsi yalghuz allahtur! Allahtin bashqa yaratquchining yoqliqi munazire qobul qilmaydighan keskinleshken birdinbir heqiqettur! Allah taala mundaq

deydu:

[وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ (38) مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (39)]

"asmanlarni, zéminni we ularning arisidiki nersilerni oynap (yeni bikargha) yaratqinimiz yoq. Ularni biz peqet heq yarattuq we lékin insanlarning tolisi boni bilmeydu" [duxan sürisi 38 - 39 - ayetler].

"kainat we uningdiki janliq - jansiz pütün sheyilerni allah yaratqan" dégen tötinchi jawabni bergüchiler özlirining yaritilishtiki tebiitini saqlap qalghan we eqilning sadasigha maslashqan muimin zatlardur. Ular hemmini allah yaratqanliqigha iqrar qilidu we allahtin bashqa héchqandaq bir yaratquchining yoqliqini yaxshi bilidu. Mana bu, ularning qelb qatliridin étilip chiqqan semimiy étiqad we pak hés bolup, u bolsimu, allah taala quran kerimde bayan qilghan munu dinning inkasidur.

[فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (30)]

"batil dinlardin burulup, islam dinigha yüzlen'gin, allahning dinigha (egeshkinki) allah insanlarni shu din bilen yaratqan, allahning yaratqinida özgirish bolmaydu. Bu toghra dindur, lékin insanlarning tolisi bilmeydu" [rum sürisi 30 - ayet]. Bu ayet, herqandaq insanning allahning bir ikenlikini asas qilghan heq din bilen togholidighanliqini ipadileydu. Insan tebiitide allahqa ishinish éngi tughulushtin bardur. Bezi chaghlarda, bolupmu rahet - paraghetlik chaghlarda insanlarning ghapilliqi sewebi bilen, bu din ularning qelbliridin kötürülüp kétidu, hetta ular allah taalani untup kétidu. Emma ularning bashlirigha éghir künler kélip, uningdin qotulush üchün charisi tügigen we etrapidikilerning yardimidin ümidi üzülgen waqitta, bu din ularning qelb qatliridin partlap chiqidu. Shu waqitta, ular pütün kamali ixlas bilen allah taalagha yözlinip, uninggha munajat qilidu, uningdin yardem soraydu. Bu insanlarning xaraktéridur. Quran kerim bu heqiqetni bayan qilip mundaq deydu:

[وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ (8)]

" insan'gha birer ziyan - zexmet yetse, perwerdigarigha yüzlen'gen halda uninggha dua qilidu, andin allah öz teripidin uninggha német ata qilghan (uning béshigha kelgen külpetni kötürüwetken) chaghda, allahqa ziyan - zexmetni kötürüwétish toghruluq ilgiri qilghan duasini untup kétidu, (bashqilarni) allahning yolidin azdurush üchün allahqa shériklerni keltüridu, éytqinki, "sen kufring bilen turup, (bu paniy dunyadin) azghina (waqit) behrimen bolghin, sen choqum dozixilardindursen " [zümer sürisi 8 - ayet].

Ötmüshlerge nezer salidighan bolsaqmu, insaniyet béshidin kechürgen herqandaq bir dinning asasliq dewiti hemmini yaratquchi we idare qilghuchi yekke - yégane bir tengrining barliqigha ishnishni asasliq noqta qilghan bolsimu, zamanlarning ötishi, peyghemberlerning ölüp tügishi, dindarlarning heq yoldin ézishi, kishilerning heq dinning telimatliri we eqidilirini tamamen untup kétishi netijiside, ularning allahni qoyup, otni, derexlerni, butlarni we bashqa herxil

mexluqatlarni allahqa yéqinlishish meqsiti bilen allahqa wasite qiliwalghanliqini, kéyinche, ulargha resmiy türde choqun'ghanliqini körimiz. Quran kerim bizge, öz waqtidiki mekke mushriklirining bu heqtiki sözlirni hékaye qilip mundaq deydu:

[أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ (3)]

" bilinglarki, (shériktin we riyadin) sap din allahqa xastur, allahni qoyup butlarni himayichi qiliwalghanlar: "bizning ulargha choqunushimiz peqet ularning bizni allahqa yéqinlashturushi üchündur" (deydu). ALLAH heqiqeten (qiyamet küni) ularning ixtilap qilishqan nersiliri üstide höküm chiqiridu, allah heqiqeten yalghanchini, (allahning németlirige) kufriliq qilghuchini hidayet qilmaydu. " [zümer sürisi 3 - ayet].

Ular allahning hemmini yaratquchi perwerdigar ikenlikige iqrar qilatti. Allah muhemmed eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ (9)]

"eger sen ulardin asmanlarni we zéminni kim yaratti dep sorsang, ular: “elwette asmanlarni we zéminni ghalib, hemmini bilgüchi allah yaratti” deydu" [zuxruf sürisi 9 - ayet]. Tarixshunaslar yer yüzide héchqandaq bir milletning diyanetsiz yashimighanliqini yekünlidi. Allahtin bashqa her xil mebudlargha choqun'ghanlarmu özliri choqun'ghan nersilerni yaratquchi xaliq dep atimaytti, belki ularni yaratquchi tengrige wasite bolghuchi ilahlirimiz yaki kichik xudalirimiz dep ataytti. Yéqinqi zamanlarghiche, afriqida iptidaiy jemiyet halitide öngkürlerde, kepilerde yashap kelgen, adem göshini yeydighan intayin wehshiy qewm "hoténtot" qebililirimu, pütün ilahlarning béshida, yalghuz bir ilah bar, dep étiqad qilatti we uni "atilarning atisi" dep ataytti. Insan toghra yoldin ézip, qanchilik chong xurapatlargha chöküp ketsimu, beribir uning eqli héch nersining sewebsiz wujutqa chiqmaydighanliqigha ishinidu - de, u eqilni mushu sewebler qanunigha egeshtürüp pikir yürgüzidighan bolsa, elwette allahning barliqini we cheksiz qudretke ige ikenlikini tonuydu. Héch bolmighanda, uning béshigha külpetler kélip, dunyaning sewebliri kargha kelmigen chaghda uning eqli uni allahqa tonushturidu. Shu waqitta u pütün wujudi bilen allahqa yalwuridu.

Xulase: allah taalaning barliqigha iman keltürüsh insan tebiitining telibila bolup qalmastin, belki u, eqilning zörüriyiti we kamalitidur. Allahning hemmini yaratquchi yekke - yégane xaliq (yaratquchi) ikenlikini tonup, uninggha iqrar qilghandin kéyin, insan özining néme üchün yaritilghanliqi heqqide oylinishi kérek.

Insan néme üchün yaritilghan?

Insanning néme üchün yaritilghanliqining jawabi musulmanlarda teyyardur. Her qandaq bir ijadkar özi ijad qilghan nersisining sirini, oni néme üchün ijad qilghanliqining sewebini yaxshi bilgendek, barliq kainatning, jümlidin insanning ijadkari we yaratquchisi bolghan allah taala "insan" dep atalghan bu mexluqatni néme üchün yaratqanliqining sewebini elwette yaxshi bilidu.

Qéni allahtin sorap baqayli: i allah insanni néme üchün yaratting? Uni yémek - ichmek üchünla yarattingmu? Yaki zémin üstige tughulup, birer ghaye we nishansiz halda oyun - tamashalar bilen ömür ötküzüp, axiri yene shu zéminning tégige kömülüp tügishishi üchünla yarattingmu? Eger shundaq bolidighan bolsa,

uni bashqa mexluqatlardin alahide hörmetlik qilip yaratqining we uninggha roh, eqil hem irade ata qilghiningning siri néme?

Allah bizning bu soallirimizgha jawab bérip quran kerimde, insanni yer yüzide allahning emr - permanlirini yürgüzüsh we uning iradisige warisliq qilish üchün, özidin orun basar qilip yaratqanliqini élan qilidu:

[وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُواْ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاء وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ (30)]

"öz waqitida perwedigaring perishtilerge: men yer yüzide orun basar yaritimen, dédi. Perishtiler yer yüzide buzuqchiliq qilidighan, qan tökidighan (shexsni) orunbasar qilamsen? Halbuki biz bolsaq séni pak dep medhiyileymiz, muqeddes dep medhiyileymiz dédi. Allah men heqiqeten siler bilmeydighan nersilerni bilimen dédi" [beqer sürisi 30 - ayet].

Yer yüzide urunbasar bolushning salahiyiti we eng aldinqi sherti insanning öz perwerdigarini tonushi we uninggha itaet qilishi ikenlikini bayan qilip, allah taala mundaq deydu:

[اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا (12)]

"allah yette asmanni yaratti, zéminnimu asmanlargha oxshash (yette qilip) yaratti, allahning emri ularning arisida jari bolup turidu. (silerge buni bildürüshüm) allahning hemmige qadir ikenlikini we allahning hemme nersini toluq bilidighanliqini bilishinglar üchündur " [talaq sürisi 12 - ayet]

[وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (56)]

"jinlarni we insanlarni peqet manga ibadet qilish üchünla yarattim " [zariyat sürisi 56 - ayet]. Biz yashawatqan mushu kainattiki sheyiler üstide yaxshi oylinip, tepekkur qilghan kishi kainattiki herqandaq nersining, özidin bashqisi üchün yaritilghanliqi we bashqisi üchün xizmet qiliwatqanliqini köridu. Mesilen: su zéminni yashartish üchün, zémin nabatatlarni chiqirish üchüt, nabatatlar insanlar we haywanatlarni ozuqlaqdurush üchün, haywanatlar insanlarning menpeiti üchün ömür süriwatqanliqini we ular üchün xizmet qiliwatqanliqini körimiz.

Insanning pütün kainattikilerning olughraqi bolup yaritilghanliq hörmitige muwapiq, eqilge uyghun kélidighan birdinbir eng toghra jawab shuki, insan allah üchün: allahni tunush, uninggha étiqad we ibadet qilish üchün yaritilghan. Shu wejidin, kainat we uningdiki barliq mewjudatlar peqet insanning menpeiti üchün yaritilghan we uninggha boysundurup bérilgen. Insan elwette, yoqiriqi sheyilerdin ulughdur. Bular qandaqmu insan üchün ilah bolalisun?! Shunga insanning quyash, ay, yultuz, ot, kala we bashqa mexluqatlargha choqunushi özining insanliq hörmitini haywanliq derijisige chüshürgenlikidur. Insan üchün allahqa étiqad we ibadet qilishtin bashqisi yarashmaydu.

Allahni tonushning wasitiliri

allahni tonushning wasitiliri intayin köp, emma ularni töwendiki ikkige qisqartip chüshendürüsh mumkin: biri, eqil bilen ilim, yene biri, allahning süpetliridin ibaret.

Allahni eqil we ilim arqiliq qandaq tonughili bolidu?

Insandiki organlarning héchbiri bikargha yaritilghan emes. Insan wujudining yétekchisi bolghan eqilni alayluq: eqilning wezipisi - tepekkur qilish we izdinishtin ibaret. Eger insan eqlini ishlitip, etrapidiki sheyiler üstide pikir yürgüzüp, izdenmeydiken, u, eqilning wezipisini jari qildurmighan, hetta bara - bara eqilning rolini tamamen yoqatqan bolidu. Islam dini eqliy bilish üstige qurulghan bir din bolup, uning dewiti peqet eqillargha xitab qilidu. Kishilerni pikir yürgüzüp izdinishke chaqiridu. Islam dini kishilerning uninggha qarighularche étiqad qilishini qetiy ret qilidu. U kishilerni eqil ishlitip oylap, pikir yügüzüp, yaxshi chüshinip, andin islam dinigha kirishini telep qilidu. Shunga, quran kerimde, allahning asman, zémin we ularning arisidiki güzel senetliri üstide oylinip, pikir yürgüzüshni ibadetning jewhiri dep qarighanliqtin, uninggha intayin köp sawab bérilidighanliqigha wede qilin'ghan. Allah peyghember eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[قُلِ انظُرُواْ مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لاَّ يُؤْمِنُونَ (101)]

" éytqinki, "asmanlardiki we zémindiki nersilerni közitinglar. Möjiziler we agahlandurghuchilarning (yeni peyghemberlerning) iman éytmaydighan qewmge paydisi bolmaydu " [yunus sürisi 101 - ayet]. Bu ayettiki közitishtin meqset, allahning kainattiki ajayib qudretliri we kamaligha yetken senetliri toghrisida pikir yürgüzüsh arqiliq allahni tonushtin ibaret. Allah taala yene mundaq deydu:

[وَاللّهُ أَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ الْسَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (78)]

"allah silerni ananglarning qarnidin héch nersini bilmeydighan halitinglar bilen chqardi, allah silerge shükür qilsun dep, qulaq, köz we yüreklerni ata qildi" [nehl sürisi 78 - ayet]. Allah taala kainattiki özining qudritige dalalet qilidighan alametlerdin ibret almighanlar heqqide mundaq deydu:

[أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (46)]

" ular zéminda seyr qilmidimu? Shuning bilen ular (yeni seyr qilip) chüshinidighan dillargha, yaki anglaydighan qulaqlargha ige bolmidimu? Heqiqeten közlerla kor bolmaydu, lékin kökreklerdiki qelbler kor bolidu (yeni heqiqiy korluq közning korluqi emes, dilning korluqidur, kor adem ibret almaydu we chüshenmeydu) " [hej sürisi 46 - ayet]. Allah taala insandiki qulaq, köz we yürek qatarliq organlarning bikargha yaritilmighanliqi toghriliq mundaq deydu:

[وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً (36)]

" bilmeydighan nersengge egeshme (yeni bilmigenni bildim, körmigenni kördüm, anglimighanni anglidim déme), (insan qiyamet küni) qulaq, köz, dil (yeni sezgü ezaliri) ning qilmishliri üstide heqiqeten soal - soraq qilinidu " [isra sürisi 36 - ayet]. Démek: qulaq, köz, qelb qatarliq sezgü ezalarning insan üchün qilidighan xizmetliri köp we bu ezalarning allahning aldidiki mesuliyiti éghir bolghanliqidin, allah bu ezalarni quranda bir qanche yerde tekrar bayan qilghan. Chünki insan quliqi bilen allahning kalamini we peyghember eleyhissalamning hedislirini anglaydu. Közi bilen allahning kainattiki güzel senetlirini, uning barliqi we birlikini namayan qilidighan türlük alametlerni köridu. Qelbi bilen, körgen we

anglighan heqiqetlerge ishinip, allahqa iman éytidu. Yoqiriqi üch ezani ishlitish peqet eqilning wasitisi bilen bolidu. Eqil öz yolida ishlitilgendila, yoqiriqi üch ezamu öz wezipilirini ada qilalaydu.

Allah taalani tonushning wasitisi bolghan "eqil" ni, allah taala quran kerimde 50 orunda, "eqil igiliri" ni 10 orunda maxtighan. Allahning barliqi we birlikini körstidighan kainattiki türlük alametler bayan qilin'ghan köpligen ayetlerning axirlirini "chüshinidighan qewm üchün (allahning barliqi we birlikige dalalet qilidighan) alametlerni bayan qilduq". "eqil ishlitip chüshenmemsiler?". " ibret élinglar i eqil igiliri!" dégen'ge oxshash jümliler bilen tügetken. Insanning esli tebiiti oni allahqa bashlaydu. Insandiki bu xil tebet yaki qabiliyet yalghoz wijdanla emes yaki yalghoz eqilla emes, belki u wijdan bilen eqilning birikishidur. Eqil yalghuz özila allahqa iman keltürüshni tebiiy zörüriyet dep bilidu. Insan eqli shundaqki, u héch oqumastin yaki ögenmestin eng awwal sewebler qanunigha(yeni héch nersining sewebsiz wujudqa kelmeydighaniliqigha we herqandaq bir senetning birer senetkarning méhniti arqiliq barliqqa kélidighanilqigha) ishnidu. Sewebsiz birer sheyining wujudqa kélishige ishenmeydu. Ilim - pen we medeniyettin yiraq yashighan sehraliq bir adem allah toghriliq soralghinida, sewebler qanunini qollinip, özining tughma qabiliyiti bilen mundaq dep jawab bergen iken: "qumluqtiki töge izi bu jaydin tögining ötkenlikige, ulaq izliri bu jaydin karwanlarning ötkenlikige isharet qilidu. Yültüzlar bilen qaplan'ghan asman, qiteler we türlük yollar bilen kéngeygen zémin we dolqunlarni öz ichige alghan déngizlar ularni yaratqan yekke - yégane zat - allahqa qandaqmu dalalet qilmsun!?"

dunyada héchkim "özi yoq nerse birer ish qilalmaydu" din ibaret eqliy prinsipni inkar qilalmaydu. Biz bu eqliy prinsipni tetbiqlaydighan bolsaq töwendiki netijige érishimiz: bu payansiz kainatta, her lehzide milyonlighan yéngiliqlar, hadisiler we weqeler yüz bérip turidu. Addisi, minglarche janliq ölup yene minglarchisi hayatqa yéngidin köz échip turidu. Bizning eqlimiz shundaq jezm qiliduki, herqandaq hadisining birer peyda qilghuchisi we herqandaq bir senetning birer senetkari bolghinidek, alemningmu yaratquchisi we idare qilghuchisi bardur. U bolsimu allahtur! Chünki yoq nerse birer nersini peyda qilalmaydu!

[أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ (35) أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ (36)]

" yaki ular yaratquchisiz yaritilghanmu? Yaki ular özliri yaratquchimu? Yaki ular asmanlarni we zéminni yaratqanmu? Belki ular (allahning birlikige) ishenmeydu " [tur sürisi 35-36- ayetler].

Yolda kétiwatqan aptomobilni yiraqtin közetken herqandaq adem uning toxtash isharetliride toxtap, tar kochilarda birer nersige orulup bermestin, qaide boyiche kétip barghanliqini körüp, uning ichide choqum salahiyetlik bir shopirning barliqini jezm qilidu. Chünki aptomobilning shopursiz yürmeydighanliqini éniq bilidu. Xuddi shuningdek, quyash, ay, zémin we bashqa planétlarning belgilen'gen sistéma boyiche intizamchanliq bilen heriket qiliwatqanliqi, kéche bilen kündüz we pesillerning bu toghra heriketler arqisida öz waqtida almiship turiwatqanliqini bilgen her qandaq adem bu kainatni bashqurup we heriketlendürüp turidighan ilim - hékmetlik we küch - qudretlik bir zatning barliqini choqum jezm qilidu emesmu?

"özi yoq nerse birer ish qilalmaydu" deydighan eqliy qaide boyiche éyqandimu, eger allah mewjud bolmighan bolsa idi, yoqiriqilarning bar bolushi mumkinmidi? Kainat we uningdiki barliq sheyilerning mewjud bolup turghanliqi allah taalaning mewjudliqining delili emesmu?! "senetkarisiz senet we aptorisiz eser wujutqa chiqmaydu " deydighan eqliy qaide boyiche éytqandimu, kainat we uningdiki janliq - jansiz barliq sheyilerning barliqqa kelgenliki ularni yaratqan allahning barliqigha delil bolalmamdu?!

Toghra, ilim - pen meydanining kéngeygenliki insan eqliyitining tereqqi qilghanliqining netijisidur. Chünki eqil ilimning quralidur! Ilim - penning tereqqi qilishi kishilerning alahni téximu éniq tonushi üchün xizmet qilidu. Chünki ilim - allahni tonushning wasitisidur. Allah taala mundaq deydu:

[أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ (19)]

"i muhemmed! Perwerdigaring teripidin sanga chüshürülgen nersilerning heq ikenlikini bilidighan adem (heqni körmeydighan)dili kor adem bilen oxshash bolamdu? Allahning ayetliridin peqet eqil égilirila pend - nesihet alidu" [reid sürisi 19- ayet].

Allahning süpetliri we uni tonush

allahning köpligen ésil süpetliri bar. Ularning hemmisige ijmali iman keltürüsh alahqa iman keltürüshning bir parchisidur. Allahning süpetlirini, uning mexluqatliri üstide pikir yürgüzüsh we uning peyghembiridin üginishtin ibaret ikki yol bilen bilgili bolidu.

Allahning süpetlirini uning mexluqatliri üstide pikir yürgüzüsh arqiliq bilgili bolidu. "senet - senetkarning bezi süpetlirini we maharitini körsitip béridu" deydighan eqliy qaidini herkim yaxshi bilidu. Biz bu qaidini tetbiqlap körginimizde, töwendikilerni bileleymiz:

senettiki uyumchanliq senetkarning hékmetlik ish qilidighanliqini, senettiki güzellik senetkarning güzelliklerni yaritishqa qadir ikenlikini, senettiki özgichilik senetkarning xalighinini qilishqa yéterlik irade, ilim we küch - quwwetke ige ikenlikini körsitidu wahakazalar....ehwal bundaq iken, her qandaq eqil igisi kainat we uningdiki barche sheyiler üstide tepekkur qilidighan bolsa, elwette, bularning yaratquchisi we idare qilghuchisi bolghan zat - allahning hékmetlik ish qilghuchi, hemmige qadir, hemmini bilgüchi, xalighanni yaratquchi, hemmini perwish qilghuchi. . ... Ulugh zat ikenlikini bileleydu.

Mesilen: bir aptomobil toghriliq pikir yürgüzginimizde, aptomobilning qurulmisi aptomobilni yasighan injinérning aptomobilgha yéterlik tömürlerge we uni munasip shekilde késidighan hünerge ige we uni chiraylq qurashturup aptomobil qilishqa qadir ikenlik süpitini körsitidu. Aptomobilning eynekliri, aptomobilni yasighan injinérning apnomobilgha yéterlik eyneklerge we eyneklerni apnomobilning modisigha munasip shekilde késeleydighan hünerge ige ikenlik süpitini körsitidu. Aptomobildiki pütün zapchaslar, aptomobilni yasighan injinérning bu zapchaslarni öz orunlirigha orunlashturalaydighan hüner we tejribige ige ikenlik süpitini körsitidu. Mundin bashqa, aptomobilning motoridin bashlap, uning chiraqlirighiche bolghan her bir parchisi, renggi we modisi, uni yasighan injinérning mahirliqi, ustiliqi we bashqa köpligen süpetlirini körsitidu.

Biz bu addi bir aptomobil toghriliq pikir yürgüzüsh arqiliq, uni yasighan

injinérning bezi süpetlirini biliwalghinimizgha oxshash, allah taalaning kainattiki mexluqatliri we güzel senetliri üstide pikir yürgüzüsh arqiliqmu, allah taalaning bezi süpetlirini tonuyalaymiz. Mesilen: allahning yaratqan sheyiliridiki intayin mukemmel orunlashturulghan ajayib ishlardin birersini bayqighinimizda, alahning hékmet bilen ish qilidighanliq süpitini tonuyalaymiz.

Quyash, ay, zémin we ulardin bashqa seyyarilerning heriket sistémisidiki mukemmel qanuniyetni bilginimizde, allah taalaning her sheyini shundaq mukemmel yaritish we békitishni bilidighan, hemmige qadir ikenlik süpitini tonuyalaymiz. Kainattiki allah taala békitken nizam we sistémilarning nuqsansiz dawam qiliwatqanliqi üstide pikir yürgüzginimizde, allah taalaning hemishe tirik bolghuchi we hemmini idare qilip turghuchi we barche kemchiliklerdin pak ikenlik süpetlirini tonuyalaymiz. Allah taalaning dualarni ijabet qilghini, hetta qorghaqchiliqtin istisqa(su sorash)namizi oqup allahtin su tiligenlerge yamghur yaghdurup berginidin, uning her qandaq dua we munajatlarni anglap turighanliq süpitini tonuyalaymiz. Tebetning ademni heyran qaldurarliq güzel menzirisini körginimizde, allah taalaning sheyiilerni xalighanche herxil güzel shekillerde yaritishqa qadir ikenlik süpitini tonuyalaymiz. Hayatimizda birer yaki köp qétim ölümning tumshuqigha kélip qalghinimizda, uningdin aman qalghinimizni oylighinimizda, allah taalaning xewp - xeterlerdin saqlighuchi ikenlik süpitini tonuyalaymiz. Héchqandaq késellik tartmastin yaki birer weqege uchrimastin yatqan yéridila ölüp ketken birawni körginimizde, allah taalaning öltürüshke qadir ikenlik süpitini tonuyalaymiz. Allahning qurghaqchiliqtin ölgen zéminni, yamghur bilen qayta yashartip tirildürginini körginimizde, uning ölüklerni tirildüridighanliq süpitini tonuyalaymiz. Mundin bashqa, kainattiki her bir mexluqat üstide pikir yürgüzginimizde, allah taalaning köpligen aliy süpetlirini tonuyalaymiz. Allah taala mundaq deydu:

[إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ (3) وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ (4) وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (5) تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ (6)]

"asmanlarda we zéminda allahqa ishen'güchiler uchun (uning kamaliy qudritini körsitidighan) heqiqeten nurghun deliller bar. Silerning yaritilishinglarda we allah zéminda tarqitiwetken janiwarlarda (allahning qudritige) jezmen ishinidighan qewm üchün nurghun deliller bar. Kéche bilen kündüzning nöwetliship turishida, allahning buluttin(köktin) yamghur yaghdurup uning bilen riziqlandurup ölgen zéminni tirildürishide we shamallarning yüzlinishini özgertip turushida, chüshinidighan qewm üchün (allahning birlikini körsitidighan) nurghun deliller bar. Ene shular allahning ayetliridur. I muhemmed! Uni sanga heqliq bilen tilawet qilip bérimiz. Kuffarlar allahni we uning ayetlirini qoyup qaysi sözge ishinidu?" [jasiye sürisi 3- 6 - ayetler]

allah taalaning mexluqatliri üstide tepekkur qilish arqiliq allahning hemme süpetlirini tonughili bolamdu?

Tepekkur arqiliq allahning süpetlirining hemmisini tonughili bolmaydu. Xuddi aptomobil toghrisida tepekkur qilghinimizda, mezkur aptomobilni yasighan

injinérning aptomobilni yasap chiqishtiki mahirliqi, ustiliqi we busahede yétishken injinér ikenlikige oxshighan bezi süpetlirini tonuyalighan bolsaqmu, uning boyi igizmu yaki pakarmu, u mertmu yaki béxilmu, uning exlaqi yaxshimu yaki nacharmu we bashqa süpetlirini bilelmiginimizge oxshash, allah taalaning kainattiki senetliri arqiliq uning barche süpetlirining hemmisini toluq bilelmeymiz.

Allahning mexluqatliri üstide tepekkur qilish bilenmu bilelmigen süpetlirini, allahning peyghembirining wasitisi bilen, yeni quran kerim we hedislargha murajiat qilish bilen bilimiz. Peyghember eleyhissalam bir hediside: allah taalaning jemi 99 isim - süpetliri bar ikenlikini bayan qilghan. Allah quran kerimde yene mundaq deydu.

[وَلِلّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (180)]

" allahning güzel isimliri bar, allahni shu (güzel isimliri) bilen atanglar, allahning isimlirini kelse - kelmes qollinidighanlarni terk étinglar, ular (axirette) qilmishlirining jazasini tartidu " [eiraf sürisi 180 - ayet]. Allahning quran we hedislarda bayan qilin'ghan güzel isimliri we ésil süpetliri toghriliq pikir yürgüzgen herqandaq adem, allahning barche kamaletlerge ige, neqeder katta we ulugh zat ikenlikini tonuydu.

Allah taalani uning quran we hedislarda kelgen isim - süpetliri arqliq qandaq tonughili bolidu?

Insanda besh héssiy eza bolup, kainattiki bezi maddiy sheyilerni shu héssiy ezaliri arqiliq bilidu, mesilen: insan közi bilen sheyilerni körüp bilidu, qoliqi bilen awazini anglap bilidu, qoli bilen uni totup bilidu, burni bilen hidini purap bilidu we tili bilen temini tétip bilidu. Insan bu besh héssiy ezasi arqiliq bilelmigen sheyilerni ishenchlik xewerler arqiliq anglap bilidu. Mesilen: mekkini körmigen kishimu, uning xewirini anglash arqiliq mekkining seudi erebistanda barliqigha héch shek qilmaydu. Birinchi we ikkinchi dunya urushlirini körmigen bolsaqmu, bu urushlarning bolup ötkenlik xewirini anglash arqiliq bu urushlarning yüz bergenlikidin héch shek qilmaymiz. Héssiy ezalar arqiliq bilelmigen sheyilerni yoq dep inkar qilish qetiiy toghra emes. Mesilen: rado dolqunliri her waqit we her jayda bar, emma rado bolmisa uni anglighili bolmaydu. Tok simida tokning barliqini körgili bolmaydu, peqet lampuchkini uninggha chatqandila tokning barliqini körgili bolidu. Dunyada héssiy ezalirimiz arqiliq bilgili we körgili bolmaydighan nurghun sheyiler bar. Hazirqi ilim - pen dunyadiki maddiy sheyilerning peqet %3.5 nila köz bilen körgili bolidighanliqi we qalghan %96.5 ni körgili bolmaydighanliqini ispatlidi. Hawadin her anda nepes élip turimiz. Lékin hawaning mahiyitini héssiy ezalirimiz arqiliq bilelmeymiz. Shuninggha oxshash, insan héssiy ezaliri arqiliq allahning zatini idrak qilalmaydu. Chünki héssiy ezalar arqiliq peqet bezi maddiy sheyilernila bilgili bolidu. Halbuki allahning zati madda emes. Shunga, insanning körüsh iqtidari cheklik bolghanliqi sewebtin, u, allahni közi bilen körüp tonushqa qadir bolalmighanliqi üchün, allahni ishenchlik xewerler arqiliq tonuydu. Dunyada eng ishenchlik xewer quran kerim we sehiyh (peyghember eleyhissalamdin kelgenliki shübhisiz derijide ispatlan'ghan, ishenchlik) hedislerning bergen xewerliridur. Moshrikler muhemmed eleyhissalamdin allahni teriplep bérishni sorighanda, allah taala muhemmed eleyhissalamgha mundaq deydu:

[قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (1) اللَّهُ الصَّمَدُ (2) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (3) وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ (4)]

"éyitqinki, “u allah birdur, hemme allahqa mohtajdur. Allah bala tapqanmu emes, tughulghanmu emes, héch kishi uninggha tengdash bolalmaydu”" [ixlas sürisi 1- 4 - ayetler].

Allahning kamali süpetliri

allah ezeldin bar bolghan yalghuz ilahtur. Uning pütün kainatni yaritishta we uni perwish qilishta héch bir shériki yoqtur. U, özining kamali süpetliri bilen hemishe süpetlinip turghuchidur. U barliq eyb - noqsan we kemchiliklerdin elwette paktur, dep iman éytish kérek.

Allahning köpligen kamali süpetliri bar. Ularning hemmisige ijmali iman keltürüsh alahqa iman keltürüshning bir parchisidur. Töwende, bizning tepsiliy bilip iman keltürishimizge zörür bolghan sekkiz süpetni bayan qilish bilen kupayilinimiz:

1 – heyyu (hemishe tirik bolghuchi) 2 – alim (hemmini bilgüchi alim)

3 qadir (hemmige kuchi yétidighan qadir) 4 – murid (irade qilghuchi)

5 mukewwinun (ijad qilghuchi) 6 - mutekellim (sözligüchi)

7 – semiyun (anglighuchi) 8 – besiyrun (körgüchi)

1 – heyyu (hemishe tirik bolghuchi) allah ezeldin tirik bolup, u hergiz ölmeydu. Allahning tirikiliki jan we jisim bilen bolmastin, belki u, özige layiq süpiti bilen tiriktur. Allah bu heqte mundaq deydu: [اللّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ]

"bir allahtin bashqa heqiqiy ilah yoqtur. Allah hemishe tiriktur. Hemmini idare qilip turghuchidur" [berqere sürisi 255 - ayet].

2 – alim (hemmini bilgüchi alim) allah hemmini bilip turghuchidur, kainattiki sheyilerning héchbiri uning ilmining sirtida emestur. Allahning bilishi eqil we zéhin bilen bolmastin, belki u, özige layiq süpiti bilen bilgüchidur. Bu heqte allah mundaq deydu [وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ]:"allah hemme nersini bilgüchidur" [beqer sürisi 29 - ayet].

3 – qadir (hemmige kuchi yétidighan qadir) allah hemme nersige küchi yetküchidur. U, héch nersidin ajiz kelmeydu, héch nerse uninggha ghalib kélelmeydu. Allah bu heqte mundaq deydu : [وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ] "allah hemme nersige qadirdur"[hedid sürisi 2 - ayet].

4 – muriydu (irade qilghuchi) allah motleq ixtiyar igisi bolup, hemme allahning iradisi bilen bolidu, allahning iradisi we xahishisiz héch nerse wujudqa chiqmaydu. Allah bu heqte mundaq deydu»[فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ]: allah xalighinini qilighuchidur" [buruj sürisi 16 - ayet].

5 – mukewwinun (ijad qilghuchi) allah pütün mexluqatning peyda qilghuchisidur. Kainat we uningdiki barliq sheyiler allahning yaritishi we ijad qilishi bilen peyda bolghandur. Bu heqte allah mundaq deydu:

[اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ]

"allah hemme nersini yaratquchidur" [zümer sürisi 62 - ayet].

6 - mutekellim (sözligüchi) allah ezeldin sözligüchi bolup, quran kerim

allahning sözidur. Allahning sözlishi til we éghiz bilen bolmastin, belki u, özige layiq süpiti blen sözligüchidur. Allah bo heqte mundaq deydu:

[وَكَلَّمَ اللّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا] yeni "allah musagha (biwaste) söz qildi" [nisa sürisi 164 - ayet].

7 – semiyun (anglighuchi) allah her qandaq awazlarni, dualarni we munajatlarni anglighuchidur. Allahning anglishi qulaq bilen bolmastin, belki u, özige layiq süpiti bilen anglighuchidur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَاللّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ] "allah hemmini anglap torghuchidur, bendilirining ehwalini bilip turghuchidur" [maide sürisi 76 - ayet].

8 – besiyrun (körgüchi) allah hemmini körüp turghuchidur, hetta qaranggho kéchide qara tash üstidiki qara chümülilerning heriketlirinimu éniq körüp turghuchidur. Allah bu heqte mundaq deydu: [مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ] "allah bendilirini we ularning hemme ishlirini körüp turghuchidur" [al imran sürisi15 - ayet].

Allah taalagha iman keltürüshning heqiqiti we ghayisi

allah taalagha iman keltürüsh, töwendiki töt heqiqetke iman keltürüshni öz ichige alidu:

1 - allah taalaning bar ikenlikige iman keltürüsh.

2 - allah taalaning hemmini yaratquchi we hemmini idare qilghuchi mutleq perwedigar ikenlikige iman keltürüsh.

[ذَلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمْ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (102)]

"ene shu allah silerning perwerdigaringlardur, allahtin bölek héch mebud berheq yoqtur, u hemme nersini yaratquchidur, uninggha ibadet qilinglar, u her nersige hamiydur" [enam sürisi 102- ayet].

3 - allah taalaning yekke - yégane ilah, birla heqiqiy ilah ikenlikige iman keltürüsh.

[وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ (163)]

"silerning ilahinglar bir ilahtur, uningdin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur. U nahayiti shepqetliktur, nahayiti méhribandur" [beqer sürisi 163 - ayet].

4 - allah taalaning isim - süpetlirige iman keltürüsh, yeni allah taala quran kerim yaki muhemmed eleyhissalamning hedisliri arqiliq özige mensup qilghan isim - süpetlerni özgertiwetmestin, allah taalaning ali maqamigha layiq halda uninggha mensub qilish we uni shu isim - süpetliri bilen atash. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[وَلِلّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (180)]

"allahning güzel ismiliri bar, allahni shu (güzel isimliri) bilen atanglar, allahning isimlirini kelse - kelmes qollinidighanlarni terk étinglar. Ular (axirette) qilmishlirining jazasini tartidu" [eiraq sürisi 180 - ayet].

Peyghember eleyhissalam hedis shiripta mundaq deydu:

5669/9271 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki,

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allahning 99 ismi bar bolup, kimki uni yadlisa, jennetke kiridu. Alle taqtur, (shunga) taqni yaxshi köridu. (muslim: 2677)

Alle ning 99 isim supati we uning izahati

1 allahu heqiqi ilah bu isim pütün kainatning igisi, yaratquchisi, boysundurghuchi , öz hökmini yürgüzgüchi muqeddes zat allahning xas süpet namidur. Bu isim hayat zat allahning barliq süpetlirini özige mujessemleshtürgen. Allah terbiyetchi , mebud , ibadet qilin'ghuchi, yekke – yégane , bizni yoqluqtin barliqqa keltürüp terbiyligüchi, héchqandaq shériki yoq zattur. Kainatning allahtin bashqa ilahi yoqtur.

2 errehmanu cheksiz köyün'güchi cheksiz köyün'güchi allah dégen menide, yeni öz hékmitining teqezzasi boyiche barliq shey'ilerge cheksiz köyünüsh bilen süpetlen'güchidur. Yeni mexluqatlarning tirishchanliqigha yarisha étiqad perqini ayrimay rehim qilghuchidur.

3 errehiymu axirette köyün'güchi axirette köyün'güchi allah dégen menide, yeni dawamliq rehim – shepqet qilghuchi zattur. Rehim – shepqet telep qilmisa, ghezep qilghuchidur. Allah öz rehmiti bilen köyün'güchi muminlerni jennettin ibaret yüksek méhri – shepqitidin behrimen qilghuchidur.

4 elmeliku pütkül shey'ilerning xojayini pütkül shey'ilerning xojayini allah dégen menide. Shey'ilerde cheklimisiz, tosalghusiz orunlashturush élip barghuchi, öz seltenitide tosalghusiz buyruq qilghuchidur. Süpet we ish heriketliride barliq nersilerdin bihajettur. Janliq we jansiz barliq shey'i mohtaj boldighan zattur.

5 elquddusu barliq nuqsandin pak barliq nuqsandin pak allah dégen menide. Yeni sezgü eza bayqiyalaydighan , xiyal tesewwur qilalaydighan yaki tuyghular yételeydighan barliq nuqsandin pak zattur. Allah layiq bolmaydighan nersilerdin paktur. Insanning sezgü ezasi bayqiyalisun yaki bayqiyalmisun , insanning xiyali tesewwur qilalisun yaki qilalmisun, insanning hemme ishlirini bilgüchidur.

6 esselamu möminlerge salametlik béghishlighuchi möminlerge xatirjemlik béghishlighuchi, salamet allah dégen menide. Yeni zati, süpiti, ish – heriket jehetlerde, barliq eyib we yitersizliklerdin salamettur. Azablashqa tégishlik bolmighanlarni azabtin salamet qilghuchidur.

7 elmuminu xatirjem qilghuchi xatirjem qilghuchi allah dégen menide. Yeni öz wediside semimiy , öz elchilirini bergen möjizatliri bilen xatirjem qilghuchidur. Xewpsirigenler allahqa iltija qilsa, ularni xatirjem qilidighan zattur. Qur'an kerimde: "muminlerning dilliri allahni yad étish bilen aram tapidu, bilinglarki, dillar allahni yad étish bilen aram tapidu." (süre reid 28-ayet) déyilgen.

8 elmuheyminu barliq shey'ilerni küzütüp turghuchi barliq shey'ilerni küzütüp turghuchi allah dégen menide. Yeni yoshurun ishlar we qelbning mexpiyetliridin xewerdar we körüp turghuchi, mexluqatlirining emel, riziq we ejel ishlirini orunlashturghuchi zattur.

9 el'eziyzu küchlük küchlük, ghalib allah dégen menide, yeni ghelibisi aldida hemme ghaliblar boy igidighan, ghelibe we ulughluqi bilen tengdashsiz zattur.

10 eljebbaru qehri ghezep qilghuchi qehri- ghezep

qilghuchi allah dégen menide. Yeni zalimlardin herqandaq kishini mejbur qilalaydighan, héchkim mejbur qilalmaydighan zattur. Mexluqlarni özi xalighan buyruq we cheklimilerge mejburlap boy egdürgen, pütkül mewjudat kattiliqigha qol qoyghan zattur.

11 elmutekebbiru büyüklükte yégane büyüklükte yégane ulugh allah dégen menide. Yeni pütkül shey'ilerdin yuqiri turidighan, büyüklükte tengdashsiz bolup , pütkül mewjudat büyüklükige boy egken zattur.

12 elxaliqu hemmini yaratquchi hemmini yaratquchi allah dégen menide, yeni shey'ilerni öz hökmining teqezzasi boyiche teqdir qilghuchi, yoqluqtin bar qilghuchidur.

13 elbaru yoqluqtin peyda qilghuchi yoqluqtin peyda qilghuchi allah dégen menide, yeni keshpiyatchidurki teqdir qilghan nersilerni wujudqa chiqarghuchidur

14 elmusewwiru hemme nersige süret shekil bergüchi hemme nersige süret shekil bergüchi allah dégen menide, yeni barliq janliq we jansiz nersilerning sheklini örneksiz, resimini siziwalmastin ezeli hékmiti bilen yaratquchidur.

15 elghaffaru kechürüm qilghuchi kechürüm qilghuchi allah dégen menide, yeni herqandaq gunahtin tewbe qilghan ademlerni kechürüm qilghuchidur, bendilerning gunahini tewbe bilen öchüridighan zattur. Güzellik, yaxshiliqni namayan qilip qebih tereplerni yapqan zattur.

16 elqahharu hemme shey'ini tizginlep turghuchi hemme shey'ini tizginlep turghuchi, qehr – ghezep qilghuchi allah dégen menide, yeni düshmenliri ichidiki zalimlarni bitchit qilip, ularni öltürüsh we xar qilish bilen, yer bilen yeksan qilidighan zattur. Allah her shey'ige ghalipturki , intiqamgha berdashliq bérish mumkin emestur.

17 elwehhabu köplep bergüchi köplep bergüchi allah dégen menide, yeni öz rehmitini bergüchi, mohtajlargha mohtaj bolghan nersini bergüchi mohtaj emeslerge öz hékmiti tüpeyli merhemmet we in'am qilish yüzisidin hajitidin artuq bergüchidur.

18 errezzaqu köplep riziq bergüchi köplep riziq bergüchi allah dégen menide, yeni boy egküzgüchi , yürgüzgüchi , riziq bergüchi, herbir janliqqa yashash imkaniyiti hasil bolghudek ozuqluq yétishtürgüchi, eyib – nuqsanlardin pak zatturki, qelblerge möminler üchün dinning yaxshilinishigha yardem béridighan ilim, iman we halal riziq in'am qilghan zattur.

19 elfettahu heqliq bilen hököm qilghuchi heqliq bilen hököm qilghuchi, achquchi allah dégen menide. Yeni öz mexluqatlirigha rehmet xezinilirini achidu. Inayet – yardemi bilen herqandaq tosuqlar échilidu. Bendilerning közlirini heqni körsitish üchün achquchi zattur.

20 el'eliymu hemmini bilip turghuchi hemmini bilip turghuchi allah dégen menide. Yeni ishlarning aqiwiti we paydiliq tereplirini, yaxshiliq tereplirini, bolup bolghan, kelgüside bolidighandin we bolmaydighan ishlarni bilidighan zattur.

21 elqabizu yighquchi yighquchi allah dégen menide, yeni rizqni xalighan bendilerdin tutup qalidighan we tar qilidighan zattur. Qiyamet küni qur'an kerimge we özi bilen uchrishishqa tan'ghanlardin öz rehmitini tutup qalghuchidur. Rohlarni, qelblerni ilkige alghuchidur.

22 elbasitu yayghuchi yayghuchi séxi allah dégen menide, yeni öz rehmiti we séxiyliqi bilen xalighan kishilerge rizqni kengri qilip, bendilerning éhtiyajidin artuq bérip , ilim, jisim, mal qatarliqlarni köplep yayghuchi , tenlerge rohlarni yayghuchi, öz hékmiti we rehmiti bilen riziq we qelblerni kengri qilghuchidur.

23 elxafizu chökürgüchi chökürgüchi , pes qilghuchi allah dégen menide, yeni heddidin ashqan zalim, menmenchilerni pes qilghuchi, ularni pes körüp ahanet qilghuchi, xalighan kishilerni öz hékmitining teqezzasi boyiche pes töwen qilghuchidur.

24 errafu yuqiri kötürgüchi yuqiri kötürgüchi allah dégen menide. Yeni mömin, itaet arqiliq özige yéqin bolghanlarni yaxshilar qatarigha kötürüp qedirligüchi we yardem bergüchidur. Mexluqatliridin xalighinini yuqiri orun'gha ige qilghuchidur.

25 elmuizzu eziz qilghuchi eziz qilghuchi allah dégen menide. Yeni itaet qilghan kishilerni eziz qilghuchidur. Xalighan kishini eziz qilip, xalighan kishini xar qilghuchidur, itaet arqiliq özige yéqin bolghanlarni asrash we köngül bölüsh arqiliq eziz qilghuchi zattur.

26 elmuzillu xar qilghuchi xar qilghuchi allah dégen menide, yeni düshmenlirini meruftin mehrum qilish arqiliq xar qilghuchi, xalighan kishini hékmitining teqezzasi boyiche xar qilghuchi zattur. Qur'an kerimde: "u (allah) xalighan kishini (yeni allahning izzetlishige érishishini xalap shu boyiche ish qilghan kishini) eziz, xalighan kishini (eksi bolsa) xar qilidu, " déyilgen.

27 essemiy'u hemmini anglighuchi hemmini anglighuchi allah dégen menide. Yeni barliq söz we awazlarni anglighuchi, tawushlarni mexpiy bolsimu anglap turghuchi zattur. Allahning anglishidin héch nerse qutulalmaydu.

28 elbesiyru hemmini körgüchi hemmini körgüchi allah dégen menide, yeni barliq ehwallarni körüp turghuchidur. Égiz asmanlardiki zémindiki, asman we zémin arisidiki tupraq astidiki nersiler mexpiy emes. Allah pütkül shey'ilerni körüp turghuchi,közitip turghuchi, bashqilarning neziridin qéchip qutulghan bilen allahning neziridin qéchip qutulush mumkin emestur.

29 elhekemu hel qilghuchi, höküm qilghuchi hel qilghuchi, höküm qilghuchi allah dégen menide. Yeni hökümi ijra qilinidighan hökümrandur. Bendiliri arisida höküm qilghuchi, heqni batildin ayrighuchi zattur. Eng aliy hökümrandurki , hökmini inkar qilghuchi yoqtur.

30 el'edlu kamil adalet igisi kamil adalet igisi allah dégen menide. Yeni ish we hökümliride zulum, naheqchiliqtin pak, herbir heq igisige tégishlik heqqini béridighan adil zattur.

31 elletiyfu köyün'güchi köyün'güchi mulayim allah dégen menide, yeni öz éhsanni mexluqatlirigha ular bilmeydighan yollar arqiliq yoshurun – mexpiy rewishte yetküzüp béridighan köyün'güchi zattur.

32 elxebiyru hemmidin xewerdar hemmidin xewerdar allah dégen menide, yeni hemme nersidin xewerdar hetta qarangghu kéchidiki qara chümülining méngishidinmu xewerdardur. Meyli zéminda meyli asmanda héchqandaq nerse mexpi emestur.

33 elheliymu mulayim, asrighuchi mulayim, asrighuchi allah dégen menide, yeni méhribandurki , azablashqa aldirap ketmeydu. Tewbe qilsa eyiblerni kechürüp meghpiret qilidu. Gunah – nuqsan, xataliqlarni kechürüp,

meghpiret qilidu. Allahni ghezeplinish tériktürmeydu. Asiyning asyliqi , jahilning jahilliqi xapa qilalmaydu.

34 el'eziymu büyük, katta büyük, katta allah dégen menide, yeni ishliri we selteniti büyük zatturki, allahtin büyük héchnerse yoqtur. Allahning büyüklüki cheksizdur. Ulughluq mahiyitining chéki yoqtur. Allahning mahiyitini köz we ang igilep bolalmaydu.

35 elghefuwru köchürgüchi köchürgüchi allah dégen menide. Yeni özige tewbe qilghuchilarning gunahlirini meghpiret qilghuchidur. Köp meghpiret qilghuchidur. Tewbe we özrilerni qobul qilghuchi, meghpiriti cheksiz zattur. Gunahini tunighan bendilirining eyiblirini qiyamette reswa bolmasliqi üchün yapquchidur.

36 eshshekuwru köp merhemet qilghuchi köp merhemet qilghuchi allah dégen menide, yeni azgha köp merhemet qilghuchi, teshekkür éytquchi, yeni az taet – ibadetke köp derijilerni bilen mukapat béridighan, cheklik emelge cheksiz nimet ata qilidighan zattur.

37 el'eliyyu aliy aliy allah dégen menide, yeni herqandaq mertiwidin yuqiri turidighan yüksek mertiwilik aliy zattur. Allah zati we süpetliri bilen aliydur. Isim we qilmishliri bilenmu aliydur. Barliq süpetliri we qudret jehetlerdiki pütkül aliyliq cheksiz rewishtiki aliyliq allahqa xastur.

38 elkebiyru shanu – shewkiti buyuk shanu- shewkiti büyük allah dégen menide, yeni ilmidin héchnerse chiqip ketmeydighan, seltenitini héchkim talishalmaydu. Eqil büyüklikining teswirge yételmeydu.

39 elhefiyzu muhapizet qilghuchi muhapizet qilghuchi allah dégen menide, yeni özgürüsh we zawal tépishtin xali ilmi bilen pütkül melumatlarni bilip turghuchi, asmanlar we zémindiki, asmanlarning üstidiki, tupraqning astidiki nersilerni ilmi igilep turghan zattur, ilmi yene sirlar, mexpiyetlikler, yoshurun ichki ishlar, inchike ishlarni igiligen, asman – zéminning mewjutluqini saqlaydighan, mexluqlarning emel we sözlirini muhapizet qilidighan saqlighuchi este tutquchi zattur.

40 elmuqiytu qudretlik, hemmige küchi yetküchi qudretlik hemmige küchi yetküchi allah dégen menide, yeni bendilerge tamaq bérish bilen qelblerge merifet we ilhamni melum mezgilgiche (yeni insan ölgüche) waqitlarning ötüshige egiship béridighan, xalayiqlargha ozuqluq bergüchidur.

41 elhesiybu hemme nersige kubaye , hésab alghuchi hemme nersige kupaye , hésab alghuchi allah dégen menide. Yeni mexluqlirining emel we hésab élish ishlirini yéterlik qoghdighuchidur. Möminlerdin asan hésab élip, ularni ular üchün mexsus teyyarlighan jennetke kirgüzgüchi, dinsizlardinmu hésab alghuchidur. Allah herkimdin hésab alghuchidur we hemme mexluqlirining hésabini eng téz sür'ette alghuchi, kupaye qilghuchidur.

42 eljeliylu nahayiti katta süpetke ége nahayiti katta süpetke ige allah dégen menide, yeni jimi mewjudattin, süpet, isim we ish –heriketliri mukemmel zattur. Qelblerni ulughluq süpetliri, sirlarni güzellik teswirliri bilen achquchidur. Buyrush we tosushqa layiqtur. Dunyada insanlar körelmisimu , emma axirette ulargha öz zatini namayan qilip körsetküchidur.

43 elkeriymu nahayiti aliyjanab, séxi nahayiti ali janab séxi allah dégen menide, yeni zati, süpiti we ish – herikiti güzel, köp in'am bergüchi zattur. Éhsani daimiy , merhemiti cheksizdur, qisas élishqa qadir turuqluq

kechüridighan, wedisige wapa qilidighan, merhemmet , in'am igisidur. Özi xalighan rewishte xalighanche in'am béridighan, in'ami tügimes séxi, in'am qilghuchidur.

44 erreqiybu közitip turghuchi közitip turghuchi allah dégen menide, yeni mexluqatlarning hemme ehwal we emellirini közitip turghuchidur. Kishilerning yoshurun sirlirini igilep turghuchidur. Insanlarning héchbir ishi allahqa mexpi emestur.

45 elmujiybu ijabet qilghuchi ijabet qilghuchi allah dégen menide, yeni tilek tiligüchilerning tilikige jawab béridighan, duadin burunmu merhemet qilidighan, sorighan kishilerning duasini ijabet qilidighan, ezeli gheyibte tilek tiligüchilerning tilikini ular tileshtin ilgirila bilidighan ijabet qilghuchi zattur.

46 elwasu merhemiti keng merhemiti keng allah dégen menide, yeni ilmi pütkül ilimdin cheksiz, bayliqi cheksiz, rehmet we meghpiriti barliq süpet we selteniti maxtashqa sazawer, pezilet we süpetliri barliq shey'ilerdin cheksiz zattur. Ulughluq, seltenet we hoquqi cheksiz, pezilet éhsani cheksiz, séxiyliq we ulughluqi cheksiz zattur.

47 elhekiymu hékmet bilen ish qilghuchi hékmet bilen ish qilghuchi allah dégen menide, yeni mukemmel hékmet, küchlük ispat, büyük pakit we ezeliy emir allahqa xastur, shey'ilerge hékmet bilen muamile qilghuchi, puxta orunlashturghuchi , teqdir qilghan, békitken herbir ishta hékmet bilen ish qilghuchi, ret qilinmas höküm igisi bolghan zattur.

48 elweduwdu dost tutquchi dost tutquchi allah dégen menide, yeni yéqinlirining qelbide yéqimliq, pütkül mexluqatqa xeyri – éhsanni yaxshi körüp, ulargha yaxshiliq, qilidighan, salih bendilirini yaxshi körüp ulardin razi bolidighan zattur. Ulargha qilghan in'am we rehmitining köplüki tüpeyli sana medhiyige heqiqiy layiq medhiye oqulghuchi we éhsan qilghuchidur.

49 elmejiydu bek ulugh bek ulugh allah dégen menide, yeni zati ulugh, qudret hékmiti toluq zattur. Birdinbir mukemmel sherepke ige péili güzel, süpetliri ésil , ulughluq, kattiliq, büyüklük, chongluq, tengdashsizliq süpetliri mukemmel zattur.

50 elbaisu qozghighuchi qozghighuchi allah dégen menide, yeni qiyamet küni ölgen mexluqlarni térildüridighan , peyghemberlerni ehkamlar bilen ewetidighan, uxlighuchilarning tenlirini oyghitip qozghitidighan zattur.

51 eshshehiydu hemmini körüp turghuchi hemmini körüp turghuchi allah dégen menide, yeni héch nerse ilmidin ghayib bolmaydighan, pütkül shey'ilerni közitip, körüp turidighan zattur. Barliq heriketlerdin xewerdar, barliq söz we tawushlarni anglap turghuchidur.

52 elheqqu mewjutluqi shekisz , ezeldinla mewjut mewjutluqi sheksiz, ezeldinla mewjut allah dégen menide. Yeni barliq we heqiqiyliq ibadetke layiq, yoqalmas menggü turaqliq, kainatni barliqqa keltürgüchi allahqa xastur. Zati, isim – süpetliride, söz heriketliride , elchiliri, kitabliri we dinda shundaqla barliq shey'ilerde heq zattur.

53 elwekiylu wekil bolghuchi wekil bolghuchi allah dégen menide, yeni özige tewekkül qilghan we qaytqan kishilerge wekildur. Kimiki allahqa tewekkül qilidiken, allah uninggha ige bolidu. Allah bilen bashqilardin bihajet bolidiken allah uni bihajet qilidu. Pütkül mexluqlarning ishlirigha yéterlik bolghanliqi üchün tapshurulidighan, hemme mexluqning ishlirini

orunlashtughuchi yégane allahtur.

54 - elqewiyyu küch quwwette yüksek küch quwwette yüksek qudretlik allah dégen menide, yeni qudret we küchi mukemmel, héch shey'i ajiz qilalmaydighan zattur. Ghalibtur. Meghlub qilinmaydu. Panah bolidu. Panahlanmaydu.

55 elmetiynu bek mustehkem bek mustehkem allah dégen menide, yeni qilmishlirida charchash yetmeydighan, yerde bolsun, asmanda bolsun héchqandaq nerse ajiz qilalmaydighan, qattiq, küchlük zattur. Küch – qudriti herqandaq küch, herqandaq quwwettin yuqiridur.

56 elweliyyu bek yéqin bek yéqin, ige darchiliq qilghuchi allah dégen menide. Yeni yéqin yardem bergüchi, ishlarni üstige alghuchi zattur. Möminler allahni yéqin bilse, allah ularni köngül bölüsh bilen özige yéqinlashturup ularni asrap qoghdaydu. Allah ularning igisi, xojisi , qollighuchisi we rehim qilghuchisi.

57 elhemiydu medhiyige layiq medhiyige layiq allah dégen menide. Yeni zati, isimliri, süpetliri, qilmishlirida medhiyige sazawerdur. Perishtiler we möminler, kainattiki barliq mexluqat hemde – sana éytishqa layiq, zerriche mexluqlarmu in'amlirini bayan qilidighan, hemde – sanagha layiq zattur. Allah özini mexluqliri medhiyileshtin ilgirila ulargha özining németlirige hemde – sana éytishni ögitish yüzisidin medhiyiligen.

58 elmuhsiyu barliq shey'iler sanini mukemmel igelligüchi barliq shey'iler sanini mukemmel igelligüchi (hésablap turghuchi) allah dégen menide, yeni pütkül shey'ini öz ilmi bilen istastika qilip turghuchi, shey'ilerdin chong-kichik héchqaysisi ilmidin qéchip qutulalmaydighan istastika qilghuchidur.

59 elmubdu yoqtin bar qilghuchi yoqtin bar qilghuchi wujudqa keltürgüchi allah dégen menide, yeni allah shey'ilerni yoqluqtin peyda qilip wujudqa keltürdi. Ularni héchqandaq sinaq qilmayla keship qildi. Kainat allahning yaritishi bilen barliqqa kelgen hem allahning küch qudriti bilen eslige qaytidu.

60 elmuiydu qayta eslige keltürgüchi eslige keltürgüchi allah dégen menide, yeni mexluqlargha hayatliq, hayattin kéyin ölüm, ölgendin kéyin menggü hayatliqqa qayturidighan, eslige keltürgüchi zattur. Shey'ilerning hemmisi allahning küch – qudritidin kelgen. Kéyin yene allahning aldigha qaytidu.

61 elmuhyiyu tirildürgüchi tirildürgüchi allah dégen menide, yeni pütkül shey'ide hayatliqni yaratquchi, janliqlarni yoqluqtin bar qilghuchi, ölgendin kéyin qayta tirildürgüchi zattur. Zéminni ölgendin kéyin tirildürgen zattur.

62 elmumiytu janni alghuchi janni alghuchi, wapat tapquzghuchi allah dégen menide, yeni barliq kishige ölümni tétitquchidur. Birdin – bir hayat igisidur. Allahtin bashqa öltürgüchi bolmighan, bashqa tirildürgüchimu bolmighan zattur.

63 elheyyu menggü hayat menggü hayat allah dégen menide, yeni yoqilish, ölüsh, bashlinish we axirlishishi yoq hayat zattur. Mutleq baqiyliq allahqa xastur.

64 elqeyyuwmu barliq mexluqatni idare qilip turghuchi barliq mexluqatni idare qilip turghuchi, barliqqa keltürgüchi allah dégen menide. Yeni mutleq halda musteqil ish béjirgüchi, seltenitining ishlirini tedbir qilghuchi, barliqqa keltürgüchidur. Shey'iler peqet allahning qudriti bilenla barliqqa

kelgendur. Allah mexluqliridin bihajettur. Halbuki ular allahqa mohtajdur.

65 elwajidu tapquchi tapquchi allah dégen menide. Yeni héchnerse kemlik qilmaydighan zattur. Éhtiyaji chüshmes baydur. Xalighan herqandaq shey'ini bar qilghuchi, idare qilghanliki nersini keltürgüchi, öz muradini hasil qilishqa qadir, héchbir mexpiy bolghuchi mexpiy bolalmaydighan zattur.

66 elmajidu aliyjanab, ulugh aliyjanab ulugh allah dégen menide, yeni allah mukemmel qudretke ige ulughdur. Nopuzi cheksizdur. Zati ulugh qattiq zerbidar, séxiydur.

67 elwahidu yekke- yégane yekke yégane allah dégen menide. Yeni tengdishi, yardemchisi, oxshishi, misli yoq yekke yégane zattur. Zati, süpiti we qilmishlirida yekke, birdinbir bihajet zattur.

68 essemedu bihajet bihajet allah dégen menide, yeni éhtiyaj we tileklerde meqset qilinidighan, hemme nerse u zatqila mohtaj bolghan, barliq kattiliq allahqila mensup bolghan, qiyinchiliq we hadisilerde yardem telep qilinidighan, mexluqlirining hajitini rawa qilidighan zattur.

69 elqadiru hemmige küchi yetküchi hemmige qadir, küchi yetküchi allah dégen menide. Yeni héch shey'i ajiz qilalmaydighan, sewebler bilen baghlanmaydighan, pütkül mewjudatni özige xas rewishte keship qilidighan, peyda qilidighan, ishlarda bashqa yardemchilerge hajiti chüshmeydighan mukemmel qudret igisidur.

70 elmuqtediru nahayiti küchlük nahayiti küchlük, qudret igisi allah dégen menide. Yeni qudriti büyüktur. Özining kamali qudriti bilen öz xelqige hökümranliq qilghuchidur. Xalighan nersini teqdir qilghuchi bilim we hékmet bilen ish qilghuchidur.

71 elmuqeddimu ilgiri qilghuchi ilgiri qilghuchi allah dégen menide, yeni xalighan shey'ini xalighan shey'idin yarilish, ölüsh, mertiwe, riziq qatarliqlarda ilgiri qilghuchi zattur.

72 elmuexxiru kéchiktürgüchikéchiktürgüchi allah dégen menide, yeni öz xahishi boyiche bezi shey'ilerni bezisidin kéchiktüridighan , allahning heqqini kéchiktürdighanlarning jazasini xalighanche kéchiktüridighan zattur. Zalimlargha jazani özila bilidighan hékmet we sewebler bilen kéchiktürgüchi zattur.

73 el'ewwelu eng ewwel eng ewwel allah dégen menide, yeni özining mewjutluqi we ezeliyliki bilen ewweldürki , allahtin burun héch shey'i yoqtur, allah ewweldur. Bashlinishi yoq, zati, isim süpetliri we péili bilen ezeliydur. Hedis sherifte bir erabi resulullahtin: allah mexluqlarni yaritishtin ilgiri qeyerde idi? Dep sorighanda peyghember eleyhissalam jawab bérip : "allah bar idi, allahtin bashqa héch shey'i yoq idi" dégen. Héliqi erabi: "emdichu?" dégende. Allahning elchisi: "allah yene shu esli halitide" dep jawab bergen.

74 el'axirumenggü mewjut menggü mewjut allah dégen menide, yeni allah axirdur. Yeni bu isim allahning baqiyliqi , ebediylikige , allahtin kéynining yoqluqigha dalalet qilghuchidur. Allah baqiydur. Axirlishishi yoqtur.

75 ezzahiru ashkara bolghuchi ashkara bolghuchi allah dégen menide, yeni allah ashkaridurki , aliyliqi we büyüklükni allahtin bekrek izhar qilidighan bir yoqtur. Allahning üstide héch bir shey'i yoqtur. Özining barliqining delil pakitliri we qudritining namayendilirini eqil we köz igilirige

ashkarilighuchidur. Allah zahirdur allahning yuqirisida héch nerse yoqtur.

76 elbatinu mexpiymexpiy bolghan allah dégen menide, yeni bu isim allahning insanlargha yéqinliqi we bille ikenlikige dalalet qilidu. Allahning zati we mahiyiti eqil we chüshenchilerning idrak qilishidin mexpiydur.

77 elwaliyu ige bolghuchi ige bolghuchi allah dégen menide, yeni allah shey'ilerning igisi, shey'iler üchün shey'ilerning ish we menpeetlirige ige bolghuchi, ulardiki hökümni ijra qilish üchün ularni öz xahishi we hékmiti boyiche orunlashturghuchidur. Allahning shey'iler üstidiki hökmi allahning qudriti we in'ami bilen ijra qilinidu.

78 elmutealu büyük büyük allah dégen menide, yeni her türlük yükseklik allahqila xastur. Zati aliy, qadiri aliy, süpiti we qehri aliydur. Allah ersh üstide özige xas rewishte berqarar bolghan, pütkül seltenet öz ilkide bolghan zattur.

79 elberruyaxshiliq qilghuchi yaxshiliq qilghuchi allah dégen menide, yeni pütkül yaxshiliqning, ihsanining igisidur. Dunya, axirette bendilirige öz atasini in'am qilidighan zattur.

80 ettewwabu tewbini bek qobul qilghuchi tewbini bek qobul qilghuchi allah dégen menide, yeni bendilirining tewbisini köplep qobul qilghuchi, ularni birde agahlandurup, birde möhlet béridighan pezil – merhemmet yüzisidin ularni meqbul tewbige muweppeq qilidighan zattur. Bende tewbini qanche tekrarlisa qobul qilishini shunche tekrarlaydighan zattur.

81 elmunteqimu intiqam alghuchi intiqam alghuchi allah dégen menide, yeni xalighan kishilerge yuqiri chekte jaza bergüchi, adil jaza bergüchi zalimlarning zulmini bitchit qilip, asiylarni qattiq jazalighuchi, ularni qehr – ghezipi bilen tutquchidur.

82 el'efuwwu kechürüm qilghuchi kechürüm qilghuchi allah dégen menide, yeni yamanliqlarni öchürüp, uni xalighanda yaxshiliqqa almashturup béridighan eyib – nuqsanlardin pak zattur.

83 erreuwfu köyümchan köyümchan allah dégen menide, yeni köyümchan, öz bendilirige cheksiz méhri – shepqet yetküzgüchi, asrighuchi, toghra yol körsitip, bext saadet yoligha bashlighuchi mukemmel rehmet igisidur.

84 malikulmulki shahlarshahi shahlarning shahi allah dégen menide, yeni qudriti mukemmel, pütkül seltenet igisi, dunya, axiret seltenitide shériksiz orunlashturush élip barghuchi, pütkül shey'ilerning selteniti qolida bar, pütkül mexluqat dergahigha qaytidighan, eyib – nuqsanlardin pak seltenet igisidur.

85 zuljelali wel'ikrami ulughluq, büyüklük igisi ulughluq, büyüklük igisi allah dégen menide, yeni allahtin büyük héchkim yoqtur. Ikram igisi özining peyghember, salih bendilirini sogha salam , katta in'amlar bilen hörmetligüchi zattur.

86 elmuqsitu adil, heqqaniyetchi adil, heqqaniyetchi allah dégen menide, yeni allah hököm we pütkül orunlashturishida adil zatturki, zulumgha uchrighuchi üchün zalimdin qisas élip, ajizlar üchün bozek qilghuchilargha qarshi yardem béridu.

87 eljamu jughlighuchi jughlighuchi allah dégen menide, yeni xalayiqlarni qiyamet küni hésab élish üchün yighidighan, kainatni birgewdileshtürgüchi , insan'gha oxshash wekillik xaraktérge ige janliqlarni

qiyamet küni yer yüzige toplighuchi, asmanlar we seyyarilerdek perqliq jinslarnimu toplighuchi zattur.

88 elgheniyyu bek bay bek bay allah dégen menide, yeni pütkül mexluqattin bihajet, hemmisi allahqa éhtiyajliqtur. Cheksiz pezilet we in'am igisidur. Héchkimge esla éhtiyaji chüshmes zattur.

89 elmughniyu bay qilghuchi bay qilghuchi allah dégen menide, yeni bendiliridin xalighan kishini xalighan bayliq türliri bilen bay qilidu. Bayliqning eng ewzili köngül bayliqidur. Shübhisizki hajetler allahtinla tilinidu.

90 elmanu tosquchi tosquchi allah dégen menide, yeni allah öz welilirige bashqilarning azar bérishini tosidu, bezi imkaniyetlerni mewjut qilip bezisini men'i qilidu.

91 ezzarru düshmenlirige azab- oqubet yetküzgüchi düshmenlirige azab oqubet yetküzgüchi allah dégen menide, yeni ziyan we yamanliqni xalighan kishige xalighinidek békitküchi, sinash yüzisidin kembeghel qilidighan, késel qilidighan we bextsiz qilidighan, öz hékmet we xahishi boyiche mehrum qilidighan zattur.

92 ennafu payda yetküzgüchi payda yetküzgüchi allah dégen menide, yeni din we dunyaliq jehette menpeet yetküzgüchidur. Allahu subhanehu we taala özila saqliq, bayliq, bext – saadet we mensep ata qilghuchidur.

93 ennuwru nurluq nurluq, özlikidin ashkara bolghuchi we özgilerni ashkara qilghuchi allah dégen menide, yeni öz mewjutluqi bilen zahirdurki , shey'ilerge chéchiliwatqan pütkül nurning ashkara bulishi allah bilendur. Allah pütkül zülmetlerning nuridur. Allah özini yad qilghuchi bendilerning qelbini öz zikrining nuri bilen yurutup , tunughuchilarning könglini merifitining nuri bilen nurlandurghan zattur. Allah asmanlar we zéminlarning nuridur, allahning hijabi shundaq nurdurki , eger uni achsa pütkül shey'ini köydürwetken bulatti.

94 elhadiyu hidayet qilghuchi hidayet qilghuchi allah dégen menide, yeni öz hidayiti bilen azghunlarni toghra yolgha bashlaydighan, xas bendilirini hékmet we meripetke yétekleydighan zattur. Allah pütkül shey'ige özige xas hayat ata qilip hidayet qilghan zattur.

95 elbediy'u örneksi yoqtin barqilghuchi örneksiz yoqtin bar qilghuchi allah dégen menide, yeni keshpiyatchidurki, zati, süpiti, qilmishlirida oxshishi, tengdishi yoqtur. Shey'ilerni örnek almay, dorimay , sinaq qilmay yaratqan zattur.

96 elbaqiyu menggü baqi menggü baqi allah dégen menide, yeni allah pütkül mexluqi tügigendin kéyinmu baqiydur. Menggü yoqalmastur, mewjuttur hem ezeli baqiyliq bilen süpetlen'güchidur.

97 elwarisu yoqalmas waris yoqalmas waris allah dégen menide, yeni barliq mexluqlar, kainatlarning heqiqiy warisi, igisi allahtur. Chünki allah mexluqlar tügigendin kéyinmu baqiydur. Pütkül shey'ining qarargahi we aqiwiti allahqa baghliqtur. Allah shu chaghda deyduki, "bügün seltenet kimning? Yekke – yégane hemmini yeksan qilghuchi allahningdur"

98 erreshiydur toghra yolgha yétekligüchi toghra yolgha yétekligüchi allah dégen menide, yeni allah toghra ish qilghichidur , mukemmel kamalet, büyük hékmet, büyük adalet bilen süpetlen'güchidur. Tedbirliri

héchqandaq yardemchi, meslihetchige éhtiyajisz halda cheksiz toghriliq bilen ish qilghuchidur. Toghra yolgha yétekligüchidur.

99 essebuwru nahayiti sewirchan nahayiti sewirchan allah dégen menide, yeni intiqam élishqa aldirap ketmeydu. Allah ishlarni waqtidin burun tutush qilishqa aldirmaydu. Sewirchanliqning allahning süpitidiki menisi: barliq mexluqqa sewrini ilham qilghuchi, méhriban dégendin ibarettur. Eyib – nuqsanlardin pak, ulugh yekke – yégane zattur.

Allahqa iman keltürüshning asasliq ghayisi - eqil, fitret (yaritilishtin allahqa étiqad qilish éngi) we heqiqetning chaqiriqigha egeshken halda, alahqa étiqad we ibadet qilip, insan bolup yaralghanliq burchini ötesh arqiliq, ikki alemlik bext - saadetlerni qolgha keltürüshtin ibarettur.

Allahning insanlar üstidiki heqqi

allahning insanlar üstidiki heqqi - insanlarning allahqa xalis ibadet qilishidur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (56)]"jinlarni, insanlarni peqet manga ibadet qilish üchünla yarattim" [zariyat sürsi 56 - ayet].

Ibadet oqumi

ibadet - til, qelb we bedenning heriketliri bilen allahqa bendichilikni ada qilsh démektur. Kishiler musulman bolup, islam dinigha kirgendin kéyin, ulargha allah taalaning eng awwal buyrighan nersisi ibadettur. Ibadet - allah taalagha bolghan imanni namayan qilish we allah taala ata qilghan san sanaqsiz we hésabsiz németlerge shükür ada qilish yüzisidin, allah taalaning emrige itaet qilghan halda, uning buyruqini orunlash niyiti bilen qilinidu. Insanning esli tebiiti uni yoq yerdin bar qilip, uninggha türlük németlerni ata qilghan shepqetlik igisi - allah taalagha ibadet qilishni öteshke tégishlik tebiiy burch dep tonuydu. Adem eleyhissalamning dewridin bashlap muhemmed eleyhissalamgha qeder kelgen pütün peyghemberler we ularning eyni zamandiki ümmetlirining hemmisi allah taalagha ibadet qilip ötken bolsimu, peyghemberlerning zamanidin kéyin kelgen insanlar burunqilirining tutup mangghan heq yollirini untup ketkenliktin, beziliri allah taalani untup quyash, ay, ot, su qatarliq tebet küchlirige we kala qatarliq haywanlargha choqun'ghan bolsa, beziliri allah taalagha ibadet qilishning yollirini untup kétip, butlarni, insanlarni allah taalagha shérik qiliwalghan. Shundaq qilip insanlar allah körsetken étiqad we ibadet sistémiliridin uzaqliship ketkenliktin allah taalaning heq dinidin ayrilip qalghan. Insanlar heq dinni ontup, kupriliqqa yüz tutqan her bir dewrde allah taala peyghemberlerni arqa – arqidin ewetish arqiliq ularni heq din'gha qayturup turghan bolsimu, peyghemberler alemdin ötkendin kéyin insanlar yene qaytidin burunqi kupurluqlirigha qaytip turghan. Axirida, allah taalaning hékmiti islam dinini ta qiyametkiche özgermes we buzulmas, menggülük din qilip belgilep, muhemmed eleyhissalamni bu axirqi din'gha, axirqi peyghember qilip ewetish arqiliq insaniyetni mexluqlargha choqunushtin ibaret azghunluqning halaketliridin üzül késil azat qilip, allah taalagha ibadet qilidighan heqiqet nurigha chiqirishni teqezza qilghan bolup, shundin béri islam dini pütün insaniyet üchün ilahiy bir meshel bolup chaqnap kelmekte. Bu meshel taqiyametkiche menggü öchmeydu, bu allah taalaning wedisidur. Allah peyghember eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[قُلْ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (162)]

"éytqinki, méning namizim, qurbanliqim, hayatim we mamatim (yeni dunyada qilghan yaxshiliqim we taet - ibadetlirim) alemlerning perwedigari bolghan allah üchündur" [enam sürisi 162 - ayet].

Ibadet rohning ghizasidur

insan démek biz tashqiridin köriwatqandek - yeydighan, ichidighan, sözleydighan we heriket qilidighan maddiy jisimla emes, belki insanning heqiqiy mahiyiti shundaq qimmetlik bir jewher bolup, insan bu jewherning yüzidin kainattiki pütün mexluqatlarning eng sherepliki we ularning xojayini bolushqa layiq bolghan. Bu jewher bolsimu, insandiki rohtur. Allah taalagha ibadet qilish arqiliq bu rohning meniwi ghizasi toluqlinidu. Dunya hayati ötkünche hayat bolup, dunyagha kelgen her bir insan melum bir waqittin kéyin bu dunyadin ayrilip axiret hayatigha qedem basidu. Allah insanlarni eng chirayliq shekilde yaritip, uninggha türlük nazunémetlerni ata qilip, bu dunyadiki pütün mewjudatni uning xizmitige sélip bérip, uni shunche hörmetlik qilghanning bedilige insanlardin allahni ulughlap, peqet uning özigila ibadet qilishini telep qildi. Insanlar axiret hayatigha barghanda, budunyada qandaq yashighan bolsa shuning mukapatini yaki jazasini köridu. Bu dunyada allahning emrige oyghun halda yashap, ibadetlerni orundighanlar axirette ésil jennetlerge érishkinidek, buning eksiche ish körüp ibadettin yiraq halda bashqa janliqlargha oxshash yashap ömrini tügetkenler dozax azabigha duchar bolidu.

Ibadetning mahiyiti we qobul bolush shertliri

ibadetning heqiqiy mahiyiti - allah taalagha eng kemterlik we eng semimi muhebbet hem ixlas bilen itaet qilish démektur. Iman ibadet qilishni lazim qilidu. Ibadet imanning namayendisidur. Emma islam dinida éshinip iman éytish buyrulghan étiqad mesililiridin birersige inkar qilmighan peqet horunluq we bashqimu sewebler tüpeyli ibadetlerni orundimighan adem gunahkar bolsimu, musulmanliqtin chiqip ketmeydu. Shundaqla iman éytip musulman bolmastin qilin'ghan ibadetlerningmu paydisi yoq.

Islam dinining asasiy ibadetliri besh bolup, islam dini mushu besh asasning üstige qurulghan.

1) allah taaladin bashqa étiqad we ibadet qilinishqa heqliq bolghan ilah yoq ikenlikige, muhemmed eleyhissalamning allah taala teripidin ewetilgen heq peyghember ikenlikige chin ishinip étiqad qilish we shundaq guwahliq bérish yeni imanini élan qilish.

2) herküni besh wax namazni islam dinida körsitilgen boyiche ada qilish.

3) mal-mülki zakat bérish miqdarigha yetse her yili bir qétim zakat ayrish.

4) her yili bir ay ramizan rozisni tutush.

5) iqtisadi yéterlik bolup, qudriti yetken kishining ömri ichide bir qétim beytullahni hej qilishi.

Bizni we dunyadiki barliq sheyilerni yoqtin bar qilip, bizge türlük németlerni ata qilghan allahqa shükür qilish burchimizni ada qilish we allahning emrini orundash, shundaqla allahning raziliqigha érishish yüzisidin ibadet qilimiz.

Ibadetlerning allahqa qobul bolush sherti ikki bolup, birinchisi: ixlas bilen niyet, ikkinchisi: ibadetlerni islam dinida körsitilgen qaide - yosunlargha oyghun shekilde qilishtur.

Ibadetning dairsi we türi

islamda ibadetning dairisi intayin keng bolup, ibadet birinchidin, bir pütün

islam dinini we hayatning hemme tereplirini öz ichige alidu, ikkinchidin, insanning ichki we tashqi paaliyetlirining hemmini öz ichige alidu. Bularning tepsilati töwendikiche:

1 - ibadetning bir pütün islam dinini öz ichige alidighanliqi

sheyxulislam ibn teymiye, ibadetning néme ikenliki we uning némilerni öz ichige alidighanliqi toghriliq soralghinida, mundaq dep jawab béridu: "ibadet - allah yaqturidighan we razi bolidighan herqandaq söz - heriket we qelbning emellirini öz ichige alghan bir isimdur. Namaz oqumaq, roza tutmaq, zakat bermek, hej qilmaq, rast sözlimek, amanetni ada qilmaq, ata - anigha yaxshiliq qilmaq, tughqanlargha sile - rehim qilmaq, wedige wapa qilmaq, emr - merup, wez - nesihet qilmaq, allah yolida jihad qilmaq, bilim almaq, xoshnilargha, yétimlerge yaxshiliq qilmaq, dua qilmaq, quran oqumaq, allahqa we peyghember eleyhissalamgha muhebbet we ixlas qilmaq, allahqa tewekkül qilmaq, allahning rehmitidin ümid kütüp, azabidin hezer qilmaq, bala - qazagha razi bolmaq qatarliqlarning hemmisi ibadet türige kiridu". Xulase qilghanda, din démek ibadet démektur.

2 - ibadetning hayatning hemme tereplirini öz ichige alidighanliqi

ibadet - ednasi adettiki yéyish - ichish we olturush - qopush qaidiliridin bashlap, yuqirisi dölet siyasiti we döletning bashqa eller bilen alaqe qilish usullirighiche bolghan bir pütün qaide - tertiplerning hemmini öz ichige alidu. Yoqiriqi paaliyetler toghra niyet bilen musulmandin sadir bolghaniken, ular taet - ibadet qataridin orun alidu. Uningdin bashqa, paydiliq bolghan ijtimaiy paaliyetler we halal rizq hasil qilish üchün ishlesh niyetning durus bolushi sherti bilen ibadet qatarigha kiridu. Birla süre beqerde musulmanlargha buyrulghan qisas, wesiyet, roza, namaz, jihad qatarliq oxshash bolmighan ibadetlerning "silerge perz qilindi" dégen birxil ibare bilen bayan qilin'ghanliqidin shu heqiqet ashkara boliduki, köpligen musulmanlar ibadet sözidin peqet iman éytish, namaz, roza, zakat we hej qatarliq besh chong ibadetnila chüshinidu. Ular ibadetning exlaq, qaide - yosun, muamile ishliri, qanun - prinsip we bashqilarnimu öz ichige alidighaniliqini hés qilmaydu. Ibadet hergiz yuqiriqi besh chong ibadet bilenla cheklinip qalmaydu. Ularnila beja keltürgen kishi allah boyrighan ibadetlerning hemmini ada qilghan bolmaydu. Belki bu besh chong ibadet, islamning qurulushidiki asasliq ibadetler bolsimu, yenila ular allah buyrughan ibadetlerning bir qismidur, hemmisi emes!

3 - ibadetning insanning ichki we tashqi paaliyetlirining hemme tereplirini öz ichige alidighanliqi

islam dindiki ibadetler dinning we turmushning hemme tereplirini öz ichige alghandek, insanning ichki we tashqi paaliyetlirining hemmini öz ichige alidu. Musulman kishi allahqa tepekkur qilish bilen, qelbi bilen, quliqi bilen, közi bilen (bashqa héssiy ezaliri bilen), pütün bedini bilen, pul - méli bilen, jénini pida qilish bilen, yurtidin ayrilish bilen ibadet qilidu. Mana bu keng mendiki ibadettur.

1 - tepekkur bilen ibadet qilish

tepekkur bilen ibadet qilish - asman we zémindiki allahning mexluqatliri, insanning öz zatidiki allahning kamali qudretlirini körsitidighan alametler üstide pikir yürgüzüp mulahize qilish arqiliq allahning kamali qudretliri we güzel senetlirini tonush démektur. Quran kerimde tepekkur qilish we eqilni ishlitishke chaqirghan ayetler intayin köptur. Allah mundaq deydu:

[وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ (20) وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ (21)]

"zéminda we özenglarda allahqa chin étiqad qilidighanlar üchün (allahning birlikini we qudritini körstidighan) nurghun alametler bar (buni) körmemsiler?" [zariyat sürisi 20 - 21 - ayetler]. Ibn abbas reziyellahu enhu mundaq dégen iken: "bir saetlik tepekkur bir kéche uxlimay namaz oqughandin ewzeldur".

2 - qelb bilen ibadet qilish

qelb bilen ibadet qilish - héssiyat we tuyghular bilen bolidu. Allah we uning peyghembirini söyüsh, ixlas qilish, allahqa teqwaliq qilish, uning yardimi we rehmitidin ümid kütüsh, ghezibige uchrashtin hezer qilish, uning hökmige we teqsimatigha razi bolush, németlirige shükür qilish, uninggha tewekkül qilish, bala - qazagha sebir qilish qatarliqlarning hemmisi qelbning ibadetliridindur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ (5)]

"ular ibadetni peqet allahqa xalis qilghan, heq din'gha étiqad qilghan halda (yalghuz) allahqila ibadet qilishqa buyruldi" [beyyine sürsi 5 - ayet].

3 - til bilen ibadet qilish

til bilen ibadet qilish - quran oqush, allahqa hemdu sana éytish (allahni medhiyilesh), zikir - tesbih (allahning nuqsanlardin pak ikenlikini) éytish, dua qilish, tekbir (allahning ulughliqini sözlesh) - tehlil (allahtin bashqa heqiqiy ilah yoq, uning shériki hem yoq ikenlikini) éytish démektur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (41) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (42)]

"i möminler! Allahni köp yad qilinglar, uninggha etigen - axshamda tesbih éytinglar" [ehzab sürisi 41 - 42 - ayetler].

4 - beden bilen ibadet qilish

beden bilen ibadet qilish - bedenning herikiti yaki bedenning lezzetliridin waqitliq waz kéchish arqiliq bolidu. Mesilen: ramizanda roza tutqanda bedenning lezzetliri we nepisning heweslirdin wazkechken'ge, namaz oqughanda pütün bedenning ishtirak qilghinigha we hej qilghanda bedenning yol we issiq azabigha berdashliq berginige oxshash ibadetlerdur. Bu yerdiki "beden" din meqset, insanning maddiy jisimlar bolmastin, belki uning eqli, tili, qelbi we bashqa organliridin ibaret bir pütün wujudi démektur.

5- pul - mal bilen ibadet qilish

pul - mal bilen ibadet qilish - zakat, sediqe bérsh, hajetmenlerge xeyr - éhsan qilish, ilim tehsil qilish we hej - ömre üchün pul - mal serp qilsh dégenliktur.

6 - janni pida qilish bilen ibadet qilish

janni pida qilish bilen ibadet qilish - allahning yolida jihad qilish, islam dewitini teshwiq qilish we heqiqetni qoghdash yolida janni pida qilish bilen bolidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (15)]

"shöbhisizki, heqiqiy möminler allahqa we uning peyghembirige iman

keltürgen, andin (imanida) shek keltürmigen, malliri bilen, janliri bilen allahning yolida jihad qilghanlardur. Ene shular (iman dewasida) rastchillardur" [hujurat sürisi 15 - ayet].

7 - wetendin ayrilish bilen ibadet qilish

wetendin ayrilish bilen ibadet qilish - jihad, hej - ömre we ilim tehsil qilish yolida wetendin ayrilish démektur. Bu heqte allah mundaq deydu:

[وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةً فَلَوْلاَ نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُواْ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ (122)]

"ularning (yeni musulmanlarning) ichidiki herbir jamaedin yene bir türkümi diniy alim bolup, ular qewmining qéshigha qaytqandin kéyin, qewmining allahning teqwa bendiliridin bolushi üchün, ularni agahlandurush meqsitide némishqa (ilim tehsil qilishqa) chiqmidi" [tewbe sürsi 122 - ayet]. Yeni, ilim tehsil qilish üchün chiqish pütün musulmanlarning üstide perz kupaye bolup, bir türküm kishilerning uni orunlishi bilen bu perz ada tapidu.

Tar mendiki ibadet bolsa jismaniy, iqtisadiy we hem jismaniy hem iqtisadiy ibadetler dep üchke bölünidu. Jismaniy ibadetler bedenning herikiti bilen qilinidighan ibadetler bolup, namaz oqush, roza tutush, ata – anining xizmitini qilish, ajizlarning ishlirini qilip bérish we bashqilar. Iqtisadiy ibadetler pul mal serp qilish bilen orundilidighan ibadetler bolup, zakat bérish, fitir sediqisi bérish, péqirlargha, yétimlerge xeyr – éhsan qilish we bashqilar. Jismaniy hem iqtisadiy ibadetler pul – mal serp qilish hem bedenning herikiti bilen orundilidighan ibadetler bolup, hej, ömre qilish, bilim élish we yaxshi ish qilish yolida seperge chiqish we ba shqilar. Yuqirqi ibadetlerni orundashqa salahiyetlik bolghan kishilerla ibadetlerni orundash wezipisini üstige alghan bolidu. Ibadetlerni orundashqa salahiyet bolushning sherti 3 bolup, ular : 1) musulman bolush. 2) eqli jayida bolush. 3) balaghetke yetken bolush.

Balilarning balaghetke yétishi we uning alametliri

qizlar 9 yash, oghullar 12 yashtin bashlap balaghetke yétishke qedem basidu. Qiz - oghullarning balaghetke yétishining eng axirqi pellisi 15 yash bolup, ular 15 yashqa tolushtin burun ularda balaghetke yetkenlikning alametliri körülse, körülgen shu kündin bashlap ularning ibadetlerni orunlash burchi bashlinidu we qilghan yaxshi we yaman ishliri üchün sawab we gunahlar yézilishiqa bashlaydu. Eger ular 15 yashqa toshqandin kéyinmu ularda balaghetke yetkenlikning alametliridin héchbiri körülmise, ular 15 yashqa kirgen künidin bashlapla balaghetke yetken bolup hésablinidu.

Qizlarning balaghetke yetkenlikining alamiti ulardin normal ayallargha oxshash ayliq adetning kélishke bashlishi (heyz körüshi), oghullarning ihtilam bolushi (spérmining shehwet bilen étilip chiqishi) dur.

Allah taalagha ibadet qilishning sewebi

bendilerning qilghan ibadetliridin allahqa héchbir payda yetmeydu. Ibadettin yüz örügenlerning asiyliqliridinmu, allahqa héchbir ziyan yetmeydu. Chünki allah pütün mexluqatlardin we ularning ibadetliridin béhajettur. Hemme allahqa mohtajdur. Allah shundaq hékmetlik ish qilghuchi pewerdigarki, u insanlarni paydisiz we hékmetsiz ishlargha buyrumaydu, belki ularning özliri üchün yaxshiliq we paydiliq bolidighan ishlarghila buyruydu. Ibadetlerning paydisimu peqet insanlarning özliri üchündur! Allah quran kerimde bizning yoqiriqi

soallimizgha sulayman eleyhissalamning tili arqiliq mundaq dep jawab béridu:

[قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُ قَالَ هَذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ (40)]

" (nazil bolghan) kitabni chongqur bilidighan zat (yeni asef ibn burxiya): "uni men sanga közüngni yumup achquche élip kélimen" dédi (u dua qiliwédi, text derhal aldida hazir boldi). Sulayman textning yénida turghanliqini körgende: "bu perwerdigarimning (manga qilghan) éhsanidur, u shükür qilamdim, ya tuzkorluq qilamdim, buning bilen méni sinidi, kimki shükür qilidiken, u özining paydisi üchün shükür qilidu, kimki tuzkorluq qilidiken, (bilish kérekki) heqiqeten perwerdigarim (uning shükür qilishidin bihajettur), (allahning) kerimi kengdur" dédi " [neml sürisi 40 - ayet]. Allah yene mundaq deydu:

[وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (12)]

"biz loqman'gha heqiqeten hékmetni ata qilduq (uninggha éyttuqki) allahqa shükür qilghin, kimki shükür qilidiken, özi üchün shükür qilghan bolidu, kimki kupriliq qilidiken, shöbhisizki allah (bendilerdin) béhajettur. Medhiyige layiqtur" [loqman sürisi 12 - ayet].

Allahqa ibadet qilishta, allahqa we uning peyghembirige itaet qilip, ular körsetken boyiche ibadet qilish kérek. Allah bu heqte mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ (33)]

"i möminler! Allahqa itaet qilinglar, peyghemberge itaet qilinglar, emelinglarni (kupri, nifaq we riya bilen) bikar qiliwetmenglar" [muhemmed sürisi 33 - ayet].

Ibadetning usuli

ibadetning allah körsetken sistémisi - ibadetni allahqa chin ixlas, muhebbet we eng kemterlik bilen éhsan teriqiside qilishtin ibarettur. Shundaq qilin'ghan ibadetla allah dergahida qobul bolidu.

Éhsan - emel - ibadetlerni, xuddi allahni körüp turghandek hés - tuyghu bilen ada qilish démektur. Peyghember eleyhissalam éhsan toghriliq mundaq deydu: "éhsan - xuddi sen allahni körüp turghandek ibadet qilishingdur, gerche sen allahni kormisengmu, allah séni körüp turidu" [imam muslim riwayiti].

Ixlas - emel - ibadetlerni riya (kishilerge körsitish) üchün emes, belki peqet allah raziliqigha érishish niytide, uni allahqa xalis qilish démektur. Ixlasning eksi riyadur. Allah ixlas heqqide mundaq deydu:

[إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ (2)]

" sanga biz (bu) kitabni heqiqeten heq bilen (yeni heqiqetni öz ichige alghan halda) nazil qilduq, diningni shériktin (we riyadin) sap qilghining halda allahqa ibadet qilghin " [zümer sürisi 2 - ayet].

Herqandaq emel - ibadetning allahning dergahida qobul bolushi peqet allahqa bolghan ixlas we muhebbetke baghliqtur. Chünki ibadet dégen - insanning bedinige yaki tashqi qiyapitige qaritilghan bir nerse emes, belki u qelb

yükseklikidin urghup chiqidighan razimenlik we semimiyettur. Allahqa chin qelbidin ixlas we muhebbiti bolmighan kishining qilghan ibadetliri we yaxshi emelliri peqetla paydisiz paaliyetlerdin ibaret bir nersidur. Bundaq paaliyetlerdin allah béhajettur, elwette. Xuddi saxta pulning bankida ötmiginidek, ixlassiz emel - ibadetlernimu allah qobul qilmaydu.

Niyet - dildiki meqset démektur. Emellerning allahning dergahida qobul bolushi yaki ret qilinishi peqet niyetlerge baghliqtur.

4778/7920 - elqeme ibni weqqas leysidin riwayet qiliniduki, ömer reziyellahu enhu munberde turup mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: emel niyetke baghliq bolup, kishi peqet niyet qilghinigha érishidu. Kimki alle we allahning resulining raziliqini közlep hijret qilidiken, közliginige érishidu. Qandaq bir ademning hijriti azghine dunyagha érishish yaki bir ayalgha öylinish bolsa, peqet shuningghila érishidu dégenlikini anglighanidim. (tirmizi: 2201; buxari: 1)

kimki hayatining ghayisini, özining yer yüzidiki orunbasarliq süpiti bilen allahning emr - permanlirini urunlashtin ibaret ulughwar meqsetke béghishlaydiken, uningdin sadir bolghan herqandaq söz - heriket, ish - paaliyet we hetta sukunatlarning hemmisi allahning dergahida ibadet hésablinidu. Mana bu, allah taalaning "jinlarni, insanlarni peqet manga ibadet qilish üchünla yarattim." dégen muqeddes sözining teqezzasidur. Chünki biz ibadetning menisni bir qanche minutlar ichidila ada qilinidighan kündilik ibadetlergila qisqartip qoyidighan bolsaq, bu ayettiki yaritilishning ghayisi qilin'ghan chongqur menini chüshenmigen bolimiz.

Merhum ustaz muhemmed ghazali bu heqte mundaq deydu: "islam démek - kem - ziyade qilishqa bolmaydighan, hetta barmaqlar bilen sanighili bolidighan azghine ibadetler emes, belki u, insanning hayattiki öz wezipisini öteshke salahiyetlik bolushidin ibarettur. Birer zawutni yasimaqchi bolghan énjinér u zawuttin ishlepchiqirilidighan mehsulatlarni közde tutmastin, belki bu zawutning hemishe ishlepchiqirishqa salahiyetlik bolushini közde tutidu.

Ayropilanning salahiyiti - uning uchush üchün hazir bolushi, qelemning salahiyiti - yézish üchün hazir bolushi, insanningmu emel - ibaditining hemishe allahqa yararliq bolup, qobul bolushi peqet uning niyitining durus bolushi bilen bolidu. Insanning niyiti herishta allahning buyruqlirini ada qilishtin ibaret bolidiken, uning hayattiki pütün ishliri özlikidin ibadetke aylinip qalidu. Pul chiqiridighan zawutmu uninggha kirgen qimmetsiz xam eshyalarni qimmetlik pul qilip chiqarghinidek, insanning niyiti salahiyetlik bolsa, uning hayattiki pütün ishliri katta ibadetlerning qataridin orun alidu".

Musulman kishining hayati allahtin qetiy ayrilmaydu, uning ishi allahning emr - permanlirini ada qilish, ghayisi allahni razi qilsh, uning delili quran bilen hedistur.

"din qelbimizde" dégichilerning dewasi toghirisda

bu söz bezi kishilerning, islam dinida buyrulghan emel - ibadetlerni ada qilishtin özlirini qachurush meqsiti bilen éytip kelgen bimene sözdur. Melumki, din - eqide, ibadet, exlaq we muamile qatarliqlarning hemmini öz ichige alidu. Eqide mesililiri qelbte bolsimu, emel - ibadetler, muamilatlar we bashqa emeller qelb bilen bedenning birdek ishtirak qilishi bilen bolidu. Buningdin melumki, din - eqide bilenla ada tapmaydu. Belki - biz yoqirida bayan qilghandek - din démek -

emel - ibadet démektur.

" din qelbimizde" dégüchilerning bu dewasi rast bolidighan bolsa, qelbtiki dinning alametliri ularning tashqi paaliyetliride körülgen we ularning turmushida eks etken bolatti.

2725/4528 - nuiman ibni beshir reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini öz quliqim anglighan idim: shek shübhisizki, halal ishlarmu éniq körsitildi, haram ishlarmu éniq körsitildi. Ularning arisida nurghun kishiler bilmeydighan shübhilik ishlar bar. Kimki gunah ikenliki shübhilik bolghan ishlarni qilishtin saqlansa, dinini we abruyini saqlighan bolidu. Kimki gunah ikenliki shübhilik bolghan ishlarni qilishqa jüret qilsa, haramliqi éniq ishlarnimu qilip sélishi éhtimalgha yéqin. U, mallirini chégra etrapida béqiwatqan padichigha oxshaydu. Eger diqqet qilmisa, malliri chégradin ötüp kétidu. Bilinglarki, her bir padishahning chégrasi bar. Bilinglarki, allahning chégrasi haram qilghan nersiliridur. Agah bolunglarki, bedende bir parche gösh bolup, u tüzelse, pütün beden tüzilidu. Eger u buzulsa, pütün beden buzulidu, u gösh yürektur. (muslim: 1599)

buhedisning menisige köre, qelbi tüzük bolghan kishining ish - heriketlirimu tüzük, qelbi buzuq kishining ishlirimu buzuq bolidu. Birawning yürüsh - turushidiki we qiliqliridiki ésillik yaki nacharliq uning ichki dunyasining ésilliki yaki nacharliqidin dérek béridu.

Eng ulugh ibadet -tewhid

eng ulugh we eng katta ibadet tewhid bolup, tewhid pütün ibadetlerning jewhiridur. Tewhidsiz qilin'ghan emel - ibadetler allahning dergahida qetiy qobul bolmaydu. Tewhidning eksi shériktur. Tewhid - allahni bir bilish we ibadetlerni uningghila xalis qilsh démektur. Tewhid üch türlük bolup, ular töwendikiche:

1 - tewhid rububiye.

2 - tewhid ubudiye (uluhiye).

3 - tewhid esma we sifat.

Tewhid rububiye - hemmini yaratquchi bir allah ikenlikige étirap qilish dimektur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (62)]

"allah hemme nersini yaratquchi we u, hemme nersige hamiydur (xalighanche teserrup qilidu)" [zümer sürisi 62 - ayet].

Tewhid uluhiye - emel, ibadetlerni bir allahqila xalis qilish démektur. Allah taala musa eleyhissalamgha xitab qilghan sözide, özi toghriliq mundaq deydu:

[إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (14)]

"men heqiqeten (ibadetke layiq) allahdurmen. Mendin bashqa heqiqiy ilah yuqtur. Yalghuz manga ibadet qilghin" [taha sürisi 14 - ayet].

Tewhid esma we sifat - allahning quran kerim we sehih hedislarda bayan qilin'ghan güzel isimliri we ésil süpetlirige iman keltürüsh we bu ism - süpetlerni bashqilarning isimlirigha we süpetlirige oxshatmasliq, shundaqla allahni héch bir sheyige oxshatmasliq démektur. Allah bu heqte mundaq deydu

[فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ

كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ (11)]

" allah asmanlarni we zéminni yaratquchidur, allah silerge öz jinsinglardin jüptilerni (yeni ayallarni) yaratti. Haywanlarghimu öz tipidin jüptilerni yaratti. Bu arqiliq allah silerni köpeytidu, héch sheyi allahqa oxshash emestur, allah hemmini anglap turghuchidur, hemmini körüp turghuchidur." [shura sürisi 11 - ayet].

Tewhidning paydisi - bu dunyada toghra yol tépish, axirette azabdin qutulush we jennetke kirish bilen allahning mukapatigha érishishtin ibarettur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[الَّذِينَ آمَنُواْ وَلَمْ يَلْبِسُواْ إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُوْلَئِكَ لَهُمُ الأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ (82)]

"azabtin emin bolush iman éytqan, imanigha mushriklikni arilashturmighan ademlerge mensubtur. Ular hidayet tapquchilardur" [enam sürisi 82 - ayet].

Tewhid - iman we emel - ibadetlerning jewhiri, allah teripidin kelgen samawiy dinlarning ortaq chaqiriqi we islam dinining ulidur. Allah teripidin ewetilgen peyghemberlerning hemmisi kishilerni aldi bilen tewhidke chaqirghan. Muhemmed eleyhissalamning mekkidiki 13 yilliq dewitimu peqet kishilerni tewhidke chaqirishtin ibaret bolghan. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ (25)]

"i muhemmed! Sendin ilgiri ewetilgen peyghemberlerning hemmisige "mendin bashqa mebud (berheq) yoqtur. Mangila ibadet qilinglar, dep wehiy qilduq" [enbiya sürisi 25 - ayet]. Tewhidsiz éytilghan iman we qilin'ghan emel - ibadetler allahning dergahida qetiy qobul qilinmaydu!

Sheret istilahliri we ularning menisi

ibadetke salahiyetlik bolghan her qandaq kishining bilishi zörür bolghan sheret istilahliri yette bolup, ular : perz, wajib, sünnet, haram, mekruh tehrimi, mekruh tenzihi, mubahtur.

Perz

perz uning buyrulghanliqi quran kerim we mutewatir (rastinla muhemmed eleyhissalamdin kelgenliki bir top jamaet teripidin birxil ibare bilen riwayet qilinip, shübhisiz derijide ispatlan'ghan) hedislerning éniq we keskin delilliri bilen békitilgen emeller démektur. Mesilen : quran kerimning delilliri bilen békitilgen besh wax namaz, zakat, roza we hej qatarliqlargha, mutewatir hedislerning delilliri bilen békitilgen namazda quran oqush we bashqilargha oxshash emeller.

Perzning hökmi : uni orunlash zörürdur. Orunlighan kishi sawab tapidu. Uninggha ehmiyet bermigenliktin orunlimighan kishi allah taalaning aldida qattiq gunahkar bolidu we özini axiretning azabigha tutqan bolidu. Uning perz ikenlikige inkar qilghan kishi kapir bolidu.

Perz ikki türlük bolidu. Ularning biri, perz eyin, yene biri, perz kifayedur. Perz eyin - musulmanlardin her bir shexsning biwasite özi orunlishigha buyrulghan perz démektur. Mesilen : besh wax namaz oqush, haram we yaman ishlardin yiraq bolushqa oxshash her bir shexsning özige buyrulghan emellerdur. Perz eyin dep atalghan emellerni musulmanlardin her bir shexsning özi orunlishi sherttur. Bashqilarning orunlap qoyushi bilen ada tapmaydu.

Perz kifaye omumiy musulmanlarning üstige buyrulghan perzdur. Mesilen : allah yolida jihad qilish, kishilerge nesihet qilip, ularni yaxshi ishlargha buyrup,

yaman ishlardin tosush, dini ilim yaki pen téxnika saheliridin qaysibiride mutexessis bolush, jinaza namizigha qatnishish qatarliqlargha oxshash emellerdur. Perz kifaye bolghan ishlar gahida perz eyn'gha aylinip qalidu. Mesilen : melum bir mehellide yaki birer sheherde bir kishidin bashqa dinning ehkamlirini bilidighan adem chiqmisa, xelqqe wez – nesihet qilip, ularni toghra yolgha chaqirish shu ademning üstige perz eyn bolup belgilinidu. Shuningdek, birer ilim saheside oqup mutexessis bolush adette perz kifaye bolup, melum bir ilim saheside oqushqa tallan'ghanlar üchün shu sahede oqush perz eyn'gha aylinidu. Perz kifaye emellirini musulmanlar ammisidin bir türküm kishilerning orunlishi bilen orunlimighanlarning üstidiki bu perzni orunlash burchi ada tapidu. Eger musulmanlardin héchbirsi bu perzni orunlimighan bolsa, pütün musulman ammisi gunahkar bolidu we terk qilin'ghan bu perz üchün hemmisi jawapkarliqqa tartilidu.

Wajib

wajib, buyrulghanliqi quran kerim delilliri bilen ispatlan'ghan bolsimu, shu mesilige nisbeten dalaliti keskin bolmighan ayetler we gheyri mutewatir (muhemmed eleyhissalamdin kelgenliki bir yaki ikki sahabe teripidin riwayet qilin'ghanliqi seweblik, keskin delil ispatlar qataridin orun alalmighan) hedisler bilen békitilgen emeller démektur. Mesilen : qurbanliq qilish, fitir sediqisi, héyt namazliri, witir namizi qatarliqlar. Wajibni orunlash xuddi perzge oxshash zörürdur. Wajib emellerni orunlighan kishi sawab tapidu. Uni terk etken kishi perzni terk etkenning gunahidin bir derijide töwen gunahkar bolidu. Wajibqa inkar qilghan kishi kapir bolmaydu, belki qattiq gunahkar bolidu.

Sünnet

sünnet peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning sözliri, ish paaliyetliri, emel ibadetliri we bashqilardin sadir bolghan ishlardin sheretke oyghun kélidighanlirini muwapiq körgenliri démektur. Sünnetning yene bir menisi peyghember eleyhissalam perz, wajib emellerning sirtida qilghan we biznimu qilishqa tewsiye qilghan ibadetlerdur. Mesilen: besh wax namazning sünnetlirini oqush, taharet alghanda miswak qollinishqa oxshighan emeller. Sünnet ikki türlük bolidu : ularning biri, tekitlik sünnet, yene biri, tekitsiz sünnettur. Tekitlik sünnet peyghember eleyhissalam hemishe orunlashqa adetlen'gen we özürsiz qetiy terk etmigen emeller démektur. Mesilen : besh wax namazning sünnetlirini oqush, taharette miswak qollinishqa oxshash emeller. Tekitlik sünnet bolghan emellerni orunlighan kishi sawabqa érishidu. Terk etken kishi gunahkar bolmaydu. Biraq allahning kayishigha uchrash xewpi bar.

Tekitsiz sünnet peyghember eleyhissalam orunlashqa adetlenmigen bolup, gahida orunlighan, gahida özürsiz terk etken emeller démektur. Mesilen : esir namizining perzidin burunqi töt reket sünnetni oqushqa oxshash emeller. Tekitsiz sünnet bolghan emellerni orunlighan kishi sawabqa érishidu, terk etken kishi gunahkar bolmaydu. Allah taalaning kayishighimu uchrimaydu.

Haram

haram uning qetiy türde meni qilin'ghanliqi quran kerim we mutewatir hedislerning delilliri bilen shübhisiz we keskin halda ispatlan'ghan ishlar démektur. Mesilen : zina qilish, haraq ichish, ösüm yéyish qata rliqlargha oxshash gunahlar. Haram qilin'ghan ishlarni qilghan kishi qattiq gunahkar bolidu. Tewbe qilip qaytmisa dozaxning azabigha duchar bolidu. Haramlarni terk etken

kishi sawabqa érishidu. Haramni halal sanighan kishi kapir bolidu.

Mekruh

mekruh yaqturulmaydighan ish dégenlik bolup, mekruh tehriymi we mekruh tenzihi dep ikkige ayirilidu.

Mekruh tehrimi - meni qilin'ghanliqi gheyri mutewatir hedisler arqiliq ispatlan'ghan ishlar démektur. Mekruh tehrimi haram terepke éhtimali küchlükrek bolghan ishlardur. Mesilen : taharet alghanda suni israp qilish yaki normaldin az qollinish, namazda turghanda közini yomuwélish yaki uyaq buyaqqa qarash qatarliqlargha oxshash ishlar. Emma ijtimaiy turmushta bolsa, bashqilarning sodisining üstige soda qilish (bashqilarning sodisini buzush) , bashqa biri nikahlanmaqchi bolghan ayalgha uning iznisiz nikahliniwélish qatarliqlargha oxshash ishlar. Mekruh tehrimini ishligen kishi haramni ishligendin bir derije töwenrek gunahkar bolidu. Uni terk etken kishi sawabqa érishidu. Mekruh tehrimini halal sanighan kishi kapir bolmaydu. Belki gunahkar bolidu.

Mekruh tenzihi - meni qilin'ghanliqi gheyri mutewatir hedisler bilen békitilgen ishlar démektur. Mekruh tenzihi halal terepke éhtimali küchlükrek bolghan ishlardur. Mesilen : ammiwi sorunlargha we mesjidlerge bérip turidighan kishilerning xam samsaq we xam piyazgha oxshash hid buyi yéqimsiz nersilerni istémal qilghinigha oxshash ishlar. Mekruh tenzihini ishligen kishi gunahkar bolmaydu. Emma uni terk étish ewzeldur.

Mubah

mubah uni qilish yaki terk étish her kishining öz ixtiyarigha tapshurulghan ishlar démektur. Mesilen : yéyish ichsh, olturush qopushlargha oxshash ixtiyariy ishlar. Mubah bolghan ishlarni ishlesh yaki terk étish bilen héchqandaq gunah yaki sawab bolmaydu. Mubah ishlarni yaxshi niyet bilen ibadet qatarigha ötküzgili bolidu. Mesilen : allah taalaning buyrighanlirini orunlash we ibadetlerde paaliyetchan bolush niyiti bilen yéyish we ichish, méngini yaxshi dem aldurush arqiliq allah taalaning emrlirini téximu yaxshi orunlash niyiti bilen uxlash we ten saqliqini saqlash arqiliq sheret körsetmilirini yaxshi orunlash niyiti bilen ten heriket qilish qatarliq ishla rning hemmisi ibadetke yatidu we bu ishlargha allah taala öz pezlidin choqum ibadetning sawabini béridu.

Sheret istilahlirining emel ibadetler bilen bolghan munasiwiti

yuqiriqi sheret istilahlirining emel ibadetler bilen bolghan munasiwiti töwenkidek ipadilinidu :

1) her qandaq emel ibadetlerdiki perz ismini alghan ishlardin birersi qesten yaki sehwenlik (untup qalghanliq yaki bilmigenlik) bilen terk qilinsa yaki nuqsan bilen qilinsa, shu emel ibadetler buzulghan bolidu, uni qaytidin orunlashqa toghra kélidu. Mesilen : namazning perzliridin bolghan paaliyetlerdin ruku yaki sejdilerdin birersining terk qilinishi bilen namazning inawetsiz bolghinigha oxshash.

2) her qandaq emel ibadetlerdiki wajib ismini alghan ishlardin birersi terk qilinsa, bu emel ibadetler buzulmaydu, inawetsizmu bolmaydu. Emma wajibni terk etkenliki üchün gunahkar bolidu. Mesilen : ikki rekettin köp namazlarning ikkinchi rekitidin kéyinki olturushni sehwenliktin terk etken kishining namazning axirida sejde sehwe qilishi bilen namizi toluqlan'ghan'gha oxshash. Emma wajibni qesten terk etkenlikning misali: namazning wajibliridin bolghan her rekette fatihe sürisni oqushning qesten terk qilinishi bilen namazlarning

buzulghini we inawetsiz bolghinigha oxshash.

3) her qandaq emel ibadetlerdiki sünnet namini alghan ishlardin birersining yaki hemmsining qesten yaki sehwenliktin terk qilinishi bilen shu emel ibadetler buzulmaydu we nuqsan bilenmu süpetlenmeydu. Mesilen : namazning sünnetliridin bolghan her reketning béshida bismllah déyishning terk qilinishi bilen namazning nuqsanliq bilen süpetlenmiginige oxshash.

4) her qandaq emel-ibadetlerdiki mekruh dégen ishlardin birersini yaki birdin köpini sadir qilish bilen shu emel ibadetlerning durusliqigha tesir yetmeydu. Mesilen : perz namazlarda birinchi reketke oqughan (fatihe sürisidin bashqa) sürining özini özürsiz halda, ikkinchi reketke oqush mekruhtur. Emma uning bilen namazning süpitige we qobul bolishigha qetiy tesir yetmeydu. Mekruhning menisi yuqirida éytilghandek yaqturulmighan ish dégenlik bolup, chünki " mekruh" ibadetni buzmaydu, süpitigimu tesir körsitelmeydu.

5) shert - birer emelning emelge éshishi üchün mewjud bolushi shert qilin'ghan, emma shu emelning mahiyitidin sanalmaydighan nerse démektur. Mesilen : taharet namazning shertidur. Taharet bolmisa namaz oqughili bolmaydu. Biraq taharet namazning qataridin sanalmaydu.

6) jaiz - durus yeni qilsa bolidu, dégenliktur. Mesilen : namaz oquydighan jayda nijaset bolsa, uni tazilap, esirini yoqitish arqiliq bu "durus " jayda namaz oqush jaiz dégenlik.

Islamda waqti belgilenmigen eng chong ibadetler

islamda waqti belgilenmigen eng chong ibadetler ikki bolup, ularning biri, emr - merup, wez - nesihet, yene biri allah yolida jihad qilishtur.

Emr - merup

emr - merup - islamni teshwiq qilish arqiliq kishilerni yaxshiliqqa chaqirish, wez nesihet bolsa- kishilerge axiretni yadlandursh arqiliq ularni yaman ishlardin qayturush dégenliktur.

Kishilerge qudritining yétishche emr - merup, wez - nesihet qilish, her bir musulmanning yeni: er bolsun, ayal bolsun, alim bolsun, jahil bolsun her bir shexsning diniy burchidur. Sheret istémali boyiche éytqanda, perz eynidur. Emr - merup, wez - nesihet qilish islam millitige xas alahide bir xislettur. Bu heqte allah mundaq deydu:

[كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (110)]

"(i muhemmed ümmiti!) siler insanlar menpeiti üchün otturigha chiqirilghan yaxshiliqqa buyrup yamanliqtin tosidighan allahqa iman éytidighan eng yaxshi ümmetisler. Eger ehli kitab (yeni yehudiylar, nasaralar) iman éytsa (muhemmed eleyhissalamgha nazil qilin'ghan wehyige ishense), ular üchün (dunya we axirette) elwette yaxshi bolatti. Ularning ichide möminlermu bar, ularning tolisi pasiqlardur " [al imran sürisi 110 - ayet].

Peyghember eleyhissalam kishilerge emr - merup, wez - nesihet qilishning herqandaq musulman'gha perz ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

4766/7897 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini angliqhanidim: kimki bir yaman ishni körse, uni qoli bilen özgertsun. Undaq qilalmisa, tili bilen özgertishke tirishsun. Undaqmu qilalmisa, dilida u ishni yaman

körsun. Mana bu, imanning eng ajiz halitidur. (muslim: 49)

jihad

allah yolida jihad qilish - perzkupayedur, yeni: herbir musulmanning üstige emes, belki pütün musulmanlar ammisining üstige buyrulghan perz bolup, musulmanlar ammisidin bir türküm kishilerning uni urunlishi bilen bu perz bashqilarning gerdinidin saqit bolidu. Emma jihad bezi sharaitlarda perz eyn, yeni xuddi besh wax namazgha oxshash herkim özi béwasite orunlashqa buyrulghan perz bolup teyin tapidu.

Jihad töwendiki üch türlük ehwalda perz eyn'ge özgiridu:

1 - jihadqa teyinlinip mujahidlarning sépige qoshulup bolghan kishi üchün jihad qilish perz eyndur.

2 - musulmanlar turiwatqan rayon yaki döletke düshmenler bésip kirgen waqitta, pütün musulmanlargha jihad qilish perz eyn bolup teyin tapidu. Bu waqitta jihadqa chiqmighan kishi allahning aldida qattiq gunahkar bolidu.

3 - hakim yaki imam (yeni islam dölitining hakimi yaki xelipisi) melum shexslerni jihadqa chiqishqa belgiligen waqitta, belgilen'gen shexsler üchün jihad qilish perz eyndur.

Jihad qilsh köpligen aliy meqsetler we ulughwar hékmetler üchün buyrulghan, bularni töwendiki üch meqsetke qisqartishqa bolidu.

1 - islam eqidilirini xeterlik küchlerdin himayet qilsh.

2 - din düshmenlirining tajawuzchiliqigha reddiye bérish

3 - musulmanlarning diyarlirini tashqi küchlerdin mudape qilish

allah jihad toghriliq mundaq deydu:

[انْفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (41)]

"(i möminler jamaesi) siler yénik bolghan yaki éghir bolghan halette (meyli yash, qéri, piyade - olaqliq bolunglar) ongushluq we qiyin sharaitta bolunglar, ixtiyariy we ixtiyarsiz bolunglar (hemme ehwalda) jihadqa chiqinglar, allahning yolida mélinglar bilen jéninglar bilen jihad qilinglar, eger bilsenglar mundaq qilish siler üchün yaxshidur" [tewbe sürisi 41 - ayet].

Tewbe

insanlardin sadir bolidighan gunah - mesiyetler we qilmishlar, allahning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetler we mexluqatqa qarshi ishlen'gen qilmishlar, dep ikkige bölünidu: allahning "qil" we "qilma" dégen emr - permanlirigha xilapliq qilish uning heqqige qarshi gunah sadir qilghanliq bolidu. Chünki allah insanni shunche güzel shekilde yaritip, uninggha yer yüzining xojayinliqini bergenning sirtida, uni hürmetlep mexluqatning ulughraqi qilip belgilidi, türlük ésil németler bilen riziqlandurdi. Bu sewebtinmu, allahning insanlar üstidiki heqqi elwette chongdur. Insanlarning allahning emr - permanlirini orunlash arqiliq uninggha ibadet qilishi, ularning allahqa öteshke tégishlik burchi we allahning ular üstidiki heqqidur. Emma mexluqatni, xususen insanlarni ziyan - zexmetlerge uchritish, ulargha zulum qilish, ularning heqlirini yewélish we ularning abroylirini töküsh qatarliq qilmishlar, ularning ziyan - zexmetke uchritilmastin behuzur yashashtin ibaret tebiiy heqqige tajawuz qilghanliq bolidu.

Allah taalaning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisi

töwendiki üch shert bilen qobul qilinidu. Ular:

1 - burun qilghan gunah - yaman ishlirigha pushayman qilish.

2 - gunah - yaman ishlardin qetiy qol üzüsh.

3 - burun qilghan gunah - yaman ishlarni qayta qilmasliqqa chin irade baghlash.

Emma insanlarning heq - hoquqlirigha qarshi ishlen'gen zulum, heqsizliq, düshmenlik, haramxorluq we bashqa yamanliqlarning tewbisi, yoqiriqi üch shert bilen birlikte, 4 - shert heqsizliq qilin'ghuchi yaki tajawuz qilin'ghuchidin kechürüm sorash, heqqi bolsa uni qayturup bérip, heq igisini razi qilish bilenla qobul qilinidu. Chünki allah öz heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisni yuqriqi üch shert bilen qobul qilidu. Emma kishilerning heq - hoquqlirigha qarshi ishlen'gen qilmishlarning tewbisini, yamanliq qilin'ghuchi we heq igisi razi bolup ötmigiche, allah qobul qilmaydu we ötmeydu. Mana bu, allahning adalitidur.

Allahning heqqidin qalsa, insanning üstidiki eng chong heq - ata - anining heqqidur. Chünki ata - anilar bizning dunyagha kélishimizge seweb bolghan, bizni japa - musheqqetlerge chidap, béqip chong qilghan kishilerdur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا (23)]

"perwerdigaring peqet uning özigila ibadet qilshinglarni we ata - ananglargha yaxshliq qilshinglarni tewsiye qildi. Ularning biri yaki ikkilisi séning qol astingda bolup, yashinip qalsa, olargha uhoy démigin (malalliqni bildüridighan shünchilik söznimu qilmighin) ularni düshkelime, ulargha yumshaq söz qilghin" [isra sürisi 23 - ayet].

Üchinchi bap. Peyghemberlerge iman keltürüsh

peyghemberlerning ewetilishi

peyghemberler - allahning insanlar arisidin tallap chiqirip, öz teripidin ulargha ewetken elchiliridur. Peyghemberler barliq eyib - noqsan we kemchiliklerdin elwette pak, mesum zatlardur, ularning her bir ish - izliri pütün insaniyet üchün aliy pezilet we güzel exlaqlargha ülgidur.

Peyghemberler insanlargha allahning dinini yetküzüsh arqiliq ularni toghra yolgha bashlash we gunah - yaman ishlardin qayturup yaxshi emellerge chaqirish üchün ewetilgen. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولاً أَنِ اعْبُدُواْ اللّهَ وَاجْتَنِبُواْ الطَّاغُوتَ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلالَةُ فَسِيرُواْ فِي الأَرْضِ فَانظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (36)]

" biz heqiqeten her bir ümmetke: "allahqa ibadet qilinglar, sheytandin (sheytan'gha, butlargha, kahinlargha oxshash herqandaq mebudqa ibadet qilishtin) yiraq bolunglar" dep peyghember ewettuq, ularning arisida allah hidayet qilghanlirimu bar, gumrahliqqa tégishlik bolghanlirimu bar. Yer yüzide seyr qilip yürüp (peyghemberlerni) inkar qilghanlarning aqiwitining qandaq bolghanliqini közitinglar " [nehl sürisi 36 - ayet].

Insanlar yaritilghandin béri nurghun peyghemberlerning kelgenliki melum. Emma ularning hemmisining isimliri tepsiliy bayan qilinmighan, quran kerimde

peqet 25 peyghemberning isimliri tilgha élin'ghan.

Ular: adem, idris, noh, hud, salih, ibrahim, lut, ismaiyl, is'haq, yeiqub, yüsüp, eyyub, shueyb, musa, harun, dawud, sulayman, yunus, ilyas, elyese, zulkifl, zekeriya, yehya, iysa we muhemmed eleyhissalamlardur.

Bulardin bashqa, uzeyr, loqman we zulqerneyn qatarliq üch zatning isimliri quranda tilgha élin'ghan bolsimu, bularning peyghember ikenliki yaki emesliki toghriliq quran kerim yaki hedislarda éniq melumat bérilmigen. Shunga qismen alimlar yoqiriqi üch zatni peyghemberlerdin sanighan bolsimu, köp sandiki islam alimliri ularni peyghemberlerdin emes, belki yaxshi, teqwa, ewliyalarning jümlisidin sanaydu. Shuningdek, quran kerimde isimliri bayan qilinmighan peqet bezi hedislarda we tarix kitablirida ismliri bayan qilin'ghan we peyghember ikenlikliri sözlen'gen bezi kishiler bolup, ular: shish, yushei, xizir, beshir, daniyal, ishmoil, ermiya, hezqel, jirjis, hebqoq we henzele eleyhissalamlardur.

Xulase: quran kerimde, isimliri éniq bayan qilin'ghan 25 peyghemberge tepsiliy we quranda isimliri bayan qilinmighan jimi peyghemberlerge ijmaliy iman keltürüsh imanning shertliridin biridur.

Quran kerimde isimliri bayan qilinmighan peyghemberler heqqide allah mundaq deydu:

[الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (70)]

"(i muhemmed) sendin ilgiri biz heqiqeten nurghun peyghemberlerni ewettuq, ularning arisida sanga bayan qilip bergenlirimizmu, bayan qilip bermigenlirimizmu bar" [ghafir sürisi 78 - ayet]. Musulmanlar jimi peyghemberlerge iman keltürüshke buyrulghan. Allah möminlerning sözlirini hékaye qilip mundaq deydu:

[آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (285)]

" peyghember perwerdigari teripidin uninggha nazil qilin'ghan kitabgha iman keltürdi, möminlermu iman keltürdi, ularning hemmisi allahqa we allahning perishtilirige, kitablirigha we peyghemberlirige iman keltürdi. (ular) "allahning peyghemberlirining héchbirini ayriwetmeymiz (ularning bezisige iman éytip, bezisige iman éytmay qalmaymiz)" deydu. Ular: "biz (dewitingni) angliduq we (emringge) itaet qilduq, perwerdigarimiz, meghpiritingni tileymiz, axir yanidighan jayimiz séning dergahingdur" deydu " [beqer sürisi 285 - ayet].

Peyghemberlerning bezisige iman éytip, bezisige iman éytmighan kishining imani meqbul emes. Netijide, u musulman bolalmaydu. Alla bu heqte mundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُواْ بَيْنَ اللّهِ وَرُسُلِهِ وَيقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُواْ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً (150) أُوْلَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا (151)]

"shübhisizki, allahni we uning peyghemberlirini inkar qilghanlar, allah bilen uning peyghemberlirining arisini (allahqa ishinip, peyghemberlirige ishenmeymiz déyish bilen) ajritiwetmekchi bolghanlar, (peyghemberlerning) bezisige ishinimiz, bezisige ishenmeymiz dégüchiler - uning (iman bilen kuprining)ottursida yol

tutmaqchi bolghanlar, ene shular (imanni dewa qilghan teqdirdimu) rastinlar kapirlardur. Kapirlargha xorlighuchi azab teyyarliduq" [nisa sürisi 151 - 150 - ayet].

Peyghemberlerning heq ikenlikini ispatlaydighan alametler

peyghemberlerning allah teripidin kelgen berheq peyghemberler ikenliklirini ispatlaydighan we ularning peyghemberlik ehwalini küchlendüridighan alametliri ulargha allah teripidin ata qilin'ghan möjiziliridur. Allah herqandaq peyghemberni ewetishte, uning we ummitining ehwaligha munasip halda möjizilerni yaritip bergen.

[لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ (25)]

" biz heqiqeten peyghemberlirimizni roshen möjiziler bilen ewettuq we ular bilen bille, insanlar adaletni berpa qilsun dep, kitabni, qanunni chüshürduq. Tömürni yarattuq, (tömürdin urush qoralliri yasilidighanliqi üchün) tömür küch - quwwetni öz ichige alghan, tömürde insanlar üchün nurghun menpeetler bar, allah allahni körmey turup (qorallarni ishlitip) allahqa we peyghemberlirige yardem bergenlerni bilish (melum qilish) üchün (tömürni yaratti), allah heqiqeten küchlüktur, ghalibtur " [hedid sürisi 25 - ayet].

Möjize sözi lughet étibari bilen - kishilerni uninggha oxshaydighan birini ijad qilishtin ajiz qaldurghuchi birdinbir xariqi adet ish dégenni ipadileydu. Buninggha binaen, dunyada "yette chong möjize" dep atalghan yadikarliqlardin misirdiki pramida, junggodiki seddichin sépili, hindistandiki tajmehel we bashqilar, shundaqla burunqilarning qolidin kelgen bolsimu, kéyinkilerning nezeride pewquladde sanalghan sirliq ishlar zamanimiz kishiliri nezeride möjize dep atilip kelmekte.

Möjizining sheret istémalidiki menisi - insanlarni toghra yolgha bashlash wezipisini öz üstige alghan halda, allah teripidin ewetilgen peyghemberlerning, özlirining rastinla allahning elchiliri ikenliklirini kishilerge ispatlap bérishliri üchün, ulargha allah ata qilghan delil, ispat we pakit démektur.

Peyghemberlerning eng awwalqisi insanlarning atisi hezriti adem eleyhissalam we eng axirqisi hemde samawiy dinlarning peyghemberlikini tamamlighuchi, bizlerning peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamdur. Muhemmed eleyhissalamdin kéyin peyghember kelmeydighanliqi we uning peyghemberlerning eng axirqisi ikenliki munazire qobul qilmaydighan birdinbir heqiqettur. Chünki muhemmed eleyhissalam allah teripidin kelgen pütün samawiy dinlarning eng axirqi peyghembiridur. Uning bilen peyghemberlik tamamlan'ghan. Allah bu heqte mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا (45)]

"muhemmed aranglardiki erlerdin héchbirining atisi emes, lékin u, allahning peyghembiri we peyghemberlerning axirqisidur" [ehzab sürisi 45 - ayet].

Peyghembelerning allah teripidin insanlargha toghra yolni körsitish üchün kelgenlikliri heq we rasttur. Ular allahning dinini kishilerge kem - ziyade qilmastin, allah körsetken boyiche toluq yetküzüsh arqiliq, özlirining elchilik wezipilirini kamil ada qilghan ulugh zatlardur.

Peyghemberlerge iman keltürüsh töwendiki 4 mesilige iman keltürüshni öz ichige alidu.

1 - peyghemberlerge kelgen dinlarning allah taala teripidin kelgen heq dinlar ikenlikige we peyghemberlerning hemmisige birdek iman keltürüsh. Allahning peyghemberlirining birersige inkar qilghanliq, ularning hemmisige inkar qilghanliq hésablinidu. Shunga allah nuh eleyhissalamning qewmi toghriliq "nohning qewmi peyghemberlerge inkar qildi" déyish arqiliq, birla nuh eleyhisalamgha inkar qilghanlarni pütün peyghemberlerge inkar qilghanliq, dep höküm qilghan. Halbuki, u waqitta, noh eleyhissalamning qewmige noh eleyhissalamdin bashqa peyghember kelmigen we ular nuh eleyhissalamghila inkar qilghan. Buninggha asasen, xiristianlarning muhemmed eleyhissalamgha inkar qilip, uning dinigha egeshmigenlikliri eyni waqitta, özlirining peyghembiri iysa eleyhissalamghimu inkar qilghanliqi we uning dinigha egeshmigenliki bolup hésablinidu. Chünki, quran kerimde nami tilgha élinip, peyghember ikenliki bilin'gen peyghemberlerdin birersige inkar qilghanliq pütkül peyghemberlerge inkar qilghanliqtur.

2 - quran kerimde isimliri bayan qilin'ghan 25 peyghemberge we ularning arsidiki noh, ibrahim, musa, iysa we muhemmed eleyhissalamlardin ibaret iradilik peyghemberlerge tepsiliy; quran kerimde isimliri bayan qilinmighanliqtin, isimliri bizge melum bolmighan pütün peyghemberlerge ijmaliy iman keltürüsh.

3 - peyghemberlerning - ulardin sadir bolghanliqi éniq bilinip ispatlan'ghan - xewerlirige chin ishinip iman keltürüsh.

4 - bizge ewetilgen peyghember - muhemmed eleyhissalamning sheriitige emel qilish.

[فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا (65)]

"(i muhemmed!) perwedigaring bilen qesemki, ular öz arsidiki detalashqa séni höküm chiqirishqa teklip qilmighiche, andin séning chiqarghan hökmingge ularning dilliridiki qilche ghom bolsimu yoqalmighiche we ular pütünley boysunmighiche iman éytqan bolmaydu" [nisa sürisi 65 - ayet].

Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam

muhemmed eleyhissalam - bizlerning peyghembirimiz, peyghemberlerning eng axirqisi, insanlargha allah teripidin islam dinini éilip kélish bilen, samawiy dinlarni toluqlighan we bu dinlarning ghayisini emelge ashurghan eng shereplik peyghemberdur. Allah teripidin kelgen her bir peyghember bir mexsus millet arisigha ewetilgen bolsa, peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam pütün insaniyetke qaritilghan omumyüzlük burchini zimmisige alghan halda pütün alemge peyghember bolup ewetilgen. Muhemmed eleyhissalam mushundaq alahide peyghember bolghanliqi üchün, uning pewquladde roli arqisida, musulmanlarning muhemmed eleyhissalamgha hörmet qilishi barliq peyghemberlerge hörmet qilghanliq bilen barawer bolidu deydighan orun'gha kötürülgen.

Muhemmed eleyhissalam miladining 571 - yili 20 - april, fil yili rebolewwel ayning 9 – küni (yene bir riwayetke köre, 12 - küni) düshenbe künlükte, hazirqi seudi erebistanning mekke shehiridiki qureysh qebilisining eng mötiwer ailisi bolghan beni hashim ailiside dunyagha kelgen. Muhemmed eleyhissalamning nesebi ibrahim eleyhissalamning oghli ismail eleyhissalamgha tutishidu.

3821/6347 - wasile ibni esqei reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u

peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: alle taala ismail eleyhissalamning ewladliridin kinane qebilisini, kinane qebilisidin qureyshni, qureyshtin hashim jemetini, hashim jemetidin méni tallidi. (muslim: 2276)

muhemmed eleyhissalam kichikidinla özining güzel exlaqi we aliyjanap peziliti bilen xelq arisida alahide tonulghan, hetta u, kishiler teripidin "ishenchlik muhemmed" , "rastchil muhemmed" dégen'ge oxshash ésil unwanlargha érishken, u qiriq yashqa yetken chéghida allah jibriil isimlik perishtini ewetish arqiliq, uninggha peyghemberlik wezipisini tapshurghan. Muhemmed eleyhissalam peyghember bolghandin kéyin mekkide awwal üch yil yoshurun, kéyin 10 yil ashkara, jemi 13 yil islam dewitini teshwiq qilish bilen meshghul bolidu. Kéyin mekke mushriklirining heddidin ashqan jewr - zulumliri tüpeylidin allahning boyruqi bilen mekkini terk étip, medinige hijret qilidu. U, medinige kelgendin kéyin, kündin - kün'ge musulmanlar sanining köpiyishi we islam dinining qudret tépishi netijiside, medinide tunji islam dölitini quridu. Muhemmed eleyhissalamning yétekchilikide medinide teshkillen'gen on ming kishilik islam qoshuni hijriyening 8 - yili mekke shehirini mushrik küchlirining qolidin azat qilip, uni medine islam dölitining terkibige kirgüzidu.

Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam özining peyghemberlik wezipisini toluq ada qilghandin kéyin, miladining 632 - yili, hijriyening 11 - yili rebolewwel ayning 12 - küni düshenbe künlükte 63 yéshida alemdin ötken. Herqandaq musulmanning peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam heqqide bu qeder melumatlargha ige bolushi intayin zörürdur.

Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning heq peyghember ikenlikini ispatlaydighan deliller möjizliri

peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning allahning heq elchisi ikenlikini ispatlaydighan deliller minglap bar. Muhemmed eleyhissalamning qolida meydan'gha kelgen héssiy we meniwi möjiziler, gheybtin xewer bérishi, bashqa dinlarning kitablirida bérilgen bésharetler we uning shanliq hayatidiki janliq pakitlar heqiqeten uning allah elchisi ikenlikini ispatlap béridu.

Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning köpligen möjiziliri bolghan. Muhemmed eleyhissalamning möjiziliri ichidiki eng ulugh we menggülük möjize - quran kerimdur. Quran kerim meniwi möjizidur.

Möjize - peyghemberlerning ewetilgen zaman we makanlirining sharaitigha munasip halda herxil, her türlük bolghan, mesilen: allah ibrahim eleyhissalamgha ot tesir qilmaydighan möjizini yaritip bergen, hetta uni zalim nemrud otqa tashlighandimu, u, ötta köymigen. Yüsüp eleyhissalamgha chüshlerge toghra tebir bérish möjizisini yaritip bergen. Musa eleyhissalamgha qolidiki hasisi ejdirhagha aylinidighan möjizini yaritip bergen. Iysa eleyhissalamgha, aq kiselni, tughma korni saqaytidighan, hetta allahning izni bilen ölüklernimu tirildüreleydighan möjizini yaritip bergen. Bizning peyghembrimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha bolsa, ushshaq tashlarning uninggha salam bérishi, derexning uninggha yéghlishi, az tamaqning uning duasi bilen köp kishini toyghuzushi, barmaqlirining arisidin su chiqishi we bashqilar qatarliq héssiy möjiziler we quran kerimdin ibaret daimliq meniwi möjizini yaritip bergen.

Möjize - allahning xahishi boyiche, her bir dewrning sharaitigha qarap, shu

dewrdiki eng yüksek tereqqiyatni bésip chüshidighan artuqchiliqliri bilen, shu dewrdiki eng tereqqi qilghan nersining jinsidin kelgen. Mesilen: musa eleyhissalamning dewri, séhirgerlikte eng tereqqi qilghan dewr bolghanliqtin, allah musa eleyhissalamgha hasisini bir anda ejdirhagha aylanduralaydighan, qolini chiraqtek yanduralaydighan möjizini yaritip bérish arqiliq, shu zamandiki pütün séhirlerni berbat qilip tashlap, séhirgelerning hemmisini allahqa iman éytishqa mejbur halgha chüshürgen.

Iysa eleyhissalamning dewri, tibabet ilmi pewquladde tereqqi qilghan bir dewr bolghanliqi üchün, allah uninggha aq késelni we tughma korni saqaytidighan we allahning izni bilen ölüklernimu tirildüreleydighan möjizilerni ata qilish arqiliq, israil qewmini iman'gha kirgüzgen.

Muhemmed eleyhissalamning dewrige kelsek, bu dewrdiki erebler edebiyat we shéiriyette intayin zor tereqqi tapqan bolup, reqiblirige shéir bilen taqabil turatti, bezi bediiy shéirlirini kebige ésish bilen pexirlinetti. Hetta ular özlirini "ereb" yeni (tili rawan), ereb bolmighan bashqa milletlerni"ejem" yeni(tilsiz) dep ataytti. Allah taala mushundaq bir dewrge munasip halda, muhemmed eleyhissalamgha her qandaq balaghet, pasahet we bediiyliklerni bésip chüshidighan we uning munazirsi esirler boyi küchidin qalmaydighan menggolük möjize - quran kerimni chüshürüsh arqiliq, ereblerning edebiyattiki üstünlikini yoqqa chiqardi. Hetta ular balaghet we pasahet jehette quran'gha oxshaydighan birer sürini emes, belki on ayetning oxshishini ijad qilishtin ajiz qalghanliqilirini özliri étirap qildi. Mana bular peyghemberlerning dewalirining heq we rast ikenlikenlikining alametliridindur.

Quranning möjizisi

quranning möjizisini töwende tötke qisqartip chüshendürüsh mumkin:

1 - quranning terkiblinishtiki üstünliki

quran ayetliridiki her bir söz özi ixcham, menisi chongqur sözlerdin bulup, kelimiliridiki özara baghlinishchanliq pewquladde yoqiridur. Quranning ibarilirimu intayin siliq, chaqqan, menige dalalet qilish üstünliki alahide yoqiri, oqush we yadlash üchün shunchilik eplik hem ungaydur. Quran oqushni bilmeydighan ademmu buni hés qilalaydu. Hetta ular angliwatqan erebche sözler ichidin quran ayetlirini tézla bayqiwalalaydu. Quran ayetliridiki her bir sözde, ereb edebiyatidiki barche bediiylik türlirining eng yoqiri ülgiliri tépilidu. Erebler quran kerim chüshüshtin burun qetiy sözde yéngilmaytti. Hetta yunan, hndistan we iranning ataghliq edibliri we shairliri ereblerning aldida héch nersige erzimeytti. Quranning kélishi bilen ularning démi ichige chüshüpla ketti. Quran ereblerge munazire élan qilip, deslepte ulardin bediiylikte quran'gha oxshash bir kitabni meydan'gha keltürüshni telep qildi. Ular keltürelmidi. Andin ulardin on süriningoxshishini meydan'gha keltürüshni soridi. Ular yene keltürelmidi. Axirida on ayetning oxshishini keltürüshni teleb qildi. Yene keltürelmidi. Shuning bilen allah taala axirqi hökümni chiqirish bilen ereblerning quran'gha qetiy teng kélelmeydighanliqini jakarlidi:

[قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَن يَأْتُواْ بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا (88)]

"i muhemmed! Éytqinki, eger insanlar, jinlar bu quranning oxshishini meydan'gha keltürüsh üchün yighilip bir - birige yardemleshken teqdirdimu,

uning oxshishini meydan'gha keltürelmeydu" [isra sürisi 88- ayet]

2- quranning uslubidiki ajayibliqi

quranning uslubi insanlargha tonushluq bolghan héchqandaq bir uslubqa oxshimaydu. U shéir emes, nesir emes, dastan emes we bashqa insaniy uslublardin biri emes, belki allahqa xas bolghan ilahiy uslubtur. Shunga öz waqtidiki ereb mushrikliri deslepte quranni muhemmedning sözi dep dewa qilghan bolsa, ular quranning keskin munazirisi aldida yéngilgen we uninggha heyran qalghinidin kéyin, quranni séhir, muhemmed eleyhissalamni bolsa séhirger dep dewa qilishti. Chünki ular shu waqitta, quranning rastinla muhemmed eleyhissalamning sözi emeslikige jezm qilghan idi. Ereblerning quranni séhir dégenlikining sewebimu, quranning insanlargha tonushluq bolghan birer edebiy uslubqa oxshimaydighanliqi we uning tesir küchining zorliqidin idi. Quranning ayetliri, erebler adette qolliniwatqan ereb herbliri a, b , t, j we bashqilardin terkiblen'gen turup, ereblerning mushu quran ayetlirige oxshaydighan on ayetni otturigha chiqiralmighanliqidiki sewebmu shübhisizki, quranning allah sözi ikenliki idi.

Siz birer bediiy eserni deslep oqughiningizda, uning séhriy küchi sizni özige jelb qilidu, uni toymay oquysiz. Emma uni qaytilap oqughiningizda sizdiki hayajan yoqilidu, sizge birer yéngiliq hés qilinmighanliqtin, uni qaytilap oqushtin zirikish hés qilisiz. Halbuki quranda bundaq xususiyetler yoq. Eksiche, siz quranni qanchilik köp qaytilap oqughanséri uning jazibiyiti shunchilik ashidu, uni toymay oquysiz. Uning huzur - halawiti sizni zoqlanduridu. Eyni ayet yaki sürini her qétim qayta oqughiningizda sizge yéngi - yéngi mene we héslarni béridu. Besh wax namaz oquydighan adem fatihe sürisini az dégende künde 32 qétim oquydu. Buningdin héchqandaq zirikish yaki malalliq hés qilmaydu. Eksiche, quranning köngüllerge huzur - halawet bérish nisbiti ashidu. Bu huzur - halawetni quranning menisini bilidighanlarla emes, belki élipning chomiqini bilmeydighan musulman kishimu - eger ixlasi bolsa - elwette tétiyalaydu.

3 - quranning gheyblerdin xewer bérishtiki rastchilliqi

quran kerimde xewer bérilgen nurghun ishlar emeliyette meydan'gha kelgen. Mesilen: dunyaning shu waqittiki ikki chong impiratorliri bolghan rimliqlar bilen iranliqlar otturisida qattiq urush bolup, iranliqlar rimliqlarni yenggendin kéyin, ereb mushrikliri musulmanlarning aqiwitiningmu rimliqlargha oxshash meghlubiyet bolidighanliqini sözleshke bashlaydu. Bu ehwal musulmanlarni ghemkin qilidu. Chünki iranliqlar ereblerge oxshash buddist, rimliqlar samawiy din'gha étiqad qilidighan xiristianlar idi. Buwaqitta quran rimliqlarning kéyinki ghelibisidin xewer bérip:

[غُلِبَتِ الرُّومُ (2) فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ (3) فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (4) بِنَصْرِ اللَّهِ يَنصُرُ مَن يَشَاء وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (5)]

"rimliqlar yéqin bir jayda(pelestinde) yéngildi. Ular yéngilgendin kéyin bir qanche yil ichide yéngidu. Ilgiri we kéyin hemme ish allahning bashqurishididur, bu künde möminler allahning bergen yardimi bilen xushal bolidu. Allah xalighan kishige yardem béridu" [rum sürisi 2-5- ayetler]. Aridin toluq 7 yil ötkendin kéyin rimliqlar iranliqlarni yéngidu.

Mushrik erebler bilen yehudiylar muhemmed eleyhissalamni yoq qilish üchün türlük charilirini qollinidu, köp qétim süyqestlerni pilanlaydu. Shuwaqitta quran

muhemmed eleyhissalamgha düshmenlirining ziyan yetküzelmeydighanliqini élan qilip:

[يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُواْ مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ (37)]

"i peyghember! Perwerdigaring teripidin sanga chüshürülgen ehkamlarning hemmisini yetküzgin, eger toluq yetküzmiseng allah tapshurghan wezipini ada qilmighan bolisen. Allah séni kishilerning ziyankeshlikidin saqlaydu" [maide sürisi 37 - ayet] déyish arqiliq allahning muhemmed eleyhissalamni qoghdaydighanliqini wede qilidu. Bu ayet chüshken haman muhemmed eleyhissalam özining qoghdighuchilirigha: "ey xalayiq! Bizdin yiraq turunglar, bizni allah özi qoghdaydu" dep élan qilidu we emeliyette süyqestlerdin aman qalidu.

Muhemmed eleyhissalam bilen sahabiliri mekkini mushriklerning changgilidin azat qilishni tolimu azru qilatti. Quran ulargha xushxewer bérip:

[لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاء اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا (27)]

"i muhemmed! Sen sahabiliring allah xalisa düshmendin xatirjem bolghan halda, (beziliringlar) bashliringlarni chüshürgen we (beziliringlar)qirqighan halda qorqmay choqum mesjidi heremge kirisiler" [feth sürisi 27- ayet]deydu we aridin uzun waqit ötmeyla islam qoshuni mekkini tinchliq bilen pethi qilidu. Allah quranni özi saqlaydighanliqigha wede qilip:

[إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (9)] "quranni biz chüshürduq, biz uni choqum qoghdaymiz" [hijr sürisi 9 - ayet] dégenidi. Quranning dunyagha kelginige 14 esir ötken bolsimu, quran hazirghiche birer herp chaghliq özgertilmestin, shu waqittiki haliti boyiche dawam qilip kelgenliki quranning heqiqeten allahning sözi ikenlikini ispatlaydu. Quranning mundin bashqa gheybtin bergen we emeliyette meydan'gha chiqqan xewerliri intayin köptur.

4 - quranning oqush we yézishni ügenmigen bir ummi peyghemberge chüshürülgenliki.

Muhemmed eleyhissalam ömri ichide héch oqumighan, bu sewebtin oqush we yézishni ügenmigen bir zat idi. Uninggha chüshken quranda, ilgiriki peyghemberler we ummetlerning weqelikliri hetta tarix yüzide héch izi qalmighan qedimiy milletlerningmu kechürmishliri, étiqadliri we aqiwetliri tepsiliy bayan qilin'ghan. Yoqiriqi milletlerning qissilirini bir ömür izden'gen tarixshunaslarning yüzdin biri biletti yaki bilmeytti. Muhemmed eleyhissalam bu qissilerni quranning hékaye qilishi boyiche bayan qilip bergendin kéyin, mezkur qissiler ehli kitab (yehudiy, xiristian) alimlirining qolidiki samawiy kitablarning qissiliri bilen oxshash chiqqan. Bu sewebtinmu shu zamanlarda islam dinini qobul qilghan yehudiy we xiristian alimliri köp bolghan.

Muhemmed eleyhissalamdek oqush we yézishni bilmeydighan bir ademning yuqiriqi qissilerni shu heqiqiti bilen bayan qilip bérelishi mumkin emes. Ehwal bundaq iken, quran allahning sözi ikenlikide héch shek yoq!

Muhemmed eleyhissalamning qurandin bashqa möjiziliri

muhemmed eleyhissalamning qurandin bashqa köpligen möjiziliri medan'gha kelgen.

1- ayning yérilishi

mushrik erebler muhemmed eleyhissalamgha "eger sen rastinla peyghember bolidighan bolsang, ayni ikkige bölüp béreleysen" dégende, allah taala ayni ikkige bölüp körsitip bergen. Bu weqelikni shu waqittiki musulman, kapir hemmisi öz közliri bilen körgenlikini meshhur sahabilardin ömer ibni xettab, ibni mesud, ibni ömer, ibni abbas, enes we bashqilar sözligen. Imam buxariy "sehihulbuxariy" namliq shanliq esiride bu weqelikning yüz bergenlikini türlük deliller bilen ispatlighan. Allah taala bu weqelik toghriliq mundaq deydu:

[اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ (1) وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ (2)]

" qiyamet yéqinlashti, ay yérildi, (qureysh kuffarliri birer möjizini körsila (imandin) yüz örüp, bu “dawamlashquchi séhir”déyishidu" [qemer sürisi1 - 2 - ayetler].

4332/7212 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhu mundaq dégen: tütün, rumning ghelibisi, ayning ikkige bölünüshi, qattiq tutush we qutulghili bolmaydighan azab qatarliq besh türlük alamet meydan'gha kélip boldi. (buxari: 4767)

5202/8529 - enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: mekke mushrikliri peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin özlirige bir möjize körsitishni telep qilghan idi, peyghember eleyhissalam ulargha ayning yérilishini körsetti. (buxari: 3637)

2- isra - miraj

allah taala muhemmed eleyhissalamni bir kéchidila mekkidiki mesjidi heremdin pelestindiki mesjidi eqsagha élip barghan. Bu weqe "isra" yeni (kéchide yürüsh) dep atalghan. Yene shu kéchide uni yettinchi asman'ghiche élip chiqqan, shu jayda uninggha we ummetlirige besh wax namazni perz qilghan. Bu weqe "miraj" yeni (örlesh) dep atalghan. Besh wax namazning "musulmanning miraji" dep atalghanliqimu bu sewebtin - uning miraj kéchisi yettinchi asmanda perz qilin'ghanliqi sewebtin - idi. Allah bu weqelikni quranda mundaq bayan qilidu:

[سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ (1)]

"bir kéchide, uninggha qudritimizning delillirini körsiteyli dep, bendisi muhemmed eleyhissalamni mesjidi heremdin etrapini beriketlik qilghan mesjidi eqsagha élip kelgen allah (barche noqsan we kemchiliklerdin) paktur. Heqiqeten allah hemmini anglap turghuchidur. Hemmini körüp turghuchidur"[isra sürisi 1-ayet]. Allah miraj toghriliq mundaq deydu:

[ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى (6) وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى (7) ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى (8) كَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (9) فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى (10) مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى (11)]

" uning (yeni jibrailning) körünüshi chirayliq bolup, yoqiri upuqta turdi. Andin u asta - asta (muhemmed eleyhissalamgha) yéqinliship töwen'ge sanggilidi. U (muhemmed eleyhissalamgha) ikki yachaq miqdari yaki uningdin yéqinraq yéqinlashti. Allah bendisige (jibrail arqiliq tégishlik) wehiylerni wehyi qildi. Uning körginini dili inkar qilmidi (yeni rast kördi)" [nejm sürisi 6 -11 - ayetler]

3 - boran we közge körünmeydighan qoshunning muhemmed eleyhissalamgha yardem qilghanliqi.

Mekke mushrikliri barliq ittipaqdashliri bilen birlikte, intayin zor qoshun teyyarlap medine munewwere shehirige bésip kelgende, musulmanlar medinini mudape qilish üchün, özliri uning etrapigha kolighan xendekning bir teripide, mushrik qoshunliri uning qarshi teripide turatti. Tosattin qattiq boran chiqishi bilen mushrik qoshunlirining chédirliri, suliri, at - olaqliri ejellik weyranchiliqqa uchraydu. Mushrik qoshunlirining köpinchisi allah ewetken namelum qoshun teripidin öltürilidu. Qalghanliri qachidu. Muhemmed eleyhissalam bilen sahabiliri bolsa ghelibe qilidu. Allah bu weqelikni musulmanlargha eslitip mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا (9)]

"i möminler! Allahning silerge qilghan némitini eslenglar, öz waqtida üstünglargha (kuffarlardin uyushqan urushchi) qoshun kelgen idi. Biz ulargha qarshi boran we silerge körünmeydighan qoshun (perishtilerni) ewettuq. Allah silerning qilghan ishinglarni körüp turghuchidur" [ehzab sürisi 9 - ayet].

4 - muhemmed eleyhissalamning hijret esnasida uninggha perishtilerning yardem qilghanliqi.

Mekke mushrikliri muhemmed eleyhissalamni öltürüsh üchün uning yatqan öyige kiridu. Emma muhemmed eleyhissalam hemrahi ebubekri reziyellahu enhu bilen alliqachan medinige qarap yolgha chiqip bolghan idi. Qureysh kattiliri muhemmed eleyhissalamni ölük yaki tirik tutup kelgen ademge 100 töge mukapat béridighanliqini élan qilidu. Shuning bilen ularning sehra yolbashchiliri 100 tögige ige bolushning mestanilikide, bu ikkisini qoghlashqa kirishidu. Meshhur sehra yolbashchisi suraqe muhemmed eleyhissalam bilen hemrahi ebubekrining yoshurniwalghan ghardin chiqqinini körüp arqisidin qoghlaydu. Suraqe peyghember eleyhissalamgha yéqinlishishi bilen étining ikki puti qursiqighiche qumgha pétip qalidu. Allah bu qissini mundaq bayan qilidu:

[إِلاَّ تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُواْ ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللّهَ مَعَنَا فَأَنزَلَ اللّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُواْ السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (40)]

"eger siler allahning peyghembirige yardem qilmisanglar (allah yardem qilidu), allah heqiqeten uninggha yardem qilghan idi. Öz waqtida kapirlar uni (mekkidin) qoghlap chiqarghan idi. Uninggha bir kishi (ebubekri)hemrah idi. Eyni zamanda u ikkisi gharda idi. (resulullah) hemrahigha “ghem qilma, allah choqum biz bilen bille” deytti. Allah peyghembirige xatirjemlik béghishlidi. Uninggha (perishtilerdin bolghan)qoshunlar bilen medet berdi. Ularni siler körmidinglar" [tewbe sürisi 40 - ayet].

5 - muhemmed eleyhissalamning barmaqlirining arisidin su chiqqanliqi.

5176/8496 - iyas ibni selemening dadisidin mundaq riwayet qilinidu: biz peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bir ghazatqa chiqtuq. Harduq yétip, qorsiqimiz échip ketkechke, tögilirimizni soymaqchi bolduq lékin peyghember eleyhissalam tamaq qachilirimizni bir yerge yighishqa buyrudi. Qachilirimizni yighqandin kéyin, peyghember eleyhissalamgha bir dastixan sélip berduq. Andin hemmimizning ozuq tülüki (peyghember eleyhissalamning aldidiki) dastixan'gha töküldi. Qanchilik ozuq tülük yighilghanliqini körüp béqish üchün boynumni

sozup qaridim we yatqan qoychilik barliqini texmin qildim. Biz jemiy 114 kishi iduq. Hemmimiz taamdin toyghuche yégendin sirt, qachilirimiznimu liq tolduruwalduq. Andin peyghember eleyhissalam: taharetke su barmu? Dep soridi. Bireylen azraq su bar bir iwriqni kötürüp kelgenidi, uningdiki suni bir qachigha töküp, hemmimiz keng tasha taharet alduq. (muslim: 1729)

bu möjizining mundin bashqimu herxil munasiwetlerde köp qétim tekrarlan'ghanliqi toghriliq bashqa hedislarmu bar.

6 - azghine tamaqning köp kishini toyghuzghanliqi

medinide xendek kolash paaliyitige qatnashqan sahabilarning birdek riwayitide mundaq déyilidu:

5178/8499 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: xendek kolan'ghan chaghda, men peyghember eleyhissalamning qorsiqi échip ketkenlikini körüp, ayalimning yénigha kélip: yéningda yégüdek nerseng barmu? Peyghember eleyhissalamning qorsiqi qattiq échip kétiptu, déwidim, u bir sa arpa bar tulumni élip chiqti. Öyimizde baqqan bir paqlan bar idi, uni soydum. Ayalim arpini tartti. Men paqlanni soyup bolghiche, ayalimmu arpini tartip boldi. Andin göshni parchilap qazan'gha séliwétip, peyghember eleyhissalamning yénigha mangghanidim, ayalim: (bunche az taamgha) peyghember eleyhissalam bilen bille köp méhman bashlap kélip, méni reswa qilmighin! Dédi. Peyghember eleyhissalamning yénigha kélip, quliqigha: i resulullah! Bir paqlinimiz bar idi, shuni soyup, azraq arpini tartip teyyarlap qoyduq. Bir qanche ademni bashlap bérip, dastixinimizgha daxil bolghan bolsang, dep pichirlidim. Peyghember eleyhissalam shu haman: ey xendek ehli! Jabir bizge taam teyyarlaptu, yürünglar, bérip kéleyli, dep towlidi. Andin manga: men barghiche qazininglarni ochaqtin chüshüriwetmenglar, xémirdimu nan yaqmay turunglar! Dédi. Men ulardin burun öyge bérip boldum. Ayalim öyge kéliwatqan ademning köplükini körüp: alle jajangni bersun, alle séni undaq qilsun, mundaq qilsun! Dep qaxshap ketti. Uninggha: peyghember eleyhissalamgha sen dégendek dégenidim, dédim. Ayalim peyghember eleyhissalamgha xémirni echiqip berdi. Peyghember eleyhissalam xémirgha süplep, beriketlik bolushi üchün dua qildi. Andin qazan'gha süplep, göshningmu beriketlik bolushigha dua qildi. Andin: nan yaqidighan ayaldin birni chaqirghin, manga yardemliship nan yaqsun. Qazandin shorpini usiwéringlar, emma qazanni ochaqtin éliwetmenglar! Dédi. Minggha yéqin adem kelgenidi, allahning nami bilen qesem qilimenki, hemmeylen (gösh bilen shorpidin) toyghudek yep ichken bolsimu, qazandiki shorpa burunqidekla turatti. Shunche köp nan yaqqan bolsaqmu, xémirmu yenila shu péti turatti. (buxari: 4102)

7 - yaghachning yighlighanliqi

5159/8476 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: ensarilardin bir ayal: i resulullah ! Méning bir yaghachchim bar. Xalisang, sanga olturidighan bir nerse yasap bersun, dégenidi, peyghember eleyhissalam: meyli, éytqiningdek bolsun! Dédi. Shuning bilen, u ayal peyghember eleyhissalamgha munber yasitip berdi. Jüme küni bolghanda, peyghember eleyhissalam u munberde olturghan idi, (peyghember eleyhissalam) ilgiri yénida turup xutbe sözleydighan xorma yaghichi shundaq qattiq awaz chiqardiki, yérilip ketkili tas qaldi. (buxari: 2095)

8 - qetadening közining shipa tapqanliqi

qetade isimlik bir sahabining uhud ghazitida yaridarlinip bir közi quyulup ketkendin kéyin, peyghember eleyhissalamning uning quyulup ketken közini mubarek qoli bilen tutup ornigha sélip qoyushi bilen, uning közi xuddi héchnerse bolmighandekla eslidiki halitige kelgenliki we uning “bu közüm yene bir saq közümdinmu bekrek köridighan bupqaldi” dégenlikini köp sahabilar riwayet qilghan.

Yuqiriqi möjizilerning her biri muhemmed eleyhissalamning heq peyghember ikenlikini ispatlimaqta. Muhemmed eleyhissalamning qolida meydan'gha kelgen mezkur möjizilerning héchbirini öz waqtida - meyli musulman bolsun, meyli kapir bolsun - héchkim inkar qilalmighan.

Burunqi diniy kitablardiki bésharetler

muhemmed eleyhissalamning axir zaman peyghembiri bolup kélidighanliqi toghrisida yehudiy, xiristian, mejus(ateshperes), hindus, birehma we bashqa dinlarning kitablirida köpligen bésharetler kelgen. Héchkim bu bésharetlerni muhemmed eleyhissalam ularning kitablirigha yéziwalghan dep guman qilalmaydu. Chünki bu bésharetler muhemmed eleyhissalam dunyagha kélishtin birqanche esirler burun bérilgen. Yuqiriqi dinlarning kitabliri nurghun qétimliq özgertilish we yenggüshnilishlirige qarimay bezi bésharetler saqlinip qalghan. Töwende mezkur bésharetlerdin birqanche misal bérilidu:

tewratning bésharetliri

töwende tewrattin 5 bésharet bayan qilinidu:

1- "reb musagha ‹ular üchün öz qérindashliri ichidin sanga oxshash bir peyghember chiqirimen we sözlirimni uning aghzigha quyimen›dédi" [tewrat "tesniye" babi 18- tékist]. Tewratning bu tékisti injildimu tilgha élin'ghan: "musa mundaq dégen ‹reb silerge qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghember chiqiridu. U néme dése shuni anglaysile›" [metta injili "peyghemberlerning ishliri" babi 22 - tékist].

Meshhur xiristian din alimi bushra zuxari méxail (musulman bolghandin kéyin yazghan) "muhemmed allahning peyghembiri ikenliki toghrisida injilning bésharetliri" namliq esiride, tewrat we injillarning bashqimu bablirida köplep qeyt qilin'ghan yuqiriqi tékisttin xulase chiqirip mundaq deydu: "ibrahim eleyhissalamning oghli is'haq eleyhissalamning neslidin meydan'gha kelgen yeni israil (israil oghulliri)gha musa eleyhissalamning ‹qérindashliringlar arisidin› dégen sözi, is'haqning qérindishi ismail eleyhissalamning ewladlirigha isharettur. Ismail eleyhissalamning ewladliri ereb bolup, ulardin kelgen peyghember yalghuz muhemmed eleyhissalamdur. Musa eleyhissalamning zamanida ötken yushe we uningdin kéyin kelgen iysa eleyhissalam ismail eleyhissalamning emes, belki uning qérindashliri is'haq we yaqub (israil)ning ewladliridindur. Bu sewebtin yushe bilen iysa eleyhissalamning héchbiri bu bésharettiki peyghember bolalmaydu. Eger bésharettin ular meqset qilin'ghan bolsa idi, bésharetning tékisti ‹qérindashliringlar ichidin› emes, ‹silerning ichinglardin› déyilgen bolatti."

yene musa eleyhissalamning "manga oxshash" dégen sözi muhemmed eleyhissalamni közde tutidu. Chünki yushe bilen iysa eleyhissalam musa eleyhissalamgha oxshimaytti. Eksiche, muhemmed eleyhissalam pütün xususiyetliride, élip kelgen sheriitide we bashqa köpligen mesililerde musa eleyhissalamgha oxshaydu. Mesilen: muhemmed eleyhissalam mekke mushriklirige qarshi jihad qildi we ularni yengdi. Musa eleyhissalammu pirewn'ge

qarshi jihad qildi we uni yengdi. Mundin bashqa muhemmed eleyhissalamning sheriiti jihad, qanun - prinsip, jaza qanunliri we bashqilar qatarliq yigirmige yéqin xususiyet we özgichiliklerde musa eleyhissalamning sheriitige oxshaydu. Halbuki, yushe eleyhissalam bilen iysa eleyhissalam musa eleyhissalamgha oxshimaydu. Yushe eleyhissalamgha birer kitab chüshkini yoq, u jihad qilghini yoq. Iysa eleyhissalam atisiz dunyagha kelgen bolsa, musa eleyhissalam atining wasitisi bilen dunyagha kelgen. Bu ikkisining ölumimu oxshimaydu. Musa eleyhissalam wapat bolup depin qilin'ghan bolsa, iysa eleyhissalam asman'gha élip kétilgen. " shuningdin kéyin israil ewladidin musagha oxshash birer peyghember kelgini yoq" [tewrat "tesniye" 34 - tékist].

Bu tékisttiki allahning " sözlirimni uning aghzigha quyimen" dégen sözi, muhemmed eleyhissalamning oqush we yézishni bilmeydighan, peqet allahning perishte jibrailning wasitisi bilen sözligenlirini yadliwélip shu boyiche ummetlirige yetküzidighan ummiy (sawatsiz) peyghember ikenlikige isharet qilidu.

Iysa eleyhissalamning zamanida ötken yehudiylar tewratta bésharet bérilgen peyghemberning kélishini kütetti. Ular kütken peyghember iysa eleyhissalam yaki yushelerdin biri emes idi. Chünki yushe musa eleyhissalamning zamanida ötken kishi, iysa eleyhissalam shu waqitta yehudiylar bilen bille yashawatqan peyghember. Undaqta ular kimni kütetti? Shübhisizki, ular muhemmed eleyhissalamni kütetti.

2 - " reb sinadin keldi, ulargha sairdin ashkara boldi, paran taghlirida parlidi we on minglarche muqeddeslerni élip keldi. Ularning ong teripide otluq perman bar idi." [tewrat" tesniye" 33 - tékist].

Yuqiriqi tékisttiki " sinadin keldi" dégen söz musa eleyhissalamgha misirning tursina téghida ilahiy telimatlarning bérilgenlikige, " sairdin ashkara boldi" sözi iysa eleyhissalamgha orshilimgha yéqin bolghan sair dégen jayda injilning bérilidighanliqigha we "paran taghlirida parlidi" sözi muhemmed eleyhissalamning mekkidin chiqidighanliqigha isharet qilidu. " paran" ning erebche oqulishi " faran" bolup, mekkining qedimiy isimliridin biri. Tewratning " yaritilish babi" 21 - tékistide, muhemmed eleyhissalamning ejdadliridin bolghan ismail eleyhissalamning faran chölliride hayat kechürgenliki qeyt qilin'ghan.

Yuqiriqi tékisttiki " ong teripide otluq perman bar idi" sözimu islam dinida buyrulghan jihadqa isharet qilidu.

Hazirqi xiristian popliridin ibrahim xelil ehmed (musulman bolghandin kéyin ismini shundaq dep atighan) tewratning bu tékisti toghriliq mundaq deydu: " bu tékisttiki xewerler musa, iysa we muhemmed eleyhissalam qatarliq üch peyghemberning chiqidighan orunlirini belgiligen bésharettur." bu quran kerimning munu ayitige muwapiqlishidu:

[وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ (1) وَطُورِ سِينِينَ (2) وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ (3)]

"enjür bilen we zeytun bilen qesemki, sina téghi bilen qesemki butinch sheher (mekke) bilen qesemki. . ." [tin sürisi1 -3 - ayetler]. Buayetler musa, iysa we muhemmed eleyhissalamlarning chiqidighan orunlirini belgiligen. Chünki iysa eleyhissalam toghulghan pelestin tarixtin béri enjür bilen zeytun'gha meshhurdur. Musa eleyhissalamgha ilahy telimatlar we tewrat bérilgen jayning nami turi sina téghi we muhemmed eleyhissalam dunyagha kelgen we peyghember bolup ewetilgen jayning nami mekkidur.

3 - allah tewratta musa eleyhissalamgha mundaq dégen: " ular méningdin yüz örüp ilah emes nersilerge choqunush arqiliq méni ghezeplendürdi. Menmu inamimni bilimsiz, qalaq bir qewmge ata qilish arqiliq ularni qizghandurimen" [tewrat" tesniye" 21:32].

Yuqiriqi tékisttiki "bilimsiz we qalaq qewm" dégen ibaride erebler közde tutulghan bolup, erebler islam dini dunyagha kélishtin ilgiri dunyada eng qalaq, bilimsiz we wehshi bir qewm idi, ulargha muhemmed eleyhissalamdin burun birer peyghembermu kelmigen. Yehudiylar ereblerni dédek ayalning ewladi dep eyiblaytti we insan qatarida körmeytti. Chünki ereblerning, jümlidin muhemmed eleyhissalamning ejdadi bolghan ismail eleyhissalam ibrahim eleyhissalamning ikkinchi ayali hajer (misir padishahi abdulmelik teripidin qoshup bérilgen xizmetchi ayal)din tughulghan, israil ewladining atisi is'haq eleyhissalam bolsa, ibrahim eleyhissalamning birinchi ayali saredin tughulghan bolghanliqi üchün yehudiylar özlirini ereblerdin üstün köretti.

Yuqiriqi tékisttiki bésharet iysa eleyhissalamni közde tutmaydu, uninggha hergizmu munasip kelmeydu. Chünki iysa eleyhissalam israil ewladidin idi. Insan özining ewladidin qizghanmaydu. Qizghinish peqet yatlargha, xususen özining neziride töwen sanalghanlargha kelgen ametni körelmesliktin bolidu. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[لَقَدْ مَنَّ اللّهُ عَلَى الْمُؤمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبْلُ لَفِي ضَلالٍ مُّبِينٍ (164)]

" allah möminlerge allahning ayetlirini tilawet qilidighan, ularni (gunahlardin) pak qilidighan, ulargha kitabni we hékmetni(yeni quran bilen sünnetni) ögitidighan, özliridin bolghan bir peyghember ewetip, ulargha chong éhsan qildi; halbuki ular burun ochuq gumrahliqta idi" [al imran sürisi 164- ayet].

4 - tewratta allahning ibrahim eleyhissalamgha qilghan munu wedisi qeyt qilin'ghan: "séning neslingdin bolghan ismail(ibrahim eleyhissalamning ikkinchi ayali hajerning oghli)din kishilerge yolbashchi bolidighan yaxshi ummet chiqirimen." ismail eleyhissalamning neslidin muhemmed eleyhissalamdin bashqa peyghember kelmigendek, muhemmed eleyhissalamning ummitidek kishilerge yolbashchi bolidighan yaxshi ummet meydan'gha kélip baqqan emes. Bu quran kerimdiki:

[كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (110)]

"i muhemmed ummiti! Siler insanlar menpeiti üchün otturighan chiqirilghan, yaxshiliqqa buyrup yamanliqtin tosidighan, allahqa iman éytidighan eng yaxshi ummetsiler" [al imran sürisi110- ayet]dégen ayetke muwapiqlishidu. Bu eyni waqitta ibrahim eleyhissalam bilen oghli ismail eleyhissalamning kebini bina qiliwétip allahqa qilghan duasining ijabet bolghanliqi idi. Ular mundaq dua qilghan:

[رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ العَزِيزُ الحَكِيمُ (129)]

"perwerdigarimiz! Ular(yeni ewladlirimiz)ichidin ayetliringni ulargha tilawet

qilip béridighan, kitabing(quran)ni, hékmet(pak sünnet)ni ulargha ögitidighan, ularni (mushrikliq we gunahlardin) pak qilidighan bir peyghember ewetkin" [beqer sürisi129- ayet]. Tewratning axir zaman peyghembiri toghriliq bergen bésharetliride, uning nami ulughlinidighanliqi, özining tögige ménidighanliqi, qilich tutup jihad qilip özi we sahabiliri ghelibe qilidighanliqi we uninggha her küni durud oqulidighanliqi(bu musulmanlarning besh wax namazliridiki teshehhudlirida ipadilenmekte) we ikki targhiqining otturisida peyghemberlik alamiti barliqi qeyt qilin'ghan. Peyghember eleyhissalamning ikki targhiqi arisida peyghemberlik alamiti bar idi.

5 - tewratta allah musa eleyhissalamgha mundaq dégen: " emma tekebburluq qilidighan we men buyrumighanlarni méning namimdin yaki bashqa yalghan mebudlarning namidin sözligen peyghember öltürülidu" [tewrat" tesniye" 18: 21].

Yuqiriqi tékist yalghandin peyghemberlik dewasi qilidighan aldamchilarning choqum öltürilidighanliqini ipadileydu. Bu allah taalaning quran kerimdiki munu sözige muwapiqlishidu:

[وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ (44) لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ (45) ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ (46)]

"eger u bizning namimizdin yalghanni toquydighan bolsa, elwette uni qudritimiz bilen jazalayttuq. Andin uning asasiy qizil tomurini késip tashlayttuq" [haqqe sürisi44- 46 - ayetler].

Yoqiriqilardin ispatlandiki, eger muhemmed eleyhissalam yalghandin peyghemberlik dewa qilip chiqqan bir kishi bolsa idi, u alliqachan öltürülgen bolatti. Yehudiylar we mushriklerdin bolghan uning düshmenliri uni öltürüsh üchün nurghun qitim suyqesit pilanlighan bolsimu uni öltürelmigen. Muhemmed eleyhissalam jihadlargha özi béwasite qomandanliq qilip aldinqi septe bolghan waqitliridimu düshmenler uni yaridar qilalighan bolsimu öltürelmigen. Hetta allah taala uni düshmenlerning qestliridin saqlaydighanliqigha wede qilghan.

[يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (67)]

" i peyghember! Perwerdigaring teripidin sanga nazil qilin'ghan ehkamlarning hemmisini yetküzgin, eger toluq yetküzmiseng, allah tapshurghan wezipini ada qilmighan bolisen. ALLAH séni kishilerning ziyankeshlikidin saqlaydu. ALLAH heqiqeten kapir qewmni hidayet qilmaydu" [maide sürisi 67- ayet]. Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam düshmenlerning köp qétimliq süyqestliridin saqlinip qalghan halda axiri öz ejili bilen wapat bolghan.

Injilning bésharetliri

iysa eleyhissalamgha allah teripidin bérilgen esli injilning alliburun yer yüzidin yoqilip ketkenliki we hazirqi xiristianlarning qolidiki injillarning, iysa eleyhissalamning zamanidin xéli köp waqit ötkendin kéyin kishiler teripidin yézip chiqilghanliqi pütkül xiristianlar we musulmanlar otturisida birdek ittipaqqa kélin'gen heqiqettur. Iysa eleyhissalam namidin köpligen injillar yézip chiqilidu. Miladiyening 325 - yili émprator konistantin (KONSTANTIN)ning buyriqi bilen hazirqi türkiyining "iznik" dégen yéride mingdin köprek xiristian diniy alimliri yighilip bir chong qurultay achidu. Qurultayning qarari boyiche, shu waqittiki 70 tin köprek injildin aptorliri bir qeder meshhurraq bolghan 4 injilni tallap chiqidu we qalghanlirini köydürüp tashlaydu. Shu waqitta küchke ige dep tallap

chiqilghan meshhur 4 injilni "muqeddes kitab" yaki "yéngi ehd" dep ataydu. Hazirqi xiristianlarning qolidiki 4 injil yuhenna , metta, luqa we markus isimlik 4 shexsning yézip chiqqan injilliridur. Shu waqitta cheklen'gen injillar ichide bernaba injili dep atilidighan bir injilmu bar idi. Bu injilni shu waqittin étibaren xiristian din ademliri yoshurup kelgen we bu sewebtin u meshhur 4 injil qataridin orun alalmighan bolsimu, kéyinche u meshhur pop framénu dégen kishi teripidin otturigha chiqidu. Bu injilda iysa eleyhissalam özining allahqa bende we peyghember ikenlikini ochuq élan qilghanliqi we muhemmed eleyhissalamning ismi qeyt qilin'ghan hemde iysa eleyhissalamning muhemmed eleyhissalamning namini atap uning kélidighanliqidin bésharet bergenlikimu qeyt qilin'ghan. Hazirqi zaman meshhur popliridin doktur charliz frans "iysadin kéyin yoqalghan heqiqetler échilmaqta" namliq esiride mundaq dep yazidu: "bernaba injili yézilghan deslepki waqitlarda chirkawlar uni yoshurghan. Ölük déngiz etrapidin yéngi qézilghan qolyazmilar bernaba injilining rastliqini ispatlimaqta."

ölük déngiz etrapidin qézilghan sapal kozilar ichidin qedimki qolyazmilar chiqqan. Bu qolyazmilarni ordaniye padishahliqi qolgha chüshürgen bolup, bu heqte doktur d.f. Brayt bu qolyazmilarning injillarni tetqiq qilish ilmide muhim orun tutidighanliqini tekitlep: "bu qolyazmilarining rast ikenlikide dunyada héchkim qilche shek qilalmidi. Bu qolyazmilar bizning xiristianlar toghrisidiki köz qarishimizda inqilap qozghimaqta." washin'gton chirkawlirining bash reisi pop a. Pawul "ölük déngiz qolyazmiliri" namliq esiride mundaq yazidu: "ölük déngiz qolyazmiliri uzaq yillardin buyanqi ehmiyetlik chong keshpiyatlarning biri. U bizning injilgha bolghan teqlidiy chüshenchimizni özgertmekte."

ölük déngizdin tépilghan bu qolyazmilarning biride: "iysa xiristianlarning peyghembiri. Uningdin bashqimu yene bir peyghember bar" dep qeyt qilin'ghan. Bu tékistmu muhemmed eleyhisalamning kélidighanliqidin xewer bergen. Chünki iysa eleyhissalamdin kéyin kelgen peyghember yalghuz muhemmed eleyhissalamdur.

Bernaba injili hemme xiristianlar teripidin birdek étirap qilinmighanliqi üchün uningdiki bésharetler toghriliq toxtilishni hajetsiz dep qaraymiz we töwende pütkül xiristian dunyasi birdek étirap qilidighan meshhur 4 injilde saqlinip qalghan bezi bésharetler üstide toxtilimiz.

1- metta injilida yesui (injillarda iysa eleyhissalam yesui dep qeyt qilin'ghan) mundaq dégen: "men silerge binakar qoyup ketken tash binadiki bir bosh orun toghriliq sözlep bergen idim. Bu bosh orun reb(perwerdigar) teripidin törning igisi(hörmetke sazawer) bolup qalidu. Bu bizge nisbeten heyran qalarliq bir ish. Shuning üchün men silerge shuni éytip qoymaqchimenki, allahning padishahliqi choqum silerdin élinip, uning netijisini chiqiridighan bir milletke bérilidu." [metta injili 11- 12- 13 - tékistler].

Yuqiriqi tékistlerde peyghemberlik nöwitining israil ewladliridin élinip, uning rohiy boyiche emel qilidighan bir milletke bérilidighanliqi we bu milletning shuning bilen hörmetke sazawer bolup qalidighanliqi ipadilinidu.

5084/8358 - ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men we bashqa peyghemberlerning misali mundaq: bir adem chirayliq bir öy yasap, bir burjikide bir késekning ornini bosh qalduridu. Öy ichige kirip aylan'ghanlar ejeblinip: mushu bir parche kések qoyulup ketken bolsichu ? ! Déyishidu. Men ene shu bosh qalghan yerge

qoyulidighan bir tal késekturmen. Men peyghemberlerning tügenchisidurmen. (buxari: 3535)

2 - "yesui mundaq dédi men silerge shuni éytip qoyayki, bu siler üchün yaxshi. Men choqum silerdin ayrilimen. Eger men ayrilmisam reb silerge faraklétni ewetmeydu." [yuhenna injili18:16].

Yuqriqi tékisttiki "faraklét" sözi erebchidiki "muhemmed we ehmed" dégen isimlarning menisige yéqinlishidu. Islam alimliri bu sözni xiristianlargha qarshi delil qilip körsitidu. Emma xiristian alimlirigha köre, "faraklét" dégen söz eslide grék tilidiki "préklitos" sözining buzup qollinilishi bolup, uning menisi "hörmetke sazawer bolghuchi yaki muellim" dégen menini ipadileydu. Quran kerimde muhemmed eleyhissalamning injildiki ismi ehmed ikenliki bayan qilin'ghan.

3 - yuhenna injilida qiblining beytulmuqeddestin özgertilidighanliqidin bésharet bérilgen. Qiblining özgertilishi peqet peyghemberning wasitisi bilen bolidu. Halbuki, iysa eleyhissalamning dewride qible özgertilgen emes, belki muhemmed eleyhissalamning zamanidila özgertilgen. Yuhenna injili iysa eleyhissalam bilen samiriyening ayali otturisida ötken dialogda, iysa eleyhissalamning kishiler yüz keltürüp namaz oquydighan qiblining melum bir waqitta melum bir jaygha özgertilidighanliqidin xewer bergen. "samiriyening ayali yesui (iysa)gha bizning ejdadlirimiz bu taghqa qarap sejde qilatti. Siler sejde qilishqa layiq jay érosalim (beytulmuqeddes)da dewatisiler dédi. Yesui buayalgha hey ayal! Ishen'ginki bir zaman kélidu, shu waqitta siler érosalimdimu emes, bu taghdimu emes, belki melum bir jayda allahqa sejde qilisler dédi" [yuhenna injili 4 - bab 20 - 24 - tékistler]. Allah quran kerimde mundaq deydu:

[قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاء فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوِهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوْتُواْ الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ وَمَا اللّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ (144)]

" biz séning (kebe qibleng bolushni tilep) qayta - qayta asman'gha qarighanliqingni körüp turiwatimiz. Namazda yüzünglarni mesjidi herem terepke qilinglar. Heqiqeten ehli kitab(yeni yehudiylar we xiristianlar) buning(yeni qiblining kebige özgertilishining) perwerdigari teripidin kelgen heqiqet ikenlikini choqum bilidu. Allah ularning (heqiqetni yoshurushtin ibaret) qilmishidin ghapil emes" [beqer sürisi 144 - ayet].

4 - metta injilda iysa eleyhissalamning - musa eleyhissalam tewratta bésharet berginidek - peyghemberlik nöwitining israil ewladliridin élinip, uning méwisini yétishtüridighan bashqa bir milletke bérilidighanliqini bésharetligenliki qeyt qilin'ghan. Iysa eleyhissalam mundaq dégen: "shuning üchün men silerge éytimenki, allahning padishahliqi (yeni peyghember ewetishtek katta némiti) silerdin élinip, uning méwisini yétishtüridighan bir milletke bérilidu" [injil metta 21 - bab 42 - tékist].

5 - yuhenna injilida iysa eleyhissalamning axir zaman peyghembiri hezriti muhemmed eleyhissalam toghriliq bésharet bérip mundaq dégenliki qeyt qilin'ghan: "méning silerge démekchi bolghan nurghun sözlirim bar idi. Lékin siler hazir bu sözlerni üstünglerge élishiqa taqet qilalmaysen. Heqiqiy roh (muhemmed eleyhissalamni démekchi) kelgende, u silerge hemme heqiqetlerni ögitidu. U öz xahishi boyiche sözlimeydu. Belki anglighanlirini sözleydu. Silerge

kelgüsidin xewer béridu" [injil yuhenna6 - bab 12 - 13 - tékistler].

Yuqriqi tékistlerde iysa eleyhissalamdin kéyin kélidighan, öz xahishidin emes, peqet allahtin kelgen wehiynila sözleydighan we kelgüside bolidighan ishlardin xewer béridighan bir peyghemberdin bésharet bérilgen. Iysa eleyhissalamdin kéyin, muhemmed eleyhissalamdek kelgüsidin xewer béreleydighan birer peyghember kelgini yoq we kelmeydu!

Yuhenna injilining yuqiriqi tékistidiki "u öz xahishi boyiche sözlimeydu" dégen söz, allahning quran kerimde muhemmed eleyhissalamni teriplep:

[وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى (3) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى (4)]

"u öz nepsi xahishi boyiche sözlimeydu. Peqet uninggha chüshken wehinila sözleydu" [nejm sürisi 3 - 4 - ayetler]dégen sözige muwapiqlishidu.

Allah teripidin musa eleyhissalamgha bérilgen esli tewrat bilen iysa eleyhissalamgha bérilgen esli injilning muhemmed eleyhissalamning kélishidin xéli köp esirler burun yer yüzidin yoq qilin'ghanliqi we hazirqi tewrat we injil nusxilirining insanlar teripidin yézip chiqilghan kitablar ikenlikige yehudiylar, xiristianlar we musulmanlar hemme birdek ittipaqtur. Kishiler teripidin yézip chiqilghan mezkur tewrat we injillarmu yillarning ötüshi bilen herxil özgertilish we burmilinishlargha uchrighanliqi, xususen muhemmed eleyhissalam peyghember bolup ewetilgendin kéyin, yehudiy we xiristianlarning diniy alimliri muhemmed eleyhissalamning tewrat we injillardiki ochuq ismini öchürüp tashlighan we uning axir zaman peyghembiri bolup kélidighanliqi heqqidiki roshen bésharetlerni yoqitiwetken. Hindistanliq dinlar tetqiqati mutexessisi meshhur alim rehmetulla hindiy "heqiqetning ispatlinishi" namliq esiride bu heqiqetning rastliqini qilche shek qilghili bolmaydighan keskin delil we pakitlar bilen ispatlap chiqqan.

Hazirqi tewrat bilen injillarning tarixta bir qanche qétim özgertilgenlikige hazirqi zaman yehudiy we xiristian popliri we alimlirimu iqrardur. Bushra zuxari méxail "muhemmedning allahning peyghembiri ikenliki heqqide injillardiki bésharetler" namliq esiride mundaq deydu: " poplar injillarni özgertiwetti. Herxil injillarni sélishturush arqiliq özgertish we yenggüshlesh ishlirining poplar qoli bilen emelge ashqanliqini bayqiwalghili bolidu." abdulehed dawud eshuriy (esli ismi métirat mewsel) "injil we krést" namliq esiride xiristianlarning injillardiki bésharetlerni özgertiwetkenlikige misal keltürüp mundaq dep yazidu: "xiristianlarning éghizlirida jari bolup kéliwatqan maxtash, yuqri mertiwilik allahqa, tinchliq zémin ehlige we xoshalliq kishilerge yar bolsun, dégen tékistning eslisi maxtash yuqiri mertiwilik allahqa, islam zémin ehlige bolsun we ehmed kishilerge yar bolsun idi." allah taala muhemmed eleyhissalamning injilda "ehmed" dep atalghanliqini bayan qilip quran kerimde mundaq deydu:

[وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ (6)]

"öz waqtida meryem oghli iysa: i israil ewladi! Men silerge heqiqeten allah ewetken, mendin burun kelgen tewratni tesdiq qilghuchi, mendin kéyin kélidighan ehmed isimlik peyghember bilen xushxewer bergüchi peyghembermen dédi. Isa ulargha roshen möjizilerni élip kelgen chaghda, ular: "bu opochuq séhirdur" dédi." [sef sürisi 6 - ayet].

Tewrat we injillardin bashqa diniy kitablardiki bésharetler

1 - birahma dinining muqeddes kitabi "sama féda" da mundaq déyilidu: "ehmed perwerdigaridin bir din tapshurup alidu. U peqet hékmet bilen tolghan" [sama féda 2 - tom 6 - 8 - tékistler].

2 - mejusiy (ateshperesler) dinining muqeddes kitabi " zénd afista" da muhemmed eleyhissalamning süpetliri mundaq qeyt qilin'ghan: " allah pütün alemge rehmet qilip bir peyghember ewetidu, uninggha ebuleheb isimlik biri düshmenlik körsitidu, bu peyghember kishilerni bir ilahqa étiqad qilishqa chaqiridu." [zénd afista 1 - tom 10 - tékist].

3 - qedimqi iranliqlar étiqad qilghan zeradesht dinining muqeddes kitabida mundaq dep qeyt qilin'ghan: "ereb sehraliridin chiqidighan qizil tögilik peyghember kelgichilik siler men ügetken telimatlarni ching tutunglar." bu bésharetni parischidin erebchige terjime qilghuchi ustaz muhemmed abdulghaffar hashimi mundaq dep yazghan: " shübhisizki, bu iranliq peyghemberning mezkur béshariti, qizil tögisi bilen tonulghan hezriti muhemmed eleyhissalamni körsitidu."

4- hindus dinining muqeddes kitabi "édhruwidém" de, muhemmed eleyhissalam toghriliq mundaq dep qeyt qilin'ghan: " ey xalayiq! Sözümni anglanglar we chüshininglar! Muhemmed isimlik bir peyghember kélidu, uning ulughliqi hetta jennettimu medhiyilinidu, u hemishe maxtilidu." [édhruwidém2-tom 70 - bölüm 1 - 3 - tékistler].

Yene hindus dinining "bhoshi braném" namliq muqeddes kitabida mundaq dep qeyt qilin'ghan: " shu waqitta muhemmed isimlik birsi peyghember bolup ewetilidu, u dunyaning ustazi dep atilidu, u kishilerni besh perz arqiliq paklaydu." [bhoshi braném 2 - tom 3 - bölüm 3 - 4 - tékistler].

Peyghember eleyhissalamning kélichektin xewer bérishi

allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا (26) إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِن رَّسُولٍ (27)]

" allah gheybni bilgüchidur, uzining gheybidin héchbir ademni xewerdar qilmaydu. Peqet allah özi memnun bolghan peyghembirigila (bezi gheybni bildüridu)" [jin sürisi 26 - 27 - ayetler]. Muhemmed eleyhissalam xewer bergen gheybler (kélichekte bolidighan ishlar)ning jümlisidin qiyametning hazirqi zamanda köriliwatqan alametliri bolup, bularning hemmisi muhemmed eleyhissalamning heqiqeten allahning elchisi ikenlikini ispatlimaqta. Töwende zamanimizda barliqqa kelgen qiyamet alametliridin birqanche misal bérilidu.

1 - kishilerning xiyaligha kélip baqmighan ajayib ishlar

zamanimizda ilim - penning tereqqi qilishi bilen téxi mundin yüz yil burunqi insanlarning xiyaligha kelmigen pen - téxnikiliri, keshpiyatlar we ijadiyetler meydan'gha keldi. Téliwiziye, anténa, kompyutér, intérnét, tor uchurliri we bashqa yéngiliqlar zamanimizda meydan'gha kelgen ajayib ishlardindur. Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam öz waqtida kélichektiki ajayib ishlardin xewer bérip mundaq dégen:

6068/ 9878 _ ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, yirtquch haywan insanlar bilen sözleshmigiche, insan qamchisining uchi we keshining boghquchi bilen sözleshmigiche, öz öyidin

ayrilghandin kéyin, ailisining néme qilghinini yotisi anglatmighiche qiyamet bolmaydu. (tirmizi: 2181)

2 - yalangtöshlerning ésil qesirlerge ige bolushi

peyghember eleyhissalam qiyametning alametliridin biri, chopanliqtin bashqa hüner - kesibni bilmeydighan, namratliqtin mohtajliqta kün ötküzidighan yalangtöshlerning ésil qesirlerge ige bolidighanliqidin xewer bergen. Allah taala musulmanlargha pétroldin ibaret katta bayliqni ata qilghinidin kéyin, esirler boyi chopanliqtin bashqa kesib bilmeydighan, namratliqta ötken ereblerning xuddi peyghember eleyhissalam aldin xewer bergendek, ésil qesirlerge ige bolghanliqi we turmushining mohtajliqtin özgirip, bashqa mohtajlargha xeyriyet qilidighan derijige yetkenliki buninggha misal bolalaydu.

6079/9891 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki chong musulman qoshuni bir - birige qarshi urush qilmighiche qiyamet bolmaydu, gerche ularning dewaliri bir bolsimu, arilirida chong urush chiqidu. Her biri allahning peyghembiri ikenlikini dewa qilidighan ottuzgha yéqin yalghanchi dejjal chiqmighiche qiyamet bolmaydu. Ilim kötürülmigiche, yer tewresh köpeymigiche, waqit bir - birige yéqinliship ketmigiche, pitniler ashkara bolmighiche, urush köpeymigiche, aranglarda mal - dunya éship téship, baylar zakat béridighan kishilerni tapalmighiche qiyamet bolmaydu. (mal shunchilik köpiyip kétiduki) baylar mélining zakitini kimge tenglise, u kishi baygha: ”méning buninggha éhtiyajim yoq“ deydu. Insanlar égiz binalarni qurmighiche, hetta bir kishi birining qebrisidin ötüp kétiwétip: ”kashki buning ornida men bolsamchu“ démigiche, quyash gherbtin chiqmighiche qiyamet bolmaydu. Quyash gherbtin chiqqanda, iman éytmighan kishi qalmaydu. U chaghda éytilghan iman paydisiz bolidu, quranda mundaq déyilgen: "perwerdigarining bezi alametliri kelgen künide ilgiri iman éytmighanlarning yaki iman éytip yaxshi ish qilmighanlarning éytqan imani paydisiz bolidu"(süre enam 158 - ayet) ikki kishi sodilishish üchün rextlirini yéyip, téxi sodilishalmay, hetta (rextlirini) qatlashqimu ülgürmey turup qiyamet qaim bolidu. Tögisining sütini saghqan kishi, sütni ichishke ülgürmestin qiyamet qaim bolidu. Kishi kölini rémont qilip, uningdin paydilinishqa ülgürelmey turup qiyamet qaim bolidu. Bir kishi loqmisini aghzigha élip, yutushqa ülgürmey turup qiyamet qaim bolidu. (buxari: 7121)

3 - yérim yalingach kiyinidighan, bashlirigha taj taqiwalghan azghun we azdurghuchi ayallarning meydan'gha kélidighanliqi.

Muhemmed eleyhissalamning mundin 14 esir burun xewer bergenlirining zamanimizda meydan'gha kelgenlikidin héchkim sheklenmeydu. Hazirqi künde téliwéziye qanalliridin bériliwatqan programmilardiki, köngül échish kéchilikliridiki naxshichi ayallar we restilerde yérim yalingach kiynip yüridighan ayallar, "dunya güzili" dep bashlirigha güzellik tajlirini taqiwalghan ayallar buning misalidur.

5965/9727 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki türlük dozax ehli (insan) bar bolup, ular téxi dunyagha kelmidi, birinchisi: qollirigha kalining quyruqidek qamchilarni éliwélip, insanlarni qamchilaydu. Ikkinchisi: kiyin'gen emma yalingach, chachlirini tögining lokkisigha oxshash tügüp, naynaqlap méngishliri bilen kishilerni özige jelp qilidighan ayallardur. Ular jennetke kirmeydu, hidinimu puriyalmaydu.

Halbuki, jennetning hidi munchilik - munchilik yiraq musapidinmu purap turidu. (muslim: 2128)

4- jansiz nersilerning sözleydighanliqi

6068/ 9878 _ ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, yirtquch haywan insanlar bilen sözleshmigiche, insan qamchisining uchi we keshining boghquchi bilen sözleshmigiche, öz öyidin ayrilghandin kéyin, ailisining néme qilghinini yotisi anglatmighiche qiyamet bolmaydu. (tirmizi: 2181)

ayagh jansiz nerse, qamchimu jansiz nerse. Bir zamanlar kélip jansiz nersilerdin awaz chiqidighanliqini mundin téxi yüz yil burunqi insanlar tesewwurighimu keltürüp baqmighan idi. Zamanimizda yanfun ijad qilinishi bilen kishiler sirtta kétiwétip ailisidikilirining awazlirini anglaydighan boldi. Mundin kéyin mexpiyetlik üchün yanfunlarni qamchining bir teripige yaki ayaqlarning ichige orunlashturushla qaldi.

5- diniy alimlarning tügep kétishi, yertewreshning köp bolishi, waqitning téz ötüshi, pasatchiliqning köpiyishi we égiz binalarning barliqqa kélishi.

6072/9883 _ enes ibni maliktin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: waqit bir - birige yéqinliship (beriket kötürülüp), bir yil bir aydek, bir ay bir heptidek, bir hepte bir kündek, bir kün bir saettek, bir saet ot uchqunidek bolup ketmigiche qiyamet bolmaydu. (tirmizi: 2332)

heqiqetni qorqmay sözleydighan diniy alimlarning tögep ketkenliki, yertewresh hadisiliri bilen pasatchiliqlarning köp boliwatqanliqi, tirikchilikning qiyinliqi seweblik waqitning téz ötkendek hés qilinishi we kishilerning égiz binalarda olturishi qatarliq ishlarning hemmisi zamanimizda köriliwatmaqta.

6 - jazanixorluqning köpiyip kétishi. Zamanimizda bankilarning köpiyishi we tereqqi qilishi bilen ösümning hemmila jayda omumlashqanliqi peyghember eleyhissalam bergen xewerlerning rast ikenlikini ispatlimaqta. Peyghember eleyhissalamning mundin bashqimu kélichektin bergen xewerliri köp bolup, nurghunliri zamanimizda meydan'gha kelmekte we nurghunlirini kélichek meydan'gha chiqarghusi.

Muhemmed eleyhissalamning shanliq hayati uning allah elchisi ikenlikini ispatlaydu

muhemmed eleyhissalamning shanliq hayati, güzel exlaqi we bashqa terepliri uning heqiqeten allah elchisi ikenlikini ispatlaydu. Töwende ehmiyetlikrek dep qaralghan 3 mesile üstide toxtilimiz:

1 - rastchilliq

muhemmed eleyhissalamning rastchilliqigha, hayatida birer qétimmu yalghan sözlep baqmighanliqigha uning qewmi hemme birdek guwahliq bergen. Muhemmed eleyhissalam peyghember bolushtin burun qewmi ichide "rastchil muhemmed" we "ishenchlik muhemmed" dégen'ge oxshash ésil unwanlar bilen tonulghan idi. Muhemmed eleyhissalam élip kelgen din'gha jéni bilen qarshiliq körsetken we muhemmed eleyhissalamning esheddiy düshminige aylan'ghan ebu jehil(esli ismi ebulhekem)muhemmed eleyhissalamgha mundaq dégen: "biz séning rastchilliqinggha inkar qilghinimiz yoq, peqet sen élip kelgen yéngi dininggha inkar qiliwatimiz" [tirmizi riwayet qilghan weqelik]. Shu waqitta allah

taala peyghember eleyhissalamgha xitab qilip munu ayetni chüshürgen:

[قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لاَ يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللّهِ يَجْحَدُونَ ﴿33﴾

" ularning sözi séni qayghugha salidighanliqini biz obdan bilimiz, ular séni (ichide) inkar qilmaydu (lékin ular tersaliqtin inkar qilidu), (heqiqette) zalimlar allahning ayetlirini inkar qilidu " [enam sürisi 33 - ayet]. Muhemmed eleyhissalamning rastchilliqi uning pütkül hayatida eks etken bolup, musulman, kapir héchkimning uni yalghanchiliq bilen eyibligini melum emes. 40 yashqa kelgichilik bolghan ariliqta kishiler pishshiq bilidighan muhemmed eleyhissalam siyasiyonmu, din terghibatchisimu yaki natiqmu emes idi. Kishiler uning métafizika, edeb - exlaq telimati, qanunshunasliq, siyasetshunasliq, iqtisadshunasliq yaki jemiyetshunasliq qatarliq mesililerdin birer mesile üstide söz échip baqqinini zadi körüp baqmighan idi. Uning exlaqi hem peziliti intayin mukemmel, yürüsh - turushliri jelb qilarliq, terbiyilinishimu intayin aliyjanab idi. Lékin uning kishilerni pewquladde heyran qaldurghudek alahidilikimu yoq idi. Kishilermu uning kelgüside ulugh inqilabi ishlarni wujudqa keltürelishidin ümidmu kütmeytti. Lékin u hira gharidin allahning wehiysini élip chiqqandin kéyin, pütünley bashqiche adem bolup qaldi. Qéni oylap baqayli, mushundaq aliyjanab xisletlik bir adem tuyuqsizdin 180 grados özgirip "yalghanchi" bolup kétip, özini yalghandin allahning peyghembiri dep atap kishilerning özige qarita ghezibini qozghitiwétishi mumkinmu?

2 – intizamchanliq

muhemmed eleyhissalam kishilerni chaqirghan nersisige aldi bilen özi toluq emel qilatti. Insan nepsi özige cheklimilerni qoyushni yaqturmaydu. Xususen jemiyette melum orni bolghan bir adem üchün bu ish téximu qiyin tuyulidu. Muhemmed eleyhissalamning ehwaligha nezer salidighan bolsaq, uning kishilerning eng teqwasi, eng exlaqliqi, ibadetlerni bija keltürüshte eng aldinqisi ikenlikini bayqaymiz.

1304/ 2240 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem kéchisi qopup tehejjud namizi oquytti, (qiyamda bek uzun turghanliqtin) hetta ikki puti yérilip kétetti. Aishe reziyellahu enha: i allahning elchisi! Néme üchün bundaq qilisen, alle taala séning ilgiriki we kéyinki gunahliringni kechürgen tursa? Dégenidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: men shükür qilidighan qul bolushni yaxshi körsem bolmamdu? Dédi. (buxari: 4837, 4836)

peyghember eleyhissalam shunche köp sediqe qilattiki, köp hallarda öyide özi yeydighan bir nerse qalmaytti. U wapat bolghinida, uning tömür kiyimi bir yehudiyning yénida görede idi. Muhemmed eleyhissalam kishilerge dinni teshwiq qilghuchi, musulmanlargha imam, ghazatlarda qomandan idi. Muhemmed eleyhissalam köpligen ghazatlargha özi béwasite qomandanliq qilip, aldinqi septin orun alghan. Hetta bir ghazatta u éghir yaridarlan'ghan we ikki chishi chüshüp ketken idi. U özi kishilerge teshwiq qilghan her qandaq bir ishni orunlashta hemishe aldinqi septe idi. Kishiler otturisida adaletlik höküm qilishtimu ölge idi. U bir qétim mundaq bir öchmes sözni qaldurghan:

3223/5412 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: qureysh qebilisining mexzum aymiqidin bolghan bir ayalning ötküzgen oghriliq jinayiti qureysh qebilisining béshini qaturdi. Ular bir birige: kim bu ayalning epu qilinishi

üchün peyghember sellellahu eleyhi wesellemge éghiz achidu? Déyishti we bu ishqa peyghember sellellahu eleyhi wesellem bekmu yaxshi köridighan usame ibni zeydtin bashqisining layiq emeslikige chinpütti. Usame ibni zeyd ularning tewsiyesi bilen peyghember sellellahu eleyhi wesellemge éghiz achqanidi, peyghember eleyhissalam: sen alle békitken jazaning ijra qilinmasliqi üchün shapaet qilghili keldingmu?! Dep uninggha kayidi. Andin ornidin turup, jamaetke xitab qilip: silerdin burunqi ummetlerning halakitigimu mushundaq ishlar seweb bolghanidi, chünki ularning ichidin birer ésilzade oghriliq qilsa, u jazagha tartilmaytti. Adettiki birer bichare oghriliq qilsa, u derhal jazagha tartilatti. Allahning nami bilen qesemki, eger qizim fatime oghriliq qilip qalsa, uningmu qolini késimen, dédi. (buxari: 3475, muslim: 1688)

u her tereptin kamaligha yetken bir ülge. Uning her bir ish - izidin eng kamil musulmanliqning ülgilirini bayqiyalaymiz. Shunga allah taala uning exlaqini maxtighan:

[وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ (4)]

"sen heqiqeten büyük exlaqqa igisen" [qelem sürisi 4 - ayet]. Shu sewebtin uning pütün insaniyetke ülge ikenlikini élan qilghan:

[لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا (21)]

"silerge - allahni we axiret künini ümid qilghan we allahni köp yad etkenlerge - resulullah elwette yaxshi ülgidur" [ehzab sürisi 21 - ayet].

3 - qaytmas irade

muhemmed eleyhissalam allahning dinini kishilerge yetküzüshtiki qetiy iradisidin hergizmu boshap qalmidi. U dewet yolida birkünmu toxtap qalmidi, ümidsizlenmidi, belki barliq charilerni qollandi. Dinni teshwiq qilish üchün özi béwasite her bir qebilining yénigha bardi, gah ularni ziyapetke, gah yighin'gha chaqirdi, ulargha elchilirini ewetti. Peyghember eleyhissalam we sahabiliri ereb kuffarlirining türlük jismaniy azablashlirigha uchridi, mushrikler teripidin qoyulghan üch yilliq iqtisadiy jaza jeryanida musulmanlar acharchiliqtin térilerni we yopurmaqlarni yéyishke mejbur boldi. Mejburluqtin resulullah sahabilirini hebeshistan'gha hijret qilishqa buyridi, özimu jewr - zulumning destidin medinige hijret qildi. Axirida allahning buyruqi bilen jihad qildi. Mekke mushrikliri uning islam dinini teshwiq qilishtin wazkéchishi sherti bilen, uninggha sorighan nersisini bérish, hetta özlirige padishah qiliwélish we pütün bayliqlirini uninggha yighip bérish yaki eger din teshwiqatini tashlimisa uningdin qattiq intiqam élishtin ibaret ikki ixtiyarni uninggha sun'ghanda, u hayatining néme bolishigha qarimay allahning dinini yetküzüshni tallighan idi. Muhemmed eleyhissalamning öz qewmidiki kishilerning türlük bohtanliri, düshmenlikliri we jismaniy hujumlirigha berdashliq bérishi we allahning dinini yetküzüshtiki qetiy iradisi islam dinining axirda choqum insanlarning birdinbir turmush yoli bolup kötirilidighanliqigha chongqur ishen'genlikidin idi.

Yuqiriqilarning hemmisi muhemmed eleyhissalamning rastinla allah elchisi ikenliki we özining elchilik wezipisini toliqi bilen yetküzgenlikini ret qilghili bolmaydighan pakitlar emesmu? U élipning suniqichilikmu xet tonumay intayin addi halda tinchqine 40 yilni ötküzgen we uninggha peyghemberlik wezipisi tapshurulushi bilenla uning söz qabiliyiti birdin éship pütün ereblerni heyran qaldurghanliqi, öz waqtidiki ataghliq shairlar, edibler we yehudi, xiristian

alimlirining uning munazirisi aldida yéngilgenliki birdinbir uning allahning qollishi bilen ghelibe qilghanliqini ispatlimamdu?

Öz waqtidiki heqiqetchilerning étirapliridin bir qanche misal

muhemmed eleyhissalamgha peyghemberlik kélishning aldi - keynide uning rastinla allahning heq peyghembiri ikenliki toghriliq köpligen yehudiy we xiristian din alimliridin bolghan heqiqetchiler özlirining samawiy kitablirida bérilgen bésharetler arqiliq bilgenlirini terepsizlik meydanida turup ochuq jakarlighan.

1 - rahib buheyra

peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam peyghember bolushtin ilgiri taghisi ebu talib bilen shamgha qilghan tunji qétimliq sepiride, muhemmed eleyhissalam özini izdewatqan rahib buheyra bilen uchrashti. U muhemmed eleyhissalamning yüzidiki we ikki targhiqi arisidiki peyghemberlik alametlirini kördi we ebu talibtin soridi:

- bu bala séning némeng bolidu?

- bu méning oghlum bolidu - dédi ebu talib.

- bu balining dadisi hayat emes, shundaqmu?

- bu bala qérindishimning oghli, uning dadisi bu bala anisining qursiqidiki waqtida wapat bolghan.

- toghra éytting, shehiringge qaytqandin kéyin bu balini yehudiylarning süyqestidin qattiq qoghdighin!

2 - rahib néstora

muhemmed eleyhissalamning sham seperliridin biride, rahib néstora uning béshida aq bulutning saye tashlap turghanliqini körüp uning samawiy kitablarda bésharet bérilgen axir zaman peyghembiri ikenlikige ishen'gen idi.

3 - hebeshsitanning padishahi nejashi

padishah nejashi hebeshistan'gha hijret qilghan musulmanlar topining yétekchisi jeper ibni ebutalib oqup bergen quran ayetlirini anglighan waqtta ixtiyarsiz halda yighlap kétidu, saqalliri höl bolup kétidu we jeperge mundaq deydu: "siler étiqad qilghan bu din bilen iysagha kelgen din ikkisi bir menbedin chiqqan".

Bu sewebtin hebeshistan zémini musulmanlarning birinchi we ikkinchi qétimliq hijretliride panah gahi bolghan. Muhemmed eleyhissalamning nejashini islamgha dewet qilip yazghan mektubi uninggha yetküzülgende, u kemterlik bilen texttin chüshidu we özining muhemmed eleyhissalamgha iman éytqanliqini élan qilidu. Andin u muhemmed eleyhissalamning mektubigha jawab yézip, xiristian alimliridin teshkillen'gen 14 kishilik elchiler ömikini muhemmed eleyhissalamgha ewetidu. Elchilerning 6 nepiri hebeshistandin qalghan 8 nepiri sham ehlidin idi. Elchilerge muhemmed eleyhissalam yasin sürisini tilawet qilip berginide, ular oquliwatqan quran ayetliridin tesirlinip qattiq yighliship kétidu. Allah taala shu waqitta quran ayetlirini anglap yash töküshken xiristian alimliri heqqide munu ayetni chüshüridu:

[لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُواْ الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُواْ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ قَالُوَاْ إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ (82) وَإِذَا سَمِعُواْ مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُواْ مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ

الشَّاهِدِينَ (83)]

"i muhemmed! Yehudiylar we mushriklerning möminlerge hemmidin qattiq düshmen ikenlikini choqum bayqaysen, biz xiristian dégen kishilerning dostluq jehette möminlerge hemmidin yéqin ikenlikinimu choqum bayqaysen, bu, xiristianlarning ichide ölimalar, rahiblar bolghanliqi we (heqiqetni) qobul qilishta tekebburluq qilmaydighanliqliri üchündur. Ular peyghemberge chüshken quranni anglighan chaghlirida heqiqetni tonughanliqliridin, ularning közliridin yash quyulghanliqini körisen. Ular éytiduki: perwerdigarimiz! Biz iman éyttuq, bizni(peyghembiringni, kitabingni) étirap qilghuchilar qataridin qilghin" [maide sürisi 82 - 83 - ayetler].

4 - mekkige ewetilgen xiristian elchiler ömiki

muhemmed eleyhissalamning dewiti bashlinip uzaq waqit ötmeyla uning xewiri etraptiki döletlerge pur ketti we ularning diqqitini qozghiwetti. Bu sewebtin mekkige yéqin sheherlerdiki xiristianlar her qaysi dölet we sheherlerdin teshkillen'gen 20 kishilik xiristian din alimliri elchiler ömikini mekkige ewetip, muhemmed eleyhissalamning ehwalini közitish we u dewet qiliwatqan yéngi dinni tekshürüp körüsh qararigha kélidu. 20 kishilik xiristian din alimliri ömiki muhemmed eleyhissalamning yénigha kélip olturidu we muhemmed eleyhissalam tilawet qilip bergen quran ayetlirini anglap köz yéshi qilishidu, sorighan soallirigha muhemmed eleyhissalamdin qanaetlinerlik jawablarni anglaydu we axirida özlirining musulman bolghanliqlirini élan qilishidu. Ular mekkide muhemmed eleyhissalamning yénida turghan künlirining biride, ebu jehl bashchiliqidiki bir top qureysh kuffarliri ulardin qattiq narazi bolup mundaq deydu: "silerni allah xorlisun, siler öz dininglargha we qérindashliringlargha asiyliq qilip, siler mundin burun birge bolup baqmighan bu kishi (muhemmed)ge ishinip kettinglar, uning xewirini qewminglargha yetküzisiler, siler dininglardin ayrildinglar, biz silerdek axmaqlarni körüp baqmaptikenmiz". Elchiler ulargha jawab bérip mundaq deydu: "silerge amanliq bolsun, biz siler bilen taliship olturmaymiz. Bizning ishlirimiz özimizge, silerning ishliringlarmu özünglargha. Biz özimizge yaxshi bolidighan ishlarni qilimiz". Allah taala shu waqitta bu elchiler heqqide munu ayetni chüshüridu:

[الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِن قَبْلِهِ هُم بِهِ يُؤْمِنُونَ (52) وَإِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ (53) أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (54)]

"qurandin ilgiri biz kitab (yeni tewrat, injil) chüshürgenler (yeni yehudiy we xiristianlardin bolghan möminler)quran'gha ishinidu. Ulargha quran tilawet qilin'ghan chaghda, ular: “biz quran'gha ishenduq, shübhisizki, u perwerdigarimiz teripidin chüshken heqiqettur. Biz heqiqeten buningdin burun musulman éduq” deydu. Ularning sewr - taqiti üchün ulargha qosh sawab bérilidu. Ular yaxshiliq arqiliq yamanliqni depi qilidu. Biz ulargha rizq qilip bergen nersilerdin yaxshiliq yollirigha serp qilidu. Ular bihüde sözlerni anglighanda uningdin yüz örüp yeni qulaq salmay: “bizning emellirimiz özimiz üchün, silerning emelliringlarmu özünglar üchün, silerge amanliq bolsun, biz nadanlardin dostluq tilimeymiz” deydu" [qeses sürisi 52 -, 53-, 54 - ayetler].

5 - abdulla ibni salam

abdulla ibni salam öz waqtida medinidiki yehudiylarning büyük ölimasi we hemme étirap qilghan, xelq ichide chong inawet tapqan bir katta zat idi. Muhemmed eleyhissalam medinige kelgendin kéyin, u muhemmed eleyhissalamni sinap köridu, peyghemberlik alametlirini tonup yétidu we musulman bolidu. Biraq özining musulman bolghanliqini waqtinche mexpi tutushini resulullahtin ötinidu we yehudiylarning özi toghriliq pikrini anglap béqishni iltimas qilidu. Peyghember eleyhissalam yehudiylarni chaqirip bir jaygha toplaydu we abdulla ibni salam toghriliq néme deydighanliqlirini soraydu. Abdulla ibni salam bu waqitta ulargha yéqin bir jayda yoshurunup turatti. Yehudiylar abdulla ibni salamni teriplep: "u bizning yolbashchimiz we yolbashchimizning oghli, u arimizdiki birdinbir diniy alim kishimiz we diniy alimimizning oghli" déyishidu. Shu waqitta abdulla ibni salam yoshurun'ghan yéridin chiqip, ularni islam dinigha dewet qilidu we ularni tewratta bésharet bérilgen axir zaman peyghembiri muhemmed eleyhissalamgha egishishke chaqiridu. Buni anglighan yehudiylar ghezeptin choqan séliship kétidu we tekebburluq qilip heqiqetni étirap qilishtin bash tartidu. Shu waqitta allah ereblerge xitab qilip bu yehudiy alimi heqqide töwendiki ayetni chüshüridu:

[قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (10)]

"(i muhemmed! Mushriklargha) éytqinki, siler éytip béqinglarchu! Quran allah teripidin chüshken tursa, siler uninggha ishenmisenglar(halinglar qandaq bolmaqchi?) israil ewladidin bir guwahchi (abdulla ibni salam) quranning allah teripidin chüshkenlikige guwahliq bérip iman keltürse, siler tekebburluq qilip imandin bash tartsanglar (halinglar néme bolmaqchi?) shübhisizki, allah zalim qewmni hidayet qilmaydu" [ehqaf sürisi 10 - ayet].

6 - selman farsiy

selman farsiy muhemmed eleyhissalamning medinige kelgenlikini anglap, uni 3 türlük özgichiliki bilen sinap béqish meqsitide yolgha chiqidu. Bu üch türlük özgichilikning birinchisi muhemmed eleyhissalamning sediqe yémeydighanliqi, ikkinichisi uning sowghini qobul qilidighanliqi, üchinchisi ikki targhiqi arisidiki peyghemberlik belgisi idi. Selman muhemmed eleyhissalamning bu özgichiliklirini sham rahibliridin angliwalghan idi. Selman muhemmed eleyhissalamni sinash üchün, bir uwuch xormini uning yénigha élip kélidu we bu "sediqe" dep uninggha sunidu. Muhemmed eleyhissalam xormidin özi birer talmu yémestin yénidikilirige tarqitiwétidu. Selman yene bir uwuch xormini uning yénigha élip kélip bu "hediye" deydu. Bu waqitta peyghember eleyhissalam xormilarni qobul qilip yeydu. Selman peyghember eleyhissalamning ikki targhiqi arisidiki peyghemberlik belgisini körüsh üchün purset izdep yürüp axiri uni köridu we shu haman musulman bolidu.

Yuqiriqilardin bashqimu, zeyd, muheyreq we bashqa köpligen yehudiy alimliri muhemmed eleyhissalamning tewratta bayan qilin'ghan süpetlirige asasen uni tekshürüsh we sinap körüsh arqiliq musulman bolghandek, idris, eshref, semame, eymen we dureyd qatarliq xiristian alimlirimu muhemmed eleyhissalamning injillarda teriplen'gen süpetlirige asaslinip uni tekshürüsh we sinap körüsh netijiside musulman bolghan idi.

Allah taala yoqiriqi yehudiy we xiristian alimlirining quran'gha we muhemmed eleyhissalamgha qarita tutqan heqqaniy puzitsiyisini heqiqetke egeshmigenlerning azghunliqigha delil - pakit qilip keltürdi:

[أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاء بَنِي إِسْرَائِيلَ (197)]

"yeni israil ölimalirining quranni bilishi mushriklargha (quranning rastinla allah sözi ikenlikini körsitidighan) delil bolmamdu?!" [shuera sürisi 197- ayet]

[الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءهُمْ وَإِنَّ فَرِيقاً مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ (146)]

"biz kitab bergenler(yeni yehudiylar bilen xiristianlar) uni(yeni muhemmedni) öz oghullirini tonughandek tonuydu. Ularning bir pirqisi, shübhisizki, heqiqetni bilip turup yoshuridu" [beqer sürisi 146 - ayet].

Hazirqi zaman yawropaliq alimlarning muhemmed eleyhissalam toghriliq éytqanliri

1 - ani bisnto mundaq dep yazidu: "ereb millitining bu ulugh peyghembirining terjimihali we pezilitini tetqiq qilghan her qandaq kishi bu aliyjanab peyghemberge hörmet qilmay turalmaydu. Bu peyghemberning din teshwiqati we turmush jeryanini chüshen'gen kishi muhemmed allah teripidin insanlargha ewetilgen bir ulugh peyghember iken, dep tonushi mumkin. Gerche men sizge éytqan köp ishlar nurghun kishilerge tonushluq bolsimu, lékin men her qétim uning tarixini qaytilap oqughinimda, bu aliyjanab ereb yolbashchisigha nisbeten méningde qaytidin eqide baghlash we hörmet bildürüsh héssiyati qozghilidighanliqini étirap qilmay turalmaymen" [ani bisntoning "muhemmedning terjimihali we uning diniy telimatliri" namliq esiri 4 - bet].

2 - remadéni mundaq dep yazidu: "eger nishani ulugh, qollan'ghan wasitisi kichik, lékin netijisi qaltis bolush ademning tughma qabiliyitini ölcheydighan üch ölchem déyilse, undaqta hazirqi dunyada kimmu muhemmedtek ulugh kishi bilen tenglishelisun? Eng ataghliq dep sanalghan shexslermu peqet qural - jabduq, qanun we émpiriye yaritalidi. Ularning yaratqini peqetla küchlük maddiy hoquq bolup, bular haman özlirining köz aldidila tügep, uningdin birer esermu qalmidi. Lékin bu kishi(muhemmed) armiye, qanun, émpiriye, millet we padishahliqni özgertipla qalmastin, belki shu chaghdiki pütün dunya ahalisining üchtin bir qismini özgertelidi. Bula emes, u yene étiqad we qelblerni özgertiwetti. U ghelibe aldida intayin sewrchan boldi. U özining yüksek iradisini birer émpiriye qurush üchün emes, belki birla étiqadqa béghishlidi. U birkünmu toxtimastin dawamliq namaz oqudi. Uning allah bilen élip barghan sirliq söhbetliri, wapati we wapatidin kéyinmu dawamliq qolgha keltürgen ghelibiliri, mana bularning hemmisi u hergizmu elni aldap nam - abroy qazan'ghuchi bolmastin, eksiche bir qetiy iradilik étiqadchi ikenlikini ispatlap béridu" [remadéniyning "türk tarixi" namliq esiri 276 -277 - betler].

3 - mékir. X. Hart "tarixtiki tesiri eng zor 100 erbab" namliq esirining muqeddimisige mundaq dep yazidu: "men muhemmedni dunyadiki tesiri eng zor erbablar tizimlikining eng béshigha qoyushni tallidim. Buninggha bezi kitabxanlar heyran qélishi we beziler buni chüshenmesliki mumkin. Biraq u heqiqeten tarixtiki din we hakimiyet jehette tengla ajayib netije yaratqan birdinbir ulugh erbabtur" [mékir. X. Hartning "tarixtiki tesiri eng zor 100 erbab" namliq esiri 33 -

bet].

Krést armiyisi sherqqe tajawuz qilghan zamanlarda, xilmu xil yalghan sözler oydurup chiqirilip muhemmed eleyhissalamgha töhmet chaplan'ghan. Hazirda burunqi jemiyet özgirip, din'gha nisbeten kengchilik we idiye erkinlikining tereqqiyatigha egiship, gherb alimlirining muhemmed eleyhissalamning hayati we peziliti toghrisidiki bayanlirida ghayet zor özgirishler meydan'gha kelgen bolsimu, lékin ular muhemmed eleyhissalamning peyghember ikenlikini semimiy hem obiktip halda chüshinishke her qandaq bir tirishchanliq körsetkini yoq. Gherb muhemmed eleyhissalamning aliyjanab xislitini, rastchilliqini, emeliyetchanliqini we qolgha keltürgen ulughwar netijilirini medhiyiligen lékin uning allahning peyghembiri ikenlikini ashkara yaki yoshurun étirap qilmighan. Bu xil öz - özige zit kélidighan ehwal kishini heyran qalduridu. Shübhisizki, ular özlirining muhemmed eleyhissalamgha qarita pisxika halitini muhakime qilip, yene bir qedem ilgirligendila andin muhemmed eleyhissalamning allah teripidin insanlargha ewetilgen heq peyghember ikenlikini choqum bayqaydu.

Muhemmed eleyhissalamning ilgiriki peyghemberlerdin artuqchiliqliri

muhemmed eleyhissalam ilgiriki peyghemberlerge oxshashla allahning heq peyghembiri bolghinining sirtida, iilgiriki peyghemberler érishkinidin perqliq bolghan imtiyazlargha érishken zattur:

1 - ilgiriki peyghemberlerdin her biri özining qewmigila peyghember bolup ewetilgen idi. Emma muhemmed eleyhissalam pütkül dunyagha peyghember bolup ewetildi. Allah mundaq deydu:

[وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (107)] "i muhemmed! Séni biz pütün jahan ehli üchün peqet rehmet qilipla ewettuq" [enbiya sürisi 107- ayet],

[تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا (1)]

"pütün jahan ehlini allahning azabidin agahlandurghuchi bolushi üchün, bendisi muhemmed eleyhissalamgha heq bilen batilni ayrighuchi quranni chüshürgen allahning berikiti büyüktur." [furqan sürisi 1 - ayet].

2 - ilgiriki peyghemberlerning möjiziliri ularning hayat waqtidila küchini körsiteleytti. Peyghemberlerning alemdin ötüshi bilen ularning möjizilirimu ular bilen birge tügishetiti. Mesilen: musa eleyhissalamning hasisini ejdihargha aylandurushi, iysa eleyhissalamning tughma korni saqaytishi qatarliq möjiziler, mezkur peyghemberlerning qolidila küchini körsiteligen bolsimu, ulardin kéyin körülmiginige oxshash. Emma muhemmed eleyhissalamning eng chong möjizisi bolghan quran ta qiyametkiche özining möjizisini namayan qilghuchi we reqiblirige özining munazirisini élan qilip turghuchidur. Öz waqtidiki ereblerning talantliq edibliri quranning ayetlirige oxshash birer ayetni meydan'gha keltürüshtin ajiz kelgenliklirini étirap qilghan bolsa, hazirmu ehwal shundaq, hazirghiche héchkim birer ayetning oxshishini meydan'gha chiqiralighini yoq.

3 - iilgiriki peyghemberlerning sheretliri, ulardin kéyin kelgen peyghemberlerning wasitisi bilen yéngilinip kelgen bolsa, muhemmed eleyhissalamning sheriiti ta qiyametkiche yéngilanmaydu we özgertilmeydu. Chünki muhemmed eleyhissalamdin kéyin peyghember kelmeydu!

4 - muhemmed eleyhissalam qiyamet künidiki chong shapaetning igisidur. Muhemmed eleyhissalamdin bashqa peyghemberlerning bu büyük imtiyazdin

nésiwisi yoq.

Peyghembereleyhissalamni dost tutush

peyghember eleyhissalamni dost tutush - uninggha itaet qilish we uning yoligha izchil egishish bilen bolidu. Peyghemberge itaet qilmastin, uninggha egeshmestin uni dost tutimen dégenlik, peqet quruq dewadinla ibaret birnersidur. Allah mundaq deydu:

[مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ وَمَن تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (80)]

" kimki peyghemberge itaet qilidiken, u allahqa itaet qilghan bolidu (chünki peyghember allahning emrini yetküzidu). Kimki (i muhemmed!) sendin yüz örüydiken, (bilginki) biz séni ulargha közetchi (yeni ularning emellirini közitip, emellirige qarap hésab alghuchi) qilip ewetmiduq " [nisa sürisi 80 - ayet].

Peyghember eleyhissalamni, allahtin bashqa hemmidin artuq yaxshi körüp, uninggha cheksiz ixlas we chongqur muhebbet qilish, uni chin qelbtin söyüsh arqiliq dost tutush kérek.

47/69 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her qandaq bir kishi méni özining ata - anisi, balawaqisi we jimi insanlardin artuq körmigüche heqiqiy muimin bolalmaydu. (buxari: 15)

Tütinchi bap. Rohiy alemlerge iman keltürüsh

rohiy alemler dégen néme?

Rohiy alemler - insanlar idrak qilalmaydighan gheybiy alemler démektur. Kainattiki sheyiler ikki türlüktur. Ularning biri, insandiki héssiy ezalar arqiliq bilgili bolidighan sheyiler bolup, ular: adem, haywan, tagh, derya, térim, derex we bashqa her qandaq maddiy sheyiler, yene biri, héssiy ezalar arqiliq bilgli bolmaydighan sheyiler bolup, ular: perishtiler, jinlar, sheytanlar we bashqilar. Buxil sheyilerni insanlar héssiy ezaliri bilen idrak qilalmighanliqliri üchün, bular gheybiy alemler yaki rohiy alemler, dep atilidu. Gheyblerni peqet allah özila bilidu. Bu heqte allah mundaq deydu:

" [قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ (65)]

allah tin bölek asmanlardiki we zémindikiler gheybni bilmeydu, ular(yeni xalayiq) qachan tirilidighanliqlirini bilmeydu "[neml sürisi 65 - ayet].

Biz yuqirida éytip ötkendek, insanlar héssiy ezaliri arqiliq bilelmigen sheyilerni ishenchlik xewerler arqiliq bileleydu. Mesilen: amérikini körmigen adem amérika dégen döletning bar ikenlikini anglash arqiliq, amérikining barliqidin qetiy shek qilmighinidek, musulmanlar gheybiy alemlerni héssiy ezaliri bilen bilelmigen bolsimu, quran we hedislarning xewerliri arqiliq ularning barliqini bilidu we ishinidu. Gheyblerge iman keltürüsh imanning kamalitidur. Shuning üchün allah taala gheybke ishinishni möminlerning birinchi süpiti qilip "ular gheybke ishen'güchilerdur" déyish arqiliq ularni quranning iptidasidila maxtaydu.

Kainattiki ashkara sheyilerni héchkim inkar qilmaydu. Chünki ularni insanlar héssiy ezaliri arqiliq bilip we körüp turidu. Emma ular héssiy ezaliri arqiliq bilelmigen sheyilerni allah peyghemberlerge wehiy qilish arqiliq bildürgen. Shuning üchün gheybke ishinishning ehmiyiti chong. Chünki gheyblerge ishinish allahning bergen xewerlirini heq we rast dep tesdiq qilghanliqtur.

Perishtiler we ulargha iman keltürüsh

perishtiler - rohiy alemdur. Ular körünmeydighan dunyaning birqismi. Mahiyet jehette, ularda birer nerse istémal qilish yoq hemde uxlashqimu mohtaj emes. Ularni er yaki ayal déyilmeydu. Perishtilerde, insan we haywanlarda bolghinidek, shehwaniyliq yoqtur. Perishtilerge iman keltürüsh imanning asasliq maddiliridin biridur. Ulargha inkar qilish kuprining jümlisidindur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا (136)]

"i möminler! Allahqa, allahning peyghembirige we allah uninggha chüshürgen kitabqa (yeni quran) gha we iligiri allah chüshürgen kitablargha (yeni qurandin burun nazil qilin'ghan samawiy kitablargha) iman keltürünglar. Kimki allahni, allahning perishtilirini, kitablirini, peyghemberlirini we axiret künini inkar qilidiken, u, qattiq azghan bolidu" [nisa sürsi 136 - ayet].

Allahning perishtilirining barliqi heqtur, ular hemishe allahning taet - ibaditi bilen meshghul bolghuchi hörmetlik, itaetchan we mesum bendilerdur. Allah perishtilerni teriplep mundaq deydu

[لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُم بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ (27)]

"allahning perishtiliri hörmetlik bendilerdur, ular allahqa aldi bilen söz qilishqa pétinalmaydu" [enbya sürisi 27 - ayet].

Perishtilerge iman keltürüsh töwendiki 4 mesilige ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu:

1 - ularning barliqigha ishinish. Chünki, perishtilerning bar ikenlikige ishinish islam dinining asasliq eqidiliridin sanilidu.

2 - jibriil, israfil, mikail we ezraillargha oxshash bizlerge isimliri melum bolghan perishitlerge tepsiliy, isimliri bizlerge melum bolmighan jimi perishtilerge ijmaliy iman keltürüsh.

3 - jibrailgha oxshash bizge süpetliri melum bolghan perishtilerning süpetlirige iman keltürüsh. Peyghember eleyhissalam bir hediside jibrailni esli süritide (600 qaniti bilen upuqni yorgigen halitide) körgenlikini bayan qilghan. Perishtiler gahida adem süritidimu körünidu. Hezriti meryemning yénigha kélip, uninggha iysa eleyhissalamning toghulidighanliqidin bésharet bergen perishtimu, er kishining süritide kelgen. Peyghember eleyhissalamghimu jibrail er kishining süritide bir qanche qétim körün'genliki riwayet qilin'ghan.

4 - perishtilerning allah teripidin tapshuriwalghan wezipiliri we emelliridin bizge melum bolghanlirigha ishinish. Mesilen: jibriilning wezipisi, allah bilen uning peyghemberliri otturisida elchilik qilish. Ezrailning wezipisi, ejeli toshqanlarning janlirini élish. Mikailning wezipisi, allahning emri bilen shamallarni qozghash arqiliq bulutlarni heriketlerndürüp, zéminning allah xalighan jaylirigha yamghurlarni yaghdurush. Israfilning wezipisi, qiyamet qayim bolush aldida, birinchi qétimliq sürge püwlesh arqiliq bu dunya hayatining axirlashqanliqini we axiret alimi bashlan'ghan künide, ikkinchi qétimliq sürge püwlesh bilen insanlar tirildürülüshke bashlighanliqini élan qilishtur.

Insanlar tupraqtin yaritilghan bolsa, perishitiler "nur" (yeni yoruqluq) din yaritilghan.

5618/9183 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: perishtiler nurdin, jinlar otning yalqunidin, adem bolsa silerge éytip bérilgen nersidin yaritilghan. (muslim: 2996)

hésiy bolmighan yeni insanlar hésisiy ezaliri arqiliq bilelmigen sheyilerni yoq dep , inkar qilish toghra emestur. Chünki biz bolargha inkar qilmaqchi bolsaq, köngül, jan, eqil we wijdan qatarliqlarghimu inkar qilshimizgha toghra kélidu. Chünki bularnimu héssiy ezalar arqiliq bilgili bolmaydu emesmu. Köngül, jan, eqil qatarliqlarning qandaq ikenlikini körgen kishi yoq. Halbuki dunyada héchkim tirik nerside janning, eqil - höshi jayida bolghan ademde eqil we köngülning barliqini inkar qilmaydu.

Perishtilerning xaraktéri, wezipiliri we makani

perishtilerning xaraktéri - allahqa mutleq itaet qilishtin ibarettur. Ularda kemchilik ötküzüsh we allahqa asyiliq qilish yoqtur. Allah perishtiler toghriliq mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (6)]

" i möminler! Özünglarni we bala - chaqanglarni insan we tashlar yéqilghu bolidighan, rehim qilmaydighan qattiq qol perishtiler muekkel bolghan dozaxtin saqlanglar, u perishtiler allahning buyruqidin chiqmaydu, némige buyrulsa shuni ijra qilidu " [tehrim sürisi 6 - ayet].

Perishtilerdin her birining allah teripidin tapshurulghan ayrim wezipiliri bardur. Ularning beziliri bendilerning yaxshi - yaman emellirini xatirlesh bilen meshghul bolsa, beziliri insanlarni kéche - kündüzning balayi - apetliri we xewp - xeterliridin muhapizet qilish bilen meshghuldur. Beziliri bendilerning janlirini qebzi roh qilish bilen meshghul bolsa, beziliri ölgenlerdin soraq - soal qilish bilen meshghuldur. Ularning beziliri quran uqulghan, allah yad qilin'ghan urunlargha we mesjidlerge bérip ulargha sami bolush bilen meshghul bolsa, beziliri hemishe allahqa sejde qilish arqiliq allahni medhiyilesh bilen meshghuldur. Perishtilerning meshhurliri: jibrail, ezrail, mikail we israfil eleyhissalamlardur. Allah perishtilerning wezipiliri toghriliq mundaq deydu:

[يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ (28)]

"ular (yeni perishtiler) allahning emri boyiche ish qilidu. Allah ularning qilghan we qilmaqchi bolghanlirini bilip turidu. Ular allah razi bolghanlarghila shapaet qilidu. Allahning heywitidin titrep turidu" [enbiya sürsi 28 - ayet].

Allahning belgilimisi boyiche, perishtilerning köp qismi asmanlarda turup allahning emr - permanlirini ijra qilsa, ularning bir qismi zéminda yürüp allahning boyruqlirini yürgüzidu. Démek, ular asmanlar bilen zémin arsida allahqa itaet qilish yolida seyr qilidu.

Jinlar

jinlar - perishtilerge oxshash gheybiy alemlerdin bolup, perishtilerni körgili bolmighandek, ularnimu körgili bolmaydu. Jinlarning barliqigha ishinish imanning asasliq maddiliridin bolmisimu, ularning barliqigha ishinish imanning kéreklik maddiliridin biri, inkar qilish kuprining jümlisidin sanilidu. Chünki, quran kerimde jinlarning barliqi ochuq bayan qilin'ghan. Ularning barliqigha inkar qilish quran kerimning xewerlirige inkar qilghanliqtur. Quran kerimning xewerlirige inkar

qilghan kishi kapir bolidu.

Perishtiler yoruqluqtin yaritilghan bolsa, jinlar ot yalqunidin yaritilghan. Allah jinlarning yaritilishi toghriliq mundaq deydu:

[وَالْجَآنَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ (27)]

"jinlarni ilgiri tütünsiz ot yalqunidin yaratqan iduq" [hijr sürisi 27 - ayet]. Bu ayettin jinlarning ot yalqunidin yaritilghanliqi we ularning insanlardin borun yaritilghanliqi ipadilinidu.

Jinlarning xaraktérimu insanlarning xarektérige oxshashtur, yeni ularning arisida insanlargha oxshash musulman, yaxshi teqwalarmu, yaman, gunahkar, asiylarmu bardur. Allah jinlarning sözlirini hékaye qilip mundaq deydu:

[وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُوْلَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا (14)]

"bizdin musulmanlar we heq yoldin chiqquchilarmu bar, musulman bolghanlar toghra yolni izdégen bolidu" [jin sürisi 14 - ayet]. Jinlarmu qiyamet künide insanlargha oxshash budunyadiki barliq yaxshi - yaman qilmishliridin elwette jawabkarliqqa tartilidu. Ularning arsidinmu yaxshi ishlarni qilip allahni razi qilghanliri sawabqa érishkinidek, yaman ishlarni qilip allahqa asiyliq qilghanliri azabqa duchar bolidu. Chünki ularmu insanlargha oxshash allahqa ibadet qilishqa chaqirilghan we ibadet üchün yaritilghan mexluqattur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (56)]

"jinlarni, insanlarni peqet manga ibadet qilish üchünla yarattim" [zariyat sürsi 56 - ayet]. Jinlarmu insanlargha oxshash gheyblerni bilmeydu. Chünki gheyblerni allahtin bashqa héchkim bilmeydu. Allah quran kerimde, sulayman eleyhissalamning qissisni hékaye qilish arqiliq, jinlarning gheyblerni bilmigenlikliri we hergizmu bilmeydighanliqlirini jakarlap mundaq deydu:

[فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ (14)]

" suleymanning wapatini hököm qilghinimizda (yeni uni wapat qildurghinimizda) suleymanning ölgenlikidin jinlarni peqet uning hasisini yégen qurutlar xewerdar qildi. Suleyman (hasisini qurut yep) yiqilghan chaghda jinlargha éniq boldiki, eger ular gheybni bilidighan bolsa idi, xar qilghuchi azabta (yeni shunche uzaq waqit éghir emgekte) qalmighan bolatti " [sebei sürisi 14 - ayet]. Démek, jinlar gheybni bilmeydu. Emma ular bizlerni köreleydu, biz ularni körelmeymiz. Bu heqte allah mundaq deydu:

[يَا بَنِي آدَمَ لاَ يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَاتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لاَ تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاء لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ (27)

" i adem baliliri! Sheytan silerning ata - ananglarni (azdurup) jennettin chiqiriwetkendek, silernimu azdurmisun, sheytan ularning ewretlirini özlirige körsitish üchün kiyimlirini salghuzuwetken idi (yeni ularning yalingach bolup qélishigha sheytan sewebchi bolghan idi). Sheytan we uning qol astidikiliri silerni köreleydu, siler ularni körelmeysiler, shübhisizki, biz sheytanlarni iman éytmaydighanlarning dosti qilduq" [eiraf sürisi 27 - ayet]. Chünki iblis jinlardin

kélip chiqqan bolup, ularning yaritilghan maddisi birdur. U bolsimu, ot yalquni.

Sheytanlar

sheytanlar - jinlardin kélip chiqqan kapirlar bolup, ular insaniyetning esheddi düshminidur. Sheytanlar hemishe insanlarni toghra yoldin azdurush üchünla tirishidu. Sheytanlarmu jinlargha oxshash jisimsiz mexluqat bolup, ularni körgili bolmaydu. Emma ular bizlerni köridu. Sheytanlar herqandaq yollar bilen insanlarni toghra yoldin azdurup, özlirining teweliridin qiliwélishqa tirishidu. Shunga allah insanlarni sheytanlarning sherridin (yeni yamanliqliri we azdurushliridin) saqlinishqa we allahtin ularning sherridin panah tileshke chaqiridu. Allah bizge sheytanlardin saqlinishning usulini ögitip mundaq deydu:

[وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (36)]

"eger sheytan séni weswese qilip (yaman ishlargha küshkürtse) allahqa sighinip (sheytanning sherridin) panah tiligin" [fussilet sürisi 36 - ayet].

Allah insanlarni sheytanlarning weswesilirige egishishitn tosup mundaq deydu:

[وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاء مِن دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا (50)]

" öz waqtida biz perishtilerge: "ademge sejde qilinglar" déduq, iblistin bashqa hemmisi sejde qildi, iblis jinlardin idi. Shunga ü perwerdigarining itaitidin chiqti. Méni qoyup iblisni we uning ewladini dost qiliwalamsiler? Halbuki, ular silerge düshmendur, iblis zalimlar üchün némidégen yaman bedel! (yeni allahqa ibadet qilishning ornigha sheytan'gha choqunush némidégen yaman!) " [kehf sürisi 50 - ayet].

Iblis - sheytanlarning atisi. U jinlardin kélip chiqqan rezil mexluqtur. Allah iblisning kélip chiqishi heqqide toxtilip:

« كَانَ مِنَ الْجِنِّ »"yeni "iblis jinlardin idi" deydu. [kehf sürisi 50 - ayet].

Iblis - eng esheddi kapir bolup, uning kapir bolup kétishining sewebi mundaq: allah adem eleyhissalamni yaritip bolghinidin kéyin, iblisni pütün perishtiler bilen birlikte adem eleyhissalamgha hörmet bildürüsh üchün sejde qilishqa boyrughanda, hemme perishtiler sejde qilsa, iblis tekebburluq qilip allahning buyruqini beja keltürmeydu. Bu sewebtin allah uni öz himayisidin qoghlap, kapirlarning qataridin qiliwétidu. Iblis adem eleyhissalamning sewebi bilen allahning lenitige uchrap, kapir bolup ketkini üchünla, adem eleyhissalamning esheddiy düshminige aylinidu. Netijide, uni azdurup, uning jennettin chiqip kétishigimu sewebchi bolidu. Shundin bashlap iblisning ewladliri bolghan sheytanlarmu adem eleyhissalamning ewladliri bolghan insanlargha menggülük düshmen bolup kelmekte. Allah quran kerimde bu qissini mundaq bayan qilidu:

[وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلاَئِكَةِ اسْجُدُواْ لآدَمَ فَسَجَدُواْ إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ (34) وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ (35) فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُواْ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ (36)]

" öz waqtida perishtilerge: "ademge sejde qilinglar" déduq, iblistin bashqa hemmisi sejde qildi, iblis (sejde qilishtin) bash tartti, tekebburluq qildi, u kapirlardin bolup ketti [34]. Biz(ademge): "i adem! Sen xotunung (yeni hewwa) bilen jennette turunglar! Jennettiki nersilerdin xalighininglarche kengtasha yep - ichinglar, bu derexke yéqinlashmanglar (yeni méwisidin yémenglar), bolmisa (özünglargha) zulum qilghuchilardin bolup qalisiler" déduq [35]. Sheytan u ikkisini téyildurdi (yeni meni qilin'ghan derexning méwisini yégüzüp xatalashturdi), turuwatqan jennettin chiqardi. (ademge, hewwagha, iblisqa) "bir - béringlar bilen öchekeshken halda (jennettin yer yüzige) chüshünglar, yer yüzide waqitliq (ejilinglar toshquche) yerlishinglar we (németlerdin) behrimen bolunglar" déduq " [beqer sürisi 34 - 35 - 36 - ayetler].

Sheytanlarning barliqigha ishinish imanning asasliq maddiliridin bolmisimu, ularning barliqi quran kerimde bayan qilin'ghanliqi üchün, ularning barliqigha ishinish imanning kéreklik maddiliridin biri, inkar qilish kuprining jümlisidindur.

Sheytanlarning xaraktéri - pütünley yamanliqtin ibaret bolup, sheytanlar herxil yollar bilen insanlarning köngüllirige yamanliqning, azghunliqning weswesilirini sélish arqiliq, ularni toghra yoldin azdurushqa tirishidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ (6)]

"sheytan heqiqeten silerge düshmendur. Uni düshmen tutunglar. Sheytan özining tewelirini ehli duzaxtin bolushqa chaqiridu" [fatir sürisi 6 - ayet].

Sheytanlar allahning taitidin yiraqlashqan, imani ajiz, iradisi mustehkem bolmighan kishilerni azdurup kételeydu. Emma hemishe allahning itaitide bolghuchi, teqwadar, iradilik we ixlasmen zatlarni sheytanlar héchbir yol bilen azdurup kételmeydu. Allah taala sheytanlarning atisi iblisning buheqtiki iqrarini hékaye qilip mundaq deydu:

[قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ (82) إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ (83)]

"(iblis éyttiki) izziting bilen qesemki, ularning hemmisini choqum azdurimen, ulardin peqet tallan'ghan bendiliringla buningdin mustesna (yeni ularni azduralmaymen)" [sad sürisi 82 - 83 - ayetler].

Allahning tallan'ghan bendiliri imani kamil, teqwadar, iradilik we ixlasmen zatlardur.

Bu dunya imtihan dunyasi bolup, yamanliq bolmisa yaxshiliqning qedir - qimmiti bilinmeydu. Shunga allah jennetni yaritish bilen birge duzaxnimu yaratqan. Chünki duzax bolmisa jennetning qedir - qimmiti bilinmeytti. Shunga allah öz hékmitige asasen insanlarni bu imtihan dunyasigha ewetish bilen birge ularning ziyinigha sheytanlarnimu ewetken we sheytanlargha insanlarni azdurush qabiliyitini bergen. Qedimde adem eleyhissalam toghra yol we yaxshiliqning, iblis bolsa azghunluq we yamanliqning wekili bolup ötken bolsa, kéyin we ta hazirmu adem eleyhissalamning ewladliridin bir qisim kishiler, yeni peyghemberler we ulargha egeshken mömin zatlar toghra yol we yaxshi ishlargha, sheytanlar azghunluq bilen yaman ishlargha wekillik qilghan halda ömür sürmekte. Biz etrapimizdiki sheyiler we tarixlargha qaraydighan bolsaq, hayatliq ezeldin ziddiyetler bilenla dawam qilip kelgenlikini we dunyaning héchbir yéride qarshiliqsiz, ziddiyetsiz jemiyetning tépilmaydighanliqini, herqandaq bir jemiyet ziddiyet we qarshiliqlar arisida dewr süriwatqanliqini ochuq köreleymiz. Hemde

ziddiyet hayatning qanuniyiti ikenlikini bileleymiz.

Démek: ziddiyetsiz jemiyet bolmaydu! Sheytanlar her zaman insanlarning esheddiy düshmenliridur. Dunyadiki bir - birige qarshi ziddiyetlik küchlar zamanlarning ötüshi yaki bashqa sewebler bilen bir - birige dost bolushup kétishi mumkin belki shundaq bolghanlarmu bar emma adem ewladi bilen sheytanlarning otturisidiki bu ziddiyet menggü hel bolmaydighan we ebedi shundaq dawam qilidighan alahide chong ziddiyettur. Shunga allah adem eleyhissalamdin bashlap pütün peyghemberlerge we ularning ummetlirige sheytanlardin yiraq bolushni qayta - qayta tewsiye qilip kelmekte. Kimki sheytanlargha aldinip ketmestin, allah terepke burulup özini allahning dinigha béghishlaydiken, u, allahning himayisi astigha kirgen bolidu. U allahning himayiside bolghaniken, uninggha sheytan ziyan yetküzelmeydu. Kimki allahni untup sheytanlarning weswesilirige we neyrenglirige aldinip, ularning qoynigha özini atidiken, u, sheytanlarning tewelirige aylinip qalidu - de, sheytanlar bilen birge duzaxqa menggülük tewe bolidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (36) وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ (37)]

"kimki méhriban allahni yad étishtin (yeni qurandin) yüz örüydiken, biz uninggha sheytanni musellet qilimiz, sheytan uninggha hemishe hemrah bolidu. Shübhisizki sheytanlar ularni toghra yoldin tosidu. Ular bolsa özlirini toghra yolda dep guman qilidu" [züxruf sürisi 36 - 37 - ayetler].

Beshinchi bap. Allahning kitablirigha iman keltürüsh

allah teripidin chüshürülgen kitablar we uning mezmunliri

allahning kitabliri - allah peyghemberlerge chüshürgen muqeddes kitablardur. Ular samawiy kitablar dep atilidu. Allah bu kitablarni - peyghemberlerning wasitisi arqiliq insanlarni yaman yollardin qayturup , bir allahqila ibadet qilishtek toghra yolgha bashlap, ularni dunya we axiretning saadetlirige érishitürüsh üchün chüshürgen. Allah bu heqte mundaq deydu:

[الَر كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (1)]

"bu quran shundaq bir kitabturki, (i muhemmed!) uni sanga kishilerni pewerdigaringning izni bilen kuprining qarangghuluqidin imanning yuruqluqigha chiqrishing üchün, ghalib, (hemme tillarda) medhiyilen'gen allahning yoligha (bashlishing üchün) chüshürduq" [ibrahim sürisi 1 - ayet].

Allah chüshürgen kitablarda, kainatning yaratquchisi we uning perwish qilghuchisi yalghuz allah ikenliki we allahtin bashqa ibadetke heqliq bolghan mebud berheq yoq ikenlikining bayani, insanlarning dunya we axiretlik saadetliri üchün kéreklik mesililer, ilgiriki peyghemberler we ummetlerning qissiliri, hertürlük paydiliq wez - nesihetler, axiret alemining xewerliri, dua we ibadetlerning usul we sistémliri, ijtimaiy we kishilik hayatning qanun, prinsipliri qatarliqlar sözlen'gen.

Peyghemberlerning hemmisige kitab chüshürülgen emes, belki ularning az

qismigha kitab chöshürülgen bolsimu, köpinchisige allahtin wehiyla kéletti. Ular allahtin kelgen wehiyning rohini ummetlirige yetküzüsh arqiliq, ularni din'gha dewet qilatti.

Allah teripidin chöshürülgen kitablar quran kerimning bayan qilishi boyiche töwendikilerdin ibaret:

1 - tewrat - musa eleyhissalamgha chöshürülgen.

[إِنَّا أَنزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ (44)]

"biz heqiqeten (musagha) tewratni nazil qilduq, tewratta (toghra yolgha yétekleydighan) hidayet we nur bar" [maide sürisi 44 - ayet].

2 - zebur - dawud eleyhissalamgha chöshürülgen.

[وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا (163)]

"dawudqa zeburni ata qilduq" [nisa sürisi 163 - ayet].

3 - injil - iysa eleyhissalamgha chöshürülgen.

[ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ (27)]

"arqidin meryem oghli iysani ewettuq, uninggha injilni ata qilduq" [hedid sürisi 27 - ayet].

4- quran - muhemmed eleyhissalamgha chöshürülgen:

[إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ * (2)]

"shübhisizki, silerni chüshensün dep uni erebche quran qilip chüshürduq" [yüsüp sürsi 2 - ayet].

Peyghember eleyhissalamning hedislirige köre, yoqiriqilardin bashqimu bezi peyghemberlerge samawiy kitablar chöshürülgenliki melum. Ular töwendikilerdin ibaret:

adem eleyhissalamgha 10 betlik, ibrahim eleyhissalamgha 10 betlik, shish eleyhissalamgha 50 betlik, idiris eleyhissalamgha 30 betlik kitablar chöshürülgen.

Quran kerimdin ilgiriki samawiy kitablar peyghemberlerge allah teripidin diwan qilin'ghan halda, bir yoli chöshürülgen bolsa, quran kerim allahning emri bilen jibrail eleyhissalamning muhemmed eleyhissalamgha weqelerning telibige we sharaitlarning teqezzasigha munasip halda, az - azdin oqup bérishi netijiside, wehiy yoli bilen toluq 23 yil ichide tedrijiy chöshürülgen. Muhemmed eleyhissalam jibrail eleyhissalamning wastisi bilen allahtin tapshurup alghan quran kerimni allahtin chüshken péti kem - ziyade qilmastin, birer heripke chaghliq özgertiwetmestin islam ummitige eynen yetküzüsh arqiliq özining elchilik burchini toliqi bilen ada qilghan.

Wehiy sözining lughettiki menisi - ilham démektur. Emma wehiyning sheret istémalidiki menisi: allahning peyghemberge béwasite yaki perishtining wasitisi bilen söz qilishi démektur. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَن كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ (51)]

"allah herqandaq ademge peqet wehiy arqiliq yaki perde arqisida yaki perishtidin bolghan bir elchini ewetip öz izni bilen uninggha xalighan wehiyni qilish arqiliqla söz qilghan" [shura sürisi 51 - ayet].

Allahning peyghemberlerning wasitisi bilen insanlarni toghra yolgha bashlash üchün ulargha kitablarni chüshürgenliki we bu kitablar arqiliq insanlargha toghra yolni körsitip, ularni uninggha chaqirghanliqi, ularni yaman yollardin tosup uning

aqiwitidin agahlandurghanliqi heq we rasttur.

Allahning kitablirigha iman keltürüshning mezmunliri

allahning kitablirigha iman keltürüsh töwendiki 4 mesilige ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu:

1 - peyghemberlerge kelgen samawiy kitablarning rastinla allah teripidin chöshürülgen heq kitablar ikenlikige chin ishinish.

2 - allah taala bizge isimlirini bildürgen quran, tewrat, injil we zebur qatarliq samawiy kitablargha tepsiliy; isimliri bizge melum bolmighanlirining hemmisige ijmaliy iman keltürüsh.

3 - quran kerimning pütün xewerlirige we bashqa samawiy kitablarning özgertilishtin saqlinip qalghan xewerliridin quranning tesdiqlighanlirigha ishinip, uni tesdiq qilish.

4 - samawiy kitablarning emeldin qaldurulmighan ehkamlirigha emel qilish.

Allahning kitablirigha iman keltürüshning eng chong paydisi imanning toluqlinishidur. Chünki allahning kitablirigha iman keltürmigen kishining imani toluqlanmaydu. Netijide, musulman bolalmaydu.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا (136)]

"i möminle! Allahqa, allahning peyghembirige we allah uninggha chüshürgen kitab quran'gha we ilgiri allah chüshürgen kitablargha(yeni samawiy kitablargha) iman keltürünglar. Kimki allahni, allahning perishtilirini, kitablirini, peyghemberlirini we axiret künini inkar qilidiken, u qattiq azghan bolidu" [nisa sürisi 136 - ayet]. Mundin bashqa paydilirimu köptur. Ulardin:

1 - allahning herqandaq bir qewmge peyghemberlerning wasitisi bilen kitablarni chüshürüp, ularni dunya we axiretning saadetlirige bashlighanliqini tonup, allahning insanlargha qilghan rehmet we shepqetlirini bilish we uninggha layiq shükür ada qilish.

2 - allahning kitabliridiki ilahiy desturlargha emel qilish arqiliq dunya we axiretning saadetlirige érishish.

3 - allahning her qewmge ularning ehwaligha munasib halda sheret belgiligenlikidiki ulugh hékmitini tonush.

4 - allahning yuqiriqi népmetlrige layiqida shükür ada qilish.

Altinchi bap. Teqdir - qaza we qederge iman keltürüsh

kirish söz

qazayi qederge ishinish islam eqidillirining biri hisaplinidu. Islam eqidisi allahqa ishinish asasigha qurulghan we allahning isim -süpetlirini toghra bilish üstige bina qilin'ghan. Islam dini allah taalagha kamalet süpetliri, büyüklük, güzellik süpetliri we maxtash amillirini wajip qildi. Bu mesilide eqil wehyige maslashti, andin ilahgha wajip bolghan kamalet tepsili bayan qilindi.

[الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى (2) وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى (3)]

" u pütün mexluqatni yaratti, ularni béjrim yartti(yeni chirayliq we munasip shekilde) qildi. Mexluqatqa paydiliq ishlarni teqdir qildi, ulargha paydilinish yollirini körsetti", (süre eila- 2~3- ayet).

Kengri ilimning, toluq iradining we kamil qudretning süpetliri allahning özige xas. U xalighan nersilerni qilalaydu. Qiliwatqan ishlirini bilidu. "bilish" iman keltürüshke tégishlik ishlarning qataridin sanilidu.

Qazayi qeder eqidisi mushu süpetler üstige qurulghan, teqdirge ishinish allahqa bolghan imanni toluqlighuchi qismidur we imanning ochuq heqiqetliridin bolghan asasidur.

Shundaq, allahning ilmi hemme nersidin kengridur, u hemme nersidin toluq xewerdardur. Allahning ilmi makanlar her xil, zamanlar xilmu- xil bolsimu hemmini bilip turidu, héchqandaq bir sheyi allahning ilmidin(bilishidin) qéchip qutulalmaydu. Hayat sahesidiki yaxshiliq, yamanliq, umid, qorqush, xushalliq we qayghudin ibaret hayat körnishlirining hemmisini ilahi ilim(bilish) nahayiti inchikilik bilen özleshtürgen.

[وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلاَ تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء وَلاَ أَصْغَرَ مِن ذَلِكَ وَلا أَكْبَرَ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (61)]

" sen qaysi halette bolmighin, qurandin qaysi nersini oqumighin, siler qaysibir ishni qilmanglar, uning bilen boluwatqan waqtinglarda haman biz silerni közitip turimiz, asman - zémindiki zerre chaghliq nerse we uningdin kichik yaki chong nerse bolsun, héchqaysisi allahning bilishidin chette qalmaydu, ularning hemmisi lewhulmehpuzda xatirilen'gendur." (süre yünüs-61-ayet).

Din düshmenliri islam eqidisige hujum qilip, u heqte her türlük sheklerni tashlap, musulmanlarning bügünkidek ehwalgha kilip qélishi teqdirge ishen'genliktin bolghan dep heqiqetni setleshtürwéitishke urunup keldi. Emeliyette musulmanlarning bügünkidek ehwalgha kilip qélshigha teqdirge ishinish sewepchi bolghan emes, belki musulmanlarning teqdir mesilisini toghra chüshünelmesliki, öz yolida toghra muamile qilalmasliqi, dinining pirinsiplirini toluq özleshtürelmesliki we dinigha emel qilmasliqi sewep bolghan.

Epsuslinarliq teripi, hazirgha qeder köpligen musulmanlar özidiki illet, kisel we düshmenlirining hiyle - mikirini bilmey yürüydu. Shu seweptin ular öz ixtiyari bilen qiliwatqan nachar qiliqlirigha teqdir mesilisini bana körsitip, mesuliyettin qéchishqa urunmaqta.

Bir küni bir kishi bir alim kishidin insan ixtiyarimu yaki ixtiyarsizmu? Dep soraptu. Alim kishi, insan ikki xil bolidu: bir türi sheriqte, yene bir türi gheripte yashaydu, birnchi türidiki insan ixtiyarisz, yene birisi ixtiyari hör insandur dep jawap biriptu. Héliqi sual sorighan kishi bu jawapni chüshinelmey bu néme dégen gep? Men özliridin insanda erkin irade, musteqil qudret barmu? Insan irade we qudirti bilen xalighan nersilerni qilalamdu yaki bir ishlarni qilishqa mejburlinamdu? Dep sorawatimen deptu. Alim kishi :"men sanga gheriptiki insan musteqil, sherqtiki insan mustemlikige qalghan dep jawap berdimghu deptu. Chünki gheriptiki insanda irade we iqtidar qudret tépilidu, sherqtiki insanda u ikki nersining héch birsi tépilmaydu!.

Gheriplikler özlirining musteqil eqli barlighini his qilip, eqlini ishqa sélip ajayip nersilerni keship qilip chiqti, nurghun ijadiyetlerni yaratti, iradisi barliqini his qilip, qeti irade baghlap bashqa milletlerni öz menpeetige boysundurdi. Iqtidar we qudriti barliqini his qilip sheriq we gheripni kizip ajayip nersilerni yasap chiqti.

Insaniyet medeniytige köz yumghili bolmaydighan derjide hesse qoshti.

Emma bizchu, hazirghiche insanning tepekkür qilalaydighan erkin eqli barmu? Irade baghliyalaydighan iradisi barmu? Herketlineleydighan küch qudirti barmu? Dep sorap yürimiz.

Bu izdinish arqiliq islam oghlanilirining dinini toghra chüshünüshini, shu arqiliq xizmet we emelge atlinishini umid qilimen. Teqdirge ishnish eqidisi her qandaq sharaitta qorqmastin allahning kainattiki qanunigha riaye qilghan, ishilarning sewebini toluq qollan'ghan halette emel qilishiqa ittiridu. Shuni bilish kérekki, allah teqdir qilghan netijilerge sewepsiz yetkili bolmaydu. Sewepsiz netijige irishkili bolmasliq dunya we axiretning ishlirida oxshashla birdektur. Dunya we axirettiki allahning qanuni birdur. Bu toghrida allah mundq deydu:

[لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ (11)]

" herbir ademning aldi - keynide allahning emri boyiche uni qoghdaydighan nöwetchi perishtiler bar. Her qandaq bir qewm özining ehwalini özgertmigüche (yeni allahning bergen németlirige tuzkorluq qilip gunahlargha chümmigiche) allah ularning ehwalini özgertmeydu (yeni allah ulargha bergen német, xatirjemlik we izzet - hörmetni élip tashlimaydu), allah birer qewmni halak qilmaqchi (yaki azablimaqchi) bolsa, uninggha qarshi turghili bolmaydu, ulargha azabni depi qilidighan allah tin bashqa igimu bolmaydu ", (süre reide- 11- ayet).

Teqdirge ishinish

teqdirge iman keltürüsh imanning asasi we idologiyening merkizi hisaplinidu.

Teqdirning menisi : kainat we kainattiki barliq sheyiler texminen heriket qilmaydu, kainatta birer ish tasadipi yaki ehmiyetsiz peyda bolup qalmaydu. Allahning ilmi, ishlar yüz birishtin ilgiri bileleydighan ezeli bilishdur. Allah taala u ishlarning zamani, orni, miqdari, shekli, xususiyetliri, süpetliri we ehwalini teqdir qildi. U ishlarni (yeni kainatta yüz biridighan ishlarni) yézip xatirlidi, héchqandaq bir nersini untup qalmidi. U ishlar allahning iradisi we qudirti bilen allah teqdir qilghan shekilde yüz biridu yaki peyda bolidu. Allah mundaq deydu:

[إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ (49)]

" biz heqiqeten hemme nersini ölchemlik yarattuq ", (süre qemer- 49- ayet).

[الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا (2)]

" asmanlarning we zéminning padishahliqi allahqa xastur, allahning balisi yoqtur, padishahliqta shérikimu yoqtur, allah hemme nersini yaratti, andin (özining xahishi boyiche) uninggha munasip ölchemni belgilidi ", (süre furqan- 2- ayet).

Allah taalaning bir nersini teqdir qilshining menisi, töt heqiqetni ispatlashni öz ichige alidu.

Birinchi: allah taala ishlarni peyda bolushtin yaki yüz birishtin ilgiri bilidu, allahning ilmidin héchqandaq bir nerse qéchip qutulalmaydu. Allah ishlarni sadir bolushtin ilgiri, qandaq sadir bolidighanliqi, qachan we qeyerde sadir bolidighanliqini bilidu. Allah mundaq deydu:

[وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلاَ تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء وَلاَ أَصْغَرَ مِن ذَلِكَ وَلا أَكْبَرَ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (61)]

" sen qaysi halette bolmighin, qurandin qaysi nersini oqumighin, siler qaysibir ishni qilmanglar, uning bilen boluwatqan waqtinglarda haman biz silerni közitip turimiz, asman - zémindiki zerre chaghliq nerse we uningdin kichik yaki chong nerse bolsun, héchqaysisi allahning bilishidin chette qalmaydu, ularning hemmisi lewhulmehpuzda xatirilen'gendur ", (süre yünüs- 61- ayet).

[وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (59)]

" quruqluqtiki, déngizdiki nersilerning hemmisini allah bilidu, (derextin) tökülgen yapraqtin allah bilmeydighan birsimu yoq, meyli qarangghu yer astidiki birer dane uruq bolsun, meyli höl yaki quruq nersiler bolsun, hemmisi(allahqa melum bolup) lewhulmehpuzda yézilghandur", (süre enam- 59- ayet).

Allah yüz biridu dep bilgen nerse sheksiz yüz biridu, yüz bermeydu dep bilgen nerse hergiz sadir bolmaydu. Xususi süpet we mueyyen sharaitta yüz biridu dep bilgen nerse sheksiz halette shu süpet we shu sharaitta yüz biridu, mexluqlar allahning ilmdin bir nersini özgertishke qadir emes.

Ikkinchi: kainatta sadir bolidighan nersilerning hemmisi allahning ötkür xahishi we iradisi bilen sadir bolidu. Ish heriket élip barghan yaki söz qilghan kishi bu dairidin chiqip kitelmeydu. Allah quranda mundaq deydu:

[وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نِبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاء رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ (112)]

" shuningdek (yeni bu mushriklarni sanga düshmen qilghandek) insanlar we jinlarning sheytanlirini her bir peyghemberge düshmen qilduq, ular aldash üchün shérin sözler bilen bir - birige weswese qilidu, eger perwerdigaring xalisa, ular bu ishni (yeni peyghemberlirige düshmenlikni) qilmaytti, ularni özliri tüzgen hiyle - mikirliri bilen qoyup bergin (allah sanga ulargha qarshi yardem béridu) " (süre enam- 112- ayet).

[تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُواْ فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا اقْتَتَلُواْ وَلَكِنَّ اللّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (253)]

" eger allah xalighan bolsa idi, ulardin kéyin kelgen ümmetler ulargha roshen deliller kelgendin kéyin öz ara urushmas idi, lékin ular ixtilap qilishti, bezisi iman éyitti, bezisi kapir boldi, eger allah xalighan bolsa idi, ular öz ara urushmas idi.lékin allah xalighinni qilidu" (süre beqer- 253- ayet).

Shuning üchün musulmanlar: " allah xalighan nerse bolidu, xalimighan nerse bolmaydu " dégen sözide birdek ittipaqlashti.

Üchinchi: kainatta her bir nerse allahning mexluqidur, allahning qudirtining

tesiridur, yartish ishlirida allahning shiriki yoq.

Tötinchi: allah taala kainatta yüz béridighan ishlarning hemmisini qedimdin tartip " lewhulmehpuz " din ibaret qéshidiki bir kitapqa xatirlidi. Allah quranda mundaq deydu:

[مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (22)]

" yer yüzidiki barliq hadisler we özenglar uchirghan musibetler biz ularni yartishtin burun lewhulmehpuzda yézilghan, bu(ish) shubhisizki, allahqa asandur" (süre hedid- 22- ayet).

[قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (51)]

" éytqinki, ‹bizge peqet allahning teqdir qilghan nersisi yétidu, u bizning medetkarimizdur. Möminler allahqa tewekkül qilsun (yeni möminler hemme ishni allahqa tapshursun, undin bashqa héch ehedige yölenmisun)›", (süre tewbe- 51- ayet).

4596/7635 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning arqisigha min'gishiwalghanidim. U: i oghlum! Men sanga bir qanche kelime ögitip qoyay. Allahning buyruqlirigha ching yépishqinki, alle séni qoghdaydu. Allahning buyruqlirigha izchil emel qilghinki, alleni köz aldingda tapisen. Bir nerse sorisang, alletin sorighin. Yardem tiliseng, alletin tiligin. Bilip qoyghinki, barliq ümmet sanga payda yetküzüsh üchün bir yerge yighilsimu, alle sanga pütüwetkendin bashqa héchqandaq payda yetküzelmeydu. Eger barliq ümmet sanga ziyan yetküzüsh üchün yighilsimu, alle sanga pütüwetkendin bashqa héchqandaq ziyan yetküzelmeydu. Qelemler kötürüldi, betler qurudi. (tirmizi: 2516)

teqdirge iman keltürgenlik ilahi kamaletning teqezzasigha iman keltürüshtur. Islam dini élip kelgen teqdirge ishinish mesilisi bext teleyge yaki tasadipiliqqa ishinish emes, u ilahi kamaletning teqezzasigha ishinishtur, islam eqidisi ilahi kamaletning teqezzasi bilen alahide bolghan.

Islam eqidisi ilahliq mesilisidiki pelsepilerning xiyalliri we dinlarning burulishini tüzlidi. Her xil pelsepiler we dinlar tesewwur qiliwatqan ilah islam dinidiki ilah emes, islam dinidiki ilah hemme nersilerning padishahi, yartish we buyrush salahiytige ige zat, alemlerning perwerdigari, hemme nerisini yaratquchi, hemme ishlarni kontirol qilghuchi zattur. Héch qandaq bir nerse u ilahning hökümranliq dairsidin chiqip kitelmeydu, özi xalighanche hököm qilidu, iradisi boyiche ish qilidu, asman we zémindiki héchqandaq bir nerse u zatqa mexpi bolup qalmaydu.

U ilah nahayiti séxi, adil, mihriban, rehimdil, hemmini bilgüchi, hikmet bilen ish qilghuchi zattur. U ilah héch bir mexluqqa zulum qilmaydu, bir insanni bashqilarning jinayiti bilen jazalimaydu, bir ademning qilghan ish heqqini kimeytip qoymaydu we zaya qilwetmeydu. Allah taala xataliqsiz jazalimaydu, yaxshiliqning ejrini zaya qiliwetmeydu belki ejirini hessilep biridu. Kainatta yüz biriwatqan ishlarning hemmisi bu ilahning teqdiri, kontirolliqi, iradisi, bilishi we hikmet teqezzasi bilen bolidu, teqdirge iman keltürüsh mana mushundaq bolidu. Tasadipiliqqa ishinish yaki bext teleyge ishinish teqdirge iman keltürgenlik bolmaydu.

Teqdirge iman keltürüsh dégen allahning ilmining kengliki, iradisining omumluqi, qudirtining kengirliki, kainattiki her qandaq bir nersining ilahi ikenlikige ishinishtur. Kainatta yüz biriwatqan yaki sadir boluwatqan ishlar ilgiriki pilan, qedimqi tedbir, hemmini bilgüchi, hemmidin ghalib zatning teqdir qilishgha binaen bolidu.

Qaza

qaza- allahning shu aldinala bilgini we belgiliginige asasen, kainatta bolidighan barliq hadisler we insanlar teripidin sadir bolidighan ish - paaliyetlerni wujutqa chiqirishi démektur.

Qaza we qederning menisi - bezi kishiler chüshen'gendek - allahning özi teqdir qilghan nersisige bendilerni zorlighanliqi emes. Belki uning eksiche, insan xalighan ishni qilish yaki qilmasliqta mutleq erkindur. Allah shunga insan'gha herqandaq ishlarni qilish yaki terk étishte erkin irade, xahishni we uninggha yéterlik qabiliyetni bergen. Birer ishni qilishta erkin bolalighan adem, uni terk étishtimu erkindur. Allahning, birer bendining kélichekte qilidighan ishlirini aldinala bilip uni shundaq teqdir qilghanliqi we emeliyette bu ishlarning allahning bilgini we belgiligini boyiche wujutqa chiqip emelge ashqanliqi u bendining iradisi we xahishining sirtida bolghan ish emes. Belki bendining irade we xahishigha asasen emelge ashqan ish. Chünki insanda her qandaq bir ishni qilish yaki terk étishte erkin irade bar. Allah bu heqte mundaq deydu:

[إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (7)]

" eger kapir bolsanglar allah silerdin bihajettur, allah bendilirining kapir bolushigha razi bolmaydu. Eger siler shükür qilsanglar, allah silerning qilghan shükürünglardin razi bolidu, bir gunahkar adem bashqa birawning gunahini üstige almaydu (yeni her adem qilghan gunahigha özi jawabkar bolidu), andin siler perwerdigaringlarning dergahigha qaytisiler, allah qilmishinglarni silerge éytip béridu, allah heqiqeten dillardiki sirlarni toluq bilgüchidur " [zümer sürisi 7 - ayet].

Allah peyghember eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاء فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاء فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاء كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءتْ مُرْتَفَقًا (29)]

" (i muhemmed!) "(bu) heq (quran) perwerdigaringlar teripidin nazil bolidu, xalighan adem iman éytsun, xalighan adem kapir bolsun" dégin, biz heqiqeten kapirlar üchün tütün perdiliri ularni oriwalidighan otni teyyarliduq, ular (teshnaliqtin) su telep qilsa, ulargha meden éritmisige oxshash, yüzlerni köydürüwétidighan (nahayiti qiziq) su bérilidu, bu némidégen yaman sharab! Jehennem némidégen yaman jay!." [kehf sürisi 29 - ayet].

Qaza we qederge iman keltürüsh islam dinida iman keltürüshke buyrulghan alte imanning biridur. Qaza we qederge iman keltürmigen, ishenmigen ademning imani qobul emes.

Qaza we qederge iman keltürüsh töwendiki 4 heqiqetke ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu. Ular töwendikiche:

1 - kainatta bolup turghan herqandaq paydiliq hadisler, mesilen:

yamghurlarning yéghishi, ziraetlerning mol husul bérishi, derexlerning méwe bérishi, dunyada yüz bérip turghan her qandaq ziyanliq hadisler, mesilen: yer tewresh, waba, qorghaqchiliq, su apiti qatarliqlarning hemmisi allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu. Bu hadisilerni we ularning seweblirining hemmisini allah yaratqandur, dep ishinish.

2 - dunyadiki her qandaq yaxshiliqlar, mesilen: tinchliq, amanliq, ten saqliqi, xatirjemlik, bayashatliq we uningdiki her qandaq bextsizlikler, mesilen: urush, ölüm, késellik, dert, japa - musheqqetler hemmisi allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu, bularni we bularning seweblirining hemmisini allah özi yaratqan, dep ishinish. Allah bu heqte mundaq deydu :

[وَإِن يَمْسَسْكَ اللّهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُ إِلاَّ هُوَ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدُيرٌ (17)]

"eger allah sanga birer külpet yetküzse, uni allahtin bashqa héchkim kötürüwételmeydu. Eger allah sanga birer yaxshiliq yetküzse (u chaghda uninggha héchkim arilishalmaydu), chünki allah her nersige qadirdur" [enam sürsi 17 - ayet].

3 - mexluqatlarning yürüsh - torush, yéyish - ichish we bashqa barliq ishliri peqet allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu. Allah bu ishlarni yaritish bilen birge insanlargha ularni qandaq yosunda qollinish ixtiyarini we qabliyitini bergen, dep ishinish. Allah mundaq deydu:

[هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (15)]

"allah silerge zéminni méngishqa asan qildi, zéminning etrapida ménginglar. Allahning (bergen) rizqidin yenglar, siler tirilgendin kéyin allahning dergahigha qayturilisiler" [mulk sürisi 15 - ayet].

4 - insanlarning qolidin kélidighan her qandaq yaxshiliq we yamanliqni teqdir qilghuchi allahdur. Lékin bu ishlarning herqaysisini qilish yaki terk étish insanlarning ixtiyarida bolup, bu ixtiyarni ulargha allah bergen, dep ishinish.

Allah ezelde insanlarning kélichekte qilidighan yaxshi - yaman her qandaq ishlirini éniq bilgenliki üchün, ularni shu boyiche bolushqa belgiligen we insanlarni xalighanlirini qilish yaki qilmasliqta erkin ixtiyar we irade bilen bu imtihan dunyasigha ewetken. Insanlar birer ishni qilish yaki qilmasliqta erkin ixtiyar we iradige ige bolghanliqliri üchünla ular bu dunyadiki barliq qilmishliridin jawabkarliqqa tartilidu. Chünki allah insanlargha yaxshiliqning yollirini we türlirini körsitip bérish arqiliq ularni shu yaxshiliqlarni qilishqa terghib qildi, yamanliqning yollirini we türlirini bayan qilip bérish arqiliq ularni bu yamanliqlarni terk étishke buyrup, ularni yamanliqlarning aqiwetliridin agahlandurdi. Allah mundaq deydu:

[وَقُلِ اعْمَلُواْ فَسَيَرَى اللّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (105)]

"(i muhemmed!ulargha) éytqinki, (xalighan) emellerni qilinglar, qilghan emelinglarni allah, allahning peyghembiri we möminler körüp turidu. Yoshurun we ashkara (nersilerni) bilgüchi allahning dergahigha qayturulisiler, allah qilmishinglarni xewer qilidu" [tewbe sürisi 105 - ayet].

Teqdirning meydanliri

teqdirning meydanliri üch türlük bolidu:

birinchi: kainatta yüz biriwatqan ishlar:

orbitilarning aylinishi, seyyarilarning herkiti, shamalning yönülüshi, bulutlarning tiz sürette heriket qilishi, yamghurning chüshishi, kéche - kündüzning almishishi, zerre chaghliq nersidin tartip alem boshluqidiki quyash sistimisigha qeder xilmu- xil ösümlük we jansiz nersilerde yüz biridighan omumi kainat nizamigha alaqidar.

Bu nersilerning yuqrisi - töwendiksi, biz köreleydighini yaki körelmeydighinining hemmisi allahning teqdiri bilen bolidu, bu nersiler allahning ilmidin siritqi sheyiler emes. Allahning teqdiri we iradisidin chiqip kitelmeydu, bu nersiler allah teqdir qilghan qanun - nizam boyiche mangidu. Yuqarqi nersilerdin teqdirning töt derjisi ayrilmaydu: (bilish, yézish, irade, teqdir). Teqdirning bu töt derjige héchqandaq bir mexluq arlishalmaydu yaki özgertelmeydu.

Peyghember eleyhisalamning balisi ibrahim ölüp ketken küni qoyash üshtümtut tutulup qalidu, bezi kishler bu hadisini peyghember eleyhissalamning balisi ölüp ketkenligi üchün qoyash tutulup qaldi diyshidu, shuning bilen peyghember eleyhissalam bu xiyalni inkar qilip: " qoyash bilen ay allahning qudretlirining qataridindur, u bir ademning ölüp qalghanliqi yaki tirilip qalghanliqi üchün tutulup qalmaydu " dégenidi. Allah taala quranda mundaq deydu:

[وَآيَةٌ لَّهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظْلِمُونَ (37) وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (38) وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ (39) لَا الشَّمْسُ يَنبَغِي لَهَا أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (40)]

" kün belgilen'gen jaygha qarap seyir qilidu, bu ghalib, hemmini bilgüchi allahning aldinala belgiligen ishidur, aygha seyir qilidighan menzillerni belgiliduq, u (axirqi menzilige yétip barghanda) xorméning qurup qalghan shéxigha oxshash bolup qalidu. Künning aygha yétishiwélishi(yeni ikkisining jem bolup qélishi), kéchining kündüzdin éship kétishi(yeni waqti kelmestin kündüzning ornini élishi) mümkin emes, her biri pelekte üzüp yüridu" (süre yasin- 37~40- ayet).

Bu chong pilanitlar allahning iradisige boysunidu, uning teqdiri bilen heriket qilidu, bu pilanitlarning allahning buyruqi we iradisige boysunishi allahning bu sözide ipadilinidu. Allah mundaq deydu:

[لاَ يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَن يُجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ (44)]

" yette asman- zémin we ulardiki mexluqatlar allahni pak dep bilidu, (kainattiki) qandaqliki nerse bolmisun, allahni pak dep medhiyleydu (yeni allahning ulughliqini sözleydu), lékin siler (tilinglar oxshash bolmighanliqi üchün) ularning medhysini sezmeysler, allah heqiqeten bendillirige helimdur(yeni asiyliq qilghanlarni jazalashqa aldirap ketmeydu), (tewbe qilghuchilarni) meghpiret qilghuchidur", (süre tewbe- 44- ayet).

Ikkinchi : yaritlshimiz we hayatimizdiki biz arlishalmaydighan meydan:

bu insanlargha alaqidar bolghan meydandur; néme üchün yartilduq? Néme üchün insan süptide yartilduq? Néme üchün birsi er yene birsi qiz qilip yartilduq? Néme üchün bu uyghurdin u ereptin yartildi? Néme üchün bu bu yerde u bashqa orunda we bashqa waqitta yartildi? Néme üchün buning renggi aq yene birsining qara? Néme üchün bu zérek yene birsi galwang? Néme üchün buning boyi igiz

uning pakar? Néme üchün bu 100 yil ömür kördi, yene birsi yash turupla ölüp ketti dégen sahede insanlarning héchqandaq iradisi yaki ixtiyarliqi bolmaydu!. Bu suallargha ilahi irade we ilahi teqdirdin bashqa jawap yoq. Allah taala teqdir qilidu, xas qilidu, tallaydu we irade qilidu. Allah qurandamundaq diydu:

[وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاء وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ (68)]

" allah (mexluqatidin) xalighinni yartidu, xalighan ademni (peyghemberlikke) tallaydu, tallash hoquqi ularda emes" (süre qeses-68- ayet).

[لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاء يَهَبُ لِمَنْ يَشَاء إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَاء الذُّكُورَ (49) أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَن يَشَاء عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ (50)]

" asmanlarning we zéminning padishahliqi allahqa xastur, allah némini xalisa shuni yartidu, xalighan ademge qiz perzent ata qilidu, xalighan ademge oghul perzent ata qilidu yaki ulargha oghul, qizni arilash béridu, xalighan ademni tughmas qilidu, allah heqiqeten hemmini bilgüchidur" (süre shura- 49- 50-ayet).

[وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (11)]

" allah silerni (yeni eslinglar adem eleyhissalamni) tupraqtin yaratti. Andin abimeniydin peyda qildi. Andin silerni (er - ayaldin ibaret) bir jüp qildi, her qandaq ayalning hamildar bolushi we tughushi allah ning ilmining sirtida emes, herqandaq ademning ömrining uzun yaki qisqa bolushi lewhulmehpuzda yézilghan, bu heqiqeten allah qa asan " (süre fatir- 11- ayet).

Yuqrida bayan qilin'ghan bu ishlarda bizde héchqandaq ixtiyarliq yoq, mejburi halette mangimiz, bu ishlarda teqdir töt derjisi bilen birge hemra bolidu, bu ishlarning héch birside biz mesul emes, dunya- axirette soraqqa tartilmaymiz, zérek, döt, aq tenlik, qara tenlik, boyimzning igiz yaki pakar bolishi, uzun ömür körshimiz yaki qisqa muddet ömür körshimiz, ata- animizning kim bolishi we qeyere tughulishimizdin hisap bermeymiz. Bu mesililerde allarhning teqdirige razi bolshimiz, allah teqdir qilghan ishlarda bizge bezisi körünüp, yene bezisi körünmeydighan hikmet bar dep ishnimiz lazim. Tarixtiki ata - bowéllirimiz teqdirge ishinip ajayip ishlarni qilalighan, möjize xaraktirlik ijadiyetlerni yaritalighan idi.

Üchnichi: ixtiyari ishlirimiz:

ixtiyari ishlar meydani; mubah we itaet ishlardin: yimek -ichmek, kiyim - kéchek, namaz oqush, ramizan tutush, jihad qilish, zakat birish, allahni eslesh, gunah ishlardin: oghurluq qilish, pahishe qilish, haraq ichish, jazane bilen shughullunushqa oxshash insan öz könglide erkin irade, ixtiyarliq we iqtidarini his qilidighan ishlar. Dimek insan öz könglide erkinlik we ixtiyarliqni his qilidighan meydanlar ixtiyari meydanlar qataridin hisaplinidu. Bu meydanmu nahayiti kengridur. Siz bu ixtiyari meydanda qandaq heriket qilisingiz bolidu, toghra yolda mangamsiz yaki xata yolda mangamsiz u sizdiki ixtiyar. Bu meydan chemberches yumilaq dairige oxshaydu, bu meydanda qandaq qedem tashlisingiz siz hör. Insan'gha birilgen bu hörlük meydanida mejburlash deydighan ishlar qeti yüz bermeydu. Özimizde ixtiyarliq we qudretni his qiliwatqan bu ishlar allahning bilishi, ilgiri yézip qoyushi, iradisi we ötkür qudriti bilen bolamdu? Emma allah

taalaning bu ishlarni sadir bolushtin ilgiri bilishi, uni lewhulmehpuzda yézip qoyishi musulmanlar arsida birlikke kelgen mesile.

Bir pikirge kilelmigen mesile: insanlarning qiliwatqan ishliri insanlarning öz iradisi we qudirti bilen bolamdu? Yaki allahning iradisi we qudirti bilen bolamdu? Yaki allah bilen insanlar arsida ortaq bolamdu? Perwerdigargha alaqidar teripi qaysi? Insanlargha alaqidar teripi qaysi?

Bashqiche uqum bilen éyitqanda: allah taala insanlarning hemme ishlirining itaet we gunah bolushini irade qilamdu? Insanlarning qiliwatqan ishlirini allah yarattimu? Yaki insanlarning özliri ixtiyari bilen yarattimu?.

Qaza we qederge iman keltürüshning shekli

1 - insanlarning béshigha kelgen késellik, dert - elem, balayiapet, yoqsulluq we japa - musheqqetlerning hemmini allahning teqdiri we iradisi bilen bolidu, dep ishinish bilen birge bulardin qutulush üchün qolidin kelgen seweblerning hemmini qilish, allahqa ularni kötüriwétishini sorap dua qilish we bularning sewebidin (yeni yuqiriqi külpetlerning sewebidin) tartqan japalarning bedilige allahning sawab béridighanliqigha ishinish imanning jümlisidindur. Biraq kélichekke ait ishlarni "alahning teqdiride néme bolsa shu bolidighu", dep ishlimestin, seweb qilmastin "üjme pish aghzimgha chüsh" dep olturiwélish insanliqning shenige hergizmu yarashmaydighan teyyartapliq we insanliq hürmetning hésabigha ishlen'gen kechürülmes jinayettur.

2 - insanlargha yetken késellik, ajizliq we yoqsulluqlarni "allahning teqdirighu" dep ulardin qutulush üchün seweb qilmasliq chong xataliqtur. Chünki allah yuqiriqi külpetlerni yaratqan bolsa, insanda eqil bilen iradinimu yaratti. Insanning allah bergen bu eqil, irade bilen seweb qilishimu imanning jümlisidindur. "teqdir bilen késel boldumghu ", dep seweb qilmastin ölüsh yaki "teqdir bilen oghri bolup qaldimghu", dep oghurluq qilish éghir gunah hemde allahqa töhmet qilghanliqtur. Chünki allah qandaqla bir késellikni yaki dertni yaratqan bolsa, elwette uning shipasini yaratqan. Insan özidiki irade we eqil bilen seweb qilish arqiliq uning shipasini tépishqa buyrulghan. Allah yamanliqni yaratqan bolsa, uning dunya we axirettiki échinishliq aqiwetliri we jazaliridin insanlarni agahlandurup, ularni uningdin yiraq bolushqa buyridi we bundaq yaman ishlarni qilish yaki ulardin yénish ixtiyarinimu insanning özige berdi.

Ustaz rehmetulla inayetullaning "ilim we iman" namliq esiride mundaq neqil birilgen. Ikkinji xelipe ömer ibni xettab reziyellahu enhuning aldigha bir oghrini élip kiridu. Soraq üstide ömer reziyellahu enhu oghiridin "néme üchün oghurluq qilding" dep sorighanda oghri "allah teqdir qilghaniken shunga oghurluq qildim" dep jawab béridu. Buning bilen ömer reziyellahu enhu oghrini 30 derre urup andin kéyin qolini késishke buyruq bergende, sahabilardin biri ömer reziyellahu enhudin "néme üchün bir oghriliq jinayitige ikki jaza bérilidu?" dep soraydu, ömer reziyellahu enhu uninggha jawab bérip: "allahqa yalghandin töhmet qilghanliqi üchün 30 derre orushqa, oghurluq qilghanliqi üchün qolini késishke buyridim" dep jawab béridu. Chünki allah uni oghurluq qilishqa buyrughan emes, belki u, öz ixtiyari bilen oghurluq qilghan.

3- kainatta bolidighan herqandaq hadise, insanlarning qilidighan yaxshiliq - yamanliq herqandaq ishliri allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu. Insan herqandaq ishni qilishta yaki qilmasliqta allah bergen ixtiyar bilen erkindur. Lékin allah yaxshi ishlargha raziki, yaman ishlargha razi emestur.

Qaza we qederge iman keltürüshning hékimiti we paydisi

qaza we qederge iman keltürgen kishi kainat we uningdiki barliq sheyilerning eng küchlük bir ilahiy qanunning himayisi astida heriket qiliwatqanliqigha we hemme ish allahning teqdiri we qazasi bilen bolidighanliqigha chin ishinidu. Netijide, uning béshigha birer bala - qaza yaki éghir külpetler kelse ah urup özini yoqitip qoymaydu, birer muweppeqiyet qazansa xoshalliqtin özige ishinip körenglep ketmeydu. Chünki u hemmini allahtin dep bilidu. Shunga u, bala - qaza yetkende sebir qilidu, muweppeqiyet qazan'ghanda allahqa shükür qilidu. Insan meghlubiyetke ah urup ketmeydighan we muweppeqiyetke körenglep ketmeydighan derijige yetkende, u heqiqi piship yétilgen bolidu. Iman ene shundaq ésil erlerni yaritidu. Bu heqte allah mundaq deydu:

[مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (11)]

"kishige yetken her qandaq musibet allahning qazasi bilenla yétidu. Kimki allahqa (yeni her qandaq musibet allahning qazasi bilen yétidu, dégen sözge) ishinidiken, allah uning qelbini (sebirge) yétekleydu. Allah her nersini bilgüchidur" [taghabun sürisi 11 - ayet].

Qaza we qederge iman keltürüshning eng chong paydisi - musulman bolushning sherti bolghan 6 imanning toluqlinishidur. Chünki qaza we qederge iman keltürmigen kishi musulman bolalmaydu. Qaza we qederge iman keltürüshning bashqa paydiliri töwendikiche:

1 - meghpiret

qaza we qederge iman keltürgen kishining gunahliri meghpiret qilinidu.

1347/2300 - ebu seid we ebu hureyre reziyellahu enhumalar peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin mundaq anglighanliqini riwayet qilidu: muimin'ge aghriq, charchash, késellik, qayghu - hesret, hetta kichik bir ghem yetse, shuning bedilige alle taala u muiminning xataliqlirini kechüridu. (muslim 2573)

1353/2308 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq deydu: muimin er we ayalning nepsige, bala - waqisi we pul - méligha dawamliq musibet yétip turidu. Axirida, ular alle taala bilen héchqandaq gunahi yoq halette uchrishidu. (tirmizi: 2399)

2 - sawabliq

qaza we qederge iman keltürgen kishige sawab bérilidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُواْ إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ (156) أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (157)]

"(béshigha kelgen ziyan - zexmet, musibetlerge) sebir qilghuchilargha (jennet bilen) xushxewer bergin. Ulargha birer musibet kelgen chaghda ular ”biz allahning égidarchiliqidimiz, chuqum allahning dergahigha qaytimiz“deydu. Ene shular perwerdigarining meghpiriti we rehmitige érishküchilerdur. Ene shular hidayet tapquchilardur" [beqer sürisi 156 - 157 - ayete].

3 - qanaet we keng qursaqliq

qaza we qederge iman keltürgen kishi qanaetlik we keng qursaq bolidu.

5937/9683 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kim mendin besh kelimeni öginip, uninggha emel qilidu yaki emel qilidighan bir kishige ögitidu? Dep sorighanidi,

men: i resulullah ! Men öginimen, dédim. Shuning bilen, peyghember eleyhissalam méning qolumdin tutup mundaq dédi: haramdin saqlan'ghin, insanlar ichide eng ibadetguy bolisen. Allahning sanga teqsim qilghinigha razi bolghin, insanlarning eng béyi bolisen. Qoshnanggha yaxshiliq qilghin, muimin bolisen. Özengge némini yaxshi körseng, bashqilarghimu shuni yaxshi körgin, musulman bolisen. Köp külmigin, chünki köp külke qelbni öltüridu. (tirmizi: 2305)

1686/2854 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pul - malning köp bolghini bayliq emes, belki nepsning qanaetchan bolghini bayliqtur. (buxari: 6446)

4 - shijaet

qaza we qederge iman keltürgen kishi her qandaq bir qiyinchiliqqa shijaet bilen taqabil kélidu, özining heq - hoquqini qoghdash yolida allahning gheyridin qorqmaydu. Chünki u, ejel allahning ilikide ikenlikige chin ishinidu - de, bashqilarning qolidin kélidighan xewp - xeter we ziyan - zexmetlerdin qorqup qalmaydu.

4596/7635 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning arqisigha min'gishiwalghanidim. U: i oghlum ! Men sanga bir qanche kelime ögitip qoyay. Allahning buyruqlirigha ching yépishqinki, alle séni qoghdaydu. Allahning buyruqlirigha izchil emel qilghinki, alleni köz aldingda tapisen. Bir nerse sorisang, alletin sorighin. Yardem tiliseng, alletin tiligin. Bilip qoyghinki, barliq ümmet sanga payda yetküzüsh üchün bir yerge yighilsimu, alle sanga pütüwetkendin bashqa héchqandaq payda yetküzelmeydu. Eger barliq ümmet sanga ziyan yetküzüsh üchün yighilsimu, alle sanga pütüwetkendin bashqa héchqandaq ziyan yetküzelmeydu. Qelemler kötürüldi, betler qurudi. (tirmizi: 2516)

5 - sewrchanliq

qaza we qederge iman keltürügen kishi sewrchan bolidu, ötkenlerge hesret - nadamet chekmeydu. Chünki u hemme ishning allahning teqdiri we qazasi bilen bolidighanliqigha ishinidu.

4606/7652 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: küchlük muimin ajiz muimindin yaxshi we alleqa eng söyümlüktur. Lékin her ikkilisi yaxshidur. Sanga paydiliq bolghan ishlarni qilishqa hérismen bolghin, alletin yardem tiligin, özengni ajiz hés qilmighin (herqandaq ehwalda ümitwar bolghin!) eger sanga birer musibet yetse: ”kashki mundaq qilghan bolsam, bu ish undaq bolmaytti “ démestin, eksiche: ”allahning teqdiri shundaqken. Alle xalighinini qilidu“ dégin! Chünki ”kashki“ dégen söz sheytanning emelige ishik achidu. (muslim: 2664)

6 - ümidwarliq

qaza we qederge iman keltürgen kishining köngli xatirjem we rohi ümidwar bolidu. Chünki bundaq kishiler her qandaq qiyinchiliqtin kéyin ongayliqning barliqigha, bashqa kelgen musibet, japa - musheqqetlerning bedilige sawabning barliqigha ishinidu - de, ongushsizliqlargha, külpetlerge we chong qoldin bérishlerge uchrighandimu, ah urup özlirini yoqitip qoymaydu. Belki ümid bilen temkin halda xatirjem ömür süridu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (22) لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"yer yüzidiki barliq hadisiler we özenglar üchraydighan musibetler, biz ularni yaritishtin borun (lewhulmehpuzgha yézilghan) bu ish shübhisizki, allahqa asandur. (allahning ularni lewhulmehpuzgha yézishi) qolunglardin ketken nersige qayghurup ketmeslikinglar we allah bergen nersige xosh bolup (uning német ikenlikini untup) ketmeslikinglar üchündur" [hedid sürisi 22 - 23 - ayetler].

Ixtiyarliq bilen mejburi arsidiki insan

insan qiliwatqan ishlirida ixtiyarimu yaki mejburmu? Dégen sual toghrisida pelsepichiler we dinlarning köz qarishi xilmu- xil bolmaqta. Bu sual pelsepe yaki din saheside insanni heyretke salmaqta, izden'güchilerni ikkilendürmekte, her sahediki kishlerni bügün'ge qeder meshghul qilmaqta.

Pelsepichilerning bezisi: insan tamamen erkin, hemme ishni öz ixtiyari bilen qilidu dep jawap berdi. Yene bezisi: insan qilidighan ishlirini tallashqa mejbur dep jawap berdi. Yene bezisi: insan her ikkili sahede turup hayat kechüridu dep jawap bergen. Bu ixtilapning sadasi bu mesilige chökken islami goruhlarning köz qarashlirida körünüp turidu. Bu goruhlarning ichide chékidin ashurwetkenliri, bixestelik qilghanlar we nurmal yol tutqanliri tépilidu.

Muitezile goruhi teqdirni ispatlashta bixestelik qildi:

bixestelik qilghanlar insanlarning gunahliri we ularning yaman qilmishlirini allah irade qilghan we yaratqan dégen dairidin chiqirip tashlidi. Ular: allah taala azghanlarning ézip kitishini, xataliq ötküzgenlerning xataliqini xahlimidi. Xataliqlarni yaratmidi, belki téxi bendilerning ixtiyari ishliridin héch birsini yaratmidi dep qarap, insanni öz ishlirini özi yartidighan, öz iradisi bilenla bir terep qilidighan we u ishlarda allahning iradisi we yartishi bolmaydighan bir haletke ekilip qoydi. Undaqta bu goruhning neziride insanning qilghan yaxshi we yaman ishlirining hemmisi insan terpidin yartilghan, xalis insanlarning iradisi we qudirti bilen bolghan bolidu. Bular muitezile gorupisidikiler bolup, bulargha : " teqdirchiler " dégen nam bérilgen.

Insanlarda ixtiyarliq yoq dégüchiler:

bixestelik qilghanlarning muqabiliside, chékidin ashurwetken bir goruh kishler meydan'gha chiqti. Bular insanning ixtiyari ishliri, ixtiyari ishliridiki qudirtini we u ishlarni qilishtiki iradisini inkar qilishidu. Insanlarning ishlirini qilghuchi we irade qilghuchi allah dep qaraydu. Emma insan allahning ishliri jari bolidighan orundin ibaret dep qarshidu.

Bular- insanning iradisi, qudirti we ixtiyari bolmaydu, insan mejburi qanun astida yashaydu dep qaraydu. Bu xil köz qarashning netijiside insan qiliwatqan ishliridin hisapqa tartilmaydu, xata qilmishlirigha jazalanmaydu. Bu xil eqididiki kishler pütün xataliqlirini teqdirge artip qoyidu, özide héchqandaq mesile yoqtek özini aqlashqa urunidu. Bularning bezisi chékidin éship :" insanning qilmishliri shamal chiqqanda heriketlinidighan derexning herkitige oxshaydu " dep süpetligen.

Bu goruhtiki kishler éghir derjide xatalashqan. Buxil xata eqide musulmanlarni paydiliq bolghan jiddi xizmetlerdin boshashturup qoydi, shuning bilen ular suslashti, emel qilish, ishlepchiqirish, xizmet qilish saheside ajizliq we horunluqta nemune qilsa yarighidek bir basquchqa bérip yetti. Bu xil xata köz qarash musulmanlarni dunya we axirette ziyan tartishqa bashlap baridu.

Normal yol tutquchilar: normal yol tutquchilar " ehl sünne " köz qarshidiki

kishlerdur. Ularning köz qarshi mundaq:

1- biz eqil we hissi ezalirimizning zörürlikini bilimiz. Biz irade we iqtidarimizgha tayinip ixtiyari ishlarni qilalaymiz, ong terepke herketlenmekchi bolsaq, bu herkitimiz sol terepke bolup qalmaydu, nan yiyishni irade qilsaq topa yep salmaymiz, mesjidke barmaqchi bolsaq haraqxanigha bérip qalmaymiz, biz shotidin chiqiwatqan kishi bilen tuyuqsiz yiqilip chüshüp ketken kishining herkiti arsidiki perqni bilimiz, birinchisi (yeni chiqquchi) herkitide ixtiyari, ikkinchisi ixtiyari emes.

2- allah taala bizde irade we qudret dégen nersini yaratti, biz u ikki nerse bilen ishlirimizni orundiyalaymiz, bizdiki irade we qudret bizning dunya we axirette mesuliyetke tartilshimizning asasi, mukapat bilen jaza mushuninggha alaqidardur.

3- yuqrida déginimiz, allah taala hemme nersini yaratquchi, kainattiki her bir nerse allahning qudirti we iradisi bilen yartilghan dégen sözge zit kelmeydu. Chünki allah taala insanni, insandiki küch -quwwet, maddi we meniwi süpetlerni yaratquchidur.

Insandiki küch- quwwetning qataridin: irade we qudret, insan bu ikki nerse bilen ixtiyari ishlirini peyda qilalaydu, allah taala bu ikki nersini yartishtiki qanunigha binaen ishlarni peyda qilishning sewebi qilip belgilidi. Toluq sewebni yaratquchi zatning sewep arqiliq qilin'ghan ishlarni yaratquchi ikenlikide shek yoq. Eger allah u ishlarning peyda bolushni xalimisa idi peyda qilghuchi sewebini yaratmighan bolatti.

4- bu itibar bilen insan özining ishlirini öz ixtiyari, iradisi we qudirti bilen peyda qilghandek, allah insanlarning ishlirini yaratquchi diyeleymiz. Chünki allahning qanuni nersilerni sewep we wastilar arqiliq yartishtur, bu seweplerning qataridin allahning insanda yaratqan qudret, irade we ixtiyarliqidur.

Quran kerimning bayani bu köz qarashni kuchlanduridu:

1- quran kerim we hedis sherif yüz nechchiligen bayanlirida ishlarni insan'gha nisbet berdi. " emel qilidu, ibadet qilidu, jihad qilidu, ishinidu, kapir bolidu, islah qilidu, buzidu".

2- dunya-axirette yaxshiliqqa irshish yaki dunya- axirette jazagha uchrash insanning qilghan ishlirigha munasiwetlik. Netije sewepke alaqidar.

Eger insan ixtiyari ishlirini özi qilghuchi bolmisa allah uni hisapqa tartmaydu we jazalimaydu. Kim allah taalani insanning iradisi, qudirti yaki tesiri yoq ishlarda azaplaydu dep guman qilsa xatalashqan bolidu.

3- quran kerim insanning tallaydighan, terjih qilalaydighan iradisi (yeni birsini yene birsidin küchlük dep qaraydighan iradisi) we ixtiyarining barliqi, shundaqla bir ish qilalaydighan we tesir körsiteleydighan küch- quwwétining barliqini ispatlidi. Biraq bu küch -quwwet we irade allah taalaning qudirti we iradisidin élin'ghan, bu ikki nerse allah taaladin musteqil emes. Allah quran kerimde mumndaq deydu:

[وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاء فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاء فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاء كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءتْ مُرْتَفَقًا (29)]

" (i muhemmed!) "(bu) heq (quran) perwerdigaringlar teripidin nazil bolidu, xalighan adem iman éytsun, xalighan adem kapir bolsun" dégin, biz heqiqeten kapirlar üchün tütün perdiliri ularni oriwalidighan otni teyyarliduq, ular

(teshnaliqtin) su telep qilsa, ulargha meden éritmisige oxshash, yüzlerni köydürüwétidighan (nahayiti qiziq) su bérilidu, bu némidégen yaman sharab! Jehennem némidégen yaman jay! " (süre kehf- 29- ayet).

[وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا (62)]

" allah (özining qudirtini) eslimekchi bolghanlar yaki (özining némitige) shükür qilmaqchi bolghanlar üchün kéche bilen kündüzni almiship turidighan qilip yaratti", (süre furqan- 62- ayet).

[لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ (37)]

" silerdin(jennetke) ilgirleshni xalighan kishi yaki (dozaxtin) chékinishni xalighan ademni agahlandurghuchidur" (süre mudessir- 37- ayet).

[وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاء اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (30)]

" peqet allah xalighandila, andin siler xalaysiler(yeni hemme ish allahning xahishigha baghliqtur), allah heqiqeten hemmini bilgüchidur, hikmet bilen ish qilghuchidur" (süre insan- 30 - ayet).

Insanning iradisi we ixtiyarliqi bar, biraq bu allah taalaning iradisi we xahishige baghliq. Allah uning emellirini xalaydu we irade qilidu, chünki allah u insanning hör we irade qilghuchi bolishini xalidi. Hörlük we irade qilish insanning özidin kelgen nerse emes, allah terpidin bérilgen pezilettur. Shundaqla insanda küch -quwwet we iqtidar bar, bumu allah terpidin kelgendur. Allah quranda mundaq deyydu:

[اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاء وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ (54)]

" allah silerni ajiz yaratti, andin silerni ajizliqtin küchlük qildi, andin (silerni) küchlüktin ajiz qildi, we (silerge) qériliqni yetküzdi" (süre rum - 54- ayet).

Insan, quran we hedisning bayani teswriligendek hör, irade qilghuchi, tallash hoquqigha ige, ijabi iqtidari bar mexluqtur. Insanni kim yartip, uninggha shu iqtidarlarni kim ata qildi? Kim uninggha tepekkür qilalaydighan eqilni, tallash hoquqigha ige iradini we ijra qilidighan küch - quwwetni ata qildi? Eger allah xalisa héch bir nersini bermigen bolatti.

Mana bu islam eqidisi, sheriiti we exlaqi insan mesilisde alahide bolghan normal tengpungluqtur. Bezi kishler xiyal qlghandek, insan özi musteqil bir ish qilalmay tesirlindighan, tesirlinip tesir körsitelmeydighan sayman emes. Shundaqla xalighan nersini yartalaydighan, irade qilghan nersini mutleq qilalaydighan ilahmu emes, u heriketchan ijabi mexluq, allah uni hörmetlidi, uni zéminda xelipe qildi, uninggha kainatta xojayin, zéminda xelipe bolushi, zéminni güllendürüshi, asman we zémindiki nersilerdin paydilinshi üchün kiterlik küch-quwwet we iqtidarlarni ata qildi. Biraq asman zémindiki her bir tal zerre chaghliq nerse allahning mexluqidur, insanning qudirti yitidighan ishlarning hemmisi allahning uninggha bergen qudirti bilen bolidu, insan tallighan we irade qilghan nerse allahning imkaniyet yaritip bérishi bilen bolidu. Insanning qiliwatqan barliq ishliri allahning hökümranliq dairsi ichide, allahning kainatta ornatqan qanuniytige muwapiq halette bolidu.

Insan bir ish qilish salahiytige ige, emeliyettimu ish qilidu. Uning ixtiyarliqi we

keskin iradisi shundaqla yaxshi küch- quwwéti bar. Allah qurandamundaq deydu:

[إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا (19)]

" xalighan adem perwerdigarigha yetküzidighan yolni tutsun", (süre muzemmil- 19 - ayet). Kim , allah taala insanlargha ularning küchi yetmeydighan ishni buyrudi dise, u adem allah we peyghember eleyhissalamgha yalghan sözligen bolidu.

Insanda ixtiyarliq yoq dégüchilerning, ilahning bilishning ilgiriliki toghrisida gumani köz qarishi:

insandin yüz béridighan yaki yüz bermeydighan ishni ilahi bilishning ilgiri bolushi(yeni allahning alliburun bilishi) insanning ixtiyarliqini yoqutup qoyidu dep qaraydu. Eger allah ömerning haraq ichidighanliqini bilse u sheksiz halette haraq ichidu. Uning ichmey qélip qélishi mümkin emes, bolmisa " qedimi bilish" bilmeslikke aylinip qalidu diyshidu. Bu shek birqanche tereptin orunsiz:

1- allah taala ishlarni öz haliti boyiche bilidu. Yeni bir insanning bu gunahni öz iradisi we ixtiyarliqi bilen qilidighanliqini bilidu. U ish allahning bilishge qarita yüz biridu.

2 - "bilish" peqetla échip béridighan süpettur. -u tesir körsetküchi amil emes- tesir körsetküchi allahning iradisi we qudirtidur. " bilish" bolsa melumatlarning heqiqitini échip béridu. U bir nersining heqiqitini öz eyni ekis ettürüp béridighan eynekke oxshaydu. " bilish" bir nesini peyda qilmaydu.

3- eger bir ishning yüz birshini yaki yüz bermeslikini aldinala bilish bir ishning mejburi bolushini teqezza qilidighan bolsa, elwette allah taala öz ishlirigha mejburlan'ghuchi bolup qalatti. Chünki her qandaq ish allahqa nisbeten melumdur. Biraq allah taala barliq ishlirida ixtiyardur.

" bilish" mesilisini töwendiki misaldin chüshüniwalsaq bolidu: eger bir muellim özining shexsi pikir xatirsigha her bir oqughuchisi toghurluq, ömer elachi bolidu, patime birinchi bolidu, osman ikkinchi bolidu, aminem imtihandin ötelmey qélip qalidu dep mulahize yézip qoyghan bolsa, andin ders yilining axirida her bir oqughuchi muellimi shexsi pikir xatirsigha yézip qoyghan derije boyiche netijige irship qalsa, bu oqughuchilarning muellimige: siz shexsi xatiringizge biz toghurluq mulahize yaki netjimizni yézip qoyghanliqingiz üchün biz qélip qalduq dep xapa bolsa toghra bolarmu? Ustazi yézip qoyghan bolsa özi üchün yézip qoydi, muellimning yézip qoyghini oqughuchillirigha héchqandaq tesir körsetmeydu. Muellim peqet ilmining rasit yaki yalghanliqini ipadileydu.

Yene bir shek: eger insanning ixtiyari ishlarda iradisi bolidighan bolsa bu iradining allahning iradisi bilen qandaq alaqisi bar?

Insanning iradisi allahning iradisi bilen bolidu, insanning küch quwwiti allahning qudret yartip bérishi bilen bolidu.

Yoqarqi gipimizge rialliq shahid bolalaydu. Insan ixtiyari ishilirida özide iradining barliqini his qilidu, shuning üchün bir ishni qilishqa niyet qilidu, u ishlarni deslepte oylaydu, netijisini eqli bilen ölcheydu, andin kéiyin qilishqa yaki qilmasliqqa irade baghlaydu. Eger qilishni irade qilip qalsa ixtiyari halette qedem basidu, xalimay qalsa bu ishtin yüz örüydu. Shundaq turughluq bezide özi qiziqiwatqan bir ish toghurluq könglide üshtümtut özgirish peyda bolidu, shuning bilen iradisini özgertip, köz qarshini bashqa terepke buraydu.

Insanning iradisini insanning cheklik qudriti we kemtuk taqiti dairige élip

turidu, insan qanchilighan nersini irade qilidu, heriket qilidu, biraq rialiqqa ashmay qalidu, qanchilighan nersiler insan oylighanning eksiche yüz béridu. Qanchilighan nersiler irade qilmisimu yüz béridu. U yaxshi köridighan qanchilighan nersiler japa tartmisimu yügürüp kilidu.

Dimek insanda xususi irade we ixtiyarliq bar, biraq u irade we ixtiyarliq allahning iradisidin élin'ghan, insanning iradisi allahning iradisidin musteqil emes. Ilahi irade bilen insanning iradisi arliqida norghun perq bar:

insanning iradisi mexluq, allahning iradisi yaratquchi;

insanning iradisi egeshküchi irade, allahning musteqil irade;

insanning cheklik irade, allahning mutleq irade;

insanning kemtük irade, allahning toluq iradidur.

Insanning qudirti we allahning qudirti

insanning qudiriti ishlarning yüz birshide tesir körsitelemdu yaki tesir körsitelmemdu?

Eger insanning qudiriti tesir körsiteleydu diyilse, u chaghda allahning qudirti bilen insanning qudritini ispatlap qoyush bilen shérik keltürüsh haliti yüz béridu. Eger insanning qudiriti tesir körsitelmeydu disek insan ixtiyarsiz mejburi bolup qalidu dégen sualda köpligen kishler heyran bolup turidu.

Biz deymizki: ishning yoqluqtin barliqqa kilishi allahning insanda orunlashturghan küch qudiritining wastisi arqiliq yartilghan. Yeni barliq netije we mexluqlarni sewep we waste arqiliq yaratqandek, insandiki küch- qudret allahning u ishni yartishtiki sewebi we wastisi bolidu dégenliktur. Insanning qudiritigha tesir körsitish süptini qoshqanliq shérik keltürgenlik emes, bolmisa barliq seweplerni ispatlash shérik hisaplinip qalidu. Allah taala mundaq deydu:

[وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالاً سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاء فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْموْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (57)]

" allahning rehmiti (yeni yamghur) meydan'gha kélish aldida, allah bésharetchi qilip shamallarni ewetidu, shamallar éghir bulutlarni kötürgen chaghda, ularni ölük (yeni qaghjirap ketken giyahsiz) jaylargha sürimiz, uningdin yamghur yaghdurup türlük - türlük méwilerni chiqirimiz, ibret élishinglar üchün (zémindin méwilerni chiqarghandek, qiyamette) ölüklerni qebriliridin chiqirimiz " . (süre eiraf- 57- ayet).

Insan hör, irade qilghuchi, küch- quwwetke ige, paaliyetchan mexluq. Insanni mushundaq süpette yaratquchi allahdur. Undaqta insanning paaliyetchanlighi bilen allahning omumiyüzlük paaliyetchanlighi(qilghuchi) ikenliki ottursida ziddiyet yoq.

Insanda ixtiyarliq yoq dégen xata eqide birer jemiyette tarqilip ketse, tebiy halette hökümran küchlerge xizmet qilidu, uninggha xelqlerni boysundurup béridu, xelqni suslashturup boshashturwétidu. "teqdir mushundaq iken, nesibimiz mushundaq oxshaydu"! Deydighan xata angni tarqitidu.

Insanda ixtiyarliq yoq deydighan xata eqide, kishlerde rialliqqa boysunush, emeliyette yüz bergen xorluqqa teslim bolush éngini tarqitidu. Bu eqididiki kishler özgirishke yaki özgertishke urunmaydu yaki qarshi turushqa keskin irade baghlimaydu. Insanda irade we qudret bar dep qarighan kishi özgertidu we qarshi turidu. Emma özini teqdir shamal qozghighanda uchup kitidighan pey dep qaraydighan kishide pasatchiliqqa qarshi turush iradisi yaki xorluqni özgertishke

urunush iradisi tépilmaydu.

Biz néme ish qilalaytuq dégen petiwani peyda qilip, ajizliq, horunluq, qorqunchaqliq we mesuliyettin qéchish bilen kishler özlirining mesuliyetni öz üstige élish awarichiliqidin aram tapturidu. Bular allahning bu sözini untup qalghan:

[وَاتَّقُواْ فِتْنَةً لاَّ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمْ خَآصَّةً وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (25)]

" siler aranglardiki zulum qilghanlarning béshigha kélish bilenla cheklinip qalmaydighan bala - qazadin saqlininglar, allahning azabi qattiqtur", (süre enfal- 25- ayet).

Bilimlik we medeniyetlik kishler, musulmanlar arsida tarqilip ketken "insanda ixtiyarliq yoq, insan mejburi qanun nizam astida yashaydu" dégen xata eqidige qarshi turmaq lazim. Bu xata eqide insandiki ijadiyet rohi, qaramliq rohini öltüridu, insanda töwen sharait bilen razi bolush éngini peyda qilip , yuqrigha intilish rohini yoqtuwétidu.

Insan'gha ixtiyarliq bermeydighan, mejburi nizam astida yashashqa ündeydighan her qandaq xata éqimgha qarshi chiqmaq lazim. Insanning erkin, hör, küch - quwwetke ige, ixtiyarliq hoquqi bar mesul mexluq ikenlikini, uning shamalda uchup kitidighan pey emeslikini, dunya we axirette uning qilghan ishliridin bashqisining payda yetküzelmeydighanliqini ilan qilish üchün, insanda ixtiyarliq yoq, u shu ishlarni qilishqa mejbur deydighan xata eqidini ret qilshimiz lazim. Allah taala mundaq deydu:

[وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (39)]

"insan peqet özining ishligen ishining netijisini köridu" (süre nejm- 39- ayet).

Allahning bendilirini hidayet qilshi yaki azghun qilishi

bendilerni toghra yolgha hidayet qilish yaki uningdin azduriwétish allahtindur. Allahtin bashqa héchkim uning iznisiz hidayet qilalmaydu we azduralmaydu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[أَفَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاء وَيَهْدِي مَن يَشَاء فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (8)]

" özining yaman emeli chirayliq körsitilgen, shuning bilen uni chirayliq hésablighan kishi (hidayet tapqan kishi bilen oxshashmu?) allah heqiqeten xalighan kishini gumrah qilidu (xalighan kishini hidayet qilidu). Shunga sen ular üchün (yeni iman éytmighanliqliri üchün) qayghurup özüngni halak qiliwalmighin, allah heqiqeten ularning qilmishlirini bilip turghuchidur " [fatir sürisi 8 - ayet]. Buninggha asasen, sheytanlarning insanlarni azdurushi peqet allahning teqdiri we izni bilen bolghan bolidu. Chünki allah qandaqla bir ademni hidayet qilishni xalisa uning qelbini toghra yolgha yétekleydu. Bu arqiliq u hidayet tapidu. Allah qandaqla ademning azghun bolushini xalisa uninggha sheytanlarni musellet qilidu - de, sheytanlar uninggha uning yaman ishlirini yaxshi körsitish arqiliq uni azdurup kétidu. Netijide hidayet qilish we azdurush allahtin bolghan bolidu. Allah mundaq deydu:

[وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (36) وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ (37)]

"kimki méhriban allahni yad étishtin (yeni qurandin) yüz örüydiken, biz uninggha sheytanni musellet qilimiz, sheytan uninggha hemrah bolidu. Shübhisizki, sheytan ularni toghra yoldin tosidu" [zuxrup sürisi 36 - 37 - ayetler].

Shuni éniq ayriwélish kérekki, quran kerimning istémali boyiche, hidayet ikki türlük bolidu: biri yol körsitish menisidiki hidayet, yene biri muweppeqiyetke érishtürüsh menisidiki hidayet. Aldinqisi, siz yol sorighan kishining sizge siz barmaqchi bolghan jaygha élip baridighan tüz yolni éniq sherhlep körsitip qoyghinigha, kéyinkisi, uning sizning qolingizdin tutup, siz barmaqchi bolghan jay eger yiraq bolsa mashinisigha olturghuzup, sizni shu jaygha apirip qoyghinigha oxshashtur.

Peyghemberlerning wezipisi kishilerge jennetning yolini körsitip bérip, ularni shu yolgha chaqirishtin ibaret. Allah bumenini ipadiligen halda, peyghember eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَنْ نَّشَاء مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ (52)]

" shuningdek (yeni bashqa peyghemberlerge wehyi qilghandek) emrimiz boyiche sanga quranni wehyi qilduq, sen (wehyidin ilgiri) quranning we imanning néme ikenlikini uqmaytting, lékin biz quranni bir nur qilduqki, uning bilen bendilirimizdin xalighan kishilerni hidayet qilimiz. Shek - shübhisizki sen toghra yolgha bashlaysen " [shura sürisi 52 - ayet]. Emma muweppeqiyetke érishtürüsh menisidiki hidayet allahtin bashqisining qolidin kelmeydu. Buheqte allah muhemmed eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاء وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ (56)]

"shübhisizki, sen xalighan adimingni hidayet qilalmaysen, lékin allah xalighan ademni hidayet qilidu, allah hidayet tapquchilarni ubdan bilidu" [qeses sürisi 56- ayet]. Hazir biz toxtiliwatqan hidayet peqet allahningla qolidin kélidighan, muweppeqiyetke érishtürüsh menisidiki hidayettur. Allah toghra yolgha hidayet tépishni xalighan kishini uninggha hidayet qilish bilen birge u kishige toghra yol tépishning wasitilirini ongaylashturup béridu. Chünki " allah hidayet tapquchilarni obdan bilidu" allah hidayetni xalimay azghunluqni özige rawa körgen kishige azghunluqni nesib qilidu we uning yollirini ongaylashturup béridu.

[وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (5)]

" öz waqtida musa qewmige: ‹i qewmim! Méning allahning silerge ewetken peyghember ikenlikimni bilip turup siler manga némishqa azar bérisiler?› dédi, ular (heqtin) burulup ketkendin kéyin, allah ularning dillirini hidayettin buriwetti, allah pasiq qewmni hidayet qilmaydu " [sef sürisi 5 - ayet]. Chünki toghra yolgha hidayet tépish peqet yaxshi niyet we yaxshi emellerning netijisidur. Allahning bir ademni toghra yolgha hidayet qilghanliqi u kishige eng katta német ata qilghanliqidur. Dunyada toghra yolgha hidayet tépishtin zor utuq yoqtur. Allahning bu katta némiti hergizmu uninggha intilmestin, arzu qilinmastin we soralmastin bérilmeydu. Shunga, allah, gunahlirigha tewbe qilip allahning

yoligha egeshküchilerni hidayet qilidu. Allah buheqte mundaq deydu:

[وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْلاَ أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاء وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ (27)]

" kuffarlar: "némishqa uninggha perwerdigaridin (musaning we isaning möjizisidek) birer möjize kelmidi?" deydu. (i muhemmed!) "(ish allahning ilkide , méning ilkimde emes) allah heqiqeten xalighan ademni gumrah qilidu" dégin " [reid sürisi 27 - ayet].

Allah, toghra yolgha hidayet tépishni xalimay, özlirining qingghir yollirigha razi bolup, dindin özaqlashquchilarni hidayet qilmaydighanliqi heqqide mundaq deydu:

[قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللّهُ بِأَمْرِهِ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (24)]

[éytqinki, "eger silerning atanglar, oghulliringlar, qérindishinglar, xotunliringlar, uruq - tughqanliringlar (hemde ulardin bashqilar), tapqan pul - malliringlar, aqmay qélishidin qorqqan tijaritinglar, yaxshi körüdighan öyliringlar siler üchün allah tin, allahning peyghembiridin we allahning yolida jihad qilishtinmu söyümlük bolsa (yeni shular bilen bolup kétip, allahning peyghembirige yardem bermisenglar), u halda siler taki allahning emr (yeni mekkini pethi qilish izni) kelgüche kütünglar, allah pasiq qewmni (yeni allahning dinining chek - chégrisidin chiqip ketküchilerni) hidayet qilmaydu"] [tewbe sürisi 24 - ayet]. Allah heqiqettin yüz örüp, batilgha yüzlen'genlerni toghra yolgha hidayet qilmaydu. Allah taala mundaq deydu:

[وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءتْ مَصِيرًا (115)]

"kimki özige toghra yol éniq bolghandin kéyin, peyghemberge(yeni uning emrige) muxalipetchilik qilidiken, möminlerning yolidin gheyrige egishidiken, uni öz yoligha qoyup bérimiz, jehennem néme dégen yaman jay!" [nisa sürisi 115-ayet].

Teqdir mesliside chékidin ashurwétish we bixestelik qilishning peyda bolishi

teqdir mesilisde xilmu- xil pirqilerning eqidisige kirgen chékidin éshish we bixestelik qilishtin ibaret burulush töwendiki töt amil sewebidin yüz bergen:

birinchi: ilahi süpetlerge bolghan köz qarashning tarliqi:

chékidin ashurwétish we bixestelik qilishning birinchi ispatliridin birisi allah taalaning süpetlirige tar köz qarash bilen qarashta körünidu. Chünki insanda ixtiyarliq yoq dep qarighuchilar; allah taalaning iradisining omumliqi, qudirtining omumliqi, mülkining kattiliqi, ilahliqining mükemmelliki, kainattiki her bir nersini kontirol qilip turghuchi ikenliki, her bir nersining yaratquchisi, her bir nersini teqdir qilghuchi, her bir nersini pilanlighuchi ikenlikige qaridi.

Bu nuqtidin ular allahning mülkide allahning iradisisiz we biwaste qudirtisiz birer ishning yüz birishini yiraq sanidi. Insanlar qiliwatqan ishlarning hemmisi -

gerche insanlargha köchme meniside nisbet birilsimu - emeliyette allahning ishidur dep qarashti. Biraq bular allahning mukemmel adilliq, toluq hikmet we kengri rehmet igisidin ibaret allahning süpetliridin bolghan mohim bir terpige diqqet qilishmidi. Allah taala qandaqmu özi qilghan insanlar qilmighan ishlar bilen insanni mesuliyetlikke tartsun? Insanlar qilmighan ishlargha qandaqmu ularni eyiplisun? Bularning köz qarishi boyiche bolghanda insan teqdir qolidiki saymandin bashqa nerse emes.

Insanda mutleq ixtiyarliq bar dep qarighuchilar: bular allahning adilliqi, héch bir mexluqqa zulum qilmaydighanliqi, héch bir mexluqni qilmighan bir ish bilen jazalimaydighanliqi, allahning ehmiyetsiz bir ishqa buyrup tosmaydighanliqi, insanlar qiliwatqan ishlarni allahning yartishining mumkin emesliki, insanlardin sadir boluwatqan gunah we xataliqlarning allahning iradisi we allah terpidin sadir bolushning mumkin emeslik terpige qarashti. Chünki allahning qebih ishlarni teqdir qilish we irade qilishtin adil, hikmetlik we rehmidil ikenlik terpige qarashti.

Bu xil köz qarashtikiler, eger biz allah taalagha nisbeten mutleq irade, toluq qudretni ispatlap qoysaq, u waqtida allah taalaning adaliti we hikmitini kemsitken bolimiz dep qaraydu. Chünki insan bularning neziride itaet we jinayet (yeni yaxshiliq we yamanliq)ni yaratquchidur, allah taala bunimu yaratmighan, unimu yaratmighan we héch birsini irade qilmighan.

Bularning köz qarshida allah taala mömin bendillirige dunyada nimet ata qilghan bolsa kapirlarghimu oxshash ata qilghan. Chünki allah insanlargha peyghember ewetti, ish qilish imkaniytini yartip berdi, buning özi öz ixtiyari bilen iman éytip yaxshi ish qildi. Awu öz ixtiyari bilen kapir bolup yaman ish qildi, allah imanni buninggha we uninggha söyümlük qilghan we kufirliq, pasiqliq, guna ishlarni yaman körsetken idi. Biraq möminler allah yaman körsetken nersini yaman kördi, kapirlar bolsa ekische ish élip bardi. Bu arqiliq bu xil köz qarashtiki kishler allahni bir terepte aqlap, mutleq irade, qudret we yartish tereptin sel qaridi.

Insanda ixtiyarliq yoq digüchiler; allahning mülkining mukemmellik süptige qarashti. Mutleq ixtiyarliq bar digüchiler; allahning ulughluq we maxtashqa sazawerlik süptige qarashti. Emeliyettimu, allah taalagha padishahliq we maxtash mensuptur.

Ikkinchi: insanning özige bolghan köz qarshining tarliqi:

bu amil birnichi amilgha munasiwetlik, chünki kainatta ikki xil körünüsh bar:

(1) qilghuchi, hergiz tesirlinip qalmaydu, u allahdur.

(2) qilin'ghuchi, u hergiz qilalmaydu, u jansiz nersiler we shu menidiki nersiler.

Insan bu ikki xilning qaysi birsige nisbet bérilidu?

Emma allahning adilliqi, hikmiti, rehmiti we zulum, ehmiyetsiz ishlardin pak ikenliki pikir we tuyghullirini igelliwalghan kishler, insanni öz ishida tesirlenmeydighan xalis qilghuchi itibari bilen qarap, insan öz ishlirini öz iradisi we qudirti bilen yartidu diyshidu. Bularning neziride insan allah irade qilmisimu, özi irade qilghan nersini yalghuz qilalaydu, allah xalisimu allahqa asiyliq qilalaydu, eger insan xalisa özini özi toghra yolgha bashliyalaydu yaki azduralaydu.

Allahning padishahliqining kattiliqi, iradisining ötkürliki, qudirtining omumiliqi pikir we his tuyghullirini igellep ketken kishler, insanni eslide bir ish qilalmaydighan tesirlinidighan mexluq dep qaraydu, insanni saymanning ornidiki

nerse diyshidu. Ular insanning herkitini derexning lingshighan herkitige oxshatti, insan bir ishni qilsa köchme meniside qilidu dep qaraydu. Yoqarqi her ikkili goruhtiki kishler bu mesilige qarighu közliri bilen qaridi.

Normal köz qarashtikiler her ikki ishqa toghra nezer bilen qarashti. Insan'gha qilghuchi we tesirlen'güchi itibari bilen qaridi. Insan heqiqette ish qilghuchi, tesir körsetküchi we iradilik mexluqtur. Biraq insan bir ishlarni qilalishida héchqandaq bir tereptin tesirlinip qalmastin allah terpidin tesirlinidu. Insan qilghuchi we irade qilghuchidur, chünki allah insanni shundaq yaratti.

Üchinchi: muqeddes tikistlerni parchilap qobul qilish:

bu bolsa, bir mesilide muqeddes tikistlerni parchilash yaki bezisini élip yene bezisini tashlap qoyush digenliktur.

Her bir mezheb yaki pikir igisi öz qarshini doramichiliq, tesirlinish yaki xosusi oylunush sewebidin tüzüp chiqidu. Andin muqeddes tikistlerni öz pikirini janlandurush üchün sörep kiridu. Eger öz pikirige zit kilidighan tikistler bolup qalsa, tikistlerni ret qilidu yaki uni normalsiz izahlaydu. Allah taala mundaq deydu:

[ثُمَّ أَنتُمْ هَؤُلاء تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقاً مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِن يَأتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاء مَن يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنكُمْ إِلاَّ خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (85)]

" kéyin siler (ehdini buzup) bir - biringlarni öltürdünglar, ichinglardin bir türküm kishilerni yurtidin heydep chiqardinglar, gunah we düshmenlik qilish bilen, ularning qarshi teripidikilerge yardem berdinglar, ular esir chüshüp kelse, fidiye bérip qutquzuwalisiler, halbuki, ularni yurtliridin heydep chiqirish silerge haram qilin'ghan idi (yeni bir - biringlarni öltürüsh we yurtidin heydep chiqirishni rawa körisileyu, ularning esirge chüshüp düshmenliringlarning qolida bolup qélishini rawa körmeysiler). Siler kitabning (yeni tewratning) bir qisim ehkamlirigha ishinip, bir qisim ehkamlirini inkar qilamsiler? Silerdin shundaq qilghanlarning jazasi peqet hayatiy dunyada xarliqqa qélish, qiyamet küni qattiq azabqa duchar bolushtur. ALLAH qilmishinglardin ghapil emestur "(süre beqer- 85- ayet).

Tötinchi: chüshenchilerni belgilmeslik:

chékidin ashurwétish we bixestelik qilishning misalliridin: allah bendillirining gunah we qebih ishlarni qilishini xalamdu yaki xalimamdu? Dégen sualgha bolghan pozsiysi.

Eger kupirliq, ézish, zulum, pasatchiliq allahning iradisi bilen bolghan bolsa, qandaqmu bu allahning adilliq, hikmet bilen ish qilish, séxiliq we rehmidilliq süpiti bilen mas kilidu?

Eger kupirliq, pasiqliq, asiyliq allahning iradisidin xali bolghan bolsa, bu qandaqmu allahning hemme nersining padishahi, yaritish we permanning igisi, u xalighan nerse bolidu, xalimighan nerse bolmaydu, dégen süpitige mas kilidu?

Ixtilap asasen bir menadin köp mezmunni ipadileydighan söz ishletkenlik we chüshenchilerni inchike we tepsili belgilmesliktin kilip chiqqan. Chünki irade dégen söz ikki xil mena bilen istimal qilinidu:

(1) bir nersini yaxshi körüsh, uningdin razi bolush we uni buyrush üchün kiterlik bolghan irade.

(2) mejburlashning zitidiki omumi ixtiyarliq menisidiki irade.

Irade, birinchi mena bilen élip éyitqanda " dini irade" dep atilidu. U meqsetning hasil bolushini telep qilmaydu. Belki bezide uni allah bendilliridin irade qilidu, u ish hasil bolmay ekische ish peyda bolidu. Misali, allah taala mundaq deydu:

[شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (185)]

" ramizan éyida quran nazil bolushqa bashlidi, quran insanlargha yétekchidur, hidayet qilghuchi we heq bilen naheqni ayrighuchi roshen ayetlerdur, silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa ramizan rozisini tutsun; kimki késel yaki seper üstide (yeni musapir) bolup (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun. ALLAH silerge asanliqni xalaydu, teslikni xalimaydu, (aghzinglar ochuq yürgen künlerning qazasini qilish bilen ramizan rozisining) sanini toldurshunglarni, silerni hidayet qilghanliqigha allahni ulughlishinglarni, (uning inamlirigha) shükür qilishinglarni xalaydu " (süre beqer- 185- ayet).

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)]

" i möminler! (siler taharetsiz bolup) namaz (oqumaqchi bolup) turghininglarda, yüzünglarni yuyunglar, qolunglarni jeynikinglar bilen qoshup yuyunglar, béshinglargha mes'hi qilinglar, putunglarni oshuqunglar bilen qoshup yuyunglar, eger junup bolsanglar paklininglar (yeni ghusli qilinglar), eger késel bolsanglar (su ziyan qilidighan bolsa), yaki seper üstide bolup (su tapalmisanglar), yaki silerning birsinglar hajetxanidin kelgen (yeni taharet sundurghan) bolsanglar, yaki ayalliringlar bilen yéqinchiliq qilghandin kéyin (ghusli taharet üchün) su tapalmisanglar, pak tupraqta teyemmum qilinglar, uning bilen yüzünglargha, qolunglargha mes'hi qilinglar, allah silerge musheqqetni xalimaydu, lékin allah shükür qilishinglar üchün silerni pak qilishni, (islam sheriitini bayan qilish bilen) némitini silerge tamamlashni xalaydu " (süre maide- 6- ayet).

Irade ikkinchi mena bilen élip éyitqanda " bolush iradisi" dep atilidu. Bu meqsetning hasil bolushini telep qilidu, musulmanlar bu toghrisida: " allah xalighan nerse bolidu, xalimighan nerse bolmaydu " deydu.

Ikki iradining arsidiki perq ashkara bolsa mundaq diyeleymiz:

allah bendilirining gunah ishlarni qilishini birinchi mena(yeni dini irade) bilen xalimaydu. Chünki allah pasatchiliqni xalimaydu. Bendilirining kapir bolushigha razi bolmaydu, yaman ishlargha buyrumaydu, yaman we qebih ishlarni allah yaman köridu. Shuning üchün bir bölük ishlarni cheklidi, u ishlarni qilishtin

agahlandurdi.

Emma, irade ikkinchi mena bilen (yeni bolush iradisi) bilen bolghanda, kainattiki hemme nersining allahning hökümranliqigha boysundighanliqida shek yoq. Bu mena toghrisida allahning munu sözi kelgen:

[وَلاَ يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (34)]

" men silerge nesihet qilmaqchi bolsam, allah silerni gumrah qilmaqchi bolsa, u chaghda méning silerge qilghan nesihitimning silerge paydisi bolmaydu" (süre hud- 34- ayet).

[فَمَن يُرِدِ اللّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاء كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ (125)]

" allah kimni hidayet qilmaqchi bolsa, uning köksini islam üchün achidu(yeni uning qelbini iman'gha kéngeytip béridu). Allah kimni azdurmaqchi bolsa, uning köksini shunche taraytiwétiduki, (iman éytish) uninggha goya asman'gha chiqishtinmu qiyin tuyulidu, iman éyitmighanlarni allah mushundaq azaplaydu" (süre enam- 125- ayet).

Mulahize: birinji mena bilen bayan qilin'ghan irade ispat we nefi (obiktip we sobiktip) halette ochuq xewer sürtide keldi. Emma bolush menasi bilen kelgen irade shert siyghisi bilen keldi, shert siyghisi choqum bolushni telep qilmaydu.

Teqdir we sewep

teqdirning menisi: allah hemme nersilerni biletti, allah u nersilerni yüz bérishtin ilgiri irade qildi. Undaqta u allahning ilmi we iradisige binaen sheksiz yüz béridu. Mundaq dégenlik ghaye we netijige yetküzidighan sewep we usullarni tashliwitish dégenlik bolamdu? Chünki allah teqdir qilghan nerse emeli yüz béridu, allahning teqdirige héch bir nerse qarshi turalmaydu.

Eger allah kiselning saqiyshini teqdir qilghan bolsa, u doxturgha körünsun yaki körünmisun yaki dora yisun yaki yimisun choqum saqiyidu. Eger eskerlerning ghelbe qilishini teqdir qilghan bolsa, toluq teyyarliq qilmighan bolsimu ghelibe qilidu, dep bezi kishler xiyal qilishidu. Bular teqdirge ishinishte, netije belgilinip bolghanliqi üchün, sewep qollunushqa zit kélidu dep qarshidu, bular teqdirning menisini toghra chüshenmigenliktin yoqurqidek xatalashti, bular, allah netijilerni sewepsiz we muqeddimisiz teqdir qilidu dep oylishidu, bu ochuq xataliqtur.

Chünki, allah netije bilen sewepni, netije bilen muqeddimini teng teqdir qilidu. Chünki teqdir alemdiki barliq peyda bolghuchi nersilerge chétishliq bolidu. Allahning bilishidin héch bir nerse qéchip kitelmeydu, eger allah kiselning saqiyshini teqdir qilsa, saqiyish netijsining özinila teqdir qilmaydu, belki uning mueyyen dorilarni ichishini yaki mueyyen tamaqtin saqlinishni yaki mueyyen bir xil adetni qollunushni teqdir qilidu. Allahning qanuni boyiche- sewep arqiliq kseldin saqiyidu.

Eger allah bir kiselning ölüshini yaki saq kishining kisel bolushini teqdir qilsa, allah taala ishlarni sewepliri bilen birlikte teqdir qilidu, hemmisi teqdirning qatarigha kiridu. Netije yaki qilin'ghan ish allahning teqdiridur, shundaqla sewep qilishmu allahning teqdiridur.

Ömer (allah u kishidin razi bolsun) süriyege kitiwatqan idi. U seper jeryanida

süriyege waba kisilining tarqap ketkenligini bilip, süriyege barmay qaytip kitishni qarar qilghan chaghda ebu ubeyde namiliq bir sahabe: " i möminlerning emiri! Allahning teqdiridin qachmaqchimu?" dégende ömer:" hee, allahning teqdiridin allahning teqdirige qachimiz" dep jawap bergen. Waba kisili allahning teqdiri bilen yüz bergen, uningdin saqlinishmu allahning teqdiridur.

Ömer uninggha bir misal keltürüp mundaq dégen :" eger sining tögilliring bolup, munbet zémin bilen qurghaq qaqasliq zémining bolsa, tögilerni ot-chöplük zéminda baqsang allahning teqdri bilen baqqan bolisen, eger qurghaq qaqasliq zéminda baqsangmu allahning teqdiri bilen baqqan bolmamsen? Dégende, ebuubeyde:" shundaq " dep jawap birip qayil bolghan. Allahning teqdiri heqiqet, allahning teqdiri ijra bolidu, biraq u teqdir allah kainatning nizamini turghuzghan qanuni, hayatliqning nizami tüzlüshi üchün allah yaratqan sewepler arqiliq ijra bolidu, qanun bilen sewepler allahning omumi teqdiridin parchilanmaydighan bir qismidur.

Teqdir we yaxshi emel

teqdirge ishinish, itaet we yaxshi ishlarni qilishqa zit kilidu, allah ezeldin bilgen we lewhulmehpuzda belgilen'gen nerse sheksiz bolidu, undaq bolmisa allahning ilmi bilmeslik bolup qalidu, dégen köz qarash xataliqlarning jümlisidindur.

Eger ömer(ibni xettap) allahning ilmida bexitsiz we dozax ehlidin bolsa, bu bexitsiz, künlerning biride bexitlik bolup, jennet ehlige özgirip qalmaydu. Eger peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam bexitlik bolup jennet ehlidin bolsa, u künlerning biride bexitsiz bolup, dozax ehlige özgirip qalmaydu. Shuning üchün, bexitlik kishi apisining qorsiqida bexitlik bolghini, bexitsiz kishi apisining qorsiqida bexitsiz bolghinidur. Bexitlik bexitsiz bolup qalmaydu. Shundaqla bexitsiz kishi bexitlik bolup qalmaydu. Undaqta emel qilishning, özini charchitishning héchqandaq paydisi yoq, chünki teqdirde belgilen'gini sheksiz shundaq bolidu diyilmekte. Bu köz qarash qattiq nadanliq we éghir ézish bilen yekünlen'gen köz qarashtur, bu köz qarash ikki tereptin xatadur:

birinchi: allahning bilishi nersilerning emeliyettiki ehwalgha alaqidar, shundaqla allah u ishlarni öz piti yézip qoyidu we teqdir qilidu. Chünki bilish melumatqa mas kilidu. Allah taala ishlarning sewepliri bilen boldighanliqini yézip qoydi we teqdir qildi. Chünki bu emeliyet, kim, allah netijilerni muqeddimisiz, seweplik qilin'ghan ishlarni sewepsiz teqdir qilidu dep oylisa, allahqa töhmet chaplighan bolidu.

Allah, bir insanning iman keltürüp, yaxshi ish qilip, shu seweplik bexitlikler bilen jennetke kiridighanliqini, palanining yaman ishlarni qilip, cheklen'gen ishlar bilen shughullunup bexitsizler bilen dozaxqa kiridighanliqini, palanining palani xénim bilen toy qilidighanliqini, uning bala yüzi köridighanliqini, palanining köchet tikip miwésini tiridighanliqini bilip , uni lewhulmehpuzgha yézip qoyidu.

Kim; méning jennet ehli ikenlikim teqdir qilin'ghan, shuning üchün men emel qilmisammu bexitlik bolup jennetke kirimen dep oylisa, allahning bilishi we teqdirige zit bolidu. Alayluq; eger birsi qopup, eger allah manga perzent teqdir qilghan bolsa idi, toy qilmisammu perzent yüzi körimen dep oylisa, u nadan we exmeqliq qilghan bolidu, chünki allah uninggha perzent teqdir qilghan bolsa, u perzentni sewebi bilen birge teqdir qildi. Teqdir qilin'ghan perzentni, teqdir qilin'ghan sewepsiz kütken insan exmeq we toghra yoldin azghan insandur.

Ikkinchi: bir nerse uqulup we yézilip, hemde shu nerse heqqide xewer bérilse, yézip qoyghanliq shu nersining emeli bolushida kupaye qilmaydu. Sewep we amillardin bihajet bolushni teqezza qilmaydu. Chünki bilish héliqi melumluq bolghan ishning peyda bolushini kelturüp chiqiridighan sewep emes. Belki emeliyettiki nersige mas kilishtur. Kilechektiki ishlarni bilish we u heqte xewer bérish, ötmüshni bilish we u heqte xewer bergenlkke oxshash. Chünki bizning bizdin ilgiri yüz bergen ishlarni bilishimiz we u heqte xewer birshimiz asman we zémindek biz peyda bolushtin ilgiri peyda bolghan nersilerni bilshimizge oxshash. Belki allahning isim we süpetlirini bilginimizge oxshash. Bu bilishning hélqi melumluq nersini peyda qilishta héchqandaq tesiri yoq. Bu arqiliq; bexitlik insanning bexitsiz bolup qalmaydighanliqini, bexitsizning bexitlik bolup qalmaydighanliqini ochuqlashturalaymiz. Biraq allah bir ademning bexitlik bolushini teqdir qilghan bolsa, u insan allah bexitlik bolushining sewebi qilghan ishlarni qilish bilen bexitlik bolidu. Bexitsiz adem allah bexitsizlikning amilliri we sewepliri qilghan ishlarni qilish bilen bexitsiz bolidu. Teqdirge tayniwélish, tigishlik ishlarni qilmasliq bexitsiz bolup qélishning amillirining qataridindur.

4598/7638 - eli reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: biz peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshida olturattuq. U bizge: hemminglarning jennettiki we dozaxtiki orni pütülüp boldi, dédi. Biz: i allahning resuli! Undaq bolsa, biz shuninggha tayansaq bolmamdu? Dégeniduq. U: yaq, emel ibadet qilinglar. Her ademning péshanisige pütülgini özige muyesser qilinidu, dédi. Andin: "(pul mélini allahning raziliqi üchün) serp qilghan, teqwadarliq qilghan, (kelime tewhidni) testiq qilghan ademge kelsek, uninggha biz yaxshi yolni muyesser qilip bérimiz. Béxilliq qilip (allahning sawabidin) özini bihajet hésablighan, kelime tewhidni inkar qilghan ademge kelsek, biz uninggha yaman yolni muyesser qilip bérimiz" (süre leyl, 5 - 10 - ayetler) dégen ayetlerni oqudi. (buxari: 4947)

dimek teqdir belgilinip bolghan, u emelni tosmaydu, teqdirge tayniwélishni wajip qilmaydu, belki tirshishni we köp xizmet qilishni wajip qilidu. Chünki héch bir mexluq özining bexitlik yaki bexitsiz yartilghinini bilmeydu. Insan teqdir qilin'ghan nersige imkaniyet yartip bergen sewep arqiliq irsheleydu, eger u sewep qilsa, sewep uni teqdir qilin'ghan netijige yetküzidu. Ilgiri yézilghini, bexitlik insanning yaxshi emellerni qilish bilen bexitlik bolidighanliqi, bexitsiz insanning yaman emellerni qilish bilen bexitsiz bolidighanliqi yézilghan, birisi yézilip, yene birsi yézilmay qalghan ish yoq. Buyrulghan ishlarni qilish, cheklen'gen ishlardin qol tartish bexitni qolgha keltürgili bolidighan seweplerning jümlisidindur, yézilghan teqdir bexitning we bexit saadetni qolgha keltürgili bolidighan emellerning yighindisidur. Eger insan ilgiri yézilghan teqdirge tayinip, buyrulghan ishlarni qilmisa, bexitsiz bolushning sewebidindur. Bundaq oylash: yimeymen, ichmeymen, chünki allah manga yimisem we ichmisemmu toyushni we ussuzluqqa qénishni teqdir qildi dégen'ge oxshash bir ish. Teqdirde yézilghinigha taynimen dégen insan özining bexitlik yaki bexitsiz dep yézilghanlighini lewhulmehpuzdin körüptimu yaki biliptimu?.

Insanlarning bexitlik bolushi üchün allah bexitlik bolushqa sewepchi bolidighan bir bölük ishlargha buyrudi, bexitsizlikke sewepchi bolidighan bir bölük ishlardin cheklidi. Bexit yolini we bexitsizlik yolni körsitip qoydi, biraq héch bir insanni mueyyen bir ishni qilishqa mejburlimidi. Cheklen'gen ishni qilip turup,

allah méni mushundaq bexitsizlar qataridin teqdir qilip qoyuptiken dégen söz eqligha sighamdu? Qaysi yolni tallash sizdiki ixtiyar.

Teqdir we riziq

riziq allah terpidin insan'gha teqdir qilin'ghan, ularning ichide riziqi kengri bolghanliri, riziqi tar bolghanliri we normal bolghanliri bar, hemmisige riziq bergüchi allah taaladur. Allah her bir nersige riziq teyyarlap biridighanliqigha kipil bolup mundaq deydu:

[وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ إِلاَّ عَلَى اللّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (6)]

"yer yüzidiki haywanlarning hemmisige riziq bérishni allah (merhemet yüzsidin) üstige alghan" (süre hud- 6- ayet).

[وَكَأَيِّن مِن دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (60)]

" nurghun haywanlar öz rizqini üstige alalmaydu(yeni öz rizqini tépip yéyishtin ajizdur), ularni we silerni allah riziqlanduridu, allah (sözünglarni) anglap turghuchidur, (ehwalinglarni) bilip turghuchidur" (süre enkebut- 60 - ayet).

Köpligen insanlar, riziq allah tereptin insanlargha teqsim qilinip belgilen'gen bolidu dégen sözni; riziq izdep heriket qilishning paydisi yoq, chünki allah her kimning bay bolushini teqdir qilghan bolsa, öyde olturup ish qilmsimu bay bolidu, kimning kembeghel bolushini teqdir qilghan bolsa, u her qanche zirek, paaliyetchan bolup, köp ishlep ketsimu kembeghel bolidu dep xata chüshinidu.

Emeliyette allah taala riziqni sewebi bilen birge belgilidi, riziq teqdir qilin'ghandek sewepmu teqdir qilin'ghan. Mesilen; allah, palanining eqlini we hushyarliqini ishqa sélip, turmushini yaxshilashta köp japa tartidighanliqini teqdir qilghan bolsa, uninggha riziqini kengri qilip biridu, yene bir insanning horunluq qilip, emgek qilmay, töwen turmushqa razi bolup turidighanliqini teqdir qilghan bolsa uning rizqini tar qilidu. Shuning üchün allah mundaq deydu:

[هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (15)]

" allah silerge zéminni méngishqa asan qildi, zémnning etrapida ménginglar, allahning bergen rizqidin yenglar"(süre mülik - 15- ayet).

Ayetning menisi: kim tirship, dunyaning her tereplliride riziq izdeshke sewep qilsa allahning rizqigha irsheleydu, kim horunluq qilip, riziqning sewebini qilmisa allahning rizqini yiyishke heqliq bolalmaydu.

1682/2844 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki namratliqqa duchar bolup, uni kishilerdin tilesh arqiliq tügetmekchi bolsa, uning namratliqi tügimeydu. Kimki ishni alleqa tapshursa, alle meyli ilgiri bolsun yaki kéyin bolsun, uninggha riziq ata qilidu. (tirmizi: 2326)

allah taala janliq nersilerning rizqige kipil boldi dégenlik, bu yer sharidiki janliq nersilerge quruqluqta bolsun yaki déngizda bolsun riziqning sewep - charillirini teyyarlap berdi dégenliktur. Chünki allah zéminni yaratqanda mundaq deydu:

[وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاء لِّلسَّائِلِينَ (10)]

" u zéminning üstide nurghun taghlarni yaratti, zéminni beriketlik qildi, ehli zéminning rizqini belgilidi, (zéminni yaritish bilen ahalisining rizqini belgileshni kem - ziyadisiz) barawer töt künde (tamamlidi), (zéminning we uningdiki

nersilerning yaritilish mudditini) sorighuchilar üchün (bu jawabtur) " (süre fussilet- 10 -ayet).

Allah insanlarni yartishtin ilgiri, ularning rizqini zéminda belgilep bolghan. Allah taala mundaq deydu:

[وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلاً مَّا تَشْكُرُونَ (10)]

"shubhisizki, silerni zéminda yerleshtürduq, zéminda silerge turmush lazimetliklirini peyda qilduq, (silerge perwerdigaringlarning mushundaq németliri turuqluq uninggha) nahayiti az shükür qilsiler" (süre eiraf- 10- ayet).

Riziqqa emgek qilmisa irshkili bolmaydighanliqi allahning qanunidur, sheret shundaq qilishqa buyruydu. Insanning riziq tépishi üchün emel qilish wajip hisaplinidu. Kim riziq, mal-dunya tépishtin horunluq qilip olturwalsa, sewebini qilmisa, u kishi allahning kainattiki qanunigha we sheri hökümlirige xilapliq qilghan bolidu. "riziq dégen teqdir qilin'ghan, emgek qilmisangmu sanga kilidighini haman kilidu" dégen chüshenche xata uqumdin ibaret.

Islam dini déhqanchiliq, sanaet, hüner- kesip, sodigerlik, karxanchiliq we hayatning her qaysi saheside xizmet qilish bilen riziq izdishimizni buyrudi. Jan béqish üchün kesip qilish, emgek qilish, riziq izdesh islam dinida ibadetning qataridin hisaplinidu. Undaq bolsa néme üchün bezi ademler köp japa chikip, sewep qilsimu az mehsulatqa irshidu, déyshingiz mümkin?

Toghra, bezi hushyar kishler kichini kündüzge ulap, köp bedel tölep xizmet qilsimu azghina netijige irship qalidu. Bezi kishler az kuch chiqirip az xizmet qilsimu köp riziqqa irship qalidu. Bezi kishlerge riziq japasiz kilipmu qalidu. Bu bir qanche seweplerdin shundaq bolidu:

1- weziyette yochuq, nizamlarda egirlik we eyip noqsan bolup, iqtisad we bayliq adil teqsim qilinmaydu. Bundaq nizamni islah qilish lazim bolidu.

2- tebi weziyetmu oxshash bolmay qalidu, mesilen, sharaiti toluq munbet mohitlarda xizmet qilghan adem bilen sharaiti toluq emes qaqasliq mohitlarda xizmet qilghan adem teng bolalmaydu. Yawrupa, amrikida xizmet qilghan adem bilen afriqa yaki asiyaning bir qisim jaylirida xizmet qilghan adem oxshash mehsulatqa ige bolalmaydu.

3- bu yerde insan sirni bilmeydighan teqdir bolidu. Kishler uni bext teley dep atishidu. Möminler uni " teqdirning hökmi" dep ataydu. Bezi waqitlarda xoshna ikki sodigerning bir xil baha bilen oxshash tawar yaki mal satidighanliqini körimiz, birsining dukkini xéridarlar bilen toshup kitidu, yene birsige xéridar kirmey qalidu. Bezi waqitlarda puxta ish qilidighan xizmetchi yaki hünerwenning bexit taliyi kelmey qalidu, yene bir insan'gha kelsek uninggha mundaq iqtidar bolmisimu taleylik bolidu, her qandaq bir nerse élip satsa payda alalaydu, yoquri pilan tüzmisimu netijige irsheleydu. Bezide allah insan'gha meryem eleyhissalamgha oxshash japa tartmisimu öz pezlidin riziq ata qilidu. Allah taala mundaq deydu:

[فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ اللّهِ إنَّ اللّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ (37)]

" zekeriya her qétim (uning) ibadetgahigha uni körgili kirse uning yénida birer yémeklik uchirtatti, u " i meryem! Bu sanga qeyerdin keldi?" deyitti, meryem"

bu, allah terpidin keldi" deyitti, allah heqiqeten xalighan ademge(japa musheqqetsizla) hésapsiz riziq béridu" (süre ali imran- 37- ayet).

Bu yerde teqdir qilghan nersige iman keltürüsh, allah teqsim qilip bergen nerse bilen razi bolush payda qilidu. Teqdirge ishense köngül xatirjem bolup aram tapidu.

5937/9683 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kim mendin besh kelimeni öginip, uninggha emel qilidu yaki emel qilidighan bir kishige ögitidu? Dep sorighanidi, men: i resulullah ! Men öginimen, dédim. Shuning bilen, peyghember eleyhissalam méning qolumdin tutup mundaq dédi: haramdin saqlan'ghin, insanlar ichide eng ibadetguy bolisen. Allahning sanga teqsim qilghinigha razi bolghin, insanlarning eng béyi bolisen. Qoshnanggha yaxshiliq qilghin, muimin bolisen. Özengge némini yaxshi körseng, bashqilarghimu shuni yaxshi körgin, musulman bolisen. Köp külmigin, chünki köp külke qelbni öltüridu. (tirmizi: 2305)

1686/2854 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pul - malning köp bolghini bayliq emes, belki nepsning qanaetchan bolghini bayliqtur. (buxari: 6446)

riziqta oxshash bolmasliq allahning kainattiki qanuniytidur. Allah taala mundaq deydu:

[وَاللّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُواْ بِرَآدِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاء أَفَبِنِعْمَةِ اللّهِ يَجْحَدُونَ (71)]

" allah silerning bezinglarni bezinglardin riziqta üstün qildi, riziqta üstün qilin'ghanlar özlirining rizqini barawer bolush üchün qol astidiki qullargha bermeydu, ular allah ning némitini inkar qilishamdu? " (süre nehl- 71- ayet).

Shundaqla bezide, riziqta oxshash bolmasliq kishlerning bir birsige zulum qilish, iqtisadni adil tarqatmasliqtin kilip chiqidighanliqimu heqiqet, adil teqsim qilinmighan nersini teqdirge artip qoyush toghra emes.

Eqilliq adem köpinche waqitlarda köp mal - dunyagha irshelmey qalidu, chünki u mal- dunyani halal yoldin tapidu, mal dunya tapsimu bixilliq qilmay yaxshiliq orunlargha we iqtisad telep qiliwatqan sahelerge séxiliq qilip béridu. Nadan adem bolsa qandaq bolishi, nedin kilishi we halal, haramgha qarimay toplawéridu, kishlerning mallirini hiyle mikir bilen qolgha chüshüridu, yaman ishlarni qilishtin qol tartmaydu.

Teqdirning adaliti artuq birish we alahide qilishqa zit kelmeydu, yeni ikki adem bir xil oxshash ish bilen shughullunup oxshash ish heq alidu. Shundaqtimu allah her ikki ademning tégishlik ejirni béridu, andin kéyin birsige öz pezlidin ashurup béridu, yene birsini qaldurup qoyidu.

Bezide ikki adem oxshash jinayet ishlep oxshash jazagha layiq bolidu. Andin birsi epu qilinip yene birsi gunahigha baghlinip qalidu. Shuni bilish kérekki, allah bir ishqa mejburlanmaydu, uning ixtiyarliqi we iradiside tosalghu deydighan nerse bolmaydu. Shuning üchün bendiler allah terepke qelibliri jennetni arzu qilish, dozax azabidin qorqush bilen tesirlinip kelsun!

Teqdir we ejel

allah taala riziqni teqdir qilghandek ömür we ejelni teqdir qildi. Ömür cheklik we belgileklik, insanning qanchilik ömür köridighanliqi allahning qéshida xatirlen'gen bolidu. Ejel kelgende kichikip qalidighan ish yüz bermeydu. Allah

taala mundaq deydu:

[وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاء أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ (34)]

" ölüm waqti kelgende, ular birdemmu ilgiri kéyin bolmaydu" (süre eiraf- 34- ayet).

Uhud merikiside bir bölük musulmanlar ölüp ketkendi, monapiqlar pitne qozghap, eger ular urushqa chiqmay bizning qéshimizda qélip qalghan bolsa ölmeytti hem öltürülmeytti diyishti. Quran kerim ularning pozitsiyesini eyiplep mundaq didi:

[ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لاَ يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (154)]

" yene bir qisminglar(yeni monapiqlar) özliri bilen bolup ketti, (yeni kuffarlar qayta hujum qilarmu dep jan qayghusi bilen bolup ketti), bular, jahiliyet dewri kishlirige oxshash, allahqa qarita natoghra gumanlarda boldi, ular: " bizge allah wede qilghan ghelbidin nésiwe barmu?" deydu. Éyitqinki, " hemme ish allahning ilkide" , ular: " eger bizge ghelbidin azraq nésiwe bolsa idi, bu yerde öltürülmeyttuq" deydu. (i muhemmed!) éyitqinki, " eger siler öyliringlarda bolghan teqdirdimu(aranglardiki) öltürülüshi pütüwétilgen kishler choqum özlirining ölidighan jaylirigha bérshidu(allahning qazasidin qéchip qutulghili bolmaydu)" (süre ali imran- 154- ayet).

[وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (11)]

" her qandaq ademning ömrining uzun yaki qisqa bolushi lewhulmehpuzda yézilghan, bu heqiqeten allahqa asan" (süre fatir- 11- ayet).

Ömür uzun bolsun yaki qisqa bolsun ejel teqdir qilinidu dégen sözning menisi: u seweplirí bilen teqdir qilinidu, seweplíridin ayrim bolmaydu.

5966/ 9728 _ abdullah ibni shixxir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: adem ewladi bilen ölümning 99 xil sewebliri bille yaritilghan bolup, pütün seweblerdin qutulup ketken teqdirdimu, nihayet qérip kétip ölidu. (tirmizi: 2150)

kimning ömürining uzun bolushi teqdir qilin'ghan bolsa, uninggha yaxshi ghizaning bolushi, süzük hawaning toluq bolushi, beden chéniqturushqa ehmiyet birishi, mes qilidighan yaki eqilni yoqtiwitidighan zeherlik chikimlik, tamakigha oxshash beden'ge ziyanliq nersilerdin yiraq bolushigha oxshash seweplirining toluq teyyarlinishi teqdir qilinidu. U insanning ömri bu sewepler bilen uzun bolidu, ejel teqdir qilin'ghandek sewepmu teqdir qilin'ghan bolidu.

Kimning ömrining qisqa bolushi teqdir qilin'ghan bolsa; uning nachar ghizagha we bulghan'ghan hawagha uchraydighanliqi, yuqumluq kisellerge uchraydighanliqi, ziyanliq nersilerni istimal qilidighanliqi, her türlük hadislerge yoluqidighanliqi, bashqilarning qesten yaki xata halette öltürwétishige düch

kilidighanliqigha oxshash ishlar teqdir qilin'ghan bolidu. Bu seweplerning birisi bilen hayati ayaghlishidu. Biraq u allahning neziride belgilen'gen waqitta ölüp ketken bolidu. Teqdir mesilliride sewepler bilen sewep qilin'ghuchi ishlar (yeni netijiler) arsida héchqandaq bir ehwalida ayrilish yüz bermeydu. Bezi kishler; ölüm, hadise we kiselge oxshash teqdirlarni seweplиridin ayrip xata chüshinidu.

Gunah ishlargha teqdir bilen bahane körsitish

bezi kishler qilghan xataliqliri we gunahlirigha teqdir bilen bahane körstidu. Bashqilarning hoquqigha tajawuz qilghan, haram ishlarni qilghan jinayitini teqdirge artip qoyidu. Ular; mushundaq bolush bizge pütüwétilgen, allahning teqdiridin qéchip qutulghili bolmaydu, eger allah xalighan bolsa undaq qilmighan bolattuq diyshidu. Ilgirimu mushiriklar özlirining allahdin bashqa ilahlargha ibadet qilghanliqi, allah halal qilghan nersini haram qilghanliqlirini teqdirge artip, u "allahning iradisi bilen bolghan" dep bana körsetken idi. Quran kerim ulargha reddiye bérip mundaq deydu:

[سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلاَ آبَاؤُنَا وَلاَ حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم حَتَّى ذَاقُواْ بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إَلاَّ تَخْرُصُونَ (148)]

" mushirklar; eger allah xalisa idi, biz we ata bowilirimiz shérik keltürmeyttuq we héch nersini haram qilmayttuq deydu, ulardin burunqi kishler taki azabimizni tétighan'gha qeder (özlirining peyghemberlirini) mushundaq (yeni mushriklar séni inkar qilghandek) inkar qilghan idi. (ulargha) éyitqinki, sözünglarda rastiliqqa pakitinglar bolsa, bizge chiqirip körsitinglar, siler peqet guman'ghila asaslinisler" (süre enam- 148- ayet).

Insan köpinche xataliqlirini aqlap bahane körstishke urunidu. Bezide kichik xataliqlarni yalghan sözleshtin ibaret chong xataliq bilen hel qilmaqchi bolidu. Bezide bir insan bir ishqa buyrulsa éghirliq qilip u ishni ada qilmaydu. Bezide bir ishlardin cheklense u ishqa aldinip kitip qalidu. Bu ishlarning sewebini sorighan waqtingizda yaxshi ishlargha qarita horunluq qilghanliqi, yaman ishlargha qarita mayilchanliqini bayan qilmaydu. Belki eqilsizlarche méning qolumdin néme ish kiletti? Bu ishlar méning ixtiyarimda emes, men meizur dep ilgiriki zamanlarda mushirklar bahane körsetken illetlerni til chaynap bayan qilidu. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[وَقَالُوا لَوْ شَاء الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُم مَّا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ (20)]

" ular:" merhemetlik allah xalisa, biz ulargha(perishtilerge) choqunmayttuq"dédi. Bu toghruluq ularning bilimi(yeni asasi) yoq, ular peqet jöylüydu" (süre zuxruf- 20- ayet).

Insanning allah teminligen küch-quwwet, oy-tepekkur, uning tebiytide yaratqan üstünlük yaki töwenlikke teyyarliq we yaxshiliq yaki yamanliqqa yüzlünüsh erkinlikini héchqandaq bésimsiz bergenlikini bilmesliki, insanning gedindiki mesuliyetni kimeytip qoymaydu. Allah insanlarning bu dunyada qandaq ishlarni qilidighanliqini, axirette aqiwitining qandaq bolidighanliqini sheksiz bilidu. Biraq allahning bu ishlarni burun bilgenliki insanlarni ilgiri yézilip ketken ishlarni qilishqa mejburlimaydu. Allahning ilmi échip biridighan nur, mejburlaydighan küch emes. Insanlar özligidin özliri xalighan ishlarni qilishqa yüzlinidu, allah

ularning meqsetlirini toluqlap biridu. Alma térighan adem ishtihaliq miwige irshidu. Tiken térighan adem némini térighan bolsa shuninggha irshidu, allah bu ishlarning qaysi birsini qilishqa mejburlimaydu. Kim yaxshiliq seweplirige ésilsa, u meqset qilghan nersini toluqlap béridu we ishlirini asanlashturup béridu. Kim yamanliq seweplirige ésilsa, uninggha meqset qilghan nersini toluqlap béridu, uning xataliqidin yéniwilishi üchün möhlet béridu, tes ishlirini asanlashturup béridu.

Allah bendilerning emelliri, rizqi, bexitlik bolushi yaki bexitsiz bolushini teqdir qilghanda, bu ishlarni sewepliri bilen birge teqdir qilghan. Xuda xalighandin bashqa teqdir qilin'ghan nersiler sewepliridin ayrilalmaydu. Kainattiki zerre chaghliq nersidin tartip chong jisimlarghiche her bir nerse qanuniyet nizamigha munasiwetlik bolidu. Bu heqiqetke peyghember eleyhissalamning töwendiki munu hedisi shahid bolalaydu:

4600/7640 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bizge hedis sözlep bérip mundaq dédi: silerning biringlar anisining qorsiqida 40 kün ichide shekillinidu. Ashu künlerde uyul qan'gha, andin bir parche göshke aylinidu. Andin kéyin alle uninggha töt ishni pütüsh üchün bir perishtini ewetidu. Perishte uning emelini, ömrining qachan tügeydighanliqini, rizqini we bextlik yaki bextsiz bolidighanliqini pütidu. Andin uninggha jan kirgüzülidu. Shek shübhisizki, bir adem dozax ehlining emelini qilidu, taki uning bilen dozaxning arisi bir gez qalghan chaghda, uning péshanisige pütülgini aldigha chiqidude, jennet ehlining emelini qilidu, shuning bilen jennetke kiridu. Bir adem jennet ehlining emelini qilidu, taki uning bilen jennetning arisi bir gez qalghan chaghda, uning péshanisige pütülgini aldigha chiqidude, dozax ehlining emelini qilidu. Shuning bilen dozaxqa kiridu. (buxari: 3332)

hedistiki shahid orni; sewep nizamini ispatlashtur. Chünki jennetke kirishning sewebi bolidu, shundaqla dowzaxqa kirip qélishningmu sewebi bolidu. Insan bexit saadet yaki bexitsizlik élip baridighan emellerini qandaq qilidiken, u axirda teqdirda yézilghan nersini öz ixtiyari bilen qilidu. Shuni bilish kérekki, u yaxshi yaki yaman ishni öz ixtiyari bilen qilidu, yaxshi yaki yaman ish qilishqa mejburlanmaydu.

4599/7639 - abdullah ibni emr reziyellahu enhuma mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini angighanidim: alle mexluqatlarning teqdirini asman we zéminni yaritishtin 50 ming yil burun pütüwetken. U chaghda allahning ershi su üstide idi. (muslim: 2653)

dimek, allah taala kainatni yartishtin 50 ming yil burun, bir bendining palani künde, palani chislada, palani orunda tughulidighanliqini, mijez xaraktirning qandaq bolidighanliqini, u tallaydighan ilimni we u qilidighan ishlarni öz iradisi bilen tallaydighanliqini biletti. Ishlarni shu boyche yézip qoydi. Shuning üchün yoqarqi hedis sheryf emelni insan'gha nisbet berdi. Bu hedis axirqi emelliri deslepte tutqan yollirigha tamamen oxshimaydighan ikki türlük insanlarni süpetlep béridu. Bu ejeblinerlik ish emes. Kishlerning ehwaligha qarisaq melum bolidu. Mesilen: bir pasiq insan ömrining köpinchiside étiqadi kisel, exlaqi nachar yashighan bolup, ömürining axirida azghanliqini his qilip hidayet tapidu. Bezi waqitlarda yaxshi insan yaxshi ishlarni qilip kétiwitip, dunyaning her türlük aldishigha egiship xata yolgha kirip qalidu.

Eger birsi gheyibni körüp (undaq bolushi mümkin emes) andin bu ikki insanning deslepki hayatidiki ehwali bilen ularning teqdiride pütüwétilgen axiriqi netijisini körgen bolsa elwette heyran bolghan bolatti. Biraq axirqi aqiwetni peyda qilishta ilgiri pütüwtilgen teqdirning héchqandaq mejburlash tesiri yoq.

Hedistiki kitap ilgiri bolidu dégen ipade, u allahning ilmining inchigiliki we hemmini toluq bilidighanliqidin bashqa uqum bermeydu. Bu ipade erep tilidiki mubalighe usuli bilen ipadilen'gen. Shu noqtidin emel qilishtiki erkinlimizni bikar qilip, mesuliyetni teqdirge artip qoyush toghra bolmaydighan ish.

Gunahlargha teqdir bilen bahane körsitishning pasatliq terepliri

gunah we xataliqlargha teqdir bilen bahane körsitish bir qanche tereptin xata:

1- teqdir bilen bahane körsetkende yaxshi kishler bilen yaman kishler ayrilmay qalidu, chünki allah taala insanlarni yartishtin ilgiri ularning teqdirlirini yézip bolghan, ular shundaq turuqluq iman we yaxshi emelni qilish bilen bexitlikke, kupirliq qilish we gunah ishlarni qilish bilen bexitsizlikke bölün'gen. Allah mundaq deydu:

[أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (35)]

"biz musulmanlarni kapirlar bilen barawer qilamduq, silerge néme boldi? Qandaqche mundaq höküm chiqirsiler!", (süre qelem- 35- ayet).

2- eger ishning burun pütüwetilgini gunahlargha özre bolidighan bolsa, elwette allah halak qilip tashlighan ad, semud, firewin, qarun we lut qewmdin ibaret zalim milletler qilghan zulumlirida özre qoyulghan bolatti. Chünki allah taala ular zulum qilghan chaghda ularni jazalidi. Allah mundaq deydu:

[وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِن ظَلَمُواْ أَنفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِن دُونِ اللّهِ مِن شَيْءٍ لِّمَّا جَاء أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ (101)]

" biz ulargha zulum qilmiduq, lékin ular özlirige özliri zulum qildi. Perwerdigaringning (ularni halak qilish) permani kelgende, ularning allahni qoyup ibadet qilghan mebudliri héch nersige esqatmidi, ulargha peqet ziyan saldi" (süre hud- 101- ayet).

3- guna ishlargha teqdirni bahane qilip körsitishni héch bir insan qobul qilmaydu. Eger shundaq bolidighan bolup qalsa mesuliyetsizlik qilghan kishi eyiplenmeydu, jinayetchi jazalanmaydu, zalim hisapqa tartilmaydu, düshmen'ge qarshi jihad élip bérilmaydu, naheq ishlargha qarshi köresh élip bérilmaydu, yaxshi ishlargha buyrulup, yaman ishlar cheklenmeydu, bu ishning netjiside hayat buzulup, jemiyet weyranchiliqqa uchraydu. Shundaq bolidighan bolsa yaman ishlirigha teqdirni bahane körsitidighanlar zulum we tajawuz qilghanlargha qarshi chiqmay xorluqqa bash igip turmush kechüridighan ish kilip chiqidu. Biraq héchqandaq bir insan nachar, xorluq turmushqa bash igishni xahlimaydu. Xorluqqa chidap turalmaydu. Dimek qilghan ishlirigha teqdirini bahane qilip körsetkenlerning sözliri eqli we sheri tereptin toghra emes.

4- asi gunahkarning teqdirni bahane qilishi nadanliqtur. Chünki teqdrini bahane qilish jazagha élip baridighan ikkinchi jinayettur. Iblisning jennettin qoghlunup, yoghanchiliq qilip, xataliq ötküzüp, teqdir bilen sewep körsetkenlikini xewer qilip allah taala mundaq deydu:

[قَالَ رَبِّ بِمَآ أَغْوَيْتَنِي لأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الأَرْضِ وَلأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ (39)]

" perwerdigarim! Sen méni gumrah qilghanliqing üchün, yer yüzide adem ballirigha gunahlarni elwette chirayliq körsitimen" (süre hijir- 39- ayet) iblis azdurushni allahqa nisbet berdi, özining ézishining kupirliq we yoghanchiliq qilghanliqining jazasi ikenlikini eslep qoymidi. Allah taala adem eleyhissalamning meghpiret , rehmet telep qilghan duasini bayan qilip mundaq deydu:

[قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (23)]

" perwerdigarimiz! Biz özimizge özimiz zulum qilduq, eger sen bizge meghpiret qilmisang, bizge rehim qilmisang biz choqum ziyan tartquchilardin bolimiz" (süre eiraf- 23- ayet).

Allah kimning bexitlik bolushini irade qilsa uninggha adem eleyhissalam dégendek diyishni ilham qilidu, allah kimning bexitsiz bolushini irade qilsa, u iblisning bahansini höjjet qilip körsitidu. Musulman kishi teqdirge ishinidu, kemchillik qilghan terepliri heqqide teqdir bilen bahane körsetmeydu. Kim teqdirini bahane qilip körsitidiken uning höjjiti jinggha olturmaydu.

Gunah qilip salghanda teqdirni bahane qilip körsitidighan kishi, qorusigha ot uchquni uchup kelgen ademge oxshaydu. Eqilliq kishler u ademge: öyüng köyüp ketmesliki üchün otning uchqunni öchürgin dise, u : bu uchqun nedin keldi? Shamal sörep keldi, bu méning ishim emes, bashqilarning ishi, méning bu ishqa alaqem we gunayim yoq dep, mushu bahanilerni sewep qilip turiwiridu, shuning bilen uchqun ulghuyup öyni pütün köydürüp tashlaydu. Guna ishlarni teqdirge artip qoyghan insanning hali mushundaq bolidu.

4610/7663 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: musa eleyhissalam adem eleyhissalam bilen takalliship, uninggha: ”sen gunah ishlep, insanlarni jennettin chiqiriwetken we ularni bextsiz qilip qoyghan ademsen“ deydu. Adem eleyhissalam: ”i musa! Alle insanlar ichidin séni peyghemberlikke tallash we özi biwasite sözlesh bilen shereplendürdi. Halbuki, alle méni yaritishtin ilgiri pütiwetken yaki alle méni yaritishtin ilgiri teqdir qiliwetken bir ish üchün méni eyiblemsen? “ deydu. Shundaq qilip, adem eleyhissalam gepte musa eleyhissalamni yéngip qoyidu. (buxari: 4738)

4611/7664 - yene bir riwayette mundaq déyilidu: musa eleyhissalam: ”sen alle öz qoli bilen yaratqan, andin öz rohidin püwligen, andin perishtilerni sejde qildurghan, andin jennitige yerleshtürgen ademsen. Emma sen xataliqing tüpeyli insanlarni yer yüzige chüshürüwetting “ deydu. Adem eleyhissalam: ”sen alle peyghemberlikke we özi bilen biwasite sözlishishke tallighan, herqandaq nerse roshen yézilghan taxtilar bérilgen, alle sanga yéqin kélip pichirlighan musasen. Séningche, alle tewratni men yaritilishtin qanche yil ilgiri yazghandu? “ deydu. Musa eleyhissalam: ” 40yil burun“ dep jawab béridu. Adem eleyhissalam: ”uningda: adem perwerdigarigha xilapliq qilip ézip ketti, dep yézilghanliqini uchrattingmu?“ dep soraydu. Musa eleyhissalam: ”hee“ deydu. Adem eleyhissalam: ”undaqta, alle méni yaritishtin 40 yil ilgiri yéziwetken emelni qilghanliqim üchün méni eyiblemsen? “ deydu. Shundaq qilip, adem eleyhissalam musa eleyhissalamni yéngiwalidu. (muslim: 2652)

adem eleyhissalam musa eleyhissalam bilen munazire élip barghanda özini mudape qildi, chünki u heqiqet idi, u musani yengdi. Chünki insanlarning

zéminda yashishi, zéminda mesuliyetchan bolishi we u yerde her türlük dert elemlerge uchirshi, adem eleyhissalam peyda bolushtin ilgiri allahning teqdiri idi.

Musa eleyhissalam adem eleyhissalamni gunah qilip salghanliqi üchün eyiplidi digen köz qarash ochuq xataliqtur. U adem eleyhissalamning ewlatlirigha tépip bergen qiyinchiliqliri sewebidin eyipligen idi. Adem eleyhissalam xataliq ötküzgenlikige inkar qilmidi, u xataliqning ilgiri yézilip ketken teqdir bilen sadir bolghanliqi bilen özre éytti. Shuning üchün adem töwbe qildi.

Xataliq ötküzüsh teqdirde yézilip qalghanliqi üchün bolghan dep bahane körsitish toghra bolidighan bolsa, ademning düshmini iblis, musa eleyhissalamning düshmini pirewin we allahning, möminlerning düshmenliri bahane körsetken bolatti.

Muimin insan qiyinchiliq yüz bergende teqdirge tayinidu, teqdir bilen himayilinidu. Insanning bext saaditi buyrulghan ishni qilish, cheklen'gen ishtin yénish we teqdirge boysunush bilen qolgha kilidu. Shuni bilish kérekki, allahning iradisi we teqdiri bilen gunah ishlargha höjjet keltürülmeydu, chünki allah gunah ishlarni haram qildi , biraq musibetlerge höjjet körsitilidu.

Qaza we qederge iman keltürüsh, seweb we tewekkul

qaza we qederge iman keltürüsh seweb qilishqa hergiz zit kelmeydu. Kishige yetken yaxshiliq - yamanliq, musibet - xoshalliq, payda - ziyanlarning hemmini, shundaqla bolup ötken her qandaq bir ishni allahning teqdiri bilen boldi, dep étiqad qilish imanning bir parchisidur. Kélichekte bolidighan her qandaq ishlarnimu allahning teqdiri bilen bolidu, dep étiqad qilish imandin. Biraq "allahning teqdiride néme bolsa shu bolidighu" dep seweb qilmasliq imandin emes, belki chong xataliqtur. Gerche insanning rizqi, ejeli we yaxshi - yaman pütün ishliri allahning teqdiri bilen bolisimu, insan shu rizqni hasil qilish, jénini qoghdash we özi hem jemiyitige paydiliq ishlarni emelge ashurush üchün seweb qilishqa buyrulghan. Eger u, "allahqa tewekkül qildim" dep sewebni qoldin béridiken, u choqum gunahkar bolidu we tewekkülning menisini suyistémal qilghan bolidu. Chünki allah bu dunyada hemme ishni seweblerge baghlighan. Bu dunya seweb dunyasi. Her kishi seweb qilip ishliginige yarisha qazinidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى (53)] « ئىنسان پەقەت ئۆزىنىڭ ئىشلىگەن ئىشىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ» [نەجم سۈرىسى 39 ـ ئايەت].

Tewekkül sözining loghettiki menisi - birer ishni emelge ashurushqa kapalet telep qilish démektur. Emma uning sheret istémalidiki menisi - allahqa chin ishench bilen yölinish démektur.

Tewekkül qilishning sherti - tewekkül qilmaqchi bolghan her qandaq ish üchün awwal qolidin kélishi we küchining yétishche seweblerni qilish, uningdin kéyin uning emelge éshishini allahqa tapshurup, allahqa chin ishench bilen yölinishtin ibarettur. Mesilen: addi bir déhqan allahqa tewekkül qilishta, aldi bilen yerni heydep yumishtidu, uninggha yéterlik uruq we ughutlarni chachidu, suni waqtida bérip turidu, mundin bashqa déhqanchiliqning pütün shertlirini toluq urunlaydu. Shuningdin kéyin ziraetning salamet ünüp chiqishi we mol husul bérishini allahqa tapshurup tewekkül qilidu. Allah xalisa uni salamet ündürüp mol hosul chiqirip béridu. Xalisa tebetning türlük apetlirige emr qilidu - de, ziraetlerni bir andila nabut qiliwétidu. Shunga her qandaq ish seweb qilish bilen birge

allahqa yölinish arqiliq emelge ashidu. Seweblergila choqunup kétip allahni untup qélish toghra bolmighandek, allahqa tewekkül qildim dep seweb qilmasliq téximu toghra bolmaydu. Tewekkül peqet allahqila qilinidu. Allahqa tewekkül qilish ibadetning jümlisidindur. Allah bizlerni uninggha tewekkül qilishqa buyrup mundaq deydu:

[وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (3)]

" allah uninggha oylimighan yerdin riziq béridu, kimki allahqa tewekkül qilsa, allah uninggha kupaye qilidu, allah heqiqeten meqsitige yételeydu, allah heqiqeten her bir nerse üchün mueyyen miqdar, mueyyen waqit belgilidi. " [talaq sürisi 3 - ayet].

Toghra yolgha egeshmigenlikini we bashqa yaman ishlarni teqdirdin körüsh heqiqeten eqilsizliq we eyni waqitta allahqa töhmet qilghanliqtur. Chünki allah insanlargha peyghemberler arqiliq kitablarni chüshürüp bérip, bu kitablar bilen ulargha heq bilen batilni, yaxshiliq bilen yamanliqni éniq bildürdi we heqiqetke egiship yaxshi ishlarni qilishqa chaqirdi. Allah insanlargha eqil, irade we ixitiyarni bérish arqiliq ularni yol tallashta erkin yaratti. Netijide hidayetni zalalettin ewzel körüp eqil we iradisini yolida ishletken kishiler allah chaqirghan toghra yolgha egeshti. Emma hidayettin zalaletni ewzel körgen kishiler hidayet yoligha kirishni xalimidi yaki izdenmidi, özlirining tutqan yollirini toghra dep hés qildi. Shuning bilen ular azghunlarning qataridin boldi. Allah mundaq deydu:

[أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ (8) وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ (9) وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ (10)]

"insan üchün ikki köz, bir til, ikki kalpuk, yaratmiduqmu? Uninggha yaxshi yol bilen yaman yolni körsetmiduqmu?" [beled sürisi 8 - 10 - ayetler].

Allah mushriklerning, özlirining allahqa shérik keltürgenlikini teqdirdin körgenlikige kayip mundaq deydu:

[سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلاَ آبَاؤُنَا وَلاَ حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم حَتَّى ذَاقُواْ بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إَلاَّ تَخْرُصُونَ (148)]

" mushriklar: ‹eger allah xalisa idi, biz we ata - bowilirimiz shérik keltürmeyttuq we héch nersini haram qilmayttuq› deydu. Ulardin burunqi kishiler taki (bizning azabimiz nazil bolup) azabimizni tétighan'gha qeder (özlirining peyghemberlirini) mushundaq (yeni mushriklar séni inkar qilghandek) inkar qilghan idi. (ulargha) éytqinki, ‹sözünglarning rastliqigha pakitinglar bolsa, bizge chiqirip körsitinglar, siler peqet guman'ghila asaslinisiler, allahqa peqet yalghanni chaplaysiler› " [enam sürisi 148 - ayet].

Bezile mundaq dep soal qoyushi mumkin, men qilidighan ishni allahning aldinala bilip we belgilep shundaq yéziwetkenliki méni shu ishni qilishqa zorlighanliqi emesmu? Buning jawabi mundaq: oqughuchilirining ehwalini yaxshi bilidighan tejribilik we eqilliq bir muellim imtihan soallirini teyyarlash jeryanida, oqughuchiliri ichidin bu imtihandin ötelmey sinipta qalidighanliri bilen imtihandin ötüp sinip köchidighanlirini özining bilishige asasen ayrip chiqip, shu boyiche bir qerghezge yézip qoyghan bolsa, kéyin imtihan bashlinip imtihan netijisi xuddi

muellimning bilgini we yazghini boyiche chiqsa, imtihandin ötelmey qalghan oqughuchilarning muellim yazghan qerghezni körgendin kéyin, uni bahane qilip turup, "eger muellim bizni ötelmeydu dep yazmighan bolsa idi, biz imtihandin ötüp ketken bolattuq" dep dewalishishi toghrimu? Ulargha néme dep jawab bérilidu? Ulargha bérilidighan jawab choqum mundaq bolidu: "muellimning yazghini silerning imtihandin ötelmeydighanliqinglar toghrisidiki öz ilmige munasiwetlik ish. Emma silerning emeliyette imtihandin ötelmigininglar özünglarning yaxshi oqup teyyarliq qilmighanliqinglargha munasiwetlik mesile. Buni özünglardin körünglar!" allah taala jimi mexluqatning yaratquchisi we ularning ashkara - yoshurun hemme ehwalini bilip turghuchidur. Allah taala mundaq deydu:

[أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (14)]

"mexluqatni yaratqan zat bilmemdu? U sheyilerning eng nazuk tereplirini bilgüchidur, hemmidin toluq xewerdardur" [mulk sürisi 14 - ayet]. Bizni mushu imtihan dunyasigha ewetken allah, bu imtihanning netijisini özining ezeliy ilmi bilen intayin yaxshi bilidu. Muellim özining insan bolghini seweblik oqughuchilirining ehwalini toluq belgileshte bezide xatalishishi mumkin. Emma allah hergiz xatalashmaydu!

Qaza we qederning jümlisidin bezi ishlar barki, ularni allah taala insanlar xalisun yaki xalimisun, hés qilsun yaki hés qilalmisun uningdin qetiynezer halda, béwasite öz xahishi bilenla békitiwetken. Mesilen: sizning nede we qachan tughulishingiz, ata - aningizning kimler bolishi, boyingizning égiz yaki pakar bolishi, chirayingizning chirayliq yaki körümsiz bolishi, eqlingizning ötkür yaki kem bolishi, xaraktéringizning qandaq bolishi, ömringizning qanchilik bolishi we bashqilar qatarliq ishlar bendining ixtiyari sirtidiki ishlar bolghanliqtin, insanlar uningdin jawabkar emes, elwette. Allah taala mundaq deydu:

[هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاء لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (6)]

"allah silerni ananglarning qursiqidiki chéghinglarda özi xalighan shekilge kirgüzidu" [al imran sürisi 6 - ayet].

[وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاء وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ (68)]

"allah mexluqatidin xalighinini yaritidu, xalighan ademni(peyghemberlikke we xalighan ishqa) tallaydu, tallash hoquqi ularda emes, allah(jimi nuqsanlardin elwette) paktur, ularning shérik keltürgenliridin üstündur" [qeses sürisi 68- ayet].

Özrisi heqiqi qubul qilinidighan kishi kim?

Insanning qilidighan ishiliri yaki jinayi qilmishlirining burun teqdirde belgilen'gini, insan'gha özre bayan qilish pursitini birelmeydu. Heqiqi özirlik adem qilghan emlining hökmini bilmigen yaki iradisi we qudirti bolmighan, yetmigen insandur. Ular,

1)meripet salahiytige ige bolalmaydighan kichik bala, sarang we islam dewiti yetmigen insanlardur.

3201/5372 - eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: uxlawatqan kishining oyghan'ghiche, kichik balining balaghetke yetküche, sarangning saqayghiche bolghan ariliqta qilghan - etkenliri yézilmaydu. (tirmizi: 1423)

2) mejburlan'ghan, untup qalghan we xatalship qalghan insan'gha oxshash

qilmishida iradisi bolmighan kishi özirlik bolidu. Allah taala mundaq deydu:

[ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (5)]

" siler sehwenliktin qilip salghan ishlarda silerge héch gunah bolmaydu, lékin qesten qilghan ishliringlarda(silerge gunah bolidu)" (süre ehzab- 5- ayet).

Teqdirni mudape qilghili bolamdu?

Bezi kishler teqdir mudape qilinmaydu(yeni qarshi turghili bolmaydu dep oylaydu). Shuning üchün: allah kimning kembeghel bolushini teqdir qilghan bolsa u kembeghel bolidu, kimning bay bolushini teqdir qilghan bolsa bay bolidu. Kimge xatirjemlik teqdir qilghan bolsa u sheksiz halette xatirjem bolidu, kimge kisel bolushni teqdir qilghan bolsa u sheksiz kisel bolidu dep qarshidu. Shu seweptin bular: dua qilghanning paydisi yoq, chünki dua teqdir qilin'ghan nersini özgertelmeydu diyshidu.

Bulargha deymizki: allahning nimini teqdir qilghinni biz bilmeymiz. Uni peqet allah bilidu, biz özimizge teqdir qilin'ghan nersini emeliyette sadir bolghandin kiyin andin bilimiz, emeliyette sadir bolushtin ilgiri qandaq bolushini bilmeymiz. Shuning üchün ilgiri héchqandaq nerse teqdir qilinmighandek heq söz we yaxshi emellerge yüzlinish lazim bolidu.

Biz allahning némini teqdir qilghanliqigha qarimay, allahning qandaq ishlarni buyrup, nimilerni chekligenlikige qarayli. Biz mushuni qilishqa qadir , u biz üchün paydiliqtur. Shuning üchün duagha ésilayli, u sheret righbetlendürgen bir ish, uning üstige allah uni dunya we axirette yaxshiliqning sewepliridin bir sewep qilip belgilidi. Shundaqla uni dunya we axirette yamanliq we bexitsizlikni mudape qilidighan qilip belgilidi.

Insan allah yolida jihad qilishqa, itaet ishlar bilen gunah bolidighan ishlargha qarshi turushqa buyrulghan. Insan allah üchün buyrulghan teqdir bilen cheklen'gen teqdirge urush ilan qilidu.

Qorsaq échishning, ussap kitishning özimu bir teqdir, biz bu teqdrige tamaq yéyish we ussuzluqni qanduridighan ichimliklerni ichish arqiliq qarshi turalaymiz. Umu teqdir, bumu teqdir. Dimek sewep arqiliq telep qiliniwatqan nerse hasil bolidu, sewep qilmisingiz izdewatqan nersingizge irshelmeysiz.

Eqilliq insan teqdrge teqdir bilen qarshi turidu we qayturidu. Insan sewepsiz yashiyalmaydu. Qorsaq échish, ussuzluq, qorqush teqdirning qataridin sanilidu, insanlar bu teqdirge bu teqdirlarni tosalighudek teqdir bilen qarshi turushqa heriket qilidu. Allah muweppeqiyet ata qilghan insan axiretning jazasidin ibaret teqdirge tewbe qilish, iman éytish we yaxshi ishlarni qilishtin ibaret teqdir bilen qarshi turidu. Dunya we axiretning ilahi birdur, uning hikmitimu birdur, bezisi bezisige zitliship qalmaydu.

Hidayet bilen ézish arsidiki insan

hidayetning derwazisi hemme kishlerüchün ochuq: allah taala insanning özidin özi mesul bolushini, aqiwitining öz qolida bolushini xalidi. Insanning nijatliqi we bextini insanning herkiti, chiqarghan küchi, pakliqni arzu qilish we hawayi hewes üstidin heqiqetni, ézish üstidin toghra yolni tallishigha munasiwetlik qildi. Quran kerim mundaq deydu:

[مَّنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدي لِنَفْسِهِ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَمَا كُنَّا

مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً (15)]

" kimki hidayet tapidiken, hidayet tapqanning paydisi uning üchündur. Kimki azidiken, azghanliqning ziyni uning özi üchündur, bir adem yene bir ademning gunahini üstige almaydu" (süre isra- 15- ayet).

[إِنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاء وَعْدُ الآخِرَةِ لِيَسُوؤُواْ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُواْ الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُواْ مَا عَلَوْاْ تَتْبِيرًا (7)]

" eger yaxshiliq qilsanglar, yaxshiliqinglar özenglar üchündur, yamanliq qilsanglarmu özenglar üchündur", (süre isra- 7 - ayet).

[بَلِ الْإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ (14) وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ (15)]

" belki insan özige(yeni qilghan yaman ishlirigha) özi guwahtur, özini aqlash üchün qanche özre éyitqan teqdirdimu(özrisi qobul qilinmaydu)", (süre qyamet- 14~15- ayet).

[لاَ يُكَلِّفُ اللّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ]allah héchkimni taqiti yetmeydighan ishqa teklip qilmaydu, kishining qilghan yaxshliqi (ning sawabi) özigidur, yamanliqi(ning jazasi) mu özigidur", (süre beqer- 286- ayet).

[يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَى (35) وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَى (36) فَأَمَّا مَن طَغَى (37) وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (38) فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى (39) وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى (40)]

" shu künde insan (yaxshi -yaman) qilmishlirini esleydu. Qarighuchilargha jehennem ochuq körsitilidu. Kimki(kufirda, gunahta) chékidin ashidiken, dunya tirikchilikini(axirettin) artuq köridiken, uning jayi heqiqeten jehennem bolidu. Perwerdigarining aldida (soraqqa tartilishtin) qorqidighan, özini nepsi xahishigha bérlishtin(yeni haram qilin'ghan nersilerdin) chekligen ademge kelsek, heqiqeten, uning jayi jennet bolidu", (süre naziat- 35~40- ayet).

[وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (8)]

" (i kuffarlar!) siler némshqa allahqa iman keltürmeysiler? Halbuki, peyghember silerni perwerdigaringlargha iman keltürüshke chaqiridu" (süre hedid- 8 - ayet).

Yuqarqi ayetlerdin insanning iman éytish, toghra yolda méngishqa mutleq ixtiyarliqi, hörligi, shundaqla ézip ketse mesuliyetke tartildighanliqi körünüp turidu.

Ikki nimet barliq bexitning asasidur

allah bendillirige büyük ikki nimet ata qildi. U ikki nimet pütün bexitning asasi, barliq yaxshiliqning menbiyidur.

Birinchi: allah taala insanlarni deslepqi yartilishida sap tebet üstide yaratti.

Ikkinchi:allah insanlarni omumyüzlük hidayet qildi, birer milletni ayrip qoymidi, kitap chüshürüp berdi, peyghember ewetip berdi we ular bilmigen nersilerni ügetti. Dewet yetmigen kishlerni azaplimasliq allahning rehmitidur. Allah taala mundaq deydu:

[مَّنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدي لِنَفْسِهِ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَمَا كُنَّا

مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً (15)]

" kimki hidayet tapidiken, hidayet tapqanliqining paydisi uning özi üchündur. Kimki azidiken, azghanliqning ziyini uning özi üchündur, bir adem yene bir ademning gunahini üstige almaydu. Peyghember ewetmey turup (héch ademni jazalighinimiz yoq " (süre isra- 15- ayet).

Xalighan kishini azduridu dégenning menisi:

allah taala mundaq deydu:

[أَفَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاء وَيَهْدِي مَن يَشَاء فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (8)]

" özining yaman emeli chirayliq körsitilgen, shuning bilen uni chirayliq hésablighan kishi (hidayet tapqan kishi bilen oxshashmu?) allah heqiqeten xalighan kishini gumrah qilidu (xalighan kishini hidayet qilidu). Shunga sen ular üchün (yeni iman éytmighanliqliri üchün) qayghurup özüngni halak qiliwalmighin, allah heqiqeten ularning qilmishlirini bilip turghuchidur" deydu, (süre fatir- 8- ayet).

Beziler mushu ayetke ésilip, ayetni mulahize qilmighanliqi, ayetning bezisini yene bezisi bilen birleshtürüp chüshenmigenliki sewebidin qilghan jinayetlirini teqdirge artip qoyushqa urunidu. Allah taala mundaq deydu:

[إِنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَحْيِي أَن يَضْرِبَ مَثَلاً مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُواْ فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُواْ فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلاً يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً وَيَهْدِي بِهِ كَثِيراً وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلاَّ الْفَاسِقِينَ (26) الَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (27)]

" allah heqiqeten pasha we uningdinmu kichik nersilerni misal qilip keltürüshtin tartinip qalmaydu, möminler bolsa uni perwerdigari teripidin nazil bolghan heqiqet dep bilidu; kapirlar bolsa: "allah bu nersilerni misal qilip keltürüshtin némini irade qilidu?" deydu. ALLAH bu misal bilen nurghun kishilerni (uni inkar qilghanliqtin) azduridu we nurghun kishilerni (uni testiqlighanliqtin) hidayet qilidu; shu arqiliq peqet pasiqlarnila azduridu. Pasiqlar allah wede alghandin kéyin bergen wedisini buzidu. ALLAH ulashqa buyrughan sheyini üzüp qoyidu (yeni sile - rehim qilmaydu), yer yüzide buzuqchiliq qilidu; ene shular ziyan tartquchilardur " (süre beqer 26-27 - ayet).

Dimek bu yerdiki azdurush, wedisini buzghan, zéminda buzghunchiliq qilghan pasiqlar üchün birilgen jazadur. Allah taala mundaq deydu:

[وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (5)]

" ular heqtin burulup ketkendin kiyin, allah ularning dillirini hidayettin buriwetti, allah pasiq qewmni hidayet qilmaydu" (süre sep- 5- ayet).

[ثُمَّ بَعَثْنَا مِن بَعْدِهِ رُسُلاً إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَآؤُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُواْ لِيُؤْمِنُواْ بِمَا كَذَّبُواْ بِهِ مِن قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلوبِ الْمُعْتَدِينَ (74)]

" nuhtin kéyin nurghun peyghemberlerni özlirining qewmige ewettuq,

(qewmige) ular roshen möjiziler bilen keldi, ular (yeni peyghemberler kélishtin) ilgiri inkar qilishqan nersige iman éytishmidi. (kufrida) heddidin ashquchilarning dillirini eshundaq péchetleymiz " (süre yünüs- 74- ayet).

Kishler imandin yüz örüp, allahning pirinsipini tashlighan chaghda, allah ularning dillirigha pichet bésiwétish we qeliblirini qattiq qilip qoyush bilen jazalidi. Bu ularning kapirliqi we allahning yolidin tosqanliqigha uyghun jazadur.

Allah taala azghunliqni uningdin kéyinki azghunluq bilen jazalaydu. Hidayetni uningdin kéyinki hidayet bilen mukapatlaydu, shundaqla yamanliqqa oxshash yamanliq bilen jazalaydu, yaxshiliqqa oxshash yaxshiliq bilen mukapatlaydu. Allah taala mundaq deydu:

[فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّهُ مَرَضاً وَلَهُم عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (10)]

" ularning dillirida késel (yeni monapiqliq we sheklinish) bar, allah ularning késilini kücheytiwetti" (süre beqer- 10- ayet).

Yuqarqi ayetlerdin azdurwétish we qelibge pichet bésiwétish kufirliq, pasqiliq we asyiliq qilishning sewepliri emes, belki shu ishlarning netijisi we allahning sewep we netijidiki qanunigha asasen jazasi ikenligi aydinglishidu.

Azdurwitish dégen sözning menisi, yeni bu kishi hidayetni tashlap, xata yolni tallidi, shuning bilen allah u ademni meqsitige yetküzdi. Izdewatqan nersisini tamamlap berdi. Allah taala mundaq deydu:

[أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ (3)]

" bilinglarki, (shériktin we riyadin) sap din allahqa xastur, allahni qoyup butlarni himayichi qiliwalghanlar: "bizning ulargha choqunushimiz peqet ularning bizni allahqa yéqinlashturushi üchündur" (deydu). ALLAH heqiqeten (qiyamet küni) ularning ixtilap qilishqan nersiliri üstide höküm chiqiridu, allah heqiqeten yalghanchini, (allahning németlirige) kufriliq qilghuchini hidayet qilmaydu " (süre zumer-3- ayet).

Allah ata qilghan közni toghra ishletmigen, qelbini kupri, yalghanchiliq, israp, shek, zulum we pasiqliq bilen bulghighan kishi allahning hidayitini tapalmaydu. Chünki u, qiliqi we istilning nacharliqi bilen özige hidayet yolni taqiwetti, istilning insan hayatida tesiri barliqida shek yoq.

Insandin tunji yüz biridighan gunah allahning azdurishi we tes ishni asanlashturup birishi bilen emes, könglini xalighanche qoyiwetkenligi üchün peyda bolghan. Asasliq mesile, insan könglini qiziqqan nersilerge qoyuwetti, özi bilen kari bolmidi, könglining keynige kirdi. Quranning bu heqtiki bayanigha qarang!

[وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءتْ مَصِيرًا (115)]

" kimki özige(möjizler arqiliq) toghra yol éniq bolghandin kiyin, peyghemberige (yeni uning emrige) muxalipetchilik qilidiken, möminlerning yolidin gheyrige egishidiken, uni öz yoligha qoyup birimiz, uni (axirette) jehennemge kirgüzimiz, jehennem néme dégen yaman jay" (süre nisa- 115- ayet).

Eger siz allah hemme ishni yartip yene néme üchün jazalaydu? Déyshingiz mumkin!. Allah hemme ishni yaratti, biraq sizning xata yolda méngip qalmasliqingiz üchün peyghember ewetip, kitap chüshürüp berdi. Peyghember sizge qilidighan we qilmaydighan ishlarni sizip berdi. Bexitlik bolushingiz üchün cheklen'gen ishlardin yiraq bolushingizni tewsiye qildi. Siz qaysi bir ishni qilsingiz öz ixtiyaringiz bilen qildingiz, allah sizni mejburlighini yoq. Qolingizdin tutup turup yaman ishlarni qildurmidi. Belki yaman ishlardin qéchishingizni buyrudi.

Bezi kishler; men özümge qarisam yaman ish qilip kitip bériptimen, men buningdin özümning bexitsiz ikenligini chüshendim deydu, biz uninggha deymizki; sen barliq yaman ishlarni qilamsen? Xalis yaxshiliqqa tebiliship ketken we xalis yamanliqqa tebiliship ketken insanlar bolmaydu. Shuning üchün allah siz öz ixtiyaringiz bilen tallaydighan yaman ishlarni yézip qoydi, sizning u ishlarni tallaydighanliqingizni biletti, allah bilgenliki üchün peqetla yézip qoydi, biraq héch bir insanni yaman ish qilishqa mejburlighini yoq. Allah taala mundaq deydu:

[قَالَ عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى (52)]

"ular toghrisidiki melumat perwerdigarimning dergahida lewhulmehpuzda (xatirilekliktur), perwerdigarim hem xatalashmaydu hem unutmaydu" (süre taha- 52- ayet).

Lewhulmehpuz digen nime?

Lewhulmehpuz - allah ezelde teqdir qilip belgiligen kainatta bolidighan her qandaq hadisiler, mexluqatlarning ehwali we insanlarning qilidighan her qandaq yaxshi - yaman barliq ishiliri xatirilen'gen büyük diwan démektur. Uning orni asmanlarning yuqiri tebiqiside. Quran kerimmu muhemmed eleyhissalamgha chüshishtin ilgiri lewhulmehpuzgha yézilip saqlan'ghan idi. Allah bu heqte mundaq deydu:

[بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ (21) فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ (22)]

"belki u, lewhulmehpuzda saqlan'ghan ulugh qurandur" [buruj sürisi 21 - 22 - ayetler.]

emellerning insan diligha bolghan tesiri

allahning qanuni boyiche emeller yaxshi yaki yaman bolsun insanning diligha tesir körsitidu. Mesilen namaz, eger bir insan namazning waqtigha toluq riaye qilip, ixlas bilen ada qilsa, bu namaz igsining qelbige nur, könglige xursenlik, bedinige küch-quwwet, iradisige küch, yüzige nur we yaman ishlardin qol üzüsh miwillirini ata qilidu.

Yaman emellerning oxshashla tesiri we netijisi bolidu. Mesilen: haraq ichish, pahishe qilish, jazanixorluq qilish idologiye, exlaq, eqil, qelib, wijdan we iradide insanning dili we istiligha tesir körsitidu.

Yaxshiliqning sawabi uningdin kiyinki yaxshiliq, yamanliqning jazasi uningdin kiyinki yamanliq bolidu. Emellerning tesiri sawap we jazaning bir qismidur. Allah taala sewep we netijilerni yaratquchi, uning küch quwwet we tesirini bergüchi, iradisi we hékmitige qarita u ishlarni mangdurghuchidur. Mesilen, insan tamaq yigende tamaq yigenliki üchün toyidu, allah taala toyushni tamaq yiyishke chétip qoydi. Eger allah toymasliqni xalighan bolsa tamaq yiyish mewjud bolsimu xalighini boyiche bolatti. Eger tamaqsiz toyushni irade qilghan bolsimu shundaq qilalaytti, héchqandaq bir nerse tosalghu bolalmaytti.

Dimek, tamaq yiyish insanning öz ixtiyari we iradisi bilen boldi. Tamaqtin

kiyin toyush ishida insan hergiz arlishalmaydu. Chünki u tamaq yep toyup bolghandin kiyin toyushni yoqatmaqchi bolsa qadir bolalaydu. Emelmu shuninggha oxshash insanning öz ixtiyari bilen bolidu. Sewep qilip bolup emeldin kilidighan tesirni tosmaqchi bolsa qadir bolalmaydu. Démek, bezi kishlerning qelbige pichetning bésilishi yaki heqiqetni köreshtin qarighu bolushi emellerning tesiri, ixtiyari istilning tesiridur. Chirayliq we güzel qizning exlaqsiz chaqiriqigha awaz qoshqan kishining ehwali deslepte öz ixtiyari we iradisi bilen bolidu, alaqe kuchayghanche mejburlinidu, axiri jaza we balagha yoluqidu.

Teqdirning siri

teqdir mesilisde " haram deydighan bir daire" qélip qaldi. Eqilliq kishler bu meydan'gha kirmesliki we u etrapta chöglimesliki lazim. U bolsimu allahning xas qilghan nersisi, xalighan nersini tallishi, dert elem we balani teqdir qilishi, buninggha néme üchün berdi? Uninggha néme üchün bermidi? Néme üchün bir türlük kishlerni hidayet qildi? Eger xalighan bolsa barliq insaniyetni hidayet qilghan bolatti. Néme üchün insanlarning gunah ishlarni qilishini xalidi? Néme üchün zalim, nadan we kapir insanni yaratti? Néme üchün uni pershte süpet yaratmidi? Dégen'ge oxshash allahning hikmitige alaqidar ishlar.

Buninggha oxshash suallargha her qandaq cheklimidin xali bolghan ilahi xahish we mutleq ilahi iradige teslim bolmaqtin bashqa qanaetlinerlik jawap yoq. Biz ilahi hikmetning azghina bir qisminila bileleymiz, köpligen tereplirini bilmeymiz. U hikmetlerni bilmeslikimiz uning yoq ikenligini ipadilimeydu.

Eqilliq insan, allahning her bir nersini bilidighanliqi, hikmet bilen ish qilidighanliqi, rehmitining hemme nersidin kengri ikenliki, hemme nersidin toluq xewerdar ikenliki, allahning teqdiride saqlan'ghan sir we allahdin bashqilar bilmeydighan ilimning barliqini bilishi yiterlik delildur. Allah u hikmetning sirlirini bizge köyünüp bizdin yoshurdi. Sirini bilelmigen ishlarda hikmetke ishensek yiterliktur. Chünki perwerdigar bir nersini ehmiyetsiz yaratmaydu. Eger her insan özining ölüp kitidighan waqtini bilip qalsa qanchilik azap ichide turmush kechürer he!.

Allah qilghan ishliridin soralmaydu, insanlar sorilidu. Teqdirning yoqarqi sahelerde izdinishtin cheklenduq. Chünki her qanche qilsaqmu heqiqi netijige irshelmeymiz, eqil sewiymizning küchi u ishlargha yetmeydu. Bu gipimiz insanning öz qilmishliri toghurluq ixtiyarimu yaki mejburmu? Dégen sahede izdinishge zit kelmeydu.

Teqdirge ishinishning miwisi we tesirliri

teqdirge ishinishning miwisi musulmanning eqli, meniwiyiti, wijdani, iradisi, perwerdigari bilen bolghan alaqisi we omumi islam hayatida berketlik miwisi we yaxshi tesiri bar. Teqdirge ishinish musulmanning xususi we omumi istilida qandaq bir sharaitta bolmisun ijabi tesiri bolidu. Eqilliq insanlar buni his qilip yiteleydu.

1- xeter we urush meydanlirida küchlük bolush;

allah teqdir qilghan nerse sheksiz bolidu, bir insan ejli kilishtin ilgiri ölüp ketmeydu, bir insan ömrini uzartish yaki qisqartishqa qadir bolalmaydu. Teqdirge ishen'gen insan ölümdin qorqmaydu, chünki teqdir qilin'ghan bolsa öyide bolsimu ölidu, teqdir qilinmighan bolsa urushtimu ölmeydu. Ejel belgilen'gen, riziq bölün'gen, hemme ishlar allahning qolida dep étiqad qilidighan insan, dinini qoghdashta qandaqmu ölümdin qorqsun? Mömin insan ömridin ensirimeydu,

chünki u yéziqliq kitapta sanaqliq kün we belgileklik tiniqtin ibaret. Musulmanlarning deslepki tarixi buning janliq shahididur. Teqdirge ishen'gen insan batur, qeyser we qehriman bolidu. Shirlar qedem tashliyalmaydighan sahelerde xatirjem qedem basalaydu.

2- zalimlargha qarshi turushta mustehkem turush;

teqdirge ishen'gen insan batil, zulum ishlargha qarshi turush we yaman ishlarni chekleshte mustehkem turidu. Ilahliq dewasi qilidighan pirewinlar we zalim hökümranlardin qorqmaydu. Insanlar sining ömringni qisqartishqa qadir bolalmighinidek, rizqingdin bir burde éliwilishqimu qadir bolalmaydu. Shuning üchün musulmanlar zalimlargha qarshi turup keldi, ular her qanche küchlük bolismu bash egmidi. Zalim hejjaj seid ibni jubeyrige ölüm bilen tehdit salghanda, u " eger ölüm we hayatliq sining qolungda ikenligini bilgen bolsam, sendin bashqa ilahqa ibadet qilmighan bolattim" dep jawap bergen.

3- balayi qaza chüshkende sewr qilish;

teqdirge ishinishning yene bir miwisi, balayi musibet chüshkende sewr qilishtur. Mömin kishini qorqunchaqliq, sewrsizlik we taqetsizlik basmaydu, belki u musibetlerni qelbide ornap ketken taghdek irade bilen kütüwalidu. Musibet yüz bergende teqdirge ishinish mustehkemlik ata qilalaydu. Chünki u kelgen musibetning özi yartilishtin burun teqdir qilin'ghanliqini bilidu. Shuning bilen u qoldin ketken nersige ghem- qayghu qilmaydu, kelgen xursenlik bilen özini yoqutup qoymaydu, belki mustehkem we tengpung halitini saqlap turalaydu.

5550/9069 - ebu derda reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mundaq deydu: i iysa ! Men sendin kéyin bir ümmet ewetimen, ulargha bir xushalliq yetken chaghda, alleqa hemde éytip, shükür qilidu. Ulargha bir musibet yetken chaghda, sewr qilip, mukapatini alletin tileydu. Ularning bundaq qilishigha türtke bolghan amil ulardiki eqil we ilim emes, belki ixlastur “ dédi. Iysa eleyhissalam: ”i perwerdigarim! Undaqta bu qandaq bolidu? “ dep soridi. Alle taala: ”ularning ixlasigha türtke bolidighan eqil we ilimni men bérimen“ dédi. (ehmed26997)

4- allah teqsim qilghan nerse bilen razi bolush;

teqdrige ishinishning méwiliridin birsi: allah teqsim qilghan nerse bilen razi bolush, allah riziq ata qilghan nerse bilen qanaetlinishtur. Bu möminning könglide we hayatida yaxshi netije biridu.

Birinchisi: köngülning bayliqidur: chünki kishlerning qatarida bir oyman altun birilse yene ikkinchisi bolsa bolatti deydighanlar bar. Heqiqi bayliq köngülning bayliqidur.

Ikkinchisi: riziq izdeshte yaxshi yol izdesh, mömin kishi riziq izdeydu, turmushini yaxshilash üchün japa chikidu. Biraq normal yol bilen riziq izdeydu. Kiche- kündüz dunya helekchiligi bilen bolup, bedenliri charchap, qelbliri chéchilip, köngli ghemge chümüp, birdemmu köngli xatirjem bolmaydighan, mingisi aram tapmaydighan kishlerdek bolup ketmeydu.

Üchinchi: qol ilkide bolmighan nersilerge özini urup ketmeydu. Küchining yitishiche heriket qilidu, irishkili bolmaydighan nersini arzu qilip yashimaydu.

5- ihtiyajlirini hel qilishta izzetlik bolush;

teqdirge ishinishning yene bir méwisi, mömin kishi hajitini qolgha keltürüshte izzitini qoghdaydu, özini xar qilip qoymaydu, béshini töwen qilip

qoyidighan ishlarni qilmaydu, mexluqqa bilini egmeydu. Izzet möminning sheripi, buninggha sel qarashqa bolmaydu. Bir nersige irshish üchün özini xar qilish toghra bolmaydu.

6- köngül xatirjem bolush;

möminning köngül xatirjemlikini his qilishi, qelib aramini tétishidur. Chünki u, allah teqdir qilghan xatirjemlik choqum bolidighanliqi, allah teqdir qilghan balayi qazadin qéchip qutulalmaydighanlighini obdan bilidu. Allah taala köngül xursenlikini razi bolush we ishnish asasida belgilidi. Ghem we qayghuni renjish we shek qilishqa alaqidar qildi. Allahning teqdiri sheksiz ijra bolidighan tursa némige renjimek, ichi siqilmaq we shumlanmaq? Möminning shuari daim: " allah némini teqdir qilghan bolsa shu bolidu" dimektur.

7- xizmet we heriketke yüzlinishtin ibaret.

Musulman kishi teqdrige ishinish arqiliq könglide we hayatida qolgha keltürgen köngül xatirjemliki, yürek rahiti, ötmüshke hesretlinishtin, hazirqi rialliqtin taqetsizlik qilishtin, kilechektin ikkilinishtin salametlikni his qilghandin kéyin, dilini tazilash, zéminni güllendürüsh, jemiyetni islah qilish we alemni toghra yolgha yitekleshte ijabi yölünüshke, paydiliq xizmetke we yaxshi xisletke yüzelenmektin bashqa yolni tapalmaydu. Mana bu musulmanning ghémi, buyrulghan ishlargha boysunush, cheklen'gen ishlardin qol tartish we teqdir bilen razi bolushtur.

4606/7652 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: küchlük muimin ajiz muimindin yaxshi we alleqa eng söyümlüktur. Lékin her ikkilisi yaxshidur. Sanga paydiliq bolghan ishlarni qilishqa hérismen bolghin, alletin yardem tiligin, özengni ajiz hés qilmighin (herqandaq ehwalda ümitwar bolghin!) eger sanga birer musibet yetse: ”kashki mundaq qilghan bolsam, bu ish undaq bolmaytti “ démestin, eksiche: ”allahning teqdiri shundaqken. Alle xalighinini qilidu“ dégin! Chünki ”kashki“ dégen söz sheytanning emelige ishik achidu. (muslim: 2664)

ajiz musulman teqdir bilen höjjet körsitidu(bahane körsitidu), küchlük mömin kishi allahning teqdiri meghlup bolmaydu, hökmi qayturulmaydu! Dep ishinidu.

Islam azatliq dewride faris(iran) qumandanliridin birisi sahabilarning birsidin: siler kim bolisiler? Dep sorighanda, sahabe: " biz allahning teqdiri, allah bizni siler bilen sinidi, silerni biz bilen sinidi. Eger siler asmandiki bulutning üstide bolsanglarmu, biz elwette chiqqan bolattuq yaki siler bizge chüshken bolattinglar" dep jawap bergen. Qiyinchiliq yüz berse yaki balayi qaza kelse hesretlenmigin, ijabiliq bilen kilechekke yüzlen'gin, emel qilghin, tirishqin, eqil yürgüzgin, parlaq hayat üchün chong - chong qedem tashlighin.

Yettinchi bap. Berzex alimi heqqidiki bayanlar

insanning bisip ötidighan menzilliri

insan töt menzilni bésip ötidu. Herbir menzilning perqi aldinqi menzilge sélishturghanda intayin chong bolidu.

Aldinqi menzil anining baliyatqusi bolup, bu hem tar, hem qarangghu bir menzildur. Bu menzil üch qarangghuluqni öz ichige alidu.

Ikkinchi menzil pani dunya bolup, kishi anidin tughulup, terbiyilinip, tedriyji chongiyip, könüküp qalghan jaydur, kishi bu jayda ish heriketliri arqiliq özining heqiqy bextlik bolushi yaki bextsizliki üchün teyyarliq qilidu.

Üchinchi menzil bolsa, alemi berzexdur. Bu jay rohqa nisbeten dunyadiki

hayatliq ornidin kengri we katta jaydur.

Tötinchi menzil- jennet yaki dowzaxtin ibaret menggü turidighan eng axirqi jaydur. Allah taala eng axirida roh bilen tendin pütken insanni pellimu- pelle bu yerge yötkeydu. Anining baliyatqusidin dunya hayatliqigha, dunyadiki hayatliqtin alemi berzexke, alemi berzextin axiret dergahigha yötkep hemmini jemileydu. Bu menzillerge yétishke insandin bashqa. . .. Janliqlarning salahiyiti we layaqiti yoq. Insan hem shu menzilge layiq emel qilish iqtidari we istédatigha ige qawul qilip yaritilghan. Bu menzillerning her biri özige munasb bolghan qanuniyetlerge tewe bolidu. Démek her bir menzilde insanning haliti özgiche bolidu. Insanni yoqtin bar qilip, tünji qétim lahiyilep we shundaq chong istédatliq qilip yaratqan, uninggha ölüm bergüchi we tirildürgüchi allahqa mubarek bolsun. U allah herqandaq ishqa qadirdur. U shundaq allahki, insanlarni bext we bextsizlik derijiside perqliq qilip yaritiptu. Birini ali derijilik bextke, yene birini töwen derijidiki bextke irishtürüptu. Bezilerni bolsa, menggü chongqur qatlamliq, ottura qatlamliq we töwen qatlamliq bextsizlik - sheqilik ilkige mehkum qiptu. Bu, insanlar bilim, eqil idrak, ten - quwwet, ish- heriket iqtidari, mijez - xaraktér, exlaq pezilet qatarliqlar jehette perqliq bolghan'gha oxshaydu.

Herkim öz wujudini tepekkur we mulahize qilish arqiliq tonup yetse, barliq mijez- xususiyetlirini bilip yetse, kishige bu bilimdin heqiqi bilim hasil bolup, allahning rastinla barliqi we birliki u kishige ayan bolup, iman guwahliq sözini ixtiyarsiz éytidu: "allahdin bashqa ilah yoqtur, u yekke yiganedur, tengdishi - shériki yoqtur, pütkül alemning- kainatning padishahliqi uningghila mensupdur, barliq maxtashlar tebii rewishte unigha mensup bolidu. Yaxshiliq u allahning qolida, barliq ishlar uning dergahigha qaytidu, barliq küch we quwwetler uninggha tewedur, barliq izzet- hörmet, hékmet bilen ish qilish uninggha tewe, barliq mewjudatlarning yéghindisidiki shertsiz kamalet- bir pütünluk allahqa mensub.

Kishi özining wujudini heqiqi tonush arqiliq allahni tonuyalaydu, u arqiliq peyghember eleyhissalamning heqiqeten peyghemberlikini tonuyalaydu. We u peyghember élip kelgen emri- permanlarning rastliqini shundaq yüksek derijide bileleyduki, eqilliq kishiler uning rastiliqigha guwahliq éytidu, saghlam bolghan tepekkur qabiliyiti bar zirek kishiler chin pütidu hem chüshüneleydu.

Berzex alemi dégen qaysi alem?

Berzex - bu dunya alemidin ayrilip, axiret alemige yétip barghichilik bolghan ariliqtiki alem démektur. Ölükler ta qiyamet qayim bolghan kün'ge qeder berzex alemide bolidu. Berzex sözining lughettiki menisimu - ikki nersining otturisini ayrip turidighan tosaq yaki tosma dégenliktur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (100)]

" men qoyup kelgen mal - mülküm bilen yaxshiliq qilishim mumkin. (uning dunyagha qaytishi) mumkin emes, u choqum shu sözni qilghuchidur, ular qebriliridin turghuzulghan kün'ge qeder ularning aldida (ularni dunyagha qaytishtin tosidighan) bir tosma bolidu " [muiminun sürisi 100 - ayet].

Her bir chin itiqadliq ixlasmen musulman bende bu chaghda yüz béridighan ehwallardin xewer tapqanda shu jay we shu künlerning dehshetlikidin ziyade qorqunch tuyghusigha chümüp, uning aldini élishqa chin könglidin yüzlinidu we emeliy heriket qilishqa chin könglidin intilidu. Bu xil aldini élishqa yüzlinish we

emeliy heriket qilish hérisliqi kishining teqwaliq qilishigha heydekchilik qilidu. Teqwaliq bolsa, islam sheritining körsetmilirige emel qilish, tosqan cheklimiliridin yénish, buyrighanni ada qilish bolup, ikki dunyaliq bext-saadetning katta sermayisidur. Allahning némitige irishken yaxshi kishilerning rohliri tiriklerning rohliri bilen uchrishidu. Lékin azabgha duchar bolghanlarning rohliri bu uchrishishtin mehrum bolidu. Ölüp ketken kishilerning rohliri chüsh arqiliq tiriklerge mundaq dégenliki xatirlen'gen: tiriklerning heqqimizde qilghan duasi taghdek nur bolup aldimizgha kélidu. Salihlarning rohliri salihlar bilen birge bolidu. Bu xildiki birge bolush rishtisi üch orunda körülidu: dunyadiki hayatliqta bille bolidu; alemi berzexte bille bolidu; axirette bille bolidu.

Berzex alimidiki ishlar

méyt depin qilinip bolghandin kéyin allah teripidin ewetilgen ikki perishte qebirde méytning yénigha hazir bolup, uni yatqan yéridin turghuzidu we uningdin “rebbing kim? Dining néme we peyghembiring kim?” dégen soallarni soraydu. Méyt eger musulman bolsa, yuqiriqi soallargha “rebbim allah, dinim islam, peyghembirim muhemmed eleyhissalam” dep jawab béreleydu. Andin uninggha duzaxtin bir körünüsh körsitip, séning ornung - eger iman éytip musulman bolmighan bolsang - bu idi. Allah séning imaningning sewebi bilen ornungni jennetke belgilidi, dep jennettin bir körünüsh körsitidu we yüzini shu terepke qaritip qoyidu. Méyt eger musulman bolmisa yuqiriqi soallargha jawab bérelmeydu, uninggha jennettin bir körünüsh körsitip, eger sen iman éytip musulman bolghan bolsang ornung mushu idi, emdi séning ornung duzax bolidu, dep yüzini dowzaxqa qaritip qoyidu.

1546/2638 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méyit qebrige qoyulup, qérindashliri qaytip mangghanda, (méyit) ularning ayaq tiwishini anglaydu. Shu peytte ikki perishte kélip, uni olturghuzidu we: bu kishi (yeni muhemmed sellellahu eleyhi wesellem) heqqide qandaq qaraytting? Dep soraydu. Eger u muimin bolsa: u allahning bendisi we uning resuli dep guwahliq bergenidim, deydu. Perishtiler uninggha: dozaxtiki ornunggha qarap baq, alle uni sanga jennettin bir orun'gha almashturup berdi, deydu. U jennetni we dozaxni köridu. (qetadening riwayitide: shuning bilen uning qebrisi kingeytip bérilidu, - déyilgen). Eger u munapiq we yaki kapir bolsa, perishtiler: bu kishi heqqide qandaq qaraytting? Dep sorighanda, u: men bilmeymen, bashqilar néme dégen bolsa, shuni deyttim, dep jawab béridu. Uninggha: sen uning kimlikinimu bilmiding, uningghimu egeshmigeniding, déyilidu we tömür bolqa bilen urulidu. Aghriqqa chidimighan u adem shundaq warqirayduki, uning awazini insan bilen jindin bashqa barliq mewjudat anglaydu. (buxari: 1374) allah taala mundaq deydu:

[يُثَبِّتُ اللّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّهُ مَا يَشَاء (27)]

"allah möminlerni mustehkem iman bilen dunya we axirette mehkem turghuzidu" [ibrahim sürisi 27 - ayet]. Imam buxariy riwayet qilghan bir hediste peyghember eleyhissalamning "bu ayet qebirdiki soraq - soallar heqqide chüshken" dégenlikini bayan qilidu.

1547/2639 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méyit qebrige

qoyulghandin kéyin, munker we nekir isimlik, chéqir közlük, qapqara ikki perishte uning yénigha kiridu. U ikkisi: sen bu kishi toghruluq néme deytting? Dep soraydu, u: u, allahning bendisi we uning resuli. Bir alletin bashqa héchbir meibudning yoqluqigha, muhemmed sellellahu eleyhi wesellemning allahning bendisi we resuli ikenlikige guwahliq bérettim, - deydu. U ikki perishte: biz séning mushundaq déyishingni bilettuq, deydu. Shuning bilen, uning qebrisining uzunluqi 70, kengliki 70 gez kingeytilip, nurlandurup bérilidu, andin uninggha: sen aram alghin! Déyilidu. U: men ailemge qaytip, ulargha (bu yerdiki ehwallarni) yetküzimen, deydu. Perishtiler uninggha sen yingi toy qilghan, eng yaxshi körgen kishisidin bashqa héchkim oyghutalmaydighan yigitke oxshash uxlighin! Deydu. Taki alle uni qayta tirildürgiche, u shu halette qalidu. Eger u munapiq bolsa: men bashqilardin némini anglighan bolsam, shuni dédim. Bashqisini uqmaymen, dep jawab béridu. Perishtiler: biz séning mushundaq deydighanliqingni bilettuq, deydu. Uning qebrisige: i qebre! Yighilghin, tarlighin ! Déyilidu. Qebre yighilip, uning ustixanliri bir - birige kiriship kétidu. Taki alle subhanehu weteela uni qayta tirildürgiche, u shundaq azablinidu. (tirmizi: 1071)

ten bilen rohning munasiwiti

ebu ewane elesferai özining "jamii sehih" namliq kitabida shundaq yazidu: rohning ten bilen besh xil munasiwiti bolidu:

(1) adem tughulushtin ilgiri baliyatqudiki alaqisi;

(2) tughulghandin kéyinki hayatliq dawamidiki alaqisi;

(3) uyquluq halettiki alaqisi, bu chaghda rohning munasiwiti ikki xil halette bolidu. Birxil haliti bedendin ayrilmas haliti (bu halet tébabette rohi muqim - déyilidu). Yene bir xili rohning tendin ayrilip heriket qilish haliti (bu rohi rawan- déyilidu). Rohning kéyinki haliti adem uxlighan chaghda rohning tendin toluq ayrilip chiqidighanliqini körsitidu, roh bu chaghda tendin toluq ayrilip chiqip rohlar dunyasigha chiqidu. Rohning rohlar dunyasida körgen ishliri kishining xatiriside chüsh bolup shekillinidu. Rohning ewwelqi haliti (rohi muqim) tendin ayrilmighanliqi üchün ten hayatliqining ipadisi bolghan qan aylinish, nepes élish, yégen tamaqning ashqazanda hezim bolushi dawamliship turidu.

(4) bu roh bilen tenning alemi berzexde bolidighan alaqisi bolup, bu chaghda rohning bir qismi bolghan rohi muqim haliti bedendin toluq chiqip ketken bolsimu, rohi rawan yene ten bilen bolghan alaqisini saqlap qalidu. Mushu seweptin islam eneniside qebristan'gha barghan kishilerning ölüp ketken kishilerge salam qilish aditi shekillen'gen.

(5) qiyamet qayim bolghan chaghdiki ten bilen rohning alaqisi. Bu intayin toluq bolghan bir xil alaqe sheklidur. Bu chaghdiki roh bilen tenning haliti ölüm, uyqu we buzulush- chirish qatarliq nachar haletler bolmaydighan menggülük munasiwettur. Bu heqte imam muslimdin mundaq bir hedis bayan qilin'ghan

1557/2660 - muhemmed ibni qeyis ibni mexremedin riwayet qiliniduki, u bir küni köpchilikke: men silerge özüm we anam heqqide sözlep béreymu? - dégen idi, biz (köpchilik) uni öz anisi heqqide sözlep béridighan oxshaydu, dep oylaptuq. Biraq u mundaq dédi: bir küni aishe reziyellahu enha: men özüm we peyghember sellellahu eleyhi wesellem heqqide sözlep béreymu? Dédi. Biz: sözlep bergin! Déduq. Aishe reziyellahu enha: bir kéchisi peyghember sellellahu eleyhi wesellemning nöwiti mende idi. U, ayiqini sélip, ayagh teripige qoydi. Andin yektikini sélip, bir teripini astigha sélip yatti. Uzun ötmeyla, méni uxlap qaldi dep

oylap yektikini élip, ayiqini kiydi we ün tinsiz öydin chiqip, ishikni yipip qoydi. Men lichimkimni béshimgha artip, kiyimimge yöginip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning izigha egiship mangdim. U, beqi qebristanliqigha bérip, uzun'ghiche öre turdi. Andin qolini üch qétim kötergendin kéyin mangdi, menmu arqisidin mangdim. U téz mangsa, menmu téz mangdim. Yügürse, yügürdüm. Öyning qéshigha kelgende, uning aldigha ötüp, uningdin burun öyge kirip, burunqidek yétiwaldim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem kirip: i aishe! Néme boldi, döngge yamashqandek hasirap kétipsen'ghu? Dédi. Men: héchnéme bolmidi, dédim. Dep bergin, bolmisa hemmini bilip turghuchi alle dep béridu, dédi. Men: i resulullah! Ata - anam sanga pida bolsun! Déginimche hemmini sözlep berdim. Bayam aldimda körün'gen qara kölengge senmiding? Dédi. Hee, i resulullah! Dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem meydemdin birni ittiriwetti, meydem aghrip ketti. Andin: sen alle we uning resulini zulum qilamdikin dep guman qildingmu? (yeni peyghember eleyhissalam méni tashlap bashqa xotunlirining yénigha chiqip ketken oxshaydu, dep oylap qaldingmu?) dédi. Insan her qanche mexpiy ish qilsimu, alle uni bilip turghuchidur, dédim. Toghra éytting, bayam jibriil kélip, sanga tuydurmastin, méni chaqirdi. Menmu sanga tuydurmastin jawab berdim. Sen yitip bolghan iding, shuning üchün öyge kirmidi. Men séni uxlap qalghan oxshaydu dep oylap, oyghatmidim. Emma yalghuz qélip, qorqup qélishingdinmu ensiridim. Jibriil perwerdigarimning méni beqi qebristanliqigha bérip, ulargha meghfiret telep qilishqa buyrighanliqini éytti, dédi. Men: i resulullah! Men néme deymen? Dep soridim. Essalam ey qebre ehli bolghan muiminler we musulmanlar ! Bizdin ilgiri ketkenlerge we kéyin qalghanlargha alle rehmet qilsun. Alle xalisa, bizmu pat arida silerge qoshulimiz déseng bolidu, dédi. Yene bir riwayette: essalamu eleykum, i qebridiki muiminler! Silerge wede qilin'ghan ölüm keldi, emma qiyamet küni téxi kelmidi. Alle xalisa, bizmu pat arida silerge qoshulimiz. I alle! Bequlgherqed ehlini meghfiret qilghin! Déyilgen. (muslim: 974)

ibni qeyyim jewzi mundaq deydu: rohning rohlar alemige örligendiki haliti ten we maddining yuqirigha örligendiki haliti bilen oxshash bolmaydu. Rohning yéqin we yiraqlishish haliti maddi alemning yéqinlishish we yiraqlishish qanuniyitige boysunmaydu. Shundaqla, roh tendin ayrilghandin kéyin tenni yuyup, képenlep, namizini chüshürüp, yerlikke qoyghan haman yette qatlam asmanning üstige chiqip, yene tenning qéshigha qaytip kélidu. Bu waqit- maddi qanuniyet boyiche éytqanda köp waqit bolsimu rohning musapisige nisbeten élip eytqanda intayin az waqittur. Uyquluq halettiki we oyghaqliqtiki rohning yuqiri alemge örlishi we töwen'ge chüshüshini bir qisim alimlar bayqighan chüshenchiler bilen mundaq misal keltürülgen: künning jismi asmanda bolidu, lékin uning yoruqluqi we bashqa herxil tesirliri pütün yerni qaplighan bolup, u yerni toluq yorutup turushqa we issiqliq bérishke yétidu.

Qebirning azabi

qebirning azabi - kapirlargha, munapiqlargha we musulmanlardin bolghan asiy - gunahkar kishilerning bezisige bolidu. Meyli ularning jesetliri qebirlerge kömülmestin küyüp kül bolup ketken bolsun, meyli yirtquchlargha yem bolup tügeshken bolsun, meyli qandaqla halette bolmisun, allah her halette ularning janliri bilen jesetlirini azablashqa qadirdur. Allah mundaq deydu:

[النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (46)]

"ular etigini - axshimi otqa toghrilinip turidu, qiyamet qayim bolghan künde i pirewn jamaesi azabning eng qattiqigha (duzaxqa) kiringlar déyilidu" [ghapir sürisi 46 - ayet].

1195/2052 - peyghember sellellahu eleyhi wesellemning ayali aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, bir yehudiy ayal uningdin bir nerse sorap keldi we: alle séni qebre azabidin saqlisun ! Dédi. Buni anglighan aishe reziyellahu enha (heyran qélip) peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: kishiler qebriliride azablinamdu? Dep soridi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: menmu alleqa séghinip qebre azabidin panah tileymen, dédi. Bir küni etigini, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ulaghqa minip chiqip ketti, shu küni kün tutuldi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem chashgah waqti bilen qaytip kélip, ayallirining hujriliri arisidin ötüp, kishiler bilen namazgha turdi (dawami yuqiriqi hediske oxshash). Bu riwayette namazdin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ularni qebre azabidin panah tileshke buyridi, déyilgen. Aishe reziyellahu enha: shundin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning dozax azabi we qebre azabidin panah tiligenlikini pat - pat anglap qalattim, deydu. (buxari: 1050)

1394/2394 - teberani elkebirde ibni emr ibni astin yuqiriqi hediske munularni qoshup riwayet qildi: muiminning qebrisige buyruq chüshürülüp, uzunliqi yetmish, kengliki yetmish gez chongaytilidu, andin körpe sélinidu, xushpuraq chéchilidu, nurlandurulidu we jennet tereptin ishik échilidu. Kapirning qebrisi taraytilidu we tögining lokkisidek chongluqtiki yilanlar bilen toshquzulidu. Andin qollirida bazghan tutqan perishtiler kirgüzülidu. Ularning közi kor, quliqi gas bolghachqa, kapirning ingrighan awazinimu anglimaydu, rehim shepqet dégennimu bilmeydu. U qebride dozax terepke échilghan bir ishik bar bolup, kapir u yerdin özining dozaxtiki jayini her körgende, alletin qebre azabining dawamlishishini, qebre azabidin kéyin kélidighan bu dozax azabigha bérip qalmasliqni tileydu. Peyghember eleyhissalamning qebre azabidin , dozax azabidin pana tilep qilghan dualiri köptur.

اللّٰهُمّ إنّي أعُوْذ بك منْ عذاب جهنّم ومنْ عذاب الْقبْر ومنْ فتْنة الْمحْيا والْممات ومنْ شرّ فتْنة الْمسيح الدّجّال*

i alle! Men sanga séghinip qebre azabidin, dozax azabidin, hayat - mamatning pitnisidin we kazzab dejjalning pitnisining sherridin panah tileymen. (muslim: 588)

qebirning némiti

qebirning némiti we rahiti heqiqiy möminlerge bolidu. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ (41)]

"shübhiszki, “perwerdigarimiz allahtur” dégenler, andin toghra yolda bolghanlargha perishtiler chüshüp: “qorqmanglar, ghem qilmanglar, silerge wede qilin'ghan jennet üchün xoshal bolunglar” deydu" [fussilet sürisi 30 - ayet].

Bezi azghun kishilerni qebirde méytning tirilishige, qebirning azabi we némitige - bundaq bolush rialliqqa uyghun emes, qebirdiki méytni achqandin

kéyin u eslidiki kömülgen halitide yatqan, qebirmu kéngiyish yaki tarlishish jehettin héchqandaq özgermigen dégen axmaqlarche sözliri bilen - inkar qlip kelmekte. Ularning bu inkari neqil, eqil we hés delilliri bilen ret qilinidu.

Neqliy delil:

qebirdiki tirilish, qebirning azabi we némitining heq we rast ikenlikini tekitleydighan ayet we hedislardin bezi deliller yuqirida bayan qilinip ötti.

1549/2644 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki qebrining yinidin ötüp kétiwitip: bu ikkisi qebride azabliniwatidu. Emma chong gunah tüpeylidin emes, bularning birsi suxenchilik qilatti, yene birsi süydükige diqqet qilmaytti dédi we höl shaxtin birni élip ikki parche qilip, her birini birdin qebrige sanjip qoydi, andin: bu ikkisining azabi mushu shax qurup ketkiche bolsimu yéniklishi mumkin dédi. (buxari: 1378)

héssiy delil:

berzex alemi budunya alemidin ayrim bir alem. Insan mushu alemde özining etrapida boliwatqan nurghun ishlarni bilmeydighan we hés qilalmaydighan tursa, u bashqa bir alemde bolidighan ishlarni qandaqmu bilelisun?! Anining qursiqidiki buwaq tughulghiche bashqa bir alemge ait bolghanliqtin, uning ehwalini, xoshalliqini, dertlirini we bashqa ishlirini bilelmeymiz. Chünki u bashqa bir alemde, biz bashqa bir alemde emesmu?!

Buni biliwélish lazimki, qebrining azabi we qebridiki rahet dégende, alemi berzex (adem ölüp ketkendin kéyin qiyamet qayim bolghuche bolghan waqit) ning azab- oqubiti we rahiti közde tutulidu. Shundaq bolghan iken adem ölgendin kéyin meyli u qebrige kömülsun, yaki yirtquch haywanlarning qarnigha kirip ketsun we yaki otta köyüp kül bolup ketsun, küküm - talghan bolup ketsun, külliri hawagha tozup ketsun, jan chiqqandin kéyin qebrige kirgen'ge oxshashla, alemi berzexdiki azabqa we yaki rahetke uchraydighanliqi choqum. U azab yaki rahet ewelde rohqa, uningdin kéyin roh arqiliq ten'ge yétidu.

Gahida adem chüshide, özining kengri bir jaylarda németlerdin huzurliniwatqanliqini yaki tar bir jayda azabliniwatqanliqi we qorqunchidin yüriki aghzigha kélip qalghanliqini köridu. Körgen chüshidin qorqqinidin chöchüp oyghinip kétip qarisa özini burunqidekla yatqan yéride behuzur yétiwatqan köridu. Uning yénida yatqan kishisimu uninggha néme ishlarning boliwatqanliqini hés qilmaydu. Uyqu ölümning jürisidur. Shunga allah taala quran kerimde uyquni ölüm dep atighan. Allah taala zümer süriside mundaq deydu:

[أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ (24)]

"insanlar ölidighan chaghda allah taala ularning janlirini alidu, ölmigenlerning janlirini uxlighan chaghlirida alidu. Ölümge höküm qilin'ghan (yeni ejili yetkenler)ning janlirini tutup qélip, qalghanlarning janlirini mueyyen waqitqiche (yeni ejili yetkiche) qoyup béridu" [zümer sürisi 24 - ayet].

Eqliy delil:

uxlighan kishi chüshide rialliqqa muwapiq heq chüshlernimu köridu. Hetta bezi kishiler chüshide peyghember eleyhissalamni öz süriti bilen köridu. Lékin u kishi oyghan'ghandin kéyin özini chüshide körgenliridin bekmu yiraq bir jayda - özining yataq jayida - köridu. Mundaq ishlar bu dunyada rialliqta boliwatqan tursa, axiret alemide qandaqmu bolmisun!? Emma ularning " qebirlerni échip körgendin kéyin méyt eslidikidek yatqan, qebirmu kéngiyish yaki tarlishish

jehettin héchqandaq özgermigen" deydighan gumanlirigha mundaq jawab bérilidu:

1 - quran we hedislarda bayan qilinip kelgen gheyblerni héssiy ezalar arqiliq bilelmigenlik sewebtin inkar qilishqa bolmaydu. Inkar qilghuchilar insanning bilishi we körishi cheklik bolghanliqtin budunyadiki nurghunlighan maddiy nersilernimu bilelmey, körelmey kéliwatqanliqini bilse idi, bu ishlargha inkar qilmighan bolatti.

2 - berzex alemining ehwali héssiy ezalar bilen bilgili bolmaydighan gheybiy ishlardindu. Eger bu ishlar hés bilen bilinidighan bolsa idi, gheybke iman keltürüshning ehmiyiti bolmighan we gheybke ishen'güchiler bilen inkar qilghuchilar oxshash bolup qalghan bolatti.

3 - qebirning azabi, németi, uning kéngiyishi we tarlishishini méytning özila bilidu. Bashqilar uni bilelmeydu. Xuddi uxlighan kishining chüshide tar bir jayda azabliniwatqanliqi, hetta qorqunchidin nale - peryad qilghanliqini uning qoynida yatqan jürisimu bilmiginidek, ölükning yénida turghan kishilermu uninggha néme ishlarning boliwatqanliqini qetiy bilmeydu. Peyghember eleyhissalamgha gahida sahabiliri bilen birge olturiwatqan waqitlirida, uninggha wehiy kéletti emma sahabilar uni hés qilmaytti.

4 - insanlarning idrak qilish qabiliyiti cheklik bolghanliqtin, mewjudatning hemmini idrak qilalishi mumkin emes. Yette qat asman we zémindiki janliq, jansiz mexluqatlarning hemmisi allah taalagha hemdu sana éytidu. Allah ularning hemdu sanalirini xalighan bendilirige anglitidu. Shundaqtimu bu ishlar bizlerge melum emes. Allah bu heqte mundaq deydu:

[تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ وَلَكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا (44)]

"yette asman - zémin we ularning arisidiki mexluqatlar allahni pak dep bilidu, (kainattiki) qandaqliki nerse bolmisun, allahni pak dep medhiyileydu. (yeni allahning ulughliqini sözleydu) lékin siler (tilinglar oxshash bolmighanliqi üchün) ularning medhiyisini sezmeysiler" [isra sürisi 44 - ayet].

Jin - sheytanlar yer yüzining hemmila yéride tolup tashqan bolsimu, biz ularni körelmeymiz, körelmigenlikimiz üchün ularning barliqigha inkar qilishimiz toghra bolmighandek, berzex alemidiki bizge pinhan ishlarnimu inkar qilishimiz toghra bolmaydu. Öz waqtida jinlardin bir qanche nepiri peyghember eleyhissalamning namaz bamdatta oqughan qiraitini anglap musulman bolghan we qewmlirini iman'gha chaqirghanliqi quran kerimde bayan qilinmaqta.

Alemi berzex axiretning ewwelqi menzilidur. Axiretning ishliri tashqiri besh sezgü bilen bilgili bolmaydighan alemge tewe ishlardur. Heq subhanehu we teala alemde üch basquchluq hayatliqni yaratti: bu dunya hayatliqi; alemi berzex hayatliqi we axirettin ibaret menggü türidighan menzil hayatliqi. Bu hayatliq basquchlirining özige munasib bolghan hayatliq qanuniyetlirini bikitti. Insanni ten we rohdin ibaret ikki asas qanuniyiti bilen yaratti. Dunya hayatliqining qanuniyetlirini tendin ibaret maddining qanuniyitige boysunidighan qildi. (maddigha tesir qilghan her qandaq bir nerse rohqa nisbeten tesir körsitidu.) bu basquchta roh tenning xususiyitige tewe boldi. Bu tereptin sheretning hökümliri til, qol we put arqiliq emelge ashidighan ishlargha yürgüzülidu. Alemi berzexning qanuniyetliri rohqa munasibdur, ten buchaghda rohqa tewe bolidu. Rohqa tesir

qilghan her qandaq ish ten'ge nisbeten tesir we sézim peyda qilalaydu. Dunya hayatliqida birer késellik, yara- jarahet , ten'ge tesir qilish bilen birge rohda tesir peyda qilidu, shuninggha oxshash alemi berzextiki her qandaq bir azabliq sézim yaki rahetlik sézim rohqa tesir qilghandin kéyin ten'ge nisbeten tesir körsitidu. Dunya hayatliqida ten ashkara bolup roh yoshurundur, emma alemi berzexte bolsa, roh ashkar- ten yoshurun bolidu. Yuqarqi mesililerni chongqur tepekkur usuligha tayinip chüshen'gen adem alemi berzextiki ishlar toghrisidiki gumanliq qarashlardin qutulalaydu.

Uxlighan adem chüshide rahet we yéqinchiliqqa munasiwetlik chüshlerni körgen bolsa, uning sezgüliri rohta ayan bolidu. Emma tende bolsa, rohqa egeshken halda bir qatar sézimler peyda bolidu. Mana bu rohtiki tesirning ten'ge yetkenlikidur. Bezi chaghlarda bu xil tesir bir qeder küchlük bolup, uninggha munasiwetlik özgirishler tashqi bedende ipadilinidighan derijige yétidu. Bezi chaghlarda kishi birsi bilen urushup qélip, qarshi tereptin zerbe yégenlikini chüsh körgende, oyghan'ghandin kéyin chüshide zerbe yégen ezasida zexme izi körülidu. Bezi chaghda kishi achchiq yaki tatliq nersini yep chüsh köridu, oyghan'ghanda bolsa, shu xil yémeklikning achchiq yaki tatliqtin ibaret tem sezgüsi chüsh körgüchining éghiz boshluqida körülidu. Yaman chüshlerni körüsh bilen roh qéynalghanda, yaxshi- xushallinarliq chüshlerni körüsh bilen roh xushalliq hés qilghanda tendimu chüshtiki keypiyat bilen munasiwetlik bolghan özgirishler tende körülidu. Bu keypiyat özgirishlirining bir- biride ekis étishi, bir tereptiki özgirishlerning yene bir terepning keypiyatigha tesir körsütüshi ten bilen rohning bir- birige bolghan béqindiliq munasiwitige alaqidar bolidu. Qebrige kirgendin kéyin qiyamet qayim bolghuche bolghan waqittin ibaret alemi berzexte rohning ayrilishi bir qeder toluq we bir qeder küchlük bolidu. Lékin bu chaghda roh bilen tenning munasiwiti bir qeder ajiz munasiwet bolup, roh tendin üzül-kisil juda bolmaydu. Qiyamet qayim bolup qayta tirilgende- üchinchi basquchluq hayatliqqa qedem qoyghanda, qanuniyet jehette rahet, we azab roh bilen ten'ge nisbeten oxshash tesir körsitidu.

Biz keltürgen misallar arqiliq qebre ichidiki haletlerni chüshineligende uning mahiyitini zahiren tonup yetkili bolidu. Peyghember eleyhissalamning qebride yüz béridighan ehwallar toghriliq yetküzgen körsetmiliri eqilgha toluq uyghun kélidu. Shundaqla shu ishlarning yüz béridighanliqi roshen bir heqiqettur. U zatning yetküzginini töwendiki bir qanche mezmun'gha yighinchaqlap chüshinishke bolidu: ölüp ketken kishige qebre ichide rahet yaki azab- oqubet peyda bolush, qebrining kengri bolushi yaki tar bolushi, ölüp ketken ademni görning qistishi, siqishi, qowurghilirining bir- birige kiriship kétishi, qebre ichining ottin bir orek yaki jennetning baghliridin bir bagh bolidighanliqi......bu heqiqetlik sözler we hedislerning mezmunini chüshünelmigenlik shu shexsning eqli iqtidari, we tepekkur iqtidarida késellik barliqini bildüridu.

Mesilen: kishining seprasi éship ketse, tatliq nersimu uning aghzigha achchiq tétiydighan bolup qalidu. Buningdinmu ajayib bir ish bar: bir töshekte ikki ademning uxlighan chaghdiki halitini küzitidighan bolsaq, ularning biri yaxshi chüsh körgenliktin uning chirayida xushalliqning alametliri körülidu, eksiche yene biride bolsa, yaman chüsh körgenliktin yüriki sélip, özi jiddiyliship bolalmaywatqanliqning ipadisini uning chiray ipadsisidin biliwélish mumkin. Shu isingizde bolsunki, birla waqitta, bir töshekte yétip uxlawatqan ikki kishining

chüsh körgendiki rohi haliti, del chüsh köriwatqan waqitta, bir- birige melum emes.

Yoshurun bolushtiki sir

heq subhanehu weteala özining méhribanliqi we séxiyliq xususiyiti bilen mewjudat ichidiki nurghun ishlarni insanlardin yoshurun tutti, ulargha bildürmidi. Eger insanlar u ishlarni bilip ketse ularning hayat yashimiqi tolimu teske toxtaydu. Hayatliqning qanuniyetliri öz izidin chetnep kétidu. Shuninggha oxshash misallardin buni keltürüsh mumkin:

mesilen bir ademning könglide yene bir ademge nisbeten xeterlik bir yaman xiyal peyda bolsa, bu yaman xiyalning peyda bolghanliqini qarshiy terep bilip qalsa, u chaghda bu bilip qélish her ikki terepke nisbeten téximu zor xeterlerni élip kélidu.

Yene bir misal: tirik adem ölüp ketken ademlerning qebridiki qorqunushluq ehwalini körelise yaki toluqi bilen bilip ketse, jan chiqqandin kéyin ölüp ketken ademni héchkim yerlikde qoyushqa pitinalmaytti.

Allah taala öz hékmiti bilen axiretke tewe ishlarni sheret hökmi yüklen'gen bu insanlardin yoshurup qoydi. Bu gheybke ishinidighan möiminlar bilen ishenmigüchilerning perqini körsitishning usuli idi.

Axiret hayatliqigha ötüshning eng deslepki haliti shu boliduki, kishi fizologiyilik ölüm haliti bashlan'ghanda perishtiler chüshüp uninggha yéqinla yerde olturidu. Démek: ölüm aldidiki kishi ularni köreleydu. Ular bilen sözlisheleydu. U perishtilermu ölüm aldidiki kishining axiretlik ehwaligha munasib bolghan dowzax otidin yaki jennetning gülzarliqliridin képen, jinaze élip kélishidu. Tirik ademlerning ölüp ketken ademlerning qéshida turup uning heqqide qilghan duasigha amin déyiship béridu. Dunyadiki hayatliqida yaxshi ish qilghan ademge yaxshi dua qilidu, yaman ish qilghan ademge betdua qilidu. U adem perishtiler bilen salamlishidu. Ularning salimigha tili arqiliq yaki qol ishariti arqiliq salam béridu, uningghimu qadir bolalmisa qelbi arqiliq jawab béridu- salamlishidu. Sekratqa chüshüp qalghan bezi kishilerning qéshida bashqilar körmigen ademlerge salam qilishi, hayat ademler anglimighan bashqilarning salimigha jawab qayturghanliqi ölüm- yétimning qéshida köprek turup baqqan ademlerge uchrap turidu.

Jan üzüsh aldidiki ademge allah taalaning sorun'gha yighilghanlardinmu bek yéqin bolidighanliqi jan helqumgha yetkendiki eng birinchi ishdur. U halet axiretke tewe ishlar bolghanliqtin bizge körünmeydu, anglanmaydu. Halbuki jan talishiwatqan adem téxiche dunya hayatliqidin toluq üzülüp bolalmighan, uningda melum derijide dunyaning hayatliq iznasi bolup, perishtiler qolini roh teripige uzitidu we u rohni sughurup alidu. Perishtiler rohqa qaritip sözleydu, lékin neqmeydanda turghan kishiler ularning sözini angliyalmaydu. Rohning tendin qandaqlarche sughurulup élin'ghanliqini esla körmeydu, közliri chekcheytkiniche paqirtiship turushidu. Roh tendin chiqip bolidu, nur bu chaghda roh üchün xuddi künning ötkür nurigha oxshash bolidu. Rohqa iparning buyidinmu küchlük xush puraq sézimi bolidu, neqmeydanda turghan kishiler nurni körmeydu, xushpuraqni sezmeydu. Ularning maddiy dunyagha tewe bolghan maddiy chembirektin halqip kételmigen körüp bilish we purap bilish sezgüliri u yéqimliq nurni, xush hidliq puraqni sézelmeydu. Roh bu chaghda perishtilerning ikki qatar tizilghan sep arisida yuqirgha qarap örleydu.

Neqmeydanda turghan kishiler bunimu körelmeydu. Roh özining meshghulatini tamamlap bolghandin kéyin tenning qéshigha kélip, uning yuyulghanliqini, képenlen'genlikini, jinazigha sélip kötürüp méngilghanliqini, namizini chüshep, yerlikke qoyulghanliqi qatarliqlarni körüp turidu. Bu chaghda roh bextke irishken pak roh bolsa, méni tézraq yerlikke apiringlar- deydu, eger uning eksiche, nachar, gunahkar, bextsiz roh bolsa: méni qeyerge apirisiler? Deydu. Rohning sözini insan anglimaydu. Chünki roh ten'ge irishkendin kéyinla insanlar bilen keng dairilik alaqe qilish pursitige irishken bolidu, bu chaghda undaq xususiyet rohda mewjut bolmaydu. Jan üzgen ademni yerlikke qoyup, topa bilen kömülgendin kéyin perishtilerning ten bilen alaqilishitin tupraqdin ibaret madda tosalghu bolalmaydu. Belki tashning ichini oyup, polattin sanduq yasap, we yaki köydürüp kül qilip depne qilghandimu oxshashla soraq perishtilirige dalda bolalmaydu. Addiysi: her qandaq küchlük, yuqiri derijilik maddimu perishtler we jinlarning herikitige tosalghu bolalmaydu. Qebrining keng- kushade bolushning tesiri ewwel rohqa uningdin kéyin ten'ge bolidu. U kéngyish yaki tariyish biz tesewwur qilidighan pani dunyagha tewe bolghan nuqul haldiki maddining heriket haliti bolmastin belki alemi berzexning özige munasib bolghan, roh bilen tenning u alemdiki sezgüsige tesir qilalaydighan derijidiki rohi we özige xas bolghan maddi herikettur. Bu kéngiyish we tariyishning dairisi peqet köz yetken daire bilen cheklinidu.

Dinsiz bendige ottin ikki taxta sélinidu. Taxtining qiziqliqi bilen qebre uni köydüridu. Allah taala uninggha munasiwetlik ishlarni körsitishni xahlisa, bir qisim bendilirige körsitidu. Bashqa kishilerdin bolsa mexpi tutidu. Barliq qebride yüz bériwatqan ehwallarni körsetse, sheretning körsetmisi bolghan gheybke ishinishtin ibaret bir heqiqetke nuqsan yétidu, hemde kishiler qorqup ketkenliktin ölüp ketken kishilerni yerlikte qoyushtin qéchishidu, netijide nurmal hayatliq tengpungluqini yoqitidu. Ölükni depne qilish zörüriyiti haywanlar ichide bolmighanliqtin allah taala ularni qebrining azabi we xushalliq ehwalini bilishtin tosup qoymighan. Bu xususda, peyghember eleyhissalam min'gen xéchirning qebristanliq yénidin ötkende hürküp ketkenliki toghrisidiki hediske murajet qilnsa bolidu.

Bir kim allahni tonusa, uninggha ishense- iman keltürse, özi ishen'gen allahning, öz hékmiti bilen shundaq sirliq hadisilerni wujutqa chiqiralaydighan, uni bezilerge zahir qilip bezilerge körsetmeydighan qudritining barliqini, qandaqmu inkar qilghili bolsun? Allahning bezi insanlarning közidin bu sirliq hadisilerni yoshurup qoyghanliqi mahiyette allahning shu kishige rehim qilghanliqi idi. Uning yene bir hékmiti shuki, insanlarning bilish sezgüliri axiretke tewe bolghan hadisilerning eynen jeryanlirini bilishtin hazirche ajizliq qilidu. Emma bilelmigenliktin uni inkar qilish eqilsizliq, chékidin ashqan shexsiyetchiliktur. Chünki insaniyetning hayatliq tarixida ghayib alemge tewe bolghan hadisilerni öz közi bilen körgen, awazini anglighan kishilerning ötkenlikini hemme adem bilidu. Buni öz közi bilen körgen bir qisim kishiler eyni waqitta hushidin kétip dunya hayatliqidiki allah inam qilghan meishetlerdin paydilinalmidi. Bir qisim kishilerning qelib perdiliri kötürülüp kétish bilen ghayib alemdiki ishlarni körüshke berdashliq bérelmey jénidin ayrildi.

Tebet alemidiki mexluqatlar ot, tupraq, shamal we sudin ibaret töt anasirning qanuniyitige boysunidu. Héch bir mewjudat allahning yaritish

qanuniyitidin halqip kételmeydu, belki ularning hemmisi allahning xahishi bilen mewjutluqqa irishidu. Bu qanuniyetning aldida hemme ajizliq bilen bash égidu. Mesilen: allah taala ibrahim eleyhissalamning hayati xeterge uchrighanda otning qiziqliqtin ibaret xususiyitini özgertip soghuq haletke ekilip berdi. Musa eleyhissalam misirdin chiqqanda pirewinler qoghlap kélishi bilen uning we qewmining hayati xewpke uchrighanda nil deryasining süyining éqishi xususiyitini özgertip toxtitish arqiliq otturidin quruqluq hasil qilip, ularning hayatini ölümdin saqlap qaldi. Suleyman eleyhissalamgha shamalni boysundurup, uning xizmitini qilidighan qilip berdi. Jin we déwilerni musexxer qilish bilen uning buyruqigha boysunidighan qilip berdi. Dawud eleyhissalamgha tömürni mom we xémirgha oxshash yumshaq qilip berdi. Kimki allahning bu qudretlirini inkar qilsa, qurandiki ayetlerning xewirini, allahning sözini inkar qilghanliq bolup, bu allahni inkar qilghanliq bilen teng bolidu.

Mujimel uqum bilen éytsaq: insanlar allah taalani tonumasliq, bilmeslik bilen allahning buyruqini ada qilmasliq, tosqan ishladin yanmasliq sewebidin axirette azabqa duchar bolidu. Chünki allah taala insanning wujudida allahni tonushning her xil alametlirini qoshup yaratqan, uningdin bashqa allah buyrighan yaxshi ishlarni qilish, tosqan yaman ishlardin qol üzüsh bolsa, insanning heqiqi bext-saadet yoli ikenliki öz- özidin ayandur. Chünki allah taala insanni ijtémai exlaqqa uyghun bolghan ishlargha buyriydu, ijtémai exlaqqa zit bolghan ishlardin tosidu. Bu teripi jemiyetshunaslargha ayan. Shunga allah taalani tonughan, allahning inam qilghan cheksiz néimetlirini chüshünüp, allahni dost tutup, buyruqini ijra qilip, chekligen ishlardin saqlinalighan kishining rohini azablimaydu, ténini qéynimaydu. Bundaq rohlar yaxshi roh hésaplinidu. Qebride yüz béridighan azablar allahning ghezipige uchrighanliqning alamitidur.

Kimki bu dunyadiki hayatliqida allahqa asiyliq qilip uni ghezeplendürse, u ademge allahning ghezipi miqdariche, alemi berzexning azabi bolidu. Gunahi az bolghanlar azraq, gunahi köp bolghanlar jiqraq azabqa yoluqidu. Saadetmen kishiler bu sözlerge ishinip eqide qilish bilen azablardin qutulup qalidu. Bextsiz kishiler bolsa uninggha gumani qarashta bolush bilen özige munasip azabqa duchar bolidu.

Qebre azabigha sewep bolidighan ishlar

méiraj kéchisi peyghember eleyhissalam bir qanche xil gunahlar sewebidin qebre azabi bolidighanliqini sanap körsetken hedislerning mezmuni boyiche uning sewepchiliridin töwendikilerni sanap körsütüsh mumkin: bular qelb, köz, qulaq, éghiz, til, qorsaq, jinsiy eza, qol, put we beden qatarliq ezalargha munasiwetlik chong gunahlarni qilighandin kéyin töwbe qilmayla ölüp ketken ademge qebrining azabi bolidu.

Chéqimchiliq, yalghanchiliq, gheywetxorluq, yalghan guwahliq bérish, ippetlik kishilerge "zina qildi" dégen böhtan chaplash, kishiler arisida pitne-éghwa tarqitish bilen tinchsizliq peyda qilish, bidetlik ishlarni terghip qilish, peyghember eleyhissalamning shenige layiq bolmighan sözler bilen uni haqaret qilish, emeliyette yüz bermigen weqelerni özining xiyali boyiche toqup sözlesh, jaznixorluq qilish, yétimlerning heqqini yolsizliq bilen igelliwélish, parixorluq we shuninggha oxshash haram yollar bilen kishilerni qaqti- soqti qilish, mes qilidighan ichimlik- chékimliklerni istémal qilish we élip sétish, zinaxorluq we bechchiwazliq qilish, oghurluq qilish, xiyanet qilish, aldamchiliq- qoymichiliq,

toxtamgha xilapliq qilish, héle- mékir bilen xelqni aldap jan béqish, jazane we para qatarliq yolsiz alghu- bergü ishlar üchün arichiliq qilish, héle bilen sherettin yochuq izdep haram ishlarni halal qilish, halal ishlarni haram qilish, periz ishlarni ijra qilmasliq üchün petiwa izdesh, musulmanlarning dilini aghritish, musulmanlarning kishi bilmigen eyb nuqsanlirini kochilap yürüsh, allahning buyrqining qarshisigha höküm chiqirish, gunahliq ishlargha yardem bérish, kishilerning sheret cheklimisini buzup tashlaydighan ishlargha yardem bérish, xelq ammisining qéni, méli we yüz abruyigha dexli- teruz qilidighan ishlar üchün qolchomaq bolush, yolsizliq bilen qan töküsh, itiqadsizliqni esebiylik bilen terghib qilish, allah taalaning isim we süpetlirining heqiqitini inkar qilish, özining xususi qarishini peyghember eleyhissalamning enenisidin yuqiri orun'gha qoyush, musibet we matem bolghanda ayallar yuqiri awaz bilen yighlash we uni anglap turush, neghme we saz türlirining ichide allah haram qilghan we peyghember eleyhissalam chekligen mezmunlarni öz ichige alghan türlirini qilish we anglash- körüsh, qebrining üstige mesjid bina qilish, we mesjidlerge zinnet chiraqlirini ornitish, kishilerdin bir nerse alghanda toluq élish- bergende kam bérish, chongchiliq bilen özige sür peyda qilip kishilerning könglige wehime sélish, yaxshi ishlarni sawap izdesh niyiti bilen emes bashqilargha köz- köz qilish meqsitide riyagerlik bilen qilish, bashqilargha kemsitish neziri bilen qarap ular toghrisida ösek sözlerni qilip yürüsh, musulmanlar ichidin burun alemdin ötken kishilerning heqqide tenilik ibarilerni ishlitish, ularni haqaretlesh, palchiliq, yultuzlargha choqunush we yultuzlarning herikiti bilen kishining kelgüsige baha bérish, kishilerning qiyapettin, yürüsh turushtin kishilerning kelgüsige baha bérish we ulardin sual sorash, ularning éytip bergen kelgüsi toghriliq sözlerni rast dep qarash, zalimlargha yantayaq bolup, bashqilarning mal- mülkige irshish bedilige axiretlik ishlardin kéchish, xudadin qorqmay özige oxshash yene bir mexluqtin ziyade qorqup kétish (iradisi ziyade ajiz bolush), allahning sözi we peyghember eleyhissalamning hedisliri arqiliq toghra yolgha méngishqa chaqirilsa uni qobul qilmasliq- nezer közini salmasliq, emeliyette eski bir adem birer yaxshiliq qilsa uninggha choqunup kétish, quran tilawet qilip berse könglige tesir qilmasliq, hayajanlanmasliq, bedini éghirliship qalghandek hés qilish, ichi siqilish, gunahliq sözler, shehwaniy paranglar bolsa ichki dunyasidin xushalliq tuyghuliri qaynap kétish, tenliri huzurlinip, hayajanlinip kétish, nazlinip turalmasliq, yalghan ishlarda allahning ismi bilen qesem qilish, qilghan gunahliridin pexrilinish, kishilerning yüz abruyi, mal mulük, balichaqilirigha xiyanet qilish, yaman gherezde bolush, bashqilarning til azaridin qorqup namazni kichiktürüp oqush, namazni ziyade tizlik bilen kem- köte oqush, toxu dan choqughandek sejde qilish, namazning qiyam, ruku, sejde qatarliq böleklirini qorqush tuyghusida turup ixlas- estaydilliq bilen oqumasliq, zakat bergende chin dilidin söyünmeslik, qilghan saxawitidin xushalliq hés qilmasliq, qudriti bar turup hej qilmasliq, qol ilkide bar turup kishilerning heqqini qayturmasliq, gunah bolidighan ishlarni qilishni dawamliq oylap turush, bashqilarni közige ilmasliq, özini chong tutush xahishidin özini tartmasliq, uruq- tuqqanlargha yar- yölek bolmasliq, kembeghel, namratlargha, yétim oghul, tul ayallargha ich aghritmasliq, ularning béshini silimasliq, yardem bermeslik, ulargha azar bérish, renjitish, qopalliq bilen muamile qilish, özining sharaiti yar bermigen ehwalda bashqa puldarlarni ayet we hedislerning mezmunini yetküzüp

turup righbetlendürmeslik, qolum- qoshnilar ara öy saymanlirini ariyet bermeslik (qulqa bermeslik), özining gunah we kemchiliklirini untup qélish, bashqilarning gunah we kemchiliklirini échip yürüsh. Yuqarqi ishlar kishini qebre azabigha duchar qilidighan qilmishlardur. Kishining gunahi qanche köp bolsa, qebride tartidighan azab shünche köp bolidu, qilghan gunahi qanche az bolsa, qebride tartidighan azab shunche az bolidu. Yuqarqilarning ichide bir qisim gunahlar kichik, yene bir qisimliri chong gunahlardur. Chong gunahlardin qol üzüp tewbe qilsa, u kichik gunahqa özgiridu yaki yoqulidu. Kichik gunahni "qanchilikti?" dep qarap dawamlashtursa u chong gunahqa aylinidu, heqiqeten közge ilmasliq, mensitmeslik neziri bilen qilsa, kishining imanini yoqitidu. Kishi gunah qilish bilen diyndin chiqip ketmeydu, emma gunahni yenggil sanash bilen kapir bolup kétidu.

Qebristanning adettiki köz bilen körünüshi tupraq bolidu. Lékin uning mahiyiti pushayman we azab bilen tolghan bolidu. Qebrining sirtqi körünüshi chirayliq tashlar bilen yasalghan bolidu, lékin uning ichki mahiyitini dehshet we qorqunchi qaplighan bolidu. Uning ichide hesret we nadametler qazan qaynighandek qaynaydu. Bundaq bolushi peqet xiyali tuyghula bolmastin belki heqiqeten emeliyette yüz béridighan muqerrer ishdur. Chünki ularning küchlük azru tilekliri bilen uning emelge éshish otturisida ölümdin ibaret intayin mustehkem bolghan bir tosaq peyda bolghan bolidu. Ölüm yüz bérishi bilen teng insan dunyaning hayatliqidiki ixtiyari herikettin mehrum qalghan bolidu.

Qebre azabidin qutulushning charisi

kishini qebrining azabidin saqlaydighan we uningdin qutquzidighan chare tedbirlerning ichide eng yaxshi tedbir shuki, kishi her küni uxlashtin ilgiri allahqa chin dili bilen yüzlinip olturup, estayidilliq bilen özining bir künlük ishini hésaplap baqsun. Bu bir künde qanchilik yamanliq, gunahlarni qiliptu, qanchiliq yaxshiliq-sawapliq ishlarni qiliptu, özini tekshürüp körgendin kiyin qilghan gunahlirigha derhal tewbe nesuh (toluq estayidilliq bilen allahqa yighlap turup tewbe qilish) qilghandin kéyin andin uxlisun. Etidin bashlap qeti gunah qilmaymen, dep qeti irade baghlisun. Eger u kishige shu kéchide qaza yétip ölüp qalsa, tewbe bilen alemdin ketken bolidu. Eger saq oyghinalisa, qilghan tewbisi üchün allahning bergen iltipatlirigha irishkenlikidin köngli xush bolup qalidu. Shu arqiliq itiqadi téximu küchiyidu, allahqa téximu bek yüzlinidu. Künsiri dili süzülüp, köngli aqirip, kündin - kün'ge yaxshi ishlarni qilghusi kélip turidighan bolup qalidu, shu arqiliq nurghun yaxshiliqlarni qiliwélish pursitige ige bolidu. Kishige mundaq uyqudin yaxshiraq uyqu bolmas? Kishi özini kündülük tekshürüshtin ötküzüp bolghandin kéyin qattiq uyqu tutquche bolghan ariliqta allahni zikri qilsa, sünnet, nepli ibadetlerni qilsa, allah taala u kishige tewpiq béridu. Uninggha yaxshi adem, yaxshi ishlarni udullap béridu, shundaq ishlar uninggha udul kélipla turidighan bolup qalidu.

Özini kündülük tekshürüp turush, kündülük tewbe qilish, kündülük allahni zikri qilishtin ibaret bu üch heriket peyghember eleyhissalamning körsetmisidur. Tewpiq hidayetke irishish peqet allahning küch- qudritining tesiri bilenla emelge ashidu. Bu heriket kishini emel ibadet qilishqa ündeydu, kishi ibadet qilghanda uningda ibadetke intilish qizghinliqi, ibadettin huzurlinip köngli söyünüsh tuyghusi peyda bolidu. Bu hergizmu kishilik ixtiyari heriketla bolup qalmastin belki allah taalaning inami bilen emelge ashidu.

Qebrining azabi ikki türlük bolidu. Buning bir türi ewwelqi sür chélin'ghuche

toxtimay dawamlishidu, birinchi sür bilen ikkinchi sürning ariliqida azab kapirlardin bashqilargha yénik bolidu. Bundaq kupri ölümidin allah hemmimizge panah bersun. Yene bir xili qebre ichide bir mezgil azab bolup kéyin toxtap qalidu. Bundaq azab iman bilen alemdin ketken kishilerge xasdur. Chünki ularning gunahliri yenggilraq bolidu. Gunahining miqdariche azab bolghandin kéyin yaki tiriklarning duasi we ular méyitning heqqide qilghan sediqat, istighfar, hej tawap qilish, quran oqutup sawabini atash we uningdin bashqa xeyrilik ishlar tüpeylidin azab yenggilleydu yaki kötürülüp kétidu. Bu xuddi bu dunyada birer qéyinchiliqqa uchrap amalsiz qalghan ademni her xil yollar bilen xapiliqtin qutquziwalghan'gha oxshaydu. Axirette allahning izni bilen birer kishining shapaiti arqiliq azab yenggilleydu yaki kötürülüp kétidu.

Rohlarning berzexi alemdiki orni we aqiwiti

rohning alemi berzexte turidighan jaylirining perqi chong bolup, bezi uluqlarning rohi peyghemberlerning rohliri turidighan eilai illiyin dégen yuqiri mertiwilik jayda bolidu. Peyghemberlerning janliri jennetlerning eng yoqiri tebiqiliride németlinidu. Peyghemberlerning rohliri turidighan eilai illiyinler otturisidimu köp perq bolidu. Bezi peyghemberlerning derijisi yuqiri, bezilirining otturihal, bezilirining derijisi eilai illiyinning töwen dirijiside turidu. Shehidlardin bezilirining janliri jennetlerde erkin uchup yüridu, bezilirining janliri - ularda bashqilarning qerzi yaki amaniti bolup, uni ada qilmighanliqliri seweblik - jennetning ishiki aldida toxtilip turidu. Teqwa yaxshi zatlarning janliri jennetlerde xushpuraqlar arisida huzurlinidu. Adettiki musulman kishilerning janliri özlirining emellirige layiq jennettin orun alidu. Méiraj kéchisi peyghember eleyhissalam körgen weqeler shuni chüshendüridu. Bu rohlar yéshil, kök ucharliqlarning ichide bolidu, bu janwarlar jennetning xahlighan yerliride uchup yüriydu. Ular yuqiri mertiwe, izzet- hörmetke sazawer bolghanliqtin jennet ara seyri qilip yüreleydu. Bezilerning turidighan jayi jennetning derwazisi aldidiki kök gümbezning ichide bolidu. Etigen we axshamda jennettin riziqler kélip turidu. Allahqa yéqinliq hasil qilghuchilar, shuhedailar, we salihlardin bashqa ömrini axiret ishliridin bixewer, bixutluqta, gunah bilen ötküzgen, ilim we meirifetullah hasil qilishning paydisidin quruq qalghan, taet we ibadet qilmighan, shehwaniy arzu, ten heweslirige bérilip ketken, sheytanning qiziqturushlirigha egiship ketken, ömri tewbe iqistighfarsiz ötken gunahkar musulmanlarning rohi yerde tosulup qalidu. Ebrarlar (qilghan yaxshiliqliri qan- qénigha, wujudigha singip ketken muiminlar) ning rohi chiqqan üstün alemi emrige chiqalmaydu. Gheyri dindikilerning rohi yette qatlam zéminning astidiki sijjiyin dégen yerge toshup kétidu. Bu yerde ularning rohi name eimalining yamanliqini bildüridighan nishane- belgiler bilen qoshup saqlinidu. Emma salihlar, ebrarlar dunyadiki hayatliqida waqitni zaya qilmastin allahni razi qilish meqsitide sheretning körsetmilirige egiship yaxishi ish, taet, ibadet qilish bilen ömrini ötküzgenlerning rohi meleil eila (yuqiri qatlam)gha layiqlashqan pakize halette turghanliqtin bu muqeddes rohlar tendin chiqip ketken haman qepestin qachqan qushtek meleil eila (yuqiri qatlam)gha uchup kétidu. Musulmanlardin bolghan asiy - gunahkarlarning janliri zémindin kötirilmigen haliti bilen qalidu. Kuffarlar we munapiqlarning janliri duzaxning eng astin qétidiki hidi intayin sésiq bolghan qan we yiring déngizigha gherq bolidu.

Budunyada itiqadliq yashap, yaxshi ishlarni köplep qilip, taet ibadetlerni qolidin bérip qoymighan heqiqiy bextlik kishilerning bexti alemi berzexte we

qiyamet künide, mehshergah meydanida özi bilen bille bolidu. Seidlerning rohi seidler bilen bille bolidu. Sheqilerning rohi sheqiler bar yerge baridu. Mesilen: her qandaq bir uchar qush öz jinsi bilen bille uchidu. Shuninggha oxshash alemi berzexte zina qilghuchilarning rohi zinaxorlar bilen bille turidu. Bular ot köyüp turghan tonur ichide qéynilip ötidu. Bezi rohlar qan yiring aqidighan deryada yürüp, tashni yémeklik ornida yep qéynilidu. Saadetmen kishilerning rohliri eilai illiyindin ibaret yuqiri orunda bolidu. Bextsiz bendilerning rohi töwen orundin yuqirigha kötürülelmeydu. Mana bularni chongqur oylisaq hedis we sahabilerning qarashliri bizning rohlar heqqidiki chüshenchimizning asasi ikenliki éniq bolidu. Bu yerdiki muhim mesile, rohning némilikini bilish we uning xaraktéri we uning ichki halitini chüshünüshtitn ibaret. Téximu chüshünüshlük qilip éytsaq: rohning xususiyiti bilen tenning xususiyiti bir- birige qarmu- qarshi bolidu. Roh jennette turidu lékin qebridin ibaret zémindiki ten bilen bolghan alaqisini üzül- kisil üzüwetmestin intayin sus bolghan birxil alaqe halitini saqlap qalidu. Uning yuqirigha örlesh we peske chüshüsh herikiti qoyash nurining tizlikidek intayin tiz bolidu. Dunyadiki hayatliqida itiqadliq yashighan, taet ibadet bilen meshghul bolghan, yaxshi ishlarni köplep qilghan kishilerning rohliri yeni ali derijilik rohlar bu chaghda erkin heriket qilish iqtidarigha ige bolidu. U alemil emri we meleil eilagha chiqalaydu. Chünki roh alemil emri we meleil eiladiki türlerge tewedur. Emma herqandaq roh bu xil xususiyetke ige bolalmaydu. Dunyadiki hayatliqida itiqadttin ayrilip qalghan, buzuqchiliq we nachar exlaqqa bérilip ketken, yamanliqlarni köp qilghan nachar xususiyetlik rohlar qamilip, heriketsizlikke bent bolidu. Ular yette qat zémin astigha qamilip sheytanlar bilen bille azablinidu. Ular tartidighan azab kündin- kün'ge küchiyip baridu. Roh tendin ayrilghandin kéyin uninggha késellik, aghriq, xapiliq, ghem qayghu, xushalliq, saghlamliq, lezzetlinish, huzurlinish, rahetlinish qatarlik rohiy keypiyatlarning tesirige uchrishi dunyadiki hayatliq waqidikige qarighanda küchlükrek bolidu. Bu chaghda rohning ten ichidiki haliti törelmining baliyatqu ichidiki halitige oxshisa, tendin ayrilghandin kéyinki haliti bowaq anining qorsiqidin yéngila tughulghandiki halitige intayin bek oxshaydu. Bu oxshashliq rohning kéngiyish we tariyish, yoruq- qarngghuluq we shuninggha oxshash xususiyetlirining mezmunini öz ichige alidu. Yeni alemi berzexning keng - tarliqini anining baliyatqusigha oxshitishqa boliduki ten'ge nisbeten baliyatquning ichi intayin tar we qarangghu bolidu, tughulghandin kéyin ten yoruq we keng alemge chiqqanliqini hés qilidu. Rohning sézimi bolsa uning eksiche bolidu. Baliyatquda ten'ge kirip anining qorsiqidin chiqqandin kéyin u ten ichige bikinip, qarangghu zulmet we tarchiliqta intayin siqilishqa uchraydu. Tenning ömri axirliship, roh tendin ayrilghandin kéyin u menggü yoruqluq we erkinlikke irishidu. Lékin eng muhim mesile, rohning buchaghda alemi berzexte yoruqluqqa, erkinlikke irishelishi, rahetke ige bolushi yaki zulmetke, azabqa qamilip menggü bikinip qarangghu, tarchiliqqa mehkum bolushi, tenning bu dunyadiki hayatliqida qilghan ish heriketlirining netijisi bilen baghliq halda belgilinidu.

3661/6116 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala uhud urushida shihid bolghan qérinlashliringlarning janlirini yéshil qushlarning pokanlirigha orunlashturdi. Bu qushlar jennet östenglirining boyigha bérip, jennetning méwiliridin yédi. Kéyin ershning sayisige ésilghan altun qondaqlardin jay tutti. U

shihidler eng mézilik yémekliklerni yep, eng tatliq ichimliklerni ichip, eng güzel jaylarda dem alghandin kéyin: ”bizning jennette tirik ikenlikimizni, riziqlandurulup turiwatqanliqimizni bizdin kéyinki qérindashlirimizgha kim yetküzidu? Kashki, ular buni bilse idi, jihadtin qachmas, urushtin chékinmes idi“ déyishti. Shuning bilen, alle taala: ”buni silerning naminglardin men yetküzey“ dédi we: "allahning yolida shihid bolghanlarni ölük dep guman qilmighin, belki ular tirik bolup, allahning dergahidiki riziqtin behrimen qilinidu (yeni jennetning németliridin etigen - axshamda menggülük riziqlandurup turulidu)" (süre al imran, 169 - ayet)dégen ayetni nazil qildi. (ebu dawud: 2520)

rohlar duagha muhtaj

hayat ademlerning ölüp ketken kishilerning heqqide qilghan dua we yaxshi ishlirining ölüp ketkenlerge paydisi bolamdu?

Hayat ademlerning ölüp ketken kishilerning heqqide qilghan dua we yaxshi ishlirining ulargha paydisi yétidu. Bu ehli sunni weljamae iqimidiki islam alimlirining ichidiki tepsirshunas we hedisshunaslarning ortaq qarishidur. Ölüp ketken adem hayat waqtida shexsen özi yaki bu kishi ölüp ketkendin kéyin ewladliri, yéqin - yoruqliri teripidin bu kishining namida mesjid, medrise-mekteb sélish, köl, quduq qézish, ériq, östeng chépish, yol, köwrük yasash, yétimlar, ige- chaqisiz qérisal kishilerning turmushidin xewer élish orni qurush, quran, kitab basturup neshri qildurush qatarliq ishlarni yaki shu ishlarning biresini qilip omumning paydisi üchün heqsiz yolgha qoyushi hayat kishilerning ölüp ketken kishilerning gunahining meghfiretlikini tilep dua qilishi, uning namida hej qilishi, sediqat bérishi, roza tutush, namaz oqush, quran oqush-oqutush qatarliq sawabliq ishlarning ölüp ketken kishilerge paydisi bolidu. Ularning heqqide dua qilish peyghember eleyhissalamning sünnitidur.

2979/4973 - seid ibni ubade reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men: i resulullah! Anam wapat bolup ketti. Qaysi türdiki sediqe eng ewzel? Dep sorighanidim, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: su, dédi. Shuning bilen, men bir quduq kolap, anam ummu seidning namigha atiwettim. (ebu dawud: 1681)

2166/3613 - ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: bir adem peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: méning bir hemshirem hej qilishqa wede qilghanidi, lékin hej qilalmay ölüp ketti, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: eger uning üstide qerzi bolghan bolsa, sen uni ada qilmamting? Dep sorighanidi, u adem: ada qilattim, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaqta, hemshirengning alle taalagha bolghan qerzini ada qilghin, chünki uning qerzi ada qilinishqa eng heqliqtur, dédi. (buxari: 6699)

2857/4764 - semure reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge xutbe sözlep bériwétip: aranglarda palani jemettin biri barmu ? Dep soridi. Biraq héchkim jawab bermidi. U aranglarda palani jemettin biri barmu? Dédi. Yene héchkim jawab bermidi. U aranglarda palani jemettin biri barmu? Dégenidi, bir adem ornidin turup: i resulullah! Men bar, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: aldinqi ikki qétimda némishqa jawab bermiding? Men silerge peqet yaxshiliqnila tewsiye qilimen emesmu? (hazir depne qilin'ghan) qérindishinglar qerzi sewebidin (jennetke kirishtin) tosulup qaptu, dédi. Shuning bilen, héliqi ademning méyitning qerzini ötigenlikini

kördüm, axirida qerz telep qilidighan birmu adem qalmidi. (ebu dawud: 3341)

rohning tendiki haliti

tehqiqlighan alimlar: roh - körünüp turghan bu tendin ayrim bir sheyi bolup, yuqri alemge tewe bolghan nurluq xususiyitige igidur. Özi yenggil, hayati küchke we heriket iqtidarigha ige. U bedenning barliq bölekliride heriket qilip turidu. Bu xuddi gülning tüwige quyulghan su gülning hemme yérige tarqighan'gha oxshaydu. Zeytunning méyi eslide zeytunning hemme yéride tarqaq halette mewjut bolghan'gha oxshitishqa bolidu. Ot yéqilghuning hemme yérige tarqighan'gha oxshaydu. Tenning barliq bölek- ezaliri melum waqitlarda rohning tesirini qobul qilish iqtidarigha ige. Roh ten'ge yépiship turidu. Bilish we heriketke ige bolush iqtidarini roh ten'ge bérip turidu. Tenning melum bölikide buzulush yüz bérip, buzuq xilitlar üstünlükni igellesh bilen ten rohning tesirini qobul qilish imkaniyiti tapalmisa, bu chaghda roh tendin chiqip rohlar alemige kétidu. Ten böleklirining saghlam turushi, uningda özgirishlerning yüz bérishi, rohning bedende turushi yaki tendin chiqip kétishi chong menadin éytqanda perwerdigarning xahishigha we u teqdir qilghan ejelge baghliq bolidu. Bu qarash quran ayetliri we hedisler arqiliq delillen'gen bolup, eqli we neqli bolghan, birlikke kelgen delil asasigha ige.

Sekkizinchi bap. Qiyamet künige iman keltürüsh

qiyamet we u künidiki ishlar

qiyamet küni - bu dunya hayati pütünley axirliship, allahtin bashqa hemme paniy bolghandin kéyin, axiret isimlik yéngi bir hayatning bashlinishi démektur. Qiyamet küni quran kerimde "hésab küni", "din küni", "axiret küni" we "mukapat - jaza küni" dégen herxil isimlar bilen nurghun orunda bayan qilinip kelmekte.

Hayatliq goya éqin'gha oxshaydu. Uningda ejili pütkenler ölümge yüz tutsa, yene nurghun yéngi janlar hayatqa köz achidu. Hayatliq goya mewj urup turghan déngiz dolqunlirigha oxshaydu. Bir dolqun shawqun bilen déngiz qirghiqigha urulup tügigende, keynidinla yene bir dolqun qirghaqqa urulidu. Yashirip turghan ot-chöpler qurup qalghanda, ornigha yene yap-yéshil kokatlar ünüp chiqidu. Quyash ziminni illiq nuri bilen pepileydu. Emma bularning hemmisining nihayiti, ayaqlishish chéki bolidu. Hayatliq hergizmu üzülmes éqin emes. Shundaq bir künde künning nuri öchidu. Yultuzlar tükilidu. Derya – bulaqlar éqishtin toxtaydu. Güller tozup quruydu. Hemme nerse hetta kainatmu gumran bolidu. Insanning ömri cheklik bolup, uning ayaqlshishi ölüm dep atalghinidek, dunyaning ömrimu cheklik bolup, uning yoqilishi qiyamet dep atilidu.

Qiyamet künide allah insanlarni qayta tirildürgendin kéyin ularni hésab meydanigha toplaydu. Hésab meydanida her bir insan özining bu dunyadiki hayatida qilghan yaxshi - yaman barliq emelliridin tepsiliy hésab béridu. Bu kündiki hésabni allah özi béwasite alidu. Allah bu künde zerre chaghliq yaxshiliqi bolghan ademgimu shu yaxshiliqining mukapatini körsitidu we zerre chaghliq yamanliqi bolghan ademgimu shu yamanliqining jazasini tétitidu.

Bu künde héchkimge azraqmu zulum qilinmaydu. Qiyamet küni heqqide zikir qilin'ghan ayet we hedislar intayin köptür, ularning hemmisi bu künning chuqum

bolidighanliqini tekitlimekte. Hazirqi zaman hersahe tebiiy pen alimlirining tetqiqat netijilirimu, dunyaning bir küni pütünley tarmar bolup, hemme yoq bolushi bilen hayatliqning tügeydighanliqini jakarlimaqta. Qiyamet künining bolidighanliqi eqil we adaletning birdek teqezzasidur. Allah qiyametning bolidighanliqi toghriliq mundaq deydu:

[زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (7)]

"kapirlar hergiz tirildürülmeymiz dep guman qilshti, éytqinki hergiz undaq emes, perwedigarim bilen qesemki, siler choqum tirildürülisiler, andin silerge qilmishinglardin xewer bérilidu. Bu allahqa asandur" [taghabun sürisi 7 - ayet].

[لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ (1) وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ (2) أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَجْمَعَ عِظَامَهُ (3) بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ (4)]

"qiyamet küni bilen qesemki, özini malamet qilghuchi neps bilen qesemki, (siler choqum tirildürilisiler, choqum silerdin hésab élinidu). Insan (yeni kapir) bizni özining (chirip tarqilip ketken) söngeklirini tirildürelmeydu dep guman qilamdu? Undaq emes (yeni uning söngeklirini toplaymiz), uning (eng inchike, eng nazuk bolghan) barmaqlirini eslige keltüreleymiz" [qiyamet sürisi 1 - 4 - ayetler].

Mana bu qurandiki nechche yüz ayette tekrar-tekrar zikir qilin'ghan, allah taala bendilirini dehshitidin agahlandurghan hésap künidur. Mana bu möiminler azabidin panah tiligen, gunahkarlar yiraq sanighan hesret-nadamet künidur. Mana bu her adem dunyadiki emellirige yarisha mukapat yaki jazagha érishidighan höküm künidur. Allah taala mundaq deydu:

فَإِذَا جَاءتِ الصَّاخَّةُ (33) يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ (34) وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ (35) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (36) لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ (37) وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ (38) ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ (39) وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ (40) تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ (41)

"(qiyametning) qulaqni gas qilghudek qattiq awazi kelgen chaghda (hemme adem öz hali bilen bolup qalidu). U künde kishi özining qérindishidin, anisidin, atisidin, xotunidin we baliliridin qachidu. U künde her ademning bir hali boliduki, uning bashqilargha qarishigha (shu hali) yar bermeydu. U künde nurghun yüzlerdin nur, külke we xushal - xuramliq yéghip turidu. Yene bu künde nurghun yüzlerni chang - tozan bésip ketken, qaridap ketken bolidu". (süre ebese 33-41-ayetler)

qiyamet künige ishinish allahqa melum bir waqitta jimi janliqlar ölüp, hayati dunyaning axirlishidighanliqi, andin allahning jimi ölüklerni tirildürüp hésap üchün öz dergahigha yighidiqanliqi, herbir ademning dunyadiki emellirige yarisha dozax yaki jennetke kiridighanliqigha sheksiz ishinishni körsitidu. Möiminning eqidisi uningsiz durus bolmaydu. Qiyamet künige iman éytish allahqa iman éytish bilen chemberches baghlan'ghan. Quranda " eger siler allahqa we axiret künige iman éytidighan bolsanglar ...." digen ibare xéli köp uchraydu. Emellerdin hésap élinidighan shundaq bir ulugh künning barliqigha bolghan imanning musulmanning hayatidiki özini islah qilishi we jemiyetning

musteqim- toghra yolida bolishidiki roli tengdashsiz, shu seweblik quran kerimde qyamet künige iman éytish eng muhim téma süpitide nechche yüzligen ayetlerde tekrar éytilghan. Süre qiyamet, süre heshir, süre teghabun, süre haqqe, süre waqe, süre zelzelege oxshash bir qanche süriler qiyamet künining ismi bilen atalghan. Bir qiyamet künining quranda oxshash bolmighan 87 türlük isim bilen atilishi we herbir isimning özige xas mena qatlimigha ige bolishimu bu téminig ehmiyiti we salmiqining chong ikenlikining delilidur. Imam ghezzali bu heqte mundaq deydu: "allah taala qiyamet künini oxshimighan türlük isimlar bilen atighan. Isimlarning köplikidin meqset isim tekrarlash emes, belki insanni agahlandurush, insanni oxshimighan isim astigha yushurun'ghan oxshimighan mena heqqide oylinishqa yétekleshtur, chünki bu isimlarning herbiri qiyamet künining bir sirini, her biri bir süpitini échip biridu." allah taala mundaq deydu:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاء اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ (**68**)

"sur chélin'ghanda asmanlardiki we zémindiki allah taala xalighandin bashqa mexluqatlarning hemmisi ölidu, andin sur ikkinchi qétim chélin'ghanda nagahan ular turup (némige buyrulidighanliqlirigha) qarap turidu". (süre zumer 68-ayet).

Mana bu ayettin melumki, qiyamet mundaq ikki chong hadisini öz ichige alghan. Biri zimindiki janliqlarning hemmisi ölüp, hayatliq we alem axirlishidu. Ikkinchisi allah taalaning izni bilen jimi ölükler tirilip, qebrilerdin chiqip, mehshergahqa soal-suraq üchün hazir bolidu, axiret hayati bashlinidu. Bu ikki hadisining bashlinishi ikki qétimliq sür bilen baghlan'ghan. Qiyametning kishiler bixewer turghan halda tuyuqsiz kilidighanliqi we az qalghanliqi heqqide peyghember eleyhissalam mundaq digen: "men qandaqmu xatirjem bolay, halbuki sür chalghuchi sürni chélish üchün aghzigha alghan tursa, u ruxsetni kütiwatidu. Qachanki uni chélishqa buyruq qilinsa, uni chalidu". Goya bu gep sahabilerge qattiq tesir qilghandek idi. Resulullah: allah taala bizge kupaye, allah taala nime digen yaxshi ige denglar" dédi. (tirmizi riwayet qilghan) ayetler we hedislerdin melumki, allah israfil isimlik perishtini qiyametning séginali bolghan sürni chélishqa mesul qilghan. Birinchi qétimliq sür chélinish bilen kainatta nahayiti chong özgirishler yüz béridu. Tebetning normal qanuniyiti pütünley buzulup, insanning xiyaligha kelmigen dehshetlik hadisiler heqqide quranda qeliblerni titiretküchi obrazliq bayanlar kelgen.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ (**13**) وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً (**14**) فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ (**15**) وَانشَقَّتِ السَّمَاء فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ (**16**)

"birinchi qétimliq sur chélin'ghan chaghda, zémin we taghlar (orunliridin) kötirilip (bir - birige) urulup (uwilip ketken) chaghda, bu künde chong ish (yeni qiyamet) yüz béridu. Asman yérilidu, bu künde asman (qalaymiqanliship) ajizliship kétidu" (süre haqqe 13-16- ayet)

إِذَا السَّمَاء انفَطَرَتْ (**1**) وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ (**2**) وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ (**3**) وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ (**4**) عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ (**5**)

"asman yérilghan chaghda, yultuzlar tökülgen chaghda, déngizlar bir - birige qoshulghan chaghda, qebriler asti - üsti qilin'ghan (yeni ölükler chiqirilghan)

chaghda, her adem ilgiri - kéyin qilghan ishlirining hemmisini bilidu" (infitar 1-5-ayet)

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ (8) وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ (9)

"u künde asman éritilgen mistek bolup qalidu. Taghlar étilghan renglik yungdek bolup qalidu" (süre maarij 8-9 ayetler).

Allah taala hemme nersige mueyyen ölchem we muddetni belgiligen. Astironomiye ilmida yultuzlarning qérishi, ölüshidek hadisiler hemme itrap qilghan ilmi heqiqet. Yuqarqi bayanlar asman, zimin, quyash, ay-yultuz, tagh, derya-déngizdek nisbeten turaqliq bolghan, insanning igidarchiliq qudritidin halqighan sheyiylerdiki özgirishni merkez qilghan halda ayrim-ayrim süre we orunlarda kelgen. Birinchi qétimliq sur chélin'ghanda asmanning yérilishi, kün nurining öchishi, taghlarning parchilinip uwilinip kétishi, yerning qattiq tewrishi, yultuzlarning tökilishidek zor hadisiler bilen alemning birliki bozulidu. Zémindiki janliqlar- insanlar, jinlar, haywanlar hemmisi ölidu.

Ikkinchi qétimliq sür chélin'ghanda allahning izni bilen jimi janliqlar qebriliridin tirilip qopidu, tunji adem eleyhissalamdin taki birinchi qétimliq sür chélin'ghiche ötken jimi insanlar, meyli u suda éqip, otta köyüp, hawada partlap qandaq teriqide ölgen bolsun, allahning qudret ilahi bilen tirilidu. Ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki peyghember eleyhissalam mundaq dégen: ikki qétimliq sürning arliqi 40. Men "i resulullah, 40 kün dimekchimu?" disem, resulullah, "men bir nerse dimeymen" dédi. Men "i resulullah, 40 aymu" disem, resulullah, "men bir nerse dimeymen" dédi. Men "i resulullah, 40 yilmu" disem, resulullah, "men bir nerse dimeymen" dédi we arqidinla "shuningdin kéyin allah asmandin yamghur yaghduridu, adem baliliri xuddi yamghurdin kéyin ot-chöpler ünüp chiqqandek qebriliridin tirilip chiqishqa bashlaydu. Ademning hemme ezaliri topida chirip tügeydu. Peqet bir parche söngek- quyruq söngiki buningdin mustesna. Qiyamet küni barliq janliqlar ashu söngiki arqiliq biriktürülüp eslige keltürilidu" (imam buxari, muslim riwayet qilghan)

tewhid eqidisi iman tarazasining bir teripi bolsa, insan ölgendin kéyin qayta tirilidighanliqini dili we tili bilen testiqlash uning yene bir teripi hésablinidu, uni inkar qilghan adem kufrining hökmide bolidu. Köz körmigen, eqil yetmeydighan ishlargha peqet allah xewer bergenliki, peyghember eleyhissalam yetküzgenliki üchünla shek shübhisiz ishinishning özi iman hésablinidu, ene shuningda kishiler sinilidu, derijiliri bilinidu. Shunga allah taala möminlerni "ular gheybke ishinidu" dégen süpet bilen süpetligen. Ikkinchi qétimliq sür chélin'ghanda, allahning izni bilen jimi ölükler tirilip qebriliridin chiqidu. Allah taala nahayiti ochuq ibariler bilen imansizlar inkar qilghan bu heqiqetni mundaq bayan qilidu:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّى وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ (5) ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (6)

i insanlar! Eger siler qayta tirilishtin sheklensenglar (gumaninglarning tügishi

üchün eslidiki yaritilishinglargha qaranglar), biz silerge (allahning qudritini bayan qilish üchün atanglar adem eleyhissalamni) tupraqtin, uning ewladini (aldi bilen) abimenidin, andin lexte qandin, andin shekilge kirgüzülgen we kirgüzülmigen parche göshtin yarattuq. Biz xalighan ademni bechchidanda mueyyen muddetkiche qaldurimiz, andin silerni (ananglarning qarnidin) bowaqliq halitinglarda chiqirimiz (andin silerni asta-asta küch-quwwetke toldurimiz), siler (kamalet yéshi) qiran waqtinglargha yétisiler, bezinglar yashliqinglarda wapat bolup kétisiler, bezinglar, (ilgiri) bilgendin kéyin héch nersini bilmes halitinglargha qayturulushinglar üchün, nahayiti qérip ketküche (hayat) qaldurulisiler, (allah taalaning ölgenlerni qayta tirildürüshke qadir ikenlikini körsitidighan yene bir delil shuki) sen zéminni qaqas körüsen, uninggha biz yamghur yaghdursaq u janlinidu we köpüshidu, türlük chirayliq ösümlüklerni ündürüp béridu. Bu (yeni allah taalaning insanni we ösümlüklerni yuqiriqidek yaritishi), allah taalaning heq ikenlikini, ölüklerni tirildüreleydighanliqini we her nersige qadir ikenlikini silerge bildürüsh üchündur". Süre hej (22- süre) 5-6 ayetler. Allahning kündek roshen bu bayanliri her bir eqil igisi üchün yéterlik emesmu?

Axiret hayati jimi insanlar, jinlarning jismi we rohi bilen tirilip allahqa hésab bérish üchün mehshergahqa toplinishidin bashlinidu. Insanlarning hayati dunyadiki emelliri seweblik qayta tirilgendiki halitide perq bolidu. Yaxshi emellerni qilghanlar béjirim, chirayliq halette bolidu. Yamanliqtin özini tartmighanlar bolsa kemtük, eyibnaq halette qebriliridin chiqidu. Ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "qiyamet küni kishiler üch türkümge bölünidu: bir türküm kishiler piyadilik bolidu; ikkinchi türküm kishiler tögilik bolidu; yene bir türküm kishiler yüzi bilen mangghan halette kélidu, sahabiler: i resulullah, adem qandaqmu yüzi bilen mangidu? Dep soridi, peyghember eleyhissalam: ademni puti bilen méngishqa qadir qilghan allah yüzi bilen mangdurushqimu qadirdur" dédi. Mana bu allah taalaning süre "beni israil" (17- süre) diki:" qiyamet küni ularni dum yatquzup (sörelgen) kor, gacha, gas halda yighimiz" (97- ayet) dégen ayitining sherhisidur. Imam ghezzali bu heqte mundaq yazghan: "özi körüp adetlenmigen barliq nersilerni inkar qilish insanning tebiiti. Eger adem qorsiqi bilen mangidighan yilanni körmigen bolsa méngish uqumini menggü putqa baghlap chüshen'gen bolatti. Shunga sen qiyamet künidiki ehwallarni, dunya hayatigha oxshimaydighan hadisilerni inkar qilishtin saqlan" süre beqerening 275- ayitide éytqinidek: "jazane ösüm yégen ademler qiyamet küni görliridin jin chépilip qalghan sarang ademdek qopidu" ibni ömer reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "kishilerdin nerse tiligen adem qiyamet küni yüzide gösh didari yoq halda tirilidu" (imam buxari, muslim riwayet qilghan). Tekebbur, hali chong ademler qiyamet küni chümülige oxshash kichik halette bolup, xalayiq ularni ayaghliri bilen dessep ötidu" (tirmizi riwayet qilghan). "bir ademning ikki ayali bolup eger u ayalliri otturisida adil bolmighan bolsa, qiyamet künide yérim teripi éqip sanggilighan halda qopidu" (tirmizi, ebu dawud riwayet qilghan) yaxshi emellerni qilghan möminler bolsa yüzliridin nur yéghip turghan halette hazir bolidu. Ularning nuri ularning aldida we ong teripide yüridu. Namazning tesiridin put-qolliri, péshanisi aq, nurane halette bolidu. Rozining pezlidin ularning éghizlirining puriqi ipardinmu xushbuy bolidu. "حshr"

sözi erebche "toplinish, yighilish" meniside bolup, qiyamet küni ademlerning emelliridin hésab bérish üchün yighilishni körsitidu. Tilimizdiki mehshergah sözi shuningdin kelgen. Allah taala mundaq deydu:

يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُواْ للّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (**48**)

"u künde zéminmu bashqa bir zémin'gha, asmanlarmu bashqa bir asmanlargha aylinidu. Ular (yeni pütün xalayiq qebriliridin chiqip) yégane qudretlik allahning dergahida (yeni mehshergahta) hazir bolidu". Süre "ibrahim" (14- süre) 48- ayet. Ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: allah taala qiyamet küni zéminni sol changgilida asmanni ong changgilida tutup: "men padishahturmen, zéminning padishahliri qeyerde?, " deydu (buxari riwayet qilghan). Allah taala mehshergahning süpitini mundaq bayan qilidu: "u künde (yeni qiyamet künide) biz taghlarni yoq qilimiz, zéminni ochuq, tüptüz körüsen (yeni uni tosup turidighan tagh, derex, binalar bolmaydu), ularni (yeni insanlarni) (mehshergahqa) yighimiz. Ulardin bir kishinimu qaldurup qoymaymiz". Süre "kehf" (18- süre)

allahning wedisi heqtur. Mana mushundaq héchkim héch nersini yoshuralmaydighan, hemme ashkara bolidighan keng meydan'gha beni adem toplinidu, perishtiler sep-sep bolup turidu. Bu heqiqeten qiyin kündur, dehshitidin balilarning chéchi aqirip kétidighan, hamilidar ayalning boyidin ajrap kétidighan, kishiler mestek ganggirap qalidighan kündur. Aishe reziyellahu enha riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam "qiyamet küni kishiler yalingach we xetnisiz halette toplinidu" dédi , men: "i resulullah, erler we ayallar toplansa ular bir - birsining ewritige qarap qalmamdu?" dédim . Peyghember eleyhissalam "i aishe, qiyamet künining dehshitidin ularning bir-birige qarighudek hali bolmaydu" dédi (imam buxari riwayet qilghan) mehshergahtiki yighilishtin taki allahning hésabigha yüzlen'giche nahayiti uzun bir zaman, uzun bir waqit ötidu. Süre "maarij"diki:

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ (**4**)

"perishtiler we roh (yeni jibriil) allahqa shundaq bir künde örleyduki, uning uzunluqi 50 ming yil kélidu" (4- ayet) ayitidiki 50 ming yilni ibni abbas, ibni zeyid, zehhak, ikrime qiyamet künidiki bendilerning hésab élin'ghiche bolghan arliqtiki kütüshni körsitidu, dep tepsir qilidu. Mushundaq uzun muddet allahning huzurida tik turush beni adem üchün nahayiti éghir bir ishtur. Miqdad reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam "qiyamet küni quyash mexluqatqa bir mil ariliqida yéqin qilinidu" (riwayet qilghuchi miqdad: allah bilen qesemki, men resulullahning bir mil dégen sözi zémindiki musapini körsitidighanliqini yaki közge tartilidighan milni körsitidighanliqini bilmeymen, dégen) kishiler emellirige qarap terleydu, ularning beziliridin ter oshuqighiche aqidu, bezilirining tizighiche aqidu, bezilirining béligiche aqidu, bezilirining éghizlirigha terdin yügen sélinidu, dep qoli bilen aghzini isharet qilip körsetti (buxari, muslim riwayet qilghan). Ibni mesud reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "qiyamet küni jehennem mehshergahqa hazir qilinidu. Jehennemning 70 ming tizgini bolup, her bir tizginini tartidighan 70 ming perishte bolidu" (buxari, muslim riwayet qilghan.)

jennetmu, dozaxmu körünüp turidighan yerge toghrilan'ghan, yaxshiliq bolsun, yamanliq bolsun hemme emeller ashkara bolidighan bu peytte qattiq

qorqunchtin kishiler ganggirap mestek bolup qalidu. Bu peytte her bir ademning bir hali boliduki, uning bashqilargha qarishigha shu hali yar bermeydu. Bu peytte kishi özining anisidin, dadisidin, balisidin, qérindishidin qachidu. Allah taala mundaq deydu:

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا (10) يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ (11) وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ (12) وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ (13) وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ (14)

"dost dostini körüp turup hal sorimaydu, gunahkar adem öz ornigha oghullirini, ayalini, qérindishini we özi mensup bolghan qowm qérindashlirini we yer yüzidiki jimi ademni bérip bolsimu, u kündiki azabtin qutulushni arzu qilidu". Süre "maarij" 10-14 ayetler. Allah taala imanida rastchil möminlerni mehshergahning qorqunch azabliridin emin qilidu. Peyghember eleyhissalamdin bir kishi xalayiqning mehshergahta turush waqtining uzunluqini sorighanidi, peyghember eleyhissalam: "jénim ilkide bolghan zat bilen qesemki, u waqit mömin'ge asanlashturup bérilidu, hetta shunche uzun waqit möminning bu dunyada oqughan bir qétimliq namizining waqtidimu qisqidek tuyulidu" dédi. (beyheqi riwayet qilghan) ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "allah taalaning sayisidin bashqa héchqandaq saye yoq qiyamet künide allah yette türlük ademni öz ershi astida sayitidu. Ular; adil padishah, allahning ibaditide ösken yash, es yadi hemishe meschitte bolghan adem, allahning raziliqi üchün dost bolushqan we allahning raziliq üchün ayrilishqan ademler, ésil we chirayliq bir ayal özige chaqirsa, "allahtin qorqimen" dep uni ret qilghan kishi, ong qoli bilen némini bergenlikini sol qoli bilmey qalghudek derijide mexpiy sediqe bergen kishi, xaliy jayda allahni yad étip yash tökken kishi". (buxari, muslim riwayet qilghan)

qiyamet künige iman keltürüshning qandaq bolidighanliqi we paydiliri

qiyamet künining bolidighanliqi, u künde herkim özining bu dunyada qilghan yaxshi - yaman barliq emellirining mukapatini yaki jazasini köridighanliqi we jennetke muyesser bolghanlar jennette, duzaxqa mensub bolghanlar duzaxta öz orunlirini tapidighanliqi heq we rasttur. Qiyamet künige iman keltürüsh islam eqidisining muhim terkibliridin biri we imanning eng asasliq noqtisidur. Uninggha inkar qilish kupriliqtur. Qiyamet künige iman keltürüsh töwendiki ikki heqiqetke chin ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu:

1 - qiyamet künide bolidighan beis, heshir, mizan, jaza, hésab, sirat, jennet we duzaxning heq we rast ikenlikige chin ishinip iman keltürüsh.

2 - qiyamet qayim bolghichilik qebirde bolidighan berzex alemige ait ishlargha, yeni méytning qebirde tirilidighanliqi we soraq - soal qilinidighanliqining, qebirning azabi we némitining heq we rast ikenlikige iman keltürüsh.

Qiyamet künige iman keltürüshning paydiliri intayin köp bolup, uning eng chong paydisi musulman bolushning sherti bolghan alte imanning toluqlinishidur. Chünki qiyamet künige ishenmigen kishining imani qobul bolmaydu. Qiyamet künige iman keltürüshning bashqa paydilirini töwende 3 ke qisqartishqa bolidu.

1 - allah taalaning axirette béridighan sawabini közlep taet - ibadetlerni orunlashqa aldirash.

2 - qiyamet künidiki azabtin saqlinish üchün gunah, yaman ishlarni qilishtin

tosulush.

3 - bu dunyada tartqan jebr - japalar, yoluqqan heqsizlikler we musibetlerning bedilige, axirette ejir we sawabqa érishidighanliqqa ishinip, xatirjemlik hés qilish.

Ölgendin kiyin tirilishning heqliqi toghirisidiki deliller

kapirlar ölgendin kéyinki tirilishni inkar qilip kelmekte. Ularning bu inkari neqil (quran we hedis delilliri), eqil we héssiy deliller bilen ret qilinidu.

1 - neqliy delil

quran kerimning köpligen ayetliri we peyghember eleyhissalamning hedisliri qiyamet künining chuqum bolidighanliqini tekitlimekte. Mundin bashqa samawiy kitablarning hemmisi bu künning chuqum meydan'gha chiqidighanliqigha we u künde ölüklerning tirildürilidighanliqigha birdek ittipaqtur.

2 - eqliy delil

eqliy deliller ikki yol bilen qiyametning bolidighanliqini ispatlaydu:

1 - allah taala asmanlarni, zéminni we ularning arisidiki pütkül mewjudatni yoqtin bar qilghan tengdashsiz yaratquchidur. Mexluqatlarni yoq qilish we bar qilish allahqa asandur. Mewjudatni yoqtin bar qilishqa qadir bolghan zat ularni ölgendin kéyin, qaytidin tirildürüshke elwette qadirdur. Allah taala mundaq deydu:

[وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (27)]

"mexluqatni deslepte (yoqtin) bar qilidighan, andin uni (ülgendin kéyin) tirildüridighan allah ene shudur, u (yeni ölgenlerni tirildürüsh deslepte yoqtin bar qilghan'gha qarighanda) ongaydur" [rum sürisi 27 - ayet].

[يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاء كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ (104)]

"mexluqatni deslepte qandaq yaratqan bolsaq, shuhalitide eslige qayturimiz, (bu) biz üstimizge alghan wedidur. Uni chuqum ishqa ashurimiz" [enbiya sürisi 104 - ayet].

2 - zémin eslide del - derex we yéshilliqlardin xaliy ölük halitide bolidu. Uninggha yamghur yaghqandin kéyin, qaqas zémin tirilip uningda türlük del - derexler we yéshil ösümlükler ösidu. Ölük zéminni yamghur bilen tirildürüshke qadir bolghan allah elwette, ölgen janliqlarnimu tirildürüp eslidiki halitige keltürüshke qadirdur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاء اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (39)]

"(bumu) allahning (birlikini we qodritini körsitidighan) alametliridindurki, sen zéminni qaqas körisen, uninggha yamghur yaghdurghan waqtimizda, zémin kötürilidu we köpishidu, shübhisizki, zéminni tirildürgen zat ölüklerni elwette tirildürgochidur. U heqiqeten her nersige qadirdur" [fussilet sürisi 39 - ayet].

3 - héssiy delil

allah taala ölüklerni tirildürüshning mumkin ikenlkini bendilirige mushu dunyadila körsetken. Birla süre beqerde ölüklerni tirildürüshke allahning qadir

ikenlikige 5 misal körsitilken.

1 - musa eleyhissalamning qewmi "biz allahni ashkara halda körmisek sanga ishenmeymiz" dep, musa eleyhissalamgha egishishtin bash tartqanda, allah ularni öltürüp qaytidin tirildürgen. Allah bu heqte israil ewladigha xitab qilip mundaq deydu:

[وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ (55) ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (56)]

"öz waqtida “i musa! Allahni opochuq kormigiche sanga hergiz ishenmeymiz” dédinglar - de, (silerge chüshürülgen azabni) körüp turghininglar halda silerni chaqmaq soqti, andin kéyin silerni shükür qilsun dep ölgininglardin kéyin qayta tirilidürduq" [beqer sürisi 55 - 56 - ayet].

2 - qatili bilinmigen ölük toghriliq israil ewladi jenggi - jédel qilishqanda, allah ularning qatilni tépishi üchün ularni kala qurbanliq qilishqa buyrighanliqi heqqidiki qisside allah mundaq deydu:

[فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (73)]

"öz waqtida siler birkishini öltürgen we (qatilning kimliki) toghrisida detalash qilishqan idinglar. Siler yoshurmaqchi bolghan nersini (yeni qatilning ishni) allah ashkarilighuchidur. (silerge musa arqiliq) déduqki, kalining bir parchisi bilen ölükni urunglar (u tirilip qatilni éytip béridu), allah ölüklerni shundaq (yeni köz aldinglarda bu ölükni tirildürgendek) tirildüridu. Silerni chüshensün dep qudritining alametlrini silerge körsitidu" [beqer sürisi 73 - ayet].

3 - ölümdin qorqup wetinidin qéchip chiqqandin kéyin, allah taala ularni öltürüp qaytidin tirilidürgen qewmning qissisi heqqide allah mundaq deydu:

[أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَشْكُرُونَ (243)]

"özliri minglarche turuqluq ölümdin qorqup yurtliridin qéchip chiqqan kishilerdin xewiring yoqmu? Allah ularni “ölünglar” dédi (ular öldi), andin kéyin alla ularni tirildürdi. Allah insanlargha heqiqeten merhemetliktur we lékin insanlarning köpchiliki (allahning némitige) shükür qilmaydu" [beqer sürisi 243 - ayet].

4 - uzeyr eleyhissalam tam - ögziliri yéqilip xarabige aylinip qalghan beytulmuqeddes shehiridin ötken waqtida, u "bu sheherning ölgen ahalisini allah qandaq tirildürer?" dep ejeplen'gende allahning uni öltürüp 100 yildin kéyin tirildürgenliki toghriliq quran kerim mundaq deydu:

[أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىَ يُحْيِي هَـَذِهِ اللّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللّهُ مِئَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِئَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى العِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (259)]

"yaki sen tam - ögziliri yéqilip weyran bolghan sheher (beytulmuqeddes) din ötken kishini (özeyrni) kormidingmu? U (ejeblinip); “allah bu sheherning ölgen ahalisni qandaq tirildürer?” dédi. Allah uni 100 yil ölük halitide turghuzup andin

(kamali qudritini körsitish üchün) tirildürdi. Allah (perishte arqiliq) uningdin: “(bu halette) qanchilik turdung?” dep soridi. U, “birkün yaki birkün'ge yetmeydighan waqit turdum” dédi. Allah éytti “undaq emes (toloq) 100 yil turdung! Yémek - ichmikingge qarighinki, buzulmighan; ishigingge qarighinki (uning söngekliri chirip ketken), (sanga yuqiriqidek adettin tashqiri ishlarni qilghanliqimiz) séni biz kishilerge (qudritimizning) delili qilish üchündur. Bu söngeklerge qarighinki, uni qandaq qurashturimiz. Andin uninggha gösh qondurimiz. (yuqiriqi ishlar) uninggha éniq bolghan chaghda (yeni u roshen möjizilerni körgen chaghda) u, “men allahning hemme nersige qadir ikenlikini bildim” dédi" [beqer sürisi 259 - ayet].

5 - allahtin ölüklerni qandaq tirildüridighanliqini korsitip bérishini sorighan ibrahim eleyhissalamning qissisini bayan qilip allah mundaq deydu:

[وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن قَالَ بَلَى وَلَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (260)]

"öz waqtida ibrahim: i perwerdigarim! Ölüklerni qandaq tirildüridighanliqingni manga körsetkin› dédi. Allah (ölüklerni tirildüreleydighanliqimgha) ishenmidingmu, dédi. Ibrahim: ishendim, lékin könglüm (téximu) qarar tapsun üchün (körüshni tileymen) dédi. Allah éytti : qushtin tötni alghin, ularni özengge toplighin (yeni ularni parchilap peyliri bilen göshlirini arilashturghin), andin her bir taghqa ulardin bir bölikini qoyghin, andin ularni chaqirghin, séning aldinggha ular chapsan kélidu. Bilginki allah ghalibtur, hékmet bilen ish qilghuchidur. ", [beqer sürisi 260 - ayet]. Yoqiriqi misallar allahning ölüklerni tirildürüshke qadir ikenlikige körsitilgen héssiy we emeliy misallardur.

Qiyametning qachan bolidighanliqi we alametliri

qiyametning waqtini allahtin bashqa héchkim bilmeydu. U allahqila xas ilimdur. Qiyametning waqti allah taala bendiliridin mexpi qaldurghan, özige xas gheyb ilmidur. Qiyametning qachan bolishini allahning huzuridiki hörmetlik perishtilermu, peyghember eleyhissalammu bilmeydu. Allah taala quranda peyghember eleyhissalamgha qiyametning waqtini sorighuchilargha mundaq jawab birishni buyruydu:

[يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي لاَ يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلاَّ هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لاَ تَأْتِيكُمْ إِلاَّ بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ (187)]

"(i muhemmed!) ular sendin qiyametning qachan bolidighanliqini soraydu. Éytqinki, uning qachan bolidighanliqini peqet perwerdigarim bilidu. Uni peqet belgiligen waqitta meydan'gha chiqiridu. Qiyamet asmanlarning we zéminning ehlige éghir weqedur. U silerge tuyuqsiz kélidu" [eiraf sürisi 187 - ayet].

Shunga herqandaq kishining qiyametning waqti toghrisidiki qiyas-ölchemliri, hésapliri yalghanchiliqtur. Iniq bir waqitni békitish üchün izdinishmu quran bizge buyrighan, resulullah tewsiye qilghan menhejge xilap bihude ishtur. Bendilik salahiytimiz bilen bizge ayan bolghini qiyamet kishiler bixewer turghan halda

tuyuqsiz kilidu.

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ (49) فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ (50)

"ular (dunyada soda- sétiq we shuninggha oxshash ishlar üstide) jangjalliship turghan haletliride, u awaz ularni halak qilidu. Ular bir-birige wesiyet qaldurushqimu, ailisige qaytishqimu qadir bolalmaydu" (süre yasin 49-50-ayet)

allah taalaning qiyametning waqtini ademlerdin mexpi qaldurishi hemmini bilgüchi perwerdigar hékmetlirindur. Ustaz seyyid qutup bu heqte mundaq yazghan: "namelumluq- énsaniyet hayatini we insan pisxikisini teshkil qilghuchi muhim bir amil. Insan üchün hayatta chuqum aqiwitini bilishni arzu qilidighan, qiziqidighan bir mejhulluq bolishi kérek. Eger uninggha hemme nerse ashkara, éniq bolup ketse insanning hazirqi pisxikisida uning tirishchanliqi, izdinishliri, paaliyetliri bir izda toxtap qalidu. Insan yaxshiliqqa érishish arzusida özige namelum ashu nersiler üchün izdinidu, tirishidu, ümid baghlaydu, sinap baqidu. Mana bu jeryanda özi we kainattiki yoshurun bayliqlarni bayqaydu. Qachan kélishi namelum hésaptin qorqush ularni herdaim toghra yolgha bashlaydu." allahtaala qiyametning waqtini mexpi qaldurghan bilen, uning yiqinliship qalghanliqi we qiyametning bezi alametliridin xewer bergen.

اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مَّعْرِضُونَ (1)

"kishilerge ularning (emelliridin) hésap élinidighan waqit (yeni qiyamet) yéqinlashi. Halbuki ular gheplettidur(qiyamet toghriliq oylinishtin) yüz örimektidur". (süre enbiya 1- ayet)

qiyametning alametliri toghrisidiki ayetler we hedislerni toplap qarighanda, mundaq ikki türge bölüshke bolidu. Birinchisi, qiyametning kichik alametliri, ikkinchisi, qiyametning chong alametliridin ibaret.

Kichik alametler

qiyametning bu kichik alametlirini körülgen waqit étibari boyiche töwendikidek ikki türge bölgili bolidu.

1. Ilgiri yüz bérip körülgen alametler:

1) peyghember eleyhissalamning allahning elchisi süpitide islam dinni tarqitishi we peyghemberlikning shuning bilen ayaghlishishi qiyamet yiqinlashqanliqining alametliridin biri hésaplinidu.

(2 ayning yérilghanliqi. Peyghember eleyhissalamning dewride ay yérilghan bolup, bu peyghember eleyhissalamning ashkara möjiziliridin biri hésablinidu. Quranda ayning yérilishi qiyametning alamiti ikenlikini éniq bayan qilip mundaq deydu:

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ (1) وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ (2)

"qiyamet yéqinlashti, ay yérildi, (qureyish kuffarliri) birer möjizini körsila (imandin yüz örüp) bu dawamlashquchi séhridur, déyishidu". (süre qemer 1-2-ayetler) "tepsir ibni kesir"de süre qemerni sherhiligende peyghember eleyhissalamning zamanida ayning yérilghanliqi toghrisida nurghun sehih hedislerni riwayet qilidu.

(3hijaz rayunidin busra tögisining boynini yorutalighidek chong otning chiqqanliqi qiyametning yiqinlashqanliqining alametlirining biri hésaplinidu. Ebu

hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq digen: "hijaz rayunidin busra tögisining boynini yorutalighidek chong ot chiqmighuche qiyamet qayim bolmaydu". (imam buxari, muslim riwayet qilghan) peyghember eleyhissalam aldinala xewer bergen bu alamet uning wapatidin kéyin rosulullah éytqandek yüz bergen. Ibni kesir we imam shahabiddin ebu shame kitablirida bu weqening hijriye 654-yili yüz bergenlikini tepsilati bilen yazghan. Bu weqe yüz bergende imam newewiy hayat bolup, u kitabida mundaq yazghan: "bizning zamanimizda yeni hijriyining 654- yili medine shehrining sherqi teripidin nahayiti chong ot kötürüldi. Sham rayuni we barliq yurtlarda bu heqte gep boldi. Medine ehlidin uni öz közi bilen körgenler manga xewer qildi".

2. Kichik alametlerning ikkinchi türi ilgiri kürülgen, shundaqla hazirmu dawamlishiwatqan alametler.

1) urush- jengning köpiyshi: ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq digen: "taki urush küpeymigiche qiyamet qayim bolmaydu" déwidi, sahabiler: qandaq urush? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam: "öltürüsh, öltürülüsh" dep jawab berdi. (imam muslim riwayet qilghan)

(2 jahaletning yamrap, ilimning kötirilip kétishi. Enes reziyellahu enhu riwayet qilip, peyghember eleyhissalamning mundaq digenlikini éytidu. "ilimning kötirilip kétishi, jahaletning yiltiz tartishi, haraqlarning ichilishi, zinaning tarilishi, ayallarning köpiyishi, erlerning aziyishi, hetta ellik ayalning bir er kishige qarashliq bolup qélishi qiyamet yiqinlashqanliqining alametliridur". (imam buxari riwayet qilghan) 3) emel tutushqa layiq kelmeydighan kishilerning ish béshigha chiqishi. Ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qilip mundaq deydu: peyghember eleyhissalam bir sorunda söz qiliwatatti. Bir eirabi kélip: qiyamet qachan bolidu? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam gépini qiliwerdi. Sorundiki beziler: "resulullah eirabining sözini anglidi, emma jawap birishni xalimidi", déyishti. Yene beziler: "yaq, resulullah uning sözini anglimidi" déyishti. Peyghember eleyhissalam gipini tügitip: qiyametning waqti toghrisida sorighan kishi qéni? Dédi. Eirabi: mana men i resulullah, dep ornidin turdi . Peyghember eleyhissalam: "amanet zaya bolup ketkende qiyametni kütseng bolidu" dédi. Eirabi: amanetning zaya bolishi qandaq? Déwidi, peyghember eleyhissalam: "emel tutushqa layiq emes kishiler ish béshigha chiqqanda qiyametni kütkin" dep jawab berdi. (imam buxari riwayet qilghan) shundaqla yene hediste éytilghandek tégi pes, mekkar, exmeq ademlerning hörmetlik we abroyluq kishilerdin bolup sanilishimu qiyametning alametliridin biri.

4) musulmanlarning yehudilar üstidin ghelbe qilishi.

6066/ 9875 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: musulmanlar yehudiylar bilen urushmighiche qiyamet bolmaydu. Musulmanlar ularni öltüridu, hetta yehudiylar tash we derexlerning arqisigha yoshuruniwalidu. Lékin tash bilen derex: ”i musulman ! I allahning quli! Arqamda yehudiy bar, buyaqqa kélip, uni öltürgin!“ deydu. Peqet gherqed dégen derexla undaq démeydu, chünki u yehudiylarning derixidur. (muslim: 2922)

5) qiyametning yéqinlashqanliqini körsitidighan yene türlük alametler bolup, bular hediste tarqaq halda kelgen. Bularni jemligende: dédek öz xojayinini tuqqanda, chaqiriqi oxshash ikki chong goroh ottursida qattiq urush

bolmighuche, yer tewresh apetliri köpiyip, zamanlar yéqinlashmighuche (yeni waqitlardin beriket kötirilip ketmigüche), pitne-pasat, urush – jidel köpeymigiche, mal-dunyaning köplikidin mal igisi sediqe béridighan adem tépishtin ghem qilip, birersige sediqe berse "mining buninggha hajitim yoq!" démigüche, kishiler igiz imaretlerni salmighuche, bir adem yene bir ademning qebrisi yénidin ötüp kétiwétip "kashki uning ornida men bolsamchu" dep arzu qilmighuche qiyamet qayim bolmaydu.

Peyghember eleyhissalamdin qiyametning kichik alametliri toghriliq kelgen yene töwendikidek hedisler bar.

6067/9877 _ huzeyfe ibni yemani reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: peskeshning pushtidin bolghan peskesh dunyaning eng béyi bolmighiche qiyamet bolmaydu. (tirmizi: 2209)

6068/ 9878 _ ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, yirtquch haywan insanlar bilen sözleshmigiche, insan qamchisining uchi we keshining boghquchi bilen sözleshmigiche, öz öyidin ayrilghandin kéyin, ailisining néme qilghinini yotisi anglatmighiche qiyamet bolmaydu. (tirmizi: 2181)

6071/ 9882 _ enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: yer yüzide ”la ilahe illallahu“ deydighan adem qalmighanda qiyamet bolidu. (ehmed: 13421)

6072/9883 _ enes ibni maliktin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: waqit bir - birige yéqinliship (beriket kötürülüp), bir yil bir aydek, bir ay bir heptidek, bir hepte bir kündek, bir kün bir saettek, bir saet ot uchqunidek bolup ketmigiche qiyamet bolmaydu. (tirmizi: 2332)

6073/ 9884 _ abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: yaxshi insan qalmighanda qiyamet bolidu dégen. (muslim2949)

chong alametler:

peyghember eleyhissalam qiyamet yéqinlashqanliqining chong alametliri süpitide bir qanche türlük hadisilerni sanap ötken. Bular töwendikiche:

1. Duxan yeni asmanni oriwalidighan chong tütün. Huzeyfe ibni useyd riwayet qilip mundaq deydu: biz ghifari bilen öz ara bir mesilini muhakime qiliwatattuq. Bu chaghda peyghember eleyhissalam chiqip, "siler nime heqqide sözlishiwatisiler?" dep soridi. Biz "qiyamet heqqide" déduq. Resulullah: "töwendiki 10 türlük alamet körülmigüche qiyamet bolmaydu" dédi we birinchi qilip duxanni sanidi. (muslim riwayet qilghan) eli ibni ebu talip, ebu seid xuduri, ibni abbas, hesen besri qatarliq chong sahabe we tabiinlar "duxan" sürisidiki:

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِينٍ (**10**) يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ (**11**)

"(i muhemmed!) sen asman (hemme adem) ochuq (köridighan) tütünni keltüridighan künde (ulargha bolidighan azabni) kütkin. (u tütün) kishilerni oriwalidu. Bu qattiq azabtur" (10-11-ayet) digen ayettiki tütün peyghember eleyhissalam tilgha alghan chong alametlerning biri dep körsitidu. Imam teberani riwayet qilghan hediste bu tütünning, meghrip-meshriqni oriwalidighanliqini,

ziminda 40 kün dawamlishidighanlighi, möimin'ge nisbeten zukam tegkendek bolup kafirgha bolsa tütün uning burnidin, ikki közidin, quliqidin, arqa pishap yolidin kirip püwligen shardek ésildurup mestek qilip qoyidighanliqini bayan qilghan.

2. Bir türlük haywan (dabe) ning meydan'gha chiqishi. Yamanliq köpiyip, pitne- pasatlar tarilip, yaxshiliq azayghan axirqi zamanda allah taala bir türlük haywanni meydan'gha chiqiridu. Bu haywan kishilerge heqni sözleydu. Allah taala süre "neml"de bu alametke ishare qilip mundaq digen:

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿82﴾

"ular (yeni kuffarlargha) aldin ala éytilghan söz ishqa ashqanda (yeni azab we qiyamet yéqinlashqanda), ulargha zémindin bir türlük haywanni chiqirimizki, u ulargha insanlarning bizning ayetlirimizge ishenmigenlikini sözleydu". (süre neml 82-ayet) mana bu insan'gha bérilgen heq agahlandurush, emma uning qandaq haywan ikenliki, kishilerge qaysi rewishte sözleydighanliqi allahqa melumluq, uninggha ishinish bizge perz, bu heqte artuqche izdinish bihudidur.

3. Dejjalning peyda bolishi. Dejjal sözi ereb tilida heqni yalghan bilen yögigüchi aldamchi, kazzap menisini bildüridu. Peyghember eleyhissalam bir qanche hedisliride qiyamet yiqinlashqanda meshriq tereptin bir aldamchi dejjalning chiqidighanliqi, allah taalaning uninggha yamghur yaghduralaydighan, ölükni tirüldüreleydighan, qaqas yerlerge ziraet ündüreleydighan, yerasti bayliqlirini chiqiralaydighan karamet ata qilidighanliqini, shuning bilen dejjalning ilahliq dewasi qilip, nurghun kishilerning uninggha egishidighanliqi, iysa eleyhissalamning asmandin chüshüp dejjalni öltüridighanliqidin xewer bergen.

6063/9872 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rumluqlar eimaq (yaki dabiq) dégen yerge chüshmigiche qiyamet bolmaydu. U chaghda, medinidin yer yüzining eng serxil qoshuni chiqidu. Ular qarimu - qarshi kélip, sep tüzüp turghanda, rumluqlar: bizning yolimizni tosmanglar, biz adimimizni esir alghanlar bilen urushimiz, deydu. Lékin musulmanlar: allahning nami bilen qesemki, qérindashlirimizni silerge tapshurup bermeymiz, dep turuwalidu. Shuning bilen, ularning arisida urush bashlinidu. (musulmanlarning) üchtin bir qismi urush meydanini tashlap qachidu, alle ularning tewbilirini hergiz qobul qilmaydu. Üchtin bir qismi shéhid bolidu, bular allahning neziride eng ulugh shéhid hésablinidu. Qalghan üchtin bir qismi ghelibe qilidu, shuningdin kéyin ular héchqandaq qiyinchiliqqa duch kelmeydu. Ular qustantiniye (hazirqi istanbul)ni azad qilidu, qilichlirini zeytun derixige ésip qoyup, ghenimetlerni teqsim qiliwatqinida, bir sheytan chiqip: yurtunglarni dejjal bésiwaldi, dep towlaydu. Ular yügürüp chiqidu, lékin buning yalghan ikenlikini bilidu. Shamgha yétip kelgenliride, dejjal heqiqeten chiqidu. Ular sepni tüzep, urushqa teyyarliq qiliwatqanda, namazgha tekbir éytilidu. Shu waqitning özide iysa eleyhissalam chüshüp, ulargha imam bolidu. Allahning düshmini(dejjal) uni körginide, xuddi tuz suda érigendek érishke bashlaydu. Iysa eleyhissalam uninggha chéqilmisimu, u érip halak bolup kétetti, emma alle uni iysa eleyhissalamning qoli bilen öltüridu. Iysa eleyhissalam insanlargha neyzisining uchidiki qanni körsitidu. (muslim: 2897)

6099/9926 _ newwas ibni seman reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni etigini, peyghember sellallahu eleyhi wesellem dejjal heqqide

sözlidi, uni birde erzimes nerse qilip körsetse, birde qorqunchluq nerse qilip körsitetti. Hetta biz uni xormiliqta bardek hés qilip qalduq. Kéyin peyghember eleyhissalamning aldigha kelginimizde, peyghember eleyhissalam bizning bir xil ensizlik ichide turghinimizni sézip: néme boldunglar? Dep soridi. Biz: i resulullah ! Etigen dejjal heqqide sözlep, uni birde erzimes nerse qilip körsetseng, birde qorqunchluq nerse qilip körsitip, shundaq teswirlidingki, biz uni xormiliqta bardek hés qilip qalduq, déduq. Peyghember eleyhissalam: méning siler üchün ensireydighinim dejjaldin bashqa bir nerse. Dejjal men wapat bolmay turup chiqsa, silerni uningdin men özem himaye qilimen. U chiqqan waqitta men bolmisam, herkim özini özi himaye qilsun. Alle taala her bir musulman üchün méning wekilimdur. U (dejjal) büdür chachliq, közi tompiyip chiqqan yash yigit bolup, beeyni abduluzza ibni qeten'ge oxshaydu. Kim uni uchratsa, uninggha qarshi kehf sürisining bash teripini oqisun. U sham bilen iraq arisidin chiqidu, ong we sol yénigha buzuqchiliq térip mangidu. I allahning bendiliri ! (u chaghda) mustehkem turunglar! Dédi. Biz: i resulullah! U yer yüzide qanchilik waqit turidu? Dep sorighaniduq, peyghember eleyhissalam: 40 kün turidu. Emma uning bir küni bir yilgha, yene bir küni bir aygha, yene bir küni bir heptige, bashqa künliri bolsa, silerning hazirqi künliringlargha oxshaydu, dédi. Biz: i resulullah! Bir yilgha oxshash bolghan künde, bizge bir künlük namaz yétemdu? Dep sorighaniduq, peyghember eleyhissalam: yaq (yetmeydu) u uzun künde, uning waqtini mölcherlep oqunglar! Dédi. Biz: i resulullah! Uning yer yüzidiki tézliki qanchilik ? Dep soriduq. Peyghember eleyhissalam: u shamal uchurtqan yamghurgha oxshaydu. Bir qewmning aldigha baridu, ularni dewet qilidu, ular uninggha ishinip, chaqiriqini qobul qilidu. U asman'gha emir qilidu, yamghur yaghidu. Zémin'gha emir qilidu, ösümlük ösidu. Mal charwilar kechqurunliri yélinliri sütke tolghan, qosaqlirimu toyghan halda qaytidu. Andin kéyin, u bashqa bir qewmning aldigha bérip, ularni dewet qilidu, emma ular uning sözini ret qilidu. Shuning bilen, ulardin ayrilidu. Etisi seherde, u qewm qollirida héchqandaq mal qalmighanliqini köridu. U bir xarab jaydin ötkende: xezinengni chiqar! Deydu. U yerning xeziniliri xuddi hesel heriliri bashliqigha egeshkendek dejjalning arqisidin egiship mangidu. Kéyin, yash we shox bir yigitni chaqiridu. Uni qilich bilen chépip ikkige bölüwétidu we ikki terepke pérqiritip tashliwétidu, andin uni chaqirsa, yüzidin nur yéghip turghan halda tirilip, nahayiti xursen yétip kélidu. Del shu chaghda, alle taala meryem oghli iysa eleyhissalamni asmandin renglik ikki kiyim kiygen we ikki qolini ikki perishtining qanatlirigha qoyghan halda shamning sherqidiki aq munargha chüshüridu. U béshini egse, su tamchilaydu. Béshini kötürse, (su) xuddi marjandek tökülüp turidu. Uning hédini alghan her bir kapir ölidu, uning hédi özining közi yetken jayghiche yétip baridu. U dejjalni qoghlap, lud derwazisigha barghanda uninggha yétishiwalidu we uni öltürüwétidu. Kéyin meryem oghli iysa eleyhissalamning yénigha dejjalning pitnisidin saqlinip qalghan bir qewm kélidu. (iysa eleyhissalam) ularning yüzlirini silaydu we her birige jennettiki derijilirige qarita xitab qilidu. Ene shu chaghda, alle iysa eleyhissalamgha wehiy qilip: ”men bir taipe bendilirimni chiqardimki, héchkim ulargha teng kélelmeydu. Shunga sen yéningdiki muiminlerni tur téghigha élip kel!“ deydu. Shuningdin kéyin, alle yeijuj we meijujni ewetidu. Ular her qaysi töpiliklerdin éqip kélidu, ularning deslepki pirqiliri teberiye kölidin ötkende, uning süyini biraqla ichiwétidu. Kéyinki pirqiler ötkende: ”bu kölde su bar idi, qeyerge

ketti? “ déyishidu. Allahning peyghembiri iysa eleyhissalam we hemrahliri qorshawgha élinidu. Hetta bir öküzning béshi ular üchün silerning hazirqi yüz dinaringlardinmu qimmetlik bolup kétidu. Iysa eleyhissalam we uning hemrahliri alle taalagha yalwuridu. Alle yeijuj we meijujning boyunlirigha qurtlarni musellet qilip qoyidu we hemmisi xuddi bir adem ölgendek biraqla ölidu. Iysa eleyhissalam we hemrahliri töpiliktin peske chüshkenliride, ularning ölükliri we bedbuy puraqliridin bashqa héch nerse tapalmaydu. Ular alleqa (bu ölüklerning we bedbuy puraqlarning yoqilishini tilep) dua qilidu. Alle u yerge töge boynidek yoghan qushlarni ewetidu, qushlar ularni alle xalighan yerge élip kétidu. Andin alle mol yamghur yaghdurup, u yerni eynektek pak pakiz qiliwétidu. Andin zémin'gha: ”méwiliringni östürüp, berikitingni bergin!“ déyilidu. Shuning bilen, jamaet u küni anar yeydu we anarning posti astida sayidaydu. Alle hemme nersige beriket béridu, hetta yéngi botilaqlighan bir tögining süti bir pütün xelqqe, yéngi mozaylighan bir kalining süti bir qebilige, yéngi qozilighan bir qoyning süti bir top kishige yétidu. Ene shu chaghda, alle meyin shamal ewetidu. Bu shamal ularning qoltuq astiliridin ötüp, her bir muimin we musulmanning rohini qebz qilidu. Insanlarning eskiliri qélip, éshektek ashkara jinsiy munasiwet ötküzidu. Qiyamet ene shularning üstige qayim bolidu. Bashqa bir riwayette: ”bu kölde su bar idi“ dégen sözdin kéyin mundaq bayan qilinidu: kéyin beytulmuqeddestiki bir taghqa bérip: ”biz yer yüzide öltürmigen kishi qalmidi, emdi asmandikilerni öltürimiz“ déyishidu we asman'gha oq étishqa bashlaydu. Emma alle ularning oqlirini qan'gha boyalghan halda arqisigha qayturidu. (muslim: 2937)

6105/9936 - imran ibni huseyn reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dejjalning chiqqanliqini anglighanlar uningdin yiraq tursun! Alle bilen qesemki, kishi özini muimin hésablap, uning aldigha kélidu, kéyin uning éytqan shübhilik sözliri tüpeylidin uninggha egiship kétidu. (ebu dawut: 4319)

6106/ 9937 _ imran ibni huseyn reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: adem eleyhissalamdin tartip taki qiyametkiche dejjaldin chong mexluq yaritilmaydu. Yene bir riwayette: dejjaldinmu chong bir hadise bolmaydu dep kelgen. (muslim: 2946)

6108/9942 _ ubade ibni samittin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men dejjal heqqide silerge köp sözlep berdim, chünki chüshinelmey qélishinglardin qorqtum. Dejjal pakar boyluq, alchanglap mangidighan, chachliri büdür, yekcheshme, közi poltiyip chiqipmu ketmigen, kiripmu ketmigen, belki suwuwétilgendekla körünidighan biri bolup, eger uni perq qilalmay qalsanglar, bilinglarki, rebbinglar yekcheshme emes. (ebu dawut: 4320)

6109/9945 _ ebu bekri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dejjal meshriqtin, ”xurasan“ dep atalghan jaydin chiqidu, uninggha yüzliri téridin qilin'ghan qalqan'gha oxshaydighan bir qewm egishidu. (tirmizi: 2237)

6110/9947 _ enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dejjalgha ispahan yehudiyliridin yéshil kiyim kiygen 70 ming kishi egishidu. (muslim: 2944)

6107/ 9939 _ abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet

qilinidu: bir küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellem jamaetke dejjal heqqide sözlep mundaq dédi: shübhisizki, alle bir közlük emes, belki dejjal bir közlük bolup, ong közi qarighudur. Uning közi xuddi poltiyip chiqqan üzümgila oxshaydu. (muslim: 169)

4.iysa eleyhissalamning asmandin chüshishi. Quran we peyghember eleyhissalamning hedisliri xewer bergen qiyametning chong alametlirining biri dejjalning pitnisi küchiyip, möiminler qattiq qisilghan chaghda iysa eleyhissalamning asmandin chüshüp dejjalni öltürishi we islam sheriiti buyiche höküm yürgüzishidur.

6081/ 9893 _ huzeyfe ibni esid ghifari reziyellahu enhu mundaq deydu: biz arimizda mutale qiliwatattuq, peyghember sellallahu eleyhi wesellem kirip keldi we: néme toghrisida muzakire qiliwatisiler? Dep soridi. Biz: qiyamet heqqide sözlishiwatattuq, dégeniduq, peyghember eleyhissalam: qiyamettin burun on xil alametni körmigiche qiyamet qaim bolmaydu. Ular: tütün, dejjal, ghelite mexluq, quyashning gherbtin chiqishi, meryem oghli iysa eleyhissalamning chüshüshi, yeijuj we meijujning chiqishi, meshriqte, meghribte we ereb yérim arilida herbiride birdin üch yer yutush bolidu. Eng axirida yemendin bir ot chiqip, insanlarni mehshergahqa heydeydu, dédi. (muslim: 2901)

6123/9966 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men bilen uning (yeni iysa eleyeissalamning) arisida héchqandaq peyghember yoqtur. U shek shübhisiz chüshidu, uni körgen chéghinglarda tonuwélinglarki, u ottura boyluq, renggi aq qizil kélidu. Üstige sarghuch renglik ikki qur kiyim kiyidu. Béshi höl bolmisimu, xuddi su tamchilawatqandek parqirap turidu. U insanlar bilen islam üchün urushup, kristtni sunduridu, tongguzni öltüridu, jiziyeni emeldin qalduridu. Alle uning zamanida islam dinidin bashqa barliq dinlarni yoq qilip, dejjalni halak qilidu. U yer yüzide toluq 40 yil yashap, andin wapat bolidu. Uning namizini musulmanlar chüshüridu. (ebu dawut: 4324)

5. Yejuj- mejujlarning meydan'gha chiqishi. Allahtaala quranda zaman axirida yejuj-mejuj déyilidighan, san jehettin intayin köp bir qewmning meydan'gha kilidighanliqi, ularning yer yüzide pitne-pasat térip, buzghunchiliq qilidighanliqi, bu qiyamet yiqinlashqanliqining alametliridin ikenlikige ishare qilghan. Allah taala mundaq deydu:

حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ (**96**) وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ (**97**)

"yejuj-mejuj (tosmisi) échiwétilgende, ular zéminning herbir töpilikliridin aldirap chiqip kélidu. Rast wede (yeni qiyametning waqti) yéqinlashti, u künde kafirlarning közliri chekchiyip qalidu". (süre enbiya 96-97-ayet)

6. Quyashning meghribtin chiqishi. Quyashning meghribtin chiqishi bilen iman we tewbining waqti tügigen bolidu, yeni bu waqitta éytqan iman we qilghan tewbining paydisi bolmaydu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيهُمُ الْمَلآئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انتَظِرُواْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ (158)]

"perwerdigaringning quyash (meghribtin chiqishidin ibaret) bezi alametliri kelgen künde ilgiri iman éytmighanlarning yaki iman éytip yaxshi ish qilmighanlarning éytqan imani paydisiz bolidu" [enam sürisi 158 - ayet].

6085/ 9898 _ abdullah ibni emir ibni as reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning munu hedisini yadliwalghanidim: qiyametning deslepki alametliridin biri, quyashning patqan yéridin chiqishi we chashka waqtida yer haywinining chiqishi bolup, bularning qaysibiri yene biridin burun chiqsa, kéyinkisi uning arqisidinla chiqidu. (muslim: 2941)

7. Hijaz zimindin chong bir otning chqishi.

6057/9865 - seid ibni museyyeb reziyellahu enhu ebu hureyre reziyellahu enhudin peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: hijaz zéminidin bir ot chiqip, busradiki tögilerning boynini yorutmighiche qiyamet qayim bolmaydu. (buxari: 7118)

qiyametning bashlinishi

qiyamet, kainatta omumyüzlük chong özgirishning yüz bérishi bilen bashlinidu. U künde asmanning yérilishi, yultuzlarning we bashqa planétlarning bir - birige orulush netijiside yoqilishi, zémining tewrep parche - parche bolup kétishi, taghlarning küküntalqan bolup, bir döwe qumgha aylinishi qatarliq weqeler yüz béridu. Allah qiyametning bashlinish heqqide mundaq deydu:

[يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُواْ للّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (48)]

"ukünde zéminmu bashqa bir zémin'gha, asmanlarmu bashqa bir asmanlargha aylinidu. Ular (yeni pütün xalayiq qebirliridin chiqip) yégane, qudretlik allahning dergahida (yeni mehshergahda) hazir bolidu" [ibirahim sürisi 48 - ayet]. Allah yene mundaq deydu:

[وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ (3) وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ (4) وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ (5) وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (6) وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ (7) وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ (8) بِأَيِّ ذَنبٍ قُتِلَتْ (9) وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ (10) وَإِذَا السَّمَاء كُشِطَتْ (11) وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ (12) وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ (13) عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ (14)]

"künning nuri öchken chaghda, yultuzlar tökülgen chaghda, taghlar gumran bolghan chaghda, boghaz tögiler tashliwétilgen chaghda, yawayi haywanlar toplan'ghan chaghda, déngizlar ot bolup lawuldighan chaghda, janlar (öz qayashlirigha) qoshulghan chaghda, tirik kömiwétilgen qizdin sen qaysi gunah bilen öltürüldüng? Dep soralghan chaghda, name - emallar échilghan chaghda, asman échip tashlan'ghan chaghda, dozax qizitilghan chaghda, jennet teqwalargha yéqinlashturulghan chaghda, her adem özining qilghan (yaxshi - yaman) ishlirini bilidu." [tekwir sürisi 1- 14- ayetler].

6079/9891 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki chong musulman qoshuni bir - birige qarshi urush qilmighiche qiyamet bolmaydu, gerche ularning dewaliri bir bolsimu, arilirida chong urush chiqidu. Her biri allahning peyghembiri ikenlikini dewa qilidighan ottuzgha yéqin yalghanchi dejjal chiqmighiche qiyamet bolmaydu. Ilim kötürülmigiche, yer tewresh köpeymigiche, waqit bir - birige yéqinliship ketmigiche, pitniler ashkara bolmighiche, urush köpeymigiche,

aranglarda mal - dunya éship téship, baylar zakat béridighan kishilerni tapalmighiche qiyamet bolmaydu. (mal shunchilik köpiyip kétiduki) baylar mélining zakitini kimge tenglise, u kishi baygha: ”méning buninggha éhtiyajim yoq“ deydu. Insanlar égiz binalarni qurmighiche, hetta bir kishi birining qebrisidin ötüp kétiwétip: ”kashki buning ornida men bolsamchu“ démigiche, quyash gherbtin chiqmighiche qiyamet bolmaydu. Quyash gherbtin chiqqanda, iman éytmighan kishi qalmaydu. U chaghda éytilghan iman paydisiz bolidu, quranda mundaq déyilgen: "perwerdigarining bezi alametliri kelgen künide ilgiri iman éytmighanlarning yaki iman éytip yaxshi ish qilmighanlarning éytqan imani paydisiz bolidu" (süre enam 158 - ayet) ikki kishi sodilishish üchün rextlirini yéyip, téxi sodilishalmay, hetta (rextlirini) qatlashqimu ülgürmey turup qiyamet qaim bolidu. Tögisining sütini saghqan kishi, sütni ichishke ülgürmestin qiyamet qaim bolidu. Kishi kölini rémont qilip, uningdin paydilinishqa ülgürelmey turup qiyamet qaim bolidu. Bir kishi loqmisini aghzigha élip, yutushqa ülgürmey turup qiyamet qaim bolidu. (buxari: 7121)

beis dégen néme?

Beis - qiyamet qayim bolghan küni israfil eleyhissalam ikkinchi qétimliq sürge püwliginidin kéyin (birinchi qétimliq püwlishi bilen pütün xalayiq ölidu) pütün insanlarning tirilishi démektur. Kapirlarning u kündiki heyranliqini hékaye qilip allah mundaq deydu:

[قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ (52)] "(u künde) ular yeni kapirlar way ist! Bizni uxlawatqan yérimizdin (yeni qebrimizdin) kim oyghatti deydu" [yasin sürisi 52 - ayet].

Qiyamet künidiki tirilish jan we beden bilen bolidu. Bu allahqa hergizmu qiyin emes. Insanni deslepte yoq yerdin bar qilghan allah meyli uning jesidi chirip tupraqqa aylinip ketken bolsun, meyli yirtquchlargha yem bolup tügiship ketken bolsun, meyli köyüp kül bolup ketken bolsun, meyli titilip parche - parche bolup ketken bolsun, her halette uni birleshtürüp eslidiki halitige keltürüshke elwette qadirdur. Insan üch asasliq maddidin terkib bolghan bolup, ular:

1 - adem eleyhissalam nesilidin dawam qilip kelgen uruq(ereb tilida, "ejebuzzeneb" dep atilidu).

2 - insan jismini östürgen tupraq nesillik uzuqluqlar.

3 - insan anisining qursiqidiki waqtida allah teripidin ata qilin'ghan jan.

Yuqiriqi üch maddining terkiblinishi bilen "insan" dep atilidighan angliq mexluqat bu qisqighine imtihan dunyasigha ewetilgen bolup, uning ejili toshqan haman, bu dunyadin ayrilip berzex alemige yötkilidu we uningda birinchi qétimliq kichik hésabni béridu. Andin qiyamet qayim bolghan küni qayta tirildürilidu. Insan ölgendin kéyin, u deslepte terkiblen'gen üch madda eslige qaytidu, yeni tupraq tupraqqa, jan allah xalighan jaygha qaytidu. Peqet insanning birinchi terkibi bolghan uruq tupraqta chirimestin, otta köygen yaki yirtquchlarning ashqazanlirida ézilgen bolsimu yoqalmastin ta qiyametkiche saqlinip qalidu. Bu allah üchün qiyin ish emes. Allah uningsizmu, insanlarni xalighan usul bilen tirildürüp eslige keltürüshke elwette qadirdur. Chünki u janliqlarning deslepki uruqini yoqtin bar qilghan zat emesmu?!

Qiyamet qayim bolghan küni qattiq yamghur yaghidu. Shu waqitta, xuddi ziraetler yerge tikilgen uruqtin ünüp chiqqandek, insanning terkibilinishidiki üch

asasliq maddining birinchisi bolghan uruqtin insan ünüp chiqidu. Qiyamet künidiki bu ehwal bu dunyadiki del - derexler, ziraetler we ösümlüklerning ehwaligha oxshap kétidu. Bularmu yerge tikilgen uruqchilarning ünüp chiqishi arqisida barliqqa kélidu.

6128/9971 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: ikki sur arisida 40 bar dédi. Sahabiler ebu hureyredin: 40 künmu? Dep sorighanidi, ebu hureyre: bir nerse déyelmeymen, dédi. Sahabiler: 40 aymu? Dep sorighanidi, ebu hureyre: bir nerse déyelmeymen, dédi. Sahabiler 40 yilmu? Dep sorighanidi, ebu hureyremu bir nerse déyelmeymen, dédi. Peyghember eleyhissalam yene mundaq dédi: alle asmandin yamghur yaghduridu, shuning bilen, insanlar yerdin otyash ünüp chiqqandek ünüp chiqidu. Insanning quyruq söngikidin bashqa chirimeydighan birmu ezasi yoq. Insan qiyamet küni eshu söngektin qayta tirildürülidu. (muslim: 2955) allah mundaq deydu :

[أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ (77) وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ (78) قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ (79)]

"insan bilmemduki, biz heqiqeten uni abimenidin yarattuq. Emdi u (perwerdigarigha) ashkara xusumetchi bolup qaldi. U, bizge (insanning qayta tirilishini yiraq sanap chirigen söngeklerni) misal qilip körsetti. Özining yaritilghanliqini bolsa untudi. U: chirip ketken söngeklerni kim tirildoreleydu? Dédi, éytqinki, ularni eng deslepte yaratqan zat tirildüridu. U her bir mexluqatni bilgüchidur" [yasin sürisi 77 - 78 - 79 - ayetler].

Heshir

heshir - qiyamet küni insanlar tirilgendin kéyin, ularning qebirliridin qozghulup chiqip hésab meydanigha toplinishi démektur. Allah heshir heqqide mundaq deydu:

[يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا (85) وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا (86)]

qiyamet küni teqwadarlarni merhemetlik perwerdigarning dergahigha izzet bilen yighimiz. Gunahkarlarni ular changqighan halda jehennemge heydeymiz" [meryem sürisi 85 - 86 - ayetler].

Shapaet

allah taala shapaetni muqimlashturup quranda mundaq dégen : "bu künde merhemetlik allah izni bergen we sözidin allah razi bolghan ademning shapaitidin bashqa héchqandaq shapaet payda bermeydu", , "allahning ruxsitisiz kimmu allahning aldida shapaet qilalisun?". (süre beqere 25- ayet)

yuqiriqi ayetlerdin melum boliduki, shapaetning ikki türlük sherti bar, birinchisi allah taalaning shapaet qilghuchigha ruxset qilishi, ikkinchi shapaet qilin'ghuchi gunah meisiyetlerni ötküzgen bolsimu, allahning birlikige iman éytqan mömin bolishi. Chünki allah herqandaq kishining kapir yaki mushrikqa shapaet qilishini qobul qilmaydu. Shunga allah taala ibrahim eleyhissalamning mushrik dadisi heqqidiki istighfarini, nuh eleyhissalamning kapir oghli toghrisidiki istighfarini qobul qilmighan.

Allah muhemmed eleyhissalamgha katta fezil, merhemetlerni ata qilghan

bolup, shulardin biri peyghember eleyhissalamning axirette öz ümmetlirige shapaet qilishidur. Ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen : "her bir peyghemberning ijabet bolidighan duasi bar. Men ijabet bolidighan duayimni axirette ümmitimge shapaet qilishqa saqlimaqchimen" (imam buxari, muslim riwayet qilghan).

Peyghember eleyhissalamning shapaiti üch türlük bolup, birinchisi chong shapaet dep atilidu. Bu mehshergahning qiyin minutlirida allahning izni bilen xalayiqqa qilidighan shapaiti. Peyghember eleyhissalam qiyamet künidiki chong shapaet toghriliq mundaq dégen: möminler qiyamet küni yighilip, allahning aldida bizge shapaet qilidighan bir kishidin shapaet telep qilsaq déyiship , adem eleyhissalamning yénigha kélip: sen bolsang insanlarning atisi, allah sini öz qoli bilen yaratqan, perishtilerni sanga sejde qilishqa buyrughan, sanga pütün sheyilerning namlirini bildürgen, rebbingning aldida shapaet qilip, bizni bu külpettin qutuldursang deydu, adem eleyhissalam: men silerge shapaet qilalaydighan derijide emesmen, dep özining gunahini eslep xijil bolup, nuh eleyhissalamning aldigha béringlar, u allah zémin ehlige ewetken deslepki peyghemberdur, deydu. Ular nuh eleyhissalamning aldigha kélidu, nuh eleyhissalam: men silerge shapaet qilalaydighan derijide emesmen deydu we özi bilmeydighan nerse üstide allahqa telep qoyghanliqini eslep xijil bolup, allahning dosti ibrahim eleyhissalamning aldigha béringlar deydu. Ular ibrahim eleyhissalamning aldigha kélidu. Ibrahim eleyhissalam: "men bu derijide emesmen, allah biwasite sözleshken we tewrat nazil qilin'ghan musa eleyhissalamning aldigha béringlar" deydu, ular musa eleyhissalamning aldigha kélidu, u: "men bu derijide emesmen" deydu we özining oqushmastin adem öltürüp qoyghanliqini eslep perwerdigaridin xijil bolup: "allahning bendisi, allahning peyghembiri, allahning kelimisi we allah teripidin sadir bolghan roh iysaning aldigha béringlar" deydu. Iysa: "men bu derijide emesmen, ilgiri we kéyinki gunahlirini allah kechürgen bende muhemmed eleyhissalamning aldigha béringlar" deydu. Shuning bilen ular méning aldimgha kélidu, men bérip rebbimdin ijazet soraymen. Manga ijazet bérilidu, rebbimni körgen chaghda, uninggha sejde qilimen, sejdide allah xalighan chaghqiche turimen, andin allah: "béshingni kötürgin, sorighiningni bérimen, gépingge qulaq salimen, shapaitingni qobul qilimen" deydu. Béshimni sejdidin kötürimen, allah manga bildüridighan hemdi boyiche allahqa hemdi éytimen, andin shapaet qilishqa bashlaymen, shapaet qilidighan kishilerni allah körsitip béridu. Ularni jennetke élip kirimen, andin allahning dergahigha qaytip barimen. Rebbimni körgen chaghda, yuqiriqidek qilimen, andin shapaet qilishqa bashlaymen, shapaet qilidighan kishilerni allah körsitip béridu. Ularni jennetke élip kirimen, andin kéyin mushu yosunda 3-4- qétim allahning dergahigha qaytip bérip shapaet qilip bolup: dozaxta peqet allah taala quranda menggü qalidu dégen kuppardin bashqa adem qalmidi deymen. (imam buxari, muslim riwayet qilghan) mufessir alimlar isra sürisining "perwerdigaringning séni medhiyilinidighan orun'gha turghuzishi muheqqeqtur" digen 79- ayitini "medhiyilinidighan orun del peyghember eleyhissalamning mehshergahta qilidighan chong shapaitige qaritilghan dep sherhiyleydu.

Ikkinchi türi peyghember eleyhissalamning ümmiti ichidin bir türküm kishilerning jennetke kirishige shapaet qilishi. Ebu hureyre reziyellahu enhu

riwayet qiliduki peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "mining ümmitim ichidin 70 ming adem soal-suraq qilinmay jennetke kiridu, ularning chirayi nurluq tolun aygha oxshaydu" bu chaghda ukashe isimlik sahabe ornidin turup, yolwas térisidin ishlen'gen kiyimini resullahqa bérip: "i resulullah allahtin méni ashularning qatarigha kirgüzüshni tilep berseng" dédi . Resulullah "i allah, uninggha tiliginini bergin" dep dua qildi, keynidinla yene bir ensari ornidin turup: i resulullah, méningmu shular qatarida bolushumgha dua qilghan bolsang" déwidi, resulullah: "ukashe séning aldinggha ötüp ketti" dédi. (imam buxari, muslim riwayet qilghan).

Bu ikki türlük shapaet bashqa peyghemberlerdin perqliq halda allah peqet muhemmed eleyhissalamghila xas qilghan xususiyettur.

Üchinchi türi, gunahkar asiylar dozaxta gunahliri miqdariche azablan'ghandin kéyin allahning izni, peyghember eleyhissalamning shapaiti bilen jennetke kiridu. Bu muhemmed eleyhissalamdin bashqa peyghemberler, salih möminlergimu xas shapaettur. Imran ibni hüseyn reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "dozixiy dégen bir türküm kishiler méning shapaitim bilen dozaxtin chiqip jennetke kiridu" (imam buxari riwayet qilghan). Ehli sünne we jamae allahning birlikige iman éytqan, emma chong gunah qilghanlarningmu peyghember eleyhissalam shapaet qilidighan yuqiriqi kishiler qatarigha kiridighanliqini tekitlep, töwendiki hedisni delil qilip keltüridu. "mining ümmitimdin beziler bir ademge, beziler ikki ademge, beziler bir qebilige, yene beziler bir top ademge shapaet qilidu, mining shapaitim mining ümmitimdin chong (éghir) gunah qilghanlargha bolidu" (ebu dawud, tirmizi riwayet qilghan)

hésab

allah taala nahayiti adildur, allahning adaliti shuki, mexluqatlardin héchbirawgha zulum qilmaydu. Allah taala herbir nersini özige layiq orun'gha munasip rewishte qoyghuchidur. Allahning hékmiti we adaliti shuki, mömin bilen kapir, salih bilen pasiq, yaxshi bilen yaman héchqachanda barawer bolmaydu. Allah her ademge emilige yarisha mukapat yaki jaza biridu. Peyghember eleyhissalamning mehshergahta xalayiqqa shapaet qilishidin kéyin qeza we hököm bashlinidu. Ene shu künde, quyash kishilerning bash üstige toghrilan'ghan, perishtiler sep-sep bolup turghan, kishiler qara terge chömülgen chaghda, allah taala herbir bendidin hésab élishni bashlaydu. Bu shundaq tepsiliy, inchike hésabki , uningda insan herbir sözidin, herikitidin, emilidin birmu-bir hésab béridu. Bu shundaq adaletlik hésabki , uningda insanning tériqchilik yaxshiliqimu hazir qilinidu. Zerrichilik yamanliqimu chüshüp qalmaydu. Allah taala herbir ademge emellirini xatiriligüchi perishtilerni muekkel qilghan. Allah taala mundaq deydu:

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (10) كِرَامًا كَاتِبِينَ (11) يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ (12)

"halbuki silerning üstünglarda silerni közitip turghuchi perishtiler bar. (ular allahning dergahida) hörmetlik bolup (silerning sözliringlarni we emelliringlarni) yézip turidu. Ular qilmishliringlarni bilip turidu (süre infitar 10-12 ayetler). Allah taalaning ilmi hemmini öz ichige alghandur. Allah taala mundaq deydu:

وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا

وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (**59**)

"gheybning xeziniliri allah ning dergahididur, uni peqetla allah bilidu, quruqluqtiki, déngizdiki nersilerning hemmisini allah bilidu, (derextin) tökülgen yapraqtin allah bilmeydighan birersimu yoq, meyli qarangghu yer astidiki birer dane uruq bolsun, meyli höl yaki quruq nersiler bolsun, hemmisi (allah qa melum bolup) lewhulmehpuzda yéziqliqtur" (süre enam 59- ayet)

shundaq turuqluq, allah taala adaliti we rehmitini bildürüsh üchün ilahi hökümdin ilgiri her ademning name-emel kitabini aldigha tashlaydu. Allah taala mundaq deydu:

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا (**49**)

"kishilerning name-emeli otturigha qoyulidu, gunahkarlarning uningdiki xatirilerdin qorqqanliqini körüsen , ular : way bizge! Bu name-emalgha chong-kichik gunahning hemmisi xatiriliniptighu? Deydu, ular qilghan etkenlirining hemmisining name-emaligha xatirilen'genlikini köridu , perwerdigaring héch ademge zulum qilmaydu" (süre kehf 49- ayet)

insan gunahliridin téniwalmaqchi bolghanda, allahning emri bilen uning ezaliri qoli, közi, tili, puti ... Tilgha kirip heqni bayan qilish bilen uning ziyinigha guwahliq béridu, mana bu qurandiki:

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (**65**)

"shu künde ularning éghizlirini péchetliwitimiz, ularning qilmishlirini qolliri bizge sözlep béridu, putliri guwahliq béridu (yeni her bir eza uningdin sadir bolghan ishni sözlep biridu). (süre yasin 65- ayet) digen ayitining tepsiridur. Shundaqla bu künde zéminmu insanning emellirige guwahliq béridu. Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu. Peyghember eleyhissalam : "bu künde zémin özining xewerlirini (yeni uning üstide ishlen'gen yaxshi-yaman ishlarni) melum qilidu. Dégen ayetni oqup sahabilardin zéminning xewerlirining néme ikenlikini bilemsiler" dep soridi, ular "allah we allahning resuli eng obdan bilgüchidur" déyishti. Peyghember eleyhissalam "qiyamet künide zémin her bir adem heqqide palani küni palani waqitta mundaq-mundaq qilghan dep uning zémin üstide qilghan ishliridin xewer béridu, bu zéminning xewerliridur" dédi .(imam ehmed, tirmizi, we beghewi riwayet qilghan)

bendining emelliridin eng awal hisap élinidighini namaz. Ebu hüreyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: qiyamet künide bende eng awal hésab biridighan nerse namazdur, eger uning namazliri jayida, durus bolsa, u nijatliqqa irishken bolidu, undaq bolmisa ziyan tartqan bolidu, nawada periz namazliridin kem qalghini bolsa, allah taala perishtilerge: "qarap béqinglar, bendemning nefli namazliri barmikin" deydu, shuning bilen perizning kem qalghan yirige nefli namazdin élip bérip tuluqlinidu. Bendining qalghan emellirimu mushu rewishte bolidu. (imam nesei, tirmiziy riwayet qilghan) bende herbir ishida meyli chong yaki kichik bolsun xalis halda bir allahning raziliqini közligen bolishi kirek, kishilerge körsitip maxtinishtek riya we yaki bashqa meqsette qilin'ghan emellerni allah qobul qilimaydu. Allah emellernila emes, dillardikinimu bilip turghuchidur.

Islam dini shundaq kamalet diniki, uningda bendining allahning heqqini ada qilishila kupaye qilmaydu, islam exlaqi shundaq güzel exlaqki, mömin bashqilargha zulum qilmaydu, naheq qan tökmeydu, allah raziliqi üchün, öz menpeetidin qérindishini artuq köridu, jidel-majra, tepriqichilik emes, izzet hörmet we inaqliqning uruqlirini chachidu. Mana bu allah taala jennet bilen tartuqlashni wede qilghan musulmanlarning obrazidur. Ebu hürüyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq digen: "qiyamet küni kishiler arisida tunji chiqirilghan höküm naheq qan töküsh toghrisida bolidu. Kimiki özide birawning meniwiy yaki maddiy heqqi qalghan bolsa, uni qiyamet künige qaldurmay mushu dunyada razi qiliwetsun, eger heq igisini bu dunyada razi qiliwetmey axiretke qaldursa, zulum qilghuchining yaxshi emelliridin heq igisining qanchilik heqqi qalghan bolsa, shünchilik élip birilidu, zulum qilghuchining yaxshi emelliri bolmisa heq égisining gunahliridin élinip zulum qilghuchigha yüklinidu" (imam buxari riwayet qilghan). Abdullah ibni ömer reziyellahu enhu riwayet qiliduki, resulullah mundaq digen: "zalimgha özining qilghan zulmi qiyamet küni qarangghu zulmet bolidu" (imam buxari riwayet qilghan)

mana mushu teriqide allah taala herbir bendining taet-ibadetliri, kishiler bilen bolghan muamile ehwali, emelliridin adil we inchike hisap alidu. Kishilerning emelliri oxshash bolmighachqa, hisap birishtimu periqliq bolidu. Ulardin asan hisap biridighini, qiyin hisap biridighini shundaqla ashkara we yushurun hisap biridighanliri bar.

Soal soraqsiz halda jennetke kiridighanlar

ibni abbas reziyellahu enhu riwayet qilip mundaq deydu: peyghember eleyhissalam mundaq digen: manga ümmetler toghrilandi. Men bir peyghemberni kördüm uning bilen bir ikki kishi bar iken we yene bir peyghemberni kördüm, uning bilen birmu kishi yoq iken, shu chaghda tuyuqsiz bir top kishiler kütürüldi, andin men ularni méning ümmitimmikin dep qaldim. Manga: "bu musa we uning qewmi, lékin etrapqa qarighin" diyildi, shu chaghda bir top kishilerni kördüm. Manga "yene bir qarighin" diyildi. Men yene bir top kishilerni kördüm. Manga: bu sining ummiting we ular bilen hisapsiz we azapsiz jennetke kiridighan 70 ming adem bille diyildi" andin peyghember eleyhissalam ornidin turup öyige kirip ketti. Andin sahabilar hisap élinmay we azapqa duchar bolmay jennetke kiridighan kishiler toghrisida detalash qilishti. Ularning beziliri "u kishiler belkim peyghember eleyhissalamning sahabiliridur" diyishti. Beziler: "belkim islamda tughulup, allahqa héch nersini shirik keltürmigen kishiler bolushi mumkin" diyishti. Ular yene köp geplerni qilishti. Andin peyghember eleyhissam chiqip, ulardin "nime toghriliq detalash qiliwatisiler" dep soridi. Peyghember eleyhissalamgha ularning nime toghrida detalash qiwatqanliqi éytip birilgende u: ular süf köch qilmaydighan, süf köch qildurmaydighan, pal achmaydighan, allahqa tewekkul qilidighan kishilerdur" didi. Ukashe ibni muhsin ornidin turup: "allahtaalaning mini shularning qataridin qilishigha dua qilsang" didi. Andin yene bir kishi ornidin turup "ménimu shularning qataridin qilishigha dua qilsang" diwidi, peyghember eleyhissalam: "ukashe ibni muhsin bu ishta séning aldinggha ötüp ketti" dédi.

Nahayiti asan we yenggil hisap béridighanlar

bularning qarargahi jennet bolidu, bulardin nahayiti yenggil hisap élinidu.

Ularning emelliri otturigha tashlinidu, allah taala rehmet qilip ularning gunahlirini meghfiret qilidu. Quranda ulargha mundaq ishare qilin'ghan.

[فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ (7) فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا (8)وَيَنقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا (9)وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاء ظَهْرِهِ (10) فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا (11) وَيَصْلَى سَعِيرًا (12)

"name - emali ong teripidin bérilgen ademdin asan hésab éilnidu. (u jennettiki) ailisige xoshal qaytidu. Name - emali arqa teripidin bérilgen adem way dep towlaydu (yeni ölümni arzu qilidu) duzaxqa kiridu" [inshiqaq sürisi 7 - 12 - ayetler].

Ibni ömer reziyellahu enhu riwayet qilip peyghember eleyhissalamning mundaq digenlikini anglighan idim deydu: allah taala qiyamet küni mömin bendini özige yéqin qilip, rehmitige sazawer qilip, uni daldigha élip, palani gunahingni bilemsen, pukuni gunahingni bilemsen dep suraydu, bende hee bilimen i rebbim deydu, u özining gunahlirigha iqrar bolup emdi halak boldum dep turghanda allah uninggha: gunahliringni dunyadiki chéghingda ashkarilimighan idim, bügün bolsa sini meghfiret qildim dep yaxshiliqlar yézilghan name-amalini uning qoligha béridu, kapirlar bilen munapiqlargha kélidighan bolsaq, bular choqum allahning ghezipige duchar bolidu, deydu. (imam buxari riwayet qilghan)

qattiq hisap élinidighanlar

allah taala bularning herbir chong-kichik emelliridin inchike hisap alidu. Bu guya ularning yaman aqiwitige isharettur. Aishe reziyellahu enha riwayet qiliduki peyghember eleyhissalam : "allah taala qiyamet küni hisap-kitap alghan adem choqum halak bolidu" didi. Men:" i resulullah, ejeba allah taala kitawida: name-emali ong teripidin birilgen ademdin asan hisap élinidu" digen tursa didim. Peyghember eleyhissalam "u digen bendining emellirining otturigha tashlinishidur, emma kimki inchikilep soal-suraq qilinidiken, u qattiq azapqa qalidu" dep jawap berdi.

Jaza

jaza - bendilerning bu dunyada qilghan yaxshi - yaman emellirige bérilgen mukapat we jazaning élan qilinishi démektur. Bu heqte allah mundaq deydu:

[يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (25)]

"shu künde allah ulargha toluq tégishlik jazasini béridu. Ular allahning ashkara heq ikenlikini bilidu" [nur sürisi 25 - ayet].

Mizan

bendining emelliridin hisap-kitap élin'ghandin kéyin tarazida ölchindu. Mana bu axiret hadisiliridin bolghan mizandur. Mizan insanning axirettiki qarargahining jennet we yaki dozax bolishidiki halqiliq basquch hisaplinidu. Bendilerning emellirining ilahi tarazida ölchinidighanliqi we bu heqtiki ehwallar quran ayetliri we hedis sherifte bayan qilin'ghan yeqiyni mesilidur. Bu heqte allah taala nahayiti uchuq rewishte mundaq deydu:

[وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ (47)]

"qiyamet küni biz (emeller tartilidighan) adalet tarazisini ornitimiz héch

ademge qilche uwal qilinmaydu. (yeni yaxshi ademning yaxshiliqi kémeytiwitilmeydu, yaman ademning yamanliqi ashuriwétilmeydu, eger uning qicha chaghliq emeli bolsimu uni hazir qilimiz, (bendilerning emelliridin) hisap élishqa biz yiterlikmiz" (süre enbiya 47- ayet)

gheyibtin xewer bergüchi quran ayetliri we hedislerdin melumki, mizanda ölchinish bilen ademler shuninggha mas yosunda üch firqige bölinidu. Birinchi pirqe yaxshiliqliri yamanliqlirini bésip chüshüp tarazisi éghir kelgen kishilerdur, bular bolsa nijat tapquchi jennet ehli bolidu. Ikiknchi pirqe tarazisi yenggil kelgenler yeni yamanliqliri yaxshiliqliridin ziyade bolghan kishiler, bular ziyan tartquchi dozax ehlidur. Quranda bu ikki türkümdiki kishilerge ishare qilinip mundaq diyilgen:

[فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (6) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ (7) وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ (8) فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (9) وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ (10) نَارٌ حَامِيَةٌ (11)]

"tarazisi éghir kelgen (yeni yaxshiliqliri yamanliqlirini bésip chüshken) ademge kelsek, u küngüllük turmushta (yeni nazu-németlik jennette) bolidu. Tarazisi yinik kelgen (yeni yamanliqliri yaxshiliqlirini bésip ketken, yaki yaxshiliqi bolmighan) ademge kelsek uning jayi hawiye bolidu. Hawiyening nime ikenligini qandaq bileleysen? Hawiye qiziq ottur" (süre qare 6-11 ayetler).

Üchinchi pirqe yaxshiliqi bilen yamanliqi teng nisbette bolghan ademler bolup, bu allahning rehmet-meghfiritige baghliq, xalisa meghfiret qilidu, xalisa azaplaydu.

Mizan yeni axirettiki adalet tarazisi allahqa xas gheyp ilimler jümlisidin bolup, biz mizanni quran we hedisler ashkara qilghanche chüshinish we iman éytishqa buyrulghan. Emma uning heqiqiti we tepsilatliri heqqide zéghirlash bihude zoruqush hisablinidu. Mizanda ölchinidighan nerse heqqide ölimalar mundaq üch xil köz qarashni otturigha quyidu. Birinchisi mizanda emeller ölchinidu. Ikkinchisi emeller xatirilen'gen name-emel kitawi ölchinidu. Üchinchisi bendining özi ölchinidu. Biz dunya tirikchilikide türlük tarazilarni bilimiz. Uning beziliri éghirliqni ölcheydu, beziliri bésimni, yene beziliri hararetni ölcheydu. Her birining terkiwi, xususiyti bir-biridin periqlinidu. Mömin'ge shundaq diyish kupayidur. Asman ziminni we uning arisidiki barliq nersilerni yaritishqa qadir perwerdigar emellerni ölcheshke munasip xas mizannimu xelq étishke qadirdur. Mufessir ibni kesir tefsiride mundaq bir hedisni bayan qilidu. Qiyamet küni, emeller tarazida ölchen'gende bir bendining yaxshiliq teripi bésip kétidighan'gha birla yaxshiliq kemlep qalidu. Shuning bilen uninggha: i bendem, bérip qarap baqqin birer adem sanga öz emelliridin bir yaxshiliqni béremdikin diyilidu. U adem bir tuqqan qérindishinng yénigha kilip: i qérindishim, bir ata, bir anidin bulghan janjigirim, méning nijat tapquchilardin bolishimgha birla yaxshiliqim kemlep qaldi, manga bir yaxshiliqingni bergen bolsang bu éghir kündin qutulghan bolattim deydu. Qérindishi uninggha: sen qorquwatqan jehennem azabidin men téximu qorqimen, shunga sanga héchqandaq yaxshiliqimni birelmeymen dep jawap béridu. U adem anisining yénigha baridu we: i ana, sen méning dunyadiki eng méhriban ghemguzarim iding, bügün méning jennet ehlidin bolushumgha bir yaxshiliq kemlep qaldi, manga emelliringdin bir yaxshiliq bergen bolsang deydu. Anisi: sen qorquwatqan dozaxtin menmu oxshash qorqimen shunga bérelmeymen, dep

jawap béridu. U adem salpayghan halda dadisining aldigha baridu we uningdin birer yaxshiliqni bérishni soraydu. Dadisi: sen qorquwatqan dehshetlik azaptin menmu bek qorqimen, shunga birelmeymen, deydu. U adem xotunining qéshigha baridu uninggha: i mehbubem, men dunyada bir ömür sen bilen hepnepes bolup yashidim, séning bexting, rahiting üchün köp riyazet chektim. Bügün emeller tarazisida bir yaxshiliqim kemlep qaldi, méning nijat tapquchilardin bolushum üchün birer yaxshiliqingni bérip turmamsen deydu, xotunimu oxshash söz bilen ret qilidu, u adem ümüdsizlen'gen halda balisining qéshigha baridu : i oghlum, sen méning yürek parem, körüp turupsen, séning xushalliqing, rahiting üchün bir ömür japa tarttim, shutapta emel mizanimda birla yaxshiliq kemlep qaldi, méning dozax azabidin qutulushum üchün, bir yaxshiliqingni berseng deydu. Balisi: sen qorqqan azabtin menmu bek qorqimen, shunga bérelmeymen dep jawap béridu. Shuning bilen u adem özining dunyadiki eng yéqin eng mihriban kishilirining yénidin quruq qol, ümütsiz, qattiq qorqqan halda allah taalaning aldigha qaytidu we: i perwerdigarim, men dunyadiki eng yéqin kishilirimdin méning nijat tapquchilardin bolishim üchün birla yaxshiliqni bérishni soridim, emma héchkim bermidi, deydu. Bu chaghda allah taala: i bendem, men sanga séning qérindishing, anang, dadang, xotunung we balangdinmu bekrek rehimdilmen. Men séni meghfiret qildim. I perishtiler, bendemni jennetke élip kiringlar, deydu. (bu hedisni ikrime riwayet qilghan, mewquf hedistur)

buni oqughandin kéyin, sheksizki rehmanning ulughliqi we merhemiti qelbimizni lerzige salidu. Naqis eqlimizni heyrette qalduridu, insanning jimi ishlirida allahning raziliqini birinchi urun'gha qoyushi, dunyaliq menpeet, yaxshiliqlardin allahning fezil-merhemitining neqeder üstünlikini his qilishning özi bir katta német. Yene kélip hemmila ademge emes, allahning muhebbiti qelbige singgen, iman yiltizi tomur-tomurlirigha shaxlighan teqwadarlarghila nésip bolidighan lezzet. Insaniyet shuninggha érishishning yolini bilse idi, jinayet, eydiz, türlük ijtimaiy kirzislar yamrap kétiwatqan dunyaning dawasini tapqan bolatti.

Sirat

sirat sözining lughet menisi ochuq, éniq yol bolup, sherette ikki xil menide qollinilidu. Biri allah taala hayati dunyada bendilirige belgilep bergen toghra yol bolup, töwendiki ayet mana shu menide éytilghan "bu méning toghra yolumdur, shu yolda ménginglar, natoghra yollarda mangmanglar, ular silerni allahning yolidin ayriwitidu" (süre enam 153- ayet) ikkinchisi qiyamet küni dozaxning üstige qurulghan köwrük bolup, u guya inchikilikte qildek, ötkürlükte qélich bisidektur. Peyghemberlerdin tartip asiy gunahkarlarghiche jimi adem pilsirat köwrükidin ötidu. Yaxshi emelliri sharapitidin jennetke muyesser bolghan möminler jennetke udul ötüp kétidu. Jehennem (yeni duzax) ge mensup bolghan kupparlar mödürüp yiqilidu, köwrüktin ötelmeydu we duzaxqa chüshüp kétidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا (71) ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا (72)]

"silerning aranglarda duzaxqa (yeni duzaxning üstidiki siratqa) barmaydighan birer kishimu qalmaydu. Bu perwerdigaringning özgermes hökmidur. Andin teqwadarlarni qutquzimiz. Zalimlarni duzaxqa tizlinp olturghan halda qoyimiz"

[meryem sürisi 71 - 72 - ayetler].

Sirat hayati dunyadiki siratning axirettiki körünishi bolup, kimiki bu dunyada allah belgiligen toghra yolda mangghan bolsa, jehennem üstige tartilghan sirattin ötüsh asan'gha toxtaydu. Emma sheret yolidin chetnep gunahqa patqan bendining uningdin ötmiki besiy müshkül bolidu. Peyghember eleyhissalam hedisliride sirat heqqide melumat bergen. Ebu hüreyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki peyghember eleyhissalam mundaq digen: sirat jehennemning üstige tartilghan. Men shu sirat köwrükidin eng awwal ötüshke izni birilgen peyghembermen. Bu künde peyghemberlerdin bashqa héchkim gep qilishqa jüret qilalmaydu. Ularning sözlirimu peqet: perwerdigarim amanliq bergin, digendinla ibaret bolidu. Jehennemde tikenlik tömür qarmaqlar bar, siler nejdide ösidighan tikenlik qamghaqni körüp baqqanmu? Sahabilar "hee" diyishti. Andin peyghember eleyhissalam: u xuddi siler körgendek tikenliktur, emma uning chonglighini bir allahtin bashqa héchkim bilmeydu. Kishiler emellirining étibari boyiche ashu tikenlik tömür qarmaqlargha ilinidu. Bezilerni yaman emelliri seweplik qarmaq halak qilidu. Bezilerni qarmaq ilghandin kéyin qutulup kétidu" (imam buxari, muslim, tirmizi riwayet qilghan). Ebu seid xudri reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: ademler jehennemning üstige jaylashqan sirattin ötidu. Uningda tikenlik tömür qarmaqlar we ilmekler bolup, ademlerni ong sol terepliridin iliwalidu. Etrapta "i perwerdigarim, amanliq bergin, amanliq bergin" dep turidighan perishtiler bolidu. Ademlerning beziliri sirattin chaqmaqtek ötüp kitidu, yene beziliri shamaldek, beziliri uchqur attek, beziliri yügürüp, beziliri méngip ötidu, beziler tizlinip, beziler ömilep ötidu. Dozax ehli bolsa ya ölmeydighan ya tirilmeydighan qattiq azapta bolidu. Ademler gunah-meisiyetliri miqdariche köyüp kömürdek qaridap kétidu. Andin kéyin ulargha shapaet qilinidu". (imam buxari, muslim riwayet qilghan) hesen reziyellahu enhu riwayet qiliduki, bir küni peyghember eleyhissalam aishe reziyellahu enhaning quchiqigha béshini qoyup yétip mügdep qalidu, aishe reziyellahu enha axiretni eslep yighlap, yash tamchiliri resulullahning yüzige chüshidu. Resulullah oyghinip: "i aishe nimige yighlaysen?" dep soraydu. Aishe; axiretni yad étip yighlawatimen, qiyamet künide bende öz ailisidikilerni yad étemdu? Resulullah mundaq deydu: "bende töwendiki üch urunda öz nepsidin bashqa héchnersini oylimaydu. Birinchisi emeller tarazisi turghuzulup, bende tarazisining éghir yaki yenggil kélidighanliqigha qarap turghanda, ikkinchisi name-emel kitabi ong tereptin yaki sol tereptin bérilishni kütüp turghanda, üchinchisi sirattin ötkende".

Mana bu sehih hedislerde bayan qilin'ghan siratning teswiri. Qorqidighan qelb igiliri üchün axiretning herbir hadisiliride chong ibret bar.

Hésab, mizan, sirat jeryanliridin kéyin nijat tapquchilar jennetke, ziyan tartquchilar dozaxqa yol alidu. Allah taala mundaq deydu:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ (**38**) ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ (**39**) وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ (**40**) تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ (**41**) أُوْلَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ (**42**)

"u künde nurghun yüzlerdin nur, külke we xushal-xuramliq yéghip turidu. Yene bu künde nurghun yüzlerni chang-tozan bésip, qaridap ketken bolidu. Bular bolsa kafirlardur, fajirlardur". (süre ebese 38-42-ayetler)

mana bu insan hayat musapisining nihayiti, oxshimaydighan ikki xil

menggülük qarargah. Uning biride bende rahet-paraghet, nazu-németning hozurini sürse, yene biride insan xiyaligha keltürsimu téni shürkinidighan dehshetlik azab ebediy dawam qilidu. Möminning eqidiside shu nerse éniq bolushi kérekki, dozax azabimu, jennet némitimu jismaniy we rohiy jehettin bolup, adem hem jismi hem rohi bilen azab tartidu we yaki rahettin behrimen bolidu. Mana bu chaghda nihayiti yoq menggülük hayat bashlinidu. Ibni ömer reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhisalam mundaq dégen: ehli jennet bolghanlar jennetke, ehli dozax bolghanlar dozaxqa kirip bolghandin kéyin, ölüm élip kélinip jennet bilen dozaxning arisida toxtitilidu we boghuzlinidu. Andin kéyin bir jakarchi "i jennet ehli, ölüm dégen tügidi, i dozax ehli, ölüm dégen tügidi" dep towalaydu. Shuning bilen jennet ehli téximu xushal bolidu. Dozax ehli téximu qayghuridu. (imam buxari riwayet qilghan).

Duzax

duzax - dehshetlik ot qaynimidin ibaret bolup, u kapirlar, munapiqlar we musulmanlardin bolghan asiy - gunahkarning bir qismi baridighan jaydur. Allah bu heqte mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (6)]

" i möminler! Özenglar we bala - chaqanglarni insan we tashlar yéqilghu bolidighan, rehim qilmaydighan qattiq qol perishtiler muekkel bolghan duzaxtin saqlanglar" [tehrim sürisi 6 - ayet].

Dozax - kupparlar, gunahkar asilarning axirqi qarargahi, allah taalla bendilirini agahlandurghan, peyghemberler qewmlirini sherridin qorqutqan, muhemmed eleyhissalam "ümmitim, ümmitim" dep azabidin panah tiligen jehennemdur. Dozaxning süpetliri, uningdiki azab we ehli dozaxning hali toghrisida quran we hedisilerde nahayiti köp bayanlar kelgen. Pasahet-balaghet, obrazliq til bilen yughurulghan bu bayanlarni oqughanda ademning téni shürkinidu. Dozaxning xilmu-xil, türlük azablirini köz aldigha keltürüsh insan nepsige nahayiti éghir tuyulidu. Halbuki, uningdin teqwidarliq bilenla saqlinish mumkin, xuddi resulullah éytqandek, jennet güzel exlaqlar bilen, dozax bolsa hawayi-hewesler bilen perdilen'gen. Ümütki, ehli dozax heqqidiki bu heqiqetler möminlerge teqwidarliq, zalalette téngirqap yürgenlerge oyghinish ségnali bérelise.

Süre hijrining 44-ayitide xewer bérilgendek, dozaxning oxshimighan derijiliri, derwaziliri bolup, ularning herbiridin kiridighan mueyyen bir bölek ademler bar. Bular: jehennem, leza, huteme, seer, seqer, jehim, hawiye. Sürekehfining 102-ayitide kelginidek jehennem kapirlargha teyyarlan'ghan menzilgahtur, leza bolsa heqtin yüz örüp buralghan we pul-mal yighip saqlap, uningdin allahning we miskinlerning heqqini ada qilmighanlarning jayidur. Hawiye dozaxning astinqi qewiti, azab jehettin eng qattiqi bolup, munapiqlar mushu yerde jazalinidu.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا (**145**)

"munapiqlar choqum dozaxning eng astinqi qewitige (yeni qeirige) tashlinidu. Ulargha hergizmu azabtin qutquzudighan medetkar tapalmaysiler" (süre nisa 145-ayet). Dozax otining qiziqlighi toghrisida resulullah mundaq dégen: "silerning

dunyada yéqiwatqan otunglar qiziqliqta jehennem otining yetmishtin birige teng kélidu, " "i resulullah, kapirlarni asilarni köydürüshte bu dunyaning otichilik bolsimu yétettighu dégenlerge, resulullah: jehennemning oti qiziqliqta bu dunyaning otidin yetmish hesse artuq. Herbir hessisining qiziqliqi bu dunyaning otichilik kélidu dégen. (imam buxari riwayet qilghan). Ebu hüreyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, resulullah mundaq dégen: ot ming yil köyüp qizil rengge kirgen, yene ming yil köyüp aqarghan, yene ming yil köyüp qarayghan. Mana mushu qapqara zulmetlik ot dozax otidur. (imam malik, imam tirmizi riwayet qilghan) dozaxning chongqurliqi heqqide resulullah mundaq dégen: ebu hüreyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, biz resulullah bilen bille iduq. Tuyuqsiz bir awaz anglandi. Resulullah: buning néme awaz ikenlikini bilemsiler? Dédi. Biz "allah we allahning resuli hemmidin obdan bilgüchidur" déduq. Resulullah "bu dozaxqa 70 yil burun tashlan'ghan tashtur. U téxiche dozaxqa chüshüwatatti. Mana emdi dozaxning tégige yétip bardi. Silerning anglighininglar shu tashning chüshken awazi" dédi. (imam muslim riwayet qilghan).

Dozaxqa qattiq qol perishtiler muekkel qilin'ghan bolup, süre muddesirning 30-ayitide xewer bérilgendek, ularning sani 19dur. Ehli dozaxning aldidin, keynidin, astidin, üstidin, ong-sol terepliridin ot orap turidu. "dozaxta ularning astigha salidighan körpisimu ottin, üstige yépinidighan yotqinimu ottin bolidu". (süre eiraf 41-ayetning bir qisimi) ularning boyunlirigha taqaq, put-qollirigha kishenler sélin'ghan halda otqa sörep kirilidu. Allah taala mundaq deydu:

هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ (19) يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ (20) وَلَهُم مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ (21) كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (22)

"kapirlargha ottin kiyimler pichilidu, ularning bashliri üstidin yuqiri hararetlik qaynaqsu qoyulidu. Uning bilen ularning ich-baghri we tériliri éritilidu, ular tömür-toqmaqlar bilen urulidu. Her qachan ular (yétiwatqan) ghem-qayghuning qattiqliqidin dozaxtin chiqmaqchi bolsa, ular dozaxqa qayturulidu, (ulargha) köydürgüchi (dozax) azabini tétinglar (déyilidu)". (süre hej 19-22-ayetler). Gunahkarlar dozaxqa kirgende allah ularning ténini yoghinitip zoraytidu, bu ularning azabini ziyade qilish üchündur. Imam buxari imam muslim sehih hedislerni riwayet qilghan. Resulullah mundaq dégen: "kapirlarning ikki mürisining ariliqi xuddi aldirap téz mangghan yoluchining üch künlük seper musapisidek ariliqta bolidu". (imam buxari riwayet qilghan). "kapirning chishi uhud téghidek, térisining yirikliki üch künlük yol musapisidek bolidu" (imam muslim riwayet qilghan) dozax ehlining chiray-shekil jehettin intayin set, qebih ikenliki toghrisida quran mundaq bayan qilidu. "ularning yüzliri goya qarangghu kéchining parchisi bilen oralghandek qariyip kétidu". (süre yunus 27-ayet), "ularning yüzlirini ot köydüridu, kalpukliri qorulup, chishliri échilip (betbeshire) bolup qalidu". (süre muimnun 114-ayet). Peyghember eleyhssalam bu ayetni sherhilep: "yeni kapirning kalpuki qorulup, üstünki tili béshining otturisigha, astinqi tili kindikige chüshüp sörilip turidu" dégen.

Ötkür zehiri bilen chéqip, beden'ge yögiship turidighan yilan-chayanlarmu dozaxtiki xilmu-xil, türlük azablarning biridur. Ibni ebbas

rezeyellahu enhu:

الَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ اللّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُواْ يُفْسِدُونَ (**88**)

"kapir bolghanlargha we (kishilerni) allahning yolidin (yeni dindin) tosqanlargha ularning qilghan buzghunchiliqliri üchün azab üstige azab qoshup, ziyade azab qilimiz" (süre nehil 88-ayet) digen ayitidiki ziyade azabni dozaxtiki xéchirdek yoghan chayanlarning ehli dozaxni chéqishni körsitidu, dep tefsir qilghan. Imam hakim riwayet qilghan yene bir hediste dozaxtiki tögidek yilan, xéchirdek chong chayanlarning ehli dozaxni chaqqandiki dehshetlik aghriqining taki yetmish yilghiche ketmeydighanliqi éytilghan. Allah tallah mundaq deydu:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ الْعَذَابَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا (**56**)

"shübhsizki bizning ayetlirimizni inkar qilghanlarni dozaxqa kirgüzimiz. Ularning tériliri piship tügigen chaghda azabni tétitish üchün ornigha bashqa tére yenggüshleymiz" (süre nisa 56-ayet) hazirqi zaman médtsina ilimining yéngi bayqashliridin biri shuki, ademning aghriq sézimi üstünki bir qewet tére qatlimida bolup, bu qewet tére köyüp ketse, astinqi qewet qisimliri aghriqni sezmeydu. Mana bu on töt esir ilgiri tébabet ilmi téxi iptidai halettiki chaghda alemlerning perwerdigari teripidin nazil qilin'ghan quran éytqan heqiqet. Ehli dozaxning azabliri türlük, xilmu-xil bolidu. Pul-malliridin allah buyrighan zakatni ada qilmighanlarning jazasi bolsa töwendiki ayette eytilghandek bolidu:

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ (**35**)

"u künde (yeni qiyamet künide) u altun-kümüshler jehennemning otida qizitilip, uning bilen ularning pishanliri, yanliri we dümbiliri daghlinidu. Ulargha bu silerning özenglar üchün yighqan altun-kümüshinglar (siler bu dunyada allahning heqqini ada qilmidinglar) yighqan altun-kümüshünglarning wabalini tétinglar déyilidu". (süre tewbe 35-ayet).

Usame ibni zeyid ibni hars reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "qiyamet küni bir adem élip kélinip dozaxqa tashlinidu. Dozaxta uning ücheyliri ichidin étilip chiqidu. U yaghunchaqqa qatqan éshektek chögileydu. Ehli dozax uni chöridep: hey palani, dunyadiki chaghda sen emri-meruf, nehi-munker qilattingghu? Deydu. U "men silerni yaxshi ishqa buyruyttim, emma özem qilmayttim, silerni yaman ishtin tosattim, emma özem uningdin yanmayttim" deydu.

Dozax ehli azab chékishte bir xil emes, perqliq bolidu. Ular hayati dunyada qilghan yaxshi-yaman emellirining hésabi boyiche beziliri qattiq azabta, beziliri yenggilrek azabta bolidu. Semure ibni jundup reziyellahu enhu riwayet qiliduki, resulullah mundaq dégen: "ot ularning bezilirini hoshuqighiche, bezilirini tizighiche köydüridu, bezilirini béligiche, bezilirini oqrek söngeklirigiche köydüridu" (imam muslim riwayet qilghan). "qiyamet küni dozax ehlining eng yénik azab chékidighini shundaq bir ademki, uning ikki tapini astigha ikki chogh qoyulidu, choghning tesiridin uning méngisi qaynap kétidu. U mendinmu qattiq azablan'ghan adem yoq dep oylaydu. Heqiqette u eng yenggil azab chekken késhidur". (imam buxari, imam muslim riwayet qilghan).

Hayatliq qanuniyidin élip éytqanda, dozax ehlimu yémek-ichmekke muhtaj bolidu. Emma bu ularning azabigha hessilep azab qatidu. Ehli dozaxning taami ularning achlighini peseytelmeydu. Ichimliki ussuzliqini basalmaydu. Dozax ehlining yémekliki bolghan zeqqum, ghislin, zeri heqqide quranda nahayiti ochuq bayanlar kelgen.

أَذَلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ (62) إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ (63) إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ (64) طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ (65) فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ (66) ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ (67)

"bu (yeni jennetning németliri) yaxshi ziyapetmu yaki zeqqum deriximu? Zeqqumni biz zalimlar (yeni gumrahlar) üchün (axirette) azab qilduq. Shübhisizki, u jehennemning qeiride ösidighan derextur. Uning méwisi goya sheytanlarning bashlirigha oxshaydu. Ular shübhisz shu méwilerdin yeydu, uning bilen qorsaqlirini toyghuzidu. Andin ular uning üstige (yiring bilen) qaynaqsuning arilashturmisini ichidu" (süre saffat 62-67-ayetler).

إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ (43) طَعَامُ الْأَثِيمِ (44) كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ (45) كَغَلْيِ الْحَمِيمِ (46)

"zeqqum derixi heqiqeten gunahkarlarning tamiqidur. U éritilgen mistek (qiziq)dur. U qorsaqlarda qaynaydu" (süre duxan 43-46-ayetler) ebu hüreyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "eger zeqqumdin bir burda élip dunyagha arilashtursa, u pütün dunya ehlining meishitini buzuwétishke yétidu. Shu zeqqumni yimiki qilghan kishining hali qandaq bolar? Ghislin bolsa gunahkarlarning bedinidin aqqan yiring-zerdap, qan we qosuqliri bolup, dozax ehlining eng yaman tamiqidur". Imam ibni kesir tefsiride haqqe sürisining 35-, 36-, 37-ayetlirini ikrime, qetadelerning yuqiriqidek menide sherhiligenlikini yazghan. Zeri bolsa achchiq tiken bolup, ehli dozaxning taamidur. Allah taala mundaq deydu:

لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ (6) لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ (7)

"ular üchün zeridin (yeni betbuy, achchiq tikendin) bashqa yémeklik bolmaydu. Zeri kishini semritmeydu, achliqni peseytmeydu" (süre ghashye 6-, 7-ayetler). Dozax ehli ussuzliqtin chakildighanda ulargha qaynap turghan, qiziqliqdin tömürni éritiwitidighan qaynaqsu we yiringliq sésiq su bérilidu. Ular suni ichmekchi bolsa, suning hararitidin yüzining térisi soyulup chüshidu. Ichkende bolsa ich-baghri ücheyliri érip pare-pare bolup kétidu. Ebi umame reziyellahu enhu riwayet qiliduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem "(mundaq teqwidarlar) dozaxta menggü qalidighan, qaynaqsu bilen sughurulup (qiziqliqidin) ücheyliri pare-pare qilinidighanlar bilen oxshashmu?" (süre muhemmed 15-ayet) dégen ayetni oqup mundaq dédi: dozaxtiki kuffar teshnaliqtin qaynap turghan suni ichmekchi bolup, éghizini apirishi bilen qaynaqsuning hararitidin yüzi köyüp, béshining térisi soyulup chüshidu. Suni ichkende ücheyliri pare-pare bolup üzülüp hetta arqa pishap yolidin sanggilap chiqip qalidu (imam ehmed, imam tirmizi riwayet qilghan).

Ehli dozax ene shundaq tekrar-tekrar azab chékish, qiynilish bilen nale-peryad qilip xar halda yashaydu, azab ulardin bir minutmu néri bolmaydu. Ular alla-towa bilen yigha-zar qiliship mundaq déyishidu:

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ (**106**) رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ (**107**) قَالَ اخْسَؤُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ (**108**)

"perwerdigarimiz! Bizni dozaxtin chiqarghin (andin dunyagha qayturghin), eger biz (shuningdin kéyin) yene gunah qilsaq, biz heqiqeten zalim bolup qalimiz. Allah éytidu: jehennemde xar halda qélinglar, (üstünglardin azabning kötirilip kétishi heqqide) manga söz achmanglar" (süre muimnon 106-108-ayetler)

ularning nale-peryadigha héchikimmu qulaq salmaydu. Dozax ehli qattiq azabta ölümni shunchilik arzu qilidu. Allahtin özlirige ölüm bérishni, buning bilen azabtin qutulup, aram tépishni tileydu. Emma axiret hayati menggülük hayat bolup, ölüm bolmaydu, uningdiki azab yaki német ebediy dawam qilidu. Quran buni ajayip pasahet-balaghet bilen mundaq ipadileydu: "ölüm uni qorshiwalidu, lékin u hergiz ölmeydu, shuningdin kéyin téximu qattiq azabqa duchar bolidu" . Ibret we azab bolushi üchün dozax ehlige jennet körünüp turidu. Ular jennetning németliri we ehli jennetning rahet-paraghitini körüp turidu. Bu ularning hesritige hesret, azabigha azab qoshidu. Süre eirafta ehli jennet bilen ehli dozax arisidiki sözlishish mundaq bayan qilin'ghan. "ehli jennet ehli dozaxqa" , biz perwerdigarimiz bizge wede qilghan nersini heq taptuq, silermu perwerdigaringlar wede qilghan nersini heq taptinglarmu dep towlaydu. Ular "hee" deydu. Shuning bilen bir jakarchi ularning arisida (mundaq dep) jakarlaydu: "zalimlargha allahning leniti bolsun" (44-ayet) "ehli dozax ehli jennetke: sudin yaki allah silerge bergen ichidighan nersilerdin bizge biraz quyup bersenglar! Dep towlaydu. Ehli jennet ulargha (jawaben) "allah ularni kapirlargha haram qilghan" deydu (50-ayet). Ularning nale-zari heqqide resulullah mundaq dégen: "dozax ehli tola yighlap yashliri qurup, közidin yash ornigha qan aqidu, hetta ularning yüzliridin yol-yol bolup aqqan qanlarni körisen, eger uningda birer kéme mangsa méngip kételeydu" (imam hakim riwayet qilghan).

Axirettiki dozax azabi aldida hayati dunyaning meishetliri héchnersige erzimeydu. Shundaqla allah teqwidarlargha wede qilghan jennet németlirige sélishturghanda fani dunyaning riyazetlirimu erzimes hésablinidu. Enes reziyellahu enhu riwayet qiliduki, resulullah mundaq dégen: "qiyamet küni dunyada eng bayashatchiliqtin yashighan, emma dewzixi bolghan bir adem keltürülüp dozaxqa chöktürülüp, uninggha:"i adem balisi! Sen burun yaxshi yashighanmu? Nazu-németlerni körgenmu?" déyilidu. U adem "yaq, rebbim bilen qesemki men héchqachan yaxshi yashap baqmighan" deydu. Dunyada eng japa-musheqqette yashighan, emma jenniti bolghan bir kishi keltürülüp, uni jennetke kirgüzüp uninggha "i adem balisi! Sen burun japa-musheqqet tartqanmu? Béshingdin qattiqchiliq ötkenmu?" déyilidu. U "yaq, allah taala bilen qesemki men qiyinchiliq tartip baqmidim, qattiqchiliqnimu béshimdin ötküzmidim" deydu (imam muslim riwayet qilghan).

Ehli sünne we jamaening eqidisi boyiche éytqanda, allahning birlikige iman éytqan musulman her qanche chong gunah ötküzgen bolsimu, menggü dozaxta qalmaydu, belki gunahliri miqdariche dozaxta azablan'ghandin kéyin axiri bir küni dozaxtin chiqidu we allahning rehmiti bilen jennetke kiridu. Bu allahqa shérik keltürmigen, tewhid eqidisidiki emma yaman emelliri yaxshiliqidin éship ketkenlerge qaritilghan. Allah taalaning "ular dozaxta menggü qalidu" dégini allahni inkar qilghan imansiz kuffarlar we allahqa shérik keltürgen

mushriklarni körsitidu. Allah taala mundaq deydu:

إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا (**48**)

"allah heqiqeten allahqa shérik keltürüsh gunahini meghfiret qilmaydu. Xalighan ademning uningdin bashqa gunahini meghfiret qilidu. Kimiki allahqa shérik keltüridiken, chong gunah qilghan bolidu" (sürensa 48-ayet). Mana bu imam buxari, muslim, tirmizi riwayet qilghan sehih hedislerde bayan qilin'ghan. Ebu seid xudri reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: jennet ehli jennetke, dozax ehli dozaxqa kirip bolghandin kéyin, allah taala: qelbide tériqchiliq imani barlarni tartip chiqiringlar deydu, ular otta köyüp qaridap ketken halette chiqidu. Andin ular abihayat östingige tashlinidu. Bu ademler xuddi kelkün latqilirida ot-chöp ünüp chiqqandek, chirayliq halette ünüp chiqidu. Ejiba sen eshundaq yumran sériq maysini körüp baqmighanmu? (imam buxari, muslim riwayet qilghan). Enes reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "kimiki, bir allahdin bashqa ilah yoq" dése, qelbide misqalche yaxshiliq bolidiken, dozaxtin chiqidu. Kimiki bir allahtin bashqa héch ilah yoq dése, qelbide tériqchiliq yaxshiliq bolidiken, dozaxtin chiqidu. Kimiki, "bir allahtin bashqa héchbir ilah yoq" deydiken we qelbide zerriche yaxshiliq bolidiken umu dozaxtin chiqidu (imam buxari, muslim riwayet qilghan). Abdullah ibni mesud reziyellahu enhu riwayet qiliduki, resulullah mundaq dégen: men dozaxtin eng kéyin chiqidighan ademni we jennetke eng kéyin kiridighan ademni elwette bilimen. U shundaq bir ademki, dozaxtin ömilep chiqidu. Allah taala uninggha: barghin, jennetke kirgin, deydu. U jennetke kélidu. Uninggha jennet toshup ketkendek toyulidu. U qaytip bérip: i rebbim, jennet toshup kétiptu, deydu. Allah taala uninggha: barghin, jennetke kirgin deydu, u jennetke kélidu. Uninggha jennet toshup ketkendek toyulidu. U qaytip bérip: i rebbim, jennet toshup kétiptu, deydu. Allah taala uninggha: barghin, jennetke kirgin, sanga ata qilghan jennet dunyadek keng we yene dunyadek on hesse keng deydu, u adem allah taalaqa: sen padishah turup méni mesxire qiliwatamsen yaki külüwatamsen deydu. Abdulla ibni mesud: peyghember eleyhissalamning külgenlikini hetta uning udul chishlirining körünüp turghanliqini kördüm deydu. Peyghember eleyhissalamning éytishiche, jennet ehlining eng töwen derijiliki ene shu kishidur. Allah taala mundaq deydu:

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى علَى مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ (**56**) أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ (**57**) أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ (**58**)

allahning rehmiti qandaq keng bolsa, azabimu shundaq qattiqtur. "her qandaq adem: allahning taitide ketküzüp qoyghanlirimgha hesiret! Men (allahning sheriitini we dinini) mesxire qilghuchilardin idim" dep qalmasliqi üchün yaki "allah méni hidayet qilghan bolsa (hidayet tépip) elwette teqwidarlardin bolattim" dep qalmasliq üchün yaki azabni körgen chaghda: "kashki dunyagha qaytishimgha bolsa idi, (u chaghda allahqa itaet qilip) yaxshilardin bolar idim" dep qalmasliq üchün (perwerdigarigha boysunsun). (süre zumer 56-, 58-ayetler)

jennet

jennet – allah taala mömin, teqwidarlar üchün teyyarlighan katta mukapat. Uningda japa-musheqqetmu, qériliq, ölüm, qayghu-hesiretmu yoq. Uningda bari allahning rehmet, merhimiti, ebediylik xushalliq we tügimes rahet-paraghettur. Jennet allahni körmey turup iman éytqan, allahning rehmitini ümüd qilip, azabidin qorqqan, allah buyrighan yaxshi emellerni qilish bilen chekligen ishlardin özini saqlighan teqwidarlargha xastur.

Jennet - bük - baraqstan bostanliq, güzel baghche bolup, u, musulman teqwadar zatlarning menggülük qarargahidur. Allah jennetni teriplep mundaq deydu:

[إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ (51) فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (52) يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ (53) كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ (54) يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ (55) لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (56) فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (57)]

"teqwadarlar heqiqeten bixeter jayda bolidu. Baghlarda bulaqlarning arisida bolidu. Ular qélin - yupqa - yépek kiyimlerni kiyip, bir - birige qariship olturishidu. (ular türlük hörmetler bilen) mushundaq ikram qilinidu. Shehla közlük hörlerni ulargha jüp qilimiz. Ular jennette (meyde éghirlishish we késelliklerdin) emin bolghan halda xizmetchilerdin hemme méwilerni keltürüshini telep qilidu. Ular mushu dunyadiki ölümdin bashqa jennette héchqandaq ölümni tétimaydu. Allah ularni duzax azabidin saqlaydu. Bu perwerdigaringning merhimitidur. Bu zor muweppeqiyettur" [duxan 51 - 57 - ayetler].

Ebu hüreyre reziyellahu enhu peyghember eleyhissalamdin riwayet qilghan hedis qudisida allah taala mundaq éytidu: men salih bendilirimge köz körüp baqmighan, qulaq anglap baqmighan, kishining könglige kéchip baqmighan németlerni teyyarlidim. Xalisanglar munu ayetni oqunglar:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (17)

"ularning qilghan emellirige mukapat yüzisidin allah taallahning huzurida saqlan'ghan we ularni xushal qilidighan katta németni héchkim bilmeydu". (süre sejde 17-ayet)

jennetning süpetliri we uningdiki nazu-németler toghrisida quran we hedislerde nurghun bayanlar kelgen. Jennetning qesirliri, baghliri, derexliri, östengliri, méwiliri, altun-kümüshliri, hörü-ghilmanliri insanning cheklik eqli we sezgüsidin halqighan bolup, biz bilidighan hayati dunyadiki sheyiler bilen peqet isim jehette ortaqtur. Ibni abbas reziyellahu enhu süre beqerediki "ular jennetning birer méwisidin riziqlandurulghan chaghda buning bilen burun (dunyadimu) riziqlandurulghan iduq" deydu. "ulargha körünüshi dunyaning méwilirige oxshaydighan, temi oxshimaydighan méwiler bérilidu" digen ayitini tefsir qilip mundaq deydu: jennettiki németler dunyadiki nersilerge peqet isim jehettinla oxshaydu. Jennetning kengliki asman-ziminchilik bolup, al-imran sürisining 137-ayiti bu heqte xewer bergen. Jennetning xushbuy hidi toghrisida resulullah mundaq dégen: "jennetning xushbuy hidi yüz yilliq musape nérisidinmu dimaghqa urulup turidu" (imam tirmizi, ibni maje, imam ehmed riwayet qilghan). Kishiler yaxshi emellerde perqliq bolghinidek, jennettimu

emellerge layiq yuqiri-töwen derijiler bolidu. Ubade ibni samit reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: jennette yüz derije bar, bir derije bilen yene bir derijining ariliqi asman-zimindek perqlinidu. Firdews eng yuqiri derijidur. Uningdin töt jennetning östengliri éqip chiqidu. Uning üstide ersh bar, allahtin sorisanglar, jenniti firdewsni soranglar. (imam tirmizi riwayet qilghan). Hedislerde bu derijilerdin firdews, andin edn, andin xulud, andin meiwa tilghan élin'ghan. Jennetning sekkiz derwazisi bolup, bu derwazilarning chongliqi heqqide resulullah mundaq dégen: jinim ilkide bolghan zat bilen qesemki, jennet derwazisining ikki qanitining ariliqi mekke bilen hejerning ariliqichilik yaki mekke bilen busraning ariliqichilik kélidu. (imam buxari, imam muslim riwayet qilghan). Bu ishiklerning herbiri mueyyen yaxshi emel bilen baghlan'ghan bolup, kim qaysi emelni köp qilghan bolsa shu ishiktin chaqirilidu. Namaz ishikidin köp namaz oqughuchilar, reyyan dep atilidighan ishiktin köp roza tutquchilar, sle-rehim ishkidin köp éhsan qilghuchilar kiridu. Peyghember eleyhissalam jennetning derwaziliri we uningdin kiridighan kirgüchilerning emellirini tilghan alghanda ebu bekir reziyellahu enhu: i resulullah, bir adem ashu ishiklerning hemmisidin chaqirilamdu dep soridi, peyghember eleyhissalam: shundaq, i ebu bekir, men séning ene shularning jümlisidin bolushingni tileymen“ dep jawap berdi. (imam buxari, imam musilim riwayet qilghan)

ehli jennet astidin östengler éqip turghan isil qesirlerde turidu. Uning xishliri altun-kömüshtin, tashliri lulu-yaquttin, topisi zeifirandin bolidu. Jennettiki östengler heqqide quran mundaq xewer bergen:

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاء غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاء حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءهُمْ (**15**)

" teqwadarlargha wede qilin'ghan jennetning süpiti shuki, u yerde renggi özgermigen sudin östengler, temi özgermigen süttin östengler, ichküchilerge lezzet béghishlaydighan meydin östengler we sap heseldin östengler bolidu. Ulargha jennette behiriman bolidighan türlük miwiler bolidu we perwrigari teripidin meghfiret bolidu. (mundaq teqwadarlar) dozaxta menggü qalidighan, qaynaqsu bilen sughurilip (qiziqliqidin) ücheyliri pare-pare qilindighanlar bilen oxshashmu?" (süre muhemmed 15-ayet)

hewzi kewser toghrsida peyghember eleyhisalam mundaq digen: méning kölüm-hewzi kewserning toghrisi bir ayliq musapidur. Uning süyi süttinmu aq, hidi ipardinmu xushbuydur. Uning jamliri asmandiki yultuzlargha oxshaydu. Uningdin ichken adem mengge changqimaydu“ (imam buxari riwayet qilghan).

Köz körüp baqmighan, qulaq anglap baqmighan, kishi könglige kéchip baqmighan rahet-paraghet we nazu-nimetler jemlen'gen jennetke kirgen möminlerning hayatini quran mundaq teswirleydu:

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ (**44**)

"tequedarlar heqiqeten (axirette yapyéshil) baghu-bostanlardin, (su, hesel we may éqip turidighan) bulaqlardin behriman bolidu, (ulargha):"jennetke aman-isen, tinich kiringlar" diyilidu. (süre hijir 44-ayet)

يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ (**68**) الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ

(69) ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ (70) يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (71) وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (72)

(ulargha) "siler ayalliringlar bilen xoshal-xuram jennetke kiringlar" diyilidu. Ulargha altun ligenlerde (taam), altun jamlarda (sharap) tutulidu. Jennette köngüller tartidighan közler lezzetlinidighan nersiler bar, siler jennette menggü qalisiler, siler (dunyada) qilghan (yaxshi) emelinglar bilen waris bolghan jennet ene shudur. (süre zuxruf 68-72-ayetler).

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ (51) فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (52) يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ (53) كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ (54) يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ (55) لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (56)

"teqwidarlar heqiqeten bixeter jayda bolidu. Baghlarda, bulaqlarning arisda bolidu. Ular qélin, yupqa yipek kiyimlerni kiyip bir-birige qarap olturishidu. (ularni türlük hörmetler bilen) mushundaq ikram qilduq. Shehla közlük hörlerni ulargha jüp qilimiz. Ular jennette (meyde éghirlishish we késellikerdin) emin bolghan halda (xizmetchilerdin) hemme miwilerni (keltürüshni) telep qilidu. Ular ilgiriki (dunyadiki) ölümdin bashqa (jennette) hichqandaq ölümni tétimaydu." (süre duxan 51-56-ayetler).

Jennettiki hayat menggülük hayattur. Meyli qéri, chong bolsun ehli jennet newqiran yash halette jennetke kiridu we menggü shu newqiran yéshida turidu. Ular késel bolmaydu, qérimaydu, ölmeydu, hérip charchimaydu, ghem-qayghusi bolmaydu. Allah taala ehli jennetning qelbini öch-adawet, hesettin pak qilip, méhir-muhabbetlik köyümchan qérindashlargha aylanduridu. Ebu seid we ebu hüreyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah mundaq digen: jennet ehli jennetke kirse bir nida qilghuchi mundaq deydu: "siler menggü yashaysiler, ölmeysiler, salamet bolisiler, hergiz késel bolmaysiler, yash turisiler, hergiz qérimaysiler, nazu-nimette, bexit saedette ötiseler, menggü bextsizlikke duchar bolmaysiler" (imam buxari we muslim riwayet qilghan) jabir reziyellahu enhudin riwayet qilinduki, peyghember eleyhisalam mundaq digen: jennet ehli yeydu-ichidu, chong teret qilmaydu, mishqirmaydu we kichik teret qilmaydu. Lékin, ularning yémiki iparning hédidek xushbuy kékirish bilen hezim bolidu. Xuddi ular tebiy nepeslinip turghinidek tesbih, tekbirler ularning tiligha jari bolup turidu. (imam buxari we imam muslim riwayet qilghan). Imam qurtubi mundaq deydu: "ehli jennetning yéyish-ichish, kiyish we xushbuy ishlitishte qandaqtu ularda achliq, ussuzluq, yalingachliq yaki bedbuyluq héssiyati yoq bolidu. Ular peqet üzülmes lezzetler we tügimes németler ichide bolidu". Imam newewi bu heqte mundaq dégen: ehli sünne we jamaening mezhipi shuki, ehli jennet dunya ehlige oxshashla nazu-németlerdin behrimen bolidu. Lékin ularning arisida lezzetlinish jehette perq bolidu. Ebu hüreyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah mundaq dégen: "jennetke deslipide kiridighan jamae on töt künlük toluq aydek bolidu. Jennetke ulardin kéyin kirgüchiler asmandiki nurluq yultuzlardek bolup kétidu. Ular chong-kichik teret qilmaydu, tükürmeydu we mishqirmaydu. Ularning taghaqliri altundin bolidu. Terliri ipardek xush hid bolidu.

Ularning isriqdini xushpuraq ud yaghichi bolidu. Ularning ayalliri shehla közlük hör-perilerdin bolidu. Ularning hemmisi bir ademning sheklide égizliki 60 gez kélidighan atisi adem eleyhissalamning süritide bolidu". (imam buxari we imam muslim riwayet qilghan).

Insan shunche chong bilgen dunyaning jimi rahet-paraghetliri jennet inamliri aldida héchnersige erzimeydu. Resulullah mundaq dégen: "jennettiki bir yachaq dairisichilik jay we yaki silerning jennette qedimnglarni qoyghan jay dunya we uningdiki jimi nersilerdin yaxshidur. Eger jennet ehlidin bir ayal zimin'gha chiqsa uning nuridin dunya yorighan, uning xushhidi hemme yerni qaplighan bolatti. Uning salghan chümbili dunya we uningdiki jimi nersilerdin artuqtur". (imam buxari, imam tirmizi riwayet qilghan). Jennettiki shunchiwala németlerning ichidiki eng katta német allah taalaning mubarek jamlini körüsh we allahning raziliqigha érishishtur. Ehli sünne we jamaening eqidiside teqwidar möminler axirette perwerdigarini körüsh sheripige nail bolidu. Emma gunahkarlar allahni körüshtin meni qilin'ghan. Quran we hedislerde buni delilligüchi ayetler we hedisler bar. Allah taala mundaq deydu:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ (22) إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (23)

"bu künde(saadetmenlerning) yüzliri nurluq bolidu. (ular) perwerdigarigha qarap turidu" (süre qiyamet 22-, 23-ayetler) "heqiqeten ular bu künde perwerdigarini körüshtin meni qilin'ghan". Mufessirler qaf sürisidiki "jennette ulargha xalighan nersiler bar we bizning huzurimizda (ulargha) ziyade(németler) bar" (35-ayet) digen ayitidiki ziyade német del allahning mubarek jamalini körüsh sheripige nail bolushni körsitidu. Bu shundaq lezzetlikki jennet ehli bu chaghda bashqa jimi németlerni untuydu dep sherhileydu. Jerir ibni abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, biz peyghember eleyhissalamning yénida iduq. Peyghember eleyhissalam 14 künlük tolun aygha qarap mundaq dédi: "siler xuddi mushu ayni héchqandaq tosalghusiz körgendek, perwerdigaringlarni ochuq-ashkara körisiler" (imam buxari we muslim riwayet qilghan). Imam malik bu heqte mundaq dégen: "allah taala baqi bolghanliqi üchün, bu dunyada kishilerning fani közliri bilen baqini körgili bolmaydu. Axirette bolsa, jennitilerge baqi közler bérilgenliki üchün mushu köz bilen allah taalani körgili bolidu". Suheyb reziyellahu enhudin riwayet qilinduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "jennet ehli jennetke kirse, allah taala silerge méning birer nersini ziyade qilip bérishimni xalamsiler" deydu. Ular: yüzimizni yoruq qilmidingmu, dozaxtin qutquzup jennetke kirgüzmidingmu, biz yene nimini telep qilattuq, deydu. Allah taala öz jamalidin perdini kötüriwétidu. Ulargha öz perwerdigarigha musherref bolushtinmu söyümlükrek nerse bolmaydu". (imam muslim riwayet qilghan)

mana bu insan hayatining güzel yéshimi, emma bu hemme ishlirida allahning raziliqini izdigen, dozaxni körmey turup azabidin qorqqan, jennetni körmey turup qiziqqan ademgila nisip bolidighan yaxshi xatime.

Allah taallahning bendige bergen németliri nurghun, ten-saqliq, mal-mülük, bala-chaqa, méhri-muhebbet, shan-shöhret...... Emma bularning ichidiki eng chong német allahning hidayiti, chünki shu hidayet bilen insan menggülük jennetning ishkini qéqishqa nail bolidu. Shu hidayet insanni rahet-paraghetlik yéngiche hayatqa ulashturidu, mana bu heqiqiy bexttur. Chin ixlasi bilen allahqa yüzlinip, jeynimazgha olturghan mömin, perwerdigaridin insan qelbidiki tenha

boshluqlarni toldurulaydighan iman tileydu. U saghlamliq, bayliq, köp perzent, dunya hajetliridin ilgiri perwerdigaridin teqwaliq we allah raziliqini soraydu. Uninggha ayanki:

مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُواْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (96)

"(i insanlar) silerning ilkinglardiki nersiler tügeydu, allahning dergahidiki nersiler tügimestur" (süre nehil 96-ayet.) digendek bolidu.

Xatime

ölüm wehmisi qelbimizge saye tashlighanda biz shundaq deymiz: ölüm pütünley yoqilishmu? Ejiba insan we uning hayatliq hékayisi mushu dunyadila axirlishamdu? Yaxshilar ejrige layiq mukapatqa érishelmigen, mezlumlar entini alalmighan, yamanlar jazasini tartmay, eksiche xatirjem yashap ötken halette hayatning ayaghlishishi eqilge sighamdu? Yaki allah quran kerimde kuffarlar tilidin éytqan:

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ (37)

"bizning mushu dunyadiki hayatimizdin bashqa hayat yoqtur. Biz ölimiz we tirilimiz (yeni bir tereptin ölüp qayta tirilimiz)" (süre muimninun 37-ayet) dégendek bolamdu? Hayatliq karwini dawam qilmaqta, emma uning nihayiti bar, u haman axirqi béketke kélip toxtaydu. Hawada, suda, quyashta, herbir yapraqta.... Allah taalaning kamali qudriti eks étidu. Kainatning herbir zerrichisidimu yaratquchining büyük möjizisi körünüp turidu. Oyghaq qelbler buningdin chongqur sükütke patidu. Peqet heqni körüshtin dili perdilen'gen eng sheqi bendila gheplet bilen azghunluqta yüridu.

Jennet bilen duzax her ikkilisi menggülük bolup, bolarning axirlishidighan chéki yoqtur. Jennet bilen duzaxta ölüm yoqtur. Jennetke kirgenler uningda menggülük qalidu. Duzaxqa kirgen kapirlar we munapiqlarmu duzaxta menggülük qalidu. Emma musulmanlardin bolghan asiy - gunahkarlar duzaxta gunahlirigha tégishlik azablinip bolghandin kéyin, ularning imanliri sewebidin ular duzaxtin chiqirilip jennetke kirgüzülidu. Bu allahning pezli we peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning shapaiti bilen bolidu. Allah bu heqte mundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُوْلَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ (6) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُوْلَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (7) جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ (8)]

"ehli kitabtin we mushriklerdin kapir bolghanlar heqiqeten duzaxqa kiridu. Duzaxta menggü qalidu. Ene shular mexluqatning yaminidur. Iman éytqan we yaxshi emellerni qilghanlar - ene shular mexluqatning yaxshisidur. Ulargha perwerdigarining dergahida bérilidighan mukapat (ularning) turar jayi bolghan, astidin östengler éqip turidighan jennetlerdurki, ular jennetlerde menggü qalidu. Allah ulardin razi bolidu. Ularmu allahtin memnun bolidu, buninggha perwerdigaridin qorqqan adem érshidu" [beyyine sürisi 6 - 8 - ayetler]. Jennet we duzaxning menggü ikenliki toghrsida allah mundaq deydu:

[خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاء رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ (107)

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُواْ فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاء رَبُّكَ عَطَاء غَيْرَ مَجْذُوذٍ (108)]

"betbextlerge kelsek, ular duzaxqa kiridu, ular duzaxta (éshek hangrighandek) towlap nale - peryad chékidu. (duzaxning) asman - zémini yoqalmayla tursa ular (yeni betbextler) duzaxta perwerdigaring xalighan zaman'ghiche dawamliq turiwéridu. Perwerdigaring elwette, xalighinini qilghuchidur. Saadetmenlerge kelsek, ular jennetke kiridu. (jennetning) asman - zémini yoqalmayla tursa, ular jennette perwerdigaring xalighan zaman'ghiche dawamliq turiwéridu. (bu ulargha qilin'ghan) üzülüp qalmaydighan inamdur" [hud sürisi 107 - 108 - ayetler].



üchinchi bölüm. Taharetning bayani

birinchi bap. Taharet oqumi, peziliti we pakizlighuchi nersiler

pakizliq oqumi

taharet dégen söz, mena jehettin nijasetke oxshash maddiy meynetchiliktin, eyiplerge we gunahlargha oxshash meniwiy meynetchiliktin pakizlinish, dégenlik bolidu. Taharet dégen söz istilah jehettin, taharetsizliktin yaki nijasetlerdin pakizlinish, dégenlik bolidu. Nijasetler bolsa, kichik teret, chong teret we qan'gha oxshash sheret nijis, dep bayan qilghan nersilerdur.

Pakizliq uqumi keng menada ikki türlük bolidu : biri, tashqi pakizliq, yene biri, ichki pakizliq. Tashqi pakizliq déginimiz bedenning, kiyimning, yémek ichmekning we namaz oquydighan jayning paskiniliq we kirladin pakiz bolishi démektur. Ichki pakizliq déginimiz nepsning we qelbning yaman gherez we nachar exlaqlardin pak bolishi démektur. Islam dini musulmanlarni her ikki pakizliqqa buyruydu. Islam dinining pakliqqa we pakizliqqa ehmiyet bérip, musulmanlarni taziliqqa we pakizliqqa buyrushida, insanning ten saqliqigha we rohigha intayin paydiliq bolghan nurghunlighan aliy meqsetler ghaye qilin'ghan. Su bilen paklinish bedendiki yéqimsiz hidlarni yoqitidu. Paaliyetchanliqni ashuridu. Ibadet we dunyaliq ishlar üchün insanning himmitini, joshqunliqini yéngilaydu. Shunga islam dini musulmanlarni pakliqqa buyrup, ulargha taziliqni, pakizliqni perz qildi we köpligen ibadetler üchün pakliqni shert qildi. Insanning tashqi ezalirining pakiz bolghinining sirtida, uning qelbi bilen nepsidin ibaret ichki dunyasiningmu özini chong tutush, körelmeslik, düshmenlik, öchlük we bashqa selbiy exlaqlardin pak pakiz bolghan halda, bir pütün pakliq ichide, allah taalaning hozurigha yüzlinishi arqiliq allah taalaning némitige we rhemitige érishishi üchün islam dini musulmanlarni ichki we tashqi pakliqlar gha emr qilghan.

Pakizliqning islamdiki orni

islam dini, pakliq we pakizliq üstige qurulghan bir din bolup, insanlar özlirining dunya we axiretlik ishlirida pakizliqqa qattiq ihtiyajliq bolghanliqi üchün musulmanlar 6- esirdiki chaghlardin biri taziliqqa eng zor derijide ehmiyet bérip kelgen xelqtur. Chünki meniwiy kirlardin tazilinish imanning telebliridin biri bolghinidek, bezi ibadetlerni orunlashning aldinqi sherti pakizliqtur. Pakizliq töwendikidek ehmiyetke ige.

1.taharet namazning achquchidur.

865/1545 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: taharet namazning achquchi bolup, namazgha kirish üchün alle ekber, namazdin chiqish üchün essalamu eleykum werehmetullah déyilidu. Perz we uningdin bashqa namazlarda süre fatihe we yene bir sürini oqumighan kishining namizi ada bolmaydu. (tirmizi: 238)

2.pakizliq imanning yirimidur.

183/343 - ebumalik hars ibni asim esheri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pakizliq

imanning yérimidur. Alleqa hemdi éytish (yeni elhemdulilla déyish) taraza mizanni toshquzidu. Alleni pak dep bilish we uninggha hemdi éytish (yeni subhanallahi welhemdulillahi déyish) asman zéminning arisini (sawabqa) toshquzidu. Namaz insan'gha nur béghishlaydu. Sediqe bérish kishining imanining pakiti, sewr qilish (külpetlerde) nurluq chiraqtur, quran séning paydanggha yaki ziyininggha delildur. Hemme adem ettigen qopup waqtini bir ishqa ishlitidu, u ya (yaxshi ish qilish arqiliq) özini halakettin qutquzidu yaki (yaman ish qilish arqiliq) özini halak qilidu. (muslim: 223)

hékmetlik sözlerning béride bolsa mundaq déyilidu:”pakiziliq imandindur“ pakizliq namazgha turushning aldinqi sherti.

3.pakizliq bir insanning saghlam tebetlik, yaxshi xisletlik we medeniyetlik ikenlikining nishanisidur.

272/507 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: insanning yaritilishidin tartipla sünnet hésablinidighan on türlük ishi bar. Ular: burutni qisqartish, saqal qoyush, chishni miswak bilen tazilash, burunni su bilen chayqash, tirnaqlarni élish, put - qolning barmaq arilirini yuyush, qoltuq tükini yulush, ewret tükini chüshürüsh, suda istinja qilish qatarliqlar. Museb (rawi): oninchisi ésimdin chiqip qaptu. Éghizni su bilen chayqash bolsa kérek, dédi. (muslim: 261)

4. Pakizliq bendini allah taalaning dost tutushigha we razi bolushigha irishtüridu. Allah taala mundaq deydu:

[وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىَ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (222)]

(i muhemmed!) ular sendin heyz toghruluq (yeni heyzdar ayal bilen jinsiy alaqe qilishning durusluqi yaki durus emesliki toghruluq) soraydu. Éytqinki, "heyz ziyanliqtur (yeni heyz mezgilide jinsiy alaqe qilish er - xotun her ikkisige ziyanliqtur), heyz mezgilide ayalinglardin néri turunglar, (heyzdin) pak bolghuche ulargha yéqinchiliq qilmanglar, pak bolghanda, ulargha allah buyrughan jaydin yéqinchiliq qilinglar". ALLAH heqiqeten tewbe qilghuchilarni dost tutidu. (haramdin we nijasettin) pak bolghuchilarni heqiqeten dost tutidu [süre beqer 222- ayet].

[لاَ تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ (108)]

u mesjidte menggü namaz oqumighin, birinchi künidin tartipla teqwa asasigha qurulghan mesjid heqiqeten séning namaz oqushunggha eng layiqtur , uningda (gunahlardin) pak bolushni söyidighan kishiler bar, allah (ichki we tashqi jehettin) pak bolghuchilarni dost tutidu [süre tewbe 108- ayet].

5.pakizliq bendining qebre azabidin qutulushigha sewep bolidu.

258/472 - ebu umame reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: süydüktin éhtiyat qilinglar, chünki qebride bendidin aldi bilen shuning hésabi élinidu. (elkebir 7605:)

1549/2644 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki qebrining yinidin ötüp kétiwitip: bu ikkisi qebride azabliniwatidu. Emma chong gunah tüpeylidin emes, bularning birsi

suxenchilik qilatti, yene birsi süydükige diqqet qilmaytti dédi we höl shaxtin birni élip ikki parche qilip, her birini birdin qebrige sanjip qoydi, andin: bu ikkisining azabi mushu shax qurup ketkiche bolsimu yéniklishi mumkin dédi. (buxari: 1378)

6.taharet qiyamet küni yüzining nurluq qopushigha sewep bolidu.

320/606 - nueym ibni abdullah mujmirdin mundaq riwayet qilinidu: men ebu hureyre reziyellahu enhuning taharet éliwatqanliqini kördüm. U taharetni kamil aldi, aldi bilen yüzini yudi, andin ong sol bilikini jeynikidin ötküzüp yughandin kéyin, béshigha mes'hi qildi, andin ong sol putinimu pachiqigha qeder yuyup bolup: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mushundaq taharet alghanliqini körgenidim we: siler ümmitimning ichidin qiyamet küni taharetni kamil alghanliqi üchün chirayliri, put qolliri nurlan'ghan halda chaqirilidighan kishiler siler. Kimki özidiki nurni kingeytelise kingeytsun dégenlikini anglighan idim, dédi. (muslim: 246)

taharetning peziliti

1.taharet insanni gunahlardin paklaydu.

274/509 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: muimin musulman taharet élip yüzini yughanda, ikki közi bilen qarap qilghan gunahining hemmisi uning yüzidin su bilen yaki suning axirqi tamchisi bilen chiqip kétidu. Ikki qolini yughanda, ikki qoli bilen sadir bolghan gunahning hemmisi su bilen yaki suning axirqi tamchisi bilen chiqip kétidu. Ikki putini yughanda, uning bilen (yaman ish terepke mingish arqiliq ötküzülgen) gunahlarning hemmisi su bilen yaki suning axirqi tamchisi bilen chiqip kétidu. Shundaq qilip, u kishi taharetni élip bolghuche, hemme gunahliridin pak - pakiz bolup kétidu. (muslim: 244)

276/513 - osman ibni effan reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil alsa, uning tirnaqlirining astidin tartip pütün wujudida gunah qalmaydu. (muslim: 245)

277/514 - yene bir riwayette kélishiche, osman ibni effan reziyellahu enhu taharet élip bolghandin kéyin mundaq dédi: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mushundaq taharet alghanliqini körgen idim we: kimki mushundaq taharet alsa, uning ilgiriki gunahliri kechürüm qilinidu, oqughan namizi we mesjid yolida basqan qedemliri uning üchün (derijisini ashuridighan) neple emel qatarida bolidu dégenlikini anglighanidim. (muslim: 229)

278/516 - abdullah ibni sunabihi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: muimin bende taharet élish üchün aghzini chayqighanda, éghiz gunahliri uningdin chiqip kétidu, burnigha su alghanda burni seweblik ötküzülgen gunahlar uningdin chiqip kétidu. Yüzini yughanda yüzining gunahliri taki kirpiklirining astidiki gunahlarghiche qalmay chiqip kétidu, ikki qolini yughanda, qol arqiliq sadir bolghan gunahlar taki tirnaqlirining tégidiki gunahlarghiche qalmay chiqip kétidu. Béshigha mes'hi tartqanda, bash arqiliq sadir bolghan gunahlar bashtin tartip taki ikki quliqidiki gunahlarghiche qalmay chiqip kétidu. Ikki putini yughanda, putining gunahliri ikki putidin bashlap, taki tirnaq astiliridiki gunahlarghiche qalmay chiqip kétidu. Andin oqughan namizi we mesjid yolida basqan qedemliri uning üchün (derijisini ashuridighan) neple emel qatarida bolidu. (nesai: 103)

2. Kamil élin'ghan taharet insan'gha jennetni wajip qilidu.

275/510 - uqbe ibni amir reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: biz tögilirimizni nöwet bilen baqattuq, bir küni béqish nöwiti manga kelgenidi. Men kechqurun tögilerni yaylaqqa apiriwétip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kelsem, u öre turghan péti kishilerge hedis sözlep bériwétiptu, men uning sözidin töwendiki gepni anglidim: taharetni kamil élip bolghandin kéyin, ornidin turup, pütün wujudi bilen bérilgen halette ikki reket namaz oquydighan musulman bolidiken, jennet uninggha wajip bolidu. Men: bu némidégen saxawetlik söz ! Déwidim. Aldimda turghan bireylen: buning aldidikisi buningdinmu saxawetlik idi, dédi. Shappide qarisam, ömer iken. U mundaq dédi: men séning bayatin kelgenlikingni körgen idim, peyghember eleyhissalam sen kélishtin burun bizge mundaq dédi: kimki taharetni kamil élip bolghandin kéyin: ”bir alletin bashqa ibadet qilishqa layiq mebud yoq, muhemmed sellellahu eleyhi wesellem alle taalaning bendisi we elchisi dep guwahliq bérimen“ deydiken, uninggha jennetning sekkiz derwazisining hemmisi daghdam échip bérilidu, u qaysini xalisa, jennetke shuningdin kiridu. (muslim: 234)

3. Taharetni kamil ilip oqughan namaz uning üchün katta ejir bolidu.

279/522 - ebu umame reziyellahu enhuning yene bir riwayitide mundaq déyilgen: bir adem uningdin: ey ebu umame! Manga éytqinki, eger ashundaq taharet alghan bir kishi ornidin turup perz namaz oqusa, uning oqughan namizi (u adem üchün) neple bolamdu? Dep sorighanidi, ebu umame mundaq jawab berdi: yaq, peqet peyghember sellellahu eleyhi wesellem üchünla neple bolidu. Emma u kishining namizi uning üchün qandaqmu neple bolsun! Halbuki, u xataliq we gunahlarning ichide chépip yüridighan tursa?! Uning namizi uning üchün peqet pezilet we ejir bolidu. (ehmed: 21692)

pakizlighuchi nersiler

birinchi, su

su bolsa, taharetsizliktin we meynetchiliktin pakizlinish üchün eng muhim bolghan we eng köp ishlitilidighan maddidur. Allah taala pakizlashning eng mohim amili bolghan sudin ibaret nimitini bergenlikini bayan qilip mundaq deydu:

[إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّن السَّمَاء مَاء لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الأَقْدَامَ (11)]

öz waqtida allah tinchlandurush yüzisidin silerge uyqu béghishlidi; (taharet élip, ghusli qilip) pak bolushunglar üchün, silerdin sheytanning weswesisini ketküzüsh üchün, (allahning yardimige ishench qilip) könglünglarning toq turushi üchün, qediminglarning (qumgha pétip ketmey) mezmut turushi üchün, allah silerge buluttin yamghur yaghdurup berdi [süre enfal 11- ayet].

Su üch türlük bolidu : 1. Pakiz hem bashqisini pakizlaydighan su. Bu pakiz hem pakizlighuchi su depmu atilidu. Bu, yamghur we déngiz süyige oxshash héchbir nerse arilashshmighan we özining eslidiki süpiti bilen qalghan sudur.

184/344 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir adem peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i resulullah! Biz kémige chiqip seper qilimiz, yénimizda azghine su éliwalimiz. Eger u suda taharet alsaq, ussuz qalimiz. Shunga déngiz süyide taharet alsaq bolamdu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: déngiz süyi paktur, uningda ölgen janliqlarmu halaldur, dédi. (nesai: 59)

taharet élish yaki ghusli qilish arqiliq paklinishqa we kiyimlerni yuyup

paklashqa, shundaqla ichishke bolidighan sular töwendiki yette xil sudur:

1) yamghursüyi 2) déngiz, derya, ériq, östeng suliri
3) quduq süyi 4) bulaq süyi
5) qar we muzdin érigen su 6) köl süyi
7) turubidin kelgen su.

Yuqarqi yette xil suning renggi yaki temi yaki puriqi özgermigen bolush sherti bilen, bu sularni pütün taziliqlar we ichish üchün qollinishqa bolidu. Eger suning temi yaki renggi yaki hidi özining eslidiki tebiitidin özgergen bolsa, bu waqitta uni ishlitishke bolmaydu.

2. Pak emma taharhtsizliktin pakizliyalmaydighan su. Bu xildiki sular bilen taharet alghili bolmaydu. Lékin meynet we nijasetlerni yughili bolidu. Bu suni ichish we uning bilen xémir yughurush mekruhtur. Bu su bolsa, kichik taharet yaki chong taharet élish üchün bir qitim ishlitilgen sudur.

3. Türdiki su, paskina sudur.

Su eslide pakiz yaritilghan bir nerse bolghanliqi üchün, uning paskina bolghanliqigha höküm qilish üchün keskin delil lazimdur. Bir adem munchidek bir yerge kirgen, u yerde azraq suning barliqini körgen we u sugha birer nijasetning chüshkenlikini guman qilghan bolsimu lékin jezmileshtirelmigen bolsa, u su bilen taharet alghili we yuyun'ghili bolidu. U sugha birer nijasetning chüshkenlikige bolghan guman u suda taharet élishni yaki yuyunushni cheklep qoymaydu. Chünki, u su eslide chuqum pakiz sudur. Bu chuqumluq özige oxshash bir choqumluq bilen kötirilip kétidu.

190/353 - yehya ibni abdurrahman ibni hatibning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: ömer ibni xettab reziyellahu enhu bir karwan bilen seperge chiqti. Bu karwanda emr ibni asmu bar idi. Ular bir kölning boyigha yétip kelgende, emr ibni as: i kölning igisi! Bu köldin yirtquch haywanlar su ichemdu? Dep soridi. Hezriti ömer: i köl igisi ! Bu soalgha jawab bérishning hajiti yoq. Chünki biz adette yirtquch haywanlardin ashqan suni ishlitimiz, ularmu bizdin ashqan suni ichidu, dédi. (malik: 45)

buninggha asasen bir suning paskina bolghanliqigha, uninggha nijasetning chüshkenliki éniq bolghandin kéyin höküm qilinidu. Eger su jiq bolghan, u suda nijasetning renggi yaki temi yaki puruqigha oxshash nijasetning eserlirining biri körilgendin kéyin u su paskina dep höküm qilinidu. Eger su az bolghan, u sugha birer nijaset chüshishi bilenla suda u nijasetning héchqandaq eseri körilmisimu u su paskina hésaplinidu.

Su miqdarining az yaki köpliki mundaq ölchinidu : töt bürjeklik bir kölning chungqurliqi 46 santimétirdin, töt teripining her bir teripining uzunliqi az dégende 4 métir, 6 santimétirdin kelmise yaki köl yumilaq bolup, etrapining omumiy aylanmisi 24 métir, 24 santimétirdin kem bolsa, mundaq su " miqdari az su " déyilidu. Bundaq miqdari az sugha chüshken nijasetning esiri körülsun yaki körülmisun, u paskina sudur.

Ikkinchi, tupraq.

Islam dini su yoq yaki uni ishletse ziyan qilidighan yaki késel bolghanliqi üchün suni ishlitelmeydighan sewebler bilen suni ishlitish qiyin bolup qalghan chaghlarda, taharetsizliktin tupa bilen paklinishni yolgha qoydi. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى حَتَّىَ تَعْلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلاَ جُنُبًا إِلاَّ عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىَ تَغْتَسِلُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مِّنكُم مِّن الْغَآئِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا (43)]

i möminler! Siler mest bolsanglar, néme dewatqininglarni bilgininglarghiche, junup bolsanglar, - yol üstide bolghanlar (buningdin) mustesna, - ghusli qilmighuche namazgha yéqinlashmanglar, eger késel (yeni késelge su ziyan qilidighan bolsa) yaki seper üstide bolsanglar, yaki hajet qilsanglar, yaki ayallar bilen munasiwet ötküzsenglar, (mushundaq ehwal astida) su tapalmisanglar, pak tupraqni yüzünglargha, qolunglargha sürtüp teyemmum qilinglar, allah heqiqeten epu qilghuchidur, meghpiret qilghuchidur (yeni allah bendilirige herej bolmasliqi üchün ibadetni asanlashturup bergüchidur) [süre nisa 43- ayet].

Tupa bilen pakizlinish heqiqiy pakizlinish emes, hökmen pakizlinishtur. Shuning üchün, islam dini teyemmumni, taki teyemmum qilishni lazim qilidighan sewebler tügigen'ge qeder waqitliq we hökmen taharet dep qaridi. Eger teyemmum qilishni lazim qilidighan sewebler tügise, teyemmum qilghan adem ilgiriki taretsizliki bilen tebiiyla taharetsiz halitige qaytidu. Hetta uqumaqchi bolghan namizini taharet almighiche, eger ilgiriki taharetsizliki chong taharetsiz bolghan bolsa yuyunmighiche oquyalmaydu.

Üchinchi, uwlash.

Meniy yuqup qalghan kiyim - kichekler meniy qurup bolghandin kéyin uni uwlash bilen pakiz bolidu. Buning delil - pakiti töwendiki hedis.

211/393 - elqeme we eswed ikkisidin mundaq riwayet qilinidu: bir kishi aishe reziyellahu enhaningkide méhman bolup qonup qaldi. Etisi etigende, u kiyimini yuyuwatatti. Aishe reziyellahu enha mundaq dédi: eger (ihtilam bolup qalghan teqdirde meniy) tegken yerni éniq körseng, peqet shu orunnila yuysang bolidu. Eger körmiseng, shuning chörisige su sepseng kupaye. Resulullahning kiyimidiki qurup qalghan meniyni qattiq uwuliwétettim. Andin u, shu kiyim bilen namaz oquytti. (muslim: 288)

emma meniy höl bolsa, u uwulash bilen pak bolmaydu. Uni yuyush lazimdur. Höl meniyni yuyushning lazimliqining delil pakitliri:

210/391 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: men resulullah sellellahu eleyhi wesellemning kiyimige tégip qalghan meniyni yuyattim, kiyimde su (bilen yuyghandin kéyinki meniyning) iznasi körinip tursimu, peyghember sellellahu eleyhi wesellem (u kiyim bilen) namazgha chiqiwéretti. (buxari: 229)

eger meniy ademning tinige yuqup qalsa, meniyni tendin uwluwitish bilen ten pak bolmaydu. Chünki, meniy yuqup qalghan kiyimni uwluwitish bilen u kiyimning pak bolushi qiyasqa paktur. Shuning üchün uninggha bashqisi qiyas qilinmaydu. Chünki, tenning qizziqliqi meniyning höllikini özige tartidu. Kéyin ademning terlishi bilen tendiki meniy ayaligha yuqidu hemde uwulash bilen ten sumurwalghan we ten'ge yuqup qalghan meniyning hemmisi chiqip ketmeydu.

Eger kichik teret qilip bolghandin kéyin teret yolini téxi su bilen tazilap bolghiche meniy chiqqan bolsa, bu meniy süydük bilen ariliship qalghanliqi üchün uwuluwétish bilenla pak bolmaydu. Chünki, süydük uwluwitish bilen pak bolmaydu. Emma meniy étilipla chiqqan yaki süydük aldi teret yolining béshida turup qalmay chüshüp ketkendin kéyin meniy chiqqan bolsa, bu halette meniy

süydükke ariliship qalmighanliqi üchün meniy uwluwitish bilen pakizlinidu.

Tötinchi, sürtüsh.

Eynek, qélich, siliq tash, eynekler, pichaq we maylan'ghan qachigha oxshash séziqchi yoq qattiq siliq jisimlerge höl yaki quruq nijaset yuqup qalghan, andin uni taki uningdiki nijasetning esiri yoqalghiche topigha sürtken bolsa, u nerse pakiz bolidu. Chünki, nijaset u nersining ichige kirip kételmeydu. Siliq yüzige yuqqan nijaset bolsa topigha sürtüsh bilen chiqip kétidu. Chünki, sahabilarning qélichlar bilen kapirlarni öltürüp andin qélichlarni yumastin topigha sürtiwétip qélichlarni yanlirigha ésip turup namaz oqughanliqi riwayet qilindi. Eger nijaset datlap qalghan bir nersige yuqup qalghan bolsa, u nerse topigha sürtüsh bilen pak bolmaydu. Chünki, nijaset datlarning ichigimu kirip kétidu, uni yuyush lazimdur.

Beshinchi, qurutush.

Qurutush, peqet paskina tupraqni pakizlaydighanla quraldur. Eger paskina tupraq qurusa we uningda nijasetning héchqandaq esiri körilmise, u tupraq pakiz bolghan hésaplinidu. Derex, ot-chöp, shéghil tash we qumgha oxshash zémin tipidin hésaplinidighan we uningdin ajrimay turidighan nersilerning hökmi, tupraqning hökmige oxshashtur. Emma zémin'gha sélin'ghan bora, kigiz-kichek we rextke oxshash zémin tipidin hésaplanmaydighan we uningdin ajrap turidighan nersiler bolsa, qurutush bilen pakizlanmaydu.

Altinchi, paskina nersining bashqa nersige özgirip kitishi.

Bir nersining bashqa nersige özgirishi uning paskiniliq süpetlirini we mahiyitini almashturidu. Axirida u nerse paskiniliq halitidin pakizliq halitige kélidu. Bir nersining bashqa bir nersige özgirishi bilen u nersige baghlinishliq bolghan süpetlerningmu özgiridighanliqigha asasen, paskina nersining küli pakizdur. Ölüp qalghan qoyning méyigha oxshash nijis maydin yasalghan supun pakizdur. Bir nijaset nerse quduqning astigha chüküp u yerde laygha aylansa, pakiz bolidu.

Yettinchi, ashlash.

Térining purap we buzulup qélishining aldini alidighan her qandaq ish ashlash dep atilidu. Ashlash ikki qisimgha bölinidu. 1) heqiqiy ashlash. Bu ashlash dup derixi, shap, tuz we shuninggha oxshash tire ashlash üchün teyyarlan'ghan pakiz maddilar bilen bolidu.2) hökmen ashlash. Bu ashlash bolsa, tirini topigha tashlap qurutush yaki aptapqa yéyip qurutush , yaki ésip qoyup shamal bilen qurutush arqiliq tirining purishining we buzulishining aldini élish bilen bolidu.

231/422 - abdullah ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: ölüp qalghan malning térisi ashlansa, pak bolidu dégenlikini anglidim. (muslim: 366)

Ikkinchi bap. Taharetning türliri

taharet yeni adettiki pakizlinish, biri paskina nersilerdin pakizlinish, yene birisi taharetsizliktin pakizlinishtin ibaret ikki qisimgha bölinidu.

Paskina nersilerdin pakizlinish

paskina nersilerdin pakizlinish bolsa, kiyim-kichek, ten we olturidighan yerlerdiki paskina nersilerdin pakizlinishtin ibarettur. Nijasetke ait hemme nerse paskina nerse hésaplinidu. Nijasetning türlirige kiridighan nersiler köptur. Töwendikiliri uning türliridindur.

1. insandin chiqqan kichik chong teret, meniy, meziy, wediyler, heyz, nifas we normalsiz heyz qanliri yeni istihaze qanliri, jarahetlerdin aqqan qan,

yiring we éghiz toshqudek kelgen qosuqlardur.

2. barliq haywanlardin chiqqan süydük, tézek we qanalar paskinidur. Chünki, u nersilerde paskiniliqning menisi bardur. U bolsimu u nersilerning meynet bolghanliqidur we sésiq puraqliq nersige aylinidighanliqidur.

3. toxu we ördekke oxshash ucharliqlarning mayaqlirimu paskina nersilerdindur. Bularning mayaqlirining paskina nersilerdin bolushining sewebi, u mayaqlarning meynet bolghanliqi we sésiq puraqliq nersige aylinidighanli üchündur.

4. haraqmu nijis nersilerning qataridindur. Haraqning nijis ékenlikining delil-pakitliri töwe ndikilerdur.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (90)]

i möminler! Haraq ichish, qimar oynash, butlar (yeni choqunush üchün tiklen'gen tashlar) gha choqunush, pal oqliri bilen pal sélish sheytanning ishi, paskina qiliqlardur, bextke érishishinglar üchün sheytanning ishidin yiraq bolunglar [süre maide 90- ayet].

3391/5667 - ebu seilebe xusheniy reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge: bizning qoshnilirimiz ehli kitab (yehudiy we xristianlar)dur, ular qazanlirida choshqa göshi pishuridu, qachilirida haraq ichidu (ularning qazan - qumuchlirini ishletsek bolamdu), dégenidim, peyghember eleyhissalam: uningdin bashqa qazan - qomuch tapalisanglar ishletmenglar ! Tapalmisanglar su bilen yuyuwétip ishletsenglar bolidu, dep jawab berdi. (ebu dawud: 3839)

kechürwétilidighan paskina nersiler

asanlashturush we tesleshturmeslik üchün köz bilen körgili bolmaydighan derijidiki yingnining uchichilik kiyimge yaki ten'ge, yaki yerge chachirap ketken süydükke oxshash saqlinish qiyin yaki pakizlash tes bolghan az nijasetler kechiriliwétilidu. Buninggha oxshash paskina nersiler ulardin saqlinish qiyin bolghanliqi üchün tazilimisimu kechürülüp kétidu. Alimalar kechürülüp kétidighan nijis nersilerge ölchem qoyup, "eger nijis chong teretke oxshash qoyuq nerse bolsa, bir tenggining éghirliqi miqdarda bolghan nijis nerse kechürülüp kétidu. Kichik teretke oxshash suyuq nerse bolsa, bir tenggining kengliki miqdarda bolghan nijis nerse kechürülüp kétidu" dédi.

Istinja

istinja qilishmu bedenni pakizelashning ichige kiridu. Istinja qilish dégen hajitini ada qilip bolghandin kéyin aldi teret yolidiki yaki arqa teret yolidiki paskina nersilerni tazilash dégen bolidu. Kichik we chong teret qilghan adem taharet almaqchi bolghinida, yuqirida körsitilgen boyiche istinja qilishi sherttur. Emma uxlighanliq yaki yel chiqarghanliq tüpeyli tahariti sun'ghan kishi üchün istinja qilish lazim emeslikide pütün fiqhishunas alimlar birdek ittipaqtur. Chünki istinja peqet ikki teret orginidin chiqqan paskiniliqlarni paklash üchünla buyrulghan.

Istinja qilishning hökmi

1)istinja qilishning hökmi küchlük sünnettur. Arqa teret yolidin chiqqan nerse u yerning etrapidin halqip bashqa yerge yuqup barmighan yaki u yerning etrapidin halqip bashqa yerge yuqup barghandimu nahayiti azraq yuqup barghan

bolsa, bu halette teretni su bilen tazilash küchlük sünnet bolidu. Emma arqa teret yolidin chiqqan nerse u yerning etrapidin halqip bashqa yerge xili obdan yuqup barghan bolsa, bu halette teretni su bilen tazilash we teretni tazilash perz bolidu.

2) bir adem kisel sewebi bilen teretni tazilashqa qadir bolalmighan , u ademning yénida uyatliq yérini aldida ichish bolmaydighan bashqa bir kishi bolghan, bu kishi kisel ademning teritini tazilimaqchi bolghanda , uning uyatliq yérige qarashqa mejbur bolup qalidighan we u yerni tosup turghili bir nerse tapalmighan bolsa , kisel adem teritini tazilimisimu bolidu.

3) arqa teret yolidin chiqqan nerse u yerdiki bir tenggidek miqdardiki yerdin halqip, bashqa yerge xili obdan yuqup bergen bolsa bu halette u kisel adem uyatliq yirini kishilerning aldida achmastin küchining yitishiche tashtek bir nersini ishlitish bilen u yerdiki paskina nersini azlitishqa tirishidu we uningdin kiyin namaz oqusa bolidu.

4) yel yüriship ketkendin kéyin yaki uxlap qopqandin kéyin eger kichik yaki chong teret qilmighan bolsa, taharet almaqchi bolghanda aldi teret we arqa teret yollirini su bilen yuyus lazim emestur. Kim bu halette u yerlirini su bilen yusa, u dinda yolgha qoyulmighan bir ishni qilghan hésaplinidu.

264/486 - abdullah ibni ebu qetade reziyellahu enhu dadisidin riwayet qiliduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: teret qilghan chéghinglarda ong qol bilen zekiringlarni tutmanglar, istinjada ong qolni ishletmenglar, qachanglardiki yémek ichmekke püwlimenglar! (buxari: 154)

263/484 - selman farisi reziyellahu enhuning éytip bérishiche birsi uningdin: peyghembiringlar silerge teret qilishtin tartip hemme ishni ögetti, shundaqmu? Dep sorighan, selman uninggha: hee, u bizni chong we kichik teret qilghanda qiblige aldimizni qilish, ong qol bilen istinja qilish, istinjada üchtin az tash ishlitish, ustixan bilen istinja qilish qatarliq ishlardin cheklidi, dep jawab bergen. (muslim: 262)

teretni tazilashta ishlitilidighan nersiler

istinja qilishta ishlitidighan maddilarning eng yaxshisi sudur. Sudin yaxshi paklaydighan madda yoqtur. Su bilen istinja qilishqa imkaniyet bolmighanda, chalma, tash, rext parchisi, qeghez we amalsiz qalghanda yaghach we otun qatarliq maddilarning qaysibiri bilen istinja qilishqa bolidu. Istinja qilishta ewret jaylarni kishilerge körsitishke bolmaydu. Chünki mundaq qilish haramdur.

Istinja qilghanda kirpish, kömür, tömür, eynek, hak, insan yaki haywanlar yeydighan taam qatarliqlarning qaysi birini istinja qilishta ishlitishke bolmaydu.

1)höllükni sümiridighan we u yerdiki paskina nersilerni tazilaydighan yaki u yerdiki paskina nersilerni azaytidighan we u yerni qurutidighan herqandaq pak nerse bilen teretni tazilashqa bolidu.

2)tash yaki lata, yaki üstige bir nerse yézilmighan qattiqraq qeghez, yaki sugha oxshash qimmetsiz nersilerni ishlitish yaxshidur. Ereb herpi bilen yézilghan kitab, jurnal we gézitlerning waraqlirini istinjada qollinishqa bolmaydu. Emma ereb herpi bilen emes, belki latin, rus, xitay we bashqa herpler bilen yézilghan, diniy bolmighan kitab, jurnal we gézitlerni istinjada qollinishqa bolidu. Teretni ewwel tash bilen andin su bilen tazilash eng yaxshidur. Uningdin qalsa su bilen tazilash yaxshidur. Uningdin qalsa tashtek nersiler bilen tazilash yaxshidur. Gerche arillirida yaxshiliq derijide perq bolsimu, lékin u nersilerning qaysi biri

bilen teret tazilansa, sunnet ada bolghan bolidu. Söngek, tamaq we tézeklerni teretni tazilash üchün ishlitishke bolmaydu.

270/503 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: resulullah sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha jinning elchiliri kélip: i muhemmed ! (sellellahu eleyhi wesellem) ümmetliringni söngek, tézek we yéqilghu külliri bilen istinja qilishtin chekligen bolsang, chünki alle bizning rizqimizni shulardin qilghan, dédi. Shuningdin kéyin, resulullah sellellahu eleyhi wesellem shu nersiler bilen istinja qilishni cheklidi. (ebu dawud: 39)

hajetni ada qilishning sünnet we edebliri

1)insan hajitini ada qilishni taki kichik yaki chong teret qistap ketkichilik kichiktürwetmey hajitini baldur ada qilishqa aldirishi lazimdur. Hajiti qistighan'gha qeder hajitini ada qilmasliq, ten salametlikke ziyanliqtur. Hemde hajiti qistap turghanda namaz oqushmu mekruhtur.

2)hajetxanigha kirmekchi bolghan adem, putigha ayaq kiyip kirish we yénida allah taalaning yaki peyghember eleyhissalamning ismi bar üzükke oxshash nerse bolsa, uni hajetxanigha kirishtin ilgiri chiqirwétishi lazimdur.

3)hajetxanigha kérishtin ilgiri allahning nami bilen bashlaymen, i allah! Men sanga séghinip erkek we chishi sheytanlarning yamanliqidin panah tileymen dégen duani oquydu. Yeni" euzu billahi mineshsheytanir rejiym " deydu.

4) hajetxanigha kirishtin awwal ishtanning pachiqini türüsh.

5) hajetxanigha kirgende sol puti bilen kéridu, chiqqanda ong puti bilen chiqidu. Uyatliq yérini yérim olturup bolup achidu.

6)éqiwatqan bolsimu sugha, ériqqa, östengge, quduqqa, bolaqqa, derex astigha xususen miwélik derex astigha, ziraetlikke, kishiler paydilinidighan yéshilliqqa, ademler toplinidighan yerlerge, yolgha, mesjidning yénigha we héyt namazlirini oqush üchün teyyarlan'ghan yerge kichik yaki chong teret qilish haramgha yéqin mekruhtur. Mana bu islam dinining muhitning pakizliqigha we her türlik késellerdin saqlinishqa ehmiyet bergenlikidur.

7)kichik teret qiliwatqanda, hetta süydük shamal bilen keynige qaytip chachrimasliqi üchün, shamal chiqish terepke qarap olturushqa, yene shuningdek chongqur yerde turup döngge qarap teret qilishqa bolmaydu.

8)tashning astidiki ziyanliq hasharetlerning chiqip ziyan yetküzüp qélishidin yaki tashning astiki haywanlargha ziyan sélip qoyushtin saqlinish üchün tashqa kichik teret qilish haramgha yéqin mekruhtur.

9)teret qiliwatqan chaghda özrisiz gep qilish haramgha yéqin mekruhtur.

10)özrisiz öre turup kichik teret qilish mekruhtur.

11)er kishining, uning kichik we chong teretni tazilashtin ilgiri hetta aldi teret yolidin süydükning chuqum chiqip bolghanliqini jezmileshtüridighan haletke we dilida süydükning choqum toxtighanliqigha ishineleydighan haletke kelgen'ge qeder aldi teret yoligha topa yaki qeghez tutup uyaq buyaqqa mangghan'gha oxshash ishlar bilen aldi teret yolidin süydükni pakizlishi lazimdur. Andin teritini su yaki tash bilen tazilaydu.

12) teret qilghanda amal bar teretlirini chiqirishqa tirishidu we uyatliq yérini ornidin turup öre bolushtin ilgiri yapidu.

13)hajetxanidin chiqip bolup, i allah! Séning meghpiritingni tileymen, mendin paskina nersilerni chiqirwetken we manga salametlik bergen allah tealagha hemdu sanalar bolsun, deydu.

14)hajetxanidin chiqip bolghandin kéyin qolini yuyidu yaki kichik taharet alidu.

15) tereni tazilashqa, istinja qilishqa ong qolni ishlitishke bolmaydu. Sol qol ishlitilidu.

265/487 - aishe reziyellahu enhaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: resulullah sellellahu eleyhi wesellem ong qolini taharet élish we tamaq yéyish üchün, sol qolini hajet qilish we nijasetni tazilash üchün ishlitetti. (ebu dawud: 33)

taharetsizliktin paklinish

bedenning pakliqi nijasettin pakilinish bolup, nijaset ikki xildur:

1- chong - kichik teret qilish bolup, taharet élishni yaki (su pak bolmighan yaki su istémal qilsa bolmaydighan bir özür mewjut bolghanda) teyemmumni wajib qilidu. Bu bolsa ikki organning biridin pishep yaki süydük yaki bolmisa yel chiqish arqiliq meydan'gha kélidu.

2- junubet bolup, bu ghuslini wajib qilidu. Bu bolsa ya uyquda ihtilam bolush yaki er - ayalning tenasul ezalirining bir - biri bilen uchirishishi arqiliq bolidu. Yene ayallarda körülidighan heyz we nipasmu ghuslini wajib qilidu.

Taharet ilishning hökmi

1.taharetsiz adem namaz oqumaqchi yaki jinaza namizi oqumaqchi, yaki tilawet sejdisi qilmaqchi bolghanda , uning taharet ilishi perizdur. Janabi allah taala mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)]

" i möminler! (siler taharetsiz bolup) namaz (oqumaqchi bolup) turghininglarda, yüzünglarni yuyunglar, qolunglarni jeynikinglar bilen qoshup yuyunglar, béshinglargha mes'hi qilinglar, putunglarni oshuqunglar bilen qoshup yuyunglar, eger junup bolsanglar paklininglar (yeni ghusli qilinglar), eger késel bolsanglar (su ziyan qilidighan bolsa), yaki seper üstide bolup (su tapalmisanglar), yaki silerning birsinglar hajetxanidin kelgen (yeni taharet sundurghan) bolsanglar, yaki ayalliringlar bilen yéqinchiliq qilghandin kéyin (ghusli taharet üchün) su tapalmisanglar, pak tupraqta teyemmum qilinglar, uning bilen yüzünglargha, qolunglargha mes'hi qilinglar, allah silerge musheqqetni xalimaydu, lékin allah shükür qilishinglar üchün silerni pak qilishni, (islam sheriitini bayan qilish bilen) némitini silerge tamamlashni xalaydu. " (maide sürisi 6 - ayet). Mana bu ayet bilen taharet, uningsiz namaz oqughili bolmaydighan, peqetla taharet élip bolghandin kéyin andin namaz oqush jaiz bolidighan qetiy bir perz boldi. Taharetsiz oqulghan namaz batil bolup, taharetsiz namaz oqughan kishi gunahkar bolidu.

2. Kebining etrapini tawap qilghanda taharet élish wajiptur.

3.uxlash aldida taharet élish sünnettur.

4. Peyghember eleyhissalam dawamliq shundaq qilghanliqi üchün taharetning üstige taharet élish musteheptur.

Taharetni toghra élishning shertliri

1. taharet hem pakiz hem bashqisini pakizliyalaydighan su bilen élinishi lazimdur. Sudin bashqa nerse bilen taharet élish toghra emestur. Chünki allah taala: " i möminler! (siler taharetsiz bolup) namaz (oqumaqchi bolup) turghininglarda, yüzünglarni yuyunglar, qolunglarni jeynikinglar bilen qoshup yuyunglar, béshinglargha mes'hi qilinglar, putunglarni oshuqunglar bilen qoshup yuyunglar, " dep bolghandin kiyin " eger junup bolsanglar paklininglar (yeni ghusli qilinglar), eger késel bolsanglar (su ziyan qilidighan bolsa), yaki seper üstide bolup (su tapalmisanglar), yaki silerning birsinglar hajetxanidin kelgen (yeni taharet sundurghan) bolsanglar, yaki ayalliringlar bilen yéqinchiliq qilghandin kéyin (ghusli taharet üchün) su tapalmisanglar, pak tupraqta teyemmum qilinglar, " didi.

2. yuyush perz bolghan ezaalargha suning yétishige tusalghu bolidighan, u ezaalardiki shamning éqindisi, xémir, hak, gej we buyaqqa oxshash nersilerni tazilash lazimdur.

1) ayallarning tirnaqlirigha sürtiwalghan buyaqliri, suning tirnaqlirigha yétip bérishigha tusalghu bolidu. Shuning üchün ayallar tirnaqliridiki u boyaqni chiqirwétip taharet almisa, alghan tahariti toghra bolmighan bolidu. Emma yüzlirige we ikki lewlirige sürtiwalghan buyaqliri chaplashqaq we qattiq bolmighanliqi üchün , ular suning u yerlerge yétip bérishige tusalghu bolmaydu. Bularning hökmi xuddi qolgha we putqa qoyghan xénining hökmige oxshashtur. Bu nersilerde itibargha élinidighan ish suning ten'ge yétip bérish yaki barmasliqidur.

2)eger barmaqqa salghan üzüki tar bolsa, suning hetta üzükning tégige kirishi üchün üzükni uyaq buyaqqa midirlitish wajiptur. Eger üzük kengri bolsa, üzükni uyaq-buyaqqa midirlitish sünnettur.

3)eger ayal kishi yasalghan tirnaq salidighan bolsa, u tirnaq suning tirige yétip bérishigha tosalghu bolidighan bolghachqa, taharet élishtin ilgiri u tirnaqlarni chiqirwétish wajiptur.

4)eger ayal kishi yasalghan chach kiyidighan bolsa, u chachning üstige qilghan mes'hisi toghra bolmaydu. Chünki, yasalghan chachning üstige mes'hi qilish xuddi telpek tumaqning üstige mes'hi qilghan'gha oxshashtur, bu toghra emestur.

5)boyaqchi, tamchi we suwaqchigha oxshash ademlerning taharette yuyush perz bolghan ezalirining üstidiki suning tirige yétip bérishigha tusalghu bolidighan nersilerning hemmisini taharet élishtin ilgiri tazilash lazimdur. Eger chiqirish qiyin bolghanliri qélip qalsimu bolidu.

3. taharetke zit kélidighan nersilerning özilmisidur. Mesilen: bir adem süydükning tamchiliri yaki yaridin aqqan qan toxtashtin ilgiri taharet élishni bashlighan bolsa, alghan tahariti toghra emestur. Lékin özrisi bar ademler bu qaidining ichige kirmeydu.

Üchinchi bap. Taharetning periz, sünnet, musteheb we mekruhliri

taharetning perzi

taharetning perzi töt bolup bular töwendikiche:

1. suni yüzide yügürtüsh bilen yüzni bir qétim yumaq.
2. ikki qolni jeynek bilen qoshup bir qétim yumaq.
3. bashning tötden birige bir qétim mes'hi qilmaq.
4. ikki putni hoshuq bilen qoshup bir qétim yumaq.

Yuqirqi töt perizning dairsige yene töwendikilermu kiridu.

1.uzunliqidin alghanda bashning chach ün'gen yerdin bashlap éngekning astighiche, tughurliqidin alghanda ikki qulaq bilen yüzning ariliqidiki yerler yüzning chek chigrasining ichige kéridu.

2. Yüzning chigranisining ichige yene ikki közning chaniqimu kéridu.

3. Tégi körülmeydighan qoyuq saqalning tashqirqi qismini yuyush saqalning tégidiki tirini yughan bilen oxshashtur. Emma saqal tigi körinidighan derijide shalang bolsa, suni saqalning tigidiki tirige yetküzüp saqalning tigini yuyush lazimdur.

4. Eger taharet élip bolghandin kiyin saqilini chüshürgen bolsa uning ornini yuyush, eger burutini chüshürgen bolsa uning ornini yuyush, béshini chüshürgen bolsa, bashqa qayta mes'hi qilish, eger tirisi suyulup ketken we qan chiqmighanla bolsa uning ornini yuyush perz emestur.

5. Ikki qolni yuyushning ichige jeynekmu, ikki putni yuyushning ichige ushuqmu kéridu.

317/601 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: taharet alghan adem burnigha su élip pakiz chayqisun, (chong terettin kéyin) chalma tutqan adem taq tutsun. (buxari: 161)

318/603 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: uyqusidin oyghinip taharet almaqchi bolghanlar burnigha üch qétim su élip chayqisun, chünki sheytan burnining töshükide qonup qalidu. (nesai: 90)

320/606 - nueym ibni abdullah mujmirdin mundaq riwayet qilinidu: men ebu hureyre reziyellahu enhuning taharet éliwatqanliqini kördüm. U taharetni kamil aldi, aldi bilen yüzini yudi, andin ong sol bilikini jeynikidin ötküzüp yughandin kéyin, béshigha mes'hi qildi, andin ong sol putinimu pachiqigha qeder yuyup bolup: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mushundaq taharet alghanliqini körgenidim we: siler ümmitimning ichidin qiyamet küni taharetni kamil alghanliqi üchün chirayliri, put qolliri nurlan'ghan halda chaqirilidighan kishiler siler. Kimki özidiki nurni kingeytelise kingeytsun dégenlikini anglighan idim, dédi. (muslim: 246)

322/609 - abdullah ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: resulullah sellellahu eleyhi wesellem bizni (yeni peyghember eleyhissalamning uruq - ewladini) héch bir ishta bashqa kishilerdin perqlendürgen emes, peqet töwendiki üch xil ishta bizni bashqilardin perqlendürüp, bizni taharetni kamil élishqa, (bu yerdiki taharetni kamil élishtin, her ezani üch qétimdin toluq yuyush közde tutilidu. Démek peyghember eleyhissalam uruq - ewladini taharetni bu shekilde

élishqa buyrighan, emma bashqilarni bu shekilde élishqa terghip qilghan, buyrimighan. Chünki her ezani bir qétimdin yuyush bilen élin'ghan taharetmu saghlam taharettur.) sediqe yémeslikke, éshek bilen atni jüpleshtürmeslikke buyrighanidi. (nesai141)

taharetning sünnetliri

1. niyet qilmaq. Niyet taharetsiz turup qilish toghra bolmaydighan bir ibadetni könglige püküsh bilen yaki taharetsizlikni yoqutushni könglige püküsh bilen, yaki allah taalaning buyruqigha boysunushni könglige püküsh bilen bolidu. Taharet alghanda niyet qilish, sawabqa érishish üchündur chünki, taharet niyet arqiliq ibadetke aylinidu.

4778/7920 - elqeme ibni weqqas leysidin riwayet qiliniduki, ömer reziyellahu enhu munberde turup mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: emel niyetke baghliq bolup, kishi peqet niyet qilghinigha érishidu. Kimki alle we allahning resulining raziliqini közlep hijret qilidiken, közliginige érishidu. Qandaq bir ademning hijriti azghine dunyagha érishish yaki bir ayalgha öylinish bolsa, peqet shuningghila érishidu dégenlikini anglighanidim. (tirmizi: 2201; buxari: 1)

2. taharet ilishni bashlighanda "bismillahirrehmanir rehiyim " diyish.

328/622 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: taharetsiz oqulghan namaz namaz emes, bismillah démestin alghan taharet taharet emes. (ebu dawud: 101)

3. ikki qolini béghishighiche ich qétim yuyush.

4. miswak qilish. Namaz oqughili turghanda, uyqudin oyghan'ghanda, quran oqumaqchi bolghanda we kishiler bilen bir yerge toplan'ghanda miswak ishlitish musteheptur.

304/580 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ümmitimge yaki kishilerge éghirchiliq tughdurup qoymay démeydighan bolsam, ularni her namazda miswak ishlitishke buyruyttum. (buxari: 887)

305/581 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ümmitimge éghirchiliq tughdurup qoymay démeydighan bolsam, ularni her namazgha yingidin taharet élishqa yaki her taharette miswak ishlitishke buyruyttum. (ehmed: 7461)

306/582 - zeyd ibni xalid reziyellahu enhu besh waqit namazgha xuddi katip qelimini qisiwalghandek, miswikini quliqigha qisiwalghan halette kéletti. Chishini miswaklimastin namazgha turmaytti, miswaklap bolghandin kéyin, yene quliqigha qisiwalatti. (tirmizi: 23)

307/583 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem meyli kündüz yaki kéchide bolsun, uxlap oyghansila, taharet élishtin burun miswak ishlitetti. (ebu dawud: 57)

315/594 - eli reziyellahu enhu miswak ishlitishke buyrup, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: bir kishi miswak ishlitip namazgha tursa, perishte uning arqisida turup qiraitige qulaq salidu, andin uninggha yéqinlishidu, hettaki aghzini uning aghzigha qoyidu. U kishining aghzidin chiqqan quran shu haman perishtining qelbige kiridu, shunga siler quran oqumaqchi bolghanda aghzinglarni pakizlanglar! (bezzar riwayet qilghan)

5. éghizni her qétimda yingi - yingi su élip üch qétim chayqash.

6. burun'gha üch qétim su élish, her qétimda suni burnining ichige sümürüsh lazimdur. Éghizini ayrim we burnini ayrim su bilen chayqash yaxshi bolsimu, lékin peyghember eleyhissalam éghiz, burnini bir su bilenla chayqaytti.

7. quyuq saqalni arilash.

8. suni barmaqlarning arisigha yetküzüsh üchün qol we putlarning barmaqlirini arilash. Qollarning barmaqlirini arilash birini birige gireleshtürüsh bilen bolidu. Emma putlarning barmaqlirini arilash sol qolining kichik barmiqi bilen bolidu, ayrishni ong putning kichik barmiqidin bashlap sol putning kichik barmiqighiche ayridu.

302/577 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: taharet alghiningda, put we qolliringning barmaq arilirini silap yughin. (tirmizi39)

9. yüz, qol we putlardin ibaret yuyulidighan ezalarni yughanda üch qétimdin yuyush.

10. bir qétimliq su bilen bashning hemmisige mes'hi qilish. Bir qétimliq su bilen bashning hemmisige mes'hi qilish üchün ikki alqanni we barmaqlarni höl qilish, kokulining üstige her bir qolidin üch barmaqni qoyush, quliqigha mes'hi qilish üchün ikki chong barmiqini we ikki körsetküch barmiqini bashqa tekküzmeslik, andin ikki qolini taki bashning hemmisige mes'hi qilish üchün gerden'giche mangghuzush we ikki qolini gerden'giche mangghuzghan waqtida ikki alqanni bashning ikki teripige tekküzüsh lazimdur.

11. bashqa mesih qilip bolghandin kiyin qolini bashqa yingi su bilen höl qilmastin ikki qulaqqa mesih qilmaq.

12.taharetni ayette bayan qilin'ghan tertip bilen élish shuningdek yene éghizini chayqash bilen burnigha su élishning ariliqidiki we burnigha su élish bilen yüzini yuyushning ariliqidiki tertipke riaye qilish.

13.taharet alghanda ezalarni yuyushni ongdin bashlash.

333/633 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem taharet élish, ayighini kiyish we chéchini tarashta mumkinqeder ongdin bashlaytti. (nesai: 112)

14. Yuyulghan ezalarni silash. Chünki silash perzning toluqlimisidur.

15.taharetni arqimu - arqa élish. Taharetni arqimu - arqa élish dégen, özrisiz halette bir ezani yughandin kéyin ariliqta héchqandaq waqit ötküziwatmastin u eza qurup bolghiche yene bir ezani yuyushqa ötüshtur.

Taharetning mustehebliri

1.bashqa mes'hi qilip bolghandin kéyin geden'ge mes'hi qilish.

2.taharetni qible terepke qarap ilish.

3.taharetni pak orunda olturup ilish.

4.namazning waqti kirishtin ilgiri taharet ilip namazgha teyyarlinish.

5.ezalarni yuyush we mes'hi qilishqa oxshash taharetning hemme ishlirini bashqa bir ademdin yardem sorimastin özi qilish.

6.ighizgha we burnigha suni ong qoli bilen ilish. Mishqirish we putlirini sélashni sol qoli bilen qilish. Rozidar bolmisa, éghiz-burnigha suni qattiq-qattiq élish.

7.taharet, bir ibadetni qilishning bashlinishi bolghachqa taharetning dunyaning kirliridin yiraq bolushi üchün taharet éliwatqan chaghda dunya

ishlirigha ait sözlerni qilmasliq.

8.suni ishlitishte israpmu qilmasliq, bek béxilliqmu qilmasliq.

9.öre turup we qible terepke qarap taharitidin ashqan süyidin ichish.

10. Taharetni élip bolghandin kéyin shériki yoq bir allahdin bashqa héch ilah yoq, muhemmed eleyhissalam allahning bendisi we peyghembiri, dep guwahliq bérish we i allah! Méni tewbe qilghuchilarning we paklan'ghuchilarning qataridin qilghin diysh lazimdur.

11.taharet élip bolghandin kéyin ikki reket namaz oqush.

12. qol we putlirini yughanda, chek toxtutulup bérilgen yerliri bolghan jeynektin we hoshuqtin ashurup yuyush.

Taharetning mekruhliri

1. su bilen yüzige urush.
2. adem nahayiti jiq yaki éqip turghan suda taharet alghan bolsimu, suni hajettin tashqiri ishlitip israp qilish.
3. yéngi su bilen bashqa yene bir qétim mes'hi qilish.
4. üch qétimdin artuq yuyush sünnet dep qarap ezalarni üch qétimdin artuq yuyush.

Taharetni buzidighan we buzmaydighan ishlar

1. meyli chiqqan nerse kichik teret, chong teret we yelge oxshash adette chiqidighan nersiler bolsun yaki qurut we tashqa oxshash adette chiqmaydighan nersiler bolsun aldi we arqa teret yolliridin birer mumkin nersining chiqishidur.

1) er yaki ayalning kichik teret yolidin yel chiqsa, bu yel taharetni sundurmaydu. Chünki, u yel paskina nersilerning ornidin qozghalmighandur.

2) arqa teret yoligha giradus tekshürgüchni tiqip alghan, uninggha chong terettin yaki kichik terettin bir nerse élinip chiqqan bolsa, taharet buzulup kétidu.

3)eger biri, arqa teret yoligha dora éqitqan, andin u dora u yerdin éqip chiqqan bolsa tahariti buzulup kétidu.

4) er kishi aldi teret yoligha dora témitqan, andin u dora u yerdin qaytip chiqqan bolsa, buning bilen taharet sunup ketmeydu. Chünki, aldi teret yoli paskina nersiler turidighan bir orun emestur.

5) ayal kishi aldi teret yoligha paxta qoyghan, aldi teret yolidin chiqqan höllük paxtining yüzini höl qilghan bolsa, uning tahariti buzulidu. Eger uning aldi teret yolidin chiqqan höllük paxtining teret yoligha tigip turghan teripini höl qilghan we u höllük, u tereptin paxtining yüzige ötmigen bolsa, uning tahariti taki u yerge qoyghan paxtini éliwatqan'gha qeder buzulup ketmeydu.

6) ayallarning aldi teret yolidin chiqidighan bolupmu tughuti yéqinliship qalghanda chiqidighan shirlik suyuqluqning chiqishi bilen taharet buzulup kétidu.

2. qan, yiring we qusuqqa oxshash paskina nersilerning aldi we arqa teret yolliridin bashqa bir yerdin chiqishi.

367/691 - nafining riwayet qilishiche, abdullah ibni ömer reziyellahu enhumaning burni qanap kétip qalsa, chiqip qaytidin taharet élip, gep qilmastin qaytip kélip, namazni kelgen yéridin dawamlashturatti. (malik: 79)

3. bir kishi saghrisini yerge bésip emes suzulupraq yétip uxlighan bolsa, uning taharitining hökmen buzulup ketkenlikige höküm qilinidu.

1) tahariti bar bir adem yéniche yaki tizining birige yölinip uxlighan bolsa, uning tahariti buzulup kétidu.

2) eger u adem saghrisini yerge bésip olturghan halette uxlighan bolsa, meyli

u birer nersige yölinip uxlighan bolsun yaki uxlimighan bolsun uning tahariti buzulup ketmeydu.

3) bir adem öre turghan yaki ruku qilghan yaki sejde qilghan halitide turup uxlighan'gha oxshash özini qoyup bermigen halda turup uxlighan bolsa, u adem meyli namazning ichide turup shundaq uxlisun yaki namazning sirtida turup shundaq uxlisun tahariti buzulup ketmeydu.

4. balaghetke yetken bir ademning meyli u özining namazda ikenliki iside bar turup qesten külgen bolsun yaki özining namazda ikenliki iside yoq turup külgen bolsun ruku we sejdilik bir namazning ichide turup awazliq külishi taharetni we hem namazni buzidu.

5. hushidin kétish yeni sarang bolup qélish, mest bolush we zeherlik chikimlikke oxshash taharetni sunduridighan birer seweb bilen hushidin kétish taharetni sunduridu.

6. shehwet bilen qesten ayallargha qol tekküzüsh taharetni sunduridu.

7. qesten yalingach we arida héchqandaq bir kyim bolmastin özining yaki bashqilarning jinsi ezasini tutush.

Özrisi bar ademning tahariti toghrisida

özrisi bar kishi bolsa, süydük éqish késilige yaki ichi sürülüsh késilige yaki yel kélidighan késelge giriptar bolghan yaki köz aghriqi késilige giriptar bolup uningdin yéring éqip turidighan yaki quliqidin yaki emchikidin, yaki kindikidin bir nerse aqqan'gha oxshash tinidin dawamliq taharetni buzudighan bir nerse chiqip turidighan bir késelge giriptar bolghan ademdur.

Islam dini shepqet we asanliq élip kélidighan din bolghanliqi üchün özrisi bar kishilerge her bir namazgha u namazning waqti kirgen chaghda taharet élip taki u namazning waqti chiqip kitip bolghiche u ademdin chiqidighan nerse chiqip tursimu u namazni we uningdin bashqa özi xalighan neple namazlarni oqushqa ruxset qildi.

463/885 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: abdurahman ibni ewf reziyellahu enhuning ayali ummu hebibe binti jehsh qan toxtimasliq késili heqqide shikayet qilip kelgende, resulullah sellellahu eleyhi wesellem uninggha: normal heyz köridighan künliringning mudditiche kütüp turghin, andin kéyin yuyun'ghin dédi. Emma u ayal her wax namaz üchün yuyunatti. Yene bir riwayette: yuyun'ghin we namaz oqughin déyilgen (muslim: 334)

464/888 - yene bir riwayette resulullah patime binti ebu hubeyshke: yuyun'ghin, andin kéyin her namazgha yingidin taharet élip namaz oqughin dégen. (ebu dawud: 298)

Tötinchi bap. Yuyunush yeni ghusli qilish toghrisida

ghuslining menisi we hökmi

ghusli qilish yuyunush dégenlik bolup , yuyunush- tenning suni yetküzüsh mumkin bolghan yerlirige suni toluq yetküzüshni körsitidu. Yuyunush ikki qisim bolidu. Biri perz bolghan yuyunush, yene biri sünnet bolghan yuyunush. Ikki halette yuyunush perz bolidu.

Birinchi halet bolsa, junupluq halitidur. Insan ikki seweb bilen junup bolidu.

Birinchi sewep tutqan'gha, qarighan'gha, we quchaqlashqan'gha, ihtilam

bolghan'gha oxshash birer seweb bilen meniyning insanning wujudiki ornidin ayrilip er kishidin yaki ayal kishidin shehwet bilen chiqishidur.

Ikkinchi halet bolsa, ayal kishining heyz yaki nifastin paklan'ghan halitidur. Bu halettimu ayal kishige yuyunush perz bolidu.

441/845 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: bir ayal resulullahtin heyzdin qandaq ghusli qilish toghrisda soridi. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem u ayalgha ghusli qilishni ögitip: (mumkin bolsa) ipar sürülgen bir parche lata bilen tazilan'ghin! Dédi. U ayal: uning bilen qandaq tazilinimen ? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam: uning bilen tazilan'ghin, dédi. U ayal qandaq? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam: subhanallah! Tazilan'ghin, dédi. Men u ayalni yénimgha tartip: uning bilen qanning ornini (yeni ewritingni) sürtkin, dédim. (buxari: 314)

444/848 - aishe reziyellahu enha mundaq dégen: esma peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha kirip: i resulullah! Heyzdin pak bolghanda, qandaq ghusli qilimiz? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: su we sidr hazirlap, aldi bilen taharet alidu, andin kéyin, béshini yuyidu. Chéchining tégige su ötken'ge qeder obdan uwilaydu. Andin pütün bedinige su quyidu. Andin latisini élip tazilinidu (yeni lata bilen ewritini sürtüp tazilaydu), dédi. (ebu dawud: 314)

yuyunushni perz qilidighan ishlar

töwendiki ehwallarda ghusli perz bolidu:

1- oylash arqiliq bolsimu shehwet bilen étilghan halda meni chiqisa.

2- er bilen ayalning xetnigahi uchrashqanda, ikki xetnigah uchrashsa ikkisining héchqaysisidin meni chiqmisimu ghusli perz bolidu.

3- er - ayallar ihtilam bolghanda. Ihitlam bolghuchi oyghan'ghan waqtida kiyimide yaki körpiside héchqandaq bir eser körmise u kishige ghusli perz bolmaydu. Shuningdek, ayallarmu erlerge oxshash ihtilam bolidu. Eger bir ayal oyghan'ghanda meni körse ghusli perz bolidu. Körmise perz bolmaydu. Chünki hediste déyilgendek, su (yeni meni) suni lazim qilidu. Buning eksiche eger bir kishi chüshide héch nerse körmisimu oyghan'ghan waqtida meni izi körgen bolsa ghusli qilishi perz bolidu.

4- ayal kishi heyzdin pak bolghanda ghusli qilish perz bolidu.

5- yenggigen (tughut haliti) ayallar tughuttin qiriq kün ötkende ghusli qilishi perz bolup, eger uning qéni qiriq kün toshmastin toxtighan bolsa, bu teqdirde yuyunup paklinidu we qiriq künning tushushini kütmeydu.

6- eger bir kishi yingidin islam dinigha kirgen bolsa, u musulman bolghanliqini izhar qilip bolghandin kéyin ghusli qilishqa buyrulidu.

Sünnet bolghan yuyunush

1)jüme namizi üchün yuyunush sünnettur. Buning delil pakiti peyghember eleyhissalamning töwendiki hedisi.

1059/1840 - selman farisi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki jüme küni ghusli qilip, imkanining bériche pakizlinip, chach - saqal we bedenlirini maylap, öydiki xushpuraqliq buyumlarni ishlitip, andin mesjidke kelse we ikki ademning otturisidin atlap ötmestin, qanchilik namaz oqughusi kelse oqup bolup, imamning xutbisige shük olturup qulaq salsa, u ademning shu jümedin yene bir jüme künigiche bolghan ariliqtiki gunahliri meghpiret qilinidu. (buxari: 883)

1060/1841 - ews ibni ews seqefi reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglidim: kimki jüme küni ghusli taharet élip, jüme namizi üchün öyidin baldur chiqsa we piyade mingip, mesjidke birinchi bolup kelse, andin imamgha yéqin olturup, héchbir nerse oynimay, xutbini tingshisa, uning her bir qedimi üchün bir yil kündüzi roza tutup, kéchisi namaz oqughanning ejri bérilidu. (ebu dawud: 345)

2)ikki héyt namizi üchünmu yuyunush sünnettur.

3) ihram baghlash üchünmu yuyunush sünnettur.

Yuyunushning perzliri

1-2- éghizigha we burnigha su élish chünki, éghiz we burun qatarliqlarmu tenning ichidiki bir ezadur.

3. tenning su yetküzüsh qiyin bolghan yerliridin bashqa hemme yerlirini u yerlerge suni éqitip yuyush.

Yuyunushning sünnetliri

1. uyatliq yerlirini échishtin ilgiri" bismillahirrehmanir rehiyim" diyish.
2. yuyunushning sawab bérilidighan bir ibadet shekilge kirishi üchün niyet qilidu. Niyet bolsa, yuyunushning toghra bolushining bir sherti emestur.
3. qachidiki sugha qolni tiqish üchün qolni yuyush. Yeni burunqi zamanda hazirqidek yuyunush üchün muncha yaki bashqa yuyunush saymanliri bolmighanliqtin , suni qachidin qol bilen élip yuyunushqa toghra kéletti.
4. aldi we arqa teret yollirini tazilap yuyush.
5. namazgha alghandek kichik taharet ilish.
6. bedinige üch qitimdin su quyup yuyush.

406/779 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem junubettin ghusli qilsa, ewel ikki qolini yuyatti, andin ong qoli bilen sol qoligha su qoyup, ewritini yuyatti. Andin namazgha taharet alghandek taharet alghandin kéyin, suni élip qolini chachlirining tégige qeder yetküzetti, pakiz yuyulghinigha qanaet hasil qilghandin kéyin, béshigha üch ochum su töketti. Andin bashqa ezalirini yuyup, axirida putini chayqaytti. (muslim: 316)

405/778 - sewban reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: kishiler peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin bu heqte petiwa soriwidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: er kishi chachlirini chuwup, tégige qeder su yetküzsun, ayallar chachlirini chuwumisimu, béshigha üch qétim su tökse, shu kupaye qilidu, dep jawab berdi. (ebu dawud: 255)

7. yuyun'ghanda kishilerning körüp qilishidin özini tosup turidighan bir yerde yuyunush lazim.

Ghuslining qandaq ada qilinidighanliqi toghrisida

junubettin pak bolush niyiti bilen suni hazirlap munchigha kirip bolghandin kéyin töwendikilerni qilishingiz sünnet:

1) qolni üch qétim yuyush.

2) ewret jayni su bilen üch qétim yuyush.

3) namazgha taharet alghandek taharet élish, lékin bu taharette putingizni ghuslini qilip bolghandin kéyin yuyisiz (emme taharet alghanda yuyulushmu jaiz).

4) chachliringizni barmaqliringiz bilen arilap bolghandin kéiyn béshingizgha üch uchum miqdarida su tökisiz.

5) su quyup bediningizning qalghan qismigha su tökishingiz we bediningizde

su tegmigen yer qalmasliqi kérek.

6) bedingizning hemme yérini uwlap chiqishingiz mustehebtur.

7) ghusli qilish yene , ighz - burunni chayqash arqiliq taharet alghandin kéyin déngizgha yaki östengge we yaki mutleq halette sugha chömülüsh bilenmu ada bolidu.

8) ghusli qilish, xelq munchiliridimu ada bolidu. Bediningizning hemmisige toluq su töküp bolghandin kéyin axirida putingizni yuyup, allahqa hemdu - sana éytqan halda bediningizni qurutushqa kirshisiz.

9) ghuslidin kéyin shu duani oqushingiz sünnettur. (i allah méni tewbisi qobul bolghanlardin we pak bolghanlardin qilghin).

Ghusli qilishta diqqet qilidighan ishlar

1- ghusli qilghuchi bir nerse bilen ewretlirini yépishi lazim. Lékin xilwet bir jayda yaki ewretni yapalaydighan bir sugha chömülüsh arqiliq ghusli qilghan kishi alahide bir nerse bilen ewritini yapmisimu bolidu.

2- ghusli qilghuchining we taharet alghuchining bir östengde bolghan teqdirdimu suni israp qilmasliqi kérek. Chünki insanlarning israpxorluqqa könüp qalmasliqi we buning netijiside sheytan'gha itaet qilip özining sheriiti arqiliq her ishta iqtisadchan bolushqa boyrighan rehman taalaning emrige xilapliq qilmasliqi üchün sheret buni chekligen.

Beshinchi bap. Heyz we nifas hökümliri

heyz dégen sözning uqumi we shertliri

heyz dégen söz, mena jehettin bir nersining aqqanliqini ipadileydu.

Heyz dégen söz istilah jehettin yéshi toqquz we uningdin yuqri, téxi ellik besh yashqa kirmigen, birer késel sewebi bilen we qorsaq kötürmigen ayal jinsining bala yatqusidin kelgen bir qanni bildüridu.

Bir ayaldin kelgen qanning heyz hésaplinishi üchün töwendiki shertlerning tépilishi lazimdur.

1. qanning, bala yatqudin chiqishi lazimdur.
2. qanning, bala tughqanliq sewebi bilen kelgen qan bolmasliqi lazimdur.
3. ayalning qan kélishtin ilgiri hökmen bolsimu , pakliq bir mudditining üchide yashishi lazimdur.
4. qanning kélishi, eng az dégende üch kéche kündüzdin az bolmasliqi lazimdur.
5. qanning kélishi, ayal jinsining toqquz yashqa kirip bolghandin kéyin bolushi lazimdur.

Heyzning mudditi we heyz qénining rengliri

bu heqte mezhepler arisida ixtilap bolup henepiy mezhipidikiler :"heyzning eng qisqa mudditi bolsa, üch kéche kündüz, uning eng uzun mudditi bolsa, on kündür. Eng qisqa bolghan üch kéche kündüzdin az yaki eng uzun mudditi bolghan on kündin artuq kelgen qan heyz qéni hésaplanmaydu, u normalsiz heyz hésaplinidu" dédi.

Heyz qénining rengliri qara, qézil, sériq, yéshil, qarigha mayil we tupa renglerdin ibaret alte xil bolidu. Bu rengge oxshash rengde kelgen qanning heyz qéni hésaplinishi üchün kelgen u qan normalda heyz köridighan künlerde kélishi lazimdur.

Heyzning asasliri

heyzning asasliri qanning ayalning ichkiri jinsiy ezasidin chiqishidur. Yeni uning ichkiri jinsiy ezasidin tashqiri jinsiy ezasigha chiqishidur.

1) qan chiqip ayalning ichkiri jinsiy ezasining girwékige kélip turup qélip, u yerdin sirtigha chiqmighan bolsa, bu qan bilen ilgiride bayan qilin'ghan shertler tépilghan shert astida u ayal heyzdar hésaplinidu.

2) u qan kelgen qiz, tunji qétim qan kelgen qiz bolsa, u qiz u qanning sewebi bilen balaghetke yetken hésaplinidu.

3) bir ayal özining ichkiri jinsiy ezasigha qanning kelgenlikini sezgen, lékin u qan uning ichkiri jinsiy ezasidin uning tashqiri jinsiy ezasigha chiqmighan bolsa, küchlük riwayetke asasen u qan heyz qéni hésaplanmaydu.

4) bir ayalning ichkiri jinsiy ezasigha qoyghan latida qanning esiri körülgen bolsa, u heyz qéni hésaplinidu.

5)köp uchraydighan bir mesile shuki bir ayal uxlighanda pak halette uxlighan, oyghan'ghanda özidin qan kéliwatqanliqini körgen bolsa, uning oyghan'ghan waqtidin bashlap heyz körgenlikige höküm qilinidu.

6) bir ayal uxlighanda heyzdar halette uxlighan, oyghan'ghanda pak halette qopqan bolsa, uning heyzdin pak bolghanliqigha uxlashni bashlighan waqittin tartip höküm qilinidu. Buninggha asasen uninggha uning uxlighan chaghlirida oqumay waqitlirini ötküziwatqan hemme namazlirining qazasini qilish lazimdur.

Pakliq haliti

pakliq haliti bolsa, qanning kelmey özülüp qalghan mudditini körsitidu. Pakliq haliti yaki heqiqeten bolidu yaki hökmen bolidu. Pakliqning heqiqeten bolushi qanning peqet üzülüp qélishidur. Emma uning hökmen bolushi heyz mudditining eng uzun mudditi bolghan on kün toshqandin kéyin qanning kelgen mezgilidur.

Heyzge alaqidar hökümler

ayal kishidin kélidighan qan heyz qéni, nifas we normalsiz heyz qéni qatarliqlardin ibaret üch qisim bolidu. Heyz bilen nifasning hökümliri oxshashtur. Ular töwendikilerdin ibarettur.

1. namaz oqushning haramliqi. Ayal kishi heyz köriwatqan yaki nifaslik ichide turiwatqan chaghda, uninggha meyli perz namaz , wajip namaz, sünnet namaz , neple namaz qatarliq her qandaq bir namazni oqush haramdur. Yene uninggha tilawet sejdisige oxshash wajip sejde bolsun yaki allah taalaning németlirige shükür qilish üchün qilinidighan sejdisige oxshash wajip bolmighan sejde bolsun, her qandaq birer sejdini qilish haramdur. U namazlarning qazasini oqushqa buyrulmaydu.

459/877 - musse reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: men hejge barghan chaghda, ummu seleme reziyellahu enhaning yénigha kirip: i muiminlerning anisi! Semure ibni jundub adet körüp qalghan ayalni adet körüp qalghan chaghdiki namizining qazasini oqushqa buyruydu, désem, ummu seleme reziyellahu enha: heyz körup qalghan ayallar adet körüp qalghan chaghdiki namizining qazasini oqumaydu, peyghember eleyhissalamning bezi ayalliri nipas waqtida qiriq kün (namaz oqumay) olturatti, peyghember eleyhissalam uni oqumighan namizining qazasini oqushqa buyrumaytti, - dédi. (ebu dawud: 312)

460/882 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: ummu hebibe qan toxtimas késilige giriptar bolup qélip, resulullahtin sorighanda, uni yuyunup namaz oqushqa buyridi we bu: tomurdin kelgen qandur dédi. Uning késili yette

yil dawamlashqan bolup, her wax namaz üchün bir qétim yuyunatti. (buxari: 327)

466/891 - hemne binti jehsh reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: mendin heyzning qéni toxtimas bolup qélip, qandaq qilish toghruluq sorash üchün resulullahning yénigha bardim we qiz qérindishim zeynep binti jehshning öyide körüshüp: i resulullah! Men bek heyz köridighan ayalmen, namazdin, rozidin qélip qalimen, buninggha qandaq petiwa bérisen? Dep sorighan idim, resulullah manga paxta ishlitishni buyridi we paxtining qanni sümüriwalidighanliqini éytti. Men: qan bek köp kélidu, désem: undaqta, rext parchisi ishletkin, dédi. Men: uningdinmu köp, bulduqlap chiqidu, désem, resulullah: undaqta, men séni ikki ishqa buyruymen. Bu ikki ishning qaysi birini qilsang, yene birige kupaye qilidu. Qaysisini qilishqa küchüng yétidu? Uni özüng bilisen. Bu ishning eslide bundaq bolup kétishning sewebi sheytanning (séni biaram qilish we sheklendürüsh üchün baliyatqunggha) tepkenlikidindur. Sen uningdin alte yaki yette künni heyz mudditi hésablighin, andin kéyin yuyun'ghin, (séning künliringning alte yaki yette ikenlikini) alle bilidu. Özüngni pakiz boldum dep guman qilghandin kéyin, yigirme üch yaki yigirme töt kün namaz oqughin, rozinimu shundaq tutqin. Her ayda shundaq qilsang, u sanga yéterliktur. Bashqa normal heyz köridighan ayallarmu shundaq qilidu (yeni ayning mueyyen künliride heyz köridu, qalghan künliri pak bolidu we ibadetlirini ada qilidu). Ikkinchisige kelsek, eger qadir bolalisang, péshin namizini kéchiktürüp, esir namizini sel aldigha sürüp, ikki namazgha birla qétim yuyun'ghin. Shundaqla, namaz shamni kéchiktürüp, xupten namizini ilgiri sürüp, bu ikki namazghimu birla qétim yuyun'ghin. Bamdat namizini bir qétim yuyunup oqughin, qadir bolalisang shundaq qilghin we rozinimu mushu asasta tutqin, dédi we: manga köre ikkinchisi muwapiqraq, dédi. (ebu dawud: 187)

468/894 - ummu seleme reziyellahu enha peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin istihaze (yeni qan toxtimas késili) bolup qalghan bir ayalning ehwali toghruluq petiwa sorighan idi, peyghember eleyhissalam mundaq jawab berdi: u ayal her ayda bu késelge giriptar bolushtin ilgiriki aditi boyiche heyz köridighan melum künliride namaz oqumisun, heyz mudditidiki künler ötkendin kéyin yuyunup, andin lata qisturup namaz oqusun. (nesai: 208)

476/910 - ummu seleme reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: resulullahning zamanida tughutluq ayallar tughuttin kéyin qiriq kün'giche namaz oqumay olturatti, biz (tughutluq yatqan waqtimizda) yüzimizge dagh chüshüshtin saqlinish üchün, yüzimizge weres (qizil boyash üchün ishlitilidighan bir xil ösümlük) sürtüwalattuq. (ebu dawud: 311)

2. roza tutushning haram bolushi. Heyzdar ayallargha roza tutushning haram qilinishi allah taalaning ulargha qilghan bir rehmitidur. Chünki heyz, ayal kishini ajizlashturwitidu. Roza qanni azlashturwitidu. Her ikki ish ayal kishige birla waqitta kelmisun, dep allah taala ayallargha yenggillik ata qilip heyz we nifas waqtida roza tutushni ulargha haram qildi. Heyzdar ayalgha roza tutush roza meyli perz roza bolsun yaki neple roza bolsun haramdur.

3. bir ayal roza tutqan we kün kirip kétishtin azraq burun uningdin qan kelgen bolsa, u künning rozisi pütünley buzulup kétidu we kéyin uninggha meyli u, perz roza bolsun yaki neple roza bolsun qazasini qilish perz bolidu.

458/876 - muaze reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: men aishe reziyellahu enhadin: heyz körgen ayal néme üchün rozisining qazasini tutidu - yu,

namazning qazasini oqumaydu? Dep sorighan idim. U: sen herurilikmu? Dédi. Men: yaq, méning sorighum keldi, dédim. Aishe reziyellahu enha: biz (peyghember eleyhissalamning dewride) heyz körüp qélip roza tutalmisaq, kéyin qazasini tutushqa, emma namazning qazasini oqumasliqqa buyrulattuq, dédi. (muslim: 335)

4. quran kerimni oqushning haramliqi. Heyzdar ayal taki heyzi toxtap yuyunup pak bolghiche uninggha quranni oqush hetta addiysi bir ayetning bir qismi bolsimu oqush haramdur.

5. toluq bir ayet yézilghan nersini tutushning haramliqi. Quran ayiti meyli taxtigha yaki pulgha yaki tamgha yézilghan bolsun, heyzdar ayalning toluq bir ayet yézilghan nersini tutishi haramdur. Eger ayet, qurandin bashqa birer nersige yézilghan bolsa, peqet u ayetnila tutush haramdur. Emma quranning meyli uning muqawisi bolsun yaki uning ayet yézilmighan aq yéri bolsun kichikkine yérini tutushimu haramdur.

6. mesjidke kérishning haramliqi. Yéritquch haywanlardin, bulangchilardin, qattiq soghuq we qattiq ussuzluqtin qorqqan'gha oxshash mesjidke kérishke qattiq zörür bolup qalghan haletlerdin bashqa chaghda, heyzdar ayalning mesjidke kérishi we mesjidte turup qalmisimu bu ishiktin kérip u ishktin chiqip kétishi haramdur.

7. kebini tawap qilishning haramliqi. Heyzdar ayalning kebini tawap qilishi haramdur eger ayal kishi hej qilidighan chaghda heyz körüp qalsa, kebini tawap qilishtin bashqa hejning barliq paaliyetlirini qilidu. Tawapni taki heyz toxtap yuyunup heyzdin pak bolghiche qilmaydu.

8. jinsiy munasiwet ötküzüshning haramliqi. Heyzdar ayal bilen jinsiy munasiwet ötküzüsh we kindiki bilen tizning ariliqidiki yerge bir nerse qoyuwalmay u yerdin jinsiy munasiwet ötküzmisimu bashqa ishlar arqiliq huzurlinish haramdur. Eger heyzdar ayal érining jinsiy munasiwet ötküzüsh teliwéni ret qilmay uninggha qoshulghan bolsa, umu er bilen bille gunahkar bolidu we herikkisige tewbe qilish we istighpar éytish lazimdur. Heyzdar ayal bilen jinsiy munasiwet ötküzüshni halal dep qarighan ademning kapir bolidighanliqi heqqide ikki xil köz qarash bardur. Birinchi köz qarash, köp qisim alimlarning köz qarishi bolup bu qarash heyzdar ayal bilen jinsiy munasiwet ötküzüshni halal dep qarighan adem kapir hésaplinidu. Ikkinchi xil köz qarash boyiche alimlar arisida bu meselide ixtilap bar.

446/851 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki heyzdar ayal bilen jima qilsa yaki ayalining arqisigha kelse we yaki kahinning aldigha barsa, muhemmed (sellellahu eleyhi wesellem) ge chüshürülgen dinni inkar qilghan bolidu. (tirmizi: 135)

449/860 - ibni abbas reziyellahu enhumadin qilin'ghan yene bir riwayette peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ayali heyzdar waqtida jima qilghan kishi bir yaki yérim dinar sediqe qilidu. (ebu dawud: 264)

450/861 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq dégen: eger heyzning deslipide jima qilsa bir dinar, axirida qilghan bolsa, yérim dinar sediqe qilidu. (ebu dawud: 265)

9. qan toxtighanda yuyunushning perz bolidighanliqi. Heyzdar ayalning heyzi toxtighanda yuyunishi pezdur. Eger u ayal teyemmum qilishni durus qilidighan birer seweb bilen yuyunushqa qadir bolalmisa, teyemmum qilidu. Eger u ayaldin

teyemmum qilishni durus qilidighan seweb kötürülüp ketse, uninggha yuyunush perz bolidu. Heyzdin yuyunush usuli junupluqtin yuyunush usuligha oxshashtur.

Nifas toghirisida

nifasning mena jehettiki uqumi bala toghush dégenlik bolidu. Nifasning eng az mudditining qanche kün bolidighanliqining bir miqdari yoqtur. Chünki, bezi ayallar tughiduyu, lékin tughutning arqisidin uningdin héch nerse chiqmaydu. Nifasning eng köp miqdari bolsa 40 kündur.

Altinchi bap. Hökmi pakizliqning bayani

islam dini, pakizliqqa nahayiti ehmiyet béridighan, asanchiliq élip kélidighan we yolgha qoyghan hökümliri hemme yerge uyghun kélidighan din bolup, hökmi pakizliqnimu yolgha qoydi. Bu, islam dinining insanning hemme haletliride pak pakiz bolishigha qattiq ehmiyet bergenlikini körsütüp biridu. Insan, dilida, sizimlirida we adetliride, pakizliqning rohi we beden pakizliqqa bolghan intilishning dawam qélishi üchün, heqiqiy pakizliqni qolgha keltürüshtin ajiz kelgen haman hökmi pakizliqqa ésilishi lazimdur. Insan heqiqiy pakizliqni qolgha keltürüshtin ajiz kélidighan ehwallar bezide uzun muddetkiche dawam qilishimu mumkin. Hökmiy pakizliq bolsa, teyemmum qilish, téngiqqa mes'hi qilish we ayaqqa mes'hi qilishtin ibarettur.

1-teyemmum

teyemmum uqumi we uning yolgha qoyulishi

janabi allahning héchkimni taqiti yetmeydighan bir ishqa teklip qilmasliqi islamning qolayliqliridin biri bolup, islamda namazning rukniliri nahayiti ehmiyetliktur. Bu jehettin islam dini namazni terk qilish yaki uninggha ehmiyet bermeslik we kichiktürüsh üchün héchqandaq bir sewebni qobul qilmaydu.

Taharet asasliq bir shert bolup, su bolsa heqiqiy pakizilighuchi bir wastidur. Eger siz öz mehellingizde yaki seperde bolup, su tapalmisingiz, yaki sizning süyingiz bar lékin siz kisel we su bilen taharet alsingiz su sizge ziyan qilsa (ziyan qilish éhitimali keskin we köprek bolush sherti bilen) yaki siz kisel emes, emma junub bolup qalsingiz lékin eger su bilen ghusli qilghiningizda bek qattiq soghuq bolghanliqtin kisel bolup qélishtin yaki japa musheqqetke duchar bolup qélishtin qorqsingiz, bundaq ehwallarda janabi allah suning ornigha pak tupraq bilen teyemmum qilishingizni yolgha qoyghan bolup, bu bolsa siz üchün bir qolayliq paaliyet bolup, sizge köngül bölgenlik we toghra diningizning rukni (namaz) gha ehmiyet bergenliktur. Allah taala mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)]

"i möminler! (siler taharetsiz bolup) namaz (oqumaqchi bolup) turghininglarda, yüzünglarni yuyunglar, qolunglarni jeynikinglar bilen qoshup yuyunglar, béshinglargha mes'hi qilinglar, putunglarni oshuqunglar bilen qoshup yuyunglar, eger junub bolsanglar paklininglar (yeni ghusli qilinglar), eger kisel

bolsanglar (su ziyan qilidighan bolsa), yaki seper üstide bolup (su tapalmisanglar), yaki silerning biringlar hajetxanidin kelgen (yeni taharet sundurghan) bolsanglar, yaki ayalliringlar bilen yéqinchiliq qilghandin kéyin (ghusli taharet üchün) su tapalmisanglar, pak tupraqqa teyemmum qilinglar, uning bilen yüzünglarghan mes'hi qilinglar, allah silerge musheqqetni xalimaydu, lékin allahqa shükür qilishinglar üchün silerni pak qilishni, (islam sheriitini bayan qilish bilen) némitini silerge tamamlashni xalaydu", (maide sürisi 6 - ayet)

teyemmum, lughette qesd qilish yaki niyet qilish dégen bolup, ayette ötken ”piyd“ kelimisi bolsa tupraq bilen élin'ghan taharet dégen bolidu. Pakliq bolsa musulmanning pak bolishidur. Lékin meqset (allah eng yaxshi bilidu) héchqachan namazni terk qilmasliq we buning netijiside namaz oqumasliqqa könüp qalmasliq we uni ada qilmaqchi bolghinida horunluq qilidighan bolup qalmasliq üchün taharet we ghuslining ornini basalaydighan bir ishni qilishtur. Shu arqiliq janabi allah bizge namazning qanchilik ehmiyetlik ikenlikini körstiwatidu. Shunga su tapalmighan we kisel bolup qalghan halettimu namazlirimizni oqushimiz we ada qilghandimu telepke layiq ada qilishimiz kérek.

Eger yürikide (munapiqliq) kisili bolghan bir insanning könglige tupraq ishlitish kishige qéyin kélidighan we toghra qaide yusunlargha zit kélidighan bir ish bolup, kishining (ikki közimu bolghan) yüzige tupraqni suwishi eqilge sighmaydighan bir ish dése, biz ulargha deymizki, islam dini awwal tupraqning pak - pakize bolishini shert qilghan bolup, bu bolsa közige kirip ketken teqdirdimu ziyanliq emes. Shuning bilen birge teyemmumda közge tupa kirip ketmeydu. Shamal insanlarning közige herküni özi uchurup kelgen we buranlarda kötürülüp kelgen türlük chang – tuzanlarni kirgüzidu, emma bir nerse bolmaydu. Halbuki teyemmum bolsa éhtiyajliq bolghanda qilinidighan bir ishtur. Möiminning köngli buning bilen rahetlinidu we buni ishlirini qolaylashturghan we bu qulayliqni hediye qilghan we qolayliqni özining xususiyetliridin biri qilghan janabi allah teripidin bu ummetke bérilgen bir német hésablaydu. Ulugh allah bu toghrida mundaq deydu:

[يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)]

"allah silerge musheqqetni xalimaydu, lékin allahqa shükür qilishinglar üchün silerni pak qilishni, (islam sheriitini bayan qilish bilen) némitini silerge tamamlashni xalaydu" (maide sürisi 6 – ayetning bir qismi)

teyemmum ayitining chüshüsh sewebi toghirisida mundaq bir hedis bayan qiln'ghan.

382/721 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: melum bir seperge resulullah bilen birge chiqqan iduq. Beyda yaki zatil jeyish dégen jaygha kelgende, méning marjinim chüshüp qaldi, resulullah we köpchilik uni izdesh üchün toxtidi, ularning süyi tügep qalghanidi. Shunga ular ebu bekri siddiqning yénigha kélip: aishening qilghan ishini kördüngmu? U, resulullahni we kishilerni seperdin toxtitip qoydi. Yéqin etrapta su yoq, uning üstige éliwélin'ghan sumu tügep qaldi, dédi. Resulullah méning yotamgha béshini qoyup uxlawatatti, dadam ebu bekri kélip: resulullahni we kishilerni seperdin toxtitip qoyupsen, bu etrapta sumu bolmisa, uning üstige éliwalghan sumu tügep qalghan tursa, dep méni eyiblep, alle xalighan sözlerni qilip, méning biqinimgha qoli bilen noqughili turdi. Resulullahning béshi yotamda bolghachqa, ornumdin qimirliyalmidim. Tang étip,

resulullah ornidin turghanda, su pütünley dégüdek tügigenidi. Del shu peytte, alle taala teyemmum ayitini chüshürdi, köpchilik teyemmum qildi. Useyd ibni huzeyr (teyemmum ayitining chüshüshini közde tutqan halda): ey ebu bekri ailisi ! Bu silerning tunji berikitinglar emes, dédi. Seherde, men min'gen tögini ornidin qozghiwiduq, marjan töginig astidin chiqti. (buxari: 334)

5080/ 8354 - jabir ibni abdullah ensari reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mendin ilgiri bir kimge bérilmigen besh xususiyet manga ata qilindi. Her bir peyghember öz qewmige xas ewetiletti, men hemmige (omum qilip) ewetildim. Manga olja ghenimetler halal qilindi, olja mendin ilgiri bir kimge halal qilinmighan idi. Manga zémin pak we mesjid qilip bérildi. Herqandaq bir kishi namaz waqti bolghan yerdila namaz oqusa bolidu. Bir ayliq musapidin (kapirlarning dillirigha qorqunch sélinish arqiliq) nusret ata qilindi we shapaet hoquqi bérildi. (muslim: 521)

teyemmumning qandaq qilinidighanliqi

su tapalmay sizge teyemmum qilish perz bolup qalghanda, sas we qumgha oxshash pak tupraq izdeng, awwal ichingizde teyemmumgha niyet qiling. Andin ”bsm allah alrhmn alrhym“ dep barmaqliringizni tüz tutup, alqiningizni achqan halda pak tupraqqa yaki shuninggha oxshash jinisliq nerse üstige qoyung. Ikki alqiningizni tupraqqa sürtkendin kéyin, ularni körüp yuqup qalghan topilarni püdiwitip ikki alqiningiz bilen yüzingizni silap mes'hi qiling. Yene ikki aliqiningizni tupraqqa bir qitim sürtkendin kiyin ong qolingizning aliqini bilen sol qolingizning dumbisini barmaq uchidin bashlap jeynikingizgiche silaysiz. Andin qolingizni aylandurup jeynek üstige chiqirip bash barmaq bilen körsetküch barmaq arilqi arqliq qolingizning jeynek qismidin tartip bighishqiche bolghan arilqtiki üsti qismigha mes'hi qiling. Andin ong qolingiz bilen yuqarqi herketni sol qolingizgha tekrar ishliting. Mana buning bilen teyemmum qilip hökmi jehettin pakizlinip taharet alghandek bolisiz. Andin namazni ada qilsingiz bolidu.

Eger siz junub bolup qélip su tapalmighan bolsingiz yuqiridikige oxshashla teyemmum qilisiz. Bu teyemmum sizdin junubetni kötiriwétip ghusli taharetning xizmitini ada qilidu. Su tapalmighan kéishining teyemmum qilishi bolsa ichingizde junubetning kötirilip kétishini niyet qilisiz we teyemmum qilghanda bismillah... Deysiz.

Teyemmumning hökmi bolsa taharetning hökmi bilen oxshash bolup, peqet oxshimaydighan teripi bolsa, su tépilghanda buzulup kétishidur. Taharetke oxshashla sunup ketküchilik we yaki su tépilghuchilik bir teyemmum bilen xalighiningizche perz we nepli namaz oqusingiz bolidu. Bezi mezheb imamlirininmu déginige oxshash (allah hemmisidin razi bolsun) bir qétim yüz üchün, yene bir qétim qol üchün tupraqqa qolini urush arqiliq, teyemmum qilish eng toghrisidur.

Teyemmumning toghra bolushining shertliri

birinchi shert, niyet qilishtur. Niyetni alqanlirini tupraqqa urghanda yaki qolgha yuqqan topa bilen yüzni silashqa bashlighanda qilish.

Ikkinchi shert, teyemmum qilishqa élip baridighan sewebler.

1. su tapalmasliq. Su tépilmighanda qilin'ghan teyemmum toghra bolidu. Eger bir adem junup bolup qalghan we qéshida yuyunushqa emes, peqet taharet élishqa yétidighan su bolghan bolsa, bu halette u adem teyemmum qilidu we uninggha su bilen kichik taharet élish lazim emestur.

388/738 - ebu zer reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénida bir qanche tuyaq qoy toplan'ghan idi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i ebu zer ! Bularni otlatqin, dédi. Men ularni rebezege élip bérip otlattim. Otlaqta bezide junub bolup qalattim, (su tapalmay) besh alte kün ötüp kétetti, bir küni peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha keldim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bu ebu zermu? Dep soridi. Men shük turdum. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: halinggha way, anangningmu haligha way! Dep, zen'gi bir dédekni chaqirdi. U dédek bir qachida su ekilip, méning (bir teripimni) bir kiyim bilen yögep turdi, men (yene bir teripimge) tögemni dalda qilip turup yuyundum. Yuyun'ghandin kéyin xuddi üstimdin bir taghni éliwetkendek yéniklep qaldim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: 10 yil su tapalmighan teqdirdimu, pak tupraqni taharet süyining ornida ishlitishke bolidu. Kéyin su tapqanda yuyuniwet, u téximu yaxshi, dédi. (ebu dawud: 332)

bu yerde bir nersini bayan qilip ötüshke toghra kiliduki, eger bir ademning qorqunchisi, bir ademning uninggha tehdid salghinigha oxshash insan teripidin kelgen bolsa, bu halette uning teyemmum qilip namaz oqushi toghridur, lékin teyemmum bilen oqughan namazni kéyin qayta oqush lazimdur. Eger bir ademning qorqunchisi bir ademning uninggha tehdid sélishi arqiliq bolmay mesilen yirtquch haywandin qorqqinigha oxshash tebiiy bolsa, bu halette uning teyemmum qilip namaz oqushi toghridur we uning u namazlarni kéyin qayta oqushi lazim emestur. Chünki, bu halette uning qorqunchisi bendiler teripidin emes allah taala teripidin kelgendur. Eger namazni kichiktürmey deslepki waqtida teyemmum qilip oquwatqan we namazning waqti chiqip kétip bolghiche su tapqan bolsa, uning u namazni qayta oqushi lazim emestur chünki, u namazni namazning waqti kirgende özide tépilghan sharaiti boyiche oqudi.

2. suni ishlitishtin ajiz kélish. Suni ishlitishtin ajiz kélish késel yaki qattiq soghuq yaki shuninggha oxshash birer ishning sewebi bilen bolidu.

Késel sewebi bilen suni ishlitishtin ajiz kilish. Su ishletkenliki yaki taharet élish yaki yuyunush üchün heriket qilghanliq sewebi bilen késili éghirliship qalidighan yaki saqiyishi kéchikip qalidighan késel adem bolsa, u ademning bu halette teyemmum qilishi toghra bolidu. Eger bedinining hemme yiri jarahetlen'gen bolup su ziyan qilidighan bolup, u adem bu halette yuyunushqa toghra kélip qalsa teyemmum qilidu.

3. Qattiq soghuqning sewebi bilen suni ishlitelmigen adem. Bir adem meyli seper üstide bolsun yaki seper üstide bolmisun eger su bilen taharet alsa yaki yuyunsa soghuqtin ölüp qélishidin yaki késel bolup qélshidin qorqqan we suni issitqudek bir nerse tapalmighan yaki munchigha bergidek pul tapalmighan bolsa, uning teyemmum qilishi toghra bolidu.

390/743 - abdullah ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning zamanida bir adem jarahetlendi, bu esnada ihtilam bolup qélip, ghusli qilishqa buyruldi, ghusli qilghanliqi üchün wapat boldi. Bu weqe peyghember sellellahu eleyhi wesellemge yetkende, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: hemrahliri uni öltürüp qoyuptu, alle taala uni öltürgenlerni öltürgey. Bilimsizlikning dorisi, sorash emesmu?! Dégen. (ebu dawud: 337)

392/746 - emr ibni as reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men

zatiselasil ghazitining soghuq bir kéchiside ihtilam bolup qaldim. Ghusli qilsam, ölüp qélishtin qorqup teyemmum qildim we hemrahlirimgha imam bolup bamdat namizini oqudum, kéyin ular bu ishni peyghember sellellahu eleyhi wesellemge melum qildi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i emr! Junub turup hemrahliringgha imam bolup namaz oqudungmu? Dep soridi. Men ghusli qilalmasliqimning sewebini éytip: alle taalaning quran kerimde: siler özünglarni öltürmenglar, alle heqiqeten silerge nahayiti méhribandur dégenlikini anglighanidim, - dégenidim, peyghember sellellahu eleyhi wesellem külüp qoydi, emma bir nerse démidi. (ebu dawud: 334)

üchinchi sherit : teyemmumni pak tupraq bilen qilish. Pak tupraq zémin jinsidin bolghan hemme nersini öz üchige alidu. Shuninggha asasen tupigha, qumgha we tashning hemme türlirige oxshash zémin jinsidin bolghan hemme nersiler bilen teyemmum qilish toghra bolidu. Teyemmumni pak tupraq bilen qilish sherti zémindin qolgha tupa yuqmisimu qolni zémin'gha shundaq tekküzüsh bilenla wujudqa chiqidu. Mesilen qolini séliq tashning üstide qoyghan we qoligha tupa yoqmighan bolsimu uning qilghan teyemmumi toghra bolidu.

Tötinchi shert , yüzini we ikki qolini jeyneklirigiche yaxshi silashtur.

Teyemmumning sünnetliri

1. Teyemmumning béshida bissmila déyish.
2. Teyemmumni tertip bilen qilish.
3. Arqimu - arqa silashtur. Yeni yüzini silap bolghandin kéyinla qollirini silashtur.
4. Teyemmum qilmaqchi bolghan tupraqqa qolining alqini bilen urushtur.
5. Ikki alqanni teyemmum qilmaqchi bolghan yerge qoyup turup aldi keynige azraq herketlendürüsh.
6. Chirayini paskina qiliwélishtin saqlinish üchün qollirigha topa köp yuqiwalghan bolsa, alqinini yerge qaratqan halda birini yene birige urush bilen qollirigha yuquwalghan topilarni qéqiwétish.
7. Qollirini tupraqqa urghan waqtida barmaqlirini yumuwalmay échip turush.
8. Qollirini silashqa kelgende deslep ong qolini, andin sol qolini silash.

Teyemmumni buzidighan amillar

1. teyemmumning eslisi bolghan taharetni we ghuslini buzudighan amillar teyemmumnimu buzidu. Chünki eslini buzghan nerse urunbasarini elwette buzidu.
2. teyemmum qilishqa élip baridighan seweblerning tügishidur. Mesilen bir adem junupluqtin yuyunush üchün su tapalmay teyemmum qilghandin kéyin yuyun'ghili yéterlik su tapqan bolsa, u adem özining eslidiki junupluq halitige qaytidu, shuning üchün uninggha yuyunush lazim bolidu. Teyemmum qilishqa élip baridighan sewebler tügeshtin burun teyemmum bilen oqulghan namazlar kéyin qayta oqulmaydu. Eger namaz oquwatqan chaghda teyemmum qilishqa élip barghan u sewebler tügigen bolsa, teyemmummu buzilidu we oquwatqan u namazmu buzilidu. Junup bolup qalghan adem peqet kichik taharetke yetkidek su tapqan bolsa, u adem u su bilen kichik taharet almastin teyemmum qilidu. Junup bolup qalghanliqi üchün teyemmum qilghan bir adem özining yuyunishigha yéterlik suning qéshidin uxlap qalghan halette ötüp ketken bolsa, u adem u suni ishlitishtin ajiz kelgenliki üchün uning junup bolup qalghanliqi üchün qilghan ilgiriki teyemmumi buzulup ketmeydu. Eger u adem suning qéshidin

oyghaq halitide ötken bolsa, teyemmumi buzulup kétidu.

2-ayaghqa mes'hi qélish

taharet alghanda putini yuyushning ornigha ayaghqa mes'hi qilishning yolgha qoyulishi, islam sheriitining kengchilik qélishi we asanlashturup bérishidur. Mes'hi qélinidighan ayagh hushuqni yapqudek derijide uzun we qélin bolushi lazimdur.

Ayaghqa mes'hi qilishning hökmi peyghember eleyhissalamning sözi we emeliyiti bilen sadir boldi. Bu heqte peyghember eleyhissalamdin kelgen hedisler nahayiti köp bolghanliqtin u hedisler hetta inkar qilish toghra bolmaydighan hedislerning derijisige yetti.

378/711 - ews ibni ebu ews seqefi reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem taharet élip keshige we ikki putigha mes'hi qilghan. Ebbad mundaq dégen: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning bir qewmning quduqigha kélip taharet élip, keshige we putigha mes'hi qilghanliqini kördüm. (ebu dawud: 160)

ayaghqa mes'hi qilishning shertliri

1. ayaghni kamil taharetning üstige kiyish lazimdur.
2. mes'hi qilmaqchi bolghan ayagh ushuqning üstige qeder putning hemme yérini yögishi lazimdur.
3. u qiynalmastin eng az besh kilométirgha yéqin yol yürgili bolidighan ayagh bolushi lazimdur.
4. ayagh, yoghan töshüklerdin xali bolushi lazimdur. Bir pay ayaghda kichik kichik bolup bir nechche yerde töshük bolghan, eger ular bir yerge toplansa, u töshüklerning hemmisi putning kichik barmaqliridin uningdin üch barmaq ochuq qalghidek derijidiki chongluqta bolsa, u ayaghqa mes'hi qilish toghra emestur.
5. mes'hi qélinidighan ayaghning mes'hide ishlitilgen suning putqa ötüp kétishini tosup qalidighan derijide qélin bolushi lazimdur.
6. mes'hi qilmaqchi bolghan adem eger putining barmaq teripi yoq we putning qalghan teripi qolning kichik barmaqliridin üch barmaq kelgidek miqdarda bolmighan adem bolsa, uning ayighigha mes'hi qilishi toghra emestur.

Mes'hi qandaq qélinidu?

Taharet alghan adem qollirining barmaqlirini höl qilip we barmaqlirining ariliqini échip turup ong qolini, ong putining uchchining üstige, sol qolini sol putining uchchining üstige qoyidu, andin mes'hini tartishni ayaghning uchchidin bashlap üsti terep bilen pachaq terepke tartidu. Putning üstidin qolning kichik barmaqliridin üch barmaq kelgidek yerge mes'hi qilsa, mes'hi yéterlik bolidu. Ayaghning asti teripige yaki uning qonchisigha yaki ikki teripige mes'hi qilish toghra emestur.

379/714 - eli reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: eger din eqilge boysunidighan bolsa idi, mes'hi qilishta ötükning asti, üstige qarighanda ewzel bolghan bolatti. Halbuki, men resulullah sellellahu eleyhi wesellemning ötükining üstige mes'hi qilghanliqini kördüm. (ebu dawud: 162)

mes'hining mudditi

seperge chiqmighan ademning bir kéche kündüz, seperge chiqqan ademning üch kéche kündüz mes'hi qilishigha ruxsettur. Yeni seperge chiqmighan adem 24 saet we seperge chiqqan adem 72 saet ayighigha mes'hi qilalaydu.

380/715 - shureyh ibni hani mundaq deydu: men ötükke mes'hi qilish

heqqide sorash üchün aishe reziyellahu enhaning yénigha keldim. U: sen bu mesilini eli ibni ebu talibtin sorighin, chünki u peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen birge köp seper qilatti, dédi. Shuning bilen, biz bu mesilini uningdin sorighaniduq, u: resulullah sellellahu eleyhi wesellem musapir üchün (mes'hining mudditini) üch kéche kündüz, yurtidin chiqmighanlar üchün bir kéche - kündüz qilip belgilep berdi, dédi. (muslim: 276)

381/716 - sefwan ibni essal reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizni seperde bolsaq, junub bolupla qalmisaq, ötüklirimizni üch kéche - kündüzgiche chiqarmay, chong kichik teret qilghan we uxlap qopqandin kéyin (taharet alghanda üstige) mes'hi qilishqa buyrighan. (tirmizi96)

ayaghqa qilin'ghan mes'hini buzudighan amillar

1. taharetni buzudighan amillarning hemmisi mes'hini buzidu.
2. mes'hining mudditining ötüp kitishi.
3. bir piyini bolsimu ayighini chiqirish. Shuningdek putining köp qismining ayaghning qonji teripige kötürülüp kitishi.
4. putining köp qismining su bilen höl bolup kitishi.
5. ayaghning uni kiyip turiwatqan chaghda tétilip kétishi, yirtilip kétishi, tishilip kétishi yaki uning bilen méngish qiyin bolidighan bir halette kélip qélishi mes'hini buzidu.
6. özrisi bar adem ayighigha mes'hi qilghan bolsa, u adem atap taharet alghan namazning waqtining chiqip ketkenlik sewebi bilen buzulup ketken tahariti bilen tengla uning mes'hisimu buzulup kétidu.

Nawada tahariti bar ademning peqet mes'hisi buzulup ketse u peqet ikki putini yuyiwetsila bolidu. Selle yaki tumaq telpekke oxshash bashqa kiyidighan nersige, chümbelge oxshash yüzini yapidighan nersige we peleyge oxshash qolgha kiyidighan nersige mes'hi qilish toghra emestur.

3-téngiqning üstige mes'hi qilish

meyli sunuq yerni tangghan téngiq bolsun meyli jarahetlerni tangghan téngiq bolsun téngiqning üstige mes'hi qilish toghra bolidu. Téngiqning üstige mes'hi qilish, eger uning astidiki yerni yuyushqa yaki u yerning özige mes'hi qilishqa qadir bolalmighan teqdirde téngiqning astini yughanning ornida turidu.

1) téngiq kichik taharetsizlik yaki junupluq halitide téngilghan bolsimu uning üstige mes'hi qilghili bolidu.

2) téngiq jarahet yaki sunuq saqiyishtin burun chüshüp ketken bolsimu u téngiqning téngilishigha seweb bolghan késel téxi saqaymighanliqi üchün uning üstige qilin'ghan mes'hi buzulup ketmeydu.

3) téngiq jarahet yaki sunuq saqayghandin kéyin chüshüp ketken bolsa, uning üstige qilin'ghan mes'hi buzulup kétidu.

4) eger u ademning tahariti bolsa, peqet téngiqning astinila yusa bolidu.

5)tendiki aghriqning üstige chaplaydighan yépishquchining hökmimu téngiqning hökmididur. Eger u yépishquchini éliwetse aghriq küchiyip qalidighan ish bolsa, uning üstigila mes'hi qilsa bolidu.

6) eger u soyup éliwétish qéyin bolghan bir yerge chaplashturulghan bolsa, aghriq saqayghandin kéyinmu uning üstige mes'hi qilishqa bolidu.

7) jarahetning yaki put qollardiki yériqning üstige dora qoyulghan yaki chépilghan, u yerning üstidin su mangdurwétish mumkin bolidighan bolsa, su

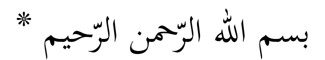
mangdurwitidu. Eger undaq qilish mumkin bolmisa, uning üstige mes'hi qilidu. Eger mes'hi qilsa u yer yaman bolup qalidighan bolsa, hetta mes'himu qilmaydu.

8)téngiq we uning etrapidiki yerlerge mes'hi qilishning hökmide, kichik taharetsiz adem we chunup bolup qalghan adem oxshashtur.

9) mes'hi qilishning mueyyen bir mudditi yoqtur. Shuning üchün téngiqning yaki sunuqqa taki ular saqayghan'gha qeder mes'hi qilghili bolidu.

10) her qétim taharet alghanda yaki yuyun'ghanda uning üstige bir qétim mes'hi qilidu.

11) téngiqni almashturghanda yaki téngiqning üstige bashqa bir téngiq tangghanda uning üstige qayta yene bir qétim mes'hi qilish lazim emestur.



tötinchi bölüm. Namaz

birinchi bap. Namaz uqumi we namazning paydisi

namaz uqumi

namaz- islamning tügrüki we dinning asasiy bolup, uninggha sel qarashqa qetiy bolmaydu, terk qilishqa téximu bolmaydu. Chünki islamda namaz uqumighuchilar pasiq yaki kapir déylidu. Shunga "men musulman" dégen her bir kishi namazni qetiy terk qilmasliqi lazim. Namaz oqup kéliwatqan yaki yéngidin namaz bashlimaqchi bolghanlarning namazni toghra - durus oqushi telep qilinidu.

Namaz mexsus keypiyatliri we bedenning herikiti bilen allahqa qilinidighan bendichilik burchi. Namaz imandin qalsila eng muhim ibadettur. Namazning (salat) esli uqumi ”dua“ dégen bolup, bezi heriketlirining nami bilen ”namaz“ dep atalghan. Chünki namazning bir qismi duadur.

Namazning esli uqumi ”ulughlash“ dégen bolup, uningda allah maxtalghanliqi üchün mushu isim bilen atalghanmu déyilidu. Islam dini namazni perz qilip, rehmet peyghembiri muhemmed eleyhissalam uni bayan qilghan we uninggha sahabiler, tabiinler we bashqa diniy imamlar egeshken. Shuning bilen istilah jehettin namaz dégen waqtimizda: mexsus söz we heriketler arqiliq allahqa ibadet qilidighan we uni olughlaydighan, allahu ekber tekbiri bilen bashlinip, essalamu eleykum werehmetullah salami bilen tügeydighan, islam dini élip kelgen nur we körsetmisige binaen barliq musulmanlar méngip kelgen alahide tertip - intizam bilen oqulidighan bir ibadet köz aldimizgha kélidu. Shuninggha asasen namazning dua we ulughlashtin ibaret lughet menisi saqlinip keldi. Bizning teshehhudta oquydighan (esselatu lillahi) sözining uqumi bolsa, "allah taala ulughlinishqa layiq bolup, uningdin bashqisi ulughlinishqa layiq bolmaydighan, dualar peqetla allahqa xastur" dégen bolidu.

Namazda peyghember eleyhissalamgha yollaydighan durutlirimizning menisi bolsa, muhemmed eleyhissalamni dunyada, uning nami - sheripini üstün qilish, dewitini ghalib qilish we sheriitini qiyametkiche dawamlashturush arqiliq ulughlighin. Axirette bolsa, uni ummitige shapaetchi qilish we uning ejri we sawabini hesisilep birish arqiliq eziz qilghin dégen bolidu. "essalat" allah tereptin peyghembirige xitab qilinsa rehmet, perishtilerdin kelse istighpar, bizdin sadir bolsa dua we kattilash dégen menini ipadileydu. Janabi allah mundaq deydu:

[إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (56)]

"allah heqiqeten peyghembirige rehmet yollaydu (yeni peyghember eleyhissalamgha rehmet qilidu, shenini ulugh qilidu, derijisini üstün qilidu), perishtilermu heqiqeten (peyghemberge) meghpiret telep qilidu, i möminler! Siler peyghemberge durut éytinglar we amanliq tilenglar (chünki resulullahning silerning üstünglardiki heqqi chongdur, u silerni gumrahliqtin hidayetke, zulmettin yoruqluqqa chiqarghuchidur)". (ehzab sürisi 56 - ayet)

namaz eqilliq, balaghetke yetken, er - ayal, muhemmed eleyhissalamning chaqiriqi yétip kelgen we berpa qilishqa küchi yétidighan, nijasettin we kirqattin pakiz her bir musulmanning oqushi lazim kelgen perzi eyindur.

Ösmür balilar bolsa, namazni söygen halda chongiyishi we uni oqushqa adetlinishi üchün yette yashqa kirgende namaz oqushqa buyrulidu. Eger 10 yashqa kirgende namaz oqughili unimisa we namaz oqush toghrisida ata anisigha we terbiyligüchining sözige qolaq salmisa yumushaqraq urush lazim. Namaz toghrisida quran kerimde nahayiti köp ayet nazil bolghan bolup, töwendikiler ularning bir qismidur. Janabi allah mundaq deydu:

[فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَاذْكُرُواْ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا (103)]

" namazdin farigh bolghininglarda öre turghan we yatqan haletliringlarda allahni yad étinglar (allah silerge düshmininglargha qarshi yardem bérishi mumkin). Xatirjem bolghan chéghinglarda namazni (pütün shertliri bilen) mukemmel ada qilinglar. Shübhisizki, namaz möminlerge waqti belgilen'gen perz qilindi ". (nisa sürisi 103 - ayet).

[وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى (132)]

" i muhemmed! Ailengdikilerni (we ummitingni) namazgha boyrighin, özengmu uni ada qilishqa chidamliq bolghin, sendin biz riziq telep qilmaymiz. Sanga biz riziq bérimiz, yaxshi aqiwet teqwadarlargha xastur". (taha sürisi 132 - ayet).

[وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ (43)]

"namazni ada qilinglar, zakatni béringlar, ruku qilghuchilar bilen bille ruku qilinglar". (beqer sürisi 43 - ayet).

Namazning mertiwisi

1)her bir musulmanning aghzida meshhur bolghan we uning qelbige ornisip ketken nersilerning biri ”namaz dinning tüwriki“ ikenliki bolup, emeliyettimu shundaq. Chünki namaz musulmanliq bilen kapirliqning chek chégrisini ayriydighan alahide bir chégra qilin'ghan bolup, namazning üstün derijisimu, uning, peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning neziridiki chong ehmiyiti tüpeylidinla, uninggha bu süpetni bérip, uni dinning tüwrüki we dinning üstün pellisi qilghan. Shuning üchün allah taala bizni namazgha ehmiyet birishken buyrup mundaq deydu:

[حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ (238)]

" (besh waqit) namazni, bolupmu namazdigerni dawamlashturunglar, (yeni pütün shertliri bilen waqtida toluq ada qilinglar), allahning huzurida (yeni namazda) itaetmenlik bilen turunglar". (beqer sürisi 238 - ayet)

allah taala töwendiki ayette namazni dunya we axirette bextlik bolup, nijat tépishning, meqsetke yétishning, ghelibe qilishning we (dozaxtin) qutulushning yoli qilip körsitidu:

[قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (1) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (2)]

"möminler heqiqeten bextke érishti, (shundaq möminlerki) ular namazlirida (allahning ulughluqidin sür bésip ketkenlikidin) eyminip turghuchilardur". (möminun sürisi 1 - 2 - ayetler)

2) namaz qiyamet küni eng awwal hésab élinidighan birdinbir ibadettur.

486/924 - yehya ibni seidtin mundaq riwayet qilinidu: manga resulullah

sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenliki yetken idi: qiyamet küni bendining emelliridin eng ewwel tekshürilidighini namizi bolup, eger namizi qobul bolsa, bashqa emellirimu qobul bolidu. Eger namizi qobul bolmisa, bashqa emellirige qarapmu qoyulmaydu. (malik: 420)

3) namaz, din yoqalmaydiken qeti yoqalmaydighan ibadettur. Chünki namaz dinning shuaridur.

4) namaz peyghember eleyhissalamning axirqi wesiyitidur. Peyghember eleyhissalam wapat bolush aldida, sekeratta turup " namazni terk etmenglar, namazni terk etmenglar ! " dep wesiyet qilghan.

5) namazning perz bolghanliq qissisimu, namazning neqeder ulugh we muhim ibadet ikenlikige ayrim delildur. Chünki pütün ibadetler zéminda perz qilin'ghan bolsa, besh wax namaz isra miraj kéchsi allah muhemmed eleyhissalamni asman'gha élip chiqip uninggha biwasite emr qilish arqiliq asmanda perz qilin'ghan.

Namazning paydiliri

1.xushu we xuzu bilen oqulghan kamil namaz dilni yurutup, rohni paklaydu. Kishige bendichilikning edep - qaidilirini we namaz oqughuchining diligha allahning katta we büyüklükini ornitish arqiliq bendige janabi allah üchün ada qilidighan wezipilirimizni qandaq ada qilidighanliqimizni ügitidu. Yene namazning insanni güzel exlaqqa ige qilip, uni raschilliq, amanetke riaye qilish, qanaetchan bolush, wedige wapa qilsh, helim we köyümchan bolush, kichik köngül bolush, adil bolush we bashqilargha yaxshiliq qilishqa oxshash güzel xisletler bilen bizeydu. Yene namaz, namaz oqughuchilarni üstün mertiwige érishtürüp, uni yalghuzla allahqa yüzlendürüridu. Shuning bilen kishi allahni téximu köp yad qilp, uningdin téximu bek qorqidu. Netijide, uning himmiti aliy, nepsi pakize bolup, gunah - meisiyettin yiraq turup, yalghanchiliqtin, xiyanettin, yamanliqtin, aldamchiliqtin, qehri - ghezebtin we mutekebbirlikitin uzaq turidu. Zulum, düshmenlik, peskeshlik, pasiqliq we asiyliqtin saqlinidu. Démek, bende namaz arqiliq janabi allahning yuqirdiki ayitide dégenliri emeliylishidu.

2.namaz dilgha shipadur. Namaz shekil we rohtin ibaret bolup, uning shekli ezalarning ibaditidur, rohi bolsa, dilning ibaditidur. Yene namaz hem jismaniy telim - terbiye hemde rohiy terbiye bolup, namaz oqughuchining dilini yuritidu, yüzini ilahiy nur bilen yuritidu. Namaz bilen uning rohi kötürülidu. Shuningdek, namaz bende bilen perwerdigari otturisida bir alaqe bolup, uni kamil telepke layiq oqush imanning eng chong alamiti, diniy shuarlarning eng kattisi we sansizlighan németliri tüpeylidin allahqa shükür qilishni bildürüdighan eng roshen namayendidur. Namaz oqumasliq bolsa, allah bilen munasiwetning üzülishi, uning rehmitidin, német buliqidin we nurghunlighan pezli - éhsanidin mehrum qélish we allah taalaning pezli - éhsani bilen uning németlirige köz yumghanliqtur. Telepke layiq ada qilin'ghan namaz, bir qisim yürek kisellirige we rohiy biaramliqlargha shipaliq dora bolup, gunah - meisiyet qarangghuluqlirini yoq qilghuchi nurdur.

477/912 - ebu hureyre reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam: siler dep béqinglarchu? Eger silerning biringlarning öyining aldida östeng bolup, uningda her küni besh qétim yuyunsa, u kishining bedinide kirning esiri qalamdu? Dep sorighanidi, sahabilar: yaq, u kishining bedinide kirdin héchqandaq eser qalmaydu, dédi. Andin peyghember

eleyhissalam: ene shuningdek, alle besh wax namaz oqughan bendisining xataliqlirini öchüridu, dédi. (buxari: 528)

3.namazdiki birlik barawerlik. Namazda adalet we teng - barawerlik namayen bolidu. Muezzin heyyeelel feleh (yeni namazgha kélinglar) dep nida qilghinida u, bay - kembeghel, chong - kichik, riyasetchi we xizmetchilerdin terkib tapqan, namaz perz bolghan kishilerning ichidin ezanni anglighan kishilerning hemmisini namazgha chaqiridu. Toplan'ghan waqitlirida bolsa, bir septe turidu. Ularning arisida héchqandaq bir ayrimchiliq we alahidilik bolmaydu. Chünki hemmisi töwendiki ayette tilgha élin'ghan rewishte allahni yad qilish we allahning öylirining biride uninggha bash igish üchün bir yerge toplan'ghandur. Allah taala mundaq deydu:

[وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا (18)]

"mesjidler allahqa xastur, allahqa qoshup héchkimge ibadet qilmanglar". (jin sürisi 18 - ayet). Yene ularning hemmisi qiblige yüz keltürgen halda, héchqandaq shiriki bolmighan yalghuz allahqa ibadet qilish üchün bash egken, uninggha boysun'ghan we uning rehmitini ümid qilip, azabidin qorqqan halda bir imamning arqisida turghan allahning bendiliri bolghanliqi üchün, ilahi molluqning ularning üstige yéghishi we ularning ilahiy rehmetning öz ichige élinshi ejeplinerlik emes. Janabi allah mundaq deydu:

[وَلاَ تُفْسِدُواْ فِي الأَرْضِ بَعْدَ إِصْلاَحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ (56)]

" allah (peyghemberlerni ewetip) yer yüzini tüzigendin kéyin, yer yüzide buzuqchiliq qilmanglar (allahning azabidin) qorqqan we (rehmitini) umid qilghan halda dua qilinglar, shübhisizki allahning rehmiti yaxshiliq qilghuchilargha yéqindur ". (eiraf sürisi 56 - ayet)

4.namaz gunahlarni öchüridu. Kamil taharet ilip xushu bilen oqulghan her qandaq namaz insandin ötken türlük xataliqlarni öchürüp gunahlirining meghpiret qilinishigha sewep bolidu. Dozaxtin qutuldurup jennetke bashlaydu.

479/914 - humran reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, osman reziyellahu enhu taharet éliwétip mundaq dégen: alle taalaning nami bilen qesemki, men silerge bir hedis sözlep bérimen. Eger alle taalaning kitabida bir ayet bolmighan bolsa idi, men uni silerge sözlep bermigen bolattim. Men heqiqeten resulullahning mundaq dégenlikini anglighanidim: her qandaq bir kishi kamil taharet élip namaz oqusa, u kishining shu namaz bilen yene bir namaz ariliqida ötküzgen xataliqi meghpiret qilinidu. Urwe (rawi) mundaq deydu: abdullah ibni mesud közde tutqan ayet alle taalaning munu sözidur: "bu kitabta (yeni tewratta) kishilerge toghra yolni éniq bayan qilghinimizdin kéyin, biz nazil qilghan (muhemmed eleyhissalamning rast peyghember ikenlikini ispatlaydighan) roshen delillerni we toghra yolni yoshuridighanlargha alle lenet qilidu (yeni rehmitidin yiraq qilidu); lenet qilghuchilar (yeni perishtiler we muiminler"mu ulargha lenet qilidu. ((muslim: 227)

480/915 - yuqiriqi hedis bashqa bir riwayette mundaq kelgen: u zat (yeni osman reziyellahu enhu) taharet éliwétip mundaq dédi: men resulullah sellellahu eleyhi wesellemning mushundaq taharet alghanliqini körgen idim, resulullah taharet éliwétip: kimki mana mushundaq taharet élip, ikki reket namaz oqusa, u

namazning arisida alle taaladin bashqa héch nerse könglige kechmise, alle taala uning ilgiriki gunahlirini kechüridu, dégenidi. (buxari: 164)

481/916 - osman reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her qandaq bir musulman perz namazning waqti kirgen haman taharetni kamil élip, namazni xushui bilen rukulirini jayida qilghan halda oqusa, shu namaz bilen u kishining burun ötküzüp qoyghan (chong gunahliridin bashqa) gunahliri kechürülidu. (muslim: 227)

482/917 - malik reziyellahu enhu yuqiriqi hedisning mezmunigha bu ayette isharet barliqini körsetken: "kündüzning ikki teripide (yeni etigende we kechqurun waqitlirida) we kéchining deslepki waqitlirida namaz ötigin. Shübhisizki, yaxshi ishlar arqiliq yaman ishlar yuyulidu. Bu, chüshen'güchiler üchün wez nesihettur. (süre hud, 114 ayet)" (malik: 61)

483/918 - osman reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herqandaq bir musulman alle taala perz qilghan taharetni kamil élip, andin alle taala buyrighan besh wax namazni ada qilsa, uning besh wax namaz arisida qilghan xataliqliri öchürülidu. (muslim: 231)

5. Namaz insanni gunah we yaman ishlardin saqlaydu. Chünki namaz oqughan kishi künde besh qitim allah taalaning hozorigha yüzlinip , uninggha ehdisini yingilap turghan iken, allah taala u kishini öz himayisige alidu. Uninggha yaxshi ishlarning yollirini ongaylashturup, yaman ishlardin uzaqlashturidu. Netijide uninggha sheytan ziyan yetküzelmeydu. Allah taala mundaq deydu:

[اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ (45)]

"(i muhemmed!) sanga wehiy qilin'ghan kitabni (yeni quranni) tilawet qilghin, namazni (teidil erkan bilen) oqughin, (chünki) namaz heqiqeten qebih ishlardin we gunahlardin tosidu, allahni yad étish hemmidin (yeni uningdin bashqa hemme ibadettin) ulughdur, allah qiliwatqan (hemme) ishinglarni bilip turidu", (enkebut sürisi 45 - ayet)

6.namaz pakizliq we güzellikke yitekleydu. Namaz insanni peqet kibir, gheplet, meghrurluq qatarliq meniwi illetlerdin tazilapla qalmastin yene insan bedini we kiyimlirini paskiniliqlardin kirlardin, yiqimsiz hidlardin paklaydighan chong tazilinishtur. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)]

i möminler! (siler taharetsiz bolup) namaz (oqumaqchi bolup) turghininglarda, yüzünglarni yuyunglar, qolunglarni jeynikinglar bilen qoshup yuyunglar, béshinglargha mes'hi qilinglar, putunglarni oshuqunglar bilen qoshup yuyunglar, eger junup bolsanglar paklininglar (yeni ghusli qilinglar), eger késel bolsanglar

(su ziyan qilidighan bolsa), yaki seper üstide bolup (su tapalmisanglar), yaki silerning birsinglar hajetxanidin kelgen (yeni taharet sundurghan) bolsanglar, yaki ayalliringlar bilen yéqinchiliq qilghandin kéyin (ghusli taharet üchün) su tapalmisanglar, pak tupraqta teyemmum qilinglar, uning bilen yüzünglargha, qolunglargha mes'hi qilinglar, allah silerge musheqqetni xalimaydu, lékin allah shükür qilishinglar üchün silerni pak qilishni, (islam sheriitini bayan qilish bilen) némitini silerge tamamlashni xalaydu [süre maide 6- ayet]

7.namaz insanning sewirchanliqi we chidamchanliqini ashuridu. Dunyaning musibetliri we qiyinchiliqliri üchün namaz arqiliq teselli biridu. Allah taala mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (153)]

i möminler! Sewr arqiliq we namaz arqiliq yardem tilenglar. ALLAH heqiqeten sewr qilghuchilar bilen billidur [süre beqer 153- ayet].

[إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا (19) إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا (20) وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا (21) إِلَّا الْمُصَلِّينَ (22) الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ (23)]

insan heqiqeten chidamsiz yaritildi. Uningggha (yoqsuzluq, yaki késellik, ya qorqunchtek) birer köngülsizlik yetken chaghda, zarlan'ghuchidur. Birer yaxshiliq yetken chaghda, béxilliq qilghuchidur. Peqet (töwendikiler buningdin) mustesna: ular namazgha hemishe riaye qilghuchilardur [süre maarij 19-23].

Namazni terk etküchilerning hökmi

allahu subhanehu weteela namazni yolgha qoydi we uni islamning munari we dinning tüwriki qildi. Hediste bu heqte mundaq kelgen.

20/29 - muaz reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bir seperge bille chiqqanidim. Bir küni, yolda kitiwitip peyghember eleyhissalamgha yéqinliship qaldimde: i resulullah! Manga méni jennetke kirgüzidighan we dozaxtin yiraqlashturidighan birer emelni dep bergen bolsang, dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i muaz! Sen nahayiti chong bir ishni soriding. Biraq u ish alle asan qilghan kishige asan. Alleqa héch nersini shérik keltürmestin ibadet qil, namazni jayida ada qil, zakat ber, roza tut, hej qil. Men sanga barliq yaxshi ishlarning derwazilirini körsitip qoyaymu? Roza insanni gunahlardin saqlaydighan qalqan; sediqe su otni öchürgendek gunahlarni öchürgüchi; kéchide qopup namaz oqush teqwadar, salih kishilerning alamitidur, dédi. Andin alle taalaning munu ayitini oqudi: "ularning yanliri orun - körpidin yiraq bolidu (yeni ular kéchisi ibadet qilip az uxlaydu), ular perwerdigarining (azabidin) qorqup, (rehmitini) ümid qilip uninggha dua qilidu, ulargha biz riziq qilip bergen nersilerdin (yaxshiliq yollirigha) serp qilidu. Ularning qilghan emellirige mukapat yüzisidin allahning huzurida saqlan'ghan we ularni xushal qilidighan katta nécmetni héchkim bilimeydu " (süre sejde, 16 - 17 - ayet) peyghember sellellahu eleyhi wesellem men sanga bu dinning béshi, tüwrüki we yüksek pellisini dep béreymu? Dédi. Men: hee, dep bergin, déwidim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bu dinning béshi islam (yeni islamni heqiqiy qobul qilish), tüwrüki namaz, yüksek pellisi jihadtur, dédi. Andin kéyin: men sanga barliq yaxshiliqning jughlan'ghan yérini dep bérey, dédi we manga tilini körsitip turup: tilingni ching tut! Dédi. Men: i resulullah ! Biz sözlirimizdinmu hésab béremdimiz? Dédim. Peyghember eleyhissalam: isit sanga, i muaz!

Kishilerni dozaxqa düm tashlaydighan nerse shu tilliri bolmay néme? Dédi. (tirmizi: 2616)

namaz janabi allah eng awwal perz qilghan bir ibadet bolup, miraj kéchisi perz qilin'ghan. Namazning intayin ehmiyetlik ikenliki we uning allahning neziridiki mertiwisining nahayiti katttiliqi tüpeylidin janabi allah uni elchisige biwaste uqturghan bolup, uni terk qilghuchining jazasi toghrisida qattiq ipade qollandi we ularni kupur we azghunluq derijisigiche élip bardi. Shuning üchün kimki namazdin yiraqlashsa, islamdin yiraqlashqan, perwerdigarining ghezep nepritige uchrighan, öz dinining emrige xilapliq qilghan, özini halaket girdawigha élip barghan we bu sewebtin bashqa yaxshi ishlirinimu bikargha chiqarghan bolidu. Allahning ayetlirige xilapliq qilghuchining hökmi bolsa, inkar qilghuchining hökmi bilen opmu oxshashtur. Chünki eger uni étirap qilghan bolsa, uning mezmunigha asasen emel qilip, bu samawi emirlerge itaet qilghan bulatti. Ulugh allah mundaq deydu:

[وَأَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ (114)]

"kündüzning ikki teripide (yeni etigende we kechqurun waqitlirida) we kéchining deslepki waqitlirida namaz oqughin, shübhsizki yaxshi ishlar arqiliq yaman ishlar yuyulidu. Bu chüshen'güchiler üchün wez - nesihettur". (hud sürisi 114 - ayet).

[اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ (45)]

"(i muhemmed!) sanga wehiy qilin'ghan kitabni (yeni quranni) tilawet qilghin, namazni (teidil erkan bilen) oqughin, (chünki) namaz heqiqeten qebih ishlardin we gunahlardin tosidu, allahni yad étish hemmidin (yeni uningdin bashqa hemme ibadettin) ulughdur, allah qiliwatqan (hemme) ishinglarni bilip turidu", (enkebut sürisi 45 - ayet)

[فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَاذْكُرُواْ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا (103)]

" namazdin farigh bolghininglarda öre turghan we yatqan haletliringlarda allahni yad étinglar (allah silerge düshmininglargha qarshi yardem bérishi mumkin). Xatirjem bolghan chéghinglarda namazni (pütün shertliri bilen) mukemmel ada qilinglar. Shübhisizki, namaz möminlerge waqti belgilen'gen perz qilindi ". (nisa sürisi 103 - ayet)

526/982 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: men resulullah sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglidim: bende bilen shérik we kuprining otturisidiki pasil namazni terk étishtur. (muslim: 82, ebu dawud: 4678)

527/985 - abdullah ibni bureyde dadisidin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biz bilen kapirlarning arisidiki perq namazdur, kimki namazni terk etse (yeni oqumisa), kapir bolidu. (nesai: 463)

530/991 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir küni namazni tilgha élip mundaq

dégen: kimki namazni terk qilmay, waqtigha riaye qilip oqusa, namaz qiyamet küni u kishige nur, delil we nijatliq bolidu. Kimki namazgha biperwaliq qilsa, namaz u kishige nur, höjjet yaki nijatliqning héch biri bolmighanning üstige, u kishi qarun, pirewn, haman we ubey ibni xelefler bilen birge bolidu. (elkebir, elewset, ehmed: 6540)

yuqiriqi we bashqa hedislerge asaslan'ghan halda namazning islamdiki katta mertiwisi tüpeylidin bir qisim sahabiler namazni terk qilghuchining kapir bolidighanliqi köz qarishida bolup, nurghunlighan alimlarmu ularning bu közqarashlirigha qoshulghanliqini ipadiligen. Shuning bilen birge ulardin bashqa bir qisim alimlar namazning perzlikini inkar qilmastin qesten namazni terk qilghuchilarning gunahkar - pasiq bolidighanliqini sözligen.

Özlirini biz musulman, dep turup islamning ruknilirini we perzlirini ada qilish bilen musulman ikenlikini emeliyette körsetmigenlerni sheret hökmi boyiche kapir yaki pasiq, dep atash ejeblinerlik emes. Biz quran kerimni oqughan waqtimizda namaz oqumighuchilarni gunahkar, shu gunahi bilen jehennemge ketküchiler dégenlikini körimiz. Buheqte allah taala mundaq deydu:

[أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (35) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (36)]

"biz musulmanlarni kapirlar bilen barawer qilamduq? Silerge néme boldi? Qandaqche mundaq höküm chiqirisiler!" (qelem sürisi 35 - 36 - ayetler) shuningdek, quran kerim özini musulmanmen dégen gunahkar kishini mundaq süpetleydu:

[كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (38) إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ (39) فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءلُونَ (40) عَنِ الْمُجْرِمِينَ (41) مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ (42) قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ (43) وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ (44) وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ (45) وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ (46) حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ (47) فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ (48)]

"her insan qilmishliri tüpeylidin (dozaxta) mehbustur, peqet es'habi yemin (yeni saadetmen muiminler) buningdin mustasna, ular jennetlerde bolup, gunahkarlardin ”silerni dozaxqa kirgüzgen néme?“ dep soraydu, ular (jawaben éytidu: ”biz namaz oqumiduq, miskinlerge taam bermiduq, biz bihude söz qilghuchilar bilen bihude söz qilattuq, qiyamet künini inkar qilattuq, taki biz ölgiche (shundaq qilduq)“ shapaet qilghuchilarning shapaiti ulargha payda bermeydu (yeni ularni allahning azabidin qutquzidighan shapaetchi bolmaydu, ulargha pütün ehli zémin shapaet qilghan teqdirdimu, ularning shapaiti qobul qilinmaydu)". (muddesir sürisi 38- din 48 - ayetlerghiche).

Undaq bolghaniken, namazni terk qilish héch nersini qaldurmaydighan, insanlarning közlirige yiraqtin körinidighan dozaxqa tashlinip muwapiq jaza bérilishini wajib qilidu. "perwerdigaring héchkimge zulum qilmaydu". Chünki bir kishi öz dinining bir tüwrikini yiqitsa, perwerdigarining buyruqlirigha asiyliq qilsa, janabi allah, toghra yolgha bashlighuchi we xush - bishaet bergüchi, wezipisini ada qilghanliqigha razi bolghan peyghemberning körsetmilirige qarshi chiqsa, allahning agahlandurghuchi ayetlirini anglap, uningdin tesirlen'gendin kéyin, yenila bashtungluq we asiliq qilshini dawamlashturup perwerdigarigha bendichilik qilshtin bash tartqan bolsa... Undaq kishige qarita bu höküm hergizmu ighir emes. Eger u kishi öz - özi bilen azraq hésabliship baqsa, elwette özining

namazni terk qilish arqiliq islam chégrisidin chiqip ketkenlikini we quran kerimdiki özining süpetlirini chüshen'gendin kéyin, peyghember eleyhissalamdin riwayet qilghan hedis shériplerni oqughandin kéyin, uning bu adil hökmige qarshi chiqish heqqi yoqluqini blip yétetti.

23/32 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: islam dini allahning bar we birlikige ishinish, namaz oqush, zakat bérish, ramzanda roza tutush we hej qilishtin ibaret besh asas üstige quruldi. Bir kishi ibni ömerdin: hej qilish dégen sözni roza tutush dégen sözdin burun dédimu? Dep sorighanidi, ibni ömer: yaq, men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: ramzanda roza tutush we hej qilish dep, hej kelimisini kéyin dégenlikini anglighan idim, dédi. (muslim: 16)

24/33 - muslimning yene bir riwayitide: islam dini alletin bashqa barche mebudlarni inkar qilip, ibadetni peqet alleqila qilish, namaz oqush, zakat bérish, ramzanda roza tutush we beytullani tawab qilishtin ibaret besh asas üstige quruldi déyilgen. (muslim: 16)

25/34 - yene bir riwayette: islam dini alletin bashqa héchbir ilah yoqtur, muhemmed sellellahu eleyhi wesellem allahning elchisidur dep guwahliq bérish, namaz oqush, zakat bérish, ramzanda roza tutush we beytullani tawab qilishtin ibaret besh asas üstige quruldi déyilgen. (tirmizi: 2609)

herqandaq bir nersige mensupla bolup qoyush, mensup bolghan ishning teliwige layiq heriket qilmighuche u mensupluqtin ümid qilin'ghan payda menpeet emeliyleshmeydu.

Siz islam dinigha mensub bolush üchün perwerdigaringizning allah, diningizning islam we peyghembiringiz muhemmed eleyhissalam ikenlikige raziliq bildürdingiz. Undaq bolghan iken sizdin telep qilinidighini bu dinning tapshuruqlirini yaxishi ishlep, perzlirini ada qilish, uning ruknilirini telepke layiq orundash we sizning beja keltürüshingiz telep qilin'ghan ishlarning eng muhimi musulmanning alahide belgisi bolghan namazdin ibaret wezipini orundash arqiliq musulman ikenlkingizni ispatlashtur.

Yene sizdin telep qilin'ghini küch - qudret igisi bolghan perwerdigar allah teripidin nazil qilin'ghan quran kerimning buyruqlirigha qolaq sélip, quran we quran nazil qilin'ghan ummetke mensup bolghan halda uning emirlirige birmu bir emel qilishtur.

Yene sizdin telep qilin'ghini peyghembiringizning körsetmiliri boyiche méngish, uning nuri bilen yürüsh we uning emirlirige bir - birlep itaet qilishtur. Chünki janabi allah sizni uninggha itaet qilishqa we uning izidin méngishqa boyrighan.

Eger siz perwerdigaringizning buyruqlirigha asiyliq qilip, peyghembiringizning körsetmilirige xilapliq qilsingiz, quran kerimni bir terepke chörüp étiwetsingiz, islamning tutquchlirini bir - birilep pachaqlisingiz we eng axirida namaznimu tashlash arqilq tamning ong yüzige tepsingiz... Siz bunche ishlarni qilghandin kéyin, özingizning musulman dep atilishingizni toghra dep qaramsiz? Sizning peqetla men musulman dep qoyishingiz sizge payda birermu? Ejeba siz din'gha mensup bolghan halda qéliwirersizmu? Yaki uningdin xalas bolup, ayrilip din bilen aringizda tusalghu we perdiler meydan'gha kilermu? Bu suallargha méning, sizning we pak islam sheriitining hökmidiki jawabi uchuq - ashkara we melumdur.

527/985 - abdullah ibni bureyde dadisidin riwayet qiliduki, peyghember

sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biz bilen kapirlarning arisidiki perq namazdur, kimki namazni terk etse (yeni oqumisa), kapir bolidu. (nesai: 463)

allahning rehmitini ümid qilish

siz allah taalaning keng dairilik meghpiret qilghuchi, bekmu epu qilghuchi, merhemet qilghuchi, hemmidin muhimi uning rehmitining hemme nersini öz ichige alidighanliqi, u rehmetning insanlarning béshining üstide, hetta uningdinmu yéqinraq bolushi, bolupmu ish - herikiti yaxshi bolmisimu allahqa qarita yaxshi gumanda bolghan kishler üchün shundaq ikenlikige bolghan étiqadingiz, xiyal – pikringizni, din ishining men yuqirida sizge keltürgen misallargha tetbiqlashqa bolmaydighan bir ish ikenliki chüshenjisige élip barmisun!

Shübhisizki, menmu allahning nahayiti shepqetlik we méhriban ikenliki, keng dairilik meghpiret qilghuchi ikenliki, rehmitining asmanlarni, zéminni we ulardiki nersilerni qorshap turghanliqi, uning shepqet we kerimining azlap qalmaydighanliqi, belki allah taalaning séxiliq déngizidin bir tamchining barliq insanlarni nazu német we yaxshiliq beriketliri bilen qorshap torushqa yétidighanliqi heqqide sizge qoshulimen we sizni qollap quwetleymen.

Men buni dewatimen hemde shundaq ikenlikige chin pütimen. Shuning bilen birge sizni quran kerimning bezi ayetlirini pikir - tepekkur qilish we peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning hedis shéripliridin bir nerse chüshinish üchün azraq men bilen bille bolushingizni ötünimen. Taki allahning rehmiti, uning telep qilghan yaki qilmighan we ümidmu qilmighan, hetta xiyalighimu keltürüp baqmighan we uninggha yüzlinish, uni qolgha keltürüsh heqqide héch oylapmu baqmighan kishilerge heqsiz tarqitilidighan erzan bir nersimu yaki undaq emesmu? Köriwalayli.

Menche, saghlam chüshenje we mentiq igisi bolghan eqil we ebediy dawamlishidighan islam sheriiti, rehmetning hemme kishige bérilidighan bunchiwala xar we tashlanduq bir nerse bolushini qobul qilmaydu! Halbuki insanlarning ichide shundaq ademler barki, ularning yaman qilmishliri tüpeyli taghlar ongtey - tongtey bolghili, asman yéqilghili we yer tewrigili tasla qalidu. Chünki ular rehman taalagha tanidu. Uning nazu németlirige nankorluq qilidu, insanlargha ziyan - zexmet we zulum sélish arqiliq neshterleydu. Allahqa we uning elchisige asiyliq qilidu. Allah we uning peyghembirining emirlirige xilapliq qilidu. Héchbir emrige qolaq salmaydu, eksiche her nersini ular egeshken sheretning eksiche qilidu.

Siz mushu yosunda heriket qilghanlarning perwerdigarining rehmitini qolgha keltürüshtin ibaret aliy maqamgha érisheleydighanliqigha qandaq qaraysiz? Shübhisizki ular rehmettin yiraq bolup, rehmet bolsa yaxshi ish qilghuchilargha nahayiti yéqindur. Bu toghrida allah mundaq deydu:

[وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاء وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ (156)]

"bizge bu dunyada we axirette tégishlik yaxshiliq qilghin, biz heqiqeten sanga tewbe qilduq" dédi. ALLAH éytti: "azabim bilen (bendilirimdin) xalighan kishini azablaymen, méning rehmitim mexluqatning hemmisige ortaqtur. Rehmitimni (kufridin we gunahtin) saqlan'ghuchilargha, (mallirining) zakitini béridighanlargha we bizning ayetlirimizge iman éytidighanlargha tégishlik

qilimen.". (eiraf sürisi 156 - ayet)

chünki rehim - shepqetke peqetla yaxshi guman qilish qatarliqlar arqiliq érishkili bolidu. Uninggha iman keltürüsh bolsa bu imanning teliwige layiq, uni testiqlaydighan ishlardur. Imanni qoruq arzu bilen qolgha keltürgili bolmaydu. Lékin uninggha (insanning) nepside orun alidighan, mehkem orunlishidghan we uni emeliyette ispatlaydighan ishlar bilen érishkili bolidu.

46/64 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: töwendiki üch xisletni özide özleshtürgen kishi imanning lezzitini tétiydu: alle we allahning resulini hemmidin bek yaxshi körüsh, bashqilarni peqet alle üchünla dost tutush we alle uni kupurluqtin qutquzghandin kéyin, kupurluqqa qaytishni xuddi otqa tashlinishni yaman körgendek yaman körüsh. (muslim 43)

47/69 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her qandaq bir kishi méni özining ata - anisi, balawaqisi we jimi insanlardin artuq körmigüche heqiqiy muimin bolalmaydu. (buxari: 15)

48/70 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki özige yaxshi körgenni qérindishighimu yaxshi körmigiche, heqiqiy iman éytqan bolmaydu. (buxari:13)

49/71 - ebu umame reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alle üchün yaxshi körse we alle üchün yaman körse, alle üchün berse we alle üchün bermise, imani mukemmel bolidu. (ebu dawud: 4681)

bularni oqughandin kéyin silerning allahning rehmitidin ümitsizlenmeslikinglarni soraymen. Chünki u heqiqeten silerge intayin yéqin we köz aldinglarda hazir bolidu. Undaq bolghaniken allahqa tewbe bilen qayting we sejde qilghuchi abidlar bilen bille bolung, allahning rehmiti, uning meghpiriti we raziliqidin ibaret könglingiz xalighan németlerge érshisiz. Dunya we axirette omumyüzlük halda nijat tépish we bexit saadetlik bolushning yoli shudur.

Undaq bolsa tewbige aldirang, chünki uning derwazisi kirgüchiler üchün her waqit ochuqtur. Siz allahqa aldingiznila qilsingiz allah sizge aldini qilidu we sizge küchlük, yéngilmes bir shekilde yardem qilidu. Dini wezipiliringizni ada qiling, allahqa qetiy ishen'gen, qulchiliq qilghan we sejde qilghan halda qiyamda torung, allah sizning gunahliringizni meghpiret qilip, xataliqliringizni üchüriwétidu. Sizni özining rehmet qaniti astigha alidu. Siz üchün baghu bostanlar hazirlap, sizge aywan - saraylar yasaydu. Munker ishlardin saqlap janabi allahqa yéqinlashturidighan namazni telepke layiq oqushqa aldirang.

Shuningdek, namazning alemlerning perwerdigari bolghan janabi allah üchün xalis we uningdin qorqqan halda oqulghan bir namaz bolushi üchün qoruq arzu arman igilirige oxshash bolmang, chünki namazgha kéchkkine riya ariliship qalghan haman, oqughan namizingiz batil bolidu. Namaz oqughuchining japa - musheqqetlirini bikargha ketküziwétidu.

Qobul bolmaydighan namaz

eslide namaz nepsini paklap, exlaqni güzelleshtüridu. Namaz oqughuchini herxil gunahtin, yalghanchiliqtin tusup, uni kirlerdin we nijasettin paklaydu. Eger namaz oquydighan, emma buning bilen birge naheqtin kishilerning mal - mülkini yewalidighan, kishilerning öz - ara munasiwitini bozushqa orunidighan we

dinning isil xisletlirige zit ish - heriketlerni qilidighan, hetta namazni insanlarning medhi - sanalirigha érishish wastisi qiliwalghan, namaz oqush arqiliq oning oquwatqan namizi boyrighan yaxshi ishlargha tüptin zit kélidighan gunah - meisiyetlerni yögigen we namizi uni gunahtin tosup qalalmighan kishlerni körginimizde, shuni bilishimiz kirekki, uning namizi qobul qilinmighan batil bir namaz bolup, uning namazliri kona kyim toplan'ghandek toplinip meyli u xalisun yaki xalimisun yüzige tashlinidu. Namazliri uninggha héch payda bermeydu. U namazlar uni allahqa yéqinlashturmastin, eksiche bu xil namazlar arqiliq yiraqliq we ziyandin bashqisi köpeymeydu.

841/1507 - nuiman ibni murre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: haraq ichkenlerge, oghriliq qilghanlargha, zina qilghanlargha qandaq qaraysiler? Dep soridi. Bu waqitta, bular toghrisida téxi ayet nazil bolmighan idi. Ular: alle we allahning resuli bilgüchidur, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ular qebih, rezil ishlar bolup, hemmisige jaza bar. Oghrining eng yamini namaz oghrisidur, dédi. Ular: i resulullah! Namaz oghrisi qandaq bolidu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: u, ruku yaki sejdini toluq qilmaydu, dédi. (malik: 403)

buningdinmu yamini islam sheriiti namazgha ehmiyet bermigen, taharetni kamil almighan, xushu we xuzuini toluq qilmighan, rukusini we sejdisini telepke layiq (teidil erkan bilen) qilmighan kishilerning namazlirini yüzige atidu. Chünki uning köngül bölmesliki musheqqet tartmighanliqtin dérek béridu. Eger u mushu katta emel üchün charchimisa bashqa qaysi ishta charchaydu?

346/650- miswer ibni mexremining mundaq dégenliki riwayet qilinidu: ömer reziyellahu enhu suyiqestke uchrighan kéchisi uning yénigha kirip, uni bamdat namizigha oyghatqan idim. Ömer reziyellahu enhu: shundaq, namazni terk etken ademning islamda nésiwisi yoq dédi we namizini jarahitidin qan témip turghan halda oqudi. (malik: 84)

530/991 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir küni namazni tilgha élip mundaq dégen: kimki namazni terk qilmay, waqtigha riaye qilip oqusa, namaz qiyamet küni u kishige nur, delil we nijatliq bolidu. Kimki namazgha biperwaliq qilsa, namaz u kishige nur, höjjet yaki nijatliqning héch biri bolmighanning üstige, u kishi qarun, pirewn, haman we ubey ibni xelefler bilen birge bolidu. (elkebir, elewset, ehmed: 6540)

183/343 - ebumalik hars ibni asim esheri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pakizliq imanning yérimidur. Alleqa hemdi éytish (yeni elhemdulilla déyish) taraza mizanni toshquzidu. Alleni pak dep bilish we uninggha hemdi éytish (yeni subhanallahi welhemdulillahi déyish) asman zéminning arisini (sawabqa) toshquzidu. Namaz insan'gha nur béghishlaydu. Sediqe bérish kishining imanining pakiti, sewr qilish (külpetlerde) nurluq chiraqtur, quran séning paydanggha yaki ziyininggha delildur. Hemme adem ettigen qopup waqtini bir ishqa ishlitidu, u ya (yaxshi ish qilish arqiliq) özini halakettin qutquzidu yaki (yaman ish qilish arqiliq) özini halak qilidu. (muslim: 223)

pichek delil

bezi kishilerni namaz oquyli dep chaqirsingiz ular mundaq jawab béridu: ”din namazda emes. Mesilen, nurghunlighan kishiler barki ular namaz oquydu.

Halbuki ularning dilliri qap - qara, namazning téshida qilidighan ishi gunahtinla ibaret, bizning bolsa qelbimiz pak, shuningdek, biz dinni yaxshi körimiz we uni namaz oquydighanlardin bekrek hörmetleymiz wahakeza... Mana bu ularning pichek delilliridur. Xuddi namazliri qobul qilinmighan ashu ademler bularning neziride din'gha we eyni waqitta namazgha qarshi delildur.

Xuddi din köngüllerde depne qilinish üchünla kelgendek we héch bolmighanda dilliridiki chüshenche we bu dinning hayatta janliq ikenlikini namayen qilidighan héchqandaq bir körünüsh yoqtikidek!

I insanlar allahtin qorqunglar, uninggha yaxshi emellerni ishlesh arqiliq yéqinlishishqa wesile izdenglar, meshghuliyetke baghlinishtin burun yaxshi ishlarni qiliwélishqa aldiranglar we özenglar bilen perwerdigaringlarning arisidiki munasiwetni köp namaz oqush, sediqe - éhsan qilish arqiliq yaxshilanglar.

Bilinglarki, islam dini namazdinla ibaret bolmighinidek, dilning pakiliqidinla ibaretmu emes, belki islam dini hem namaz hem dilning pakliqi hem muhebbet hemde wedige wapa qilish hem (allah üchün) qiyamda turush hemde allahni körüp toriwatqandek ibadet qilishtur. Hem séxliq hem hej hem shahadet éytish hem zakat hem ibadet hem allah yolida jihad qilish hemde hemme ishlarni xalis allah üchün qilishtur. Janabi allah bu toghrida mundaq deydu:

[فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (14)]

" dininglarni (shériktin we riyadin) sap qilghan halda allahqa ibadet qilinglar, kapirlar, yaqturmighan teqdirdimu ". (ghapir sürisi 14 - ayet)

yene islam dini qomandanliq hem ibadettur hem quran kerim hem qélichni qolgha élip allah yolida jihad qilish hem imandur hem ilim hemde emeldur hem helim hem temkinliktur hem jennet hem jehennemdur hem itaet hem hörmet hem jamaet hem intizamdur.

Islam ayrilmas bir pütün gewde bolup, parchilinishini qobul qilmaydu. Kishining quranning bir qismigha ishnip, yene bir qismigha ishenmesliki jaiz bolmaydu. U kishi hem ishinishi hemde bu imanini ispatlash üchün hemmige emel qilishi kérek.

I musulmanlar! Allahtin qorqunglar we ölüm kélishtin burun allahqa tewbe qélinglar. Kimki tewbe qilsa, janabi allah uning tewbisini qobul qilidu, (gunahlirini) meghpiret qilidu we uninggha yaxshi muamile qilidu. Rehim - shepqet telep qilish üchün allahqa yüzlen'gen kishige allahning rehmiti néme dégen kengri-he! Undaq bolsa siler rahet we araminglarda bolghan waqtinglarda allahni tonunglar taki allah silerni qiyinchiliqta qalghan waqtinglarda tonusun. Nijatliqqa we yardemge érishishinglar üchün dininglargha qaytinglar, perwerdigaringlarning kitabi quran kerimni oqunglarki, quran silerge (axirette esqitidighan) zapas bayliq, nur we yuruqluq bolsun. Yene siler muhemmed eleyhissalam élip kelgen nurgha egishinglar, janabi allah silerge bergen bayliq bilen axiret yurtini awat qilinglar, pani bolsimu dunyadiki nesiwenglarnimu onutmanglar, dunyaliq ishlar oyun - chaqchaqtin ibarettur, xalas.

Allah silerge éhsan qilghandek silermu (bashqilargha) yaxshiliq qilinglar, zéminda bozuqchiliq we pitne - pasad chiqarmanglar, namazni telepke layiq oqunglar, zakitinglarni béringlar we ruku qilghuchilar bilen bille ruku qilinglar. Allah yolida (pul - mélinglar we jéninglar bilen) taqitinglarning yétishche jihad qilinglar. Shübhisizki, silerni eng chong jihad kütüp turmaqta. Eger u jihadni taet

- ibadet bilen, sewri - taqet qilish bilen we hazirlinish arqiliq qarshi almisanglar, ziyan tartquchilardin bolup qalimiz. Alah taala mundaq deydu:

[وَسَارِعُواْ إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (133) الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (134)]

"perwerdigaringlarning meghpiritige we teqwadarlar üchün teyyarlan'ghan, kengliki asman - zéminche kélidighan jennetke aldiranglar. Teqwadarlar kengchiliktimu, qiyinchiliqtimu allah yolida (pul - mal) serp qilidighanlar, (öch élishqa qadir turuqluq) achchiqini yutidighanlar, (yamanliq qilghan yaki bozek qilghan) kishilerni kechüridighanlardur. Allah yaxshiliq qilghuchilarni dost tutidu". (ali imran sürisi 133 - 134 - ayetler).

Allah taala hemmimizni eng toghra yolgha bashlisun, bizni taet - ibadetlerge qarita chidamliq bolushqa muweppeq qilsun. Köngüllirimizni namaz bilen xosh qilsun, bizge (meghlubiyetsiz) chong yardem qilsun. Islam dinigha ghalibiyet we izzet - sheripini qaytidin ata qilsun we bu din üchün töhpe qoshidighan kishilerni yétishtürsün. Janabi allah néme dégen yaxshi ige we néme dégen yaxshi medetkar he! Barliq hemdu sanalar alemlerning perwerdigari bolghan allah taalagha xastur.

Ikkinchi bap. Namazdiki xushu

xushu digen nime?

Xushu namazda turghanda allah taalaning ulughluqi we heybitidin eymen'gen, köngülni namaz bilenla meshghul qilghan we pütün pikir xiyalini allah taalagha bighishlighan halda , kemterlik we hushyarliq bilen turush digenliktur.

Xushuning orni qelib. Uning miwisi insan organlirida körülidu. Chünki insanning barliq organliri qelibke egishidu. Xushu sheni ulugh , yoqulushi tiz, hazirqi zamanda tipilishi intayin az bolghan halettur. Namazdiki xushu peqet namaz üchün könglini pütünley bighishlighan kishigila hasil bolidu. Shu waqittila köngül namaz bilen aram tapqan bolidu we namazdiki heqiqi hozur halawetni titighili bolidu.

487/925 - huzeyfe reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: resulullah birer ish tüpeylidin biaram bolsa, namaz oquytti. (ebu dawud: 1319)

488/926 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: (alle) méni dunyaliqtin ayallar we xushbuy nersilerni yaxshi köridighan qilip (yaratti), méning xursenlikimni namazda qildi. (nesai: 3939)

namazni xushu bilen oqush perizdur. Allah taala mundaq deydu:

[وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ (45)]

sewr qilish, namaz oqush arqiliq (allah tin) yardem tilenglar. Namaz allah tin qorqquchilar (yeni kemterlik bilen allahqa boysun'ghuchilar) din bashqilargha heqiqeten musheqqetlik ishtur [süre beqer 45-ayet].

Bu ayette allah taalaning heybitidin eymen'gen halda xushu bilen turmighuchilarni söküshni teqezza qilidu. Namazda xushuni terik etküchilerning sökülgenliki xushuning periz ikenlikini körsitidu.

[قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (1) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (2)]

möminler heqiqeten bextke érishti. (shundaq möminlerki) ular namazlirida

(allahning ulughluqidin sür bésip ketkenliktin) eyminip turghuchilardur [süre muiminun 1-2- ayet].

[أُوْلَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ (10) الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (11)]

ene shular (yeni yuqiri süpetlerge ige möminler nazunémetlik jennetning) warisliridur. Ular (yuqiri derijilik jennet) firdewske warisliq qilidu, firdewste menggü qalidu [süre muiminun 10-11- ayet].

Yuqirqi ayetler, namazda xushuning periz ikenlikini ipadilesh bilen birge , uning jennetlerning eng isili bolghan firdewiske warisliq qilishning wastisi ikenlikini körsitidu. Namazni xushu bilen oqush perzdur. Xushu namazning jénidur. Uningdin nisiwisini alalmighan namaz ölük namazdur. Chünki herkimning namazdin alidighan nisiwisi peqet uningda eqli oyghaq turghan qismi bilenla cheklinidu. Namazgha birilidighan sawapmu xushugha qarap bolidu. Xushuni terik etken kishi bolsa hich qandaq sawapqa irishelmeydu.

Xushuning namazdiki haliti we emelliri

eqilning emelliri

1.namazda eqil, allah taalaning aldida özining ajizliqini itirap qilghan halda, pütün xiyalini yighip allah taalaning ulughliqini oylap turidu.

2. Namazda eqil, barliq himmiti we küchini allah taalaning hozuridiki bu ulugh mulaqatqa bighishlap turidu.

3. Namazda eqil, allahtin bashqa hemmidin ayrilghan halda kemterlik bilen turidu.

4. Namazda eqil, dunyaliq ishlardin qeti qol üzgen halda, bir allahqila qarap turghandek his tuyghu bilen eyminip turidu.

Qelibning emelliri

1.namazda qelib, allahqila bighishlan'ghan halda uning bilenla bolidu.

2. Namazda qelib, allah taalaning heywitidin eymen'gen halda turidu.

3. Namazda qelib, allah taalagha yilinish we yalwurush bilen turidu.

4. Namazda qelib, allah taala bilen biwaste mulaqatta bolup turidu.

Hissi ezalarning emelliri

1.namazda til, allah taalani zikir qilish bilen meshghul bolup turidu.

2.namazda köz, pütün herketlirini yighip, sejde qilidighan yerge tikilp diqqet bilen turidu.

3. Namazda qulaqlar, namazdiki qiraettin bashqa barliq awazlarni anglashtin gas bolghan halda turidu.

4. Namazda ikki qol, allah taalagha eng ali ihtiram bildürüp kindikning üstide baghlinip turidu.

Tashqi ezalarning emelliri

1.namazda ikki put, allah taalaning her qandaq permanigha hazir ikelikini ipadiligen halda tüp-tüz we rawrus turidu.

2.namazda bash, allah taalagha chongqur hörmet bildürgen halda kemterliktin sanggilap turidu. Andin rukuda allah taalagha tiximu chongqurraq hörmet bildürüp töwen'ge igilidu. Andin sejdide yerge tigish arqiliq allah taalagha bolghan qulchiliqni wayigha yetküzidu.

3. Namazda yüz, allah taalaning meniwi mulaqatigha yüzlinip turidu. Sejdide bolsa allah taalani eng körünerlik rewishte ulughlash we heqiqi qulchiliqni ipadilesh yüzisidin bu hörmetlik yüz yerge qoyulidu.

4. Namazda ruku qilghanda, bel allah taalagha hörmet bildürüsh yüzisidin igilidu. Bulardin bashqa insandiki pütün organlarmu namazda allah taalagha eng itaetchanliq bilen turup yuqirqi ezalargha ishtirak qilidu.

Namazda xushu hasil qilishning chariliri

1.namazda turghan kishi özining nime dewatqanliqni we nime qiliwatqanliqini bilishi, xuddi allah taalani körüp turiwatqandek yaki allah mini körüp turiwatidu digendek his tuyghu bilen allahqa munajat qilish.

1339/2288 - salim ibni ebul jeid mundaq deydu: xuzae qebilisilik bir kishi: kashki namaz oqup, rahetlen'gen bolsam, dégenidi, bashqilar uninggha eyiblesh neziri bilen qarighili turdi. Shuning bilen, u adem: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: i bilal! Namazgha tekbir oqup bizni rahetlendürgin! Dégenlikini anglighan idim, dédi. (ebu dawud: 4985)

2.namazdiki ruku we sejdiler arisidiki yötkilishlerni aldirmay temkinlik bilen qilish.

832/1491 - bir riwayette mundaq déyilgen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ruku qilghanda, ikki qolini ikki tizigha qoyup, barmaqlirini arach tutatti. Dümbisini tüz qilatti, béshini ichigimu égiwalmaytti. Ikki rekettin kéyin, teshehudta olturghanda, sol putining üstide olturup, ong putini tikleytti. Tötinchi rekettin kéyin, teshehudta olturghanda, sol yanpishini yerge tegküzüp, ikki putini yan tereptin chiqirip olturatti. Yene bir riwayette: sejdide ikki qolini bekmu yighiwalmay, bekmu yéyiwalmay, otturahal qoyatti we barmaqlirini qiblige qaritatti, déyilgen. Yene bir riwayette: undin kéyin sejde qilip burni we péshanisini yerge qoyatti, ikki qolini ikki qoltuqidin yiraq qilip, ikki alqinini dolisining barawiride tutatti. Sejdidin béshini kötürgende, (ikki sejde arisida) taki üge ügiliri öz ornigha toluq chüshken'ge qeder rus olturatti. Sejdini qilip bolghandin kéyin sol putini yatquzup, ong putining barmaqlirini qible terepke qaritip, sol putining üstide olturatti. Ong alqinini ong tizining üstige, sol alqinini sol putining üstige qoyatti we (körsetküch barmiqi bilen) isharet qilatti, déyilgen. (ebu dawud riwayet qilghan)

3.namazda ölümni yad itish. Tebiki ölüsh aldida eng axirqi qitimliq namazni oqughan adem bu namazni choqum wayigha yetken xushu bilen oquydu.

4.namazdiki qiraet, dua - tesbihlerni bilip oylap oqush we pikir yürgüzüsh. Allah taala mundaq deydu:

[كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الأَلْبَابِ (29)]

(bu) ularning ayetlerni tepekkür qilishliri üchün, eqil igilirining wez - nesihet élishliri üchün biz sanga nazil qilghan mubarek kitabtur [süre sad 29- ayet].

5. Namazda oqulghan quran sürisini ayet- ayet boyiche oqush lazim. Chünki peyghember eleyhissalam shundaq qilatti. Her bir ayetning béshida toxtash sünnettur. Gerche aldinqi ayetning menisi kéyinki ayet bilen munasiwetlik bolsimu, bu ikki ayet otturisida toxtash ewzeldur. Her bir ayettin kéyin toxtap oqush " xushui " ning hasil bolishi üchün paydiliqtur.

750/1358 - hefse reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat bolushtin bir yil burun neple namizini olturup oqushqa bashlighan, men uningdin ilgiri peyghember sellellahu eleyhi wesellemning neple namazni olturup oqughanliqini héch körüp baqmighan idim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem (namazda) ayetlerni tertil bilen (aldirimay) oquytti.

Shuning bilen, oqughan sürisi (eslide uningdinmu uzun süridin) uzun bilinip kétetti. (muslim: 733)

6.qurandiki her bir heripni dane- dane chiqirip tertil bilen oqush.

1314/2251 - huzeyfe reziyellahu enhu mundaq deydu: bir kéchisi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen namaz oqudum. Süre beqerni bashlidi, yüzinchi ayette ruku qilidighu dep oylisam, uningdin ötüp ketti. Andin süre beqerni oqup ruku qilidighu désem, uningdinmu ötüp, süre nisani bashlidi. Unimu tügitip, ali imranni bashlap unimu tügetti. Uning üstige, ayetlerni aldirimay (yeni tertil bilen) oquytti. Tesbih bar ayettin ötse, tesbih éytatti. Iltija bar ayettin ötse, iltija qilatti. Panah telep qilish ayitidin ötse, panah telep qilatti. Andin ruku qilip: subhane rebbiyel ezim (büyük rebbim barliq eyib nuqsandin paktur) dégen zikirni bashlidi we rukudimu xuddi qiyamda turghandek uzun turdi. Andin: semellahu limen hemide (alle taala özige hemdi éytqan kishini anglaydu), rebbena lekelhemdu (i rebbimiz! Barliq hemdusana sanga xastur), dep rukudin turdi. Andin rukuda turghandek (uzun waqit) öre turdi. Andin sejde qilip: subhane rebbyel eila (ulugh rebbim barliq eyibtin paktur), dégen zikirni bashlidi we (sejdide) xuddi qiyamda turghandek uzun turdi. (muslim: 772)

7.namazda allah taala manga söz qiliwatidu, digen his tuyghu bilen turush.

762 /1383 - ebu hureyre reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: kimki namizida süre fatiheni oqumisa, u namaz kemtük (yeni toluq bolmighan) bolidu, dégenlikini we bu sözini üch qétim tekrarlighanliqini éytqanidi, birsi ebu hureyrege: biz imamgha iqtida qilip turidighan tursaq ?! Dédi. Ebu hureyre: ichingde oqughin, men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: alle taala mundaq deydu: men namazni özüm bilen bendemning otturisida ikkige böldüm, bendem némini sorisa, shu nerse bérilidu. Eger bendem: ” الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* (yeni pütün hemdusanalar alemlerning perwerdigari bir alleqa xastur)“ dése, men: ”bendem manga hemde éytti“ deymen. Eger bendem: (* الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ*(yeni alle nahayiti shepqetlik we méhriban dur)“ dése, men: ”bendem méni medhiyilidi“ deymen. Eger: مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ* (yeni qiyamet künining igisidur)“ dése, men: ”bendem méni ulughlidi we ishlirini manga tapshurdi“ deymen. Eger: إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* (yeni i alle! Biz sangila ibadet qilimiz we sendinla yardem tileymiz)“ dése, men: ”bu men bilen bendemning otturisidiki ish, bendem némini sorisa, shuni bérimen “ deymen. Eger bendem: اهدِنَا الصِّرَاطَ المستَقِيمَ *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ غَيرِ المغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ* (i alle! Bizni ghezipingge yoluqqanlarning we azghanlarning yoligha emes, sen inam qilghanlarning yoligha bashlighin)“ dése, men: ”bendemning bu tiliki hasildur, bendem némini sorisa, shu bérilidu“ deymen. (muslim 395)

namazni xushu bilen ada qilishqa yardem béridighan ishlar

1. ALLAH taalaning hemmining padishahi, asman-zéminni kontirol qilghuchi, pak we hemmidin ghalip, büyük qudritini eslesh;

2. Özingizning kemchillikingizni, ajizliqingizni we sizning xushuni kamaletke yetküzüshke yardem béridighan büyük allahqa neqeder muhtaj ikenlikingizni eslesh;

3. Dunya erzimes nerse bolup menpeetliri cheklik, menggülük axiretke mensup biz allahning hozurigha qaytidighanliqimizni eslesh;

4.namazni ada qilishta aldirimasliq, aldirangghuluq xushuni zaya qilidu, namazni aldirmay, estayidilliq bilen ada qilish ;

5.namazni ewwelqi waxtida ada qilish, taharetni kamil élish;

6. Dillarni oyghitidighan sünnetlerni ixlas bilen ada qilish;

7. Namaz jeryanida - namazdin siritqi-herketlerni qilmasliq, shuk turush estayidilliq bilen élip bérish;

8. Namaz waxtida barliq meshghulatlardin saqlinish, ebu derda (allah u kishidin razi bolsun)kishining denaliqi- namazgha köngli xatirjem kirish üchün, namazgha kirishtin burun ishlirini tügitishi kérek, digen. Biz sheytanning azdurishi we weswese qilishidin allahtin panah tilep, namazni ada qilish jeryanida özimizni dunya ishliri bilen meshghul qilmasliqimiz kirek. Peyghember eleyhissalam bizge estayidilliq bilen namaz oqushimizgha wesiyet qilghan.

9.tesirlinip mulahize bilen namaz oqushqa tesir yetküzidighan adetlerdin we shekilwazliqtin saqlinish kirek.

10.sheret ilimlirini köp üginishke tirishish, allahni tonushni we yaxshi körüshni ziyade qilish, allahning azabidin qorqup, rehmitidin ümidwar bolush, allahning huzuridiki nersilerge ishinish;

11.barliq gunahliridin tewbe qilish, (yeni allahning huzurigha qaytish) tewbini qayta-qayta yéngilash;

12.quran oqushni köp qilish, zikr-tesbihler bilen köp shughullinish, ölümni köp eslesh we riyadin saqlinip, özidin –özi köp hisap élish kérek.

Namazdiki xushuning yoqulishgha yaki ajizlishishigha sewep bolidighan ishlar

1.yanponlarni ochuq qoyup namazgha turush. Yanponni ochuq qoyup namazgha kirgen adem öziningla emes , jamaetningmu namzdiki xushusini yoqutup azar yetküzidu.

2.kishining diqqitini tartidighan yaki buzidighan türlük bizek, neqishler köp bolghan orunlar we jaynamazlarda namaz oqusa we shundaq kiyimler bilen namaz oqusa xushu yoqilidu yaki ajizlaydu.

3. Teret qistighanda namazgha turush.

924/1638 - zeyd ibni eslem ömer ibni xettab reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: ikki saghrining arisini qisip turup namaz oqumanglar (yeni teret qistighan halette namaz oqumanglar). (malik riwayet qilghan)

4. Taam teyyar bolghanda namazgha turush.

925/1639 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qilin'ghan bir hediste "men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: tamaq teyyar bolghanda we chong - kichik teret qistighanda, namaz oqushqa bolmaydu, dégenlikini anglighan, dédi." diyilgen. (muslim: 560)

5.uyqusi ichilmighan, mügidigen , charchighan halette namazgha turush.

920/1634 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qaysi biringlarni namaz oquwitip mügdek bassa, uyqusi qan'ghuche uxlisun. Chünki mügdep turup namaz oqughan kishi istighfar oqudum dep, özini tillap sélishi mumkin. (buxari: 212)

6.namazda turup sejde qilidighan jayni sürtüsh, tazilash yaki tüzlesh bilen meshghul bolush.

7.namazda uyaq buyaqqa qarash. Namazda turup uyaq buyaqqa qarighan adem allah taalaning hozuridin yüz örigen bolidu. Namazda turup köngülni uyaq buyaqqa yügürtüshmu meni qilnidu.

Üchinchi bap. Ezan we tekbir

ezan

ezan, alahide sözler arqiliq namaz waqtining kirgenlikini élan qilish we musulmanlar jamaitini dunya - axirette nijatliqqa seweb bolidighan namazgha hazir bolushqa chaqirishtur.

Ezan namazdin burun qilinidighan bir ibadet bolup, islamning eng chong shuarliridin we eng chong alametliridin biridur. Islamda ezan oqush hijriyening birinchi yili yeni peyghember eleyhissalam medinige hijret qilip kelgendin kiyin yolgha qoyulghan bolup, u tarixitin bashlap heziriti peyghember eleyhissalam kéche - kündüz öz shehiride bolsun yaki seperde bolsun dawamlashturghan, wapat qilghuchilik uni emeldin qaldurghanliqi we yaki terk itishke bolidighanliqi toghrisida héchqandaq bir nerse démigen bir ibadettur. Resulullah eleyhissalamdin kéyin ezan toghrisida bir nechche hedis bilen ezan oqushqa boyrighanliqi üchün wajib yaki wajibqa oxshash bir ibadet bolup hésablandi.

609/1120 - nafi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: musulmanlar medinige kelgende, hemmeylen namazning waqtida yighilatti, lékin namazgha chaqiridighan ish yoq idi. Bir küni, sahabilar namazgha chaqirish toghruluq sözliship, beziler: ”nasaralargha oxshash dang chalayli“ dése, yene beziler: ”yehudiylarning burghisigha oxshash burgha chalayli“ dédi. Ömer reziyellahu enhu: ”bir kishini namazgha chaqiridighan'gha teyinleyli“ dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: hey bilal orningdin tur, namazgha chaqir! Dédi. (buxari: 604)

610/1121 - ebu umeyr ibni enes ensari taghiliridin riwayet qilip mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem namazgha bek köngül böletti, kishilerni namazgha qandaq yighish toghrisida toxtilip qaldi. Beziler: ”namazning waqti kirgende bayraq tiklisek, uni körgenler bir birige xewer qilip kelse “ dégen idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uni anche munasib körmidi. Beziler: ”yehudiylarning burghisidek burgha qollansaq“ dégen idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: u yehudiylarning ishi dep, unimu toghra tapmidi. Beziler: ”dang chalsaq“ dégen idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: u nasaralarning ishi dep, unimu munasib körmidi. Andin abdullah ibni zeyd reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellem qilmaqchi bolghan bu ishqa köngül bölgen halda qaytti. Shu kéchisi ezanni chüshep qaldi, etisi peyghember eleyhissalamning qéshigha kélip: ”men chala uyquda yatsam, chüshümde bir kishi yénimgha kélip ezan oqup körsetti “ dep xewer qildi. Hezriti ömer reziyellahu enhu bu chüshning öz eynini uningdin burun körgen idi. Biraq u, abdullah ibni zeydning xewer qilghanliqini körgendin kéyin, yigirme kün'giche öziningmu bu chüshning öz eynini körgenlikini héch kimge démidi. Yigirme kün ötkende xewer qilghan idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uningdin: sen némishqa öz waqtida xewer qilmiding? Dep sorighanidi, hezriti ömer reziyellahu enhu: abdullah ibni zeyd mendin chaqqan chiqti. Shuning bilen, men tartinip qaldim, dédi. Andin kéyin peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i bilal! Orningdin tur, sen abdullah ibni zeyd reziyellahu enhu séni némige buyrisa shuni qil ! Dédi. Bilal reziyellahu enhu abdullah ibni zeyd reziyellahu enhuning ögetkini

boyiche ezan oqudi. Ebu umeyrning xewer qilishiche, ensarilar: ”eger abdullah ibni zeyd reziyellahu enhu öz waqtida késel bolmighan bolsa, resulullah sellellahu eleyhi wesellem abdullah ibni zeydni muezzin qilatti“ déyishetti. (ebu dawud498)

611/1122 - yehya ibni seid reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki yaghachni bir - birige urup, kishilerni namazgha chaqirish üchün qollinayli dep oylighan idi. Abdullah ibni zeyd reziyellahu enhu chüshide ikki dane yaghachni körüp: ”bu ikki yaghachni peyghember sellellahu eleyhi wesellem dégendek ishletsek bolidiken“ dégende, uninggha: ”namazgha ezan oqusanglar bolmamdu?“ déyildi. Shuning bilen, u oyghinipla peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip, chüshini éytip bergendin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ezan oqushqa buyridi. (malik: 149)

ezan bilen tekbirning peziliti

588/1086 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: namazgha ezan éytilghan chaghda, sheytan ezanni anglimasliq üchün osurghan péti keynige qarap tikiwitidu. Ezan tügigende yene kélidu. Namazgha tekbir éytilghan haman yene tikiwitidu. Tekbir éytilip bolghandin kéyin yene kélidu we namaz oqughan insanning diligha: ”uni oyla, buni oyla“ dep, éside yoq ishlarning hemmisini ekilip, weswese sélishqa bashlaydu. Shuning bilen, u kishi namazni qanche reket oqughanliqini bilelmey qalidu. (buxari: 608)

589/1087 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: sheytan ezanni anglighan haman, muezzinning awazini anglimasliq üchün osurghan péti tikiwitidu, ezan tügigende kélip, weswese sélishqa bashlaydu. Tekbir oqulghanda tekbirni anglimasliq üchün yene tikiwitidu, tekbir ayaghlashqanda yene kélip, weswese qilghili turidu. (muslim: 389)

591/1089 - jabir reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu, men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglidim: namazgha ezan oqulghanda ezanning awazini anglighan sheytan derhal (medinidin chiqip), rewha dégen yerdek uzaqliqqa tikiwitidu. (rawi sulaymanning déyishiche: rewha dégen yer medinidin 36 mil yiraqliqta iken. Démek, sheytan ezanni anglighan haman ezan oqulghan orundin 36 mil yiraqliqqa qachidu). (muslim: 388)

ezan éytish bilen tekbir oqushning hökmi

namaz meyli öz waqtida oqulsun yaki qazasi oqulsun, meyli namaz oqumaqchi bolghan adem seper üstide bolsun yaki seperge chiqmighan bolsun, meyli kishler namazni jamaet bolup oqusun yaki yalghuz oqusun, besh wax namaz üchün ezan oqush we tekbir chüshürüsh peqet erler üchün sünnettur, ayallargha mekruhtur. Héyt namazliri, kün we ay tutulup qalghanda oqulidighan namaz üchün ezan oqulmaydu we tekbir chüshürülmeydu. Witir namizi üchünmu ezan oqulmaydu. Chünki, xupten namizigha oqulghan ezan witir namizining waqtiningmu kirgenlikini bildiridu. Ezan we tekbir oqulidighan sheherde olturidighan adem öyide namaz oqumaqchi bolsa, namazni ezan oqumay we tekbir chüshürmey oqusimu bolidu. Eger birer wax namaz qaza bolup ketse, uning qazasini qilghanda ezan oqulidu we tekbir chüshürülidu. Eger bir nechche wax namaz qaza bolup ketken bolsa, peqet bu qaza namazlardin aldida oqulidighini üchün ezan oqulidu we qalghan her bir

namazgha tekbir chüshürülidu. Eger namazning qazasi mesjidte qilin'ghan bolsa, ezan oqulmaydu.

Ezan we tekbirning qandaq iytilidighanliqi

sehih hedislarda bayan qilin'ghan ezan bilen tekbirning tikisti we éytilishi mundaq:

616/1136 - muhemmed ibni abdul melik chong dadisi ebu mehzure reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: men resulullah sellellahu eleyhi wesellemge: ezanning sünnitini ögitip qoyghin ! Désem, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mangliyimni silap turup mundaq dédi: yuqiri awaz bilen: alle ekber, alle ekber, alle ekber, alle ekber, dégin, andin kéyin töwen awazing bilen: eshhedu en la ilahe illallah, eshhedu en la ilahe illallah, eshhedu enne muhemmedun resulullah, eshhedu enne muhemmedun resulullah, dégin, andin kéyin yuqiri awazing bilen: eshhedu en la ilahe illallah, eshhedu en la ilahe illallah, eshhedu enne muhemmeden resulullah, eshhedu enne muhemmeden resulullah, heyye elessalah, heyye elessalah, heyye elel felah, heyye elel felah, dégin, eger bamdat namizi bolsa, ariliqta: essalatu xeyrun minen newm, essalatu xeyrun minen newm, dégin, andin: alle ekber, alle ekber, lailahe illallah, dégin. (ebu dawud: 500)

617/1139 - ebu mehzure reziyellahu enhuning riwayet qilishiche, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha ezanni on toqquz kelime, tekbirni on yette kelime bilen ögetken bolup, ezanni mundaq shekilde ugetken:

الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا الله. "شەكلىدە، تەكبىرنى": الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، الله أَكْبَرُ، الله أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا الله

(ئەبۇ داۋۇد: 502)

qachanki asman nidasining hawa boshliqida yangrighan awazini anglisingiz yürikingizning bu nidaning ezimiti we nida qilghuchining büyüklikini allah taalaning ismini tilgha alghan halda hés qiling, sizni chaqiriwatqan yaxshiliq we nijatliqni isingizge éling we bilingki allahtin bashqa özini chong tutqanlarning hemmisi intayin erzimes bir nersidur. Eger siz kainattiki bir nersining katta ikenlikini tesewwur qilsingiz hemmidin kattisi janabi allahtur.

Ezanni muezzin bilen teng qaytilash

muezzin ezanni junup emes halitide oqughan, öz waqtida we toghra oqulghan ezanni anglighan ademning, gep qilishtin hetta quran oquwatqan bolsimu uni oqushtin toxtap muezzin némini dégen bolsa, shuni déyishi lazim.

592/1090 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen birge iduq. Bilal reziyellahu enhu ezan oqup toxtighandin kéyin, resulullah sellellahu eleyhi wesellem: kimki ezanda éytilghan heqiqetlerge chin qelbidin ishen'gen halda muezzinning oqughinini ichide tekrarlisa, u kishi jennetke kiridu, didi. (nesai 674)

601/1099 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ezanni anglighanda, muezzin néme dése, shuni denglar. (buxari: 611)

593/1091 - abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ezanni anglighan chéghinglarda, muezzin néme dése shuni denglar. Andin manga durut éytinglar. Kimki manga bir durut éytsa, uning bir duruti üchün alle taala uninggha on rehmet ata qilidu. Andin kéyin, alle taaladin men üchün ”wesile“ tilenglar. ”wesile “ dégen jennettiki bir mertiwe bolup, u peqet alle taalaning bendiliridin birigila bérilidu. Shu bendining men bolup qélishimni ümid qilimen, kimki ashu mertiwining manga nésip bolushini tilise, u kishige méning shapaitim nésip bolidu. (muslim: 384)

594/1092 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki ezanni anglap bolghandin kéyin:

اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَة وَالْفَضِيلَة وَابْعَثْهُ مَقامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

dégen duani oqusa, qiyamet küni u kishige méning shapaitim nésip bolidu. Bu duaning i mushu mukemmel chaqiriqning (yeni ezanning) we hazir oqulmaqchi bolghan namazning igisi alle! Muhemmed eleyhissalamgha wesile namliq mertiwini we yüksek peziletni ata qilghin, muhemmed eleyhissalamni sen uninggha wede qilghan medhiyege layiq maqamgha (yeni büyük shapaet qilish maqamigha) yetküzgin. (buxari: 614)

595/1093 - ömer ibni xettab reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: muezzin ezan oqughanda, muezzinning oqughinini ichide chin qelbidin tekrarlighan, muezzin: ”heyye elessalah, heyye elel felah“ dégende, ”lahewle wela quwete illa billah“ dégen we muezzin'ge axirighiche egeshken kishi jennetke kiridu. (muslim: 385)

596/1094 - seid ibni ebu weqqas reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki muezzinning awazini anglighanda:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا

(yeni: guwahliq bérimenki, shériki yoq yalghuz bir alletin bashqa héch ilah yoq, muhemmed eleyhissalam bolsa alle taalaning bendisi we elchisidur, alle taalaning perwerdigarim, muhemmed eleyhissalamning peyghembirim, islamning dinim bolghanliqigha chin dilimdin memnun boldum)“ dése, uning gunahi meghfiret qilinidu. (muslim: 386)

ezan oqushning sheritliri

1. Namaz waqtining kirishi.
2. Ezanning erep tilida oqulushi.
3. Ezanning jamaetke anglinishi.
4. Ezan tikistining hemmisining bir muezzin teripidin oqulushi.

5. Muezzinning musulman, er, baligh, aqil bolushi.
6. Ezanda oqulidighan sözlerning tertiplirige riaye qilish we arqa- arqidin oqush.

Ezanning sünnetliri

1. Muezzinning awazi chirayliq, yuqiri bolush.
2. Ezanning anglinishi üchün igiz munarda yaki mikraponda oqush.
3. Muezzinning namaz waqtigha riaye qildighan bir kishi bolushi.
4. Muezzinning taharetlik bolushi.
5. Muezzin kor bolmasliq.
6. Muezzin ezan oqughanda birer barmiqini qulaqqa tiqishi.
7. Muezzinning ezanni qiblige qarap oqushi.
8. Muezzinning " heyyeeles salah" digende yüzini ong terepke, " heyyeelel pelah" digende yüzini sol terepke burishi.
9. Kishilerning namazgha hazirlinishi üchün, ezanning namazning ewelqi waqtida oqulushi.
10. Ezan tikisliridin her bir kelimini oqup bolghandin kiyin azraq toxtutup andin oqushi.

Ezanning mekruhliri

1. Ezanning sünnetlirini terik itish.
2. Junup kishining ezan oqushi.
3. Ezandiki kelimilerni özgertiwitidighan derijide uzartip yaki titritip oqush.
4. Ezanni mingiwitip oqush.
5. Ezanni olturup oqush.
6. Ezanning arisida sözlesh.

Tekbir

muezzin ezan oqughandin kéyin tekbir bilen ezanning arisida insanlar namazgha hazirliq qilip ülgüreligüdek bir waqit kütishi sünnet bolup, tekbirni ezan oqughan kishining éytishi ewzeldur.

Tekbir namaz üchün kireklik bolghan barliq shertler toluqlinip bolghandin kéyin bashlinidu. Qachanki pütün shertler orundilip, namazgha hazir bolghanda üre turghan halda qiblige aldini qilghandin kéyin tekbir éytip namaz oquydu.

Tötinchi bap. Namazning periz, wajip, sünnetliri

namazning perizliri

namazning bir bülük shertliri bolup, bu namazgha kirtishtin ilgiri we namazda hazirlash periz qilin'ghan ishlardur. Bu shertler urundalmisa, namaz toghra bolmaydu. Kishi qachanki u shertlerni toluq orundap namaz oqusa, uning perwerdigarining huzurida namazni ada qilishi jaiz bolghan bolidu. Mezkur shertler 12 bolup ular töwendikiche:

1.taharetsizliktin paklinish. Namazgha kirishtin ilgiri kéchik-chong taharetsizliktin, heyzdarliqtin we nifasdarliqtin xali bolush sherttur.

2. Nijis nersilerdin pakizlinish. Bu nijasettin, namaz oqumaqchi bolghan ademning bedinide, kiyimide we uning namaz oquydighan yiride bolghan we bular bolghan ehwalda namaz oqushqa bolmaydighan nijasetler közde tutulidu.

Namaz oqumaqchi bolghan kishining namazgha turushtin burun pakizilishi lazim kelgen nersiler bolsa, kiyim - kichek, namaz oqulidighan yer we bedinidur. Eger bulardin birige nijaset yoqup qalghan bolsa uni su bilen yuyup paklishi we nijasetning déghini yoqitishi kérek. Yoq qilnishi kérek bolghan nijasetler bolsa, süydük, gende, höl meni, emma quruq bolsa uwliwatsa bolidu, it we tonggüzning shaluki, qan we yiringlardur.

Ayallargha nisbeten heyizdin kéiyn uning qan déghini yoq qilip ghusli qilishi kérek. Tughutluq ayallarmu shuninggha oxshash qilidu.

3. ewretni yögesh. Ewret bolsa eslide chong - kichik taharet yerliri bolup, erlerning kindikining astidin bashlap aldi - arqisidin tizighichilik dep belgilen'gen. Bu bolsa eng ewzel we tuluqraqidur. Ayallarning ewriti bolsa yüzi we alqinidin bashqa bedinining hemmisidur.

710/1304 - behz ibni hekim reziyellahu enhu dadisidin, dadisi bowisidin mundaq riwayet qilidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge: i resulullah! Ewritimizni qeyerlerde yépip, qeyerlerde yapmisaq bolidu? Dep soridim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ewritingni özüngning ayaling yaki dédikingdin bashqilargha achmighin, dédi. Eger er kishi bolsichu? Dep sorisam: eger bashqilargha körsetmeydighan imkaning bolsa héch kimge körsetme, dédi. Eger er kishi yalghuz bolsichu? Dep sorisam: alle haya qilishqa eng heqliq zattur (yeni etrapta héchkim bolmisimu, alle taaladin haya qilish lazim), dédi. (tirmizi: 2769)

711/1305 - abdurahman ibni ebu seid xudri reziyellahu enhu dadisidin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: erler bir birining ewritige qarimisun, ayallarmu hem bir birining ewritige qarimisun. Ikki er kishi bir yotqanda yatmisun, ikki ayal kishimu bir yotqanda yatmisun. (tirmizi: 2793)

713/1310 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: yota insanning ewritidur, dégen. (tirmizi: 2798)

ewret toghirisida bliwilish zörür bolghan mesililer

1)namazda ayal kishining yüzidin we alqinidin bashqa hemme yerliri ewrettur.

2) namazda bir ademning ewret dep qaralghan yerliri uning özi üchün emes, belki bashqilar üchün ewret hésaplinidu.

3) ewretni asti tereptin emes yan tereptin yépish telep qilinidu. Mesilen, bir ayal ishtan keymey uzun köynek kiyip namaz oqughan bolsa, eger bir adem kélip uning asti teripidin qarighanda u ayalning ewretlirini körüp qalidighan bolsimu, u ayalning uqughan namizi toghra bolidu. Ewretni uni qiynilip turup körmekchi bolghan teqdirdimu u körelmigidek derijide yépish shert emes. Qiynalmay mundaq qarashqa ewretliri yépiqliq bolghan adem ewritini yapqan hisaplinidu.

4) eger kiylgen kiyim, keygüchining tirisining qandaq rengde ikenlikini bilgili bolidighan derijide nipiz bolsa, u kiyimni keygenlik ewretni sheretning telipige uyghun halette yapqanliq hésaplanmaydu. Chünki, tirining rengginining qandaq ikenliki bilinip qalghanliq sewebi bilen ewretni yépish wujudqa chiqmighan bolidu.

3434/5727 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: alle deslepki muhajirlarning ayallirigha rehmet qilsun! Alle: " ular léchekliri bilen kökreklirini yapsun" (süre nur, 31 - ayet) dégen ayetni nazil qilghan haman, ular özlirining

qélin kiyimlirini yirtip, uning bilen alle buyrighan shekilde yögen'genidi. (ebu dawud: 4101)

5)eger bir adem, özining ewritini yapqudek kiyim tapalmisa, namazni olturup ruku we sejdini béshi bilen isharetlep turup oquydu.

6) ewritini yapqudek bir nerse tapalmighan adem ewritini yapqudek birer nersining chiqip qélishidin ümidi bolsa, namazni taki uning axirqi waqtighiche kéchiktürishi musteheptur. Eger u adem ötne sorap bolsimu, ewritini yapqudek birer nerse tapalaydighan bolsa, uning shundaq qilishi lazim.

7) eger bir adem, ewret dep qaralghan yerlirining bezi qismini yapqudek birer nerse tapalighan bolsa, u ademning u nerse bilen ewritini yépishi lazim. Emma ayal kishi u nerse bilen deslep jinsiy ezasini yapidu. U yerdin ashqinida saghrisini yapidu. U yerdin ashqinida jinsiy ezasining etrapini yapidu. U yerdin ashqinida yutisini yapidu. U yerdin ashqinida qursiqini we köksini yapidu. U yerdin ashqinida dümbisini yapidu. Yerdin ashqinida tizini yapidu.

Erkishining ewret dep qarilidighan ezaliri sekkizdur.

1. Aldi teret yoli we uning etrapi.
2. Ikki uruqdan we uning etrapi.
3. Arqa teret yoli we uning etrapi.

4.5. Saghrisining ong we sol qismi.

6.7. Ikki yuta we ikki tiz.

8. Kindiktin bashlap taki tizghiche bolghan ariliqtiki ikki yan, arqa we aldi tereptiki barliq orun qatarliqlardur.

Ayal kishining ewret dep qaralghan yerliri on sekkizdur.

1. ushuq bilen qoshulup ikki pachaq. 2. Sanggilap turidighan köksi.
3.qulaqliri. 4. Béghishi bilen qoshulup ikki qol.
5.boljing gösh bilen jeynek qismi. 6. Kökrek.
7.bash. 8. Chach.
9.boyun. 10.ikki taghaq.

4. namaz waqtining kirishi. Waqitning kirishi besh wax namazni ada qilish üchün qoyulghan xususiy bir sherttur. Sherette belgilen'gen waqit kirishtin burun namaz oqush toghra emes. Namazning waqtining shert qilinishining delil pakiti allah taalaning "shibhisizki, namaz möminlerge waqti belgilen'gen perz qilindi" [süre nisa 103- ayetning bir qismi] digen ayitidur. Shunga namazning asasliq shertliridin biri, waqittur. Töwende namazning waqitlirini bayan qilip ötimiz:

1- bamdat namizining waqti- kéche qarangghusidin pashlap chiqidighan nurdin ibaret bolghan heqiqiy tang sherqtin tughqandin bashlap kün chiqquchiliktur. Kimki kün chiqishtin burun bamdat namizidin birer reketni oquwalghan bolsa bamdat namizini waqtida ada qilghan bolidu. Namaz waqtida uxlap qélip, namazning waqti ötüp kétip bolghandin kéyin oyghan'ghan kishi qesten uxlimasliq we ornidin turushtin irinip hurunluq qilmasliq sherti bilen namizini qachan oyghansa shu waqtida oquydu. Chünki u namazning waqti oyghan'ghan waqtidur. Kimki hurunluq qilip namizini qaza qilsa uchuqtin uchuq chong ziyan tartqan bolidu.

2- pishinning waqti, quyash asmanning otturisidin igilgendin bashlap esirning waqti kirgüchiliktur. (texminen ettigen saet 12 din bashlap kiridu. Lékin bu saet yaz we qish mewsumlirining özgirishige egiship özgerginidek, bir dölet bilen

bashqa bir dölet arisidimu perqiliq bolidu).

3- esirning waqti, her nersining sayisi ikki hesse uzarghanda kiridu. Yeni siz qolingizgha bir qelem élip sayisigha qarghiningizda uning sayisining qelemdin ikki hesse uzun ikenlikini körgininingizde esirning waqti kiridu we bu waqitta namaz esirni oqush perz bolup, namaz esirning waqtini kün qizilghichilik kichiktürüshke bolmaydu. Quran kerimde namaz esir alahide tilgha élin'ghan bolup, ulugh allah mundaq dégen: "(besh waqit) namazni bolupmu namazdigerni dawamlashturunglar (yeni pütün shertliri bilen waqtida tuluq ada qilinglar), allahning huzurida (yeni namazda) itaetmenlik bilen turunglar" (beqer sürisi 238 - ayet)

529/988 - ebu melihtin mundaq riwayet qilinidu: hawa bulutluq bir küni, bureyde reziyellahu enhu bilen bir urushta birge bolghan iduq, u mundaq dédi: esir namizini baldur oqunglar, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: esir namizini terk etken ademning (burunqi) emeli bikar bolup kétidu dégenidi, dédi. (buxari: 553)

4- namaz shamning waqti, quyash patqandin tartip, kün kirip ketkendin kéyinki qarangghuluq chüshkichilik ariliqita etrapta qep qalidighan kün qizili yoqalmighuchilik bolup, uning waqti bek qisqidur. Shu tüpeylidin uni oqushqa qanchilik aldirisaq shunche yaxshi bolidu.

5- xuptenning waqti, kün qizilliqi yoq bolghandin tartip tang atquchiliktur. Kimki tang étishtin burun xuptenning bir rekitini oquwalsa xuptenni waqtida oqughan bolidu. Lékin peyghember eleyhissalam xuptendin burun uxlashni we xuptendin kéiyn (dunyaliq) sözi qilishni yaman küretti. Shuning bilen birge ilim üginish we mihman uzutush üchün xuptendin kéyin kéchilik parang qilishqa ruxset qilghan.

Xuptenni kéchining üchten birigiche kichiktürüsh peziletlik bolup, kichiktürginide namazning waqtini qachurup qoyushtin yaki jamaetni qoldin bérip qoyushtin qorqsa uni waqitning kirishi bilen teng oqughan yaxshi. Mana islam dini besh waqit namazning waqitlirini yuqiriqidek belgilime we ölchemler bilen toxtatqan bolup, uni özgertish yaki mewsumlerning özgirishige qarap xalighanche özgertish mumkin emes. Lékin siz yaz we qish mewsumlride namazning waqitlirini üginish üchün saitingizni mesjidlerdiki muezzinlerning ewazigha toghirlisingiz bolidu.

Namazning waqitliri toghirisida jibrail eleyhissalamning peyghember eleyhissalam we sahabilirigha namzni qandaq waqitta oqush toghurluq telim bergen bir qanche sehih hedisler bolup imam muslimdin riwayet qilin'ghan töwendiki hedis shularning biridur.

533/994 - ebu bekri ibni ebu musa reziyellahu enhu dadisidin riwayet qilip mundaq deydu: bireylen resulullah sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip, uningdin namazning waqitlirini sorighan idi, resulullah uninggha jawab bermestin, tang atqanda tekbir oqushqa buyridi. U waqit téxi ademler bir - birini tonuyalmighudek derijide qarangghu idi. Kéyin, kün qayrilghan waqitta péshin'ge tekbir oqushqa buyridi. Beziler: ”kündüz yérim boldi“ dep qaldi (yeni bek baldur bolup qaldi démekchi). Halbuki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem namazning waqtini ulardin obdan biletti. Andin kéyin esirge tekbir oqushqa buyridi, kün xélila tik idi. Andin kün olturushi bilenla shamgha tekbir oqushqa buyridi. Andin kéyin shepeq yoqalghan haman xupten'ge tekbir oqushqa buyridi.

Etisi bamdatni kéchiktürüp oqudi. Namazdin yan'ghanda kün chiqip qalghili tas qalghan idi. Andin kéyin péshinni aldinqi küni esirni oqughan waqitqa yéqin qalghuche kéchiktürüp oqudi. Andin esirni xéli kichiktürüp oqudi, hetta esirdin yan'ghanda, kün qizirip qalghan idi. Andin kéyin shamni kéchiktürüp oqudi, hetta shepeq yoqap kétey dep qalghanidi. Andin kéyin xuptenni kéchiktürüp, kéchining üchtin ewelqi birining axirida oqudi. Etisi, resulullah sellellahu eleyhi wesellem namazning waqtini sorighan kishini chaqirip: biz namaz oqughan shu ikki waqitning arisi namazlarning waqitliridur dédi. (muslim: 614)

namaz üchün peziletlik waqitlar

1. Erler üchün bamdat namzini tang yorughan waqitta oqush musteheb. Emma ayallar üchün bandat namizini qarangghuluqta, tang aqirishtin ilgiri oqush musteheb bolghinidek, bashqa namazlarni erler mesjiddin tarqighan waqitqiche kichiktürüp oqush mustehebtur.

2. Issiq belwaqqa jaylashqan memiliketlerning yaz künliride pishin namizini sayida yürüshke bolidighan sörünlük chüshkiche kichiktürüp oqushi mustehebtur.

1076/1872 - enes reziyellahu enhuning yene bir riwayitide: peyghember sellellahu eleyhi wesellem jüme namizini hawa qattiq soghuq bolup ketkende, baldurraq oqusa, qattiq issiq bolup ketkende, sel kéchikiprek oquytti, déyilgen. (buxari: 906)

3. Neple namazlarni oqushqa imkaniyet yaritish üchün, esir namizini qish, yaz, küz we bahar hemme pesilde hawa ochuq bolghan quyash sarghiyip uning közni qamashturidighan sholisi tixi yoqilip bolmighan waqitqiche kichiktürüp oqush mustehebtur.

4. Sham namizini her qandaq pesilde mutleq kichiktürmestin ezan oqulghandin kiyinla oqush mustehebtur.

548/1030 - seleme ibni ekweidin mundaq riwayet qilinidu: heqiqeten peyghember sellellahu eleyhi wesellem namaz shamni kün kirip kétishi bilenla oquytti. (muslim: 636)

5. Xupten namizini kichiktürüprek oqush mustehebtur.

565/1057 - enes reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemning üzük salghan yaki salmighanliqi heqqide soralghanda, u: hee, salghan idi, dep jawab berdi. U yene mundaq dédi: peyghember sellellahu eleyhi wesellem xuptenni kéchining yérimigha yéqin kéchiktürüp oqudi we namazdin kéyin bizge: siler namazgha saqlighan chéghinglarda, namazning ichide bolghandek sawab bolidu. Dégenidi. (nesai: 539)

566/1058 - muaz ibni jebel reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellem xuptenni kéchiktürgen idi, beziler: ”peyghember sellellahu eleyhi wesellem chiqmaydighan oxshaydu “ dep oylisa, yene beziler: ”peyghember sellellahu eleyhi wesellem xuptenni oqup bolghan oxshaydu“ déyishti. Shu halette tursaq, resulullah sellellahu eleyhi wesellem chiqti. Sahabiler resulullah sellellahu eleyhi wesellemge héliqi oylighanlirini we öz ara éytqanlirini sözlep bergenidi, peyghember eleyhissalam ulargha: siler bu namazni kéchiktürüp oqunglar, chünki siler mushu namaz bilen bashqa ümmetlerdin artuq qilindinglar. Bu namazni silerdin burunqi ümmetler oqumighan dédi. (ebu dawud: 421)

namaz waqitlirining köp bolghanliqining hékmiti

1. Allah bilen bendining ottursidiki xaliq we mexluq munasiwitining hemishe

dawam qilip turushi üchündur.

2.insanlarning kiche kündüz waqitlirida sadir qilghan gunahlirining bu besh wax namaz bilen yuyulup turushi üchün idi.

3 insanning gheplet ichide qilip allah taalani untup ketmesliki üchündur.

4. Insanning kündilik ihtiyajlirini allah taaladin sorash we hayatliq musapiside bishigha kelgenlerge namaz bilen sewir taqet hasil qilishi üchündur.

5. Namazgha taharet ilish arqiliq pakiz bolushi we uning bilen saghlam bolushi üchündur.

6. Insanlar namazliri sayisida gunah- yaman ishlardin saqlinip qalalaydu.

Namaz oqush mekruh bolidighan waqitlar

1) kün chiqip taki aqirip harariti taza küchlen'gen'ge qeder bolghan ariliqta, kün tik chüsh bolup taki gherb terepke igilgen'ge qeder bolghan ariliqta we kün kirip kétish üchün saghirip kéyin qizirip özgirishke bashlighandin tartip taki kirip ketken'ge qeder bolghan ariliqta namaz oqush mekruhtur. Kün kirip kétiwatqan chaghda, shu künning esir namizini oqushqa bolidu, uningdin bashqa héchbir perz namazni mushu üch waqitta oqush toghra emes.

2) bamdat namizini oqup bolghandin kéyin taki kün chiqqan'gha qeder we esir namizini oqup bolghandin kéyin taki kün kirip kétish üchün sarghayghan'gha qeder bolghan ariliqta neple namaz oqush haramgha yéqin mekruhtur.

575/1071 - abdullah sunabihi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: heqiqeten kün sheytanning münggüzi bilen bille chiqidu. Kün kötürülgende, ayrilip kétidu. Kün tiklen'gende, yene yéqinlishidu. Kün égilgende, yene ayrilidu. Kün pétiwatqanda, yene yéqinlishidu. Kirip ketkendin kéyin, ayrilip kétidu. Shunga peyghember sellellahu eleyhi wesellem bu üch waqitta namaz oqushtin tosqan. (malik: 510)

3) tang süzülgendin kéyin bamdat namizining ikki reket sünnitidin bashqa neple namaz oqush mekruhtur. Eger bir adem téxi tang süzülmidi, dep guman qilip ikki reket namaz oqughan we kéyin uning u namazni tang süzülgendin kéyin oqughanliqi ashkara bolghan bolsa, u ikki reket namaz bamdatning ikki riket sünnitige hésap bolidu. Chünki sünnet namaz, namaz oqushqa qilin'ghan herqandaq bir niyet bilen ada bolidu.

4) eger bir adem bamdat namizini oquwatqanda kün chiqip qalghan bolsa, u adem namazni bashlashta kamil waqitta bashlap axirda kamil emes waqitqa kirip qalghanliqi üchün uning namizi buzulup kétidu.

5) esir namizini oquwatqanda kün kirip ketken bolsa, bu halette uning namizi buzulup ketmeydu. Chünki u adem esir namizini esli bashlighan waqitta, kün kirip ketmigen yeni kün sarghayghan waqtida bashlighan idi. Shuning üchün uning esir namizi buzulup ketmeydu.

5. Qiblige aldini qilish. Yeni mekkei mukeremediki beytullahqa yüz keltürüsh.

Islam dini birlik we barawerlik dinidur. Chünki allah taala bir, peyghember bir, quran kerim bir, qible bir we yersharining sherq, gherb, jenub we shimal teripidin bolghan barliq musulmanlar chin köngülliri we eqil közliri bilen musulmanlar birlikining simuwli, daghdam yolgha bashlighuchi muhemmed eleyhissalam körsetken nurning menbii bolghan ulugh keibige yüz keltüridu. Shunga namaz oqumaqchi bolghan kishining mekke mukerremediki ulugh keibidin ibaret bolghan qiblige aldini qilishi lazimdur. Bu toghrida janabi allah

mundaq deydu:

[وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلاَّ الَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنْهُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (150)]

" kishiler (yeni yehudiylar we mushriklar) ge silerge qarshi delil - ispat bolmasliqi üchün, (i muhemmed! Seper qilishqa) qeyerdin chiqmighin, (namizingda) yüzüngni mesjidi herem terepke qilghin. (i möminler!) silermu qeyerde bolmanglar, (namizinglarda) yüzünglarni mesjidi herem terepke qilinglar. Peqet ularning ichidiki zulum qilghuchilarla (qiblining özgergenlikini silerge qarshi delil qiliwalidu), ular (yeni zalimlar) din qorqmanglar, (méning emrimni tutush bilen) mendin qorqunglar. (qiblini özgertishke emr qilishim) silerge bergen némitimni kamaletke yetküzüshüm üchün we toghra yolda bolushunglar üchündur." (beqer sürisi 150 - ayet)

allah taala musulmanlarning yüzini bir yerge merkezleshtürüsh, ibadetning peqet bir allahqila qilinidighanliqini bildürüsh we his qildurush üchün ularni kebige yüz keltürüshke buyrighan. Bu hergizmu kebige ibadet qilinglar digenlik emes.

1)beytullahni körüp turghuchiningmu beytullahqa aldini qilishi lazimdur. Uni körmigüchiler bolsa keibe terepke aldini qilidu. Chünki uning qilalaydighini shu bolup, janabi allah héchkimni küchi yetmeydighan bir ishni qilishqa buyrimaydu. Burunqi alimlirimiz her döletning qiblisini teyin qilip, mesjidlerning mihrablirinimu shu terepke yasatquzghan. Shuningdek qiblini kompas yaki qibliname dep atilidighan sayman bilen yaki bolmisa kéchidiki qutub yultuzi bilen teyin qilish imkanimizmu bardur. Shu boyiche, mesilen, eger siz shimaliy iraqta bolup, yultuzgha arqingizni qilsingiz qible jenub terepke kélidu. Eger baghdad etrapida bolsingiz téximu ungay tapalaysiz. Bu qétim yultuzni ong qolingiz terepke qoyup qaraydighan bolsingiz qible gherbiy jenubta bolidu. Besredimu shuninggha oxshap kétidu. Lékin gherbke köpraq igilidu.

2)bir kishi bolutluq hawa yaki qarangghuluq tüpeylidin qiblining qayisi terepte ikenlikini bilelmey qalsa, u kishining qiblining qaysi terepte ikenlikini körstip qoyalaydighan biridin sorishi kérek. Eger sorighudek birsni tapalmisa qiblining qayisi terepte ikenlikini tépishqa tirshidu. Emma yenila tapalmisa oylinish arqiliq texmin qilghan terepke qarap namizini oquydu. Bu rewishte namaz oqughan kishining namizi toghra bolup, namazni tügitip bolghandin kéiyin qiblining xata bolup qalghanliqi namayen bolsimu namizning qazasini qilmaydu. Eger xata terepke qarighanliqini namaz oquwétip bilse namizini buzmastin toghra qible terepke yüzlinidu.

3)eger qiblining qaysi terepke kélidighanliqini oylap kalla qaturghandin kéyin qible mushu terepte bolishi mumkin, dep könglingizde bir pikirge kelgen terepke qarap namazgha turghiningizda, sizni biraw körüp, sizdin yüzlinishingizni telep qilghan terepni körstip turup: ”palan terepke aldingizni qiling“ dése déginidek qiling. Burulush we bu heriket tüpeylidin namizingiz bozulmaydu.

4066/6782 - bera ibni azib reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem medinige kelgen deslepki künlerde özining ensarilardin bolghan ana terep tughqanliriningkige chüshti we medinide

on alte yaki on yette ayghiche beytul muqeddes terepke qarap namaz oqudi. Lékin keibining qiblisi bolushini tolimu arzu qilatti. Peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qible özgertilgendin kéyin, keibe terepke qarap oqughan tunji namizi namaz esir idi. Bu namazni bir top jamaet peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bille oqudi. Namazdin kéyin, u jamaettin bir kishi bashqa bir mesjidning yénidin ötüp kétiwétip, u mesjidtiki jamaetning beytulmuqeddeske qarap namaz oquwatqanliqini kördide: allahning nami bilen qesem qilimenki, men peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen mekke terepke qarap namaz oqup keldim, dédi. Jamaet rukuda idi. Buni anglap, salam bermey turupla keibige yüzlendi. Musulmanlarning beytulmuqeddeske qarap namaz oqushi yehudiylarning könglige bekmu yaqatti. Musulmanlar keibige yüz keltürgenidi, yehudiylar ularni eyibleshke bashlidi. (buxari: 41)

4)eger biraw uzun muddet qiblini bilelmey qalsa, her waqit namazgha ayrim - ayrim qiblini tépishqa tirshidu. Eger qible toghrisida pikri özgerse kéyinki pikrige asasen namaz oquydu we burun oqughan namazlirini qayta oqumaydu.

Qandaq chaghda qiblige aldini qilish saqit bolidu?

Qiblige aldini qilish perzdur. Lékin bu bezi ehwallarda saqit bolidu. Bu ehwallar töwendikiler:

1. xewp ichide qalghan kishining, bir yerde mejburiyet astida qalghan kishining we kisellerning qiblige teltüküs aldini qilalmisa bashqa terepke qarap namaz oqushi jaizdur. Chünki islam dini ongay bir din bolup, allah taala mundaq digen:

[فَإنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنتُمْ فَاذْكُرُواْ اللّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ (239)]

qorqunchta qalghininglarda, piyade yaki ulaghliq kétip bérip (namaz oqunglar), amanliq tapqininglarda allahning silerge ögetkini boyiche allahni yad étinglar (yeni qorqunch tügigende, allah namazni qandaq öteshke emr qilghan bolsa, toluq erkanliri bilen shundaq ötenglar [239].

144/270 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men silerge birer nerse toghrisida ya undaq, ya bundaq héchbir gep qilmisam, siler u nerse toghruluq mendin soal sorimanglar, heqiqeten silerdin ilgirikiler peyghemberliridin köp soal sorap, de - talash qilghanliqi üchün halak bolup ketti. Men silerni némidin cheklisem, uningdin saqlininglar. Silerni némige buyrusam, uni küchünglarning yetkiniche ijra qilinglar. (buxari: 7288)

2. ulaghqa min'güchi nepli namaz oqumaqchi bolsa, ruku we sejdisini isharet bilen qilghan halda ulighning üstide namaz oqushi jaiz bolup, sejdisidisi rukusidin töwenraq bolidu. Ulagh yaki mashina, poyiz, ayrupilan we paraxut... Qaysi terepke qarap méngiwatqan bolsa uning qiblisimu shu tereptur. Eger mumkin bolsa namazni bashlighanda qiblige aldini qilghan halette bashlap andin mashina qaysi terepke qarap mangghan bolsa shu terepke qarap oquwéridu. Bu toghrida allah taala mundaq deydu:

[وَلِلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ إِنَّ اللّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (115)]

meshriqmu, meghribmu (yeni pütün yer yüzi) allahningdur, qaysi terepke yüzlensenglermu, u allahning teripi (yeni silerge ixtiyar qilghan qiblisi) dur. ALLAH (ning meghpiriti) heqiqeten kengdur, (allah) hemmini bilgüchidur [115].

704/1294 - ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem seperge chiqsa, tehejjut namizini ulagh üstide olturghan péti, ulagh qaysi terepke qarap mangsa mangsun, isharet qilip oquwiretti, hetta witirnimu ulagh üstide oquytti, emma perz namazni undaq oqumaytti. (buxari: 1000)

705/1295 - ibni ömer reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ulagh üstide olturup neple namaz oquytti. Bu riwayette: seperde, dégen söz zikri qilinmighan. (buxari: 1105)

706/1296 - jabir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem méni bir ishni qilishqa buyrighan idi, men u ishni tügitip kelsem, ulagh üstide sherq terepke qarap (isharet qilip) namaz oquwitiptu. (men qarap turdum) sejdini rukudin pesrek qildi. (tirmizi351)

707/1297 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ulagh üstide sherq terepke qarap neple namaz oquytti, eger perz namaz oqushni irade qilsa, ulaghdin chüshüp qiblige qarap oquytti. (buxari: 1099)

resulullah eleyhissalam nepli namazlarda shundaq qilatti. Biraq perz namazlarda bundaq qilmaytti.

Namazda qiblige yüzlinishning siri

1) ibrahim eleyhissalamning sünnitini berpa qilish we qeliblerde uning yadini dawam qilish.

2) namaz oqughan kishi yüzini kebe terepke qaritish bilen uning pütün ezaliri kebe terepke yüzlinip turidu. Netijide qelib allah taaladin eymen'gen halda turup namazning allah dergaahida qobul bolushi üchün öz rolini körsitidu.

3) namazda qiblige yüz keltürüsh, insanning qelbini aram tapturidu we pütün musulmanlarning öz ara qirindash ikelikini his qilduridu.

4) qiblige qarash arqiliq qelibni, eqilni we pütün ezalarni allahqa qulchiliq ada qilishtin ibaret bir meqsetke qaritish bilen ibadetning jewhiri bolghan ixlasni hasil qilghili bolidu.

5) qiblige yüzlinish musulmanlarni gerche ular musape jehettin bir- biridin yiraqta bolsimu, ularning qelibliri bir allahqa ibadet qilishtin ibaret ortaq meqsette bir ikenlikini namayen qilidu.

6.niyet qilish. Namazgha niyet qilish dégenlik namazgha kirish üchün keskin irade baghlash dégenlik bolidu. Yaki qelibtiki meqset dimektur. Namazgha qilin'ghan niyetning toghra bolushi üchün töwe ndikidek shertler bar.

1) islamgha kirgen bolush.

2) namazgha qilin'ghan niyet bilen namazgha kirish üchün éytilidighan allahu ekber dégen tekbirning ariliqini bir nerse yégen'ge yaki échken'ge yaki sözligen'ge oxshash namazgha tewe bolmighan ishlar bilen ayrimasliq lazim.

7. Tekbir iytip namazgha kirish. Tekbir éytip namazgha kirish dégenlik, namaz oqumaqchi bolghan ademning allahu ekber! Dep qulaq qéqip namazgha kirishi démektur.

865/1545 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: taharet namazning achquchi bolup, namazgha kirish üchün alle ekber, namazdin chiqish üchün essalamu eleykum werehmetullah déyilidu. Perz we uningdin bashqa namazlarda süre fatihe we yene bir sürini oqumighan kishining namizi ada bolmaydu. (tirmizi:

238)

namazgha kirish üchün éytilidighan tekbirning toghra bolishining bir sherti bolsa allahu ekber! Dégen tekbirni öre turghan halitide éytishning lazim ikenlikidur.

8.qiyamda turush yeni namazning ichide öre turush. Perz namazlarda we wétirge oxshash wajip namazlarda namazning ichide ayetlerni oqup bolghichilik miqdarda öre turush perzdur. Kamil öre turush normal halette belni ruslap turush bilen bolidu.

743/1350 - imran ibni huseyn reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: méning buwasir késilim bar idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin namazni qandaq oqush toghrisida sorisam, u: öre turup oqu. Öre turalmisang, olturup oqu, olturalmisang, yanche yétip oqu, dédi. (buxari: 1117)

744/1351 - yene bir riwayette peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha bergen jawabta: öre turup oqusang bek yaxshi, kimki olturup oqusa, uninggha öre turup oqughanning yérim ejri bolidu. Kimki yétip oqusa, uninggha olturup oqughanning yérim ejri bolidu, dédi, - déyilgen. (buxari: 1115)

namazni olturup oqushqa dair hökümler

1) bir adem öre turushqa qadir bolalaydighan, emma sejde qilishqa qadir bolalmaydighan bolsa, u ademning namazni olturup oqushi yaxshidur. Chünki namazda öre turush öz aldigha bir ibadet hésaplanmastin eksiche sejde üchün yolgha qoyulghan bir wasite hésaplinidu. Shuning üchün eslini qilishqa yeni sejde qilishqa qadir bulalmisa, uning wastisining yeni sejdining wastisi bolghan öre turushning hökmi chüshüp kétidu.

2) eger sejde qilsa jarahitidin qan, yéring aqidighan adem bolsa, namazni sejde qilmay isharet bilen oquydu. Chünki uning tahariti sejde qilish bilen jarahitidin chiqqan qan yéringning sewebi bilen buzulup ketse, namazning ichide uning taharitige urunbasar qalmaydu. Emma sejde qilmisa, namazda uning urunbasari bolghan isharet qilish bardur.

3) bir ademning jamaet bilen namaz oqush üchün mesjidke kélishi uni öre turup namaz oquyalmaydighan haletke keltürüp qoyush ihtimali bolsa, u adem namazni mesjidke chiqmay öyide öre turup oquydu chünki namazni öre turup oqush perzdur. Namazni jamaet bilen oqushtin ibaret küchlük bir sünnetni qilimen dep, perzni tashlap qoyushqa bolmaydu.

4) qattiq birer aghriqqa yaki késelning éghirliship qélishigha yaki késelning kéchikip saqiyishigha seweb bolmaydighan ish bolsa, azraq qiyinilip bolsimu öre turalaydighan ademning namazda öre turmay olturushi toghra emes. Shuningdek yene eger u bir nersige yölinip bolsimu öre turalaydighan bolsa, uning öre turmasliqi toghra emestur. Eger u azraq muddet öre turalaydighan adem bolsa, shu muddette öre turushi lazim.

1407/2414 - ubeydullah ibni abdullah ibni utbe mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhaning qéshigha kirip: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning késel bolghan waqtidiki ehwalini sözlep berseng, dédim, aishe reziyellahu enha: bolidu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellemning késili éghirliship ketkenidi. Bir küni: jamaet namaz oqup boldimu? Dep soridi, biz: yaq, ular séni saqlawatidu, déduq. U: dasqa su quyunglar ! Dédi, su quyduq. Yuyunup bolup, asta mangmaqchi boldi, emma hoshidin ketti. Hoshigha kelgende, jamaet namazni oqup boldimu? Dep soridi, biz: yaq, séni saqlap turidu, déduq. Dasqa su

quyunglar ! Dédi, su quyduq. Olturup yuyun'ghandin kéyin, asta mangay déwidi, yene hoshidin ketti. Hoshigha kelgende: jamaet namazni oqup boldimu? Dep soridi, biz: yaq, séni saqlawatidu, déduq. Dasqa su quyunglar! Dédi, su quyduq. Olturup yuyun'ghandin kéyin mangay déwidi, yene hoshidin ketti. Hushigha kelgende, jamaet namazni oqup boldimu? Dep soridi. Biz: yaq, séni saqlawatidu, déduq. Jamaet mesjidte xupten namizi üchün peyghember sellellahu eleyhi wesellemni saqlawatatti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem ebu bekrining imam bolup namaz oqup bérishi üchün adem chiqardi. U adem ebu bekrining qéshigha kélip: peyghember eleyhissalam séni jamaetke imam bolushqa buyridi, dédi. Ebu bekri dili yumshaq adem idi, u ömer reziyellahu enhugha: sen imam bolghin! Dédi. Ömer reziyellahu enhu: bu ishqa sen heqliqsen, dédi. Ebu bekri shu künlerde namazgha imam boldi. Bir mezgildin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem sel ongshilip qaldi. Ikki ademning (birsi abbas) yardimi bilen péshin namizigha chiqti. Ebu bekri jamaetke (imam bolup) namaz oqup bériwatatti. U peyghember eleyhissalamni körüp, arqigha yanmaqchi bolghan idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uni arqigha yanmasliqqa isharet qilip, yénidiki ikkiylen'ge: méni uning yénida olturghuzunglar! Dédi. Ular peyghember sellellahu eleyhi wesellemni ebu bekrining yénigha olturghuzdi. Ebu bekri reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemge, jamaet ebu bekrige iqtida qildi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem namazni olturup oqudi. (buxari: 687)

5) bir adem öre turup namaz oqusa, ayetlerni oquyalmaydighan, olturup namaz oqusa, ayetlerni oquyalaydighan bir halette bolsa, uning öre turmay olturup ayetlerni oqup namaz oqushi lazim. Eger u adem melum miqdar ayetlerni öre turup oqushqa qadir bolalisa, uning qadir bolghan miqdargha qeder ayetlerni öre turup oqushi lazim.

6) bir adem neple namazni öre halette bashlighan, andin uninggha harduq we éghirliq yetken bolsa, uning namazni hasigha yaki tamgha oxshash nersilerge tayinip yaki olturup oqushigha bolidu. Sewepsiz bir nersige tayinip neple namaz oqush mekruhtur. Chünki bundaq qilish edepsizlik qilish hésaplinidu.

7) neple namazni öre turup bashlighan bolsa , andin héchqandaq özre bolmisimu uni olturup dawamlashturushqa bolidu. Chünki neple namazning béshidin tartip u namazni oqumaqchi bolghan ademge, uni olturup oqush bilen öre turup oqush arisini tallash heqqi bérilgendur.

8) bir adem neple namazni olturup bashlighan, andin namazni öre turup ayaghlashturghan bolsa, uning oqughan namizi toghra bolidu. Chünki peyghember eleyhissalammu shondaq qilghan idi.

745/1352 - abdullah ibni sheqiq mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhadin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem olturup namaz oqumti? Dep sorisam: hee, charchap ketkende olturup oquytti, dédi. Yene bir riwayette aishe reziyellahu enha: peyghember sellellahu eleyhi wesellem yashinip téni éghirliship qalghanda köpinche namizini olturup oquytti, dédi. (muslim: 732)

746/1354 - elqeme ibni weqqas mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhadin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem olturup oqughan ikki reket namizini qandaq oquytti? Dep sorisam, aishe reziyellahu enha: her ikkili rekette qiraet qilip bolup, ruku qilmaqchi bolghanda ornidin turatti, dédi. (muslim: 731)

9.namazda qiraet qilish. Allah taala: "qurandin silerge qolay bolghanni

oqunglar" [süre muzzemmil 20- ayettin] digenliki üchün , köp qisim alimlarning köz qarishi boyiche namazda ayet oqush perizdur. Ayettin oqush perz qilin'ghan miqdar bolsa, her bir rekette qisqa üch ayet yaki qisqa üch ayetke barawer kelgidek uzun bir ayet oqushtur. Namazda ayetler ereb tilida oqulishi sherttur. Chünki namazda oqulushqa buyrulghan nerse qurandur. Quran erebchidur. Bashqa til bilen oqulghan ayetler heqiqiy quran hésaplanmaydu.

10. Ruku qilish. Allah taala töwendiki ayet kerimde ruku qilishqa buyrighanliqi üchün namazda ruku qilish perizdur.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (77)]

i möminler! Bextke érishishinglar üchün ruku qilinglar, sejde qilinglar (yeni tezerru bilen namaz oqunglar), (yalghuz) perwerdigaringlargha ibadet qilinglar, yaxshi ishlarni (yeni xish - eqribalargha siler - rehim qilish, yétim - yésirlerning béshini silash, kéchisi tehejjud namizi ötesh qatarliq ishlarni) qilinglar [süre hej 77].

Ruku, qollirini uzartsa tizlirigha yétidighan derijide dümbini yeni ademning üsti terepni égish bilen wujudqa chiqidu. Kamil ruku, bash hetta saghri bilen teptekshi bolghan'gha qeder, dümbini égish bilen bolidu. Xuddi ruku qilghandek égilip turidighan dümchek adem özining öre turghan halitidin ruku qilghan halitige yötkelgenlikini ipadilesh üchün rukuni béshini égish bilen qilidu.

11. Sejde qilish. Sejde qilish ikki qol, ikki tiz we ikki put bilen bille pishanni we burunni yerge quyush bilen ada bolidighan bir perzdur.

839/1504 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men yette ezayim bilen sejde qilishqa, kiyimimni we chéchimni yighiwalmasiliqqa buyruldum. (muslim: 490)

840/1505 - abbas ibni abdulmuttelib reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bende sejde qilsa, yette ezasi uning bilen birge sejde qilidu. Ular: yüzi, ikki alqini, ikki tizi we ikki puti qatarliqlar. (muslim: 491)

sejde qilish toghirisidiki hökümler

1) bir adem sejdini burnini yergen tekküzmey pishanisi bilenla qilsa, uning qilghan sejdisi toghra bolidu , lékin peyghember eleyhissalam dawamliq qilip kelgen ishqa qarshi bir ish qilghanliqi üchün undaq qilish mekruh bolidu.

832/1491 - bir riwayette mundaq déyilgen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ruku qilghanda, ikki qolini ikki tizigha qoyup, barmaqlirini arach tutatti. Dümbisini tüz qilatti, béshini ichigimu égiwalmaytti. Ikki rekettin kéyin, teshehudta olturghanda, sol putining üstide olturup, ong putini tikleytti. Tötinchi rekettin kéyin, teshehudta olturghanda, sol yanpishini yerge tegküzüp, ikki putini yan tereptin chiqirip olturatti. Yene bir riwayette: sejdide ikki qolini bekmu yighiwalmay, bekmu yéyiwalmay, otturahal qoyatti we barmaqlirini qiblige qaritatti, déyilgen. Yene bir riwayette: undin kéyin sejde qilip burni we péshanisini yerge qoyatti, ikki qolini ikki qoltuqidin yiraq qilip, ikki alqinini dolisining barawiride tutatti. Sejdidin béshini kötürgende, (ikki sejde arisida) taki üge ügiliri öz ornigha toluq chüshken'ge qeder rus olturatti. Sejdini qilip bolghandin kéyin sol putini yatquzup, ong putining barmaqlirini qible terepke qaritip, sol putining üstide olturatti. Ong alqinini ong tizining üstige, sol alqinini sol putining üstige qoyatti we (körsetküch barmiqi bilen) isharet qilatti, déyilgen.

(ebu dawud riwayet qilghan)

2) birer özri bolmisa, sejdini peqet burni bilenla qilish toghra emes. Eger pishanisini yerge tekküzmeslikke birer özrisi bolsa, sejdini peqet burni bilenla qilsimu bolidu.

3) sejde qilghandae putlirining barmaqlirini qible terepke qaritish sünnet.

4) qista - qistangchiliq sewebi bilen bir adem özi bilen oxshash namazni oqughan yene bir ademning öshnige sejde qilishqa toghra kélip qélip uning öshnige sejde qilghan bolsa, uning qilghan sejdisi toghra bolidu. Emma u ikkisi bashqa - bashqa namaz oquydighan adem bolsa, bashqa bir ademning öshnisige sejde qilghan ademning sejdisi toghra bolmaydu. Bir ademning bashqa birsining öshnisige sejde qilishi peqet qista qistangchiliq ehwaldila toghra bolidu. Emma bashqa haletlerde bir ademning yene bir ademning öshnisige sejde qilishi toghra bolmaydu.

5) qilghan sejdining toghra bolushi üchün sejde qilmaqchi bolghan yerning put turghan yerdin yérim gezdin köprek igiz bolmasliqi sherttur.

6) bir adem yung yaki paxtidin toqulghan bir nersining üstige sejde qilghan, pishanisi u nersining ichige pétip ketmey qoyghan yerde turghan we zéminning qattiqliqini hés qilghan bolsa, uning u nersining üstige qilghan sejdisi toghra bolidu.

12.eng axirqi olturushta olturush. Namazda eng axirqi olturushta teshehhudni yeni etteheyyatuni oqup bolghichilik miqdarda olturush perzdur.

859/1530 - qasim ibni muxeymire mundaq deydu: elqeme méning qolumni tutup turup éytip berdiki, abdullah ibni mesud reziyellahu enhu uninggha qolini tutup turup sözlep bérishiche, peyghember sellellahu eleyhi wesellem abdullahning qolini tutup turup, teshehhudni ögetken, andin u siler eng yaxshi köridighan dualarni tallap dua qilsanglar bolidu, dep bolup: buni oqusang, namaz tamamlan'ghan bolidu, undin kéyin, xalisang oltur, xalisang ornungdin tursang bolidu, dégen iken. (ebu dawud: 968)

mana bular namazning asasliq perzliridur. Bu perzlerge yene namazda öre turushni ruku qilishtin we ruku qilishni sejde qilishtin ilgiri qilghan'gha oxshash ilgiri qilinidighan her bir ishni, u ishning keynidin kélidighan ishtin ilgiri qilish perzi qétilidu.

Namazning wajipliri

wajip bolsa, derijisi perzdin töwen we sünnettin yuqiri turidighan bir hökümdur. Wajipni qilmasliq bilen namaz buzulup ketmeydu. Emma namazning wajiplirining birersini qesten qilmasliq bilen namazni qayta oqush lazim bolidu. Eger bir adem namazning wajiplirining birersini sewenlik bilen qilmay qélip uning üchün sehwe sejdisini qilmighan bolsa, uninggha u namazni qayta oqush lazim bolidu. U namazning waqti, meyli chiqip ketmigen bolsun meyli chiqip ketken bolsun uning u namazni qayta oqushi lazim. Eger u adem namazni qayta oqumighan we namazning wajiplirini ada qilmasliqta dawamlashqan bolsa, u pasiq hésaplinidu we gunahkar bolidu.

Namazning wajipliri on sekkizdur.

1. süre fatiheni oqush.

761/ 1381 - ubade ibni samit reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: süre fatiheni oqumighan kishining namizi namaz hésablanmaydu. (buxari: 756)

2. Perz namazda oqulidighan ayetlerni uning deslepki ikki reketide oqush.

3. Süre fatihege bir süre qoshush. Perz namazlarning deslepki ikki reketide, witir we neple namazlarining hemme reketide süre fatihedin kéyin bir süre yaki bir sürige barawer kelgidek ayet oqush wajiptur.

780/1415 - abdullah ibni ebu qetade reziyellahu enhu dadisidin mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshin namizining aldinqi ikki rekitide süre fatihege ikki süre qoshup oquytti. Birinchi rekitige uzun, ikkinchisige qisqa süre qoshatti. Bezide oqughan ayiti anglinip qalatti. Esir namizining aldinqi ikki rekitidimu süre fatihege ikki süre qoshup oquytti. Birinchi rekitige uzun süre qoshatti. Bamdat namizida bolsa, birinchi reketke uzun, ikkinchi reketke qisqa süre qoshup oquytti. (buxari: 759)

4. Süre fatiheni uning keynidin oqulidighan süre yaki ayetlerdin ilgiri oqush.

5. Süre fatiheni tekrarlimasliq.

6. Ikki sejdining arilqidiki tertipke riaye qilsh.

7. Sejdini pishanisini, burnini, qollirini we tizlirini yerge tekküzüp turup qilish.

8. Rukudin bashni kötürgende belni ruslap bir az turush we ikki sejdining ariliqidimu azraq olturush.

9. Rukuda, sejdide, rukudin bash kötürgende we ikki sejdining ariliqida bir qétim subhane rebbiyel ezim dégichilik miqdarda turush.

845/1511 - rifae ibni rafi reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen mesjidte birge olturattuq. Bedewiyge oxshash bir kishi kélip, namazni yenggil oqughandin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge salam berdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem salimini qayturghandin kéyin: namazni qayta oqughin, chünki sen namaz oqumiding, dédi. U, namazni qayta oqughandin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge salam berdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem salimini qayturghandin kéyin: namazni qayta oqughin, chünki sen namaz oqumiding, dédi. Shundaq qilip, bu ehwal ikki yaki üch qétim tekrarlandi. U, her qétim namaz oqup bolghandin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge salam qildi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uning her salimini qayturghandin kéyin: namazni qayta oqughin, chünki sen namaz oqumiding, dédi. Buni körgen jamaet yenggil oqulghan namazning namaz bolmay qélishidin qorqti we bu ulargha bek éghir tuyuldi. Axiri, héliqi kishi: manga ögitip qoyghin, men bir insanmen, toghra yaki xata qilip qoyimen, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: toghra éytting. Namaz oqumaqchi bolsang, alle taala buyrighandek taharet alghin. Andin ezan we tekbir oqup namazgha turghin. Eger quranni yadqa bilseng, quran oqughin. Eger yadqa bilmiseng, alle taalagha hemde, tekbir, tehlil éytip, rukugha barghin we rukuni jayida ada qil. Undin kéyin, rukudin béshingni kötürüp, béling rawurus tüzlen'giche öre turghin. Undin kéyin sejdige barghin we sejdinimu jayida ada qil. Sejdidin béshingni kötürgendin kéyin rawurus olturuwitip, andin ornungdin turghin. Eger shundaq qilsang, namizing toluq bolidu. Eger uningdin bir nerse naqis bolup qalsa, namizing naqis bolup qalidu. Rawiy mundaq deydu: bu ular üchün burunqidin köp yénik boldi. Chünki buninggha asasen, namazning birer qaidisige dexli yetküzgen kishining namizi pütünley zaye bolup ketmeydu, peqetla kemchil bolup qalidu. (tirmizi: 302)

10. Birinchi olturushida etteheyyatuni oqup bolghichilik miqdarolturush.

11. Her olturushta etteheyyatuni oqush.

12. Etteheyyatuni oqup bolupla üchinchi reketke qopush. Eger bir adem etteheyyatuni oqup bolup üch qétim subihanalla dégichilik miqdar yaki allahumme selli ela muhemmedin we ela ali muhemmedin dégen'ge qeder üchinchi reketge qopmay olturghan bolsa, uninggha üchinchi reketke qopush perzini kéchiktürüp salghanliqi üchün sehwe sejdisini qilish lazim bolidu.

13. Witir wajipning üchinchi rekitide rukugha bérishtin ilgiri duayi qunutni oqush.

14. Ikki héyt namazlirining tekbirlirini éytish.

15. Ayetlerni ünlük oqush. Qazasini oqughan bolsimu bamdat namizida, sham namizida we xupten, jüme namizida, ikki héyt namazlirida, terawih namazlirida we ramizan éyida oqulghan witir namizida imamning ayetlerni ünlük oqushi wajiptur. Namazni yalghuz oqughan adem bu namazlarda ayetlerni ünlük oqusimu yaki ichide oqusimu bolidu.

16. Ayetlerni ichide oqush.

17. Namazning her bir perizlirini we wajiplirini öz ornida ada qilish.

18. Salamni ong terep we sol terep bolup ikki qitim iyitish.

Namazning sünnetliri

sünnet bolsa, peyghember eleyhissalam dawamliq qilghan, likin qilmighan adem éyiplanmaydighan, uni qilghan ademge sawap bérilidighan we özrisiz qilmighan adem gunahkar bolidighan bir hökümdur. Namazning sünnetliri töwendikilerdin ibarettur.

1. qulaq qéqip namazgha kérish üchün allahu ekber! Déyishtin azraq ilgiri alqanlirini qible terepke qaratqan, barmaqlirini bekmu échiwalmighan we bekmu yéghiwalmighan halette tutup, er kishi qollirini qulaqlirining udulighiche, ayal kishi qollirini dulisining udulighiche kötürüsh.

734/1338 - wail ibn hujr reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning namazgha turghanda, qolini quliqining udulighiche kötürgenlikini körgen idim. Kéyin qétim kelginimde, sahabiler burnus we qélin kiyimlerni kiyiwalghan bolup, namazgha turghanda qollirini köksigiche kötürgenlikini kördüm. (ebu dawud: 728)

2. imam allahu ekber! Dégen tekbirni, semellahu limen hemideni we esslamu eleykum ni iqtida qilghanlargha anglighudek qilip ünlük éytish, likin bularni hajettin yeni heddidin artuq ünlük éytish mekruhtur.

3. imamgha iqtida qilip namaz oqughan ademning namazgha kirish üchün éytilidighan tekbirni imam bilen teng éytishi.

4. ong qolining chong we kichik barmiqi bilen sol qolining béghishini tutqan we ong qolining qalghan barmaqlirini sol qolining bilikining üstige qoyghan halette ong qolini sol qolining üstide qoyup kindikning astida tutush. Emma ayal kishi ong qolining barmaqliri bilen sol qolining béghishini tutmastin ong qolining alqinini sol qolining dimbisige qoyghan halette qollirini köksining astida we kökrikining üstide tutidu. Chünki ayal kishining qollirini shundaq tutishi uning bek échilip qalmasliqigha yeni pinhan halette turushqa sewep bolidu.

753/1362 - ebu hazim sehl ibni seid reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: musulmanlar namazda turghanda ong qolini sol bilikining üstige qoyushqa buyrilatti. Ebu hazim mundaq deydu: méning bilishimche, sehl ibni seid bu sözidin: ”peyghember sellellahu eleyhi wesellem musulmanlarni mushundaq

qilishqa buyrighan“ démekchi. (buxari: 740)

1479/2529 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem jinaza namizigha tekbir oqudi we birinchi tekbirde qolini kötürüp, ong qolini sol qolining üstide qoydi. (tirmizi: 1077)

5. allahu ekber dep qulaq qiqip namazgha kirip bolghandin kiyin "subhanekellahumme we bihemdike, we tebarekesmuke we teala jedduke we lailahe gheyruke". Duasini oqush.

’’سبحانك اللهم، وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعال جدك ولاإله غيرك‘‘

6. u duani oqup bolghandin kiyin "euzubillahi mineshsheytanirrejiym" diyish. Allah taala mundaq deydu:

[فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (98)]

sen quran oqumaqchi bolghiningda, qoghlandi sheytanning (weswesisidin) allahqa séghinip panah tiligin [süre nehl98].

7. " euzubillahi mineshsheytanirrejiym" ni dep bolghandin kiyin bismillahni diyish. Bismilahni her bir rekette déyish sünnettur. Emma süre fatihedin kéyin oqumaqchi bolghan sürining béshida bismilahni déyish musteheptur.

8. imamning we imamgha iqtida qilghan ademning süre fatihedin kéyin aminni mexpiy déyishi.

766/1394 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: imam amin dése, silermu amin denglar. Chünki kimning amin dégini perishtilerning amin déginige toghra kelse, uning ötken gunahliri meghpiret qilinidu. (buxari: 780)

9. namazgha kéchikip kelgenlerning birinchi reketke yétishiwélishi üchün imamning bamdat namizining birinchi rekitini uzun qilip oqushi. Chünki bamdat namizining waqti uyqu waqtidur.

10. Rukugha bérish üchün allahu ekber dep tekbir éytish.

11. Ruku qilghanda qolliri bilen tizini qamallap tutush, qollirining barmaqlirini échipraq tutush, pachaqlirini tiklep turush, gewdisini rus tutush we béshini bekmu kötirwalmastin yaki bekmu sanggiltiwalmastin béshi bilen saghrisini tekshi qilip turush.

12. Rukuda üch qitim "subhane rebbiyel ezeyim" ni we sejdide üch qitim "subhane rebbiyel ela" ni diyish.

13. Imamning we yalghuz namaz oqughan ademning rukudin bashlirini kötürgen waqtida "semellahu limen hemide (alle taala özige hemdi éytqan kishini anglaydu), dep bolup, kiyin, rebbena lekelhemdu (i rebbimiz! Barliq hemdusana sanga xastur) حemden kesiren , teyyiben, mubarken fiyhi diyishi.

14. Sejde qilish we sejdidin bishni kötürüsh üchün allahu ekber dep tekbir iytish we sejdide üch qitim " subhane rebbyel eila (ulugh rebbim barliq eyibtin paktur)" ni diyishi.

1314/2251 - huzeyfe reziyellahu enhu mundaq deydu: bir kéchisi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen namaz oqudum. Süre beqerni bashlidi, yüzinchi ayette ruku qilidighu dep oylisam, uningdin ötüp ketti. Andin süre beqerni oqup ruku qilidighu désem, uningdinmu ötüp, süre nisani bashlidi. Unimu tügitip, ali imranni bashlap unimu tügetti. Uning üstige, ayetlerni aldirimay (yeni tertil bilen) oquytti. Tesbih bar ayettin ötse, tesbih éytatti. Iltija bar ayettin ötse, iltija qilatti. Panah telep qilish ayitidin ötse, panah telep qilatti.

Andin ruku qilip: subhane rebbiyel ezim (büyük rebbim barliq eyib nuqsandin paktur) dégen zikirni bashlidi we rukudimu xuddi qiyamda turghandek uzun turdi. Andin: semellahu limen hemide (alle taala özige hemdi éytqan kishini anglaydu), rebbena lekelhemdu (i rebbimiz! Barliq hemdusana sanga xastur), dep rukudin turdi. Andin rukuda turghandek (uzun waqit) öre turdi. Andin sejde qilip: subhane rebbyel eila (ulugh rebbim barliq eyibtin paktur), dégen zikirni bashlidi we (sejdide) xuddi qiyamda turghandek uzun turdi. (muslim: 772)

15. Sejde qilish üchün yerge deslepte ikki tizni, andin qollirini, andin alqanliri arisigha yüzni qoyush.

16. Erkishi sejde qilghanda qorsiqini yutisidin, ikki tereptiki ademlerni qistimighan halda ikki jeynikini ikki béqinidin we bélikini yerdin yiraq tutidu.

827/1482 - meymune reziyellahu enha mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem sejde qilghanda, qoltuqidin bir qoza mingip öteleytti. (muslim: 496)

17. Sejde ariliqida putlarning barmaqlirini qible terepke qaritish. Bu, putlarning tapinining uchi teripini yerge qoyush bilen bolidu.

832/1491 - bir riwayette mundaq déyilgen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ruku qilghanda, ikki qolini ikki tizigha qoyup, barmaqlirini arach tutatti. Dümbisini tüz qilatti, béshini ichigimu égiwalmaytti. Ikki rekettin kéyin, teshehudta olturghanda, sol putining üstide olturup, ong putini tikleytti. Tötinchi rekettin kéyin, teshehudta olturghanda, sol yanpishini yerge tegküzüp, ikki putini yan tereptin chiqirip olturatti. Yene bir riwayette: sejdide ikki qolini bekmu yighiwalmay, bekmu yéyiwalmay, otturahal qoyatti we barmaqlirini qiblige qaritatti, déyilgen. Yene bir riwayette: undin kéyin sejde qilip burni we péshanisini yerge qoyatti, ikki qolini ikki qoltuqidin yiraq qilip, ikki alqinini dolisining barawiride tutatti. Sejdidin béshini kötürgende, (ikki sejde arisida) taki üge ügiliri öz ornigha toluq chüshken'ge qeder rus olturatti. Sejdini qilip bolghandin kéyin sol putini yatquzup, ong putining barmaqlirini qible terepke qaritip, sol putining üstide olturatti. Ong alqinini ong tizining üstige, sol alqinini sol putining üstige qoyatti we (körsetküch barmiqi bilen) isharet qilatti, déyilgen. (ebu dawud riwayet qilghan)

18.ikki sejdining ariliqida olturghanda, qollarni xuddi etteheyyatuni oquwatqanda qoyghandek yutining üstide qoyush qollarni yotining üstide qoyghanda, qollarni uning barmaqlirining üchi tizigha yéqin kélidighan bir yerde qoyush.

19. Ikki sejdining ariliqida olturghanda, gunahlarning kechirim bolushini tileydighan duani oqush. ·{أَللَّهُمَّ اغْفِرْلِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَاجبُرْنِي وعاَفِنِي وَارْزُقنِي وَارْفَعْنَي} " allahummeghpirliy werhemniy wehdiyniy wejubriyniy weapiyniy werzuqniy werpeiniy "

20. Ikkinchi sejdini qilip bolghandin kéyin putlirining uchi bilen ikknchi reketke qopush. Özri bolmisila qopushta yerge qolliri bilen tayanmastin tizlirigha tayinipla qopidu.

21. Teshehhudda olturghanda yeni etteheyyatuni oqush üchün olturghanda ong putining barmaqlirini qible terepke qaratqan halette tikleydu we sol putining üstide olturidu. Emma ayal kishi ong yutisini sol yutisigha yölep we potlirini ong tereptiki saghrisining astidin chiqirip saghrilirini yerge qoyup olturidu.

Chünki bundaq olturush uning bek échilip qalmasliqi üchündur.

22. Etteheyyatuni oqup "eshhedu ennela" dégen yerge kelgende, körsetküch barmiqi bilen isharet qilish. Isharet bu shekilde bolidu. Deslep barmaqlirini halqa shekilde qilidu. Andin etteheyyatuning eshhedu enne la dégen yirige kelgen waqtida körsetküch barmiqini kötiridu we "illellah" dégen yirige kelgende barmiqini yutisining üstige tekrar qoyidu. Barmaqlar teshehhudning béshidin tartip taki ayighigha qeder emes peqet isharet qilmaqchi bolghandila halqa qilinidu. Barmaqlarni halqa sheklide qilish ottura barmaq, namsiz barmaq we chimchilaq barmaq qatarliq barmaqlarning uchilirini bir yerge yéghish we chong barmiqining uchini ottura barmiqining otturdiki bughimigha qoyush bilen bolidu. Körsetküch barmiqidin bashqa barmaq bilen isharet qilinmaydu. Hetta u barmaq késiwétilgen yaki késel bolghan bolsa, uning ornida ong yaki sol qolining barmaqliri bilen isharet qilinmaydu. Shuningdek yene ong qolidiki körsetküch barmaqqa qoshup sol qoldiki körsetküch barmaq bilennmu isharet qilinmaydu.

23. Perz namazlarning üchinchi we tötinchi rekitide süre fatiheni oqush. Perz namazlarning üchünchi we tötinchi rekitide süre fatihege bashqa ayet qoshulmaydu. Eger uninggha süre yaki ayet qoshup oqulsa mekruh bolidu. Likin sehwe sejdisini qilish wajip bolmaydu. Chünki bu reketlerde süre fatiheni oqumay bashqa sürilerni oqushqimu bolidu, likin süre fatiheni oqush sünnettur.

24. Axirqi olturushta etteheyyatudin kéyin durutlarni oqush.

اَلتَّحِيّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ والطيِّباتُ اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَاالنَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبرَكَاتُهُ، اَلسَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِيْنَ أَشْهَدُ أنْ لاَ إلَهَ إلاَّ اللهُ وأشهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

Etteheyyatu lillahi wessele watu wetteyyibat esselamu eleyke eyyuhennebiyyu werehmetullahi webere katuhu* essalamu eleyna weela ibadillahissalihiyn eshheduen la ilahe illellahu weeshheddu enne muhemmeden ebduhu weresuluhu*

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلىَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلىَ إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ. اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آل إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مجَيِدٌ

allahumme selli ela muhemmedin weela ali muhemmedin kema selleyte ela ibrahiyme weela ali ibrahiyme inneke hemiydun mejid* allahumme barik ela muhemmedin weela ali muhemmedin kema barekte ela ibrahiyme weela ali ibrahiyme inneke hemiydun mejid*

25. Bu durutlarning keynidin rebbena duasini oqush.

. رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي ٱلآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ *

rebbena atina piddunya heseneten wepil axiyreti heseneten weqina ezabennar*

26. Yüzini birinchi salamda ong terepke , ikkinchi salamda sol terepke qaritish. Ong terepke salam bergende ong tereptiki perishtilerge we bille namaz oqughan möminlerge salam bérishni niyet qilidu. Sol terepke salam bergendimu shundaq qilidu.

866/1552 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu:

peyghember sellellahu eleyhi wesellem ong we sol teripige: essalamu eleykum werehmetullah, essalamu eleykum werehmetullah, dep salam béretti. (tirmizi: 295)

867/1553 - nesai: u tereptin we bu tereptin mengzining éqi körün'gidek derijide burulup salam béretti, dégen jümlini qoshup riwayet qilghan. (nesai: 1324)

Beshinchi bap. Namazdiki edepler, mekruhlar we namazni buzidighan amillar

namazdiki edepler

edeb bolsa, peyghember eleyhissalam dawamliq emes bezi bir waqitlirida qilghan ishlardur. Sünnetke oxshash buni qilmighan ademmu gunahkar bolmaydu we tenqidlenmeydu, likin, qilish yaxshidur.

1. Namazdiki adem kebini körüp turghan halette namaz oquwatqan bolsimu namazda közini sejde qilidighan yerge qaritip turush.

2. Namazning buzulup ketmesliki üchün amal bar tekrar gal qirmasliq.

3. Kékirmeslik. Chünki kékirish namazning téshidimu mekruh bolghachgha, namazda turup kékirish elwette mekruhtur.

4. Namazda esnek kelgende, amal bar éghizni yumuwélish.

Namazdiki mekruhlar

namazdiki mekruhlar bolsa, namazning ichide turup qilish mekruh yeni yaman bolidighan ishilardur. Mekruh halalgha yéqin mekruh we haramgha yéqin mekruh, dep ikkige ayrilidu, cheklimidiki haramgha yéqin mekruhlar bolsa, buyruqlardiki wajipqa udul kélidu. Yeni cheklimidiki haramgha yéqin mekruh ishlarning derijisi buyruqlardiki qilish wajip bolghan ishlarning derijisi bilen barawer. Emma cheklimidiki halalgha yéqin mekruh bolsa, buyruqlardiki tekitlen'gen sünnet we yaxshi sünnetke udul kélidu. Yeni halalgha yéqin mekruh ishlarning derijisi, qilish tekitlen'gen sünnet yaki yaxshi sünnet bolghan ishlarning derijisi bilen barawerdur. Shuning üchün halalgha yiqin mekruhning derijisi oxshash emestur.

Haramqa yéqin mekruh, namazning wajipliridin birersini qesten qilmasliq bilen, yaki sabit bolush yoli yaki menani ipadilishi sheklik bolghan, birer cheklimige xilapliq qilish bilen meydan'gha kélidu.

Halalgha yéqin mekruh bolsa, tekitlen'gen birer sünnetni yaki yaxshi birer sünnetni qilmasliq bilen meydan'gha kélidu.

Namazning mekruhliri töwendikilerdin ibarettur.

1. Namazda turup sewebsiz kiyimni yaki bedenning birer ezasini oynash.

2. Namazni kötüp olturwatqan yaki namazgha kétiwatqan bolsimu barmaqlardin qas chiqirish yaki gireleshtürüsh.

3. Qolini béqinigha tirep turush.

4. Topa bolup qalmisun dep, yenglerni türüsh we kiyimlirining peshlirini kötürüsh bundaq qilish tekebburluq qilghanliq hésaplinidu.

5. Bashqa kiyimliri bar we ularni kiyishke héchqandaq tusalghu yoq halda, peqet asti tereptiki birla kiyim bilen namaz oqush.

6. Kiyim kichekni tüzitip kéymestin öz péti üstige tashlap qoyush we béshigha keygen nerse bilen hetta éghizini étiwalghuche yüzini yögesh.

7. Salam qilghan ademge namazning ichide turup qoli yaki béshi bilen salam

qayturush.

8. Béshini yaghliq bilen téngiwélish yaki béshining ottursini ochuq tashlap qoyup etrapigha selle oruwélish.

9.sejde qilidighan yérige chichip qoyghan etirge oxshash xushbuy nersilerni purash yaki qesten purash üchün chichip qoyush.

10. Közni yumushqa hich bir sewep yoq turup közni yumush.

11. Sejdide turup qol we potlirining barmaqlirini qible tereptin bashqa terepke qaritish.

12. Qollarni ruku qilghanda tizgha we teshehhudda olturghanda yutighan qoymasliq.

13. Ayetlerni telepke layiq oqushqa tusalghu bolidighan yaki diqqitini namazdin buraydighan we irimeydighan birer nersini éghizigha sélish.

14. Yerning qattiqliqini sizip turidighan halette bolsimu héchbir özrisiz sellining yaki béshigha keygen nersining pishanini yögep turidighan yérige sejde qilish.

15. Yolda, mal bughuzlaydighan yerde, exletxanida, qebristanliqta, munchixanida, jilghining ichide, özige birer yamanliq kélip qilish ihtimalliqi bar bolghan tögige we kaligha oxshash mallarni baghlaydighan yerde, igisidin naheq éliwélin'ghan yerde, raziliqini almastin bashqa birsining yiride we kebining ögziside namaz oqush mekruhtur. Qebire bolmisa qebristanliqning namaz oqush üchün teyyarlan'ghan yéride namaz oqushqa bolidu.

709/1302 - ibni ömer reziyellahu enhuma peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: öyünglarni qebristanliqqa oxshitiwalmay, namaz oqup turunglar. (buxari: 432)

16. Ademning diqqitini buzudighan we namazda allah taaladin qorqop turush halitige dexli yetküzidighan haletlerde namaz oqush mekruhtur. Mesilen: tamaq teyyar bolup qalghanda, teriti qistap qalghanda oqulghan namaz kamil namaz emestur. Eger namazning ichide bir ademning teriti qistap qalghan bolsa, eger u chiqip taharet élip kirgiche jamaetning namazni oqup bolishidin endishe qilghan teqdirdimu namazni buzup chiqip kétidu. Eger u adem namazning waqtining chiqip kétishidin endishe qilsa, namazni buzup chiqip ketmeydu. Chünki namazning waqtini chiqirwétish haramdur. Ademning diqqitini buzudighan ishlarning biri oghurlinip kétishtin xatirjem bolalmaydighan yerde ayighini qoyup qoyush. Bu halette ayighini aldida qoyup olturush eng yaxshidur.

Aishe reziyellahu enhadin riwayet qilin'ghan bir hediste" men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: tamaq teyyar bolghanda we chong - kichik teret qistighanda namaz oqushqa bolmaydu, dégenlikini anglighan, dédi." diyilgen (muslim: 560)

17.imamning mihrapning bek ichide, yaki hich bir sewepsiz arqisida iqtida qilghan ademler turghan yerdin igiz bir yerde turushi mekruhtur.

18. Imamgha iqtida qilip namaz oqughan ademning sepning arqisida yalghuz turup namaz oqushi. Arqa septe namaz oqughan adem ikki teripide adem bolghan bolsimu aldinqi septe adem sighqudek yer bolsa, u ademning yene arqa septe turup namaz oqushi mekruhtur.

19. Yaman körüshke tégishlik bir süpetning imamning özide barliqi sewebi bilen yaki kishilerning ichide imamliqqa uningdin layiqraq bir kishining bolghanliqi sewebi bilen kishiler imam bolup bérishni yaman körgen bir imamning u

kishilerge imam bolushi mekruhtur.

964/1699 - ebu umame reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: üch türlük ademning namizi qulaqliridin ashmaydu (yeni qobul bolmaydu). Birinchi, xojayinidin qachqan qul; ikkinchi, érining gépige unimay, uni xapa qilghan halda kéchini ötküzgen ayal; üchinchi, jamaet yaqturmisimu imam bolghuchi kishi. (tirmizi: 360)

20. Imamning ayetlerni we namazning tesbihlirini sünnet qilin'ghan miqdardin ashurup oqup arqisida iqtida qilghanlargha éghirliq sélip qoyushi mekruhtur. Shuningdek yene ruku, sejdining tesbihlirini we etteheyyatuni aldirap oqup, oqush sünnet qilin'ghan miqdarni toshquzmasliqmu mekruhtur. Chünki bundaq qilin'ghanda bir sünnet tashlinip qalidu.

21. Imamning ayetlerni oquyalmay arqisida iqtida qilghan ademlerni özige loqma sélishqa mejbur qilip qoyidighan haletke keltürüshi mekruhtur. Eger imam ayetlerde éliship kétip oqushni dawamalshturalmaydighan we éliship kétishtin burun namaz ada bolghidek ayet oqup bolghan bolsa, uning rukugha bérishi lazim. Eger u téxi namaz ada bolghidek ayet oqup bolmighan bolsa, yaxshi bilidighan bashqa ayetke yötkilishi we iqtida qilghanlarni özige loqma sélishqa mejbur qilip qoymasliqi lazim. Chünki uning ayetni oquyalmay turup qélishi yaki ayetni oqushni dawamlashturalmay qayta - qayta tekrarlash arqiliq kishilerni özige loqma sélishqa mejbur qilip qoyushi mekruhtur.

22. Bir süridin bir yaki ikki ayet oqup bolup kéyin bashqa sürige yötkilish yaki qesten bir ayetni tashliwétip uning keynidiki ayetni oqush yaki bir rekette bolsun yaki ikki rekette bolsun, ikki sürining ariliqidiki qisqa bir sürini tashliwétish mekruhtur.

23. Dindin sawadi yoq kishilerning shu bir sürinila oqush lazim oxshaydu, dep guman qilip qalmasliqi üchün namazda süre fatihedin kéyin qoshup oqulidighan sürini, hetta u süridin bashqa héchbir sürini oqumaydighan derijide melum bir sürige teyin qiliwélip daim dégidek shu sürinila oqush mekruhtur.

24. Héchbir zörüriyetsiz perz namazning bir reketide yaki ikki reketide untup bir sürini tekrarlash mekruhtur. Eger u adem bir süridin bashqa sürini yad bilmeydighan bolsa, uni tekrarlashqa bolidu. Emma neple namazlarda bir sürini tekrarlash mekruh emestur. Chünki neple namazlarning ruxsetliri perz namazningkidin kengdur.

25. Perz namazlarda ayetlerni quranning tertipige xilap halette oqush. Eger birinchi rekette quranni tügenken bolsa, ikkinchi rekette süre beqerdin bashlap yeni quranning béshidin bashlap oqush mekruh emestur. Quranni tertipige xilap halette oqushning mekruh bolishining sewebi bolsa, barliq sahabiler birlikke kelgen tertipke riaye qilmighanliqi üchündur.

26. Janliq nersilerning süretliri yaki heykelliri bar yerde namaz oqush mekruhtur. Eger süret yaki heykel namaz oquydighan ademning aldi teripide bolsa, bu halette namaz oqush eng éghir mekruhtur. Eger süret yaki heykel namaz oquydighan ademning üsti teripide yaki ong teripide yaki sol teripide, yaki arqa teripide bolsa, mekruhluq yenggil halette bolidu.

27. Öylerge süretlerni ésish mekruhtur, likin u süretler eger ulargha yölinip olturilidighan'gha yaki dessep turulidighan'gha oxshash yerlerge xar bir shekilde qoyulghan bolsa, mekruh bolmaydu.

3544/5928 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu

eleyhi wesellem melum bir seperdin qaytip keldi. Men qaznaq öyge resimlik rexttin perde tartiwalghanidim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uni tartip éliwitip: qiyamet küni eng qattiq azabqa qalidighan kishiler alle yaratqan nersilerge oxshitip nerse ijat qilghanlardur dédi. (nesai: 5356, muslim: 2107)

3545/5930 - yene bir riwayette mundaq déyilidu: men bir parche rext élip, uni ishikke perde qilip tartip qoydum. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem kélip uni kördi, men uning yüzidiki naraziliq keypiyatini hés qildim. U perdini tartip élip yirtiwetti we: alle bizni tash we késeklerni yépip qoyushqa buyrumidi dédi. Kéyin uni késip, ikki yastuq tikip, ichini toldurdum, bu ishimni eyiblimidi. Yene bir riwayette mundaq déyilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem manga: uni éliwetkin, u manga mal dunyani eslitip qoyidiken dédi. (muslim: 2106, tirmizi: 2468)

28. Namaz oqumaqchi bolghan ademning aldida, ichide ot yaki chogh bar tunur yaki uchaq bolsa, u ademning u yere turup namaz oqushi mekruhtur. Chünki u adem bu halette turup namaz oqusa, ateshpereslerning ibadet qilishlirigha oxshushup qalidu. Emma aldida sham yaki chiragh bar turup namaz oqush mekruh emestur. Chünki bu halette ateshpereslerge oxshushup qélish bolmaydu.

29. Aldidin adem ötüsh ihtimali bar yerde meyli imam bolsun meyli yalghuz namaz oqughan adem bolsun aldigha tayaqtek bir nerse tiklep qoymay turup namaz oqush mekruhtur. Aldida bir nerse qoyup qoyush, namaz oqumaqchi bolghan adem sejde qilghudek yer tashlap qoyup hasa yaki tayaqqa oxshash birer nersini aldigha tiklep qoyush bilen wujudqa chiqidu. Eger tiklep qoyghudek bir nerse tapalmisa, her qandaq bir nersini aldigha tashlap qoysa bolidu.

30. Aldigha héchnerse tashlap qoymay namaz oqughan ademning aldidin ötüsh mekruhtur. Namaz oqumaqchi bolghan adem tam yaki tüwrükning qéshigha kélip namaz oqushi eng yaxshidur.

907/1613 - ebu juheym reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eger namaz oqughuchining aldidin ötküchi özige bolidighan gunahni bilse idi, elwette, uning qiriq turushi, özi üchün uning aldidin ötüshtin yaxshiraq. Ebu nezr (rawiy): uning qiriq kün yaki qiriq ay weyaki qiriq yil ikenlikini bilmeymen, dédi. (buxari: 510)

31. Namazda bir putqa tayinip turup ong yaki sol terepke singayan turush mekruhtur. Emma terawih namazlirida ikki putini yerge qoyup turup, birige bir muddet yene birige bir muddet tayinip turush mekruh emestur.

32. Namazgha yugurup kélish mekruhtur.

973/1712 - abdullah ibni ebu qetade dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: biz resulullah sellellahu eleyhi wesellem bilen namaz oquwatattuq. Shu arida, (jamaetke ülgürmekchi bolghan) bir türküm kishining dükürlishi anglandi. Namazdin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: néme boldunglar? Déwidi, ular: namazgha aldiriduq, déyishti. Peyghember eleyhissalam: undaq qilmanglar, namazgha aldirimay kélinglar. Qanche reketke ülgürsenglar, shuni ada qilinglar, ülgürelmey qalghininglarni toluqlanglar, dédi. (buxari: 635)

perz namazlardin kéyin oqush sünnet bolghan dualar

pishin, sham we xupten namazlirida perzlirini oqup bolup olturmayla sünnetni oqush üchün qopush kirek. Likin perz bilen oqulmaqchi bolghan sünnetning ariliqida "allahumme entes salam we minkes salam tabarekte yazel

jelali wel ikram" we "esteghpirulla hel eziyim "ni üch qitim digüchilik miqdarda olturush mustehebtur. Periz namazdin kiyyn oqush sünnet bolghan xasiyetlik zikir dualar köptur. Buning delili üchün töwendiki hedislerni körüng.

اللّهُمّ أنْت السّلامُ ومنْك السّلامُ تباركْت يا ذا الْجلال والْإ كرام*

(i alle! Sen pütün eyb - nuqsanlardin xaliydursen, eyb - nuqsanlardin xaliy bolush peqet séning yardiming bilen bolidu. I ezimetlik we keremlik alle! Berikiting némidégen büyüktur) dégen zikirni éytatti. Peyghember eleyhissalamning azadgerdisi sewbanning riwayet qilishiche, peyghember eleyhissalam namazdin kéyin, üch qétim istighfar éytatti, andin yuqiriqi hediste kelgen zikrini éytatti. (ebu dawud: 1512)

5706 /9325 - hesen ibni eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: perz namazdin kéyin ayetulkursini oqughan adem yene bir namazghiche allahning himayiside bolidu. (elkebir2733:)

5696/ 9306 - keib ibni ujre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her perz namazdin kéyin 33 qétim ”subhanellah“, 33 qétim ”elhemdulillah“, 34 qétim ”allahu ekber “ dégen kishi jennettin mehrum qalmaydu. (muslim: 596)

5701/9312 - yene bir riwayette: her namazdin kéyin 33 qétim ”subhanellah“, 33 qétim ”elhemdulillah“, 33 qétim ”allahu ekber“ dése, andin bu 99 ni

لا إله إلّا اللّهُ وحْدهُ لا شريك لهُ لهُ الْمُلْكُ ولهُ الْحمْدُ وهُو على كلّ شيْءٍ قديرٌ*

(yégane alletin bashqa héch bir ilah yoqtur, padishahliq alleqa mensuptur, jimi hemdu sana alleqa xastur, alle her nersige qadirdur)“ dégen kelime bilen 100 qilsa, déngizning köpükidek köp gunahi bolsimu, hemmisi meghpiret qilinidu déyilgen. (muslim: 597)

5695/9305 - ebu zubeyr mundaq deydu: ibni zubeyr reziyellahu enhu her namazda salam bergendin kéyinla:

«لا إله إلّا اللّهُ وحْدهُ لا شريك لهُ لهُ الْملكُ ولهُ الْحمْدُ وهُو علىُ كلّ شيْءٍ قديرٌ لا حوْل ولا قُوّة إلّا باللّه لا إله إلّا اللّهُ ولا نعْبُدُ إلّا إيّاهُ لهُ النّعْمة ولهُ الْفضْل ولهُ الثّناءُ الْحسنُ لا إله إلّا اللّهُ مُخْلصين لهُ الدّين ولوْ كره الْكافرُون*

(terjimisi: yégane alletin bashqa héchbir ilah yoqtur, padishahliq alleqa mensuptur, jimi hemdu sana alleqa xastur, alle her nersige qadirdur. Allahning yardimisiz héchbir ishqa küch - quwwitimiz yetmeydu. Alletin bashqa héchbir ilah yoqtur. Biz peqet alleqila ibadet qilimiz. Alle bendilirige nazu néimet ata qilghuchidur we merhemet qilghuchidur. Eng güzel medhiye alleqa xastur. Alletin bashqa héchbir ilah yoqtur. Kafirlar yaqturmighan teqdirdimu biz ibadette alleqa héchnersini shérik qilmaymiz) dégen zikrini oquytti. Ibni zubeyr: peyghember eleyhissalammu her namazdin kéyin mushu zikrini oquytti, dégen. (muslim: 594)

5690/9298 - muaz ibni jebel reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam méning qolumni tutup turup: i muaz ! Allahning nami bilen qesemki, men séni yaxshi körimen. Allahning nami bilen qesemki, men séni yaxshi körimen. Men sanga tewsiye qilayki, her namazdin kéyin:

للّهُمّ أعنّي على ذكْرك وشُكْرك وحُسْن عبادتك* i alle! Méning séni zikri qilishimgha,

sanga shukri qilishimgha, ibadetlirimni jayida ada qilishimgha yardem qilghaysen) dégen duani qilishni terk etme. (ebu dawut 1522)

5698/9308 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizidin kéyin ”subhanellah “ni 100 qétim, ”lailahe illellah“ni 100 qétim dése, déngizning köpükidek köp gunahi bolsimu, hemmisi meghpiret qilinidu. (nesai: 1354)

namazni buzidighan we buzmaydighan amaillar

1. Gep qilish.

1) namaz oquwatqan adem namazning ichide turup meyli untup qélip yaki qesten namazgha ait bolmighan bir gepni qilsa, uning namizi buzulup kétidu.

2)qilin'ghan söz meyli köp bolsun yaki az bolsun namazni buzidu.

3) eger namaz oqughan adem namazda uxlap qélip gep qélip salghan bolsimu namizi buzulup kétidu.

4) eger gal qérishqa yeni qéqishqa mejbur bolup qélip gal qirghan yaki chüshkürishke mejbur bolup qélip chüshkürgen yaki esneshke mejbur bolup qélip esnigen bolsa, namaz buzulup ketmeydu. Sewebsiz yaki toghra bir meqsetsiz gal qirghan'gha oxshash awaz chiqirish namazni buzidu.

5) késel sewebi bilen bolsun yaki birer musibet sewebi bilen bolsun uh dep, uh tartish namazni buzidu. Eger namazdiki yighlashning sewebi jennetni eslesh üchün yaki dozaxtin qorqqanliqtin bolsa, yighlash namazni buzmaydu.

927/1647 - muterrif dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning namaz oquwatqanliqini kördüm. Uning buquldap yighlighan awazi yarghunchaqning awazigha oxshash chiqiwatatti. (ebu dawud: 904)

804/ 1450 - abdullah ibni sheddad reziyellahu enhu mundaq deydu: men axirqi septe turupmu ömer reziyellahu enhuning: men qayghu - hesritimni peqet alleqila éytimen (süre yüsüf, 86 - ayet) dégen ayetni oqup, özini tutuwalalmay buquldap yighlighanliqini anglidim. (buxari kirish sözide riwayet qilghan)

6) yighlash aghriq yaki birer musibet sewebidin bolsa, namaz buzulidu. Chünki bu shekildiki yighlash bir shikayet menisididur.

7) namazda turup shikayetni söz bilen ashkara éytsa, namaz buzulidu.

8) aghriq bek qattiq bolup uning sewebidin özini tutulmay yighlap salghan bolsa, namaz buzulup ketmeydu. Chünki özini tutuwélish momkin bolmaydighan derijidiki yighlash, kechürülüp kétidu.

9) namazda turghan adem özining imamidin bashqa bir ademge loqma salghan bolsa, u ademning namizi buzulup kétidu. Chünki bu ish namazning ichide turup quranni ögetkenlik hésaplinidu. Ögitish we öginish namazgha tewe ish emes. Emma namazda turghan adem bir ayetni oqughan, u ayet del bashqa namaz oqughan bashqa bir kishi tapalmay qalghan ayet bolghan we shuning bilen u kishi u ayetni oqup ketken bolsa, bu halette u ademning namizi buzulup ketmeydu. Shuningdek yene özining imamigha loqma salghan bolsa, loqma salghuchining namizi buzulup ketmeydu.

2. Birer heriketning köp tekrarlinishi.

1) özi namazning heriketliridin bolmighan yaki namazning toghra bolushi üchün tüzütish sheklide qilinmighan köp tekrarlan'ghan herqandaq heriket namazni buzidu.

2) bir ayal namazda turup bir kichik balini qoligha élip émitken bolsa, uning

namizi buzulup kétidu. Emma u ayal balini qoligha alghan, likin émitmigen bolsa, namizi buzulmaydu.

3) bir kichik bala namaz oquwatqan bir ayalni emgen we u balining shorushi bilen u ayalning köksidin sü chiqqan bolsa, u ayalning namizi buzulup kétidu.

4) bir kishi namazda turghan bir ademning keynidin kélip ittirgen shuning bilen u adem özini tutuwalalmay üch qedemche méngip ketken bolsa, ittirilgen u ademning namizi buzulup kétidu.

5) bir ayal namaz oquwatqan bir erni söygen, likin u erde héchbir shehwet tuyghusi sézilmigen bolsa, u erning namizi buzulup ketmeydu.

6) namaz oquwatqan adem qoli yaki béshi bilen birsige salam qayturghan bolsa, uning namizi buzulmaydu.

7) bir adem namazning ichide turup sellisini keygen yaki bir qoli bilen u sellini béshidin élip yerge qoyghan yaki sellisini tüzetken yaki ayal kishi yaghliqini tüzetken bolsa, bu ishlar bilen namaz buzulmaydu.

8) namazdiki adem bedinini her qétimda qolini kötirip bir qétim yaki arqimu - arqa ikki qétim qashlighan bolsa, namizi buzulup ketmeydu.

9) bir adem namazda turup dilida bir nersini oylighan likin uni ish heriketliri bilen ipadilimigen bolsa, uning namizi buzulup ketmeydu.

10) namazning ichidiki adem aldidiki kitabqa qarighan uningdin bir nerse chüshen'gen bolsa, namizi buzulup ketmeydu.

11) bir adem namazda oquydighan ayetlerni quran'gha qarap yaki mihrabqa qarap oqughan bolsa, imam ebuhenifening közqarishiche uning namizi buzulup kétidu imam ebuyisif we imam muhemmedning közqarishiche buzulup ketmeydu.

12) namazda méngish. Eger arqimu- arqa bolmay eksiche bir qedem méngip bir az tuxtap, yene bir qedem méngip, bir az toxtap méngish bilen bolghan we mangghuchi mesjidtin chiqip ketmigenla bolsa, méngish namazni buzmaydu.

13) mangghuchi bir qedem méngip bir az tuxtap yene bir qedem méngip bir az toxtap mangghan bolsimu, likin mesjidtin chiqip ketken bolsa, uning namizi buzulidu.

14)eger u adem qible terepke arqisini qilghan bolsa, meyli azraq mangsun yaki köp mangsun uning namizi buzulup kétidu.

3. Yep ichish.

1) namazda turup künjut chongliqtiki bir nersini yigen'ge yaki bir témim yamghur süyini yaki taharet süyidin qalghan suni ichken'ge oxshash az bolsimu bir nerse yéyish yaki ichish namazni buzidu.

2) chish ariliqidiki nersiler eger nuqut miqdardek bolsa, uni yutush namazni buzidu.

3) namaz oqumaqchi bolghan ademning éghizida, eger yigen tamaqning esiri yaki ichken shirin nersining temi bolsa, éghizini su bilen chayqiwétish musteheptur.

4. Namazning perzliridin birni qilmasliq. Namazning perzliridin ruku we sejdige oxshash birer perzni qilmasliq bilen namaz buzulup kétidu.

5. Taharetsizlik. Namazning barliq perzliri ada qilinip bolushtin ilgiri taharetini qesten sundurwétish namazni buzidu. Emma qesten emes sehwenlik bilen tahariti sunup ketken bolsa, namaz buzulup ketmeydu.

6.namazda yipishqa tigishlik bolghan yerlerni namazda turup ichish.

7.islamdin yiniwilish.

8.nijis nersining yuqup qilshi.

9. Qiblidin yüz örush. Namaz oquwatqan adem kökrikini üzrisiz qible tereptin bashqa terepke burighan bolsa , uning namzi buzulup kitidu.

10. Namazning waqtining chiqip kétishi. Mesilen: bamdat namizida kün chiqip qalghan'gha , ikki hiyit namizida kün iglip ketken'ge we jüme namzida esir namzining waqti kirip qalghinigha oxshash namaz oqup turghanda u namaz waqtining chiqip kitishi bilen namaz buzulup kitidu.

11.namazda turup bashqisigha boysunush.

12. Niyetni özgertish bilen tekbir iytish. Oquwatqan namazdin bashqa namazgha almishish niyiti bilen almashmaqchi bolghan namazgha qulaq qéqip kirish üchün tekbir éytish, ilgirki namazni buziwatidu.

13.ayetlerni xata oqup qilish.

1) bu mesilidiki asasiy qaide, ayetlerni xata oqughan adem u ayetlerni, eger bir kishi u ayetlerdin chiqqan menalarni heq dep qarisa, u kishi kapir bolup kétidighan derijide mena béridighan shekilde özgertip oqughan bolsa, u ademning ayetlerni bu shekilde özgertip oqushining sewebi meyli ayetlerni toghra oquyalmighanliqtiki xataliq sewebidin bolsun yaki bashqa bir sewebtin bolsun u ademning namizi buzulup kétidu. Chünki u adem ayetni qesten shundaq özgertip oqughan bolsa, kapir bolup kétetti. Undaq iken xataliship ayetlerni shundaq özgertip oqush, namazda turup kapirlarning geplirini sözligenlik hésaplinidu. Namazda turup kapirlarning geplirini sözlesh elwette namazni buzidu.

2) ayetlerning asti- üstige qoyulghan heriketlirini xata oqup qilish. Ayetlerning asti- üstige qoyulghan heriketlirini eger heriketliri xata oqulghan u ayetlerdin chiqidighan menalarni heq dep qarighan kishi kapir bolup kétidighan derijide özgertiwatidighan shekilde xata oqup qalghan bolsimu namaz buzulup ketmeydu. Chünki köp sandiki kishiler ayetlerning asti - üstige qoyulghan heriketlirining qaysisining qandaq qaysisining qandaq oqulidighanliqini bilelmeydu. Ulargha, siler bu heriketlerning hemmisini toghra bir shekilde oqunglar, dep teklip qoyush, ularni qiyin bir haletke sélip qoyush hésaplinidu.

3) ayetlerde toxtaydighan yerde toxtimasliq we ularni bashlaydighan yerdin bashlimasliq, herqandaq waqitta namazni buzmaydu. Eger bir adem ayetlerning toxtaydighan yéride toxtimighan halda quranning hemmisini oqughan bolsimu namizi buzulup ketmeydu.

4) ayetlerni, ularning heriplirini almashturup oqush. Bu halette eger almashturulup oqulghan söz, quranning ichide bar söz bolghan we uning bilen ayetning menisi özgirip ketmeydighan bolsa, namizi buzulup ketmeydu. Eger heripler almashturulup oqulghanda, heripler almashqandin kéyin oqulghan ikkinchi söz quranning ichide yoq söz bolsimu, likin eslidiki ayetning menisi özgirip ketmigenla bolsa, imam ebuhenife bilen imam muhemmedning közqarishiche namaz buzulmaydu. Emma imam ebuyisüfning közqarishiche namaz buzulup kétidu.

5) ayetke bir söz qoshup oqush. Eger ayetke qoshup oqulghan söz quranning ichide bar söz bolghan we u sözning qoshulup oqulishi bilen ayetning menisi özgirip ketken bolsa, imam ebuyüsüpning közqarishiche namaz buzulup ketmeydu. Eger u söz hem quranning ichide yoq, hem ayetning menisini

özgertiwitidighan söz bolsa, üch imamning közqarishiche namaz buzulup kétidu.

6) bir sözdin birer heripni tashliwitip oqush. Eger birer herip tashliwétilip oqulghanda ayetning menisi özgirip kétidighan ish bolsa, imam ebuhenife bilen imam muhemmedning közqarishiche namaz buzulup kétidu. Eger heripning tashlinip kétishi bilen ayetning menisi özgirip ketmeydighan bolsa, namaz üch imamning birdek közqarishi boyiche buzulup ketmeydu.

Ayetlerni heriplerni öz jayida chiqarmay oqushning hökümliri

1. U ademning imam bolushi toghra emestur.

2. U adem dawamliq tilini tüzütishke we ayetlerni, heriplerni jayidin chiqirip oqushqa tirishishi lazim.

3. Eger u adem , ayetlerni toghra oquydighan bir kishige iqtida qilip namaz oqushqa sharaiti bar adem bolsa, uning namazni yalghuz oqushi toghra emestur.

4. Eger u adem, ayetlerni toghra oquydighan bir kishige iqtida qilip namaz oqushqa sharaiti yar bermeydighan adem bolsa, tilini tüzütishke we ayetlerni heriplerni jayidin chiqirip oqushqa qilghan tirishchanliqini boshashturmighan halda, namazni yalghuz oqusimu bolidu.

Namazda diqqet qilidighan mohim noqtilar

1- namazni bashlighiningizda uning edep - erkanlirigha we shertlirige riaye qilish yüzisidin héchqandaq söz qilmasliqingiz, ong - solgha qarimasliqingiz, ezaliringizni we bediningizni qalaymiqan heriketlendurmeslikingiz kérek. Chünki eger siz namazda söz qilsingiz yaki namazdin bolmighan bir ish bilen meshghul bolsingiz yaki bolmighanda namazning shertliridin birde - bir shertni terk qilsingiz namizingiz bikar bolidu we sizning u namazni shertlirini teltüküs urundighan halda qaytidin oqushingiz wajib bolidu.

2- namazni bashlighandin kéyin namazda közingizni üstün terepke qaratmighiningizdek, közingizni yumuwalmaysiz. Eksiche közliringiz uchuq bolsun. Eger siz qiyamda bolsngiz sejde qilidighan yéringizge qarang, rukuda bolsingiz putingizning uchchigha qarang, teshehhudta olturghiningzda bolsa shahadet bilen teng üstige kötiridighan ong qolingizning isharet barmiqigha qarang.

3- kesh yaki ayagh bilen namaz oqushingiz jaizdur lékin namazgha turushtin burun ayighingizni qéqip uning tapinigha qarap, eger bir höllük yaki nijaset körsingiz uni tupigha sürtiwatqandin kéyin namazgha turushingiz lazim. Bitingge yaki kesh bilen namaz oqush (eyni zamanda) yehudilargha oxshimasliq üchün namazning sünnetlirining biri idi. Zéminning hemmisi pak we mesijidtur. Shunga mazarliqtin bashqa qandaq yerde namazning waqti kirgen bolsa shu yerde namizingizni oqung. Emma kimki qebiristanliqta namaz oqusa batil bolidu.

4- insanlar ghusli qilidighan yerde namaz oqush jaiz bolmaydu.

5- namaz oquwatqan kishining xuzu xushusini buzidighan pikirlerge chömüp kétish jaiz emes. Eksiche uning dili allahni yad qilish bilen meshghul bolishi we uning bilen awat bolishi kérek.

6- besh wax namazlarning perzlirinila oqush kupaye qilmaydu. Allah taala buyrighan besh wax namaz, ularning perzliridur. Bu perzlerni barliq shertlirige we jimi qaide tertiblirige toluq riaye qilghan halda, kamil ada qilghan kishi islam dinida buyrulghan besh wax namazni ada qilghan bolidu. Emma insan beribir kemchiliklerdin, xataliqlardin we nuqsanlardin xaliy bolalmaydu. Bu sewebtin héchkim namazlirini allah taala teleb qilghan rewishte toluq ada qildim dep

éytalmaydu. Shunga besh wax namazni sünnetliri bilen qoshup oqushqa zor éhtiyajliqmiz. Chünki besh wax namazning sünnetliri, perzlerdiki kemchilikler we noqsanlarni toluqlaydu we ayrim sawabqa érishtüridu.

Altinchi bap. Namazni jamaet bilen oqush

namazni jamaet bilen oqushning peziliti

islam dini birlik we barawerlik dini bolup, allah taalani bir dep tonushqa, sözi birdek bolushqa we allahning mustehkem arghamchisi (allahning dini) gha mehkem yépshishqa chaqiridu. Shunga islam dini bir - birliri bilen tunushup dosluq ornitishni, bir - birige nesihet qilishni, bir - biri bilen munasiwet baghlashni, bir - birige toghrini we chidamliq bolushini tewsiye qilishi üchün musulmanlarni mesjidlerde namaz oqush üchün yighilishqa chaqiridu.

Erlerning namazni jamaet bilen oqushi wajiptur dégen qarash eng toghra qarashtur we birer özrisi yoq turup namazni jamaet bilen oqumighan ademning guwahliqi qobul qilinmaydu. Islam dinining jamaet bilen oqughan namazni yalghuz oqughan namazdin 27 hesse peziletlik qilishi bolsa, jamaet bilen namaz oqushqa terghib qilish we uninggha bérilgen ehmiyetni körstidu. Töwende peyghember eleyhissalamdin jamaet bilen oqulghan namazning peziliti toghrisida neqil qilin'ghan hedislerning bir qismini bayan qilip ötimiz.

928/1649 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shübhisizki, jamaet bilen oqulghan namazning sawabi, yalghuz oqulghan namazning sawabidin yigirme besh hesse artuq. (tirmizi: 216, buxari: 646)

930/1651 - ebu salihning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men ebu hureyredin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: bir ademning jamaet bilen oqughan namizi, öyide we bazarda oqughan namizidin yigirme besh hesse artuq. Buning sewebi, u kishi taharetni kamil élip, peqet namazgha chiqish üchün mesjid terepke mangsa, uning basqan her bir qedimi üchün birdin derijisi kötürülüp, birdin gunahi öchürülidu. U mesjidke kirip, namaz oqup bolghiche, pütün perishtiler u adem üchün: ”i alle! Uninggha meghpiret qilghin, i alle! Uninggha rehmet qilghin !“ dep dua qilip turidu. Kimki namazning waqtigha intizar bolup tursa, uninggha namazning ichide turghandek sawab bérilidu. (buxari: 647)

931/1652 - yene bir riwayette peyghember sellellahu eleyhi wesellem: namazni saqlap turghan kishige namazda turghandek sawab bolidu, dégen. (buxari: 659)

932/1653 - muslimning riwayitide mundaq kelgen: u kishi mesjidning ichide bashqilargha eziyet bermise we tahariti sunup ketmisila, perishtiler: ”i alle! Uninggha rehmet qilghin, uni kechürgin, tewbisini qobul qilghin!“ dep dua qilip turidu. (muslim: 649)

933/1654 - muwettada peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yene mundaq dégenliki qoshup riwayet qilin'ghan: eger u namaz oqughan yéridin turup kétip, mesjidning ichide yene bir namazning kélishini kütüp oltursa, shu namazning waqti kirip uni oqighiche bolghan ariliqta ötken waqtigha namazning ichide turghandek sawab bérilidu. (malik: 385)

935/1657 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jamaet bilen oqughan namaz yalghuz oqughan namazdin yigirme yette derije ewzel. (muslim: 650)

936/1659 - ebu derda reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: meyli sheher yaki yiza bolsun, üch adem bar yerde jamaet namizi ada qilinmaydiken, sheytan choqum ularning üstidin ghelibe qilidu. Shuning üchün, jamaet bilen namaz oqushtin ayrilma. Chünki padidin ayrilip qalghan yalghuz qoyni böre yeydu, dégenlikini anglidim. (ebu dawud: 547)

938/1661 - osman reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u resulullah sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: kimki xuptenni jamaet bilen oqusa, kéchining yérimini namaz bilen ötküzgendek sawab alidu. Kimki bamdatni jamaet bilen ada qilsa, kéchiche uxlimay namaz oqughandek sawab alidu. (muslim: 656, ebu dawud: 555)

939/ 1665 - ubey ibni keib reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: bir küni, resulullah sellellahu eleyhi wesellem bizge bamdat namizini oqup bergendin kéyin: palanchi keldimu? Dep soridi. Biz: yaq, kelmidi, - déduq. U: palani keldimu? Dep soridi, biz: yaq, déduq. Shuning bilen, u mundaq dédi: bu ikki namaz munapiqlargha heqiqeten eng éghir kélidighan namazlardur. Siler bu ikki namazning pezilitini bilgen bolsanglar, elwette tizinglar bilen ömilep bolsimu kélettinglar. Jamaetning birinchi sépi perishtilerning sépige oxshash ulughki, uning pezilitini bileligen bolsanglar, uningda turushqa aldirighan bolattinglar. Kishining bir adem bilen oqughan namizining sawabi, yalghuz oqughanningkidin artuq; uning ikki adem bilen oqughan namizining peziliti, bir adem bilen oqughanningkidin artuqtur. Namaz qanchiki köp kishi bilen ada qilinsa, alle taalagha shunche söyümlük bolidu. (ebu dawud: 554)

940 /1666 - enes ibni malik reziyellahu enhudin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: kimki alle taala üchün birinchi tekbirge ülgürüp jamaet bilen 40 kün namaz oqusa, u bendining ikki nersidin qutulup qélishi pütülidu. Birinchisi, dozaxtin; ikkinchisi, munapiqliqtin. (tirmizi: 241)

943/1672 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke eng yiraqtin kelgen kishining ejri eng katta bolidu. (ebu dawud: 556)

946/1676 - bureyde eslemi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qarangghudimu mesjidlerge baridighanlargha qiyamet küni toluq nur bérilidighanliqi bilen bésharet béringlar. (tirmizi: 223)

947/1677 - ebu hureyre reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: bir namazdin kéyin, ikkinchi bir namazning waqtigha intizar bolup turghuchi kishining misali, étini alle yolida küchining bériche chapturup jihad qilghan mujahidqa oxshaydu. Eger u kishi taharitini sunduriwetmigen yaki ornidin turup ketmigenla bolsa, allahning perishtiliri uninggha alle taaladin rehmet tilep turidu. U kishi yene katta ribat (ribat dégen alle yolida jihad qilish üchün aldinqi septin ayrilmay dawamliq teyyarliq halette turush - démektur. Démekki, yuqiriqi emellerning sawabi ribatning sawabi bilen oxshash.) üstide bolidu. (ehmed: ;8411 elewset)

948/1678 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: musulman kishi mesjidlerni namaz oqush we zikri éytish üchün makan tutsa (yeni dawamliq mesjidte namaz oqusa),

bir ailidin yoqap ketken kishi ailisige qaytip kelgende, ailisi xushalliqidin xursen bolghandek, alle taalamu u bendisi üchün xursen bolidu. (ibni maje: 800)

950/1680 - ebu hureyre reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: resulullah sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha bir ema kélip: i allahning elchisi! Méni mesjidke yétilep apirip qoyidighan adem yoq, shunga namazni öyde oqughan bolsam, dep ruxset sorighan idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha ruxset qildi. U ruxset élip bolup qaytip kétiwatqanda, peyghember eleyhissalam uni chaqirip: namazgha chiqqan ezan sanga anglinamdu? Dep soriwidi, u: hee, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaqta, ezan'gha awaz qoshqin (yeni namazgha kelgin)! Dédi. (muslim: 653)

i musulman! Bu hedislerdin jamaet bilen namaz oqushning qanchilik ehmiyetlik ikenliki melum bolidu. Undaq bolghaniken namazni jaet bilen oqungki, hergizmu jamaetni terk qilmang. Chünki jamaet bilen namaz oqush korlerdinmu saqit bolmaydu. Shunga jamaet bilen namaz oqush toghrisida allahtin qorqung we namazni jamaet bilen oqushqa ehmiyet béring we bilip qoyungki jamaet bilen namaz oqush kisel, qurqunchqa oxshash jamaet bilen namaz oqushqa tusalghu bolidighan birer özre bolmastin balaghetke yetken eqilliq erlerning hemmisige wajib bolghinidek, u islamdiki chong sünnetlerdin biridur.

Ayallarning mesjdke jamaet bilen namaz oqush üchün kélishi jaiz bulup, erlerning ularning jamaet bilen namaz oqushqa bérishtin cheklishi jaiz emes. Peyghember eleyihssalamning dewride ayallarmu namaz oqush üchün mesjidke kiletti. Emma ularning birer ziyan - zexmetke yoqulup qélishidin qorqsa, bundaq ehwalda ayallarning mesjdte jamaet bilen namaz oqushidin öyide namaz oqushi ewzel. Mohimi aishe reziyellahu enhaning dewrige kelgende eyni waqttiki sahabe ayallarning tedirji azlap kitishi bilen ayallar türlük perdaz boyumliri bolupmu etir, upa - englik digendek xushpuraq boyumlarni ishlitishtin xali bolalmighanliqi üchün ayallar bundaq halette mesjidke kilish üchün chiqsa pitnige sewep bolup qalidighanliqi üchün ayallarning mesjike namaz oqush üchün kilishi cheklen'gen. Biri kichik bala, yene biri ayal kishidin ibaret ikki kishi bolghan teqdirdimu jamaetning peziliti hasil bolidu, emma kishining sani qanchilik jiq bolsa shunche yaxshi.

Jamaet bilen namaz oqush islam dinining eng chong shuarliridin we dini qérindashliqni küchlendürüshning eng yaxishi yolliridin biri bolup, oningdin chong bilen kichik, bay bilen gaday, katta bilen töwenning ötturisida héchqandaq bir perq bolmastin, hemme barawer bir septe allahning huzurida turidu. Allahning aldida ularning eng peziletlikraqi ularning ichidin eng teqwadar bolghanlardur. Jamaet bilen oqulghan namazda bay bilen péqir, padishah bilen qul oxshashla bir septe turush we üstün bir peshtaqqa jughlishish arqiliq adalet, birlik - barawerlik we itaet namayen bolidu. Eger musulmanlar buning menisini we méghizini bilelise idi, jamaetni qoldin bermeytti, uninggha ehmiyetsizlik bilen qarimaytti we allahning öyliri bolghan mesjidlerni musulmanlar özlirini terketkenliki we uningdin yiraqliship ketkenliki üchün allahqa shikayet qilghudek derijide héchkim barmaydighan bosh halda tashlap qoymaytti.

Jamaetke kelmeslikke özri bolalaydighan sewebler

töwendiki ishlarning biri tépilghanda jamaetke kelmisimu bolidu.

1. Qattiq yamghur yaghqan yaki qattiq soghuq bolghan yaki qattiq qarangghu bolghan kéchide, yaki shamal chiqqan chaghda yaki yollar bek patqaq, layliq

bolsimu namaz öyde oqulidu.

953/1683 - ibni ömer reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem soghuq kéchide yaki yamghurluq künlerde seperge chiqsa, muezzinini: diqqet, hemminglar namazni chüshken yéringlarda (yeni chédiringlarda) oqunglar!, dep jakarlashqa buyruytti. (muslim: 697)

1068/1858 - muhemmed ibni sirinning taghisining oghli abdullah ibni haristin mundaq riwayet qilinidu: ibni abbas reziyellahu enhuma yamghurluq bir jüme küni özining muezzinige: eshheduenne muhemmeden resulullah, dep bolghandin kéyin: heyye elessalah (namazgha kélinglar), démey: namazni öyünglarda oqunglar, dégin! Dédi. Buni toghra tapmighan jamaet étiraz bildürdi. U: bu ishni mendinmu xeyrlikrek biri qilghanidi. Jüme namizi (jamaet bilen oqush) perz bolghan bir ibadettur. Emma men silerning patqaq we yamghurda eziyet tartip yürüshünglarni xalimidim, dédi. (ebu dawud: 1066)

2. Bir adem eger jamaetke chiqsa, zalimlerdin özige yaki mal mülkige birer ziyanliq kélishidin endishe qilsa, u adem jamaetke chiqmisimu bolidu shuningdek yene jamaet bilen namaz oqughanda mal- mülkining yoqap kétishidin yaki yoluchi bolsa hemrahlirining kétip qélishidin endishe qilsa, namazni jamaet bilen oqumisimu bolidu.

3. Olturup qalghan'gha yaki putliri késiwétilgen'ge oxshash mesjidge méngip kélelmeydighan késel ademlermu jamaetke kelmise bolidu.

4. Köngül yéyishke tartip turudighan tamaq hazir bolup qalghanda yaki u halet bilen jamaetke kelse, teriti qistap qalidighan ish bolghan yaki bir gurup kishiler bilen ders muzakire qiliwatqan bolsa, jamaetke kelmisimu bolidu.

925/1639 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qilin'ghan bir hediste "men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: tamaq teyyar bolghanda we chong - kichik teret qistighanda, namaz oqushqa bolmaydu, dégenlikini anglighan, dédi." diyilgen. (muslim: 560)

bu yerde shuni eskertip ötüshke toghra kéliduki, bir adem birer özri sewebi bilen jamaetke kélelmigen, uning niyiti özrisi bolmighanda jamaetke kélish bolghan bolsa, u adem allah taalaning merhemiti bilen jamaet bilen namaz oqughanliqning sawabigha érishidu.

4778/7920 - elqeme ibni weqqas leysidin riwayet qiliniduki, ömer reziyellahu enhu munberde turup mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: emel niyetke baghliq bolup, kishi peqet niyet qilghinigha érishidu. Kimki alle we allahning resulining raziliqini közlep hijret qilidiken, közliginige érishidu. Qandaq bir ademning hijriti azghine dunyagha érishish yaki bir ayalgha öylinish bolsa, peqet shuningghila érishidu dégenlikini anglighanidim. (tirmizi: 2201; buxari: 1)

jamaet bilen namaz oqushning pezilitige irishish üchün oquwatqan namzni buzush we mesjidtin namaz oqumay chiqip kétishning hökmi

bu heqte alimlarning birdek qarishi boyiche, imam salam bérishtin burun namazgha ölgirgen adem jamaetning pezilitini tapqan hésaplinidu.

1)bir adem sünnet namazni yaki oqushni özige nezir qilghan birer namazni yaki üstidiki qaza namazni oqushqa bashlighanda yaki oqiwatqanda, imam perz namazni jamaet bilen oqushqa bashlighan bolsa, u ademning bashlighan

namizining oqulup bolghan qismi bikar bolup ketmesliki üchün, perz namazni imam bilen oqush üchün, bashlighan namizini buzmaydu.

2)bir adem bir perz namazni yalghuz oqushqa bashlighandin kéyin imam shu perz namazni jamaet bilen oqushqa bashlighan bolsa, u adem birinchi rekette bolup téxi birinchi reketning sejdisini qilmighan bolsa, u adem perz namazni eng mukemmel bir shekilde ada qilish üchün öre turupla bir terepke salam birip namizini buzup imamgha iqtida qilidu.

3) eger u adem birinchi reketning sejdisini qilip birinchi reketni oqup bolghan bolsa, namizi ikki reket bolushi üchün uninggha yene bir reketni qoshup oqup namazni ikki reket qilghandin kéyin salam bérip imamgha iqtida qilidu. Bu, eger uning oquwatqan namizi esir we xupten namizigha oxshash töt reketlik namaz bolsa, ehwal shundaq bolidu. Eger uning oquwatqan namizi bamdat we sham namizigha oxshash namaz bolsa, birinchi reketning sejdisini qilip birinchi reketni oqup bolghan bolsimu, uninggha yene bir reketni qoshup olturmayla namizini buzup imamgha iqtida qilidu.

4)pishin yaki jüme namizining töt reket sünnitini oquwatqan waqtida perzni oqush üchün tekbir chüshürülgen yaki xutbe oqush üchün imam munberge chiqqan bolsa, töt reketlik sünnetning üchinchi reketining sejdisini qilip bolmighanla bolsa, ikki reketni oqup bolup salam bérip pishin namazning perzige turidu yaki eger jume namizi bolsa, imamning xutbisini tingshaydu. Pishin yaki jümening perzini ada qilip bolghandin kéyin u töt reket sünnetning qazasini qilidu. Eger u töt reketlik sünnetning üchinchi rekitining sejdisini qilip bolghanla bolsa, uni ayetlerni yenggil qilip oqup töt reket qilip tuluqliwatidu.

5) kimki mesjidke kelgende jamaetning perz namazgha turghanliqini körse, namazning aldida oqulidighan sünnetlerni oqup olturmayla imamgha iqtida qilip namazgha kiridu. Likin bamdat namizida eger bamdatning sünnitini oqup kirgendin kéyinmu jamaetke ölgireleydighan bolsa, imam bamdatning perzini oqughili turghan bolsimu bamdatning sünnitini mesjidning téshida oqup kirip andin imamgha iqtida qilidu. Eger u bamdatning sünnitini oqup oltursa, imam bamdatning perzini oqup bolidighan bolsa, sünnetni oqup olturmayla imamgha iqtida qilip perzni oquydu. Perz namazgha turghanda sünnetni oqushqa ruxset qilin'ghan ish peqet bamdat namizining sünnitigila xastur. Chünki bamdat namizining sünniti namazlarning sünniti ichide eng köp tekitlen'gen we peziliti eng yuqiri sünnettur.

6)melum bir namaz üchün ezan oqulup bolghandin yaki u namazning waqti kirip bolghandin kéyin u namazni oqumay mesjidtin chiqip kétish haramgha yéqin mekruhtur.

991/1737 - ebu sheisa reziyellahu enhu mundaq dégen: biz mesjidte ebu hureyre reziyellahu enhu bilen olturattuq. Muezzin ezan towlawatqanda, bir adem ornidin turup mesjidtin chiqip ketti. Ebu hureyre u ademge qarap turup: bu adem ebulqasim sellellahu eleyhi wesellemning sünnitige xilapliq qildi, dédi. (muslim: 655)

imamliqqa eng layiq adem

siler bir jamaet bolup, namazni jamaet bilen oqumaqchi bolsanglar yalghuz emes birlikte namaz oqushunglargha toghra kélidu. Shunga silerning ichinglardin kim allahning kitabi quran kerimni yaxshiraq oquyalsa u aldigha ötüp silerge imam bolishi lazim. Eger quran kerimni oqushta hemminglar oxshash bolsanglar

bu chaghda ichinglardin kim heziriti peyghember eleyhissalamning sünnitini bekrek bilse we yaxshiraq chüshense shu kishi aldigha ötüp imam bolsun. Eger ilim - bilimde we chüshenjide oxshash bolsanglar, ichinglardin kimning yéshi chongraq bolsa shu imam bolsun. Emma mesjidlerde imamlar melum bolghanliqi üchün ular aldigha ötüp namazni oqup béridu, shunga yaxshi imamlarning saylinishi lazim.

955/1685 - ews ibni zemej reziyellahu enhu mundaq deydu: men abdullah ibni mesud reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini anglidim: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge qarap: jamaetke alle taalaning kitabini eng yaxshi oquydighanlar we oqushni eng burun ögen'genler imam bolsun. Eger ikki kishi qiraette teng kélip qalsa, baldur hijret qilghini imam bolsun. Hijret waqti oxshash bolsa, yashta chongraqi imam bolsun. Bir kishining igidarchiliqidiki yerde (yeni sahibxan'gha) uning ruxstisiz imam bolmanglar. Shundaqla birsining huquq dairisidiki yerde uning ruxstisiz imam bolmanglar we sahibxanning ruxsitisiz uninggha xas orundimu olturmanglar. (muslim: 673)

1)peyghember eleyhissalamning hediste kelgen kishilerge, allahning kitabini yaxshiraq oqiyalaydighan adem imam bolsun dégen sözidin, allah taalaning kitabidiki yeni qurandiki hökömlerni eng yaxshi bilidighan adem imam bolsun, dégenlik közde tutulidu. Chünki sahabiler quranni oqush bilen uninggha qandaq emel qilishnimu öginetti.

2) ademler quranning hökümlirini bilishte we uni oqushta barawer bolsa, ularning ichidin eng teqwasi imam bolup béridu. Chünki, teqwa adem shübhilik ishlardin eng yiraq turidighan kishidur.

3) perz namazlarda quranni eng yaxshi oquyalaydighini we dinni eng yaxshi bilidighini bolush sherti bilen aq - qarini perq iteleydighan kichik balining chonglargha imam bolishi jaizdur.

Imam bolushi durus bolmaydighan ademler

1)pasiq ademning imam bolushi mekruhtur. Chünki undaq adem din ishlirigha ehmiyet bermeydu. U, namazning bezi shertlirini kem qilip qoyushi mumkin.

2) bir kishi pasiq bir ademning arqisida namaz oqushqa toghra kélip qélip namaz oqup salghan bolsa, u kishining namizi toghra bolidu. Sahabiler we tabiinlermu hejjaj we uningdin bashqa zalimlarning arqisida namaz oqughan.

963/ 1697 - ubeydullah ibni edi ibni xiyardin riwayet qiliniduki, u muhasirige chüshüp qalghan osman ibni effan reziyellahu enhuning qéshigha kirip: sen pütün ümmetning imamisen. Sanga kelgen musibetni körüp turuwatimiz. Bizge pitnining imami namaz oqup bériwatidu, uning arqisida namaz oqushtin bekmu siqilip kétiwatimiz, dédi. Osman reziyellahu enhu: namaz insanning emelining eng yaxshisidur. Bashqilar yaxshi ish qilsa, senmu ulargha oxshash yaxshi ish qilghin. Ular yaman ish qilsa, ularning yamanliqidin yiraq turghin, dédi. (buxari: 695)

3) diniy hökümlerni bilmeydighan ademning imam bolushi mekruhtur. Eger kishiler arisida kor ademdin yaxshiraq birsi bolmisa, u kor adem imam bolup berse bolidu.

3566/5956 - enes reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ummu mektumni medinige ikki qétim öz ornigha teyinlep (naib qilip) qoyghanidi. (ebu dawud: 2931)

4) salih kishiler yaxshi körmeydighan pasiqliq we jahilliq bilen eyiplen'gen kishilerning namazda jamaetke imam bolishi yaxishi emes. Bundaq kishiler özidin

ilimlikraq, teqwadar we peziletlik kishilerning aldigha ötüp imam bolishi üchün mihrabtin yiraq turushi lazim. Imamliqqa layaqetlik kishilerningla saylinishi kérek. Chünki imamlar biz bilen perwerdigarimiz arisida elchilirimiz bolup, ularning bizni sadaqetlik bilen eks etturishi (namayen qilishi) üchün bu elchilerni bizning yaxshilirimiz arisdin saylishimizgha toghra kélidu.

Imamning qilidighan ishliri

1)imamni saylap bolghandin kéyin, ular silerge imam bolup namaz oqup bérish üchün aldigha ötüp sepning otturisida silerning aldinglarda turghandin kéyin, jamaetning sépini közdin kechürüp sepni tüptüz qélidu. Chünki sepni tüz qilish namazni tamamlaydighan shertlerdin biridur.

2) namazgha tekbir chüshürülüp bolghandin kéyin imam tekbir tehrime étish arqiliq namazgha shuru qilidu. Silermu uning arqisidin tekbir éytisiler, imamning arqisida turghan iqtida qilghuchilar patihedin bashqa bir nerse oqumaydu.

3) imam jehri oqulidighan namazlarda qiraetni jehren oquydu. Mexpi oqulidighan namazlarda bolsa qiraetni mexpi oquydu.

4) imamning namazni sünnetke uyghun halda yénik oqushi sünnettur. Chünki iqtida qilghuchilarning arisida ajiz, küchsiz we hajetmen kishiler bolishi mumkin.

5)namazni yénik oqush bolsa patihedin kéyin oqulidighan süre zemde qisqa oqush dégen bolup, ruku, sejde we ruku bilen sejde arisida teltüküs ruslinishqa oxshash ishlarda bolsa köngül rahetliki bilen teidil erkanlirigha riaye qilghan halda oqush we namazgha dexli yetküdek derijide tiz oqumasliqi kérek. Bügünki künde bir qisim imamlar bilen bezi kishilerning namazda chépip tuxu dan yégendek aldirap oqughan namazliri bolsa batil bolup, sheretning körsetmisige uyghun emes. Démekki, namazda xushu we xuzu bolmisa u namaz batil bolup, uningdin kütülgen meqset emelge ashmaydu.

Imamgha iqtida qilghan jamaetning qilidighan ishliri

1) imamgha iqtida qilghuchilar namazdiki heriketlerde imamgha egiship imam rukugha barghandin kéyin ruku qilidu. Imam rukudin béshini kötergendin kéyin umu béshini rukudin kötiridu. Imam sejde qilghandin kéyin sejde qilidu... Namaz tügigüchilik imamgha egishidu. Mesilen: imam salam bergendin kéyin, iqtida qilghuchilar salam béridu. Iqtida qilghuchilarning imamdin burun yaki uning bilen birlikte heriket qilishi haramdur.

2)imamgha iqtida qilghuchi bolsa hemishe süre patihenila oquydu.

3) bir kichik bala yene biri ayal kishi bolghan teqdirdimu ikki kishi jamaet bolidu. Shunga siz namazni jamaet bilen oqumaqchi bolghiningizda yéningizda bashqa bir kishi bolsa biringlar aldigha ötüp imam bolsun, iqtida qilghuchi bolsa imamning ong teripide uning bilen teng tursun. Ikkinglargha iqtida qilish üchün bashqa bir kishi kelgende, iqtida qilghuchilarning arqigha chikinip yéngi iqtida qilghan kishi bilen birlikte bir sep bolishi, imamningmu sepning otturisida turushi lazim.

4)eger iqtida qilghuchilar bu hökümni bilmise, biri imamning ong yénida, yene biri sol yénida tursa ularning bir sep bolishi üchün imam ularning qolidin tutup arqigha chiqirip qoyidu.

5) iqtida qilghuchi imamning ayali yaki singlisigha oxshash ayal kishi bolsa, uning imamning ong teripide emes arqisida turushi kérek.

6) kim imamning bir reketige yétishelgen bolsa jamaet bilen oqulghan namazning pezilitini tapqan bolidu. Emma imamgha yétishelmigen qismini imam

salam bérip bolghandin kéyin toluqliwalidu. Yeni imam namazni tügitip salam bergende (eger sizning namizingiz kam qalghan bolsa) siz salam bermestin qep qalghan reketlerni toluqliwélish üchün orningizdin turisiz.

7) bir kishining sepning kéynide yalghuz turup namaz oqushi jaiz bolmaydu. Shunga bir kishi jamaet bilen namaz oqush üchün kelse, biraq sep toshup ketken bolup, septe sighalghudek bir yer tapalmisa, astaghina barawer turush üchün axirqi septin bir kishini arqigha tartip uning bilen birlikte yéngi bir sep tüzüp namaz oquydu. Chünki imamning arqisida yalghuz turup namaz oqughan kishining namizi batildur.

Imam bolidighan ademde tépilishi lazim bolghan shertler

1.imam bolidighan ademning musulman bolushi sherittur.

2. Imam bolidighan adem balaghetke yetken bolushi lazim.

3. Imam bolidighan adem er kishi bolushi lazim.

4. Imam bolidighan adem üzri dep qarilidighan ishlardin xali bolushi lazim.

5. Namazning shert we perzliride imam bolidighan ademning ehwali iqtida qilidighan ademning ehwalidin yuqiri yaki barawer bolushi lazim.

Iqtida qilish toghra bolidighan we bolmaydighan ademler

1. Ayetlerni yaxshi oquydighan ademning ayetlerni yaxshi oquyalmaydighan ademge yaki kikech ademge, üstide kiyim bar ademning üstide kiyim yoq ademge, namazni isharet qilmay oquydighan ademning namazni isharet qilip oquydighan ademge we namazni olturup isharet qilip oquydighan ademning namazni yétip turup isharet qilip oquydighan ademge iqtida qilishi toghra emestur.

2. Taharet alghan ademning teyemmum qilghan ademge iqtida qilishi toghridur.

3. Putlirini su bilen yughan ademning, ayaqlirigha yaki téngiqlirigha mes'hi qilghan ademge iqtida qilishi toghridur.

4. Namazni öre turup oqughan ademning namazni olturup oqughan ademge iqtida qilishi toghridur.

Imamgha iqtida qilidighan ademler hazirlashqa tégishlik shertler we imamgha egishish

1. Iqtida qilidighan adem namaz oqushni niyet qilish bilen bille imamgha iqtida qilishinimu niyet qilishi lazim.

2. Iqtida qilghan adem namazda imamning aldida turmasliqi lazim.

3. Imam oqumaqchi bolghan perz namaz bilen iqtida qilghan adem oqumaqchi bolghan perz namaz bashqa bashqa namaz bolmasliqi lazim.

4. Imam kéchikip qalmasliqi lazim.

5. Imam bilen uninggha iqtida qilghan adem hökmen bolsimu bir yerde turush lazim. Buningda töwendiki mesililerge diqqet qilish kirek.

1)namaz chölde yaki chong bir qoruda oqulghan we imam bilen iqtida qilghuchilarning ariliqida eng az ikki sep patqudek yer bosh qalghan bolsa, bu halette imamning keynide turup imamgha iqtida qilghan ademlerning qilghan iqtidasi toghra bolmighan bolidu.

2) imam bilen iqtida qilghuchilarning ariliqida harwa ötelgidek keng yol bolghan we sepler bir birige yéqin bolmighan yaki kichik qiyiq mangalghudek ériq bolghan yaki imamning olturup qopqanlirini bilgili bolmaydighan derijide tusap turidighan tam bolghan bolsa, bu halette imamning keynide turup

imamgha iqtida qilghan ademlerning qilghan iqtidasi toghra bolmighan bolidu.

3)bir mesjidning hemme yiri bir orun hésaplinidu. Shuning üchün mesjidning ichide imam bilen iqtida qilghuchining ariliqida bosh tashlinip qalghan yer iqtida qilishning toghra bolishigha tesir yetküzelmeydu.

4) namaz mesjidtin bashqa dukandek yaki öydek bir yerde oqulghan we sepler bir birige yéqin turghan bolsa, bu yer xuddi mesjidke oxshash bir orun hésaplinidu. Imamgha qilin'ghan iqtida toghra bolghan bolidu.

6. Iqtida qilghuchining étiqadi boyiche imamdin, imamning namizini buzidighan birer ish körilmesliki lazim. Imamning namizining buzulup kétishi bilen imamgha iqtida qilghan ademlerning namizining buzulup kétishining hökmi nurghunlighan sahabiler we tabiinlerdin riwayet qilin'ghandur.

Imamgha iqtida qilghan ademning bliwilishi zörür bolghan mesililer

1)imamgha iqtida qilghan ademning imamgha namazning perzliride we wajiplirida kéchikmestin egishishi wajiptur.

2) imamgha egishish ishigha bashqa bir wajip duch kélip qalsa, u wajipni tashlap qoymaydu. Eksiche u wajipnimu qilidu, andin imamgha egishishni dawamlashturidu. Chünki bir wajip ishni qilghanliq imamgha egishishni tashlap qoyghanliq hésaplanmaydu. Peqet uni kéchiktürüp qoyghanliq hésaplinidu. Imamgha iqtida qilghan adem etteheyyatuni oqup bolghiche imam üchinchi reketke turup ketken bolsa, u adem etteheyyatuni oquydu, andin üchinchi reketke qopidu. Chünki etteheyyatuni oqush wajiptur. Eger u adem etteheyyatuni axirghiche oqup bolmastin imam bilen bille turup ketken bolsimu namizi toghra bolghan bolidu.

3) iqtida qilghan adem durut we dualarni oqup bolushtin ilgiri imam salam bergen bolsa, imamgha egiship imam bilen bille salam béridu. Chünki durut we dualarni oqush sünnettur.

4) iqtida qilghan adem rukuda yaki sejdide éytidighan tesbihlerni üch qétim éytishtin burun imam rukudin yaki sejdidin béshini kötirse, u ademning imamgha egishishi lazim.

5) iqtida qilghan adem béshini rukudin yaki sejdidin imamdin burun kötirip qalsa, qayta rukugha yaki sejdige bérishi lazim. U, bundaq qilish bilen rukuni yaki sejdini ikki qétim qilghan hésaplinip qalmaydu.

Jamaetning imamdin kiyin qilidighan ishliri

1. Jamaet ettiheyyatuni oqup bolmastin imam salam bergen bolsa , jamaet imamgha egeshmestin ettiheyyatuni toluq oqup bolup andin salam biridu. Chünki ettiheyyatuni oqush herkim üchün wajip.

2. Jamaet allahumme selli we barik durudlirini oqup bolmastin imam salam bergen bolsa, jamaet durudni terik qilidu we imam bilen birlikte salam birip namazdin chiqidu.

3. Ikki rikettin köp namazlarning ikkinchi rikitidin kiyinki olturushta, imam, jamaet ettiheyyatuni oqup bolmastin 3- riketke qopup ketken bolsa, jamaet ettiheyyatuni oqup andin imamgha egishidu.

4. Jamaet rukuda yaki sejdide üch qitim tesbih eytip bolghichilik imam turup ketse, jamaet imam bilen birge turidu.

5. Imam ikki sejdidin kiyin yene bir sejde qilmaqchi bolsa, jamaet uninggha egeshmeydu.

6. Imam namazning axirdiki olturushta olturmastin turup ketse , jamaet turmaydu. Belki imamni kütidu. Eger turup ketse ularning namizi buzulidu.

7. Jamaet ettiheyyatuni oqup bolup imamdin burun salam birip namazdin chiqsimu ularning namizi durus bolidu, biraq mekruhluq bilen ada tapidu.

Imam qilmisa jamaetmu qilmaydighan ishlar

1. Terawih namizning axirqi rekitide imam qunut duasini oqushni untup ruku qilsa, jamaetmu oqumastin ruku qilidu.
2. Imam sejdi sehwi qilmisa jamaetmu qilmaydu.
3. Imam tilawet sejdisi qilmisa jamaetmu qilmaydu.
4. Imam hiyit namazlirining artuq tekbirlirini iyitmisa jamaetmu iyitmaydu.
5. Imam töt reketlik namazning ikkinchi rekitide olturmisa, jamaetmu olturmaydu.

Imam qilmisimu jamaet qilidighan ishlar

1. Namaz bashlash tekbirliride qollarni kötürüsh.
2. Sana oqush.
3. Rukugha igilishte tekbir iytish.
4. Sejdilerge barghanda we uningdin turghanda tekbir iytish.
5. Ruku we sejdilerde tesbih iytish.
6. Imam semiallahu limen hemide dimisimu, jamaet rebbena we lekelhemdu, diyish.
7. Tehiyyat duasini bashqa dua we durudlar bilen toluq oqush.
8. Namazdin kiyin salam birish.
9. Qurban hiyitning teshriq tekbirlirini iytish.

Mesjidlerge birishta biliwilishqa tigishlik mesililer

mesjidler allah taalaning öyliridur. Mesjidler ularni hörmetlesh we ulughlash yüzisidin allah taalaning öyliri dep allah taalagha nisbet birilidu. Mesjidlerning riaye qilish lazim bolghan bir nechche xil hökümliri we edepliri bar. Allah taala emel ibadetler bilen mesjidlerni awatlashturidighan ademlerni bayan qilip mundaq deydu:

[رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ (37) لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ (38)]

ular shundaq erlerki, soda - sétiq ularni allahni zikir qilishtin, namaz öteshtin, zakat bérishtin gheplette qaldurmaydu, ular dillar we közler qalaymiqanliship kétidighan kün (yeni qiyamet küni) din qorqidu. ALLAHni özlirining qilghan yaxshi emellirige mukapat bersun we özining pezlidin ashurup bersun dep (ular shundaq ibadetlerni qilidu) allah xalighan ademge hésabsiz riziq béridu [süre nur 37-38].

1)mesjidlerni hörmetlesh we ularni ulughlash ularda ibadet qilish, ularni her xil paskina , nijis nersilerdin , betbuy puraqlardin pak tutush we ularda yaman söz, soda sitiq qilishtin saqlinish bilen bolidu.

205/381 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen mesjidte turattuq. Tuyuqsiz, bir sehraliq adem kélip, öre turghan péti mesjidning ichige siyishke bashlidi. Sahabiler uninggha: néme ish qiliwatisen?! Dep towlashti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uni toluq siygili qoyunglar ! Dédi. Sahabiler uninggha siyip

bolghiche gep qilmidi. U siyip bolghandin kéyin, resulullah sellellahu eleyhi wesellem uni chaqirip: shübhisizki, bu mesjidlerge siyish, paskina qilish qetiy toghra emes. Mesjidler peqet alle taalani eslesh, namaz oqush, quran tilawet qilish üchündur, dégendin kéyin, sahabilerdin birini su ekilishke buyridi we élip kélin'gen bir sogha (chélek) suni héliqi sehraliq siygen yerge töktürdi. (muslim: 285)

659/1219 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir kishining mesjidte yütüp ketken nersini élan qilghinini anglisanglar: ”alle taala yütüp ketken nersengni sanga qayturup bermisun!“ denglar. Chünki mesjid bundaq yütüp ketken nersilerni élan qilish üchün sélin'ghan jay emes, - dédi. (muslim: 568)

2) kichik balilarning we saranglarning mesjidni nijis we paskina qilip qoyush ihtimali küchlük bolsa ularni mesjidke ilip kirish haramdur.

3)mesjidlerning ishiklirini üzrisiz qulup silip taqap qoyush mekruhtur. Allah taala mundaq deydu:

allahning mesjidliride allahning namining yad qilinishini tosqan we ularni weyran qilishqa orun'ghanlardinmu zalim kishi barmu? Mesjidlerge ularning peqet qorqqan haldila kirishi layiq idi, ular dunyada reswa bolidu. Axirette chong azabqa (yeni dozax azabigha) duchar bolidu [süre beqer-114].

4) siz samsaq, piyaz yaki shuninggha oxshash yirginchilik puraydighan nersilerni yigen bolsingiz sizdin shu puraq yoqalmighuche mesjidke kirip namaz oquwatqanlarni biaram qilmasliqingiz kérek.

681/1264 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: kimki samsaq yaki piyaz yégen bolsa, bizge yaki mesjidimizge yéqin kelmey, öyide oltursun, dédi. Bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge bir qazanda köktat bilen étilgen tamaq élip kélindi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem tamaqning puriqini alghan haman: bu néme puraq? Dep soridi, ular tamaqning némidin teyyarlan'ghanliqini éytip berdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem yénidiki bir sahabige: tamaqni yéqin qil, - dédi. Emma tamaqni körgendin kéyin, yéyishni xalimidi we u sahabige: sen yégin, men yémey, chünki men, sen sirdashmaydighan kishi (yeni jibriil) bilen sirdishimen, dédi. (buxari: 855)

5) mesjidke kelgen ademler özlirining kiyim kücheklirining we tenlirining pakize bolushigha diqqet qilishi lazim.

6)mesjidke kirgen waqtingizda töwendiki duani oqung: ”bsm allah oalslam عli rsol allah, allahm aghfrly unoby, oaftح ly öboab rحmtk“ (allahning nami we resulullahqa amanliq tilesh bilen kirimen. I allah gunahlirimni meghpiret qilghin, manga rehmet ishkingni échwatqin). Arqisidin peyghember eleyhissalamgha durud eyting. Kirgende ong putingiz bilen kiring. Chiqqanda sol putingiz bilen chiqing we chiqiwétip töwendiki duani oqung: ”bsmِ allah oals◌َ◌ّla◌َm◌ُ عli rsol allah, allahm aghfِr◌ْlِy u◌ُn◌ُobِy◌ْ, oaf◌ْtحْ◌َ ly ö◌َb◌ْo◌َab◌َ fْض◌َlِk◌َ“. (allahning nami we resulullahqa amanliq tilesh bilen kirimen. I allah gunahlirimni meghpiret qilghin, manga pezli - nématliringning ishikini échiwetkin). Arqisidin peyghember eleyhissalamgha durud eyting.

Mesjidlerning ichide peziliti eng yuqiri mesjid heram mesjididur. Uningdin qalsa, medinidiki peyghember eleyhissalamning mesjididur. Uningdin qalsa, eqsa mesjididur. Uningdin qalsa, quba mesjididur. Uningdin qalsa, eng burun

sélin'ghan mesjidtur. Uningdin qalsa, eng köp adem séghidighan eng chong mesjidlerdur. Likin bundaq chong mesjidlerning ichidinmu peziliti eng yuqrisi bolsa, eng burun sélin'ghan mesjidtur.

Mesjidke kérishning edepliri

1. Kemterlik bilen allah taalaning öyige kirish.
2. Mesjidke kirgendin kiyin olturmastin ikki reket namaz oqush.
3. Sawapning köprek bolushi üchün mesjidke salmaq qedem bilen bérish.
4. Jamaet bilen namaz bashlan'ghuchilik qiblige qarap edep bilen olturup allah taalaning zikri bilen meshghul bolush. Üzrisiz halda putlirini her terepke sunup olturushtin , mesjidning qible témigha yölinip yaki tamgha yéqin yerde qiblige keynini jamaetke aldini qilip olturushtin, allahning zikridin gheyri sözlerni yeni dunya sözini qilishtin saqlinish lazim.

678/2561 - ibni mesud reziyellahu enhu jamaetning bamdat namizining ezan bilen tekbiri ariliqida mesjidning qible témigha yölinip olturghanliqini körüp: ”perishtilerning namizining aldida turuwalmanglar!“ dédi. (elkebir8943)

5. Her qandaq chong kichik gunahlar üchün tewbini yingilash.
6. Namazda turghanda sepni tüzesh, bosh orunlarni toldurush.
7. Namazgha chirayliq kiyinip birish.

Yettinchi bap. Namazning türliri

namaz üch türge bölinidu:

1. Perz namazlar- bu, her bir ademning özige perz qilin'ghan namaz bolup her bir adem özi oqumisa bolmaydighan namazlardur. Bular besh wax namaz we jume namazliridin ibarettur. Jamaet üstige perz qilin'ghan namazlar bolsa, awam xelq ichidin bir türküm adem ada qilsa qalghanlardin uni ada qilish mesuliyiti kötürülüp kitidighan, eger u bir türküm kishilermu uni ada qilmisa, pütün awam xelq gunahkar bolidighan perz namazdur. U bolsa, jinaze namizidur.

2. Wajip namazlar- bu, witir namizigha we bashlap bolghandin kéyin, toluq oqup bolmayla buzuwatqan neple namazning qazasini qilishqa oxshash, uni ada qilishni buyrup kelgen buyruq perz namazlarni ada qilishqa, buyruqtin ajizraq we sünnet namazlarni ada qilshiqa buyrup kelgen, buyruqtin küchlükrek bolghan namazlardur.

3. sünnet namazlar- bu, sünnet namaz we tekitlen'gen sünnet namaz dep ikkige ayrilidu.

Besh waqit namaz

bir kéche kündüzde besh waqit namaz bolup, janabi allah bu namazlarni musulmanlarning köngüllirini yighishi we uning bilen dillirini paklishi, hemmidin ulugh we katta allah bilen küchlük alaqe baghlishi we dawamliq allahni yad qilip turishi üchün perz qilghan. Bu alaqining lezzitini möminlerdin bashqisi bilelmiginidek, iman we ibadetning halawitinimu mutteqiylerdin bashqisi tétiyalmaydu. Bu namazlarni layiqida ada qilghan kishilerni allahning jennetke kirgüzidighanliqigha wedisi bolup, bu namazlarni oqumighanlargha wedisi yoqtur. Bu xil kishilerni xalisa azabqa duchar qilidu. Xalsa epu qilidu. Chünki bu namazlar ada qilish jehette besh waqit bolsimu, ejri we sawabqa kelgende birge on hésabigha asasen ellik waqit namazning sawabi bérilidu.

Besh waqit namazning ichide perz we sünnet namazlar bolup, perzler bolsa, uning reket sani bamdatta ikki, namaz shamda üch, pishin, namaz diger we

namaz xuptende töt rekettin bolup, bir kéche - kündüzde jemi on yette rekettur. Ada qilghan insanlar sawabqa irishidighan, oqumighanlar jazalinidighan namazlar mana mushu perz namazlar bolup, quran kerimde pezr qilin'ghanliqigha dair uchuq delil (yeni ayet) bolghan namazlar perz namazlardur.

Sünnet namazlar bolsa, bularning omumi on ikki reket bolup, pishinde alte reket, bamdat , namaz sham we xuptende ikki reket sünnet namizi bardur. Bu namazlarni oqughanlar sawabqa irishidu, allahqa yéqinlishidu, lékin oqumighanlar, (qiyamette) azapqa duchar bolmaydu. Shundaqtimu resulullah eleyhissalam biz üchün eng yaxshi ülge bolghanliqtin sünnetlernimu oqushimiz, peyghember eleyhissalamning izidin méngishimiz kérek. Chünki, janabi allah bizni shundaq qilishqa buyrup mundaq deydu:

[مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (7)]

"allah peyghembirige ghenimet qilip bergen eli qura (yeni qureyze, nezir, pedek we xeyber kuffarliri) ning mallirini, ichinglardiki baylar arisida qoldin qolgha ötüp yürmesliki üchün, allahqa, peyghemberge, peyghemberning xish - eqribalirigha, yétimlerge, miskinlerge, ibn sebillerge xas qildi, peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersidin cheklininglar, allah tin qorqunglar, heqiqeten allahning azabi qattiqtur", (heshir sürisi 7 - ayet)

töwende besh waqit namazning qandaqliqi, perz we sünnetlirining reketlirining sani qatarliqlarni tepsli bayan qilimiz.

Bamdat namizi

ettigini uyqingizdin oyghan'ghandin kéyin kelime shahadetni oquysiz we sizni öltürgendin kéyin tirildürgen ulugh allahqa: barliq hemdu sanalar méni öltürgendin kéyin tirildürgen allahqa bolsun, biz uning teripige qaytquchidurmiz, déyish arqiliq hemdu sana éytisiz, andin namazgha hazirliq qilisiz. Yuqirida tilgha élin'ghan barliq shertlerni orundap bolghandin kéyin, qiblige aldingizni qilip ikki reket sünnet namizi oquysiz.

Bamdatning sünnitining peziliti we qandaq oqulidighanliqi

1228/2104 - aishe reziyellahu enha: peyghember sellellahu eleyhi wesellem neple namazliri ichide bamdatning ikki reket sünnitini oqushni hemmidin muhim biletti, dégen. (buxari: 1163)

1229/2105 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bamdatning ikki reket sünniti dunya we dunyadiki barliq nersilerdin yaxshidur. (muslim: 725)

1230/2107 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bamdat namizining ezan - tekbirining ariliqida bamdatning ikki reket sünnitini yenggil oquytti. (buxari: 619)

1231/2108 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning bamdat namizining ikki reket sünnitini shundaq yenggil oqughanliqini körettimki, hetta: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bu ikki rekette süre fatiheni oqughandimu? Depmu qalattim. (nesai: 936)

1232/2109 - ibni ömer reziyellahu enhumaning azadgerdisi yesar mundaq deydu: ibni ömer reziyellahu enhuma méning tang atqandin kéyin namaz

oquwatqanliqimni körüp: hey yesar! Bizmu mushundaq namaz oquwatqan bir peytte peyghember sellellahu eleyhi wesellem chiqip: bu yerde barliringlar yoqliringlargha yetküzünglarki, tang atqandin kéyin, bamdatning ikki reket sünnitidin bashqa namaz oqumanglar!, dégenidi, dédi. (ebu dawud: 1278)

1244/2123 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bamdatning ikki reket sünnitini (waqtida) oquyalmighanlar kün chiqqandin kéyin oqusun!. (tirmizi: 423)

bamdatning ikki reket sünniti resulullah eleyhissalam hetta seperdimu dawamliq oqughan we tekitligen bir sünnettur.

Namazning shertlirini hazirlap bolghandin kéyin, taharet bilen pakiz yerge barimiz. Eger yerning pakiz bolmasliq éhtimali bolsa, jaynamaz ishlitimiz. Jaynamazning yönilishini qiblige qaritip sélip, uning üstige kélip, qiblige yüzlen'gen halda tüptüz öre turup ichimizde allah raziliqi üchün dep " bamdat " namizining ikki reket sünnitini oqushqa niyet qildim dep niyet qilimiz we allah ekber dep tekbir éytip ikki qolimizni ikki qulaqning barawiride kötürimiz. Alqanlarni qiblige qaritimiz. (ayallar tekbirde ikki qolini ikki mürisigiche kötüridu. Alqanlirini erlerge oxshash qiblige qaritidu). Tekbir éytip bolghandin kiyin qollirimizni chüshürüp kindikimizning astigha qoyup qol baghlap turimiz, yeni ong qolimizning alqinini sol qolimizning alqinining dümbisi üstige élip, ong qolimizning bash we chimiltaq barmaqliri bilen sol qolimizning béghishini tutimiz. (ayallar qiyamda turghanda, qollirini kökreklirining üstige qoyup turidu. Ong qolini sol qolining üstige qoyidu. Közlirini sejdigahqa qaritip, putlirini him jüpleshtüridu, tizliri tik turidu). Er we ayal herqandaq kishi qiyamda turghanda közler sejdigahqa qarap turidu, ong solgha yaki yoqiri töwen'ge qarashqa bolmaydu. Shundaqla közlerni yumuwélishqimu bolmaydu. Ikki putning ariliqi töt barmaq sighqudek kenglikte ochuq qaldurilidu. Tizlarni egmestin tik tutimiz, bash gewde ong solgha tewrenmestin sanggilap turidu. Andin sana oquymiz, euzu, bismillah kelimirini dep bolghandin kiyin süre patiheni ichingizde oqup uninggha bir süre qoshup oquysiz. Andin rukugha igilisiz, rukuda üch qitim subhane rebbiyel eziyim deysiz, rukudin turghanda semiallahu limen hemide rebbena lekelhedu hemden kesiren teyyiben mubareken piyhi dep andin sejdige barisiz, sejdide üch qitim subhane rebbiyel ela deysiz. Ikki sejde arliqida allahummeghpirli werhemni weapiyni wehdini werzuqni digen tesbihni eytisiz hem eytip bolghidek miqdarda olturisiz. Andin ikkinchi reketke turisiz. Ikkinchi riketke turghanda sana oqumaysiz. Bismillah kelimisni dep , patihege ötüsiz. Qalghan tertipliri birinchi riketke oxshashtur. Ikkinchi reketning sejdisidin kiyin olturup ettiheyyatu, allahumme selli, barik, rebbena qatarliq dua durutlarni oqup bolup andin ong, sol tereplerge salam birip namazdin chiqisiz.

Bamdatning perzi

bu ikki reket namazni oqup bolghandin kéyin, ikki reket perzni oquysiz. Bamdat namizining perzining oqulishimu, xuddi uning sünnitining oqulishigha oxshashtur. Peqet niyet perqliq bolidu. Chünki sünnetke sünnet, perzge perz dep niyet qilish kérek. Yene bir perqi shuki, bamdat namizining perzini oqush aldida erler üchün tekbir éytish sünnettur. Bu ikki rekette qiraetni uzunraq we ünlük oquysiz. Shübhisizki, siz bu namazda islamning ulugh bir din ikenlikini hés qilisiz, qarangghu bir waqitta quranning halawitini tétiyalaysiz. Chünki allah mundaq deydu:

[أَقِمِ الصَّلاَةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا (78)]

"bamdat namizinimu oqughin, (kündüzning we kéchining perishtliri) choqum bamdat namizida hazir bolidu", (isra sürisi 78 - ayet). Shuning bilen siz yéngi küningizni rehmet tiligen, hemdu sana éytqan we rohingizni nurlandurup dawamliq rehmet qilghuchi allahning bamdat waqtidiki chaqiriqi astida mewjut bolghan we ichingizni yorutqan ilahiy nularni qolgha keltürgen halda qarshi alisiz.

Birinchi reketning ikkinchi sejdisidin kéyin üre turisiz, andin " بسم الله الرّحمن الرّحيم * " deysiz we arqisidin süre patihe bilen birge qurandin iqtidaringizning yétishche oquysiz, andin "allahu ekber" dep tekbir éytqan halda ruku qilisiz, sejde qilisiz we birinchi rekette néme ish qilghan bolsingiz öz eynisini qilisiz. Ikkinchi sejde tügigendin kéyin olturursiz. Olturghanda sol putingizni yerge qoyup uning üstide olturisiz. Ong putingizning uchini qiblige qaratqan halette ong qolingizni ong tizingizning üstide, sol qolingizni sol tizingizning üstide qoyup isharet we bash barmiqingizdin bashqa barmaqliringizni bir - birge yéqin tutqan halda olturghandin kéiyn ettehiyyatuni oquysiz, resulullah eleyhissalamgha durut yollaysiz. Töwende teshehhudta oquydighan dualarni körstip ötimiz:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أ نلا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْله *

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلىَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا صَلَّيْتَ عَلىَ عَلى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ* اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آل إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مجِيدٌ*

bu dualarni oqup bolghandin kéyin namaz oqughuchi dunya we axirette yaxshiliqqa irishish üchün xalighan dualar bilen dua qilishi kérek. Hetta bundaq muhim bir yerde dua qilish musteheb bolup, bu muhim peytte qilinidighan dua meyli neqil qilinip kelgen dua bolsun, meyli bundaq bolmisun mutleq menada dua qilish mustehebtur. Lékin shundaqtimu neqil qilnip kelgen dualar bilen dua qilish téximu peziletliktur. Ettehiyyatuni oqup, uningdin kéyin xalighiningizche dua qilip bolghandin kéyin, salam bérish arqiliq namazdin chiqisiz. Salam birishte yüzingizni (alslam ع‍lykm orح‍me allah) dégen halette ong terepke qaritisiz, andin yene (alslam ع‍lykm orح‍me allah) dégen halette yüzingizni sol terepke qaritisiz. Shuning bilen namaz tügigen we axirlashqan bolidu. Salam birip namazdin chiqqandin kéyin, peyghember eleyhissalamdin neqil qilin'ghan dua tékistliri bilen dua qilish lazim. Musulmanlarning, peyghember eleyhissalamning sünnitige emel qilish, resulullah eleyhissalamning iz basari bolush üchün uningdin neqil qilin'ghan dua tékistlirini yadqa élishi we u dualar bilen dua qilishi sünnettur.

Bamdatning peziliti

494/936 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini oqusa, u kishi alle taalaning himayiside bolidu, alle taala silerdin öz himayisidiki kishi toghruluq hésab élip qalmisun. (tirmizi: 2164)

498/940 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini jamaet bilen oqup, andin kéyin kün chiqquche alle taalagha zikri éytip, kün chiqqandin kéyin ikki reket zuha (chashgah waqti) namizi oqusa, u kishige hej we ömre qilghanning

sawabi toluq bérilidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: hej we ömrining sawabi toluq bérilidu dégen kelimini üch qétim tekrarlighan. (tirmizi: 586)

pishin namizi

kündüzning yérimidin kéyin insan'gha qiliwatqan ishi tüpeyli harghinliq we charchash peyda bolidu. Shuning bilen kishi rohini tinchlanduridighan bir ishqa muhtaj bolup, pishin namizi oqushqa tutush qilidu we bedinining aktipchanliqini yéngidin peyda qilish üchün taharet alidu, andin qiblige aldini qilghan halda perwerdigari bilen xaliy qalidu we söyümlük yaratquchisi bilen mexpiy dertlishish bilen bolup kétip özining harghinliqini untup kétidu, rohiy jehettin aktipchanliqini qaytidin peyda qilghandin kéyin naxoshluqtin qutulghan halda namazni tögtidu we xizmitige burunqidinmu bekrek küchlük we chin irade bilen qaytidu.

Pishin namizida perzdin burun oqulidighan töt reket sünnetni oqup bolghandin kéyin töt reket perzni oquysiz, andin sünniti muekkide bolghan ikki reket sünnetni oquysiz. Meyli imam bolung, meyli iqtida qilghuchi bolung we meyli yalghuz namaz oqung pishin namizining hemmiside qiraetni ichingizde mexpiy oquysiz.

Töt reket namazni qandaq oquysiz?

Biz yuqirida ikki reket oqulidighan bamdat namizini tepsli tonushturup öttuq. Eger siz uni yaxshi ügen'gen bolsingiz qalghan namazlarni üginishingiz ongay bolidu. Eger namaz pishin, namaz diger we xupten'ge oxshash töt rekettin oqulidighan namaz bolsa awwalqi ikki reketni oqup bolghandin kéyin birinchi teshehhudqa olturisiz, andin ettehiyyatuni oquysiz, andin orningizdin turup, ong qolingizni sol qolingizning üstige qoyisiz we namazni dawamlashturisiz, shuning bilen üchinchi we tötinchi reketni oquysiz, bu ikki rekette süre patihenila oquysiz. Tötinchi reket tügigendin kéyin, teshehhudqa olturup ettehiyyatuni durutlar bilen qoshup oqughandin kéyin xalighan dualiringizni qilsingiz, andin namingizni salam bilen tügitisiz. Perzni tügitip bolghandin kéyin ikki reket sünnetni oquysiz shuning bilen pishin namizi tügeydu.

Pishinning sünnitining peziliti

1250/2132 - abdullah ibni saib reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshinning perzidin burun, kün égilgendin kéyin töt reket namaz oquytti we bu heqte: bu, (bendilerning emeli asman'gha örlishi üchün) asmanning derwaziliri échilidighan bir waqit, bu waqitta méningmu bir yaxshi emelim asman'gha örlisiken deymen, deytti. (tirmizi: 478)

1222/2096 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki on ikki reket sünnetni dawamliq oqusa, alle uninggha jennette bir öy bina qilidu. Ular: péshindin burun töt reket, péshindin kéyin ikki reket, shamdin kéyin ikki reket, xuptendin kéyin ikki reket we bamdattin burun ikki rekettur. (tirmizi: 414)

1246/2127 - eli reziyellahu enhu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshinning perzidin burun töt reket, perzidin kéyin ikki reket sünnet oquytti, dégen. (tirmizi: 424)

1247/2128 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshinning perzidin burun töt reket sünnetni oquyalmay qalsa, perzidin kéyin oquytti. (tirmizi: 426)

1248/2129 - ummu hebibe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki,

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki péshinning perzidin burun töt reket, perzidin kéyin töt reket sünnet oqusa, alle uninggha dozaxni haram qilidu. (tirmizi: 427, 428)

1249/2131 - ebu eyyub reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: péshinning perzidin burun (her ikki reketning ariliqida salam bermestin, ulap) oqulghan töt reket namaz üchün asmanning derwaziliri échilidu. (ebu dawud: 1270)

mesjidke kélip namazgha tekbir oqulghanliqini we imamning kishilerge namaz oqup biriwatqanliqini körginingizde héchqandaq nepli namaz oqumaysiz. Eksiche jamaetning sépige qétilip imamgha iqtida qilisiz.

990/1736 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: (perz) namazgha tekbir oqulghanda, perz namazdin bashqisini oqushqa bolmaydu. (muslim710)

bu höküm hemme namazda küchke ige bolup, héchqandaq bir waqit namazgha xas emestur. Shunga siz sünnetni oqup bolup imamgha iqtida qilishqa yetküdek waqit barliqini bilsingizmu resulullahning emrige emel qilish üchün imamgha iqtida qilishingiz perzdur.

Namaz esri

janabi allah mundaq deydu:

[حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ (238)]

"(besh) namazni, bolupmu namaz digerni dawamlashturunglar (yeni pütün shertliri bilen waqtida toluq ada qilinglar), allahning huzurida (yeni namazda) itaetmenlik bilen turunglar" (beqer sürisi 238 - ayet).

Namazdiger töt reket bolup, pishinni oqughandek oquysiz. Ewwelqi rekette patihe sürisi bilen birge bir süre oqughandin kéiyn ewwelqi teshehhudqa olturisiz, andin axirqi ikki reketni oquysiz. Biraq bu ikki rekette süre patihenila oquysiz, tötinchi reketni oqup bolghandin kéyin axirqi teshehhudqa olturisiz, andin salam bilen tügitisiz.

Emma namazdigerning sünnetlirige kelsek, namazdigerning dawamliq oqulidighan tekitlen'gen bir sünniti yoq. Biraq perzdin burun oqulidighan töt reket sünnet bolup, hediste buni oqushni tekitleydighan riwayetler bar. Bu namaz bezide ikki reket halette oqulidu.

1253/2138 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: esirning perzidin burun töt reket namaz oqughan kishige alle rehmet qilsun! (tirmizi: 430)

1252/2137 - eli reziyellahu enhu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem esirning perzidin burun ikki reket ikki rekettin qilip, jemiy töt reket namaz oquytti, dégen. (tirmizi: 429)

namazdigerdiki qiraet bolsa hemme rekette mexpi oqulidu we namazdigerdin kéiyn kün kirip ketküchilik namaz oqush (qandaq namaz bolishidin qeti nezer) mekruhtur.

Esirning peziliti

495/937 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: aranglarda kéchining perishtiliri bilen kündüzning perishtiliri nöwet bilen almiship turidu, ular bamdat namizi bilen esir namizi waqtida jem bolidu. Andin kéchisi silerning aranglarda bolghan perishtiler

(etigende) asman'gha örleydu. Alle taala bendilirining ehwalini perishtilerdin obdanraq bilip turup ulardin: ”méning bendilirim qandaq halette qaldi?“ dep soraydu. Ular jawab bérip: ”biz yétip barghanda, ular namaz oquwatqan iken, biz qaytqandimu namaz oqup qaldi“ deydu. (buxari: 555)

496/938 - ebu bekri ibni umare ibni rueybe dadisidin riwayet qiliduki, u peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: her qandaq bir kishi kün chiqishtin burunqi we kün pétishtin burunqi namazni, yeni bamdat we esir namizini oqusa, u kishi hergizmu dozaxqa kirmeydu. Besrelik bir kishi umare reziyellahu enhudin: sen bu gepni resulullah (sellellahu eleyhi wesellem) din anglidingmu? Dep sorighan idi, u: hee, men resulullahtin anglidim, dédi. Andin u kishi: guwahliq bérimenki, menmu resulullah sellellahu eleyhi wesellemning heqiqeten shundaq dégenlikini anglighan idim, dédi. (muslim: 634)

namaz sham

musulman kishi künlük meshghulatigha özining ulugh yaratquchisi bolghan allahqa rehmet étish we hemdu sana oqush bilen (chünki namaz rehmet) bashlaydu. We yene rehmet étish bilen bashlighan kündüzini, kéchige - kündüzni bir - biri bilen almashturup turghuchi we shert - sharaitlarni özgertip turghuchi perwerdigarigha teshekkür étish, rehmet oqush we dua qilish arqiliq uzitip qoyidu.

Namaz shamning perzi üch reket bolup, ewwelqi ikki rekette qiraetni jeheren (ünlük) oqughandin kéyn ewwelqi teshehhudqa olturisiz. Teshehhuttin kéyin orningizdin turup üchinchi rekette peqetla süre fatiheni mexpi oqughandin kéyin rukugha barisiz, andin sejde qilisiz we ikkinchi sejdidin kéyin axirqi teshehhudqa olturisiz. Bu teshehhutta bolsa bashqa namazlardikige oxshashla ettehiyyatuni durutlar bilen birlikte oqup xalighiningizche dua qilghandin kéiyn salam bilen namazdin chiqisiz. Perizni tügitip bolghandin kéyin tekitlen'gen sünnetlerdin biri bolghan ikki reket sünnet namizi oquysiz. Shuning bilen namaz sham axirlashqan bolidu.

1220/2093 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen péshindin burun ikki reket, péshindin kéyin ikki reket, jümedin kéyin ikki reket, shamdin kéyin ikki reket we xuptendin kéyin ikki reket sünnet namizi oqughanidim. (buxari: 1173)

1257/2148 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: biz medinide turuwatqan waqtimizda, muezzin namaz shamgha ezan oqusa, mesjidtikilerning hemmisi tüwrüklerning yénigha yügürüshüp bérip, ikki rekettin namaz oquytti. Eger shu chaghda, mesjidke sirttin birer yat kishi kirip qalsa, shamning aldidiki ikki reket namazni oquwatqanlarning köplükidin perz oqulup bolghan oxshaydu, dep qalatti. (muslim: 837)

1259/2150 - abdullah muzeni reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem üch qétim: shamning perzidin burun namaz oqunglar! Dégen, kishilerning uni adetke aylanduriwilishidin ensirep üchinchi qétimda: xalighanlar oqusun, dégen. (buxari: 1183)

1260/2151 - keib ibni ujre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem abduleshhel qebilisining mesjidige kélip shamni oqudi, namazdin kéyin ularning sünnet oquwatqanliqini körüp: bu, öyde oqulidighan namaz, dédi. (ebu dawud: 1300)

sünnet namazlarning hemmiside qiraet mexpi oqulidu. Qiraet jehren

oqulidighan yerler bolsa bamdatning ikki reket perzi, namaz shamning we xuptenning perzlirining ewwelqi ikki reketliri bolup, qalghan perzlerde qiraet mexpi oqulidu.

Xupten namizi

xuptenning perzi töt reket bolup, ewwelqi ikki rekette qiraetni jehren oqughandin bashqa, tamamen pishinnng perzini qandaq oqughan bolsingiz shundaq oquysiz. Perz tügigendin kéyin tekitlen'gen sünnetlerdin biri bolghan ikki reket sünnet namizi oquysiz. Emma xuptenning perzini oqushtin burunqi sünnetke kelsek, ikki weyaki töt reket nepli namaz oqusingiz bolidu. Xupten namizini witri namizini oqush bilen axirlashturisiz.

645/1200 - ömer ibni xettab reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki xupten namizini 40 kün jamaet bilen mesjidte oqusa we her küni birinchi rekitige ülgürse, alle taala u kishini (jehennem) otidin azad qilidu. (ibni maje: 798)

1849/3102 - malik mundaq deydu: seid ibni museyyeb mundaq deytti: qedir kéchiside xupten namizini jamaet bilen oqughan kishi, shu kéchidiki nésiwisini alghan bolidu. (malik riwayet qilghan)

besh wax namazning sünnetlirining ehmiyiti

1. Besh wax namazning sünnetlirini oqush peyghember eleyhsalamgha emeliy rewishte egeshkenliktur.

2. Besh wax namazning sünnetlirini oqush jennette qesirge ige bolushning yolidur.

3. Besh wax namazning sünnetlirini oqush allah taalagha itaet qilghanliqtur. Allah taala mundaq deydu:

[مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ وَمَن تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (80)]

kimki peyghemberge itaet qilidiken, u allahqa itaet qilghan bolidu (chünki peyghember allahning emrini yetküzidu). Kimki (i muhemmed!) sendin yüz örüydiken, (bilginki) biz séni ulargha közetchi (yeni ularning emellirini közitip, emellirige qarap hésab alghuchi) qilip ewetmiduq [süre nisa-80].

1344/2297 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mundaq dédi: kimki méning dostumni düshmen tutsa, men uninggha urush élan qilimen. Bendem manga perzlerni qilishtinmu yaxshiraq bir ishni qilish bilen yéqinlishalmaydu. Bendem manga neple ibadet bilenmu men uni dost tutqan'gha qeder dawamliq yéqinlishidu. Qachanki men uni dost tutsam, men uning anglaydighan quliqi, köridighan közi, tutidighan qoli, mangidighan puti bolimen. Mendin némini sorisa, shuni bérimen. Manga séghinsa, öz panahimda saqlaymen. Men muiminning jénini élishtin bashqa héchbir ishta tereddut qilmaymen. Muimin bendem ölümni yaxshi körmeydu, men bolsam, uning xapiliqlirini yaxshi körmeymen. (buxari: 6502)

4. Besh wax namazning sünnetlirini ada qilish musulmanning emellirining zapisidur.

5. Besh wax namazning sünnetliri, perizni ada qilishtiki nuqsanlarni toluqlaydu.

1346/2299 - hureys ibni qebise mundaq deydu: men medinige kélip: i alle! Méni yaxshi sorun'gha muyesser qilghin ! Dep dua qildim we ebu hureyre

reziyellahu enhuning sorunigha muyesser boldum. Men uninggha: men alle taaladin méni yaxshi sorun'gha muyesser qilishini tilep dua qilghan idim. Alle méni séning soruninggha muyesser qildi. Shunga peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin anglighan hedistin birni dep bergin. Alle taala bu hedisning sewebi bilen méni yaxshi ishqa nésip qilsa ejep emes, dédim. Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dédi: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: qiyamet küni bendining emelliridin birinchi bolup sorilidighini namazdur. Eger u ademning namizi kamil bolghan bolsa qutulidu we nijat tapidu. Undaq bolmisa, pushayman qilidu we ziyan tartidu. Eger perzdin bir nerse kémiyip qalsa, alle taala: bendemning neple ibaditige qarap béqinglar! Deydu. U bendining neple ibaditi bolsa, uning bilen perzdin kémiyip qalghan yerliri toluqlinidu. Shuning bilen, bendining qalghan emellirining sürüshtürmisimu mushu rewish boyiche dawamlishidu. (tirmizi: 413)

6.besh wax namazning sünnetlirini ada qilmasliq, peyghember eleyhissalamning yolidin we uning muhebbitidin yüz örügenlik bolup qilish qorqunchisi bar.

Witri namizi

witrining menisi yalghuz dégen bolup, buning reketliri bolsa namaz shamgha oxshash birlikte oqulidighan üch, besh we yette rekettur. Chünki namaz shammu birlikte oqulidighan üch reket namazning ismidur. Witir namizini oqush wajibtur. U, xuptendin kéyin oqulidu. Witir namizi adette jamaet bolmay yalghuz halda oqulidu. Ramizanda terawih namizidin kéyin jamaet bilen oqulidu. Witir namizi ramizandin bashqa waqitlarda jamaet bolup oqush mekruhtur.

Witri tekitlen'gen sünnetlerdin bir sünnettur. Hetta bezi imamlarning (nupuzluq alimlar) köz qarishiche bolsa wajibtur. Witri eng az bir reket bolup, eng köp bolsa onüch rekettur. Lékin hazir musulmanlar oqup kelginige oxshash üch reket oqush kamaletke yéqin bolghinidur.

Peyghember eleyhissalam witirni üch reket oqughan waqitlirida birinchi rekette patihedin kéyin ” sebhismi rebbikel ela...ni, ikkinchi rekette ”ql yaöyha alkafron“ni we üchinchi rekette bolsa ”qulhuwellahu ehed“ we muewwizeteynni oquytti.

Witrining waqti bolsa, xuptenning axirqi waqtidin tartip kéchining axirisi bolghan tang atquchiliktur. Witir namizi, kéche namizining eng axirida oqulidighan , üch reket namaz bolup, arisida salam bermestin ikkinchi rekettin kéyin rukugha birip, üchinchi rekette rukudin burun qunut duasini oquymiz. Witirning her rekitide süre patihe bilen birlikte yene bir süre oquymiz. Qunut duasini oqumaqchi bolghanda tekbir éytqandin kéyin dua qilidu. Qunutta töwendiki ikki duaning birini oquydu:

اللهم إنا نستعينك ونستغفرك، ونستهديك، ونؤمن بك، ونتوب إليك، و نتوكل عليك، ونثني عليك الخير نشكرك ولا نكفرك ونخلع ونترك من يفجرك. اللهم إياك نعبد، ولك نصلي ونسجد، وإليك نسعى ونحفد، نرجو رحمتك، ونخشى عذابك، إن عذابك بالكفار ملحق ‘‘.

Terjimisi : i allah ! Séningdin yardem soraymiz, sendin meghpiret tileymiz, sanga ishinimiz, sanga tewekkul qilimiz, séni yaxshi teripler bilen medhiyileymiz, sanga shükür qilimiz, nashükürlük qilmaymiz we sanga asiyliq qilghandin yüz örüymiz. I allah ! Sangila ibadet qilimiz, sen üchünla namaz oquymiz we sejde

qilimiz, séning raziliqinggha érishish üchün tirishimiz we aldiraymiz, rhemitingni ümit qilimiz we azabingdin qorqimiz. Heqiqeten séning azabing kuffarlargha yetküchidur.

ئىككىنچى دۇئا : (اللّٰهُمَّ اْهدِنِيْ فيمن هدَيتَ، وعافِنِيْ فيمن عافَيْتَ، وتَوَلَّنِي فيمن توَليتَ، وبارك لِي فيما أعطَيتَ، وقِنِي شَرَّ ماقَضَيتَ، فإنك تَقْضِيْ ولا يُقْضى عَلَيكَ إنه لايُذِلُّ من وَالَيتَ ولايعز من عاديت، تبارکت ربنا وتعاليت)

witirni tügitish bilen birge xuptenni tügetkinimizdek besh waqit namaz tügigen bolidu. Musulmanning kündüzi we kéchisi mana mushundaq taet - ibadet, niyetni peqetla allah taalagha xas qilish bilen ötidu. Shuning bilen u musulman oyghan'ghanda hemdu sana bilen kündüzni qarshi alghinidek oyqinimu hemdu sana, shükür we dua bilen bashlaydu.

Kichiliri namaz oquyidghan yeni tehejjud namzi oquydighan ademning witir namizini kichisi tehejjud namzidin kiyin oqushi ewzeldur. Emma uxlap qilip kichide turushqa ishenche qilalmighan ademning witir namzini oqup bolup uxlighini yaxshi.

1277/2183 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem witir namizini kéchining hemme qismida, yeni ewwilidimu, otturisidimu, axirisidimu oqughan, kéyinki künlerde seher waqtidila oqughan. (muslim: 745)

1278/2184 - yene bir riwayette: peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapatigha yéqin mezgillerde witir namizini seher waqtidila oqughan, dep kelgen. (tirmizi: 456)

1279/2185 - jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki kéchining axirisida turalmasliqtin qorqsa, witir namizini kéchining ewelqi qismida oquwalsun. Kimki kéchide oyghinishqa ishench qilalisa, witirni kéchining axirida oqusun. Heqiqeten kéchining axiridiki namaz perishtiler hazir bolidighan namazdur, shunga bu waqittiki namaz ewzeldur. (muslim: 755)

namazni toxtitish yaki keynige sürüshni jaiz qilidighan sewebler

1) mal mülkining oghurlinishidin ensirigen kishining (gerche mal) bashqilarning bolsimu namazni toxtitishi jaizdur. 2) oghridin, qaraqchidin, kelkündin qorqqan yolochining namaz waqtini keynige sürishi jaizdur. 3) qazini qaynap téship kétishidin yaki tamaqning köyüp kétishidin ensirigen ayal kishining namazni toxtitishi jaizdur. 4) qéchip kétiwatqan haywanni tutuwélip igisige qayturush üchün namazni toxtitish jaizdur. 5) namazda teriti qistap qalghan kishining, yéngidin taharet élip namazni qaytidin oqush üchün uni toxtitishi jaizdur. 6) nepli namazlarni oquwatqan kishining ata – anisidin birersining qandaqla bir ish üchün chaqirishi bilen uni toxtitishi jaizdur. 7) oghri yaki qaraqchining shepisini hés qilghan musapirning namizini toxtitishi jaizdur.

Qaza bolup ketken namazlarning qazasini qilish

perz namazlarni oqushni öz waqtidin özrisiz kéchiktirwétish chong gunahlarning qataridindur. Namazni öz waqtidin kéchiktirwetken adem mundaq ikki xil gunah qilghan bolidu. Bir xili, namazni oqumighanning gunahi. Bu gunah namazning qazasini qilish bilen gerdendin chüshüp kétidu. Yene bir xili bolsa namazni öz waqtidin kéchiktirwetkenning gunahi. Bu gunah, peqet tewbe we

istighpar éytish bilen kechürilidu. Ada qilish démek, qilishqa buyrulghan bir ishni, shu ish qilinishqa buyrulghan waqtida qilish démektur. Qaza démek, qilishqa buyrulghan bir ishni, u ishning waqtini ötküziwétip qilish démektur. Qayta qilish démek, ilgiri bir qétim qilghan bir ishni, u ishning waqtida yaki waqti ötkendin kéyin qayta yene bir qétim qilish démektur. Buning delil pakiti bolsa, alimlarning mesilen wajip ishtin birersining tashlinip qalghanliqi sewebi bilen haramgha yéqin mekruh halitide ada qilin'ghan her bir namazni öz waqtida yaki waqtidin kéyin qayta oqush wajiptur, dégen sözidur.

Namazni öz waqtidin kéchiktürüp oqushqa özre bolalaydighan ishlar

namazni öz waqtidin kéchiktürüp oqushqa özre bolalaydighan bezi ishlar bolup ular töwendikilerdin ibaret.

1.düshmendin qorqushtur. Eger bir adem düshmendin qorqup namazni olturghan halette qible tereptin bashqa terepke qarap bolsimu oqushqa yaki qéchip turup bolsimu oqushqa qadir bolalmisa, namazni öz waqtidin kéchiktürüp oqusa bolidu.

2. Doxturning yaki séstiraning késellerning ehwalidin endishe qilishidur.

Qaza bolup ketken namazni qandaq ada qilidighanliqi toghirisidiki biliwilishqa tigishlik mesililer

1. Namazning qazasini, namaz oqush cheklen'gen üch waqittin bashqa hemme waqitta oqushqa bolidu. Qaza bolup ketken namazlarning qazasini oqushqa aldirash lazim.

2. Bir ademning qaza qiliwatqan namizi bek köp bolghan, u adem xutun baliwaqilirining ihtiyajlirini qamdap bérishke tirishishtek birer ish bilen aldirash bolsa, u namizining qazasini u ishtin bikar bolghanda imkaniyitining yétishiche qilsimu bolidu.

3. Üstidiki qaza namazlarni oqush neple namaz oqughandin yaxshidur. Likin qaza namazni oqush perz namazning aldi keynidiki sabit sünnetlerni oqushtin, taharet namizigha, mesjid salimi namizigha we chashka , tehejjud namizigha oxshash oqushqa buyrup heqqide hedisler kelgen namazlarni oqushtin yaxshi emestur.

4. Perz namazning qazasini qilish perizdur.

5. Witir namizigha, oqushqa nezir qilghan namazgha we oqushni bashlap bolup buzuwatqan neple namazgha oxshash wajip namazning qazasini qilish wajiptur. Qaza bolup ketken namazning qazasini qilishning toghriliqining delil pakiti bolsa, peyghember eleyhissalamning qaza bolup ketken namizining qazasini qilghanliqidur.

517/965 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: biz resulullah sellellahu eleyhi wesellem bilen xeyber urushidin qaytishimizda kéchilep yol yürduq. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem bek charchap ketkenidi. Bir yerde toxtap, uxlashtin burun bilal reziyellahu enhugha: sen bizni bamdatqa oyghatqin dédi. Shuning bilen, hemmimiz uxlap qalduq. Bilal reziyellahu enhu bir chaghqiche namaz oqughandin kéyin, yük taqlirigha yölen'gen halda kün chiqishqa qarap olturup uxlap qaptu. Shuning bilen, hemmimiz kün chiqip bolghuche uxlap kétiptimiz. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem hemmimizdin burun chöchüp oyghinip ketti we: hey bilal! Dégenidi, bilal reziyellahu enhu: ”i resulullah ! Ata - anam sanga pida bolsunki, séni tutqan

uyqu ménimu tutuptu, menmu uxlap qaptimen“ dédi. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ornunglardin turup, ulaghlarni yitilenglar! Dédi. Bir az mangghandin kéyin toxtiduq, peyghember sellellahu eleyhi wesellem taharet aldi, bilal reziyellahu enhu tekbir chüshürdi. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem namazni oqup bergendin kéyin mundaq dédi: kimki namazni untup qélip oqumay qalghan bolsa, ésige kelgende oqusa, öz waqtida oqughan bolidu. Chünki alle taala: "namazni méni ésingge alghanda oqughin!" (süre taha, 14 - ayetning bir qismi.) dédi. (muslim: 680)

513/960 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki untup qélip namazning waqtini ötküzüwetse, ésige kelgende oqusa bolidu, namazni untup qalghan'gha bashqa kaparet ketmeydu. (buxari: 597)

514/961 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eger biringlar namaz waqtida uxlap qalghan yaki untup qalghan bolsa, oyghan'ghan yaki ésige kelgen haman oqushi lazim, chünki alle taala quran kerimde: "namazni méni ésingge alghanda oqughin !" (süre taha, 14 - ayetning bir qismi) dédi. (muslim: 684)

515/962 - abdullah ibni ebu qetade reziyellahu enhu dadisidin mundaq riwayet qilidu: bir kéchisi, biz resulullah sellellahu eleyhi wesellem bilen bille bir seperge chiqtuq. Beziler: i resulullah ! Biraz uxlap, andin mangsaq, dégen idi, resulullah sellellahu eleyhi wesellem: namaz waqtida uxlap qalarsilermikin, dédi. Bilal reziyellahu enhu: men oyghitay, dégendin kéyin hemmeylen uxlashqa bashlidi. Bilal reziyellahu enhumu charchighan bolghachqa, yük taqigha yölen'giniche közi uyqugha kétiptu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem oyghunup qarighudek bolsa kün chiqip bolghaniken. U: i bilal! Qéni oyghatmapsen'ghu? Dégenidi, bilal reziyellahu enhu: men héch qachan bundaq uxlap qalmighan idim, dédi. Shuning bilen resulullah sellellahu eleyhi wesellem: alle taala silerning rohinglarni xalighanda tapshuruwilip, xalighanda qayturup béridu. I bilal! Orningdin tur, namazgha ezan oqughin ! Dep, özi taharet aldi, shundaq qilip, namazni kün örligendin kéyin oquduq. (buxari: 595)

516/963 - ebu qetade reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir qanche kishi resulullah sellellahu eleyhi wesellem bilen bille seperge atlinip, kéchilep uzun yol yürduq. Tanggha yéqin bir yerge chüshtuq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: namazning waqtigha diqqet qilinglar, ötüp ketmisun! Dep hemmeylenni agahlandurdi. Lékin hemmimiz kün chiqquche uxlap qaptimiz. Oyghinip yene yolgha chiqtuq, bir az mangghandin kéyin bir yerge chüshüp taharet alduq. Bilal reziyellahu enhu ezan oqudi, aldi bilen bamdat namazning sünnitini andin perzini oquduq, andin seperni dawamlashturduq. Beziler bir birige: ”biz namazni kéchiktürüp yaxshi qilmiduq“ déyishti, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uxlap qélish xataliq emes, lékin oyghaq turup namazni kéchiktürüsh xataliq hésablinidu. Eger biringlar untup qélip yaki uxlap qélip, namazning waqtini kéchiktürüp qoysa, ésige kelgende yaki oyghan'ghanda derhal oquwalsun! Emma etisi eslidiki péti öz waqtida oqusun dédi. (ebu dawud: 437)

525/981 - malik nafi reziyellahu enhudin riwayet qiliduki, abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq dégen: kimki birer namazni untup qélip, yene bir namazni imam bilen oquwatqanda, untup qalghan namizi ésige kelse, imam salam bergendin kéyin, unutqan namazni oqup, andin shu waqitning namizini

qayta oqusun. (malik: 408)

6. Namazning qazasimu xuddi uning eslidikige oxshash oqulidu. Shuning üchün eger qaza bolup ketken namazlar köp bolsa, u namazlar tertib boyiche mesilen deslep bamdat, kéyin pishin oqulghan'gha oxshash tertib boyiche oqulidu.

523/979 - abdurahman ibni ebu seid reziyellahu enhu dadisidin mundaq riwayet qilidu: xendek küni mushriklar bizge aram bermigechke, kün kirip ketküche péshin namizini oquyalmiduq. Bu urush heqqide: "alle kapirlar (yeni medinige hujum qilghan ittipaqdash qoshun)ni xapa qayturdi, ular meqsitige yételmidi, alle (düshmen'ge boran we perishtilerni apiride qilip) muiminlerni urushsiz ghelibige érishtürdi, alle küchlüktur, ghalibtur" (süre ehzab, 25 - ayetning bir qismi) dégen ayet nazil bolushtin ilgiriki weqe idi. Andin peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilal reziyellahu enhuni tekbir chüshürüshke buyridi, péshin namizini öz waqtida oqughandek oquduq. Andin esirge tekbir chüshürüldi, unimu öz waqtida oqughandek oquduq. Andin kéyin ezan oquldi, shamni öz waqtida oqughandek oquduq. (nesai: 661)

522/976 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: xendek ghaziti küni, ömer ibni xettab reziyellahu enhu kün kirip ketkendin kéyin resulullah sellellahu eleyhi wesellemning yénigha kélip, qureysh kapirlirini bir haza tillighandin kéyin: i resulullah! Men esir namizini oquyalmighili tas qaldim, uni kün kirip kétey dep qalghanda aran oquwalalidim, dégen idi, resulullah sellellahu eleyhi wesellem: alle taalaning nami bilen qesemki, menmu téxi oqumidim, dédi. Kün kirip ketkendin kéyin, hemmimiz buthan dégen yerge bérip taharet élip, ewel esir namizini, andin sham namizini oquduq. (buxari: 596)

7. Namazlar meyli öz waqtida oqulghanda bolsun meyli qazasi qilin'ghanda bolsun besh wax namaz bilen witir wajipning arisidiki tertibke riaye qilish lazim.

8. Eger yéterlik waqit bolsa, öz waqtida oqulmaqchi bolghan namaz bilen qaza bolup ketken namazning arisidiki tertibke riayet qilish wajiptur. Mesilen pishinni qaza qilip qoyghan adem eger esirning waqti chiqip ketmeydighan bolsa, esirni oqushtin burun pishinning qazasini qilidu, andin esirni oquydu.

9. Eger waqit chiqip kétip qalidighan ish bolsa, öz waqtida oqulmaqchi bolghan namaz bilen qaza bolup ketken namazning arisidiki tertibke riaye qilish wajip emes. Shuning üchün qaza namazni oqush üchün waqti kirgen namazni oqush kéchiktirilmeydu.

10. Tertibke riaye qilish yene özining namazni qaza qiliwetkenlikini untup qilish bilenmu chüshüp kétidu. Chünki namazni qaza qiliwetken adem özining namazni qaza qiliwetkenlikini untup qalghan halette turup uning namazning qazasini qilish momkin emestur.

11. Tertibke riaye qilish yene qaza bolup ketken namazlarning köp bolushi bilenmu chüshüp kétidu. Mesilen bir adem eng az bolghanda witir namizidin bashqa alte wax namazni qaza qiliwetken bolsa, bu halette tertibke riaye qilish qiyin bolup qalidighan bolghachqa, bu namazlarning qazasini qilghanda ularning arisidiki tertibke riaye qilmastin qaysisi udul kelse shuning qazasini qilidu.

12. Namazni qaza qiliwetken adem namazning qazasini qilishqa niyet qilghan waqtida, eger qaza qiliwetken namaz az bolsa, qazasini qilmaqchi bolghan namazni palani künining namizi dégen'ge oxshash teyin qilish lazim. Eger qaza qiliwetken namazliri köp bolsa, qazasini qilmaqchi bolghan namazni peqet

mesilen pishinning qazasini qilmaqchi bolsa, eng deslep qaza bolup ketken yaki eng axir qétim qaza bolup ketken pishinning qazasini qilimen, depla niyet qilsa bolidu.

13. Qaza namazlar kishilerning köz aldida qilinmaydu. Chünki namazni öz waqtidin kichiktürwétish gunahtur. Bu gunahni kishilerning aldida ashkarilash yaxshi emestur.

Késel ademlerning namazni qandaq oquydighanliqining bayani

islam dini, rehmet we asanchiliq élip kélidighan dindur. Shuning üchün késel adem namazni imkaniyitining yetken halitigiche oquydu.

1. Namazni öre turup oqusa özige késilining éghirliship qélishigha oxshash birer zerer kélip qalidighan késel adem, namazni bedashqan qorup olturamdu yaki bashqa bir shekilde olturamdu, özige qaysisi asan bolsa, shu shekilde olturup ruku we sejdini qilip oquydu.

2. Bir adem eger hasigha yaki tamgha yaki ayaligha, balisigha we xizmetchisige oxshash özige boysunidighan bir ademge tayinip bolsimu öre turup namaz oqushqa qadir bolalisa, uning shundaq qilip oqushi lazim.

3. Bir ademning jamaet bilen namaz oqush üchün mesjidke chiqishi, uni öre turalmaydighan haletke kelturüp qoysa, u adem mesjidke chiqmay namazni öyide öre turup oquydu.

4. Bir adem ruku we sejde qilishitin ajiz kelse yaki peqet sejde qilishtin ajiz kelse, ruku bilen sejdini olturup turup isharet bilen qilidu.

5. Bir adem namazni öre turup oqup ruku qilghan, andin namazni olturup oqup sejdini isharet bilen qilghan bolsa , uning namizi toghra bolghan bolidu. Likin bu halette eng yaxshisi ruku bilen sejdini isharet bilen qilishtur. Chünki namazdiki öre turush bilen ruku qilishning her biri öz aldigha musteqil bir ibadet shekilde yolgha qoyulghan bolmastin eksiche sejde üchün bir wasite shekilde yolgha qoyulghandur. Isharet qilish igilish bilen bolidu. Sejdide rukugha qarighanda bekrek igilidu. Rukuni shundaq igilip qilsa bolidu. Sejde qilghanda pishanisini yerge tekküzüsh üchün bek küchep ketmisimu bolidu. Eger igilip isharet qilish qiyin kelse, ruku bilen sejdini bash ishariti bilen qilidu.

6. Bir adem olturushtin heqiqeten ajiz kelgen yaki duxtur uni namazni bir nechche kün yétip turup oqup turushqa buyrighandek seweb bilen olturushtin heqiqeten emes, hökmen ajiz kelgen bolsa, namazni ongdisigha yétip we putlirini qible terepke qaritip turup oquydu likin tizlirini tiklimeydu. Chünki tizlirini tiklise putlirining barmaqliri qible terepke qaritilip qalidu. Putlarning barmaqlirini qible terepke qaritish mekruhtur. Béshini isharet qilip turup ruku we sejde qilalishi we hem yüzini qible terepke qaritalishi üchün béshining astigha yastuq qoyup bérilidu. Yaki u adem namazni yéniche yétip turup we yüzini qible terepke qaritip oquydu. Likin namazni ongdisigha yétip turup oqushi yaxshidur. Chünki namazni ongdisigha yétip turup oqughan ademning qilghan ishariti qible terepke toluq bir shekilde yüzlen'gen bolidu.

7. Bir adem namazni béshi bilen isharet qilip oqushtinmu ajiz kelse, namazni közi we qéshi bilen isharet qilip turup oqumaydu. U adem bu halette namaz oqushni kéchiktüridu.

8. Késel ademning késili sewebidin ajiz kélip oquyalmighan namizi bir kéche kündüzning namizidin éship ketken bolsa, uningdin bu namazlarning qazasini qilish kötirilip kétidu.

Hushidin ketken we sarang bolup qalghan ademlerning hökmi

1.bir ademning hushsiz yaki sarang bolup qalghandiki waqti bir kéche kündizdin artuq dawam qilip uning qaza qiliwetken namizi alte waxqa yetse, uning boynidin u namazlarning qazasini qilish kötirilip kitidu.

2. Eger bir ademning hushsizliqi yaki sarangliqi bir kéche kündüzdin az dawam qilghan bolsa, uninggha bu ariliqta qaza bolup ketken namazlarning qazasini qilish lazim bolidu.

524/980 - malik nafi reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilidu: abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma aylinip kétip, bihosh bolup qalghan idi. U, bu arida ötüp ketken namazning qazasini qilmidi. Malik mundaq deydu: bizning qarishimizche (toghrisinighu alle taala bilgüchidur), uning ötüp ketken namazning qazasini qilmasliqi, namazning waqti ötüp ketkendin kéyin hoshigha kelgenligi üchündur, shunga waqit ötüp kétishtin burun hoshigha kelgen adem shu waqitning namizini oquydu. (malik: 24)

3. Bir adem narkoz dorisi yaki dora qollinish arqiliq hushidin ketken yaki haraq ichish arqiliq eqlini yoqatqan bolsa, uning hushsiz yaki eqlini yoqitip qoyghan bu mudditi qanchilik uzun bolsa bolsun, uninggha ashu muddet ichide qaza bolup ketken namazlarning qazasini qilish lazim bolidu. Chünki uning hushsizliqigha yaki eqlini yuqatqanliqigha özi sewepchi bolghandur.

4. Namazning qazasini qilish yaki qilmasliq heqqide sarang bolup qalghan ademning hökmimu xuddi hushidin ketken ademning hökmige oxshash.

3201/5372 - eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: uxlawatqan kishining oyghan'ghiche, kichik balining balaghetke yetküche, sarangning saqayghiche bolghan ariliqta qilghan - etkenliri yézilmaydu. (tirmizi: 1423)

seperde namazning qandaq oqulidighanliqi toghrisida

islam dini dawamliq we ebediy héchqandaq bir jan igisini küchi yetmeydighan bir ishqa mesul qilmaydu we taqiti yetmeydighan bir ishni oninggha yüklimeydu. Buninggha asasen seperde qiyinchiliq tartip qélish éhtimali bolghanliqtin janabi allah töt reketlik namazlarni ikki reket qilip qisqartip oqushqa ruxset qildi. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ الصَّلاَةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُواْ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا (101)]

"seperge chiqqan waqtinglarda kapirlarning özenglargha ziyan - zexmet yetküzüp qoyishidin qorqup, namazni qesir qilip (yeni töt reketni ikki reket qilip) oqusanglar silerge gunah bolmaydu", (nisa sürisi 101 - ayet).

504/947 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: alle taala peyghember sellellahu eleyhi wesellemning tili arqiliq namazni perz qilip, öz yurtida turghanda töt reket, seper qilghanda ikki reket, urush meydanidiki jiddiy peytlerde bir reket oqushqa buyridi. (muslim: 687)

505/948 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: alle (töt reketlik) namazni perz qilghanda ikki reket perz qilghan idi, kéyin uni yurtida turghanlar üchün töt reket qilip toluqlidi, netijide seperdiki namaz eslidiki ikki reket péti qaldi. (muslim: 685)

509/953 - mewreq reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men ibni ömer reziyellahu enhumadin seper namizi toghruluq sorisam, u manga: seper

namizi ikki reket oqulidu, kimki sünnetke xilapliq qilsa, kapir bolidu, dédi. (elkebir)

shunga siz seperdiki waqitliringizda namazliringizni qisqartip pishin, namazdiger we xupten namazlirini töt reket emes, ikki reket oqung, bamdat namizi bilen sham namazliri bolsa qisqartilmastin eslidikidek oqulidu.

Seperde namazliringizni qisqa oqung, chünki bu wajibtur. Seperde siz meyli ayrupilanda bolung meyli mashinida, meyli paraxutta bolung meyli poyizda, meyli töge bilen seper qiling meyli piyade, hemmisi seper déyilidu we seper bolghaniken hemmiside oxshashla namaz qisqartilip oqulidu.

1. Kishi seperdila bolidiken namaz qisqartilip oquliwiridu. Emma eger u kishi barghan yéride turup qalmaqchi yaki uzunraq turup qalmaqchi bolsa, bu waqitta namazlirini töt reket halette toluq oquydu. Lékin imamlarning arisida namazni toluq oqush üchün yéterlik bolidighan muddetning qanchilik ikenlki toghrisida ixtlap bardur.

Imami ebu henife (allah rehmet qilsun) mundaq deydu: ”bir sheherde yaki yézida 15 kün yaki uningdin köpraq turushni niyet qilmighuchilik musapirliq hökmi küchke igidur. Bashqa mezheblerning pikriche uning turidighan yéri melum bolghuchilik namazlirini qisqartip oquydu. Peyghember eleyhissalam mekke pethi qilin'ghan yili hewazin qebilisi bilen bolghan urushta 18 yaki 19 kün namazni qisqartip oqughan.

2. Bir kishi sheherge kirse, emma lékin u yerde munchilik waqit turimen dégenni niyet qilmastin ete yaki ögün qaytip kétimen, dep qaytip kétish nisip bolmay ashundaq qepqéliwerse, mushu xil halette bir nechche yil turup qalghan teqdirdimu yenila namazlirini qisqartip oquydu.

3. Kishi turush niyiti bolmighan teqdirdimu özi yashaydighan sheherge qaytip kelgen haman namazlirini toluq oqushqa bashlaydu.

4. Seperde namazliri qaza bolup ketken kishi qazap bolup ketken namazlirining qazasini özi yashaydighan yerde ikki reket oquydu. Mesilen: bir baghdatliq misirgha seper qilip barsa we pishinning waqti kirse, biraq u seper meshghuliyetliri bilen uni ada qilmastin ayrupilan'gha chiqip baghdatqa esirdin kéyin kelgen bolsa bu kishi pishinni ikki reket, namaz esirni bolsa töt reket oquydu. Yene eksiche eger bir kishining özi diyarida bir namizi qaza bolup ketken bolsa, seper üstide u namazning qazasini töt reket oquydu.

5.hökümning özgirishige seweb bolidighan seperning mudditi toghrisida bir - birige oxshimighan pikirler bolup, bezisi, tüge we piyade méngishta üch kéche kündüz dégen bolsa, beziler buninggha oxshimaydighan pikirlerni bayan qilghan. Hediste mundaq kelgen.

1114/1932 - yehya ibni yezid hunai mundaq deydu: men enes ibni malik reziyellahu enhudin namazni qesir qilish toghruluq sorighanidim, u: peyghember sellellahu eleyhi wesellem üch mil(bir quruqluq mili 1609 métirgha, bir dingiz mili 1852 métirgha teng kélidu.) yaki üch persex(bir persex 6. 24 kilométirgha teng.)tin yiraq yerge seper qilsa, namazni qesir qilip (töt reketlik namazni ikki reket) oquytti, dep jawab berdi. (muslim: 691)

1115/1933 - malikqa yétishiche, abdullah ibni abbas reziyellahu enhuma mekke bilen taip, mekke bilen usfan we mekke bilen jidde ariliqidiki musapige teng kelgüdek yerlerge seper qilghanda, namazni qesir qilip oqughan iken. Malik: bu musape töt burdqa teng kélidu, deydu. (malik riwayet qilghan)

burd: texminen 130 kilométr

1116/ 1934 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem medinidin mekkige seper qilip chiqqanda, namazni qesir qilip oqughan. Wehalenki, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning u chaghda pütün alemlerning perwerdigari alle taaladin bashqa héch kimdin qorqunchisi yoq idi. (tirmizi: 547)

6. Seperge chiqqan adem taki chiqqan shehirige qaytip kelgen'ge yaki barghan yéride sheherge yaki kentige oxshash yashashqa mumkin bolidighan bir yerde eng az bolghanda on besh kün turushni niyet qilghan'gha qeder namazni qisqartip oquydu. Namazni qisqartmay toluq oqush üchün barghan yerde eng az bolghanda on besh kün turushni niyet qilishning we uningdin az bolup qalghan ehwalda namazni qisqartishqa bolmaydighanliqining delil pakiti töwendiki hedislerdur.

1119/1937 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq dégen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem seperde on toqquz kün turush jeryanida namazni qesir oqughanidi, shunga bizmu seper qilip 19 kün turushqa toghra kelse, namazni qesir qilip oquymiz. 19 kündin éship ketse, toluq oquymiz. (buxari: 1080)

1120/1938 - emma nesaining riwayitide (19 künning ornigha): 15 kün, dep zikri qilin'ghan. (nesai: 1453)

1121/1940 - yene bir riwayette: 17 kün turush jeryanida namazni qesir qilip oqudi, déyilgen. (ebu dawud: 1230)

1122/1942 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem tebukta 20 kün turush jeryanida namazni qesir qilip oqughan. (ebu dawud: 1235)

7. Yuluchi özi yashighan sheher yaki yézini terkitip, uning etrap we bagh - bostanliqliridin ötüp kétip bolmighuchilik öyidin seper üchün chiqar - chiqmayla namazni qisqartip oqushqa bashlimaydu.

8. Yuluchining (barghan yéride yaki yol üstide) öz mehellside yashawatqan kishilerge imam bolishi jaiz bolup, u ikki reket oqughandin kéyin salam biridu. Uninggha iqtida qilghuchilar bolsa, hemmisi öz aldigha namazlirini tuluqliwalidu. Shundaqtimu yoluchi imamning salam bérip bolghandin kéyin özige iqtida qilghuchilargha: "men yoluchi, siler namizinglarni toluqliwélinglar" déyishi mustehebtur.

9. Yuluchining öz mehelliside yashawatqan kishilerning arqisida turup uninggha iqtida qilishi jaizdur. Lékin uning imam we jamaetke egiship imamgha iqtida qilghuchilar bilen birlikte namazni toluq oqushi jaiz bolghinidek, qisqartip oqushimu jaizdur.

1126/1947 - ibni ömer reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem minada namazni qesir qilip ikki reket oqughan, undin kéyin ebu bekri reziyellahu enhumu shundaq oqughan, uningdin kéyin ömer reziyellahu enhumu shundaq oqughan, uningdin kéyin osman reziyellahu enhu özining xelipilik dewrining bash terepliride shundaq oqughan, kéyinki dewrlerde qesir qilmay töt reket oqughan. Shunga ibni ömer reziyellahu enhuma minada namazni imam bilen oqusa, töt reket oquytti. Yalghuz oqusa, qesir qilip ikki reket oquytti. (muslim: 694)

10. Seper qilghan adem seperdin özining yurtigha qaytip kelgende u yerde turushni niyet qilmisimu u yerde turghuchi hésaplinidu. Shunga uning namazni toluq oqushi lazim.

11. Seperge chiqqan bir adem déngizdiki kimige yaki adem yashimaydighan bir aralgha oxshash yashash mumkin bolmaydighan bir yerde turushni niyet qilghan bolsa, u adem, bu niyiti bilen musapirliq halitidin chiqip ketmeydu.

12. Insanning tughulghan yéri yaki olturaqliship qalghan yéri uning esli wetini hésaplinidu. Insanning bashqa bir yerni weten tutuwélishi bilen uning eslidiki wetini bikar bolup kétidu. Yeni u, u ademning wetini hésaplanmaydu. Chünki peyghember eleyhissalamning we mekkidin medinige hijret qilghan sahabilerning eslidiki wetini mekke bolghan bolsimu, ular mekkige kelgende namazni qisqartip oqughan.

13. Bir adem esli wetinidin bir yerge seper qilip mangghan we téxi seperning musapisini bésip bolmay turup esli wetinige qaytishni niyet qilghan bolsa, u adem téxi seperning musapisini bésip bolalmighanliqi üchün, wetinige qaytishni niyet qilishi bilenla musapirliq halitidin chiqip kétidu.

14. Musapir adem ikki reket namazni töt reket oqusa, edebke riaye qilmighan we namazni qisqartip oqushtin ibaret bir wajipni qilmighanliqi üchün gunahkar bolidu.

15. Bir ademning namazni qisqartip oqushi yaki qisqartmay toluq oqushi u ademning namazning eng axirqi waqtidiki ehwaligha baghliqtur.

16. Musapir adem aldirash emes bir halette bolsa, namazning sünnetlirini we neple namazlarni oquydu. Eger u bek aldirash we ishi jiddi bir halette bolsa, namazning sünnetlirni oqumisimu bolidu.

Qatnash quralliri üstide namaz oqush mesilisi

paraxot, kéme, ayrupilan, poyiz, aptomobil qatarliq qatnash qualliri üstide seper qilghanda, özürsiz turupmu olturup namaz oqush jaizdur. Bu mesilining tepsilati mundaq :

1) paraxotta yürgende, namazlarni öre turup adettikidek oqush kérek. Chünki paraxotta bash qéyish yaki yéqilip kétish xewpi bolmaydu. Chünki paraxut öyge oxshashtur.

2) kémide yürgende kéme kichik bolup, öre tursa béshi qéyish yaki yéqilish éhtimali bolsa, olturup oqush jaizdur. Perz, wajip, sünnet we her qandaq namazni olturup oqusa bolidu.

3) ayropilanda yürgende, orunduqtin chiqip bosh jaylarda öre turup namaz oqushqa (bosh orun tépilmighanliqtin) imkaniyet bolmighan yaki öre tursa béshi qayidighan sharaitlarda, olturup isharet bilen namaz oqush jaizdur.

4) mashinida yürgende, öre turup oqush heqiqeten imkansiz bolghanliqtin, eger namazni kéichiktürse uning waqti chiqip kétish éhtimali bolghan sharaitlarda, olturup isharet bilen mashinining yönilishige qarap oqush jaizdur.

5) perz, wajip, tekitlik sünnet bolghan namazlardin bashqa neplige oxshash namazlarni özürsiz haldimu, qaysibir waqitta olturup yaki isharet bilen oqush jaizdur. Biraq sawab jehette perqliq bolidu.

Ikki namazni jughlap birlikte oqush toghrisida

yoluchining ikki wax namazni jughlap bir waqitta oqushi jaizdur. Mesilen: pishinni namaz esirning waqtighiche kéchiktürüp ikkisini ayrim - ayrim halda namaz esirning waqtida oquydu. Yeni ewwel pishinni, andin namaz esirni bir ezan bilen we ikki tekbir bilen oquydu. Mana buninggha kéchikturüp jughlap oqush meniside jemi texir déylidu.

Yene bir xil jughlap oqush bolup, buninggha aldigha élin'ghan jughlash

menisde jemi teqdim déylidu. Buningda namaz esri aldigha élinip pishinning waqtida pishin bilen birge yaki xupten aldigha élinip namaz shamning waqtida namaz sham bilen birlikte oqulidu. Buxil jughlap oqush toghrisida bir qisim imamlar otturisida ixitlap bolsimu, toghrisi ihitiyaj bolghanda bundaq jughlap oqushning jaiz bolidighanliqigha ait pikirdur.

Töwendiki sharaitlarda namazlarni jemi qilip oqushqa bolidu :

1) hajilarning " erefat " ta esir bilen péshin namazlirini péshin waqtida, sham bilen xupten namazlirini xupten waqtida oqushi jaiz bolupla qalmastin, belki sünnettur.

1134/1959 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem muzdelifede sham bilen xuptenni jüplep oqughan bolup, her birige ayrim - ayrim tekbir chüshürgenidi. Bu ikki namazning arisidimu we u ikkisidin kéyinmu héchqandaq namaz oqumighan. (buxari: 1673)

1135/1962 - abdurrahmandin riwayet qiliniduki, abdullah (ibni mesud) reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning töwendiki ikki namazdin bashqisini öz waqtidin bashqa waqitta oqughinini körüp baqmidim: bir qétim (muzdelifede) sham bilen xuptenni jüplep oqughan. Yene bir qétim bamdat namizini (adettiki) waqtidin burunraq oqughan. (buxari: 1682)

2) yoluchilar namazlarning qaza bolup kétishidin ensirise birinchi namazning waqtini bir az kéchiktürüp, awwal birinchisini andin ikkinchisini bir waqitta jemi qilip oqusa bolidu.

1130/1954 - enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem seperge kün égilishtin burun atlansa, péshinni esirning waqtighiche kéchiktürüp, ikki namazni jüplep oquytti. Eger kün égilgendin kéyin atlansa, péshinni oquwitip, andin ulaghqa minetti. (muslim: 704)

1131/1955 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem seperde aldirash bolup qalsa, péshinni esirning waqtighiche kéchiktürüp, ikki namazni jüplep oquytti, namaz shamnimu kéchiktürüp, xupten bilen jüplep oquytti. (nesai: 594)

1132/1957 - muaz reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem tebuk ghaziti sepiride kün égilishtin burun yolgha chiqsa, péshinni esirning waqtighiche kéchiktürüp, esir bilen jüplep oquytti. Kün égilgendin kéyin yolgha chiqmaqchi bolsa, esirni aldigha sürüp, péshin bilen jüplep oquwitip, andin yolgha chiqatti. Shamdin burun yolgha chiqsa, shamni kéchiktürüp xupten bilen jüplep oquytti. Shamdin kéyin yolgha chiqsa, xuptenni aldigha sürüp, sham bilen jüplep oquytti. (tirmizi: 553)

1133/1958 - eli reziyellahu enhu seperde bolsa, kün pétip, alemni qarangghu bésishqa az qalghuche mangatti. Andin kéyin ulaghdin chüshüp, shamni oqup, kechlik tamiqini yeytti. Andin xuptenni oqup yolgha chiqatti. U: peyghember sellellahu eleyhi wesellemmu mana mushundaq qilatti, deytti. (ebu dawud1234)

3) késel sewebi bilen namazlarni jemi qilmisa musheqqet tartip qélish.

4) özürlük (hemishe qéni éqip turidighan) ayallar ikki namazni bir waqitta oqusa bolidu.

466/891 - hemne binti jehsh reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: mendin heyzning qéni toxtimas bolup qélip, qandaq qilish toghruluq sorash üchün resulullahning yénigha bardim we qiz qérindishim zeynep binti jehshning

öyide körüshüp: i resulullah! Men bek heyz köridighan ayalmen. Namazdin, rozidin qélip qalimen, buninggha qandaq petiwa bérisen? Dep sorighan idim, resulullah manga paxta ishlitishni buyridi we paxtining qanni sümüriwalidighanliqini éytti. Men: qan bek köp kélidu, désem: undaqta, rext parchisi ishletkin, dédi. Men: uningdinmu köp, bulduqlap chiqidu, désem, resulullah: undaqta, men séni ikki ishqa buyruymen. Bu ikki ishning qaysi birini qilsang, yene birige kupaye qilidu. Qaysisini qilishqa küchüng yétidu? Uni özüng bilisen. Bu ishning eslide bundaq bolup kétishning sewebi sheytanning (séni biaram qilish we sheklendürüsh üchün baliyatqunggha) tepkenlikidindur. Sen uningdin alte yaki yette künni heyz mudditi hésablighin, andin kéyin yuyun'ghin, (séning künliringning alte yaki yette ikenlikini) alle bilidu. Özüngni pakiz boldum dep guman qilghandin kéyin, yigirme üch yaki yigirme töt kün namaz oqughin, rozinimu shundaq tutqin. Her ayda shundaq qilsang, u sanga yéterliktur. Bashqa normal heyz köridighan ayallarmu shundaq qilidu (yeni ayning mueyyen künliride heyz köridu, qalghan künliri pak bolidu we ibadetlirini ada qilidu). Ikkinchisige kelsek, eger qadir bolalisang, péshin namizini kéchiktürüp, esir namizini sel aldigha sürüp, ikki namazgha birla qétim yuyun'ghin. Shundaqla, namaz shamni kéchiktürüp, xupten namizini ilgiri sürüp, bu ikki namazghimu birla qétim yuyun'ghin. Bamdat namizini bir qétim yuyunup oqughin, qadir bolalisang shundaq qilghin we rozinimu mushu asasta tutqin, dédi we: manga köre ikkinchisi muwapiqraq, dédi. (ebu dawud: 187)

5) bala émitidighan ayal üchün bowiqining teretliridin kiyimini hemishe yuyup bolush qiyin bolghanliqtin, aldinqi namazning waqtini axirqi waqtighichilik kéchiktürüp, ikkinchi namazning awwalqi waqtida ikki namazni jemi qilip bir waqitta oqushni islam fiqhishunas alimliri durus sanaydu.

6) süydüki toxtimaydighan özürlük kishi her namazgha ayrim taharet élishqa ajiz kelse, uning ikki namazni bir waqitta bir taharet bilen oqushi jaiz sanalghan.

7) mundin bashqa qattiq soghuq yaki qattiq yamghurluq künlerde namazlarni jemi qilish jaiz körülgen. Biraq buning sherti : ege r jemi qilmisa musheqqet tartip qalsa yaki ten saqliqqa ziyan yétidighan sharaitta bolsa jemi qilishqa bolidu.

8) pishin bilen esir we xupten bilen namazshamdin bashqa namazlarni jughlap birlikte oqushqa bolmaydu. Mesilen: namaz sham bilen namaz esirni birleshtürüp oqush jaiz emes. Namazni jughlap birleshtürüp oqushning sewebi bolsa insanlargha asanliq yaritip birishtur.

Xewp namizi

xewp namizining yolgha qoyulushidin bolsa, islam dinining jengde musulmanlargha asanliq ilip kilidighan, jeng meydanliridimu namazni oqushqa righbetlendüridighan bir din ikenliki chiqip turidu. Xewp namzi töwendiki ayette ochuq bir shekilde yolgha qoyulghandur.

[وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلاَةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُواْ فَلْيَكُونُواْ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّواْ فَلْيُصَلُّواْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَاحِدَةً وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم مَّرْضَى أَن تَضَعُواْ أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُواْ حِذْرَكُمْ إِنَّ اللّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا (102)]

(i muhemmed!) sen möminler bilen (jihadqa) bille bolup ular bilen namaz oqumaqchi bolghiningda, ularning bir pirqisi sen bilen birlikte namazgha tursun, qorallirini (éhtiyat yüzisidin) yénida tutsun, sejdige bérip bolghandin kéyin ular arqanglargha ötüp tursun (yeni namaz oqup bolghan pirqe arqanglarda közetchilik qilip tursun, ularning ornigha) namaz oqumighan ikkinchi bir pirqe kélip sen bilen birlikte (yeni arqangda) namaz oqusun, (düshmenliridin) éhtiyatchanliq bilen hoshyar tursun. (düshmenliri bilen urushushqa teyyar turush yüzisidin) qorallirini yénida tutsun, kapirlar silerning qoralliringlardin, eshyaliringlardin gheplette qélishinglarni, shuning bilen silerge birdinla (tuyuqsizdin) hujum qilishni arzu qilidu (yeni düshmenlerning silerge hujum qilish pursitige ige bolalmasliqi üchün, hemmenglar birla waqitta yighilip namaz oqumay, yuqiriqi usul boyiche oqunglar). Eger silerge yamghur seweblik herej bolidighan bolsa yaki késel bolsanglar, (bu chaghda) qoralliringlarni qoyup qoysanglar silerge héch gunah bolmaydu, éhtiyatchan we hoshyar bolunglar, allah heqiqeten kapirlar üchün xor qilghuchi azab teyyarlidi [süre nisa 102- ayet].

Peyghember eleyhissalam bu namazni sahabilar bilen her xil shekilde oqughan. Bu , bu namazni jeng meydanida qandaq shekilde oqusa, jeng weziyitige qolay bolidighan bolsa shundaq shekilde oqusa bolidighanliqini körsitip biridu.

1144/ 1977 - sehl ibni ebu hesme mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir qétim sahabiler bilen xewp namizi oqughanda, sahabilerni ikki sepke tizip, aldinqi septikiler bilen bir reket oqudi, andin ornidin turdi. Arqa septikiler bir reket oqup bolghuche, peyghember sellellahu eleyhi wesellem öre turup turdi. Ular bir reket oqup bolup aldigha ötti, aldidikiler arqigha chékindi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem aldigha ötkenler bilen yene bir reket oqup bolup, arqa septikiler bir reket oqup bolghuche olturup turdi. Arqa septikiler bir reket oqup bolghandin kéyin salam berdi. (muslim: 841)

1145/1978 - salih ibni xewwat zatirriqa (lata - putilar) urushi bolghan küni peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen xewp namizi oqughan bir sahabidin xewp namizining jeryanini mundaq riwayet qilidu: bir guruppa peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen sep tüzüp turdi, yene bir guruppa düshmen terepke qarap sep tüzüp turdi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem yénidiki guruppa bilen bir reket oqughandin kéyin öre turup turdi, ular yene bir reketni özliri oqup tamamliwitip, düshmen terepke bérip sep tüzüp turdi, yene bir guruppa kelgendin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ular bilen qalghan bir reketni oquwitip ornida olturup turdi, ular qalghan bir reketni özliri oqup tamamlighandin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ular bilen birge salam berdi. (muslim 842, nesai, buxari)

1146/1979 - malik, tirmizi we ebu dawud yuqiriqi hedisning axirini mundaq riwayet qilghan: birinchi guruppa qalghan bir reketni özliri oqup salam bérip, düshmen terepke bérip bolghuche imam öre turidu, andin kéyin namaz oqumighan guruppa kélip, imamgha iqtida qilidu. Imam ruku, sejdini ular bilen birge qilip, bir reketni oqup bolghandin kéyin, (yalghuz) salam béridu, keynidikiler qalghan bir reketni özliri oqup bolup salam béridu. (ebu dawud: 1239)

1149/1983 - jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen juheyne qebilisidin bir guruh kishilerge hujum qilghaniduq, ular bizge qattiq qarshiliq körsetti. Biz péshin namizini oquwatqanda,

mushriklar: biz mushu peytte birla hujum qilsaq, ularni qirip tashlighan bolattuq! - déyishken iken. Jibriil eleyhissalam mushriklarning sözlirini peyghember sellellahu eleyhi wesellemge, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge yetküzdi. Mushriklar: purset téxi ketmidi, ularning baliliridinmu bekrek yaxshi köridighan bir namizining waqti kélidu (shu chaghda hujum qilimiz), déyishiptu. Esirning waqti kéliwidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizni ikki sepke tizdi. Mushriklar biz bilen qiblining arisida idi (yeni namazgha turghanda, qiblige aldimizni qilish üchün mushriklar terepke aldimizni qilishqa toghra kéletti). Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle ekber, dep namazgha turdi. Bizmu tekbir éytip namazgha turduq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellemge egiship ruku qilduq. Sejde qilghanda, birinchi sep birge sejde qildi, ular sejdidin turghandin kéyin, ikkinchi sep sejde qildi. Andin birinchi sep arqigha chékindi, ikkinchi sep birinchi sepning ornigha ötüp turdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle ekber, dep tekbir éytti, bizmu tekbir éyttuq. Rukuni uning bilen teng qilduq. Sejde qilghanda, birinchi sep birge sejde qildi, ikkinchi sep turup turdi. Ikkinchi sep sejde qilip bolghandin kéyin, hemmimiz teng olturduq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem salam berdi. Ebu zubeyr (rawiy) mundaq deydu: jabir reziyellahu enhu: biz shu chaghda namazni hazirqi emiringlar oqughandek oqughan, deytti. (muslim: 840)

eger jeng meydanining ehwali ighir bolsa , namazni öre turghan yaki olturghan hetta ulaghqa minip kitiwitip ayrim- ayrim halette oqusimu bolidu. Bu heqte allah taala mundaq deydu:

[حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ (238) فَإنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنتُمْ فَاذْكُرُواْ اللّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ (239)]

(besh) namazni bolupmu namazdigerni dawamlashturunglar (yeni pütün shertliri bilen waqtida toluq ada qilinglar). ALLAHning huzurida (yeni namazda) itaetmenlik bilen turunglar. Qorqunchta qalghininglarda, piyade yaki ulaghliq kétip bérip (namaz oqunglar), amanliq tapqininglarda allahning silerge ögetkini boyiche allahni yad étinglar (yeni qorqunch tügigende, allah namazni qandaq öteshke emr qilghan bolsa, toluq erkanliri bilen shundaq ötenglar. [beqer 238- 239- ayet].

Eger jeng meydanining ehwali bek xeterlik bolsa namaz oqulmay kichiktürülidu. Chünki peyghember eleyhissalam xendek urushida medine qorshawda qalghanda namazni kichiktürgen.

Sehwenlik sejdisi

sehwenlik sejdisi bolsa, namazning sünnetlirining tashlinip qalghanliqi bilen emes namazning esli wajiplirining bir yaki uningdin köp wajipning sehwenlik bilen tashlinip qilishi bilen namazda peyda bolghan kemchilikni toluqlash üchün yolgha qoyulghan sejdidur.

1. Namazda sünnetning tashlinip qélishi bilen sehwenlik sejdisi qilinmaydu. Chünki namaz, sünnetning tashlinip qélishi bilen kem bolup qalghan hésaplanmaydu.

2. Namazda yene, perz bir ishning tashlinip qélishi bilen sehwenlik sejdisi qilinmaydu. Chünki namaz, perz bir ishning tashlinip qélishi bilen buzulup kétidu. Buzulup ketken nersini sehwenlik sejdisi bilen toluqlighili bolmaydu.

3. Sehwenlik sejdisi, namazning axirida qilinidighan ikki sejdidur. Bu sejdini

qilishtin ilgiri ong terepke salam bérétip, andin bu sejdini qilish eng yaxshidur. Bu sejdini namazning eng axirda qilinidighan salamdin ilgiri qilip andin salam bérip namazdin chiqishqimu bolidu. Likin bundaq qilish mekruhtur.

1018/1777 - abdullah ibni buheyne reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshinning ikkinchi rekitide teshehhudta olturmay ornidin turup ketti, shunga namazning axirida, ikki sejde qilip, uningdin kéyin salam berdi. (buxari: 1225)

1019/1778 - abdullah ibni buheyne reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge namaz oqup bérip, ewelqi ikki rekettin kéyin, teshehhudta olturmayla qopup ketti. Shunga u namazni dawamlashturuwerdi. Namazning axirida, jamaet uning salam bérishini kütüwatatti. U salam bérishtin burun: alle ekber, dep sejde qildi. Andin béshini kötürüp: alle ekber, dep yene sejde qildi. Andin béshini kötürüp salam berdi. (buxari: 6670)

1022/1781 - abdurrahman ibni ewf reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin mundaq anglighanliqini riwayet qilidu: namazda sehwenlik ötküzüp, bir yaki ikki reket oqughanliqini bilelmigenler bir reket hésab qilip, axirini dawamlashtursun. Eger ikki yaki üch reket bolghanliqini bilelmise, ikki reket hésab qilip, axirini dawamlashtursun. Eger üch yaki töt reket oqughanliqini bilelmise, üch reket hésablap qalghinini dawamlashtursun. Axirida salam bérishtin burun ikki sejde qilsun. (tirmizi: 398)

1031/1792 - sewban reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: namazdiki her qandaq sehwenlik üchün, salamdin kéyin ikki sejde qilinidu. (ebu dawud: 1038)

4. Sehwenlik sejdisini qilip bolghandin kéyin etteheyyatuni qayta oqush wajiptur. Chünki sehwenlik sejdisini qilishtin burun oqughan etteheyyatu sehwenlik sejdisini qilish bilen emeldin qalidu.

5. Eger bir adem sehwenlik sejdisidin béshini kötürüpla etteheyyatuni oqumastin salam bergen bolsa, bir wajipni qilmighan bolidu. Bundaq qilish bilen namizi buzulup ketmeydu. Likin haramgha yéqin mekruh ishtin birni qilghan hésaplinidu.

6. Sehwenlik sejdisini qilish wajiptur. Chünki u, namazda ötülüp salghan kemchilikni toluqlash üchün yolgha qoyulghan sejdidur.

7. Ibadetni mukemmel bir shekilde ada qilish wajiptur. Sehwenlik sejdisi xuddi hejde ötküzülup salghan kemchilikni toluqlash üchün mal soyush wajip qilin'ghinidek namazda ötküzülüp qalghan kemchilikni toluqlash üchün yolgha qoyulghan wajip bir ishtur.

8. Sehwenlik sejdisini qilmasliqqa özrisi yoq turup qesten qilmighan adem gunahkar bolidu we uninggha namazni qayta oqush lazim bolidu.

Sehwenlik sejdisining shekli

1. Imamgha iqtida qilghan adem, eger imam namazda sehwenlik ötküzüp sélip sehwenlik sejdisi qilghan bolsa, imam bilen bille sehwenlik sejdisini qilish lazim.

2. Bir adem, üstide sehwenlik sejdisining barliqi éside bar turup salam bériwetken bolsa, u sejdini kéyinmu qilalaydu. Emma u adem üstide namaz sejdisining yaki tilawet sejdisining barliqi éside bar turup salam bériwetken bolsa, u sejdini salam bérip bolghandin kéyin qilish toghra bolmaydu.

3. Bir adem töt reketlik perz namazning yaki witir namizining birinchi olturushida olturmay sehwenlik bilen qopup kétip salghan bolsa, qopup tiklinip bolmighanla bolsa qaytip birinchi olturushta olturidu. Eger u adem qopup tiklinip bolghandin kéyin qaytip olturushta olturghan bolsa, namizi buzulup ketmeydu. Chünki namazda azraq artuq öre turup qélish namazning toghra bolishigha dexli yetküzmeydu.

4. Perz namaz we witir namazlardin bashqa, mesilen sünnen namaz we neple namazgha oxshash namazlarda birinchi olturushta olturmay sehwenlik bilen qopup kétip tiklinip bolghan bolsimu qaytip, olturushta olturidu. Chünki bu xildiki namazlarda her bir ikki reket öz aldigha bir namaz hésaplinidu. Eger u adem qopup kétip üchinchi reketning sejdisini qilip salghan bolsa, olturushta olturush üchün qaytmay namizini dawamlashturidu.

5. Birinchi olturushta olturmay sehwenlik bilen üchinchi reketke qopup kétip salghan, andin yénip qayta olturghan adem, eger öre turup bolushqa az qalghan waqtida yénip qayta olturghan bolsa, sehwenlik sejdisini qilidu. Eger téxi olturushqa yéqin bir shekilde qopup bolup, andin olturghan bolsa, sehwenlik sejdisini qilmaydu.

6. Bir adem axirqi olturushta olturmay töt reketlik namazda beshinchi reketke yaki üch reketlik namazda tötinchi reketke yaki bamdatdek ikki reketlik namazda üchinchi reketke qopup kétip qalghan, qopup ketken reketning sejdisini qilmighanla bolsa, qaytip axirqi olturushta olturidu. Chünki u qopup ketken reketning sejdisini qilmighachqa téxi perzning dairisi ichidin chiqip ketmigen bolidu we sehwenlik sejdisini qilidu.

7. Eger u adem sehwenlik bilen qopup ketken reketning sejdisini qilghan bolsa, perzning dairisi ichidin chiqip ketken bolidu we uning perz namizi bolsa neple namazgha aylinip kétidu. Shuning bilen u adem u bir reket namazgha yene bir reket qoshup ikki reket qilidu. Uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim bolmaydu. Chünki buzulup ketken namaz yeni perzliktin buzulup neplige aylan'ghan namaz sehwenlik sejdisi bilen eslige kelmeydu.

8. Eger bir adem axirqi olturushta olturup bolghandin kéyin sehwenlik bilen artuq reketke yeni töt reketlik namazda beshinchi reketke yaki üch reketlik namazda tötinchi reketke yaki bamdatdek ikki reketlik namazda üchinchi reketke qopup ketken bolsa, u artuq reketning sejdisini qilmighanla bolsa, özining artuq reketke qopup ketkenliki ésige kelgen hamanla oltursa bolidu we axirqi salamni kéchikturup salghanliqi üchün uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim.

9. Eger u adem u artuq reketning sejdisini qilip bolghan bolsa, axirqi rekette olturghanliqi üchün uning perzi buzulup ketmeydu. Eger u adem xalisa u artuq bir reketke yene bir reket qoshidu we artuq ikki reket bu namaz uning üchün neple hésaplinidu. Uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim kélidu. Chünki u adem perz namaz üchün bérilidighan axirqi salamni qilmidi.

10. Süre fatihening köp qismini oqumighanliq sewebi bilen sehwenlik sejdisini qilish wajip bolidu. Eger bir adem süre fatiheni oqumay bashqa süridin bir ayet oqup bolghandin kéyin süre fatiheni oqumighanliqi ésige kelgen bolsa, süre fatiheni oquydu, andin u sürini qayta oquydu we süre fatiheni oqushni kéchiktürüp qoyghanliqi üchün sehwenlik sejdisini qilidu.

11. Eger u adem namazning deslepki ikki reketining birer rekitide sürini oqushtin ilgiri süre fatihening hemmisini yaki bir qismini qayta qayta oqughan

bolsa, uninggha yene sehwenlik sejdisini qilish lazim bolidu.

12. Eger bir adem süre fatihening keynidin oquydighan sürini oqumayla rukugha kétip rukuda yaki rukudin béshini kötirip téxi sejdige barmay turghan waqtida, sürini oqumighanliqi ésige kelgen bolsa, arqisigha yénip sürini oquydu, rukuni qayta qilidu we sehwenlik sejdisini qilidu.

13. Eger bir adem duayi qunutni oqushni untup qélip rukugha kétip rukuda yaki rukudin béshini kötürüp téxi sejdige barmay turghan waqtida qunutni oqumighanliqi ésige kelgene bolsa, uning orni ötüp ketkenliki üchün uni oqush üchün arqisigha yanmaydu. Eger arqisigha yan'ghan we duayi qunutni oqughan bolsa, uning ilgiri qilghan rukusi buzulup ketmeydu. Chünki duayi qunutni oqush wajiptur. Wajip bir ishni qilish bilen perz buzulup ketmeydu. U adem meyli arqisigha yénip duayi qunutni qayta oqusun meyli oqumisun, uning sehwenlik sejdisini qilishi lazim. Chünki u, birinchi sürette duayi qunutni oqushni kéchiktürdi, ikkinchi sürette bolsa, uni peqet oqumidi.

14. Eger bir adem ruku yaki sejde qilghanda yaki rukudin béshini kötürgen we téxi sejdige barmay turghan waqtida sehwenlik bilen ayet oqup salghan bolsa, sehwenlik sejdisini qilish lazim.

15. Eger u adem olturushta olturup etteheyyatuni oqushtin ilgiri ayet oqup salghan bolsa, olturushning béshida etteheyyatuni oqumighanliqi üchün uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim kélidu. Chünki olturushning béshida etteheyyatuni oqush wajiptur.

16. Eger bir adem birinchi olturushta etteheyyatudin kéyin ayet oqup salghan bolsa, etteheyyatuning keynidinla üchinchi reketke qopushtin ibaret bir wajipni qilishni kéchiktürüp salghanliqi üchün uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim.

17. Eger u adem üchinchi reketke qopushni durut oqughanliq sewebi bilen kéchiktürüp salghan bolsimu yene uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim kélidu.

18. Emma u adem axirqi olturushta olturup we etteheyyatuni oqup bolghandin kéyin ayet oqup salghan bolsa, bu halette uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim kelmeydu. Chünki axirqi olturushta etteheyyatuni oqup bolghandin kéyinki muddet durut oqush we dua qilish üchündur. Ayet bolsa bu ikkisining her ikkisini öz ichige alidu.

19. Eger bir adem etteheyyatuning hemmisini yaki bir qismini yaki duayi qunutni oqumighan yaki duayi qunutning tekbirini éytmighan bolsa, uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim.

20. Eger ayetler awazsiz oqulidighan namazlarda imam eng az bolghanda uzun bir ayet yaki qisqa üch ayetni awazliq oqup salghan, yaki ayetler awazliq oqulidighan namazlarda awazsiz oqup salghan bolsa, uninggha sehwenlik sejdisini qilish lazim.

Namazda shek qilip qilishning hökmi

1. Bir adem namazni oqup bolup salam bérip bolghandin kéyin namazni toghra oqughanliqi yaki xata oqughanliqi heqqide shek qilip qalghan bolsa, bu shek héchbir étibargha élinmaydu. Likin uning gumanigha özining namazda bir ishni kem qilip qoyghanliqi küchlük kelse eger u adem salam bérip bolghandin kéyin namazgha zit kélidighan mesilen gep qilghan'gha yaki awazliq külgen'ge oxshash birer ishni qilghan bolsa, namazni qayta oquydu. Eger undaq ishni qilmighan bolsa, peqet kem qilip qoyghan ishni qilidu we andin sehwenlik sejdisini qilidu.

2. Eger bir adem namaz oquwétip turup özining namazni qanche reket oqughanliqida shek qilip qalghan we uning bu tunchi qétim namazda shek qilip qélishi bolsa, bu halette uning namizi buzulup kétidu we uning namazni qayta oqushigha toghra kélidu.

3. Eger bir adem namaz oquwitip turup özining namazni qanche reket oqughanliqida shek qilip qalghan we uning bu, ikkinchi qétim namazda shek qilip qélishi bolsa, bu halette u adem namazni uning eng küchlük gumanida qanche reket namaz oqughanliqi bolsa, shu rekettin hésaplap oquydu. Eger uning gumani birer sanda küchlük bolmisa, eng az sandin bashlap oquydu. Wajip bolghan olturush bolsimu bu olturidighan yer dep oylighan yerde olturidu we sehwenlik sejdisini qilidu.

4. Namaz oqughan bir ademge adil bir adem kélip uning namazni kem oqughanliqini xewer qilghan we u adem xewer qilghuchining sözining toghra yaki toghra emeslikide sheklinip qalghan bolsa, bu halette u ademning namazni qayta oqushi musteheptur. Eger uninggha ikki adem kélip xewer qilghan bolsa, uning namazni qayta oqushi wajiptur.

5. Imam men namazni toghra oqudum dégen, jamaet namaz xata bolup qaldi dégen we shuning bilen imam bilen jamaet ixtilap qiliship qalghan bolsa, eger imam özining namazni toghra oqughanliqigha ishench qilalisa, imamgha namazni qayta oqush lazim bolmaydu. Eger ishench qilalmisa, imam jamaetning sözige asasen namazni qayta oquydu.

6. Imam namazda sheklinip qélip jamaetning özige qandaq qilishni bildürüp qoyushi üchün ulargha diqqet qilghan bolsa, bu halette eger jamaet ornidin öre tursa imammu öre turidu. Eger jamaet oltursa imammu olturidu. Namazda bunchilik sheklinip qélish namazning toghra bolushigha héchqandaq dexli yetküzmeydu we sehwenlik sejdisinimu qilmaydu.

7. Bir adem özining taharet alghanliqini éniq bilidighan, likin taharitini sundurghan yaki sundurmighanliqida sheklinip qalghan bolsa, u adem tahariti bar hésaplinidu.

Tilawet sejdisining bayani

1. Tilawet sejdisining qilinish usulimu namaz sejdisige oxshashtur. Likin uning qétim sani peqet birdur. Sejde qilishtin burun allahu ekber! Dep tekbir éytish we sejde qilip bolghandin kéyinmu allahu ekber! Dep tekbir éytish sünnettur.

2. Tilawet sejdiside tekbir éytip qulaq qaqidighan, sejdidin kéyin etteheyyatu oquydighan we salam béridighan ish yoqtur.

3. Sejde qilishni öre turup bashlap sejdini qilip bolup yene öre turush musteheptur.

4. Quranning ichide on töt yerde (beziler 15 yerde dep qaraydu) sejde ayetliri bolup, u ayetlerdin birer ayetni oqughan yaki tingshighan ademge tilawet sejdisini qilish wajiptur.

1037/1803 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: adem balisi sejde ayitini oqup sejde qilsa, sheytan yighlighan péti uningdin yiraqliship: ”hey isit! Adem balisi sejde qilishqa buyruldi, sejde qildi. Uninggha jennet bar. Men sejde qilishqa buyruldum, emma sejdidin bash tarttim, manga dozax bar“ deydu. (muslim: 81)

tilawet sejdiside oqulidighan dua

1-{سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ}

"méning yüzüm uni yaratqan, chirayliq shekilge kirgüzgen we közüm bilen quliqimni saghlam qilghan zat - allahqa sejde qildi. Eng mahir yaratquchi allah hemme jehettin elwette ulughdur"

2-{اَللَّهُمَّ اكتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أجْراً، وَضَعْ عَنِّي بِهَا وِزْراً وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَك ذُخْراً، وتَقَبَّلْهَا منِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِك دَاوُدَ}.

" i allah! Qilghan bu sejdem arqiliq manga sawab bergin, gunahimni yoq qilghin, bu sejdini men üchün dergahingda esqatidighan ibadetlirim qatarida qilghin, xuddi dawud eleyhissalamning ibadetlirini qobul qilghandek mendin uni qobul qilghin"

qurandiki sejde ayiti kelgen süriler we sejde ayetliri

quranda sejde tilawiti qilinidighan ayetler jemi 15 bolup, bularning hemmisi mekkide nazil bolghan.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

(1) إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَرَبِّكَ لاَيَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ (**سۈرە ئەئراف-206**)

(2) وَلِلّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ طَوْعًاوَكَرْهًاوَظِلالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ (**سۈرە رەئدى-15**)

(3) وَلِلّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِن دَآبَّةٍ وَالْمَلآئِكَةُ وَهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ (**49**) يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَايُؤْمَرُونَ (**سۈرە نەھل-50**)

(4) وَيَخِرُّونَ لِلأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا (**سۈرە ئىسرا- 109**)

(5) أُوْلَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَاتُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَن خَرُّواسُجَّدًا وَبُكِيًّا (**سۈرە مەريەم-58**)

(6) أَلَمْ تَرَأَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاء (**سۈرە ھەج-18**)

(7)يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (**سۈرە ھەج-77**)

(8) وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُلِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا (**سۈرە پۇرقان-60**)

(9) اللَّهُ لَاإِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (**سۈرە نەمل-26**)

(10) إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَاذُكِّرُوا بِهَاخَرُّواسُجَّدًا وَسَبَّحُوابِحَمْدِرَبِّهِمْ وَهُمْ لَايَسْتَكْبِرُونَ(**سۈرە سەجدە-15**)

(11) قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّاالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُواالصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّاهُمْ وَظَنَّ دَاوُودُأَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَرَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ (**سۈرە ساد-24**)

(12) وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (**سۈرە فۇسسلەت-37**)

(13) فَاسْجُدُوالِلَّهِ وَاعْبُدُوا (**سۈرە نەجم-62**)

(14) وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ (**سۈرە ئىنشىقاق-21**)

(15) كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ(**سۈرە ئەلەق-19**)

yuqirqi ayet kerim ichide 10-12 -13- 15- ayetler tilawet qilin'ghanda sejde qilish wajip hisaplinidu. Qalghanlirda sejde qilish musteheb hisaplinidu.

5. Sejde ayetlirini oqughan ademge sejde qilish wajip bolghinidek uni tingshighan ademgimu sejde qilish wajiptur. Sejde ayitini tingshighan ademge sejde qilishning wajip bolushining bir sherti u ademning sejde ayitini toghra bir shekilde anglishi lazim.

6. Eger u adem sejde ayitini sarang ademdin yaki oxlawétip ayet oqughan ademdin yaki qushtin yaki balaghetke yetmigen kichik balidin tingshighan bolsa, uninggha sejde qilish wajip bolmaydu.

7. Bashqilarning sejde ayetlirini oqughanliq sewebi bilen gas ademge sejde qilish wajip bolmaydu. Emma gas adem eger u sejde ayetlirini özi oqusa, uninggha sejde qilish lazim bolidu.

8. Tilawet sejdisini qilishning wajip bolushi üchün ayettiki peqet sejde dégen sözni uning béshidiki bir söz yaki keynidiki bir söz bilen oqush yéterliktur. Sejde qilishning wajip bolushi üchün bir ayetning hemmisini oqush lazim emes.

9. Eger bir adem sejde ayitini hejilep oqughan bolsa, oqughuchigha we tingshighuchigha tilawet sejdisini qilish wajip bolmaydu. Chünki ayetni hejilesh ayetni resmiy yosunda oqughan bolmastin peqet heriplerni hejiligenlik we sanighanliq, dep qarilidu. Shuning üchün namazda ayetni hejilep oqush bilen namaz ada bolmaydu.

10. Sejde ayetlirni yézish bilen yaki oqumastin uninggha qarash bilen tilawet sejdisini qilish wajip bolmaydu. Chünki ayetni yézish yaki uninggha qarash uni oqughanliq yaki tingshighanliq hésaplanmaydu.

11. Eger bir adem sejde ayitini ulaghqa minip kétip bérip oqughan yaki tingshighan bolsa, sejdini ulaghning üstide turup béshi bilen isharet qilip ada qilsimu bolidu.

12. Namazning ichide wajip bolghan, likin namazning ichide ada qilinmay qalghan yeni qesten ada qilinmighan tilawet sejdisi, ada qilinmisimu bolidu.

Likin shundaq qilghan adem gunah ötküzgen hésaplinidu. Shuning üchün uning tewbe qilishi lazim.

13. Bir adem, namaz oquwatqan bir kishining namazdiki tilawitidin sejde ayitini tingshighan, u adem u kishidin sejde ayitini tingshighan chaghda téxi u kishige iqtida qilimghan yaki u kishige namazning bashqa bir rekitide iqtida qilghan bolsa, u adem tilawet sejdisini namazning téshida qilidu.

14. Eger u adem u kishige, u kishi tilawet sejdisini qilip bolghandin kéyin sejde ayitini oqughan namazning ashu rekitige iqtida qilghan bolsa, hökmen bolsimu tilawet sejdisini tapqan bolidu. Chünki u adem sejde ayiti oqulghan reketke iqtida qilip u reketke ölgirishi bilen tilawet sejdisini tapqan bolidu. Chünki tilawet sejdisi namazning u rekitining bir qismi hésaplinidu.

15. Namaz oquwatqan kishi meyli imam bolsun yaki imamgha iqtida qilghan kishi bolsun yaki yalghuz namaz oqughan kishi bolsun namazda bashqa namaz oquwatqan bir ademdin sejde ayitini anglighan bolsa, u kishi tilawet sejdisini namazning ichide qilmaydu. Uni namazni oqup bolghandin kéyin qilidu.

16. Eger u kishi tilawet sejdisini namazning ichide qilsa, tilawet sejdisi ada bolmighan bolidu- de namazni oqup bolghanda uni qayta qilishqa toghra kélidu.

17. Bir adem tilawet sejdisini bir nechche qétim tekrarlighan, emma oqulghan u ayet birla ayet bolghan hem u ayetni birla orunda turup tekrarlighan bolsa, u adem bir qétim sejde qilsa bolidu.

18. Bir adem sejde ayitini bir orunda olturup bir nechche qétim tingshighan bolsa, u adem bu ehwaldimu bir qétim sejde qilsa bolidu.

19. Eger bir adem bir sejde ayitini bir orunda bir qétim yene bir orunda bir qétim oqughan bolsa, uninggha almashqan her orun üchün bir qétim sejde qilish lazim.

20. U adem muqim bir orunda olturup sejde ayiti bar bashqa bashqa ayetlerni oqughan bolsa, uninggha her bir ayet üchün bir qétimdin sejde qilish lazim bolidu.

21. Sejde ayitini tingshighan adem bir orunda olturup sejde ayiti bar bashqa bashqa ayetlerni tingshighan bolsa, uningghimu her bir ayet üchün bir qétimdin sejde qilish lazim bolidu.

22. Eger sejde ayitini tingshughuchi bir ayetni bir qétim bu yerde, bir qitim u yerde tingshighan'gha oxshash orun almashturghan bolsa, uninggha her bir orun üchün bir qétim sejde qilish lazim.

24. Eger bir adem ulaghning üstide namaz oqup kétip bérip sejde ayitini qayta - qayta oqughan bolsa, hemmisi üchün birla qétim sejde qilsa yéterlik bolidu. Chünki namazda bir nechche orun bir orun hésabida étibargha élinidu.

25. Eger bir adem namazda sejde ayiti oqughan we uning üchün qilinidighan sejdini namazning sejdisi bilen bille qilmay ayrim qilghan bolsa, sejdidin turup bir ikki ayet oqumastin namazning sejdisini qilish mekruhtur.

26. Ayet awazsiz oqulidighan namazlarda imamning sejde ayitini oqushi mekruhtur.

27. Meyli namazda oqusun yaki namazning sirtida oqusun sejde ayiti bar sürini oqup sejde ayiti bar yerge kelgende, uni oqumay tashlap ötüp kétish mekruhtur. Chünki bundaq qilghan adem yaki sejde qilishtin bash tartqan ademge oxshap qalghan bolidu yaki quranning bezi qismidin yüz örigen ademge oxshap qalghan bolidu.

28. Sejde ayitini oqughan ademning yénida taharetsiz ademge yaki sejde qilish tes kélidighan özrilik ademge oxshash tilawet sejdisini qilishqa teyyar emes adem bolsa, ayet oqughuchining sejde ayitini ichide oqushi musteheptur.

29. Sejde ayitini oqughan yaki uni tingshighan adem shu chaghning özide sejde qilishqa momkin bolmisa, amal bar buyruqqa boysunush üchün "semina we etaina ghufraneke rebbena we ileykel mesir" déyishi musteheptur. Kéyin sejde qilish momkin bolghan waqitta tilawet sejdisini qilidu.

30. Birer ish bilen meshghul bolup qélip sejde ayitini anglimay qalghan ademge tilawet sejdisini qilish wajip emes.

31. Eger bir adem sejde ayitini munberning üstide turup oqup tilawet sejdisini qilsa, mesjidning ichidikilerdin peqet sejde ayitini tingshighan ademlerla tilawet sejdisini qilidu. Mesjidning ichide bolsimu emma sejde ayitini tingshimighan ademler tilawet sejdisini qilmaydu.

32. Eger imam namazda sejde ayitini oqup sejde qilghan bolsa, uninggha iqtida qilghanlarning ichidin ayetni meyli tingshighanlar bolsun meyli tingshimighanlar bolsun ularning hemmisining imam bilen bille sejde qilishi wajiptur.

Shükür sejdisi

shükür sejdisi insan'gha birer xushalliq yaki xush xewer yetse allahqa hemde eyitsh, rehmet eytish üchün qilinidighan sejdidur.

1043/1816 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem süre sadni oqughanda, sejde qilip mundaq dédi: dawud eleyhissalam bu (süride zikri qilin'ghan) sejdini tewbe üchün qilghanidi, biz uni shükür üchün qilimiz. (nesai: 957)

1054/1832 - ebu bekr seqefi reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemge birer xushalliq yetse yaki xush xewer bérilse, alleqa shükür qilish üchün sejde qilatti. (ebu dawud: 2774)

jüme namizi

jüme namizi, sheherlerde yaki chong kentilerde yashawatqan we uninggha kéleleydighan adem üchün perz bolghan bir namazdur. Musapir ademge, ayal kishige, mesjidke kélelmeydighan ajiz késel kishige, yurtning chet yaqa jaylirida yashaydighan kishige we musulman bashliqi we qazisi yoq kichik kentilerde yashaydighan ademlerge jüme namizi perz emestur. Jüme namizi pishindin ayrim we uningdin küchlük bir namazdur. Chünki jümeni oqumighan adem heqqide pishinni oqumighan adem heqqide kelmigen éghir tehdidler keldi. Shuning üchün jümeni oqumighan adem pishinni oqumighan ademge qarighanda qattiq azablinidu we jümeni oqughan ademge pishinni oqughan ademge qarighanda köp sawab bérilidu.

Islam birlik we ömlükni yaxshi köridighan, birlishishke chaqiridighan, ittipaqsizliqni yaman köridighan we uningdin nepretlendüridighan, katta ömlük dini bolup, musulmanlarning bir - biri bilen tonushushigha, dostluq qurushigha we biryerde jem bolishigha seweb bolidighan ishlarning hemmisige musulmanlarni chaqiridu we u ishlarni qilishqa buyruydu.

Jüme küni islam dini intayin ehmiyet bergen künlerdin biridur. Jüme küni künlerning ichide eng peziletlik kün bolghinidek, eyni waqitta musulmanlarning heptilik bayram küni bolup, musulmanlar u künde allahni zikir qilidu we uni ulughlaydu. Hékmet bilen orunlashturulghan bu perzni ada qilish üchün dunya

we uninggha munasiwetlik ishlardin qol üzgen halda allahning öyliride jughlishidu we heptide bir bolidighan bu chong yéghilishta xatiplerning wez - nesihetliri bilen alimlarning körsetmilirige qulaq salidu.

Jüme namizining xutbiliri jemiyetning heptilik mesililirini köpchilikke tunushturidighan derslerdin ibaret bolup, bu xutbe, dinliri bilen yéqindin munasiwetlik bolghan izzet we hörmitini saqlap qélishliri üchün musulmanlarni hayatlirigha munasiwetlik her ishni islamning nuri we yolyuruqlirigha uyghun qilishqa dawamliq we yéngidin chaqirip turidighan güzel bir wesilidur. Chünki musulmanlar teqwa hem dindarla bolidiken ular hörmetke sazawer we eziz bolidu.

Jüme namizi quran kerimde uchuq bayan qilin'ghan janabi allahning perzliridin hékmetlik bir perz bolup, allahu subhanehu we taala quran kerimde mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (9) فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (10)]

"i möminler! Jüme küni jüme namizigha ezan éytilsa, allahni yad étishke (yeni jüme xutbisini anglashqa we jüme namizini ada qilishqa) aldirap béringlar, élim - sétimni qoyup turunglar, eger bilsenglar bu siler üchün yaxshidu", (jüme sürisi 9 - 10 - ayetler).

Jüme namizi balaghetke yetken, erkin (azat), mehelliside yashawatqan musulman erlerge wajib bir heq bolup, yézida bolsimu öz mehelliside olturiwatqan musulmanlar jamaitige wajibtur. Bu toghrida resulullah eleyhissalamdin nurghunlighan sehih hedisler riwayet qilin'ghan bolup, töwendikiler ularning jümlisidindur:

1058/1839 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil alghandin kéyin, jüme namizigha kélip, xutbini ixlas bilen tingshisa, uning shundin kéyinki on künlük gunahliri meghpiret qilinidu. Kimki xutbe oquluwatqanda yerdiki ushshaq tashni oynisa, bu sawabtin quruq qalidu. (muslim: 857)

1063/1847 - tariq ibni shihab peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: jamaet bilen jüme namizi oqush töt türlük kishidin bashqa her bir musulman'gha perz bolup, bu töt türlük adem töwendikiche: qul, ayal kishi, kichik bala we késel adem. (ebu dawud: 1067)

1064/1851 - ebu jeid zemri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki biperwaliq qilip jüme namizini uda üch qétim oqumisa, alle uning qelbini péchetliwitidu. (tirmizi: 500)

1066/1853 - hekem ibni minaedin riwayet qiliniduki, abdullah ibni ömer we ebu hureyre reziyellahu enhumalar uninggha peyghember sellellahu eleyhi wesellemning öz munbiride turup mundaq dégenlikini sözlep bergen: bir türküm kishiler jüme namizini terk étishtin waz kechsun. Undaq qilmisa, alle ularning dillirini péchetliwitidu. Shuning bilen, ular elwette ghapillardin bolup kétidu. (muslim865)

1067/1855 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki,

peyghember sellellahu eleyhi wesellem jüme namizigha kelmeydighanlar heqqide mundaq dégen: biringlarni jamaetke imam qilip qoyup, özüm jüme namizigha kelmigenlerning öylirige ot quyuwetküm kélidu. (muslim: 652)

jüme namizi oqushning sheritliri

1. Jüme namizi hakim ruxset bergendin kéyin oqulidu. Hakimning mesjid sélishqa ruxset bergenliki, uning jüme oqushqa ruxset bergenlikidur. Hakimdin mesjid sélishqa ruxset élip bolghandin kiyin jüme oqushqa qayta ruxset élish lazim emes. Eger hakim jüme namizini bir ademning oqup bérishige ruxset qilsa, u adem jüme namizini oqup bérish üchün bashqa bir kishige ruxset béreleydu. U kishi yene bashqa bir kishige ruxset béreleydu.

2. Kapirlar bésiwalghan islam döletliri bolsa, kapirlarning bésiwélishi bilen kapir döliti bolup qalmastin yenila islam döliti hésaplinidu. Mejburi yaki özligidin kapirlargha boysun'ghan musulman waliylarning we qazilarning yaki kapirlar teripidin tiklep qoyulghan herqandaq musulman waliyning imam bolup kishilerge jüme namizini we héyt namazlirini oqup bérishi toghridur.

3. Eger waliylar kapir bolsa, jüme namizini musulmanlarning özlirining oqushi toghra bolidu.

4. Jüme namizi peqet jamaet bilenla oqulidu. Jamaet imamdin bashqa eng az bolghanda üch kishi bolush lazim. Chünki jüme namizigha aldirap kélishke buyrup kelgen allah taalaning "aldirap béringlar" dégen ayiti köplikke qilin'ghan buyruqtur. Shuning üchün jümege kelgen ademler imam bilen qoshulup köpchilikni teshkil qilishi lazim.

Jüme namizining qandaq oqulidighanliqi toghrisida

1. Jüme namizi musulmanlar jughlushup, imam xutbe oqup ulargha wez - nesihet qilidighan we ulargha toghra yolni körstidighan namaz bolup mesjidlerdin bashqa jaylarda oqulmaydu.

2. Jüme namizining waqti bolsa pishin namizining waqtida oqulidu. Emma kün igilishtin burun oqulsimu bolidu deydighanlarmu bardur. Pishin namizining waqti del jüme namizining waqtidur. Shuning üchün meyli ada bolsun meyli qaza bolsun jüme namizini pishinning waqti kirishtin ilgiri yaki uning waqti chiqip ketkendin kéyin oqush toghra bolmaydu.

3. Jüme namizini qaza qilip qoyghan adem pishinni oquydu.

4. Jüme namizigha baralmasliqqa birer özrisi yoq ademning jümedin ilgiri pishin namizini oqushi haramdur.

5. Jüme namizigha baralmasliqqa birer özrisi bar ademning pishinni oqushni taki imam jümeni oqup bolghan'gha qeder kéchiktürüshi musteheptur.

1075/1871 - enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem jüme namizini kün tikliship bolup, sel pel qayrilghanda oquytti. (buxari: 904)

1076/1872 - enes reziyellahu enhuning yene bir riwayitide: peyghember sellellahu eleyhi wesellem jüme namizini hawa qattiq soghuq bolup ketkende, baldurraq oqusa, qattiq issiq bolup ketkende, sel kéchikiprek oquytti, déyilgen. (buxari: 906)

6. Xutbe oquydighan imam munberge chiqip bolghandin kéyin imamning aldida turup ezan oqush sünnettur.

7. Imam xutbe oqush üchün munberge chiqqandin bashlap taki jümeni oqup bolghiche gep qilinmaydu we namaz oqulmaydu.

8. Jümening perzidin ilgiri töt reket we uningdin kéyin töt reket sünnet oqush küchlük sünnettur.

1264/2165 - ibni ömer reziyellahu enhuma jüme namizini mekkide oqusa, namazni oqup bolup, sel aldigha yötkilip, ikki reket namaz oquytti, andin yene aldighiraq yötkilip töt reket namaz oquytti. Eger medinide oqusa, jümedin kéyin öyige qaytip, ikki reket namazni öyide oquytti, mesjidte oqumaytti. Uningdin bu toghruluq soal soralghanda, u: peyghember sellellahu eleyhi wesellem shundaq qilghan, dep jawab berdi. (ebu dawud: 1130)

1249/2131 - ebu eyyub reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: péshinning perzidin burun (her ikki reketning ariliqida salam bermestin, ulap) oqulghan töt reket namaz üchün asmanning derwaziliri échilidu. (ebu dawud: 1270)

1250/2132 - abdullah ibni saib reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshinning perzidin burun, kün égilgendin kéyin töt reket namaz oquytti we bu heqte: bu, (bendilerning emeli asman'gha örlishi üchün) asmanning derwaziliri échilidighan bir waqit, bu waqitta méningmu bir yaxshi emelim asman'gha örlisiken deymen, deytti. (tirmizi: 478)

peyghember eleyhissalamning kün igilgendin kéyin töt reket namaz oqushni tashlimay dawamliq qilishidin we pishin bilen jümening arisini ayrimighanliqidin bu töt reket namazni hem pishinde hem jümede oqushning sünnet ikenliki chiqidu.

9. Jüme künide munchigha kirip ghusli qilish, andin pak we chirayliq puraydighan (etrige oxshash) xushpuraq nersilerni ishilitish eng güzel we pak kiyimlerni kéygendin kéyin, éghir bésiqliq we salmaqliq bilen mesjidke bérish sünnettur.

1069/ 1859 - emr ibni suleym ensarining mundaq dégenliki riwayet qilinidu: ebu seid mundaq dédi: guwahliq bérimenki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: jüme küni ghusli qilish balaghetke yetken herqandaq kishige wajip, shundaqla uning miswak ishlitishi, mumkin bolsa, xushpuraqliq buyumlarni ishlitishimu lazim, dégen. Emr mundaq deydu: ghusli qilishning wajip ikenlikige guwahliq bérimen, emma miswak we xushpuraqliq nersilerni ishlitish (ning hökmi)ni bolsa, alle taala eng yaxshi bilgüchidur. (buxari: 880)

1059/1840 - selman farisi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki jüme küni ghusli qilip, imkanining bériche pakizlinip, chach - saqal we bedenlirini maylap, öydiki xushpuraqliq buyumlarni ishlitip, andin mesjidke kelse we ikki ademning otturisidin atlap ötmestin, qanchilik namaz oqughusi kelse oqup bolup, imamning xutbisige shük olturup qulaq salsa, u ademning shu jümedin yene bir jüme künigiche bolghan ariliqtiki gunahliri meghpiret qilinidu. (buxari: 883)

1062/ 1845 - abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki jüme küni ghusli qilip, héch bolmighanda ayalining xushpuraq buyumliridin bolsimu ishlitip, kiyimning yaxshisini kiyip, mesjidke kelse we bashqilarning gedinidin atlap ötmey, xutbini gep qilmay tingshisa, uning ikki jüme ariliqidiki gunahigha kefaret bolidu. Kimki xutbe oquluwatqanda gep qilidiken we bashqilarning gedenliridin atlap ötidiken, jüme namizi uning üchün péshin namizining hésabida bolidu. (ebu dawud: 347)

10.mesjidke kériwétip: ”i allah bizge rehmtingning ishklirini échiwetkin“ deysiz. Namazni kütüsh üchün olturushtin burun ikki reket ”tehiyetul mesjid“ (mesjidke salam bérish) namizi oquysiz.

1295/2221 - emr jabir reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini anglighan: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir jüme küni xutbe oquwatqanda bir kishi mesjidke kirip olturdi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem u ademdin: namaz oqudungmu? Dep soridi. U: yaq, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: qopup ikki reket namaz oqughin! Dédi. (buxari: 931)

1296/2222 - yene bir riwayette: jüme küni imam xutbe oquwatqanda mesjidke kirsenglar, yenggil ikki reket namaz oqunglar!, déyilgen. (muslim: 875)

11. Ikki reket namaz oqup bolghandin kéyin olturisiz we oqulghan quranni tingshayisiz we ayetlerning meniliri heqqide pikir - tepekkur qilisiz. Eger quran oquydigha kishi bolmisa pikir - tepekku qilghan we yaki ichingizde allahni yad qilghan halda edep bilen olturung, namazning waqti kirgende muezzin ezan oquydu we quran oquwatqan bolsa u tügeydu. Namaz oqumaqchi bolup kelgen musulmanlarmu orunliridin turup xatip munberge chiqishtin burun ikki we yaki töt reket namaz oquydu. Her qandaq ehwalda nepli namaz oqush yaxshidu. Resulullah eleyhissalam anche we yaki manche reket démestin jüme künlükte nepli namaz oqushqa qiziqturatti.

1263/2164 - nafi reziyellahu enhu mundaq deydu: ibni ömer reziyellahu enhuma jüme küni jümedin burun uzun (neple) namaz oquytti, jümedin kéyin öyide ikki reket namaz oquytti we: peyghember sellellahu eleyhi wesellem mushundaq qilghan idi, deytti. (ebu dawud: 1128)

12. Alimlarmu, imam xutbige chiqmighanlar bolsa, jümening perzidin ilgiri nepli namaz oqushqa bolidighanliqini éytidu. Emma imam xutbige chiqqandin kéyin héchqandaq namaz oqughili bolmighinidek, söz qilghilimu bolmaydu.

Bu nepli namazdin kéyin xatipning munberge chiqiwatqanliqini, shuning bilen birge muezzinning ezan éytiwatqanliqini körisiz, bu waqitta sizmu muezzin'ge egiship ezanni uning bilen birlikte tekrarlighandin kéin pütün diqqitingiz bilen xutbini tingshang. Xutbe oquliwatqanda söz qilish haram bolup, yéningizda olturghan kishi söz qiliwatqan bolsa, uninggha "söz qilmang" désingizmu qalaymiqan gep qilghan bolup qalisiz, qalaymiqan gep qilghuchilarning bolsa jüme namizi meqbul bolmaydu.

1058/1839 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil alghandin kéyin, jüme namizigha kélip, xutbini ixlas bilen tingshisa, uning shundin kéyinki on künlük gunahliri meghpiret qilinidu. Kimki xutbe oquluwatqanda yerdiki ushshaq tashni oynisa, bu sawabtin quruq qalidu. (muslim: 857)

1095/1895 - seid ibni museyyeb ebu hureyre reziyellahu enhudin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dep telim bergenlikini riwayet qilidu: jüme küni imam xutbe oquwatqanda, yéningdiki hemrahinggha: ”jim tur!“ désengmu, bihude söz qilghan bolisen. (muslim: 851)

13.xatip xutbe arisida bir olturush bilen oquydighan ikki xutbini tügitip bolghandin kéin munberdin chüshidu, andin tekbir oqulidu. Imam kishilerge jüme namizning ikki reket perzini oqup béridu. Jamaet bolsa uninggha iqtida qilidu, yeni jüme namizining perzi jamaet bilen oqulghan bamdat namizining perzige pütünley oxshaydu. Lékin birla oxshimaydighan yéri bamdat namizida,

bamdatning perzige niyet qilisiz, emma bu namazda bolsa jüme namizining perzige niyet qilisiz.

14. Jümening ikki reket perzi oqulup bolghandin kéyin imam salam béridu, uninggha iqtida qilip namaz oqughuchilar bolsa uning arqisidinla salam béridu. Perz salam bilen tügigendin kéyin xalisingiz mesjidte, xalisingiz öyingizge qaytip jümening kéinki töt reket sünnitini oquysiz. Mana bu sünnet bilen jüme namizi, uning sünnetliri we edep erkanliri axirlashqan bolidu.

1261/2161 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki jümedin kéyin namaz oqumaqchi bolsa, töt reket oqusun. Yene bir riwayette suheyl: birer ishqa aldirap qalsang, ikki reketni mesjidte, ikki reketni (öyungge) qaytqanda oqu! Dédi. ((muslim: 881)

15. Jüme namizini oqush perz bolghan ademning jüme küni kün igilgendin kéyin jüme namizini oqumay sheherdin chiqishi mekruhtur.

16. Jüme küni süre kehepni oqush ewzeldur.

Héyt namazliri

ikki héyt namizi hijriyening birinchi yili yolgha qoyulghan bolup u namazning biri rozini achidighan künde yene biri qurbanliq qilidighan künde yolgha qoyuldi. U ikki künning biri shewwal éyining birinchi künidur yene biri zulhejji éyining oninchi künidur. Jüme namizini oqush perz bolghan ademge ikki héyt namizini oqush wajiptur. Eger héyt namazliri jüme künige toghra kélip qalsa, héyt namizimu jüme namizimu oqulidu héyt namizini oqush bilen jüme namizini oqush emeldin qalmaydu. Ikki héyt namizi chashka namizining waqtida oqulidu. Ikki héyt namizining waqti kün ufuqtin neyze buyi kötirilip aqirishqa bashlighandin tartip taki kün igilgen'ge qeder dawam qilidu. Héchqandaq özre bolmay turup namazni oqushni ikkinchi künige kéchiktürüsh toghra emestur. Emma qurban héyt namizini oqushni birer özre sewebi bilen üch kün'ge qeder kéchiktürüshke bolidu. Ikki héyt namizimu jüme namizigha oxshash ikki reket bolup jamaet bilen oqulidu likin, ikki héyt namizigha ezan we tekbir oqulmaydu.

Ikki hiyt namizi- ruzi héyt namizi we qurban héyt namizi bolup ikkilisi imam qiraetni ünlük oquydighan ikki reket namazdur. Bu namazlarda ezan bilen tekbir éytilmighinidek, perzdin burun yaki kéyin héchqandaq bir namaz oqulmaydu.

Ruza héyt namizi

musulmanlar mubarek ramizan éyida perz bolghan ruzini tutup ada qilghandin kéyin üch kün dawam qilidighan ”ruza héyt“ munasiwiti bilen bir yerge jem bolup, bu héyt - bayramni janabi allah üchün xalisane namaz oqush, dua qilish we uninggha hemdu sana éytqan halda qarshi alidu.

Musulmanlar shewwal éyining birinchi küni bamdat namizini ada qilish üchün (eger yétishelmigen bolsa oqup bolghandin kéyin) ghusli qilip, chirayliq kéynip, xushpuraq ishlitip, birdane xorma bilen bolsimu iptar qilghandin kéyin mesjidke chiqishi lazim, bularning hemmisi peyghember eleyhissalamning ruzi héytta qilghan ishliridur.

Héyt kéchisidin bashlap tekbir éytishqa bashlinidu, musulmanlar héchqandaq namaz oqumastin mesjidke kélip, kün chiqquchilik oquliwatqan quran kerimni tingshaydu. Kün chiqip texminen 20 minuttin kéyin yeni kün uchuq körinidighan bolghanda héyt namizining waqti kiridu. Shuning bilen imam jamaetke héyt namizini oqup bérish üchün ornidin turidu. Jamaetmu sepke tézilip, seplirini

rawrus qilghandin kéiyn imam tekbir tehrime éytidu. Jamaetmu iman'gha egiship tekbir éytqandin kéyin hemme birlikte namazgha bashlash duasini (yeni sana) axirighiche ichide oquydu. Andin imam tekbir tehrimge oxshash 6 qétim tekbir éytidu, jamaetmu imamgha egiship tekbir éytidu, hem imam hemde jamaet her tekbir bilen birlikte qollirini qolaqlirining udulighiche kötiridu we hemme kishi bir tekbir bilen yene bir tekbir ariliqida mexpi halda töwendikilerni oquydu: (sübhan allah, elhemdulillah, wela ilahe illella allahu ekber) tekbir tehrimini qoshqanda bu alte tekbir bilen yette qétim tekbir éytilghan bolup, bularning hemmisi qiraettin burun éytilidighan tekbirlerdur. Andin imam jehren süre patiheni oqughandin kéyin yene bir süre oquydu. Andin bashqa namazlardikige oxshash ruku sejde qilidu, andin ikkinchi reketni oqush üchün ornidin turup qiraettin burun 5 qétim tekbir éytidu we bu tekbirlerni éytqanda bir tekbir bilen yene bir tekbir arisida (sübhan allah, elhemdulillah, wela ilahe illella allahu ekber) deydu. Tekbirdin kéyin süre patiheni oquydu, andin yene bir süre oquydu, andin ruku we sejde qilghandin kéyin teshehhudqa olturidu we ettehiyyatuni durutlar bilen birlikte oqughandin kéyin salam bilen namazdin chiqidu. Salam bergendin kéyin imam töwendikidek tekbir éytidu, jamaetmu imam bilen birlikte tekbir éytidu:

: الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر، لاإله إلا الله والله أكبر، الله أكبر ولله الحمد.

Bu tekbirler bilen namaz axirlishidu, andin kéyin xatip héyt - bayram xutbisini oqush üchün minberge chiqidu. Bu xutbe ulugh héytining ehmiyti, bir - birige nesihet, keng qorsaq bolush, bir - birini ziyaret qilish, bir - birige yardem qilish, yaxshiliq qilish we bu yaxshiliqni allahning raziliqi üchün qilish, rehim - shepqetlik allahqa itaet qilish ittipaqsizliq, ikki yüzlük, allahning emrige boysunmasliq we uninggha asiyliq qilishqa oxshash ishlardin chekleydighan héytta we dawamliq musulmanlarning diqqet qilishi lazim bolghan islam dini chaqirghan we musulmanlarni özlirining exlaqida ularni özleshtürüsh we edep erkanlirigha riaye qilish teshwiq qilghan muhim mezmunlarda söz qilidu.

Xutbidin kéyin xatip munberdin chüshüp, musulmanlar bilen qol éliship körishidu we musulmanlarmu uning bilen qol éliship körishish arqiliq bir - birining héyt - bayrimini tebriklishidu we xushalliqini izhar qilishidu.

Qurban héyt namizi

qurban héyt namizi tekbirliri, qiraiti we shekli jehettin tamamen ruzi héyt namizigha oxshaydu, peqet birla oxshimaydighan teripi niyet qilishta bolup, ruzi héyit namizida ruza héyt namizigha, qurban héyt namizida bolsa qurban héyt namizigha niyet qilisiz.

Yene bir oxshimaydighan teripi ruza héytta öyingizdin chiqip mesjidke birip bolghuche ariliqita tekbir éytmisingizmu bolidu. Lékin qurban héytta bolsa öyingizdin chiqqandin tartip mesjidke bérip bolghuchilik tekbir étishingiz sünnettur.

Héyt namizida tekbir éytish mesilisi

roza héytta meyli öylerde bolayli, meyli yollarda we yaki bazarda, meyli kéchide bolsun yaki kündüzde, meyli insanlar tiqmi - tiqman bolghan yerlerde meyli öz mehellimizde bolayli, meyli musapir, meyli er we yaki ayal omumen kim bolishidin qetiynezer roza héyt kéchisi kün chiqqandin tartip imam namazgha bashlighuchilik tekbir étishi kérek.

Qurban hétta tekbir étish mesilisige kelsek, bu toghrida janabi allah mundaq

deydu:

[لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِن يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ (37)]

"allahning silerning özining ehkamlirigha yétekligenlikige binaen uni ulughlishinglar üchün, allah ularni silerge ashundaq boysundurup berdi". (hej sürisi 37 - ayet).

[وَاذْكُرُواْ اللّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (203)]

"sanliq künlerde (yeni teshriq künliride) allahni yad étinglar, (yeni namazliringlarning axirida tekbir éytinglar)". (beqer sürisi 203 - ayet).

Bu ayetning tepsiride ibni abbas reziyellahu enhudin riwayet qilip mundaq deydu: sanliq künlerdin meqset, teshriq künliridur. Ibni mesud reziyellahu enhu bolsa, bu ayetning tepsiride mundaq deydu: ”u sanaqliq künlerdin meqsed, erefe küni ettiginidin minada turidighan künlerning axirighichiliktur“.

1184/2031 - hefse binti sirin ummu etiyye reziyellahu enhaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizni roza héyt we qurban héytlarda boyigha yetken, yat erlerge özini körsetmeydighan we heyzdar ayallarnimu namazgahqa bille élip chiqishqa buyridi. Heyzdar ayallar bir chette turup turatti, namaz oqumaytti, lékin xutbidiki wez nesihetlerdin paydilinatti we musulmanlarning dualirigha qatnishatti. Men: i resullah! Birersimizning pürkenjisi bolmisa qandaq qilimiz? Dep sorisam: hemshirisi uninggha pürkenjiliridin birerni bérip tursun, dédi. (muslim: 890)

1185/2032 - hefse ummu etiyye reziyellahu enhaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: biz ayallar héyt küni omumiyüzlük namazgahqa chiqishqa buyrulghaniduq, hetta boyigha yétip qalghan qizlarni we heyzdar ayallarnimu élip chiqattuq. Heyzdar ayallar kishilerning arqisida turup, ular bilen teng tekbir towlaytti, shu künning berikiti we pakliqidin mehrum qalmasliq ümidide ular bilen teng dua qilatti. (buxari: 971)

qurban hiyitning harpa künidin bashlap taki zulhejjining 13- künining esir namizighiche her periz namazning keynidin tekbir iyitish her bir balaghetke yetken kishige wajiptur.

Ikki hiyit künliri qilish sünnet bolghan ishlar

1) roza hiyit künliri namazgha chiqishtin ilgiri tatliq bir nerse yiyish sünnettur.

1180/2026 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem roza héyt küni bir qanche tal xorma yémey turup namazgha chiqmaytti. Xormilarning sani taq bolatti. (buxari: 953)

2) u künde yene yuyunush, miswak qilish, xushbuy nersilerni ishlitish, chirayliq kiyimlerni kiyish, yolda tekbir iytish, xushchiray bolush sünnettur.

1160/1998 - malik nafining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma roza héyt küni namazgha chiqishtin ilgiri ghusli qilatti. (malik: 428)

1182/ 2028 - eli ibni ebu talib reziyellahu enhu mundaq deydu: héyt namizigha piyade chiqish we chiqishtin burun bir nerse yéyish sünnet. (tirmizi: 530)

3) namazgha birishta bir yoldin qaytishta bir yoldin mingish sünnettur.

1183/2029 - ebu hureyre reziyellahu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem héyt namizigha bir yoldin chiqip, bashqa yol bilen qaytatti. (tirmizi: 541)

4) roza hiyit künde bir nerse yiyish bolsa namazgha birishtin burun , qurban hiyit künide bolsa namazdin kiyin bolidu.

1181/2027 - abdullah ibni bureyde dadisi bureyde reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem roza héyt küni bir nerse yémey turup namazgha chiqmaytti. Qurban héyt küni bolsa, namazdin qaytmighuche bir nerse yémeytti. (tirmizi: 542)

1175/2018 - noiman ibni beshir reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki héyt namizida we jüme namizida süre eilani we süre ghashiyeni oquytti, héyt bilen jüme bir künde kélip qalsimu, bu ikki sürini her ikkili namazda oquytti. (muslim: 878)

terawih namizi

terawih namizi ramizan iyida oqulidighan 20 reket namazdur. Buning delili töwendiki hedistur.

1333/2282 - malik yezid ibni rumandin riwayet qilip mundaq deydu: ömer reziyellahu enhuning zamanida kishiler (terawih namizini) yigirme üch reket oquytti. (malik: 254)

ramizan iyining kichiliride bir ay terawih namzi uqush küchlük sünnettur. Ramizan kéchiliri oqulidighan namazda, her töt rekettin kéyin kishilerning rahet éliwélishi üchün birdem olturush mustehep bolghanliqi üchün u namaz terawih namizi yeni rahetlinish namizi dep ataldi. Terawih namzi ramizan aylirida xupten bilen witir namzining arliqida oqulidu.

1326/2273 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizan kéchiside (nefle namazgha) turushqa keskin buyrimastin, righbetlendürüp mundaq deytti: kimki ramizan kéchisi allahning wedisige ishen'gen we sawab ümid qilghan halda (namazgha) tursa, uning burunqi gunahliri kechürüm qilinidu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat bolghanda, terawihni oqush ishi mushundaq (terghib qilinip ayrim - ayrim oqulidighan) shekilde idi. Ebu bekri reziyellahu enhuning dewri we ömer reziyellahu enhu dewrining deslepki yillirimu mushundaq bolghan. (muslim: 759)

1330/2278 - zeyd ibni sabit reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem (ramizanda) xorma derixidin yaki boridin yasalghan kichik bir hujra tutup, (terawih) namizini shu yerge chiqip oqughanidi, kishilermu bir - birlep egiship chiqip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge iqtida qilip namaz oqughili turdi. Ular bir kéchisi yene kélip hazir boluwidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem chiqmidi. Ular warang - churung qiliship, ishikige tash atti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem xapa bolghan halette chiqip: siler bu shekilde dawam qiliwersenglar, (terawih) namizi silerge perz bolup qalamdikin dep endishe qildim. (terawih) namizini öyünglarda oqunglar. Chünki perzdin bashqa namazni öyde oqughan ewzel, dédi. (buxari: 6113)

terawih namizini mesjidte jamaet bilen oqush eng yaxshidur. Shuning üchün terawih namizini özi yalghuz oqush yaxshi emestur. Chünki terawih namizini yalghuz oqughan adem, alimlarning terawih namizini mesjidte jamaet bilen oqushning sünnet ikenlikige birlikke kelgen qarishigha zit ish qilghan hésablinidu.

Terawih namzi jamaet bilen oqulghinidek alahide yaki üzürlük ehwalda öz aldigha ayrimmu oqulidu.

Terawih namizi 20 rekettur. Her ikki rekette bir qétim salam bérilip 20 reket namaz on qétim salam bérilish bilen oqup tamamlinidu. Terawih namzini ikki rekette bir salam birip, töt rekette bir salam biripmu oqush mumkin. Ikki rekettin oqulghan terawih namzi bamdat namzining sünntige, töt reketliki bolsa pishin namzining sünnitige oxshash oqulidu. Ikki rekettin oqush ewzel diyilidu.

1331/2280 - abdurrahman ibni abdulqari mundaq deydu: bir ramizan kéchisi, ömer ibni xettab reziyellahu enhu bilen mesjidke chiqtim. Ademler ayrim - ayrim, guruh - guruh bolup (yeni beziliri yalghuz, beziliri jamaet bolup) namaz oquwitiptu. Ömer reziyellahu enhu: bular hemmisi bir qarigha iqtida qilip namaz oqusa nahayiti yaxshi bolghudek, dep oylidi. Köp ötmey, resmiy qarar qilip, ularni yighip, ubey ibni keibni ulargha imam qilip tiklidi. Bashqa bir kéchisi, yene ömer reziyellahu enhu bilen bille mesjidke chiqsaq, jamaet ubey ibni keibning arqisida namaz oquwitiptu. Ömer reziyellahu enhu (buni körüp): némidégen yaxshi yingiliq bu?! Epsuski, hazir uxlap, kéchining axirqi qismida turup namaz oqughanlarning emeli bularningkidin ewzeldur, dédi. Chünki jamaet téxi kéchining bash qismidila namazgha turuwalghanidi. (buxari: 2010)

terawih namizigha imam bolghuchi ayetni arqisidiki namaz oqughuchilarni qachurwetmigidek shekilde oquydu, shuning üchün imam arqisida namaz oquydighan ademlerning ehwallirini yaxshi bilishi lazim. Eger arqisida namaz oquydighanlargha éghir kélip qalmaydighan bolsa, her bir rekette on ayet oqush bek yaxshidur, chünki her rekette on ayet oqulghanda bir sünnet ada bolidu. U sünnet bolsimu pütün ramizan ichide terawih namizida quran kerimni bir qétim tögitishtur. Terawi namizda quran kerimni xetme qilish sünnettur. Terawih namzini yinikrek oqush yaxshidur. Terawih namizining waqti xupten namizining waqtining keynidin kéridu. Chünki bu, uni oqush xupten namizining keynidin yolgha qoyulghan neple namazdur. Shuning üchün terawih namizini xupten namizining aldida oqush toghra emes. Shunga u, xupten namizigha egeshtürülüp xupten namizining keynidin oqulidu. Uni xuptendin kéyin wétir namizidin ilgiri oqush eng yaxshidur. Terawi namzini ramizanda oquyalmighan ademge uning qazasi kelmeydu. Terawih namzini kichining yirimighiche kichiktürüsh mustehebtur. Witir namzini terawi namzidin burun oqushmu jaizdur.

Jinaze namizi

islam dini ölgendimu, tiriklikidimu insanlarni qedirleydu. Qachanki bir musulman wapat bolsa, dinmiz bizni uni yuyup - tarashqa, xushpuraq nersiler sürtüshke, kipenleshke, uning namizini oqushqa, uni élan qilishqa, depne qilshqa we uninggha dua qilishqa buyridi.

Jinaze namizi perzi kufaye bolup, bir gurup musulmanlar oqusa bashqa musulmanlarning gerdinidin saqit bolidu. Bu namaz meyyit üchün ich aghritqanliq we uninggha hörmet qilghanliqtin oqulidu. Jinaze namizini chüshürüshning yolgha qoyulghanliqi barliq islam alimliri teripidin birlikke kelgen bir mesilidur. Shuning üchün uning yolgha qoyulghan bir ish ikenlikini inkar qilghan adem kapir hésablinidu. Jinaze namizini chüshürüsh bir musulmanning yene bir musulmanning üstidiki heqlirining biridur.

4705/7813 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: muiminning muiminde

mundaq alte türlük heqqi bar: aghrip qalsa yoqlaydu ; wapat bolsa, namizigha qatnishidu ; (öyige) chaqirsa baridu; uchrisa salam qilidu; chüshkürse teshmit éytidu (yeni ”yerhemukellah“ deydu); meyli u bar yaki yoq bolsun, (hemishe) semimiy muamile qilidu. (nesai: 1938)

xuddi bashqa namazlargha oxshash jinaze namizidimu, uni oqumaqchi bolghan ademning uni oqushqa qadir bolalishi, eqli hushi jayida bolushi, balaghetke yetken we musulman bolushi sherttur. U shertlerge yene ölüp ketken ademning ölüm xewirini bilish sherti qoshulidu.

Jinaza namizining toghra bolushi üchün ölgen ademde tipilishi lazim bolghan sheritler

1. Ölgen ademning musulman bolushi. Shuning üchün kapirning namizi chüshürülmeydu. Taala bu heqte mundaq deydu:

(i muhemmed!) sen ularning arisidin ölgen héchbir ademning namizini chüshürmigin, (depne qilish, ziyaret yaki dua üchün) uning qebrisi üstidimu turmighin, chünki ular allahni we allahning peyghembirini inkar qildi. Ular pasiq haliti bilen öldi [süre tewbe 84- ayet].

2. Ölgen ademning deslep tirik tughulup andin ölgen bolushi kérek. Özini olturwalghan ademning namizi chüshürülmeydu.

1505/2563 - jabir ibni semure reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha özini pichaqlap öltüriwalghan birining méyiti keltürülgenidi, uning namizini chüshürmidi. (muslim: 978)

3. Ölgen ademning yuyush arqiliq pakizlan'ghan kipen'ge ilin'ghan bolushi. Eger ölgen bir adem yuyulmayla kömülüp üstige tupa tashlinip bolghan bolsa, uni chiqirip yuyup olturmastinla uning qebrisige namaz oqulidu. Emma téxi uning üstige topa tashlinip bolunmighan bolsa, u qebridin chiqirilip yuyulidu we namizi chüshürülidu.

1499/2556 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: bir qara ayal yaki bir yash bala mesjidni tazilaytti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uni tapalmay, bashqilardin sorighanidi, uning wapat bolghanliqi éytildi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: manga xewer qilip qoysanglar bolmasmidi? Dédi. Ular u (ayal yaki er)ning jinazisigha sel qarighanidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: méni uning qebrisige bashlap béringlar! Dédi, ular bashlap bardi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uning namizini chüshürgendin kéyin: sheksizki, bu qebrilerning igiliri qap - qarangghuluqta qaptu, alle taala méning namizim bilen ularning qebrisini nurlandurup béridu, dédi. (muslim: 956)

4. Ölükning kipenlikining pakiz bolushi sherttur. Eger kipen ölükni yuyup urap bolun'ghandin kéyin ölüktin chiqqan nerse bilen paskina bolup qalghan bolsa, bu halette kipenni yuyup pakizlash shert emestur.

5. Ölükning uyanliq yérini yépish we uninggha kipen keydürüsh. Kipen keydürüsh perzdur.

6. Ölgen kishining hemme ezaliri yaki uning köp qismi namazni chüshürmekchi bolghanlarning aldigha keltürülishi lazim. Aldida yoq ademge namaz oqush toghra bolmaydu.

7. Méyitning qible terepte jamaet aldida hazir qilinishi.

8. Méyitning qatnash qoralliri yaki kishilerning müriside bolmasliqi, belki yerge qoyulishi sherttur.

9. Niyet qilish. Yeni namazni allah taala üchün , duani ölük üchün , dep niyet qilish lazim.

Jinaza namizining oqulush shekli

miyitning jinazisi qible terepke qoyulghandin kéiyn, eger wapat qilghuchi erkishi bolsa, imam uning béshi bilen taghaq süngikining otturisida turidu, ayal kishi bolsa jinazining qap otturisida turidu, jamaet bolsa imamning ong, sol we arqa teripide orun alghandin kéyin imam her tekbirde qolini kötürgen halda töt qétim tekbir éytidu, jamaetmu uning bilen birge tekbir éytidu.

Birinchi tekbirde, imam we jamaet " "سبحانك اللهم و بحمدك..." ni axirighiche, süre patiheni we yene bir sürini mexpi oquydu.

Ikkinchi tekbir: bu tekbirde hemme kishi «اللهم صَلِّ عَلى»we durutlirini oquydu.

Üchinchi tekbir: bu tekbirde töwendiki dua oqulidu:

{ اَللَّهُمَّ اغْفِرِ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وشَاهِدِنَا وغَائِبِنَا، وصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا، وذَكَرِنَا وأُنْثَانَا، اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى ٱلإِسْلامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوفَّهِ عَلَى ٱلإِيْمَانِ }

(i allah! Bizning tiriklirimizni, ölgenlirimizni, bu yerde bolghanlarni we bulalmighanlarni, kichiklirimizni we chonglirimizni, erlirimizni we ayallirimizni kechürgin, i allah! Arimizdin birawgha hayatliq bermekchi bolsang uni islamgha uyghun yashatqin, yene arimizdin birawning jénini almaqchi bolsang, uni iman bilen ketkili nsip qilghin).

Tötinji tekbir: namazgha hazir bolghanlar bu tekbirde munu dua bilen dua qilidu: "i allah! Bizni uning ejridin mehrum qilmighin, uningdin (ayrilghandin) kéyin bizni azdurmighin we hem bizning hemde uning (gunahlirini) kechürgin".

Andin kéyin imam jinaze namizini" alslam عlykm orحme allah " dep ikki terepke salam bérish bilen tügitidu.

Méyt namizida oqulidighan dua

{ اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ. وَاعْفُ عَنْهُ. وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ. وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ. وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ. وَأَبْدِلْهُ دَاراً خَيْراً مِنْ دَارِهِ. وَأَهْلاً خَيْراً مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجاً خَيْراً مِنْ زَوْجِهِ. وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ}.

Terjimisi: "i allah! Uninggha meghpiret qilghin, uninggha rehim qilghin, uninggha amanliq ata qilghin, uni kechürgin, uning qaragahini yaxshi qilghin, qebrisini keng qilghin, aq kiyimni kirlerdin paklighiningdek, uni su, qar we muz bilen yuyup, xataliqliridin paklighin. Uninggha dunyadiki öyidin yaxshiraq qarargah, ailisidin yaxshiraq aile we jürisidin yaxshiraq jüre ata qilghin. Uni jennetke kirgüzgin, uni qebre we duzax azabidin saqlighin". [muslim riwayiti].

Kichik bala bilen ghayibtiki kishilerning namizining qandaq oqulidighanliqi

wapat qilghuchi kichik bala bolsa, uning ata - anisigha dua qilish sünnettur. Jinaze namizi oqughan kishi üchinchi tekbirde dua qilip bolghandin kéyin, (i allah! Uni ata - anisi üchün zapas ejir, köp ejir wesilisi we shapaetchi qilghin, i allah! Uning bilen ata - anisining yaxshiliqini éghir qilghin, ularning ejrini chong qilghin we uni salih möminlerge qoshqin, uni öz shepqiting bilen dozaxning azabidin

saqlighin).

Anining qursighidiki 4 ayliqqa yetken buwaq chüshüp ketse, sim quyulup yuyup tarilip namaz uqulidu. Emma töt ayliqtin burun chushup ketken bolsa u téxi bir parche gösh bolghanliqi üchün yuyulmaydu hem namazmu uqulmaydu.

Özi bolmighan yeni ghayip kishilerge jinaze namizi oqush jaiz bolup, resulullah eleyhissalam nejashi ölüp ketkende, yoq yéride jinaze namizi oqughan we shundin buyan bu sünnet bolghan. Emma peyghember eleyhissalamning aldida bolmighan nejashiyning namizini oqushi peyghembereleyhissalamghila xas bir ishtur, bashqa ademlerning miyiti namaz oqulghan orunda bolushi kirek dep qaraydighanlarmu bar.

Birkshining ghayipta namizini oqush jaiz bolghinidek, bir jamaetning jinaze namizini oqushmu jaizdur. Mesilen, bir yede bir gurup musulman shehid qilin'ghan bolsa, musulmanlarning ghayiptin uning jinaze namizini oqushi lazim.

Miyit namizigha we jinazini chiqirishqa kilidighanlarning sani köp bolushi üchün wapat bolup ketken ademning ölüp ketkenlikini hemme tereplerge xewer qilish musteheptur.

Méytni yuyushtin burun qilidighan ishlar

herbir musulman'gha ülüm kilidighanliqi üchün yaxshi emellerni köp qilish we islam teripidin cheklen'gen ishlardin néri bulushtek ibadetlerni alahide köngül qoyup qilish arqiliq bexit izdishi lazim: chünki resulullah bu heqte mundaq digen :

5970/9741 _ ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: men peyghember eleyhissalamning yénigha on kishining oninchisi bolup kelgenidim, mendin kéyin ensarilardin biri kélip, peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i resulullah! Insanlarning eng zériki we eng puxtisi kim? Dep sorighanidi, peyghember eleyhissalam: ölümni köp esleydighan we uninggha puxta teyyarliq qilidighan kishidur. Ene shundaq kishiler dunya we axirette shan - sherep qazinidighanlardur, dep jawab berdi. (elseghir 1008)

qachanki bir musulman wapat bolsa uning qéshidiki kishilerning urundashqa tigishlik birnechche türlük ishliri bar:

1- méytning közni yumdurishi lazim, chünki resulullah ebu selemening küzni yumdurghan.

1470/2518 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ölükliringlarning yüzini yögep qoyunglar, yehudiylargha oxshiship qalmanglar! (elkebir)

méytning közini yumdurghan waqitta éytilidighan dua

اَللَّهُمَّ اغْفِر لِ ـ«méytning ismini ataydu»، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّيْنَ، واخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي ٱلْغَابِرِيْنَ، واغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ ٱلعَالَمِيْنَ، وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَنَوِّرْ فِيْهِ }.

Terjimisi: " i allah! (palanigha) meghpiret qilghin, uning yaxshilar qataridiki derijisini yoqiri qilghin, uning yaxshi namini kéyinkilerde qaldurghin. I alemlerning perwerdigari allah! Bizge we uninggha meghpiret qilghin, uning yatqan yérini keng we yoruq qilghin" [muslim riwayiti].

2- méytning qursiqi köpüp ketmesliki üchün qursaqning üstide birnerse qoyushi kérek.

3- méytning pütün bedinini yögep qoyushi lazim.

4- méytning yuyup tarash ishlérini tizlitishi we jinaza namizini tizraq oqup tiz

depne qilishi kérek.

5- resulullah uhut künide wapat bolghanlarni yotkimestin wapat bolghan urunda depne qilishqa burighanliqi üchün méyit qeyerde wapat bolsa shu yerde depne qilishliri kérek.

6- miyitqa xushbuy nersilerni chichip qoyush yaxshidur.

1471/2519 - jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eger méyitqa xushbuy nerse chachsanglar, üch qétim chéchinglar! (ehmed: 14131 ; bezzar)

sekeratqa chüshken adem üchün qilidighan ishlar

ölüm janning bedendin ayrilishi bolup, u paniy alem bilen baqiy alem otturisidiki bir köwrük. Bu dunya axiretning ékinzarliqidur. Bu dunyadiki hayatida iman we yaxshi emellerni qilghanlar axiretning azabidin qutulup qalidu we hésab bérishi asan bolidu. Shundaqla, jennetlerde menggü qalghuchilardin bolidu. Emma hayatini kupri, zalalet we gunah – mesiyetler bilen ötküzgenler axiretning azabigha duchar bolghuchilardur.

Birawning sekeratqa chüshkenliki uning putlirining boshiship sozulishi, putining muzlishi, dimiqining qisilip gep – sözining titrishi we ikki chékisining qorulup qélishidin bilinidu.

Sekeratqa chüshken kishi üchün qilinidighan ishlar munular :

1) sekeratqa chüshken kishini ong yénigha yatquzush we qiblige qaritish.

2) sekeratqa chüshken kishin'ge" laale alaalle mحmd rsol a lle " (allahtin bashqa ilahiy mebud yoq, muhemmed eleyhissalam allahning berheq elchisidur) dégen shahadet kelimisini telqin qilish (yeni ögitish, éytquzush.)

méyitni depne qilishtin awwal aldirap qilishqa tégishlik muhim ishlar

1) méyitni yuyup képenlesh.

2) uning qezrliri bolsa tülesh.

3) wesiyetliri bolsa orunlash.

Méytni yuyushta biliwilishqa tigishlik mesililer

méytni yuyush uni kipenlikke élish we uninggha jinaza namizi uqush we uni depne qilish qatarliq ishlar periz (kufaye) dur. Démek yuqarqi ishlargha musulmanlarning bir qismi hazir bolsa bezi sewepler bilen qatnishalmighan musulmanlardin gunah saqit bulidu.

1. Méytni yuyushqa ademler ichidin shu méyitning hayat waqtida wesiyet qilghan adimi eng layiqdur. Undaq bolmisa yiqin tuqqanléridin bireri yuyushi kérek. Yuqarqi qaide er ayalgha umumdur.

2. Wafat bolghuchi ayal bolsa öz éri yuyup tarisa bolidu. Oxshashla wafat bolghuchi er bolsa ayali yusa hem bulidu. Chünki xelipe ebubekri reziyellahu enhu özni yuyushni ayaligha wesiyet qilghan.

3. Wafat bolghuchi yette yashtin tüwen bolsa (oghul yaki qiz bolsun) yughuchi er yaki ayal bolsun bulawiridu.

4. Qachan bir er wafat bulup u kishi wafat bolghan urunda ayallarla bulup er bolmisa yaki wafat bolghuchi ayal bulup u yerde ayal bolmisa u chaghda u méyitni yumastin teyemmum qildurlidu. (qéshidikilerdin biri qolini tupraqqa urup méytning yüzini silaydu ikki alqinini hem silaydu.)

5. Musulman kishige kafirning méytini yuyush we uninggha jinaza namizi uqush we uning depne ishlirigha qatnishishi haramdur.

6. Méytni sughaq su bilen yuyush yaxshidur.

7. Eger méyt yughuchi méyitning bedinidiki kirning köplüki sewebidin issiq sugha muhtaj bolsa kirni pakizlash üchün sopun ishletse bulidu. Lékin méytning bedinini qattiq uwlimaydu.

Miyitning qandaq yuyulidighanliqi

1. Méytni yuyudighan chaghda uning ewritini yögep qalghan kiyimlirini saldurwitish sunnet.

2. Uning béshini olturghili temshilgendek kötürüp qursiqidiki eziyetlerni chiqirwitish üchün qorsiqi yenggil siqilidu.

3. Méyt yughuchi quligha yumshaq rext yögep yaki feley kiyip wafat bolghuchi yette yashtin yuquri bolsa uning ewritige qarimastin ewritini yuydu.

4. Shuningdin kéyin bismillah dep méyitqa namazning taharitige oxshash taharet alduridu. Lékin uning éghizigha we burnigha su kirgüzülmeydu belki méyit yughuchi özining ikki barmiqini yumshaq rext bilen orap méyitning ikki liwining arisigha kirgüzüp chishlirini pakizlaydu we burnigha kirgüzüp unimu hem pakizlaydu.

5. Sidirdin sugha bir'azchilap uning maghzipi bilen méytning béshi we saqilini yuyush mustehebdur. (sidir tiwiplardin tépilidu)

6. Aldi terepdin ong yanni yuyidu we arqa terepdinmu ong yénini yuyidu sol terepnimu shu qaide buyiche yuyidu. Shu usul buyiche üch qétim tekrar yuylidu. Herqétimdin kéyin méyit yughuchi meyitning taharet urunlirini tekshürüp birernerse chiqqan bolsa uni pakizlaydu. Üch qétimdin ziyade yuyush méyit yughuchining ixtiyarida hajet tépilsa yette qétimdin artuq yusimu bulidu.

7. Axirqi yuyushta kishiler arisida tunushluq bolghan uning furiqidin hasharetler qachidighan kafur dégen durini ishlitish sunnettur.

8. Méytning burut tirnaqliri adettikidin ösük bolsa uni qirqish mustehebdur. Emma qoltuq we ewretlirning tükliri élinmaydu.

9. Méyt ayal bolsa, uning chéchi üch örüm örülup arqisigha quywitilidu.

10. Méyit kipenlikke élinip bolghandin kéyin uningdin birer nerse chiqsa (pishap suydukke oxshash) uni qayta yuyulmaydu.

Kifenlikke élish

méyitni kipenlesh wajib bulidu. Méytni kipenleshte uning ehwaligha qarap kipenlikke élinidu. Képen- ölgen kishni yuyup bolghandin kéyin, uninggha kiygüzilidighan mexsus ölüm kiyimidur.

1. Méytning kipenlikke yarighudek nersisi bolmisa bashqilar teyyarlisimu bulidu, umu bolmisa öz kiyimi bilen depne qilinsimu bulidu.

2. Erni üch qat, aq renglik kipenlik ichide kipenlesh mustehepdur. U kipenliklerge muwapiq xüshbuy ishlitilgendin kéyin bir karwat ustige bir-birlep yéyildurlidu. Démek karwat ustide ayrim ayrim üch qat rex yéyilghan bulidu.

3.er méyitning képini " lifafe " we " qemis " , " izar " din ibaret üch parchidin terkip tapidu. " izar " méyitning choqqisidin tartip ikki putigha yetkichilik uzunluqtiki ishtan démektur. " qemis " méyitning boynidin ikki putigha yetkichilik uzunluqtiki könglek démektur. " lifafe " méyitning béshi bilen ikki putini toluq yögep turghichilik miqdarda uzun we keng yögenje démektur.

Er méytni képenleshte aldi bilen " lifafe " yéyip sélinidu, andin uning üstige izar silinidu. Andin uninggha " qemis " kiygüzülidu andin astigha sélin'ghan " izar " bilen yögilidu. Yögesh méyitning sol yénidin bashlinip ong yénida axirlishidu.

Andin "lifafe " bilen uning béshining choqqisidin bashlap ikki putining uchlirighiche toluq yögilidu. " lifafe " méyitning bash teripi bilen ayaq teripidin éship turidu. Jesedning échilip qélishidin qorqulsa képenning üstidin baghlap qoysa bolidu. Méyitning béshigha selle orash mekruh sanilidu.

4. Ayal méyitning képini besh parchidin terkib bolidu. Ular" lifafe ", "xirqe", "yaghliq" , " qemis " , " izar " din ibarettur.

Ayal méyitqa kiydürülidighan" izar " bilen " qemis " we ayal méyitni yörgeydighan "lifafe " ning ölchimi er méyitning izar, qemis we " lifafe " sige oxshash bolidu. "yaghliq " ayal méyitning yüzi bilen béshini yögep turalaydighan ölchemdiki kengrek yaghliqtur. " xirqe " ayal méyitning ikki emchikining yuqirisidin kindikining astighiche bolghan orginigha kiydürülidighan uzun we kengrek xaltidur.

Ayal méyitni képenleshte, awwal " lifafe " sélinidu, andin üstige " izar " silinidu. Andin ayal miyit bu ikkisining üstige yatquzilidu, andin uninggha "qemis " kiygüzülidu, andin béshigha" yaghliq " tingilidu. Andin" xirqe " könglikining üstidin köksige kiygüzülidu, chéchi ikki boghum qilip örelgen halda köksige(könglek üstige) qoyulidu, andin " izar " bilen yögilidu. Uning üstidin "lifafe " bilen yögilidu.

5. Shuningdin kéyin eng üstidiki kipenlikning birteripi bilen méyitning ong teripi yögilidu. Ikkinji qedemde sol teripi yögilidu. Ikkinchi we üchinchi kipenlikmu awwalqigha oxshashla yögilidu.

6. Méyitning kipenlikini bir'az puxtiraq qilimiz. Mesilen ayagh teripidin ashqan rexni bash teripige qayturup chigilidu.

7. Méyt kifenlikke ilin'ghandin kéyin umumen yette yerdin chigilidu. Eger yettidin az chigilsimu bulidu.

8. Méyt orunda quyulghandin kiyn chekken urunlar yishiwitilidu.

9. Eger periz yaki omur hej qiliwatqan bir ihram baghlighuchi shu halda wapat bolsa uni bashta éytilghan usul buyunche yuyup tarilidu. Likin furaqliq nerse ishlitilmeydu.

10. Wafat bolghuchi er bolsa uning béshi hem yögelmeydu. Chünki resulullah ihram halitide wafat bolghan birkishi toghirsida, uninggha xushbuy ishletmenglar we uning béshinimu yögimenglar chünki u qiyamet küni telbi éytqan halda qopidu, dégen (muttefequn eleyhi).

11. Méytni yuyushta su bolmasliq yaki bashqa seweptin yuyush qiyin bolsa tiyemmum qaidisi buyinche tiyemmum qildurlidu.

12.méytni yughan kishi méytning bedinide körgen herqandaq nersilerni mexfi tutishi lazim.

Jinazini chiqirish

1. Jinazini erlerning chiqirishi we ularning kötürüshi sünnettur.

2. Ayallarning jinaze bilen bille qebirgiche bérishi haramgha yéqin mekruhtur.

3. Jinazini ichidiki ölük silkinip ketmeydighan, uni kötirip mangghan we uninggha egiship mangghan kishilerge japa musheqqet bolup qalmaydighan derijide tizraq élip méngish musteheptur.

4. Namazdin kiyn töt adem jinazini doliliriigha élip tiz emma siliq halda qebiristanliqqa élip mangidu. Yol üstide kishiler jinazining qaysi teripide mangsa héch kérek yoq.

5. Jinaza quyulushtin burun olturushtin saqlinish lazim.

6. Jinazigha egiship mangghanda uning arqisidin méngish musteheptur.

Ölükni yerlikide qoyush

1. Ölük adem öz buyining yérimigha yaki meydisige qeder kélidighan chongqurluqta kolan'ghan qebride qoyulidu. Qebrini adem buyi chongqurluqta kolash téximu yaxshidur.

2. Qebri, uning uzunliqi ölükning uzunliqidek we kengliki ölükning uzunliqining yérimidek kenglikte qilip kolinidu.

3. Ölükning qoyulishi üchün qebrining bir teripidin ich gör yeni lehet échish sünnettur.

4. Eger yer bosh yer bolup ich gör échish momkin bolmisa, ich gör chiqarmay qebri kolapla qoysimu bolidu.

5. Yer nem yaki yumshaq bosh yer bolsa, ölükni sanduqning ichide qoysimu bolidu. Eger yer undaq yer bolmaydighan bolsa, ölükni sanduqning ichide qoyush mekruhtur.

6. Yer nem yaki yumshaq bosh yer bolup ölükni sanduqning ichide qoyushqa toghra kelse, sanduqqa bir qat tupa yéyétip andin ölükni uning ichige sélish lazim.

7. Kéme we paraxutta ölüp qalghan adem yuyulidu, kipen'ge élinidu we uninggha namaz oqulidu.

8. Eger quruqluq yiraq bolup quruqluqqa chiqip bolghiche uning jesidining özgirip kétish éhtimali bolsa, u déngizgha tashliwétilidu.

9. Méytni qebirge ekirishte bash teripi awal ekirlidu.

10. Lehette qoyghanda ong teripini basurup qiblige yüzlendurlüp yatquzlidu.

11. Lehet éghizini birnerse bilen dalda qilin'ghandin kéyin qaide buyiche tupa tashlap kömtürlidu.

12. Qebrining béshida qebrining kimning ikenlikini tunush üchün tash qoyup qoyush xata emestur.

1537/2613 - muttelib mundaq deydu: osman ibni mezun wapat bolup, méyiti depne qilin'ghan waqitta, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir kishini tash élip kélishke buyridi, u kishi tashni kötürelmidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki bilikini türüp, tashni kötürüp keldi we osman ibni mezunning bash teripige qoydi. Andin mundaq dédi: men mushu tash arqiliq qérindishimning qebrisini tapimen we ailemdin kim wapat bolsa, uni buning yénigha depne qilimen. Kesir (rawi) muttelibning yene mundaq dégenlikini riwayet qilidu: bu hedisni manga yetküzgen kishi: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning shu chaghdiki apaq biliki téxiche köz aldimda, dégen. (ebu dawud: 3206)

13. Ölükni yerlikide qoyup bolghandin kéyin uning béshida turup uning gunahining kechürülishini tilep uninggha dua qilish lazim. U ebediy qalidighan ornigha yolgha séliniwatqanda qebiristan'gha barghuchilarning meyyitining gunahlirining kechürüm qilnishi, allahning uninggha shepqet bilen muamile qilishi, allahning uningdin razi bolushi üchün we az waqittin kéyin uning yénigha kirip uning perwerdigari, dini we peyghembiri toghrisida ayrim - ayrim soal soraydighan ikki perishtige yaxshi jawap birelishi üchün nahayiti köp dua qilishi kérek.

1540/2618 - osman ibni effan reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem méyitni depne qilip bolghandin kéyin, uning béshida öre turup: qérindishinglargha meghfiret telep qilinglar ! Alletin uning mustehkem

turushini telep qilinglar, chünki u hazir soraqqa tartiliwatidu deytti. (ebu dawud: 3221)

méytni qebrige élip kirgende oqulidighan dua

{بِسْمِ اللهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ } ۰

Terjimisi: " allahning nami bilen resulullah sellellahu eleyhi wesellemning sünniti boyiche. . .". [ebudawud riwayiti].

Méytni depin qilip bolghandin kéyin oqulidighan dua

{اَللَّهُمَّ اغْفِرْلَهُ اَللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ}۰ " i allah! Uninggha meghpiret qilghin. I allah! Uni imanida sabit qilghin"[ebudawud].

Teziye bildürüsh heqqide

1. Erlerning we birer yamanliqqa yol échish éhtimali bolmighan ayallarning, musibet kelgen ailige kélip teziye birishi musteheptur.

2. Musibet kelgen ademlerning qoshnilirining we urugh tughqanlirining musibet kelgen ailidikiler üchün tamaq teyyarlishi lazim.

1545/2635 - abdullah ibni jeifer reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem dadam jeiferning ölüm xewirini anglap: jeiferning ailisige tamaq teyyarlap béringlar, ular musibet bilen meshghul dédi. (tirmizi: 998)

3. Musibet kelgen kishilerning teziye üchün kilidighanlarni kütüp üch kün'giche olturushi toghra bolidu. Üch kündin kéyin yene teziye üchün kilidighanlarni kütüp olturush mekruhtur.

4. Teziye üchün kilidighanlarni kütüp ishikning aldida olturushmu mekruhtur. Chünki, undaq qilish islam kilishtin ilgirki ereblerning adetliridin qalghan ishtur. Islam dini islam kilishtin ilgirki ereblerning yaman adetliridin chekligen, bezi yerlerde boliwatqan teziye üchün kilidighanlarni kötüp yollarda olturush bolsa, eng yaman ishtur.

5. Bezi yerlerde eng keng dairde tarqilip ketken bidetning biri bolsa, musibet kelgen ailining teziye üchün kelgenlerge tamaq teyyarlishidur. Bu sünnetke zit bir ishtur.

6. Islam dini ölüp ketken kishige ün sélip yighlashni we uning üchün heddidin artuq qayghurushni qattiq haram qilip cheklidi.

1450/2477 - ebu malik esheri reziyellahu enhudin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenliki riwayet qilin'ghan: ümmitimde jahiliyet dewridin qalghan töt türlük ish bar bolup, ümmitim bu ishlarni tashliyalmaydu. Ular: öz nesibidin pexirlinish, bashqilarning neseblirini söküsh, yultuzlardin yamghur tilesh we méyitqa haza échip yighlash. Eger haza échip yighlighan ayal ölüshtin ilgiri tewbe qilmisa, qiyamet küni u qaramaydin kiyim kiygen we bedenni qichishqaq qiliwitidighan yépincha artqan halda ornidin turidu, dédi. (muslim: 934)

7. Normal yighlashqa we qayghurushqa yol qoyuldi.

1432/2452 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen tömürchi ebu seyfning qéshigha kirduq. U, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning oghli ibrahimning süt atisi idi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem ibrahimni quchiqigha élip söydi we puridi. Aridin melum mezgil ötkendin kéyin, ibrahimning qéshigha yene kirsek, u jan talishiwitiptu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellemning közidin yash aqqili

turdi. Abdurrahman ibni ewf: i allahning resuli! Sen yighlawatamsen (halbuki, sen méyitning arqisidin yighlashni qattiq chekleyttingghu)? Dep soridi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i ewfning oghli! Bu dégen méhribanliq, dédi. Abdurrahman sözini tekrarlighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: köz yighlaydu, qelb qayghuridu, shundaqtimu biz alle razi bolmaydighan sözni qilmaymiz. I ibrahim! Biz sendin ayrilghinimizgha bekmu qayghurimiz, dédi. (buxari: 1303)

teziyede oqulidighan dua

1-{ إِنَّ لِلّهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَىٰ. وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى. فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ}

" allahning alghan we bergenlirining hemmisi özige aittur. Her nersining ejeli allahning dergahida belgilen'gendur. Sebir qiling we allahtin sawab ümit qiling". [buxariy riwayti].

2-{عَظَّمَ اللهُ اَجْرَكَ}

"allah (bu musibet yüzisidin)ejringizni ziyade qilsun!" [imam newewiyning "elezkar" namliq kitabidin].

Musibette oqulidighan dua

{إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ. اَللَّهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيْبَتِي وَ اخْلُف لِي خَيْراً مِنْهاَ}

terjimisi: " biz allahning igidarchiliqidimiz, choqum allahning dergahigha qaytimiz. I allah! Bu musibitimde manga ejir bergin we manga qoldin berginimdin yaxshiraqini bergin" [muslim riwayiti].

Shéhitning hökümliri

shéhit bolsa orunsiz öltürülgen balaghetke yetken musulman kishidur. Mesilen. Allah taalaning yolida jihad qilip jeng meydanida yarilinip yarlan'ghandin kéyin bir nerse yémestin, ichmestin, dawalanmastin we uninggha köngül bölüsh we uni qotquzush üchün jeng meydanidin yötkelmestin ölüp ketken kishige oxshash.

1. Shéhitning jesidi yuyulmaydu chünki, uning ölishi uni pakizlighuchi bolup hésablinidu.

2. Shéhitlerge jinaze namizi oqulidu. Chünki, ölgen kishige namaz oqush bolsa ularni hörmetlesh üchündur. Shéhitler hörmetleshke eng layiq ademlerdur. Chünki, peyghember eleyhissalamning uhud urushida shéhit bolup ketkenlerge ularni yerlikide qoyup bolghandin kéyin namaz oqughanliqi riwayet qilindi.

3. Shéhit yerlikige shéhit qilin'ghanda üstide bar kiyim bilen qoyulidu. Likin, uningdin sawut, ötük we qural yaraqqa oxshash kipenlik qilishqa bolmaydighan nersiler saldurwétilidu. Eger uning üstidiki kiyim ölgen ademge ishlitish sünnet qilin'ghan képenlikning sanigha yetmise, uninggha képenlik qoshulup shu san toluqlinidu.

Qebrilerni ziyaret qilish heqqide

qebrilerni ziyaret qilish ruxset qilin'ghan bir ishtur. Qebrilerni ziyaret qilishni ruxset qilip, peyghember eleyhissalam mundaq dégen.

1555/2656 - ibni bureyde dadisidin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: men silerni qebristanliqni ziyaret qilishtin tosqan idim, emdi ziyaret qilsanglar bolidu, chünki qebre insan'gha ölümni eslitidu. (ehmed: 1240)

1556/2657 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu:

peyghember sellellahu eleyhi wesellem: men alletin anamgha istighfar éytishni soridim, manga ruxset bermidi. Qebrisini ziyaret qilishqa ruxset sorisam, manga ruxset berdi dédi. Yene bir riwayette: qebrilerni ziyaret qilinglar! Dédi. (muslim: 976)

1. Qebrilerni ziyaret qilish erler we ayallar üchün musteheptur. Likin, eger ayallarning qebrilerge chiqishi qayghu hesret we yéghini qayta yéngilaydighan ish bolsa yaki birer pitne pasadqa yol achidighan ish bolsa, ularning ziyaretke chiqishi cheklinidu chünki, pitne pasadning aldini élish birer paydini qolgha keltürüshtin yaxshidur.

2. Qebrini ziyaret qilishning mueyyen bir waqti yoqtur.

3. Qebrini ziyaret qilghan kishining öre turup essalamu eleykum dara qewmim muiminiyn, we inna in shaallahu bikum lahiqun(essalamu eleykum i muiminler diyari, bizmu choqum allah xalisa silerge qoshulimiz.) déyish we ularning gunahlirining kechürülishini tilep dua qilish qebrini ziyaret qilishning edeblirining biridur.

1557/2660 - muhemmed ibni qeyis ibni mexremedin riwayet qiliniduki, u bir küni köpchilikke: men silerge özüm we anam heqqide sözlep béreymu? - dégen idi, biz (köpchilik) uni öz anisi heqqide sözlep béridighan oxshaydu, dep oylaptuq. Biraq u mundaq dédi: bir küni aishe reziyellahu enha: men özüm we peyghember sellellahu eleyhi wesellem heqqide sözlep béreymu? Dédi. Biz: sözlep bergin! Déduq. Aishe reziyellahu enha: bir kéchisi peyghember sellellahu eleyhi wesellemning nöwiti mende idi. U, ayiqini sélip, ayagh teripige qoydi. Andin yektikini sélip, bir teripini astigha sélip yatti. Uzun ötmeyla, méni uxlap qaldi dep oylap yektikini élip, ayiqini kiydi we ün tinsiz öydin chiqip, ishikni yipip qoydi. Men lichikimni béshimgha artip, kiyimimge yöginip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning izigha egiship mangdim. U, beqi qebristanliqigha bérip, uzun'ghiche öre turdi. Andin qolini üch qétim kötergendin kéyin mangdi, menmu arqisidin mangdim. U téz mangsa, menmu téz mangdim. Yügürse, yügürdüm. Öyning qéshigha kelgende, uning aldigha ötüp, uningdin burun öyge kirip, burunqidek yétiwaldim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem kirip: i aishe! Néme boldi, döngge yamashqandek hasirap kétipsen'ghu? Dédi. Men: héchnéme bolmidi, dédim. Dep bergin, bolmisa hemmini bilip turghuchi alle dep béridu, dédi. Men: i resulullah! Ata - anam sanga pida bolsun! Déginimche hemmini sözlep berdim. Bayam aldimda körün'gen qara kölengge senmiding? Dédi. Hee, i resulullah! Dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem meydemdin birni ittiriwetti, meydem aghrip ketti. Andin: sen alle we uning resulini zulum qilamdikin dep guman qildingmu? (yeni peyghember eleyhissalam méni tashlap bashqa xotunlirining yénigha chiqip ketken oxshaydu, dep oylap qaldingmu?) dédi. Insan her qanche mexpiy ish qilsimu, alle uni bilip turghuchidur, dédim. Toghra éytting, bayam jibriil kélip, sanga tuydurmastin, méni chaqirdi. Menmu sanga tuydurmastin jawab berdim. Sen yitip bolghan iding, shuning üchün öyge kirmidi. Men séni uxlap qalghan oxshaydu dep oylap, oyghatmidim. Emma yalghuz qélip, qorqup qélishingdinmu ensiridim. Jibriil perwerdigarimning méni beqi qebristanliqigha bérip, ulargha meghfiret telep qilishqa buyrighanliqini éytti, dédi. Men: i resulullah! Men néme deymen? Dep soridim. Essalam ey qebre ehli bolghan muiminler we musulmanlar ! Bizdin ilgiri ketkenlerge we kéyin qalghanlargha alle rehmet qilsun. Alle xalisa, bizmu pat arida silerge qoshulimiz

déseng bolidu, dédi. Yene bir riwayette: essalamu eleykum, i qebridiki muiminler! Silerge wede qilin'ghan ölüm keldi, emma qiyamet küni téxi kelmidi. Alle xalisa, bizmu pat arida silerge qoshulimiz. I alle! Bequlgherqed ehlini meghfiret qilghin! Déyilgen. (muslim: 974)

qebirlerni ziyaret qilghanda oqulidighan dua

{السَّلاَمُ عَلَىٰ أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِيْنَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِيْنَ. وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللّهُ، بِكُمْ لَلاَحِقُون اَسْاَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ }

terjimisi: " allahning amanliqi bu jayda yatqan mömin musulmanlargha bolsun. Bizdin burun wapat bolghanlar we hayat qalghanlarning hemmisige allah rehim qilghay. Bizmu xuda xalighan waqitta elbette silerge qoshulimiz. Allah taaladin bizge we silerge amanliq tileymen" [muslim riwayiti].

Sekkizinchi bap. Neple namazlar

neple namazning yolgha quyulishi

neple namazlar bendilerge rehmet (weslisi) we ularning jennettiki aliy derijilerge yétishi üchün bir türtke bolushi, perz namazlarda kemchilikler bolup qalghan bolsa, uning ornigha hésablinishi üchün, yene namazda bashqa ibadetlerde tépilmaydighan derijide üstün pezilet bolghanliqi üchün yolgha qoyulghan.

1346/2299 - hureys ibni qebise mundaq deydu: men medinige kélip: i alle! Méni yaxshi sorun'gha muyesser qilghin ! Dep dua qildim we ebu hureyre reziyellahu enhuning sorunigha muyesser boldum. Men uninggha: men alle taaladin méni yaxshi sorun'gha muyesser qilishini tilep dua qilghan idim. Alle méni séning soruninggha muyesser qildi. Shunga peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin anglighan hedistin birni dep bergin. Alle taala bu hedisning sewebi bilen méni yaxshi ishqa nésip qilsa ejep emes, dédim. Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dédi: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: qiyamet küni bendining emelliridin birinchi bolup sorilidighini namazdur. Eger u ademning namizi kamil bolghan bolsa qutulidu we nijat tapidu. Undaq bolmisa, pushayman qilidu we ziyan tartidu. Eger perzdin bir nerse kémiyip qalsa, alle taala: bendemning neple ibaditige qarap béqinglar! Deydu. U bendining neple ibaditi bolsa, uning bilen perzdin kémiyip qalghan yerliri toluqlinidu. Shuning bilen, bendining qalghan emellirining sürüshtürmisimu mushu rewish boyiche dawamlishidu. (tirmizi: 413)

1344/2297 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mundaq dédi: kimki méning dostumni düshmen tutsa, men uninggha urush élan qilimen. Bendem manga perzlerni qilishtinmu yaxshiraq bir ishni qilish bilen yéqinlishalmaydu. Bendem manga neple ibadet bilenmu men uni dost tutqan'gha qeder dawamliq yéqinlishidu. Qachanki men uni dost tutsam, men uning anglaydighan quliqi, köridighan közi, tutidighan qoli, mangidighan puti bolimen. Mendin némini sorisa, shuni bérimen. Manga séghinsa, öz panahimda saqlaymen. Men muiminning jénini élishtin bashqa héchbir ishta tereddut qilmaymen. Muimin bendem ölümni yaxshi körmeydu, men bolsam, uning xapiliqlirini yaxshi körmeymen. (buxari: 6502)

perzge we witirgha oxshash wajip namazlardin bashqa namazlar neple namaz, dep atilidu. Bu neple namazlar ikki qisimgha bölinidu.

Birinchi qismi, sabit sünnetler. Bu, perz namazlar bilen bille oqulidighan sünnet namazlardur. Bu, tekitlen'gen sünnet depmu atilidu. Yeni adettiki bashqa neple namazlargha qarighanda küchlükrek telep qilin'ghan namazlardur. Bu sünnetler ularni dawamliq türde özrisiz oqumighan ademning gunahkar bolushida we u ademni pasiqliqqa höküm qilishta wajip emelni qilmighandek gunahkar hésaplashqa bolidu. Bular besh wax namazda oqulidighan 12 riket sünnet bolup bu toghirida yuqirda bayan qilindi.

Ikkinchi qismi, sabit emes sünnetler, yeni neple namazlardur.

Bu namazlar, peyghember eleyhissalam bezide oqughan yaki bashqilarning oqushigha yol qoyghan, tekitlik sünnet derijisige yetmigen namazlar bolup, tekitsiz sünnet qataridin sanilidu. Bular: taharet namizi, tehejjud namizi, chashka namizi, mesjid heqqi namizi, hajet namizi, istixar namizi, su tilesh namizi, kün tutulghanda oqulidighan namaz, tesbihat namzi qataliqlar bolup bularning derijiliri oxshashtur.

Kéchide oqughan neple namaz kündüzde oqughan neple namazdin yaxshidur. Chünki kéchide oqughan neple namaz ademge bek éghir kélidu. Allah taala bu heqte mundaq deydu.

[تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (16)]

ularning yanliri orun - körpidin yiraq bolidu (yeni ular kéchisi ibadet qilip az uxlaydu), ular perwerdigarining (azabidin) qorqup, (rehmitini) ümid qilip uninggha dua qilidu, ulargha biz riziq qilip bergen nersilerdin (yaxshiliq yollirigha) serp qilidu [süre sejde-16].

Imam ebu henifening közqarishi boyiche meyli kéchide bolsun meyli kündüzde bolsun neple namazni töt rekettin - töt rekettin oqush yaxshidur.

Mesjid salimi namizi

mesjid salimi yeni tehiyyetul mesjid namizi, bir adem mesjidke kirgen we mesjidke kirgen u waqit namaz oqush mekruh qilinmighan waqit bolsa, olturushtin burun ikki reket yaki töt reket namaz oqushi mustehebtur.

1294/2220 - ebu qetade reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke kirgininglarda, olturushtin burun ikki reket namaz oqunglar!. (tirmizi: 316)

mesjidke künde bir nechche qétim kirip chiqidighan adem, mesjid salimi namizini her kün üchün bir qétim oqusa kupaye qilidu.

Taharet namizi

taharet namizi u taharet élip bolghandin kéyin taki taharetning süyi qurup bolghiche bolghan ariliqta oqulidighan ikki reket namazdur.

499/941 - zeyd ibni xalid el juheni reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil élip, ikki reket namaz oqusa, namazda zéhnini namazdin bashqa ishqa bermise, u kishining burun qilghan kichik gunahliri epu qilinidu. (ebu dawud905)

275/510 - uqbe ibni amir reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: biz tögilirimizni nöwet bilen baqattuq, bir küni béqish nöwiti manga kelgenidi. Men kechqurun tögilerni yaylaqqa apiriwétip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kelsem, u öre turghan péti kishilerge hedis sözlep

bériwétiptu, men uning sözidin töwendiki gepni anglidim: taharetni kamil élip bolghandin kéyin, ornidin turup, pütün wujudi bilen bérilgen halette ikki reket namaz oquydighan musulman bolidiken, jennet uninggha wajip bolidu. Men: bu némidégen saxawetlik söz ! Déwidim. Aldimda turghan bireylen: buning aldidikisi buningdinmu saxawetlik idi, dédi. Shappide qarisam, ömer iken. U mundaq dédi: men séning bayatin kelgenlikingni körgen idim, peyghember eleyhissalam sen kélishtin burun bizge mundaq dédi: kimki taharetni kamil élip bolghandin kéyin: ”bir alletin bashqa ibadet qilishqa layiq mebud yoq, muhemmed sellellahu eleyhi wesellem alle taalaning bendisi we elchisi dep guwahliq bérimen“ deydiken, uninggha jennetning sekkiz derwazisining hemmisi daghdam échip bérilidu, u qaysini xalisa, jennetke shuningdin kiridu. (muslim: 234)

taharet namzi toghirisda ebu hüreyre reziyellahu enhudin yene mundaq bir meshhur hedis riwayet qilin'ghan:

5406/8857 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilaldin: i bilal ! Bügün kéche jennette ayagh tiwishingni anglidim. Sen alle taaladin eng köp sawab ümid qilinidighan qaysi emelni qilghaniding? Dep sorighanidi, bilal reziyellahu enhu mundaq jawab berdi: meyli kéche yaki kündüz bolsun, taharet alsamla, shu taharet bilen meyli az yaki köp bolsun, namaz oqumay qalmidim. Alle taaladin eng köp sawab ümid qilidighan emilim ene shudur. (muslim: 2458)

chashgah namizi

chashgah, quyash toluq chiqip bolghandin bashlap péshin waqtigha 45 minut qalghichilik bolghan waqitlardin ibarettur. Chashgah namizi ejri - sawabi köp bolghan musteheb bir namazdur. Lékin bu namaz wajib bolmighinidek, perzmu emes, uni oqughanlargha bérilidighan ejri we sawabqa qiziqquchilar uni oquydu. Biraq uni oqumighanlar bolsa oqumighanliqliri üchün eyiplenmeydu.

Chashka namizi, eng az bolghanda ikki reket oqulidu. Eng töwen mukemmellik derijisi töt rekettur.

1288/2198 - muaze aishe reziyellahu enhadin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem chashgah namizini qanche reket oquytti? Dep soridi, aishe reziyellahu enha: (asasen) töt reket oquytti, xalisa, uningdinmu köp oquytti, dédi. (muslim: 719)

1290/2201 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: méning sirdash dostum peyghember sellellahu eleyhi wesellem manga üch ishni wesiyet qildi: her ayda üch kün roza tutush, her küni ikki reket chashgah namizi oqush we uxlashtin burun witir namizi oqush. Ebu dawud we nesailarmu ebu derda reziyellahu enhudin yuqiriqi hedisning oxshishini riwayet qilghan. (muslim: 721)

1292/2204 - ebu zer reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her insan (öz bedinining) her bir ügisige her seher birdin sediqe bérishi wajip bolidu. Tesbih (subhanallah déyish), tehmid (elhemdulilla déyish), tehlil (lailahe illallah déyish) we tekbir (allahuekber déyish)ning her biri birdin sediqidur. Yaxshi ishqa buyrush bir sediqe, yaman ishtin tosushmu bir sediqidur. Ikki reket chashgah namizi oqush yuqiriqilarning hemmisige kupaye qilidu. (muslim: 720)

1293/2207 - uqbe ibni amir juheniy reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle mundaq deydu: i adem balisi! Manga kündüzning ewwilide töt reket namaz oqushqa kapaletlik

qilsang, men shu töt reket namazning sewebidin séni kününgning axirighiche qoghdashqa kapaletlik qilimen. Imam ehmed ebu derda bilen ebu murre taifiy reziyellahu enhumalardin yuqiriqi hedisning oxshishini riwayet qilghan. (ehmed: 16939 ; mewsili, tirmizi: 475)

498/940 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini jamaet bilen oqup, andin kéyin kün chiqquche alle taalagha zikri éytip, kün chiqqandin kéyin ikki reket zuha (chashgah waqti) namizi oqusa, u kishige hej we ömre qilghanning sawabi toluq bérilidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: hej we ömrining sawabi toluq bérilidu dégen kelimini üch qétim tekrarlighan. (tirmizi: 586)

chashgah namizining waqti künning bir qilich boyi örlishi bilen bashlinip, kün tamamen tiklen'gende tügeydu. Shundaqtimu kün resmiy chiqip issiq bolghili turghanda oqush mustehebtur. Bu namaz eng az bolghanda ikki reket oqulidu. Biraq peyghember eleyhissalamning eng köp bolghanda sekkiz reket oqughanliqi riwayet qilnidu.

Biz musulmanning, mana mushundaq tang seherde, chashkah waqtida, pishin waqtida, namazdiger waqtida, kechlikte we xupten waqtida, kéchiside we ettigende dawamliq allah bilen bolghanliqini körimiz. Kim allah bilen bille bolsa, allahmu uning bilen bille bolidu. Allah uning bilen bille bolghan kishi bolsa küch quwetke ige bolidu, hidayet tapidu, allahning köngül bölüshi we himayisige, köngül xatirjemlikige, bext - saadetke, turmush bayashatliqigha érshidu. Bu ishlarning mahiyitining temini tétip baqqan, lezzet élishni bilgen we janabi allah wede qilghan boyiche yaxshi turmush kechürgen kishilerdin bashqa kishiler bilelmeydu. Allah taala bu toghrida mundaq deydu:

[مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (97)]

"er - ayal mömnilerdin kimki yaxshi emel qilidiken, biz uni elwette (dunyada qanaetchanliq, halal riziq we yaxshi emellerge muweppeq qilip) ubdan yashitimiz, ulargha, elwette, qilghan emelidinmu yaxshiraq sawab bérimiz". (nehil sürisi 97 - ayet).

Tehejjud namizi

shek - shübhe yoqki, musulmanning ishligen emellirining eng yaxshisi teqwa kiyimi we möminning miraji bolghan namazdur. Janabi allah quran kerimde tehejjud namzi oqughuchilarni mundaq süpetleydu:

[كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ (17) وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (18)]

"ular kéchisi az uxlaytti, ular seherlerde (perwerdigaridin) meghpiret tileytti" (zariyat sürisi 17 - 18 - ayetler).

[وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (64)]

"ular kéchilerni perwerdigarigha sejde qilish we qiyamda turush bilen (yeni namaz oqush bilen) ötküzidu" (furqan sürisi 64 - ayet).

Janabi allah özining elchisi we ishenchilik dosti muhemmed ibni abdullah (eleyhissalam) gha shundaq emr qildi

[وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا (79)]

"sanga neple (ibadet) bolushi üchün, kéchining bir qismida (namaz oqushqa, quran oqushqa) oyghan'ghin, (i muhemmed!) perwredigaringning séni medhyilinidighan orun'gha (yeni büyük shapaet maqamigha) turghuzushi heqiqettur" (isra sürisi 79 - ayet).

Tehejjud namizi perz bolush süpiti bilen peyghember eleyhissalamgha xas bir ish bolsimu, (bashqa) möminlerge nisbeten perz emes, neplidur. Uni oqughan kishi ejrini alidu, oqumighan kishi bolsa gunahkar bolmaydu. Shundaqtimu musulmanlar köpchilikidin heziriti peyghember eleyhissalamgha egishish telep qilin'ghanliqi üchün bu namazning hökmi dairisige kiridu. Kéchining otturisida oqulidighan bu namazning pezilti toghrisida nurghun maxtash sözliri éytilghanliqtin musulmanlar kéche namizi üchün turush we söyümlük perwerdigari bilen mexpi mungdishishta musabiqileshti.

1302/2237 - abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir adem kéchide qopup on ayet bilen tehejjud namizi oqusa, u ghapillar qatarigha yézilmaydu. Yüz ayet bilen tehejjud namizi oqusa, alle taalaning emrige chin dilidin itaet qilghuchilar qataridin yézilidu, ming ayet bilen oqusa, köplep ejirge érishküchiler qataridin yézilidu. (ebu dawud: 1398)

1303/2238 - abdullah ibni hubshiy xesemi reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: qaysi emel eng ewzel? Dep soralghanidi: kéchide qopup, qiyamda uzun turup oqughan namaz, dep jawab berdi. (ebu dawud: 1325)

1305/2241 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi qopup tehejjud namizi oqughan, andin ayalini namazgha oyghatqan, eger qopqili unimisa, yüzige su chéchip oyghatqan kishige alle rehmet qilsun. Alle taala yene kéchisi qopup namaz oqughan, andin érini namazgha oyghatqan, eger qopqili unimisa, yüzige su chéchip oyghatqan ayalgha rehmet qilsun. (nesai: 1610)

1306/2242 - ebu seid we ebu hureyre reziyellahu enhumalardin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: er kishi kéchisi ayalini oyghitip, ikkisi ikki rekettin namaz oqusa, ular zikir qilip turghuchi er we zikir qilip turghuchi ayallarning qatarida yézilidu. (ebu dawud: 1309)

1310/2246 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi namaz oqushqa adetlen'gen bir adem, birer kéche oyghinalmay uxlap qalghan bolsa, alle taala u ademge namaz oqughanning ejrini béridu, uyqusi u ademge sediqe bolidu. (nesai: 1784)

tehejjud namizining ézi ikki reket, köpi sekkiz reket bolup, her ikki rekette yaki töt rekette bir salam béripmu oqulidu. Emma her ikki rekette bir salam bérip oqush ewzeldur. Tehejjud namizining eng ewzel waqti, kéchining üchtin birining axirqisidur. Bu waqit dualarning ijabet bolishi we gunahlarning meghpiret qilinishi üchün eng munasip waqitlardur.

Peyghember eleyhissalamning tehejjud namizida oquyidighan dualiri

5707/9327 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem kéchisi tehejjud namizi üchün turghanda mundaq dua qilatti: i alle! Barliq hemdu sana sanga xastur, sen bolsang asman, zémin we u ikkisidiki barliq mexluqatni idare qilghuchi zattursen. I alle! Barliq hemdu sana

sanga xastur, sen bolsang asman, zémin we u ikkisdiki barliq mexluqatlarning igisidursen. I alle! Barliq hemdu sana sanga xastur, sen bolsang asman, zémin we u ikkisidiki barliq mexluqatlarning nuridursen. I alle! Barliq hemdu sana sanga xastur, sen bolsang asman we zéminning padishahidursen. I alle! Barliq hemdu sana sanga xastur, sen heqtursen, séning wediliring heqtur, sen bilen uchrishish heqtur, séning sözliring heqtur, jennet heqtur, dozax heqtur, barliq peyghemberler heqtur, muhemmed eleyhissalam heqtur we qiyamet heqtur. I alle! Sanga boysundum, sanga ishendim, sanga tewekkül qildim. Bir sangila qayttim. Heqni inkar qilghanlar bilen sen manga bergen delil pakitqa tayinip turup mujadile qildim. Arimizda séni hökümran qildim. Ilgiri kéyin we yoshurun ashkara ötküzgen gunahlirimni meghpiret qilghaysen. Sen xalighan kishini taitingge muweffeq qilisen, xalighan kishini taitingdin mehrum qilisen, sendin bashqa ilah yoqtur. (buxari: 1120)

{اللَّهُمَّ ربنا لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، لَكَ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ ، وَمُحَمَّدٌ – صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِى مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ولا إله غيرك }.

5708/9328 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam kéchisi tehejjud oqughanda, namizini munu dua bilen bashlaytti: i alle! I jibriil, mikail we israfilning perwerdigari alle! I asmanlarni we zéminni yaratquchi, yoshurunni we ashkarini bilgüchi alle! Sen bendiliringning arisida ular ixtilap qilishqan nersiler üstide hököm chiqirisen. I alle! Öz iradeng boyiche méni ular ixtilap qilishqan heqiqetke hidayet qilghin. Sen xalighan kishini toghra yolgha yétekleysen. (muslim: 770)

5709/9329 - sheriq hewzeni mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhaning yénigha kirip uningdin: peyghember eleyhissalam kéchisi tehejjudqa turghanda, namazni qandaq bashlaytti? Dep sorighanidim, u mundaq dédi: sen mendin bundin burun héchkim sorap baqmighan bir soalni soriding, peyghember eleyhissalam kéchisi namazgha turghanda, ”alle ekber“ni on qétim, ”elhemdulillah“ni on qétim ”subhanellah we bihemdihi“ni on qétim, ”subhabelmelikilquddus “ni on qétim, ”esteghfirullah “ni on qétim, ”lailahe illallah“ni on qétim deytti, andin on qétim: i alle! Men sanga séghinip, dunyaning japa - musheqqitidin we qiyamet künidiki japa - musheqqettin panah tileymen deytti, andin namazni bashlaytti. (ebu dawut: 1617)

5710/9330 - asim ibni humeyd mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhadin: peyghember eleyhissalam tehejjud namizini qandaq bashlaytti? Dep sorighanidim, u manga mundaq dédi: sen mendin bundin burun héchkim sorap baqmighan bir soalni soriding. Peyghember eleyhissalam kéchisi namazgha

turghanda ”alle ekber“ni on qétim, ”elhemdulillah“ni on qétim, ”subhanellah“ni on qétim, ”lailahe illallah“ni on qétim, ”esteghfirullah“ni on qétim deytti, andin: i alle! Méning gunahlirimni meghpiret qilghin, méni toghra yolgha bashlighin, manga riziq ata qilghin, ténimni saghlam qilghin. I alle! Men sanga séghinip, mehshergahtiki japa - musheqqettin panah tileymen deytti. (nesai: 1617)

5711/9331 - ebu seid xudri reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem kéchisi tehejjudqa turghanda, tekbir éytip namazni bashlighandin kéyin (qiraettin burun):

سُبْحانك اللّهُمّ وبحمْدك وتبارك اسْمُك وتعالى جدُّك ولا إله غيْرك*

(i alle! Sen paktursen, jimi hemdu sana sanga xastur, isming mubarektur, ezimiting hemmidin büyüktur, sendin bashqa héchbir ilah yoqtur) deytti. Andin:

اللّهُ أكْبرُكبيرًا deyitti andin: «أعُوذ باللّه السّميع ٱلعليم منْ الشّيْطان الرّجيم منْ همْزه ونفْخه ونفْثه»*

(hemmini anglap we bilip turghuchi alleqa séghinip, qoghlandi sheytanning püwlishi, süplishi we chépilip qoyushidin panah tileymen) deytti. (tirmizi: 242)

seperdin qaytip kelgende oquydighan namaz

kishi seperdin öz yurtigha tinich aman qaytip kelgende allahqa hemdi eytish , tinich amanliqigha shükür qilish üchün aldi bilen mesjidke kirip ikki riket namaz oqup andin bashqilar bilen körüshüshi yaxshidur.

1301/2235 - abdullah ibni keib özining keib ibni maliktin mundaq anglighanliqini riwayet qilghan: peyghember sellellahu eleyhi wesellem seperdin qaytip kelse, aldi bilen mesjidke kirip, ikki reket namaz oquytti, andin jamaetning qéshigha kélip olturatti. (ebu dawud: 2773)

tewbe namizi

tewbe namizi allah taaladin meghpiret teleb qilip oqulidighan namaz bolup, bu namazning buyrulghanliqida pütün islam olimaliri birdek ittipaqtur. Tewbe namizi omumen, gunah sadir qilghandin yaki bu namazni oqushni könglige pükkendin kéyinla oqulidu. Tewbidin kéyin, taharet élip, ikki reket namaz oqushi lazim. Tewbe namzini oqup gunahi üchün allahtin meghpiret tilishi, uning gunahining meghpiret qilinishigha wasite bolidu.

Istixare namizi

musulman her ishita özining perwerdigari allahtin yardem we küch tileydu. Béshigha bir ish kelse özining ich pushuq we ghem - endishlirdin rahetlendüridighan namaz oqushqa aldiraydu. Yene u muhim bir ish qilmaqchi bolghanda namaz oqup, qilmaqchi bolghan u ishini qilsa bolidighan yaki bolmaydighanliqini körstishni allahtin tileydu. Eger janabi allah uni bir ishni qilishta toghra yolini körsetse u ishqa atlinidu we allah uning bilen bille bolghaniken aqiwitining néme bolishigha qarimsastin aldigha ilgirleydu. Eger perwerdigari uninggha qilmaqchi bolghan ishni terk qilishini ilham qilsa uninggha héch qarap qalmastin tashliwétip, bashqa ishlarni qilishqa intilidu.

Démek, istixare namizi janabi allahning bir némiti bolup, bendiliri u namaz arqiliq pererdigarigha qilmaqchi bolghan ishning uning üchün yaxshiliq yaki yamanliq éilip kélidighanliqi toghrisida bir ilham bérishni sorap yüzlinidu we janabi allahtin özi üchün paydiliq bolghan ishlarni ilham qilishini we uning üchün yaxshiliq bolghan ishlarni körstip bérishni telep qilidu.

Bu namaz peyghember eleyhissalamning sünnetliridin biri bolup, resulullah eleyhissalam sahabilirige istixare namizini xuddi ulargha quranning bir sürisini ögetkendek ögetken. Shunga i musulman qérindishim! Bir ishni qilmaqchi bolghiningizda namaz oqup allahtin u ishning siz üchün yaxshiliq yaki yamanliq élip kélidighanliqini körstip birishni sorang we u ishni qilish yaki qilmasliqtin ibaret perwerdigaringiz körsetken boyiche ish qiling.

Istixare namizini oqumaqchi bolghan kishi aldi bilen ghusli taharet ilip, perzdin tashqiri ikki rekettin alte reketkiche namaz oqup salam bilen namazni tügetkendin kéyin istixare duasini oquydu we taharet bilen bishini shimal terepke, putini jenup terepke qlip, qiblige qarap yatidu. Qilmaqchi bolghan ishning ismini tilgha alghandin kéiyn könglining mayilliqigha diqqet qilidu. Körgen chüshliri we könglige chüshken ilhamgha asasen eger köngli u ishni qilishqa mayil bolsa qilshqa atlinidu, eger qilmasliqqa mayil bolsa u ishni tashlap, uningdin yaxshiraq bolghan bashqa bir ishni qilishqa atlinidu. Chünki bir musulman bir ishni allahning raziliqi üchün qilmighan bolsa, janabi allah uning üchün u ishning ornigha uningdin yaxshiraq bir ishni toghrilap béridu. Bu namazni üch qitimdin on bir qitimghiche jüme kichiliri oqush ewzeldur. Bu toghrida heziriti peyghember eleyhissalamning nurghunlighan hedisliri bizge istxareni ögitidu.

1297/2224 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem hemme ishta istixare sélishni xuddi qurandin süre ögetkendek ögitip, mundaq telim bérettí: kimki birer ishni qilmaqchi bolsa, ikki reket neple namaz oqusun, andin: i alle! Manga (bu ishta) qandaq qilsam yaxshi bolidighanliqini séning ilming bilen tileymen, qudriting bilen küch - quwet bérishingni tileymen, séning büyük pezlingdin soraymen. Chünki sen hemmige qadirsen, men qadir emes. Sen hemmige alimsen, men alim emes we sen hemme gheyiblerni bilip turghuchisen. I alle! Eger (qilmaqchi bolghan) bu ish men üchün dinimda, dunyaliqimda we kelgüsimde yaxshi bolsa, u ishni manga teqdir qilghin we asanlashturghin, andin u ishta manga beriket ata qilghin. Eger bu ish manga dinimda, dunyaliqimda we kelgüsimde xeyrlik bolmisa, u ishni mendin, méni u ishtin qayturup, yaxshiliq nede bolsa, shuni manga teqdir qilghin, andin manga raziliq ata qilghin, dep dua qilsun we "bu ishta" dégen yerde qilmaqchi bolghan ishini tilgha élip bayan qilsun. (buxari: 1166)

hajet namizi

dunya we axiretke munasiwetlik éhtiyaji bolghan kishi taharetni kamil élip ikki reket namaz oqoydu, namazdin kéyin alla taalagha hemdu sana we peyghember eleyessalamgha durud éytidu. Andin hajet duasini (yaki özi bilidighan dualarni) oqop bolup, hajitining emelge éshishini allahtin soraydu. Hajet namizida peyghember eleyhissalam körsetken munu duani oqush ewzel.

{ لاَ إِلَهَ إلاّ اللهُ الْحَلِيْمُ الكَرِيْمُ، سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ العَرْشِ العَظِيْمِ، وَالْحَمْدُ للهِ رَبِّ اْلعَالمِيْنَ. اَسْاَلُكَ مُوْجِباَتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمِ مَغْفِرَتِكَ وَالْعِصْمَةَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ والْغَنِيْمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ والسَّلاَمَةَ مِنْ كُلِّ اِثْمٍ ، اَللَّهُمَّ لاَتَدَعْ لَناَ ذَنْباً اِلاَّ غَفَّرْتَهُ وَلاَ هَمّاً اِلاَّ فَرَّجْتَهُ وَلاَ حاَجَةً هِيَ لَكَ رِضاً اِلاَّ فَرَّجْتَهاَ ياَ اَرْحَمَ الرَاحِمِيْنَ }.

" allahtin bashqa heqiqiy ilah yoqtur, u tolimu helimdur, ulugh ershining igisi bolghan allah , barche noqsanlardin paktur. Hemdu sana alemlerning

perwerdigari bolghan allahqa xastur. I allah! Séningdin, séning rhemitingge érishtüridighan emelni, meghpiritingge muyesser qilidighan tewbini, méni her qandaq gunahtin saqlishingni, pütün yaxshiliqlargha érishtürishingni we herqandaq yamanliqtin aman qilishingni tileymen. I allah! Méning pütün gunahlirimni meghpiret qilghin, barliq qiyinchiliqlirimni hel qilip bergin we séning raziliqinggha érishishim üchün türtke bolidighan her qandaq hajetlirimni rawa qilip bergin. I rehim qilghuchilarning eng shepqetliki bolghan allah "

hajet tiligende yene töwendiki ismi ezem bilen kelgen duani oqush heqqide hedis riwayet qilin'ghan.

5665/9265 - bureyde eslemi reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kishining: "i perwerdigarim! (men sendin) séningdin bashqa héch mebudning (berheq) yoqluqigha, séning yekke yégane ikenlikingge, hemmining sangila mohtaj ikenlikige, séning bala tapqanmu emes, tughulghanmu emes ikenlikingge we héch kishining sanga tengdash bolalmaydighanliqigha heqiqiy guwahliq béridighanliqimni shépi keltürüp (hajitimni) tileymen" dep dua qiliwatqinini anglap: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, u, allahning eng katta ismi (yeni ismi ezem)ni shépi keltürüp turup dua qildi, kimki bundaq dua qilsa, ijabet bolidu we tiligen nersisi bérilidu, dédi. (tirmizi: 3475)

ewwabiyn namizi

ewwabyin allah taala terepke tewbe bilen qaytquchilar dégenliktur. Ewwabiyn namizi sham namizidin kéyin oqulidu. Sani alte reket bolup, alte rekette birla salam bérip yaki her ikki rekette birdin salam béripmu oqush mumkin.

Tesbihat namizi

bu namaz, namaz oqush meni qilin'ghan waqitlardin bashqa qandaqla bir waqitta oqusa bolidighan 4 reketlik namaz bolup, uni künde bir qétim yaki heptide bir qétim yaki ayda bir qétim yaki yilda bir qétim, héch bolmighanda ömür ichide bir qétim oqushqa bolidu.

1298 /2229 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem abbas ibni abdulmuttelibke mundaq dédi: i abbas! I tagha! Men sanga on xisletni usupla béreymu? Eger u ishni qilsang, alle taala séning burunqi we kéyinki, kona we yingi, sehwenlik we qesten, kichik we chong, mexpiy we ashkara gunahliringni meghpiret qilidu. On xislet budur: her rekette süre fatihege bir süre qoshup, jemiy töt reket namaz oquysen. Birinchi reketning qiraitini qilip bolghandin kéyin, öre turghan péti: subhan allahi welhemdulillahi welailahe illellahu wallahu ekber (alle taala barliq eyib - nuqsandin paktur, pütün hemdusana alle taalaghila xastur, alle taaladin bashqa héch ilah yoqtur, alle büyüktur), dégen zikirni on besh qétim oquysen. Andin ruku qilip, rukuda u zikirni yene on qétim oquysen, andin rukudin béshingni kötürüp, yene on qétim oquysen. Andin sejde qilisen we sejdide yene on qétim oquysen. Andin sejdidin béshingni kötürüp, yene on qétim oquysen. Andin sejde qilip, yene on qétim oquysen. Andin sejdidin béshingni kötürüp, yene on qétim oquysen. Shundaq qilip, bu zikir her rekette yetmish besh qétim oqulidu. Qalghan reketlernimu mushundaq oquysen. Eger her küni bir qétim oqushqa imkaniyiting bolsa oqughin, uninggha imkaniyiting bolmisa, her jüme bir qétim oqughin, uningghimu imkaniyiting bolmisa, ayda bir qétim oqughin, uningghimu

imkaniyiting bolmisa, yilda bir qétim oqughin, uningghimu imkaniyiting bolmisa, pütün ömrüngde bir qétim bolsimu oqughin! (ebu dawud 1297)

kün we ay tutulghanda oqulidighan namaz

islam dini bizni, özining üstün edep - qaidiliri bilen terbiylidi. Bizge, bir ish bizning ichimizni pushurghanda uninggha ibadet qilghan, uni ulughlighan, uningdin yardem tiligen, uningdin medet tiligen we uninggha chin qelibimizdin istigen halda allahqa yalwurushni, andin kéyin özi xalighanche qilishi üchün ishlirimizni uninggha tapshurushni ügetti.

Kün bilen ayning tutulishi allahning birlik we barliqigha uchuq - ashkara we chong ikki tebii delil bolup, köpinche waqitta insanlar uni körgende qorqidu we yürekliride bir tarliq hés qilidu. Bu sewebtin islam dini bu ikki büyük we ashkara delil üchün möminlerning derdini tökishi, perwerdigari bilen mungdishish arqiliq ularning köngülliri xatirjem bolsun, bu uchuq - ashkara delillerdin bir ibret chiqirishni eslitidighan xatiplarning xutbilirini tingshap, yaratquchining büyüklikige we uning özi tengdashsiz küch - qudriti bilen kainatta qandaq xalisa shu boyiche teserrup qilidighanliqigha diqqetlirini borishi üchün bu ikki büyük we ashkar delilni körgende oqulidighan xususi bir namazni yolgha qoydi.

Kün tutulghanda namaz oqushning sewebi

kün tutulghanda oqulidighan namaz hijrining kéyinki yillirida heziriti peyghember eleyhissalam teripidin yolgha qoyulghan bolup, bashlinish jeryani mundaq idi:

1198/2055 - jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning oghli ibrahim wapat bolghan küni kün tutulghanidi, kishler: kün ibrahimning ölümi üchün tutuldi, déyishti. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ornidin turup, kishiler bilen alte reket kün tutulush namizi oqudi we alte rekette töt sejde qildi. Bu alte reketning her rekiti özidin kéyinki reketke qarighanda uzun oqulghanidi, rukuliri bilen sejdiliri (uzunluqta) anche perqlinip ketmeytti. (muslim: 904)

kün tutulghanda oqulidighan namazning qandaq oqulidighanliqi

kün we ay tutulghanda oqulidighan namaz shekil jehette bashqa namazlargha oxshimaydu. Bu namaz ikki reket bolup, eng ewzili jamaet bilen oqushtur. Lékin yalghuz kishining oqushimu jaiz. Jamaet bilen oqulghanda imam ikkili rekette qiraetni ünlük oquydu. Namaz tügigendin kéyin imam jamaetke buninggha oxshash ehwallardin ibret élish toghrisida qisqa bir nutuq sözleydu.

Namazning shekli bolsa mundaq, namaz tekbir tehrime bilen bashlinidu, andin süre patihe oqulidu, andin qurandin bir qanche ayet oqulidu, andin ruku qilnidu, rukudin kéyin béshini kötürüp rus turghandin kéyin sejde qilishtin burun quran oqushni dawamlashturidu. Qurandin bir qanche ayet oqup bolghandin kéyin yene bir qétim ruku qilidu, andin rukudin béshini kötüridu, andin sejdige baridu. Yeni her reket ikki ruku we ikki sejde bilen oqulidighan bolup, ikkili reket mushundaq oqulidu.

1200/2057 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning dewride kün tutulghanidi, u shu zaman namazgha turdi. Qiyamda bekmu uzun turdi, andin ruku qildi, rukudimu bek uzun turdi. Rukudin béshini kötürgendin kéyin, yene qiyamda (uzun) turdi, bu qiyam aldinqi qétimdiki qiyamdin qisqiraq idi. Andin yene uzun ruku qildi, bu ruku aldinqi qétimdiki

rukudin qisqiraq idi. Andin sejde qildi, sejdidin kéyin yene uzun qiyamda turdi, bu qiyam aldinqi qétimdiki qiyamdin qisqiraq idi. Andin yene uzun ruku qildi, bu ruku aldinqi qétimdiki rukudin qisqiraq idi, rukudin béshini kötürgendin kéyin, yene uzun qiyamda turdi. Bu qiyam aldinqi qétimdiki qiyamdin qisqiraq idi. Andin yene uzun ruku qildi, bu ruku aldinqi qétimdiki rukudin qisqiraq idi. Andin kéyin sejde qildi, sejde qilip, namazni tamamlighandin kéyin qaytip ketti. (muslim: 901)

1202/2060 - abdullah ibni emr reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning zamanida kün tutulghanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem namazgha turdi. Qiyamda shundaq uzun turdiki, ruku qilmighili tas qaldi. Andin rukuda yene shundaq uzun turdiki, béshini kötürmigili tas qaldi. Rukudin kéyin, qeddini ruslap bir turdiki, sejde qilmighili tas qaldi. Andin shundaq uzun sejde qildiki, béshini kötürmigili tas qaldi. Sejdidin béshini kötürüp bir olturdiki, ikkinchi sejdini qilmighili tas qaldi. Ikkinchi sejdinimu shundaq uzun qildiki, béshini kötürmigili tas qaldi. Andin béshini kötürüp, ikkinchi reketnimu birinchi reketdekla oqudi. Eng axirqi sejdide: üf.. .üf.. . Dep püwlidi, andin: i rebbim! Men ularning ichide bar turuqluq, ularni azablimasliq heqqide manga wede bergeniding emesmu? I rebbim ! Ular istighpar éytip turuqluq, ularni azablimasliq heqqide manga wede bergeniding emesmu?, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem namazni tügitishi bilen teng hawa échilip ketti. (ebu dawud: 1194)

su telep qilip oqulidighan namaz

musulman her qandaq ehwalda we barliq ishlirida dua qilghan, rehim - shepqet tiligen we maddiy, meniwi jehettin yardem tiligen halda allah taalagha murajet qilidu. Chünki németlirini tétitquchi yalghuz allah taala bolup, qiyinchiliqta qélip dua qilghan kishining duasini ijawet qilidu. Shuningdek, bir sheherge yamghur yaghmisa yaki yer - zémin qurup kétip ziraetler qurup kétishke bashlisa, musulmanlar allahqa yalwuridu, uninggha yélinip turup dua qilidu we uningdin rehim - shepqet, yardem we yamghur, su telep qilish namizi oquydu. Su telep qilish namizi bolsa, éhtiyajliq bolghanda janabi allahtin su telep qilshtin ibaret bolup, bu namaz tekitlen'gen sünnettur.

1207/2072 - ebbad ibni temim taghisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemni su telep qilip chiqqan küni körgen idim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem u chaghda kishilerge arqisini, qiblige aldini qilip dua qildi. Duadin kéyin tonini tetür örüp kiydi, andin kéyin ünlük qiraet qilip, jamaet bilen ikki reket namaz oqudi. (buxari: 1025)

1208/2073 - yene bir riwayette: tonini tetür örüp, tonning ong teripini sol mürisige, sol teripini ong mürisige artti, andin alleqa dua qildi, - déyilgen. (ebu dawud: 1162) bu toghridiki hedisler nahayiti köp we bir - birige oxshimaydu.

Su telep qilish üch xildur

musulmanlarning yalghuz bolsun yaki jamaet bilen bolsun peqetla dua qilish arqiliq su telep qilishidur. Bu eng addisi.

Ottura hali, perz yaki nepli namaz bolghan teqdirdimu her namazdin kéyin dua qilish arqiliq su telep qilish.

Eng ewzel su telep qilish shekli bolsa, mexsus namaz oqush we namazdin kéyin imam musulmanlargha wez - nesihet qilip, ulargha hemmidin üstün we hékmetlik ish qilghuchi allahni eslitidighan, ularni uning azabidin we jazasidin qorqitidighan, yene ularni sediqe bérishke, qolliridin kélishche her xil yaxish

ishlarni qilishqa, (bashqilargha) zulum qilmasliqqa we gunahtin tewbe qilishqa wesile bolidighan bir namaz oqush arqiliq su telep qilishtur. Chünki yuqirida körstilgen bu ishlar yamghurning késilip qélishning, zéminning qurup kétishning, quduqlarning su chiqmas bolup qélishning, riziqtin mehrum bolup qélshining, omumen qilip éytqanda (allahning) gheziwige duchar bolup qélishning, qorqunch, achliq, pul - malning, ziraet we méwe - chiwilerning kémiyip kétishige oxshash allahning jazasigha uchrashning, belki (allahtin panah tileymiz) xelqi zalim bolghan rayunning kompeykom bolup kétishning sewebi bolup qélishi mumkin.

Su telep qilish namizining qandaq oqulidighanliqi

1)su telep qilish namizi tekitlen'gen sünnet bolup, pütünley héyt namizigha oxshash ikki reket oqulidu. Yeni imam birinchi rekette qiraettin burun 7 qétim tekbir éytip bolghandin kéiyn, ikkinchi rekette bolsa, qiraettin kéyin 5 qétim tekbir éytidu, andin qiraetni ünlük oquydu. Qiraettimu héyt namizida oqulidighan sürilerni oquydu. Namaz tügigendin kéyin imam ornidin turup insanlargha xutbe sözleydu. Chünki peyghember eleyhissalam su telep qilish namizida munberge chiqip xutbe oqughan.

2)xatip xutbide nahayiti köp istighpar éytishi lazim. Chünki bundaq ehwallarda qilishqa tégishlik eng munasip ish istighpardur.

3) xatip bolsun, jamaet bolsun tonlirini tetür kyidu. Bundaq qilishta qattiqichiliqning rahet - paraghetke, qiynchiliqning asanliqqa, ghezepning raziliqqa özgertilishi üchün bir ima - isharet bolup, dua qilghanda qollirini kötüridu we barliq kainatning padishahi we (xatalashqanlarning gunahlirini) kechürüm qilghuchi bolghan allahning huzurida xarlinip - zarlinip turup ichide we ünlük dua qilidu. Imam mexpi dua qilghanda jamaet dua qilidu, ünlük dua qilghanda bolsa jamaet sukut qilidu.

4)insanlarning mumkin qeder peyghember eleyhissalamning qilghan dualiri bilen dua qilishi yaxishi bolup, eger u dualarni bilmise xalighan dualar bilen dua qilishi jaizdur. Nimila bolmisun duaning allahqa yalwurush, bash igish, uning huzurida xarlinip - zarlinish arqiliq, bolupmu istighpar éytish bilen qilnishi kérek.

Peyghember eleyhissalamning su telep qilghan dualiri

i allah! Bizni azabing bilen, jazaying bilen yaki balayi apet bilen, yaki palaket élip kélidighan shekilde emes, rehmiting bilen sugharghin. I allah! Dönglüklirimizge, ormanliqlirimizgha we chöl - bayawanlirimizgha yamghur yaghdurghin.

I allah! Bizni nurmal, yaxshi we köp beriketlik, süyi köp, hemme yerge oxshash taralghan, daim yighip turidighan, zéminni qaplighuchi, daimi yighip turidighan bir yamghur bilen sugharghin. I allah! Bizni yamghur bilen sugharghin, bizni rehmitingdin ümit üzgenlerdin qilmighin. I allah! Shübhisizki, bendiliringizning we bu sheherning shundaq qiyinchiliqi, achliqi we kembeghilliki barki, biz ularni sendin bashqisigha shikayet qilmaymiz. I allah! Bizning ziraetlirimizni ündürüp bergin, bizni özüngge boysundurghin, bizge asmanning beriketlirini chüshürgin (yeni yamghur yaghdurghin) we bizge zéminning beriketliridin chiqarghin, bizdin sendin bashqa héchkim kötiriwitelmeydighan bu balayi - apetlerni kötiriwetkin. I allah! Biz (gunahlirimizni) kechürüm qilshingni soraymiz, chünki sen bizning xataliqlirimizni epu qilghuchisen, undaq bolghaniken bizge mol yamghur yaghdurup bergin.

Musulmanlarning yamghur yaghqan chaghda mundaq déyshi sünnettur: ”i allah! Köp we paydiliq yamghur yaghdurghaysen“ yene ”allahning bizge bolghan pezli - merhemeti bilen yamghur yaghdi“ yamghur yaghqan waqitta xalighanche dua qilish lazim. Barliq maxtashlar alemlerning perwerdigari allahqa bolsun.

Neple namazlarni oqushta biliwilishqa tigishlik ishlar

1- neple namaz nurdur we yuruqluqtur, shunga kishining öyini bu mubarek namaz bilen yurutushi üchün bu namaz öyde oqulsa téximu yaxishi bolidu.

709/1302 - ibni ömer reziyellahu enhuma peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: öyünglarni qebristanliqqa oxshitiwalmay, namaz oqup turunglar. (buxari: 432)

2- neple namazni üre turup oqushqa küchingiz yetken teqdirdimu olturup, oqushingiz jaizdur. Shuningdek, birqismini olturup bir qsmini bolsa üre turup oqushmu bolidu. Buni bir rekette qilsingizmu bolwéridu, mesilen, bir reket namazning bir qismini olturghan, birqismini bolsa üre turghan halda oqusingizmu bolghinidek, burun olturup andin üre turghan halda oqushmu jaiz bolidu. Yene bir dem üre turup oqughandin kéyin, olturup oqusngizmu boliwéridu. Buning héchqandaq ziyini yoq. Yene u namazda xalighanche olturushqa bolidu. Bu namazni töt rekettin oqush ewzeldur.

745/1352 - abdullah ibni sheqiq mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhadin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem olturup namaz oqumti? Dep sorisam: hee, charchap ketkende olturup oquytti, dédi. Yene bir riwayette aishe reziyellahu enha: peyghember sellellahu eleyhi wesellem yashinip téni éghirliship qalghanda köpinche namizini olturup oquytti, dédi. (muslim: 732)

746/1354 - elqeme ibni weqqas mundaq deydu: men aishe reziyellahu enhadin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem olturup oqughan ikki reket namizini qandaq oquytti? Dep sorisam, aishe reziyellahu enha: her ikkili rekette qiraet qilip bolup, ruku qilmaqchi bolghanda ornidin turatti, dédi. (muslim: 731)

3- tehejjud namizi oqup kéchini ibadet bilen ötkümezkchi bolghan kishining uxlash waqtida kéche ornidin turushni niyet qilishi sünnettur.

4437/7379 - ömer ibni xettab reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki qurandin kündilik oquydighan wezipisini yaki uning bir qismini oquyalmay uxlap qalghan bolsa, uni bamdat namizi bilen péshin namizi ariliqida oquwalsa, uni xuddi kéchide oqughandekla sawab yézilidu. "muwetta" da kelgen riwayette: uni kün tiklen'gendin tartip péshin namizighiche bolghan ariliqta oquwalsa bolidu, dégen. (muslim: 747, malik: 471)

1310/2246 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi namaz oqushqa adetlen'gen bir adem birer kéche oyghinalmay uxlap qalghan bolsa, alle taala u ademge namaz oqughanning ejrini béridu, uyqusi u ademge sediqe bolidu. (nesai: 1784)

köriwatamsiz! Siz kéche orningizdin turup allahning huzurida bir nechche reket namaz oqushni niyet qilip yatqiningizda uyqingizdin oyghinalmay, orningizdin turalmay qalsingizmu janabi allah sizge ejir we sawab yazidu. Yeni niyet qilip yatqan bolsingizla sizning oyqingizni siz üchün bir sediqe qilidu. Pezli - német we minnet qilish allahqila xastur. Shunga musulman kishi uxlashtin burun mundaq deydu:

"i allah isming bilen yatimen we yene séning isming bilen qopimen. Eger

méning jénimni alsang uninggha rehim qilghin, eger almisang uni séning salih bendiliringni qandaq muhapizet qilsang unimu shundaq muhapizet qilghin" andin ayetulkursini, amener resuluni , süre ixlasni, süre feleq we süre nasni oquydu.

4046/6740 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: öyünglarni qebristanliq qiliwalmanglar. Chünki sheytan beqer sürisi oqulidighan öydin qachidu. (muslim: 708)

4047/6741 - elqeme mundaq deydu: keibini tawab qiliwétip, ebu mesud reziyellahu enhu bilen uchriship qaldim. U manga peyghember sellallahu eleyhi wesellemning munu sözini éytip berdi: kimki kéchisi süre beqerning axiridiki ikki ayetni oquydiken, herqandaq ishigha kupaye qilidu. (buxari: 5051)

4- kéchining otturisida allahning raziliqi üchün tehejjud namizi oqumaqchi bolghan musulmanning kéche namizini yénik ikki reket namaz oqush bilen bashlighandin kéyin xalighiniche oqushi lazim.

1321/2266 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi tehejjudqa qopsanglar, namizinglarni yenggil ikki reket bilen bashlanglar. (muslim: 768)

5- kishining bu mubarek ibadetlerni birlikte qilish we birlikte ejir sawabqa érishishi üchün ehli - ayalini oyghitish lazim.

1305/2241 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi qopup tehejjud namizi oqughan, andin ayalini namazgha oyghatqan, eger qopqili unimisa, yüzige su chéchip oyghatqan kishige alle rehmet qilsun. Alle taala yene kéchisi qopup namaz oqughan, andin érini namazgha oyghatqan, eger qopqili unimisa, yüzige su chéchip oyghatqan ayalgha rehmet qilsun. (nesai: 1610)

6- özini bek qiynimasliqi lazim. Ekische küchi yetküchilik we salametlikige tesir yetmigüdek shekilde ibadet qilishi kérek. Yeni qachan uyqusi kélip, harghinliq we xoshyaqmasliq hés qilsa, namaz oqushni toxtitip uyqusi échilghuche uxlishi lazim.

920/1634 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qaysi biringlarni namaz oquwitip mügdek bassa, uyqusi qan'ghuche uxlisun. Chünki mügdep turup namaz oqughan kishi istighfar oqudum dep, özini tillap sélishi mumkin. (buxari: 212)

7- kishi kéche namizini bashlap, allahni köp zikri qilidighan we uninggha köp shükri éytidighanlardin bolghandin kéyin, bu ibadetni dawamlashturushi we uni zörüriyet bolmisila toxtutup qoymasliqi lazim.

102/170 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning bir borisi bolup, uning bilen kéchisi kichikkine bir hujra yasaytti - de, bir teripide namaz oquytti, kündüzi yéyip üstide olturatti. Shuning bilen, kishiler peyghember sellellahu eleyhi wesellemge iqtida qilip namaz oqush üchün terep - tereptin kélishke bashlaytti, ularning sani kündin - kün'ge köpeygili turdi. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ulargha: i xalayiq ! Taqitinglar yétidighan ishni qilinglar, siler zérikmigüche alle hergiz zérikmeydu. Alle taalagha ishlarning eng söyümlüki az bolsimu üzülmey dawam qilghinidur, dédi. (buxari: 5861)

8- kéche namizining belgilik bir waqti yoq, shunga bu namazni kéchining ewwilide bolsun, otturisida bolsun yaki axirida bolsun ishqilip xuptendin kéyinla oqulsa bolidu.

1312/2249 - enes reziyellahu enhu mundaq deydu: kéchisi peyghember sellellahu eleyhi wesellemni namaz oquwatqan halda köreyli dések, namaz oquwatqan halda köreleyttuq. Uxlawatqan halda köreyli désekmu, uxlawatqan halda köreleyttuq (yeni namazmu oquytti, uyqusinimu uxlaytti). (nesai: 1627)

alimlar shuningda hem bir pikirge kelgenki, tehejjudning eng ewzel waqti kéchining axirqi üchten biridur. Shunga kichining axirqi yirimida yaki axirqi üchtin biride oqush ewzeldur.

5638/9225 - bir riwayette mundaq déyilgen: alle taala kéchining üchtin biri ötkende, dunya asminigha chüshüp, taki tang atqiche: ”istighfar éytquchi barmu? Töwbe qilghuchi barmu? Hajitini tiligüchi barmu? Dua qilghuchi barmu? “ dep nida qilidu. (muslim: 758)

5637/9224 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rebbimiz her kéchisi kéchining axirqi üchtin bir qismi qalghan chaghda dunya asminigha chüshidu we: ”kim manga dua qilidu? Uning duasini qobul qilimen. Kim mendin soraydu? Sorighinini bérimen. Kim mendin meghpiret tileydu? Uni epu qilimen “ deydu. (buxari: 1145)

janabi allah bizni we sizni (köp) ruza tutquchilardin, kéche tehejjud namiz oqughuchilardin we uninggha tewbe bilen qaytquchilardin qilsun, u néme dégen yaxishi dost we néme dégen yaxshi yardemchidur. Barliq hemdu sanalar alemlerning pewerdigari allahqa, aldinqilarning we kéyinkilerning yolbashchsi we bizningmu yolbashchimiz muhemmed eleyhissalamgha, uning aile tawabiatlirigha we barliq sahabilirige salam bolsun.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

beshinchi bölüm. Zakat

birinchi bap. Zakat uqumi we peziliti

zakatning islam dinidiki orni

zakat- islam perizlirining üchinchisi bolup, allah taala zakatni musulmanlarning baylirigha perz qilip belgiligen. Islam nezeride imandin qalsa eng birinchi perz namaz bolsa, namazdin kéyin eng ulugh ibadet zakattur. Peyghembirimiz bu heqiqetni ipadilep mundaq dégen: "islam besh asasning üstige qurulghan: allah taaladin bashqa heqiqiy mebud yoqliqigha, muhemmed eleyhissalamning allah taala teripidin ewetilgen heq peyghember ikenlikige chin ishinip guwaliq bérish, namaz oqush, zakat bérish, roza tutush we qudriti yetse beytullani tawap qilish" (buxari we muslim riwayiti).

Shungimu zakat quran kérimning 82 ayitide namaz bilen yandiship kélish arqiliq uning islam nezeridiki yüksek orni we zor ehmiyiti bildürülgen. Chünki zakatni ada qilishmu xuddi besh waqit namaz oqushning zörür bolghinidek, zörür bolghan ibadettur.

Zakat- ijtimaiy ibadettur. Zakat sözi erep tilining lughet terkibide "paklash" we "östürüsh" dégen ikki menini bildüridu. Islam dini bu ikki menining her ikkisini birge ipadilesh meqsitide bu mawzu üchün zakat sözini nahayiti hékmetlik halda tallap alghan. Chünki, pul- malning zakitini ayrighanliq heqiqette uni hajetmenlerning heqliridin, öz nepsini bolsa béxilliqning illetliridin paklighanliqtur. Allah taala muhemmed eleyhissalamni musulmanlarning bayliridin zakat élishqa buyrighan ayette mundaq dégen:

[خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (103)]

"ularning mallirining bir qismini zakat hésabida alghinki, uning bilen ularni (gunahlardin we béxilliqning illetliridin) paklighaysen, (yaxshiliqlirini pul- mallirini) köpeytkeysen" (tewbe sürisi 103- ayet).

Zakat bérishning peziliti

allah taala bergen pul- malning zakitini islam sheriitide körsitilgen boyiche ada qilish eng peziletlik we ulugh ibadetlerning biri bolghinidek, heqiqiy musulmanliqning ipadisidur. Allah taala beqer sürisining béshidila heqiqiy möminlerning süpetlirini bayan qilip mundaq deydu:

[الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (3)]

"ular gheybke ishinidu, namazni ada qilidu, ular biz bergen pul- maldin allah yolida serip qilidu". (beqer sürisi 3- ayet).

Namaz, roza we bashqimu ibadetlerge oxshighan iqtisad telep qilmaydighan ibadetlerni her qandaq musulman kishi ungayla ada qilidu. Emma, ter töküp ishlep tapqan mal- dunyadin birqismini ayrip hajetmenlerge bérishni kérek qilidighan zakatqa oxshighan ijtimaiy ibadetni, peqet heqiqiy mömin bolghan kishilerla toluq orunliyalaydu. Shunga allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا (9)]

" rohini (nachar illetlerdin) pak qilghan adem choqum muradigha yétidu". (shems sürisi 9- ayet).

Allah yolida serp qilin'ghan pul- malning mushu dunyada hessilep köpiyidighanliqini we serp qilghuchiningmu allahning dergahida hessilep sawapqa érishidighanliqini quran kérim mundaq bir misal bilen ipadileydu:

[مَّثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِّئَةُ حَبَّةٍ وَاللّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (261)]

" allahning yolida pul- mélini serp qilghanlarning (serp qilghan nersisi yerge térilip) yette bashaq chiqarghan, her bashiqida 100 din dan tutqan bir dan'gha oxshaydu, allah xalighan bendisige hessilep béridu" (beqer sürisi 261- ayet).

Zakatning buyrulushi

zakat, peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam mekkidin medinige hijret qilghinidin18 ay kéyin yeni hijriyening ikkinchi yili shewwalda perz qilin'ghan.

Zakat besh chong islam perzlirining biri bolghanliqi süpiti bilen, zakat bérish shertige toshqan herqandaq musulman kishige perz eyindur. Zakatning perz ikenliki quran, hedis we ijma delilliri bilen tekitlen'gen.

1- quran delili: allah taala quran kerimde mundaq dégen:

[وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ (43)]

" namazni ada qilinglar, zakatni (öz jayigha bérip) ada qilinglar"(beqer sürisi 43- ayet).

2- hedis delili:

1566/2671 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem muaz reziyellahu enhuni yemen'ge yolighan chaghda mundaq dédi: sen ehli kitab qewmige qarap kétip barisen. Ularni aldi bilen alle taalagha ibadet qilishqa dewet qilghin. Eger ular alleni tonusa, andin allahning ulargha bir kéche - kündüzde besh wax namazni perz qilghanliqini éytqin. Eger uni qilsa, andin allahning ularning mallirigha zakatni perz qilghanliqini we zakatning ularning péqirlirige bérilidighanliqini éytqin. Eger uni qobul qilsa, ulardin zakat alghin. (zakatqa) ularning ésil mallirini élishtin saqlan'ghin. (buxari: 1458)

3- ijma delili: pütün islam milliti zakatning perz ikenlikige, uning islam asasliridin biri, uning perz ikenlikini étirap qilmighan kishining islam dairisidin chiqip kétidighanliqigha birdek ittipaqtur. Zakatni ada qilish zakat bérish shertige toshqan herqandaq musulmanning üstige perzdur. Zakat bérishke iqtidari bar turup uni ada qilishtin bash tartquchilar allah tealaning azabidin qéchip qutulalmaydu. Chünki zakatni ada qilish mesilisi sediqe, éhsan'gha oxshash kishilerning ixtiyaridiki ish emes, belki u islam sheriiti teripidin pul- méli zakat bérish ölchimige yetken musulmandin élip, musulmanlarning péqirlirigha bérilidighan diniy séliqtur.

Zakatning perz bolushining sewebliri we ghayisi

péqirliq musulmanlar jemiyiti üchün bir noqsandur. Péqirlarning éhtiyajlirini hel qilip jemiyettiki barliq musulmanlarni oxshash parawanliqqa, barawerlikke we bextlik turmush terzige ige qilishning birdin- bir charisi, musulman baylirining

üstige melum miqdarda zakatni perz qilip buyrup, uning bilen péqirlarning hajetlirini rawa qilishtin ibarettur. Islam dini musulmanlargha bu muqeddes perzni belgilesh arqiliq, jemiyette ijtimaiy adaletni berpa qilishni meqset qilghan. Künimizde baylardin zakatni yighip péqirlargha tarqitish ishini béwasite öz üstige alidighan islam hakimiyiti bolmisimu, allah taala buyrighan bu perzni her qandaq bir musulmanning öz wijdani we imanining türtküsi bilen toluq ada qilishi, buning bilen jemiyettiki péqirlarning éhtiyajlirini hel qilishi heqiqiy musulmanliqning ipadisidur.

" zakat- bir- biri bilen yardemlishidighan bir- birini süyidighan adaletlik shepqetlik bir jemiyetni qurup chiqishning eng aldinqi amilidur. Chünki, zakat baylarning wasitisi bilen jemiyettiki péqirlarning halini yaxshilighanliqi sewibi bilen péqirlarning küngülliridiki baylargha qarita öchmenlik, düshmenlik we körelmeslik tuyghulirini yéngip baylar bilen péqirlar otturisida özara söygü we hemkarliqni peyda qilish we diniy qérindashliqni kücheytish arqiliq ularning bextlik hayat sürüshige képillik qilidighan bir ésil ibadettur" (" islam iqtisad ansklopiyedisi 23- bet"

islam neziride pul- malning mahiyiti

islam dini nezeride, insanlar qanchilik köp pul- mal igisi bolsun we bularni qanchilik japa bilen ishlep tapqan bolsun ular qolliridiki mal- mülükning esli igiliri emestur. Belki ular qollirigha kelgen bu pul- mallarni teserrup qilghuchi wekiller, bes. Chünki mal- mülükning esli igisi we ata qilghuchisi allah taaladur! Quran kérim bu heqiqetni jakarlap mundaq dégen:

[لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى (6)]

" asmanlardiki, zémindiki, ularning arisidiki we yer astidiki sheyilerning hemmisi allahningdur" (taha sürisi 6- ayet).

Allah taala mal- dunyani insanlargha ikki meqset bilen béridu: biri ulargha éhsan we inam qilish; yeni biri, ularni bu mal- dunya bilen sinash yüzisidin béridu. Mal- dunya kishilerning iqtidari we küch- quwwitige köre ige bolidighan nerse emes, belki u allah taalaning ata- éhsanidur. Oxshash iqtidargha, oxshash diplomgha we oxshash ishta ishleydighan ikki ademning birini, allah taalaning bay qilidighanliqi, yene birini uningdin tuwenrek yaki péqir qilidighanliqi bir réalliqtur. Eger mal- dunya iqtidar bilenla qolgha kélidighan nerse bolidighan bolsa idi, yoqiriqi ikki adem iqtisadiy jehette oxshash bolghan bolatti. Bundaq iken, musulman kishi allah taala uninggha ata qilghan pul- malning heqqini ada qilishqa mejburdur. Bu bolsimu zakattur. Shunga zakat bergüchining "men péqirlargha öz mülkümdin xeyr- ésan qiliwatimen'ghu " dep minnet qilish heqqi yoqtur. Eger shundaq qilidéken, uning bergen zakiti, allah taalaning dergahida qobul qilinmaydu. Chünki u allah taala tapshurghan amanetning tégishlikini kishilerge yetküzüsh arqiliq özining qolida qalghan qismini haramdin (yeni péqirlarning heqqidin) paklighan kishidur. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (264)]

"i möminler! Pul- mélini kishilerge körsitish üchün serp qilidighan, allahqa we axiret künige iman keltürmeydighan kishi (ning qilghan emelini békar qiliwetkinige) oxshash, bergen (zakat we) sediqenglarni minnet qilish we eziyet yetküzüsh bilen békar qiliwetmenglar. Bundaq adem xuddi üstige topa- chang qonup qalghan, qattiq yamghurdin kéyin (yuyulup) yurunqidek bolup qalghan siliq tashqa oxshaydu. Ular qilghan emelliri üchün (axirette) héchqandaq sawabqa ige bolalmaydu. Allah kapir qowmni hidayet qilmaydu." (beqer sürisi 264- ayet).

Islam nezeride pul- malning wezipisi

islam dini musulmanlar jemiyitide péqirliqning mewjut bolup turushini jiddi bir yétersizlik dep qaraydu. Shungimu u musulmanlarning parawanliq, barawerlik ichide hayat kechürüshi üchün eng mukemmel prinsiplarni belgiligen. Islam dini sheriiti boyiche mal- mülükning wezipisini töwendiki üch noqtigha yighinchaqlashqa bolidu:

1- pul- malni islam sheriitide körsitilgen we buyrulghan yollar bilen östürüsh.

2- pul- malni éhtiyajgha qarap israp qilmastin, heddidin ziyade qisiwalmastin normal halda qollunush.

3- pul- malning zakitini toluq ayrish we sediqe, yardem, éhsan'gha oxshash ixtiyari yardem wasitiliri bilen éhtiyaj igilirige yaxshiliq qilish.

Yuqiriqilar, islam dinining pul- malni teserrup qilishtiki körsetmisidur.

Islam nezeride ishleshning qimmiti

islam dini, musulmanlargha ishleshni perz qilip belgiligen we ishligenning shenini, qedir- qimmitini alahide kötürgen yégane dindur. Musulmanlar jemiyitining qudret tépishi we xelqarqiliq riqabetke dadil kirip özining yüksek ornini saqlap qélishi yolida ishleshning roli alahide chongdur. Allah taala quram kerimde mundaq deydu:

[وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (39)]

" insan peqet özining ishligen nersisining netijisini köridu". (nejm sürisi 39- ayet).

Halal riziq tépish yolida ishlesh, allah taala buyrighan emellerning ichide eng ehmiyetlik we mötiwer ibadettur. Chünki, allah taala buyrighan zakat, hej, ilim tehsil qilish we jihad qatarliq iqtisad bilen qilinidighan ibadetlerdin bashqa yene, perzlerni toluq ada qilish üchünmu, insanning saghlamliqi we bedenning küch- quwwiti telep qilinidu. Melumki, ten saghlamliqini we bedenning quwwitini saqlash ishi, kündilik kéreklik yémek- ichmeklerni teminleydighan iqtisatqa muhtajdur. Iqtisad, peqet ishlesh arqiliq qolgha kélidu. Ishlesh, tereqqi qilishning aldinqi amilidur. Shungimu, quran kerim pul- mal tépish üchün ishleshni, allahning pezlini telep qilishtin ibaret bolghan ibadet dairisidin sanap mundaq dégen:

[فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (10)]

"namaz oqulup bolghanda zémin'ge tarqilip (öz meshghulatinglar bilen bolup) allahning pezlini telep qilinglar. " (jüme sürisi 10- ayet).

Allah taala ishleshning qedir- qimmitini we uning mukapatlirini bayan qilip mundaq deydu:

[مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (97)]

" er- ayal möminlerdin kimki yaxshi emel qilidiken, biz uni (dunyada) elwette obdan yashitimiz. Ulargha (axirette) qilghan emelidinmu yaxshiraq sawap bérimiz" (nehl sürisi 97- ayet).

Islam dinida ibadetning dairisi shunchilik keng bolup, u hayatliqning hemme tereplirini öz ichige alidu. Insaniyetke paydiliq bolghan her qandaq ijtimaiy xizmetler, din üchün, weten üchün we özining turmushini qamdash üchün ishleshlerning hemmisi allah raziliqini közligen bolush sherti bilen, ibadet dairisige kiridu.

Quranda, " ishlesh" dégen ibare 359 orunda tilgha élin'ghan. Islam dini kishilerni ishleshke we shu arqiliq tereqqi qilishqa chaqirdi. Ishleshke qadir bolghanlar üchün ishleshni perz qildi. Démek, ishlesh heqiqiy imanning asasliridin biridu. Shunga deymizki, ishlesh péqirliqqa xatime bérish we jemiyetni tereqqi qildurush yolidiki aldinqi amildur. Ishleshning paydisi heqqide peyghember eleyhissalamdin mundaq bir hikaye neqil qilin'ghan.

Söyümlük peyghemberimiz bir küni, sahabiliri bilen olturghanda medinilik bir tilemchi adem peyghember eleyhissalamning yénigha kélip uninggha:

-i allah ning peyghembiri! Biz nahayitimu kembeghelmiz, bizge yardem bergin, dédi. Söyümlük peyghemberimiz uningdin:

- " öyüngde héchnémeng yoqmu? " dep soridi.

U adem :

-peqetla chong bir yépinchimiz bar, uning bir qismini üstimizge yépinimiz, bir qismini astimizgha sélip yatimiz, uningdin bashqa bir su ichidighan chömüchimiz bar, dédi. Peyghember eleyhissalam :

- "u nersilerni bu yerge élip kelgin !" dédi.

U adem öyige qaytip u nersilerni élip keldi. Peyghember eleyhissalam u nersilerni qoligha élip:

- " bu nersilerni sétiwalidighan birer kishi yoqmu?" dep soridi.

Sahabilardin biri:

- men uni bir tillagha alay, dédi. Peyghember eleyhissalam:

- " bir tilladin artuq biridighanlar yoqmu ? " dep soridi. Bashqa bir sahabe :

- men ikki tillagha alay, dédi. Peyghember eleyhissalam bu nersilerni u sahabige ikki tillagha satti we u tillalarni péqir ademge bérip :

- " bu tillalarning birige ailengdikilerge yégüdek nerse al, yene birige bir dane palta élip méning qéshimgha kel! " dep buyridi.

Péqir adem birazdin kéyin bir dane paltini kötürüp peyghember eleyhissalamning aldigha keldi. Peyghember eleyhissalam paltigha bir sap békitip berdi we :

- " sen bérip bu palta bilen quruq derexlerdin otun keslep kélip sat, on besh kündin kéyin méning qéshimgha kel! " dédi.

Bu péqir adem qaytip peyghember eleyhissalamning buyrughini boyiche qildi we on besh kündin kéyin peyghember eleyhissalamning qéshigha keldi. U, peyghember eleyhissalamgha:

-i allah ning elchisi! Sining déginingdek qildim. Késip kelgen otunlarni sétip yégirme tillagha érishtim. Uning bir qismigha yeydighan nersilerni, yene bir

qismigha kiyim – kéchek aldim, buning bilen pulum téximu köpeydi, dédi.

Bu sözler peyghember eleyhissalamni tolimu söyündürdi. U péqir ademge qarap:

- " kördüngmu, ishlep öz tering bilen érishken nerse séning üchün téximu yaxshidur" dédi.

Mal- dunya ghaye emes

islam nezeride mal- dunya ghaye emes. Belki u ghayige yétishning wasitisidur. Musulman kishi özining halaldin tapqan mal- dunyasini allah taala buyrighan yaxshi ishlargha serp qilish arqiliq axirette jennetni qazinishtin ibaret özining ulughwar ghayisige yétishning wasitisi qilidu.

1632/2768 - seid ibni yesar ebu hureyre reziyellahu enhudin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: kimki halal mélidin zakat berse (alle peqet halal maldin bérilgen zakatnila qobul qilidu), alle uni ong qoligha alidu. Gerche u bir xorma chaghliq nerse bolsimu, alle taalaning qolida xuddi siler tay yaki botiliqinglarni bordap chong qilghandek chongiyip, taghdek bolup kétidu. (muslim: 1014)

kimki mal- dunyani özi üchün ghaye qiliwélip, halal- haramni ayrimastin toplaydiken we yaxshi- yamanni ayrimastin serp qilidiken, mundaqlarning mal- dunyasi özining duzaxtin orun élishigha yéterliktur.

Zakat bérishning paydiliri

zakat bérishning axiretlik paydiliri

zakatning axiretlik paydilirini töwendiki besh noqtigha yighinchaqlashqa bolidu:

1- mal- mülkining zakitini toluq ada qilghan kishi, islam dinining asasliq perzliridin bolghan bir ijtimaiy perzni berpa qilghan bolup, allah taalaning cheksiz rehmet we meghpiritige sazawer bolidu. Allah taala bu heqte mundaq dégen:

[إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ (277)]

"iman éytqan, yaxshi emellerni qilghan, namaz oqughan we zakatni ada qilghan kishiler perwerdigarining dergahida chong sawapqa érishidu. Ulargha (axirette) héch ghem- qayghu we qorqunch bolmaydu" (beqer sürisi 277- ayet).

2- zakatni ada qilghan kishi dunya we axirette bextke érishidighan heqiqiy möminlerning qataridin orun alidu. Bu heqte allah taala mundaq dégen:

[قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (1) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (2) وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ (3) وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ (4)]

" möminler heqiqeten bextke érishti (chünki) ular namazlirida allahning ulughliqidin sür bésip ketkenliktin eyminip turghuchilardur, ular bihüde söz we ishlardin yiraq bolghuchilardur. Ular zakatni ada qilghuchilardur." (muminun sürisi 1-4 ayeler)

3- zakatni ada qilghan kishining imani küchlük bolidu. Chünki, xaliqning (allahning) we mexluqning (yeni péqirlarning) heqlirini tonup ularni yolida ada qilmighan kishining imani toluqlanmaydu. Allahning heqqi, namaz oqushqa oxshash allah bilen bendining otturisidiki ibadetlerni orunlash bilen ada tapsa, péqirlarning heqqi, allah teala buyrighan zakatni ulargha bérish bilen ada tapqan

bolidu. Yuqiriqi ikki xil heqni yolida ada qilghan kishining, imani toluqlan'ghan we dunya – axiretlikimu bextlik bolghan bolidu.

4- zakat, uni bergüchining qelbini béxilliqning kirliridin we shepqetsizlikning illetliridin paklighandek, uning mal- dunyasinimu haramdin yeni péqirlarning heqqidin paklaydu we beriket bilen köpeytidu. Zakat sözining lughettiki menisimu bu menilerni ipadilimekte.

5- zakat, kishige mertlikni, séxiyliqni, özara yardemlishishni, rehimdilliqni we pidakarliqni ügitish arqiliq uni islamiy güzel exlaqlargha érishtürüshke képillik qilidu. Netijide uni allah taalaning ölgilik bendiliridin qilip yétishtürüp chiqidu.

Zakatning bu dunyaliq paydiliri

zakatning bu dunyaliq paydilirimu nahayiti köptur. Zakat zörür bolghan ijtimaiy ibadet bolghanliq étibari bilen uning paydisi zakatni bergüchi we alghuchi her ikkisige ortaq bolghanning sirtida, pütün jemiyetke menpeetliktur. Chünki zakat sözi lughet étibari bilen " paklash" we " östürüsh" dégen ikki menini bildüridu. Buninggha biaen zakatning bu dunyaliq paydilirini töwendikilerge yighinchaqlashqa bolidu:

1- zakat- paklash menisi bilen baylarni béxilliqning illetliridin paklap, ularni mertlik bilen séxiyliqtin ibaret ésil exlaqlargha érishtüridu. Dunyada mertlik, maxtilidighan ésil exlaq bolghinidek, béxilliq, herqandaq milletning lughitide sukilidighan bir rezil xuluqtur. Béxilliqning eng yaman bolghini shuki, u gahida kishilerni pul- malgha béxilliq qilip özlirining hayatini halak qilishigha, nomuslirini bulghishigha seweb bolidu. Shunga allah taala quran kerimde mundaq dégen:

[وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (9)]

" ulardin (yeni muhajirlardin) medinide yerlik bolghan, imani küchlük bolghanlar (yeni ensarlar) yénigha hijret qilip kelgenlerni (yeni muhajirlarni) dost tutidu, ulargha bérilgen nersiler üchün ichi tarliq qilmaydu, ular mohtaj turuqluq (muhajirlarning menpeitini) özlirining (menpeiti) din ela bilidu, öz nepsining béxilliqidin saqlan'ghanlar meqsetke érishküchilerdur. " (heshir sürisi 9- ayet).

[هَاأَنتُمْ هَؤُلَاء تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاء وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ (38)]

" siler shundaq kishilerslerki, allahning yolida (pul - mal) serp qilishqa chaqirilsanglar, silerning aranglarda béxilliq qilidighanlar bar, kimki béxilliq qilidiken, u özining ziyini üchün béxilliq qilidu, allah (silerning mal - mülkünglardin) bihajettur, siler bolsanglar (allahqa) mohtajsiler, eger siler (allahning taitidin) yüz örüsenglar, allah silerning ornunglargha bashqa bir qewmni almashturidu, ular silerge oxshash bolmaydu (belki allahqa itaet qilidu) " (muhemmed sürisi 38- ayet).

2- zakat paklash menisi bilen, yoqsullarning, yétim- yésirlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining köngüllirini allah taala ata qilghan pul- maldin ulargha chiqim qilishqa béxilliq qilidighan baylargha bolghan öchlük, adawet we düshmenlik tuyghuliridin paklaydu. Shundaqla zakat paklash menisi bilen jemiyetni yoqsullar bilen baylarning otturisida yüz béridighan ziddiyetlerdin,

toqunushlardin we qan töküshlerdin paklaydu.

3- zakat paklash menisi bilen baylarning pul- mallirini yoqsullarning heqliridin paklaydu. Chünki zakat yoqsullarning heqqi. Zakiti bérilmigen mal napaktur.

4- zakat paklash menisi bilen, zakat bergüchini gunahliridin paklaydu. Chünki zakat- ibadettur. Her qandaq bir ibadetni durus shekilde ada qilghan kishining gunahliri shu ibadet yuzisidin öchirilidu. Bu heqte allah taala mundaq dégen:

[وَأَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ (**114**)]

" kündüzning ikki teripide (yeni etigende we kechqurun waqitlirida) we kéchining deslepki waqitlirida namaz ötigin. Shübhisizki, yaxshi ishlar arqiliq yaman ishlar yuyulidu. Bu chüshen'güchiler üchün wez - nesihettur " (hud sürisi 114- ayet).

5- zakat östürüsh menisi bilen, zakat bergüchining mal- dunyasini beriket bilen östüridu. Beziler mundaq sual qoyushi mumkin: bérilgen nerse kémeymeystin qandaqmu köpeysun? Ulargha jawap bérip deymizki, zakat bérilgen mal- dunyadiki waqitliq kémiyish bolsa, shundaq tashqi körünüsh bolup, emma heqiqette uning arqisida beriket we ösüsh bardur. Allah taala mundaq deydu:

[وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِندَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ (**39**)]

"siler kishilerning pul- méli ichide östürüsh üchün bérer pul- mal bersenglar, allahning dergahida u ösmeydu. Allahning raziliqini közlep bergen zakitinglar hessilep ösidu" (rum sürisi 39- ayet)

[قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (**39**)]

"éytqinki, heqiqeten, perwerdigarim qaysi bendisining rizqini keng qilishni xalisa uni keng qilidu, (qaysi bendisining rizqini tar qilishni xalisa uni) tar qilidu, (allahning yolida) bergen nersenglarning ornini allah toldurup béridu, u riziq bergüchilerning yaxshisidur" (sebei sürisi 39- ayet)

6- zakat östürüsh menisi bilen, zakat bergüchining meniwiyitini östüridu. Chünki, bashqilargha yaxshiliq qilidighan, yoqsullarning ghémini yeydighan adem özining köngli- köksining kéngeygenlikini we qoli uzun, rohi üstün bolup kötirilgenlikini birdin his qilidu.

7- zakat ustürüsh menisi bilen yoqsullarning, yétimlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining rohini kutiridu. Chünki, ularmu özlirini jemiyette yar- yuleksiz, bécharilikke yaritilghanmiz, dep his qilip hayatliqtin ümitlirini üzmestin, buraderlirining ularningmu yüklirini yenggillitidighanliqini, qiyinchiliqlirini hel qilishqa yardemlishidighanliqini his qilidu- de, özlirini bexitlik his qilidu.

8- zakat yoqiriqi her ikki menisi bilen, ijtimaiy barawerlikni qoghdashning wasitisidur. Qisqisi, islam dini musulmanlar jemiyitide yétim- yésir, baqquchisiz, ajiz, méyip kishilerning yar- yüleksiz qélishini jiddi bir ijtimaiy yétersizlik dep qaraydu we buninggha hergizmu yol qoymaydu. Musulman kishi hayatliqqa kéreklik bolghan éhtiyajlarni qamdash yolida öz méhniti we halal kespi bilen

ishleshke buyrulghan. Qériliqtin, yaki aghriqchanliqtin ishleshke qadir bolalmighan yaki yétimliqtin charisiz qalghanlarning éhtiyajlirini, musulmanlar jamaesi hemkarliship qamdashqa buyrulghan. Zakat ene shundaq parawanliq we barawerlik jemiyetning kapalitidur.

Zakat bermeslikning gunahi

pul- malning esli igisi allah taala bolup, qolimizdikisi allah taalaning bizge inam we sinaq teriqiside ata qilghinidur. Pul- mal yaxshi ishlarni qolgha keltürüsh üchün eng yaxshi yardemchi bolghandek, gahida kishi üchün tügimes balayi apet we bextisizliklerni élip kélidu. Buning sewebi, pul-mal igilirining öz qolliridiki pul- malgha munasiwetlik bolghan heq- hoquqlarni tonumasliqi we uni yolida ishletmigenlikliridin idi. Allah taala insanlargha mal- dunyani ata qilish bilen birge uni yaxshi yollargha ishlitishke éhtiyaj igilirining uningdiki heqlirini toluq ada qilishqa buyrighan.

[وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (77)]

" allah sanga bergen bayliq bilen axiret yurtini tiligin, dunyadiki nésiwengnimu untumighin, allah sanga yaxshiliq qilghandek, sen (allahning bendilirigimu) yaxshiliq qilghin, yer yüzide buzghunchiliqni tilimigin, allah heqiqeten buzghunchiliq qilghuchilarni dost tutmaydu " (qeses sürisi 77- ayet).

Allah taala musulman pul igilirini éhtiyaj igilirige xeyr- éhsan qilishqa buyrighinidin bashqa, ularning mal- dunyasidin mueyyen miqdarini ulargha zakat yoli bilen bölüp bérishini perz qilip belgiligen.

[وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ (24) لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ (25)]

" ularning (yeni musulman pul igilirining) pul- mallirida tileydighan péqirigha we tilimeydighan péqirgha bérishke tégishlik bolghan mueyyen heq(yeni zakat) bardur." (mearij sürisi 24- 25- ayetler).

Allah taala quran kerimning köpligen ayetliride zakatni ada qilishning zörürlikini tekitligen we zakatni nermigüchilerning (axirette) tesewwur qilghusiz qattiq azab- oqubetlerge duchar bolidighanliqini jakarlighan.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (34)]

" i möminler! Hibriler we rahiblerdin (yehudiy we xristian ölümaliridin) nurghunliri kishilerning pul- mallirini heqiqeten haram yeydu, (kishilerni) allahning dinigha kirishtin tosidu, altun- kümüsh yighip, uni allahning yolida serp qilmaydighanlargha (duzaxta bolidighan) qattiq azab bilen bisharet bergin. U künde (yeni qiyamet künide) u altun- kümüshler jehennemning otida qizitilip, uning bilen ularning pishaniliri, yanliri we dümbiliri daghlinidu. Ulargha: bu silerning özünglar üchün yighqan altun- kümüshünglar (siler bu dunyayinglardiki allahning éhtiyajliq bendilirige bérilishke tégishlik heqqini ada qilmidinglar) yighqan altun- kümüshunglarning wabasini tétinglar, déyilidu." (tewbe sürisi 34- ayet).

[وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا

بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿180﴾]

" allah öz pezlidin bergen nersilerge (yeni pul- malgha) béxilliq qilidighanlar béxilliqini özliri üchün paydiliq dep guman qilmisun, emeliyette, bu ular üchün ziyanliqtur. Ularning béxilliq qilghan nersisi qiyamet künide ularning boynigha taqaq qilip sélinidu." (alimran sürisi 180- ayet).

Zakat bermeslikning gunahi heqqide kelgen hedislermu köptur.

1569/2674 - bir riwayette mundaq déyilgen: qiyamet küni, biringlar toxtimay merewatqan bir qoyni yelkisige artqan péti kélip: i muhemmed! Deydu, men: sanga héch ish qilip bérelmeymen, men sanga yetküzgen, deymen. Yaki toxtimay bozlawatqan tögidin birni yelkisige artqiniche kélip: i muhemmed! Dep towlaydu, men: sanga héch ish qilip bérelmeymen, men sanga yetküzüp qoyghan, deymen. (buxari1402)

1572/2677 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu riwayet qilghan hediste mundaq déyilidu: birer ghezinining igisi uning zakitini bermeydiken, qiyamet küni u ghezine zehirining küchlüklikidin béshining qasriqi chüshüp ketken erkek yilan'gha aylinip, aghzini yoghan échip, uni qoghlaydu, u qachidu, yilan: kömüp qoyghan ghezinengni éliwal, manga kérek emes, dep towlaydu. Ghezinining igisi yilandin qutulalmay, qolini yilanning aghzigha tiqidu, yilan uning qolini xuddi haywan chöpni paraslitip chaynighandek chaynaydu. (muslim: 988)

1574/2686 - bureyde reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herqandaq bir qewm zakatni bermeydiken, alle ularni qurghaqchiliq apitige duchar qilidu. (elewset)

Ikkinchi bap. Zakatning perzlikining bayani

zakatning tonushturulushi

zakat - islam dinida, musulman pul- mal igiliridin élip jemiyettiki éhtiyaj igilirige bérish üchün allah taala teripidin belgilen'gen bir diniy séliqtur.

"zakat" dégen söz, köpiyish we paklinish dégen menalarda kélidu. Chünki zakat, malliridin zakat ayrighan ademni xuddi béxilliq késilidin paklinighinidek gunahlardinmu pakalaydu. Shuning üchün mallardin zakat ayrish peyghemberlerge perz qilinmighandur. Chünki peyghemberler béxilliq késilidin xaliydur. Zakat yene mallarning köpiyishige we awushigha seweb bolidu. "zakat" dégen söz istilah jehettin bir adem allah taalaning rizaliqi üchün melum miqdardiki bir mallarni özining igidarchiliqidin pütünley chiqirip musulman bir péqir ademge bérish, dégenlik bolidu. Zakat heqqide allah taalamundaq deydu :

[قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿39﴾]

" éytqinki, heqiqeten, perwerdigarim qaysi bendisining rizqini keng qilishni xalisa uni keng qilidu, (qaysi bendisining rizqini tar qilishni xalisa uni) tar qilidu, (allahning yolida) bergen nersenglarning ornini allah toldurup béridu, u riziq bergüchilerning yaxshisidur." [süre sebee 39- ayet]

zakattin ibaret bu ijtimaiy perzni ada qilish katta ibadetlerdin sanalghinidek, zakat bérishke iqtidari yétidighan turup, uni ada qilmasliq eng éghir gunahtur.

Zakatning perz bolushining shertliri

zakat töwendiki shertlerge toshqan kishilerge perz bolup buyrilidu:

1- musulman bolush. 2- balaghetke yetken bolush.

3- eqil- hoshi jayida bolush. 4- melum miqdarda pul- malgha ige bolush.

5- pul- malgha ige bolighinigha bir yil toshushi. 6- qerzdar bolmasliq.

Bularning tepsilati töwendikiche:

birinchi shert: musulman bolush.

Herqandaq bir ibadetni orunlashqa buyrulush we uni ada qilish üchün aldi bilen musulman bolush shert bolghinidek, zakattin ibaret bu ijtimaiy perzni ada qilish üchünmu musulman bolush sherttur. Musulman bolmighanlar islam ibadetlirige buyrulmighan. Chünki, ular bu ibadetlerge salahiyetlik emestur.

Ikkinchi shert: balaghetke yetken bolush

zakatning perz bolushi üchün balaghetke yetken (yeni 14 yashqa tolghan) bolush sherttur. Balaghetke yetmigen balilarning ilkidiki zakat bérish ölchimige yetken pul- malgha zakat kelmeydu. Bu henepiy mezhibining körüshi bolup, shafiiy, malikiy we henbeliy mezheblirige köre, balaghetke yetmigen balilarning ilkidiki zakat bérish ölchimige yetken pul- malghimu zakat kélidu. Bularning delili shuki, zakat iqtisadiy ibadet bolghanliqi étibari bilen uning perz bolushi üchün balaghetke yetken bolush shert emes. Buninggha binaen, balaghetke yetmigen balilarning igilikidiki pul- mélidinmu zakat ayrilidu. Ularning zakitini ularning igiliri ularning mexsus mélidin ayrip béridu.

Henepiy mezhibining delili bolsa, zakatmu namaz, roza, hej we bashqimu ibadetlerge oxshash islam perzliridin biri bolghanliqtin uning perz bolushi üchünmu baligh bolush sherttur. Chünki islam dinidiki ibadetlerning ada qilinishi üchün baligh bolush sherttur.

3201/5372 - eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: uxlawatqan kishining oyghan'ghiche, kichik balining balaghetke yetküche, sarangning saqayghiche bolghan ariliqta qilghan - etkenliri yézilmaydu. (tirmizi: 1423)

bu mesilide henepiy mezhibining delili küchlük bolghanliqi üchün bizmu bu mezhebning körüshige qoshulimiz.

Üchinchi shert: eqil- hoshi jayida bolush.

Zakat bérish ölchimige yetken pul- malgha ige bolghan saranglargha zakat perz bolmaydu. Chünki islam dinidiki ibadetlerning perz bolushi üchün uninggha buyrulghuchining eqil- hoshi jayida bolghan bolushi sherttur. Saranglarmu bu mesilide balaghetke yetmigen balilargha oxshashtur. Manabu, henepiy mezhibining körüshidur.

Emma shafiiy, maliki we henbeli mezheblirige köre, eqil hoshi jayida bolmighan saranglarning zakat bérish ölchimige yetken pul- méli bolsa ularningmu zakat bérishi perz bolidu. Ularning pul- mélining zakitini ularning igiliri, ulardin wekil bolup ularning malliridin béridu. Her ikki mezhebning delili yuqiriqi, balaghetke yetmigen balilarning mesilisi toghriliq keltürülgen delillarning özidur. Bu mesilidimu henepiy mezhibining körüshi emel qilishqa erziydu.

Tötinchi shert: melum miqdarda pul- malgha ige bolush.

Islam sheriiti zakatning perz bolushi üchün belgiligen miqdargha yetmigen pul- malgha ige bolghan kishige zakat perz emes. Chünki zakat baylar üchün buyrulghan bir perzdur.

Zakatning perz bolushi üchün, bezi kishilerning chüshen'ginidek , atalghan baylardin yaki milyonérlardin bolush shert emes. Belki zakatni perz qilidighan miqdar sherette bayliq dep sanalghan miqdar bolup, buningda baylarning we otturhallarning maddiy yardimi bilen éhtiyaj igilirining yüklirini yenggillitish közde tutulghan. Mueyyen miqdardin az iqtisadqa ige bolghan kishilerge zakat perz emestur. Birawning zakat bérishke salahiyetlik bolushi üchün uning normaldiki aile éhtiyajidin tashqiri yoqiriqi zakat ölchimige yetken yaki uningdin köprek miqdarda pul- méli bolushi sherttur. Buninggha binaen, uning we ailisining éhtiyajidiki kiyim- kéchekliri, öy- imaretliri, ishlitiwatqan mashiniliri, zakatning perz bolush ölchimige kirmeydu. Belki uning öy- imaretliri qanchilik heshemetlik, ishlitiwatqan mashinisi qanchilik qimmet bahaliq bolup ketsun ulargha zakat kelmeydu. Chünki bular éhtiyajning ichidiki sheyilerdur. Shuningdek, öy jihazliri, sanaet eshyaliri, kitab- matériyalliri we mujahidlarning quralliri zakatning perz bolush ölchimige kirmeydu we zakat kelmeydu. Yoqiriqilar qollinish üchün emes, tijaret üchün tutulghan bolsa, ulargha elwette zakat kélidu.

Beshinchi shert: pul- malgha ige bolghan'gha bir yil ötüshi.

Zakat bérishning perz bolushi üchün yéterlik bolghan mueyyen zakat miqdarigha ige bolghandin bashlap hijriye (qemeriye) yil hésabida toluq bir yilning ötishi zakatning shertliridin biridur. Ige bolghan'gha bir yil toluq toshmighan pul- malgha zakat kelmeydu.

1576/2688 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki mal dunyagha érishse, allahning buyruqigha asasen, bir yil toshmighiche u malgha zakat kelmeydu. (tirmizi: 631)

emma ashliq, mékwe we köktatlarning öshre zakitini ayrish üchün yil ötüshi shert qilinmaydu. Belki ularni yighqan küni hésabtur. Medenler üchünmu ularni chiqarghan küni hésabqa élinidu.

Islam dini kishilerning menpeetini birinchi orunda qoyidu. Pul- mal igilirini ziyan'gha uchritishni xalimaydu. Shunga u baylargha zakat chiqirishni perz qilish bilen birge, ularning zakatni ada qilishidin burun ulargha toluq bir yil waqit bergen. Mana bu, ularning pul- mallirini tijaret we bashqimu yolluq wasitiler bilen östürüwélishi, andin zakatni desmi maldin emes, belki uning chiqqan paydisidin bérishi üchün purset yaritip bergenlik bolushi éhtimal. Eger pul igiliri özlirining desmilirini buyrulghan yollar bilen östürüshke tirishmighanliqtin östürelmigen bolsa, u özlirining yétersizlikidindur. Emma zakat bu halettimu ularning zimmisidin saqit bolmaydu.

Altinchi shert: qerzdar bolmasliq.

Zakatning perz bolushi üchün qerzdar bolmasliq sherttur. Chünki zakat- normaldiki éhtiyajidin tashqiri mueyyen miqdargha yetken pul- malgha ige bolghanlargha buyrulghan perzdur. Halbuki, qerzdar bolghan adem éhtiyaj igilirining qataridin sanilidu. Shuning üchün uninggha zakat perz emestur. Eger birawning normal aile éhtiyajidin tashqiri zakat bérish miqdarigha yétip ashidighan pul- méli bolup, üstide bu miqdarni bésip chüshidighan kölemde qerz bolsa u bay hésablanmaydu. Belki péqirning qatarigha kéridu. Netijide uninggha zakat perz bolmaydu. Eger birawning qolida normal éhtiyajidin tashqiri pul- méli bar bolup, üstide qerzmu bolsa, u awwal qerzisini öteydu, andin qerzdin ashqini zakatning perz bolush miqdarigha yetse uningdin zakat béridu. Eger u miqdargha

yetküdek nerse qalmisa uninggha zakat kelmeydu.

Zakatni ada qilishning sherti

allah taala buyrighan her qandaq bir perzni ada qilishning özi ibadet bolghandek, zakatni ada qilishmu katta ibadettur. Her qandaq bir ibadetni ada qilish üchün aldi bilen uninggha köngülde niyet baghlash shert qilin'ghandek, zakatni ada qilishtimu uni niyet qilish sherttur. U bolsimu, zakat bergüchining zakatni ayrighan waqtida özining zakat bériwatqanliqini könglide his qilishi démektur. Lékin zakatni alghuchi péqirlarning uning zakat ikenlikini bilishi shert emmes. Hetta zakat bergüchi zakat alghuchining könglini ayighanliqtin ichide zakatni niyet qilip turup, uni alghuchigha hediye yaki yardem namliri astida bersimu zakat ada tapidu. Chünki niyetning orni qelbtur. Uni élan qilish shert emes. Peqet uning zakat ikenlikini allah taalaning bilishi yéterliktur. Allah taala quran kerimde, her qandaq ibadetning qobul bolushi üchün niyetning shert ikenlikige isharet qilip mundaq dégen:

[وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ (4)]

" ular peqet ibadetni allahghila xalis (niyet bilen) qilghan, heq din'gha étiqad qilghan halda allahghila ibadet qilishqa buyruldi" (beyyine sürisi 4- ayet)

yuqiriqi shertke binaen, biraw birsidin qerz alghan bolup, uni waqtida qayturalmighan bolsa, qerz bergüchining mezkur qerzni zakatqa hésablishi jaiz emes. Chünki u qerzni bergen waqtida zakatni niyet qilghan emes, belki qerz hésabida bergen. Bundaq sharaitta, qerz bergüchi özining zakatqa bérish üchün ayrighan pulini qerzdargha zakat niyiti bilen bérip bolup, andin uningdin qerzisini sorisa we alsa bolidu.

Henbeli mezhibige köre zakatning niyitini zakat bérishtin yaki zakat bérilidighan miqdarni umumi maldin ayrishtin qisqa bir muddet burun qilishmu jaizdur. Chünki, zakatni uninggha heqliq bolghan éhtiyaj igilirige yetküzüp bérish ishida özi üchün bashqisini wekil qilish jaizdur.

Zakatni ada qilishning waqti

normal aile éhtiyajidin tashqiri zakat bérishke tégishlik bolush miqdarigha yetken pul- malgha ige bolghan kishining, uninggha ige bolghinigha toluq bir yil tolushi bilen uning zakitini kéchiktürmestin ada qilishi belgilinidu. Bu pütün qiqhishunas alimlirining birdek ittipaqidur. Chünki, zakatni ada qilishning waqti belgilinip bolghandin kéyin, uni kéchiktürüsh zakat élishqa heqliq bolghan ihtiyaj igilirining menpeeti üchün ziyanliqtur. Yene bir tereptin perz bolup belgilinip bolghan zakatni waqtida ada qilmighan kishi, özige we bashqilargha köp hallarda ziyankeshlik qilghan bolidu. Chünki, mubada u ziyan'gha uchrap yaki tijariti buhran'gha uchrap, pul- maldin ayrilip qalsa, belgilinip bolghan mezkur zakat uning zimmisidin saqit bolmaydu. Bu waqitta u özini we éhtiyaj igilirini ziyan'gha uchratqan bolidu. Shunga zakatni yilning toshushi bilen teng kéchiktürmestin bérish perzdur.

Zakitini bérishke tégishlik pul- malgha ige bolghinigha bir yil tolmastin, uningdin ayrilip qalghan kishige zakat kelmeydu. Chünki ige bolghan pul- malgha bir yil tolush zakatning perz bolup belgilinishi üchün sherttur. Emma yil toshqandin kéyin zakitini éhtiyaj igilirige chiqirip bérishtin burun halak bolghan pul- malning zakiti u kishining zimmisida qalghan bolidu. U peqet bérish bilenla ada tapidu. Chünki, bu zakat pütün shertliri toluq bolghan we bérishla qalghan

zakat bolghanliqtin, u kechürüm qilinmaydu. Shungimu islam fiqhishunas alimliri yil toshqan haman zakatni kéchiktürmestin ada qilishning tolimu zörürlikini hemmisi birdek tekitleydu.

Zakatni yil toshushtin burun ada qilishqa bolamdu?

Aldi bilen shuni keskin éytish kérekki, islam dunyasidiki pütün fiqhishunas alimliri, zakatni waqtidin burun ada qilishning jaizliqida ittipaqtur. Ular bu mawzuda peyghember eleyhissalamning zakatni yil toshushtin burun bérishke ruxset qilghanliqini asas qilidu.

1577/2689 - eli reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: abbas reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin zakatni bir yil toshmay turup bériwitishni sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha ruxset berdi. (ebu dawud: 1624)

islam perzliridin biri bolghan zakatni ada qilish, shübhisizki eng yaxshi emel-ibadettur. Bundaq iken, xalighan kishining bir yilliq, ikki yilliq yaki uningdin köprek yilning zakitini aldinala bérishi jaizdur we yaxshi emelni qilishqa aldirighanliqidur. Xususen, musulmanlarning béshigha qurghaqchiliq yer tewresh, sel, soqush we bashqilar qatarliq palaketler kelgen waqitlarda ularning dertlirige derman bolush üchün, kélidighan yillarning zakatlirini aldinala bérish elwette yaxshi ish bolupla qalmastin, belki ulugh ibadetlerdin sanilidu. Peyghember eleyhissalam bu mawzuda: " bérer musulmanni bu dunyaning qiyinchiliqliridin bolghan bérer qiyinchiliqtin chiqarghan kishini allah taala qiyamet künining qiyinchiliqliridin chiqiridu" dep körsetken.

Üstide ada qilishqa tégishlik zakat qalghan halda ölgen kishi heqqide

zakat bérish shertige toshqan pul- mélining zakitini ayrishtin burun ölüp ketken kishining üstide qalghan mezkur zakatni uning warisliri berse bolamdu? Dégen mesile üstide fiqhishunas alimliri ixtilapqa chüshken:

shafiiy we henbeliy mezheblirige köre, zakat bérish shertlirige toshqan pul-mélining zakitini bérelmey ölgen kishining warisliri uning qaldurghan pul- mélidin uning ornida zakat bérishi kérek.

1816/3057 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: bir ayal peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha kélip: i allahning resuli! Méning anam wapat boldi. Uning gedinide nezir qilghan roza qalghan idi, uning üchün men roza tutsam bolamdu? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: éytqine! Eger anangning qerzi bolsa, uni sen töliseng, u qerz ada bolamdu? Dégen idi, u: hee, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaq bolghaniken, uning ornida roza tutsang bolidu, dédi. (muslim: 1148)

yuqiriqi ikki mezhep wekilliri zakatni rozigha qiyas qilish arqiliq zakatnimu uning warisliri uning üchün bérip ada qilsa bolidu, dégen qarashqa kelgen.

Emma henepiy mezhibige köre, zakat bermey ölgen kishi üchün uning warislirining bérishi lazim emes. Eger ölgüchi üstide qalghan zakatni ada qiliwétish üchün warislirigha mexsus wesiyet qilghan bolsa, bu waqitta uning miras qaldurghan pul- mélining üchte biridin zakat bérilidu. Chünki zakatni ada qilish ibadettur. Her qandaq bir ibadetning allah taalaning dergahida qobul bolushi üchün uni orunlighuchining shuninggha niyet qilishi shert bolghandek, zakatning qobul bolushi üchünmu ölgüchining uni ada qilishni niyet qilghan, shu niyitini emelge ashurush üchün warislirigha bu heqte wesiyet qilghan bolushi

sherttur. Halbuki, ölgüchi üstidiki zakat toghriliq wesiyet qilmighan we uning ölishi bilen uning mal- dunyasi warislirining heqqige aylan'ghan tursa, warislirining bérip qoyushi bilen uning üstidiki bu qerz, yeni zakat qandaqmu ada tapsun?! Ibadetler eslide insanlarni sinash: ularning arisidiki itaetchan bilen asiyni ayrish üchün perz qilin'ghan tursa, ölgüchining öz iradisi we wesiyitisiz halda bashqisining orunlap qoyghan bu ibaditi qandaqmu qobul bolsun?! Shuning üchünmu bu mesilide henepiy mezhibining qarishigha qoshulmiz.

Üchinchi bap. Zakat kélidighan mallar

zakat kélidighan mallar töwendikiche:

1- neq pul 2- tijaret malliri
3- ashliq, méwe we köktatlar 4- charwa malliri
5- yer asti bayliqliri 6- déngiz bayliqliri
7- shériket hessidarliqi

neq pul- zakitining miqdari

altun, kümüsh, yüen, tengge, som, riyal, dollar we bashqimu xelq pulliri qatarliq neq pulning zakat miqdari %2.5 (yüzdin ikki yérim pirsent)tur. Yeni normal aile éhtiyajining sirtida altundin 85 giram altun yaki 595 giram kümüshi yaki buning qimmitide neq puli bolghan kishining umumiy neq pulidin % 2.5 ni zakatqa bérishi perzdur. Bu nisbet 40 din1 ge teng. Yeni 40ming yüen xelq puligha ige bolghan kishige ming yüen zakat ayrish perz bolup belgilinidu. Manabu, %2.5 ge tengdur. Buning delili töwendiki hedislar:

1579/2693 - asim ibni zemre we haris eleiwer eli reziyellahu enhudin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: eger séning 200 derhem pulung bolsa, bir yil toshqanda, uninggha besh derhem (zakat) kélidu. Altun yigirme tillagha yetmigiche zakat kelmeydu. Yigirmige yetse, bir yil toshqanda, yérim tilla kélidu. Uningdin köp bolsa, sanigha qarita hésablinidu. Bir yil toshmighan herqandaq malgha zakat kelmeydu. (ebu dawud: 1572)

yuqiriqi hedislar neq pul zakitining miqdari 40 din bir. Yeni %2.5 ikenlikini körsitidu. Peyghember eleyhissalamning zamanida éqiwatqan neq pul altun bilen kümüsh idi. Shunga yoqiriqi hedislarda neq pul üchün bu ikkisila tilgha élin'ghan. Emma künimizde qollinilwatqan neq pul altun, kümüshtin bashqimu yüen, tengge, som, riyal, dollar we bashqilar qatarliq xelq pullirinimu öz ichige alidu. Bundaq bolghaniken, yoqiriqi xelq pullirining zakiti altun bilen kümüshning zakat miqdari boyiche 40din bir, yeni %2.5 bérilidu.

Altun bilen kümüshtin ibaret bu ikki neq pulning birining zakitini yene biridin bérish jaizdur. Mesilen: bir dinar altun zakat bérishning ornigha 10 dirhem kümüsh bérish yaki 10 dirhem kümüsh bérishning ornigha bir dinar altun bérish jaizdur. Chünki 10 dirhem kümüshning qimmiti bir dinar altun'gha teng. Altun bilen kümüshning zakiti üchün qeghez puldin bérish jaiz bolghandek, uning eksimu, yeni xelq pulining zakiti üchün altun yaki kümüshtin bérishmu jaizdur.

Tijaret mallirining zakiti

tijaret malliri- tijaret we bashqimu qanunluq yollar bilen östürüsh üchün teyyarlighan mallar démektur. Pütün fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi boyiche tijaret mallirigha zakat kélidu. Mesilen: birawning özi qollunush üchün emes, belki sétish yaki kiragha qoyush üchün tutulghan zémin, öy- imaret, dukan, kiyim- kéchek, may, un, gürüch, rext we bashqilar qatarliq tijaret

mallirining hemmisige zakat kélidu. Bu mallargha ige bolghan'gha bir yil toshqan haman ularning hemmisi neq pulgha sundurulup, neq pulgha zakat bérish miqdari boyiche, %2.5 zakat bérilidu. Chünki tijaret mallirimu neq pulning ornididur. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (267)]

" i möminler! Siler érishken nersilerning we biz silerge zémindin chiqirip bergen nersiler (yeni ashliqlar, méwiler) ning yaxshiliridin sediqe qilinglar; özünglarmu peqet közünglarni yumup turup alidighan nacharlirini ilghap sediqe qilmanglar. Bilinglarki, allah (bundaq sediqenglardin) bihajettur, hemdige layiqtur." (beqer sürisi 267- ayet)

islam fiqhishunas alimliri bu ayetni tijaret malliri üchün zakat bérishning perz ikenlikining delili, dep qaraydu.

Yuqiriqilardin ochuqlandiki, pul- malni östürüsh niyiti bilen tutulghan yer- zémin, öy- imaret, yémek- ichmek, kiyim- kéchek, rext- matériyal, qatnash qoralliri, öy saymanliri we bashqilarning hemmisi üchün zakat ayrish perzdur.

Tijaret mallirining zakitini ada qilishta töwendiki qaidilerge riaye qilish telep qilinidu:

1- tijaretni bashlighan'gha toluq bir yil toshqandin kéyin, qoldiki türlük mallarning hemmisini qoshup shu dölette éqiwatqan xelq puligha sundurulidu.

2- tijaret mallirining xelq puligha sundurulghan omumiy pul miqdarigha yénidiki neq pullarni qoshidu.

3- yoqiriqi omumiy pul miqdaridin %2.5 (yüzdin ikki yérim pirsent) zakat bérilidu.

4- zakat bergüchining üstide qerz bolsa, bérilidighan zakat miqdarini hésablap chiqishtin burun üstidiki qerz miqdarini hésabtin chiqiriwétidu.

5- uning ortaqliridin birining üstide uning qerzisi bolsa, bu qerzni omumiy pulining hésabigha kirgüzüp turup zakat béridu.

6- uning bashqilar üstidiki qerzisining zakitini shu qerzisini tapshurup alghan'gha qeder kéchiktürsimu bolidu.

Yil ichidiki kirimning mesilisi

biz yoqirida zakatning perz bolushi üchün zakat ölchimige yéterlik pul- malgha ige bolghan'gha toluq bir yil toshushi shert dégeniduq. Emma tijaret esnasida qolgha kirip turidighan mallarning her biri üchün ayrim- ayrim yil sanashqa hajet yoq. Peqet yil béshi we axiri hésabqa élinidu. Yilning axirida qolgha kelgen pul- malning hemmisige biraqla zakat bérilidu. Mesilen: ayda ming yüen maash alidighan bir kadir yaki ishchining alghan maashi özining we ailisining ayliq xirajitidin éship u her ayda 400 yaki 500 yüendin éqtisad qilghan bolsa, yil axirida uning qolida bolghan omumiy pul miqdaridin zakat béridu. Uning qolida yil béshida 1000 yüen bolup, yil axirigha kelgende bu meblegh3000 yüen'ge yetken bolsa, zakat bérishte yil axiridiki qolida mewjut bolghan meblegh hésab qilinidu. Yeni 3000 yüendin zakat béridu. Chünki qoligha chüshken her bir qétimliq meblegh üchün ayrim- ayrim yil sanash qiyin ishtur. Yene bezide kishining qoligha az- azdin pul kirip turidu. Qoligha kirgen her qétimliq pulning waqtini bilish we her qétim kirgen pul üchün yil sanash heqiqeten qiyin ishtur. Shunga yilning axirida qolida mewjut bolghan mebleghdin zakat bérilidu. Tijaretchilermu

shundaq qilidu. Chünki her ayda qoligha kirim kirip turidighan tijaretchi üchün her qétim qoligha kelgen pul- malgha ayrim yil sanash we her qétimda kirgen pul üchün ayrim bir yilni toshquzush tolimu qiyindur. Shunga tijaretchi, kadir, ishchi we bashqimu kesépdarlar zakatning perz bolushigha yéterlik miqdarda pul-malgha ige bolghinigha toluq bir yil tolghandin kiyin, yil axirida qolida bar bolghan omumiy pul miqdarining zakitini chiqiridu. Emma yil otturisidiki ösüsh yaki kémiyishler hésabqa élinmaydu. Peqet zakat béridighan waqitta qolida bolghini hésabtur.

Ayallarning zinnet buyumliri heqqide

yuqirida, özining we ailisining normal éhtiyajidin tashqiri pul-malgha ige bolghan kishi üchün zakatning perz bolidighanliqini we uning normal éhtiyajliridin sanilidighan igidarchiliqigha zakat kelmeydighanliqini sözligeniduq. Bu prinsiplargha asasen, islam fiqhishunas alimliri ayallarning zinnet buyumliri ularning normaldiki éhtiyajliridin sanilamdu yaki ihtiyaj sirtidiki bayliqlardin sanilamdu? Dégen mesile üstide jiddiy ixtilap qilishqan: ayallarning zinnet buyumlirini ularning normal éhtiyajliridin sanighanlar ulargha zakat kelmeydu, dep qarar qilghan. Buni dégenler shafiiy, maliki we henbeli mezhebliri. Sahabilardin ibni umer, aishe reziyellahu enha we jabirlardur. Ayallarning zinnet buyumlirini ularning normal éhtiyajining sirtidiki bayliq dep qarighanlar ulargha zakat kélidu, dep qarar qilghan. Buni dégenler henepiy mezhibi we sahabilardin ibni mesud, ibni abbas we seid ibni museyyeblerdur. Töwende her ikki mezhebning delilliri qisqiche bayan qilinidu:

birinchi mezheb, ayallarning zinnet buyumlirigha zakat kelmeydu, dégüchilerning delilliridin:

1- ayallar altun, kümüsh we bashqimu qimmetlik buyumlardin yasalghan zinnet buyumlirini qollinishqa éhtiyajliqtur. Bundaq qilish ularning normaldiki yémek- ichmek, kiyim- kéchek we bashqimu zörür éhtiyajlirigha oxshash éhtiyajliridiki ishtur. Allah taala quran kerimde, qizlarni allahning qizliri, dep shérik keltürgüchi mushriklargha reddiye bergen sözide mundaq dégen:

[أَوَمَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ (18)]

" ular allahqa zinnet buyumliri ichide chong bolidighan, munaziride meqsitini ochuq bayan qilalmaydighan qizlarni mensup qilamdu?" (zuxruf sürisi 18- ayet).

Allah taala yoqiriqi ayette zinnet buyumlirini ayal jinsining kéreklik eshyaliridin qilip körsetken. Bundaq iken, ayallarning altun, kümüsh we bashqimu qimmetlik nersilerdin yasalghan zinnet buyumliri ularning kem bolsa bolmaydighan tebiiy éhtiyajliridin sanilidu. Shunga ulargha zakat kelmesliki kérek. Eger ayallar yoqiriqi zinnet buyumlirini tijaret bilen östürüsh meqsitide tutqan we saqlighan bolsa uninggha elwette zakat kélidu.

2- imam malik , aishe reziyellahu enha özining qérindishi muhemmedning yétim qizlirini baqatti, ularning zinnet buyumliridin zakat bermeytti we abdulla ibni umerning qizliri we chöriliri altun buyumlirini taqaytti. Abdulla ibni umer bularning zakitini chiqarmaytti. Dégen hedislarni riwayet qilghan.

1600/2722 - abdurahman ibni qasim dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: aishe reziyellahu enha akisining yétim qalghan qizlirini béqiwalghan bolup, ularning zibu- zinnetliri bar idi, lékin u ularning zibu - zinnetlirining zakitini bermeytti. (malik: 584)

1601/2723 - malik nafi reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma qizliri we dédeklirige altun zibu - zinnet élip béretti, lékin u (zibu - zinnetler)ning zakitini bermeytti. (malik: 585)

yuqiriqi hedislarda körginimizdek bezi sahabilarmu ayallarning özliri qolliniwatqan zinnet buyumlirigha zakat kelmeydu, deydighan pikiride idi. Eger ayallarning bu zinnet buyumliri öz ihtiyajlirining sirtida bolup ularni qollanmisa yaki zakat bérishtin qéchip neq pullirigha bu buyumlarni élip saqlighan bolsa, pütün islam fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi bilen uninggha zakat kélidu.

Ikkinchi mezheb, ayallarning zinnet buyumliri üchün zakat perz bolidu, dégüchilerning delilliri mundaq:

1598/2720 - emr ibni shueyb dadisi arqiliq bowisidin mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qishigha yemenlik bir ayal qizi bilen keldi. Qizining qolida chong ikki altun bileyzük bar iken, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: buning zakitini béremsen? Dep soridi, u ayal: yaq, dep jawab berdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: qiyamet küni, allahning qolunggha ottin ikki bileyzük sélip qoyushini xalamsen? Dédi. Shuning bilen, u ayal ikki bileyzükni chiqirip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge berdi we: bu, alle we allahning resuli muhemmed (sellellahu eleyhi wesellem) ningdur, dédi. (nesai: 2479)

1599/2721 - abdullah ibni sheddad ibni hadi mundaq dégen: biz aishe reziyellahu enhaningkige kirgen iduq, u mundaq sözlep berdi: peyghember sellellahu eleyhi wesellem méning qishimgha kirip, qolumdiki chong - chong kümüsh üzüklerni körüp: i aishe! Bu néme? Dep soridi. Men: i resulullah ! Men bularni sanga chirayliq körünüsh üchün yasattim, dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bularning zakitini ada qilamsen? Dep soridi, men: yaq (yaki alle xalisa), désem: buning wabalidin otqa kirisen, dédi. (ebu dawud: 1565)

bu hedistin peyghember eleyhissalamning musulman ayallarni zinnet buyumlirining zakitini bérishke buyrughanliqi ipadilinidu.

Xulase:

yuqariqilar islam fiqhishunas alimlirining ayallarning zinnet buyumlirining zakiti toghriliq öz körüshlirini küchlendürüsh üchün keltürgen delilliri bolup, shafii, maliki we henbeli mezheblirining ayallarning zinnet buyumlirigha zakat kelmeydu dégen rayida ayallar üchün ungayliq we kengchilik bardur. Emma henepiy mezhibining ayallarning zinnet buyumlirigha zakat kélidu, dégen rayi delil jehette küchlüktur. Buningda éhtiyatchanliq közde tutulghan.

Yuqariqi oxshash bolmighan mezheb körüshlirige asaslinip deymizki, ayallarning zinnet buyumliri üchün mutleq zakat kelmeydu déyish, pursetperesler üchün zakat bérishtin qéchish ishikini échip bergenliktur. Netijide, bezi kishiler zinnet buyumlirigha zakat kelmeydu, dégenni bahane qilip bar puligha altun, kümüsh we bashqa qimmetlik eshyalardin yasalghan zinnet buyumlirini sétiwélip saqlash arqiliq zakat perzini ada qilishtin bash tartishta ghelibe qilghan bolidu. Buning bilen péqir , yétim- yésir we mundin bashqimu éhtiyaj igilirining heqlirini zaya qilghan bolidu.

Shunga islam qiqhishunas alimlirining delillirini birleshtürgen halda deymizki, bileyzük, üzük, bulopka we bashqimu zinnet buyumliridin ibaret adette ayallar uningdin béhajet bolmaydighan we normalliqtin chetnep ketmigen haldiki zinnet buyumliri üchün zakat kelmeydu. Emma adettiki normalliqtin éship ketken,

normal éhtiyajning sirtida bolup, uni qollanmastin neq pul ornida saqlighan yaki qimmiti normal bahadin pewquladde yoqiri: on ming hetta yüzming dollarliq qimmetke ige zinnet buyumliri üchün zakatning perz bolushi shübhisizdur. (" zakat perzi" m.eli sabuniy 48- bet)

imam xettabiy " hedis ilimliri" namliq esiride mundaq dégen: " quran kerimning zakat heqqide kelgen omumiy ayetliri ayallarning zinnet buyumliri üchün zakat kélidu, deydighanlarning pikirlirining heqliqini küchlendüridu. Hedislarmu shundaq. Éhtiyaj yüzisidin bolsimu ayallarning zinnet buyumlirining zakitini ada qilishi kérek." ("hedis ilimliri" xettabiy 1- jild 291- bet)

ibni qudame " el mughni" namliq esiride mundaq dégen: " ayallarning adette özliri qolliniwatqan zinnet buyumliri üchün zakat kelmeydu. Emma pulgha éhtiyaj tépilghanda sétip xejlesh niyiti bilen saqlap qoyulghan zinnet buyumliri üchün zakat kélidu. Shuningdek, zakat bérishtin qichish niyitide sétiwalghan zinnet buyumlirighimu zakat kélidu, elwette peqet özi ishlitish üchün tutqanliridinla zakat saqit bolidu. Éqiwatqan adetke oyghun halda altun, kümüsh we bashqimu qimmetlik eshyalardin yasalghan bileyzük, üzük bulopka we bashqilar qatarliq zinnet buyumlirigha zakat kelmeydu. Emma éqiwatqan adetke xilap bolghan zinnet buyumlirigha zakat kélidu. (" éhtiyajni qandurghuchi ilim" 4- jild 220- bet:ibni qudame)

yuqariqilar islam fiqhishunas alimlirining ayallarning zinnet buyumlirining zakiti heqqidiki körüshliri bolup, ular bu mesile üstide ixtilapqa chüshken bolsimu, ayallarning normal éhtiyajlirining sirtida bolghan, pul ornida saqlan'ghan we bahasi pewquladde qimmetlik bolghan zinnet buyumliri üchün zakatning perz ikenlikide hemme birdek ittipaqtur. Zakat eslide musulmanlar jemiyitidiki péqirlarning, yétim- yésirlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining yüzlirini küldürüsh, ularning yüklirini bir az bolsimu yenggillitish üchün perz qilin'ghan muhim bir perzdur. Zakat bérish bermigendin elwette yaxshi we ewzeldur. Allah taala quranda, allah yolida bir yüen serp qilghan kishige 700 hesse we xalisa uningdinmu köp beriket we sawap béridighanliqini wede qilghan. Shunga bu mesilide herkim özining wijdani bilen hésablishishi we musulmanliq süpiti bilen shübhilerdin yiraq bolup éhtiyat bilen ish körishi tolimu zörürdur. Ayallar zinnetlinish üchün qollinidighan almas, merwayit we zeberjedlermu sheret nezeride, yoqirida bayan qilin'ghan altun, kümüshtin yasalghan zinnet buyumlirigha oxshash bolup, qolliniwatqanlirigha zakat kelmeydu. Éhtiyajning sirtida bolup pul ornida saqlan'ghanlirigha zakat kélidu. Zinnet buyumlirining zakitini xelq pulidin berse bolidu. Zakat bérish miqdari neq pulning zakat miqdari boyiche, %2.5 (yüzdin ikki yérim pirsent)dur.

Bashqilarning üstidiki qerzning zakiti

bashqilarning üstidiki qerz ikki türlük bolidu:

1- ishenchilik, diyanetlik we üstidiki qerzni étirap qilidighan birining üstidiki qerz bolsa, buninggha pütün fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi boyiche, zakat perzdur. Chünki ishenchilik, diyanetlik kishining qolidiki qerz, öz igisining qolida bolghan neq pulgha oxshashtur. Emma buxil qerzning zakiti kishining qolidiki pul- mallirining zakitini ada qilghan waqtida birge ada qilidighan perzmu yaki qerzni tapshurup alghandin kéyin ada qilinidighan perzmu? Dégen mesilide mezheb péshiwaliri ixtilap qilishqan:

shafiiy mezhibige köre, kishi bashqilardiki qerzisini tapshurup almighan

bolsimu qolidiki pul- mallirining zakitini ayrighan waqitta, ishenchlik kishidiki qerzisinimu hésablap hemmige birla zakat ayriydu. Chünki ishenchlik kishidiki qerz haman bir küni qoligha kélidighan puldur. U xuddi sanduqta saqlan'ghan neq pulgha oxshashtur.

Henepiy we maliki mezheblirige köre, kishining bashqilardiki qerzisige zakat bérishi perz. Biraq uni ada qilish waqtini qerzni tapshurup alghan waqitqa qeder kéchiktürsimu bolidu. Chünki u qolida neq bolmighan malning (yeni qerzning) zakitini aldin bérishke mejbur emes. Qerzlirini tapshurup alghandin kéyin, ötken yillarning zakitini biraqla berse bolidu.

Ibni qudame " almghny" namliq esiride mundaq dégen: " kishining ishenchlik we uni öteshke qadir bolghan birining üstide qerzisi bolsa, bu qerzni tapshurup almighichilik uning zakitini ada qilish perz emestur. Qerzlirini tapshurup alghandin kéyin, zakitini waqtida bérelmigen yillarning zakitini béridu. (" almghny -éhtiyajni qandurghuchi ilim" 4- jild 269- bet: ibni qudame)

2- ishenjsiz yaki üstidiki qerzni téxi étirap qilmighan birining üstidiki qerz bolup, buninggha uni tapshurup almighichilik zakat perz bolmaydu. Uni tapshurup alghandin kéyin, shu bir yilningla zakitini bérishi perzdur. Chünki mundaq xildiki qerz uni tapshurup élishtin burun yoqning ornida bolup, tapshurup élin'ghandin kéyin qerz bergüchining ilkige yéngidin kirgen bolidu. Shunga u shu bir yilningla zakitini ada qilishqa buyrulidu.

Charwa mallirining zakiti

bu mawzudiki chawar malliridin töge, kala, qoy we öchke qatarliq gushi yéyilidighan haywanlar közde tutulidu. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ (1)]

" i möminler! Ehdilerge (yeni allah bilen silerning aranglardiki we silerning öz aranglardiki ehdilerge) wapa qilinglar. Silerge (bu süride töwende) oqup bérilidighanlardin bashqa, haywanlar, (yeni töge, kala, qoylar) ning hemmisini (zebhi qilin'ghandin kéyin yéyish) halal qilindi. Lékin siler éhram (yaki herem) de bolghininglarda shikarni halal sanimanglar, shübhisizki, allah (halal - haram toghruluq) xalighan nersini höküm qilidu " (maide sürisi 1- ayet)

bu ayette bayan qilin'ghan charwa malliridin yaylaqta qoyup bérip baqqanlirigha zakat bérish perzdur. Emma öyde baqqanlirigha bodaqchiliq qilish üchün tutulmighan bolsa zakat kelmeydu. Shuningdek, éshek, xéchir qatarliq göshi yéyilmeydighan haywanlarghimu zakat kelmeydu. Chünki ular allah taala insanlarning ularning üstige minishi we yüklirini artishi üchün yaratqan janliqlardur. Allah taala bu heqte mundaq dégen:

[وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ (8)]" allah atni, xéchirni we éshekni minishinglar we zinnet üchün yaratti" (nehl sürisi 8- ayet)

Charwa mallirigha zakat kélishining shertliri

charwa mallirigha zakatning perz bolushining sherti üch bolup, ular töwendikiche:

1- yilning hemmiside yaki uning köprekide yaylaqlargha qoyup bérip béqilghan bolushi.

2- igisining mülkige ötkinige toluq bir yil toshqan bolushi.

3- zakatning perz bolushi üchün belgilen'gen ölchemge yetken bolushi.

Yuqariqi shertlerning tepsilati töwendikiche:

birinchi shert:

yilning hemmiside yaki uning köprekide yaylaqlarda qoyup bérip béqilghan bolushi. Charwa mallirining zakitida, ularning yilning hemmiside yaki uning köprekide yaylaqlarda qoyup bérip béqilghan bolushini shert qilin'ghanliqining hékmiti shuki, yaylaqlarda qoyup bérip béqilghan mallar igisidin artuq chiqim telep qilmaydu. Emma öyde béqilghan mallarning chiqimliri japaliri köp bolidu. Shunga islam dini mal igilirining menpeetige riaye qilin'ghanliqtin öyde béqilghan mallargha zakat bérishni perz qilmighan.

Ikkinchi shert:

charwa mallirigha ige bolghan'gha toluq bir yil tolghan bolushi bolup, islam dini mal igilirining esliy mallirini zakat üchün chiqim qilmasliqi, belki bir yil ichide nesillinip köpeygenlirining bir qismi bilen zakatni ada qilishini közlep bu shertni belgiligen.

Üchinchi shert:

charwa mallirigha zakatning perz bolushi üchün yéterlik ölchemge yetken bolushi bolup, charwilarning türi we sani étibari bilen ulargha kélidighan zakat miqdarimu oxshash bolmaydu. Töwende charwa malliridin her birining zakat miqdari bayan qilinidu.

1581/2695 - salim dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem (mallardin élinidighan) zakat toghruluq mektub yazdurdi, lékin zakat xadimlirigha ewetmey turup wapat boldi. Mektubni qilichi bilen bille bir yerge qoyup qoyghanidi. Ebu bekri we ömer reziyellahu enhumalar taki wapat bolghan'gha qeder u mektubta yézilghanlargha emel qildi. Mektubta mundaq yézilghanidi:

besh tögige bir qoy, on tögige ikki qoy, 15 tögige üch qoy, 20 tögige töt qoy zakat kélidu. 25 tin 35 ke yetkiche ikki yashliq bir chishi töge; 35 tin 45 ke yetkiche üch yashliq bir chishi töge; 45 tin 60 qa yetkiche töt yashliq bir chishi töge; 60 tin 75 ke yetkiche besh yashliq bir chishi töge; 75 tin 90 gha yetkiche üch yashliq chishi tögidin ikkisi; 90 din 120 ge yetkiche töt yashliq chishi tögidin ikkisi ; eger 120 din dawamliq köpeyse, her 50 tögige töt yashliq chishi tögidin birsi; her 40 tögige üch yashliq chishi tögidin birsi kélidu. Qoy 40 tin bashlap, 120 ge yetkiche, bir qoy kélidu. Uningdin éship, 200 ge yetkiche ikki qoy; uningdinmu éship, üchyüzge yetkiche, üch qoy; üchyüzdinmu éship, 400 ge yetkiche, her yüz qoygha bir qoy (zakat) kélidu. Zakattin qéchish üchün ayrim - ayrim türdiki haywanlarni birleshtürüshke yaki oxshash türdiki haywanlarni ayriwitishke bolmaydu. Shérikliship béqilghan malning zakitini her terep teng töleydu. Aqsaq cholaq, qéri yaki eyibnak mal zakatqa qobul qilinmaydu. (tirmizi: 621)

tögining zakat miqdari

sani beshke yetmigen tögige zakat kelmeydu. Tögining sani beshke yetkende, uningdin bir qoy, on'gha yetkende ikki qoy zakat bérilidu. Beshtin yigirmigiche her bir besh töge üchün birdin qoy zakat bérilidu. Tögining sani 25 tin ashqandin kéyin ehwal bashqiche bolidu.

Töwendiki jedwelge qarang:

töge sani zakat miqdari

1-4 — zakat kelmeydu.

5- 9— 1 qoy
10-14 — 2 qoy
15-19 — 3 qoy
20-24— 4 qoy
25-35— ikki yashliq chishi tögidin 1
36-45— üch yashliq chishi tögidin 1
46-60— töt yashliq chishi tögidin 1
61-75— besh yashliq chishi tögidin 1
76-90— üch yashliq chishi tögidin 2
91-120— töt yashliq chishi tögidin 2
121-129— üch yashliq chishi tögidin 3
130-139— töt yashliq chishi tögidin1, üch yashliqtin 2
140-149— töt yashliq chishi tögidin2, üch yashliqtin 2
150-159— töt yashliq chishi tögidin 3
160-169— üch yashliq chishi tögidin 4
170-179— üch yashliq chishi tögidin3, töt yashliqtin 1
180-189— üch yashliq chishi tögidin2, töt yashliqtin 2
190-199— töt yashliq chishi tögidin3, üch yashliqtin 1
200-209— töt yashliq chishi tögidin4, üch yashliqtin 5

tögilerning sani yoqiriqi miqdardin ashqanda, her bir 50 töge üchün töt yashliq chishi tögidin bir, her bir 40 töge üchün üch yashliq chishi tögidin bir töge hésabi boyiche zakat bérilidu. Jedwelde körginimizdek, tögilerning zakitida bérilidighan tögilerning jinsi peqet chishi tögilerdin ibarettur.

Yuqariqi belgilimiler islam fiqhishunas alimlirining ijtihadliridin bolmastin, belki peyghember eleyhissalam özi béwasite belgilep bergen zakat miqdaridur. Imam buxariy riwayet qilghan bir hediste bu belgilimiler qeyt qilin'ghan. Bu belgilimilerge nezer salidighan bolsaq, allah taala öz hékmitige asasen, qoy, kala we öchke qatarliq charwa mallirining zakitini bu mallarning öz jinsidin bérishni perz qilghan bolsimu, 25ke yetmigen tögining zakiti üchün qoylardin bérishni belgiligen. Buningda, péqirlar we baylardin ibaret her ikki terepning menpeeti közde tutulghan bolushi mumkin, chünki 5 tögige ige bolghan kishi islam nezeride bay hésablinidu. Bu seweptin uninggha zakat bérish perz bolidu. Emma 5 tögidin 1 töge zakat bérishni belgilesh töge igilirining menpeetige riaye qilmighanliq bolidu. 5 tögisi bar ademge zakatni belgilimeslik bolsa péqirlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining heqlirini zaya qilghanliq bolidu. Shunga allah taala tögilerning zakat miqdarini peyghembirining wasitisi bilen yoqiriqi jedweldiki boyiche belgiligen.

Kalining zakiti

kalining zakiti töge we qoylarning zakitidin perqliqtur. Kala sani 30 gha yetmigichilik uninggha zakat kelmeydu. Kalilarning sani 30gha yetse, ulargha ige bolghan'gha toluq bir yil ötken we yilning hemmiside yaki köprekide yaylaqlarda qoyup bérip béqilghan bolsa 30 kaligha 2 yashliq kalidin 1 kala zakat béridu.

1584/2698 - muaz ibni jebel reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem méni yemen'ge ewetkende, kalining sani 30 gha yetmigiche uning zakitini almasliqimni, 30 gha yetkende, bir erkek yaki chishi torpaq élishqa, 40 qa yetkende bolsa, üch yashqa qedem qoyghan kalidin birni élishqa buyridi. (nesai: 2453)

töwendiki jedwelge qarang:

kala sani	zakat miqdari
1-29	zakat kelmeydu.
30-39	ikki yashliq erkek yaki chishi kalidin1
40-59	üch yashliq chishi kalidin 1
60-69	ikki yashliq erkek yaki chishi kalidin2
70-79	üch yashliq chishidin1, ikki yashliq erkektin1
80-89	üch yashliq chishi kalidin 2
90-99	ikki yashliq chishi kalidin 3
100-109	üch yashliq chishidin1, ikki yashliq erkektin2
110-119	üch yashliq chishidin2, ikki yashliq erkektin1
120-129	üch yashliq chishidin3 yaki ikki yashliqtin4 kala zakat bérilidu.

Kalilarning sani yoqiriqi jedweldikilerdin ashqanda, her bir 30 kalidin 2 yashliq chishi yaki erkek kalidin1, her bir 40 kalidin 3 yashliq chishi kalidin1 kala hésabi boyiche zakat bérilidu. Yoqiriqi belgilimilermu peyghember eleyhissalamning béwasite körsetmisige asasen shundaq belgilen'gen.

Qoylarning zakiti

islam dinining zakat sistémisi boyiche, qoy bilen öchke oxshashtur. Chünki erep tilidiki " ghenem " sözi qoy we öchke her ikki jinsni öz ichige alidu. Shunga töwende " qoy" ibarisi sözlinidu, eyni waqitta bu ibare qoy bilen öchke her ikkisini ipadileydu.

Qoylarning zakat miqdarinimu peyghember eleyhissalam özi béwasite belgiligen bolup, sani 40qa yetmigen qoygha zakat kelmeydu. Qoylarning sani 40qa yetse, yilning hemmiside yaki köprek qismida yaylaqlarda qoyup bérip béqilghan we bu qoylargha ige bolghan'gha toluq bir yil toshqan bolsa 40 tin 120 gichilik bolghan qoydin bir qoy zakat bérilidu.

1583/2697 - enes reziyellahu enhu mundaq deydu: ebu bekri reziyellahu enhu méni zakat yighish üchün behreyn'ge yollighanda, bir parche mektub berdi. Mektubning mezmuni mundaq idi: nahayiti shepqetlik we méhriban allahning ismi bilen bashlaymen. Bu, allahning buyruqigha asasen peyghember sellellahu eleyhi wesellem musulmanlargha perz qilghan zakattur. Zakat töwendiki shertlirige asasen soralsa bérilsun, eksiche bolsa bérilmisun: tögining sani 24 yaki uningdinmu az bolsa, her besh töge üchün bir qoy; 25 tin bashlap 35 ke yetkiche ikki yashliq chishi tögidin birsi (eger ikki yashliq chishi töge bolmisa, erkek töge bersimu bolidu); 36 din 45 ke yetkiche üch yashliq chishi tögidin birsi; 46 din 60 qa yetkiche töt yashliq chishi tögidin birsi; 61 din 75 ke yetkiche besh yashliq tögidin birsi; 76 din 90 gha yetkiche üch yashliq chishi tögidin ikkisi ; 91 din 120 ge yetkiche töt yashliq chishi tögidin ikkisi ; 120 din ashqanda, her 40 töge üchün üch yashliq chishi tögidin birsi ; her 50 töge üchün töt yashliq chishi tögidin birsi (zakat üchün) bérilidu. Töttin artuq tögisi yoq kishidin zakat élinmaydu, peqet töge igisi bérishni xalisa, élishqa bolidu. Töge beshke yetse, bir qoy (zakat) kélidu. Yaylaq yaki janggalda béqilghan qoyning zakiti mundaq :(bir yilning yérimidin köprek waqit yaylaqta yaki janggalda béqilghan qoylargha zakat kélidu, öyde béqilghan yaki bordalghan (yeni ot chöp, yem xeshekni sétiwilip béqilghan) qoygha zakat kelmeydu. Eger mundaq qoylar tijaret meqsitide béqilghan bolsa, pulgha sundurulup, neq puldin zakat ayrilidu.) qoyning sani 40 tin 120 giche bolsa, bir qoy; 120 din 200 ge yetkiche ikki qoy ; 200 din 300 yetkiche üch qoy, 300 din

ashqanda her 100 qoy üchün bir qoy (zakat) élinidu. Yaylaqta béqilghan bolsimu sani 40 tin az bolsa, undaq qoyning igisidin zakat élinmaydu. Peqet qoy igisi neple üchün zakat bérishni xalisa élishqa bolidu. Kümüshte ondin birining töttin biri (yeni 40 tin biri) zakat üchün bérilidu. Eger 190 kümüsh tenggisi bolsa, zakat kelmeydu, peqet pul igisi bérishni xalisa, berse bolidu. (buxari: 1454)

töwendiki jedwelge qarang:

qoy sani zakat miqdari

1-39 giche bolsa zakat kelmeydu.

40-120 giche bolsa bir yashtin ashqan qoydin 1

121- 200 giche bolsa 2 qoy

201- 399 giche bolsa 3 qoy

400-499 giche bolsa 4qoy

500- 599 giche bolsa 5 qoy

600- 699 giche bolsa 6 qoy

700- 799 giche bolsa 7 qoy zakat bérilidu.

Qoylarning sani yoqiriqi jedweldiki miqdardin ashqanda, her bir 100 qoy üchün 1 qoydin zakat bérish hésabi boyiche zakat bérilidu.

Eskertish:

qoyning zakiti üchün bérilidighan qoylarning 6 ayliqtin chong we öchkilerning zakiti üchün bérilidighan öchkining bir yashni tögetken bolushi sherttur. Buningdin kichik bolghan qoza yaki tékelerni zakatqa hésablap bérish bilen zakat ada tapmaydu. Qurbanliq qilinidighan qoy we öchkiler üchünmu bu shert telep qilinidu.

Atlargha zakat kélemdu?

Islam fiqhishunas alimliridin köpünchisining ittipaqi boyiche, atlargha zakat kelmeydu. Peqet ularni tijaret üchün tutulghan bolsa, bu waqitta ulargha zakat kélidu. Chünki bu waqitta atlar tijaret malliri qataridin hésablinidu.

Atqa zakat kelmeydu deydighan alimlarning delilliri töwendikiche:

1585/2699 - eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: silerdin atning zakitini we qulgha kélidighan zakatni kötürüwettim, malliringlarning zakitini ada qilinglar; her 200 ge besh (yeni 40 tin bir) ni béringlar. (nesai: 2477)

1586/2700 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: at bilen qulgha zakat kelmeydu, emma qulgha pitre (zakat) kélidu. (ebu dawud1594)

emma henepiy mezhibining péshiwasi imam ezem ebu henipe erkek we chishidin ibaret her ikki jinstin atliri bolghan ademning bu atlar üchün zakat bérishi perz ikenlikini sözleydu. Buningda atlarning nesillinidighanliqi közde tutulghan. " alhdaye" namlik eserde mundaq dep qeyt qilin'ghan: " at igiliri her bir at üchün xalisa bir dinar, xalisa 10 dirhem zakat béridu. Chünki umer reziyellahu enhumu shundaq qilatti. Emma atqa zakat kelmeydu dégüchilerning delili bolghan hedistiki " atning zakiti silerdin kechürüm qilindi" dégen sözde ghazatqa ishlitilidighan atlar közde tutulidu. Bundaq atlargha zakat kelmeydighanliqigha pütün mezheb igiliri ittipaqtur. Chünki ular normal éhtiyajlardin sanilidu." (alhdaye - yéte kchi 1- jild 108- bet: merghinaniy)

xulase qilghanda, atqa zakat kelmeydu deydighanlarning qarashliri küchke igedur. Emma at élip sétish arqiliq at tijariti qilidighanlarning atlirigha zakat

kélidighanliqda héch ixtilap yoqtur. Chünki bundaq atlar tijaret mallirining qataridin sanilidu. Netijide, atlardin tijaret mallirining zakat miqdari boyiche %2.5zakat bérish perzdur.

Tijaret üchün tutulghan charwa mallirining zakiti

tijaret meqsidi bilen tutulghan töge, kala, at, qoy we öchke qatarliq mallarning zakitini ada qilishta ularning sani we türi étibari bilen emes, belki neq pulgha sundurulghan fimmiti étibari boyiche zakat bérilidu. Shunga tijaret üchün tutulghan bu mallarning zakitida yoqirida ötken jedwellerdiki san we miqdarlar hésabqa élinmastin, ularning omumiy qimmiti hésab qilinidu. Mallarning omumiy qimmiti neq pulning zakat ölchimige yetken bolush sherti bilen bu mallargha zakat perz bolidu we neq pul zakitining miqdari boyiche bu mallardin %2.5 zakat bérilidu.

" tijaret üchün tutulghan charwa mallirining zakitini ada qilmaqchi bolghan adem, mallarning qimmitini hésablap, özining yénidiki neq puligha qoshup turup hemmisining omumiy pul miqdaridin %2.5 zakat béridu. Eger uning ilkidiki charwilirining xelq pulidiki qimmiti neq puldin zakat bérish ölchimige yetmigen bolsimu, san jehettin zakat bérish ölchimige yetken bolsa bu charwilar tijaret üchün tutulmighan adettiki charwilargha oxshash muamile qilinip, yoqiriqi jedwellerdiki san we miqdar boyiche zakat bérilidu." (" alzkah otnmye almjtmi - zakat we jemiyet tereqqiyati" seyyid ehmed mexzenchi 139- bettin)

zakatqa bérishke yarimaydighan mallar

islam sheriiti mal igilirining menpeetini közde tutqat halda, ularning mallirigha zakatni belgileshte mallirining xilliridin tallap bérishni buyrimighandek, zakat alghuchi éhtiyaj igilirining heqlirini qoghdash meqsidi bilen zakat bérishte mal igilirining éyipliq, qéri, aghriqchan, bek uruq we chishliri chüshüp ketken mallardin bérishini meniy qilghan we otturhalliridin bérishini buyrighan. Adette, qurbanliq qilishqa yarimaydighan mallar zakatqa hésablap bérish üchünmu yarimaydu.

39/53 - abdulla ibni muawiye ghaziriy reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alletin bashqa héch bir ilah yoqtur dep étiqad qilghan, yégane alleqila ibadet qilghan we mélining zakitini her yili xushalliq bilen ada qilghan kishi imanning temini tétiydu. Mundaq kishi mélining qéri, késel we ebgalirini emes, belki ottura hallirini tallap béridu. Chünki alle silerdin mélinglarning eng ésillirini zakatqa hésablap bériwétishinglarni telep qilmaydu, malliringlarning eng nacharlirini bérishinglarghimu ruxset qilmaydu. (ebu dawud: 1582)

1587/2702 - sufyan ibni abdullah mundaq deydu: ömer ibni xettab reziyellahu enhu méni zakat yighishqa ewetti. Men xelqning qozilirinimu sanayttim. Ular: sen qozilarnimu sanaydikensenyu, biraq zakatqa qoza almaydikensen, dédi. Men qaytip kelgende, ömerge bu ehwalni yetküzsem, ömer reziyellahu enhu: toghra, padichilarning quchaqliridiki oghlaq we qozilarnimu zakat miqdarigha kirgüzisen, emma zakatqa ularni almighin. Undin bashqa, u mallarning eng yaxshisini, saghliqni, yingi qozilighan qoyni we uruqluq qochqarni almay, yash we otturahallirini alghin. Shundaq qilghandila nachiri bilen yaxshisining arisi tengshilidu, dédi. (malik: 600)

peyghember eleyhissalamning yoqiriqi hedislardiki körsetmiliride mal igiliri bilen péqirlardin ibaret her ikki terepning menpeetlirini we heqlirini hémaye

qilish meqset qilin'ghan, elwette. Musulmanlar peyghemberge egishishke buyrulghan. Allah taala bu heqte mundaq dégen:" peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersilerdin cheklininglar." (heshr sürisi 7- ayet)

eger mal igiliri zakat bérishte mallirining yaxshiliridin bérishni xalisa bu özlirining pidakarliqidur. Buning sawabimu elwette köp bolidu. Emma ular mallirining eng yaxshiliridin bérishke zorlanmaydu. Belki otturhalliridin berse zakat ada tapidu. Allah taala quranda mundaq deydu:

[لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ (92)]

" yaxshi körgen nersenglardin serp qilmighiche hergiz yaxshiliqqa (jennetke) érishelmeysiler" (al imran sürisi 92- ayet).

1588/2703 - ubey ibni keib reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem méni zakat yighishqa ewetti. Men bir kishining yénigha keldim, u kishi mallirini yighiwidi, qarisam, u kishige ikki yiligha toshqan bir töge zakat kélidiken, shuning bilen men: zakatqa ikki yiligha toshqan bir töge bergin! Dédim, u kishi: undaq tögidin süt chiqmaydu yaki uni ishletkili bolmaydu, shuning üchün, küchlük, chong we sémiz kelgen mawu tögini bérey, shuni alghin! Dédi. Men: peyghember sellellahu eleyhi wesellem buyrimighan nersini alalmaymen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem yéqinla yerde, eger xalisang, uning qéshigha bérip, manga dégen sözliringni dégin. Eger u qobul qilsa, menmu qobul qilimen. U qobul qilmisa, qobul qilmaymen, dédim. U: shundaq qilay, dep, zakatqa atighan tögisini élip, men bilen bille peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha keldi we: i resulullah! Séning elching mendin mélimning zakitini alghili keptu. Allahning nami bilen qesemki, bundin burun ne allahning resuli, ne resulullahning elchisi mélimni közdin kechürmigenidi. Shunga men mallirimni uning aldigha yighip berdim. Uning éytishiche, manga peqet ikki yilliq bir chishi botilaq zakat keptu. Lékin uningdin ya süt chiqmaydu yaki uni min'gili bolmaydu. Shunga men uningdin chong we küchlük bir tögini bersem, u alghili unimidi. I resulullah! U töge mushu shu. Men buni séning aldinggha élip keldim, qobul qilghin! Dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: sanga kelgen zakat shu iken, emma uningdin chongraqini xalisane iane qilay déseng, téximu yaxshi. Alle sanga ejir ata qilidu, biz qobul qilimiz, dédi. U: i resulullah! Bu tögini aldinggha élip keldim, qobul qilghin! Dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uni tapshuriwilishqa buyridi we uning méligha beriket tilep dua qildi.(ebu dawud: 1583)

ashliq we méwilerning zakiti

neq pul, tijaret malliri we charwa mallirigha zakat perz bolghandek, ashliq we méwilergimu zakat perzdur. Ashliq we méwilerning zakiti " öshre- xiraj", "öshre zakat" we "öshre" dégen namlar bilenmu atilidu.

Allah taala quran kerimde ashliq we méwilerge zakatning perz ikenlikini ipadilep mundaq deydu:

[وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُواْ مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (141)]

" allah bidishlik we bidishsiz baghlarni berpa qildi. Méwiliri, danliri bir- birige

oxshimaydighan xorma derexlirini, ashliq, méwilerni (renggi we shekli) bir-birige oxshimaydighan, (temi) oxshimaydighan zeytun we anarni yaratti. Méwisi pishqanda, ulardin yenglar, méwe (ning hosulini) yighqan künde (yeni yighqan waqitta) uning öshrisini ada qilinglar, israp qilmanglar. Allah taala heqiqeten israp qilghuchilarni yaqturmaydu" (enam sürisi 141- ayet).

Peyghember eleyhissalam ashliq, méwe we bashqimu térilghularning zakat miqdarini we keypiyatini bayan qilip mundaq dégen:

1591/2707 - salim ibni abdullah dadisidin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: yamghur yaki bulaq süyide sughurulidighan yerdin we yaki nem yerdin chiqqan mehsulatning ondin biri zakatqa bérilidu; chélek yaki bashqa usullarda sughurulidighan yerdin chiqqan mehsulatning yigirmidin biri bérilidu. (buxari: 1483)

bu hedistin éniqliniduki, yamghur süyi bilen sughurulghan ashliq, méwe we bashqimu térilghulardin % 10 zakat bérilidu. Chünki yamghur bilen sughurulghan térilghularda chiqim we japa az bolidu. Emma adem küchi bilen yaki zamaniwiy usullar bilen sughurulghanliridin % 5 zakat bérilidu. Mana bu islam dinining déhqanlarning menpeetige riaye qilghanliqidur.

Öshre- xiraj bérish usuli

yamghur süyi bilen sughurilip yétishken ashliq we méwilerning omumiy hosulini 10gha bölüp, uning bir bölüki, adem küchi bilen yaki zamaniwiy usullar bilen sughurup yétishtürülgen ashliq, méwilerning omumiy hosulini 20ge bölüp, uning bir bölüki, eger bu ashliq, méwiler yamghur süyi we adem küchi her ikkisi bilen sughurulghan bolsa, uning omumiy hosulini 15ge bölüp, uning bir bölüki, yeni %7.5 i zakat élishqa heqliq bolghan éhtiyaj igilirige bérilidu.

Ashliq we méwilerge zakat kélishining ölchimi

islam fiqhishunas alimliri ashliq we méwilerdin zakat bérishning perz bolushi üchün bu mehsulatlarning mueyyen miqdargha yetken bolushi shert qilinamdu yaki az bolsun, köp bolsun zakat kélemdu? Dégen mesile üstide ixtilap qilishqan. Imam ezem ebu henipening mezhibige köre, ashliq, méwilerning zakiti üchün uning mueyyen ölchemge yetken bolushi shert qilinmaydu. Belki zémindin chiqqan mehsulat az bolsun yaki köp bolsun her ikki halette ulardin zakan bérish perzdur.

Emma shafiiy, henbeliy we malikiy mezheblirige köre, zémindin chiqqan mehsulatlardin zakat bérishning perz bolushi üchün ularning omumiy miqdari675 kilogrammidin kem bolmasliqi sherttur.

1580/2694 - yehya ibni umare ibni obulhesen reziyellahu enhu ebu seidtin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: besh uqiye (200 tengge) din az kümüshke, beshtin az tögige we besh weseqtin (weseq - ölchem birliki bolup, bir weseq 60 sagha teng kélidu. Bir sa: 3. 3litirgha teng) az xorma, üzüm we ashliq qatarliqlargha zakat kelmeydu. (buxari: 1405)

ewseq- qedimqi ölcheklerdin bolup, bir ewseq 60 sagha, bir sa 2 kilo 250 girammigha(60×2250=13500grammigha), 5ewseq 675grammigha (135000×5=675000gha) tengdur. 675 kilogrammidin az hosul alghan ademge öshre zakat perz emes. Chünki bunchilik miqdardiki ashliq bilen méwe normalda ularni térighan déhqanning éhtiyajidin ashmaydu.

Xulase: bu mesilide yoqiriqi üch mezhebning körushi orunluq bolsimu, henepiy mezhibining körishi éhtiyatchanliq we teqwaliqqa yéqindur.

Köktatlarning zakiti

islam fiqhishunas alimliri köktatlargha zakat kélemdu yaki kelmemdu? Dégen mesile üstide ixtilap qiliship ikkige bölün'gen:

birinchi mezhebke köre, zémindin chiqidighan ashliq, méwe we köktatlar az bolsun yaki köp bolsun hemmisige zakat kélidu. Bu imam ezem ebu henipening mezhibi bolup, bularning delilliri töwendikiche:

allah taala quran kerimde mundaq deydu: " allah bidishlik we bidishsiz baghlarni berpa qildi. Méwiliri, danliri bir- birige oxshimaydighan xorma derexlirini, ashliq, méwilerni (renggi we shekli) bir- birige oxshimaydighan, (temi) oxshimaydighan zeytun we anarni yaratti. Méwisi pishqanda, ulardin yenglar, méwe (ning hosulini) yighqan künde (yeni yighqan waqitta) uning öshrisini ada qilinglar, israp qilmanglar. Allah heqiqeten israp qilghuchilarni yaqturmaydu" (enam sürisi 141- ayet).

Bu ayet zémindin chiqidighan ashliq, méwe we köktatlarning hemmisidin zakat bérishning perz ikenlikini ipadileydu.

Peyghember eleyhissalamning yoqirida ötken:" yamghur yaki bolaq süyi bilen sughurulghan térilghulardin ondin bir (yeni %10), adem küchi bilen sughurulghanliridin ondin birining yérimi (yeni %5) öshre- xiraj bérilidu." dégen hedisi zémindin chiqqan her qandaq muhsulattin zakat bérishning perzlikini ispatlaydu.

Bu hedis zémindin chiqidighan ashliq, méwe we köktat qatarliq mehsulatlarning hemmini öz ichige alidu.

Ikkinchi mezhebke köre, mehsulatlargha zakat kélishi üchün ularning bughday, arpa, qonaq, xorma we quruq üzümge oxshash kélolap tartqili we saqlighili bolidighan bolushi sherttur. Emma köktatlarni kilolap tartqili bolsimu, ularni saqlighili bolmaydu. Shuning üchün köktatlargha zakat kelmeydu. Bu mezhebning delilliri mundaq:

1595/2716 - muaz ibni jebel reziyellahu enhu xet yézip köktatning zakitini sorighanda, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: köktatqa zakat kelmeydu dégen. (tirmizi: 638)

yuqiriqi ikki hedisning peyghember eleyhissalamdin sadir bolghanliqi hedisshunas alimlirining nezeride ishenchke érishelmigen.

Bu mawzuning xulasisi: shafiiy, maliki we henbeliy mezheblirining ashliq, méwidek kilolap tartqili we saqlighili bolidighanlirigha öshre zakat kélidu. Emma köktatlargha zakat kelmeydu. Chünki bularni saqlighili bolmaydu dégen körishi tetbiq qilishqa ungaydur. Emma henepiy mezhibining zémindin chiqqan mehsulatlarning her qandiqigha zakat kélidu, dégen körishi péqirlarning menpeeti üchün paydiliq we delil jehettinmu küchlüktur. Chünki imam ezem ebu henipening keltürgen delilliri quranning ayetliridur. Allah taala quran kerimde mundaq dep buyrighan:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (267)]

" i möminler! Siler érishken nersilerning we biz silerge zémindin chiqirip bergen nersiler (yeni ashliqlar, méwiler) ning yaxshiliridin sediqe qilinglar; özünglarmu peqet közünglarni yumup turup alidighan nacharlirini ilghap sediqe qilmanglar. Bilinglarki, allah (bundaq sediqenglardin) bihajettur, hemdige

layiqtur " (beqer sürisi 267- ayet)

bu ayetmu zémindin chiqidighan her qandaq bir mehsulattin zakat bérishning perz ikenlikini ipadileydu. Shuningdek, kuweytning zakat ishliri komitétimu ebu henipening körishini ixtiyar qilghanliqini bildürgen. Bu komitétning zakat layiheside mundaq dep qeyt qilin'ghan: zémindin chiqidighan her qandaq mehsulattin zakat bérish perzdur. Zémin mehsulati ashliq méwe we köktatlarni öz ichige alidu.

(" alzkae otnmye almjtmi - zakat we jemiyet tereqqiyati" seyyid ehmed mexzenji 146- bet)

bu mesilide, eng toghrisi imam ezem ebu henipening mezhibidur. Chünki, köktat dep addi sanalghan otyashlar künimizde bezi ellerning xéli chong iqtisad menbiyi bolup qalmaqta. Baghwenchilik we köktatchiliq bilen kötürülgen baylarmu az emes. Köktatlarni saqlighili bolmaydighan otyashlar dégen bahane bilen bularning zakitini chiqarmasliq péqirlarning menpeetlirige riaye qilmighanliqtur. Chünki burunqi zamanlarda kilolap tartimaydighan we saqlighili bolmaydighan bu köktatlar künimizde kilolap tartilidu we bularni hazirqi zamaniwiy usullar bilen uzun muddet saqlighili bolidu. Démek, köktatlardin zakat bermeslikke özür yoqtur.

Köktatlarning zakat miqdari

köktatlarning zakat miqdari ashliq we méwilerning zakat miqdarining eynisi bolup, mehsulat az bolsun, köp bolsun, her halette, yamghur süyi bilen sughurulghan köktatlardin %10, adem küchi bilen sughurulghanliridin %5, adem küchi we yamghur süyi her ikkisi bilen sughurulghanliridin %7-5 i zakat bérilidu.

Eskertish:

1.ashliq, méwe we köktatlarning öshre zakitini ada qilish üchün bir yil ötüshi shert qilinmaydu. Belki ashliq, méwe we köktatlarni yighqan waqit öshre zakatni ada qilishning waqtidur. Bir yilda 2 yaki uningdin köp qétim hosuli élinidighan ashliq, méwe we köktatlardinmu her qétim hosul yighqan waqitta öshre zakitini bérish perzdur. Chünki, zakat bérilidighan mallar ikkige bölünidu: biri, ashliq, méwe we köktatlargha oxshash özlikidin ösidighan sheyiler bolup, bulargha zakatning perz bolushi üchün yil ötüshi shert qilinmaydu. Belki ularni yighqan waqittila zakat perz bolidu. Yene biri, xelq puli, altun, kümüsh, tijaret malliri, charwilar we bashqilar qatarliq özlikidin ösmisimu östürüshke bolidighan mallar bolup, bulargha zakatning perz bolushi üchün ulargha ige bolghan waqittin toluq bir yil ötken bolushi shert qilinidu.

2.ashliq, méwe we köktatlardin öshre zakat bérishning perz bolushi üchün bularning mueyyen miqdargha yetken bolushi shert qilinmaydu. Belki mol hosul miqdari az bolsun yaki köp bolsun her halette ulardin öshre zakat bérish perzdur.

3. Ashliq, méwe we köktatlarning öshre zakitida otturhalliridin bérilidu. Nacharlirini tallap bérish bilen zakat perzi ada tapmighandek, eng yaxshiliridin bérishkimu zorlanmaydu.

4. Ashliq, méwe we köktatlarning öshre zakitini ada qilishtiki esli qaide her mehsulatning öshrisini öz jinsidin bérishtur. Emma mehsulatning öz jinsidin bermestin uning qimmitini hésablap xelq pulidin bersimu bolidu.

Yer asti bayliqlirining zakiti

bezi fiqhishunas alimliri yer asti bayliqlirini meden we rikaz dep ikkige ayriydu:

meden- yer astidin tépilghan altun, kümüsh, tömür, mis we bashqimu

medenlerdur.

Zakat- islam dini kélishidin burunqi chaghlardiki kishilerning yer astigha kömüp qoyghan altun, kümüsh we bashqimu bayliqliri démektur. Chünki qimmetlik nersilirini yer astigha kömüp saqlash qedimqi zamanlardiki kishilerning adetliridin idi.

Emma imam ezem ebu henipige köre, meden bilen rikazning menisi birdur. Chünki meyli ularni allah taala yer astida shundaq yaratqan bolsun, meyli qedimqiler kömüp qoyghan bolsun, her ikkisi yer astidin chiqirilghan bayliqlardur.

Yer astidin qézilghan yaki tépilghan bayliqlardin zakat bérishning perz ikenliki quran, hedislar we fiqhishunas alimlirining ittipaqi bilen békitilgen. Allah taala quran kerimde mundaq deydu: " i möminler! Siler érishken nersilerning we biz silerge zémindin chiqirip bergen nersilerning yaxshiliridin zakat ada qilinglar" (beqer sürisi 267- ayet)

bu ayet, zémindin chiqidighan we chiqiridighanlarning hemmini öz ichige alidu. Shübhisizki, medenlermu zémindin chiqirilidighan bayliqlardindur. Allah taala yene mundaq deydu:

[وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (**41**)]

"(i möminler!) bilinglarki, siler alghan gheniymetning beshtin biri allahqa, peyghemberge, peyghemberning xish - eqribalirigha, yétimlerge, miskinlerge, ibn sebillerge xastur. Eger siler allahqa, ikki guruh (yeni musulmanlar bilen kapirlar) uchriship heq bilen naheq ayrilghan künde (yeni bedri urushi bolghan künde) bendimizge (yeni muhemmed eleyhissalamgha) biz nazil qilghan nersiler (yeni ayetler we perishtiler) ge ishensenglar (allahning gheniymet toghrisidiki hökmining ene shu ikenlikini bilinglar). ALLAH her nersige qadirdur " (enfal sürisi 41- ayet).

1603/2725 - ebu hureyre reziyellahu enhu peyghembersellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: haywan keltürüp chiqarghan ziyan'gha tölem yoq, quduqqa yaki kan'gha chüshüp kétish, yaki ishligili kirish jeryanida meydan'gha kelgen herqandaq ziyan - zexmetlerge tölem yoq, (yer astidin tépiwilin'ghan) bayliqning beshtin biri dölet xezinisige tapshurulidu. (buxari: 1499)

1602/2724 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemge bir parche altun keltürüldi. U, bizge medendin keltürülgen tunji zakat idi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dédi: kelgüside meden kanliri échilip kétidu we ulargha insanlarning eng eskiliri igidarchiliq qilidu. (elewset we elseghir)

islam fiqhishunas alimliri yer asti bayliqlirining zakat miqdari toghriliq ixtilaplashqan bolsimu, yer asti bayliqliridin zakat bérishning perz ikenlikide qedimdin hazirgha qeder birdek ittipaqtur.

Yer asti bayliqlirining zakat miqdari

imam ezem ebu henipe yer asti bayliqlirini 3 türge ayriydu:

1- altun, kümüsh, mis, tömür we bashqilargha oxshighan ot bilen éritkili bolidighan medenler.

2- yaqut, marjan, qashtéshi, merwayit we bashqimu qimmetlik tashlargha oxshighan ot bilen éritkili bolmaydighan medenler.

3- néfitke oxshighan suyuq maddilar.

Ebu henipening mezhibige köre, birawning igidarchiliqigha kirmeydighan taghlardin, sehralardin qézilghan yaki bashqilargha ait bolghan zémindin tépilghan altun, kümüsh, mis, tömür we bashqilar qatarliq ot bilen éritkili bolidighan medenlerdin beshte biri (yeni %20 si) zakat bérilidu. Qalghan 4 bölüki uni qazghan yaki tapqan kishining heqqidur. Eger bu medenlerni kishi öz hoylisidin yaki özige ait bolghan jaydin tapqan yaki qazghan bolsa uningdin zakat bérish kérek emes. Chünki zémin uning özige ait bolghanliqtin uningdin chiqqan bayliqlarmu özining mülki hésablinidu. Shuningdek, birawning igidarchiqida bolmighan jaylardin tépilghan bayliqlar islam dini kelgendin kéyin kömülgen bolsa, uni tépiwalghan kishining uningdin zakat bérishi lazim kelmeydu. Emma yaqut, qashtéshi we bashqimu qimmetlik tashlargha oxshighan ot bilen éritkili bolmaydighan medenler bilen néfitqa oxshighan suyuq medenlerdin zakat bérishning perz emeslikide islam fiqhishunas alimliri birdek ittipaqtur.

Merghinaniy "hidaye" namliq esiride mundaq dep yazidu: " altun, kümüsh, tömür mis qatarliq yer astidin chiqirilghan medenlerdin beshte biri zakat bérilidu. Peyghember eleyhissalam: " yer astidin chiqirilghan medenlerdin beshte biri zakat bérilidu" dep körsetken. Rikaz bilen medenning menisi birdur. Chünki islam kélishidin burunqi jahiliyet dewride kuffarlar teripidin yer astigha kömülgen bayliqlar islam dinining kélishi bilen musulmanlarning qoligha ghenimet ornida ötken bolidu. Ghazatlarda élin'ghan ghenimetlerdinmu beshte biri zakat bérilgen'ge oxshash, yer astidin tépilghan bayliqlarmu uni tapqan kishi üchün ghenimetke oxshashtur. Shunga uningdin beshte birini zakatqa béridu, qalghan 4 bölükini özige qalduridu. Kishining öz hoylisidin tépilghan medenlerge ebu henipening körishi boyiche zakat kelmeydu. Emma uning shagirtliridin muhemmed bilen ebu yusuf beshte biri zakat bérilidu dep qaraydu." (alhdaye - yétekchi 1- jild 116- bet)

shafiiy we henbeli mezheblirige köre, yer astidin qézip élin'ghan medenlerge zakat kélidu. Biraq uningdin zakat bérish miqdari kishi ishlep tapqan altun, kümüsh we xelq pulining zakitigha oxshash %2.5 zakat bérilidu. Emma rikaz (islamdin burun yerge kömülgen bayliq) tin %20 yeni beshte bir zakat bérilidu. Chünki bu mezheb, rikaz bilen meden ikkisining bir menide ikenlikini étirap qilmaydu. Shunga bu ikkisidin zakat bérish miqdari oxshash bolmaydu.

Xulase:

bu mesilide, imam ezem ebu henipening yer astidin tépilghan yaki qézilghan bayliqlardin beshte biri zakat bérilidu, deydighan körishi emel qilish üchün oyghundur. Chünki, shafiiy we henbeliy mezheblirige köre, kishi ter töküp ishlep tapqan altun, kümüsh we xelq pulining zakiti bilen héch ejir qilmastin kömülgen yéridin tépiwalghan yaki cheklik ejir bilen yer astidin qézip alghan altun, kümüshning zakitini oxshash qilip belgilep her ikkisidin %2.5 zakat bérishni perz qilidu.

Emma ebu henipe ishlep tapqan altun, kümüsh we neq pul bilen, cheklik ejir singdürüp yer astidin qézip alghan yaki islamdin burunqilar kömgen jaydin tépiwalghan altun, kümüsh we bashqimu bayliqlarning zakat miqdarini perqlendürgen bolup, awwalqisidin %2.5 kéyinkisidin %20 zakat bérishning perz

ikenlikini qarar qilghan.

Déngiz bayliqlirining zakiti

pütün islam fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi bilen déngizdin chiqirilghan bayliqlargha zakat kelmeydu. Chünki islam zakat qanunida déngiz, deryalardin chiqirilghan bayliqlardin zakat bérish toghrisida bérer delil yoqtur. "emma déngiz bayliqlirini chiqirip sétishni kesip qilghanlar üchün déngizdin chiqarghan nersileridin zakat bérish perzdur. Chünki déngiz bayliqliri bu waqitta tijaret mallirigha aylan'ghan bolidu. Shunga uningdin %2.5 zakat bérish perz bolidu.". (almftah - fiqhida achquch 158- bet: ebu yezid shelebiy) shuningdek, déngizdin chiqirilip neq pul ornida saqlan'ghan qimmetlik bayliqlardinmu yoqiriqi miqdar boyiche zakat bérish perzdur. Chünki normal éhtiyajdin éship öyde saqlan'ghan her qandaq pul- malgha zakat kélidighanliqi shübhisiz.

Heselning zakiti

islam fiqhishunas alimliri heselge zakat kélemdu yaki kelmemdu? Dégen mesile üstide ixtilap qilishqan.

Henepiy we henbeliy mezheblirige köre, hesel herisi baqquchining heseldin alghan mehsulati meyli az bolsun, meyli köp bolsun %10 zakat bérishi perzdur.

1605/2728 - ibni ömer reziyellahu enhuma peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: on könek heselge bir könek zakat kélidu dégenlikini riwayet qilghan. (tirmizi: 629)

1606/2730 - emr ibni shueyb dadisi arqiliq bowisidin mundaq riwayet qilidu: mutan qebilisdin hilal isimlik biri peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha hesel herisining (mehsulatining) ondin birini élip keldi. U peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin (hesel herisini baqidighan'gha) selebe dégen bir wadini qoghdap bérishni telep qilghan idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha shu wadini qoghdap berdi. Ömer ibni xettabning xelipilik dewrige kelgende, sufyan ibni wehb reziyellahu enhu ömer ibni xettabqa shu wadi toghruluq xet yazghan, ömer ibni xettab reziyellahu enhu uninggha jawab yézip: eger u peyghember sellellahu eleyhi wesellemning waqtidikidek hesel herisining hesilidin ondin birini ada qilsa, uning wadisini qoghdap bergin, undaq qilmisa, u dégen yamghur nege chüshse, shu yerdiki chécheklerdin yep hesel ishlepchiqiridighan bir here, shunga bu chaghda uning hesilini kim xalisa, shu yeydu, dédi. (ebu dawud: 1600)

emma shafiiy we maliki mezheblirige köre, heseldin zakat bérish perz emes.

3780/6292 - ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem zamanida, bir qoshun yémeklik we hesel ghenimet alghanidi, peyghember eleyhissalam u ghenimetning beshtin birini ayriwalmidi. (ebu dawud: 2701)

bu mesilide henepiy we henbeliy mezheblirining heseldin zakat bérilidu, dégen körishi küchke igidur. Quran kerimning zakat toghriliq omumiy ayiti heselnimu öz ichige alidu. Shunga eng yaxshisi allah taala ata qilghan németlerdin zakat bérishtur. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (39)]

" éytqinki, heqiqeten, perwerdigarim qaysi bendisining rizqini keng qilishni xalisa uni keng qilidu, (qaysi bendisining rizqini tar qilishni xalisa uni) tar qilidu,

(allahning yolida) bergen nersenglarning ornini allah toldurup béridu, u riziq bergüchilerning yaxshisidur. " (sebei sürisi 39- ayet)

bulap kétilgen, oghurlan'ghan we yütürülgendin kéyin tépilghan mallarning zakiti

birawning bolap kétilgen yaki oghurlap kétilgen yaki yütürülgen pul- mélidin uni tapshurup alghichilik zakat bérishi perz emes, dégüchiler köp sandiki fiqhishunas alimliri bolup, bu henepiy, shafiiy mezhebliridur. Chünki bundaq pul- mal uning igidarchiliqida bolmighanliqtin uninggha zakat kelmeydu. Peqet uni tapshurup alghandin kéyin, toluq bir yilni toldurup andin shu bir yilning zakitini bérishi perz bolup belgilinidu. Henbeliy mezhibining péshiwasi imam ehmed ibni henbeldin kelgen bir riwayetke köre umu bu ikki mezhebni qollighan bolsimu, yene uningdin kelgen bashqa bir riwayetke asasen, bolap kétilgen yaki oghurlan'ghan yaki yütürülgen pul- malgha zakat kélidu, uni ada qilishta, mezkur pul- mal tapshurup élin'ghandin kéyin, qolidin chiqip ketken waqittin bashlap hésablap ötkenki yillarning hemmisi üchün uning zakitini biraqla bérishi perzdur. Chünki uning mezkur pul- méli waqitliq uning qolidin chiqip ketken bolsimu, uning bu malgha bolghan igidarchiliqi yoqalghan emes.

Emma malikiy mezhibige köre, mundaq pul- mal tapshurup élin'ghandin kéyin, yil toshmisimu uning bir yilliq zakitini bérishi lazim kélidu. Bu mesilide, köpchilik fiqhishunas alimlirining " bolap kétilgen yaki oghurlan'ghan yaki yütürülgen pul- malgha zakat kelmeydu. Peqet uni tapshurup alghandin kéyin, toluq bir yilni toldurup andin uning shu bir yilliq zakiti bérilidu." dégen körishi küchke igidur. Chünki mundaq pul- mal igisining qolidin chiqip kétish bilen birge uning igidarchiliqidinmu chiqip ketken, uni tapshurup alghan waqitta qaytidin uning mülkige kirgen bolidu. Shunga bundaq pul- malni tapshurup alghan'gha bir yil ötkendin kéyin uningdin zakat bérish perz bolidu.

" hidaye" de mundaq dep qeyt qilin'ghan: " birawning yene biride qerzisi bolup, qerzdar uninggha yillardin béri téniwalghan, kéyinche uning qerzdarliqi ispatlan'ghan (yeni qerzni tapshurghan) bolsa, qerzni tapshurup alghuchi ötken yillarning zakitini bérishke buyrulmaydu. Bu qerz tapshurup élinishtin burun, xuddi yoqilip kétip uning tépilishidin ümit üzülgen malgha oxshashtur. Bolap kétilgen, oghurlan'ghan, déngizgha chüküp ketken, melum bir jaygha kömüp qoyup ornini untup ketken we hökümet teripidin musadire qilin'ghan pul- malmu yoqilip ketken malgha oxshashtur. Chünki zakat kélidighan pul- malning igisining qolida bolghan, ösidighan we östürüshke bolidighan mallardin bolishi sherttur. Halbuki, igisining qolidin türlük sewepler bilen waqitliq chiqip ketken pul- mal igisining qolida bolmighanliqtin u östürüshke yarimaydu." (alhdaye 1- jild 104- bet)

emma birawning bashqa biride qerzisi bolghanliqigha yéterlik ispati bolghan bolsimu, uni tapshurup élishtin ümidi üzülgendin kéyin, qerzisi qoligha kelgen bolsa, - pütün fiqhishunas alimlirining ittipaqi boyiche, uni tapshurup alghandin kéyin ötkenki yillarning zakitini hésablap biraqla zakat bérishi perzdur.

Shériket hessidarliqining zakiti

her qandaq bir shirketke hessidar bolup uninggha pay salghan kishining shu payidin zakat bérishi perzdur. Zakat bérishte pay salghan waqttiki neq pul étibari bilen emes, belki yil axiridiki neq pulning hésabi boyiche zakat bérilidu. Shiriket payidin %2.5 zakat bérish perzdur. Mesilen: biraw bérer shiriketke 1000 yüen neq

pul pay sélip, uninggha hessidar bolghan bolsa, bir yildin kéyin bu pay 3000 yüen'ge yetken bolsa, mushu 3000 yüendin zakat béridu. Eger pay salghan 1000 yüen pul yil axirida kémiyip 500 yüen'ge chüshüp qalghan bolsa, ashu 500 yüwendin zakat béridu. Chünki zakat yilning axirida qolda qalghan miqdardin bérilidu.

Shiriket hessidarliri özlirining shirikettiki hessilirining zakitini uninggha heqliq bolghan shexslerge yetküzüp bérish ishida shiriket mesullirini özliridin wekil qilishimu jaizdur. Bu waqitta shiriket mesulliri shiriket hessidarlirining yil axiridiki tégishlik hessilirini uning paydiliri bilen qoshup birleshtürüp omumiy miqdardin zakat ayriydu.

Tötinchi bap. Zakat bérilidighan shexsler

zakat élishqa heqliq bolghanlar töwendiki 8 türlük shexslerdur:

1- péqirlar 2- miskinler
3- könglini din'gha mayil qilish közde tutulghanlar 4- qerzdarlar
5- zakat xadimliri 6- qullarning azatliqi üchün
7- allahning yolidiki mujahidlar 8- yolda qalghan pulsiz musapirlar

yuqariqilarning hemmini allah tealaning munu sözi öz ichige alghan:

[إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (60)]

" zakat peqet péqirlargha, miskinlerge, zakat xadimlirigha, dillirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlargha, qullarni azat qilishqa, qerzdarlargha, allahning yoligha, wetinidin ayrilip yolda qalghan musapirgha bérilidu. Bu allahning belgilimisidur, allah (bendilirining menpeetini ubdan) bilgüchidur. Hékmet bilen ish qilghuchidur ." (tewbe sürisi 60- ayet)

töwende, zakat élishqa heqliq bolidighan mezkur 8 türlük shexs heqqide tepsili sözlinidu.

1- péqirlar

péqir- pul- malda zakat bérishke tégishlik bolush sewiyisige yetmigen we kündilik turmushida yardemge éhtiyajliq bolghan adem démektur. Mundaq kishiler zakat élishqa heqliqtur.

2- miskinler

miskin- mal- mülüktin héch nersisi bolmighan adem démektur. Miskinning hali péqirdin töwendur. Chünki miskin yatqudek öy- jayimu bolmighan ademdur.

1687/2855 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishilerni aylinip yürüp, bir ikki loqma taam yaki bir ikki xorma berse qaytip kétidighan adem miskin emes. Miskin dégen, éhtiyajini qandurghudek bir nerse tapalmighan bolsimu, bashqilardin bir nerse sorimaydighan, bashqilarmu uning mohtaj ikenlikini sezmeydighan, shuning bilen, uninggha sediqimu bérilmeydighan kishidur. (buxari: 1479)

1688/2856 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: heqiqiy miskin dégen tilemchiliktin özini tartqan ademdur. Eger xalisanglar, allahning: "ular kishilerge chaplishiwilip tilemchilik qilmaydu" dégen ayitini oqunglar! (buxari: 4539)

3- zakat xadimliri

zakat xadimliri- zakat yighishqa wezipilen'gen ademler bolup, ular gerche bay bolsimu zakattin nésiwe élishi halaldur. Chünki zakat xadimliri waqitlirini serp qilip bu ishqa wezipilen'gen iken, ulamu maash yaki ish heqqi alghanning ornida, özlirining we ailisining éhtiyajlirigha yetkidek miqdarda zakattin nésiwe élishqa heqliqtur.

" zakat xadimlirigha ularning qilghan xizmetlirige yarisha heq bérilidu. Chünki ular zakat toplash ishigha wezipilen'gen kishiler bolghanliqtin ularning éhtiyajliri zakattin toplan'ghan maldin bérilidu. Zakat xadimliri gerche bay bolsimu ularning zakattin nésiwe élishi halaldur." (el ixtiyar, 1- jild 268- bet).

Shunimu eskertip ötüsh kérekki, zakat xadimlirining diyanetlik we ishenchilik musulmanlardin bolushi sherttur. Gheyri musulmanlarni bu ishqa belgileshke bolmaydu. Chünki ular bu ishqa salahiyetlik emes.

4- köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlar

köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlar- peyghember eleyhissalamning zamanida dillirini yumshitish, shuning bilen musulman bolishini yaki musulman bolghan bolsimu din'gha mustehkem bolishini temin étish üchün zakat malliridin bérilgen shexslerdur. Köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlar töwendiki 3 xil shexslerdur:

1- musulman bolushi, andin öz qowmliri ichide islam dinini teshwiq qilish arqiliq ularningmu musulman bolushigha wesile bolushini közde tutqan halda peyghember eleyhissalam zakat malliri bilen teminligen kishiler.

2- musulman bolghan bolsimu imani küchlenmigenlerning dillirini din'gha mustehkem qilish közde tutulghanliqtin zakat bérilgenler.

3- musulman bolmighan bolsimu, ularning düshmenlikliridin saqlinish meqsitide zakat bérilgen kishilerdur.

Köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghan yoqiriqi 3 xil shexsning zakattin alidighan nésiwiliri 2- xelife umer ibni xettab reziyellahu enhuning zamanida uning pikiri we barliq sahabilarning birdek ittipaqi bilen emeldin qaldurulghan. Bu sahabilar teripidin qilin'ghan ijma idi. Ijma- bérer diniy mesile üstide ilim igilirining birdek pikri boyiche ortaq qarar chiqirish démektur. Quran bilen hedistin qalsa ijma islam dini qanunshunasliqining 3- delili bolush süpiti bilen küchke igidur. Pütün fiqhishunas alimlirining ortaq qararimu köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlarning zakattin bolghan nésiwilirining emeldin qaldurulghanliqini tekitlimekte. Chünki allah taala islam dinini küchlendürgendin kéyin ularning musulman bolushi tama qilinmaydu we düshmenlikliridin qorqushqimu orun qalmighan bolidu.

Ibni qudame " el mughniy" namliq esiride imam zuheriyning munu sözini neqil keltürgen:" köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlar heqqidiki höküm emeldin qaldurulghan dep oylimaymen. Ularning nésiwilirini emeldin qaldurghanliq quran we hedislarning rohigha zit kelmeydu. Chünki köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlardin béhajet bolghanliq shundaqlar toghriliq kelgen hökümni emeldin qaldurushni lazim qilmaydu. Peqet ulardin béhajet bolghan sharaitta ular zakattin bolghan nésiwilirini élishtin meni qilinidu. Qachaniki, ulargha zakat bérishke éhtiyaj tuyulidiken shu waqitta ulargha yene bérishke bolidu. Zakat bérilidighan bashqa türdiki shexslerning hemmisi üchünmu shundaq qilinidu. Mesilen: zakat élishqa heqliq bolghan 8 xil shexstin bezisi tépilip bezisi tépilmighan sharaitta, tépilmighanlarning nésiwiliri

toxtitilghan bolidu. Kéyin yene shundaqlar tépilsa höküm qaytidin küchke érishidu. Bu orundimu ehwal shundaq."

muhemmed eli sabuniy "islamdiki zakat perzi" namliq esiride mundaq dep yazidu:" umer ibni xettab reziyellahu enhuning köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlarning nésiwilirini emeldin qaldurghanliqi eyni waqitta bir sheriy siyaset idi. Lékin yene bir zaman kélip, köngüllirini islamgha mayil qilishqa éhtiyajliq bolghan imani ajiz kishiler barliqqa kelse, ularni islamgha yéteklesh üchün ularghimu zakat malliridin bérishke bolidu. Köriwatimizki, mustemlikichiler we xiristian teshwiqatchiliri musulman perzentlirige waqitliq maddiy yardem qilish arqiliq ularni islam dinidin chiqirish yolida hésabsiz pul-mallarni serp qilmaqta. Imani ajiz kishilerning imanini küchlendürüsh üchün ulargha maddiy yardem qilishta ulardin biz heqliqmiz. Xususen, xurapat we diniy jehettiki bilimsizlik ewj alghan mushu zamanda ularning dillirini islamgha sabit qilishqa bekmu éhtiyajliqiz. " (islamdiki zakat perzi :m. Eli sabuniy 109- bet)

yuqariqi alimlarning pikirlirini qollap deymizki, 2- xelife umer ibni xettab reziyellahu enhu bashchiliqida köngüllirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlarning zakattin bérilidighan nésiwilirini toxtitishtin ibaret bu ijma ular toghriliq kelgen ayetning hökümini emeldin qaldurghanliq emes, elwette. Belki bu hökümning emel qilinish dewrining tügigenlikining bayanidur. Bu xuddi ötmüshlerde qullarning azatliqigha érishishi üchün zakattin nésiwe élishigha oxshashtur. Künimizde qulluq yoq. Bundaq iken, qullarning zakattin bolghan nésiwiliri özlikidin emeldin qalghan boldi. Emma künimizde, yoqsulluq sewibidin özlirining parlaq dinidin yüz urüp xiristianlarning waqitliq maddiy yardemlirige aldinip ularning qoynigha özlirini étiwatqanlargha, maddiy yardem qilish arqiliq ularni islam dinigha qayturushqa imkaniyet bolsa, ularghimu zakattin nésiwe bérishke bolidu.

5- qullarning azat bolishigha

qul- ötmüshte baylarning xizmetliri üchün tutulidighan adem démektur. Ayettiki "qullar" din meqset xojayinlirigha mueyyen miqdarda pul tulesh bedilige qulluqtin azatliqqa érishish üchün ular bilen ehde tüzgen qullar idi. Shunga quran kerim mundaqlargha zakattin nésiwe bérishni perz qilghan. Emma xojayinliri bilen mundaq bir ehdisi bolmighan we shu xojayinlirining qolida yashashni xalaydighan qullar buningdin mustesna idi. Chünki mundaqlar musteqil turmushqa ige bolmighanliqtin ulargha zakat bérilgen teqdirdimu xojayinlirining mülkige kiretti.

Bu mesilide islam dinning ewzellikini téximu yaxshi chüshinish pursitige ige bolalaymiz. Chünki islam dini hemishe qullarni azat qilishqa buyrup keldi. Hetta bezi gunahlar we xataliqlarning epu qilinishi üchün qul azat qilishni belgiligen ayet we hedislar nahayiti köptur. Chünki ularni qulluqning xarliqidin azat qilip hörlükke chiqarghanliq ularning insaniy hörmitini eslige keltürgenliktur. Qullarning azatliqi üchün zakat malliridin bérishni belgiligenlikmu islam dinining ulughliqi we ilgharliqining bir misalidur.

6- qerzdarlar

qerzdar- üstide bashqilargha öteshke tégishlik heq bolghan adem démektur. Emma yoqiriqi ayette tilgha élin'ghan " qerzdarlar" sözi adettiki her qandaq bir qerzdarni emes, belki üstige yüklen'gen qerzni öteshke özining maddiy sharaitiy zadi yar bermigen, uni üzüsh üchün jiddiy yardemge éhtiyajliq bolghan

ademlerni körsitidu. Shunga ayette "gharim- qerzge boghulghan" dégen ibare qullinilghan. Chünki ereb tilida adettiki qerzdarni "medyun" deydu. Bu aldinqisidin perqliqtur. Qerzge boghulghanlarning qerzlirini ötishi üchün zakat malliridin nésiwe bérish allah taalaning emridur. Chünki qerzisini ötiyelmey muhtajliq halida chüshüp qalghan kishi péqirgha oxshashtur. Ularning qerzliri qanchilik köp bolup ketsun shu qerzlirini öteshke yéterlik miqdarda zakattin bérishke bolidu.

7- allahning yoli

allahning yoli- allahning dinini we musulmanlarning zéminlirini qoghdash yolidiki jihadtur. Mujahidlarning jihadqa yéterlik teyyarliqlirini hazirlishi, qural-yaraq, oq- dora sétiwélishi, özlirining we ailisining éhtiyajlirini qamdishi üchün zakat malliridin bérilidu. Bu islam fiqhishunas alimlirining ortaq pikridur.

Hazirqi zaman alimliridin beziliri " allahning yoli" dégen ibarining mesjidlerni bina qilish, mektep, medrisilerni sélish we rémont qilish, yollarni yasash, doxturxanilarni échish we bashqilar qatarliq omumning menpeetini közlep qilin'ghan ishlarning hemmisini öz ichige alidighanliqini sözligen bolsimu, emma islam fiqhishunas alimliri " allahning yoli" dégen ibarining peqet allah yolida jihad qilidighan mujahidlarning éhtiyajlirinila öz ichige alidighanliqini tekitligen.

" allahning yoli" din meqset mujahidlar ikenliki qedimdin hazirghiche meshhur bolup kelgen bir mesilidur. Chünki, qurandiki bu mesilini bayan qilghan ayet "bérish" menisi bilen emes, belki " igidar qilish" menisi bilen kelgen. Mundaq iken, zakatni alidighanlarning shexsler bolishi kérek. Halbuki, mesjid , mekteb, doxturxana we bashqimu jaylarda igidarchiliq qilish salahiyiti yoqtur. Chünki ular shexsler emes. (islamdiki zakatning perzliki 113- bet m. Eliy sabuniy)

sheyx sheirawiy "islamiy mesililer" namliq esiride mundaq dep yazidu: "mesjid we mekteblerni bina qilish, doxturxanilarni échish, yollarni yasash we bashqimu omum xelq menpeetlinidighan ishlarni qilish döletning wezipisidur. Dölet bu ishlarni shexslerning iqtisadigha hajet bolmastin orunliyalaydu. Baylar bilen péqirlar ortaq menpeetlinidighan bundaq ishlar üchün péqirlarning heqqi bolghan zakat mallirini qollinishqa bolmaydu. Chünki zakattin toplan'ghan mallar péqirlarning heqqidur. Baylarning emes. Dölet yoqiriqi ishlarni emelge ashurush üchün öz iqtisadigha kupaye qilmighanda xelqtin alghan baj- séliqlarni qollinidu. Shunga péqirlarning heqqi bolghan zakat mallirini qollinip mesjid we mekteb salmaymiz. Chünki mesjidke baylarmu kiridu, péqirlarmu kiridu. Mektebte baylarning balilirimu oquydu, péqirlarning balilirimu oquydu. Halbuki, mesjid bilen mekteb péqirlarning heqqi bolghan zakat mélidin sélinmaydu. Bundaq iken, zakat malliri quranda belgilen'gen shexslerdin bashqa tereplerge qollinilmaydu. Eger jemiyettiki barliq péqirlar we éhtiyaj igilirining éhtiyajliridin ashqanda yaki éhtiyajliq shexsler tépilmighanda zakat mallirini yoqiriqi orunlargha ishlitishke bolidu." (islamiy mesililer76- bet: m. Mutewelliy sheirawiy)

bu mawzuni xulasilap éytimizki, bu mesilide islam fiqhishunas alimlirining "allahning yoli" dégen ibare allahning dinini üstün qilish yolida jihad qilidighan mujahidlarni hazirlashni ipadileydu, dégen körishi küchke igidur. Buninggha binaen, "allahning yoli" dégen ibare, islam dinini tarqitish we teshwiq qilish üchün iqtidarliq diniy alimlarni yétishtürüsh we ularni her qaysi memliketlerge ewetish üchün xirajet chiqirishni, sheret we pen bilimlirini oquydighan oqughuchilar bilen iqtisadidin ayrilip yolda qalghan hajilarnimu öz ichige alidu.

Netijide, yoqiriqilarni zakat malliri bilen teminleshke bolidu. Chünki yuqariqilarmu " allahning yoli" ibarisining menisige kiridu.

8- musapirlar

musapir- wetinidin ayrilghan adem démektur. Emma yoqiriqi ayette meqset qilin'ghan musapir- wetinidin ayrilip bashqilarning yurtida pul- malgha éhtiyajliq bolup qalghan adem démektur. Bashqilarning yéride pul- mélidin ayrilip qélip yardemge muhtaj bolghan adem gerche öz wetinide bay bolsimu uninggha zakat bérishke bolidu. Az sandiki bezi alimlar mundaq musapirgha zakat bérish üchün uning gunah- mesiyet üchün seper qilmighan bolishini shert qilidu. Chünki allahqa asiyliq bolidighan gunah – mesiyetlerge yardem qilghan kishi shu gunahni qilghan'gha oxshashtur.

Pütün islam fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi boyiche, yurtidin ayrilip pul- malgha éhtiyajliq bolup qalghan musapirgha uning éhtiyajigha yéterlik miqdarda zakat bérish perzdur.

Eskertish:

1- yoqiriqi zakat bérilidighan 8 xil shexsning musulmanlardin bolishi sherttur. Chünki kuffarlargha zakat bérilmeydu. Bérilgen teqdirdimu bundaq zakat ada tapmaydu. Emma sediqe we yardemlerni kapir bolsimu éhtiyajliq kishilerge bérishke bolidu.

2- yoqiriqilardin, " zakat xadimliri" din bashqilirining éhtiyaj igiliridin bolishi sherttur. Chünki baylargha zakat bérilmeydu. Emma zakat xadimlirigha- ular bay bolsimu- zakattin nésiwe bérishitiki seweb, ularning ish heqqi üchündur.

Zakatni sekkiz xil shexsning hemmisige bérish shertmu?

Pütün fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi boyiche, zakatni mezkur 8 xil shexstin bérersige bérish bilenmu zakat perzi ada tapidu. Chünki allah taala bizni quranda bayan qilin'ghan 8 xil shexske zakat bérishke we bulardin bashqisigha bermeslikke buyrighan. Muhim bolghini zakatning mezkur 8 shexstin bashqisigha bérilmeslikidur. Bundaq iken, zakat bergüchining zakat üchün ayrighan mélini 8 ge bölüp, andin zakat alidighan 8 shexsning her birige teqsim qilishi shert emes. Belki bu qiyin ishtur. Bolupmu künimizde bundaq qilish mumkin emes. Mesilen: künimizde azat qilidighan qul yoq. Zakat yighishqa wezipilen'gen zakat xadimliri yoq. Mundin bashqilirining hemmisimu her zaman tépilmasliqi mumkin. Shunga zakat bergüchi béridighan zakitini mezkur 8 xil shexsning qaysi birige berse bolidu. Chünki zakattin meqset éhtiyaj igilirining hajetlirini rawa qilish bolghanliqtin, qaysi xildikilerning yardemge éhtiyajliri köp bolsa shundaqlargha bérish ewzeldur. Shunga imam ezem ebu henipe: " zakat bergüchi zakitini uninggha heqliq bolghanlardin qandaq kishige bérishni xalisa shuninggha béridu." dégen. (el ixtiyar, 1- jild 119- bet)

emma imam shafiiy zakatni 8 xil shexsning hemmisige teqsim qilish kérek, dep qaraydu. Bu qiyin bolghinining üstige imkaniyetsiz bir ishtur. Shunga köpchilik alimlarning yoqiriqi körishi küchke igidur. Peyghember eleyhissalamningmu zakat mélini gahida péqirlargha, gahida könglini islamgha mayil qilish közde tutulghanlargha, gahida bashqa türdiki éhtiyaj igilirige bergenliki riwayet qilin'ghan.

Zakat bérilmeydighanlar

zakat 5 xil shexske bérilmeydu. Chünki ulargha zakat bérish jaiz bolmighanliqtin, ulargha bérilgen zakat bilen zakat perzi ada bolmaydu. Ular

töwendikiler:

1- baylar 2- kuffarlar

3- zakat bergüchining ata- aniliri 4- zakat bergüchining baliliri

5- zakat bergüchining jorisi

bularning tepsilati töwendikiche:

1- baylar

bay- islam nezeride, zakat bérishke iqtidari yetken (yeni normal éhtiyajining sirtida 85 gram altun yaki 595 gramm kümüsh puli, yaki uning qimmitide pul-méli bolghan) adem démektur. Bundaq kishiler bay hisaplinip ulargha zakat bérilmeydu.

1627/2761 - ebu hüreyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bay yaki küchlük, put - qoli saq kishilerge zakat bérishke bolmaydu. (nesai: 2597)

2- kuffarlar

kapir- islam dinidin bashqa bir din'gha étiqad qilidighan yaki héchqandaq bir din'gha ishenmeydighan ademlerge qoyulghan bir atalghudur. Kapirlargha zakat bérilmeydu. Ulargha bérilgen teqdirdimu bundaq zakat allahning dergahida ada tapmaydu. Chünki peyghember eleyhissalamning:" allah ulargha, ularning bayliridin élip péqirlirigha bérilidighan zakatni perz qildi." dégen sözidiki "baylar " bilen " péqirlar " musulmanlarning bayliri bilen péqirlirini körsitidu. Emma zakattin bashqa sediqe, yardem we éhsanlarni kapirlarghimu bérishke bolidu. Allah taala quran kerimde mundaq dégen:

[لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (8)]

"(kuffarlardin) siler bilen urush qilmighan we silerni yurtunglardin heydep chiqarmighanlargha kelsek, allah ulargha yaxshiliq qilishinglardin, ulargha adil bolushunglardin silerni tosmaydu, shübhisizki, allah adillarni dost tutidu." (mumtehine sürisi 8 - ayet).

4983/8216 - ebu bekri reziyellahu enhuning qizi esma reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning zamanida anam méning öyümge keldi. U téxi mushrik idi. Shuning bilen, men peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin petiwa sorap: u manga mohtaj. Shunga men uninggha sile rehim qilsam bolamdu? Dep sorighanidim, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: hee, ananggha sile rehim qilghin! Dédi. (buxari: 2620)

3- zakat bergüchining ata- anisi

bu mawzudiki ata- anilar- zakat bergüchining ata- anisi, buwa- momiliri we jimi ejdadliri démektur. Zakat bergüchining zakatni özining atisigha, anisigha, buwilirigha we momilirigha bérishi jaiz emestur. Bundaq zakat ada tapmaydu. Buningdiki sewep shuki, kishi ata- anisini, bowa- momilirini béqishqa buyrulghan. Ata- anilarning barliq chiqimlirini qamdash we ularni yaxshi béqish balilirining üstidiki uningdin bash tartalmaydighan, alahide ehmiyetlik bolghan bir perzdur. Zakatni ata- anisigha bergen adem xuddi özige özi zakat bergen'ge oxshashtur. Chünki ata- anisini béqish özining yalghuz burchidur. Ata- anigha bérilgen zakat bilen zakat perzi ada tapmaydu, elwette. Shunga pütün islam fiqhishunas alimliri zakatni özining ata- anisigha, bowa- momilirigha bérishning jaiz emeslikige we bundaq zakatning ada tapmaydighanliqigha birdek ittipaqtur.

4- zakat bergüchining baliliri

bu mawzudiki balilar- zakat bergüchining baliliri, newriliri we chewrilirining hemmini öz ichige alidu. Pütün islam fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi boyiche, kishining öz balilirigha, newrilirige we chewrilirige zakat bérishi jaiz emestur. Chünki ulargha bérilgen zakat bilen zakat perzi ada tapmaydu. Buningdiki seweb shuki, balilarning, newrilerning we chewrilerning barliq éhtiyajlirini toluq qamdash ata- anilarning üstige perzdur. Zakatni ulargha bergen adem xuddi özige özi zakat bergen'ge oxshashtur. Netijide bu zakat meqbul emestur.

Ibni qudame " almghny" namliq esiride mundaq deydu:" zakat ata- anilargha, bowa- momilargha, balilargha, newrilerge we chewrilerge bérilmeydu. Chünki zakatni ulargha bérish ulargha qilinidighan chiqimlarning ornida turidu. Netijide kishi özige özi zakat bergen bolidu. Shunga bundaq zakat ada tapmaydu. Ata- anilardin meqset, ata, atining atisi we uning atisi, ana, anining anisi we uning anisidur. Emma zakat bergüchining qérindashlirigha we uningdin miras alalmaydighan tughqanlirigha zakat bérishi jaizdur. Imam ehmed (henbeli mezhibining péshiwasi) zakat bergüchining qérindashlirigha, tagha aka we tagha achilirigha zakat bérish mesilisi heqqide soralghinida, " zakat bergüchining pütün tughqanlirigha zakat bérishi jaiz, peqet ata- anilirigha (yeni ata- anisi, buwa- momilirigha), balilirigha (yeni baliliri, newriliri we chewrilirige) bérishi jaiz emestur" dep jawab bergen. (almghny- éhtiyajni qandurghuchi ilim 4- jild 99- bet)

buninggha binaen, her kishi zakitini özining yardemge éhtiyajliq bolghan qérindashlirigha, yeni aka- uka, acha- singillirigha, tagha aka we tagha achilirigha berse bolidu. Belki bundaq qilishning sawabi köp bolidu. Chünki özining yéqin tughqanlirigha qilin'ghan yardem yatlargha qilin'ghandin köprek sawapqa igidur.

5- zakat bergüchining jorisi

er- ayal ikkisining bir- birige zakat bérishi jaiz emestur. Chünki ular bir aile kishiliri bolghanliqtin iqtisad her ikkisige aittur. Er- ayal ikkisining bir- birige zakat bérishi özige özi zakat bergen'ge oxshashtur. Chünki ayal kishining pütün chiqimlirini we éhtiyajlirini qamdash érining üstige perzdur. Shuning üchün erning ayaligha zakat bérishi jaiz emes we bundaq zakat meqbul emestur. Emma ayal kishi bay bolup, uning éri péqir bolsa, bu ayalning öz érige zakat bérishi jaizmu yaki emesmu? Dégen mesilide fiqhishunas alimlirining qarashliri birdek emes. Imam shafiiyge köre, bundaq ehwal astida, ayali érige zakat berse uning bergen zakiti ada tapidu. Emma imam ezem ebu henipe bilen imam ehmed ibni henbelge köre, ayal kishining érige zakat bérishi jaiz emes, bundaq bérilgen zakat ada tapmaydu. Her ikki terepning rayini küchke ige qilghan delilliri bardur. Xulase qilghanda, imam ezem bilen imam ehmedning " ayal kishining öz érige zakat bérishi jaiz emes" dégen körishi küchke igidur. Islam memliketlirimu buninggha köre ish körmekte.

Zakat birishte diqqet qilidighan ishlar

1. Saranggha yaki qoligha tapshurup ilishning nimilikini chüshenmeydighan balaghetke yetmigen kichik baligha zakat birilmeydu. Emma, wesiyet arqiliq igidarchiliqni üstige alghan adem tapshurup ilip shulargha ishlitip berse bolidu.

2. Qerizdar péqirdin yaki baliwaqiliri bar péqirdin bashqa péqirlargha. Zakatni, zakat miqdaridin artuq bérish mekruhtur. Bir péqirgha zakattin peqet uning bir

künlikige yetkidek bérish musteheptur. Eslide toghrisi zakat ayrimaqchi bolghan ademning zakitini bermekchi bolghan péqirning baliwaqilirining bar yoqliqigha, uning olturiwatqan öyde ijarige olturdighanliqi yaki undaq emeslikige oxshash uning ehwaligha qarishi lazim.

3. Mal mülkige zakat kélidighan, lékin özi kapirlar shehride yashaydighan adem zakitini kapirlar shehridiki musulman péqirlargha emes, musulman shehridiki musulman péqirlargha béridu. Chünki musulman yurtida yashaydighan péqirlar kapir shehride yashaydighan péqirlardin yaxshidur.

4. Zakat, mehellidiki péqirlargha bérilidu. Uni bir yurttin bashqa yurtqa yötkesh mekruhtur. Eger bashqa yurttiki péqir zakat bermekchi bolghan ademning urugh tughqanliri yaki bek ihtiyajliq yaki bek teqwadar yaki musulmanlargha paydisi köp adem bolsa, bu halette zakatni u yurtqa yötkise bolidu.

5. Zakat we sediqiler deslep péqir er bir toghqanlirigha, ulardin qalsa qiz bir toghqanlirigha, ulardin qalsa ularning balilirigha, ulardin qalsa dada teripidin bolghan taghillirigha, ulardin qalsa dada teripidin bolghan hamma achillirigha, ulardin qalsa ana teripidin bolghan taghillirigha, ulardin qalsa ana tereptin bolghan hamma achillirigha, ulardin qalsa bashqa orugh tughqanlargha, ulardin qalsa qulum qoshnilargha, ulardin qalsa mehellisidiki ademlerge we ulardin qalsa shehirdiki ademlerge bérilidu.

6. Zakatni nadan péqirgha bergendin ilimlik péqirgha bergen yaxshidur. Shuningdek yene eger zakat bermekchi bolghan adem zakitini yil tushushtin ilgiri bermekchi bolsa, uni bashqa yurtqa yötkise toghra bolidu.

Pitri sediqisining bayani

pitri sediqisi bolsa, zakatqa oxshash islamda mal arqiliq ada qilinidighan ibadettur. Bu hem pitri zakiti depmu atilidu. U hijriyening ikkinchi yili zakat yolgha qoyulushtin ilgiri yolgha qoyulghandur. Pitri sediqisini bérish wajiptur. Chünki u, keskin delil bilen sabit bolmighan, shuning üchün pitri sediqisini inkar qilghan adem kapir hisaplanmaydu.

1608/2734 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem qul yaki hör, er yaki ayal, chong yaki kichik bolsun, herqandaq musulmanning pitir zakiti üchün bir sa xorma yaki bir sa arpa bérishini perz qildi we héyt namizigha chiqishtin ilgiri ada qilishqa buyridi. (buxari: 1503)

1611/2738 - abdullah ibni seilebe ibni sueyr dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ornidin turup kishilerge söz qilip, sediqe pitir üchün, meyli hör yaki qul, chong yaki kichik bolsun, adem béshigha bir sa xorma yaki bir sa arpa bérishke we her ikki adem béshigha bir sa bughday bérishke buyridi. (ebu dawud: 1620)

bu hedistiki buyruq "perz" digen sözni ipadilep biridighan menalarning biridur. Shafiiy mezhepidikiler "pitri sediqisi perizdur" dédi. Bular özlirining bu sözige yuqirida bayan qilin'ghan hedisni delil qilip keltürdi. Bu heqtiki henefiy mezhepidikiler bilen shafiiy mezhepidikilerning arisidiki ixtilap bolsa, menadiki emes peqet atalghudiki ixtilaptur. Chünki, shafiiy mezhepidikilermu pitri sediqisi periz dégen sözidin uninggha inkar qilghan adem kapir bolidighan perzni meqset qilmaydu. Mana bu henefiy mezhepidikiler wajip dégen sözining menasidur.

Pitri sediqisini bérish, qerzge we baliwaqilirining nepeqilirige oxshash zörür bolghan ihtiyajliridin éship turidighan zakatning miqdarigha yetkidek mal

dunyagha ige bolghan her bir musulman hör ademge wajiptur. Pitri sediqisining wajipliqi roza héyt künining téngi étish bilen sabit bolidu. Shuning üchün u künning téngi étishtin ilgiri ölüp ketken ademge yaki uningdin kéyin tughulghan baligha yaki yingidin musulman bolghan ademge pitri sediqisini bérish wajip bolmaydu.

Xuddi zakatta, zakat bermekchi bolghan ademning eqli hushining jayida bolushi we uning balaghetke yétishi shert qilin'ghinidek pitri sediqiside bu sediqini bermekchi bolghan ademning eqli hushining jayida bolushi we uning balaghetke yétishi shert emestur. Shuning üchün pitri sediqisini bérish mal-mülki bar kichik balilarghimu we saranglarghimu wajiptur. Pitri sediqisini u ikkisining mal - mülkidin u ikkisige igidarchiliq qilidighan adem chiqirip béridu. Eger u ikkisige igidarchiliq qilidighan adem u ikkisining mal mülkidin pitri sediqisini chiqirip bermise, pitri sediqisini kichik bala balaghetke yetkendin kéyin we sarang ongshalghandin kéyin ada qilidu.

Pitri sediqisini, uni bérish lazim bolghan adem özining namidin we kichik balisining namidin béridu. Emma, balaghetke yetken balisi sarang we péqir bolisa, u ademge u balining namidin pitri sediqisini bérish lazim emes.

Er, pitri sediqisini ayalining namidin bérishke buyrulmaydu. Chünki erning ayalining üstide bolghan igidarchiliq hoquqi xuddi özining kichik balisining üstide bolghan igidarchiliq hoquqigha oxshash mukemmel emestur. Eger bir adem ayalining we balaghetke yetken balisining ijazitisiz ularning namidin pitri sediqisini bergen bolsa, toghra bolidu. Chünki adette ular bu ishqa ijazet béridu.

Pitri sediqisi üchün eger bughday yaki bughday uni bermekchi bolsa, her bir jan üchün yérim sa béridu. Henefiy mezhepidikilerning közqarishiche, pitri sediqisi üchün shu nersilerning özliri emes ularning héyt künlirdiki bazardiki bahasigha hésablap pulini bersimu bolidu. Chünki pitri sediqisining yolgha qoyulushtiki meqset bolsa, péqirlarning héyt künidiki ihtiyajlirini qamdashtur. U künde péqir yimek ichmektin bashqa nersige bek ihtiyajliq bolushi mumkin.

Pitri sediqisini ada qilishning wajipliqi mueyyen bir waqitqa qarashliq emestur. Shuning üchün uni rozi héyt künidin burun yaki kéyin bersimu bolidu. Chünki pitri sediqisini ada qilishqa buyrup kelgen buyruq xuddi zakatqa oxshash uni palani waqitta ada qil! Dep kelmidi. Hetta péqirlarni héyt küni kishilerdin bir nerse tileshtin bihajet qilish üchün pitri sediqisini roza héyt namizini oqughili chiqishtin ilgiri bérish eng yaxshidur.

1609/2735 - ibni ömer reziyellahu enhuma: peyghember sellellahu eleyhi wesellem kishilerni namazgha chiqishtin burun pitir zakitini bérishke buyruytti, dédi. Özimu héyttin bir ikki kün burun béretti. (ebu dawud: 1610)

1612/2741 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem pitir zakitini roza tutquchining bihude gep söz tüpeylidin ötküzüp qoyghan gunahliridin paklinishi we yoqsullargha ozuq tülük bolushi üchün perz qildi. Kimki pitir zakitini héyt namizidin burun berse, u meqbul zakat hésablinidu. Eger héyt namizidin kéyin berse, sediqilerdin biri qatarida bolidu. (ebu dawud: 1609)

pitri sediqini bérish lazim bolghan adem, uni bérishni kéchiktürüsh bilen u sediqe u ademning boynidin chüshüp ketmeydu. Lékin sawabi kémiyip kétidu. Bir adem pitri sediqisini bir péqirgha yaki bir nechche péqirgha bersimu bolidu. Lékin bir nechche péqirgha bérish mekruhtur. Chünki bir adem pitri sediqisini bir

nechche péqirgha berse, u sediqe ularning shu kündiki ihtyajlirini qamdiyalmasliqi mumkin. Shunga pitri sediqisini bir nechche péqirgha bergen adem yuqirida bayan qilinip ötken hediske xilap ish qilghan bolidu. Pitri sediqisimu yuqirida bayan qilip ötken zakat bérilidighan sekkiz xil ademlerge bérilidu.

Beshinchi bap. Zakat toghriliq suallargha jawablar

zakatta bérilidighan mallarning qimmitini bérishke bolamdu?

Köp sandiki fiqhishunas alimlirigha köre, zakat bérishte, her qandaq bir malning zakitini shu malning öz jinsidin bérish lazim kélidu. Uning bedilige xelq pulidiki qimmitini bérishke bolmaydu. Chünki zakat ibadettur. Ibadetler sherette körsitilgen boyiche ada qilinishi kérek. Peyghember eleyhissalam muaz ibni jebel reziyellahu enhuni yemen'ge waliy qilip ewetkinide, uninggha: " ashliqtin ashliq, qoydin qoy, kalidin kala we tögidin töge zakat yighqin" dep tewsiye qilghan.

Emma imam ezem ebu henipe bashchilighidiki fiqhishunas alimlirining körishi boyiche, her qandaq malning zakiti üchün uning qimmitini bérishke bolidu. Chünki zakat bérishtin meqsed péqirlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining hajetlirini rawa qilish we ularning iqtisadiy qiyinchiliqlirini yenggillitishtin ibarettur. Péqirlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining hajetlirini ashliq, üzüm, xorma, kiyim- kéchek we bashqimu mallar bilen rawa qilghili bolghandek, béridighanlarning bedilige neq pul béripmu rawa qilghili bolidu. Belki ikkinchisi hajetmenlerning menpeeti üchün téximu yaxshidu. Chünki hajetmenler neq pulgha özlirining éhtiyajlirini xalighanche sétiwalalaydu. Buninggha binaen, meyli ashliq, méwe we köktatlarning öshre zakiti bolsun, meyli altun, kümüshning zakiti bolsun, meyli charwa mallirining zakiti bolsun, meyli ulardin bashqimu mallarning zakiti bolsun, ularning xelq pulidiki qimmitini bérish jaizdur. Allah taalaning quran kerimdiki:

[خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (103)]

" (i muhemmed!) ularning mallirining bir qisimini sediqe hésabida alghinki, uning bilen ularni gunahliridin paklighaysen we (yaxshiliqlirini) köpeytkeysen, ulargha dua qilghin, shübhisizki, séning duaying ulargha xatirjemlik élip kélidu, allah ularning (sözini) anglap turghuchi, (niyetlirini) bilip turghuchidur." [tewbe sürisi 103]. Dégen buyriqi her qandaq malning zakitida uning qimmitini bérishning jaizliqigha isharet qilmaqta.

1596/2718 - tawus muazning yemen ehlige: siler arpa - qonaqning ornigha rext we kiyim - kéchek béringlar. Bu, hem siler üchün asan hem medinidiki sahabiler üchünmu yaxshi, dégenlikini riwayet qilghan. (buxari muelleq riwayet qilghan)

buninggha binaen, fitir sediqisidimu bérilidighan arpa, bughday yaki bashqa danlar üchün uning xelq pulidiki qimmitini bérish jaizdur. Chünki zakatta jaiz bolghanlar fitir sediqisidimu jaizdur.

Baj - séliqlar zakatning ornida turamdu?

Hökümetler teripidin déhqanlarning térimlirigha, tijaretchilerning mallirigha, charwichilarning charwilirigha we bashqimu kesipdarlarning kesiplirige

belgilen'gen baj- séliqlar islam dinida buyrulghan zakat üchün bedel bolup, yoqiriqilarning zakitini ada qilishtin béhajet bolushqa bolamdu? Dégen sualgha jawap bérishtin awwal, zakat bilen bajning xususiyitini we bu ikkisi ottursidiki perqlerni qisqiche bayan qilishqa toghra kélidu:

1- hökümetler teripidin térim yerlirige belgilen'gen baj- séliqlarning wezipisi zakatning wezipisidin perqliqtur. Mesilen: baj- séliqlar térim yerliri térilghan yaki térilmighan bolushidin qetiynezer térim igiliridin élinidu. Emma zakat peqet térilghan yerning mehsulatidin bérilidu.

2- baj- séliqlardin yighilghan meblegh döletning omumiy éhtiyajlirigha ishlitilidu. Emma zakattin yighilghan meblegh we mallar allah taala quran kerimde belgiligen 8 xil shexskila bérilidu.

3- zakat- zakat bérishke sherti toshqan musulman kishidin élinidu. Emma baj- séliqlar musulman bolsun we gheyri musulman bolsun, her qandaq térim, tijaret we kesp igiliridin élinidu.

4- baj- séliqlar dölet teripidin belgilinidu. Islam dölitide bolsa baj- séliqlar musulmanlarning omumiy menpeeti üchün paydiliq bolush yaki bolmasliq étibari bilen belgilinidu. Eger baj- séliqlarning musulmanlar jemiyiti üchün bérer paydisi bolmisa islam döletlirining puqralarning üstige baj- séliqlarni belgilesh hoquqi yoqtur. Shuningdek, döletning zakat mallirini omumning ishliri üchün qollunushi yaki baj bilen kupaye qilip zakatni emeldin qaldurushi intayin xatadur. Zakat allah taalaning béwasite buyriqi bilen belgilen'gen ijtimaiy ibadettur. Islam döletliri zakat perzini ijra qilishqa buyrulghan. Buninggha binaen, döletning zakatni bérishtin bash tartquchilargha bésim ishtilishimu heqliqtur.

1567/2672 - ubeydullah ibni abdullah ibni utbe reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dédi: peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat bolup, ebu bekri uning ornigha xelipe bolghanda, eirabilarning arisida murtedlik bash kötürüshke bashlidi. Ömer reziyellahu enhu: i ebu bekri! Ulargha qarshi urush achsang qandaq bolidu? Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: men bashqilar bilen taki ular: alletin bashqa héch bir meibud yoq, dégen'ge qeder urush qilishqa buyruldum. Kimki: alletin bashqa héch bir meibud yoq, dep guwahliq berse, u mendin mélini we jénini saqlap qalalaydu, emma islamning heqqidin saqlap qalalmaydu. Qalghan hésabni alle özi alidu dégen tursa ?! Dédi. Lékin ebu bekri reziyellahu enhu: allahning nami bilen qesem qilimenki, kimki namaz bilen zakatning arisini ayrip qarisa, uninggha qarshi urush achimen. Chünki zakat malning heqqi. Allahning nami bilen qesem qilimenki, eger ular peyghember sellellahu eleyhi wesellemning waqtida bérip kéliwatqan oghlaq chaghliq bir nersini bérishtin yéniwalidighan bolsa, choqum ulargha qarshi urush qilimen, dédi. Ömer reziyellahu enhu: allahning nami bilen qesem qilimenki, allahning ebu bekrining qelbini ular bilen urush qilishqa ilhamlandurghanliqini kördüm we uning heqiqet üstide ikenlikini tonup yettim, dédi. (buxari: 6924)

yuqariqi bayanlardin kéyin keskin éytalaymizki, baj- séliqlar zakatning ornida turalmaydu. Shuningdek, zakat musulmanlar jemiyiti üchün paydiliq bolup, zörür tépilghanda belgilen'gen baj- séliqlarni öteshtin tosalmaydu. (" alzkae otnmye almjtmi - zakat we jemiyet tereqqiyati" 162- bet)

buninggha binaen, déhqanlarning térimlirigha, tijaretchilerning mallirigha, charwichilarning charwilirigha we bashqimu kesipdarlarning kirimlirige

belgilen'gen baj- séliqlar islam dinida buyrulghan zakat üchün bedel bolalmaydu. Netijide, baj- séliqlarni bahane qilip yoqiriqilarning zakitini ada qilishtin béhajet bolushqa bolmaydu.

Zakatni bir dölettin ikkinchi bir döletke yötkeshke bolamdu?

Eslide her dölette toplan'ghan zakat malliri shu döletning puqraliridin bolghan éhtiyaj igiliri üchün serp qilinidu. Emma bashqa döletlerdiki musulmanlar öz dölitidikilerdin köprek éhtiyajliq bolsa, zakatni shu döletlerdiki éhtiyajliq musulmanlargha bérish ewzeldur. Chünki peyghember eleyhissalamning zakat toghriliq éytqan: " allah ularning bayliridin élip péqirlirigha bérilidighan zakat perzini belgilidi" dégen hedisidiki "péqirlar " musulmanlarning péqirliri bolup, dunyaning her qaysi jayliridiki péqirlarning hemmini öz ichige alidu. Musulmanlar dunyaning her qaysi memliketlirige tarqalghan bolsimu ular öz ara qérindashlardur. Shunga allah taala quran kerimde mundaq dégen:

[إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (10)]

"möminler heqiqeten (dinda) qérindashlardur, (urushup qalsa) qérindashliringlarning arisini tüzenglar, rehmetke érishishinglar üchün, allah tin qorqunglar." (hujurat sürisi 10-ayet)

shuningdek, néfit bayliqigha ige bay döletlerningmu pul- mallirining zakitini öz iqlimining péqirliridin bekrek yardemge éhtiyajliq bolghan bashqa islam döletlirige bérishi ewzeldur. Bu usul bilen islam ellirini aware qiliwatqan péqirliqqa xatime bergili bolidu. 2- xelife umer ibni xettab reziyellahu enhu medinide acharchiliq yüz bergen bir yili misirning walisi emr ibni asqa mundaq dep mektup yazidu: "méni we méning yénimdikilerni achliqtin halak boldi dep oylap, özüng we yéningdikiler yashamsen? Bizni achliqtin qutquzmamsiler?!" emribni as xelifining mektubigha jawap bérip: "... Silerge yardem keldi. Men silerge shundaq yüklük tögilerni ewetimenki, ularning aldi silerde, axiri méningde bolidu" dep mektup yazidu. Eger misirning zakiti misir péqirlirining mexsus heqqi bolidighan bolsa idi, xelife umer reziyellahu enhu misirning walisidin zakat sorimighan bolatti. Xelife umer ibni xettab reziyellahu enhu " sena (hazirqi yemen jumhuriyitining paytexti) téghidiki bir padichiningmu sham we iraqtin toplan'ghan zakattin bolghan heqqi uninggha yétip baridu " dégen. (alzkae otnmye almjtmi- zakat we jemiyet tereqqiyati 165- bet)

eger kishining öz dölitidiki péqirlarning yardemge bolghan éhtiyaji bashqa döletlerdiki musulman péqirlirigha oxshash yaki uningdin köprek bolsa, zakatni bashqa döletlerge yötkimestin, öz dölitining, mehellisining péqirlirining éhtiyajlirini hel qilishi yaxshidur. Chünki yéqindikilerning hajetlirini rawa qilish uzaqtikilerning hajetlirini rawa qilishtin ewzel we zörürdur.

1647/2792 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i resulullah! Qaysi xil sediqe eng ewzel? Dep soridim, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: péqirning séxiyliq bilen bergen sediqisi (eng ewzel). Sediqe bérishni aldi bilen halidin xewer élish séning mejburiyiting bolghanlardin bashlighin! Dédi. (ebu dawud: 1677)

1656/2804 - tariq muharibi reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: biz medinige yétip kelginimizde, peyghember sellellahu eleyhi wesellem munberde jamaetke xutbe sözlep: (sediqe) bergüchi qol üstünki qoldur. Sediqe bérishni aldi bilen halidin xewer élish séning mejburiyiting bolghanlardin bashlighin! Yeni ata -

anang, qiz - oghul qérindashliring, andin tughqanliq derijisi boyiche eng yéqin bolghanlargha bérishtin bashla. (nesai: 2532)

belgilen'gen zakat miqdaridin kem - ziyade qilishqa bolamdu?

Yuqarida bayan qilinip ötken altun, kümüsh, xelq puli, tijaret malliri, ashliq, méwe, köktatlar, charwa malliri, yer asti bayliqliri, déngiz bayliqliri we bashqila qatarliq zakat kélidighan her xil mallar üchün belgilen'gen oxshash bolmighan zakat bérish miqdarliri sheret nezeride eng edna miqdarlar bolup, bu miqdarlardin az bérilgen zakat qeti ada bolmaydu. Emma uningdin ashurup qanchilik köp bérilse shunchilik köp sawap we beriket bolidu. Allah taala bu mawzuni quran kerimde mundaq bir misal bilen bayan qilghan: " allahning yolida pul- mélini serp qilghanlarning (serp qilghan nersisi yerge tikilip) 7 bashaq chiqarghan, her bashiqida 100 din dan tutqan birdan'gha oxshaydu. Allah xalighan bendisige hessilep (sawap we beriket) béridu." (beqer sürisi 261- ayet)

shuningdek, zakatning perz bulushi üchün belgilen'gen mueyyen miqdargha yetmigen derijide azraq pul- malgha ige bolghanlarningmu öz ixtiyari bilen zakat bérishi peziletlik ishlardin sanilidu. Sawabimu köp bolidu. Belki allah taala yoqiriqi ayette qilghan wedisi boyiche, ularning bu yaxshiliqliri yüzisidin ularning pul- mallirigha beriket bérip köpeytip béridu.

Birawni péqir dep oylap zakatni uninggha bérip bolghandin kéyin, uning péqir emesliki otturigha chiqqan bolsa, uninggha bérilgen zakat ada tapamdu?

Eslide zakat bérishte uninggha heqliq bolghanlarni éniqlap, tépip shularghila bérish arqiliq zakat perzini ada qilish telep qilinidu. Shunga allah taala quran kerimdiki musulmanlarni zakat bérishke buyrighan ayetlerde, zakatni uninggha heqliq bolghan shexslerni tépip, shulargha yetküzüp bérish arqiliq bu perzni jayida ada qilishqa buyruydu. Buninggha binaen, zakatni qandaqla birsige bérish bilen perz ada tapmaydu. Belki zakatqa heqliq bolghanlarni izdep tépip shulargha bérish arqiliqla zakat perzi ada tapqan bolidu. Emma zakat bergüchi birawni péqir dep tonup zakatni uninggha bergendin kéyin, zakat alghuchining péqir emesliki otturigha chiqqan bolsa, zakat bergüchining zakatni bergen waqtidiki uni péqir dep bilgen étiqadi étibari bilen uning bergen bu zakiti jaizdur. Bundaq zakat ada tapidu. Bu waqitta zakat bergüchining qayta zakat bérishige hajet yoq. Belki, zakat bergüchi uni bergen waqtida öz gumani boyiche péqirgha bergen boldi. Chünki kimning bay, kimning péqir ikenlikini ayriwélish her waqit ungay emes. Emma kishilerning zakat élishqa éhtiyajliq yaki emeslikini özidin sorash shert emes, belki bu yaxshi ish emes. Özidin sorimastin bashqilardin uning ehwalini igileshke bolidu. Shundaq qilish eng yaxshi yoldur.

Qandaq nersilerge zakat kelmeydu?

Islam dini kishilerning normal éhtiyajliri üchün kéreklik bolghan nersilerdin zakat bérishni perz qilmidi. Peqet normaldiki éhtiyajning sirtidiki pul- malning zakitini ada qilishqa buyridi. Buninggha binaen, éytimizki, kishining özi we ailisidikiler qolliniwatqan mashinilirigha, özi we baliliri olturiwatqan öy- imaretlirige, ayali, qizliri, we kélinliri ishlitiwatqan altun, kümüsh we bashqimu qimmetlik maddilardin yasalghan zinnet buyumlirigha, öy jihazlirigha, höner eswablirigha, kitab- matériyallirigha we mundin bashqimu özi we ailisining éhtiyajliri üchün ishlitiwatqan eshyalirigha zakat kelmeydu. Yoqiriqilar qanchilik qimmet bahaliq eshyalar bolsun, ishlitiwatqan iken ulargha zakat kelmeydu.

Kichik balilargha zakat bérishke bolamdu?

Kichik bolsun, chong bolsun her qandaq yétimge zakat bérish jaiz bolghandek, atisi péqir bolghan kichik balilarghimu zakat bérish jaizdur. Emma ata- anisi bay bolghan kichik balilargha zakat bérish jaiz emestur. Chünki bundaq balilar ata-anisining bay bolghanliq étibari bilen bay hésablinidu.

Özi yash, ishleshke qadir kishilerge zakat bérishke bolamdu?

Éhtiyaj igiliridin ishleshke küchi bar, özi yash kishilerge zakat halal emestur. Küchi bar yashlargha zakat bérishning meni qilinishidiki seweb, kishilerni ishlimestin yétiwélishqa, horunluqqa köndürüp qoymasliq üchün bolsa kérek. Chünki bezi teyyartaplar üchün horunluq heseldek tatliq, ishlesh bolsa zeherdek achchiq tétiydu. Mundaqlar yardemge éhtiyajliq bolsimu bulargha zakat bérilmeydu. Bizning dinimiz ishleshni ibadet qataridin sanap uninggha sawap béridighan, horunluqni qetiy yaqturmaydighan bir ilghar dindur. Emma özi yash we küchimu bar, biraq ishley dise ish tapalmighan yaki ishlisimu tapqanliri bilen ailisining éhtiyajlirini qamdiyalmighan kishilerge zakat bérishke bolidu. Shuningdek, késellik sewibi bilen ishliyelmigen yashlarghimu zakat bérishke bolidu. Chünki yoqiriqilar zakat élishqa heqliq bolghanlardur.

Bankining chekliri we kartishkilirigimu neq pulgha oxshash zakat kélemdu?

Bankidin neq pulning bedilige bérilgen chekler we kartishkilargha elwette zakat kélidu. Chünki ular neq pulgha oxshashtur. Bularning zakitini xelq pulidin bérilidu.

Bankining ösümini zakatqa hésablap bérishke bolamdu?

Bankining ösümi jazanidur. Jazane nijis we haramdur.

2728/4534 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: i xalayiq! Alle paktur, pak nersinila (halalni) qobul qilidu. Alle muiminlerni peyghemberlerni buyrighan ishqa buyridi. Alle taala peyghemberlerge: "i elchiler! Halal nersilerdin yenglar, yaxshi emelni qilinglar. Men heqiqeten silerning qilghan emelliringlarni obdan bilimen" (süre muiminun, 51 - ayet) dése, muiminlerge: "i muiminler! Biz silerni riziqlandurghan halal nersilerdin yenglar, eger alleqila ibadet qilidighan bolsanglar, alleqa (yeni allahning heddi hésabsiz néimetlirige) shükri qilinglar" ((süre beqer, 172 - ayet) dédi. Andin peyghember eleyhissalam bir kishini tilgha élip: u adem (hej yaki shuninggha oxshash bir ibadetni ada qilish üchün) uzun seperge chiqidu we chachliri chuwuq, yüz közini topa chang basqan halette ikki qolini asman'gha kötürüp: ”i rebbim! I rebbim!“ deydu. Wehalenki, u ademning yémek ichmiki, kiyim kéchiki haramdin bolghan we (wujudi) haram (taam) bilen ghizalan'ghan tursa, uning duasi qandaqmu ijabet qilinsun?! Dédi. (muslim: 12015)

jazanidin ibaret mundaq haram malni özi ishlitishke halal bolmighan yerde uni bashqilargha yigüzüshke bolmaydu, uni zakatqa hésablap bérishke téximu bolmaydu. Chünki u – haram pul. Shuninggha oxshash, jazanidin bashqimu haram mallarni zakat yaki sedeqe hésabida kishilerge bérish haramdur, yeni u meqbul bolmaydu.

Banka üsümni qandaq qilish kérek?

Bankining üsümini qandaq qilish toghriliq 4 yol bar: biri, özi xeshlesh. Bu jaiz emes, chünki usümni yéyish eng éghir gunalardin sanilidu. U haram bolghandimu

eng nijis haramlarning biridur. Ikkinchisi, bankida iane hésabida qaldurush. Bumu jaiz emes. Chünki jazanigha yardem bérish éghir gunahlardin sanilidu. Üchinchisi, sediqe hésabida péqirlargha bérish. Bu toghra emes. Chünki haram mal sediqige yarimaydu we qobul bolmaydu. Tötinchisi, qolidiki bu haram puldin qutulush niyiti bilen uni bérer péqirgha bedelsiz halda bériwétish. Yoqiriqi 4 yolning axirqisi bilen bu haramdin qutulushqa bolidu. Chünki islam nezeride haram ikki türlük bolup: biri, haram eyni, yene biri, haram hökmiydur. Haram eyniy- öz zati étibari bilen haram bolghan haraq, choshqa göshigha oxshighan haramlardur. Emma haram hökmiy- öz zati étibari bilen emes, belki muamile étibari bilen haram bolghan üsüm, oghurlan'ghan malgha oxshighan haramlardur. Üsüm öz zati étibari bilen haram bolmastin, belki muamile yeni jazane qilish bilen haram bolghan puldur. Chünki pul dégen öz zati étibari bilen éytqanda, bir qerghez, qerghez dégenning halili we harimi bolmaydu. 10 yüen pulni siz ishlep tapqan bolsingiz u siz üchün halal, eger biraw uni sizdin oghurlighan bolsa bu 10 yüen pul oghri üchün haramdur. Shuninggha oxshash, üsümni bérer péqirgha bedelsiz bergende, u alghuchisi üchün halalgha aylinidu. Uni bergen kishige sawap yaki guna bolmaydu, peqet qolidiki üsümdin ibaret u haram puldin qutulghan bolidu. Hazirqi zaman mujtehid alimliridin doktur yusuf el qerdlwiy bu mesile toghriliq toxtilip:" bankining üsümini özi ishletmestin, bashqa hajetmenlerdin bérersi xejlise uning üchün halal bolidu. Chünki jazane muamilisini qilghan adem u emes. Qisqisi, üsümdin igisining paydilinishi haram, emma bedelsiz halda bashqisigha bériwetse, uni alghan kishi üchün u halaldur " deydu. (alftawi- petiwa yusuf el qerdawiy)

zakat üchün ayrighan mal, zakat élishqa heqliq bolghan kishilerge bérishtin burun halak bolghan bolsa qandaq qilish kérek?

Bundaq halette zakat qayta bérilidu. Chünki béridighan zakatni ayrighanliq zakatni ada qilghan'gha yatmaydu. Belki uni zakatqa heqliq bolghanlargha yetküzüp bérish bilenla zakat perzi ada bolidu. Bu pütün islam fiqhishunas alimlirining ortaq qararidur.

Ata- anisi bay bolsimu özi muhtajliqta qalghan kishige zakat bérishke bolamdu?

Ata- anisi bay bolsimu ularning bayliqidin mehrum bolghan yaki paydilinalmighan we péqirliqqa qalghan kishige zakat mélidin bérish jaizdur. Shuningdek, éri bay bolghan bolsimu, uning bayliqidin mehrum bolghan we muhtajliqta qalghan ayal kishigimu zakat mélidin bérish jaizdur.

Balisi bay bolsimu özi muhtajliqta yashaydighan ademge zakat bérish jaizmu?

Balisi bay bolsimu, uning yardimige érishelmigen we péqirliqta yashaydighan ademge zakattin bérish jaizdur. Chünki mundaq kishi balisining bayliqi étibari bilen bay, emma özining muhtajliqi we balisining bayliqidin mehrumliqi étibari bilen péqirning qataridin sanilidu.

Zakat alghuchi péqirning teqwa, diyanetlik kishilerdin bolishi shertmu?

Zakat élishqa heqliq bolushning sherti, zakat alghuchining musulman we éhtiyaj igisi bolushtin ibarettur. Emma zakat alghuchining teqwa yaki pasiq bolushi sürüshte qilinmaydu. Eger uning zakat alghan pul- malni haraq ichish, qimar oynash, neshe chékishke oxshash haram ishlargha xejleydighanliqini éniq

bilgen kishining uninggha zakat bérishi yaxshi emestur. Chünki bundaq qilish mesiyetke yardem bergenlik qatarigha kirip qalidu. Emma uninggha bérilgen zakat pulini haram ishlargha xejleydighanliqini guman bilen yaki bashqilarning éghizidin bilgen teqdirdimu zakatni uninggha bérish jaizdur we bu zakat ada bolidu. Chünki, guman'gha we ishenchisiz kishilerning ighwalirigha yölinip ish körüsh bizning dinimizda cheklen'gen bir yaman ishtur.

Islamda zakattin bashqimu yardem wasitiliri barmu?

Zakattin bashqimu yardem wastiliri köptur. Sediqe, yardem, sile- rehim, éhsan we bashqimu atalghular astida buyrulghan yardem wasitiliri uning misalidur. Allah taala öz hékmitige asasen, musulmanlargha zakattin ibaret bolghan mejburi yardem wastisini buyrush bilen birge, sediqe, yardem, éhsan, sile- rehim we bashqilar qatarliq ixtiyari yardem wasitilirini buyrush arqiliq musulmanlar jemiyitining birlik, birawerlik, qérindashliq ichide güllep yashnishini meqset qilghan. Islam dini musulmanlarning özara yardem qilishishini imanning kéreklik maddiliridin qilip belgiligen.

Zakat bérishning perz bolishigha yéterlik shertliri toluqlinip bolghan malning zakitini waqtidin kéchiktürüsh jaizmu?

Zakatning perz bolishi üchün yéterlik miqdarda pul- malgha ige bolghan'gha hijriye hésabida toluq bir yil ötkendin kéyin, uning zakitini ada qilish perz bolup belgilinidu we haman uni ada qilish lazim kélidu. Chünki, xuddi namazning waqti kirgen haman namazni ada qilish perz bolghandek, zakatnimu shertliri toluqlinip ada qilish waqti kelgen haman kéchiktürmestin ada qilish perzdur. Zakatni özürsiz kéchiktürgen adem gunahkar bolidu.

4801/7955 - uqbe ibni haris reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men esir namizini peyghember eleyhissalam bilen bille oqudum. Peyghember eleyhissalam salamdin kéyin, ornidin aldirash turup, ayalliridin birining yénigha kirip ketti. Bir az waqittin kéyin qaytip chiqip, jamaetning özige ejeblinip qarawatqanliqini kördide: namazda turup, öyimizdiki azraq altun yadimgha kélip qaldide, uning öyde bir kéche turup qélishidin ensirep, derhal teqsim qiliwétishke buyruwétip chiqtim dédi. (buxari 1221)

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

altinchi bölüm. Roza ehkamliri we qaide - tertibliri

birinchi bap. Ramizan rozisining hökmi, peziliti, paydiliri

ramizan rozisining hökmi

roza tutush ibaditi, allah teripidin kelgen samawiy dinlarning hemmiside ortaq buyrulup kelgen qedimiy ibadettur. Emma islam dinida musulmanlargha perz bolup buyrulghan ramizan rozisi bolsa, aylarning ichide eng hörmetlik, ming aydin yaxshi bolghan qedir kéchisini öz ichige alghan we quran chüshüshke bashlighan bir mubarek aygha belgilen'gen katta we xasiyetlik ibadettur.

Ramizan rozisini tutush islam dinining asasiy prénsipliridin biri we heqiqi möiminlikning namayendisidur. Roza tutush, tang atqandin bashlap taki kün kirip ketkiche roza tutush niyiti bilen rozigha zit kilidighan nersilerni istimal qilishtin heqiqeten yaki hökmen toxtash digenliktur.

Roza insanni pes heweslerdin yükseltip, rohaniy xisletlerge érishtürüsh arqiliq uni yuquri mertiwilerge kötiridighan; insan'gha chidam we sebirchanliqni ügitish arqiliq uni ghelibige érishtüridighan terbiye xarektirlik ibadettur.

Ramizan éyida bir ay roza tutush herqandaq musulman, baligh (yeni 14 yashtin ashqan), aqil (yeni eqil hushi jayida bolghan) kishige perz eyndur. Buning delili allah taalaning quran kerimdiki munu ayitidur:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (183)]

" i möminler! (gunahlardin) saqlinishinglar üchün silerdin ilgirikilerge (yeni burunqi ummetlerge) roza perz qilin'ghandek, silergimu (ramizan rozisi) perz qilindi. " (beqer sürisi 183- ayet).

Rozining islam dinidiki orni

islam dinida musulmanlargha perz bolup buyrulghan ramizan rozisi islam dinining qurulmisidiki besh chong asasning biridur. Hediste mundaq kelgen:

24/33 - muslimning bir riwayitide: islam dini alletin bashqa barche mebudlarni inkar qilip, ibadetni peqet alleqila qilish, namaz oqush, zakat bérish, ramzanda roza tutush we beytullani tawab qilishtin ibaret besh asas üstige quruldi, déyilgen. (muslim: 16)

allah taalaning hékmitining teqezzasi insanlargha ungayliq yaritip bérish üchün ibadetlerning türlük bolushini teleb qilghan. Eger ibadetlerning hemmisi namaz, zikir we quran kerim oqushtinla ibaret bolghan bolsa idi, bu xil ibadetlerdin kishiler malalliq we zérikish hés qilishi ihtimal idi, shunga islam dinidiki ibadetler töwendikidek türlen'gen:

1- jismaniy ibadet. 2- iqtisadiy ibadet.

3- jismaniy hem iqtisadiy her ikkisini öz zichige alghan ibadet.

Melumki, islam dinida buyrulghan ibadetlerning türlük bolghanliqi beden we rohning paaliyetchanliqini ashurushta alahide paydiliqtur. Chünki musulman

kishi hertürlük ibadetler bilen meshghul bolush jeryanida pikriy, rohiy we jismaniy jehetlerde ilgirlesh we paaliyetchanliq hasil qilidu. Mesilen: u allah taalagha gah namaz bilen, gah tilawet bilen, gah roza tutush bilen, gah hej qilish yaki élim tehsil qilish yolida seper qilish bilen ibadet qilidu. Ibadetlerning bundaq türlinishi kishilerning ibadetlerge bolghan ishtiyaqlirini ashuridu. Xuddi herxil méwiler bilen tolghan baghqa kirgen kishi uningda hertürlük méwilerdin istémal qilishtin hozurlinip, héchqandaq zérikish hés qilmighandek, herxil ibadetler bilen meshghul bolghan kishimu bu ibadetlerdin zérikish yaki malalliq hés qilmaydu, belki hemishe huzur, halawet hés qilip turidu.

Ramizan éyining peziletliri

quran kerim we sehih hedislerde bérilgen melumatlardin melumki, ramizan éyi - rehmetning ishiki ichilidighan, jennetning ishiki ichilidighan, dewzex ishiki itilidighan, sheytanlar baghlinidighan, kimki ishen'gen, sawap ümid qilghan halda roza tutsa, ilgiri- kiyn qilghan gunahliri meghfiret qilinidighan, uning qedir kichiside ishen'gen we sawap ümid qilghan halda qiyam qilsa, ilgiri- kiyin qilghan jinayetliri kechürüm qilinidighan, bir emel qilsa sawabi 700 hesse köpeytilidighan, uningda bir kiche bolup, bashqa künlerge qarighanda ming aydinmu artuq bolidighan, uninggha irishken adem barche yaxshiliqqa irishidighan, uningdin mehrum qalghan kishi barche yaxshiliqlardin mehrum qalidighan, bir perizni ada qilsa, 70 perizni ada qilghanning ejri, bir neflini ada qilsa bir perizni ada qilghanning sawabi bolidighan, kim bir roza tutquchini sughirip qoysa, qiyamette jennetke kirgüchilik uningdin ichiwalsa ussap qalmaydighan muhemmed sellellahu eleyhi wesellemning hewzidin sughurilidighan, ewwili rehmet, otturisi meghfiret, axiri dewzextin qutulush bolghan, jennetning hörul-eynliri roza tutquchilarni öz rebbidin: i rebbimiz! Sen sining roza tutquchi bendiliringdin bizge jüplerni qilip bergin! Dep telep qilidighan, uni qilghuchini qiyamet küni aldida shapaet qilidighan, uningda barche yaxshiliq, yamanliq pütülidighan, heq bilen batil ayrilidighan, pütün insaniyet zalalet patqiqigha pitip, zulmette izip tinep yürgende, pütün insaniyet nurghun kichini kündüzge ulap izdinip qutulalmighan ashu künlerdin qutquzghan, zulmetni yoruqqa, azghunluqni hidayetke özgertken, almashturghan pütün kainatning rebbi bolghan büyük allah bilen ajiz, heqir insanlarning alaqisi ulan'ghan, barche ishlar teqdir qilin'ghan qedir kichisini öz ichige alghan qedir- qimmetlik aydur.

1-ramizan éyi, quran kerim nazil bolghan aydur.

Ramizan éyi barliq aylarning kattisi we eng shereplikidur, chünki samawiy kitablarning eng axirqisi we hidayetning birdin bir meshili bolghan quran kerimning nazil bolushqa (yeni chüshüshke) bashlinishi ramizan éyida emelge ashqan. Heqiqeten quran kerimning nazil bolghanliqi allah taala teripidin insaniyetke béghishlan'ghan eng büyük németning tamamlan'ghanliqi idi. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (**185**)]

" ramizan éyida quran nazil bolushqa bashlidi, quran insanlargha yétekchidur, hidayet qilghuchi we heq bilen naheqni ayrighuchi roshen ayetlerdur, silerdin

kimki ramizan éyida hazir bolsa ramizan rozisini tutsun; kimki késel yaki seper üstide (yeni musapir) bolup (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun. ALLAH silerge asanliqni xalaydu, teslikni xalimaydu, (aghzinglar ochuq yürgen künlerning qazasini qilish bilen ramizan rozisining) sanini toldurshunglarni, silerni hidayet qilghanliqigha allahni ulughlishinglarni, (uning inamlirigha) shükür qilishinglarni xalaydu." (beqer sürisi 185- ayet).

Ramizan éyi allah taalaning kalami bolghan quran kerimning nazil bolushi bilen shereplendürülgen alahide bir ay bolghachqa uning bashqa aylardin shereplik, beriketlik we ulugh bolushi tebiiydur.

2- ramizan éyi, qedir kéchisi bilen shereplen'gen aydur.

Ming aydin xeyrlik bolghan qedir kéchisining ramizan éyigha belgilen'genliki bu ayning sherep üstige sherep qazan'ghan eng qedirlik ay bolushigha yéterliktur. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ (3)]

" qedir kéchisi (sherep we pezilette) ming aydin artuqtur." (qedir sürisi 3- ayet).

3- ramizan éyi mukapat éyidur.

1693/2867 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: adem balisining her bir yaxshi emelining ejri on hessidin yetteyüz hessigiche köpeytip bérilidu. Alle taala: ”lékin roza uning sirtida, roza peqet men üchün bolidu, uning ejrini men bérimen. U kishi méning raziliqimni dep tamighini, shehwitini terk étidu “ dégen. Roza tutquchi üchün ikki xushalliq bar, biri iptar qilghan chaghdiki xushalliq, yene biri rebbige uchrashqandiki xushalliq. Roza tutquchining aghzining puriqi allahning neziride ipar buyidinmu xushpuraqtur. (muslim: 1151)

bu hedistiki: " uning tutqan rozisi méning üchün " digen ibare allah taalaning rozigha hajiti bolghanliqini ipadilimeydu. Belki allah taalaning neziride rozining qedir- qimmitining yuquri ikenlikini we uning mukapatining alahide perqliq ikenlikini ipadileydu. Chünki roza tutqan kishining ehwalini (yeni roza tutqan yaki tutmighanliqini) peqet allah taala özila bilidu. Emma rozidin bashqa ibadetlerni bashqilarmu köridu, shunga bezi kishiler bu ibadetlerni riya(bashqilargha körsitish) üchünmu qilidu. Lékin rozida riya yoqtur. Shunglashqa roza allah taala üchündur.

4- ramizan éyi, meghpiret éyidur.

1698/2876 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki allahning wedisige ishen'gen we sawab ümid qilghan halda ramizan éyining rozisini tutsa, ilgiri ötküzgen gunahliri meghpiret qilinidu. Imam ehmed: kéyinki gunahlirimu meghpiret qilinidu dégenni qoshup riwayet qilghan. (buxari: 38, ehmed: 8775)

bu hedistin shu mena chiqiduki, besh wax namazni we jüme namazlirini waqtida, durus ada qilidighan, ramizan rozisini tutidighan kishi eger chong gunahlardin saqlinalisa uning kichik gunahliri yuquridiki ibadetlerning yüzisidin kechürüm qilinip turidu dégenliktur. Bu hedis allah taalaning munu sözini tekitlimekte:

[إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلاً كَرِيمًا (31)]

" eger siler meni qilin'ghan chong gunahlardin saqlansanglar kichik

gunahliringlarni yoqqa chiqirimiz we silerni ésil jennetke kirgüzimiz. " (nisa sürisi 31- ayet).

5- ramizan éyi, beriket éyidur.

1700/2879 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ramizan éyining birinchi kéchisi yétip kelgende, sheytanlar we ularning kattiliri baghlinidu, dozaxning barliq derwaziliri taqilip, jennetning barliq derwaziliri échilidu. Bir jakarchi: i yaxshiliq izdigüchi, kel! Dep, roza tutquchilarni jennetke chaqirsa; i yamanliq izdigüchi, yiraq ket! Dep, roza tutmighanlarni qoghlaydu. Alle taala ramizan éyining her kéchisi jehennemdin birmunche kishini azad qiliwitidu. (tirmizi: 682)

heqiqeten ramizan éyi musulmanlar üchün meniwi mol hosul éyidur. Téni saq turup ramizan rozisini tutmay bu mubarek ayning beriketliridin behrimen bolalmighan, netijide gunahliri meghpiret qilinmighan ademdinmu bexitsiz adem bolamdu?!.

Melumki ramizan éyi rehmet we meghpiret éyidur. Insan mushu ayni ghenimet bilip allah taalagha yéqinlishish arqiliq gunahlardin paklanmisa, bashqa qaysi ayda bu aydikichilik allah taalagha yéqinlishish pursitige érisheleydu we gunahlirini yuyalaydu?!

6- ramizan éyi, nijatliq éyidur.

1695/2871 - uqbe ibni amir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alle ezze wejelle yolida bir kün roza tutsa, alle u kishidin dozax yolini yüz yil yiraqlashturiwitidu. (nesai: 2254)

buhedisining menisi, allah taala yolida bir kün roza tutqan kishi dozaxtin menggü uzaq qilinidu dégenliktur. Mana bu hedis allah taalaning munu sözini tekitlimekte:

[إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ (**101**)]

" biz tereptin bérilgen bext- saadetke tégishlik bolghanlar dozaxtin yiraq qilinidu. " (enbiya sürisi 101- ayet).

7- ramizan éyi, sheytanlar baghlinidighan aydur.

1699/2878 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ramizan éyi kirgende, jennetning derwaziliri échilip, dozaxning derwaziliri taqilidu we sheytanlar baghlinidu. (nesai: 2099)

bu hedistiki " sheytanlar baghlinidu " digen ibare ramizan éyining sharapiti bilen sheytanlarning insanlarni azdurush küchi ajizlishidighanliqini we kishilerningmu bu ayda sheytaniy heweslerge aldanmaydighan teqwaliqqa hem chin iradige ége bolidighanliqini ipadileydu.

8- ramizan éyi, jennetni qazinish éyidur.

1696/2873 - sehl ibni seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shübhisizki, jennette reyyan déyilidighan bir derwaza bar bolup, qiyamet küni roza tutqanlar shu derwazidin chaqirilidu. Kimki roza tutquchilardin bolsa, shu derwazidin kiridu, uningdin kirgen kishi ebedi ussimaydu. (ibni maje: 1640)

mana bu, budunyada allah taalaning emrini tutup roza tutqan kishilerge axirette bérilidighan katta inamlarning biridur. Chünki ular bu dunyada roza

tutush jeryanida ussuzluq we achliq derdi chekkenliki üchün allah taalaning ularni alahide perqliq mukapatlishi ejeplinerlik emes.

9- ramizan éyi, dualar ijabet bolidighan aydur.

10- ramizan éyida qilin'ghan ömre hej , perz hejge tengdur.

1861/3123 - ebu bekri ibni abdurahman merwanning ummu meiqeldin (ömre heqqide soal sorash üchün) ewetken elchisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: ummu meiqel (uninggha) mundaq dep bergen: ebu meiqel peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bille hej qilghan idi. U hejdin qaytip kelgende, men: sen bilisen, hej mangimu perz, dédim. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha barduq. Men: i allahning resuli! Hej mangimu perz. Ebu meiqelning yash bir tögisi bar, dédim. Ebu meiqel méning sözümni testiqlap: shundaq, lékin men uni alle yoligha atiwetkenidim, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uni ummu meiqelge bergin, shuning bilen hej qilsun. Hejmu alle yolidur, dédi. Shuning bilen érim ebu meiqel tögini manga berdi. Men: i allahning resuli! Men yashinip qaldim, hem késelchan bolup qaldim, gedinimdiki perz hejge barawer kelgüdek birer emel barmu? Dep soridim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ramizan éyida qilghan ömre, perz hejning barawiride bolidu, dédi. (ebu dawud: 1988)

11- ramizan iyi, insan rozining sayisida sewir qanaetni yitildürüp nepsini chiniqturup iradini tawlap perishtilerning mertiwisige yétidighan aydur. Chünki insan biz sirttin köriwatqandek, peqetla yep- ichidighan, heriket qilidighan we sözleydighan janliq heykel emes, belki insanni insan qilghan nerse uningdiki allah taala ata qilghan rohaniy jewherdur. Insan buning bilen tepekkur qilidu, heqiqetlerni bilidu, buning bilen hés qilidu, buning bilen lezzetlinidu. Allah taala insandiki mushu qimmetlik rohaniy jewherning yüzisidin pütün perishtilerni insanlarning atisi hezriti ademge sejde qilishqa buyrighan. Insan shundaq ulugh yaritilghan bir mewjudatki, uning rohi allah taaladin, bedini tupraqtindur. Insan hemishe uni ulughliqqa kötiridighan rohi bilen, uni rezilliklerge chüshüridighan nepsiy otturisidiki toqunushlar bilenla yashaydu. Eger u, rohini nepsiy hewisige boysundurup, nepsini rohigha hakim qiliwalsa, u, haywanliq derijisige chüshüp qalghandek, eger u, özining qedir- qimmitini tonup, nepsini rohining teleblirige boysundursa, u, perishtilerge oxshash mertiwige yétidu, belki gahida perishtilerdinmu ulugh bulidu. Chünki allah taala haywanlargha eqil we roh ata qilmastin, peqet nepsiy hewesnila ata qilghan we perishtilerge nepsiy hewes bermestin, peqet eqil bilen rohnila ata qilghan bolsa, insan'gha hem roh bilen eqil hem nepsiy hewes ata qilghan. Shunga nepsigila bérilip öz qedir- qimmitini yoqatqan insan haywan'gha oxshash orun'gha chüshüp qalghandek, eqil we rohini ishqa sélip, nepsining heweslirini eqil we sheret bilen muhakime qilghan kishimu allah taalaning neziride perishtilerdin ulugh sanilidu.

1702/2889 - peyghember sellellahu eleyhi wesellemning sahabisi sinan ibni senne eleslemi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: tamaq yep shükri qilghuchining ejri, roza tutup sewr qilghuchining ejri bilen oxshashtur. (ibni maje: 1765)

nepsining xahishlirigha hököm qilishini üginip, lezzetlerni waqitliq terk étish we yérikchiliklerge özini chéniqturup, özini insanliqqa – muhim bolghini musulmanliqqa- layiq kelmeydighan töwen orun'gha chüshürüp qoymastin, belki insanliq hörmitige layiq halda perishte meqamigha yétish, buning bilen allah

taalaning jennitige we ali mukapatigha érishish üchün roza tutush eng yaxshi pursettur. Chünki roza insanning hawayi - heweslirini yéngip, rohiy meniwiyitini yükseldürüshi üchün eng paydiliq ibadettur.

Rozining dunya we axiretlik paydiliri

islam dinida buyrulghan ibadetler héchqandaq dunyawiy menpeet we paydini közlimestin, peqet allah taalaning emrini orunlash arqiliq uning raziliqiqa érishish üchünla qilinidu. Shundaqtimu dinimizdiki herqandaq ibadetning axiretlik we budunyaliq paydiliri bardur. Mesilen: namaz peqet allah taalaning emrini orunlash arqiliq uning raziliqigha érishish üchün oqulidu. Uning axiretlik paydisi jennetni qazinishtur. Namazning budunyaliq paydiliri bolsa, uning kishini yaman ishlardin we gunahlardin tosishi we güzel exlaqlar bilen zinnetlishidur. Roziningmu xuddi namazgha oxshash axiretlik we budunyaliq paydiliri bardur.

1- roza insanni dunyada özige ishinip, heddidin éship kétishidin saqlighandek, uni dozax otidin saqlaydu.

2- roza insanni maddiy we meniwi tereplerdin terbiyeleydu.

3- roza insanni gunah, eyshi- ishret qirliridin saqlaydu.

4- roza tutqan kishining éghizining hidi allah taalaning neziride ipar, enberdinmu xushpuraq puraydu.

5- roza insanni késelliklerdin saqliqqa élip baridu.

6- roza tutqan adem etigendin kechkiche ibadet ichide bolghan bolidu.

7- perishtiler roza tutqan kishining gunahlirigha meghpiret tileydu.

8- roza sayisida insan perishtiler hasil qilalmighan peziletlerge érishidu.

9- roza insan'gha sewir qilishni ügitidu we yérikchiliklerge chéniqturidu.

10- roza insan'gha nepsining heweslirige hakim bolushni ügitidu.

11- roza insan'gha iqtisad qilishni ügitidu. Chünki roza tutqan kishi kündüzde xalighinini yéyishtin, ichishtin tosilidu, bu arqiliq iqtisadni üginidu.

12- roza insan tughulishidin ölgiche turmay ishlep turghan ashqazanni aram aldurush arqiliq uning ajizlap qélishining aldini alidu.

13- roza insanni artuqche semrip kétishtin saqlaydu. Chünki artuq sémizlik késellikning alamitidur.

14- roza insan bilen allah taalaning otturisidiki mexpi emeldur. Chünki kimning roza tutqan yaki tutmighanliqini peqet allah taala özi bilidu.

15- roza insanni haram ishlardin saqlaydu. Peyghember eleyhissalam öylinishke qudriti yetmigen yashlargha roza tutushni tewsiye qilip mundaq dégen : " ey yashlar jamaesi! Toy qilishqa qadir bolalighininglar öylininglar, chünki öylinish közni we ezalarni haramdin saqlaydu. Toy qilishqa qadir bolalmighanlar roza tutsun, chünki roza uni haram ishlardin saqlaydu ." (buxari riwayiti)

16- roza insanning yaxshiliqni süyidighan, méhri- shepqetlik we saxawetlik bolup yétiship chiqishigha yétekchi bolidu.

Roza tutushning tibbiy jehettiki paydiliri

roza tutushning tibbiy jehettiki paydiliri nahayiti köptur. Künimizdiki zamaniwilashqan méditsina, roza tutushni bezi késellikler üchün dawa ornida qollanmaqta. Roza tutush, bezi yémekliklerni yéyishtin perhiz(réjim) qilish, doxturlarning neqeder muhim tewsiyesige aylan'ghanliqi hemmige melum. Pütün dunya doxturliri késel kishilerning némilerni yep, némilerni yémeslikini we qandaq waqitta yep, qandaq waqitta yémeslikini körsitip bermekte. Roza tutush

omumen insandiki hezm qilish séstimilirini rahetlendürüsh arqiliq ularning dawamliq normal ishlep turushini saqlap qélishigha alahide yardemchi bolidu.

Roza tutush yene jégerning saqliqini saqlaydu, chünki roza tutqan yaki perhiz qilip birnerse yémigen kishining jigiri aram alidu. Jiger rahetlen'genliki üchün köpligen zeherlik maddilarni ungayliqche buzup tashlap, bashqa ezalarning zeherlinishining we charchishining aldini alidu. Yene köpligen doxturlar bezi késelliklerge roza tutush arqiliq réjim qilishini tewsiye qilmaqta. Xususen qent késilige giriptar bolghan kishiler üchün roza tutushning neqeder paydiliq ikenlikini doxturlar tewsiye qilmaqta. Artuqche semrip ketken kishilerning salametlikini saqlashliri üchün roza tutushning paydisi nahayiti köptur.

Roza tutushning ijtimaiy paydiliri

1. Roza tutqan kishi yeydighan, ichidighan nersiliri yoq, hali éghir, yétim-yésir yoqsullarning mung – zarini, roza tutush jeryanida yaxshiraq chüshiniwélish imkaniyitige ége bolidu. Jünki achliqning derdini chekmigen kishi, ach qalghanlarning halini chüshenmeydu. U, özi toq yürgenliktin hemme kishini özige oxshash toq hés qilidu. Eger u, roza tutup achliqning derdini tétip körse , shuchaghdila künlük ozuqini tapalmaydighan kembeghel bicharilerning halini chüshinidu - de, ularning halliridin xewer élip, yardem qilishni özi üchün insaniy borch dep bilidu. Musulmanliqning kamaliti uning qelbining yumshaq bolushi, özinila oylimastin bashqilarning ghémini yéyishi, xeyr- saxawetlik bolushi we herkimge méhri- shepqetlik bolushini teqezza qilidu. Allah taala nahayiti shepqetlik bolup, u peqet shepqetlik kishilergila rehim shepqet qilidu.

5029/8285 - abdullah ibni emr reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rehim qilghuchilargha rehman taala rehim qilidu. Zémin ehlige rehim qilinglar, asmandikiler (yeni perishtiler) silerge rehmet tileydu. (ebu dawut: 4941)

2. Roza insanni gunahlardin saqlaydighan qalqandur. Insandiki jinsiy heweslerning qozghulushi qandiki hurmunatlarning küchi we shidditige baghliqtur. Hurmunatlarning küchiyishi bolsa, köp yéyishtin meydan'gha kélidu. Roza tutush buxil hurmunatlarning qandiki sewiyesini we küchini azlitidu. Roza tutqan künlerdiki hewessizlik qandiki hurmunatlarning azlighinidindur. Roza tutqan kishining meniwi quwwitining we shexsiyitining yüksilishi uningdiki haywaniy hewesler azlighan we ajizlighan waqitta otturigha chiqidu. Roza tutushning jinsiy heweslerni kontrol qilishta körsitidighan ijabi tesirini peyghember eleyhissalam munu hediside ipadiligen:

2451/ 4082 - elqeme reziyellahu enhu mundaq deydu: men abdullah (ibni mesud) bilen minada kétiwatattim, yolda osman (ibni effan) reziyellahu enhu uchrap qélip, ikkisi sözlishishke bashlidi. Hezriti osman: hey ebu abdurahman! Sanga yash qizdin birni élip bermeylimu?! Ötken küchtünggür künliringni esletse ejep emes! Dédi. Abdullah reziyellahu enhu: sen bundaq deysen, emma peyghember sellallahu eleyhi wesellem: i yashlar jamaesi! Aranglardin öylinishke qadir bolalaydighanlar öylensun, chünki öylinish közni haramgha qarashtin, ewretni haram alaqidin saqlaydu. Öylinishke qadir bolalmighanlar roza tutsun, chünki roza shehwetni késidu dégenidi, dédi. (muslim: 1400)

jinsiy hewesning eng küchlük we xeterlik bolidighan bir basquchida yashawatqan yashlargha, ularning jinsiy küchlirini tizginlishi arqiliq, qaramliqning halaketliridin saqlinishi we iffet nomuslirini qoghdishi üchün peyghember

eleyhissalamning ulargha bu tewsiyeni qilghanliqining neqeder heq we toghra bolghanliqi, bügünki ilmiy heqiqetler arqiliq otturigha chiqmaqta.

3. Roza güzel exlaqni yétildüridu. Insan nepsi, köpünche hallarda ghepletler bilen özini téz unutidu. Özining ajizliqini, péqirliqini we xataliqlirini körmeydu, körüshnimu xalimaydu. Xuddi héch ölmeydighandek héris bilen dunya ishlirigha özini atidu. Lezzetlik we menpeetlik bolghan hemme nersige baghlinidu. Özini yaratqanni unutidu, axiret heqqide anche endishe qilip ketmeydu, chünki u, özige ishinidu. Roza bolsa, herqandaq ghapil, hakawur insan'gha özining ajizliqini, péqirliqini we bichare ikenlikini eslitidu. U, roza tutush jeryanidiki achliq wastisi bilen awwal ashqazinini oylaydu we ashqazanning éhtiyajlirini chüshinidu, ajiz bedinining neqeder kichik we chidamsiz ikenlikini chüshinidu. Özining shepqetke qanchilik muhtaj bolidighan ajiz bir mewjudat ikenlikini bilidu. Mana buwaqitta, eqilliq insan öz nepsining pirewnliqini tashlap, ajizliqini we muhtajliqini étirap qilghan halda, allah taalagha qulchiliq qilish yoligha kiridu.

4. Roza tutush iradini tawlaydu. Hayatliq allah taalani tonush yolidiki bir seper bolup, uning kamaliti we ghayisi allah taalagha layiqida shükür eylep, bendichilikni ada qilish arqiliq uni razi qilishtin ibarettur. Roza tutush bolsa, boseperdiki birinchi basquchluq meshiqtur. Insan bumeshiq arqiliq beden we nepsiy heweslirining tizginini özi tutup bashqurush bilen özining xojayinliqini yürgüzidu we eyni waqitta allah taalaning emrini orunlighan bolidu. Nepsiy-heweslerning we kökülning tizginini tutup bashqurush üchün mustekem irade kérek. Irade eqil bilen wijdanning teleblirige maslishishqa özini köndürüsh arqiliq küchiyidu we piship yétilidu. Roza tutush iradini kücheytish we sewirchanliqni ashurush üchün eng yaxshi pursettur. Roza tutqan kishi, aldida yémek- ichmekler teyyar tursimu, yémey- ichmey achliqqa we ussuzluqqa berdashliq béridu. Uni yéyish- ichishtin we ayaligha yéqinchiliq qilishtin peqet uning wijdani tosap turidu. Chünki uning yénida uni nazaret qilidighan allah taala bilen wijdanidin bashqa héch nerse yoqtur. Buxil chéniqish herküni 15 saet yaki uningdin köprek yaki azraq waqit dawam qilidu. Dunyada qandaq mektep insanning iradisini we sewirchanliqini yétishtürüshte islamiy rozigha yételisun?!

Islam dini küresh we jihad dinidur. Musulman kishining hayatliqning küreshlirige taqabil turalishidiki hel qilghuch amil we eng awwalqi küch- quwwiti sewir bilen qetiy iradidur. Öz nepsining heweslirini yéngelmigen kishi, düshmenni hergizmu yéngelmeydu. Birer künlük achliqqa chidiyalmighan kishi, ulughwar ghayige yétish yolida bedel töleshke chidimaydu.

5. Roza insan'gha perhizni ügitidu. Roza insan üchün tolimu ehmiyetlik bolghan maddiy we meniwi perhiz hem tibbiy jehettiki qoghdinishtur. Chünki insanning nepsi xalighanche yéyish- ichish bilen herket qilidighan bolsa, intizamsiz yéyish - ichish bilen özining ten saghlamliqigha hem halal- haramni ilghimastin her nersige bérilish arqiliq özining meniwiyitige ziyan salghan bolidu. Buning bilen uninggha rohning we eqilning teleblirige boysunush éghir tuyulidu-de, asta- asta nepsiy hewes uni tizginleshke bashlaydu. Bu waqitta uni nepsiy hewisi bashquridighan bolidu. Buning bilen u, insanliq xislitidin ayrilip qalidu. Insan roza sayisida bu rozining wastisi bilen perhiz qilishni üginidu. Riyazet chékishke künidu we bichare ashqazanni arqa- arqidin yémek bilen toldurmighachqa késellerdin aman bolidu.

Ramizan rozisining buyrulushning hékmetliri

ramizan- qemeriye (islamiy) ayliridin 9- ayning nami bolup, buay quran kerimde ismi bilen bayan qilin'ghan yigane aydur. Ramizan éyida roza tutushning perz bolup buyrulushning hékmetliri töwendikiche:

1- ramizan éyi, allah taalaning neziride eng hörmetlik ay bolup, bu ayda roza wastisi bilen nepsining teleblirini waqitliq ret qilish arqiliq, insan özini chéniqturidu we bu munasiwet bilen gunahlardin saqlinish arqiliq teqwaliq mertiwisige érishidu. Netijide dunya we axiretning saadetlirige layiq bolidu.

2- roza, insanni allah taalaning emri- permanlirini orunlash we meni qilghanliridin yénishtin ibaret itaetmenlikke köndüridu. Allah taalagha itaetmenlik qilish bolsa, heqiqiy möminlikning ipadisidur. Allah taalaning rehmet we merhemetliri ene shundaq möminlerge xastur.

3- roza, insan nepsini terbiyelep takamulluqqa élip baridighan bir terbiye wastisidur. Roza tutqan kishi lezzetlik yémekliklerni we sughuq suni köz aldida körup tursimu allah taalaning raziliqigha érishishni közlep sewir qilidu, achliqqa we ussuzluqqa berdashliq biridu. Insan shundaq nepsini kontrol qilish ishigha birer ay dawam qilghandin kéyin u özide heqiqiy sewrchanliqni yétildureleydu.

4- roza, insanda yaxshi ishlarni süyidighan, bashqilarning haligha yétidighan, yoqsullargha ich aghritidighan we özining ajiz bir qul ikenlikini tunuydighan güzel exlaqlarni yétildüridu.

Ramizan rozisining perz qilinishi

peyghember eleyhissalamgha peyghemberlik wehi qilin'ghan mekkidiki mezgilide roza perz qilinmighan, belki peyghember eleyhissalam medinige hijret qilghan we medinide musulmanlarning döliti berpa bolghandin kéyin, hijriyening 2- yili musulmanlargha ramizan éyida bir ay roza tutush perz qilin'ghan. Buheqte allah taalaning munu ayiti chüshken: " i möminler! (gunahlardin) saqlinishinglar üchün, silerdin ilgirikilerge (yeni ilgiriki ummetlerge) roza perz qilin'ghandek, silergimu (ramizan rozisi) perz qilindi. " (beqer 183- ayet).

Bu ayette, allah taalaning ramizan rozisining perz qilin'ghanliqini élan qilishta "i möminler" digen xitab bilen sözini bashlishidiki sir shuki: musulmanlargha ularning allah taalagha iman éytqan möminler ikenlikini we imanning teqezzasi allah taalaning buyrughanlirini memnunluq bilen qubul qilip orunlashtin ibaret ikenlikini yadlandurush arqiliq, ularni bu emirlerni orunlashqa ündesh we qiziqturush üchün idi. Shunga quran kerimdiki köpligen emir we meniler " i möminler! " digen xitab bilen bashlan'ghan.

Yuqariqi roza ayitidiki bediiy isharetler:

allah taala yoqiriqi roza ayitide mömin bendilirige töwendiki üch heqiqetni yadlandurmaqta:

1- islam dinida musulmanlargha perz qilin'ghan roza, islam dinidila mewjud bolghan bir perz bolmastin, belki burunqi samawiyy dinlardimu buyrulup kelgen qedimiy ibadet ikenlikige, bu ayettiki " silerdin ilgirikilerge perz qilin'ghandek " digen ibare arqiliq isharet qilmaqta. Hesenulbesriy bumawzuda mundaq digen: allah taala bizdin burun yehudiy, xiristianlarghimu ramizan rozisini perz qilghan, emma yehudilar bu mubarek ayni terk étip, roza tutush üchün özliri bashqa bir künni belgilep chiqqan we öz gumanlirida bu künni, allah taalaning musa eleyhissalam bilen israil ewladini pirewnning zulmidin qutuldurghan we pirewnni

ademliri bilen qoshup suda gherq qilghan kün dep étiqad qilghan. Xiristianlarmu burun ramizan éyida roza tutatti, kéyin ramizan éyi qattiq issiq yaz künlirige toghra kélip qalghanliqtin, ular roza tutush éyini yilning salqin we özgermeydighan bahar éyigha belgüliwalghan hemde allah taalaning emrini özgertiwetkenliktin ibaret bu xataliqlirini yuyush üchün, yene 20 künni qoshup jemi 50 kün roza tutushqa ötken. Bu ish ularning diniy ölümalirining petiwaliri arqiliq emelge ashqan. Allah taala ular toghruluq mundaq deydu:

[اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُواْ إِلاَّ لِيَعْبُدُواْ إِلَهًا وَاحِدًا لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ (31)]

" ular özlirining hibrilirini, rahiblirini (yehudiylar bilen nasaralarning diniy bashliqlirini, ölimalirini) we meryem oghli mesihni mebud qiliwaldi. (halbuki) ular (peyghemberler arqiliq) peqet bir ilahqa ibadet qilishqa buyrulghan idi, uningdin bashqa (yeni alemlerning perwerdigari allah tin bashqa) héch mebud (berheq) yoqtur, allah ularning shérik keltürgenliridin paktur. " (tewbe sürisi 31- ayet).

2- ramizan rozisi besh wax namazgha oxshash kündilik ada qilinidighan we yil boyi üzmestin orunlashqa buyrulghan perz bolmastin, belki ramizan rozisi yilda biray tutushqa buyrulghan perzdur. Qemeriye ayliri gahida 29 kün, gahida 30 kün bolidu, mundin artuq bolmaydu.

3- allah taala ramizan éyida quran kerimni nazil qilishni bashlishidin ibaret bu katta némitini musulmanlargha yadlandurush üchün bu ayni ramizan rozisi bilen shereplendürgen. Bu ay musulmanlarning izziti, ghelibisi we nijatliqi qolgha kelgen eng mubarek aydur. Shunga allah taala mundaq deydu:

" ramizan éyida quran kerim nazil bolushqa bashlidi. Quran kerim insanlargha yétekchidur, hidayet qilghuchidur we heq bilen naheqni ayrighuchi roshen ayetlerdur, silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa ramizan rozisini tutsun " (beqer sürisi 185- ayet). Guyaki allah taala yuqiriqi sözide : i möminler! Silerning dunya we axiretlik saadetliringlar üchün yétekchi bolidighan quran kerimni nazil qilishimdin ibaret, bu katta némitimni tonushunglar we yad qilishinglar üchün, bu ayda- yeni quran kerim nazil bolushqa bashlighan ramizan éyida- roza tutush silerge perz qilindi, démekte.

Rozini terk qilishning gunahi

ramizan rozisini tutmasliqning gunahi intayin éghirdur. Ramizan rozisi adette kishilerge malalliq béridighan yaki besh wax namazgha oxshash kündilik ada qilinidighan bir ibadetmu emes, belki u, yilda bir ay tutushqa buyrulghan perzdur. Eger allah taala bizlerge biraydin köp roza tutushni perz qilghan bolsimu, uni tutushqa mejbur iduq. Chünki musulmanliqning teqezzasi buyrulghanlarni toluq orunlash we meni qilin'ghanlardin qeti yénishtin ibarettur. Insanlarning maddi we meniwi menpeetliri üchün buyrulghan bu bir ayliq rozinimu toluq tutmasliq, allah taalaning németlirige tuzkörluq qilghanliqtur.

Ikkinji bap. Ramizan éyining ispatlinishi

ramizan éyining kirgenliki qandaq ispatlinidu?

Ramizan éyining kirgenliki ramizan éyining körün'genlikini körüsh arqiliq ispatlinidu. Ramizan éyi we roza héyt, kalindar bilen hésablanmaydu. Chünki islam sheriiti bu mesilide ay körüshni asas qilip belgüligen. Peyghember eleyhissalam bizlerni ay körüsh arqiliq ramizan éyining kirgenlikini bilip, andin

roza tutushqa emir qilghan.

1705/2893 - huzeyfe reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ayni körmigiche yaki sheiban éyini toluq toshquzmighiche aldirap roza tutmanglar. Andin yingi ayni körmigiche yaki ramizan éyini toluq toshquzmighiche aldirap roza tutushni toxtatmanglar (ebu dawud: 2326)

1703/2890 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizan heqqide sözlep: ayni körmigiche roza tutmanglar (yeni roza tutushni bashlimanglar) we ayni körmigiche roza tutushtin toxtimanglar (yeni ramizanni axirlashturmanglar). Eger hawa bulutluq bolup qalsa, kün sananglar ! Dédi. (buxari: 1906)

bumesile meshhur töt mezhebning fiqhi mejmueside mundaq belgilen'gen: "ramizan éyining kirgenliki töwendiki ikki ishning biri bilen ispatlinidu:

1- asman ayni körüshke tosqun bolidighan bulut, tütün, tuman qatarliqlardin xali bolghan halda süzük we ochuq bolsa, ramizan éyining kirgenliki ayni körüsh arqiliq ispatlinidu.

2- eger asman bulutluq yaki tütünlük yaki tumanliq bolghanliq sewebtin ayni körüsh imkansiz bolsa, sheban éyini ottuz kün qilip toluqlap, andin roza tutush kérek. "

bumawzuning xulasisi shuki: asman ayni körüshke tosqun bolidighan barliq tosalghulardin xali halda ochuq we süzük bolghanda roza tutush ishi ay körüshkila baghliq bolidu. Bundaq waqitta ay körmestin roza tutushqa bolmaydu. Eger asman bulutluq yaki tütünlük yaki tumanliq bolghanliqtin ayni körüsh mumkin bolmighanda sheban éyini sanap chiqip buay kirginige ottuz kün toshqan bolsa roza tutushni bashlaymiz, eger téxi 29 kün bolghan bolsa uni 30 kün qilip toluqlap, andin roza tutushni bashlaymiz.

Ay körüsh üchün izdinish ibadettur

musulmanlar üchün sheban éyining we ramizan éyining 29-künliri shamdin kéyin ay körüshke izdinish perz kipaye bolup bu, sawabi katta bolghan ibadetlerdin sanilidu.

Musulmanlar sheban éyining 29- küni shamdin kéyin ramizan éyining körün'genlikini körüsh arqiliq roza tutushni bashlaydu, ular ramizan éyining 29- küni shamdin kéyin shewwal iyning körün'genlikini körüsh arqiliq héyt qilidu. Chünki allah taala roza tutush, héyt qilish we hej ishlirini ay körösh arqiliq orunlashqa belgiligen. Ay körüsh üchün izdinish pütün musulmanlarning üstige buyrulghan perz kipaye bolghan iken, herqandaq musulman kishining ay körüsh mesilisige ehmiyet bérishi we bu perzni ada qilish üchün tirishchanliq körsitishi muhimdur. Eger musulmanlardin héchbir kishi ay körüshke izdenmise pütün musulmanlarning hemmisi gunahkar bolidu.

Bir dölette körün'gen ay bashqa döletlerdiki kishilerningmu roza tutushliri üchün yéterlikmu?

Biliwélishqa tégishlik muhim mesililerning biri shuki: bir dölette körün'gen ay, bashqa döletlerdiki kishilerningmu roza tutushliri üchün éyterlikmu? Yaki roza tutush üchün her dölet musulmanlirining öz döletliride ay körüshliri shertmu? Bu mesile üstide islam fiqhishunas alimlirining perqliq körüshliri bardur: henepiy, maliki we henbeli mezheblirige köre, islam memliketlirining qaysi biride ayning körün'genliki ispatlansa bashqa memliketlerdiki musulmanlarningmu hemmisige

roza tutush perz bolidu. Chünki peyghember eleyhissalam " ay körüp roza tutunglar, ay körüp héyt qilinglar " digen sözi arqiliq pütün islam millitige ortaq xitab qilghan. Bu hedistiki xitab birla medine ehlige yaki mekke ehlige yaki sham ehlige xas bolmastin, belki dunyaning herqaysi jayliridiki barliq musulmanlargha qaritilghan ortaq emirdur. Zulhejje éyining kirgenlikini ispatlash arqiliq pütün musulmanlar qurban héytni tentene qilghandek we erefatta turush pütün hajilargha bir waqitta bolghandek, ramizan éyining kürün'genliki qaysi bir memlikette ispatlinishi bilen, pütün dunya musulmanlirigha roza tutush perz bolidu. Shuningdek shewwal éyining kirgenliki qaysi bir memlikette ispatlinishi bilen pütün dunya musulmanlirigha héyt qilish belgilen'gen bolidu.

Shafii mezhibige köre, her dölet xelqi özining ay körginige asasen roza tutidu we héyt qilidu. Buninggha binaen, bir memlikette körün'gen ay bashqa memliketlerdiki musulmanlarning roza tutushini lazim qilmaydu. Chünki ayning körünishi hemme memlikette bir waqitta bolmaydu. Bu mezhebning delili shuki, imam muslim kureyb isimlik bir sahabining munu sözini riwayet qilghan :

1710/2902 - kureyb mundaq deydu: ummu fezl binti haris méni shamdiki muawiye reziyellahu enhuning yénigha ewetti. Men shamgha kélip, uning buyrighan ishini tügettim. Bu arida ramizan éyi kirip qaldi. Men ayni etisi jüme bolidighan axshimi körüp roza tuttum we shu ayning axiri medinige qayttim. Abdullah ibni abbas reziyellahu enhuma mendin ehwal sorap, ayni tilgha élip: siler ayni qachan kördünglar? Dep soridi, men: jüme axshimi körduq, dédim. U: senmu kördungmu? Dep soridi. Men: shundaq, bashqilarmu kördi. Muawiye reziyellahu enhumu shu kéchisidin bashlap roza tutti, dédim. U: biz shenbe kéchisi körduq. Biz ottuz kün toluq roza tutimiz yaki ayni körüp héyt qilimiz, dédi. Muawiyening ayni körüp roza tutushi kupaye emesmu ? Désem, u: yaq, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mushundaq (ayni körüp roza tutushqa we ayni körüp héyt qilishqa) buyrighan, dédi. (muslim: 1087)

bumawzuning xulasisi shuki: biz bu mesilige diqqet bilen qaraydighan bolsaq, yoquridiki henepiy, maliki we henbeli mezheblirining közqarashlirini eng toghra dep baha bérimiz, chünki peyghember eleyhissalamning " ay körüp roza tutunglar, ay körüp héyt qilinglar " dégen hedisidiki xitabning pütün islam millitige ortaq, umumi emir ikenliki nahayiti éniqtur. Melumki, sheretning emir we meniliri hemmige ortaq we umumiydur, musulmanlar dunyaning qaysi jaylirigha tarqalghan bolmisun ularning hemmisi bir ummettur. Bundaq bolghan iken, ularning roza tutushliri bilen héyt qilishlirimu, hej paaliyetlirige oxshash birla waqitta bolushi kérek.

Emdi bu yerde mundaq bir sual tughulishi mumkin: undaqta nime üchün pütün dunya musulmanlirining namaz oqush waqitlirimu oxshash birla waqitta bolmaydu? Buninggha mundaq dep jawab yérimiz: roza tutush mesilisi namazdin perqliqtur. Chünki namazning waqitliri, tangning yorushi, quyashning égilishi, uning pétishi we upuqtiki qizilliqning yoqilishi qatarliq alametlerge baghliqtur. Emma roza ay körüsh arqiliqla perz bolidu, chünki allah taala namaz waqitlirini yoqiriqi alametlerge baghlighan bolsa, roza tutushning waqtini ay körüshke baghlighan. Musulmanlardin bezi kishilerning ayni körgenliki pütün musulmanlarning körginige oxshashtur. Ibni abbasning yoqiriqi "her memliket ehli özining ay körginige asaslinip roza tutidu " dégen menidiki sözimu shu zamanlargha nisbeten mentiqliq we eqilgha muwapiq sözdur. Chünki u

zamanlarda, künimizde bolghandek, radiyu, téliwizir, télifun we bashqa xewerlishish wastliri bolmighachqa, her bir sheher ehli özlirining ay körüshlirigila asaslinatti, mesilen: medine ehli ay körgen bolsa, uning xewiri mekkige yétip kelgichilik az dégende 10 kün ötüp kétetti, shamliqlar ay körgen bolsa uning xewiri medinige yétip kelgichilik bir ay ötüp kétetti. Emma künimizde zaman tereqqi qilghachqa, qandaqla bir xewer közni yumup achqichilik ariliqta dunyaning eng yiraq jaylirighiche yétip bolidu. Her memliket ehlining özlirining ay körüshlirini asas qilip ish körüshliri bashqa memliketlerdiki musulman qérindashlirining ay körgenlik xewirini alalmighanliqtin idi. Hetta osman ipériyisi dewride döletning biwaste orunlashturushi bilen pütün islam memliketliridiki musulmanlarning roza tutushliri, héyt qilishliri we bashqimu ayem künliri birla waqitta bolatti. Mana bu, musulmanlarning birlik we barawerlik ichide özara qérindash ikenlikini namayan qilidighan bir diniy menziridur. Kashki, pütün islam memliketliridiki dölet bashliqliri, muftiylar, bügünki künde özara birliship, hemkarliship musulmanlarning birlikke kélishige wesile bolghan bolsa néme dégen yaxshi bolaridi- he!

Roza tutush künini dölet tereptin belgülishi shertmu?

Ramizan éyining körün'genlikini ispatlashta we roza tutushqa bashlashta döletning qarar qilishi shert emes. Eger musulmanlardin birer kishi ramizan éyini körgenlikini ispatlighan bolsimu, dölet uning ay körgenlikini étirap qilmighanliqtin bashqilar roza tutmisimu ay körgen kishining özi yalghuz bolsimu roza tutushi perz bolup belgilinidu. Islam sheret alimlirining birdek ittipaqi boyiche : ramizan éyini körgen kishining roza tutushi perzdur. Eger dölet qaysi bir yol bilen bolmisun ramizan éyining körün'genlikini ispatlap chiqip, musulmanlarni roza tutushqa emir qilsa- buemir bezi kishilerning mezhibige yaki közqarashlirigha zit kelgen teqdirdimu- pütün musulmanlarning roza tutushi perz bolup belgilinidu. Chünki döletning qarari musulmanlar arisidiki ixtilaplarni hel qilidu.

Shewwal éyining ispatlinishi

shewwal éyining kirgenliki ramizan éyining 29- küni shamdin kéyin ay körüsh arqiliq ispatlinidu. Shu axshimi shewwalning éyi körünse etisi héyt qilinidu, eger buaxshimi ay körünmise ramizanni 30 kün qilip toluqlap, andin héyt qilinidu.

Eger ramizan'gha 30 kün toshqandin kéyinmu yéngi ayni körgili bolmisa qandaq qilish kérek? Henepiy mezhibige köre, ramizan'gha 30 kün toshqandin kéyinmu hawa ochuq turup shewwalning éyi körünmise héyt qilishqa bolmaydu. Belki yene bir kün roza tutup, andin ay körünsun yaki körünmisun héyt qilinidu. Bundaq sharaitta, ramizanning béshidiki roza tutushqa bashlighan birinchi kün ramizandin sanalmaydu. U waqittiki ay körduq dégen shahidlar yalghanchi yaki xatalashqan dep hésablinidu. Bundaq qilmighanda ramizan éyi 31 kün bolup qalghan bolidu. Bu toghra emes. Chünki qemeriye ayliri 30 kündin artuq bolmaydu, belki 29 bilen 30 kün arisida dawam qilidu. Eger hawa tutuq bolghanliq sewebtin ay körünmigen bolsa, 30 kün toshqandin kéyin etisi héyt qilish perzdur.

1705/2893 - huzeyfe reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ayni körmigiche yaki sheiban éyini toluq toshquzmighiche aldirap roza tutmanglar. Andin yingi ayni körmigiche yaki ramizan éyini toluq toshquzmighiche aldirap roza tutushni toxtatmanglar (ebu

dawud: 2326)

ay körün'genlikige bir ademning guwahliq bérishi yéterlikmu?

Asmanda bulut yaki tuman qatarliq ayni körüshke tosalghu bolidighan sewebler mewjud bolghan waqitta, adaletlik bir ademning ayni körgenliki heqqidiki guwahliqi qobul qilinidu. Adaletlik dégendin meqset- dinigha mehkem, teqwa, birer qétimmu yalghan sözligenliki melum bolmighan, dindar adem démektur. Chünki ay körüsh mesilisimu sheret ehkamliri bilen munasiwetlik bir mesile bolghanliqtin, buningdimu guwahchining adaletlik bolushi shert qilinidu. Eger asmanda bulut, tuman qatarliqlar bolmay, hawa ochuq bolghan bolsa, bundaq waqitta bir ademning guwahliqi qobul qilinmaydu, belki ay körgenlikke birdin köp ademning guwahliqi kérek bolidu. Henepiy we maliki mezheblirige köre, bundaq waqitta (yeni hawa ochuq bolghan waqitta), ikki ademning ayni körduq dep bergen guwahliqi qobul qilinidu. Shapiiy we henbeli mezheblirige köre, adaletlik bir ademning guwahliqi yéterlik sanilidu.

1706/2895 - ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: kishiler asmandin ayni izdeshti. Men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ayni körgenlikimni xewer qildim. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem roza tutti we bashqilarnimu roza tutushqa buyridi. (ebu dawud: 2342)

imam newewi bu mesilide mundaq deydu: " ramizan éyining kirgenlikini ispatlash öchün adaletlik bir ademning guwahliqi qobul qilinidu dégen qarash eng toghrisidur. Emma shewwal éyining kirgenlikini ispatlash üchün bir ademning guwahliqi yéterlik emes, belki, islam fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi bilen, az dégende adaletlik ikki ademning guwahliqi teleb qilinidu ".

Bu mawzuning xulasisi shuki: ramizan éyining kirgenlikini ispatlash üchün adaletlik bir ademning ay kördüm dep bergen guwahliqi qobul qilinidu. Chünki peyghember eleyhissalamning ibni umer reziyellahu enhuning yalghuz guwahliqini qobul qilip roza tutqanliqi we bashqilarnimu tutushqa buyrighanliqi buninggha delildur. Bir ademning guwahliqini qobul qilishta, uni ay körgenlikide xatalashqan bolushi mumkin dep perez qilin'ghan teqdirdimu, uning guwahliqi qobul qilinidu. Chünki birer kün artuq roza tutqanliqning héch ziyini yoq. Emma shewwalning éyini ispatlashta bir ademning guwahliqi qobul qilinmaydu. Chünki eger bu adem ay körüshte xatalashqan bolsa roza kam bolup qalidu. Shunga rozini ayaqlashturup, héyt qilish üchün az dégende adaletlik ikki ademning ay körduq dep guwahliq bérishi sherttur.

Ay körüshning waqti

kündüzi körün'gen ay hésabqa élinmaydu. Belki shamdin kéyin körün'gen ay étibargha élinidu. Chünki peyghember eleyhissalam sahabilirini sheban éyining 29- küni shamdin kéyin ay körüshke chiqip, ayni körse roza tutushqa, eger hawa bulutluq yaki tumanliq bolghan sewebtin ayni körgili bolmighanda, sheban éyini 30 kün qilip toluqlap, andin roza tutushqa, ramizanning 29- küni shamdin kéyin shewwalning éyini körüshke chiqip, ay körünse etisi héyt qilishqa, eger hawa bulutluq yaki tumanliq bolghanliqtin ayni körelmise ramizan éyini 30 kün qilip toluqlap, andin héyt qilishqa buyrighan. Buninggha binaen, eger ramizanning 29- küni etigende ay körünse bu ay étibargha élinmaydu, belki shamdin kéyin körün'gen ayla hésab qilinidu.

Üchinchi bap. Rozining ehkamliri

rozining heqiqiti

rozining heqiqiti - allah taala we uning peyghembiri meni qilghan: jidel- majra qilish, yalghan sözlesh, gheybet qilish, suxenchilik qilish, kishilerni aldash we bashqilargha azar qilish qatarliq yaman ishlarning hemmisidin saqlinishtin ibarettur. Allah taala quran kerimde ramizan rozisining perz qilin'ghanliqining ghayisi musulmanlarning allah taala meni qilghan ishlardin saqlinishi arqiliq teqwaliq mertiwilirige yétishliri üchün ikenlikini bayan qilip mundaq deydu: " i möminler! (gunahlardin) saqlinishinglar (buarqiliq teqwaliq mertiwilirige yüksilishinglar) üchün silerdin ilgirikilerge roza perz qilin'ghandek, silergimu (ramizan) rozisi perz qilindi. " (beqer sürisi 183- ayet).

Peyghember eleyhissalammu rozining heqiqiti- ezalarni we tilni allah taala meni qilghan barliq yaman ishlardin saqlashtin ibaret ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

1731/2935 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki rozidar turup yalghan sözlesh we saxta ish qilishni terk etmeydiken, alle taala uning yémek - ichmekni terk étishige mohtaj emes (yeni undaq roza tutqanning néme paydisi!) (buxari1903)

1693/2867 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: adem balisining her bir yaxshi emelining ejri on hessidin yette yüz hessigiche köpeytip bérilidu. Alle taala: ”lékin roza uning sirtida, roza peqet men üchün bolidu, uning ejrini men bérimen. U kishi méning raziliqimni dep tamighini, shehwitini terk étidu “ dégen. Roza tutquchi üchün ikki xushalliq bar, biri iptar qilghan chaghdiki xushalliq, yene biri rebbige uchrashqandiki xushalliq. Roza tutquchining aghzining puriqi allahning neziride ipar buyidinmu xushpuraqtur. (muslim: 1151)

musulman kishining allah taala rawa körmeydighan ishlarni sadir qilish arqiliq rozisini bikar qiliwétip, roza tuttum dep bihude ussuzluq we achliq derdi chekkinige héchqandaq sawab tapalmaydighan ehwallargha chüshüp qélishtin saqlinishi nahayiti zürürdur.

1732/2936 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shundaq bir roza tutquchilar barki, ular ach we ussuz qélishtin bashqa héchnémige érishelmeydu. Hem kéchiche uxlimay, ibadet qilidighan shundaq kishilermu barki, ular uyqusini terk étishtin bashqa héchnémige érishelmeydu. (elkebir 13413)

yeni: rozida yalghan sözlesh, kishilerni aldash we mundin bashqa allah taala meni qilghan pütün ishlardin tusalmay turup, yémek- ichmektin we jinsiy munasiwettin tosulghanliq roza tutqan'gha yatmaydu we bundaq rozini allah taala qobul qilmaydu, dégenliktur.

Roza kimlerge perz bolidu?

Yilda bir ay ramizan rozisini tutush- herqandaq musulman, aqil, baligh kishi üchün perzdur. Chünki ibadetke teklip qilinishning asasliq shertliri: musulman bolush, aqil we baligh bolushtin ibarettur. Shunga kapirlar ibadetke teklip qilinishqa layiq emes, ular allah taalaning neziride chaharpaylar bilen oxshash derijididur. Shunga allah taala quran kerimde ulargha mundaq baha béridu:

[إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللّهِ الَّذِينَ كَفَرُواْ فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ (55)]

" allah taalaning neziride haywanlarning eng yamini kapirliqida ching turuwélip, iman iytmaydighanlardur. " (enfal sürisi 55- ayet).

Heqiqeten, özining yaratquchisini tonumighanlar haywandinmu better mexluqlardur. Shuning üchün ramizan éyining rozisini tutush balaghetke yetmigen kichik balilargha perz emes. Lékin balaghetke yetmigen kichik bala meyli qiz bolsun meyli oghul bolsun qiynilip qalmay roza tutushqa qadir bulalisa, ata anilarning ularni roza tutushqa buyrushi lazim. Eger bir bala on yashqa kirgendin kéyin roza tutqili unimisa xuddi uni namaz oqumisa namaz oqutush üchün urghan'gha oxshash roza tutturush üchünmu ursa bolidu. Eger kichik bala rozisini buziwatsa, u bala u rozining qazasini qilishqa buyrulmaydu. Chünki rozining qazasini qilish uninggha qiyinchiliq élip kélidu. Emma u bala namazni buziwatsa uni qayta oqushqa buyrulidu. Chünki namazni qayta oqush uninggha héchqandaq qiyinchiliq élip kelmeydu.

Ramizan rozisi periz bolghan 4- xil adem, kapirlar dölitidiki musulmanlar bolup, kapir dölitide yashaydighan musulman ademning ramizan rozisining perz roza ikenlikini bilishi lazim. Emma musulmanlar dölitide yashaydighan musulman ademge ramizan rozisining perz bolushi üchün bu shert lazim emestur. Chünki islam dölitide yashaydighan bir ademning ramizan rozisining perz ikenlikini bilmesliki uningdin qobul qilinidighan özre emes-tur. Emma aqil, baligh bolmighanlargha kelsek, bular sheretning teklipliridin epu qilin'ghanlardur.

Roza tutushning shertliri

roza tutushning shertliri: téni saq bolush, muqim (seper üstide bolmasliq), ayallarning heyz (ayliq aditi) we nepas (tughutluq hali) din pak bolushidin ibarettur. Ayal kishi eger heyz yaki nepasning qanliridin pak bolmighan bolsa, ularning roza tutushi meni qilinidu. Bundaq waqitta eger roza tutsimu, tutqan rozisi meqbul emestur. Ayal kishiler ramizanda heyz yaki nepas sewebi bilen tutalmighan rozisini ramizandin bashqa qaysi birayda, tutalmighan bir künige bir kündin hésablap tutidu. Aishe reziyellahu enha buheqte munu hedisni riwayet qilidu:

458/876 - muaze reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men aishe reziyellahu enhadin: heyz körgen ayal néme üchün rozisining qazasini tutidu - yu, namazning qazasini oqumaydu? Dep sorighan idim. U: sen herurilikmu? Dédi. Men: yaq, méning sorighum keldi, dédim. Aishe reziyellahu enha: biz (peyghember eleyhissalamning dewride) heyz körüp qélip roza tutalmisaq, kéyin qazasini tutushqa, emma namazning qazasini oqumasliqqa buyrulattuq, dédi. (muslim: 335)

rozining perzliri

rozining perzliri ikki bolup, ular töwendikilerdin ibarettur :

1) yéyish- ichish we jinsiy munasiwettin özini meni qilish. 2) perz roza üchün tang yorushtin burun niyet qilish. Bularning tepsilati töwendikiche:

rozining birinchi perzi, roza tutqan kishining tang yurughandin bashlap, kün patquchilik bolghan waqit ichide, yéyish- ichish we chinsiy munasiwet qilishtin tusulushidin ibaret bolup, bu heqte allah taala mundaq deydu:

[أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ

تَخْتانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى الَّليْلِ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ [(187)

" roza kéchiliride ayalliringlargha yéqinchiliq qilish silerge halal qilindi, ular siler üchün kiyimdur (yeni ular silerge ariliship yashaydu we kiyim beden'ge yépishqandek yépishidu), silermu ular üchün kiyimsiler (yeni silermu ulargha arilisship yashaysiler we kiyim beden'ge yépishqandek yépishisiler). ALLAH özünglarning özünglarni aldighanliqinglarni (yeni roza kéchisi yéqinchiliq qilghininglarni) bildi . ALLAH tewbenglarni qobul qildi, silerni epu qildi. Emdi ulargha (yeni ayalliringlargha) yéqinchiliq qilinglar, allah silerge teqdir qilghan nersini (yeni perzentni) telep qilinglar, taki tangning aq yipi qara yipidin ayrilghan'gha (yeni tang yorughan'gha) qeder yenglar, ichinglar, andin kech kirgiche roza tutunglar, siler mesjidte étikapta olturghan chéghinglarda (kündüz bolsun kéche bolsun), ulargha yéqinchiliq qilmanglar, ene shular allah belgiligen chégrilardur (yeni meni qilghan ishlardur), uninggha yéqinlashmanglar. Kishilerning (haram qilin'ghan ishlardin) saqlinishliri üchün, allah ayetlirini ulargha mushundaq bayan qilidu. " (beqer sürisi 187- ayet). Allah taala buayette, musulmanlarni roza tutqan waqitlirida, tang yorughandin bashlap, kün patqichilik, yéyish- ichish we jinsiy munasiwet ötküzüshtin özlirini meni qilishlirigha emir qilghan.

Ramizan rozisi perz qilin'ghan deslepki mezgillerde, musulmanlar ramizan éyigha hörmet bildürgenliktin, ramizan kéchiliri ayallirigha yéqinlashmaytti. Bezi kishiler sewr qilalmay ramizan kéchiliride ayallirigha yéqinliship qoyidu. Umumi musulmanlargha biray jinsiy munasiwettin uzaqlishish qiyin tuyulidu. Bu waqitta allah taala musulmanlargha kengchilik we asanliq körsitish üchün ularning ramizan kéchiliride ayalliri bilen yéqinchiliq qilishlirigha ruxset qilip, yuqirqi ayetni nazil qilidi.

Rozining ikkinji perzi, tang aqirishtin burun roza tutushni niyet qilishtin ibarettur. Tang yurushtin burun niyet qilinmighan roza hésabqa élinmaydu.

4778/7920 - elqeme ibni weqqas leysidin riwayet qiliniduki, ömer reziyellahu enhu munberde turup mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: emel niyetke baghliq bolup, kishi peqet niyet qilghinigha érishidu. Kimki alle we allahning resulining raziliqini közlep hijret qilidiken, közliginige érishidu. Qandaq bir ademning hijriti azghine dunyagha érishish yaki bir ayalgha öylinish bolsa, peqet shuningghila érishidu dégenlikini anglighanidim. (tirmizi: 2201; buxari: 1)

niyetning orni qelbtur. Peqet dilda roza tutushni niyet qilish yéterliktur. Niyetni éghiz arqiliq ipadilesh shert emes, emma dildiki niyetni éghiz arqiliq ipadilesh ewzeldur. Niyetning heqiqiti- allah taalaning emrini orunlash arqiliq uning raziliqigha érishishni mexset qilishtin ibarettur. Tang yurushtin burun allah taala raziliqini közlep roza tutushni meqset qilghan we shumeqsitige binaen aghzini yapqan kishi heqiqiy rozidar kishidur.

Rozida niyetning perz bolghanliqining sewebi- ibadetni adettin perqlendürüsh

üchündur. Chünki insan gahida perhiz sewebi bilen yaki tapalmighanliqtin yaki ishi aldirash bolup, waqti yetmigenliktinmu bezide kün boyi yémek- ichmektin tosulidu. Bohalette uni rozidar diyishke bolmaydu. Niyet pütün emel- ibadetler üchün teleb qilinidu. Bolupmu ramizan rozisida niyet muhim perzlerning biridur.

1714/2906 - hefse reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: roza tutushni tang étishtin burun könglige pükmigen kishining rozisi roza bolmaydu. (tirmizi: 730)

yuqirida étqanlirimiz, ramizan rozisi, qaza we kaparet roziliri üchündur. Emma nepli (öz ixtiyari bilen tutudighan) rozining niyitini shu künning pishin waqtigichilik qilsa bolidu.

1715/2907 - muiminlerning anisi aishe reziyellahu enha mundaq deydu: bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellem méning yénimgha kirdi we: yégüdek bir nerse barmu? Dep soridi, biz: yoq, dégen iduq, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaq bolsa, men (bügün) roza tutimen, dédi. Bashqa bir küni, peyghember sellellahu eleyhi wesellem yénimgha kirgende: i allahning resuli! Xorma, yagh we quruttin hazirlan'ghan tamaq bar, dégenidim: keltürgin, men etigen (neple) roza tutiwalghanidim, dédi we tamaqtin yédi. (muslim: 1154)

niyette rozining türini teyinlesh mesilisi

ramizan éining rozisi yaki nepli rozilar üchün niyet qilishta, rozining türini teyinlesh shert emes, yeni " bügünki ramizan rozisini tutushqa niyet qildim " yaki "nepli roza tutushqa niyet qildim " dep, tutmaqchi bolghan rozining türini niyette teyinlesh teleb qilinmaydu. Belki " allah taala raziliqi üchün roza tutushqa niyet qildim " dep niyet qilish yéterliktur. Chünki ramizan éyida ramizan rozisidin bashqa roza tutulmaydu. Buayda tutulghan qandaqla roza özlikidin ramizan rozisigha kiridu. Shunga uning türini ochuqlashqa hajet qalmaydu. Emdi, nepli rozilargha kelsek, nepli rozilarni tutushning mueyyen bir waqti yoqtur. Shunga uninggha niyet qilishta, mutleq roza tutushqa niyet qilsimu yéterliktur. Emma ramizan rozisining qazasini, kaparetning rozisini we nepli üchün tutup, buziwatqan rozisining bedilini tutmaqchi bolghan kishi özining shu waqitta tutmaqchi bolghan rozisining türini niyette teyinlishi sherttur.

Rozini buzidighan amillar

rozini buzidighan amillar ikki türge ayrilidu. Ularning biri: rozini buzush bilen birge qaza we kaparetni lazim qilidighan amillar. Ikkinjisi: rozini buzush bilen birge qazanila lazim qilidighan amillar.

Birinchi, qaza bilen kaparetni lazim qilidighan amillar:

roza tutqan kishining ramizan kündüzide jinsiy munasiwet ötküzüshi, yéyishi, ichishi rozini buzidu we qaza bilen kaparetni lazim qilidu. Kaparet- maddiy jaza démektur. Özürsiz halda ramizan rozisini qesten buzghan kishining mushu dunyada bu gunahini yuyushi üchün töleydighan bedili kaparet dep atilidu. Kaparettin ibaret bujaza- bir qulni azat qilish, eger uninggha küchi yetmise ikki ay arqa-arqidin üzmey roza tutush, uningghimu küchi yetmise yoqsullardin atmish kishige birqétim tamaq bérish bilen ada tapidu.

Qaza- waqtida ada qilalmighan ibadetlerni bashqa bir waqitta ada qilish démektur. Rozining qazasi bir kün'ge bir kün roza tutush bilen ada tapidu. Rozisni buzghan kishige qazaning lazim kélishining sewebi shuki, ramizan kündüzide rozisini buzghan kishi, bu bir künlük rozini yoqqa chiqarghan bolidu. Shunga bundaq kishining ramizandin bashqa künlerde özining buzghan rozisining bir

künige bir kündin hésablap roza tutushi uning ramizanda buzghan rozisining ornini tolduridu. Allah taala buheqte mundaq deydu:

[شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (**185**)]

" ramizan éyida quran nazil bolushqa bashlidi, quran insanlargha yétekchidur, hidayet qilghuchi we heq bilen naheqni ayrighuchi roshen ayetlerdur, silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa ramizan rozisini tutsun; kimki késel yaki seper üstide (yeni musapir) bolup (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun. ALLAH silerge asanliqni xalaydu, teslikni xalimaydu, (aghzinglar ochuq yürgen künlerning qazasini qilish bilen ramizan rozisining) sanini toldurshunglarni, silerni hidayet qilghanliqigha allahni ulughlishinglarni, (uning inamlirigha) shükür qilishinglarni xalaydu. " (beqer sürisi 185- ayet).

Roza tutup, uni buziwetken kishi roza tutmighan'gha oxshashtur. Shunga bundaq kishige qaza lazim kélidu. Mundaq kishige kaparetning lazim kélishining sewebi shuki, roza tutqan kishi ramizan kündüzide, héch bir zorlanmastin, bilip turup, qesten halda rozisini buzush arqiliq mubarek ramizan éyining hörmitini buzghan bolidu. Shunga mundaq kishige islam sheriitining belgiligen jazasi éghir bolidu, u bolsimu buzghan herbir küni üchün bir qulni azat qilish, eger uninggha küchi yetmise ikki ay arqa- arqidin üzmey roza tutushtin ibarettur. Ikki ay ichide birer künni rozisiz ötküzüp qoyghan kishning tutqan barliq rozisi békar bolup kétidu. Mundaq waqitta, u kishi ikki ayliq bu rozini qaytidin bashlashqa mejbur bolup qalidu. Ikki ay arqa- arqidin roza tutalmaydighan kishi yoqsullardin atmish kishini özi yeydighan normal tamaq bilen birqétim ghizalandurush arqiliq bu kaparetni ada qilidu.

1820/3061 - humeyd ibni abdurahman ebu hureyre reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: bir küni, biz peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénida olturattuq, bir adem kélip: i allahning resuli! Men tügeshtim, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: néme boldi? Dep sorighan idi, u: rozidar turup ayalimgha yéqinchiliq qilip saldim, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: qul azat qilalamsen? Dep soridi, u adem: yaq, dédi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ikki ay üzüldürmey roza tutalamsen? Dep soridi, u adem: yaq, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaqta, atmish miskinni toyghuzalamsen? Dep soridi, u adem yaq, dep jawab berdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem jim bolup qaldi, biz uninggha qarap turattuq. Shu arida, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge chong bir séwette xorma keltürüldi: bayiqi adem qéni? Dep soridi. U: mana men, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: buni élip sediqe qilghin! Dep buyridi. U adem: i allahning resuli! Mendinmu kembeghel birsi barmidu? Alle taalaning nami bilen qesemki, bu ikki sayliqning arisida (yeni medinide) méning ailemdinmu kembeghel aile yoq, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem u ademning gipige chishliri körün'güdek derijide külüp ketkendin kéyin: undaqta, buni öz ehlingge bergin! Dep buyridi. Yene bir riwayette: bir kün roza tutqin we alletin meghpiret telep qilghin! Dégen jümle qoshup riwayet qilin'ghan.. (buxari: 1936)

buhedis, ramizan rozisini buzghanning kaparitini bayan qilghan. Kaparet- bu hediste körsitilgen tertip boyiche ada qilinidu, yeni bir qul azat qilish, uninggha küchi yetmise, ikki ay üzmey roza tutush, uningghimu küchi yetmise, 60 péqirgha taam bérish arqiliq ada tapidu.

Mulahize:

1. Bu hediste ramizan rozisini buzghanliqning kappariti üchün, ramizan kündüzide ayaligha yéqinchiliq qilghanliq mesilisila kösitilgen. Shunga shapiiy we henbeli mezhebliri buhedisqila asaslinip, ramizan kündüzide ayaligha yéqinchiliq qilish arqiliq rozisini buzghan kishige kaparet bilen qaza kélidu. Emma yéyish yaki ichish arqiliq rozisini buzghan kishige kaparet kelmeydu, belki qaza lazim kélidu, dep qarar qilidu. Emma henepiy we maliki mezhebliri ramizan rozisini meyli jinsiy munasiwet bilen buzsun, meyli yéyish yaki ichish bilen buzsun, her halette kaparet we qaza lazim kélidu, chünki ramizan kündüzide jinsiy munasiwet qilish, yéyish we ichish qatarliqlarning hemmisi rozini buzidighan amillardur, dep qara qilidu. Bular hediste bayan qilin'ghan yéqinchiliq mesilisige, yéyish we ichishlerni qiyas qilish(oxshitish) arqiliq bu hökümni chiqarghan. Bu mesilide, henepiy we maliki mezheblirining körüshliri küchlüktur, chünki kaparet ramizan éyining hörmitini saqliyalmighanliq üchün belgilen'gen bir jaza bolghan iken, ramizan rozisini meyli jinsiy munasiwet bilen buzsun, meyli yéyish yaki ichish bilen buzsun her ikki halette u, ramizan éyining hörmitini saqlimighan bolidu. Mesililerge höküm chiqirishta qiyas bilen ish körüsh islam fiqhishunasliqining pirinsipliridin biridur. Eli ibni ebutalib reziyellahu enhuningmu, ramizan kündüzide yéyish- ichish bilen rozisini buzghan kishi üchün kaparetni belgüligenliki riwayet qilin'ghan, démek eli reziyellahu enhumu qiyas arqiliq höküm qilghan.

2. Jinsiy munasiwet sewebi bilen lazim kelgen kaparet er- ayal her ikkisige lazim kélidu. Eger er kishi ayaligha zorluq bilen yaki ayali uxlawatqan waqtida, uning ixtiyarisiz halda yéqinchiliq qilghan bolsa, bu waqitta kaparet er kishigila kélidu, ayal kishige kelmeydu.

3. Kaparet peqet ramizan rozisini buzghanliq üchünla lazim kélidu, emma ramizan rozisidin bashqa, qaza, kaparet we nepli rozilarni buzghan'gha kaparet kelmeydu. Chünki kaparet ramizan éyidin ibaret bu ulugh, mubarek ayning hörmitini saqlimighanliq üchün belgilen'gen bir jaza bolghanliqtin, u, peqet ramizan éyighila xastur.

Meyli ramizanning rozisini tutiwatqanda bolsun meyli bashqa rozilarni tutiwatqanda bolsun roza tutiwatqan adem untup qélip bir nerse yep salghan yaki jinsiy munasiwet ötküzüp salghan bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

Ikkinji, qazanila lazim qilidighan amillar:

1. Adette yéyilmeydighan nersilerning galdin ötüp kétishi, meslen: qum, tupraq, köp miqdardiki tuz qatarliqlarning galdin ötüp kétishi rozini buzidu we qazani lazim qilidu.

2. Qarnidiki yémeklerni chiqirish üchün qesten qusush rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Emma ixtiyarsiz halda qusqan kishining rozisi buzulmaydu.

1719/2911 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: özlükidin qusiwetken kishige rozining qazasi kelmeydu. Qesten qusqan kishi qazasini tutidu. (tirmizi: 720)

3. Iptarning waqti kelgenlikini guman qilip, éghizini iptardin burun échiwatqan yaki tang yurumidi dégen guman bilen tang yurup bolghandin kéyinmu yéyishni dawam qilghan kishige qaza lazim kélidu.

Rozida xatalashqan kishi bilen untup qalghan kishining perqi shuki, rozidarliqini untup qalghan halda, éside yoq yep, ichip qoyghan kishining rozisi buzulmaydu. Buninggha binaen, uninggha qazamu lazim kelmeydu. Emma rozida xatalashqan kishining rozisi buzulidu we qaza lazim kélidu. Mesilen : tang aqarmidi dep guman qilip, tangdin kéyinmu yéyish- ichishini dawam qiliwergen yaki kün patti dep guman qilip, iptardin burun éghizini achqan kishining rozisi buzulup, uninggha qaza lazim kelgen'ge oxshash.

4. Rozidar kishining qesten ihtilam bolushi, yeni rozidar kishining ayalini söygenliki yaki quchaqlighaliqi sewebtin méni (sipérm)ning étilip chiqishi yaki qoli bilen uni qesten chiqirishi rozini buzidu we qazani lazim qilidu.

5. Qursiqidiki yaki béshidiki yarigha dora quyush bilen, bu dora uning ichige yaki géligha kirip ketken bolsa, bukishining rozisi buzulidu we qaza lazim kélidu.

6. Burun'gha, qulaqqa dora témitish rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Chünki qulaq we burundin kirgen nersiler éghizdin kirgen'ge oxshashtur. Shuningdek, tomurgha sélin'ghan quwwet ukulliri rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Emma bedenning qaysi bir yérige sélin'ghan normal ukullar rozini buzmaydu. Chünki burun, éghiz we qulaqtin bashqa ezalar adette, ich qisimgha sirttin birnerse qobul qilish ezaliridin sanalmaydu. Shuningdek közge sürme tartish bilenmu roza buzulmaydu. Közige témitilghan dora eger galgha ötüp ketken teqdirdimu roza buzulmaydu.

7. Ayallarning ramizan kündüzide heyz körüshliri yaki toghushliri rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Chünki ayallarning rozisining durus bolushining sherti ularning heyz we nepaslardin pak bolushidur.

8. Roza tutiwatqan adem esnesh üchün béshini asman'gha kötirgende, bir tamche yamghur yaki qar yaki üstündin aqqan bir témim su chüshüp uning géligha kirip ketken bolsa, uning rozisi buzulup kétidu. Chünki uning esniwatqan chaghda éghizigha qolini qoyuwélish arqiliq u nersilerdin saqlinishi mumkin idi.

9. Gerche roza tutiwatqan ademning ichige kirgen nerse, uning ténige paydiliq bolmisimu lékin u adem u nersini özi kirgüzgen we u nerse uning ichide qalghan bolsa, bu halettimu uning rozisi buzulup kétidu.

10. Er kishining yaki ayallaning arqa teret yoli arqiliq yaki ayallaning aldi teret yoli arqiliq ademning ichige kirgüzülidighan dorilar meyli ularni roza tutiwatqan adem ichige özi kirgüzsun meyli bashqilar kirgüzsun rozini buzidu. Chünki bu dorilar insanning ténige paydiliqtur.

11. Yuqirida bayan qilip ötülgen hökümlerge qarighanda yanpashqa yaki tumurlargha orulghan ukul arqiliq ademning ichige kirgen nersilerningmu rozini buzudighanliqi chiqidu. Chünki ukul arqiliq ademning ichige kirgüzülgen dorilar duxturlarning déginidek ademning bedinide qalidu we az bir waqitning ichide ademning ténige taraydu. Uning ademning ténige hem paydisi bardur.

Rozining buzulup kétishi yaki buzulup ketmesliki dorining ademning ichige yétish yaki yetmeslikige munasiwetlik bolidighan bolsa, zamanimizda duxturluq sahaside qollunidighan saymanlar, u saymanlar arqiliq ademge urulghan dorilarning ademning ichige chuqum yétidighanliqini körsitip béridu. Undaq iken dorilarni ukul bilen mangghuzush rozini buzidu, dep qarash eng toghra qarash

bolushi lazim. Arqa teret yoligha téqilghan höl barmaqtiki kichikkine höl rozini buzidu déyilgen yerde zamaniwiy duxturluq üsküniliri arqiliq köp miqdarda beden'ge payda qilidighan ukullarni beden'ge mangghuzush yaki beden'ge qan sélish rozini buzmaydu, dep qarash eqilge sighmaydu. Shunga roza tutiwatqan adem ukul ordurmaqchi bolsa, iptardin kéyin ordurishi lazim. Eger kündüzde ordurushqa mejbur bolup qalsa, u adem sheretning hökmi boyiche ilajisizliqtin rozini buzushqa ruxset qilin'ghan késel adem hésablinidu.

12. Sehwenlik birnersilerni yep qélishta bolghinidek yene rozining waqtini ölcheshtimu bolidu. Mesilen: ramizanda bir adem téxi tang atmidi, dégen guman bilen ayali bilen jinsiy munasiwet ötküzüwatqan yaki sohurluq yewetqan, kéyin u ademge tangning atqanliqi melum bolghan bolsa, u adem tangning atqanliqini bilgen hamanla jinsiy munaswet ötküzishtin yaki sohurluq yéyishtin toxtighan bolsimu uning rozisi toghra bolmighan bolidu. Shuning üchün u ademge bir kün qaza roza tutush lazim bolidu. U ademning niyitide qesten rozini buzuwétish bolmighanliqi üchün uninggha kefaret kelmeydu.

Roza tutqan kishi üchün mekruh bolidighan ishlar

mekruh - gunahqa yéqin bolghan, emma uni sadir qilish bilen emel- ibadet buzulmaydighan, belki emel- ibadetning süpitige dexili yetküzidighan ishlar démektur. Her halda mekruh déyilgen ishlardin saqlinish yaxshidur.

1.bir nersining temini tétish, chaynash, aghzigha tükrükni yighip yutush mekruhtur.

2. Özini tutuwélishigha ishench qilalmisa ayalini quchaqlash, söyüsh mekruhtur. Kiyimsiz yalingach quchaqlishishimu mekruhtur.

3. Roza tutiwatqan ademning qan bergen'ge, shexek qoydurghan'gha, éghir ish qilghan'gha we yazda qizziq munchida uzun turghan'gha oxshash roza tutushni dawamlashturushtin ajizlashturup qoyushqa ihtimali bar ishlarni qilish mekruhtur.

4. Rozini xeterge yoluqturush ihtimali bolghanliqi üchün roza tutiwatqan ademning éghizini yuyush üchün peqet miswaknila emes, miswak bilen chish pastisi ishlitishi mekruhtur.

5. Éri bar ayallaning érining ruxsitisiz neple roza tutushi mekruhtur. Eger er neple roza tutiwatqan ayalining rozisini buzdurwetken bolsa, u ayal rozining qazasini érining ruxsitini alghandin kéyin qilidu.

6. Tamaqning tuzini tilning uchida bolsimu tétish, shuningdek rozidar anining balisigha nan chaynap bérishi qatarliqlar. Eger nan anining gélidin ötüp ketse rozisi buzulidu. Buwaqqa nan chaynap béridighan bashqa héchkim bolmighanda, anisi rozidar bolsimu chaynap bérishi jaizdur.

Roza tutquchilargha ruxset qilin'ghan ishlar

roza tutquchilargha ruxset qilin'ghan ishlar töwendikiche:

1. Miswak qollinish. Rozidar kishining etigendin axshamghiche, höl yaki quruq hertürlük miswaklarni qollinishi jaizdur.

2. Rozidar kishining közlirige sürme tartishi we dora témitishi jaizdur. Chünki köz adette, ich qisimgha sirttin birnerse qobul qilish ezaliridin sanalmaydu. Eger közge témitilghan dorining temi galgha ötüp ketken halettimu roza buzulmaydu. Chünki galgha ötken nerse dorining özi emes, belki esiri sanilidu.

3. Rozidar kishining ramizan kündüzide yuyunushi yaki isiqtin süründesh üchün sugha chömülüshi jaizdur. Buning bilen roza buzulmaydu.

4. Rozidar kishining kündüzde éghiz- burnigha su élip chayqishi jayizdur. Rozisini buzmaydu. Éghizni chayqighanda suning galdin ötüp ketmeslikige diqqet qilish kérek. Henepiy mezhibige köre, rozidar kishi éghiz- burnini chayqighanda su uning gélidin ötüp ketse uning rozisi buzulidu. Chünki u, özining rozidar ikenlikini bilip turup éhtiyat qilmighanliqi üchün qesten rozisini buzghan kishige oxshash sanilidu, dep qarar qilidu.

Bu mawzuda, bashqa mezheb alimlirining pikirlirige asaslinip deymizki, bundaq kishi rozida xatalashqan bolup sanilidu. Buninggha binaen, uning buzulghan rozisi üchün qaza lazim kélidu, lékin u gunahkar bolmaydu. Kaparetmu kelmeydu, chünki u, rozisini qesten buzghan emes.

5. Dawalinish meqsiti bilen bedenning qaysi bir yérige bolmisun ukul saldurush arqiliq roza buzulmaydu. Emma ghizalinish yaki küchlinish meqsiti bilen quwwet ukul saldursa rozisi buzulidu. Shuningdek insanning aldi we keynidin ibaret ikki ewret ezasining qaysi birige dora qoyushi bilen uning rozisi buzulidu.

6. Rozidar kishi üchün xushpuraq gullerni, etirlerni purash jaizdur. Chünki ademning ichige ötken hidlar ashqazan'gha barmaydu. Shunga xushpuraqlarni qollinish rozigha héchqandaq selbiy tesir körsetmeydu, belki paydiliqtur.

7.rozidar kishi jinabettin yuyunush ishini tang atqandin kéyinki waqitlarghiche kéchiktürsimu bolidu. Lékin junup bolghan kishining bamdat namizini qaza qilmasliq üchün tang yorushtin burun yuyunup, paklinishi lazim. Eger u, tangdin burun yuyunmay, kündüzi yuyun'ghan bolsimu, uning tutqan rozisi durustur. Emma bamdat namizini waqtidin kéchiktürgenliki üchün gunahkar bolidu. Shuningdek ayliq aditi ichidiki ayal kishi eger kéchide heyzdin paklinip, roza tutqan we yuyunushni kündüzgiche kéchiktürgen bolsa, uning tutqan rozisi durustur. Emma bamdat namizini kéchiktürgenliki üchün gunahkar bolidu.

8. Insanning bedinidiki töshükler arqiliq insanning qursiqigha kirgen nersiler rozini buzmaydu. Mesilen: roza tutiwatqan adem yuyun'ghan we qursiqining ichide suning sughuqini his qilghan bolsimu rozisi buzulup ketmeydu. Shuningdek roza tutiwatqan adem suyuq maddilar bilen tirisini yaghlighan yaki közige sürme tartqan bolsa, u adem gélida u nersilerning temini tétighan yaki tükrüki arisida u nersilerning renggini körgen bolsimu uning rozisi buzulup ketmeydu.

9. Adette saqlinish mumkin bolmaydighan nerse roza tutiwatqan ademning ichige uning qestisiz kirip kétishi bilen roza buzulup ketmeydu. Mesilen: roza tutiwatqan ademning géligha chang tuzang, tupa yaki tütün yaki chiwin kirip ketken bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

10. Ruza tutiwatqan adem bir yaki ikki témim aqqan terini yaki közidin aqqan yashni éghizigha kirgizgen, ter yaki yash uning tükrüki bilen arilisip ketken we éghizida terning yaki yashning tuzluq temini tétimighan bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

11. Roza tutiwatqan ademning chish ariliqliridin chiqqan qan uning qursiqigha kirip ketmigen bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

12. Roza tutiwatqan adem burnidiki mangqini tartip ichige kirgüzüsh bilen yaki gep qiliwatqanda kalpuklirigha kélip qalghan tükrükni yutuwétish bilen, yaki gélini qaqqanda gélidin éghizigha kelgen belghemni yutuwétish bilen uning rozisi buzulup ketmeydu. Chünki bu nersiler téxi u ademning ténidin ayrilip ketmigendur.

13. Eger roza tutiwatqan adem chishlirining arisida qalghan bughdayning bir tal danisidek az miqdardiki tamaqning qalduqlirini yutiwetken bolsa, uni yutuwétish bilen uning rozisi buzulup ketmeydu. Chünki u, saqlinish mumkin bolmaydighan derijide kichik nersidur.

14. Chiqqan qey meyli az bolsun meyli jiq bolsun qey küchlük halette kélip rozidar ademning qestisiz uning éghizidin chiqip ketken bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

15. Meyli az bolsun meyli köp bolsun chiqqan qeyning hemmisi yaki birqismi ademning ichige öziche yénip ketken bolsa, roza buzulup ketmeydu. Chünki u qeyni roza tutiwatqan adem özi ichige qayturmighandur.

16. Roza tutiwatqan adem qizziqliq derijisini ölcheydighan quruq giradusni arqa teret yoligha tiqqan bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu. Shuningdek yene roza tutiwatqan bir er quruq barmiqini arqa teret yoligha tiqqan yaki roza tutiwatqan bir ayal quruq barmiqini jinsiy ezasigha tiqqan bolsa, roza buzulup ketmeydu. Eger giradus yaki barmaq höl bolghan bolsa, roza buzulup kétidu.

17. Duxtur duxturluqta qollinidighan birer quruq saymanni roza tutiwatqan ademning ichige téqip andin tartip alghan bolsa, u ademning rozisi buzulup ketmeydu.

Kefaret we uni bérishning qachan wajib bolidighanliqi toghirisida

kefaret dégen söz mena jehettin gunahni yuyush we yépish dégen menalarni béridu. Chünki kefaret tewbining toluqlimiliridindur. Kefaret dégen söz istilah jehettin qul azat qilish yaki melum bir muddet roza tutush, yaki péqirlargha melum bir miqdarda tamaq bérishtin ibaret üch ishning birini shu ishni qilishqa niyet qilish bilen birge qilishni körsitidu. Kefaret bolsa, wajib bolush jehettin bir jaza, ada qilish jehettin bir ibadet hésablinidu. Kefaret tewbining toluqlimiliridin bolghanliqi üchün uni téz ada qilish wajibtur. Chünki, ötküzüp salghan xataliqlargha téz tewbe qilish lazimdur. Kefaret bérishning wajib ikenlikining delil pakiti humeyd ibni abdurahmandin riwayet qilin'ghan buxari bilen muslimdin yuqirda ötken hedistur.

Kefaret bérish wajib bolidighan ademler

kéchide qopup niyet qilip roza tutushni bashlap bolghandin kéyin késelge oxshash rozini buzushqa bolidighan birer seweb, heyzge yaki nifasqa oxshash rozigha zit kélidighan birer ish yüz bermigen turuqluq zorlan'ghan we mejbur bolup qalghan halette emes öz ixtiyari bilen qesten ramizan éyining künlirining rozisidin birer künning rozisini buziwatqan her qandaq ademge kefaret bérish lazimdur.

Yuqirida bayan qilip ötülgen u sözdin kefaretning wajib bolushi üchün bir nechche xil shertning barliqini köriwalalaymiz. Chünki kefaret ramizan éyining rozisini buzghanliqi üchün bérilidighan eng éghir jazadur. Shuning üchün bu jaza, ramizan éyining rozisigha qilin'ghan jinayet eng yuqiri pellige yetkende bérilidu. Kefaret bérish wajib bolushi üchün töwendiki shertler tépilishi lazim.

1. Roza, kéchide qopup roza tutushqa niyet qilip bolun'ghandin kéyin buzulghan bolushi lazim. Shuning üchün kün igilgili birer saet qélishtin burun roza tutushqa niyet qilip roza tutqan adem rozisini buziwatqan bolsa, uninggha peqet rozining qazasila kélidu, kefaret kelmeydu. Chünki u adem imam shafiiyning közqarishi boyiche roza tutqan hésablanmaydu.

2. Rozini qesten buzushtin ilgiri sehwenlik bilen rozini buzudighan birer ishni qilip salmasliq lazim. Mesilen: roza tutiwatqan adem sehwenlik bilen birer nerse yep yaki échip yaki jinsiy munasiwet ötküzüp qélip andin özining roza tutiwatqanliqini ésige alghandin kéyin qesten birer nerse yep yaki échip yaki jinsiy munasiwet ötküzüp rozisini buzghan bolsa, u ademge peqet rozining qazasini qilishla lazim bolidu.

3. Rozini buzush, uni buzushqa mejburlan'ghan halette bolmasliqi lazim. Chünki mejburlan'ghan halette buzulghan roza üchün kefaret bérish lazim bolmaydu.

4. Eger rozini buzuwétish jinsiy munasiwet ötküzüshning sewebi bilen bolghan we jinsiy munasiwet kamil bir shekilde ötküzülgen bolsa, kefaret bérish wajib bolidu.

1) ramizanda jinsiy munasiwet ötküzgen er kishi bu ishni bilip turup qesten qilghan bolsa islam éghir alidighan bir asiyliqni qilghan bolidu, chünki ramizan éyini roza tutush islamning muhim asasliridin biri bolup bu ish bilen uning rozisi bozulidu, undaq bolidiken uning ornigha ramizandin bashqa chaghda bir kün qaza roza tutishi kérek, bu köpchillik alimlarning qarishi. Yene qaza qilish bilen bille kefaret bérishi lazim bolidu.

2)er-ayal ikkeylen'ge bir kefaret kélemdu yaki her birige ayrim-ayrim kefaret kélemdu? Köpchillik alimlar her birige ayrim-ayrim kefaret kélidu dep qarighan, imam shafiiy ayalgha kefaret kelmeydu peqet qazasini qilishla wajib bolidu dep qarighan.

3)birnechche qétim ramizanda roza tutqan halda jinsiy munasiwet qilip rozini buziwetken bolsa imam ebu heniyfe uninggha birla kefaret kélidu dep qarighan, bashqa alimlar her bir qétimgha ayrim kefaret kélidu dep qarighan.

4) bir kishi seper üstide bolup turup roza tutqan bolsa, bu rozini jinsiy munasiwet yaki yémek-ichmek bilen buziwetken bolsa köpchillik alimlarning qarishida uninggha kefaret kelmeydu, u peqetla kéyin qazasini tutiwalsa bolidu, yene bir qisim alimlarning qarishida kefaret kélidu.

5) jinsiy munasiwettin bashqa söyüsh we tutush qatarliq ishlar yash we yéngi toy qilghanlar yaki yashan'ghan bolsimu özini tutalmaydighan kishilerge nisbeten mekruh bolidu, özini tutalaydighanlargha nisbeten mubah bolidu. Emma söyüsh we quchaqlashning axiri jinsiy munasiwet bilen yaki meni chiqish bilen axirlashsa yuqariqidek qaza we kefaret kélidu. Shunga özini tutalmaydighan yaki yéngi toy qilghanlar mumkin qeder ramizan kündüzide söyüsh we shuninggha oxshash ishlardin yiraq turushi kérek, bolmisa bu ishlar axiri jinsiy munasiwetke élip baridu-de qaza yilen kefaret qilish wajib bolup qalidu.

6) tang étip bolghandin kéyin tang atmidi dep oylap qélip yaki kün patmastin kün patti dep oylap qélip jinsiy munasiwet qilghan bolsa kéyin özining xata oylighanliqini bilse köpchillik alimlarning qarishida uning qazasini qilishi kérek bolidu.

7) ramizanliqini untup qalghan yaki jinsiy munasiwetke zorlan'ghan kishige nisbeten imam ebu heniyfe rehmetullahi eleyhi qaza qilsila bolidu, kefaret bérishi kérek emes dep qarighan, köpchillik alimlar untup qélip jinsiy munasiwet ötküzgen bolsa qazasini qilishmu kefaret bérishmu kérek emes dep qarighan, yene bir qisim alimlar qaza bilen kefaret wajib bolidu dep qarighan. Bu qarashlarning qaysisigha emel qilsa bolidu.

8) jinsiy munasiwet ötküziwatqanda ezan chiqip yaki tang étip qalsa derhal munasiwetni toxtutush kérek. Bolmisa kündüzde jinsiy munasiwet ötküzgen hésabqa kiridu-de qaza bilen kefaret wajib bolidu.

5. Eger rozini buzuwétish birer nerse yéyish yaki échish sewebi bilen bolghan bolsa, kefaret bérish adette uzuqlunush yaki dawalinish yaki lezzetlinish üchün yéyilidighan yaki échilidighan nersilerni yéyish yaki ichish sewebi bilen wajib bolidu.

6. Roza tutiwatqan adem birer ishni qilip sélip öz gumaniche bu ish rozini buzidu, dep qarap kéyin rozisini buzghan we u guman orunsiz chiqip qalghan bolsa, u ademge hem qaza hem kefaret kélidu.

Kefaretning miqdari

üstige kefaret bérish lazim bolghan adem kefaret üchün meyli er bolsun meyli ayal bolsun meyli kéchik bolsun meyli chong bolsun, musulman bolmisimu bir qolni azat qilsila kefaret ada bolghan bolidu. Eger u adem qol azat qilalmisa, ichide roza héyt we qurban héyt künliri yoq aylarda üzüldürmey arqimu arqa ikki ay roza tutidu. Eger roza tutushni, ayni héjriye éyi boyiche hésablap bir héjriye éyining béshida bashlighan bolsa, rozini tutushni taki ikkinchi ay chiqip kétip bolghiche dawam qilidu. Eger u ikki ay kün hésabida 58 kün bolsimu u ademning tutqan rozisi toghra bolghan bolidu. Eger roza tutushni ayning béshidin bashlimighan bolsa, toluq 60 kün roza tutidu. Eger mushu muddet ichide meyli birer seweb bilen bolsun meyli sewebsiz bolsun birer kün roza tutmighan bolsa, rozini béshidin bashlap qayta tutidu. Emma ayal kishi bu muddet ichide heyz kélip qalghanliq sewebi bilen roza tutalmighan bolsa, heyzi toxtighan haman roza tutushni dawamlashturishi lazim. Eger heyzi toxtighan hamanla roza tutushni dawamlashturmighan bolsa, rozini béshidin bashlap qayta tutidu.

Késel yaki bek yashinip qalghanliqning sewebi bilen 60 kün roza tutushqa qadir bolalmighan adem 60 miskin'ge toyghudek qilip ikki wax tamaq béridu, yaki her bir wax tamaqning ornigha ikki kilo 250 giram bughday yaki shu bughdayning pulini béridu.

Eger bir adem jinsiy munasiwet ötküzüishtin bashqa bir ish bilen mesilen: bir nerse yéyish bilen ramizan rozisini bir nechche kün buziwatqan we u künler ikki yil ichidiki ramizan ayliridin bolghan bolsimu ilgiri bir qétim kefaret bermigen bolsa, u künlerning hemmisi üchün bir qétimla kefaret berse bolidu. Eger ikki künlük rozini buzuwétish jinsiy munasiwet ötküzüsh arqiliq bolghan bolsa, her bir kün üchün bir qétim kefaret bérish lazim. Chünki roza tutuwétip jinsiy munasiwet ötküzüsh, rozigha qarita qilin'ghan eng éghir jinayettur. Shuning üchün bir qétim kefaret bérish lazim.

Roza tutqan kishi üchün musteheb bolidighan ishlar

musteheb- peyghember eleyhissalam köpinche waqitlarda orunlighan emeller démektur. Musteheb emellirini orunlighan kishi sünnet emellirini orunlighanning sawabini tapidu. Musteheb- tekitsiz sünnet depmu atilidu.

1- suhur

suhur- tang aqirishtin burun yéyish, ichish démektur. Suhurluq yéyishning musteheb ikenliki we suhurluq yéyishni terk etken'ge gunah bolmaydighanliqi heqqide islam fiqhishunas alimlirining hemmisi ittipaqtur.

1735/2942 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: sohurluq yenglar,

shübhisizki, sohurluqta beriket bar. (buxari: 1923)

1736/2943 - miqdam ibni meidi kerib reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: sohurluq tamiqi yenglar. Chünki u heqiqeten mubarek tamaqtur. (nesai2164)

suhurluqtin éghizini yépishini tang aqirishqa azraq qalghan waqitqichilik kéchiktürüsh sünnettur.

1738/2945 - zeyd ibni sabit reziyellahu enhu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen birge sohurluq yéduq. U tamaqni yep bolghandin kéyin, namazgha turdi, dédi. Enes reziyellahu enhu uningdin: sohur bilen ezanning ariliqida qanchilik waqit ötti ? Dep sorighanidi, zeyd: 50 ayet oqughidek waqit ötti, dédi. (buxari: 1921)

1739/2946 - zir mundaq deydu: biz huzeyfe reziyellahu enhudin: sen peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen sohurluqni qaysi waqitta yégeniding? Dep sorighaniduq, u: tang xélila süzülüp qalghan, lékin tang téxi atmighanidi, dédi. (nesai: 2152)

2- iptargha aldirash

rozidar kishining quyash pétishi bilen teng kéchikmestin iptar qilishi mustehebtur.

1742/2949 - ömer reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kech kirse, quyash patsa, rozidar adem iptar qilsa bolidu. (muslim: 1100)

1743/2950 - abdullah ibni ebu ewfa reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: ramizan éyida peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen seperge chiqtuq. Kün olturghan haman, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: hey palani! Chüshkin, bizge talqan chélip bergin! Dédi, u kishi: i allahning resuli! Téxi kech bolmidi, dégen idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem yene bir qétim: chüshkin, bizge talqan chélip bergin! Dédi. Shuning bilen, u chüshüp talqan chélidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem kélip uningdin ichti, andin kéyin qoli bilen isharet qilip: quyash bu tereptin pétip, qarangghuluq bu tereptin kelgen haman, rozidar iptar qilsa bolidu, dédi. (muslim: 1101)

1745/2952 - sehl ibni seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishiler iptarni kéchiktürmey qilsila, hemishe yaxshiliq üstide bolidu. (buxari: 1957)

1746/2953 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: musulmanlar iptarni kéchiktürmey qilsila, din hemishe ghalib we hakim orunda turidu. Chünki yehudiy we nasaralar iptarni kéchiktüridu. (ebu dawud: 2353)

iptarni kün pétishi haman qilishning ewzel bolushidiki hékmet: roza tutqan kishining ziyade maghdursizlanmasliqi we iptarning yehudi, xiristianlarning iptar qilish adetlirige oxshap qalmasliqi üchündur. Chünki ular roza tutsa iptarni kükte yultuzlar körün'gen'ge qeder kéchiktüridu.

3- iptarni xorma bilen qilish.

Iptar qilghanda éghizni xorma bilen, eger xorma bolmisa su bilen échish mustehebtur.

1748/2958 - sabit bunani enes ibni malik reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem namaz oqushtin ilgiri bir qanche höl xorma bilen iptar qilatti. Eger höl xorma bolmisa,

quruq xorma bilen iptar qilatti. Eger umu bolmisa, bir qanche yutum su bilen iptar qilatti. (ebu dawud: 2356)

4- iptarni namaz shamni oqushtin burun qilish yaxshidur. Sham namizini oqulup bolghandin kéyin, ghizalinish kérek. Eger qursaq qattiq achqan bolsa yaki tamaq hazir bolup qalghan bolsa, awwal ghizalinip bolup, andin namazgha turush ewzeldur. Chünki qursaqni toyghuzup, köngülni aram tapquzup, andin namaz oqumighanda , köngül ghiza bilen meshghul bolup qilip, namazdiki diqqetke noqsan yétishi éhtimal.

5- iptar waqtida dua qilish

iptar waqtida qilin'ghan dua ret qilinmaydu, belki ijabet qilinidu. Mana bu, allah taalaning roza tutqan bendilirige ata qilghan katta inamliridindur.

6- roza tutquchilarni iptar qildurush

roza tutqan kishilerni iptar qildurush we iptar qilghuchilarning öy égisige dua qilishi mustehebtur. Allah taala roza tutquchigha we iptar qildurghuchigha katta ejir, sawab béridu.

1697/2874 - zeyd ibni xalid juheni reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki rozidarni iptar qildursa, u kishige shu rozidargha bérilgen sawabqa oxshash sawab bérilidu. Buning bilen u rozidarning sawabidin héch néme kémiyip ketmeydu. (tirmizi807)

yeni allah taala rozidarni iptar qildurghuchigha béridighan sawabni, rozidarning sawabidin emes, belki öz pezlidin béridu dégenliktur.

Sünnet shuki, kishi gerche nepli üchün roza tutqan bolsimu, kündüzde uni bilmestin birsi tamaqqa teklip qilsa " men rozidarmen " dep chirayliqche ret qilishtur.

2511/4183 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rozidar biringlar tamaqqa chaqirilsa: ”men rozidar idim“ désun. (muslim: 1150)

chaqirilghan kishining, u eger nepli roza tutqan bolsa, öy égisining xatirisi üchün rozisini buzup, kéyin qazasini tutushi ewzeldur. Shuningdek nepli üchün roza tutqan kishining öyige kündüzi méhman kélip qalghanda, méhmanning xatirisi üchün rozisini buzup, kéyin qazasini tutushi ewzeldur.

Iptar qilghanda oqulidighan dua

1-{ ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَثَبَتَ الأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللهُ }.

" ussuzluq ketti, tomurlar soghirildi. Allah xalisa sawab pütüldi"[ebu dawud riwayiti].

2-{ اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ أَنْ تَغْفِرَ لِي }.

" i allah! Séning hemmige keng bolghan cheksiz rehmitingge séghinip méni meghpiret qilishingni tileymen"[ibni maje riwayiti].

Iptargha chaqirilghan öyde oqulidighan dua

{أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ الأَبْرَارُ، وَتَنَزَّلَتْ عَلَيْكُمُ الْمَلاَئِكَةُ }.

" silerde rozidarlar iptar qildi, taaminglarni yaxshilar yédi we perishtiler silerge meghpiret tilidi" [ebudawud riwayiti].

Ayliq aditi ichidiki we tughutluq ayallar heqqide

ayliq aditi ichidiki we tughutluq ayallarning namaz oqushi, quran kerim tilawet qilishi, quran kerimni tutushi we kebini tawap qilishi jaiz bolmighandek,

ularning roza tutushlirimu jaiz emestur. Islam fiqhishunas alimlirining hemmisi, ayliq aditi ichidiki we tughutluq ayallarning roza tutushining qeti toghra emeslikini, eger ular roza tutqan teqdirdimu, ularning buhalette tutqan rozisining békar bolidighanliqini we ularning heyz we nepasliq waqitlirida tutalmighan perz rozilirini pak bolghan bashqa waqitlarda tutushining perz ikenlikini qarar qilidu.

Kichik balilarning roza tutushi toghirisida

kichik balilargha gerche roza perz bolmighan bolsimu, ularni kéchigidin bashlap ibadetlerge adetlendürüsh üchün ularni roza tutquzush yaxshi ishtur.

1767/2989 - rubeyyi binti muewwiz ibni efrai reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ashura künining etigini medinining etrapidiki ensarilarning mehellilirige: kimki roza tutqan bolsa, rozisini tamamlisun. Kimki roza tutmighan bolsa, künining qalghinini roza bilen ötküzsun! Dep elchi ewetti. Shuningdin kéyin, biz ashura künide roza tutattuq, kichik balilirimizghimu roza tutquzup, mesjidke élip barattuq we ulargha (yeni kichiklerge) yungdin oyunchuq yasap bérettuq. Eger birersi iptargha yéqin tamaq yeyttim dep yighlisa, uninggha oyunchuqni bérettuq. Bishirning mushuninggha oxshash hediside mundaq déyilgen: ulargha (yeni kichiklerge) yungdin oyunchuq yasap bérettuq we ularni özimiz bilen birge (mesjidke) élip barattuq. Eger ular bizdin tamaq sorisa, ulargha oyunchuqlarni bérettuq we oyun'gha meshghul qilip, rozisini dawamlashturghuzattuq. (muslim: 1136)

peyghember eleyhissalam kichik balilarni kichigidin bashlap islam sheriitide buyrulghan emellerni orunlashqa köndurushke emir qilghan. Bu ularning, ular balaghetke yetkendin kéyinmu, emel- ibadetlerni qizghinliq bilen ada qilidighan, sheretning tekliplirining héchbirini éghir körmeydighan bolup terbiyilinip chiqishi üchün idi.

511/955 - emr ibni shueyb reziyellahu enhu chong dadisidin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: baliliringlarni yette yashqa kirgende, namaz oqushqa buyrunglar, on yashqa kirgende namaz oqughili unimisa urunglar we ularning yatidighan ornini ayriwitinglarr. (ebu dawud495, tirmizi: 407)

bu hedistiki: " yataqlirini ayriwétinglar " dégen emir, qiz- ughullar on yashqa kirgende, ularning yataqlirini bir- biridin ayrip, oghullarni ayrim, qizlarni ayrim öyde yatquzunglar dégenliktur. Chünki balilar on yashtin kéyin balaghetke yétishke bashlaydu. Qiz- oghullarni bu yashlirida ayrim yatquzmighanda, ularning bir- biridin haya qilidighan, bir- birini hörmetleydighan edep- exlaqliq bolup yétilishige éghir derijide ziyan yétidu.

Musapir we késel kishiler heqqide

islam dini sheriiti késel, musapir (yeni yol üstide bolghan) kishiler üchün ramizan künliride roza tutmasliqni ruxset qilghan. Késeller shipa tapqandin, musapirlar yurtigha qaytqandin kéyin, ramizanda tutmighan rozilirining qazasini tutidu. Allah taala buheqte mundaq deydu: " silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa, ramizan rozisini tutsun, kimki késel yaki musapir bolup, (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun " (beqer sürisi 185- ayet).

Herqandaq késel kishining bu késellikini bahane qilip roza tutmasliqigha ruxset yoqtur. Késel adette éghir késellerdin bolushi we buhalettiki késel kishi eger roza tutsa, uning késilining téximu éghirliship kétidighanliqi yaki

saqiyishining kéchikip kétidighanliqi doxturlarning ipadisi yaki tejribilerning yekünliri arqiliq éniq bilin'gen bolsa, bundaq kishining roza tutmasliqigha ruxsettur. Emma adettiki bash aghriqi, chish aghriqi we réwmatizimgha oxshighan yénik aghriqlar roza tutmasliqqa özür bolalmaydu. Bundaf aghrighan kishiler roza tutushtin bash tartalmaydu. Shuningdek roza tutsa uninggha berdashliq bérelmeydighan, yaki kéche- kündüz dora ichip turushqa tewsiye qilin'ghanliqtin, kündüzi dora ichimise késilining téximu éghirliship kétishi yaki shipa tépishining kéchikip kétishi éniq bolghan késellerning roza tutmasliqigha ruxsettur. Chünki islam dini asanliq üstige qurulghan birdindur. Shunga dinda qiyinchiliqlargha kishilerni zorlash yoqtur. Emel - ibadetlerde kishilerning menpeetliri alahide közde tutulidu.

Musapirlarning ramizan éyida roza tutmasliqi üchün seperning, adette namazni qesir qilishqa oyghun bolghan seper bolushi sherttur. U bolsimu eng az 90 kilométir musapilik yolgha seper qilishidur. Eger seper 90 kilométirdin qisqa musapilik bolsa bundaq kishining roza tutushi belgilinidu. Chünki qisqa musapilik seperde qiyinchiliq bolmaydu. Musapirning roza tutmasliqigha ruxset qilinishning sewebimu yoldiki az - tola qiyinchiliqlarning yüzisidin bolsa kérek.

Seper meyli ramizan éyidin burun bashlan'ghan bolsun, meyli ramizan ichide bashlan'ghan bolsun her halette, ramizan künliride seperde bolghan kishining roza tutmasliqigha ruxset bardur. Eger kishi muqim halitide ramizan rozisini tutup, shuküni seperge chiqidighan bolup qalsa, uning seperge chiqqanliqi sewebi bilen rozisini buzushi henepiy we maliki mezheblirige köre, toghra emestur. Bundaq qilghan kishi gunahkar bolidu. Shapiiy we henbeli mezheblirige köre, jaizdur. Uninggha peqet qazala lazim kélidu. Emma pütün mezheblerde birdek ittipaqqa kelgen mesile: muqim halitide roza tutup, shuküni seperge chiqqan kishi seperde berdashliq bérelmeydighan qiyinchiliqlargha duch kelgen bolsa, mundaq kishining rozisini buzushi jaizdur. Kéyin uning qazasini tutidu. Buning delili, jabir reziyellahu enhudin riwayet qilin'ghan munu hedistur:

1797/3034 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: mekke fethi bolghan yili ramizanda, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mekkige qarap yolgha chiqti we kuraulghemim dégen yerge kelgüche yolda roza tutti, bashqilarmu roza tutqanidi. Kuraelghemim dégen yerge kelgende, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir qacha su keltürüshke buyridi. Su keltürüldi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem suni bashqilargha körsitip turup ichti. Shuningdin kéyin bezi kishilerning roza tutqanliqi yetküzülgenidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ular asiylardur, ular asiylardur dédi. (muslim: 1114)

1801/3038 - enes reziyellahu enhu mundaq deydu: biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen birge seperde iduq, arimizda roza tutqanlarmu, tutmighanlarmu bar idi. Hawa qattiq issiq bir küni bir menzilge chüshtuq, kiyim - kéchekliri köp bolghanlar obdan sayididi, beziler qolini dalda qilatti, roza tutqanlar berdashliq bérelmey yerde yatatti, roza tutmighanlar chédir tiklep, ulaghlarni sughardi. Buni körgen peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bügün roza tutmighanlar sawabqa érishti dédi. (muslim: 1119)

3991/6638 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizan éyida on ming kishi bilen medinidin chiqti. Bu, peyghember eleyhissalam medinige hijret qilip, sekkiz yérim yildin kéyin bolghan weqe idi. Peyghember eleyhissalam yolda roza tutti,

bashqilarmu shundaq qildi. Kedid (usfan bilen qudeydning ariliqidiki su bar jay) dégen jaygha kelgende, peyghember eleyhissalam rozisini achqanidi, bashqilarmu teng achti (yeni roza tutushtin toxtidi). (buxari: 4276)

mekke fethi bolghan kün ramizan idi. Henepiy mezhibige köre, seperde roza tutsa özining hayatigha ziyan yétidighanliqini éniq bilgen kishining roza tutushi haramdur. Uning buhalette tutmasliqi perzdur. Shuningdek seper musapiside bolmisimu, jihadta bolghan kishining roza tutmasliqi yaxshidur. Buning sewebi düshmen'ge taqabil turushta küchlük bolush üchündur. Chünki peyghember eleyhissalam mekke fethi qilin'ghan küni shundaq qilghan.

1800/3037 - ebu seid xudri reziyellahu enhu mundaq deydu: mekke fethi bolghan yili, merru zehran dégen jaygha yétip barduq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizning düshmen'ge uchriship qélishimiz mümkinlikini éytti we roza tutmasliqqa buyridi. Shuning bilen, héchqaysimiz roza tutmiduq. (tirmizi1684)

yuqiriqilar ramizan rozisi üchündur.

Seperge chiqqan kishining tutqan rozisi eger nepli rozilardin bolghan bolsa, uni buzush shertsiz durustur. Kishi eger saqliq halitide roza tutup, shu küni qattiq késelge giriptar bolghanliq sewebtin rozisini buzsa gunah bolmaydu. Kéyin saqaysa qazasini tutidu. Musapir ramizan ichide seperdin qaytsa we késel kishi késilidin shipa tapqan bolsa, rozini dawamlashturidu. Burunqi seper yaki késel sewebi bilen tutalmighan rozilirini ramizandin bashqa aylarda tutidu. Ramizanda tutalmighan künlerning rozisini, ramizandin kéyinki aydila tutushi shert emes, belki kélidighan ramizan'ghiche qaysi bir ayda tutup ada qilsa bolidu.

Musapir üchün roza tutush ewzelmu yaki tutmasliqmu?

Pütün islam fiqhishunas alimliri musapir kishining roza tutmasliqining jaiz (yeni durus) ikenliki we eger roza tutsa tutqan rozisining qobul bolidighanliqida ittipaqtur.

1806/3044 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: hemze ibni emr eslemi reziyellahu enhu bek köp roza tutidighan kishi idi, u shu seweptin peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: seperde roza tutsam bolamdu? Dep sorighan idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: xalisang tut, xalisang tutma, dédi. (buxari: 1943)

islam fiqhishunas alimliri " musapir üchün roza tutush ewzelmu yaki tutmasliqmu? " dégen mesile üstide ixtilaplashqan. Henepiy, shapiiy wemaliki mezheblirige köre, roza tutsa uninggha berdashliq béreleydighan kishilerning roza tutqini tutmighinidin ewzel, berdashliq bérelmeydighan kishilerning tutmighini tutqinidin ewzeldur. Chünki ramizanda roza tutush allah taalaning emri, seper sewebi bilen roza tutmasliq uning ruxsitidur. Shunga ruxsetke emel qilghandin köre, emirge emel qilish ewzeldur. Chünki allah taala quran kerimde, musapirlarning roza tutmasliqigha ruxset qilghan ayetning axirida: "eger bilsenglar roza tutush siler üchün(éghiz ochuq yürüshtin)yaxshidur" deydu. (beqersürisi 184- ayet). Emma henbeli mezhibige köre, musapirning roza tutmighini tutqinidin ewzeldur. Chünki allah taala özining emir- permanlirining ijra qilinishini yaqturghandek, ruxsetliriningmu ijra qilinishini yaqturidu. Musapirning roza tutmasliqi allah taalaning ruxsitidur. Yuqiriqilar chiqqan sepiride artuq qiyinchiliq yaki berdashliq bérelmeydighan derijide musheqqet körmeydighan musapirlargha xas hökümlerdur. Emma roza tutsa éghir

qiyinchiliqqa duch kélidighan musapirlarning tutmighini tutqinidin ewzellikide ixtilap yoqtur, elwette. Peyghember eleyhissalam we kéynki sahabilarning dewrliride, musulmanlarning ramizanda seperge chiqqanlardin bezisi roza tutatti, bezisi tutmaytti. Tutqanla tutmighanlarni yaki tutmighanlar tutqanlarni éyiplimaytti.

1805/3043 - ebu seid xudri reziyellahu enhu mundaq deydu: biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen birge ghazatqa chiqtuq, arimizda roza tutqanlarmu, tutmighanlarmu bar idi. Roza tutqanlar bilen tutmighanlarning bir - biri bilen kari bolmaytti (yeni bir - birini eyiblimeytti), chünki ular: kimning roza tutqudek taqiti bolsa, uning roza tutqini yaxshi; kimning roza tutqudek maghduri bolmisa, uning tutmighini yaxshi, dep qaraytti. (muslim: 1116)

emma musapir kishining nepli roza tutushi jaiz emestur. Sheret tebiri bilen mekruhtur.

1802/3039 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: bir seperde, peyghember sellellahu eleyhi wesellem hemmeylenning saye astigha élin'ghan bir kishining etrapigha olishiwalghanliqini körüp: uninggha néme boptu? Dep soridi, ular: bu roza tutqaniken, déyishti. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: seperde roza tutmighan yaxshi, dédi. (muslim: 1115)

1803/3040 - ebu musa reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: seperde roza tutush yaxshimu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: yaxshi emes, dédi. (ehmed: 23167 ; rezin; elkebir)

hamildar, bala émitidighan ayallarwe yashinip qalghan kishiler heqqide

islam sheriiti hamildar(yeni éghir ayaq) we bala émitidighan ayallar eger roza tutsa, özlirining yaki buwaqlirining saqliqigha ziyanliq bolushidin qorqsa, ularning roza tutmasliqigha ruxset qilidu. Shuningdek yashinip qalghan er we ayal kishilerningmu roza tutmay, ramizanning her bir küni üchün bir piqir toyghudek miqdarda fidye (maddiy bedel) bérishige ruxset qilidu. Allah taala buheqte mundaq deydu: "rozini (qériliq yaki ajizliq tüpeylidin musheqqet bilen) aran tutidighan kishiler tutmisa, (künlüki üchün) bir péqir toyghudek fidye bérishi lazim. " (beqer sürisi 184- ayet). Imam ebu henife mundaq dégen:" hamildar we bala émitidighan ayallar eger roza tutmisa, ular qazasini kéyin tutidu. Fidye bérishi lazim kelmeydu" "el ixtiyar" din. Ibni qudame mundaq dégen:" qériliqtin, ajizliqtin yaki késelliktin roza tutmighan kishi eger shipa tépishidin ümitsiz bolsa, tutmighan herbir küni üchün bir miskin toyghudek miqdarda fidye töleydu." ("elmughniy" din)

üstide tutushqa tégishlik rozisi qalghan halda ölüp ketken kishi heqqide

ramizan rozisini tutush- her bir musulman uni özi tutushigha buyrulghan perz eynidur. U jismaniy ibadettur. Xuddi besh wax namaz birsining bashqa birsi üchün oqup qoyushi bilen ada tapmighandek, rozimu bashqa birining tutup qoyushi bilen ada tapmaydu. Islam fiqhishunas alimliri bu mesile üstide ixtilap qilishqan. Henepiyy, shafiy we malikiy mezheblirige köre, biraw üstide tutushqa tégishlik bolghan rozisi qalghan halda ölüp ketken bolsa, uning tughqanliridin birining uning tutalmighan rozisini tutup qoyushi jaiz emes, peqet ölgüchining tutalmighan rozisining her bir künliki üchün péqirlargha ottura derijilik bir waxliq tamaqtin hésablap fidye bérishi arqiliq uning rozisini ada qilghan bolidu.

Bularning delili ibni ömer reziyellahu enhuning peyghember eleyhissalamdin riwayet qilghan monu hedisidur:

1815/3056 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: eger bir adem ramizanda késel bolup qélip, qaza rozisini tutalmayla ölüp qalghan bolsa, uning üchün qaza roza tutulmastin, (miskinlerge) tamaq (pidiye) bérilidu. Eger uning gedinide birer nezir (yeni sediqe we undin bashqa allahning raziliqi üchün atighan ibadetler) qalghan bolsa, uning qazasini yéqinliri qilidu. (ebu dawud: 2401)

bu hedisning rohi boyiche bir kishining yene bir kishining üstidiki ibadetlirini orunlap qoyushi jaiz emes, peqet hej qilip qoyalaydu. Yeni bir kishi hej perizini ada qilishqa ajiz kelgenliktin bashqisigha hawale qilghan bolsa yaki ölüshidin burun özi üchün hej qilinishini wesiyet qilghan bolsa, u kishi üchün bashqa birisining hej qilip qoyushi jaiz. Emma mundin bashqa ibadetlerni birining bashqa biri üchün qilishi jaiz emestur. Emma henbeli mezhibige köre, üstide tutushqa tégishlik rozisi qalghan halda ölüp ketken kishining rozisini, uning tughqanliri tutup qoysa bolidu. Bularning delili, aishe reziyellahu enha peyghember eleyhissalamdin riwayet qilghan munu hedistur.

1814/3055 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki qaza rozini ada qilmastin ölüp ketken bolsa, uning qazasini yéqinliri qilidu. (buxari: 1952)

köpchilik alimlar buhedisning menisini tewil qilip, buning menisi: tughqanliri uning tutmighan rozisi üchün miskinlerge taam bérish arqiliq uning üstide qalghan rozini ada qilidu dégenliktur. Chünki ular miskinlerge taam berse xuddi uning üchün roza tutup qoyghan'gha oxshash bolup, ölükning üstidiki tutalmighan roziliri ada tapqan bolidu, dep qarar qilidu. Bu mesilide yuquridiki mezheblerning qararliri eng küchlüktur. U bolsimu, üstide tutushqa tégishlik rozisi qalghan halda ölüp ketken kishi üchün tughqanliri uning tutalmighan rozisining her bir künige bir miskin toyghudek fidye bérish arqiliq uning rozisini ada qilidu, dégen qarardur.

Pütün islam fiqhishunas alimliri, késellik yaki seperde bolghanliq sewebtin tutalmighan rozisining qazasini tutup bolghichilik ölüp ketken kishi üchün roza tutush yaki fidye bérishmu lazim kelmeydu, dégen qararda ittipaqtur.

Tötinchi bap. Rozining türliri

roza alte türlük bolup, ular: perz, wajib, sünnet, haram, mekruh we neple rozilardur.

1.periz bolghan rozilar

ramizan éyining rozisi, kaparetning rozisi we ramizanda tutalmighan rozilarning qazasi qatarliqlardur. Kaparetning rozisi - ramizan rozisini qesten buzghanliq yaki qesimini buzghanliq yaki hejge éhram baghlighanda, éhramgha nuqsan yétidighan xataliqlarni sadir qilghanliq sewebtin jaza ornida belgilen'gen rozidur.

2.wajib roza

nepli üchün roza tutup, uni buzowetkenlik yaki melum waqitta roza tutimen dep atiwatqanliq sewebi bilen üstige yüklen'gen roza bolup, uni tutush wajibtur.

3- sünnet bolghan rozilar

1) erefat künining rozisi

erefat- zulhejjining 9- küni (yeni erte qurban héyt dégen kün), erefat küni

qedir kéchisidin qalsa islam neziride eng ulugh kündur, chünki bu kün musulmanlarning birge jem bolup, hej perzini ada qilidighan we shu arqiliq gunahlardin paklinidighan künidur. Shunga peyghember eleyhissalam kishilerni bukünde roza tutushqa teshebbus qilghan.

1758/2975 - ebu qetade reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taaladin erefat küni roza tutquchining undin burunqi bir yilliq we kéyinki bir yilliq gunahlirini uchurwitishini ümid qilimen. (tirmizi: 749)

erefat künining rozisini erefatta hazir bolmighanlar yeni hajilardin bashqilarning tutushi teleb qilinidu. Chünki erefatta bolghan kishi üchün bu künde roza tutush heqiqeten qiyin kélidu. Shunga ulardin roza tutush teleb qilinmaydu. Belki tutmasliqi teleb qilinidu.

Erefat küni bolsa, pütün ehli islamning eng büyük bayram künidur. Bu kün zémin ehli bilen asman ehlining (yeni perishtilerning) jem bolidighan we allah taalaning rehmet we meghpiritige érishidighan alahide ulugh bir künidur. Shunga bukünde erefatta hazir bolghan kishining pütün gunahliri meghpiret qilinip, xuddi anidin tughulghan waqtidikidek pak bolidu. Bu künde- erefatta bolalmisimu - roza tutqan kishining ikki yilliq gunahi kechürüm qilinidu. Quran kerim qedir kéchiside chüshüshke bashlighan bolup, erefat künide tamamlan'ghan. Erefat küni bolsa musulmanlarning eng büyük bayram künidur. Quran kerim mushundaq ikki bayramning birleshken künide nazil bolghachqa, bu kün bayram üstige bayram bolghan eng shereplik we qimmetlik bir kündur. Bu künni qedirlesh herqandaq musulmanning burchidur.

2) zulhejje iyining deslepqi toqquz künide roza tutushmu peziliti yuqiri emeller qatarigha kiridu.

1756/2971 - huneyde ibni xalid ayalidin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning bezi ayalliri mundaq dégen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem zulhejje éyida toqquz kün, ashura küni we her ayda üch kün, yeni her ayning birinchi döshenbisi we ikki peyshenbisi roza tutatti. (nesai: 2417)

1757/2974 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: mushu künlerde (yeni zulhejje éyining ewelqi on künide) qilin'ghan emeldin ewzel emel yoq, dédi. Sahabiler: jihadmu shundaqmu ? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: jihadmu shundaq. Peqet jénini, mélini jihadqa atighan we héchnémisi qaytmighan (yeni shehid bolghan) kishila uning sirtida, dédi. (buxari: 969)

3) ashura künining rozisi

ashura- qemeriye ayliridin muherrem iyning 10- küni bolup, peyghember eleyhissalam bu künde roza tutatti we bashqilarnimu tutushqa teshebbus qilatti.

1763/2982 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem medinige kelgende, yehudiylarning ashura küni roza tutqanliqini kördi we: bu qandaq roza? Dep soridi. Ular: bu bir peziletlik kündur. Chünki alle bu künde israil ewladini düshmenliridin qutuldurghan, shuning üchün, musa eleyhissalam mushu künde roza tutqan, dédi. Buni anglighan peyghember sellellahu eleyhi wesellem: men musa eleyhissalam qilghanni qilishqa silerdinmu bekrek heqliqmen, dédi. Andin özi roza tutti we biznimu roza tutushqa buyridi. (buxari: 2004)

1762/2981 - ebu musa reziyellahu enhu mundaq deydu: ashura küni yehudiylarning ulughlaydighan we héyt qilidighan küni idi. Shunga peyghember sellellahu eleyhi wesellem: siler ashura küni roza tutunglar! Dédi. (muslim: 1131)

1764/2983 - seleme ibni ekwei reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem eslem qebilisidin bir ademni: tamaq yégen yaki yémigen hemmeylen roza tutsun. Chünki bügün ashura künidur dep jakarlashqa buyridi. (buxari: 2007)

1765/2985 - ebu qetade reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle taaladin ashura küni roza tutquchining ilgiriki bir yilliq gunahini epu qilishini ümid qilimen dédi. (tirmizi: 752)

ashura künide roza tutmaqchi bolghan kishining bukün'ge aldidin yaki keynidin birer künni qoshup tutushi sünnettur. Bu, islamiy rozini ehli kitablarning rozisidin perqlendürüsh üchün idi. Chünki yehudilar ashura künidila bir kün roza tutidu. Musulmanlar ashura künide roza tutmaqchi bolsa, muherremning 9-10-künliri yaki 10- 11-künliri ikki kün tutidu.

1766/2986 - ghetefan ibni terif murriy abdullah ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ashura küni roza tutup, bashqilarnimu shu küni roza tutushqa buyrighan idi. Sahabiler: i allahning resuli ! Bu, yehudiy we nasaralar ulughlaydighan kün tursa?! Dégenidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle xalisa, kéler yili toqquzinchi küni roza tutimiz, dédi. Lékin peyghember sellellahu eleyhi wesellem u kün kelmey turup wapat bolup ketti. (muslim: 1134)

shunga ashura künide roza tutqan adem musa we muhemmed eleyhissalamlarning sünnetlirige emel qilghan bolup, köp sawabqa érishidu.

4) düshenbe we peyshenbe künlirining rozisi

düshenbe künlüki bolsa, peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning dunyagha kelgen küni, bu, pütün insaniyet üchün mubarek kündur. Shunga peyghember eleyhissalam allah taalagha shükür izhar qilish yüzisidin bu künde roza tutushni adet qilghan we bashqilarnimu tutushqa teshebbus qilghan.

1771/3003 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem peyshenbe we düshenbe künliri roza tutushqa bekmu tirishatti. (nesai: 2360)

1772/3004 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emeller peyshenbe we düshenbe künliri alle taalagha kötürülidu. Men emellirimning rozidar halitimde kötürülüshini yaxshi körimen. (tirmizi: 747)

1777/3012 - yene bir riwayette mundaq déyilgen: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin düshenbe küni roza tutush toghruluq soralghanidi: u, men tughulghan, peyghemberlikke teyinlen'gen yaki manga quran chüshürülgen kündur, dédi. (muslim: 1162)

peyghember eleyhissalam bu hediste, düshenbe künide roza tutushining ghayisini we sewebini ochuqlap, bu kün özining dunyagha kelgen we wehining bashlan'ghan küni ikenlikini bayan qilghan. Shubhisizki, muhemmed eleyhissalamning dunyagha kélishi, allahning pütün insaniyet üchün teqdir qilghan katta némitining emelge éshishi idi. "pütün insaniyetning saaditi" dégen sözümge beziler, pütün insaniyetning hemmisi musulman emesqu? Dep qayil

bolmasliqi mumkin. Ulargha deymenki: gerche pütün insaniyetning hemmisi musulman bolmighan bolsimu, islam dini pütün insaniyetni heqiqetke yéteklesh üchün kelgen bir dindur. Ularning hemmisi islam dinining adaletlik qanun, prinsipliri sayisida saadetke érishidu. Chünki islam dini gheyriy dindikilerningmu heq- hoquqlirini, xuddi öz tewelirini qoghdighandek qoghdap, himaye qilidighan, adalette chékige yetken birla dindur. Tarix buninggha shahittur. Allah taala mundaq deydu:

[لَقَدْ مَنَّ اللّهُ عَلَى الْمُؤمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبْلُ لَفِي ضَلالٍ مُّبِينٍ (164)]

" allah möminlerge allahning ayetlirini tilawet qilidighan, ularni (gunahlardin) pak qilidighan, ulargha kitabni we hékmetni (yeni quran we sünnetni) ögitidighan, özliridin bolghan bir peyghember ewetip, ulargha chong éhsan qildi; halbuki, ular burun ochuq gumrahliqta idi. " (al imran sürisi 164- ayet).

Gerche allah taala bendilerning emellirini biwasite körüp tursimu, düshenbe we peyshenbe künliri bendilerning emelliri allah taalagha körsitilidighan künlerdur.

5) her aydin üch kün roza tutush

her aydin üch kün roza tutush sünnettur. Peyghember eleyhissalam shundaq qilatti. Bu, yil boyi roza tutqan'gha oxshash sawab bolidighan emeldur.

1774/3009 - ibni milhan qeysi dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizni tolun ayliq künlerde, yeni her ayning 13, 14 we 15 künliri roza tutushqa buyrup: shu künlerde roza tutush yil boyi roza tutqan'gha barawerdur deytti. (ebu dawud: 2449)

her aydin üch kün nepli roza tutqan ademning yil boyi üzmestin roza tutqan'gha oxshash sawabqa érishidighanliqi bir heqiqettur.

6) shewwal iyida alte kün roza tutush

shewwal- qemeriye ayliridin 10- ayning ismi. Bu, ramizandin kéyinki ay. Buayda 6 kün roza tutush sünnettur. Meyli arqa- arqidin ulap tutsun, meyli parche- parche tutsun, shewwal éyi ichide 6 kün roza tutush sawabliqtur.

1755/2968 - ebu eyyub ensari reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki ramizan rozisini tutup bolup, arqisidin shewwal éyida alte kün roza tutsa, u, yil boyi roza tutqandek sawabqa érishidu. (ebu dawud: 2433)

chünki "bir yaxshi ishqa on hesse sawab bérish" prinsipi boyiche: ramizan éyi ichide tutqan 30 kün roza 10gha köpeytilip 300 kün'ge teng, shewwal éyi ichide tutqan 6 kün roza 10gha köpeytilip 60 kün'ge teng. Ikkisini qoshqanda, jemi 360 kün bolidu. Shunga ramizan rozisini toluq tutup bolghandin kéyin, shewwal éyida yene 6 kün roza tutqan kishi, yil boyi roza tutqan'gha oxshash sawabqa érishidu deymiz.

7) bir kün roza tutup, bir kün ara bérish

nepli rozilarni bir kün tutup, bir kün ara bérish sünnettur. Peyghember eleyhissalam sahabilirini yil boyi roza tutushtin meni qilghan we mundaq dégen:

100/ 168 - bir riwayette mundaq déyilgen: sen yil boyi kündüzi roza tutup, kéchisi uxlimay namaz oquydikensen, dédi. Men: shundaq, dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: yil boyi roza tutsang, kéchisi uxlimay namaz oqusang, közüng talidu, jisming charchaydu. Yil boyi roza tutqan ademning rozisi roza

hésablanmaydu. Shunga her ayda üch kün roza tut, bu, yil boyi roza tutqan bilen barawer, dédi. Men uningdin artuqraqini qilalaymen, - dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaqta, dawud eleyhissalamdek roza tut! U bir kün roza tutsa, bir kün tutmaytti, düshmen bilen uchrashsa qachmaytti, dédi. Men: i resulullah ! (dawud eleyhissalamdiki) bu xisletni men qandaqmu qilalarmen?! Dédim. (ehmed: 6727 ; buxari: 6277)

buhedisning menisi: üzmey yil boyi roza tutqan kishige roza adetke aylinip qalidu - de, u kishi üchün rozining alahidiliki qalmaydu. Shunga u, özini ach hem ussuz qoyghandin bashqa héchqandaq sawab yaki peziletke érishelmeydu, dégenliktur. Sahabilardin bezi kishiler yil boyi roza tutmaqchi bolghanda, peyghember eleyhissalam ularni bundaq roza tutushtin tosqan we birkün tutup, bir kün tutmasliqni tewsiye qilghan

8) sheban éyining rozisi

ramizan éyining rozisidin qalsa eng peziletlik roza sheban éyining rozisidur. Chünki bu ay bendilerning bir yilliq emelliri allah taalagha körsitilidighan alahide ehmiyetlik aydur.

1768/2996 - muiminlerning anisi aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem üzüldürmey roza tutatti. Hetta biz: emdi héch toxtimay roza tutidighan oxshaydu dep kétettuq. Bezide xéli uzun'ghiche roza tutmaytti. Undaq chaghlarda biz: emdi héch roza tutmaydighan oxshaydu dep qalattuq. Men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning ramizan éyidin bashqa ayda toluq roza tutqinini we héchbir ayda sheiban éyidikidek köp (neple) roza tutqinini körmidim. Yene bir riwayette: peyghember sellellahu eleyhi wesellem sheiban éyining hemme küni dégüdek roza tutatti. Peqet bezi künlirila tutmaytti, déyilgen. (muslim: 1156)

1769/2998 - abdullah ibni ebu qeyis aishe reziyellahu enhaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem neple roza üchün sheiban éyini eng yaxshi köretti we sheiban éyida tutqan rozisini ramizan éyigha ulaytti. (ebu dawud: 2431)

1770/3001 - usame ibni zeyd reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge: i allahning resuli ! Héchbir ayda sheiban éyidikidek roza tutqiningni körmidim, désem, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: u ay rejep éyi bilen ramizan éyining ariliqidiki bir ay bolup, kishiler u aydin ghapil qalidu. Uningda emeller alemlerning rebbige kötürülidu. Men emellirimning roza tutqan halitimde kötürülüshini yaxshi körimen, dédi. (nesai: 2357)

4- haram qilin'ghan roza

islam sheriiti töwendiki künlerde roza tutushni haram (yeni meni) qilghan:

1)roza héytning birinchi küni roza tutush haramdur. Chünki bu kün ramizanning sharapiti bilen allah taalaning musulmanlargha bayram qilip belgilep bergen künidur. Bu künde allah taalaning belgilep bergen ziyapitini qobul qilip, kengtasha yep, ichip we küngül échip allah taalagha shükür ada qilish lazim. Bu künde roza tutqan adem gunahkar bolidu.

2) qurban héytining birinchi künidin 4- künigichilik bolghan héyt künliride roza tutush haramdur. Pütün islam fiqhishunas alimliri roza we qurban héytlirida roza tutushning jaiz emeslikide ittipaqtur

5 – mekruh bolidighan roza

1) ashura künide roza tutmaqchi bolghan kishining, ashura künini yalghuz tutushi mekruhtur. Sünnet uning aldidin yaki keynidin bir künni qoshup tutushtur. Peyghember eleyhissalamning bu heqtiki hedisi yoqirida ötti.

2) nepli üchün roza tutmaqchi bolghan kishining jüme küninila ayrip bu künde roza tutushi mekruhtur. Jüme küni musulmanlarning heptilik bayram küni. Islam dini yalghuz bu kündila nepli roza tutushni meni qilghan. Sünnet shuki, jüme künide roza tutmaqchi bolghan kishi uning aldidin yaki keynidin birer künni qoshup tutushi lazim.

3) shenbe künini ayrip roza tutush mekruhtur.

1793/3029 - abdullah ibni busr reziyellahu enhu hemshirisidin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shenbe künliri alle perz qilghan rozidin bashqa, neple roza tutmanglar. Eger birersinglar yégüdek bir nerse tapalmisa, üzümning posti yaki derexning notisini bolsimu chayniwetsun (tirmizi: 744)

shenbe künlükte roza tutushning meni qilinishining sewebi shuki, shenbe künlüki yehudilarning bayram künidur. Musulmanlarning ular bayram qilghan künlerde bayram qilishi, ular ulughlighan künlerni ulughlishi toghra emes. Belki biz ulargha héchbir ishta oxshimasliqqa buyrulghan. Ashura künide bir kün roza tutushning meni qilinishining hékmitimu bu sewebtin idi.

4) shek künide roza tutush mekruhtur. Peyghember eleyhissalam uningdin meni qilghan. Shek küni- kishiler uni sheban éyining axirqi künimu yaki ramizanning birinchi künimu dep shek qilip qalidighan kün bolup, bu künde roza tutushning meni qilinishi kishilerning ramizan rozisining sanini uzartiwalmasliqi üchün idi. Eger dinimiz bundaq hushyarliq bilen ish körmigen bolsa idi, kishiler shek künini ramizan'gha qoshup, rozining sanini 30 kündin ashuruwalghan bolar idi. Chünki burunqi samawiyy dinlarmu shu sewebtin öz eslini yoqatqan. Biz ay körsek roza tutushqa, eger ay körmisek roza tutmasliqqa buyrulduq.

1786/3021 - malik mundaq deydu: men ilim ehlining sheiban yaki ramizan éyidin qaysisigha tewe ikenliki éniq bolmighan shek künide ramizanning rozisigha niyet qilip roza tutushtin chekligenlikini we ularning: ”kimki ramizan éyini körmey turup roza tutsa, andin shu künning ramizan ikenliki éniqlansa, u, shu künning qazasini qilidu, tutqan rozisi neple rozigha hésab bolidu“ dégenlikini anglidim. (malik riwayet qilghan)

5) iptarsiz ulap roza tutush mekruhtur. Eger bu ish roza tutquchining ten saqliqigha ziyan yetküzse haramdur. Ulap roza tutush - roza tutup iptar bolghandimu - éghiz achmastin yaki sohurluq yémestin etisi axshamghiche rozisini dawam qildurush démektur. Bundaq qilish ten saqliqigha ziyanliq bulushtin awwal dinimizning körsetmisige xilaptur. Chünki islam dini asanliqni terghip qilidu. Özini béhüde qiynighanliq ibadetke yatmaydu. Belki ibadet dinimizning körsetmilirige riaye qilish bilen qilinidu. Peyghemberler ulap roza tutatti. Chünki ular taqet qilalaytti. Peyghember eleyhissalam özi ulap roza tutqan waqitlirida sahabilarning bundaq qilishini meni qilatti.

1722/2915 - abdurahman ibni ebu leyla mundaq deydu: sahabilerdin biri manga hedis sözlep bérip mundaq dégen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem sahabilirige köyünüp (rozidar turup) qan aldurushtin, rozini (iptar qilmastin) ulap tutushtin tosti. Lékin bu ikki ishni haram qilmidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i allahning resuli! Sen sohur waqtighiche (iptar qilmastin) ulap

tutidikensen'ghu?! Déyilgenidi: men sohur waqtigha qeder ulap tutimen, chünki rebbim méni ozuqlanduridu we ussuzliqimni qanduridu, dédi. (ebu dawud: 2374)

1752/2965 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem rozini (iptar qilmastin) ulap tutushtin tosti. Sahabiler: sen shundaq qilidikensen'ghu? Dep sorighanidi: shübhisizki, men silerge oxshimaymen. Chünki men riziqlandurulup we sughurulup turimen (yeni rebbim méni ozuqlanduridu we ussuzluqumni qanduridu), dédi. (muslim: 1102)

6- nepliy rozilar

nepliy(ixtiyariy) rozilarni tutushning belgilik waqitliri yoqtur. Roza tutush haram we mekruh bolghan künlerning sirtida, yilning qaysi bir künliride nepli rozisini tutush jaizdur. Nepli ibadetler allah taalagha yéqinlishish we bu arqiliq uning rehmitidin behrimen bolush meqsitide qilinidighan ixtiyariy ibadettur. Nepli ibadetlerning sawabi köptur.

Beshinchi bap. Ramizandiki peziletlik waqitlar hem emeller

ramizan éyi ibadet we quran tilawet qilish éyidur

musulman kishi ramizan éyini quran tilawet qilish, ibadetlerni eng yaxshi shekilde orunlash we dini bilimlerni köplep öginish üchün, özlirige bir dini medrise hésablishi lazim. Chünki ramizan éyi quran kerim nazil bolushqa bashlighan we ming aydin yaxshi bolghan qedir kéchisini öz ichige alghan bir ay bolghanliqtin, bu ay ibadetke bérilish, quran kerim tilawet qilish we hertürlük dini bilimlerni tehsil qilish éyidur. Bu ayda qilghan yaxshiliqlargha nechche hesse artuq sawab bérilidu. Chünki ramizan éyi ichidiki qedir kéchisi sawabta we pezilette ming aydin yaxshi bolghan iken, bu ayda qilin'ghan bir yaxshiliqning ming hesse bolup yézilishi tebiiyydur.

4032/6708 - muhemmed ibni keib qurezi reziyellahu enhu abdullah ibni mesud reziyellahu enhumadin riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki allahning kitabidin bir herp oquydiken, uninggha bir yaxshiliq yézilidu, bir yaxshiliqqa on hesse sawab bérilidu. Men ”elif lam mim“ni bir herp démeymen. Belki, elif bir herp, lam bir herp, mim bir herptur. (tirmizi: 2910)

peyghember eleyhissalamning hedisige asasen, quran kerimdin bir herp oqughan kishige on sawab yézilidu. Adettiki künlerde quran kerimdin bir herp oqughan'gha on sawab yézilsa, ramizan éyida oqulghan quran kerimning her bir heripige on ming hesse sawab yézilishi éniqtur. Shunga peyghember eleyhissalam bu ayda pütün yaxshiliqlargha aldiraytti we köp qilatti.

4438/7380 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem insanlarning eng séxisi idi. Bolupmu, ramizanda jibriil eleyhissalam bilen körüshkende, téximu séxi bolup kétetti. Peyghember eleyhissalam ramizan éyining her kéchiside jibriil eleyhissalam bilen körüshüp, öz ara quran oqushatti. Shunisi jezmenki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem yaxshiliq qilishta salqin shamaldinmu séxi idi. Yene bir riwayette mundaq kelgen: chünki jibriil eleyhissalam ramizan éyining her kéchisi kéletti we peyghember sellallahu eleyhi wesellemge quran oqutup tingshaytti. (buxari: 6)

quran kerim oqush, ibadetlerni waqtida orunlash we diniy bilimlerni üginish hemme waqitta teleb qilinidighan muhim emellerdur. Emma ramizan éyida bu

emellerni téximu köp, téximu toluq orunlash alahide jiddiy teleb qilinidu. Chünki ramizan éyi axiretlik üchün mol husulning peytidur. Xuddi peyghember eleyhissalam epsuslinish bilen éytqandek, mushundaq bir ulugh ayni ghenimet bilip, allah taalaning rehmitini izdimigen, netijide uningdin mehrum qalghan kishidinmu bexitsizrek birsi yoqtur!

4029/6705 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir qewm allahning öyliridin biride yighilip olturup, allahning kitabini tilawet qilip, özara öginiship olturidighanla bolsa, ulargha xatirjemlik chüshidu, rehmet yaghidu, ularning etrapini perishtiler chöridep turidu, alle ularni huzuridikilerning aldida tilgha alidu. (muslim: 2699)

4033/ 6712 - uqbe ibni amir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: quranni ünlük oqughan kishi sediqini ashkara bergen kishige, quranni ichide oqughan kishi bolsa, sediqini mexpi bergen kishige oxshaydu. (tirmizi: 2919)

4034/6715 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni, quran kélip: i rebbim ! Uni (quran oqughuchini) zinnetligin! Deydu. Uninggha karamet taji kiydürilidu. Andin i rebbim! Uninggha téximu ziyade iltipat qilghin, deydu. Shuning bilen, uninggha karamet toni kiydürilidu, andin i rebbim! Uningdin razi bolghin! Deydu. Alle uningdin razi bolup kétidu hemde uninggha: oqup örlewergin! Déyilip, her bir ayetke bir derije qoshup bérilidu. (tirmizi: 2915)

4035/6717 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: quran oqushqa mahir (yeni yadqa we mungluq oquyalaydighan) kishi hörmetlik, yaxshi pütükchi perishtiler bilen bille bolidu. Quranni duduqlap qiynilip oquydighan kishige bolsa, qosh ejir bérilidu. (muslim: 798)

adettiki aylarda quran tilawet qilghan kishige yuqirqidek sawap hem ejir birilgen yerde, ramizan iyida qilin'ghan quran tilawitige nechche yüz hessilep sawap birilishide shek shübhe yoqtur.

Ramizan éyida jibriyil eleyihissalamning peyghember eleyhissalamgha telim bérishi

her ramizan éyida jibriyil eleyhissalam peyghember eleyhissalamgha telim béretti we quran kerimni uninggha oqutup bashtin axir bir qétim tingshaytti. Peyghember eleyhissalamning wapatidin aldinqi ramizanda jibriyil eleyhissalam uninggha quran kerimni ikki qétim oqutup tingshighan.

5487/8972 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ayalliri bilen olturatti, héchbiri uning yénidin téxi ayrilmighanidi. Del shu chaghda, yénimizgha fatime kirip keldi, uning méngishi peyghember eleyhissalamningkige bekmu oxshaytti. Peyghember eleyhissalam uni körüp bekmu söyündi we: xush kelding, qizim, dep qizghin kütüwaldi. Andin uni ong yaki sol teripide olturghuzup, quliqigha bir nersilerni pichirlighanidi, fatime reziyellahu enha höngrep yighlap ketti. Qizining yighlighinini körgen peyghember eleyhissalam yene bir nersilerni pichirlighanidi, bu qétim külüshke bashlidi. Buningdin ejeblinip: peyghember eleyhissalam sanga néme dédi? Dep soridim. U ornidin turdi, men yene bir qétim sorighanidim, u: peyghember eleyhissalamning mexpiyitini ashkarilimaymen, dédi. Peyghember

eleyhissalam wapat bolghandin kéyin, fatimege: üstüngdiki heq hörmitim bilen soraymenki, peyghember eleyhissalam u waqitta sanga néme dégenidi? Dédim. Fatime: sanga emdi éytip bérey. Peyghember eleyhissalam birinchi qétim pichirlighanda: jibriyil eleyhissalam quranni her yili bir qétim oqutatti, emma bu yil ikki qétim oqutti. Buningdin ejilimning yéqinliship qalghanliqini bildim. I fatime! Alletin qorq we sewrchan bol. Men sendin burun kétidighan eng salih kishimen dédi. Men qattiq qayghurghanliqimdin yighlap kettim. Peyghember eleyhissalam méning yighlighinimni körüp: i fatime ! Sen muimin ayallarning yaki mushu ümmet ayallirining serdari bolushqa razi emesmu? Dégenidi, séning körgriningdek külüp kettim, dédi. (muslim: 2450)

peyghember eleyhissalamning wapatidin 6 aydin kéyin hezriti fatime reziyellahu enha wapat bolghan. Bu hedistin ramizanda quran kerimni xetme qilishning we uni üginishning neqeder ewzel ikenliki ipadilinidu.

Ramizanning axirqi on künide ibadet qilishning peziliti

peyghember eleyhissalam bashqa künlerge nisbeten, ramizan aylirida ibadetke qattiq bériletti we bashqilarnimu shundaq qilishqa teshebbus qilatti. Xususen ramizanning axirqi onida ibadetke qattiq bérilishke we qedir kéchisini tépishqa buyruytti. Özimu bu künlerde ibadet üchün özini unutatti.

1327/2275 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizanning axirqi onida (ibadet qilishqa) nahayiti bek gheyret körsitetti. Emma bashqa waqitlarda (ramizan éyining axirqi onidikidek) anche bek küchep ketmeytti. (muslim: 1175)

1328/2276 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizanning axirqi oni kirse, kéchiche ibadet qilatti, ailisini (tehejjud üchün) oyghitatti we nahayiti jiddi qaraytti hem ishtan béghini ching baghlaytti (yeni ayallirigha yéqinchiliq qilmaytti). (muslim: 1174)

1826/3069 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat tapqan'gha qeder ramizanning axirqi onida étikapta olturatti, u wapat tapqandin kéyin ayallirimu étikapta olturidighan boldi. (buxari: 2026)

1830/3075 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizanning axirqi onida étikap qilatti, aridin bir yili étikap qilmidi, kéyinki yili yigirme kün étikap qildi. (tirmizi: 803)

qedir kéchisining peziletliri

allah taala qedir kéchisini ulugh qilip, uni ramizanning bashqa kéchiliridin alahide shereplik we xeyrlik qilip belgilidi. Chünki bu kéche quran kerimning nuri tunji qétim yersharida parlashqa bashlighan bir kéche idi. Peyghember eleyhissalam bu kéchining ramizanning axirqi on künidiki taq kéchilerning biride bolidighanliqidin xewer bergen we bu kéchini tépish üchün ramizanning axirqi onida uxlimay ibadet qilishqa teshebbus qilghan hem özimu shundaq qilghan. Chünki bu kéchide qilin'ghan emel- ibadetler pezilette we sawabta, ming ayliq emel- ibadettin artuqtur. Allah taala quran kerimde: " qedir kéchisi (pezilet we sawabta) ming aydin artuqtur " deydu (qedir sürisi 3- ayet). Démek, qedir kéchisi ming aygha teng bolghan iken, u bir insanning ömridin 83 yilgha teng bolghan bolidu. Eger bir insan 83 yil hemishe ibadet bilen meshghul bolghan teqdirdimu, birimizning qedir kéchisini ibadet bilen ötküzginimizning sawabi, allah taalaning dergahida 83 yilliq ibadettin ewzeldur, elwette.

Shubhésizki, quran kerimning parlaq nuri isaniyetning qelblirige nur chéchishqa bashlighan bu kéche, bashqa herqandaq kéchilerdin ulugh we sherepliktur. Héchqandaq kéche uninggha teng bolalmaydu. Lékin shuni yaxshi bilish kérekki, herqandaq ulugh ayning, herqandaq ulugh kün yaki kéchining we herqandaq ulugh saetning ulughliqi we yaxshiliqliri, peqet uning ulughliqini bilip, uni qedirlep, uningdin paydilinalighan kishiler üchündur. Emma bu kéchini qedirlimey, özining gheplet uyqusida jimiqip qalghan kishiler üchün bu kéchining bashqa kéchilerdin héchbir perqi yoqtur.

Qedir kéchisi, islam millitige bérilgen imtiyazdur

imam xettabiy qedir kéchisining allah taala teripidin islam millitige mexsus ata qilin'ghan bir katta imtiyaz ikenlikige, pütün islam alimlirining birdek ittipaqi bolghanliqini bayan qilidu. Chünki allah taala bu kéchini quran kerim bilen shereplendürdi. Quran kerim bolsa, islam millitining eng mötiwer desturidur.

1836/3084 - imam malikning éytishiche, u ilim ehlidin özi ishinidighan bir kishining mundaq dégenlikini anglighaniken: peyghember sellellahu eleyhi wesellemge özidin ilgiriki kishilerning (dunyada yashighan) ömürliri körsitildi (yaki alle xalighanliri körsitildi). Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem öz ümmitining ömrini qisqa kördi we: burunqilarning ömri uzun bolghachqa, ular (köp emel qilip) érishken ejirge méning ümmitim érishelmigüdek dep qaldi. Köp ötmey, alle taala peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ming aydinmu ewzel bolghan qedir kéchisini berdi. (malik riwayet qilghan)

allah taala bu kéchining qaysi kéchide ikenlikini bizge melum qilmighan. Bu, kishiler shu kéchini tépish meqsiti bilen ramizan kéchilirining hemmiside ibadetke bérilsun üchün idi. Shuningdek allah taala jüme künidiki dua ijabet bolidighan saetni we quran kerimdiki uni oqup néme tilse bérilidighan ismulezemni bizge bildürmigen. Bumu kishilerning dua ijabet bolidighan saetni we ismulezemni tépish üchün herwaqit dua qilsun we quran kerim oqusun üchün idi. Eger qedir kéchisining waqti, dua ijabet bolidighan saet we ismulezem éniq bildürülgen bolsa idi, kishiler qedir kéchisidila ibadet qilishqa, shu saettila dua qilishqa, ismulezemnila oqushqa üginiwélip, bashqilirigha ehmiyet bermigen bolatti.

1837/3085 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: ramizan éyi kirgenidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: silerge yétip kelgen mushu ayda heqiqeten bir kéche bar bolup, u kéche ming aydinmu yaxshidur. Kimki shu kéchidin mehrum qalsa, pütün yaxshiliqtin mehrum qalghan bolidu. Yaxshiliqtin nésiwisi yoq kishila uningdin mehrum qalidu, dédi. (ibni maje: 1644)

1838/3087 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: bir türküm sahabiler chüshide qedir kéchisi ramizanning axirqi yette künide ikenlikini kördi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: silerning chüshünglargha asasen, qedir kéchisini ramizanning axirqi yettisige toghra kélidu dep qaraymen, kimki qedir kéchisige yétishni xalisa, uni ramizanning axirqi yettiside izdisun dédi. (buxari: 2015)

1846/3098 - zir mundaq deydu: ubey ibni keib reziyellahu enhugha abdullah ibni mesud reziyellahu enhuning: kéchini yilboyi ibadet bilen ötküzse, andin qedir kéchisini tapalaydu, dégenliki yetküzülgen idi, ubey reziyellahu enhu: özidin bashqa héch bir ilah bolmighan alle taalaning nami bilen qesemki, qedir kéchisi sheksiz ramizan éyididur, men uning qaysi kéchide ikenlikinimu bilimen. U kéche

bolsa, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizni tüneshke buyrighan kéchining del özi shu. Démek, qedir kéchisi, etigini yigirme yettinchi künige tewe bolidighan kéchide bolidu. Shu küni etigende quyashning aq we nursiz halette chiqishi qedir kéchisi bolghanliqning alamitidur, dédi. (muslim: 762)

1845/3097 - bilal reziyellahu enehudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: qedir kéchisi yigirme tötinchi kéchide bolidu dégen. Ibni abbas reziyellahu enhuma: qedir kéchisini yigirme tötinchi kéchidin izdenglar, digen. (ehmed: 23373, buxari: 2022)

1847/3099 - yene bir riwayette mundaq déyilgen: ubey ibni keib reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge: qedir kéchisi etigini quyash nursiz halette chiqidu dep uqturghan. Shuning bilen, biz u kéchini hisablap, ésimizde saqliduq. Alle taalaning nami bilen qesem qilimenki, abdullah ibni mesud reziyellahu enhumu uning heqiqeten ramizanning ichide ikenlikini we u kéchining yigirme yettinchi kéchisi ikenlikini bilidu. Lékin u silerning shuningghila yöliniwilip, emel ibadette susliship kétishinglardin qorqup, silerge dep bérishni xalimaptu. (tirmizi: 793)

1848/3101 - uyeyne ibni abdurahman dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: ebu bekirning yénida qedir kéchisi tilgha élin'ghanidi, u: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: qedir kéchisini axirqi toqquzi yaki axirqi yettisi yaki axirqi beshi qalghanda weyaki axirqi üchi qalghanda izdenglar! Dégenlikini anglighanidim, dédi. (tirmizi: 794)

1851/3106 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qedir kéchisi yigirme yettinchi yaki yigirme toqquzinchi kéchide bolidu. U kéchide malaikiler zéminda san - sanaqsiz awup kétidu. (ehmed: 10356 ; bezzar)

qedir kichisini tipish üchün étikapta olturush

itikapning loghet menisi birer yerde turush, bir ishni dawamlashturush digen bolup, sherettiki menasi bolsa, bir mesjidte yaki shuninggha oxshash bir yerde itikap niyiti bilen bir muddet olturush dimektur. Itikapning wajib, sünniti muekkide we musteheb türliri bar. Dil bilen qilin'ghan itikap wajib. Ramzanning axirqi on künde kirilgen itikap küchlük bir sünnet. Bashqa waqitlarda itikap niyiti bilen mesjidte qilin'ghan itikap mustehebdur. Itikapning eng qisqa mudditi imam ebu yusufning qarishiche, birkün, imam muhemmedning qarishiche bir saettur. Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam medinige köchüp kelgendin kiyin wapatighiche, her yili ramizanning axirqi on küni itikap qilatti.

Étikapta olturghan adem, étikapta olturghan muddet ichide, pütün waqtini perwerdigarigha ibadet qilishqa ajritidu. Yeni u étikapta olturghan muddet ichide waqitlirini perz namazlarni kütüsh, ilim öginish, allah taalani yad étish we quran kerim oqush sorunlirigha qatnishish we kéchiliride kéche namazlirini oqush bilen ötküzüdu. Allah taalaétikapta olturghuchigha, u étikapta olturghan muddet ichide qedri kéchisini tépishqa nisip qilishi mumkin. Qedri kéchisi bolsa, u kéchide qilin'ghan ibadetning sawabi ichide u kéche yoq aylardin ming ay qilghan ibadetning sawabidin artuq bolidighan bir kéchidur.

Étikapta olturushta yene insanning dilini rahetlendiridighan nurghunlighan meniwy paydilar bar. Chünki étikapta olturghuchi étikapta dilini, nérwa tumurlirini we meniwiyitini rahetlendiridighan bir muddetni ötküzidighan bolghachqa, insan étikapta olturghan waqtida, dili dunyaning ishliridin we

ghemliridin xali turidu. Köngli dunyaning qiyinchiliqliridin yiraq bolup rahet hés qilip pütün wujudi bilen perwerdigarigha ibadet qilishqa yüzlinidu we allah taalani yad étish bilen dili aram tapidu. Dillarning allah taalani yad étish bilen aram tapidighanliqi heqqide allah taalamundaq dédi:

[الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (28)]

"(tewbe qilghanlar) iman éytqanlar bolup, ularning dilliri allahni yad étish bilen aram tapidu, bilinglarki, dillar allahni yad étish bilen aram tapidu " [süre reidi 28- ayet]

étikapning buyrulushi

étikap qilishni deslep peyghember eleyhissalam bashlighan. U, her yili ramizanning axirqi on künide mesjidte özi yalghuz olturup étikap qilatti. Kéyin uning ayalliri, andin sahabilar étikap qilishqa bashlighan. Shundaq qilip, étikap islam dinida eng peziletlik emellerdin bolup orun alghan. Allah taala quran kerimde étikapni qollap, quwwetlep uning shertliri toghriliq mundaq deydu: "mesjidte étikapta olturghan chéghinglarda, (kündüzi bolsun, kéchisi bolsun) ayalliringlargha yéqinchiliq qilmanglar"(beqer sürisi 187- ayet).

Étikap allah taalaning raziliqigha érishish meqsiti bilen, pütün dunyaliq ishlardin qol üzüp, mesjidte olturup türlük ibadetlerni orunlash arqiliq emelge ashidighan ibadettur.

Altinchi bap. Ramizan toghirisida mulahizilik sual- jawaplar

néme üchün roza tutimiz?

Ishlarni qilghanda néme üchün shu ishlarni qilidighanliqi toghriliq sorash we ejeplinish, insan tebiitide bar ishlardur. Musulmanlar allahni razi qilish üchün emel bijiridu. Ular peqet allahqa itaet qilish we uning dinigha emel qilish arqiliqla uni xushal qilalaydu. Shunglashqa, beziler: “biz néme üchün roza tutimiz?” dep sorap qélishi mumkin. Biz ulargha shundaq jawap bérimiz.

1. Ramizan - allah taalaning bizning üstimizge orunlashturghan tapshuruqi we éniq buyruqi. Bizning allahqa boysunushtin we uni chin muhebbet bilen yaxshi körüsh we uningdin qorqush arqiliq uni razi qilishtin bashqa héchqandaq tallash yolimiz yoq.

2. Ramizan éyi bashqa aylargha qarighanda kündilik hayat we insaniyet alaqilirini bashqiche retleshke köngül bölidighan alahide bir ay. Kishler ramizan éyini”roh éyi” dep adetlendi, biz uni roh we beden'ge ige insan éyi dep süpetleymiz. Ramizan bedenning wezipilirini retke salidu, uningda ashqazan mejburi rahet tapidu, shehwet kontrol qilinidu, u ikkisi ramizandin bashqa waqitta bedenning köpligen charchashlirini peyda qilidighan kirish éghizidur.

3. Allah taala ramizanni yolgha qoydi, ramizanda tang atqandin tartip namaz sham bolghuche tamaqtin cheklinimiz. Ghiza shehwetni kücheytidu we yol échip béridu, biz shehwetni küchlendüridighan éghizlarning peqet éghiz we ghiza emeslikini chüshinishimiz lazim. Belki qulaq, köz, söz we xiyalmu shehwetni kücheytish éghizliridur. Ramizanda sheytanlar baghlinidu, qisiqisi shehwetning yolliri tariyidu.

4. Ramizan özini tutuwilish we qaide prinsipqa könüshning emeli meshiqi, resulullah ramizan éyida ayalini söyüp qoyatti, kim özige ige bolalisa shundaq

qilsun, uningdin ashurwetmisun, bolmisa uningghimu yéqinlashmisun! Ramizan kündüzide er-ayalliq munasiwitini ötküzüshning jazasi üchün qaza qilish we pidiye tölesh lazim bolidu, yaman yéri shuki u ish ramizan pelsepisining tengpunglashturush meshiq progirammisini buziwitip qalidu. Ramizan kichilliride er-ayalliq alaqisidin cheklinish telep qilinmaydu, u allah halal qilghan ish. Bir ishni qilish yaki qilmasliq allahning permanigha asasen bolidu. Itaet insanni boysundurushi, insan itaetke munasip ishni qilishi, munasip bolmighinini qilmasliqi lazim. Islam dini roh bilen beden yaki madda bilen meniwiyet arsida toqunush bar dep qarimaydu, islam dini her ikki terep allah terpidin yartilghan, bir birini toluqlaydu, toluqlash u ikkisi arsida telep qiliniwatqan alaqe. Buning ölchimi:"bediningning heqqi bar, ailengning heqqi bar, perwerdigaringning heqqi bar, her bir heq igisining heqqini öz igsige bergin" ramizan heq-hoquqlarni öz igsige tapshurush we ishlarni öz ölchimige qayturushning munasip peyti.. Ramizan: séning bedining bar, bu bedenning hoquq we telepliri bar, shundaqla u bedenning mejburiyetliri we mesuliyetliri bar deydu. Ramizan beden we uning righbiti bilen chékidin ashurwetmestin yaki kimeytip qoymastin muamile qilish üchün progiramma belgilep béridu. U insanning shehwitige ige bolishi üchün köndürüshtur.

5. Ramizanda insanning iradisi ghelbe qilidu we ishlarni kontrol qilishqa qudriti éship baridu, u ishenchisini yoqtip qoyghanlar üchün özige ishenche peyda qilish peytidur. Süxenchilik, chéqimchiliq, tamaka we shehwet qatarliqlarni cheklep boysundurup uning xumarigha chidap taqet qilip irade yitldüridu. Bular hemmisi bir biri bilen bir tutash nerse, ramizan uning hemmisi bilen muamile qilidu, köngül righbetlirige ariliship uni retke salidu, iradini kücheytidu, qudretni ashuridu we ishenchini qayturup kilidu. Ramizan roh üchün kengri meydan hazirlap béridu, ramizan jinsi alaqe amilini retke sélip tengpunglashturidu we normallashturidu. Islam ümmiti quran kerimning rehmisidin meydan'gha chiqti, quran kerimning süriliri we ayetliri bu ümmetni tughdi we bashqa milletlerge sélishturghanda alahide birlik ümmiti qilip yétishtürüp chiqti. Quran kerim arqiliq eqide birliki ümmetni birleshtürdi. Quran kerim sheret birliki arqiliq ümmetni yiltizi mesililer, prinsip, qimmet qarash, qanun pelsepisi, qanun rohi we özgirishchan mesililerdiki köz qarashning oxshashmasliqini étirap qilish terepliride birleshtürdi. Quran kerim ümmetning birliki toghriluq toxtilip, islam ümmiti xelqiliri, qelibliri, renggi we tili türlük bolishigha qarimay birlikni perz qildi.

6. Quran kerimde isilam ümmitining medeniyitini shekillendürgen özgermes qimmet qarashlar kengri bayan qilindi. Eqide, sheret, ümmet we medeniyet birliki üchün islam diyarliri birleshti. Tili, qebilisi, irqi we renggi qandaq bolishidin qeti nezer islam wetini nami bilen tonuldi. Islam wetini birlik ichide bir biridin perqilinip turidu.

7. Quran kerim ramizan éyida chüshüshke bashlidi, miladiye610-yili ramizan éyining axirqi taq qedri kichilirining birside quran kerimning nuri chaqnidi: biz quranni heqiqeten shebi qedride nazil qilduq, deydu janabi allah taala. (qedr sürisi, 1-ayet.)

8. Mubarek qedr kichisi bilen shereplik bu ay quran kerimning nur chéchishi bilen isilamning tötinchi muhim asaslirining birsi bolghan ramizan perzi bilen bir waqitqa toghra keldi. Ramizan tutush perzini ramizan éyida ada qilghanliq, isilam

ümmitining bayrimi bolghan, quran kerimning chüshkenligini tebrikligenliktur.

9. Islamda, rejeb, zulqeide, zulhejje we muherremdin ibaret töt ay urush qilish haram qilin'ghan tinichliq ayliri bolup urush qilish toghra bolmaydu. Shundaqtimu ramizan éyi bu töt ayning qatarigha kirmismu pezilet we artuqchiliq jehette bu töt ayni bésip chüshidu.

10. Quran kerimdiki"oqu" sürisining chüshishi qedri kichiside bashlandi, bu, kündüzning muqeddimisi bolghan, tangning yorushi idi, islam ümmiti mushu kündüzde tughuldi. Islam ümmitining ramizan éyida tughulghanliqi bu ayni alahide tebrikleshning sewebidur.

Ramizanni qandaq qarshi alimiz?

Kishler yekke we top bolushup türlük bayram we her xil munasiwetlerni tebriklishidu. Qarshi élish we tebriklesh her bir bayram yaki munasiwetning körnishini ekis ettürüp béridu we ularning qarshi éliwatqan meqsetlirini namayen qilidu. Musulmanlar ramizan tutush arqiliq quran kerimning nazil bolishi bashlan'ghan ramizanni tebrikligen waqtida, ramizanni tebriklesh, quranning nazil bolishidin ibaret bu büyük weqening tesirini ekis ettürüshi lazim.

Bu mezmunlarni mulahize qilish we bu heqiqetlerni oylash, bizning quran kerimge qanchilik kemchillik neziri bilen muamile qiliwatqanliqimizgha eynek bolalaydu. Ramizan éyi eslide horunluq we mehsulatning kimiyip kétish éyi bolmastin belki iradini terbiylesh mektiwidur. U inirgiye, iqtidar we imkaniyetlerni étildurup chiqiridu, ijadiyet yartish belgilirini östüridu.

Bizde, quran kerim bilen muamile qilishta qarilarni köpeytishke ehmiyet bérish birinchi arzu bolup qaldi. Toghra, u nahayiti muhim. Lékin yadilash noqtisida toxtap qélish wehyining bu büyük kitabni élip kilishidiki meqset emes. Ademni heyran'gha salidighan bir mesile shuki, wehyi mezgilini körgen, dunya yüzini we tarix bétini özgetken sahabilerning ichide quranni toluq yadlighanlar az idi!. Ular quranni chüshinetti, meqsetlirige riaye qilatti. Hezriti abdullah ibni mesud mundaq deydu: "bizning birimiz 10 ayet ügense uning menisini bilip we uninggha emel qilmighiche bashqisigha ötüp ketmeytti" allah bizge quran kerimni yadilashni asanlashturup xeyrilik ata qildi:

[إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (9)]

"quranni heqiqeten biz nazil qilduq we choqum uni qoghdaymiz "(hijr sürisi, 9-ayet) lékin u bizge bu dinni turghuzushni, güllendürüshni we qoghdashni perz qildi.

Ramizan irade we wijdanni küchlendüridu

din bilen dindar bolush arsida éniq perq bar... Din dégen: ilah terpidin yolgha qoyulghan özgermes nerse bolup, u eqil iglirini peyghember élip kelgen nersige chaqiridu, u ilahi wehyi bolup eqil iglirini ikki dunyaning bext-saaditige dewet qilidu. Bu dinning mustehkemliki ilahi iradidur, tarix uni testiqlighan: "quranni heqiqeten biz nazil qilduq we choqum uni qoghdaymiz " (hijr sürisi, 9-ayet) yillar we esirler ötsimu, atizimliq ewj alismu, quran kerimning birmu ayiti özgirishni qobul qilmaydu. Allah dinni yolgha qoydi, biz bolsaq shu din bilen mangghuchilar yeni u dindiki permanlarni ijra qilghuchilar. Undaqta dinni qobul qilish, dindar bolush insanning ixtiyaridiki bir ish. Dindar bolush insandiki inirgiyelerni qozghaydu we yuqiri kötiridu. Lékin hazir diyanetlik yaki dindar bolushqa tehdit séliwatqan eng xeterlik apetlerning birsi, dinni jewhiridin xali

qobul qilish we dinni meqsitidin yiraq shekilwazliq diyanetchilik yeni shekli dindar bolushtur. Dinni melumat dairisige kirgüzüsh bilen cheklinish we bezi bir murasimlerge aylandurup qoyush eng chong jinayet..

Dinning heqiqetliri, meripetliri, shuarliri we paaliyetliri, xuddi ilahning hozurida turwatqandek, bendining allahqa itaet qilish yolliridur. Eger bu meqset ghayib bolsa, din shekli murasimige aylinip qalidu. Dini bilimler jansiz melumat bankisigha aylinip qalidu. U chaghda din ilahning insanni tirildürüshtin ibaret büyük xususiyitini yoqtidu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَجِيبُواْ لِلّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (**24**)]

" i möminler! ALLAH we uning peyghembiri silerni tirildüridighan (yeni ebediy hayatqa érishtüridighan) iman'gha dewet qilsa, uni qobul qilinglar. Bilinglarki, allah kishi bilen uning qelbi arisida tosalghu bolalaydu (yeni kishining dilini igisining xahishi boyiche emes, belki öz xahishi boyiche teserrup qilidu). (qiyamet küni) siler allahning dergahigha yighilisiler." (enfal sürisi, 24-ayet.)

dinning wezipisi, irade tiklesh we wijdanni küchlendürüsh arqiliq insanning dilini özgertishtur. Dilni özgertish maddizim rialliqini özgertishning yoli bolup, u bu hayatliqta insan nepisini tengpunglashturushni emelge ashuridu. Islam dini, din bilen dunyani tengpunglashturidighan tengpung insanni irade qilidu.

Ruza, ikki dunya bext saaditining en'güshteri insaniyet alimining ilahiy desturi, quran kerim nazil bolghan mubarek ramizan éyidiki subhidin taki qoyash patqan'gha qeder yiyish, ichish, jinsi munasiwet qatarliqlardin özini tartishni teleb qilidighan olugh ibadet. Bu ibadet ademni gerche qiyapet (tashqi korünüsh) jehettin anche qayil qilalmismu, uning mahiyiti, heqéqiti sheksiz musbet ibadettur. Insan allahqa yéqinlishish niyitide köngli tartqan, hawayi- hewesliri heydekchilik qilghan nurghun ishlardin qolini yighidu, nefsini kontirol qilidu. Buninggha oxshash mustehkem iradige munasiwetlik rohiy xususiyetke ige emelning, heqning dergahida meqbulluqi , heqiqetning mizanida wezni bar-elwette.

Rozidin ibaret bu ibadetning gerche mahiyiti özgertilgen, meqsidi türlük muddialargha xizmet qildurulghan bolishidin qetiy nezer, islamdin ilgiriki dinlardimu tépilatti. Bu heqte quran kerim mundaq deydu: "i möminler!(gunahlardin) saqlinishinglar üchün, silerdin ilgirikilerge(yeni ilgiriki ümmetlerge)roza perz qilin'ghandek, silergimu(ramizan rozisi)perz qilindi" (süre beqer - 183-ayet). Emma shunisi éniqki islamdiki ruza, bashqa herqandaq dinlardiki ruzigha qarighanda belgülük alahidiliklerge ige.

Heqtaala, ruzidin ibaret bu ibadetke, ramizandin ibaret, özining eng isil kitabi quran kerimning: "oqughin, perwerdigaring eng keremliktur" (süre eleq, 2-ayet) dégen ayitini, peyghembiri resulullahning qelbige jibriil arqiliq yetküzgen, pütkül dunya musulmanlirining qelbide yüksek ehmiyet, ghayet zor sherepke ige bir ayni tallidi we quran kerimde uning pezilitige, kimlerning qandaq ijra qilsa bulidighanliqigha dair, nigizlik isharetlerni bérip ötti. Allah taala mundaq deydu: ("bu perz qilin'ghan roza)sanaqliq künlerdur, silerdin kimki késel yaki seper üstide bolup (roza tutmighan bolsa), tutmighan künlerni(yeni qazasini) bashqa künlerde tutsun, rozini(qériliq yaki ajizliq tüpeylidin musheqqet bilen) aran tutidighan kishiler tutmisa, (künlüki üchün) bir miskin toyghudek tamaq fidiye

bérishi lazim. Kimki fidiyini(belgilen'gen miqdardin) artuq berse, bu özi üchün yaxshidur, eger bilsenglar roza tutush siler üchün (éghiz ochuq yürüshtin we fidiye bérishtin) yaxshidur" [beqer sürisi, 185-ayet.]

allah bizge ruzini, ramizan éyida, chongqur sirlar, yüksek ghayiler bilen perz qildi. Ulardin bizning bilidighanlirimizmu bilmeydighanlirimizmu, zamanlar sethiside bayqalghanlirimu ta hazirghiche bayqalmighanlirimu hem bar. Bu yerdiki bizning mesuliyitimiz we mejburiytimiz shuningdin ibaretki, achliq, ussuzluq we cheklinish arqiliq ada qilinidighan bu ibadetning, perde arqisidiki allah orunlashturghan hékmet we sirlar heqqide oylash we tepekkür qilish, uning sirini kishlerning aditi, xahishi we hawayi- hewslirige béqip emes allah buyrughandek ada qilip, ruzidiki sirlar we hozur halawetlerni bayqishimiz lazim.

Ruza rohni küchlendüridu

shu nerse éniqki, biz insanning sirini bilmey, bayqimay turup, ramizan ruzisining sirini bilelishimiz , mahiyitige chökelishimiz qiyin. Undaqta insan dégen néme? U tiklen'gen heykel yaki turghuzulghan jisimmu? Insan gosh, qan, süngek, hüjeyre, tomur we bashqa ezalardin terkip tapqan bir yürüsh aparatmu?

Insan bizning nezrimizdiki maddi heykel emes, belki u samawi rohining, zémindiki bu insan jismida qarar tépishi, asmandiki büyük zatning, sir-hékmetlirining bu laydin yartilghan ghilaptiki insan halitidur.

Démek, insanning heqiqiti heq taalaning pezli-merhemiti we u zat shu insan gewdisige jaylashturghan rohi qimmettin bashqa nerse emes. Ene shu rohi inirgiye arqiliq insan oylaydu, tepekkür qilidu. Ene shu rohi inirgiye arqiliq hés qilidu, bayqaydu, huzurlinidu. Ene shu rohi inirgiye arqiliq zéminni suraydu, kontrol qilidu, ene shu rohi dunyasi arqiliq allahqa tiwinidu.

Allah pershtilerni, insan shundaq yarimas nerse, laydin yartilghan bir mexluq bolghanliqi üchün emes, belki uningda yaratquchi özi béghishlighan rohi yüksekklik bolghanliqi üchün uninggha sejde qilishqa buyridi. Buheqte allah mundaq deydu:

[إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِن طِينٍ (71) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (72)]

"öz waqtida perwerdigaring perishtilerge éytti: men heqiqeten laydin bir adem yaritimen. Uni men rawurus yaratqan (yeni uni yaritip süretke kirgüzüp, ezalirini toluq, mukemmel insan halitige keltürgen) we uninggha jan kirgüzgen waqtimda uninggha sejde qilinglar" [sad sürisi, 71-72-ayet.]

démek, insan ilahi roh bilen jesettin terkip tapqan bir mexluq. Jeset bir öy dep tesewwur qilinsa, roh uning sahibi we uningda meishet qilghuchi. Jeset bir ulagh hisaplansa, roh uning min'güchi musapiri. Öy uning paydilinishi üchün , ulagh özige özi ménishi üchün yartilghan. Öy, igisining menpeetige, at-ulagh, musapirining menpeetige wekillik qilidu. Özlirini untup öylirige köngül bölishwatqan, barlghini at-ulaghlirining xizmitige béghishlawatqan, jesetke köngül bölüp, rohi alimige sel qarawatqan ademlerni quran kerim mundaq teswrleydu:

[أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا (43) أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا (44)]

" éytip baqsangchu? Nepsi xahishini ilah qiliwalghan ademge (nepsi xahishigha egishishtin uni saqlash üchün)hamiy bolalamsen. Ularning tolisini (gépingni) anglaydighan yaki chüshinidighan ademler dep guman qilamsen? Ular (chüshenmeslikte) peqet chaharpaylargha oxshashtur, belki ulardinmu better gumrahtur." [furqan sürisi, 43-44-ayet.]

ene shu roh we jesettin terkib tapqan insanning, jesitining ihtiyaji zéminda bolsa, rohining ihtiyaji asmandidur. Eger insan rohining telep-ihtiyajlirini jesitige boysundurup, hawayi-heweslirini eqilge hökümran qilsa, u halda ilah béghishlighan yüksek ornidin, xar haywanning ornigha, hetta allahning dergahidin qoghlan'ghan sheytanning mertiwisige chüshüp qélishi mümkin. Emma insan özini bilse, öz qimmitini chüshense, allahning özige yoshurghan sirini bayqisa, samawi xisliti jesitini boysundursa, tamgha emes, öy igsige, at-ulaghdin köre musapirgha bekrek köngül bölse, rohi intilishlirini jesitining shehwani terepliridin yuqiri orunda qoysa, u halda insan, eng yaxshi mexluq sanilidu. Bu heqte quran kerimde mundaq diyilidu:

[إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُوْلَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (7)]

" iman éytqan we yaxshi emellerni qilghanlar-ene shular mexluqatlarning yaxshisidur." [süre beyyine, 7-ayet.]

allah taala, insanni hawayi-hewesilirining sultanliridin azat qilish, rohini jeset qamaqxanisidin boshitish üchün ruzini perz qildi. Insan u arqiliq yaman ish, yaman sözlerdin saqlinidu, özidiki haywani tereplerni kontrol qilip guya perishtilerge oxshap kétidu. Shundaq, ruza tutqan ademning rohi yüksilip allahqa yéqinlashsa, dualiri bilen asmanning ishiklirini chekkinide allah taala uning iltimasigha, tileklirige asasen ishikni échip, kel bendem, néme tiliging bolsa éyit dise, ejeb emes.

Ruzining yene bir alahidiliki shuki, u insanni mustehkem iradige, heqiqi sebirge adetlendüridu. Ruzidar, aldida taamliri turup qorsiqini ach quyidu. Qolida muzdek soghuq süyi turup ussap qalidu. Yénida qarap turghan ayaligha yéqinchiliq qilmaydu, u yerde allahdin bashqa nazaretchi, imandin, wijdandin bashqa hakim, angliq küchlük iradidin bashqa tayanch yoq. Oxshash ehwal her küni 15 saet etrapida, her yili 29 yaki 30 kün tekrarlinidu. Qéni qandaq mektep, insan iradisini we sebir telimatini, islam dinimiz teripidin ramizanda barliq musulmanlargha, ramizanda mejburi, bashqa chaghlarda ixtiyari échilidighan, ruzi mektiwidek élip baralaydu.

Insan ruza arqiliq allahning néimetilirini tonuydu. Bumu ruzining bir hikmiti. Allahning németliri insanning etirapida hemishe izchil mewjut bolsa, uning nimetke bolghan hés tuyghusi azlap baridu. Chünki néimet yoq chaghda andin bilinidu, qedri ötülidu. Chünki tatliqning qimmiti achchiqni tétighanda bilinidu. Guya kündüzning qedrini qarangghu chüshkende andin bilidu.

Ruzining ijtimai sirliridin béri, péqir kembeghellerning ach qalghan künliri, qiyinchiliqrini, balaghet- pasahetsiz, natiq xatibsiz, emili tejribiler arqiliq ruzidargha eslitidu. Achliqning azawini, ussuzluqning derdini tétip körmigen ashqazanning ahi, ücheylerning nale peryadi, ruza tutqan ademning éngidiki hemme mendek yashaydighu dégen xata qarashlirigha jimjit reddiye qayturidu. Shuning üchün ular (kembegheller) ning mewjutliqigha, ularning qiyinchiliqlirigha, sukut ichide qarap turmaydu. Derd - azablirigha teselli béridu, yardem qilidu,

ularning özining turmushini yaxshilishi, islah qilishi üchün köplep küch chiqiridu.

Namaz oqumaydighan kishi roza tutsa meqbul bolamdu?

Sheksizki musulman kishi islam perz qilghan namaz, roza, zakat we hej qatarliq ibadetlerni özrisiz qilmay qalsa bolmaydu. Chünki bu ibadetler islamning asasliridur, qilmasliqqa özrisi yoq turup bu perzlerning birini qilmighan kishini bezi alimlar pasiq dése, bezi alimlar kapir depmu höküm qilghan. Namaz bolsa islamdiki eng muhim perz, namazgha sel qarap hurunluq qilip oqumighan kishi allah we uning peyghembirige tanmighan halette bolsa, eng küchlük we ortahal qarashqa asasen pasiq hésablinip özini allahning azabigha duchar qilghan bolidu.

Namaz oqumighan kishini bezi alimlar kapir dep qarighachqa, ularning neziride uning tutqan rozisi paydisiz we meqbul emes. Emma küpchilik alimlarning qarishida uning ixlas bilen tutqan rozisi toghra we meqbul bolidu. Chünki namaz qatarliq yuqiriqi besh perzning her biri, öz aldigha ayrim musteqil perz bolup kimki ularning héchbirini ada qilmisa, uning iymani quruq dawadin bashqa nerse emes. Kimki uning birini qilip birini qilmisa, qilmighinigha chaghliq islam asasini tiklimigen bolidu. Qilghan perz bilen burchini ada qilghan bolidu. Lékin birini qilip birini qilmighan ehwalda iymani ajiz, sus we diyaniti kemtuk pasiq bolghan bolidu.

Namaz rozigha qarighanda bekraq ehmiyetlik bolghachqa, namaz oqumay roza tutqan kishi eng muhim ibadetni tashlap qoyup, uningdin töwenrek ibadetni qilghan bolidu. Bundaq kishiler köpinche jemiyette roza tutush milliy adet bolup qalghachqa roza tutidu. Allahqa ixlas qilip roza tutidighan kishi elbette rozidin muhimraq bolghan namaznimu oquydu. Emma roza bilen namazning ehmiyet jehette perqini bilmey islam körsetmiliridin toluq xewerdar bolalmighan kishi üchün éytqanda, rozini ixlas bilen tutsa allah qobul qilidu, undaq kishilerge namazning ehmiyitini chüshendürüsh kérek.

Herhalda allah taala kishining qilghan yaxshi emellirini bikar qiliwetmeydu. Qanchilik yaxshi emel qilghan bolsa allah uninggha shunchilik ejir we sawab béridu. Ada qilmighan perzler üchün gunahkar bolidu. Allah taala quran kerimde mundaq deydu: "chong-kichik barliq ishlar xatirilen'gendur" [elqemer sürisi 53-ayet.] " kimki zerrichilik yaxshi ish qilidiken, uning mukapatini köridu, kimki zerrichilik yaman ish qilidiken, uning jazasini tartidu" [zelzele sürisi 7-8-ayetler.]

bu yerde ramizanda namaz oqumay roza tutidighanlar yaki bashqa chaghda yil boyi namaz oqumay peqet ramizandila, roza tutup namaz oquydighanlargha shuni tekitlep ötüsh kérekki, namaz dégen her bir eqli hushi jayida musulman'gha, balaghetke yetken kündin tartip allahning dergahigha barghan'gha qeder ada qilishi kérek bolghan, késel yaki qorqunch halitide yaki seper üstide bolsun héchqachan uningdin saqit bolmaydighan, qiyamet küni eng burun hésabi sorilidighan intayin ehmiyetlik perzdur. Allah taala quranning köpligen ayetliride uninggha buyrighan, namaz oqush bilen allahni yad étishni, namazning nurghun set ishlardin tosup qalidighanliqini tekitligen. Shundaqla uni, waqtida allahning beyti bolghan mesjidte jamaet bilen ada qilishni tapilighan. Shunga musulman kishi allahqa ishen'gen iken, allahning buyrighan barliq perzlirini toluq ada qilish arqiliq allahqa qulluq qilishi kérek.

Iftar bilen suhurning waqti we qaidiliri néme?

Iftar dégen, éghiz échish dégenlik bolup roza tutqan kishining iftar qilish waqti kün pétish bilen kiridu. Bu kün pétish bilen iftar qilsa bolidighanliqini

bildüridu, barliq musulmanlar kün pétish bilen iftar waqti kiridu dep qarighan.

Adette bu namaz shamning waqtining kirgenlikini bildüridu, shunga köpinche jaylarda namaz shamning ezini iftar waqtining bolghanliqidin dérek béridu. Muezzin ezan oqushta kéchikip qalghan teqdirde yaki mesjid yoq jaylarda yaki ezan anglanmaydighan jaylarda kün patqan iken iftar qilsa bolidu. Kün patqanliqini özi közi bilen körsimu bolidu yaki bashqa ishenchlik birining xewirige tayansimu bolidu yaki saet we kalindardek bashqa alametlerge asasen kün patti dep köngli xatirjem bolsa bolidu.

Hedislerde kün patqan iken iftarni qilishqa aldirashning sünnetke egeshkenlik ikenliki, yehud-nasaralarning iftarni bek kéchiktürüp sünnetke xilapliq qilghanliqi körsitilgen. Shunga iftarni kéchiktürüsh ehli kitabqa oxshap qalghanliq bolidu.

Biraq hawa tutuq künlerde aldirap ketmey kün patidighan waqit bolghanliqini tekitlep andin iftar qilish kérek. Hazirqi dewrimizde saet bu mesilini hel qildi, lékin her küni bir yaki ikki minut ilgiri yaki keynige perq bolishi közde tutulishi kérek. Kün patqan yaki patmighanliqida guman qilsa iftar qilmay turush kérek, chünki kün patqanliqigha keskin bir alamet bolmisa waqitning téxi kündüz ikenliki sabit bolup turiwéridu.

Iftar tamiqi teyyar bolsa iftar qiliwétip andin namaz shamni oqush yaxshi we musteheb yaki yenggil iftar qiliwélip andin namaz oqup bolup andin asasliq iftar qilsa bolidu.

Iftar qilghanda özi bilgen mezmuni yaxshi dualarni qilsa bolidu. Özige , bala-chaqilirigha, ata-anisigha, dost - yarenlirige we barliq musulmanlargha dua qilsa yaxshi bolidu, eng yaxshisi peyghember eleyhissalam we sahabilar qilghan töwendiki mezmuni mul dualarni qilishtur:

peyghember eleyhissalam mundaq dua qilghan: "ussuzluq tügep, tomurlar nemlinip roza tutqanning ejri yézildi", " i allah! Séning hemme nersini qaplighan keng rehmiting bilen méning gunahlirimni meghpiret qilishingni soraymen. I allah! Sen üchünla roza tuttum, séning bergen rizqing bilen iftar qildim, sen hemme kemchilliklerdin paktursen, barliq hemdu-sanalar sanga xas, i allah! Bizdin rozilirimizni qobul qilghin, sen dualirimizni anglighuchi ehwalimizni bilgüchidursen"

iftar qilghanda tépilsa xorma bilen éghiz échish musteheb, bolmisa bashqa méwe yaki su bilen iftar qilsa bolidu. Hazirqi tébbiy tetqiqatlarmu peyghember eleyhissalamning iftar qilish usulining ewzel ikenlikini ispatlidi. Tetqiqatlarning yekünlishiche roza tutqan adem bedinide yighiwalghan shéker maddilirini uzun bir kün roza tutush arqiliq köydüriwetkenliktin qandiki shéker maddisi normal ölchemdin töwenlep kétidu, bu sewebtin roza tutqan kishide ajizliq, horunluq we kozi qarangghulishishtek alametler körilidu, shunga jismimiz tizlikte öz halitige qaytishi üchün iftar qilghanda shéker maddisigha bay ozuqluq bilen éghiz échish zörür.

Su bilen iftar qilishmu tébbiy tetqiqatchilar tewsiye qilghan ish, chünki su ashqazan we üchey yollirini tazilaydu, insan tebiitini normallashturidu. Bu sewebtin peyghember eleyhissalammu su bilen iftar qilishqa buyrighan. Chünki su pakizlighuchidur dep seweb körsetken.

Sohurluq dégen söz seher dégen sözdin kelgen bolup kéchining axirida tang étishtin ilgiri seher waqtida yéyilidighan yémekning ismidur. Eslide sehurluq köp bolsun yaki az bolsun yémek bolidu, héch bolmighanda birer yutum su bolsimu

sehurluq hésablinidu. Sehurluq yéyish barliq alimlarning neziride wajib emes, musteheb we sünnet bolup sehurluq yémigen kishi gunahkar bolmaydu, lékin uning pezli köp. Sehurluqning beriketliri shuki: sehurluq allahning taitini bija keltürüsh we allahning taitini ada qilalishi üchün bolghachqa sawabqa érishtüridu, sehurluq küch bolghachqa uni yégen kishi roza tutushtin zérikip qalmaydu, sehurluq yémigen kishi qiynilip qélip asanla roza tutushni we bashqa ibadetlerni qilishni éghir köridighan bolup qalidu. Sehurluq yégen kishi dua we istighpar waqti bolghan seherde oyghinidu we bu qimmetlik waqitni qoldin ketküzüp qoymaydu. Sohurluqqa qopqan kishi bamdat namizini jamaet bilen oqush pursitige érishidu, shunga ramizanda bamdat namizida jamaet adettin tashqiri köpiyip kétidu.

Yene sehurluq qilish, yehud- nasalargha xilap ish qilishtur. Sohurluqning waqti kéchining yérimidin bashlinip tang atqiche bolidu. Lékin sohurluqni mumkin qeder axirqi waqtighiche kéchiktürüsh barliq alimlarning qarishida sünnet we musteheb bolup arqigha kéchiktürgende achliq we qiynilish mudditi aziyidu. Démek: sohurluqning waqti kéche yérimidin bashlap taki ezan oqulghan'gha qeder bolidu.

Sohurluqni ezan oqulushtin yérim yaki bir saet burun toxtatsimu bolidu, ezan oqulghanda toxtatsimu bolidu. Tamaq yewatqanda ezan oqulghan bolsa tamiqini yewélip andin toxtisa bolidu, bular yuqiriqi hedislerdin melum. Esri saadettiki nurghun sahabe we tabiiynlarmu tang étishqa yéqin sohurluq yéyish heqqide kengchillik qilghan. Shunga sohurluqni tang étishtin bek burun toxtitish kérek dewalghanlar yaki ramizan künliride ezanni burunraq oquwalidighanlar peyghember eleyhissalamning körsetmisige zit ish qilghan bolidu.

Shuni tekitlesh kérekki, islam dinimiz kengchillik we qolayliq dinidur, ibadetlerde qolayliq bolsa dawamlishidu. Uni öz normisidin qiyinlashturiwétish yaki tesleshtüriwétish üzülüp qélishighila seweb bolupla qalmastin belki téxi allahning dinigha qoshumche bir nerse kirgüziwalghanliq dairisige kiridu.

Kisel kishi qachan éghiz achsa bolidu?

Kisel kishi ramizanda-kötürelmigidek qiynilish yaki musheqqet hés qilsa yaki kisilining küchiyip kétishidin ensirise éghizi ochuq yürse durus bolidu. Kisel küchiyip kétemdu yaki ramizan kiselge anche tesir körsetmemdu? Buni ishenchilik doxturdin sorash yaki özi bilse özi bir nerse diyishi kérek.

Kisel ademning yuqiriqidek ehwallarda ramizan tutishi mekroh bolidu, yeni éghiz achsa sawab bolidu, ramizan tutsa gunah bolmaydu.

Kisel turup ramizan tutush seweblik kisili bek éghirliship ketse yaki ölümge yéqinliship qalsa gunahkar bolidu, shuning üchün kisel kishi yuqirqidek sharaitta ramizan tutmasliqi lazim.

Kisel ademning ramizinini buzudighan we buzmaydighan ishlar

bir nersining ademning ichige-yimeklik yaki dora bolsun- qesten kirishi ramizanni buziwitidu. Lékin ademning ichi dégen bu atalghuni tonushturushta alimlarning türlük qarishi bar. Beziler: u peqetla hezim qilish orgini, chünki u yimek we ichmekning orunlishish orni dep qaridi. Hezim qilish orgini yaki üskinisi galdin tartip arqa dewazighiche bolidu. Emma südük yoli we ayallarning aldi ewret yolini beziler ichige tewe dise, yene beziler u ichige tewe emes dep qaridi.

Burun, qulaq, éghizning ichi we köz, ichining qataridin emes, u peqet kirish éghizliridur. Kisel kishi sharaiti, ehwali we imkaniyitige qarap, qaysi köz

qarashqa köngli toxtisa, shu köz qarashlarning qaysini alsa boliwiridu. Chünki hemmisi ishenchilik alimlarning köz qarishi bolup, ular islam hökümlirini chüshünüsh we kishlerge chüshendürüsh üchün ömrini serp qilghanlardur.

1.arqa yol téléskopi, arqa yol dorisi, arqa yol hokuli we shuninggha oxshash nersiler: yuqiriqi nersilerning hemmisi ramizanni buzidu. Chünki u ademning ichige kiridu. Arqa yol hokuli ashqazan yaki ücheyge yetse andin buzulidu, bolmisa buzulmaydu dégen köz qarashmu bar.

2.doxtur kisel dawalash arliqida arqa yolgha qolini toluq kirgüzgen bolsa ramizan buzulidu, bolmisa buzulmaydu.

3.ayallarning aldi ewret ezasini dawalash üchün istimal qilinidighan téléskop we aldi eza doriliri we shuninggha oxshash nersilerning hemmisi ramizanni buzidu, chünki u ademning ichige kiridu. Shundaqla doxtur ayallarning aldi ezasini dawalash üchün barmiqini ishletken bolsa yenila ramizan buzulidu.

4.kiselni ghizalandurush üchün üchey we ashqazan téléskopliri istimal qilin'ghan bolsa ramizan buzulidu.

5.eger téléskop saymanliri üchey arqiliq kirgüzülse ramizan buzulidu, chünki u ademning ichige kiridu. Eger qorsaqning tirisi arqiliq kirgüzülse ramizan buzulmaydu, chünki u ademning ichige kirmeydu.

6.kökrek téléskopi ramizanni buzmaydu, chünki burundin hawa yoligha kiridu.

7.gal, qolaq, köz, tiz we shuninggha oxshash hezim qilish orginigha kirmeydighan ezalar üchün istimal qilinidighan téléskoplarning hemmisi ramizanni buzmaydu.

8.boyan, moskol we tirining astidin urulidighan hokullar ramizanni buzmaydu, chünki ichige kirmeydu. Beziler buzidu dep qaraydu.

9. Tekshürüsh üchün qan élish, jarahet qanliri we shuninggha oxshash nersilerning hemmisi ramizanni buzmaydu.

10.köz we qolaqqa timitidighan dora, we sürmige oxshash nersiler ramizanni buzmaydu.

11.burun'gha timitidighan dora we burunning qanishigha oxshash ishlar ramizanni buzmaydu. Lékin kisel burun'gha istimal qilinidighan dorini ishletkende diqqet qilishi kérek. Hajetsiz ishlitip ichige yétip qalsa ramizan buzulidu.

12.hushidin kétip tizraq hushigha kilelise ramizan buzulmaydu.

13. Pütün we qismen orunni mes qilish: pütün mes qilish ramizanni buzmaydu, chünki mes qilish shilingkisi ademning ichige kirmeydu, belki hawa yoligha kiridu. Lékin mes qilish arliqida galning ishlepchiqarghan köpligen nersiliri éghizda topliship qalidu, ichige kiridu, ramizan buzulidu. Shuninggha asasen pütün mes qilish ramizanni buzidu we mes qilghan künni qayta tutushni lazim qilidu. Yérim mes qilish ramizanni buzmaydu, chünki u ademning ichige yetmeydu. Orunni mes qilish bular ramizanni buzmaydu.

14.éghiz, kalpukning qanishi, dorini mezmeze qilish, chishni dawalash, éghizgha bir nerse qoyush yaki chaynash we chish chotkisi ishlitish, tükürükni yütüwitish ramizanni buzmaydu.

15.kisel sewebidin meni chüshse ramizan buzulmaydu. Chünki qesten qilmidi, uning iradisidin sirt boldi. Uyqu arliqida ihtilam körüp qélish ramizanni buzmaydu, chünki umu iradisidin srt boldi.

16. Menidin bashqa ayallarning aldi jinsi ezasi ishlepchiqiridighan nersiler ramizanni buzmaydu. Ayalning kisel sewebidin süyüqluq chiqip kétip qalsa yenila

ramizini buzulmaydu.

17. Xun kisilige giriptar bolghan ayal kishi ramizan tutiwiridu, ramizini buzulmaydu. Namaz oquwiridu, er-ayalliq alaqisini qilsa boliwiridu.

Saq ademning ramizinini buzudighan we buzmaydighan ishlar

1.hezriti ibni abbas hajet üchün tamaqning tuzini tétip baqsa durus dégen.

2. Belghem ramizanni buzmaydu, lékin qesten yütiwetken kishining ramizini buzulidu, untup qélip yütüp salghan bolsa buzulmaydu.

3. Chish arsida qalghan tamaqlar az bolup, tükürük bilen irip ketse, yütüwitip qalsa ramizan buzulmaydu. Purchaqtin chong nerse bolsa qesten yütüwitip qalsa ramizini buzulidu.

4.bir ayalgha qarash bilen tengla meni chüshse yenila ramizan buzulmaydu, chünki u qesten qilmidi, eger yat ayalgha shehwet neziri bilen tekrar-tekrar qarighan bolsa gunahkar bolidu, ramizini buzulmaydu. Emma shehwet toghrisida köp oylinip yaki mueyyen ayalgha toxtimay qarash sewebidin meni chüshse ramizini buzulidu.

5.bir adem éghiz échishqa éghir mejburlansa, mejburlan'ghan miqdarda yise yaki ichse ramizini buzulmaydu, lékin köp istimal qilmasliqi kérek.

6. Saqaymas kiselge giriptar bolghanlar, yashan'ghan erler we yashan'ghan ayallar éghiz ochuq yürüp pidiye berse bolidu. Yeni her küni bir miskinning qorsqini normal tamaq bilen toyghuzushi lazim.

7.chala ramizinini tutalmay ölüp ketken kishining tuqqanliri uning heqqide pidiye töleydu.

8.hamildar we bala imtiwatqan ayallar éghiz ochuq yürüp qazasini qilidu yaki pidiye töleydu.

Ata-anisi üchün ramzan tutup qoyush toghrisida

melumki roza tutush, namaz oqushqa oxshash jismaniy ibadet bolup eslide bu ibadetlerni her bir hayat kishi özi orundishi kérek. Bu sewebtin bezi alimlar rozini bir kishi, bir kishining ornida tutup qoysa bolmaydu dep qarighan, yene bir qisim alimlar bolidu dep qarighan.

Birinchi qarashqa binaen her birining bir kün tutalmay qalghan rozisi üchün bir bichare miskin'ge ikki wax tamaq yégüzüp qorsiqini toyghuzsingiz bolidu.

Ikkinchi qarashqa asasen, siz ata-aningizning tutalmighan rozisini ularning ornida tutsingiz bolidu. Bu qarashning delili küchlük.

Köpchillik alimlar rozisini yéqin toghqini tutushi shert dep qarighan, imam buxari bashqa yat musulmanlar uning ornida rozisini tutup qoysimu bolidu dégen. Shundaqla insan özi perz hej qilip bolghan bolsa bashqa ölüp ketkenlerning ornida qilalmighan hejlirini qilip qoysa bolidu. Ulargha yene dua qilish, istighpar éytish, ulargha munasiwetlik sile rehimni qilish, wesiyetlirini orundash, quran oqup yaxshi emellerni qilish bilen yaxshiliq qilsingiz bolidu.

Ramizanda sheytanlar baghlinidu dégen hedisning mezmuni néme?

Peyghember eleyhissalam hezriti ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qilghan bir hediste mundaq dégen: ramizan éyi kelse jennet derwaziliri échilidu, dozax derwaziliri taqilidu, sheytanlar baghlinidu. Imam buxari we muslim sehihliride riwayet qilghan.

Bu hedisning menisi: allah taala bu ulugh ayda bendilirini yaxshi ishlarni qilishqa muyesser qilidu, netijide ular roza we tehejjud namizidek köp sawabliq

ishlarni qilip jennetke kireleydu, shundaqla kishilerde qeyser irade we allah méni küzitidu deydighan tuyghu küchlen'gechke ular dozaxqa kirgüzidighan gunahlarni qilmaydu. Démek bu peziletlik ayda sawab hessilep bérilidu, köp musulmanlar gunahlarni tashlaydu. "jennet derwaziliri échilidu" dégen sözning majaz ikenlikini körsitidighan bashqa bir hediste mundaq depmu kelgen: ramizan éyi kelse rehmet derwaziliri échilidu.

Sheytanlarning baghlinishigha kelsek bezi alimlar sheytanlarning baghlinishini heqiqet dep qarisa, yene bezi alimlar bu majaz dep qarighan. Majaz dégen alimlar mundaq dégen: sheytanlarning baghlinishi ularning insanlarni azduralmasliqi, insanlarningmu ularning weswese we azdurushini qobul qilmaydighanliqi, hemde ularning insanlarni azdurushqa héch teme qilalmasliqidin majazdur. Chünki ramizan éyi kirse kishiler roza tutidu, buning bilen kishilerdiki haywaniy shehwet ajizlaydu. Gunahlargha türtke bolidighan haywaniy shehwet ajizlighachqa köngulliri eynektek sap we süzük bolidu. Eqilliri paydiliq we sawabliq ishlarni qilishqa gunahlarni qilmasliqqa ündeydu, netijide ular barliq yaxshi emel-ibadetlerge yüzlinip gunahlardin yüz örüydu, shunga ulargha jennet derwaziliri échilip dozax derwaziliri taqilidu. Sheytan ulargha héch tesir körsitelmeydu, sheytan ulargha weswese sélishqa yéqinlashsa ulardiki iyman we taet nuri sheytanni köydürüp tashlaydu.

Sheytanlarning baghlinishini heqiqet dep qarighan bezi alimlar mundaq dégen: sheytanlarning hemmisi ramizan éyida heqiyqeten baghlinidu, shunga ular kishilerge weswese salalmaydu, yaki sheytanlarning yamanliri baghlinidu, kichik we ajizliri baghlanmaydu déyishkimu bolidu, chünki bezi hediste ramizan kelse sheytanlarning yamanliri baghlinidu déyilgen, démek bu ayda sheytanlarning hemmisi yaki yamanliri baghlan'ghanliqi üchün bashqa aylargha qarighanda bu ayda gunah ishlar az bolidu, sheytanlar baghlan'ghanliqi üchün bu ayda héchqandaq gunah sadir bolmasliqi kérek idi. Emeliyette bu aydimu gunahlar sadir bolidughu? Déyish orunsiz. Chünki gunahlarning menbesi sheytanlarla emes belki pes kishiler, usal adetler we insiy sheytanlarmu gunahlargha seweb bolidu.

Buningdin shuni körüwalalaymizki, peyghember eleyhissalamning hedisige heqiyqiy yaki majaziy mene bersek, her ikki ehwalda bu hedis emeliyetke ziti kelmeydu. Chünki yaman ishlar we gunahlar bashqa aylargha qarighanda ramizanda az sadir bolidu, bashqa aylarda emel –ibadetke yüzlenmey qalghanlarmu bu ayda namaz oqup roza tutush arqiliq allahning taitini qilishqa qolayliq tapidu. Adette bashqa aylarda taet-iyadet bilen shughullan'ghanlar ramizan éyi kelse téximu köp emel-ibadet qilalaydu, quran oqush , tarawih namizi oqush, kéchide tehejjud oqush, xeyr-saxawet qilish ishlirini téximu köp qilalaydu, bashqa aylarda anche-munche kichik gunahlarni qilip salidighanlar bu ayda ashu kichik gunahlarnimu qilmay tashliyalaydu.

Bu yerde shuni eslitip ötüsh kérekki, her kishi öz ish-herikitige toluq mesuldur, gunahlarni qilish yaki qilmasliq insanning qolidiki ish, gunahlarni insan özi tallap qilidu, nachar muhit uninggha tesir körsitidu. Sheytan bolsa yamanliqni chirayliq körsitip perdazlap béridu, ündeydu, lékin uni qildurmaydu. Kéyin sheytan qiyamet künide insanni tashlap bu özi qildi, gunah uningda dep özini aqlaydu. Netijide toluq jawabkarliq insan üstide bolidu. Allah taala quran kerimde mundaq dégen:

[وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الأَمْرُ إِنَّ اللّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلاَّ أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلاَ تَلُومُونِي وَلُومُواْ أَنفُسَكُم مَّا أَنَاْ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (**22**)]

" ish pütkende (yeni hésab tügep, jennetiyler bilen dozixiylar ayrilip bolghanda), sheytan: " allah heqiqeten silerge (itaet qilghuchini mukapatlash, asiyliq qilghuchini jazalashtin ibaret) rast wedini qilghan idi, (wedisige wapa qildi). Men silerge (ölgendin kéyin tirilish, sawab, jaza dégenler yoq, dep yalghan) wede qilghan idim, (wedemge)xilapliq qildim, silerge méning (kufrigha, gunahqa zorlighudek) hökümranliqim bolghini yoq, men silerni peqet (gumrahliqqila) dewet qildim, siler (dewitimni) qobul qildinglar, shuning üchün méni eyiblimenglar, özenglarni eyiblenglar, men silerge yardem bérip silerni qutquzalmaymen, silermu manga yardem bérip méni qutquzalmaysiler, men silerning burun méni allahqa (ibadette) shérik qilghanliqinglarni étirap qilmaymen, shübhisizki, zalimlar choqum qattiq azabqa duchar bolidu. " deydu [ibrahim sürisi 22-ayet.]

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

yettinchi bölüm. Hej paaliyetlirining bayani

birinchi bap. Hej sözining uqumi we hejning islam dinidiki orni

hej sözining uqumi

hej dégen söz, mena jehettin ulugh bir yerni meqset qilish, dégenlik bolidu. Hej dégen, söz istilah jehettin melum shert sharait toluqlan'ghandin kéyin mexsus bir waqitta , xas bir süpet bilen allah taalaning öyige yeni kebige bérishni meqset qilish, dégenlik bolidu.

Hejning yolgha qoyulushi

hej, hijiriyening toqquzunchi yilining axirlirida perz qilin'ghan. Uning perz bolghanliqi quran kerim we hediste bayan qilin'ghan, shundaqla perz ikenlikige barliq ölimalar birlikke kelgendur. Allah taala hejning perzlikini bayan qilip mundaq dédi:

[فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ الله غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ (97)]

uningda ochuq alametler barki, maqami ibrahim shularning biri, beytullagha kirgen adem emin bolidu. Qadir bolalighan kishilerning allah üchün kebini ziyaret qilishi ulargha perz qilindi. Kimki inkar qilidiken (yeni hejni terk étidiken, ziyini özige), shübhisizki, allah ehli jahandin (yeni ularning ibaditidin) bihajettur. [al imran-97].

[وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ (27)]

kishilerning arisida (ularni) hejige chaqirip nida qilghin, ular piyade we uruq tögilerge minip kélidu, uruq tögiler yiraq yollarni bésip kélidu. [süre hej-27].

Hejning peziliti

hejning peziliti heqqide nurghunlighan hedisler kelgen. Töwendiki hedisler ularning bir qismidur.

1855 /3113 - muiminlerning anisi aishe reziyellahu enha peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i allahning peyghembiri! Jihat qilish emellerning eng ewzili dep qaraymiz, undaq bolghaniken, bizmu jihadqa chiqmaylimu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: yaq, (siler üchün) eng ewzel jihad toghra rewishte qilin'ghan hejdur, dédi. (buxari: 1520)

1856/3114 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hej bilen ömrini arqimu arqa qilinglar, chünki bu ikkisi (yeni hej bilen ömre) namratliqni, gunah meisiyetlerni xuddi kürek tömür, altun we kümüshlerning datlirini yoq qilghandek yoq qilidu. Meqbul bolghan hejning mukapati peqetla jennettur. (tirmizi: 810)

1859/3119 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alle rizasini közlep

hej qilsa, shu hejide yaman söz we gunah ishlarni qilmisa, u xuddi anisidin tughulghan kündikidek gunahlardin pak halette qaytidu. (buxari: 1521)

1860/3122 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ensarilardin ummu sinan ismlik bir ayaldin: néme üchün biz bilen bille hej qilghili barmaysen? Dep soridi. U ayal: érimning su toshuydighan ikki tögisi bar idi, biride érim we uning oghli hej qilidu, yene birini (su toshup) ailimizning éhtiyajini qamdaymiz, dep jawab berdi. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: (undaq bolsa ramizanda ömre qilarsen) chünki ramizanda qilin'ghan ömrining sawabi, hejning yaki men bilen bille qilghan hejning sawabigha barawer bolidu, dédi. (muslim: 1256)

1861/3123 - ebu bekri ibni abdurahman merwanning ummu meiqeldin (ömre heqqide soal sorash üchün) ewetken elchisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: ummu meiqel (uninggha) mundaq dep bergen: ebu meiqel peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bille hej qilghan idi. U hejdin qaytip kelgende, men: sen bilisen, hej mangimu perz, dédim. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha barduq. Men: i allahning resuli! Hej mangimu perz. Ebu meiqelning yash bir tögisi bar, dédim. Ebu meiqel méning sözümni testiqlap: shundaq, lékin men uni alle yoligha atiwetkenidim, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uni ummu meiqelge bergin, shuning bilen hej qilsun. Hejmu alle yolidur, dédi. Shuning bilen érim ebu meiqel tögini manga berdi. Men: i allahning resuli! Men yashinip qaldim, hem késelchan bolup qaldim, gedinimdiki perz hejge barawer kelgüdek birer emel barmu? Dep soridim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ramizan éyida qilghan ömre, perz hejning barawiride bolidu, dédi. (ebu dawud: 1988)

1862/3124 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: yashan'ghan er, kichik bala, ajiz insan we ayal kishining jihadi perz hej we ömredur. (nesai: 2626)

hejning perz bolushining shertliri

hej, hej qilish niyiti bilen mekkige bérip, zulhejje éyida ada qilinidighan iqtisadiy hem jismani ibadettur hemde ömride bir qétim ada qilsila bolidighan perz ibadettur. Uni ada qilishqa imkaniyet tughulghan chaghda kéchiktürmey derhal ada qilish lazim.

1865/3137 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem jamaetke xitab qilip: alle ezze wejelle silerge hejni perz qildi, dédi. Bir adem: her yilimu? Dep soridi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem jawab bermey jim turdi. U kishi soalini üch qétim tekrarlidi, shundila peyghember sellellahu eleyhi wesellem: eger men hee désem, her yili hej qilish perzge aylinatti. Andin siler her yili hej qilalmayttinglar. Men silerge éytmighan ishlarni kochilimanglar. Silerdin ilgirikiler köp soal sorash we peyghemberlirining sözlirige qarshiliq körsitish sewebidin halak bolghan. Eger men silerni bir nersige buyrisam, uni qudritinglarning yétishiche ada qilinglar. Men silerni némidin chekligen bolsam, shuningdin yéninglar dédi. (nesai: 2619)

birawgha hejning perz bolushining shertliri töwendikiche :

1) musulman bolush. Kapir ademge hej qilish perz emes we kapirning qilghan hejjimu toghra bolmaydu.

2) hejning perz ikenlikini bilish. Bu, kapir dölitide yashaydighan musulman üchün qoyulghan sherttur. Kapir dölitide yashaydighan musulman ademning

hejning, ada qilish perz bolghan bir ibadet ikenlikini bilish üchün teqwa bir musulman ademning uninggha bu heqte xewer bergen bolishila yéterliktur. Emma islam dölitide yashighan ademge hejning perz bolushi üchün uning hejning perz ikenlikini bilishi shert emes. Chünki islam dölitide yashighan ademdin uning sheret hökümlirini bilmey qalghanliq özrisi qobul qilinmaydu.

3) balaghetke yetken bolush. Bir insanning balaghetke yétishi, hejning uninggha perz qilinishining we ada qilghan hejining üstidiki perz hejge hésab qilinishining shertidur.

4) eqil – hushi jayida bolush. Bu hejning perz bolush shertidur. Shuning üchün hej eqli hushi jayida bolmighan sarang ademge perz bolmaydu. Bir adem hej qilip bolghandin kéyin sarang bolup qalghan bolsa, uning ada qilghan heji uning üstidiki perz hejge hésab bolidu. Eger u adem kéyin sarangliqtin ongshalsa uninggha hejning qazasini qilish lazim emes.

5) hör bolush sherttur. Qulgha hej qilish perz emes. Chünki u, hejge barghudek mal mülke ige emestur.

6) hej qilishqa qadir bolushtin ibarettur. Bu, hejning toghra bolishining emes, perz bolishining shertidur. Shuning üchün bir péqir adem qandaq qilsa qilip perz hej qilish niyiti bilen hej qilghan bolsa, uning qilghan heji perz hejge hésab bolidu we uning boynidiki perz hej ada bolghan bolidu.

Birawning hej qilishqa qadir bolup, uninggha hej perzning yüklinishi üchün uning hej chiqimlirigha, hejge bérip kelgüche öyide qalghan bala – chaqilirining pütün chiqimlirigha yetküdek iqtisadqa ige bolushi, ténining saq bolishi, hej yolining xatirjem we ochuq bolishi, özi hem mal – mülki ziyan'gha uchrimaydighan bolishi we qerzdar bolmasliqi sherttur!

Hejni ada qilidighanlarda tépilish kérek bolghan shertler

bu, hejni ada qilishning perz bolushi üchün lazim bolidighan shertlerdur. Eger bir ademde bu shertler yuqirida bayan qilip ötülgen mezkur shertler bilen birlikte tépilsa, hej qilish u ademning özige perz bolidu.

1. Tenning késellerdin we hertürlük apetlerdin xali bolushi. Shuning üchün emagha, olturup qalghan ademge, éghir késel kishige, yol yürelmeydighan we hejning japa musheqqetlirini kötürelmeydighan bek qéri ademge oxshash kishilerning, özlirige hej qilish perz bolmaydu. Hej, ularning mal mülkige perz bolidu. Yeni ular hejge özliri barmay hejning pütün chiqimlirini bérip, hejge ornida bashqilarni ewetidu. Yaki ölüp qalghandin kéyin özining mal - mülki bilen bashqa birsining uning ornida hej qilip qoyushigha wesiyet qilidu.

2. Yolning, özi we mal dunyasi üchün bixeter bolushi. Kimki birer zalimning yaki düshmenning yaki bulangchining özige yaki mal - mülkige ziyan zexmet sélip qoyushidin endishe qilsa, hejni ada qilish uning özige perz bolmaydu. U adem özining ornida hej qilish üchün bashqa birsini ewetidu yaki u özi ölgendin kéyin birsining uning ornida hej qilip qoyushi üchün wesiyet qalduridu. Turmige tashlan'ghan kishining we hejge bérishtin cheklen'gen kishining hökmimu yolda özige yaki mal mülkige birer ziyan zexmetning yitishidin endishe qilghan ademning hökmige oxshash.

3. Hejge barmaqchi bolghan adem ayal kishi bolsa, u ayalning öyi bilen mekkining arisida seperning musapisi yeni eng az 89 kilu métir yol bolsa, u ayal bilen uninggha mehrem bolalaydighan birer kishi yaki uning éri bille bérishi sherttur.

1869/3149 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: mal - dunyasi we éri bar ayalning hej qilishi üchün éri ruxset bermise qandaq qilidu? Dep soralghanda: mundaq ayal érining ruxsitisiz hej qilish üchün yolgha chiqsa bolmaydu, dep jawab bergen. (elewset elseghir 582:)

1890/3181 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alleqa we qiyamet künige iman éytqan ayalning mehremsiz halda bir kéche - kündüzlük seperge chiqishi durus emes. (buxari: 1088)

1891/3183 - ebu seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq digenlikini anglighan: ayal kishining éri yaki özige mehrem bolalaydighan yéqinliri (mehremliri) bolmay turup ikki künlük seperge yalghuz chiqishi durus emes. (muslim 827)

imam shafiiy (allah taalauninggha rehmet qilsun!) "eger ayal kishi hej qilish üchün ishenchilik bir top ayallargha qétilip barmaqchi bolsa, peqet perz hejgila mehremsiz yaki érisiz barsimu bolidu. Chünki ayal bir top ishenchilik ayallar bilen bille bolidighanliqi üchün uninggha birer yamanliq kélip qalmaydu" deydu.

4. bir ayal özi bilen bille hejge bérip bérish üchün mehrem tapqan bolsa, u ayalning érining u ayalni perz hejge bérishtin tosush heqqi yoq. Chünki perz hejni ada qilish erning heqqidin eladur.

5. eger ayalning mehrimi bolmisa, hejge bérish üchünla hejge baridighan bir adem bilen öylinishi toghra emes. Eger u ayal ölgen'ge qeder bir mehrem tapalmisa, ölgende uning mal mülkini chiqim qilip bérip uning namidin hej qilip qoyush üchün wesiyet qaldurushi lazim.

6. ayal özining yurtidiki ademler hejge méngishqa teyyarliniwatqanda talaqning yaki éri ölüp ketkenning idditini tutuwatqan bolmasliqi lazim. Eger ayal iddet tutuwatqan turup yaki mehremsiz yaki érisiz hej qilghan bolsa, uning heji toghra bolidu, lékin gunahkar bolghan hésablinidu.

Hejge bérishtin burun qilishqa tégishlik ishlar

hej yaki ömre sepirige atlanmaqchi bolghanlar töwendikilerni qilidu :

1) hej yaki ömre qilmaqchi bolghan ademning bu ibadetler bilen peqet allah taalaning raziliqigha érishishni meqset we ghaye qilishi.

2) bala-chaqilirigha sheret ehkamlirigha riaye qilish, allah taala buyrighanlarni toluq orunlash we tosqanlirini terk étish heqqide wesiyet qilishi.

3) üstide qerz bolsa tölishi, bala– chaqiliri we uruq – tughqanliri bilen razilishishi, bashqilardin élishi bolsa, bala– chaqilirigha uqturup yézip qoyushi we guwahchilarni guwah qilip qaldurushi, wesiyetliri bolsa qiliwélishi.

4) hej we ömre qilishning qaide – tertiblirini yaxshi öginishi, hej qollanmisidin birni pütün sepiri boyiche özige hemrah qilishi.

5) heremge bérip kelgüchilik arilqta ishlitidighan barliq chiqimlar üchün halal pul ishlitishi.

6) pütün sepiri ichide taziliqqa, pakizliqqa zor ehmiyet bérishi.

Ikkinchi bap. Hejning periz, wajib, sünnetliri

hejning perzliri

hejning perzliri üch bolup, ular töwendikiche :

hej qilishni niyet qilip ihram baghlash. Erefatta turush. Kebini tawap qilish.

Birinchi, hej qilishni niyet qilip ihram baghlash.

Éhram baghlash bilen hejning ichige kirdi démektur. Éhram baghlash, hejge niyet qilish bilen telbiye éytishtin terkip tapidu. Niyet bilen telbiyening ariliqi ayrilip ketmesliki lazim. Xuddi namazgha, namaz oqushqa niyet qilish bilen qolaq qéqip tekbir éytip kirgen'ge oxshash, hejgimu niyet qilish bilen telbiye éytip kiridu. Allah taalani ulughlaydighan her qandaq bir duani oqush telbiyening ornida hésablinidu.

Ikkinchi, öz waqtida kélip erafat téghida turush.

Erafat téghida azraq bolsimu turush hejning bir perzidur. Erafat téghida turushning waqti zulhejji éyining 9- küni kün igilgendin tartip, taki 10- künining yaki qurban héyt künining téngi atqan'gha qeder dawam qilidu. Kimki mushu muddet ichide erafat téghida azraq bolsimu turushqa ülgirelmise, u adem hej qilmighan hésablinidu.

2058/3460 - abdurahman ibni yeimer reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem erafatta turiwatqanda nejdlik bir türküm kishi kélip, uningdin soal soridi. U, bir jakarchini: hejning asasi erafatta turushtur, kimki erafatta turup, bamdat namizidin burun muzdelifege kelse, hejge ülgürgen bolidu , dep jakarlashqa buyridi. (tirmizi: 889)

üchinchi, kebini ziyaret tawapi qilish.

Allah taala kebini tawap qilishqa buyrup mundaq dédi:

andin ular kirlirini tazilisun (yeni éhramdin chiqqandin kéyin chachlirini, tirnaqlirini alsun), öz üstige alghan ibadetlirini ada qilsun, qedimiy beyt (yeni beytullahni) tawap qilsun [süre hej -29].

Perz ismini alghan ishlardin birersining qesten yaki sehwenliktin terk qilinishi bilen qilghan hej békar bolidu. Yene bir yili qaytidin qilishqa toghra kélidu.

Hejning wajibliri

hejning wajibliri bolsa, u wajiblar qilinmay qalghanliqi üchün hej buzulup ketmeydighan lékin hejning kamilliqigha noqsan yetküzüp qoyudighan kemchiliklerdur. Hejning kamilliqigha noqsan yetküzüp qoyghan kemchillik qurbanliqning shertige tushudighan bir haywanni jaza üchün öltürüsh bilen toluqlinidu.

Hejning wajibliri töwendikiche :

1) ihram baghlashqa belgilen'gen oru ndin ihram baghlap kélish.

Éhram baghlash üchün belgilep bérilgen yerler- zulhuleyfe, juhpe, qirnun, zatuirqin, yelemlem. Bu yerlerning belgilinip bérilishi hedis arqiliq bolghandur.

1913/3223 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem medine ehlige zulhuleyfe, sham ehlige juh feni, nejd ehlige qernul menazilni, yemen ehlige yelemlemni éhram baghlash orni qilip belgilep berdi we: mana bu orunlar ene shu yurtlardin kélip hej we ömre qilmaqchi bolghan xelqning éhram baghlaydighan yerliridur. Bu daire we uning ichide olturaqlashqanlar éhramni öz öyliridin baghlap kélidu. Hetta mekke ehlimu éhramlirini mekkide baghlaydu dédi. (buxari: 1526)

1914/3225 - jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge xutbe sözlep: medine ehli zulhuleyfedin, sham ehli juhfedin, yemen ehli yelemlemdin, nejd ehli qernul menazildin, meshriq ehli zatiirqtin éhram baghlaydu dédi, andin yüzini (sherq teripidiki) upuqqa burap: i alle! Ularning qelbini (islamgha) yüzlendürgin! Dédi. (ibni maje: 2915)

2) safa bilen merwe arisida sei qilish- méngish.

2046/3440 - urwe mundaq deydu: kichik waqtimda aishe reziyellahu enhagha: alle taalaning: "sefa bilen merwe heqiqeten allahning dinining alametliridur. Hej qilghan yaki ömre qilghan adem ularning arisida seiyi qilsa, héch bak yoq" (beqer sürisi, 158 - ayet) dégen ayitidin: ”ularning arisida seiyi qilmisimu gunahkar bolmaydiken “ dégen mene chiqidiken, désem, aishe reziyellahu enha: hergiz undaq emes, eger undaq bolsa: ”ularning arisida seiyi qilmisa, héch bak yoq “ dep kelgen bolatti. Bu ayet eslide ensarilar heqqide chüshken bolup, ular jahiliyet dewride qudeydning uduligha qoyulghan manat namliq butni tawap qilatti we sefa bilen merwening ariliqida seiyi qilishni gunah sanaytti. Islam kelgende, ular peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin shu ish toghruluq soridi. Shuning bilen, alle taala: "sapa bilen merwe heqiqeten allahning dinining alametliridur. Hej qilghan yaki ömre qilghan adem ularning arisida seiyi qilsa héch bak yoq" dégen bu ayetni chüshürdi, dédi. (buxari: 4495)

3) safa bilen merwening arisida aylanmaqchi bolghanda aylinishni safa tighi tereptin bashlash.

4) ayilinishni tawaptin kiyin qilish.

5) tawap bilen aylinishni mingip qilish.

6) tawapni taharet bilen qilish.

7) tawap qilghanda uyatliq yerlerni yipish.

8) tawapni qara tashning udulidin bashlash.

9) tawapni ong tereptin bashlash.

10) tawaptin kiyin ikki reket namaz oqush.

11) ziyaret tawapini qurban héyt künlirining biride qilish. Ziyaret tawapini qilishning mudditi qurban héyt künining birinchi künidin tartip taki 10- künining küni kirip kétishke azraq qalghan'gha qeder dawam qilidu.

12) erafat téghida taki kün kirip ketkiche turush.

13) muzdelifede turush. Emma bir kéche qonush sünnet.

14) sham namizi bilen xupten namizini kéchiktirip muzdelifide oqush.

15) sheytan'gha tash étish.

16) tash itishni kichiktürmeslik.

17) bashni chüshürüsh yaki chachni qisqartish.

18) birer janliq öltürüp qurbanliq qilish.

19) hejning paaliyetlirini tertip bilen qilish.

20) chachni öz waqtida , öz yiride chüshürüsh.

21) wida tawipini qilish.

Eskertish: wajib ismini alghan ishlardin birersi qesten yaki sehwenliktin terk qilinsa hej buzulmaydu. Biraq bir qoy qurbanliq qilip, uning göshidin yémestin hemmisini mekkide kembeghellerge tarqitip bérish, uninggha qudriti yetmise hej künliride héyt künidin burun üch kün, yurtigha qaytqandin kéyin yette kün, jemi 10 kün roza tutush bilen noqsan toluqlinidu.

Hejning sünnetliri

hejning mohim dep qaralghan sünnetliri töwendikiche:

1) ihram baghlashtin awwal yoyunush.

2) ihram baghlap bolup, ikki reket namaz oqush. " lebbeyke " duasini éytish.

3)ihramliq üchün ikki parche aq, yéngi yaki yuyulghan pakiz rex ishlitish.

4) mekkining sirtida olturidighan adem taq hejge yaki jup hejge éhram baghlap mekkige kelgen waqtida mekkige kélish tawapini qilish.

5) imamning zulhejji éyining yettinchi küni mekkide, toqquzunchi küni erafatta we on birinchi küni minada bolup üch yerde xutbe oqushidur.

6) zulhejji éyining sekkizinchi küni mekkidin mina téghigha chiqip kétish. Hetta besh wax namazni mina téghida oqush üchün minagha chiqidighan adem zulhejji éyning sekkizinchi künining bamdat namizidin kéyin chiqip kétidu.

7) erafat kéchisi yeni zulhejji éyining toqquzunchi küni tang yuruydighan kéche mina téghida yétish.

8) zulhejji éyining toqquzunchi küni kün chiqqandin kéyin mina téghidin erafat téghigha méngish.

9) erafat téghida pishin namizidin ilgiri yuyunush.

10) erafat téghidin chüshkendin kéyin oninchi küni tang yuruydighan kéche muzdelifide yétish.

11) zulhejji éyning oninchi küni muzdelifidin mina téghigha birish üchün kün chiqishtin ilgiri qozghulup bolush.

12) mina künlirining hemme kéchiside mina téghida yétish.

13) ihram baghlighandin bashlap taki qurban héyit künining birinchi küni sheytan'gha tunji tashni atqan'gha qeder telbiyeni köp éytish.

Mulahize:

1) yuqiriqi üch künde minada kéchining yérimigichilik bolsimu qonush henefiy mezhide tekitlik sünnettur. Emma shafiiy, malikiy we henbeliy mezhebliride wajibtur. Buninggha binaen, henefiy mezhibidiki bir kishi minada qonushni terk etsimu, uninggha héch nerse kelmeydu. Emma yuqiriqi üch mezhebning birersige egishidighan bir kishi minada qonushni terk etse, uninggha bir qoy qan kélidu. Mundaq kishining bir qoy qurbanliq qilip, uning göshidin özi héch yémestin hemmini mekkining péqirlirigha tarqitip bérishi lazim kélidu.

2) hejning sünnetliri hejning kamaliyiti üchün intayin muhim bolghan ishlar bolup, sünnet emellirige ehmiyet bérish nahayiti muhimdur. Emma sünnet déyilgen ishlardin birersini yaki hemmisini qesten yaki sehwenliktin terk étish bilen hejning ada tépishigha tesir yetmeydu.

Üchinchi bap. Ömre hej

ömre qilishning hökmi

ömre beytullahni ziyaret qilish dégen menide bolup, ömride bir qitim ömre qilish tekitlen'gen sünnettur.

1856/3114 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hej bilen ömrini arqimu arqa qilinglar, chünki bu ikkisi (yeni hej bilen ömre) namratliqni, gunah meisiyetlerni xuddi kürek, tömür, altun we kümüshlerning datlirini yoq qilghandek yoq qilidu. Meqbul bolghan hejning mukapati peqetla jennettur. (tirmizi: 810)

1858/3118 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir ömre ikkinchi ömrigiche bolghan ariliqta sadir bolghan gunahlargha kaparet bolidu, meqbul bolghan perz hejning mukapati peqetla jennettur. (buxari: 1773)

ömreni yilning qaysibir ayliri we künliride qilishqa bolidu.

2181/3637 - hisham ibni urwe dadisidin riwayet qilip mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem üchla qétim ömre qilghan bolup, birini

shewwal éyida, ikkisini zulqeide éyida qilghanidi. (malik 767)

2182/3638 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki qétim ömre qilghan bolup, biri zulqeide éyida, yene biri shewwal éyida idi. (ebu dawut 1991)

ömre hejning waqti

bir yilning hemmiside ömre hej qilishqa bolidu. Lékin erafat küni we uningdin kéyinki töt kün ichide ömre hejge éhram baghlash haramgha yéqin mekruhtur. Chünki bu künler mexsus perz hejning paaliyetliri üchün ayrilghan kündur. Ömre hejni ada qilidighan eng yaxshi waqit bolsa, ramizan éyidur.

1860/3122 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ensarilardin ummu sinan ismlik bir ayaldin: néme üchün biz bilen bille hej qilghili barmaysen? Dep soridi. U ayal: érimning su toshuydighan ikki tögisi bar idi, biride érim we uning oghli hej qilidu, yene birini (su toshup) ailimizning éhtiyajini qamdaymiz, dep jawab berdi. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaq bolsa ramizanda ömre qilarsen chünki ramizanda qilin'ghan ömrining sawabi, hejning yaki men bilen bille qilghan hejning sawabigha barawer bolidu, dédi. (muslim: 1256)

ömre hejning paaliyetliri

1) ömre qilishni niyet qilip, ihram baghlash.
2) kebining etrapini yette qétim aylinip tawap qilish.
3) safa bilen merweni yette qétim sei qilish.
4) axirida bashni chüshürüsh yaki chachni qisqartish.

1984/3339 - muawiye reziyellahu enhu mundaq deydu: men ömre hejidin kéyin, merwede peyghember sellellahu eleyhi wesellemning chéchini qisqartip qoyghanidim. Men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning chéchini qaycha bilen qisqarttim. (nesai: 2987, buxari: 1730)

ömre hejge baghlinidighan éhramning hökümlirining hemmisi perz hejge baghlinidighan éhramning hökümliri bilen opmu oxshashtur.

Ömre hejde erafat téghida we muzdelifide turush, sheytan'gha tash étish, mekkige kélish we xoshlushush tawapini qilish paaliyetliri yoqtur.

Tötinchi bap. Hejning türliri

hej üch türlük bolup, ular hej ifrad, hej temettu we hej qirandur.

1.taq hej (hej ifrad)

hej ifrad yekke hej dégen menide bolup, hej aylirida ömre qilmastin, peqet hejnila niyet qilip ihram baghlash bilen qilinidighan hejdur.

1971/3319 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ifrad heji qilghan idi. (muslim: 1211)

2. Behriman hej (hej temettu)

hej temettu beherimen hej dégen menide bolup, hej aylirida hej bilen ömre ikkisini ayrim – ayrim éhram baghlash bilen ada qilinidighan hejdur.

1973/3321 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma dadisi ömer ibni xettab reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: ömre bilen hejni ayrim - ayrim ada qilinglar. Shundaq qilghanda, hej toluq ada tapqan bolidu. Ömre qilmaqchi bolghanlarmu, hej éyidin bashqa aylarda ömre qilsa, ömrisi toluq ada tapqan bolidu. (malik: 778)

ömre qilmaqchi bolghan bu adem, ömre hejning paaliyeltirini ada qilip

bolghandin kiyin ihramdin chiqip ihramsiz halette mekkide taki zulhejje iyining 8-künige qeder barliq halal nersilerdin behriman bolup turidu. Zulhejje iyining 8-küni periz hejge mekkidin ihram baghlaydu. Andin hejning barliq paaliyetlirini ada qilidu.

Behriman hej qilghan ademge qurban héytning birinchi küni sheytan'gha tash étip bolghandin kéyin chéchini chüshürüp yaki qisqartip éhramidin chiqishtin ilgiri bir qoy qurbanliq qilish lazim bolidu. Bu heqte allah taala mundaq deydu:

[وَأَتِمُّواْ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلاَ تَحْلِقُواْ رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (**196**)]

hej bilen ömreni allah üchün toluq orunlanglar, eger (düshmen yaki késellik sewebidin) hejni yaki ömreni ada qilishta tosqunluqqa uchrisanglar, u halda néme ongay bolsa (yeni töge, kala, qoydin némini tapalisanglar), shuni qurbanliq qilinglar, qurbanliq qilinidighan mal jayigha (yeni belgilen'gen jaygha) yetmigiche béshinglarni chüshürmenglar, silerdin kimki késel (yeni chéchini chüshürse ziyan qilidighan késel) yaki béshida illet (yeni bash aghriqi, pitqa oxshashlar) bolup (béshini chüshürmise), fidiye qilish yüzisidin (üch kün) roza tutsun, yaki (alte miskin'ge üch sa) sediqe bersun, yaki (birer mal) qurbanliq qilsun, eminlikte bolghan chéghinglarda (aranglardin) ömre qilghandin kéyin hej qilishtin behrimen bolghan adem (yeni hejdin burun ömre qilip tamamlighan adem) néme ongay bolsa, shuni qurbanliq qilsun, (puli yoqluqtin yaki qurbanliq mal yoqluqidin qurbanliq mal) tapalmighan adem hej jeryanida üch kün roza tutsun, (hejdin) qaytqandin kéyin yette kün roza tutsun, uning hemmisi on kün bolidu. Mana bu (yeni ömre qilghan ademge qurbanliq qilish lazimliqi yaki roza tutush heqqidiki hököm) mesjidi herem dairiside (yeni heremde) olturushluq bolmighan kishiler üchündur. ALLAHqa teqwadarliq qilinglar, bilinglarki, allahning azabi qattiqtur [süre beqer-196].

Bu mal, allah taala u ademni bir seperde hem ömre hejni hem perz hejni ada qilishqa muyesser qilghanliqi üchün allah taalagha shükür qilish yüzisidin qurbanliq qilinidighan maldur. Shuning üchün u ademning özi qurbanliq qilghan mélining goshidin yéyishi toghridur. Belki uning göshidin yéyishi musteheptur. Haywan yaki pul yoqluqtin qurbanliq qilalmisa, éhram baghlaqliq halitide turup hej aylirining ichide üch kün roza tutidu. Hej ayliri bolsa, shewwal éyi, zulqede éyi we zulhejje éyining deslepqi on künidur. Axirqi künlerde qurbanliq qilishqa qudritim yétidighan bir haletke kélip qalarmen, dégen ümid bilen roza tutushni eng axirqi künlergiche kéchiktürüish yaxshidur. U rozini zulhejje éyining 7-8-9-künliri tutush musteheptur. U adem yene u üch kün rozini tutup bolup hejdin qaytqandin kéyin yette kün roza tutidu. Bu heqte allah taala mundaq dédi. "(hejdin) qaytqandin kéyin yette kün roza tutsun" eger bir adem zulhejji éyining onunchi küni kélishtin ilgiri tutilidighan rozini taki zulhejji éyining oninchi küni

kelgen'ge qeder tutmighan bolsa, u ademning qurbanliq qilishi lazimdur. Emma, imam shafiiy"u üch kün rozini kéyin tutsimu bolidu" deydu.

Temettui (behriman) hejning shertliri

1) ömre tawapining hemmisini yaki köp qismini hej aylirining ichide qilish lazim. Eger bir adem ömre hejini ramizan éyida qilghan we shu yili perz hej qilghan bolsa, u adem behriman hej qilghan hésablanmaydu. Eger u adem ömre hejining üch qitimliq tawapini ramizan éyida qilghan we kéyin shewwal éyi kirip qilip qalghanlirini shewwal éyida qilghan we shu yili perz hej qilghan bolsa, u adem behriman hej qilghan hésablinidu.

2) ömre hejini perz hejdin ilgiri qilish lazim. Yeni perz hejge éhram baghlashtin ilgiri ömre hejini ayaghlashturup bolush lazim.

3) ömre hej bilen perz hejning paaliyetlrini bir qétimliq seperde qilish lazim. Shuning üchün bir adem ömre hejning paaliyetlirini qilip bolghandin kéyin wetinige qaytip kélip shu yilning özide yene tekrar perz hejge barghan bolsa, u adem behriman hej qilghan hésablanmaydu.

4) u adem éhram baghlashqa belgilep bérilgen yerlerning sirtida olturidighan we mekkini weten qilip menggü mekkide olturushni niyet qilmighan adem bolush lazim. Chünki mekkide we mezkur yerlerning ichide olturidighan ademlerning behriman hejini qilishi toghra emestur.

3. Jup hej (hej qiran)

hej qiran dégen, ulanma hej dégen menide bolup, hej bilen ömre ikkisini ada qilishni niyet qilghan halda ihram baghlap, baghlighan shu ihram bilen awwal ömrini, andin perz hejni ada qilinidighan hejdur.

1975 /3323 - jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem hej qiran qildi (yeni hej bilen ömrini bille qildi) we ikkisini bir tawap bilen ada qildi. (tirmizi: 947)

1. Bu hej, hem ömre hej, hem perz hej bir éhram bilen ada qilin'ghanliqi üchün jup hej dep atilidu. Shuning üchün jup hej qilmaqchi bolghan adem éhram baghlighanliq üchün oqulidighan ikki reket namazdin kéyin " ellahumme inni uridul ömre welhejje feyessirhuma li we teqebbelhuma minni " deydu. Telbiye éytqandimu " lebbeyke bihejjetin we ömretin mean " dep u ikkisini qoshup telbiye éytidu.

2. Jup hej qilishqa éhram baghlighan adem mekkige kirip deslep kebini yette qétim tawap qilidu. Yette qétim tawapning ewwelqi üch qétimliq tawapta sokuldap mangidu. Tawaptin kéyin safa bilen merwening ariliqida aylinidu. Mana bu ömre hejning paaliyetliridur.

3. Safa bilen merwening ariliqida aylinip bolghandin kéyin éhramdin chiqip ketmeyla perz hejning paaliyetlirini bashlap mekkige kélish tawapini qilidu, andin safa bilen merwening ariliqida aylinidu, andin perz hejning qalghan paaliyetlirini xuddi taq hej qilidighan ademge oxshashla qilidu.

4. Jup hejdimu ömre hejning paaliyetliri perz hejning paaliyetliridin ilgiri qilinidu. Chünki allah taala "eminlikte bolghan chéghinglarda aranglardin ömre qilghandin kéyin hej qilishtin behrimen bolghan adem yeni hejdin burun ömre qilip tamamlighan adem néme ongay bolsa, shuni qurbanliq qilsun" dep behriman hej qilghan ademning ömre hejni, perz hejdin baldur qilidighanliqini bayan qildi. Bu ayet gerche behriman hej qilghan adem heqqide kelgen bolsimu, ayetning hökmi jup hej qilidighan ademnimu öz ichige alidu. Chünki jup hejning

bezi hökümliri behriman hejning hökümlirige oxshushup kétidu.

5. Jup hej qilishqa éhram baghlighan adem, birini ömre hej üchün yene birini perz hej üchün niyet qilip ikki qétim arqimu - arqa kebini tawap qilghan, andin birini ömre hej üchün, yene birini perz hej üchün niyet qilip safa bilen merwening ariliqida arqimu- arqa ikki qétim aylan'ghan bolsa, u adem yene toghra ish qilghan bolidu.

6. U adem, eslide perz hejning paaliyetliri bashlinishtin ilgiri qilinidighan ömre hejning aylinishini, hejning tawapidin kéyin qilghanliqi we eslide ömre hejning paaliyetliri ayaghliship bolghandin kéyin qilinidighan perz hejning tawapini ömre hejning aylinishidin ilgiri qilghanliqi üchün gunahkar bolidu.

7. Hej ifrad qilghuchilargha qurbanliq qilish wajib emes, emma hej temettu yaki hej qiran qilghuchilargha qurbanliq qilish wajibtur.

Jup hejning shertliri

1) perz hej bilen ömre hejge bille éhram baghlash.

2) jup hej qilmaqchi bolghan adem erafat téghida turushtin ilgiri ömre hejning tawapini qilish lazim.

3) ömre tawapining hemmisini yaki köp qismini hej aylirida ada qilish lazim.

4) jup hej qilidighan ademmu xuddi behriman hejningkidek éhram baghlashqa belgilep bérilgen mezkur yerlerning sirtidin kelgen bolushi lazim.

5) perz hejning waqtini ötküzüwetmesliki lazim. Jup hejning peziliti behriman hejge qarighanda yuqiridur. Chünki jup hejni ada qilish behriman hejge qarighanda qiyindur.

Beshinchi bap. Hej paaliyitining jeryani

taq hej qilidighan ademning hejni bashlighan waqtidin tartip taki uni ayaghlashturghan'gha qeder qilidighan ishlirining bayani

birinchi, seper teyyarliqi qilish

1. Bir adem hej qilmaqchi bolsa, hetta qilghan hejining qobul bolushi üchün shubhe yoq we halal mal dunyadin, hej qilish jeryanida ishlitidighan hejning chiqimlirini teyyarlaydu.

2. Untup qalghan yaxshi ishlirini eslitip turidighan we biz bir az burun bayan qilip ötkinimizdek késel bolup qélip hejning paaliyetlirini qilalmay qalsa, yardemlishidighan yaxshi ademdin birini seperde hemrah qilidu.

3. U adem hej sepirige chiqishtin ilgiri qilghan heji sheret ehkamlirigha uyghun bir halette bolush üchün hejning hökümlirini öginishi nahayiti yaxshidur.

4. U adem hej sepirige chiqishtin ilgiri xulum xushna we yurt mehellidiki ademlerni ziyaret qilip ular bilen razilishishi we ularning duasini élishi lazim.

5. Hejge chiqmaqchi bolghan ademning ata - anisi bolsa, hejge méngishtin ilgiri ata - anisidin ruxset élish lazim. Eger ata anining biri balining xizmitige ihtiyaji bolghanliqi üchün balining hejge bérishige qoshulmighan we balining barmaqchi bolghan heji uning üchün neple hej bolidighan bolsa, bu halette balining hejge bérishi mekruhtur. Chünki ata - anigha boysunup ularning xizmitini qilish neple hej qilghandin yaxshidur. Eger u balining barmaqchi bolghan heji perz hej bolidighan bolsa, bu halette u bala hejge mangidu. Chünki perz hejni ada qilish ata anigha boysunushtin yaxshidur.

6. Qerizdar ademning qeriz igiliridin ruxset almay turup hejge bérishi mekruhtur.

7. Peyghember eleyhissalamgha egishish yüzisidin hej qilmaqchi bolghan ademning seperge peyshenbe küni chiqishi musteheptur. Eger seperge peyshenbe küni chiqalmisa, düshenbe küni ettigendila chiqidu. Öyidin chiqishtin ilgiri ikki reket namaz oquydu. Shuningdek yene öyige qaytip kelgendin kéyinmu ikki reket namaz oquydu.

8. Öydin xush köngül bilen chiqidu we yol buyi allah taaladin qorqqan halette mangidu. Hej sepiride tijaret bilen shughullanmastin pütün sepirini allah taalagha taet we ibadet qilishqila ajritish eng yaxshidur. Eger u adem hej sepiride tijaret qilip qalsa, yene uning sawabi kem bolup qalmaydu.

Ikkinchi, éhram baghlash ihramgha kirishte qilidighan ishlar

1. Éhram baghlaydighan chaghda, eger chéchini chüshürüshke kéreklik bolup qalghan bolsa, chéchini chüshürüshi musteheptur. Eger chéchini chüshürmise, uni taraydu. Burutini qisqartidu. Put qollirining tirnaqlirini alidu. Qoltuqining we ewritining tüklirini tazilaydu.

2. Ayali bilen birge bolup hewisini qanduridu.

3. Tikilgen barliq kiyimlerni sélip tashlaydu. Béshini yögimeydu. Ayagh, paypaq we peley keymeydu.

4. Mumkin bolsa yuyunidu. Yuyunish mumkin bolmisa, taharet alidu. Eger su yoqluq yaki birer késel sewebidin taharet alalmisa yaki yuyunalmisa éhram baghlap bolup oqush sünnet bolghan namaz üchün teyemmum qilidu. Yeni teyemmum qilip shu namazni oquydu. Éhram baghlashtin ilgiriki yuyunush bolsa, taharetsizlikke oxshash meniwy meynetchiliktin pakizlinish üchün emes peqet ter we kirgha oxshash hissiy meynetchiliktin pakizlinish üchündur. Shuning üchün heyz körüp qalghan yaki nifasdar bolup qalghan ayallarghimu éhram baghlashtin ilgiri yuyunush musteheptur.

1951/3287 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: heyzdar yaki nifasdar ayallar éhram baghlaydighan orunlargha yétip barghan bolsa, yuyunup éhramgha kiridu. Lékin beytullahni tawap qilmastin, hejning bashqa barliq paaliyetlirini ada qilidu. (ebu dawud: 1744)

5. Erkishi éhram dep atilidighan ikki parche rexning bir parchisi bilen kindikidin tartip tizning astigha qeder yögeydu. Yene bir parchisini duligha artidu. U ikki parche rexning renggi aq we yingi yaki pakiz yuyulghan bolushi musteheptur. Kindikidin tartip tizning astigha qeder yögigen bir parche rexni hetta qista qistangda chüshüp ketmesliki üchün üstidin bir nerse bilen baghliwalidu. Éhramni ikki parchidin artuq rex bilen baghlisimu bolidu.

6. Soghuqtin qorqsa, béshi bilen yüzini yögimeslik sherti bilen bedinini tikilmigen nerse bilen yögise bolidu. Qollirini yenglirige kirgizmeslik sherti bilen dulillirigha tikilgen kiyimlerdin xalighanche artip mangsa bolidu. Chünki u adem qollirini kiyimning yenglirige kirgüzmigenliki üchün kiyimni keygen hésablanmaydu. Eger u adem soghuqtin qorqmaydighan bolsa, uning shundaq qilishi mekruhtur.

7. Ayal kishi éhram baghlighan waqtidimu tikilgen özining kiyim kichekliri bilen qalidu. Uning erkishige oxshash yérim yalingach bolushi lazim emes. Ayal kishi ayagh, paypaq we peley kiyidu.

8. Ayal kishi éhramning ichide turupmu béshini yögeydu. Yüzini, yaghliqi

yüzining tirisige chaplishiwalmighudek bir shekilde qilip yögeydu.

9. Er kishi éhram baghlashtin ilgiri renggi tinide we chachlirida qélip qalmaydighan xushpuraq nersini özige ishlitidu.

10. Éhramni baghlap bolup namaz oqush mekruh emes waqitta éhramning sünniti, dep allah taalaüchün ikki reket namaz oquydu. Allah taaladin gunahlirining kechürülishini tileydu we barliq gunahliridin semimiy tewbe qilidu. Andin hej qilishqa keskin irade baghlap hejning niyitini qilidu.

Éhramda turup qilish cheklen'gen ishlar

1. Jinsy alaqe qilish cheklen'gendur.

2. Bashqilar bilen jédellishish, urushush, tillishish we herqandaq bir gunahni sadir qilishi. Allah taalabu heqte mundaq dédi.

[الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ (197)]

hej waqti melum birqanche aydur (yeni shewwal, zulqeide ayliri we zulhejje éyining on künidur). Bu aylarda hej qilishni niyet qilghan (yeni éhram baghlighan) ademning jinsiy alaqe qilishi, gunah qilishi we jangjal qilishi meni qilinidu, siler qandaqliki yaxshi emelni qilsanglar, allah uni bilip turidu (axiretlikinglar üchün) zad - rahile éliwélinglar, eng yaxshi zad - rahile teqwadarliqtur. I eqil igiliri! Manga teqwadarliq qilinglar [süre beqere -197].

3. Quruqluq haywanlirini owlash. Éhram baghlighan ademning ow owlishi yaki bashqilargha owni körsitip qoyushi yaki uni owlishi üchün eqil körsitishi haramdur. Allah taalabu heqte mundaq deydu.

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ وَمَن قَتَلَهُ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاء مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَو عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّهُ عَمَّا سَلَف وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ اللّهُ مِنْهُ وَاللّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ (95) أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِيَ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (96)]

i möminler! Siler owlighan haywanlarni ihramda yaki heremde turup öltürmenglar. Silerdin kimki uni qesten öltüridiken, ishning wabalini tétishi üchün, uning jazasi ikki adil kishining bahalishi boyiche héliqi öltürülgen owgha oxshash öy haywanliridin birni kebige élip bérip qurbanliq qilishtur, yaki kefaret bérish yüzisidin miskinlerge ash bérishtur, yaki her miskin'ge béridighan ashning barawirige bir kün roza tutushtur. Ötkenki gunahni (yeni bu ayet chüshüshtin burun ihramda turup ow öltürgen bolsanglar, buni) allah epu qildi, kimki qayta gunah ötküzse (yeni qaytidin ow öltürse), allah uni jazalaydu, allah ghalibtur, (asiyliq qilghuchilarni) jazalighuchidur [95]. Silerning we yoluchilarning menpeetlinishi üchün silerge déngiz haywanliri, déngizdin chiqidighan yémeklikler halal qilindi, madamiki siler éhramda yaki heremde ikensiler, quruqluq haywanlirini owlash silerge haram qilindi, siler (qiyamet küni) dergahigha toplinidighan allah tin qorqunglar [süre maide - 96]

emma ilan – chayan, sériq chashqan, qargha, chishleydighan ghaljir it, chusa, pasha, qongghuz we kishilerge eziyet béridighan her qandaq haywan we

hasharetlerni ihram ichide bolsimu öltürüshke bolidu.

4. Tikilgen herqandaq kiyim kichek we ayagh kiyishi hemde er – ayal her qandaq kishining qollirigha peley kiyiwélishi. Éhram baghlighan ademning köynekke, ishtan'gha we duppigha oxshash nersilerni kiyishi toghra bolmaydu. Éhram baghlighan ademning mezkur kiyim kicheklerni keymey astidin azraq, üstidin azraq yépip turidighan ikki parche rextin terkip tapqan éhramni kiyishining hékmiti bolsa, uning éhramning ichide yashighan jeryanida ésil turmushtin yiraq turushi, qorqqan we özini xar tutqan bir halette kiyinishi, uning shu halette turup ölüm we kipenliklirini eslishi üchündur. U yene qiyamet küni bolidighan, kishilerni qebriliridin yalang ayagh we yalingach halette térildürüp élip chiqip bir yerge topliyalaydighan körünüshnimu esliyeleydu.

1916/3232 - salim dadisidin mundaq riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin éhram baghlighuchining kiyimi toghruluq soralghanidi, mundaq dédi: éhram baghlighuchi köynek, selle, xalat, ishtan qatarliqlarni, zeper we bashqa xushpuraqliq nersiler ishlitilgen kiyimlerni kiymeydu. Putigha keshtek birer nerse tapalmisa, ötükni oshuqning astighiche késiwétip kiyidu. (muslim: 1177)

1917/3233 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ayallarni éhram baghlighanda peley kiyish, niqap artish, zeper we bashqa xushpuraq nersiler chéchilghan kiyimlerni kiyishtin tosti. Sériq rengde boyalghan, yipektin ishlen'gen, zinnetlen'gen herxil kiyimlerdin xalighinini kiyishke, shundaqla ishtan, köynek, ötük qatarliqlarni kiyishke ruxset qildi. (ebu dawud: 1827)

5. Yüzini we béshni yépishi. Éhram baghlighan adem yüzini we béshini yögeshtin saqlinishi lazim. Emma ayallar yat erler bar jaydin ötkende, ulardin jamalini qachurush üchün yüzini yögiwalsa bolidu. Bu cheklen'gen ishlar qatarigha kirmeydu.

6. Éhramgha we beden'ge xushbuy nersilerni ishlitish we ezalarni yagh bilen yaghlshi. Éhram baghlighan adem mezkur nersilerni ishlitishtin saqlinishi lazim.

7. Chachni we saqallani chüshürüshi. Chachni, saqallani chüshürüsh we bedenning her qandaq bir yéridin tük yulush toghra bolmaydu. Emma ixtiyari chüshüp ketse yaki éside yoq élip tashlisa héch weqesi yoq.

8. Tirniqini özi élish yaki bashqilargha aldurushi. Éhram baghlighan adem tirnaqlirini élishtin saqlinishi lazim. Chünki tirnaqlirini élish hej qilidighan ademde tépilish lazim bolidighan uning paxpaq bolush süpitini yoqitiwitidu.

9. Nikahlinish yaki bashqilarning nikahini qilish.

1944/ 3274 - nafi reziyellahu enhu abdullah ibni ömer reziyellahu enhumaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: éhramdikiler (éhramda turup) öylinelmeydu we özi üchün yaki bashqilar üchün toy telipi qoyalmaydu. (malik: 782)

1941/3271 - yene bir riwayette: peyghember sellellahu eleyhi wesellem meymune reziyellahu enhani nikahigha alghanda we uning bilen bir töshekte bolghanda, éhramda emes idi. Meymune reziyellahu enha serf dégen jayda wapat bolghan bolup, peyghember sellellahu eleyhi wesellem uni özi bilen bille bolghan kepe ichige depne qildi, déyilgen. (ehmed: 26288)

1945/3275 - dawud ibni hüseyn ebu ghetefan ibni terif murriyning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: dadam terif éhramda turup bir ayalni nikahigha alghan

idi, ömer ibni xettab reziyellahu enhu u nikahni emeldin qalduruwetti. (malik: 781)

ihramda cheklen'gen ishlarni qilghan kishi néme qilishi kérek ?

Ihramda cheklen'gen ishlardin birersini sadir qilghan kishining ehwali mundaq 3 türlük bolidu :

1) ihramda cheklen'gen ishlardin birersini sadir qilghan kishi uni bilmigenliktin yaki untup qalghanliqtin yaki zorlan'ghanliqtin sadir qilghan bolsa, u kechürüm qilinidu, gunah bolmaydu, jazamu kelmeydu.

2) eger yuqiriqilardin birersini éhtiyaj yüzisidin bilip turup qilghan bolsa, gunahkar bolmaydu, emma jaza kélidu.

3) eger yuqiriqilardin birersini özürsiz we éhtiyajsiz turup sadir qilghan bolsa, gunahkar bolidu we jaza kélidu.

Jaza miqdari qanchilik bolidu?

Jaza miqdari mundaq 4 türlük bolidu :

1) ihram ichide cheklen'gen ishlarni sadir qilghanliqning jazasi: chach yaki qoltuqning tüklirini élish, tirnaq élish, xushbuy qollinish, qollirigha peley kiyish, erlerning tikilgen nerse kiyishi, béshini yögishi, ayallarning sewebsiz yüzini yögiwélishi we er– ayalning jinsiy hewesni qozghaydighan heriketlerni qilishishi qatarliq ishlardin birersini sadir qilghan kishi töwendiki üch xil jazaning birini tallaydu : ① arqa- arqidin yaki ara bérip üch kün roza tutush. ②alte péqirni bir qétim ghizalandurush. ③bir qoy qurbanliq qilip göshidin özi yémestin mekkining péqirlirigha tarqitip bérish. Bu xil jaza " dem " dep atilidu.

2) ihram ichide turup jinsiy munasiwet ötküzgenning jazasi: ihramdin chiqmay turup jinsiy munasiwet ötküzgen kishining qilghan hejjisi buzulidu. Uni kéyinki yillarda qayta qilishi lazim kélidu.

1968/3314 - malikqa yétishiche, ömer, eli we ebu hureyre reziyellahu enhumlardin hejge éhram baghlap bolup, ayaligha yéqinchiliq qilip qalghan adem toghruluq soralghanidi, ular mundaq dédi: er - xotun her ikkilisi qiliwatqan heji tamam bolghuche hej paaliyetlirini toluq dawamlashturidu. Andin kéyinki yili her ikkilisi qaytidin hej we qurbanliq qilidu. Eli reziyellahu enhu mundaq deydu: kéler yili hejge éhram baghlap, telbiye éytqandin bashlap, hej tamam bolghuche (er ayal bir - biridin) ayrilip turidu. (malik riwayet qilghan)

emma ihramdin chiqip bolghan bolsimu, perz tawab bilen sei qilishtin burun jinsiy munasiwet ötküzgen kishining hejjisi buzulmaydu, peqet qurbanliqqa yaraydighan mallardin birer qoy yaki birer öchke qurbanliq qilish yaki hej künliride üch kün, yurtigha qaytqandin kéyin yette kün, jemi 10 kün roza tutush bilen hejjisi toluqlinidu.

3) quruqluq haywanliridin birer janliqni öltürgenning jazasi mundaq ikki türlük bolidu :

birinchisi, öltürgen nersisi charwa mallirigha oxshash qimmitini bahalighili bolidighan nerse bolsa, jazasi töwendiki üch ishning birini qilish bilen ada tapidu : ① öltürgen nersisining qimmitige chushluq birer mal mesilen, bir kiyikni öltürü p qoyghan bolsa bir qoy, töge qushidin birini öltürüp qoyghan bolsa bir kala élip qurbanliq qilip heremdiki péqirlargha tarqitip bérish. ②öltürgen nersisining qimmitige taam élip mekkidiki péqirlarning her birige yérim sa (1625 gra m) din tarqitip bérish ③ yaki qimmitini bérish yaki her bir péqirgha béridighan taamning ornigha bir kündin hésablap roza tutush.

Ikkinchisi, öltürgen nerse chéketkige oxshash oxshishini tapqili bolmaydighan janliq bolsa, töwendiki ikki ishning birini qilish lazim kélidu : ① öltürgen nersisining qimmitini hésablap uninggha taam yaki bughday élip mekkidiki péqirlarning her birige yérim sadin tarqitip bérish, yaki qimmitini bérish. ② yaki her bir péqirgha béridighan taam ornigha bir kündin roza tutush.

4) janliqni öltürgen kishining özrisi qobul qilinmaydu. Meyli qestlep öltürgen bolsun meyli éside yoq yaki bilmestin öltürgen bolsun, her halette uning jazasini töleydu. Jinsiy munasiwet ötküzgenmu shundaq.

Ihram ichide ruxset qilin'ghan ishlar

1) yuyunush.

1934/3259 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu :éhram baghlighuchi hammamgha kirse (yeni yuyunsa) bolidu. (buxari muelleq riwayet qilghan)

2) ihramni almashturush yaki yuyush.

3) puraqsiz sürme tartish.

4) qoligha saet sélish.

5) belge kemer yaki hemyan (tikilgen bolsimu) taqash.

6) qoligha üzük sélish.

7) bashni yaki bedenning qaysibir yérini qashlash, tatilash, uwu lash.

Üchinchi, telbiye éytish

1.éhram baghlap bolghandin kiyin peyghember eleyhissalam éytqan telbiyeni éytidu. Peyghember eleyhissalam éytqan telbiye:

{لَبَّيْكَ اَللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَشَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لاَ شَرِيْكَ لَكَ}.

"lebbeykellahumme lebbeyk, lebbeyke la sherike leke lebbeyk, innel hemde wennimete leke welmulk la sherike lek", " men hazirmen i allah! Men hazirmen, men hazirmen, séning héch shériking yoq, barliq hemdusana, német we padishahliq peqet sanga xastur, séning héch shériking yoqtur" dégendin ibarettur. [buxariy we muslim riwayiti].

1961/3303 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning chéchigha (yilimdek bir nerse) chapqan halda mundaq telbiye éytqanliqini anglighanidim: i alle! Séning chaqiriqinggha awaz qoshup, buyruqinggha binaen bu yerge keldim. I alle! Séning héch shériking yoq, buyriqing boyiche keldim. Barliq medhiyiler, németler we barliq hökümranliq hoquqi sanga mensuptur. Séning héch shériking yoqtur. Buningdin sirt héchnéme démeytti. (ehmed: 5985)

1962/3304 - yene bir riwayette mundaq déyilgen: abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma telbiyede: i alle! Séning chaqiriqinggha awaz qoshup, buyruqinggha binaen bu yerge keldim, buyruqingni ijra qilishni bext dep bilimen. Barliq yaxshiliqlar séning qolungda, chaqiriqinggha awaz qoshup, buyruqinggha binaen keldim. Pütkül ümid arzulirimiz sende we barliq emellirimiz sen üchündur, dégen kelimilerni qoshup éytatti. (muslim: 1184)

2. Neple namaz bolsimu her namazning arqisidin we junup yaki heyzdar bolghan teqdirdimu, meyli öre turuwatqan bolsun, meyli olturwatqan, meyli méngiwatqan bolsun meyli turup turuwatqan bolsun, bir halettin yene bir haletke ötken waqtida telbiyeni köp éytish musteheptur.

3. Ariliqta telbiyeni éytishni her qétim bashlighanda üch qitim tekrarlash musteheptur. Uni gep qilip özüp qoymaydu. Uni éytiwatqan ariliqta bashqilarning qilghan salimigha jawap qayturushqa bolidu. Telbiye éytmaydighan ademning uni éytiwatqanlargha salam qilishi mekruhtur.

4. Erler telbiye éytqanda özlirini qiynimighan halda awazlirini kötirishi sünnettur.

1966/3312 - xellad ibni saib dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: jibriil eleyhissalam yénimgha kélip: i muhemmed! Sahabiliringni telbiye éytqanda awazlirini yuqiri kötürüshke buyrighin! Dédi, dédi. (nesai: 2753)

5. Hej qilmaqchi bolghan adem éhram baghlap bolupla bashlighan telbiyeni taki qurban héytning birinchi küni sheytan'gha atidighan tashni étip bolghan'gha qeder üzmey dawam qilidu.

1857/3117 - sehl ibni seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir musulman alleqa telbiye éytsa, u kishining ong - sol teripidiki tash, derex we késeklerdin tartip (yer yüzidiki) barliq nersilermu telbiye éytidu. (tirmizi)

tötinchi, mekke mukerremege kirish

hej qilmaqchi bolghan adem mekkige yéqinlashqansiri tehlil we tekbir bilen birge telbiyeni köp éytidu. Allah taalagha köp yélinip dua qilidu. Eger mumkin bolsa mekkige kirish üchün yuyunush sünnettur. Mekkige kirgende uning hörmetlik bir yer ikenlikini hés qilish lazim. Mekke bolsa, allah taala hörmetlik qilghan bir sheherdur.

Mekke we herem mesjidini körgende oqulidighan dua

{اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ وَمِنْكَ السَّلاَمُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلاَمِ، اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَمَهَابَةً وَزِدْ مَنْ حَجَّهُ أَوِ اعْتَمَرَهُ تَكْرِيمًا وَتَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَبِرًّا}.

Terjimisi: i allah! Sen tichliq bergüchisen, tichliq – amanliq zadi sendin. I perwerdigarimiz! Bizni tichliq ichide yashatqin. I allah! Bu ulugh heremni téximu hörmetlik, téximu ulugh we heybetlik qilghin, bu jayda hej yaki ömre qilghuchilarning sheripini, hörmitini, yaxshiliqini we sawablirini ziyade qilghin. [beyheqiy riwayiti].

Beshinchi, herem mesjidige kirish

1. Mekkige kirip nerse kireklirini xatirjem bir yerge orunlashturup bolghandin kéyin tehlil, telbiye, tekbir éytqan we dua qilghan halette herem mesjidige qarap mangidu.

2.herem mesjidige allah taalagha bash ekken, nahayiti kemter we dilida shu orunning ulugh we hörmetlik bir orun ikenlikini yad etken halitide kiridu. Allah taalaherem mesjidining shundaq orun ikenlikini bayan qilip mundaq dédi.

[إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ (96) فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ الله غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ (97)]

heqiqeten insanlargha (ibadet üchün) tunji sélin'ghan öy (yeni beytulla) mekkididur, mubarektur, jahan ehlige hidayettur [96]. Uningda ochuq alametler barki, maqami ibrahim shularning biri, beytullagha kirgen adem emin bolidu.

Qadir bolalighan kishilerning allah üchün kebini ziyaret qilishi ulargha perz qilindi. Kimki inkar qilidiken (yeni hejni terk étidiken, ziyini özige), shübhisizki, allah ehli jahandin (yeni ularning ibaditidin) bihajettur [süre al imran-97].

[جَعَلَ اللّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلاَئِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَأَنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (97)]

allah beytulherem bolghan kebini, hej éyini, hejde qilinidighan qurbanliqni, (qurbanliqning alamiti süpitide) boyunlirigha belge ésilghan tögilerni insanlarning dunya we axiretlik ishlirining tutqusi qildi, bu, allahning asmanlardiki we zémindiki nersilerni bilip turidighanliqini we allahning her sheyini bilgüchi ikenlikini silerning bilishinglar üchündur [süre maide-97].

3. Herem mesjidining ishkidin ong puti bilen kiridu. Herqandaq mesjidke kirgende ong puti bilen kirish sünnettur.

4. Herem mesjidining ichige dua qilghan we peyghember eleyhissalamgha durut éytqan halitide kiridu.

5. Herem mesjidining ichige kirip kebe közige körün'gende bir tüwrükning yénida turup üch qitim tehlil we tekbir éytidu, peyghember eleyhissalamgha durut oquydu we xalighan dua bilen dua qilidu. Herem mesjidining ichige kirgende kebe közige körün'gen yerde turup qilin'ghan dua bolsa, ijabet qilinidighan dualarning qatarindur. Chünki mömin adem kebini tunji körgen waqtida uning dilini qattiq bir eyminish tuyghusi qaplaydu we qattiq bir sür basidu. Kebini körgen waqtida dua qilsimu qollirini kötürmeydu.

6. Andin qara qirghaq dep atilidighan kebining qara tash bar qirghiqining qéshigha baridu. Qara tash bolsa, jennetning tashlirindur.

7. Eger herem mesjidige kirgen adem üstide tawap qilish wezipisi bar yaki tawap qilmaqchi bolghan adem bolsa, herem mesjidige kirip mesjid salimini yeni tehiyetul mesjidni oqup olturmay tawap qilidu. Chünki bu xildiki kishiler üchün kebini tawap qilish mesjid salimining ornida ötidu.

Kebini tawab qilishta oqulidighan dua

{رَبِّ قَنِّعْنِي بِمَا رَزَقْتَنِي وَبَارِكْ لِي فِيْهِ وَاخْلُفْ عَلَيَّ كُلَّ غَائِبَةٍ لِي بِخَيْرٍ}.

Terjimisi: i perwerdigarim! Manga bergen rizqing üchün manga qanaet bergin, rizqimda manga beriket bergin, qolumdin kétip, qayta érishishim mumkin bolmaydighan ishlar we nersilerning ornini manga yaxshiliq bilen toldurup bergin [ibni xozeyme riwayiti].

Altinchi, tawap qilish

1. Eger qilinmaqchi bolghan tawap, arqisidin safa bilen merwening ariliqida aylinish kérek bolghan tawap bolsa, tawapta éhramni qoltuqqa qisturush sünnettur.

2009/3375 - ibni abbas reziyellahu enhumadin yene mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem éhramini ong qoltuqidin chiqirip, sol mürisige artiwalghanidi. U hejer eswedni silidi, tekbir éytti we aldinqi üch tawapta yügürdi. Ular ruknil yemanige kelgende asta mangatti, chünki u yerde qureyshlerge körünmeytti. Qureyshlerge körüney dégende yene yügüreytti. Buni körgen qureyshler: bular kéyiktek téz yügüridiken, déyishti. Shundin étibaren, tawapning bu shekli sünnet boldi. (ebu dawud 1889)

éhramni qoltuqqa qisturushning shekli bolsa, éhramning ottursini ong

qoltuqning astigha bésish, aldi we keyni teripidin kelgen éhramning ikki uchini sol dolisining üstige artish bilen bolidu. Shuning bilen ong dola uchuq sol dola éhram bilen yögelgen halda turidu.

2. Éhramni qoltuqqa qisturush bilen birge yene sokuldap méngishmu sünnettur. Sokuldap méngish qedemni qisqa - qisqa élip, ikki dolini silkip tézraq méngish bilen bolidu. Arqisidin safa bilen merwening ariliqida aylinish bar tawapning deslepqi üch qétimliq aylinishta, sokuldap méngish sünnettur.

2010/3377 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem hejer eswedtin bashlap, yene shu yergiche bolghan tawapning aldinqi üchini yügürüp ada qildi. (muslim: 1263)

3. Eger deslepki üch qétimda sokuldap mangmighan bolsa, qalghan töt qétimliq aylinishta sokuldap mangmaydu.

4. Eger adem jiq bolup qista - qistang bolsa, hetta kishilerge eziyet bérip gunahkar bolup qalmasliqi üchün bir ademnimu étirmestin küchining yétishiche sokuldap mangidu.

5. Eger adem ajiz yaki qéri bolghanliqi üchün sokuldash qéyin kelse sokuldimisimu bolidu.

2013/3380 - zeyd ibni eslem dadisidin ömer ibni xattab reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: alle taala islam dinini mustehkem qilip, kupri we uning ehlini yoqatqan bolsimu, biz peyghember sellellahu eleyhi wesellemning zamanida qilghan, beytullahni tawap qilghanda yügürüsh we mürini échish (yeni éhramini ong qoltuqidin chiqirip, sol mürisige artish) qatarliq ishlirimizning héchqaysini terk etmeymiz. (ebu dawud: 1887)

6. Herem mesjidining ichide tawap qilinidighan yer kebining etrapidur. Tawapni kebige qanchilik yéqin ariliqta qilalisa, shunche yaxshidur.

7. Eger bir adem kebining etrapidin yiraqliship tawapni mesjidning tüwrüklirining arqisidin yaki zemzem qoduqining arqisidin qilsimu toghra bolidu.

8. Emma mesjidning tishigha chiqip tawapni mesjidning téshidin qilghan bolsa, tawap toghra bolmaydu. Uning tawapni qayta qilishi lazim. Chünki u adem, bu halette kebini emes mesjidni tawap qilghan bolidu.

9. Tawapni herem mesjidining tüwrüklirining arqisidin qilghan bolsimu mesjidning ichidila qilghan bolsa, tawap toghra bolidu. Chünki herem mesjidining hemme yéri bir pütün yerning hökmididur.

10. Mesjidning üstün qewetliridimu tawap qilishqa bolidu. Chünki mesjidning üstün qewetlirimu mesjidning bir parchisi hésablinidu. Bezi kishiler hej mewsimide adem bek qista - qistang bolup ketkenliki üchün üstün qewetliride tawap qilishqa mejbur bolup qalidu.

11. Tawap qilishni qara tashning aldidin bashlaydu. Taki pütün jismi qara tashning aldidin ötishi üchün tawapni bashlimaqchi bolup turghanda qara tashning delmu - del odulisida emes azraq keynige chikinip turidu. Tehlil, tekbir éytidu. Tekbir éytqanda qolini kötiridu.

12. Birer kishige eziyet bermestin tashni söyüsh mumkin bolsa, tashni söyidu. Tashni söyüsh yolliri bu shekil bilen bolidu: deslep ikki alqinini tashqa chaplap qoyidu, andin ikki alqinining ottursigha éghizini qoyup tashni awazsiz söyidu. Eger undaq qilishqa mumkin bolmisa, ikki qolini tashning üstige qoyidu, andin ikki qolini söyidu, yaki ong qolini söyidu. Eger tashning üstige qollirini qoyush mumkin bolmisa, hasigha oxshash bir nersini tashqa tekküzüp andin u nersini

söyidu.

2021/3396 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem widalishish hejide tögining üstide olturup tawap qilip, hejer eswedni egmech hasisi bilen silidi. Muslimning riwayitide: andin hasisini söydi, déyilgen. (buxari: 1608)

eger tashqa bir nersini tekküzüshmu mumkin bolmisa, tashqa aldi teripini qilip turup qollirini quliqining odulighiche kötürüp ikki alqinini tash teripige qaritidu, andin ikki alqinini söyidu.

13. Kebini tawap qilghanda kebini sol teripide qilip turup tawap qilidu.

14. Tawap kebining yénidiki adem boyi igizliktiki tamning ichidin emes uning tishidin qilinidu. Chünki u tamning ichimu kebige tewedur. Uning ichi alte gez we bir ghérich kélidu. U yer hetim yaki hijri dégen isimlar bilen atilidu.

15. Qara tashning yénidin her qétim ötkende eger mumkin bolsa, uni yuqirida bayan qilin'ghan shekil boyiche söyidu.

16. Her aylinishta ruknul yemaniy dep atilidighan kebining yemen teripidiki qirghiqini ong qol bilen silash lazim. U yerni söyüshke bolmaydu. Qista - qistang bolup kétip u yerni silash mumkin bolmisa, u yerge xuddi qara tashqa qilghandek alqanni qaritishqa bolmaydu.

2041/3425 - abdullah ibni saib reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning (yemen tereptiki) ikki rukining arisida: i alle! Bizge dunyada yaxshiliq ata qilghin, axirettimu yaxshiliq ata qilghin, bizni dozax azabidin saqlighin! Dep dua qilghanliqini anglighanidim. (ebu dawud: 1892)

2018/3388 - ubeyd ibni umeyr mundaq deydu: abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma kishiler bilen qistiship turup bolsimu ikki ruknini (yeni ruknilyemani bilen hejer eswedni) silaytti. Men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning sahabiliridin héchbirining undaq qilghanliqini körmigenidim. Shuning bilen: i abdullah! Sen kishiler bilen qistiship turup bolsimu ikki ruknini silashni terk etmeydikensen, lékin men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning sahabiliridin héchbirining undaq qilghanliqini körüp baqmidim, désem, u: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: ikki ruknini silash gunahlarni öchüridu, kimki beytullahni heptide bir tawap qilsa, bir qul azad qilghanning sawabigha érishidu. Basqan her bir qedem üchün, alle taala bir gunahini uchürüp, bir yaxshiliq yazidu dégenlikini anglighanlighim üchün shundaq qildim, dédi. (tirmizi: 959)

rukni yemani bilen hejeruleswed ariliqida oqulidighan dua

{ رَبَّنَآ آتِنَا فِي ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي ٱلآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ }.

Perwerdigarimiz! Bizge dunyada yaxshiliq atna qilghin, axirettimu yaxshiliq ata qilghin, bizni duzax azabidin saqlighin [beqer sürisi201- ayet].

17. Tawap qilish jeryanida köp dua qilish lazim.

18. Tawaptin kéyin multezim dep atilidighan qara tash bilen kebining ishkining ariliqidiki yerge kélip u yerge yaki kebining u yerdiki perdisige ésilidu. Meydisini, qorsiqini bir qétim ong mengzini yene bir qétim sol mengzini bu yerge chaplaydu. Bundaq qilishtin meqset beriket telep qilishtur. Shuning üchün tendin u yerge chaplash mumkin bolghan hemme yerni u yerge chaplaydu.

19. Qollarni bashtin igiz kötürüp ichip kebining témigha qoyup xalighan

dualar bilen dua qilidu. Chünki bu yermu dua ijabet bolidighan yerlerning biridur.

2042/3426 - nafi reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: ibni ömer reziyellahu enhuma hejer eswedni silighanda: i alle! Sanga iman keltürduq, séning kitabinggha we peyghembiring sellellahu eleyhi wesellemning sünnitige emel qilduq, deytti. Andin kéyin peyghember sellellahu eleyhi wesellemge durut oquytti. (elewset 5617:)

20. Bu yerde allah taalagha köp hemdu sana éytishi, peyghember eleyhissalamgha we barliq peyghemberlerge durut oqushi, özining xususiy hajetlirini tilishi we köp istighpar éytishi lazim.

2020/3395 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: beytullahni tawap qilish namaz oqushqa oxshaydu. Lékin tawapta gep qilishqa bolidu, shunga tawap qilghanda xeyrilik söz bolsa qilinglar, bolmisa bihude söz qilmanglar. (tirmizi: 960)

21. Eger mumkin bolsa, ibrahim eleyhissalam turghan yerning arqisigha kélip ikki reket namaz oquydu. Eger namazni u yerde oqush mumkin bolmisa, xalighan yerde oqusimu bolidu. Allah taalau yerde namaz oqush heqqide mundaq dédi "kishilerge maqami ibrahimni namazgah qilinglar yeni shu yerde namaz oqunglar déduq" her tawaptin kéyin bu yerde oqush wajib bolghan u ikki reket namaz aldirimay oqulsimu bolidu. Lékin eger bir qétimliq tawapni ayaghlashturup bolup yene bir qétim tawap qilmaqchi bolsa, bu chaghda u namazni derhal oqush lazim.

22. Tawapning qétim sanida shübhilinip qalghan adem, eger tawap, ziyaret tawapigha oxshash perz tawap bolmisa, shübhilinp qalghan u qétimqi aylinishni toluqlash üchün qayta aylanmisimu bolidu. Bu halette u ademning küchlük gumanida özining melum bir sanda tawap qilghanliqi küchlük bolsa, tawapining qétim sanini shu sandin bashlap hésablaydu. Emma tawap, ziyaret tawapigha oxshash perz tawap bolsa, gumanigha küchlük kelgen sandin bashlab hésablimastin eksiche shübhilinip qalghan u aylinishni béshidin bashlap qayta qilidu.

23. Tawapni bir qétimliq aylinishning ariliqi bilen yene bir qétimliq aylinishning ariliqida arqimu - arqa qilmasliq mekruhtur.

24. Tawapni uning her bir qétimliq aylinishining ariliqida köp pasil qoyup aylansimu, tawap yene toghra bolidu. Lékin sewebsiz pasil qoyush mekruhtur.

Yettinchi, zemzem süyidin ichish

tawapni qilip bolup zemzem süyining qéshigha kélip yüzini kebe terepke qilip turup zemzem süyidin ichidu. Zemzem süyidin ichken waqtida öre turup ichsimu bolidu. Olturup ichsimu bolidu. Zemzem süyidin ichishtin ilgiri xalighan dualar bilen dua qilidu. Zemzem süyidin hetta qénip qursaqliri chiqip ketkiche ichidu.

2210/3684 - jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: zemzem süyi némini meqset qilip ichilse, shuninggha paydiliq bolidu, dégenlikini anglidim. (ibni maje 3062)

2206/3678 - ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemge zemzem süyi quyup bergenidim, u öre turupla ichti. U beytullahning qéshidiki waqtidimu su sorighanidi, bir chélek su ekilip berdim. (muslim: 2027, nesai 2965)

sekkizinchi, safa bilen merwening ariliqida aylinish

1. Zemzem süyidin ichip bolup safa bilen merwening ariliqida aylanmaqchi

bolghanda qara tashning qéshigha kélip uni silaydu.

2. Safa ishkidin sapa téghigha chiqip kebe közige körinidighan bir yerge kélip kebige yüzini qilip qollirini dolisi bilen barawer kötirip turup ünlik awaz bilen tehlil, tekbir we peyghember eleyhissalamgha durut éytidu. Özining we musulmanlarning paydisi üchün dua qilidu.

Safa - merwide toxtighanda oqulidighan dua

peyghember eleyhissalam safa téghigha kelginide, allah taalaning: {إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ اللّهِ} " sefa bilen merwe heqiqeten allahning (dinining) alametliridur" dégen ayitini uqughan we allah bashlighan tereptin bashlaymen, dep safa téghigha örligen, andin qiblige qarap turup tekbir éytqan, andin munu duani uqughan édi:

{ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكَ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ. لاَ إِلهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ. أَنْجَزَ وَعْدَهُ. وَنَصَرَ عَبْدَهُ. وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ}

bir allahtin bashqa heqiqiy ilah yoqtur, uning héch shériki yoqtur, padishahliq we hemdusanalar uninggha xastur, u her nersige qadirdur. Bir allahtin bashqa heqiqiy mebud yoqtur, allah wedisini emelge ashurdi, bendisi (muhemmed eleyhissalam)ge medet berdi, ittipaqdash düshmenlerni özi yalghuz meghlub qildi. Bu duani üch qétim oqughan we merwidimu safada oqughanlirini oqughan édi [muslim riwayiti].

3. Andin merwe teripige mangidu. Yol üstidiki yéshil chiragh bar yerge kelgende hetta ikkinchi yéshil chiraghning qéshigha yétip barghan'gha qeder keng - keng qedem élip, dolillirini silkip sokuldap mangidu. Bu ikki yéshil chiraghning ariliqi bolsa, safa téghi bilen merwe téghining ariliqidiki chilghining ichi idi. Bu yerde ayallarning emes erlerning sokuldishi sünnettur.

2045/3435 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem seiyi qilish jeryanida sefa bilen merwe töpilikidin peske chüshkende, asta - asta mangatti. Tüzlenglikke chüshkende, tüzlengliktin chiqip ketküche yügüreytti. (malik: 840)

4. Safa bilen merwening ariliqida aylinishni sheytan'gha tash étishtin ilgiri yeni erafatqa chiqishtin ilgiri qilghan bolsa, bu ikki taghning ariliqida yügürgendimu telbiye éytidu.

5. Merwe téghigha yétip barghanda xuddi safa téghida qilghinidek yüzini kebe terepke qilip turup tehlil, tekbir, durut éytidu we dua qilidu.

2047/3441 - nafi reziyellahu enhu mundaq deydu: abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma sefa töpilikide turup: i alle! Sen: manga dua qilinglar, men duayinglarni qobul qilimen, tiligininglarni bérimen déding, sen heqiqeten wedengge xilapliq qilmaysen, sen méni islam yoligha hidayet qilghiningdek, musulman halitim bilen wapat tépishnimu manga nésip qilghin, taki wapat tapquche méni islamdin ayriwetmigin, dep dua qilghanliqini anglidim. (malik: 837)

6. Safa téghidin merwe téghigha kelgenlik bir qétim aylan'ghanliq bolidu. Merwe téghidin safa téghigha barghanliq bir qétim aylan'ghanliq bolidu. Bu ikki taghning ariliqidimu yette qétim aylinidu. Aylinishning béshi safa téghidin bashlinip axiri merwe téghida ayaghlishidu.

7. Bir adem aylinishni merwe téghidin bashlighan bolsa, merwe téghidin safa téghigha barghanliq bir qétimliq aylinishqa hésab bolmaydu.

8. Safa téghi bilen merwe téghining töpisige chiqish sünnettur.

9. Her bir qétim aylan'ghanda dem élip turup aylansimu bolidu. Emma safa bilen merwening ariliqida ghaltek bilen emes méngip turup aylinish wajibtur.

10. Qériliq yaki késellik sewebi bilen méngip turup emes ghaltek bilen aylansimu bolidu.

11. Safa bilen merwening ariliqida aylinishni erafatqa chiqishtin ilgiri emes erafatqa chiqip kirgendin kéyin qilidighan ziyaret tawapidin kéyin qilish yaxshidur. Chünki safa bilen merwening ariliqida aylinish wajibtur.

12. Ziyaret tawapini qilish perzdur. Ikki taghning ariliqidiki aylinishni ziyaret tawapidin kéyin qilghan waqtida wajibni perzge egeshtürüp qilghan bolidu. Bundaq qilish elwette yaxshidur.

13. Ziyaret tawapidin kéyin üzüldürmey ikki taghning arisida aylinish sünnettur. Lékin wajib emes. Shuning üchün bir adem birer sewebtin yaki bek hérip ketkenliki üchün ikki taghning arisida aylinishni, ziyaret tawapidin kéyinla qilmay bir az kéchiktürip qilghan bolsa, bu halette uninggha héchqandaq gunah bolmaydu.

14. Bir adem uni héchqandaq sewebsiz kéchiktüriwetken bolsa, gunahkar bolidu. Lékin uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

15. Bir adem uni taki perz hejini tamamlap bolghandin kéyin qilmaqchi bolghan ömre hejining paaliyetlirini qilishni bashlighan'gha qeder kéchikütüriwetse, uning jazasi üchün uninggha bir haywan öltürüsh lazim bolidu.

16. Safa bilen merwening ariliqida aylinip bolghandin kéyin mesjidning ichide turup ikki reket namaz oqush musteheptur.

17. Tawap qilidighan adem namaz oquwatqan ademning aldidin ötsimu bolidu. Kebining etrapida namaz oqup turiwatqan ademning aldidin ötishkimu bolidu.

18. U adem taki zulhejjining sekkizinchi künige qeder mekkide éhramliq halitide turidu. Bu ariliqta kebini xalighan waqtida bérip neple tawap qilidu. Chünki mekkilik we mekkide olturidighan ademlerdin bashqa ademlerning herem mesjidide neple namaz oqushidin neple tawap qilishi yaxshidur. Chünki sirttin kelgen ademler heremde neple namaz oquymen dep yürse tawap qilinmay qalidu. Tawapning ornini toluqliwélish mumkin emes. Emma neple namazni bashqa yerdimu oqughili bolidu.

Toqquzinchi, erafatqa méngish

1. Zulhejjining sekkizinchi küni mekkide bamdat namizini oqup kün chiqqandin kéyin mina téghigha qarap mangidu.

2. Minada zulhejjining sekkizinchi künining pishin, esir, sham we xupten namazlirini oquydu.

3. Kichini mina téghida ötküzidu.

4. Ettigende eger mumkin bolsa yeni bamdat waqtida minada bolsa, zulhejjining toqquzunchi küni bolghan erafat künining bamdat namizini oquydu.

5. Zulhejjining toqquzinchi küni kün chiqqandin kéyin telbiye, tehlil, tekbir we durut éytqan we dua qilghan halitide erafatqa qarap mangidu. Erafat téghigha xeyf mesjidining oduligha toghra kélidighan taghning yoli bilen méngip chiqish musteheptur.

6. Erafatqa qarap kéliwétip erafattiki rehmet téghi közge körün'gende, taki erafatning ichige kirgen'ge qeder dua qilidu, tesbih, istighfar we telbiye éytidu.

Erafat

1. Erafatning urne dep atilidighan yerdin bashqa hemme yerde turushqa bolidu. U yer bolsa, nemira mesjidining gherbidiki bir chilghidur. Chünki peyghember eleyhissalam u yerde birersiningmu turmasliqigha buyridi.

2060/3463 - maliktin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: erafatning hemme yéride turushqa bolidu, emma urene wadisida turmay, yuqiri terepke ötüp kétinglar. Muzdelifeningmu hemme yéride turushqa bolidu, lékin muhessir wadisigha ötüp ketmenglar! (malik riwayet qilghan)

rehmet téghigha yéqin bir yerde turush yaxshidur. Erafatta turghan adem köp dua qilish, telbiye éytish we allah taalani köp yad étish lazim.

1871/3151 - ibni museyyeb reziyellahu enhu aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala bendilirini bashqa künlerge qarighanda erefat künide dozaxtin eng köp azad qilidu. U künde, alle bendilirige yéqin kélidu we ularni perishtilerge körsitip, ulardin pexirlen'gen halda: bu bendilirim (bu yerge) néme meqsette yighildi? Deydu. (muslim: 1348)

1872/3152 - telhe ibni ubeydullah ibni keriz reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: sheytan héchbir künde erefat künidikidek kichik, xar, töwen we ghezepnak körülmeydu. Chünki, u erefat küni muiminlerge rehmetlerning yaghqanliqini we allahning ularning chong gunahlirini meghpiret qilghanliqini köridu. Bedri künimu sheytan bir ishni körüp shundaq bolghan idi dédi. I resulullah ! Bedri küni sheytan némini kördi? Dep soralghanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: jibriilning perishtilerge bashchiliq qilip, ularni bashquruwatqanliqini kördi, dédi. (malik962)

2. Dua qilish taki pishin namizigha azraq qalghan'gha qeder dawam qilidu. Pishin namizigha ezan oqushtin ilgiri yéyish we ichishke oxshash özining dunyaliq hemme ishlirini ada qilip bolidu.

Erefatta oqulidighan dua

{ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ }

" bir allahtin bashqa heqiqiy ilah yoqtur, uning héch shériki yoqtur, padishahliq we hemdusanalar uninggha xastur, u her nersige küchi yetküchidur" [tirmizi riwayiti].

{ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِى نَقُولُ وَخَيْرًا مِمَّا نَقُولُ، اللَّهُمَّ لَكَ صَلاَتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى وَإِلَيْكَ مَآبِى وَلَكَ رَبِّ تُرَاثِى، اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَوَسْوَسَةِ الصَّدْرِ وَشَتَاتِ الأَمْرِ اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَجِىءُ بِهِ الرِّيحُ }.

"i allah! Bizning éytqinimiz we éytqinimizdinmu yaxshiraq hemdusana sanga xastur, i allah! Méning namizim, ibadetlirim, hayatim we mamatim séning üchündur. Qaytishim séning teripinggidur, bala – chaqilirim sanga amanettur. I allah! Sanga séghinip qebir azabidin, köngülning weswesisidin we ishlirimning chéchilip kétishidin panah tileymen. I allah! Sanga séghinip shamal élip kélidighan nersilerning yamanliqidin panah tileymen"

3. Yuyunidu yaki taharet alidu. Yuyunush yaxshidur. Chünki u, tekitlen'gen sünnettur.

4. Dilini dunyaning pütün ishliridin xali qilghan we pütün wujudi bilen allah taalagha yüzlen'gen halette nemira mesjidige baridu.

5. U yerde imamning qilghan xutbisini yeni wez nesihetini tingshaydu, andin imamgha iqtida qilip deslepte pishin namizini kéyin esir namizini oquydu. Her bir namazgha ayrim ayrim tekbir chüshürlidu. Imam u ikki namazda ayetlerni ichide oquydu.

6. U ikki namazning ariliqida yaki esirdin kéyin neple namazlar yeni namazning sünnetliri oqulmaydu. Lékin her namazning keynidin, qurban héyt künliri namazning keynidin oqulidighan tekbirler oqulidu.

7. Pishin namizi bilen esir namizini birge toplap oqush peqet erafat küni éhramdiki ademlergila toghra bolidu.

8. Namazdin kéyin dili nahayiti sunuq halda turup özige, ata anisigha, ustazlirigha we qérindashlirigha dua qilishqa tirishish lazim. Dua qilghanda közdin yash chiqirishqa köngül bérish kérek. Chünki dua qilghanda közdin yashning chiqqanliqi duaning ijabet qilin'ghanliqining alamitidur.

9. Duani yüzini qible terepke qilip öre turup qilish yaxshidur. Chünki erafatta öre turush olturushtin yaxshidur.

10. Dua qilghanda peyghember eleyhissalamdin we seleplerdin qalghan dualar bilen dua qilinidu. Ariliqta telbiye eytilidu.

11. Erafatta turghanda diligha allah taalaning qorqunchisi we dili sunuqluq kiridighan yerde turushqa tirishish lazim. Emma ademlerning rehmet téghining üstige chiqishi asasi yoq bir ishtur.

Oninchi, erafattin muzdelifige kélish

1. Erafatta taki kün kirip ketken'ge qeder turidu. Kün kirip ketkende hejge mesul bolghan adem erafattin chüshüshke bashlaydu. Ademler uning keynidin chüshidu. Ular erafattin aldirimay xatirjem we salmaq halda chüshüshi lazim. Chünki aldirap chüshüsh bashqilargha eziyet élip kélidu.

2064/3467 - hisham ibni urwe dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: men usame reziyellahu enhu bilen bille olturattim, uningdin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem widalishish hejide erafattin qaytqanda qandaq mangghanidi? Dep soralghanidi, u jawaben: peyghember sellellahu eleyhi wesellem normal mangatti, kengrek yerge kelgende, süritini sel tézlitetti, dédi. (buxari: 1666)

2065/3468 - yene bir riwayette mundaq déyilgen: resulullah sellellahu eleyhi wesellem erafattin qaytti, men (yeni usame) uning tögisige min'gishiwalghan idim. U: i xalayiq! Aldirimay minginglar, tögilerni chapturushta héch yaxshiliq yoq, deytti we tögisining tizginini shundaq tartattiki, töginingquliqi igerning tumshuqigha tégip qalghili tas qalatti. (ehmed: 21296)

2. Muzdelifige, quyruqi erafattin taki muzdelifige qeder suzulup kelgen ikki taghning yoli bilen kélish musteheptur.

3. Taki muzdelifige qeder yolda kelgiche yighlap turup telbiye, tekbir, tehlil, istighpar we peyghember eleyhissalamgha durut éytish musteheptur.

4. Sham bilen xupten namizini erafatta oqumaydu. U ikki namazni yol üstidimu oqumaydu.

5. Eger muzdelifige kélip bolghiche yolda tang süzülüp qélip namazning waqti chiqip kétidighan ihtimal bolsa, yol üstide oqusimu bolidu. Chünki sham namizi bilen xupten namizi toplunup birge xupten namizining waqtida oqulidu.

6. Hejge éhram baghlighan adem üchün namaz oqulidighan orun muzdelifidur.

7. Eger bir adem muzdelifige xupten namizidin ilgiri yétip kelgen bolsa, taki xupten namizining waqti kirgen'ge qeder sham namizini oqumaydu.

8. Xupten namizining waqti kirgendin kéyin sham namizini oqushtin ilgiri ezan oqulidu. Sham namizigha egeshtürüpla xupten namizi ezansiz we tekbirsiz oqulidu.

9. Muzdelifide sham namizini xuptenning waqtida oqughanda shamning niyitini qaza namaz dep qilmay, ada namaz dep qilidu.

10. Bu ikki namazni jamaet bilen oqush tekitlen'gen sünnettur. Eger bir adem u ikki namazni jamaet bilen emes özi yalghuz oqughan bolsimu yene toghra bolidu.

11. Sham bilen xuptenni toplap birge oqush hejge éhram baghlighan ademdin bashqa ademge durus bolmaydu.

12. Hejge éhram baghlighan bir ademning sham bilen xuptenni toplap birge oqushining toghra bolushi üchün yene bir shert, uning erafatta turghan adem bolishidur.

13. Bir adem sham namizini öz waqtida erafatta oqughan yaki sham bilen xuptenni muzdelifige kélishtin ilgiri yolda oqughan bolsa, u ademge u ikki namazni qayta oqush lazimdur.

14. Eger ikkinchi künining yeni etisining téngi atqan'gha qeder u ikki namazni qayta oqumighan bolsa, u ikki namaz yene toghra bolidu. Chünki u namazning buzulup kétishi u ikkisini qayta oqushqa qarashliqtur.

15. Eger u adem u ikki namazni qayta oqumisa, u ikkisini öz waqitlirida oqughan hésablinidu. Lékin u adem u ikki namazni muzdelifide toplap birge oqush bolghan bir wajibni qilmighan hésablinidu.

On birinchi, kéchide muzdelifide qonush

1. Hej qilghan adem tang süzülgendin kéyin muzdelifide turush üchün erafattin chüshken kichisi muzdelifide yatidu. Shu kichisi muzdelifide yétish tekitlen'gen sünnettur. Lékin késelge, yashinip qalghanlargha we ayallargha oxshash ajiz ademler muzdelifide yatmisimu bolidu.

2. Muzdelifide kichining téngini namaz oqush, allah taalani yad étish we dua qilish bilen atquzush musteheptur. Chünki u kiche bir tereptin qurban héytning kichisi yene bir tereptin erafat künining kichisi bolghanliqi üchün eng ulugh bir waqitni we muzdelife heremge tewe yer bolghanliqi üchün eng ulugh bir orunni öz ichige alidu. Allah taalau kichini alahide bayan qilip mundaq dédi:

[لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُواْ فَضْلاً مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُواْ اللّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّآلِّينَ (198)]

perwerdigaringlardin (hej mewsümide tijaret we bashqa oqet arqiliq) riziq telep qilsanglar, silerge héch gunah bolmaydu. Erefattin qaytqan chéghinglarda mesheril heremda (yeni muzdelifede) allahni yad étinglar, allah silerni hidayet qilghanliqi üchün, uni yad étinglar, ilgiri siler heqiqeten gumrah idinglar (yeni allah silerni hidayet qilishtin ilgiri gumrahlar qatarida idinglar) [süre beqer-198].

3. Hej qilghan adem muzdelife kichisi allah taaladin özining dewagarlirini razi qilishini tileydu we buninggha sel qarimaydu. Chünki bu yerde qilin'ghan dua ijabettur. Bolupmu tang étip bolghandin kéyin qilin'ghan dua ijabettur.

4. Muzdelifide baldur turush üchün tangning étishi bilenla tangni bek süzüldürüp olturmastin bamdatni ewwelqi waqtida oqush musteheptur.

5. Muzdelifide turghanda qibligha qarap eger mumkin bolsa muzdelifining ayighidiki bir kichik taghqa yéqin bir yerde turidu. Hazir u yerde bir mesjid bardur.

6. Muzdelifide turghanda qiblige qarap we qollirini échip turup taki kün chiqqili az qalghan'gha qeder dua qilidu, tehlil we tekbir éytidu, allah taaladin xalighan tileklirini tileydu.

1873/3154 - bilal ibni rebah reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem muzdelifede qon'ghan küni etigen manga: i bilal! Insanlarni shük turushqa ündigin! Dédi. Andin: alle taala bu yerde yighilghanlargha iltipat qilip, silerning gunahkarliringlarni yaxshiliringlargha béghishlap, yaxshiliringlarning tileklirini ijabet qildi. Qéni, allahning ismi bilen (minagha qarap) atlininglar! - dédi. (ibni maje: 3024)

on ikkinchi, minagha qarap méngish

1. Kün chiqqili az qalghan waqtida minagha qarap mangidu. Eger kün chiqqan'gha qeder muzdelifide tursa gunahkar bolidu. Lékin undaq qilghan ademge héchqandaq jaza kelmeydu.

2. Muzdelifidin, minada sheytan'gha atidighan tashlarni éliwélish musteheptur. U tashlarning hejmi xormining uruqidek yaki chong qunaqning danisidek bolushi lazim.

3. Qurban héytning birinchi küni atidighan yette tashni muzdelifidin tirip éliwalidu. Emma bashqa künliri atidighan tashlarni yolning qirghaqliridin yaki xalighan yerlerdin tersimu bolidu. Lékin sheytan'gha tash atidighan yerning qéshidin tirish mekruhtur.

4. Tashlarni yuyush musteheptur. Chünki u tashlar bilen bir ibadet ada qilinidu.

5. Zulhejji éyining oninchi küni yeni qurban héytning birinchi küni ettigini minagha yétip kelgen waqtida sheytan'gha tash atidighan kateklardin xeyf mesjidi teripidin bashlap birinchi we ikkinchi katekni tashlap qoyup mekke teripidiki üchinchi katekke kélip tashni shu yerge atidu.

On üchinchi, sheytan'gha tash étish

1. Sheytan'gha tash atmaqchi bolghan adem tash atidighan katektin besh gez yiraqliqta turup mina téghini ong qoli teripide, mekkini sol qoli teripide qilip, tash atidighan katekke qarap turup tash étishni bashlaydu.

2. Yette tashni atqanda hemmisini biraqla atmastin her birini ayrim - ayrim atidu.

3. Her bir tashni atqanda bismillahi allahu ekber, reghmen lishsheytan we rizan lirrahman dep tekbir oquydu.

2074 /3478 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qilinishiche, u kichik sheytan'gha yette tal shéghil tash atatti we her bir tashni atqandin kéyin tekbir éytatti. Andin peske chüshüp, qiblige yüz keltürgen halda qollirini kötürüp uzun dua qilatti. Andin ottura sheytan'gha tash atatti we wadining sol teripini boylap mingip tüzlengge chüshüp, qiblige yüz keltürgen halda ikki qolini kötürüp uzun dua qilatti. Andin chong sheytan'gha tash étip bolghandin kéyin, uning qéshida toxtimay qaytip kétetti we: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mushundaq qilghanliqini körgen idim, deytti. (buxari: 1751)

4. Éhram baghlighan waqtidin tartip éytishni bashlighan telbiyeni birinchi

tashni étish bilen toxtitidu.

5. Tashni chong barmiqining üstide qoyup körsetküch barmiqining yardimi bilen étish mosteheptur. Yaki tashni chong barmiqi we körsetküch barmiqi bilen qisip turup atidu. Bundaq étish köpligen ademler üchün asandur. Bundaq étish eng yaxshi shekilde étish hésablinidu. Bundaq shekilde emes özi xalighan shekilde atsimu bolidu.

6. Tashni ong qoli bilen étish musteheptur. Tash atidighan waqtida qolini taki qoltuqining éqi körinip qalghiche kötiridu.

7. Eger étilghan tash, tash atidighan yerdin eng az üch gez yiraqliqqa chüshse, u tash hésab bolmaydu, uning ornigha qayta tash atidu.

8. Eger tash deslep bir ademning üstige, andin uning üstidin öziche tash étish üchün teyyarlan'ghan katekke yéqin bir yerge chüshken bolsa, tash atquchining qilghan heji qobul qilinidu.

9. Bir adem atqan tash heqqide shübhilinip qalghan bolsa, eng yaxshisi shübhilinip qalghan qétimliq sanini qayta étish lazim.

10. Üchinchi katekke tash atqan waqtida tashni étip bolup dua qilish üchün katekning qéshida turmaydu. Eksiche duani yolda kétip barghach qilidu. Emma qurban héytning bashqa künliri tash atqan waqtida dua qilish üchün birinchi we ikkinchi katekning qéshida turidu.

Tashni atidighan waqitlar

1. Qurban héytning birinchi küni tash étish shu künning téngi atqan waqtidin bashlinip taki ikkinchi künining téngi atqan'gha qeder dawam qilidu.

2. Tashni kün chiqqan waqtidin bashlap taki kün igilgen'ge qeder étish sünnettur.

3. Tashni kün igilgendin tartip taki kün kirip kétip bolghiche étishmu toghridur.

4. Kün kirip kétip bolghandin kéyin étish mekruhtur.

5. Qurban héytning ikkinchi küni tash étish shu künning téngi atqan waqtidin bashlinip taki üchinchi künining téngi atqan'gha qeder dawam qilidu.

6. Tashni kün igilgen waqtidin bashlap taki kün kirip ketken'ge qeder étish sünnettur.

7. Tashni kün igilishning aldida we kün kirip kétip bolghandin kéyin étish mekruhtur.

8. Qurban héytning üchinchi küni tash étish shu künning téngi atqan waqtidin bashlinip taki tötinchi künining téngi atqan'gha qeder dawam qilidu.

9. Tashni kün igilgen waqtidin bashlap taki kün kirip ketken'ge qeder étish sünnettur.

10. Tashni kün igilishning aldida we kün kirip kétip bolghandin kéyin étish mekruhtur.

On tötinchi, mal boghuzlash

1.mal qurban héytning birinchi küni étilidighan tash étilip bolghandin kéyin boghuzlinidu. Mal boghuzlash taq hej qilghan ademge sünnettur. Jup hej yaki behriman hej qilghan ademge wajibtur. Normal qurbanliq qilish sirttin kelgen musapir hajilargha wajib emes.

2. Eger hej qilghan adem mekkide olturaqlashqan adem bolsa, uninggha qurbanliq qilish xuddi mekkiliklerge wajib bolghinidek wajib bolidu.

3.taq hej qilghan adem mal öltürmekchi bolsa, mallarni chéchini chüshürüshtin ilgiri öltürüsh musteheptur.

4.eger u chéchini chüshürüp bolup andin mal öltürgen bolsa, uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

5.jup hej yaki behriman hej qilghan ademning malni chéchini chüshürüshtin ilgiri öltürüshi wajibtur.

6. U adem ishni undaq qilmay chéchini malni öltürüshtin ilgiri chüshurgen bolsa, uninggha jaza üchün yene bir qoy öltürüsh lazim bolidu.

On beshinchi, chéchini chüshürüsh yaki qisqartish

1. Malni boghuzlap bolup bashning hemmisini chüshüridu yaki her chachtin barmaqning uchchichilik miqdarda élip chachni qisqartidu.

2. Chachni chüshürgende yaki qisqartqanda chachning hemmisini emes tötden bir qismini chüshürsimu yaki qisqartsimu bolidu. Lékin er kishining chachning tötden bir qismini chüshürüshi mekruhtur.

3. Eger u béshida chéchi yoq adem bolsa, uning béshining tötden bir qismigha ustur yügürtiwétishi sünnettur.

2088/3496 - enes ibni malik reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem erafattin minagha kélip, sheytan'gha tash atti. Andin minadiki chédirigha qaytip, qurbanliq qildi. Andin satirachni chaqirip: chéchimni chüshürüp qoyghin! Dédi we ewel béshining ong teripini, andin sol teripini körsetti. Andin chüshürülgen chachlirini hajilargha tarqitishqa bashlidi. Yene bir riwayette mundaq déyilgen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem chéchini chüshürgende, satirachqa béshining ong teripini tutup berdi. Andin ebu telhe ensarini chaqirip, chüshürülgen chéchini uninggha berdi. Andin sol teripini tutup berdi we chüshürüp bolghan chéchini ebu telhege bérip: buni hajilargha tarqitip bergin! Dédi. Yene bir riwayette u chachlirini ummu suleymge berdi, diylgen. (muslim: 1305)

2089/3500 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem we bir türküm sahabiliri widalishish hejide chéchini chüshürtti, beziliri qisqartti. (buxari: 4411)

4. Ayal kishi béshining tötden bir qismining chéchidin barmaqning uchchichilik miqdarda qisqartidu. Ayal kishining chéchini chüshürüshi haramdur.

5. Chachni chüshürüshtin ilgiri we kéyin dua qilidu. Chünki u kün héyt künliridur.

6. Chachni chüshürüp bolghandin kéyin burutni we tirnaqlarni élish musteheptur.

7. Chachni chüshürüp bolghandin kéyin éhramning ichide turup qilish cheklen'gen ishlardin jinsiy munasiwet ötküzüshtin yaki uninggha alaqidar ishlardin bashqa hemme ishni qilishqa bolidu. Emma jinsiy munasiwet ötküzüsh yaki uninggha alaqidar ishlarni qilish taki ziyaret tawapini ada qilmighuche halal bolmaydu.

On altinchi, ziyaret tawapini qilish

1. Qurban héytning birinchi küni sheytan'gha tash étip, mal öltürüp we chachni chüshürüp yaki qisqartip bolghandin kéyin shu künning özide mekkige kirip ziyaret tawapini qilidu.

2. Ziyaret tawapini qilidighan eng yaxshi waqit bolsa, qurban héytning birinchi künidur. Eger birinchi küni bolmisa, ikkinchi künidur. Eger ikkinchi küni bolmisa, üchinchi künidur.

3. Ziyaret tawapini we chach chüshürüshni mushu üch kündin

kéchiktürüwétish mekruhtur. Ziyaret tawapi bilen chach chüshürüshni mushu üch kündin kéchikturwwatqan ademge imam ebuhenifening közqarishi boyiche jaza üchün bir haywan öltürüsh lazim. Chünki hejning chach chüshürüsh paaliyiti melum bir waqitqa xastur. U waqit bolsimu qurban héytning künliridur we melum bir yerge xastur. U yer bolsimu heremdur. Emma imam ebuyüsif we imam muhemmedning közqarishi boyiche uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

4. Bir adem tash étishtin we mal öltürüshtin ilgiri chach chüshürgen'ge oxshash hejning paaliyetlirining bezilirini beziliridin ilgir kéyin qilip qoysa, uninggha imam ebuhenifening közqarishi boyiche jaza üchün bir haywan öltürüsh lazim. Emma imam ebuyüsif we imam muhemmedning közqarishi boyiche uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

On yettinchi, mina künliri

1. Ziyaret tawapini qilip bolghandin kéyin tekrar yene minagha chiqip kétip u yerde yatidu. Sheytan'gha tash atidighan künlerning kichiside minada yétish henefiy mezhepidikilerning közqarishida sünnettur. Emma bashqa mezheplerning közqarishida wajibtur.

2. Qurban héytning ikkinchi küni bu kün bolsa zulhejji éyning on birinchi künidur, pishin namizini xeyf mesjidide oquydu. Bu mesjidte hejde oqulush sünnet qilin'ghan üchinchi xutbini tingshaydu andin sheytan'gha tash atqili baridu.

3. Tashni biz yuqirida bayan qilip ötkünimizdek xeyf mesjidi teripidin sanighanda birinchi katektin bashlap atidu. Birinchi katekke qible terepke qarap turup yette tash atidu. Tashni étip bolghandin kéyin katekning qéshida turup dua qilidu we istighpar éytidu. Andin ikkinchi katekning qéshigha kélidu. Uningdimu xuddi birinchi katekte qilghan'gha oxshash yette tash atidu. Tashni étip bolghandin kéyin katekning qéshida turup dua qilidu we istighpar éytidu. Andin üchinchi katekning qéshigha kélidu. Uningghimu yette tash atidu. Lékin tashni étip bolghandin kéyin uning yénida turup dua qilmaydu we istighpar éytmaydu.

4. Qurban héytning üchinchi künining kichisinimu minada yoritidu. U küni taki kün igilgen'ge qeder minada saqlaydu. Kün igilgendin kéyin tash atidighan yerge kélip tashni ilgiriki künde atqan shekilde atidu.

5. Qurban héytning ikkinchi we üchinchi künliri atidighan tashni kün igilgendin kéyin étish sünnettur. Kün igilishtin ilgiri étish mekruhtur.

6. Eger bir adem qurban héytning üchinchi küni minadin mekkige kirip ketmekchi bolup yolda kün igilgendin kéyin bolidighan qista qistangchiliqtin qorqsa, tashni kün igilishning aldida atsimu bolidu.

7. Bir adem qurban héytning üchinchi küni taki kün kirip ketken'ge qeder minadin mekkige qaytip ketmise, uning taki qurban héytning tötinchi künidiki tashni atmay turup minadin qaytip kétishi mekruhtur. Eger u adem qurban héytning üchinchi künining küni kirip kétip bolghandin kéyin kichide minadin qaytip kirgen bolsa, gunahkar bolidu. Lékin uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

8. Eger u adem qurban héytning tötinchi künining téngi atqan'gha qeder mina téghida turghan bolsa, uninggha shu künning téshini étish wajibtur. Bu künning téshinimu xuddi ilgiri kündikilerge oxshash kün igilgendin kéyin atidu. Kün igilishtin ilgiri atsimu bolidu, lékin mekruhtur.

9. Eger bir adem birer künning téshini atmighan bolsa, u tashning qazasini ikkinchi küni qilidu. Yeni u tashni ikkinchi küni atidu. U ademge imam

ebuhenifening közqarishi boyiche jaza üchün bir haywan öltürüsh lazim bolidu. Emma imam ebuyüsif bilen imam muhemmedning közqarishi boyiche u ademge héchqandaq jaza kelmeydu.

10. Étilmay qalghan tashning qazasini qilish taki qurban héytning tötinchi künining küni kirip ketken'ge qeder dawam qilidu. Eger qurban héytning tötinchi künining küni kirip ketse tashning qazasini qilidighan waqit ötüp ketken hésablinidu.

11. Sheytan'gha tashni étip bolup mekkige qarap mangidu. Yolda ebteh dep atilidighan bir yerde azraq turup dua qilish sünnettur.

On sekkizinchi, xushlushush tawapini qilish

1.minadin qaytip kirip mekkide taki wetinige qaytidighan waqit kelgen'ge qeder turidu. Qurban héytning tötinchi künidin kéyin taki wetinige qaytidighan waqit kelgen'ge qeder muddet ichide özige, ata anisigha we mesilen: ustazigha oxshash üstide heqqi bar ademlerge atap ömre hej qilidu.

2. Wetinige qaytidighan waqit kelgende mekkidin seper qilip chiqip kétishtin ilgiri xushlushush tawapini qilidu. Bu tawapni qilish éhram baghlash üchün belgilep bérilgen yerlerning sirtidin kelgen ademlerge wajibtur. Emma mekkiliklerge, mekkining chigrasining sirtida we mezkur yerlerning ichide olturidighan ademlerge, heyzdar we nifasdar ayallargha u tawapni qilish wajib emes.

3. Heyzdar yaki nifasdar ayal mekkkining öylirining qoyruqidin ayrilip kétishtin ilgiri heyzidin yaki nifasidin pak bolghan bolsa, uninggha xoshlushush tawapini qilish wajib bolidu.

4. Perz hejdin kéyin ömre hej qilghan waqtida qilghan tawap xoshlushush tawapining ornigha hésab bolmaydu.

5. Ziyaret tawapining keynidin qilin'ghan her qandaq tawap xoshlushush tawapining ornigha hésab bolidu.

2028/3408 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: kishiler her tereptin yurtlirigha qaytishqa bashlighan idi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: beytullahni tawap qilmay (yeni widalishish tawapini qilmay) turup héchkim qaytmisun dédi. (muslim: 1327)

2029/3409 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: dadam ömer ibni xettab reziyellahu enhu: hajilardin héchkim beytullahni tawap qilmastin hergizmu qaytmisun. Chünki beytullahni tawap qilish hejning axirqi paaliyitidur, dédi. (malik: 829)

6. Xoshlushush tawapining wetinige qaytmaqchi bolghan waqitta qilinishi musteheptur.

7. Wetinige qaytmaqchi bolghan adem bu tawaptin kéyin ikki reket namaz oquydu, andin zemzem süyidin ichidu. Andin kebining qéshigha tekrar kélip uning qéshida dua qilidu. Bolupmu qara tash bilen kebining ishkining ariliqida turup dua qilidu. Eger mumkin bolsa, qara tashni söyidu.

8. Taki hezura ishkidin chiqip ketken'ge qeder kebidin ayrilghinigha yighlighan, hesret chekken we közini kebidin özmigen halette mangidu.

9. Heyzdar we nifasdar ayallar herem mesjidining ishkining qéshida turup dua qilip qaytip kélidu.

1949/3285 - ebu bekri reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bille widalishish hejige chiqqan bolup, ayali esma binti umeys

xesemimu uning bilen bille idi. Ular zulhuleyfege kelgende, esma muhemmed(ebu bekrining oghli)ni yenggidi. Ebu bekri reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha kélip, bolghan ehwalni yetküzgenidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ebu bekrige: ayalingni yuyunup, éhram baghlashqa we hejning tawaptin bashqa hemme paaliyetlirini qilishqa buyrighin! Dédi. (nesai: 2664)

1950/3286 - nafi reziyellahu enhu abdullah ibni ömer reziyellahu enhumaning heyzdar ayal toghruluq mundaq dégenlikini riwayet qilidu: heyzdar ayal hej yaki ömre qilmaqchi bolsa, éhram baghlaydu, lékin tawap qilmaydu. Sapa bilen merwening ariliqidimu seiyi qilmaydu (yügürmeydu). Uningdin bashqa barliq hej paaliyetlirige kishiler bilen bille qatnishalaydu. Pak bolghuche herem mesjidige yéqinlishalmaydu. (malik765)

10. Hajilar wetinige qaytidighan waqtida, eger mumkin bolsa mekkidin mespile teripidin chiqip kétidu we chiqidighan waqtida bir nerse sediqe qiliwitidu.

11. Hejge qilghan sepirining axiri ipar yeni eng ésil bolushi üchün peyghember eleyhissalamning shehri bolghan medinige qarap yolgha chiqidu.

Peyghember eleyhissalamning hejining süpetlirining bayani

2006/3371 - jeifer ibni muhemmed dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: biz jabir ibni abdullahning yénigha kirduq, hemmimiz kirip bolghandin kéyin, bashqilardin ehwal sorap, manga kélip toxtidi. Men özümni tonushturup: men muhemmed ibni eli ibni hüseyn bolimen, dédim. U qoli bilen béshimni silidi, andin kiyimimning üstün tügmisini, arqidinla astin tügmisini yeshkendin kéyin, alqinini köksümge qoydi. U chaghda, men téxi yash yigit idim. U manga: i qérindishimning oghli! Xush kepsen. Xalighan nersengni sorighin! Dédi. Men sorimaqchi bolghan mesililerni soridim. Uning közi körmeytti. Shu arida, namaz waqti boldi. U bir dane toqulma rextni üstige artqan halda ornidin turup bizge imam bolup namaz oqup berdi. U rext kichik bolghachqa, ikki teripini mürisige artip tursimu, yerge chüshüp kétip turatti. Yektiki yénidiki asqida ésiqliq turuqluq u namazni shu péti oquwerdi. Men uningdin: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qandaq hej qilghanliqini éytip bergen bolsang, dédim. U barmiqi bilen toqquzni sanidi. Andin kéyin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem (hijrettin kéyin) toqquz yilghiche hej qilmidi, oninchi yili, özining hejge barmaqchi bolghanliqini xelqqe élan qildi. Buni anglighan insanlar terep - tereptin medinige qarap éqishqa bashlidi. Ular hej paaliyetlirini peyghember sellellahu eleyhi wesellemge egiship, u qandaq qilsa shundaq ada qilishni arzu qilatti. Biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bille yolgha chiqtuq. Zulhuleyfege yétip barghanda, esma reziyellahu enha muhemmed ibni ebu bekrini yenggidi. Esma reziyellahu enha qandaq qilishi toghruluq peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin sorap kélish üchün adem ewetti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha: yuyunup, lata bilen ching tangghin, andin éhram baghlighin! Dédi. Andin zulhuleyfediki mesjidte namaz oqudi. Andin (qeswa isimlik) tögisige minip, beyda dégen jaygha keldi. Qarisam, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning aldi- keyni, ong soli ademge liq toluptu. Ularning beziliri ulaghliq, beziliri piyade idi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem arimizda idi. Uninggha ayet nazil bolup turatti, u bu ayetlerning menisini yaxshi biletti we shuninggha asasen emel qilatti, bizmu uninggha egishettuq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem hejge niyet qilip, tewhid sözliri bilen mundaq telbiye éytti: "hazirmen, i

alle! Séning chaqiriqinggha awaz qoshup, buyruqinggha binaen bu yerge keldim. Séning héch shériking yoqtur. Séning buyriqinggha asasen keldim. Barliq medhiyiler, németler we barliq hökümranliq hoquqi sanga mensup, séning héch shériking yoqtur." bizmu shundaq telbiye éytip, éhram baghliduq. Bizge héchqandaq inkas bildürmey, öz telbiyesini dawamlashturdi. Bizning niyitimizde hej qilishla bar idi, ömre qilish xiyalimizghimu kirip baqmighanidi. Shundaq qilip biz beytullahqa yétip barduq, peyghember sellellahu eleyhi wesellem hejer eswedni silidi. Andin üch qétim téz qedemler bilen, töt qétim normal mingip beytullahni tawap qildi. Andin kéyin maqami ibrahimning aldigha kélip: "(kishilerge) meqami ibrahimni namazgah qilinglar (yeni shu yerde namaz oqunglar) déduq" dégen ayetni (süre beqer, 125 - ayetning bir qismi) oqudi. Andin maqami ibrahimni özi bilen beytullahning otturisigha élip turup, ikki reket namaz oqudi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem bu ikki reket namazda ”süre ixlas “ bilen ”süre kafirun “ ni oqudi, andin beytullahning yénigha bérip hejer eswedni silidi, andin heram mesjidining sefa derwazisidin chiqip, udul sefagha qarap mangdi. Sefagha yéqinlashqanda: "sefa bilen merwe heqiqeten allahning (dinining) alametliridur" dégen ayetni(süre beqer, 158 - ayetning bir qismi.) oqudi we: "alle bashlighan yerdin bashlaymiz" dep, seiyini sefadin bashlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem sefaning üstige chiqip beytullahni körüp tekbir éytti we allahning bar we birlikini jakarlap: "yalghuz bir alletin bashqa héch ilah yoqtur. Allahning shériki yoqtur, padishahliq peqet alleqila xastur, barliq güzel medhiyeler peqet alleqila mensuptur. Alle tirildürgüchi we öltürgüchidur, her nersige qadirdur, yalghuz bir alletin bashqa ilah yoqtur. Alle wedisini ishqa ashurup, bendisige (yeni muhemmed sellellahu eleyhi wesellemge) yardem qildi, özi yalghuz ittipaqdash qoshunni meghlub qildi" dédi, andin dua qildi. Buni üch qétim tekrarlap, her qétimda dua qildi. Andin merwege qarap chüshüshke bashlidi we tüzlükke chüshkende yügürdi. Tüzlüktin merwege salmaq qedemler bilen chiqti. Sefada néme qilghan bolsa, merwedimu shuni qildi. Tawapini merwede axirlashturup: eger baldurraq oylashqan bolsam, qurbanliq élip kelmey, elwette, hej niyitini ömrege özgertken bolattim. Kim qurbanliq élip kelmigen bolsa, hej niyitini ömrege özgertip éhramdin chiqsun! Dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem we qurbanliq élip kelgenlerdin bashqilarning hemmisi chéchini qisqartip éhramdin chiqti. Suraqe ibni juishum reziyellahu enhu ornidin turup: i allahning peyghembiri ! Bu yilila mushundaq qilamduq yaki ebediy mushundaq dawamlashturamduq? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem barmaqlirini bir - birige gireleshtürüp: "ömre bilen hej bir- birige mushundaq gireliship ketti. Bu yilila emes, belki dawamliq mushundaq bolidu, bu yilila emes, belki dawamliq mushundaq bolidu, dédi. " eli reziyellahu enhu yemendin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning tögilirini élip kelgenidi. U, fatime reziyellahu enhaning éhramdin chiqip, renglik kiyim kiygen we sürme tartiwalghanliqini körüp, achchiqlan'ghan halda: kim séni bundaq qilishqa buyridi? Dep soridi. Fatime reziyellahu enha: dadam buyridi, dédi. Eli reziyellahu enhu (kéyin) iraqtiki waqtida mundaq dégenidi: peyghember sellellahu eleyhi wesellemnimu fatimening qilghanlirini eyipleshke ündesh we bu heqte petiwa sorash üchün derhal peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha bardim we ehwalni éytip: men uning qilghanlirini qobul qilalmidim, u: dadam méni shundaq qilishqa buyridi, - dewatidu, - dégenidim, peyghember sellellahu

eleyhi wesellem: "u rast éytiptu, rast éytiptu. Sen hejge niyet qilghanda, néme déding?" dep soridi. Men: i alle! Men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge oxshash niyet qildim, dégenidim, - dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: "undaq bolsa, mende qurbanliq qilidighan mal bar, shunga sen éhramdin chiqmighin! Dédi." eli reziyellahu enhu yemendin élp kelgen qurbanliq bilen peyghember sellellahu eleyhi wesellem medinidin élip kelgen qurbanliqning sani yüzge yétetti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem we qurbanliq élip kelgenlerdin bashqilar chéchini qisqartip éhramdin chiqti. Éhramdin chiqqanlar zulhejje éyining sekkizinchi küni qaytidin hejge éhram baghlap, bashqilar bilen birge minagha qarap yolgha chiqti, peyghember sellellahu eleyhi wesellemmu tögisige minip yolgha chiqti. Minada pishin, esir, sham, xupten namizi we bamdat namizini oqudi. Andin kün chiqquche kütüp turdi. Buyruqigha binaen, chupurdin toqulghan chédiri (erefatning) nemire dégen yérige apirilip quruldi. Andin erefatqa qarap yolgha chiqti. Qureyshler xuddi jahiliyet dewride özliri qilghandek, peyghember sellellahu eleyhi wesellemnimu muzdelifediki mesherilheramda (mesherilheram - muzdelifediki quzeh namliq bir taghqa bérilgen nam. Pütün muzdelife rayoni mesherilheram dep atilidu, dégüchilermu bar) toxtaydu dep oylashqanidi. Lékin peyghember sellellahu eleyhi wesellem u yerde toxtimay, udul erefatqa yétip bardi we nemirege qurulghan chédirige chüshti. Kün égilgende, (qeswa) namliq tögisini jabdushqa buyridi. Andin tögisige minip wadining otturisigha kelgende, kishilerge nutuq sözlep mundaq dédi: "bir - biringlarning jénigha we méligha chéqilish, xuddi mushu künning, mushu ayning we mushu yurtning hörmitini saqlimasliq haram qilin'ghan'gha oxshashla haram qilindi. Jahiliyet dewrining ishlirining hemmisi bikar qilindi. I xalayiq! Jahiliyet dewridiki xun dewasining hemmisi inawetsiz. Men aldi bilen jemetimizdin rebe ibni haris ibni abdulmuttelibning xun dewasini inawetsiz qildim (u, beni seid qebilisige inikanigha bérilgen bolup, huzeyl qebilisi teripidin öltüriwitilgenidi). Bilinglarki, jahiliyet dewridiki jazanimu emeldin qalduruldi. Men aldi bilen jemetimizdin abbas ibni abdulmuttelibning jazanilirini emeldin qaldurdum, uning barliq jazanisi inawetsiz qilindi. I xalayiq! Ayallargha muamile qilishta alleni köz aldinglargha ekilip turup muamile qilinglar! Ular allahning silerge bérilgen amanetliri, ularni allahning kelimisi bilen özünglargha halal jüpti qildinglar, ayalliringlarning zimmiside silerning (ular riaye qilishqa tégishlik) heqqinglar bar. Silerning heqqinglar shuki, ayalliringlar öyünglargha siler yaqturmaydighan kishilerni dessetmesliki kérek. Eger undaq qilip salsa, ularni edeplesh meqsitide astiraq urunglar. Silerning zimmenglerdimu. Ularning (siler riaye qilishqa tégishlik) heqqi bar. Ayalliringlarning silerning üstünglardiki heqqi bolsa, ularni chirayliq rewishte ash - nan, kiyim - kéchek bilen teminleshtur. Men silerge allahning kitabini qoyup kétimen. Uninggha mehkem ésilsanglar, hergizmu ézip ketmeysiler. Silerdin men toghruluq sorilidu, shu chaghda néme deysiler?" kishiler: biz guwahliq bérimizki, sen bizge tebligh qilding, wezipengni toluq ada qilding, bizge nesihet berding, dep jawab bérishti. Buni anglighan peyghember sellellahu eleyhi wesellem körsetküch barmiqini bir asman'gha, bir kishilerge qaritip turup: "i alle, guwah bol! I alle, guwah bol! I alle, guwah bol! Dep üch qétim tekrarlidi. Andin kéyin, bilal ezan oqup, tekbir éytti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem jamaetke imam bolup péshin namizini oqudi. Péshindin kéyin, bilal yene tekbir éytti, esir namizini oqudi. U ikki namazning ariliqida héch

qandaq namaz oqumidi. Andin tögisige minip, mewqifke (turush meydanigha) keldi we tögisining béqinini yoghan quram tashqa yéqin ekilip, kishilerge aldini qilip, qiblige yüzlendi we kün patqiche shu yerde turdi. Undin kéyin, usameni keynige mindürüp (muzdelifege qarap) yolgha chiqti, tögining chulwurini, tögining béshi igerning astidiki térige tégip kétey dep qalghichilik derijide ching tartip astilitip, ong qoli bilen kishilerge: jamaet astiraq! Jamaet astiraq! Dep isharet qilatti. Her qum döwisige kelgende, taki tüzlenglikke chiqquche tizginini sel qoyup béretti. Nihayet, muzdelifege yétip keldi we namaz sham bilen namaz xuptenni bir ezan, ikki tekbir bilen jemi qilip oqup berdi. Ikki namazning arisida héchbir namaz oqumidi. Andin tang atqiche yétip, tang süzülgende bamdat namizini oqudi. Andin tögige minip, mesherilheramgha bardi we üstige chiqip, alle taalagha hemdusana, tekbir we tehlil éytip, allahning bar we bir ikenlikini jakarlap :"elhemdulillahi wallahu ekber lailahe illellahu wehdehu lasheriyke lehu" dep taki tang xéli süzülgiche shu yerde turdi. Andin fezl ibni abbas reziyellahu enhuni keynige mindürüp, kün chiqishtin burun minagha qarap atlandi. Fezl ibni abbas chachliri chirayliq, téni aq, kélishken biri idi. Yolda yügirep kétiwatqan ayallar uchrighanidi, fezl ulargha qarashqa bashlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qoli bilen uning yüzini tosiwalghanidi, u yüzini yene bir terepke burap, u tereptin qarashqa bashlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qolini u terepke yötkise, u yüzini yene bir terepke yötkeytti. Nihayet, ular mudessir dégen jaygha yétip bardi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem tögisini tézlitip, chong sheytan'gha baridighan ottura yolgha kirdi we derex astidiki chong sheytanning yénigha kélip, wadining ichide turup ushshaq tashlardin yette tash atti. Her atqanda tekbir éytatti. Andin qurbanliq qilinidighan yerge bérip, öz qoli bilen 63 tuyaq töge boghuzlidi. Andin pichaqni elige berdi. Qalghinini eli reziyellahu enhu boghuzlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qurbanliqigha eli reziyellahu enhuni shérik qilghanidi. Andin her bir qurbanliqtin bir parche göshni qazan'gha sélip pishurdi we göshini yep, shorpisini ichti. Andin tögisige minip, beytullahqa qaytip tawap qildi, mekkide péshin namizini oqudi. Abdulmuttelib qebilisidikiler zemzem süyige mesul bolup, quduqtin su tartip, hajilargha béretti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem ularning yénigha bérip: i abdulmuttelib jemeti! Zemzem tartinglar. Eger bashqilarningmu bu yerge kéliwilip, qistangchiliq chiqirishidin qorqmighan bolsam, elwette, menmu siler bilen bille zemzem tartattim dédi. Ular bir sogha su tartip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge sun'ghan idi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uningdin qan'ghiche ichti. (ebu dawud1905)

Altinchi bap. Hejdiki ayallargha, kichik balilargha, kisellerge, wakaliten hej qilishqa , tosulup qilishqa oxshash ishlarning bayani

hejning ayallargha xas hökümliri

1) ayallar hej sepiride éri yaki mehrem tughqinining hemrah bolushigha éhtiyajliqtur. Eger ayal talaq idditini yaki ölüm idditini tutuqluq bolsa, uning perz hejge yaki ömre hejge bérishi haramdur.

2) ayallar ihram baghlighanda erlerning eksiche, tikilgen kiyimlerni kiyidu.

3) ayallar tawap we sei qilish ishlirida bir xil mangidu. Erlerge oxshash tawapning aldinqi üchide we safa bilen merwe otturisidiki ikki yéshil chiraq

arisida yügürmeydu. Safa bilen merwening ariliqida aylan'ghanda eger bek qista qistang bolsa, safa téghining üstige chiqmaydu.

4)eger ayal kishi etisi mina téghida sheytan'gha tash atidighan yerde bolidighan qista qistangchiliqtin qorqup minagha burun kélip tashni étiwélish üchün muzdelifide turmighan bolsa, uninggha muzdelifide turmighanliq üchün bérilidighan bir haywan öltürüsh jazasi bérilmeydu.

5) ayallar ihramdin chiqqanda béshini chüshürmeydu. Belki her bir chéchining uchidin az bir miqdarni késidu.

6) ayallar " lebbeyke" ni awazliq oqumaydu.

7) ayallar hejerul eswedning yénigha xalighan waqitta barmaydu. Peqet erlerdin xaliy bolghan mexsus waqitlardila barsa bolidu. Qara tashning etrapi qista - qistang bolsa qara tashni söymeydu. Shuningdek yene eger ibrahim eleyhissalam turghan yer bek qistalngghu bolsa, u yerning arqisidimu namaz oqumay bashqa yerde oquydu.

8) ayallar ihram baghlighanda erlerning eksiche béshini yögeydu.

9) ayliq adet yaki tughut, ayallarning ihram baghlishi üchün tosqun bolalmaydu. Eger ayal kishi heyz körüp qalghanliq yaki nifasdar bolup qalghanliq sewebi bilen ziyaret tawapini qilishni öz waqtidin kéchiktirwetken bolsa, uninggha yene jaza kelmeydu.

10)sheytan'gha atidighan tashni u yerdiki qista - qistangchiliqtin qorqup uni étish mustehep bolghan waqittin bashqa waqitta mesilen: kéchige oxshash bashqa waqitta atsimu uninggha héch gunah bolmaydu.

11) eger ayal kishi heyz körüp qalghanliq yaki nifasdar bolup qalghanliq sewebi bilen xoshlushush tawapini qilmighan bolsa, uninggha u héchqandaq jaza kelmeydu.

Hejning kichik balilargha xas hökümliri

téxi balaghetke yetmigen kichik balining hej qilishi toghridur.

2168/3615 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem rewha dégen yerde bir karwan bilen uchriship qélip: siler kim? Dep soridi. Ular: biz (hejge kétiwatqan) musulmanlarmiz. Sen özüng kim bolisen? Déyishti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: men alle taalaning elchisi bolimen, dédi. (karwan ichidin) bir ayal kichik balini (peyghember eleyhissalamgha) körsitip turup: bu balam hej qilsa bolamdu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bolidu, shundaq qilsa, sangimu sawab bolidu, dep jawab berdi. (muslim: 1336)

1. Kichik balining qilghan heji uning üchün balaghetke yetkendin kéyin qilish perz bolghan perz hejge emes neple hejge hésab bolidu.

2. Kichik bala özi qilalmaydighan hejning paaliyetlirini uninggha ige bolup aparghan adem qilip béridu.

3. Kichik bala meyli aq qarini perq etkidek yashta bolsun meyli uningdin kichik yashta bolsun özi qilalaydighan hejning paaliyetlirini uninggha ige bolghan adem qilip bermeydu. Bolupmu tawaptin kéyin oqulidighan ikki reket namazni kichik baligha ige bolghan adem hergiz u bala üchün oqup bermeydu. Emma tawapni eger kichik bala aq qarini perq etkidek yashta bolsa, özi qilidu.

4. Eger bala u yashta bolmisa, balini uninggha ige bolghan adem kötirip bille tawap qilidu.

5. Erafatta turushqa, safa bilen merwening ariliqida aylinishqa we tash

étishqa oxshash ishlarni eger bala özi qilalmaydighan derijide bolsa baligha ige bolghan adem qilip béridu.

6. Balining igisi balini uning tikilgen kiyim keygen'ge we xushpuraqliq nersini ishletken'ge oxshash éhramni buzudighan ishlarni qilishtin yiraq tutushi lazim. Eger kichik bala mezkur ishlargha oxshash éhramni buzudighan birer ishni qilip salghan bolsa, uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

7. U hejning wajibliridin yaki perzliridin birersini qilmay qalghan bolsimu uninggha héchqandaq jaza kelmeydu we hejning qazasini qilishmu lazim bolmaydu. Chünki balaghetke yetmigen balining bir ibadetni bashlishi bilen u ibadet uninggha taki uni ayaghlashturmisa bolmaydighan derijide lazim bolup ketmeydu.

8. Eger kichik bala éhram baghlap bolghandin kéyin balaghetke yetken, balaghetke yetkendin kéyin erafatta turushtin ilgiri éhramini perz hejni niyet qilip qayta baghlighan bolsa, uning qilghan heji perz hejge hésab bolidu we shuning bilen uning üstidiki perz hej ada bolghan bolidu.

9. Eger u balaghetke yetkendin kéyin éhramini perz hejni niyet qilip turup qayta baghlimighan bolsa, uning qilghan heji neple hejge hésab bolidu.

1867/3145 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kichik bala hej qilghan bolsa, balaghetke yetkendin kéyin qayta hej qilsun. Herqandaq bir eirabi hej qilghan bolsa, hijret qilghandin kéyin qayta hej qilsun. Herqandaq bir qul hej qilghan bolsa, azat bolghandin kéyin qayta hej qilsun. (elewset 2752:)

10. Barliq mesililerde, sarang bolup qalghan ademning hökmi xuddi kichik balining hökmige oxshashtur.

Késel ademning hejining bayani

1. Hej qilishni niyet qilip heremge mangghan bir adem éhram baghlaydighan yerge kelgende éhram baghlashtin ilgiri hushidin ketken yaki késel bolup qélip qattiq oyqigha ketken bolsa, u ademning buyruqi bilen yaki uning buyruqisiz uning hemrahsi yaki bashqa bir adem uning üchün hejge niyet qilip qoyidu we uning üchün telbiye éytip qoyidu. U telbiyede kisel ademningu ismini ataydu. Shundaq qilsa késel bolup qélip oyqugha ketken yaki hushidin ketken u adem éhram baghlighan hésablinidu we uning qilghan heji perz hej üchün hésab bolidu.

2. Eger hushidin ketken adem éhram baghlinip bolghandin kéyin hushigha kelgen yaki qattiq oyqugha ketken késel oyghan'ghan bolsa, ularning hejning qalghan paaliyetlirini özlirining qilishi lazim.

3. Eger hushidin ketken adem hushigha kelmigen yaki oyqigha ketken késel oyghanmighan bolsa, hemrahliri ularni erafat téghigha kötirip élip chiqip azraq muddet bolsimu u yerde turghuzidu we kötürgen adem uning namidin tawap qilishni niyet qilip turup uni kötirip turup tawap qilghuzidu.

4. Sheytan'gha tash atidighan we safa bilen merwening ariliqida aylinidighan'gha oxshash hejning bashqa paaliyetlirini u ademlerni shu paaliyetlerni qilidighan yerge bille élip barmastin hemrahliri ularning namidin qilidu. Chünki bu paaliyetler hejning wajiblirining qataridindur. Shuning üchün u paaliyetlerni yashinip qalghanliq sewebidin qilalmighan ademning namidin bashqa bir ademning qilishimu toghridur.

5. Eger bir adem özi éhram baghlap bolghandin kéyin hushidin ketken bolsa, hemrahliri uni erafat téghigha kötirip élip kélishi we kötirip ziyaret tawapini

qildurushi lazim.

Bashqilarning namidin hej qilishning hökmi

namaz we rozigha oxshash ten bilen ada qilinidighan ibadetlerde uni ada qilish üchün bashqilarni wekil qilish hergiz toghra bolmaydu. Zakatqa oxshash mal arqiliq ada qilinidighan ibadette uni ada qilish üchün bashqilarni wekil qilish toghridur. Emma hejge oxshash hem ten bilen hem mal bilen ada qilinidighan ibadette, öni özi ada qilishtin ajiz kelgen adem, ornida bashqa birsining ada qilishini wekil qilsa bolidu. Shuning üchün üstige hej perz bolup uni ada qilishtin ajiz kelgen adem, bashqa birining ya özi hayat waqtida yaki ölüp kétip bolghandin kéyin özining namidin hej qilishini wekil qilish arqiliq, uni öz namidin hej qildurushi lazim.

2164/3609 - abdullah ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem fezl ibni abbasni tögisige min'geshtürüwalghanidi. Yolda xesem qebilisilik bir ayal kélip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin petiwa soridi. Fezl u ayalgha qarighanidi, u ayalmu fezlge qarashqa bashlidi. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem fezlning yüzini bashqa terepke burap qoydi. U ayal: i allahning peyghembiri ! Alle taala bendilirige hej ibaditini perz qildi. Dadam tögining üstide olturalmaydighan derijide qérip qaldi, shunga men dadamning ornigha hej qilsam bolamdu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: hee, bolidu, dep jawab berdi. Bu ish widalishish hejide bolghanidi. (muslim: 1334)

2166/3613 - ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: bir adem peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: méning bir hemshirem hej qilishqa wede qilghanidi, lékin hej qilalmay ölüp ketti, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: eger uning üstide qerzi bolghan bolsa, sen uni ada qilmamting? Dep sorighanidi, u adem: ada qilattim, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaqta, hemshirengning alle taalagha bolghan qerzini ada qilghin, chünki uning qerzi ada qilinishqa eng heqliqtur, dédi. (buxari: 6699)

1. Hejni ada qilishtin ajizliq qilish- ölüp kétish yaki kör bolup qalghan'gha we qattiq qérip ketken'ge oxshash yoqulup kétishidin ümidi üzülgen bir késelge giriptar bolup qilish yaki yolning xatirjem bolmasliqi bilen wujudqa chiqidu.
2. Emma ajizliq ayal kishi üchün yuqirida bayan qilin'ghan seweblerge qoshulup yene mehremning bolmasliqi bilen wujudqa chiqidu.
3. Bu sewebler taki üstige hej perz bolghan adem ölgen'ge qeder dawam qilsa, ehwal shundaq bolidu. Eger u adem ölüshtin ilgiri u sewebler tögise, uninggha hejni özining qilishi lazim bolidu.
4. Hej qilishqa wekil qilin'ghan kishining qilghan heji, uni hejge ewetken ademning namidin bolghan bolidu we barliq ölümalarning birlikke kélishi boyiche shuning bilen hejge ewetken ademning üstidiki hej ada bolghan hésablinidu.
5. Ornigha bashqa birini hejge ewetken adem. Uninggha hej qilip kélish üchün kétidighan barliq chiqimlarni biridu. Emma hejge ewetmekchi bolghan adem bilen men sanga bunchilik miqdarda pul bérimen, sen bu pul bilen méning namimdin hej qilip kelgin, dégen'ge oxshash uni ijarige élish shekilde pütüshüp uni hejge ewetishke bolmaydu.
6. Bashqilar teripidin hej qilip kélishke buyrulghan kishi hejge buyrughan ademning polidin özige yetkidek xejlep éship qalghini bolsa, uni igisige qayturup

béridu.

7. Eger u kishi hejni özining polidin xejlep turup qilghan bolsa, ketken pulni hejge buyrughan ademdin alidu.

8. Hej qilishqa buyrulghan kishi taki hejge ewetken ademning wetinige qaytip kélip bolghiche puldin yolda ihtiyajliq bolghan nersilirige bekmu israp qilmastin bekmu qisiwalmastin normal chiqim qilidu.

9. Eger hejge ewetilgen kishi diqqetsizlikidin mesilen: yolda ishlarni téz hel qilmighan'gha oxshash sewepler bilen hejge ölgirelmigen bolsa, u kishi ketken chiqimni tölep béridu.

10. Eger u kishi késel bolup qalghan'gha yaki birer hadise yüz bergen'ge oxshash sewebler tüpeylidin hejge ülgirelmigen bolsa, ketken chiqimni tölep bermeydu.

11. Bashqa birsining ornida hej qilishni üstige alghan kishi, ornida bashqa birsini ewetmey hejni özi qilishi lazim.

12. Eger u kishi uni hej qilishqa buyrughan ademning namidin hej qilish üchün bashqa birsini ewetken bolsa, bu halette u ademning qilghan heji deslep buyrughan ademning namidin qilin'ghan hésablanmaydu. Lékin eger bir adem wekilge sen bu pul bilen xalighiningni qilghin, dégen bolsa, bu halette wekil meyli birer seweb bilen bolsun meyli sewebsiz bolsun pulni bashqa birsige birip uni hejge ewetse bolidu.

13. Eger bir kishi méning namimdin peqet palani ademla hej qilsun, uningdin bashqisi hej qilmisun, dep wesiyet qilghan bolsa, u kishining namidin héliqi ademdin bashqa birsining qilghan heji toghra bolmaydu. Eger u kishi peqet méning namimdin peqet palani ademla hej qilsun, dep wesiyet qilghan bolsa, mirasxurliri uning namidin héliqi ademdin bashqa bir ademni hejge ewetken bolsimu hej toghra bolidu.

14. Eger bir kishi bir ademge bu pulni méning namimdin hej qilghan ademge bergin, dep pol bergen bolsa, u ademning u pul bilen u kishining namidin hej qilishi toghra bolmaydu.

15. Eger bir adem hej qilishqa wesiyet qilip qoyup ölüp ketken kishining namidin hej qilmaqchi bolsa, u hejning toghra bolushi üchün , eger ölgen kishining mal mülkining üchten biri shuninggha chiqishsa, hejni wesiyet qilip qoyup ketken kishining yurtidin bashlap qilish lazim. Eger uning qaldurup qoyup ketken mal mülkining üchten biri shuninggha chiqishmisa, hejni uning namidin uning mal mülki chiqishqan yerdin bashlap qilish lazim.

16. Eger bir adem bashqa birsini sen bu pulgha méning namimdin hej qilghin, dep wesiyet qilghan bolsa, eger pul yétishse, pulni alghan adem hejni wesiyet qilghan kishining yurtidin bashlap qilidu. Eger pul yétishmise hejni pul yétishken yerdin bashlap qilidu.

17. Eger bir adem birsini özining namidin bashqa bir sheherdin bashlap hej qilishqa wesiyet qilghan bolsa, meyli u sheher mekkige yiraq sheher bolsun meyli yéqin sheher bolsun uning hejni shu sheherdin bashlap qilishi lazim.

18. Bashqilarning namidin qilin'ghan hejning toghra bolushi üchün musulman bolghan'gha we balaghetke yetken'ge oxshash hejge ewetilidighan ademning hej ibaditini ada qilishqa shertliri toshqan adem bolushi sherttur.

19. Sherti toshsa téxi özining namidin hej qilmighan ademningmu bashqilar namidin, ayallarning, erkishining namidin we balaghetke yetken kichik

baliningmu bashqilar namidin hej qilishi toghridur.

20. Balaghetke yetken, hej paaliyetlirini yaxshi bilidighan we burun özining namidin hej qilghan bir ademni ewetish eng yaxshidur.

21. Hej qilishqa buyrulghan ademning éhram baghlighan waqtida éhramni hejge buyrughan kishining namidin qilishi sherttur. Dilida qilghan niyitige qoshup tili bilen men palanining namidin éhram baghlidim, we i allah! Palanining namidin sanga telbiye éytimen, dep shu kishining ismini atishi eng yaxshidur.

22. Bashqa ademning namidin hej qilishqa buyrulghan ademning éhram baghlash üchün belgilep bérilgen yerlerdin éhramsiz ötmesliki sherttur. Eger u adem mezkur yerlerdin éhramsiz ötüp qalsa, uning mezkur yerlerge qaytip bérip shu yerdin éhram baghlap kélishi lazim. Eger éhramni mezkur yerlerge qaytip shu yerlerdin baghlimay mezkur yerlerning ichidin yaki mekkidin baghlisa, uning heji buzulup kétidu.

23. Bashqa admning namidin hej qilishqa buyrulghan kishi deslepte ömre hej qilghan, andin shu yili mekkidin éhram baghlap hej qilghan bolsa, umu eslidiki buyruqqa xilap ish qilghan hésablinidu. Chünki u kishi buyrulghan perz hejning sepirini ömre hejge ishletti. Shuning üchün u kishi ketken chiqimni töleydu.

24. Bir adem birsini özining namidin perz hej qilishqa wesiyet qilghan, andin u kishi wesiyet qilghan ademning namidin neple hej qilghan bolsa, bu neple hej wesiyet qilip qoyup ölüp ketken u ademning üstidiki pezr hejge hésab bolmaydu. Chünki bu halette wesiyet qilip qoyup ketken u ademning meqsiti hasil bolmighan bolidu. Uning meqsiti hejge bergen chiqimning sawabigha érishish idi.

Yolda tosulup qélishning bayani

yolda tosulup qélishtin- hejge éhram baghlighan adem erafatta turushtin we ziyaret tawapini qilishtin cheklinish, ömre hejge éhram baghlighan adem ömrining tawapini qilishtin cheklinish, dégenlik közde tutulidu. Yolda tosulup qélish töwendikidek bir nechche xil yol bilen bolidu.

1. Düshmenning wastisi bilen bolidu.

2145/3579 - malik reziyellahu enhu mundaq deydu: kimki dushmen tüpeylidin yolda tosulup qalsa, tosulup qalghan yerde qurbanliqini boghuzlaydu, chéchini chüshüridu we éhramdin pütünley chiqidu. Mundaq hejning qazasinimu qilmaydu. Manga yétishiche, peyghember sellellahu eleyhi wesellem we sahabiliri hudeybiyede tosulup qalghanda, beytullahni tawap qilmay we qurbanliq mallar boghuzlinidighan jaygha, yeni heremge yétip barmay turup, chachlirini chüshürüp, qurbanliqlirini boghuzlap, éhramdin pütünley chiqqan. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem sahabiliridin yaki özige hemrah bolghanlardin héchkimni ömrening qazasini qilishqa yaki uning paaliyetliridin birer ishni qaytidin qilishqa buyrimighan. (malik riwayet qilghan)

2. Yirtquch haywanning wastisi bilen bolidu.

3. Turmige kirip qélish yaki padishahning cheklishi bilen bolidu.

4. Késel wastisi bilen bolidu.

5. Mehrimining ölüp qélish wastisi bilen bolidu.

6. Pulning yoqap kétish wastisi bilen bolidu.

7. Yoldin ézip kétish wastisi bilen bolidu.

8. Erning cheklishi wastisi bilen bolidu.

Yolda tosulup qalghan ademning éhramdin qandaq chiqidighanliqining bayani

perz hejge yaki ömre hejge éhram baghlighan adem, yolda tosulup qalghan we éhramdin chiqip ketmekchi bolsa, u adem heremge, öltürüsh üchün bir mal yaki uning pulini ewetishi lazim. Yolda tosulup qalghan ademning taki özige tusalghu bolghan amil yoqalghiche kötüp turushimu durus bolidu. Bu heqte allah taalamundaq dédi:

[وَأَتِمُّواْ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلاَ تَحْلِقُواْ رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (196)]

hej bilen ömreni allah üchün toluq orunlanglar, eger (düshmen yaki késellik sewebidin) hejni yaki ömreni ada qilishta tosqunluqqa uchrisanglar, u halda néme ongay bolsa (yeni töge, kala, qoydin némini tapalisanglar), shuni qurbanliq qilinglar, qurbanliq qilinidighan mal jayigha (yeni belgilen'gen jaygha) yetmigiche béshinglarni chüshürmenglar, silerdin kimki késel (yeni chéchini chüshürse ziyan qilidighan késel) yaki béshida illet (yeni bash aghriqi, pitqa oxshashlar) bolup (béshini chüshürmise), fidiye qilish yüzisidin (üch kün) roza tutsun, yaki (alte miskin'ge üch sa) sediqe bersun, yaki (birer mal) qurbanliq qilsun, eminlikte bolghan chéghinglarda (aranglardin) ömre qilghandin kéyin hej qilishtin behrimen bolghan adem (yeni hejdin burun ömre qilip tamamlighan adem) néme ongay bolsa, shuni qurbanliq qilsun, (puli yoqluqtin yaki qurbanliq mal yoqluqidin qurbanliq mal) tapalmighan adem hej jeryanida üch kün roza tutsun, (hejdin) qaytqandin kéyin yette kün roza tutsun, uning hemmisi on kün bolidu. Mana bu (yeni ömre qilghan ademge qurbanliq qilish lazimliqi yaki roza tutush heqqidiki höküm) mesjidi herem dairiside (yeni heremde) olturushluq bolmighan kishiler üchündur. ALLAHqa teqwadarliq qilinglar, bilinglarki, allahning azabi qattiqtur [196].

Yolda tosulup qélip heremde boghuzlash üchün mal ewetken adem, hetta mal bughuzlinidighan waqittin xeweri bolup éhramidin shu waqitta chiqish üchün malni uning namidin boghuzlash üchün özi bilen bille élip mangghan adem bilen uning malni qaysi künde bughuzlaydighanliqini toxtutiwélishi lazim.

Eger yolda tosulup qalghuchi jup hejge yeni perz hej bilen ömre hejge éhram baghlighan adem bolsa, uning ikki hejning éhramidin chiqish üchün ikki tuyaq mal ewetishi lazim. Eger jup hejge éhram baghlighan adem ömre heji üchün tawap qilip bolghandin we safa bilen merwening arisida aylinip bolghandin kéyin erafatqa chiqishtin tosalghan bolsa, uninggha bir mal öltürüsh lazim.

Eger yolda tosulup qalghuchi heremge ewetish üchün mal yaki uning pulini yaki uni bille ewetidighan adem tapalmisa, taki uni tépip ewetip malni heremde bughuzlitip éhramdin chiqqan'gha qeder éhramliq halitide turidu. U ademning uning ornigha roza tutushi yaki sediqe bérishi yéterlik bolmaydu.

Yettinchi bap. Peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish, we uni ziyaret qilishtiki qaide yusunler

"peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish musteheptur. Qudriti yetken ademge uni ziyaret qilish wajibtur, dégen köz qarashmu bar. Eger hejge kelgen adem perz hejge kelgen bolsa, aldi bilen perz hejni ada qilidu. Kéyin peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret, qilidu. Eger u neple hej qilish niyiti bilen kelgen, mekkige bérishta qebrining yénidin ötmigen bolsa, xalsa dslep qebrini ziyaret qilidu xalisa neple hejini qilidu. Eger u mekkige bérishta medinining yoli bilen ötken bolsa, deslepte qebrini ziyaret qilidu. Qebrini ziyaret qilmaqchi bolghan adem qebrini ziyaret qilishni niyet qilish bilen birge yene peyghember eleyhissalamning mesjidinimu ziyaret qilishni niyet qilidu. Chünki peyghember eleyhissalam ‹u mesjidte oqulghan bir reket namaz herem mesjididin bashqa mesjidte oqulghan ming reket namazdin yaxshi›, dep xewer berdi. Shuningdek yene u mesjidte qilin'ghan bashqa ibadetlerning sawabimu köp bolidu."

peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish mustehep ishlarning eng yaxshisidur. Belki wajibqa yéqin bir ishtur. Insanlarning bolupmu möminlerning üstide peyghember eleyhissalamning nahayiti köp iltipati bar. Chünki u, möminlerge ularning öz nepsiliridinmu charidur. Buni allah taalaochuq bayan qilip mundaq dédi "peyghember möminlerge ularning öz nepsiliridinmu charidur."

peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish meqsiti bilen barghan adem ziyaret jeryanida töwendiki edep exlaq we qaide yusunlar bilen zinnetlinishi lazim.

1. Medinige kétip barghan yoldimu peyghember eleyhissalamgha durut we salamlarni köp éytish lazim.

2. Medine munewwer körün'gensiri peyghember eleyhissalamgha téximu köp durut we salam éytishi, allah taaladin qilghan bu ziyaritini özi üchün paydiliq qilishni, uni qobul qilishni tilishi, eger téz méngishta birer zerer bolmisa téz méngishi lazim.

3. Medinige yétip kelgende dilida u yerning hörmetlik, peziletlik yer ikenlikini we uning pütün mexluqatlarning eng yaxshisi bolghan muhemmed eleyhissalam bilen hörmetlik qilin'ghan bir orun ikenlikini hés qilishi lazim. Medinige kelgen adem özining zéminning sherq we gherbidiki möminlerning dilliri mayil bolidighan pak bir yerdiki sheherde ikenlikini dawamliq eslep turush lazim. Medine bolsa islamning menbei we imanning toplinidighan yéridur.

2270/3773 - ebu hureyre reziyellahu enhu peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: medine islamning gümbizi, imanning wetini, hijret yurti, halal we haram éniq békitilgen jaydur. (elewset 1/124/1:)

4. Qebrini ziyaret qilish üchün kelgen ademning, ziyaretke peyghember eleyhissalamning mesjidige méngishtin ilgiri yuyunishi we özidin seperning topilirini tazilishi, eng chirayliq we eng pakiz kiyimlirini kiyishi lazim.

5. Peyghember eleyhissalamning mesjidining ishkining aldigha barghanda we mesjiddin chiqqanda durud eytip, dua qilish sünnettur.

6. Mesjidining ichige kirgendin kéyin eger mumkin bolsa, rewdetushsheripke yeni baghchigha bérish lazim.

2280/ 3796 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hujram bilen munbirimning arisi jennet baghchiliridin biridur, munbirim kölüm (hewzi kewser)ning üstididur. (buxari: 1888)

7. Peyghember eleyhissalamning qebrisi bar öyning aldigha kelgende arqisini qible terepke , yüzini qebrining timi terepke qilip qebridin töt gez yiraqliqta turup közini yumghan halette , dilini dunyaning barliq ishliridin üzgen halette , özining peyghember eleyhissalamdek katta zatning yinida turghanliqini isige alghan halda turup awaz chiqarmastin peyghember eleyhissalamgha salam biridu we salamlirini yollap dua qilidu. Duaning mezmuni mundaq bolidu:

" i allahning peyghembiri! I allahning elchisi! I allahning mexluqlirining eng yaxshisi! I allahning söyümlük adimi! I rehmet peyghembiri! I ummetlerge shapaet qilghuchi! I peyghemberlerning kattisi! I peyghemberlerning eng axirqisi!i qara qashqiliq bendilerning yol bashlighuchisi! I muhemmed isimlik peyghember! I ehmed isimlik peyghember! I peyghember! Sanga allah taalaning salami, rehmeti we beriketi bolsun. Sanga we allah taala kemchiliklirini yoqutup pak pakiz qilghan pakiz ailidikiliringge salam bolsun. Allah taala sanga bizdin, bir peyghemberge uning qewmidin we ummitidin körsetken mukapattinmu katta mukapat körsetsun. Men séning heqiqeten islam dinini yetküzgenlikingge, üstüngdiki amanetni ada qilghanliqinggha, ummitingge nesihet qilghanliqinggha we taki sen wapat bolghan'gha qeder allah taalaning yolida heqiqiy jihad qilghanliqinggha guwahliq bérimen. Allah sanga, ailidikiliringge, ayalliringgha we sahabiliringge, zikir qilidighanlar her qétim zikir qilghanda , ghapillar her qétim ghapil bolghanda qiyamet künige qeder dawam qilidighan eng mukemmel we yaxshi rehmet yollisun. I allahning peyghembiri! Biz séning qéshinggha kelgen elchiler we qebrengni ziyaret qilish üchün kelgen kishilerdurmiz. Biz séning heqqingni ada qilish, séni ziyaret qilish bilen beriket telep qilip we séning bizge perwerdigarimiz aldida shapaetchi bolushingni telep qilip yiraq yerlerdin kelduq. Chünki gunahlar bellirimizni sundurwetti. Sen bolsang shapaet qilghuchi, qilghan shapaeti qobul qilinidighan, qiyamet künidiki eng aliy orunning we hemme adem kélidighan hewzi kewser kölining igisi bolidighan zattursen. Allah taalamundaq dédi "ular yeni munapiqlar séning hökmingni qobul qilmay özlirige zulum qilghanda, sanga kélip allahdin meghpiret tilise, peyghembermu ular üchün meghpiret tilise idi, elwette, ular allahni kechürüm qilghuchi, nahayiti méhriban tapatti" biz séning qéshinggha meghpiret telep qilip we tewbe qilip kelduq. Shuning üchün perwerdigarimiz aldida bizge shapaetchi bolsang, uningdin bizning jénimizni biz séning heq yolingning üstide méngiwatqan waqtimizda élishini, bizni dinimizde mustehkem qilishini, bizni qiyamet küni toplinidighan meydan'gha séning bayriqing astida toplishini, bizge séning hewze kewser kölingge kélishni nésip qilishini we bizni séning mubarek qolung bilen kéyin menggülük ussumaydighan derijide sughurshini tiliseng. I allahning peyghembiri! Men shapaet telep qilimen, sanga shapaet soraymen we séni allah taalagha waste qilip turup méning, séning dining we heq yolung üstide musulman halette ölüshümni tileymen." andin peyghember eleyhissalamgha salimini yetküzüp qoyushni tewsiye qilghan ademlerning salimini yetküzidu.

Andin bir gez ong terepke sürülüp ebubekri reziyellahu enhuning qebrisining odulisida turup uninggha salam biridu. Andin bir gez ong terepke sürülüp ömer ibni xettab reziyellahu enhuning qebrisining odulisida turup uninggha salam biridu. Andin peyghember eleyhissalamning qebrisi aldida burun turghan yerge kélip turup özige, ustazlirigha, ata anisigha, üstide heqqi bar ademge, dua qilip qoyushni telep qilghan ademlerge we barliq musulmanlargha atap dua qilidu. Kéyin munberning qéshigha kélip uning qéshida turup dua qilidu. Rewdetushsheripning yénida turupmu peyghember eleyhissalamgha köp durut éytidu we duani köp qilidu.

8. Qebrini ziyaret qilghanda bezi nadan kishiler qilidighan bidet ishlardin yiraq bolush lazim. Mesilen: qebrini ziyaret qilish jeryanida qebri bar öyning tamlirini silimaydu. Chünki bundaq qilish bu yerning edep exlaqigha we qaide yusunigha zit bir ishtur. Shuningdek u tamni söymeydu we silimaydu. Chünki siyilash we siylinish peqet kebidiki qaratashqa we uning yemen teripidiki qirghiqigha xas bir ishtur. Yeni qaratash söyülidu we silinidu. U öyning etrapida aylinishqa bolmaydu. Öyning aldida turup ruku qilghan'gha oxshash igilishke bolmaydu. Öyge arqisini qilipmu turmaydu. Chünki bundaq qilish edepsizlik qilghan hésablinidu we peyghember eleyhissalamning qebrisige qarap namazmu oqumaydu.

9. Uhud urushida shéhit bolghan sahabilerning qebrilirini bolupmu shéhitlerning kattisi bolghan hemze reziyellahu enhuning qebrisini ziyaret qilish musteheptur.

2285/3809 - enes ibni maliktin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: uhud shundaq bir taghki, u bizni yaxshi köridu, bizmu uni yaxshi körimiz. (muslim: 1393)

ularning qebrilirini peyshenbe künlikte ziyaret qilish yaxshidur. Beqide yatqan sahabilerning qebrilirinimu ziyaret qilish musteheptur.

10. Shenbe künlükte quba mesjidige ziyaretke bérip u mesjidte ikki reket namaz oqush we dua qilish musteheptur.

2283/3805 - ibni ömer reziyellahu enhuma yene mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem quba mesjidige ulaghliq yaki piyade kéletti we ikki reket namaz oquytti. (muslim: 1399)

2284/3806 - sahabilerdin useyd ibni zuheyr ensari peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: quba mesjidide oqulghan namazgha ömre qilghanning sawabi bérilidu. (tirmizi324)

11. Peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish üchün barghan adem besh wax namazni peyghember eleyhissalamning mesjidide jamaet bilen oqushqa tirishishi lazim.

Allah taala yol bashchimiz muhemmed eleyhissalamgha, ailisige, sahabilirige we yaxshi ishlarni qilish bilen qiyamet künige qeder ulargha egeshküchilerge rehmet qilsun!

Sekkizinchi bap. Qurbanliqqa munasiwetlik mesililer

qurbanliqning türliri

dinimizda alte türlük qurbanliq bar, ular munular :

1) hajilarning hej paaliyiti ichide qilidighan qurbanliqi bolup, " udhiye "dep atilidu. Bu xil qurbanliq hajilardin hej temettu yaki hej qiran qilghanlargha wajib

bolidu. Emma hej ifrad qilghuchilargha qurbanliq qilish wajib emes.

2) hej yaki ömre qilghanlarning ihram ichide ötküzgen xataliqliri, seweblik belgilinidighan qurbanliq bolup " dem " dep atilidu.

3) qurban héyt künliride qolida bar kishiler qilidighan qurbanliq.

4) allah yolida atiwetken qurbanliq bolup uni orunlash wajibtur.

5) yéngi tughulghan bala üchün késilidighan qurbanliq bolup , " eqiqe " dep atilidu.

6) sawab tépish niyiti bilen késilidighan neple ixtiyariy qurbanliq.

Qurbanliq qilinidighan mallar we ularning süpiti

qurbanliq qilidighan mallar : qoy, öchke, kala we töge qatarliqlar bolup qurbanliq mallarning yash we süpet ölchimi töwendikiche :

1) qoydin alte ayliqtin chong bolghini.

2) öchkidin bir yashtin chong bolghini.

3) kalidin ikki yashtin ashqini.

4) tögidin besh yashtin ashqini.

Bir qoy yaki bir öchke bir adem üchün kupaye qilidu. Bir kala yaki bir töge 7 adem üchün kupaye qilidu.

2116/3542 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen birge hej temettu qilghaniduq, yette adem birliship bir kala boghuzliduq. (muslim: 1318)

2117/3543 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: hudeybiye yili, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bille bir tögini yette ademning namida, bir kalinimu yette ademning namida qurbanliq qilghaniduq. (muslim: 1318)

qurbanliqqa yarimaydighan we yaraydighan özürlük mallar

özidiki eyib – noqsanlar seweblik qurbanliq qilishqa yarimaydighan mallar töwendikiler:

1) insan saqliqigha ziyan yetküzidighan késelliki bolghan haywan.

2) bir yaki ikkili közi kor bolghan haywan.

3) qolaq yaki quyruqining yérimidin köpreki késiwétilgen haywan.

4) öre turalmaydighan halettiki tokur haywan.

5) qolaqsiz yaki quyruqsiz tughulghan haywan.

6) chishlirining köpreki chüshüp ketken haywan.

7) qattiq uruq haywan.

8) münggüzliridin biri yaki ikkilisi tüwidin késilgen haywan.

Haywanlarning qurbanliqqa késilishi üchün tosqun bolalmaydighan eyibler

1) aqsap mangsimu özi saq bolghan haywan.

2) tughulushtin münggüzsiz bolghan yaki münggüzining azraq qismi sun'ghan haywan.

3) qolaqliri téshilgen haywan.

4) chishlirining yérimidin köp qismi saq bolghan haywan.

5) pichiwétilgen haywan.

Qurbanliqning göshige munasiwetlik mesililer

1) hej yaki ömrige ihram baghlighan kishining ihramda ötküzgen xataliqi seweblik uninggha yüklen'gen qurbanliqning göshidin özi we ailisidikiler yémestin, hemmisini mekkining péqirlirigha tarqitip bérish.

2) allah yolida qurbanliq qilishni atiwetkenlik sewebtin qilin'ghan qurbanliqning göshini qurbanliq qilghuchining özi we ailisidikilerning yéyish mesiliside islam ölimaliri ixtilaplashqan bolup, bezisi yéyishke bolidu dése, bezisi bolmaydu, chünki u péqirlarningla heqqi dégen. Yéyishni tosquchilarning reyi péqirlarning menpeeti üchün paydiliq we éhtiyatliq höküm. Emma yése bolidu, dégüchilerning reyide kengchilik közde tutulghan. Shunga qurbanliq qilghuchi eger péqir bolsa qurbanliqining göshidin yése bolidu.

3) qurban héyttiki qurbanliq, hajilarning hej paaliyiti jeryanida qilidighan qurbanliqi udhiye , eqiqe we ixtiyary qurbanliqlarning göshini 3 ke bölüp, bir bölükini péqirlargha sediqe ornida tarqitip bérish, yene bir bölükini toghqanlar, xoshnilar we dostlargha – gerche ular bay bolsimu hediye qilish, üchinchi bölükini ailiside yéyish tewsiye qilinidu. Eger qurbanliq qilghan adem kembeghel bolup, etrapidikilerning hemmisi bay bolsa, qurbanliq qilghan mélining göshining hemmisini öz ailiside yésimu bolidu.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

sekkizinchi bölüm. Dua we durud

birinchi bap. Dua

duaning tonushturulishi

ereb tilidiki " dua " sözi lughet étibari bilen chaqirish dégen menini ipadileydu. Emma dua sözining sheret istémalidiki menisi - eng kemterlik bilen allah taalagha yalwurup, uningdin hajetlirini sorash démektur. Allah taalaning quran kerimdiki:

[وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (60)]

" perwerdigaringlar éytidu: manga dua qilinglar, men (duayinglarni) qobul qilimen (tiligininglarni bérimen), shübhisizki, méning ibaditimdin chongchiliq qilip bash tartidighanlar xar halda jehennemge kiridu" [ghafir sürisi 60- ayet] dégen sözi bu menini ipadileydu. Quran kerimdimu dua sözi mushu menide bir qanche ayetlerde tekrarlan'ghan:

[وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا (28)]

" sen perwerdigarining raziliqini tilep, etigen - axshamda uninggha dua qilidighanlar (yeni ajiz, kembeghel musulmanlar)bilen sewrchan bolghan halda bille bolghin, hayatiy dunyaning zibu zinnitini(yeni mushriklarning chonglirining söhbitini) dep, ularni közge ilmay qalmighin, biz dilini zikrimizdin gheplette qaldurghan, nepsi xahishigha egeshken, ishi heddidin ashqan ademning(sözi)ge egeshmigin." [kehf sürisi 28-ayet]

[تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (16)]

"ularning yanliri orun - körpidin yiraq bolidu (yeni ular kéchisi ibadet qilip az uxlaydu), ular perwerdigarining (azabidin) qorqup, (rehmitini) ümid qilip uninggha dua qilidu, ulargha biz riziq qilip bergen nersilerdin (yaxshiliq yollirigha) serp qilidu." [sejde sürisi 16-ayet]

duaning islam dinidiki orni

dua xalis ibadettur.

5635/9218 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taalaning neziride duadinmu ulughraq ibadet yoq. (tirmizi: 3370)

ibadetler, allah taalani yad étish we uninggha bolghan hajetmenlikni izhar qilish üchün buyrulghan bolup, bu meqset duada eng obrazliq halda ibadisini tapidu. Chünki allah taalagha qol kötürüp dua qilghan adem uning yardimige bolghan zor éhtiyajini hés qilghan halda, toluq ixlasi bilen uninggha yalwuridu, uningdin hajetlirini soraydu we özining ajizliqini, allah taalagha hemishe muhtaj ikenlikini toluqi bilen ipadileydu. Manabu, eng körünerlik xalis ibadet. Allah taala quran kerimde duaning ibadet ikenlikini bildürgen we bendilirini uninggha dua

qilishqa buyrighan halda: " manga dua qilinglar, duayinglarni ijabet qilimen. Méning ibaditimdin bash tartquchilar xorlan'ghan halda duzaxqa kiridu. " dep körsetken [ghafir sürisi 60- ayet].

Allah taaala bu ayette bendilirini uninggha dua qilip hajetlirini sorashqa buyrush bilen birge allah taalagha dua qilip özlirining hajetlirini sorash arqiliq özlirining allah taalagha muhtaj ikenlikini izhar qilmaydighanlarning allah taalagha ibadet qilishtin bash tartquchi gunahkarlardin sanilip duzaxqa layiq bolidighanliqini bayan qilghan.

5661/ 9256 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alletin bir nerse sorimisa, alle uninggha ghezeb qilidu. (tirmizi: 3373)

5634/9217 - nuiman ibni beshir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: dua ibadettur dégendin kéyin: "perwerdigaringlar éytidu: manga dua qilinglar, men duayinglarni qobul qilimen (tiligininglarni bérimen), shübhisizki, méning ibaditimdin chongchiliq qilip bash tartidighanlar xar halda jehennemge kiridu" (süre ghafir, 60 - ayet)dégen ayetni oqughan. (tirmizi: 3372)

yuqariqi ayet bilen hedis sheriftin melum boldiki, duani xalisaq qilip, xalisaq uningdin bihajet bolidighan nerse emes, belki u allah taala buyrighan ibadettur. Eger undaq bolmisa édi, yoqiriqi ayet bilen hediste, duani terk etküchiler allah taalaning ibaditidin bash tartquchilar we allah taalaning ghezibige uchraydighanlar dep süpetlenmigen bolatti.

Duaning peziliti

dua shundaq peziletlik we paydiliq bir ibadetki, musulman kishi allah taaladin hajetlirini sorash yüzisidin uninggha dua qilghinida ikki tereptin paydigha érishidu: birinchidin, ibadetning sawabigha érishidu, ikkinchidin, sorighan hajetliri rawa bolidu. Chünki allah taalaning wedisi heqtur, u dua qilghuchini quruq qayturmaydu.

5652/9244 - selman farisi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shübhisizki, alle bekmu haya qilghuchidur, bekmu séxiydur, kishi uningdin bir nerse tilep duagha qol kötürse, alle uni quruq qayturushtin haya qilidu. (tirmizi: 3556)

5636/9221 - jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: herqandaq bir insan hajitini tilep dua qilghanda, gunah bolidighan yaki urugh tughqanliridin munasiwetni üzüshke élip baridighan ishni tilimigenla bolsa, alle taala uning tiligen nersisini béridu. (tirmizi: 3381)

allah taalagha dua qilghan adem ibadetning sawabini tapqanning sirtida, muradigha érishidu. Kéchikip bolsimu duasining paydisini choqum köridu.

Adette, diniy alimlar allah taalaning mewjudliqini ispatlaydighan deliller qatarida, dualarning ijabet boliwatqanliqini misal qilip körsitidu. Chünki dualarning ijabet bolidighanliqi we boliwatqanliqi kündilik turmushta réalliqqa aylan'ghan birheqiqettur. Beziler déyishi mumkin, biz dua qiliwatimiz, uning ijabet bolghinini körmeywatimiz. Ulargha jawab bérip deymizki, birinchidin, dualarning ijabet bolushi üchün bezi shertlirimu bar. Dualar shu shertler toluq bolghandila ijabet bolidu. Ikkinchidin, allah taala bendilirige xuddi anidinmu bek shepqetlik we méhribandur. Gahida kishining allah taaladin sorighan nersisi shu

kishining özi üchün ziyanliq bolup chiqidu. Insanlar ishlarning aqiwitini we özlirining payda - ziyinini bilmigen bilen allah taala özining ezeliy we cheksiz ilmi bilen ularni ubdan bilidu. Shunga bezi dualar derhal ijabet bolsa, beziliri kéchikip ijabet bolidu. Beziliri bolsa ijabet bolmastin, allah taala teripidin kishining sorighinidin yaxshiraqi bérilidu. Hetta bezi dualar shertliri toluq bolghan bolsimu waqtida ijabet bolmay, sorighuchining menpeeti üchün eng yaxshi, munasip bir waqitta ijabet bolidu. Her halda allah taalagha dua qilip kötürülgen qollar quruq qayturulmaydu.

Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam medinige hijret qilip barghan künidin béri allah taalagha yalwurup, özining ana yurti mekkining fethi bolushini sorighan bolsimu, uning duasi derhal ijabet bolmastin, islam dini kücheygen we musulmanlar qudret tapqan munasip bir waqitta yeni medinige hijret qilghinidin 8 yil ötkendin kéyin ijabet bolup mekke fethi bolghan.

Ijabet qilinmaydighan dualarmu bar: bezi dualar ijabet qilnsa, dunya qanuniyiti igiz pes bolup kétidu mesilen: hemme kishi méni saghlam qil, bay qil, padishah qil, alim qil, dep dua qilsa, bularni ijabet qilsa, dunya qalaymiqanliship kétidu, dunyani yaritishtiki hékmet buzulidu. Bundaq dualargha ijabet qilinmighan teqdirdimu shuning ornigha allah taala sawab we yaki bashqa bir német ata qilidu, yaki axirette ayrim mukapat saqlap qoyidu.

5664/9262 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle bir kishining derijisini shundaq kötüriduki, (axiri) u kishi: ”bular manga nedin keldi? “ dep soraydu. Alle: ”balangning sen üchün qilghan duasidin (keldi)“ deydu. (bezzar: 3141)

dua ijabet bolushining shertliri

islam dinida buyrulghan herqandaq bir ibadetning qobul bolushi üchün mexsus shertliri bolghinidek, duaning ijabet bolushi üchünmu mexsus shertler bardur. Ular töwendikiche:

1- dua qilghuchining yémek- ichmiki we kiyim- kéchiki halaldin bolushi.

2728/4534 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: i xalayiq! Alle paktur, pak nersinila (halalni) qobul qilidu. Alle muiminlerni peyghemberlerni buyrighan ishqa buyridi. Alle taala peyghemberlerge: "i elchiler! Halal nersilerdin yenglar, yaxshi emelni qilinglar. Men heqiqeten silerning qilghan emelliringlarni obdan bilimen" (süre muiminun, 51 - ayet) dése, muiminlerge: "i muiminler! Biz silerni riziqlandurghan halal nersilerdin yenglar, eger alleqila ibadet qilidighan bolsanglar, alleqa (yeni allahning heddi hésabsiz néimetlirige) shükri qilinglar" (süre beqer, 172 - ayet) dédi. Andin peyghember eleyhissalam bir kishini tilgha élip: u adem (hej yaki shuninggha oxshash bir ibadetni ada qilish üchün) uzun seperge chiqidu we chachliri chuwuq, yüz közini topa chang basqan halette ikki qolini asman'gha kötürüp: ”i rebbim! I rebbim!“ deydu. Wehalenki, u ademning yémek ichmiki, kiyim kéchiki haramdin bolghan we (wujudi) haram (taam) bilen ghizalan'ghan tursa, uning duasi qandaqmu ijabet qilinsun?! Dédi. (muslim: 12015)

bu hedisning menisi shuki, biraw eng béchare qiyapette allah taalagha yalwurup dua qilghan we u shu haliti bilen duasi ijabet bolushqa eng tégishlik bolghan tursimu, u haramdin ozuqlan'ghanliqi üchün uning duasi ijabet bolmaydu. Sahabilar yémek-ichmeklirining halal bolishigha bekumu ehmiyet

béretti. Démek, halal yéyish ibadet we dualarning qobul bolushi üchün sherttur.

2- duani allahtin ümitwarliq bilen qilish.

5659/9253 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ”dua qildim, emma duayim ijabet bolmidi“ dep aldirap ketmigenliringlarning duasi ijabet bolidu. (buxari: 6340)

allah taalaning dualarni ijabet qilidighanliqi rialliqqa aylan'ghan bir heqiqet bolghinidek, allah taalaning bendilirige bolghan cheksiz méhir - shepqiti yüzisidin kishilerning duasini ijabet qilishta ularning dunya we axiretlik menpeetini közde tutidighanliqi, bu sewebtin bezilerning duasini téz, bezilerningkini ularning menpeeti üchün munasip bir waqitta ijabet qilidighanliqimu bir heqiqettur. Tejribilermu bu heqiqetni ispatlimaqta.

3- duani yürektin qilish yeni til dua bilen dil bashqa nersiler bilen meshghul bolmastin, tilni dildikining terjimani qilip turup pütün wujudini we kamaliy ixlasini allahqa béghishlighan halda uninggha yalwurush lazim. Shundaq qilghan dua ijabet bolushqa eng yéqindur.

4- duani uning ijabet bolushigha chin ishench bilen qilish.

5653/9245 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dua qilghanda, ijabet bolidighanliqigha qetiy ishench qilghan halda dua qilinglar! Shuni bilip qoyunglarki, alle taala qoli duada, emma qelbi bashqa yerde kishining duasini ijabet qilmaydu. (tirmizi: 3479)

5656/9249 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dua qilghanda héchkim: ”i rebbim! Xalisang, méni epu qilghin. I rebbim! Xalisang, manga rehim qilghin!“ démisun, chünki héchkim alleni zorliyalmaydu, belki alleqa yélinip dua qilsun. (buxari: 6339)

5- uruq- tughqanliq rishtisini üzüsh yaki gunah - mesiyet ishlesh üchün dua qilmasliq.

5636/9221 - jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: herqandaq bir insan hajitini tilep dua qilghanda, gunah bolidighan yaki urugh tughqanliridin munasiwetni üzüshke élip baridighan ishni tilimigenla bolsa, alle taala uning tiligen nersisini béridu. (tirmizi: 3381)

duani terk étishning gunahi

islam dinida buyrulghan herqandaq bir ibadetni terk qilish gunah bolghinidek, duani terk étishmu gunahtur. Chünki dua- ibadettur. Mupessirler allah taalaning "manga dua qilinglar, duayinglarni ijabet qilimen. Méning ibaditimdin bash tartquchilar xorlan'ghan halda duzaxqa kiridu. " [ghafir sürisi 60- ayet] dégen sözini, allah taalagha dua qilishtin özlirini bihajet sanighanlar bolup, ular xorlan'ghan halda dozaxqa heydilidu, dep tepsir qilidu. Chünki bu ayettiki ibadet sözidin dua meqset qilinidu. Allah taalagha dua qilishtin bash tartqan adem özining bendichilikini, ajizliqini we allah taalagha hemishe muhtaj ikenlikini iqrar qilishtin bash tartqan bolidu. Bundaqlarning gunahi heqiqeten éghir bolushqa tégishliktur. Chünki allah taalagha dua qilishtin bash tartqan adem töwendiki ikki xil ademning biridur: birinchisi, özigila ishen'genliktin allah taalagha dua qilishtin özini béhajet sanap duani terk etken adem. Mundaq adem heddini bilmigen

mutekebbirlerdin sanilidu. Sheytanmu öz waqtida özining tekebburliqidin allah taalaning emrini orunlashtin bash tartqan bolup, shu seweptin u taqiyametkiche allah taalaning we pütün xelqning lenitige layiq bolghan. Ikkinchisi, duasi ijabet bolup hajetlirining rawa bolishigha ishench qilalmighan(allah taalaning rehmitidin ümitsizlen'genliktin duani terk etken) adem bolup, mundaqlarmu éghir gunahkar bolidu. Chünki ümitsizlik kuprining jürisidur. Quran kerim ümitsizlikni kapirlarning süpitidin sanaydu. Allah taala quran kerimde:

[يَا بَنِيَّ اذْهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلاَ تَيْأَسُواْ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِنَّهُ لاَ يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ *(87)]

" i oghullirim! Béringlar, yusufni we uning ukisini izdenglar, allahning rehmitidin naümid bolmanglar, shübhisizki, peqet kapir qewmla allahning rehmitidin ümidsizlinidu. " deydu. [yusuf sürisi 87- abet].

Duaning edebliri

dinimizda herqandaq bir ibadetning özige xas edebliri we shertliri bolghinidek, duaningmu özige xas edebliri bardur. Ular töwendikiche:

1- duani fatihe sürisini oqush arqiliq allah taalagha hemdusana éytish bilen bashlash, andin "allahumme selli we barik" larni oqush bilen peyghember eleyhissalamgha durud éytish. Duaning otturida we axiridimu shundaq qilish. Andin hajetlirini sorash.

5654/9246 - fezale ibni ubeyd reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kishining namizining axirida resulullahqa durud we salam yollimay turup dua qiliwatqanliqini anglap: bu kishi aldirap ketti dédi. Kéyin uni chaqirip: qachaniki namaz oqusanglar, andin namizinglarning axirida dua qilsanglar, awwal alleqa hemdu sana éytinglar, andin allahning resuligha salam yollanglar, uningdin kéyin xalighan duani qilinglar! Dédi. (tirmizi: 3477)

2-duani peyghember eleyhissalamgha durud éytish bilen axirlarshturush ewzeldur.

3- duani eng kemterlik bilen qilip allah taalagha yalwurush. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ (89) فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَى وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ (90)]

" zekeriyaning (qissini bayan qilghin). Öz waqtida u: "i perwerdigarim! Méni (balisiz, warissiz) yalghuz qoymisang, sen eng yaxshi waristursen (yeni hemme adem ölidu, senla baqiy qalisen)" dep nida qildi. Biz uning duasini ijabet qilduq, uninggha yehyani ata qilduq, uninggha xotunini özgertip berduq (yeni tughidighan qilip berduq). (yuqiriqi peyghemberlerning duasini ijabet qilishimiz) shuning üchün idiki, ular yaxshi ishlarni qilishqa aldiraytti, (rehmitimizni) ümid qilip, (azabimizdin) qorqup bizge dua qilatti, bizge kemterlik bilen ibadet qilatti" [enbiya sürisi 89-90-ayetler].

4- allah taalaning güzel isim- süpetlirini, kishi özining yaxshi emellirini wesile qilish.

[وَلِلّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ

[(180)

" allahning güzel isimliri bar, allahni shu (güzel isimliri) bilen atanglar, allahning isimlirini kelse - kelmes qollinidighanlarni terk étinglar, ular (axirette) qilmishlirining jazasini tartidu " [eiraf sürisi 180- ayet]. Allah taala yüsüf eleyhissalamning qissisini bayan qilip mundaq deydu:

[رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ أَنتَ وَلِيِّي فِي الدُّنُيَا وَالآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ* (101)]

"perwerdigarim! Manga heqiqeten padishahliq ata qilding, chüsh tebirini bildürdüng, i asmanlarni we zéminni örneksiz yaratquchi zat! Dunya we axirette méning igemsen, méni musulman pétimche qebzi roh qilghin, méni yaxshi bendiler qatarida qilghin" dédi" [yüsüf sürisi 101- ayet].

Bureyde reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u mundaq deydu: " peyghember eleyhissalam bir sahabining:

" i allah! Séning pezli - keremingni tileymen. Sen heqiqeten, hemme sanga muhtaj bolghan, perzentke we anigha muhtaj bolmighan, héchkim sanga tengdash bolmaydighan yekke- yégane ilahsen" dep dua qiliwatqanliqini anglap qélip mundaq dédi: ”allah taalaning nami bilen qesem qilimenki, bu adem uning bilen néme sorisa bérilidighan, uning bilen qilghan dualar ijabet bolidighan ismulezem (allahning eng ulugh ismi) bilen dua qildi“ " [tirmizi we ibni maje riwayiti].

5 - kishi özining yaxshi emellirini wesile qilish.

5601/9159 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: silerdin burun ötken üch kishi seperge chiqip, qonush üchün bir öngkürning ichige kirgende, taghdin bir quram tash yumulap chüshüp öngkürning aghzini tosiwaldi. Ular: ”bizni bu taghdin peqet bizning yaxshi emellirimizni tilgha élip alleqa qilghan duayimizla qutquzalaydu “ déyishti. Shuning bilen, ulardin biri: ”i alle! Méning yashinip qalghan ata - anam bar idi. Men dawamliq ata - anamni bashta ghizalandurup, andin ailemdikilerni we xizmetkarlirimni ghizalandurattim. Bir küni, mallirimni ot chöp mol yerde baqimen dep yiraqlap kétip, öyge bek kech qaytip keldim. Ata - anamni ghizalandurush üchün mallirimni séghip kirsem, ular uxlap qalghan iken. Men ularni oyghitishni layiq körmidim, ailemdikilerni we xizmetkarlirimni ulardin burun ghizalandurushni téximu layiq körmidim. Shuning bilen, qolumda qachini tutqan péti ularning oyghinishini kütüp turdum, hetta tang yorup ketti. Andin ata - anam oyghinip sütni ichti. I alle! Eger shu ishni séning raziliqing üchün qilghan bolsam, mushu tashni kötürüwetkin!“ dédi. Tash azraq kötürüldi. Lékin ular u yochuqtin chiqip kételmeytti. Yene biri: ”i alle! Méning taghamning manga hemme ademdin söyümlük körinidighan bir qizi bar idi. Men u qiz bilen bille bolushni telep qilsam, méni ret qildi. Bir yili qurghaqchiliq bolup kétip, uning béshigha éghir kün chüshüp, méning qéshimgha keptu. Men uninggha méning telipimge qoshulush sherti bilen 120 tilla berdim, u men bilen bir töshekte bolushqa maqul boldi. Men uning bilen bir töshekte bolmaqchi bolghanda, u: aldi bilen sheret ehkamlirini béjirip, manga andin yéqin kel! Dédi. Shuning bilen, men uninggha yéqinlashmastin qopup kettim. Wehalenki, u qiz men üchün kishilerning eng söyümlüki idi. Men uninggha bergen altundinmu waz kechtim. I

alle! Shu ishni séning raziliqing üchün qilghan bolsam, bu tashni kötürwetkin !“ dédi. Tash yene azraq kötürüldi. Lékin ular öngkürdin yenila chiqip kételmidi. Üchinchisi mundaq dédi: ”i alle! Men bir nechche medikar ishletken idim. Hemmisining ish heqqini berdim, lékin aridin biri heqqini almay kétip qaldi. Men u ademning ish heqqini sermaye qilip ishlitip, nurghun mal qildim. Aridin xéli bir zaman ötüp, u adem keldi we: ”i allahning bendisi! Méning ish heqqimni bergin! Dédi. Men uninggha: sen körüwatqan bu nersiler yeni töge, kala, qoy we qul qatarliqning hemmisi séning ish heqqing, dédim. U: i allahning bendisi! Méni mesxire qilma! Dédi. Men uninggha: séni mesxire qilmidim, dédim. Shuning bilen, u nersilerning birinimu qoymay élip ketti. I alle! Eger men u ishni séning raziliqing üchün qilghan bolsam, bu tashni kötürüwetkin!“ dédi. Tash kötürüldi, ular öngkürdin chiqip ketti. (buxari: 2272)

6- dua qilghanda qiblige qarap, qolini kötirish we duadin kéyin qoli bilen yüzini sipash. Peyghember eleyhissalamning duani qiblige qarap qolini kötürgen halda qilghanliqi heqqide kelgen hedisler köp. Mesilen:

1210/2076 - yene bir riwayette: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ikki qolini kötürüp: i rebbim! Bizge yamghur yaghdurup bergin. I rebbim ! Bizge yamghur yaghdururp bergin. I rebbim ! Bizge yamghur yaghdururp bergin, dégen. (yamghurning bek köp yéghip ketkenliki heqqide shikayet qilin'ghanda) ikkinchi qétim duagha qol kötürüp: i rebbim ! Yamghurni bizning etrapimizgha yaghdurghin, üstimizge yaghdurmighin, döng - dümbellerge, jilghilargha we ormanlargha yaghdurghin, dégen. (buxari: 1014)

2074 /3478 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qilinishiche, u kichik sheytan'gha yette tal shéghil tash atatti we her bir tashni atqandin kéyin tekbir éytatti. Andin peske chüshüp, qiblige yüz keltürgen halda qollirini kötürüp uzun dua qilatti. Andin ottura sheytan'gha tash atatti we wadining sol teripini boylap mingip tüzlengge chüshüp, qiblige yüz keltürgen halda ikki qolini kötürüp uzun dua qilatti. Andin chong sheytan'gha tash étip bolghandin kéyin, uning qéshida toxtimay qaytip kétetti we: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mushundaq qilghanliqini körgen idim, deytti. (buxari: 1751)

5093/8369 - abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ibrahim heqqidiki: "alle perwerdigarim ! Ular (yeni butlar) nurghun kishilerni azdurdi, kimki manga egeshken iken, u méning dinimdidur" (süre ibrahim, 36 - ayet) dégen ayet bilen iysa eleyhissalam heqqidiki: "i alle! Eger ulargha azab qilsang, ular séning bendiliringdur (ularni xalighiningche teserrup qilisen), (sanga héch ehedi teerruz qilalmaydu), eger ulargha (yeni ularning ichidiki tewbe qilghanlargha) meghpiret qilsang, sen (ishingda) ghalib, hékmet bilen ish qilghuchidursen " (süre maide, 118 - ayet) dégen ayetni oqughandin kéyin, qolini kötürüp: i alle! Ummitim, ummitim dep yighlap ketti. Buning bilen alle taala: i jibriil! Muhemmedning yénigha barghin. Halbuki, alle uning halini obdan bilidu, uningdin némishqa yighlawatqinini sorighin? Dédi. Jibriil eleyhissalam peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha keldi we néme üchün yighlawatqanliqini soridi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem jibriilgha yuqiriqi sözini éytti. Alle taala: i jibriil ! Muhemmedning yénigha bérip, uninggha: ”biz séni ümmiting heqqide razi qilimiz, séni ghem qayghuda qaldurmaymiz“ dégin! Dédi. (muslim: 202)

1211/2077 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: kishiler peyghember

sellellahu eleyhi wesellemge qurghaqchiliqtin shikayet qildi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem melum bir küni kishiler bilen namazgahqa chiqishqa wede qildi. Buyruq boyiche namazgahqa bir munber qoyuldi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem quyash örlewatqanda hujrisidin chiqip, munberde olturup tekbir éytti, alleqa hemdusana éytti. Andin: siler yurtunglardiki qurghaqchiliqtin, yamghurning öz waqtidin kéchikip ketkenlikidin shikayet qildinglar. Alle silerni dua qilishqa buyrighan we qilghan dualiringlarni ijabet qilishqa wede qilghan, dédi. Andin: jimi hemdusana alemlerning perwerdigari alleqa xastur, alle nahayiti shepqetlik we mihribandur, qiyamet künining igisidur, alletin bashqa héch bir ilah yoqtur, alle xalighinini qilidu. I rebbim! Sendin bashqa héch bir ilah yoqtur, sen hemmidin bihajetsen. Biz bolsaq péqir bendiliringmiz. I alle! Bizge yamghur yaghdurup bergin, yaghdurghan yamghur bilen bizge küch - quwet ata qilghin, shu yamghur bilen yene bir yéghin'gha yetküzgin, dédi. Andin ikki qolini qoltuqining aq yéri körün'gidek derijide égiz kötürdi. Andin (qiblige aldini) kishilerge arqisini qildi, ikki qolini kötürüp turup tonini tetür kiydi. Andin kishilerge aldini qilghan péti munberdin chüshüp, ikki reket namaz oqudi. Alle taala shu haman bulut peyda qildi, bulutta güldürmama we chaqmaq hasil boldi, andin allahning izni bilen yamghur yaghdi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem (namazgahtin qaytip) mesjidige kélip bolghuche (yollar) sel bolup aqti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem sahabilerning (yamghurdin) panahlinidighan jay izdep yügürüshkinini körüp, éziq chishliri körünüp qalghudek küldi (yeni qaqahlap külüp ketti). Andin: men allahning heqiqeten hemmige qadir ikenlikige, özümning heqiqeten allahning bendisi we elchisi ikenlikimge guwahliq bérimen, dédi. (ebu dawud: 1173)

7 - duada awazini qattiq kötürmeslik, belki ashkariliq bilen mexpilik otturisida kötürüsh. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

[ادْعُواْ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (**55**)] " perwerdigaringlargha töwenchilik bilen yoshurun dua qilinglar, (dua qilghanda kelse - kelmes sözlep, towlap) heddidin ashurwetkenlerni allah yaqturmaydu " [eiraf sürisi 55- ayet].

Imam qurtubiy buayetning tepsiride mundaq deydu: " bu ayet üch chong mesilini öz ichige alghan: birinchisi, allah taalaning musulmanlarni dua qilishqa buyrighanliqi, ikkinchisi, duani allah taalagha yalwurgha we yélin'ghan halda qilishning laizimliqi, uchinchisi, duani riyadin yéraq bolush üchün mexpi qilishning ewzellikidur. Shunga allah taala zekeriya eleyhissalamning duasini maxtighan:

[إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاء خَفِيًّا (**3**)]

"u öz waqtida perwerdigarigha pes awazda munajat qildi." [meryem surisi3- ayet]. Burunqi musulmanlar dua we zikirlerni awazliq éytqandin köre mexpi éytishni tolimu ewzel köretti. Henepiy mezhibining péshiwasi imam ezem ebu henipining "amiyn– duayimni ijabet qilghin" ni ichide déyishni ünlük déyishtin ewzel körgenlikimu, bu ayetke asaslan'ghan. Chünki "amiyn" dégen sözning özimu duadur ["tepsiri qurtubiy" din élindi].

8- duada qapidash sözlerni ishlitishtin saqlinish. Chünki dua dégen chin qelb qatliridin ixtiyarsiz halda étilip chiqidighan semimiy héssiyat bolup, u sözlerning bediiyliki we ésilliki bilen qetiy hésablashmaydu. Til peqet qelbtikini terjime qilish rolini oynaydu. Duani qapilashturghanda, köngül sözlerning tizilmisi bilen

meshghul bolup qalghanliqtin duadiki semimiyet we chin ixlas yoqning ornigha chüshüp qalidu. Bezi mupessirler allah taalaning: " perwerdigaringlargha töwenchilik bilen ichinglarda dua qilinglar. Heddidin ashuriwetkenlerni allah yaqturmaydu" dégen sözidiki " heddidin ashuriwetkenler " dégen jümlini " duani qapilashturghanlar" dep tepsir qilghan.

9- dua qilghanda aldi bilen özige andin bashqilargha dua qilish, shundaq qilghandila dua téximu ixlas bilen bolghan bolidu.

5663/9261 - ebu eyyub reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem dua qilghanda, özidin bashlaytti. (elkebir4081)

quran kerimdimu yaxshi möminlerning süpitide, ularning özliridin burun ötken diniy qérindashlirigha meghfiret tilep dua qilidighanliqi körsitilgen.

[وَالَّذِينَ جَاؤُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ (10)]

"ulardin kéyin kelgenler:" perwerdigarimiz! Bizge we bizdin ilgiri iman éytqan qérindashlirimizgha meghpiret qilghin, dillirimizda möminlerge qarshi düshmenlik peyda qilmighin, perwerdigarimiz! Sen nahayiti meghpiret qilghuchisen, méhribansen." [heshir sürisi 10- ayet]

10 - dua qilghanda islam körsetmisige uyghun kélidighan nersini tilep dua qilish, yamanliq yaki gunah ishni tilimeslik lazim. Bezi kishiler achchighim keldi dep özi yaki bashqilarni qarghap bed dua qilip salidu. Allah taala quran kerimde mundaq dégen:

[وَيَدْعُ الإِنسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الإِنسَانُ عَجُولاً (11)]

" insan (özige we bala - chaqilirigha) xeyrilik dua qilghandek, (achchiqi kelgende) beddua qilidu, insan aldirangghudur." [isra sürisi 11- ayet].

11- dua qilghanda qashangliq bilen arqa arqidin tekrar tekrar tilesh, duaning axirida "amiyn" dep ayaghlashturush.

768/1396 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: yehudiylar héchbir nersige silerning salam bilen amin déyishinglargha heset qilghinidek heset qilmaydu. (ibni maje: 856)

5802/9474 _ ummu seleme reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Sen awwalsen, sendin burun héchnéme yoq idi. Sen axirsen, barliq mewjudattin kéyin senla qalisen. Barliq haywanlarning yamanliqidin sanga séghinip panah tileymen. Ularning kokulisi séning qolungdidur. Gunahtin, horunluqtin, qebre azabidin, bayliq yaki kembeghellikning pitnisidin sanga séghinip panah tileymen. Gunah ötküzüshtin we qerzdar bolup qélishtin sanga séghinip panah tileymen. I alle! Aq kiyimni kirdin tazilighiningdek, méni gunahlirimdin tazilighin. I alle! Men bilen gunahlirimning arisini meshriq bilen meghrib arisidek yiraq qilghin. Peyghember eleyhissalam yene mundaq dep dua qilatti: i alle! Sendin eng yaxshi nersini, eng yaxshi duani, eng yaxshi ghelibini, eng yaxshi emelni, eng yaxshi sawabni, eng yaxshi hayatni, eng yaxshi ölümni tileymen. Ayighimni heqtin téyildurmighin. Tarazamni éghir, mertiwemni yuqiri qilghin. Namizimni qobul qilghin, gunahlirimni meghpiret qilghin, jennettin ali maqamni soraymen. Amin! I alle!

Sendin jennetni soraymen, amin! I alle! Sendin qilin'ghan ishning yaxshisini, qilin'ghan emelning yaxshisini, mexpiy we ashkara qilin'ghanning yaxshisini, jennettin yuqiri maqamni tileymen, amin ! I alle! Shenimni yuqiri, yükümni yenggil, ishimni toghra, qelbimni pak qilghin. Ewritimni saqlighin, qelbimni nurlandurghin. I alle! Gunahimni meghpiret qilishingni soraymen. Sendin jennetning aliy maqamini tileymen, amin ! I alle! Méni dozax azabidin saqlighin! (elewset)

12- duada sorighanlirini üch qétimdin qaytilap éytish.

Dua ijabet bolushqa eng yéqin ewzel waqitlar

her qandaq waqitta qilin'ghan dualar allah taalagha choqum yétidu. Allah taala xalighan kishining duasini ijabet qilidu. Dua qilish meni qilin'ghan bérermu waqit yoqtur. Biraq duaning ijabet bolushqa eng yéqin waqitlar déyilgen bezi waqitlar bolup, ular töwendikiche:

1- sejdige barghan waqit. Allah taala sejdining allahqa yéqinlishish we tileklirini sorap qolgha keltürüsh üchün eng yaxshi purset ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

[كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ (19)]

" allahqa sejde qilghin we shu arqiliq uninggha yéqinliq hasil qilghin"[eleq sürisi 19- ayet].

5642/9231 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bendining rebbige eng yéqin bolidighan haliti sejdidiki halitidur. Shuning üchün, sejdide duani köp qilinglar. (muslim: 482)

5676/9281 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: jamaet ebu bekri reziyellahu enhuning arqisida namaz üchün sep bolup turghanda, peyghember eleyhissalam hujrisining perdisini qayrip: i xalayiq peyghemberlikning bésharetliridin peqet yaxshi chüshla qaldi, uni musulman kishi ya özi köridu yaki uning üchün bashqilar köridu. Diqqet qilinglarki, men ruku we sejdide quran oqushtin cheklendim. Shunga rukuda rebbinglarni ulughlanglar, sejdide duani köp qilinglar, chünki sejdidiki dua ijabet bolushqa eng yéqindur dédi. (muslim: 479)

perz namazlarning sejdiside, quran kerim we hedislerde kelgen dualarni ereb tili boyiche qilish lazim. Emma perzdin bashqa wajib, sünnet we nepliy namazlarning sejdiliride her kim öz tilida bilgen dualirini oqusa we hajetlirini sorisa bolidu.

2- roza tutqan waqitlar. Allah taala mundaq deydu: " ramizan éyida quran nazil bolushqa bashlidi, quran insanlargha yétekchidur, hidayet qilghuchi we heq bilen naheqni ayrighuchi roshen ayetlerdur, silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa ramizan rozisini tutsun; kimki késel yaki seper üstide (yeni musapir) bolup (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun. Allah silerge asanliqni xalaydu, teslikni xalimaydu, (aghzinglar ochuq yürgen künlerning qazasini qilish bilen ramizan rozisining) sanini toldurushunglarni, silerni hidayet qilghanliqigha allahni ulughlishinglarni, (uning inamlirigha) shükür qilishinglarni xalaydu. Méning bendilirim sendin men toghruluq sorisa (ulargha éytqinki), men heqiqeten ulargha yéqinmen (yeni ularning ehwalini, sözlirini bilip turimen), manga dua qilsa, men dua qilghuchining duasini ijabet qilimen,

ular toghra yol tépish üchün méning dewitimni qobul qilsun we manga iman éytsun (yeni hemishe iman bilen bolsun)[beqer sürisi 185- 186- ayetler].

Yuqariqi ayetlerde, ramizanning perzlikining bayanigha allahning dualarni ijabet qilidighanliqi yandashturup keltürülgen. Buningdin ramizanda qilin'ghan dualarning ewzelliki we ijabet bolushqa eng yéqinliqi ipadilinidu. Ramizan kéchilirimu dua ijabet bolidighan waqitlarning biridur.

3- erefat küni.

1871/3151 - ibni museyyeb reziyellahu enhu aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala bendilirini bashqa künlerge qarighanda erefat künide dozaxtin eng köp azad qilidu. U künde, alle bendilirige yéqin kélidu we ularni perishtilerge körsitip, ulardin pexirlen'gen halda: bu bendilirim (bu yerge) néme meqsette yighildi? Deydu. (muslim: 1348)

4- kéchining axirqi üchtin biri yeni bamdat namazdin ilgiriki waqitlar.

5637/9224 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rebbimiz her kéchisi kéchining axirqi üchtin bir qismi qalghan chaghda dunya asminigha chüshidu we: ”kim manga dua qilidu? Uning duasini qobul qilimen. Kim mendin soraydu? Sorighinini bérimen. Kim mendin meghpiret tileydu? Uni epu qilimen “ deydu. (buxari: 1145)

5639/9227 - ebu umame reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i resulullah ! Qaysi dua bek ijabet bolidu? Dep soralghanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kéchining axirqi qismining otturisida we her bir perz namazdin kéyin qilin'ghan dua, dep jawab berdi. (tirmizi: 3499)

5- qedir kéchisi. Allah taala quran kerimde[لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ (3)]" qedir kéchisi (sherep we pezilette) ming aydin artuqtur" deydu. [qedir sürisi3- ayet]. Qedir kéchisi ming aydin ewzel bolghanliqtin bu kéchide dua qilish tolimu ewzeldur. Peyghember eleyhissalammu ramizanning axirqi on künide mushu qedir kéchisini közlep uningda dua, istighfar we türlük ibadetlerni köp qilip qattiq tirishchanliq körsitetti.

5784/9446 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i allahning resuli! Qedir kéchisini tapsam, néme deymen? Dep sorighanidim, u mundaq dédi: i alle! Sen kechürgüchi keremlik zatsen, epu qilishni yaxshi körisen, méni kechürgin! Dégin. (tirmizi: 3513)

6- jüme küni. Chünki jüme küni heptining eng ewzel küni hésablinidu.

1113/1930 - ebu lubabe ibni abdulmunzir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jüme küni künlerning xojisi we eng ulughi bolup, alle taalaning dergahida qurban héyt we roza héyttinmu ulughdur. (ibni maje: 1084)

1110/1927 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jüme küni 12 saettur, her qandaq bir bende (jüme küni) alle ezze wejelledin qandaq nerse tilise, alle uning tiliginini béridu. Bu waqitni (yeni jüme künidiki dua ijabet bolidighan waqitni) esir namizidin kéyin (yeni kündüzning axirqi qismidin) izdenglar. (ebu dawud1048)

1111/1928 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki,

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jüme künidiki dua ijabet bolidighan waqitni esir namizidin kéyin kün patquche bolghan ariliqtin izdenglar!. (tirmizi: 489)

7- ezan bilen tekbir(iqamet) otturisidiki waqitlar.

5640/9228 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ezan bilen tekbir arisida qilin'ghan dua ret qilinmaydu. (ebu dawut: 521)

8- seper üstidiki waqitlar.

5645/9235 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mundaq üch kishining duasi sheksiz ijabet bolidu: mezlumning duasi, musapirning duasi, dadining baligha qilghan bedduasi. (tirmizi: 1905)

9- béshigha kün chüshken kishining duasi. Allah taala mundaq deydu:

" béshigha kün chüshken adem dua qilsa (uning duasini) ijabet qilidighan, uning béshigha kelgen éghirchiliqni kötürüwétidighan we silerni zéminning orunbasarliri qilghan kim? Allahtin bashqa ilah barmu? Siler azghina wez – nesihet alisiler"[neml sürisi 62- ayet].

10- besh waqt namazdin kéyinki waqitlar.

5639/9227 - ebu umame reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i resulullah ! Qaysi dua bek ijabet bolidu? Dep soralghanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kéchining axirqi qismining otturisida we her bir perz namazdin kéyin qilin'ghan dua, dep jawab berdi. (tirmizi: 3499)

11- quran oqup bolghandin kéyin. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُواْ لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ (**152**)]

"méni (taet- ibadet bilen) yad étinglar, (méni yad etsenglar) menmu silerni (sawab bérish , meghpiret qilish we tiliginglarni bérish bilen) yad étimen[beqer sürisi152- ayet]. Quran tilawet qilish, uni üginish we ügitish ibadetlerning eng kattisi we allah taalani eng yaxshi rewishte yad etkenliktur. Shunga quran oqup bolghandin kéyinki dua ijabet bolushqa eng yéqindur.

12- allah taalani zikir qilghandin kéyin. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (**35**)]

musulman erler we musulman ayallargha, mömin erler we mömin ayallargha, taet - ibadet qilghuchi erler we taet – ibadet qilghuchi ayallargha, rastchil erler we rastchil ayallargha, sewr qilghuchi erler we sewr qilghuchi ayallargha, xudadin qorqquchi erler we xudadin qorqquchi ayallargha, sediqe bergüchi erler we sediqe bergüchi ayallargha, roza tutquchi erler we roza tutquchi ayallargha, nepsilirini haramdin saqlighuchi erler we nepsilirini haramdin saqlighuchi ayallargha, allahni köp zikir qilghuchi erler we allahni köp zikir qilghuchi ayallargha allah meghpiret we katta sawab teyyarlidi.[ehzab

sürisi35- ayet]

allah taalani köp zikir qilghuchilar üchün teyyarlan'ghan "katta sawab" ularning dualirini ijabet qilishnimu öz ichige alidu, elwette.

13- ismulezem oqulghan waqitlar.

5665/9265 - bureyde eslemi reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kishining: i perwerdigarim! (men sendin) séningdin bashqa héch mebudning (berheq) yoqluqigha, séning yekke yégane ikenlikingge, hemmining sangila mohtaj ikenlikige, séning bala tapqanmu emes, tughulghanmu emes ikenlikingge we héch kishining sanga tengdash bolalmaydighanliqigha heqiqiy guwahliq béridighanliqimni shépi keltürüp (hajitimni) tileymen, dep dua qiliwatqinini anglap: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, u, allahning eng katta ismi (yeni ismi ezem)ni shépi keltürüp turup dua qildi, kimki bundaq dua qilsa, ijabet bolidu we tiligen nersisi bérilidu, dédi. (tirmizi: 3475)

5666/9266 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen birge olturattim, bashqa bir kishi namaz oquwatatti. U ruku, sejde we teshehhudta: ”i perwerdigarim! Sanga hemdu sanalar bolsun, sendin bashqa mebud berheq yoqtur, sen séxiy, asman bilen yerni yoqtin bar qilghansen. I ezimetlik we keremlik, menggü hayat turghuchi, barliq ishlarni bashqurghuchi perwerdigarim! Sendin tileymen“ dep dua qildi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem sahabiliridin: (uning) néme bilen dua qilghinini bilemsiler? Dep soridi. Sahabiler: alle we uning resuli bilgüchidur, dédi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, u allahning eng katta ismi (yeni ismi ezem) bilen dua qildi, kimki bundaq dua qilsa, ijabet bolidu we tiligen nersisi bérilidu, dédi. (nesai: 1300)

14- iptar waqti. Roza tutquchining iptar waqtida qilghan duasi ijabettur.

15- zemzem süyi ichken waqit.

2210/3684 - jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: zemzem süyi némini meqset qilip ichilse, shuninggha paydiliq bolidu, dégenlikini anglidim. (ibni maje 3062)

2209 /3682 - ebu tufeyl mundaq deydu: men ibni abbas reziyellahu enhumaning: biz zemzemni ”toyghuzghuchi“ dep atayttuq, chünki zemzem balilirimizning eng yaxshi ghizasi idi, dégenlikini anglighanidim. (elkebir 10637)

16- zor qiyinchiliqlargha yoluqup allah taalagha bolghan éhtiyajini toluq hés qilghan we ixlas kücheygen waqitlar. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ (**32**)]

"(déngizda) ularni taghlardek dolqunlar oriwalghan chaghda, ular kamali ixlas bilen allahqa iltija qilidu, allah ularni (déngizning xeterliridin) qutuldurup quruqluqqa chiqarghan chaghda, ularning bezisi toghra yolda bolidu..." [luqman sürisi 32- ayet]. Bu ayet zor qiyinchiliqlargha uchrighanda, allah taalagha kamali ixlas bilen qilin'ghan duaning ijabet bolidighanliqini ipadileydu.

17- yamghur yaghqan waqit.

5641/9229 - sehl ibni seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki dua ret qilinmaydu. Biri, ezan waqtida qilin'ghan; yene biri, düshmen bilen qattiq urushuwatqan

chaghda qilin'ghan dua. Yene bir riwayette: yamghur yéghiwatqan chaghda (qilin'ghan dua ret qilinmaydu) déyilgen. (ebu dawut: 2540)

18- ata - anining balilirining paydisi yaki ziyinigha qilghan her qandaq duasi sheksiz ijabet bolidu.

19- birawning diniy qérindishigha ghayibane qilghan duasi choqum ijabet bolidu.

"musulman kishining diniy buradirige ghayibane qilghan duasi choqum ijabet bolidu. Uning béshida bir perishte daim hazir bolup turidu, u diniy buradirige her qétim dua qilghinida, mekuz perishte”i allah bu kishigimu qérinshidigha tiliginining oxshishini bergin“dep dua qilidu." [muslim riwayiti].

20- perz namazlargha ezan éytilghan waqitlar.

21- mujahidlar düshmen bilen tutushqan waqit.

22- musibetke uchrighan waqit.

23- peyghember eleyhissalamgha durud oqulghandin kéyin.

5654/9246 - fezale ibni ubeyd reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kishining namizining axirida resulullahqa durud we salam yollimay turup dua qiliwatqanliqini anglap: bu kishi aldirap ketti dédi. Kéyin uni chaqirip: qachaniki namaz oqusanglar, andin namizinglarning axirida dua qilsanglar, awwal alleqa hemdu sana éytinglar, andin allahning resuligha salam yollanglar, uningdin kéyin xalighan duani qilinglar! Dédi. (tirmizi: 3477)

abdulla ibni mesud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki: men namaz oquwatattim peyghember eleyhissalam ebubekri we amer qatarliq sahabilar bilen bille édi. Olturghinimdin kéyin, awwal allah taalagha hemdusana, andin peyghember eleyhissalamgha durud éytip bolup, özüm üchün dua qilishqa bashlidim. Bu waqitta peyghember eleyhissalam manga: sorighin, sorighininggha érishisen, sorighin, sorighininggha érishisen , dédi. [imam ehmed riwayiti]. Fezale ibni ubeyd reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki: peyghember eleyhissalam mesjidte olturatti, bir adem kélip namaz oqudi, andin , i allah! Manga rehim qilghin, i allah! Méni meghpiret qilghin, dep dua qilishqa bashliwidi, peyghember eleyhissalam uninggha : aldirap ketting ey namaz oqughuchi! Namaz oqup, olturghiningda, awwal allah taalagha layiq rewishte hemdusana éytqin, andin manga durud éytqin, andin dua qilghin, dédi. Andin yene bir adem kélip namaz oqup bolup, allah taalagha hemdusana, peyghember eleyhissalamgha durud éytiwidi, peyghember eleyhissalam uninggha , ey namaz oqughuchi! Dua qilghin ijabet bolidu, dédi. [tirmizi riwayiti].

24- rahet- paraghetlik künlerde dua qilish.

5643/9232 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki qiyinchiliq we yaman künlerde duasining ijabet bolushini xalisa, téni saghlam, xatirjem waqtida duani köp qilsun. (tirmizi: 3382)

dua ijabet bolushqa eng yéqin ulugh jaylar

allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[وَلِلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ إِنَّ اللّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (115)]

"meshriqmu, meghribmu (yeni pütün yer yüzi) allahningdur, qaysi terepke yüzlensenglermu, u allahning teripidur." [beqer sürisi 115- ayet].

Namaz we bashqimu ibadetlerni orunlash üchün mexsus jay we makan shert qilinmighandek, dua üchünmu mexsus jay we makan shert emes. Belki qandaqla jayda bolmisun allah taalagha qilin'ghan ibadetler we dualar uninggha yétidu. Allah taalagha yéqin bolush jay we makan bilen emes, belki qelb bilen emelge ashidu. Özi moskuwada bolsimu, pütün wujudi bilen allahqa birilip chin semimiyet bilen qilghan kishining duasi, gerche heremde kebining aldida turghan bolsimu, pikir - xiyali dunyaliqning ghem - endishilirige gherq bolghanliqtin allahni ésige alalmighan biperwa kishining aghzaki duasidin ewzel, elwette. Allah bendilirige her jayda we her qandaq waqitta yéqindur. U özining cheksiz ilmi we qudriti bilen hemishe ular bilen billidur. Emma kishilerning allahqa yéqin bolushi allahni yad éyish we iman, yaxshi emeller arqiliq uning teripige yol élishi bilen bolidu. Ibadet we dua üchün jaylarning hemmisi oxshashtur. Peqet bezi jaylar ulughluqi yüzisidin ibadet we dualarning qobul bolushi üchün eng munasip we ewzeldur. Ular töwendikiche:

1- erefat téghi. Shübhisizki erefat küni erefatta qilin'ghan ibadetler we dualar qobul bolushqa eng yéqindur.

5783/9445 - emir ibni shueyb dadisidin, dadisi chong dadisidin riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dualarning eng yaxshisi erafat küni qilin'ghan duadur. Men we mendin ilgiriki peyghemberlerning qilghan sözining eng yaxshisi: ”alletin bashqa ilah yoq, u yalghuzdur, uning shériki yoqtur, padishahliq uninggha xastur, hemdu sana uninggha xastur we u hemme nersige qadirdur“ dégen sözdur. (tirmizi: 3585)

2- multezem (kebining ishiki bilen hejrul eswed (qaratash) otturisidiki jay).

2189/3648 - ibni abbas reziyellahu enhuma peyghember sellallahu eleyhi wesellemning hijri eswed heqqide mundaq dégenlikini riwayet qilidu: alle taalaning nami bilen qesemki, qiyamet küni alle uni köridighan ikki közi we sözleydighan tili bar haletke keltüridu. U tili bilen özini heq (ixlas) bilen söygenlerge guwahliq béridu. (tirmizi961)

3- quran kerim tilawet qilin'ghan we allahqa zikir éytilghan orunlar.

4029/6705 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir qewm allahning öyliridin biride yighilip olturup, allahning kitabini tilawet qilip, özara öginiship olturidighanla bolsa, ulargha xatirjemlik chüshidu, rehmet yaghidu, ularning etrapini perishtiler chöridep turidu, alle ularni huzuridikilerning aldida tilgha alidu. (muslim: 2699)

4- kebining ichi. Kebining sol teripige qopurulghan düglek yérim tamning ichi kebige hésablinidu. Shunga bu tamning ichide turup dua qilghan adem kebining ichide turup dua qilghan'gha oxshash bolidu.

5- mekkidiki mesjidi herem.

6- mediniki peyghember mesjidi.

7- pelestindiki beytulmuqeddes.

8- safa we merwe taghliri.

9- mina, muzdelife we bashqimu muqeddes jaylar.

10- yer yüzidiki jimi mesjidler.

11- namaz oqulghan her qandaq jaylar.

Dua sewebtin bihajet qilalamdu?

Tileklerning emelge éshishi üchün dua bilen seweb ikkisi bir - biridin

ayrilalmaydu. Insan allahqa dua qilish bilen birge, qolidin kelgenche seweblerni qilishqa buyrulghan. Allahtin jennetni sorighan adem dua bilen birlikte, özini jennetke kirishke salahiyetlik qilidighan yaxshi emellerni qilishi, duzaxtin panah tiligen adem duzaxqa kirishige seweb bolidighan yaman ishlardin qetiy qol üzishi, rizqining keng bolishi we péqirliqtin qutulushni tiligen adem riziq üchün ishlishi, qiyinchiliqlargha duch kelgen adem uningdin xalas bolushning chare we tedbirlirini qollinishi, késeldin shipaliq tépishni tiligen adem allahqa dua qilip, uninggha yölinish bilen bir waqitta doxturgha bérishi lazim. Dua meqsetke yétishning seweblirini ungaylashturush we yollirini yorutush rolini oynaydu. Allah taala hemme ishni seweblerge baghliq qilghan. Quran kerim mundaq deydu: [وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (39)] "insan peqet özining ishligen ishining netijisini köridu." [nejm sürisi 39- ayet].

Sewebkila choqunup kétip allahni untush toghra bolmighandek, duaghila yölinip sewebtin béhajet bolush toghra emes. Chünki aldinqisi, allahning ibaditidin bash tartqanliq, kéyinkisi, "üjme pish, aghzimgha chüsh" dégenliktur.

Dua bilen sewebning baghlinishi nahayiti zich baghlinishtur. Eger tileklerning hasil bolishi üchün duala kupaye qilidighan bolsa édi, insanliqning iptixari we pütün peyghemberlerning eng ewzili peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam seweb qilmighan we uninggha teshebbusmu qilmighan bolatti. Eger tilekler seweb bilenla hasil bolidighan bolsa édi, peyghember eleyhissalam shunche ehmiyetlik we xasiyetlik dualarni ummitige ügetmigen we özimu qilmighan bolatti. Peyghember eleyhissalam dua bilen sewebning arisini qetiy ayrighan emes. Uning kündilik turmushi her türlük xasiyetlik dualar bilen tolghandek, ishlesh, chare - tedbir qollinish we her ish üchün seweb qilishtimu peyghember eleyhissalam eng aldinqilardin édi. U mesjidte imam, ghazatlarda qomandan, medriside ustaz, dinda rehber we ailiside ishlemchan ata édi. Shunga u ghelibe qildi, ghayisini emelge ashuralidi we insaniyetke ölge bolup dillarda parlidi.

Dua teqdirni békar qiliwételemdu?

Teqdir belgilinip bolghan bir ish. Dua uni békar qiliwételmeydu. Biraq dua teqdirde belgilen'genlerni yaxshiliq terepke buriyalaydu. Shertliri toluq bolghan we semimiy qilin'ghan dua elwette teqdirge tesir körsiteleydu. Bu yene seweb bilen ishqa ashidu. Chünki teqdir sewebtin ayrilalmaydu, bu ikkisi ezeldinla shundaq birge békitilgen.

Teqdir démek bashqisini tallash ixtiyari bolmaydighan birla yol dégenlik emes. Belki teqdir seweb bilen baghlinishliq bolghanliqtin, seweblerge qarap türlük bolidu. U bir xeritige oxshaydu. Mesilen: sherqqe mangsingiz palani jaygha, gherb terepke mangsingiz palani jaygha yétip barisiz. Quruqluqtin mangsingiz béxeter yétip barisiz, hawadin mangsiz téz yétip barisiz, déngiz arqiliq mangsiz xewp xeterge uchrishingiz mumkin, dep sizip körsitilgen'ge oxshash, allah taala teqdirni ene shundaq belgiligen. Insanlar yol tallash we qandaq seweblerni qollinishta erkindur. Allah taala insanlarning qaysibir meqsetke yétish üchün qandaq seweblerge bash uridighanliqini we uning netijilirini éniq bilgüchidur. Chünki allah taalagha nisbeten bularning hemmisi xuddi widiyo plastinkiliriga élinip saqlan'ghan arxipqa oxshash nahayiti éniqtur. Siz qaysibir yolni tallimang we qandaq seweblerni qollanmang siz allah taalaning teqdiri boyiche ish körgen

bolisiz. Chünki siz tallaydighan yollar, qilidighan ishlar we qollinidighan chare - tedbirlerning hemmisi teqdir xeritisining ichidin orun alghan we qaysisini tallash ixtiyari sizge bérilgen. Mana bu, "héchqandaq ish allah taalaning teqdiridin tashqiri bolmaydu." dégenning menisidur. Insan shunga yol tallashta erkindur. Uning talliqhan yoli we qollan'ghan seweblirige qarap teqdiri emelge ashidu.

Yuqiriqilardin shuni chüshinishke boliduki, qeder oqi yachaqtin chiqip bolghan we u öz yönilishige qarap yürüp ketken. Shertliri toluq bolghan semimiy dua oqning nishan'gha tégishige tosqun bolalighandek, yürektin emes aghzaki qilin'ghan yaki shertliri toluq bolmighan dualar uni tosalmaydu. Duaning qeder oqini nishan'gha tégishtin saqlap qalalighanliqi teqdir qilinip bolghan ishni békar qiliwetkenliki yaki arqigha qayturiwetkenliki emes, elwette. Belki qeder oqi öz yönilishige qarap mangghan bolsimu, duaning sewebi bilen uning nishan'gha yételmigenlikidur. Imam ghazali mundaq dégen:" bilginki balayi-apetni dua arqiliq qayturup rehmet keltürüshmu belgilen'gen qaza-qeder jümlisidindur"

dua birawning wasitisige muhtajmu?

Dua héchkimning wasitisige muhtaj emes. Tilekler peqet allahning özidin béwasite sorilidu. Allah taala quran kerimde muhemmed eleyhissalamgha xitab qilip mundaq deydu:

[وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (186)]

" méning bendilirim sendin men toghriliq sorisa (ulargha étqinki), men heqiqeten ulargha yéqinmen (yeni ularning ehwalini we sözlirini bilip turimen), manga dua qilsa, men dua qilghuchining duasini ijabet qilimen." [beqer sürisi 186- ayet].

Mazar - mashayixlardin, ewliyalardin, ulughlardin we ölgenlerning qandaqla biridin hajitini sorash we medet tilesh yaki ulardin bérersini allah taalagha wasite qilishqa bolmaydu. Bundaq qilish allah taalagha bashqilarni shérik qilghanliq qatarigha kirip qalidu. Emma hayat kishilerning ölgenlerge qilghan duasi choqum yétidu.

Duada wasite qollinishqa bolidu, biraq wasite kishining öz emeli we allah taalaning isim - süpetliri bilenla cheklinidu. Herkim özining allah taalagha bolghan chin imanini, allahning barche kemchiliklerdin pak ikenlikini, uning isim - süpetlirini, peyghember eleyhissalamgha bolghan söygüsini we allah raziliqini közlep qilghan yaxshi emellirini wasite qilip turup hajetlirini allahtin sorisa bolidu. Mana bu, islam dinining körsetmisidur. Allah taala quran kerimde özining imanini wasite qilip dua qilghanlarning duasini ijabet qilghanliqini hékaye qilish arqiliq musulmanlargha wasite qilishning usulini ügitip mundaq deydu.

[رَّبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ آمِنُواْ بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الأبْرَارِ (193) رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلاَ تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيعَادَ (194) فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخْرِجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُواْ وَقُتِلُواْ لأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّن عِندِ اللّهِ وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (195)]

" perwerdigarimiz! Biz heqiqeten bir chaqirghuchining (yeni muhemmed eleyhissalamning), rebbinglargha iman éytinglar, dep iman'gha chaqirghanliqini angliduq, iman éyttuq, perwerdigarimiz! Bizning gunahlirimizni meghpiret qilghin, yamanliqlirimizni yoqqa chiqarghin, bizni yaxshilarning qatarida wapat qildurghin. Perwerdigarimiz! Bizge peyghemberliring arqiliq wede qilghan nersini (yeni itaet qilghanlargha xas bolghan jennetni) bergin, qiyamet küni bizni reswa qilmighin. Sen heqiqeten wedengge xilapliq qilmaysen. Ularning duasini perwerdigari ijabet qildi. "men silerdin er bolsun, ayal bolsun, her qandaq bir yaxshi ish qilghuchining qilghan emelini bikar qiliwetmeymen, siler bir - biringlardin törelgen. Hijret qilghanlar, yurtliridin heydep chiqirilghanlar, méning yolumda (yeni allahning dini üchün) eziyet tartqanlar, urushqa qatnashqanlar, (yeni méning yolumda urushqanlar) we méning yolumda öltürülgenlerning gunahlirini (meghpiritim we rehmitim bilen) elwette, ularni astidin östenglar éqip turidighan jennetlerge kirgüzimen". Bu (ularning yaxshi emelliri üchün) allah teripidin bérilgen mukapattur. ALLAHning dergahida yaxshi mukapat (yeni jennet) bar " [al imran sürisi 193- 195- ayetler].

Allah taala yene quran kerimde yunus eleyhissalamning allahning birliki we nuqsanlardin pakliqini wasite qilip dua qilghanliqi we duasining ijabet bolghanliqini hékaye qilip mundaq deydu:

[وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (87) فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنجِي الْمُؤْمِنِينَ (88)]

" u qarangghuluqta (béliqning qarnida) perwerdigarim! Sendin bashqa heqiqiy ilah yoqtur. Sen jimi kemchiliklerdin paktursen. Men heqiqeten öz nepsimge zulum qilghuchilardin boldum, dep nida qildi. Uning duasini ijabet qilduq. Uni béliq yutqan chaghdiki ghemdin xalas qilduq." [enbiya sürisi 87- 88- ayetler].

Peyghember eleyhissalam hemishe allah taalaning isim - süpetlirini wasite qilip dua qilatti. U qiyin ishqa duch kelgende mundaq dep dua qilatti:

5765/9414 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge birer ish qiyin kelse: i hemishe tirik turghuchi, pütün mexluqatlarni idare qilghuchi alle! Séning rehmitingge yélinip yardem tileymen deytti. (tirmizi: 3524)

yuqariqilardin bashqa, hayat bolghan ata - ana, ölüma, we bashqimu kishilerning dua qilip bérishini ötinish durustur. Shundaqla kishi özining gunahtin yan'ghanliqini wasite qilishimu durustur. Chünki gunahtin yénish yaxshi emelge yatidu. Yaxshi emel duada eng yaxshi wasite bolidu. Yuqarida bayan qilin'ghan "öngkürdiki üch kishining qissisi" de, ularning biri allahtin qorqqanliqtin, shert - sharaiti hazirlinip bolghan zinani terk etkenlikini wasite qilghan édi.

Ikkinchi bap. Durud

durudning menisi we buyrulishi

durud - parische söz bolup, uning islam istémalidiki menisi: allah taaladin peyghember eleyhissalamning shenini üstün, derijisini yoqiri we nam - nishanisini menggü qilishini tilesh dégenliktur. Allah taala quran kerimde mundaq dep buyruydu :

"[إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (56)]

allah taala heqiqeten peyghemberge rehmet yollaydu, perishtilermu heqiqeten uninggha meghpiret telep qilidu, i möminler! Siler peyghemberge durud éytinglar we amanliq tilenglar " (ehzab sürisi 56 – ayet).

1108 /1924 - ews ibni ews reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: jüme küni eng ewzel künlerdin biri bolup, adem eleyhissalam jüme küni yaritilghan, jüme küni wapat tapqan. (insanlarning qebridin chiqishi üchün chélinidighan) surmu jüme künide chélinidu, (insanlarning hemmisining) ölüshi üchün tartilidighan surmu jüme küni bolidu. Shuning üchün, jüme künliri manga köp durud oqunglar, oqughan durudunglar manga yétip turidu, dédi. Sahabiler: i resulullah! Bizning oqughan durudlirimiz sanga qandaq yétip turidu? Sen u chaghda chirip kétidighan tursang? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle zémin'gha peyghemberlerning jesitini yéyishni haram qilghan, dédi. (nesai: 1374)

eng ewzel durd peyghember eleyhissalam sahabilerige ögetken munu durudtur:

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلىَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا صَلَّيْتَ عَلىَ إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ* اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آل إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيدٌ* [imam buxariy we muslim riwayiti].

I allah! Ibrahim eleyhissalamgha we uning aile tawabiatlirigha rehmet qilghandek muhemmed eleyhissalamgha we uning aile tawabiatlirigha rehmet qilghin. Sen heqiqeten maxtashqa layiq we ulugh mertibilik zatsen. I allah! Ibrahim eleyhissalam we uning aile tawabiatlirining nam - nishanisini menggü qilghandek muhemmed eleyhissalamning we uning aile tawabiatlirining nam - nishanisini menggü qilghin. Sen heqiqeten maxtashqa layiq we ulugh mertibilik zatsen.

Peyghember eleyhissalamgha durud éytishning peziliti

5872/9571 _ enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki manga bir qétim salam yollisa, alle uninggha on qétim salam yollaydu, on gunahini öchürüp tashlaydu we mertiwisini on derije yuqiri kötüridu. (nesai: 1297)

5873/9572 _ abdullah ibni ebu telhe reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember eleyhissalam xushal xuram yétip keldi. Uninggha: i resulullah! Yüzüngdin xushalliq ipadisi chiqip turidu, dégeniduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: yénimgha bir perishte kélip mundaq dédi: ”i muhemmed ! Rebbing sanga salam yollidi we: kimki sanga bir qétim durut éytsa, men uninggha on qétim rehmet éytimen. Sanga bir qétim salam yollisa, men uninggha on qétim salam yollaymen. Bu séni xursen qilmamdu? Dédi“. (nesai: 1283)

5875/9575 _ abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allahning yer yüzide aylinip turidighan perishtiliri bar, ular ümmitimning salamini manga yetküzüp turidu. (nesai: 1282)

5876/9576 _ abdullah ibni dinar reziyellahu enhu mundaq deydu: abdullah ibni ömerning peyghember eleyhissalamning qebre béshida turup, peyghember eleyhissalamgha, ebu bekrige we ömerge salam yollighinini kördüm. (malik riwayet qilghan)

5877/9577 - muhemmed ibni yehya ibni hebban dadisi arqiliq chong dadisidin mundaq riwayet qilidu: bir adem: i resulullah! Duayimning üchtin birini sanga qilaymu? Dep sorighanidi, peyghember eleyhissalam: xalisang, shundaq qilghin! Dédi. Üchtin ikki qismini qilsamchu? Dep sorighanidi: maqul, dédi. Hemmisini qilsamchu? Dégenidi: undaqta, dunya we axiret saaditing üchün, her ikki hayatta (muweppiqiyet qazinishing üchün) alle sanga yéterliktur, dédi. (elkebir3574)

peyghember eleyhissalamgha durud éiytmighan ademning süpiti

5879/9582 _ ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kim manga durut we salam yollashni unutsa, jennet yolidin adashqan bolidu. (ibni maje: 908)

5878/9581 - keib ibni ujre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember eleyhissalam munberge chiqmaqchi bolup, birinchi peshtaqqa putini qoyghanda: amin! Dédi. Andin ikkinchisige chiqqanda amin! Dédi. Andin üchinchisige chiqqandimu: amin! Dédi. U munberdin chüshkendin kéyin, biz: i resulullah ! Bügün biz sendin bir söz angliduq, dégeniduq, peyghember eleyhissalam: anglidinglarmu? Dep soridi, biz: hee, angliduq, déwiduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: birinchi peshtaqqa ayagh basqinimda, jibriil yénimgha kélip: ”ata anisining biri yaki her ikkilisi hayat turup, ular tüpeyli (yeni ularning xizmitini qilmay) jennetke kirmigenler bedbext bolsun!“ dégenidi, men uni testiqlap: amin! Dédim. Andin ikkinchi peshtaqqa ayagh basqinimda, jibriil: ”ismingning tilgha élin'ghinini anglap turup, sanga salam yollimighan kishi bedbext bolsun!“ dégenidi, men: amin! Dédim. Üchinchi peshtaqta: ”ramizan éyi yétip kirsimu, gunahliri meghpiret bolmighan kishi bedbext bolsun!“ dégenidi. Men amin! Dédim. (elkebir144/19)

5874 /9574 _ eli ibni ebu talib reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méning ismim zikir qilin'ghanda, manga durut we salam yollimighan kishi heqiqiy béxildur. (tirmizi: 3546)

eng ewzel durud qaysi?

5866/9563 _ ebu mesud ensari reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: biz seid ibni ubadening mejliside iduq, peyghember eleyhissalam kirip keldi. Beshir ibni seid uningdin: i resulullah! Alle taala bizni sanga durud we salam yollashqa buyridi, biz uni qandaq qilimiz? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam jawab bermey jim turdi. Biz: ”kashki sorimighan bolsichu“ dep oyliduq. Kéyin, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: ”i alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghin. I alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghin ! Heqiqeten sen maxtashqa layiq büyük zatsen“ denglar! Salam bolsa, siler bilgininglardek (yeni teshehudta olturghanda oqulidighan duadur) (muslim: 405)

5868/9565 _ abdurahman ibni ebu leyla mundaq deydu: keib ibni ujre reziyellahu enhu uchrap qélip mundaq dédi: sanga bir hediye béreymu? Peyghember sellallahu eleyhi wesellem yénimizgha keldi, biz: ”i resulullah! Sanga qandaq salam qilishni bilimiz, emma sanga qandaq durut éytimiz? Dep sorighaniduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: “i alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam

we uning ailisige rehmet qilghin. Heqiqeten sen maxtashqa layiq ulugh zatsen. I alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige beriket bergin! Heqiqeten sen maxtashqa layiq büyük zatsen“ denglar! Dédi. (buxari: 6357)

5869/ 9567 _ ebu seid xudri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: biz peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i resulullah! Sanga salam yollashni bilimiz, emma qandaq durut éytimiz? Dep sorighaniduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: ”i alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghiningdek, peyghembiring, qulung muhemmed eleyhissalamgha rehmet qilghin. I alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghin!“ denglar. (buxari: 6358)

peyghember eleyhissalamni chüshide körüshning peziliti

peyghember eleyhissalamni chüshide körgen ademning axiretlik ishliri yaxshi bolidu, peyghember eleyhissalamning shapaitige irishidu, jennetke kiridu, özining we ata- anisining gunahi meghfiret bolidu. (ata- anisi musulman bolghan ehwalda gunahi meghfiret bolidu), quranni on ikki qétim tamam qilghanning sawabi bolidu, sekratilmewt asan bolidu, qebrining azabi kötürülüp kétidu, qiyametning dehshetliridin aman bolidu, allahning merhimiti we méhribanliqi bilen dunya we axiretlik hajetliri ada bolidu.

4489/7455 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: kimki méni chüshide körse, oyghaq chaghdimu köridu yaki xuddi oyghaq chaghda körgendek bolidu, (chünki) sheytan méning süritimge kirelmeydu. (ebu dawut: 5023, buxari: 6997)

4497/7469 - jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki méni chüshide körse, heqiqeten méni körgen bolidu. Chünki sheytan méning süritimge kirelmeydu. Biringlar yaman chüsh körüp qalsa, uyqidiki chaghda sheytanning uni aware qilip oynighanliqini héchkimge dep yürmisun. (muslim: 2268)

5676/9281 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: jamaet ebu bekri reziyellahu enhuning arqisida namaz üchün sep bolup turghanda, peyghember eleyhissalam hujrisining perdisini qayrip: i xalayiq peyghemberlikning bésharetliridin peqet yaxshi chüshla qaldi, uni musulman kishi ya özi köridu yaki uning üchün bashqilar köridu. Diqqet qilinglarki, men ruku we sejdide quran oqushtin cheklendim. Shunga rukuda rebbinglarni ulughlanglar, sejdide duani köp qilinglar, chünki sejdidiki dua ijabet bolushqa eng yéqindur dédi. (muslim: 479)

4484/7449 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: yaxshi chüsh peyghemberlikning 70 parchisidin biridur dégen. (muslim: 2665)

4486/7451 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam: peyghemberliktin peqet xush bésharetla qaldi, dégenidi, sahabiler: i resulullah! Xush bésharet dégen néme? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam: yaxshi chüsh, dep jawab berdi. (buxari: 6990)

peyghember eleyhissalamni chüshide körüshni arzu qilghan adem durudni köp oqushi lazim.

Üchinchi bap : quran kerimdin tallan'ghan dualar

بِسْمِ اللَّهِ ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ *

{ٱلْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ ٱلْعَالَمِيْنَ. ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيْمِ. مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّيْنِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ. ٱهْدِنَا ٱلصِّرَاطَ ٱلْمُسْتَقِيْمَ. صِرَاطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ ٱلضَّآلِّيْنَ}.

Nahayiti shepqetlik we méhriban allahning ismi bilen bashlaymen.[1]. Jimi hemdusana alemlerning perwerdigari allahqa xastur [2]. ALLAH nahayiti shepqetlik we méhribandur [3]. Qiyamet künining igisidur [4]. (rebbimiz) sangila ibadet qilimiz we sendinla yardem tileymiz [5]. Bizni toghra yolgha bashlighin [6]. Ghezipingge yoluqqanlarning we azghanlarning yoligha emes, sen inam qilghanlarning yoligha (bashlighin) [7]. Amiyn. [fatihe sürisi].

Adem eleyhissalamning duasi

{ رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَاسِرِيْنَ}

terjimisi: " perwerdigarimiz! Biz özimizge özimiz zulum qilduq, bizni kechürmiseng biz elwette ziyan tartquchilardin bolimiz" [eiraf sürisi 23- ayet].

Nuh eleyhissalamning duasi

{رَبِّ إِنِّيَ أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلاَّ تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِيَ أَكُن مِّنَ ٱلْخَاسِرِيْنَ}.

Terjimisi:" perwerdigarim! Men bilmigen nersini sorashtin séning panahinggha séghinimen, eger manga meghpiret qilmisang we rehim qilmisang, ziyan tartquchilardin bolimen"[hud sürisi 47- ayet].

Ibrahim eleyhissalamning dualiri

1-{رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ. رَبَّنَا وَٱجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيْمُ}.

Terjimisi:"perwerdigarimiz! Bizning (xizmitimizni) qobul qilghin, sen heqiqeten (duayimizni) anglap turghuchisen, (niyitimizni) bilip turghuchisen. Perwerdigarimiz! Ikkimizni özengge itaetmen qilghin, bizning ewladlirimizdinmu özengge itaetmen ümmet chiqarghin, bizge hejjimizning qaidilirini bildürgin, tewbimizni qobul qilghin, chünki sen tewbini nahayiti qobul qilghuchisen, nahayiti méhribansen" [beqer sürisi 127- 128- ayetler].

2-{رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيْمَ الصَّلاَةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ. رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ}.

Perwerdigarim! Méni we bir qisim ewladimni namazni ada qilghuchi qilghin, perwerdigarimiz! Duayimni qobul qilghin! Hésab alidighan künde(yeni qiyamet künide)manga, ata – anamgha we möminlerge meghpiret qilghin" [ibrahiym 40- 41- ayet].

3- {رَبِّ هَبْ لِي حُكْماً وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِيْنَ. وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الآخِرِيْنَ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ }.

Terjimisi: perwerdigarim! Manga ilim hékmet ata qilghin, méni yaxshilargha qoshqin. Kéyinkiler arisida yaxshi namimni qaldurghin méni nazu németlik

jennetning warisliridin qilghin".[shuera sürisi83- 85- ayetler].

4- {رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (4) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (5)}

"perwerdigarimiz sanga tewekkul qilduq, sanga qayttuq, axir qaytidighan jay séning dergahingdur. Perwerdigarimiz! Kapirlarni bizge ziyankeshlik qilish imkaniyitige ige qilmighin (ular bizge musellet bolup, bizni kötürgili bolmaydighan azab bilen dinimizdin chiqarmisun), perwerdigarimiz, bizge meghpiret qilghin, sen heqiqeten ghalibsen, hékmet bilen ish qilghuchisen"[mumtehine 4-5- ayetler].

Musa eleyhissalamning dualiri

1-{رَبِّ ٱشْرَحْ لِي صَدْرِي. وَيَسِّرْ لِيٓ أَمْرِي. وَٱحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي. يَفْقَهُواْ قَوْلِي}

terjimisi:" perwerdigarim! Méning qelbimni keng qilghin, (yeni iman bilen we peyghemberlik bilen nurlandurghin)tilimdin kékechlikni kötüriwetkin ular méning sözümni chüshensun".[taha sürisi 25- 28- ayetler].

2-{ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي}.

Terjimisi: " perwerdigarim! Men heqiqeten özemge zulum qildim. Manga meghpiret qilghin".[qeses sürisi 16-ayet].

Es'habulkehfning duasi

{رَبَّنَآ آتِنَا مِنْ لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّىءْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَداً}

terjimisi: :"perwerdigarimiz! Bizge rehmet xeziniliringdin ata qilghin, bizning ishlirimizni tüzep, bizni hidayet tapquchilardin qilghin". [kehf sürisi 10- ayet].

Eyyub eleyhissalamning duasi

{أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّاحِمِينَ }.

"(perwerdigarim!) heqiqeten méni bala (yeni qattiq késel) oriwaldi, sen eng merhemetliksen". [enbiya sürisi83- ayet].

Suleyman eleyhissalamning duasi

{رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحاً تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ}.

Terjimisi: "perwerdigarim! Sen méni manga we ata – anamgha bergen némitingge shükür qilishqa, sen razi bolidighan yaxshi emelni qilishqa muweppeq qilghin, rehmiting bilen méni yaxshi bendiliring qatarigha kirgüzgin"[neml sürisi19- ayet].

Yunus eleyhissalamning duasi

{ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّيْ كُنتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ }

" (perwerdigarim!) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum". [enbiya sürisi 87- ayet].

Zekeriya eleyhissalamning duasi

{رَبِّ لاتَذَرْنِي فَرْداً وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِيْنَ }.

" i perwerdigarim! Méni (balisiz, warissiz) yalghuz qoymisang, sen eng

yaxshi waristursen (yeni hemme adem ölidu, senla baqiy qalisen)".[enbiya sürisi89- ayet].

Peyghemberlerning ortaq duasi

{قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ. بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ. تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الَمَيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَن تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ}.

Terjimisi:"éytqinki, padishahliqnng igisi bolghan i allah! Xalighan ademge padishahliqni bérisen, xalighan ademdin padishahliqni tartip alisen; xalighan ademni eziz qilisen, xalighan ademni xar qilisen; hemme yaxshiliq (ning xezinisi yalghuz) séning qolungdidur. Sen heqiqeten hemmige qadirsen. Kéchini kündüzge kirgüzisen, kündüzni kéchige kirgüzisen, (shuning bilen kéche-kündüzning uzun - qisqa bolushi pesiller boyiche nöwetliship turidu); janliqni (yeni tirik bolghan insanni, haywanni) jansizdin (yeni jansiz bolghan abimenidin) chiqirisen, jansizni (yeni jansiz bolghan abimenini) janliqtin (yeni janliq bolghan insandin, haywandin) chiqirisen; özeng xalighan kishige hésabsiz riziq bérisen " [al imran sürisi 26- 27- ayetler].

Muhemmed eleyhissalamning dualiri

1–{رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلْطَاناً نَّصِيْراً}.

Terjimisi: " perwerdigarim! Méni qebremge ongushluq kirgüzgin, qebremdin ongushluq chiqarghin, manga dergahingdin heqiqetke yardem béridighan quwwet ata qilghin" [isra sürisi 80- ayet].

2–{رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيراً }.

Terjimisi:" perwerdigarim! Ata - anam méni kichiklikimde terbiyiliginidek ulargha merhemet qilghin"[isra sürisi 24- ayet].

3- {رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا}.

Terjimisi:" perwerdigarim!ilmimni ziyade qilghin!" [taha sürisi 114- ayet].

Sahabilarning dualiri

1–{سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيْرُ}.

Terjimisi: " biz (dewitingni) angliduq we (emringge) itaet qilduq, perwerdigarimiz, meghpiritingni tileymiz, axir qaytidighan jayimiz séning dergahingdur" [beqer sürisi 285- ayet].

2–{رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْراً كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلاَنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ}.

Terjimisi: " perwerdigarimiz! Eger biz untusaq yaki xatalashsaq (yeni biz untush yaki sehwenlik sewebidin emringni toluq orunliyalmisaq), bizni jazagha tartmighin. Perwerdigarimiz! Bizdin ilgirikilerge yükliginingge oxshash, bizge éghir yük yüklimigin (yeni bizni qiyin ishlargha teklip qilmighin), perwerdigarimiz! Küchimiz yetmeydighan nersini bizge artmighin, bizni kechürgin, bizge meghpiret qilghin, bizge rehim qilghin, sen bizning igimizsen, kapir qewmge

qarshi bizge yardem bergin". [beqer sürisi 286- ayet].

Ilimde toshqanlarning duasi

{رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ. رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لاَّ رَيْبَ فِيْهِ إِنَّ اللّهَ لاَ يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ }.

Terjimisi: " perwerdigarimiz! Bizni hidayet qilghiningdin kéyin dillirimizni toghra yoldin buriwetmigin, bizge dergahingdin rehmet béghishlighin, shübhisizki, sen (bendiliringge atalarni) bekmu béghishlighuchisen. Perwerdigarimiz! Shübhisizki, kélishi sheksiz bolghan künde (yeni hésab élinidighan qiyamet künide) kishilerni toplighuchisen, shübhisizki, allah wedisige xilapliq qilmaydu " [al imran sürisi 8-9- ayetler].

Teqwadarlarning dualiri

1-{رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}.

"perwerdigarimiz! Biz shübhisiz iman éyttuq, bizning gunahlirimizni meghpiret qilghin, bizni dozax azabidin saqlighin ". [al imran sürisi 16- ayet].

2-{رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَاماً. إِنَّهَا سَاءتْ مُسْتَقَرّاً وَمُقَاماً}.

" perwerdigarimiz! Bizdin jehennem azabini depi qilghin, jehennemning azabi heqiqeten (séning düshmenliringdin) ayrilmaydu jehennem heqiqeten yaman qarargahtur, yaman jaydur".[furqan sürisi65- 66- ayetler].

3-{رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ إِمَاماً}.

Terjimisi: "i perwerdigarimiz! Bizge ayallirimiz we ewlatlirimiz arqiliq shadliq béghishlishingni (yeni bizge sanga itaetmen perzent ata qilishingni) tileymiz, bizni teqwadarlarning péshiwasi (yeni teqwadarlarning nemunisi, yaxshiliqqa dewet qilghuchi) qilghin" [furqan 74- ayet].

Sebirlik möminlerning duasi

{ربَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ }.

Terjimisi:"perwerdigarimiz!gunahlirimizni, ishimizda chektin ashqanliqimizni meghpiret qilghin, qedemlirimizni (jeng meydanida) mustehkem qilghin we kapir qewmge qarshi bizge yardem bergin " [al imran sürisi147- ayet].

Éysa eleyhissalamning duasi

{رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيداً لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِّنكَ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّازِقِيْنَ}.

Terjimisi:"i perwerdigarimiz allah! Bizge üstide tamaq bar dastixan chüshürgin, bu kün bizlerge we bizdin kéyinkilerge bayram bolup qalsun, u dastixan sendin bizge (qudritingni we peyghemberlikimni körsitidighan) bir möjize bolup qalsun. Bizge riziq bergin, sen riziq bergüchilerning yaxshisisen" [maide sürisi 114- ayet].

Éysa eleyhissalam muritlirining duasi

{رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِيْنَ }.

Terjimisi:" perwerdigarimiz! Sen nazil qilghan kitabgha ishenduq, peyghemberge egeshtuq, bizni (hidayitingge) shahit bolghanlar qatarida qilghin"[al imran sürisi 53- ayet].

Yüsüp eleyhissalamning duasi

{ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ أَنتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَاوَالآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِيْنَ}.

" i asmanlarni we zéminni örneksiz yaratquchi zat! Dunya we axirette méning igemsen, méni musulman pétimche qebzi roh qilghin, méni yaxshi bendiler qatarida qilghin" yusuf sürisi[101- ayet].

Perishtilerning duasi

{رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْماً فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ. رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ. وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ }.

Terjimisi: "perwerdigarimiz! Séning rehmiting we ilming hemme nersini öz ichige alidu, tewbe qilghanlargha we séning yolunggha egeshkenlerge meghpiret qilghin, ularni dozax azabidin saqlighin. Perwerdigarimiz! Sen ularni, ularning ata - bowiliridin, ayalliridin, ewladliridin yaxshi bolghanlarni ulargha wede qilghan menggülük jennetke kirgüzgin, sen heqiqeten ghalibsen, hékmet bilen ish qilghuchisen. Perwerdigarimiz! Sen ularni yaman ishlardin saqlighin, sen kimni yaman ishlardin saqlaydikensen, shübhisizki, bu künde sen uninggha rehmet qilghan bolisen, bu chong bexttur" [ghafir sürisi 7-8-9- ayetler].

Omumiy möminlerning dualiri

1–{رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}.

Terjimisi: " i perwerdigarimiz! Bizge dunyada yaxshiliq ata qilghin, axirettimu yaxshiliq ata qilghin, bizni dozax azabidin saqlighin" [beqer sürisi 201- ayet].

2–{رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِيْنَ مِنْ أَنصَارٍ. رَّبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِياً يُنَادِي لِلإِيْمَانِ أَنْ آمِنُواْ بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الأبْرَارِ.رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلاَ تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ}.

" perwerdigarimiz! Buni bikar yaratmiding. Sen paktursen, bizni dozax azabidin saqlighin. Perwerdigarimiz! Sen kimniki dozaxqa kirgüzidikensen, uni elwette xar qilghan bolisen. Zalimlargha héchqandaq yardemchi bolmaydu. Perwerdigairimiz!biz heqiqeten bir chaqirghuchining (yeni muhemmed eleyhissalamning), rebbinglargha iman éytinglar, dep iman'gha chaqirghanliqini angliduq, iman éyttuq, perwerdigarimiz! Bizning gunahlirimizni meghpiret qilghin, yamanliqlirimizni yoqqa chiqarghin, bizni yaxshilarning qatarida qebzi roh qilghin. Perwerdigarimiz! Bizge peyghemberliring arqiliq wede qilghan nersini (yeni itaet qilghanlargha xas bolghan jennetni) bergin, qiyamet küni bizni reswa qilmighin. Sen heqiqeten wedengge xilapliq qilmaysen" [al imran sürisi 191- 194- ayetler].

3–{رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِيْن}.

Terjimisi: " perwerdigarimiz! Zalim qewmni bizge ziyankeshlik qilish imkaniyitige ige qilmighin. Bizni rehmiting bilen kapir qewmdin qutuldurghin" [yunus sürisi 85- 86 ayetler].

4-{رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيْمَانِ وَلاَ تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلاًّ لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيْمٌ }.

Terjimisi: " perwerdigarimiz! Bizge we bizdin ilgiri iman éytqan qérindashlirimizgha meghpiret qilghin, dillirimizda möminlerge qarshi düshmenlik peyda qilmighin, perwerdigarimiz! Sen nahayiti meghpiret qilghuchisen, méhribansen" [heshr sürisi 10- ayet].

5-{رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحاً تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ}.

Terjimisi: " perwerdigarim! Séning manga we ata- anamgha bergen némitingge shükür qilishni we sen razi bolidighan yaxshi ishni qilishimni manga ilham qilghin, men üchün méning ewladimni tüzigin (yeni méning ewladimni yaxshi ademler qilghin), men heqiqeten sanga (jimi gunahlardin) tewbe qildim, men heqiqeten musulmanlardindurmen" [ehqaf sürisi 15- ayet].

6-{رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ}.

Terjimisi:" i perwerdigarimiz! Bizge nurimizni mukemmelleshtürüp bergin, bizge meghpiret qilghin, sen bolsang heqiqeten her nersige qadirsen"[tehrim sürisi 8- ayet].

7- {رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِيْنَ}.

Terjimisi:" perwerdigarimiz! Biz iman éyttuq, bizge meghpiret qilghin, bizge rehim qilghin, sen bolsang eng rehim qilghuchisen"[muiminun sürisi 109- ayet].

8-{ رَّبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلاً مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ. }

" i perwerdigarim! Méni mubarek menzilge chüshürgin, sen (dostliringni) eng yaxshi orunlashturghuchisen" [muiminun sürisi 29- ayet].

9-{ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ}

terjimisi:" perwerdigarimiz! Hésab alidighan künde (yeni qiyamet künide) manga, ata – anamgha we möminlerge meghpiret qilghin"[ibrahim sürisi 41- ayet].

10– {فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ}.

Terjimisi:" allah eng yaxshi saqlighuchidur, hemmidin méhribandur" [yusuf sürisi64- ayet].

11-{ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ}.

Terjimisi: " perwerdigarimiz! Bizge sewr ata qilghin, bizni musulman pétimizche qebzi roh qilghin" [eiraf sürisi 126- ayet].

Tötinchi bap. Hedislardin tallan'ghan omumiy dualar

5787/9453 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Pütün ishlirimning himayichisi bolghan diyanitimni islah qilghin, yashishim üchün kérek bolghan dunyaliqimni tüzetkin, barar jayim bolghan axiritimni yaxshi qilghin, hayatimda yaxshi ishlarni köp qilishqa muweppeq qilghin, ölüm arqiliq méni dunyaning

pütkül yamanliqliridin xatirjem qilghin. (muslim: 2720)

5788/9454 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilghan: i alle! Manga paydiliq ilimni ögetkin we ögen'gen ilmimni menpeetlik qilghin. Bilimimni ziyade qilghin. Her qandaq halette alleqa hemdu sana bolsun. Alle taalagha séghinip, dozax ehlining halidin panah tileymen. (tirmizi3599)

5789/9455 _ ebu seid himsiydin riwayet qiliniduki, ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dégen: men munu duani peyghember eleyhissalamdin yad éliwalghandin béri tashlimay oqudum: i alle! Méni sanga köp shükür qilidighan, nesihitingge qulaq salidighan, séni köp yad étidighan we wesiyitingni eng yaxshi saqlaydighan kishi qilghin. (ehmed: 9823)

5790/9456 _ ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Méni quliqimdin we közümdin behrimen qilghin, taki ölgiche méni köz we quliqimdin ayriwetmigin. Manga zulum qilghan'gha qarshi yardem bergin we uningdin öchümni élip bergin. (tirmizi: 3972)

5791/9458 _ enes reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem köpinche hallarda mundaq dua qilatti: i perwerdigarimiz! Bizge bu dunyada yaxshiliq ata qilghin, axirettimu yaxshiliq ata qilghin, bizni dozax azabidin saqlighin. (buxari 6389)

5794/9462 _ ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i perwerdigarim! Manga paydiliq ishlarda yardemchi bolghin, ziyanliq ishlarda yardemchi bolmighin. Manga yardem bergin, düshmenlirimge yardem bermigin. Manga hiyle ishletken ademlerge qarshi manga küch quwwet bergin we bashqilarning manga qarshi hiyle ishlitishige yardem bermigin. Méni toghra yolgha bashlighin, toghra yolni asanlashturup bergin. Manga tajawuz qilghanlargha qarshi manga yardem bergin. I perwerdigarim! Méni séni köp zikri qilidighan, sanga bek shükür éytidighan, sendin bek qorqidighan, sanga boysunidighan, sanga kemterlik qilidighan we bek tewbe qilidighan qilghin. I perwerdigarim ! Tewbemni qobul qilghin, gunahlirimni yughin, duayimni ijabet qilghin, méni heq üstide mustehkem qilghin, tilimni toghra sözleydighan qilghin. Qelbimni hidayetke bashlighin, könglümdiki adawetlerni chiqirip tashlighin. (tirmizi: 3551)

5798/9467 _ ebu musa esheri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Gunahimni we nadanliqimni kechürgin, ishimdiki israpchiliqimni we méning heqqimde sen mendin yaxshi bilidighan kemchiliklirimni epu qilghin. I alle! Méning rastin yaki chaqchaqtin, sehwenlik bilen yaki qesten sadir bolup qalghan gunahlirimni meghpiret qilghin. I alle! Méning burunqi we kéyinki, mexpiy we ashkara, shundaqla méning heqqimde sen mendin yaxshi bilidighan kemchiliklirimni meghpiret qilghin. I alle! Sen xalighan kishini taitingge muweppeq qilisen, xalighan kishini taitingdin mehrum qilisen. Sen hemmige qadir zatsen. (muslim: 2719)

5801/9473 _ aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Méning gunahlirimni qar we möldür süyi bilen yughin, aq kiyimni kirdin tazilighiningdek, méning qelbimni gunahlirimdin tazilighin. (nesai: 61)

5802/9474 _ ummu seleme reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Sen awwalsen, sendin burun héchnéme yoq idi. Sen axirsen, barliq mewjudattin kéyin senla qalisen. Barliq haywanlarning yamanliqidin sanga séghinip panah tileymen. Ularning kokulisi séning qolungdidur. Gunahtin, horunluqtin, qebre azabidin, bayliq yaki kembeghellikning pitnisidin sanga séghinip panah tileymen. Gunah ötküzüshtin we qerzdar bolup qélishtin sanga séghinip panah tileymen. I alle! Aq kiyimni kirdin tazilighiningdek, méni gunahlirimdin tazilighin. I alle! Men bilen gunahlirimning arisini meshriq bilen meghrib arisidek yiraq qilghin. Peyghember eleyhissalam yene mundaq dep dua qilatti: i alle! Sendin eng yaxshi nersini, eng yaxshi duani, eng yaxshi ghelibini, eng yaxshi emelni, eng yaxshi sawabni, eng yaxshi hayatni, eng yaxshi ölümni tileymen. Ayighimni heqtin téyildurmighin. Tarazamni éghir, mertiwemni yuqiri qilghin. Namizimni qobul qilghin, gunahlirimni meghpiret qilghin, jennettin ali maqamni soraymen. Amin! I alle! Sendin jennetni soraymen, amin! I alle! Sendin qilin'ghan ishning yaxshisini, qilin'ghan emelning yaxshisini, mexpiy we ashkara qilin'ghanning yaxshisini, jennettin yuqiri maqamni tileymen, amin ! I alle! Shenimni yuqiri, yükümni yenggil, ishimni toghra, qelbimni pak qilghin. Ewritimni saqlighin, qelbimni nurlandurghin. I alle! Gunahimni meghpiret qilishingni soraymen. Sendin jennetning aliy maqamini tileymen, amin ! I alle! Méni dozax azabidin saqlighin! (elewset)

5803/9475 _ abdullah ibni ebu ewfa reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Méni gunah we xatalardin paklighin. Aq kiyimdin kirlerni tazilighandek, méni gunahlardin paklighin. I alle! Méni qar muz we soghuq su bilen paklighin. (nesai: 402)

5813/9486 _ enes ibni malik reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Sanga séghinip ajizliqtin, horunluqtin, qorqunchaqliqtin, béxilliqtin, bek qérip kétishtin, qebre azabidin, hayat mamat pitnisidin panah tileymen. (buxari: 6367)

5814/9487 _ enes reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilghan: i alle! Sanga séghinip aq késili, sarangliq, maxaw késili we bashqa yaman késelliklerdin panah tileymen. (ebu dawut: 1554)

5815/ 9488 _ aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Sanga séghinip horunluqtin, bek qérip kétishtin, qerzdarliqtin, gunahtin, dozax azabidin, dozax we qebrining pitnisidin, qebre azabidin, bayliq yaki kembeghellik pitnisining yamanliqidin, dejjal pitnisining yamanliqidin panah tileymen. I alle! Gunahlirimni qar we muz süyi bilen yughin, aq kiyimni kirlerdin paklighiningdek, qelbimni gunahlardin paklighin. Men bilen gunahlirimning arisini meshriq bilen meghribning arisidek yiraq qilghin. (buxari: 6375)

5817/9490 _ aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha munu duani ögetken: i alle! Men sendin hazirqi we kéyinki, men bilgen we bilmigen hemme yaxshiliqlarni soraymen. Hazirqi we kéyinki, men bilgen we bilmigen hemme yamanliqlardin sanga séghinip panah tileymen. I alle! Men séning qulung we peyghembiring sendin sorighan yaxshiliqlarni soraymen. Qulung we peyghembiring sendin panah tiligen yamanliqlardin menmu panah tileymen. I alle! Men sendin jennetni we uninggha

yétekleydighan söz we emelni soraymen. Jehennem oti we uninggha yéqinlashturidighan söz we emeldin panah tileymen. Manga chiqarghan hemme hökümliringni men üchün xeyrlik qilishingni soraymen. (ibni maje: 3846)

5818/9491 _ abdullah ibni emr reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: i alle! Men sendin qorqmaydighan qelbtin, qobul bolmaydighan duadin, toymaydighan nepstin we paydisiz ilimdin panah tileymen dep, mana bu töt nersidin panah tileytti. (tirmizi: 3482)

5819/9492 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Néimitingning yoqilip kétishidin, xatirjemlikning buzulup kétishidin, tuyuqsiz azabtin we barliq ghezipingdin sanga séghinip panah tileymen. (muslim: 2839)

5820/9493 _ ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Men péqirliqtin, yoqsulluqtin, xarliqtin, bashqilargha zulum qilishtin we zulumgha uchrashtin sanga séghinip panah tileymen. (ebu dawut: 1544)

5821/9495 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Sanga séghinip achliqtin panah tileymen. Chünki u bek yaman hemrahtur. Xiyanettin panah tileymen, chünki u bek yaman illettur. (ebu dawut: 1547)

5822/ 9496 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: éghir baladin, bextsizliktin, yaman musibettin we düshmenning söyünüshidin alleqa séghinip panah tileymen dep dua qilatti. (buxari: 6347)

5823/9497 _ abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Men qerzimning köpiyip kétishidin, düshminimning üstün kélishidin we düshminimning söyünishidin sanga séghinip panah tileymen. (nesai: 5475)

5825/9499 _ ebu yeser reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Tam bésiwélishtin, ghulap kétishtin, gherq bolushtin, köyüp kétishtin, bek qérip kétishtin, ölüm aldida sheytanning azdurushidin, séning yolungdiki jihad meydanida keynimni qilip ölüshtin we zeherlik janliqlar chéqiwélip ölüshtin sanga séghinip panah tileymen. (ebu dawut: 1552)

5827/9502 - ziyad ibni ilaqe taghisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dua qilatti: i alle! Men yaman exlaq, yaman ish we yaman xiyallardin sanga séghinip panah tileymen. (tirmizi: 3591)

5833/9510 _ shekel ibni humeyd reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember eleyhissalamning yénigha kélip: i resulullah! Manga panah tileydighan bir dua ögitip qoysang, dégenidim, peyghember eleyhissalam dolamdin tutup turup: ”i alle! Quliqimning, közümning, tilimning, qelbimning we ewritimning yamanliqidin sanga séghinip panah tileymen “ dep dua qilghin! Dédi. (tirmizi: 3492)

5835/9512 _ ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem sahabilirige: i alle! Sanga séghinip jehennem azabidin, qebre azabidin, dejjalning pitnisidin, hayatliq we ölümning pitnisidin panah tileymiz dégen duani xuddi quran sürilirini ögetkinidek ögitetti.

(muslim: 590)

5836/9513 _ zeyd ibni erqem reziyellahu enhu mundaq deydu: men silerge peyghember sellallahu eleyhi wesellem néme dégen bolsa, shuni deymen, peyghember eleyhissalam mundaq dégenidi: i alle! Men ajizliqtin, horunluqtin, qorqunchaqliqtin, béxilliqtin, bek qérip kétishtin, qebre azabidin panah tileymen. I alle! Nepsimni teqwa qilghin we uni paklighin, uni yalghuz senla paklaysen, sen uning igisisen. I alle! Paydisiz ilimdin, qorqmaydighan qelbtin, toymaydighan nepstin, qobul bolmaydighan duadin sanga séghinip panah tileymen. (muslim: 2722)

Beshinchi bap. Hedislardin tallan'ghan mueyyen ishlar üchün oqulidighan dualar

qerzdin qutulush duasi

5806/ 9478 _ yehya ibni seid reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam mundaq dua qilatti: i tang atquzghuchi, kéchini aram élish waqti qilghuchi, quyash bilen ayni öz oqi etrapida aylandurghuchi alle! Méni qerzimdin xalas qilghin, kembeghelliktin yiraq qilghin. Quliqim, közüm we quwwitim yeni pütün ezayimni séning yolungda xizmet qildurghin. (malik: 493)

5808/9480 _ eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, uning yénigha bir mukateb (yeni xojayinigha melum miqdarda pul tépip bérip, azad bolushqa pütüshken qul) kélip: méning azadliqqa chiqishimgha yardem bergin ! Dégenidi, eli uninggha mundaq dédi: men sanga peyghember eleyhissalamning manga ögetken duasini ögitip qoyay, shu duani oqusang, sir téghidek qerzing bolsimu, alle sanga yardem bérip, qerzingni ada qilidu. Mana mundaq dua qilghin: i alle! Haramdin saqlap, halal riziq bilen méni qanaetlendürgin. Pezli kereming bilen méni héchkimge mohtaj qilmighin!. (tirmizi: 3563)

5809/9481 - muaz reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam jüme küni méni körmigini üchün, namazdin kéyin yénimgha kélip: i muaz! Bügün séni körmidimghu? Dep soridi. Men: i allahning resuli! Bir yehudiygha bir uqiye altun qerzim bar idi, séning yéninggha mangsam, u kélip méni meshghul qilip qoydi, shuning üchün chiqalmidim, dédim. Peyghember eleyhissalam: i muaz! Sanga bir dua ögitip qoyay. Eger u duani qilsang, subeyr (yemendiki bir taghning ismi) téghidek qerzing bolsimu, alle uni tölishingge yardem qilidu. I muaz mundaq dua qil: "i alle! Xalighan ademge padishahliqni bérisen, xalighan ademdin padshahliqni tartip alisen. Xalighan ademni eziz qilisen, xalighan ademni xar qilisen. Hemme yaxshiliq séning qolungdidur, sen heqiqeten hemmige qadirsen. Kéchini kündüzge kirgüzisen, kündüzni kéchige kirgüzisen. Janliqni jansizdin chiqirisen, jansizni janliqtin chiqirisen. Özeng xalighan kishige hésabsiz riziq bérisen" (süre al imran, 26 - we 27 - ayetler) i alle! Dunya we axiretning rehman we rehimisen. Bu ikkisidin xalighiningni bérisen, xalighiningni bermeysen. Manga bashqilarning merhemitige mohtaj qilmaydighan rehmet ata qilghin. (elkebir20154)

5811/9483 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: fatime reziyellahu enha peyghember eleyhissalamdin bir xizmetchi sorap kelgenidi, peyghember eleyhissalam: sanga bergüdek xizmetchim yoq, dédi. Shuning bilen, fatime qaytip ketti. Kéyin, peyghember eleyhissalam uning yénigha bérip: sanga mendin sorighan nersini béreymu yaki uningdinmu

yaxshiraq nersini béreymu? Dep soridi. Eli reziyellahu enhu gepke ariliship: téximu yaxshi bolghan nersini sorighin! Didi. Fatime reziyellahu enha: téximu yaxshisini xalaymen, dédi. Shuning bilen, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha: munu duani oqughin! Dédi: i yette qewet asman we büyük ershning rebbi! Bizning we barliq nersilerning rebbi! (sen) tewrat, injil we quranni chüshürgüchi zatsen. Sen awwalsen, sendin burun héchnéme yoq idi. Sen axirsen, barliq mewjudattin kéyin senla qalisen. Sen ashkarisen (yeni mewjutliqing delil - pakitlar bilen eqil igilirige ashkaridur), séningdek ashkara biri yoq. Sen yoshurunsen (yeni séni köz bilen körgili bolmaydu, séning zatingning mahiyitini tonushqa eqiller yételmeydu), séningdek yoshurun birsi yoq. (i alle!) bizni qerzdin qutquzghin we kembeghelliktin saqlighin. (ibni maje: 3831)

jin sheytanlarning ziyankeshlikidin pana tilep oquydighan dua

5828/9504 _ ebu seid reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem özige jin we insanlarning közi tégishidin panah tileytti. Muewwizeteyn (yeni feleq we nas süriliri) nazil bolghanda, burunqi panah tilep qilidighan dualirini tashlap, shu ikki sürinila oquydighan boldi. (nesai: 5494)

5830/9507 _ yehya ibni seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men miraj kéchisi jinlardin ifritning qolida meshel kötürüwalghan halda arqamdin kéliwatqanliqini kördüm. Her qétim arqamgha qarisam, uni körettim, jibriil manga: men sanga bir dua ögitip qoyay, uni oqusang, ifritning qolidiki meshel öchüp qalidu, shuning bilen, ifrit düm chüshidu. Mana bu duani oqughin dédi: ”keremlik allahning heqqi hörmiti we meyli teqwadar yaki gunahkar bolsun, héchkim éytalmaydighan kamil sözlirining heqqi hörmiti üchün, asmandin bala bolup chüshken we asman'gha kötürülgen yamanliqlardin, yer yüzige térilghan we yer astidin chiqqan yamanliqlardin, kéche we kündüzning pitniliridin, kéche we kündüzning musibetliridin alleqa séghinip panah tileymen. Yaxshiliq élip kelgen hadisiler buningdin mustesnadur, i rehman!“ (malik: 1773)

mexluqatlarning sherridin pana tilep oquydighan dua

5832/9509 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki kechqurun üch qétim: ”allahning mukemmel sözliri bilen alleqa séghinip u yaratqan nersilerning yamanliqidin panah tileymen“ dése, u kéche uni yilan yaki chayan chéqiwalsimu, ziyan yetküzelmeydu. (rawi) suheyl mundaq deydu: biz bu kelimilerni ögenduq we her kéchisi oquydighan bolduq. (bir nechche kündin kéyin) bir chörimizni chayan chéqiwaldi, lékin u héchqandaq aghriq hés qilmidi. (ehmed: 7838)

5831/9508 _ ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir adem kélip, peyghember eleyhissalamgha: i allahning resuli! Tünügün axsham chayan chéqiwalghanidi, bekmu qiynilip kettim, dégenidi, peyghember eleyhissalam uninggha: tünügün axsham waqtida: ”allahning mukemmel sözliri bilen alleqa séghinip u yaratqan nersilerning yamanliqidin panah tileymen“ dégen bolsang, chayan sanga ziyan yetküzelmeytti, dédi. (muslim: 2790)

5834 /9511 _ ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam hesen bilen huseyin'ge: ”allahning mukemmel sözliri bilen alleqa séghinip herqandaq sheytandin, zeherlik hasharettin we yaman közdin silerni saqlishini tileymen“ dep, dua oqup qoyatti we: chong dadanglar

(ibrahim) baliliri ismail bilen is'haq üchün mushundaq dua qilip qoyatti deytti. (buxari: 3371)

etigen - axshamda, éytilidighan dua we zikriler

5713/9333 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: ebu bekri reziyellahu enhu: i resulullah ! Manga etigen - axshamda oquydighan bir dua ögitip qoyghin! Dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: etigen axshamda we yotqan'gha kirgende: ”i yoshurun we ashkarini bilgüchi, asmanlarni we zéminni yaratquchi, hemme sheyilerning perwerdigari we padishahi alle! Guwahliq bérimenki, sendin bashqa héchbir ilah yoqtur, sanga séghinip nepsimning yamanliqidin, sheytanning sherridin we uning méni shérikke dewet qilishidin panah tileymen“ dégin! Dédi. (tirmizi: 3392)

5714/9334 - ebu eyyash reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki etigende:

(yégane alletin bashqa héchbir ilah yoqtur, padishahliq alleqa mensuptur, jimi hemdu sana alleqa xastur, alle her nersige qadirdur)“ dése, ismail eleyhissalamning ewladidin bir qulni azad qilghanning sawabigha érishidu. Undin bashqa, uninggha on sawab yézilidu we gunahliridin oni öchürülidu, mertiwisi on derije kötürülidu, taki kech kirgüche sheytan uninggha chéqilalmaydu. Bu zikirni kechte dése, yuqiriqidek sawabqa érishidu we sheytan taki tang atqan'gha qeder uninggha chéqilalmaydu. Hemmadning riwayitide mundaq déyilgen: bir kishi chüshide peyghember eleyhissalamni körüptu, u chüshide: ”i resulullah! Ebu eyyash séning mundaq - mundaq dégenlikingni riwayet qiliwatidu “ dégeniken, peyghember eleyhissalam: ebu eyyashning dégini toghra deptu. (ebu dawut: 5077)

5715 /9336 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem sahabilirige telim bérip mundaq dégen: tang atqanda: ”i alle! Séning yardiming bilen tang atquzduq, séning yardiming bilen kechliduq, séning yardiming bilen hayat kechürimiz, séning yardiming bilen ölimiz, axiri séning dergahinggha qaytimiz“ denglar; kech kirgende: ”i alle! Séning yardiming bilen kechliduq, séning yardiming bilen tang atquzduq, séning yardiming bilen hayat kechürimiz, séning yardiming bilen ölimiz, axiri séning dergahinggha qaytimiz“ denglar. (tirmizi: 3391)

5716/9337 - abdullah reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam kech bolghanda mundaq deytti: biz kechliduq, pütkül padishahliq alleqa mensup bolghan halda kech boldi, jimi hemdu sana alleqa mensuptur. Bir alletin bashqa héchbir ilah yoqtur, alle yekke yéganidur, héchqandaq shériki yoqtur. Pütkül padishahliq alleqa mensuptur, jimi hemdu sana alleqa xastur, alle hernersige qadirdur. Perwerdigarim! Sendin bu kéchidiki we uningdin kéyinki kéchilerdiki yaxshiliqlarni soraymen. Perwerdigarim! Sanga séghinip bu kéchidiki we uningdin kéyinki kéchilerdiki yamanliqlardin panah tileymen. Perwerdigarim! Sanga séghinip horunluqtin, bek qérip kétishtin panah tileymen. Perwerdigarim ! Sanga séghinip dozax azabidin we qebre azabidin panah tileymen. Peyghember eleyhissalam etigendimu mushu duani qilatti, emma: biz kechliduq, pütkül padishahliq alleqa mensup bolghan halda kech boldi... Dégen sözni almashturup: biz tang atquzduq, pütkül padishahliq alleqa mensup bolghan halda tang atti... Deytti. (muslim: 2723)

5717/9340 - ibni bureyde dadisidin riwayet qiliduki, peyghember sellallahu

eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki etigen yaki axshamda: ”i alle! Sen méning perwerdigarimsen, sendin bashqa héch bir ilah yoqtur. Sen méni yaratting, men séning bendengmen. Men küchümning yétishiche sanga bergen ehdemde we wedemde turimen, men sanga séghinip yaman qilmishlirimdin panah tileymen. Séning bergen néimetliringni étirap qilimen, gunahlirimgha iqrar bolimen, gunahlirimni meghpiret qilghin, gunahlarni sendin bashqa héchkim meghpiret qilalmaydu“ dése, andin shu küni yaki shu kéchisi ölüp ketse, jennetke kiridu. (ebu dawut: 5070)

5718/9342 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem etigen - axshamda munu dualarni qilishni héchqachan terk etmeytti: i alle! Men sendin dunya we axiretlik amanliq tileymen. I alle! Men sendin diyanitimge, dunyaliqimgha bala - chaqilirimgha we mal - mülkümge aman ésenlik we epu tileymen. I alle! Méning eyblirimni yapqaysen, könglümni xatirjem qilghaysen. I alle! Méni aldimdin, arqamdin, üstümdin, ong we sol teripimdin qoghdighaysen. I alle! Men séning büyüklükingge séghinip, asti teripimdin tuyuqsiz hujumgha uchrap halak bolushtin panah tileymen. (ebu dawut: 5074)

5719/9347 - osman ibni effan reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki, herküni etigen we axshamda üch qétim: bsْm allّh alّuy la yُضrُّ mع asْmh shyٌءْ fy alْörضْ ola fy alsّmaء ohُo alsّmyُع alعْlymُ * (ismini tilgha élish bilen asmandiki we zémindiki herqandaq ziyandashning ziyinidin qoghdan'ghili bolidighan allahning ismi bilen qoghdinimen, alle hemmini anglighuchi we bilgüchidur)“ dégen duani oqusa, uninggha héchqandaq ziyan - zexmet yetmeydu. Bu hedisni osman reziyellahu enhudin riwayet qilghan eban ibni osman yérim palech bolup qalghan idi, u bu hedisni sözlep bériwatqanda, anglighuchilardin biri uninggha bashqiche qarighili turghanidi, eban: ”némige (bundaq) qaraysen?! Bu hedisni öz eyni éytip berdim (yeni rastliqida shek yoq) emma men u küni bu duani oqumighan idim, allahning teqdiri mushundaq iken“ dédi. (tirmizi: 3388)

5720/9348 - abdullah ibni xubeyb reziyellahu enhu mundaq deydu: biz yamghurluq, qapqarangghu bir kéchide peyghember eleyhissalamning bizge namaz oqup bérishini telep qilish üchün uni izdep chiqtuq, uni hemmidin burun men taptim. Peyghember eleyhissalam manga: oqughin! Dédi, men héchnéme démidim. Oqughin! Dédi, men yene héchnéme démidim. Peyghember eleyhissalam oqughin! Dédi. Men: némini oquymen? Dep sorighanidim, peyghember eleyhissalam: ixlas, feleq we nas sürilirini etigen - axshamda üch qétim oqughin! Bu, sendin her qandaq yamanliqni depi qilidu, dédi. (tirmizi: 3575)

5721/9349 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: kimki etigen - axshamda yüz qétim subhanellah webihemdihi dése, qiyamet küni héchkim uningkidin ewzel sawabqa érishelmeydu. Peqet shuninggha oxshash dégen yaki uningdin ashurup dégen kishila uningkidek yaki uningkidin ewzelrek sawabqa érishishi mumkin. (tirmizi: 3469)

uxlashtin burun oquydighan dua

5722/9353 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember eleyhissalam yatidighan chaghda mundaq deytti: méni kishilerdin bihajet qilghan, yatidighan'gha jay bergen, yeydighan'gha yémek bergen, ichidighan'gha ussuluq

bergen we manga mol nazu - néimetlerni ata qilghan alleqa hemdiler bolsun. Her ehwalda alleqa hemdiler bolsun. I allahim! I barliq sheyilerning perwerdigari we igisi! I barliq sheyilerning ilahi! Men sanga séghinip dozaxtin panah tileymen. (ebu dawut: 5058)

5723/ 9354 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma bir kishige: uxlash aldida: ”i alle! Méning jénimni sen yaratting, uni sen wapat tapquzisen, uning ölümi we hayati séning ilkingde. Eger uni tirik qoysang, öz panahingda saqla. Wapat tapquzsang, uni meghpiret qil. I alle! Men sendin salametlik tileymen “ dégen duani oqughin! Dédi, yénidiki bir adem uningdin: sen buni ömerdin anglighanmu? Dep sorighanidi, abdullah ibni ömer: ömerdinmu yaxshi kishidin, yeni resulullahtin anglighan, dédi. (muslim: 2712)

5724/9355 - enes reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende: jimi hemdu sana bizge taam bergen, ussuluq bergen, ihtiyajimizni qamdighan we bizni orunlashturghan alleqa xastur. Qanchilighan kishiler éhtiyajini qamdaydighan we orunlashturidighan kishisi yoq yüriwatmamdu? ! Deytti. (muslim: 2715)

5725/9357 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende, ikki aliqinini échip turup, süre ixlas, süre feleq we süre nasni oqup, aliqinigha hüretti. Andin aliqanliri bilen yüzini we bedinini (alqini yetken yergiche) silaytti. Kéyin aghrip qalghan chéghida, mendin shundaq qilip qoyushni telep qilghan. (buxari: 5748)

5726/9358 - huzeyfe reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende: i alle! Séning isming bilen yashaymen we séning isming bilen ölimen deytti. Seherde ornidin turghanda: jimi hemdu sana bizni wapat tapquzghandin kéyin tirildürgen alleqa xastur. Axiri shu allahning dergahigha qaytimiz deytti. (buxari: 7394)

5727/9359 - bera ibni azibtin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: i palani! Uxlash üchün yatqiningda: ”i alle! Ümid qilghan we sendin qorqqan halda özümni sanga tapshurdum, sanga yüzlendim, ishlirimni sanga hawale qildim we sanga tayandim. Sendin bashqa panahgahimmu yoq, qutuldurghuchimmu yoq. Men sen nazil qilghan kitabqa, sen ewetken peyghemberge iman éyttim“déseng, andin shu kéchisi ölüp ketseng, iman bilen kétisen, ölmey qalsang, ejir alisen. (buxari: 7488)

5739/9375 - jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishi uxlaydighan chaghda, uning yénigha bir perishte we bir sheytan kélidu. Perishte uninggha: ”küningni yaxshiliq bilen tamamlighin!“ dése, sheytan: ”küningni yamanliq bilen tamamlighin!“ deydu. Eger u kishi alleni yad étip uxlap qalsa, perishte kéchiche uni qoghdaydu. U kishi oyghan'ghan chaghda perishte uninggha: ”küningni yaxshiliq bilen bashlighin!“ dése, sheytan: ”küningni yamanliq bilen bashlighin!“ deydu. Eger u kishi :”uyqumda jénimni almay, uni manga qayturup bergen alleqa cheksiz hemdusanalar bolsun“ dése we: "alle heqiqeten asmanlarni we zéminni (qudriti we güzel hékmiti bilen) chüshüp kétishtin toxtitip turidu. Eger ular chüshüp ketse, ularni héch ehedi toxtitip turalmaydu. Alle heqiqeten helimdur (yeni kuffarlar azabqa tégishlik bolsimu, ularni jazalashqa aldirap ketmeydu), nahayiti meghpiret qilghuchidur" (süre fatir, 41 - ayet); "(asmanning) zémin'gha chüshüp ketmesliki üchün, alle asmanni toxtitip turidu, peqet

allahning izni bilen (asmanning qiyamet bolghan chaghda) chüshüp kétishi buningdin mustesna" (süre hej, 65 - ayet) dégen ayetlerni oqusa, karwitidin chüshüp kétip ölüp qalghan teqdirdimu jennetke kiridu. (rezin; mewsili: 1791)

5728/9360 - bera ibni azib reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga: uxlash üchün yatmaqchi bolghiningda, namazgha taharet alghandek taharet alghin, andin ong teripingni bésip yatqin we: ”i alle! Ümid qilghan we sendin qorqqan halda özümni sanga tapshurdum, sanga yüzlendim, ishlirimni sanga hawale qildim we sanga tayandim. Sendin bashqa panahgahimmu yoq, qutuldurghuchimmu yoq. Men sen nazil qilghan kitabqa, sen ewetken peyghemberge iman éyttim “ dégin! Shuning bilen, sen shu kéchisi ölüp ketseng, iman bilen kétisen. Bu sözler séning shu kündiki eng axirqi sözüng bolsun dédi. Men (rawi): bu duani bera ibni azib reziyellahu enhumaning aldida qaytilap: sen ewetken elchi (resul)ge. Dep oqughanidim. U: yaq, sen ewetken peyghember(nebiy)ge. Dep oqu! Dédi. (buxari: 6311)

5729/9361 - huzeyfe ibni yemani reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember eleyhissalam uxlimaqchi bolghanda qolini béshining astigha qoyatti we: i alle! Bendiliringni heshir qilidighan (yeni qiyamet) küni méni azabingdin saqlighin! Deytti. (tirmizi: 3398)

5730/9362 - ferwe ibni newfel reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember eleyhissalamning qéshigha kélip: i resulullah! Manga uxlash waqtida oquydighan bir dua ögitip qoyghin! Dégenidim, peyghember eleyhissalam: süre kafirunni oqu! Chünki u shériktin ada juda bolushtur, dédi. (tirmizi: 3403)

5732/9364 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember eleyhissalam süre zumer we süre beni israilni oqumastin uxlimaytti. (tirmizi: 3405)

5733/9365 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: biringlar (uxlash üchün) körpisige kelgende, uni kiyimining bir teripi bilen üch qétim süpüriwetsun we: ”i rebbim! Yénimni séning ismingni zikri qilip turup qoydum, séning ismingni zikri qilip turup kötürimen (yeni ornumdin turimen) i rebbim! Méni mushu uyqumda wapat tapquzsang, méni meghpiret qil. Hayat qaldursang, méni salih bendiliringni qoghdighandek qoghdighin“ désun. (buxari: 7393)

5735/9367 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam uxlimaqchi bolghanda ong teripimizni bésip yétishqa we: ”i allahim! I asmanlarning, zéminning we büyük ershning perwerdigari! I bizning we barliq sheyilerning perwerdigari! Dan we uruqlarni bixlandurghuchi, tewrat, injil we furqanlarni nazil qilghuchi alle! Sanga séghinip barliq nersilerning sherridin panah tileymen. Ularning kokulisi séning qolungdidur. I alle! Sen ewwelsen, sendin ilgiri biri yoq. Sen axirsen, sendin kéyin biri yoq. Sen ashkarisen (yeni mewjutluqung delil - pakitlar bilen eqil igilirige ashkaridur), séningdek ashkara biri yoq. Sen mexpiysen (yeni séni köz bilen körgili bolmaydu, séning zatingning mahiyitini tonushqa eqiller yételmeydu), séningdek mexpiy biri yoq. Bizni qerzdin xalas qilghin, namratliqtin qutqazghin dep dua qilishqa buyruytti. (muslim: 2713)

5737/9371 - ebu ezher enmari reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem axshimi uxlash aldida: i alle! Yénimni séning isming bilen qoyimen, gunahlirimni meghpiret qilghin, sheytinimni qoghliwetkin, üstümdiki heq hoquqlarni xalas qilghin, méni üstünki alemning jamaiti (yeni perishtiler) ichide qilghin! Deytti. (ebu dawut: 5054)

kichisi oyghunup ketkende oquydighan dua

5736/9370 - ubade ibni samit reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi oyghinip ketken kishi: ”héch shériki yoq yégane alletin bashqa héchbir ilah berheq yoqtur, padishahliq we jimi hemdusana uninggha xastur, u her nersige qadirdur, jimi hemdusana alleqa xastur, alle paktur, alletin bashqa héch bir ilah yoqtur, alle büyüktur. Allahning yardimisiz héch küch qudret yoqtur “ dése, andin: ”i alle! Méni meghpiret qilghin !“ dése yaki dua qilsa, duasi ijabet bolidu. Eger taharet élip namaz oqusa, namizi qobul bolidu. (buxari: 1154)

chöchüp oyghunup ketkende oquydighan dua

5738/9374 - emr ibni shueyb atisi arqiliq bowisidin peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: silerning biringlar uyqusidin chöchüp oyghinip ketkende: ”allahning mukemmel kelimilirige séghinip uning ghezipidin, jazasidin, bendilerning yamanliqidin, sheytanlarning weswesiliridin we ularning méning emellirimge shérik bolushidin panah tileymen“ dése, sheytanlarning weswesiliri uninggha hergiz ziyan salalmaydu. Abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma baliliri ichidin balaghetke yetkenlirige bu duani ögitetti yaki buni bir parche qeghezge yézip, balaghetke yetmigen balilirining boynigha ésip qoyatti. (tirmizi: 3528)

öydin chiqqanda oquydighan dualar

5740/9376 - ummu seleme reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem öydin sirtqa chiqqanda: allahning ismi bilen we alleqa tewekkül qilghan halda chiqimen. I alle! Sanga séghinip heqtin burulup kétishtin, toghra yoldin ézip kétishtin, zulum qilishtin, zulumgha uchrashtin, nadanliq qilishtin we nadanlar qatarida körülüshtin panah tileymiz! Deytti. (tirmizi: 3427)

5741/9377 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishi öyidin chiqqanda: ”allahning ismi bilen we alleqa tewekkül qilghan halda chiqimen, allahning yardimisiz héch küch qudret yoqtur“ dése, shu chaghda uninggha (toghra yolgha) yéteklending, kupaye qilinding (yeni hajetliring rawa boldi), (düshmenliringning yamanliqliridin) saqlanding dep nida qilinidu we sheytanlar uningdin yiraqlashturulidu. (ebu dawut: 5095)

mesjidke kirgende oquydighan dualar

5742/9380 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke kirgende, allahning resuligha salam yollanglar (yeni allahumme selli ela... Ni oqunglar) we: ”i alle! Manga rehmitingning derwazilirini échiwetkin!“ denglar. Mesjidtin chiqqanda, yene allahning resuligha salam yollanglar we: ”i alle! Méni qoghlandi sheytandin saqlighin!“ denglar. (ibni maje: 773)

5744 /9382 - ebu humeyd yaki ebu useyd reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke kirgende: ”i alle! Manga rehmitingning derwazilirini échiwetkin!“ denglar. Mesjidtin chiqqanda bolsa: ”i alle! Pezli merhemitingni tileymen“denglar. (muslim: 713)

birer sorunda olturghanda we ayrilghanda oquydighan dua

5748/9387 - abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhuma mundaq deydu: birqanche kelime bar bolup, herqandaq adem birer sorundin ayrilish aldida u

kelimilerni üch qétim éytsa, gunahliri meghpiret bolidu. Eger u kelimilerni herqandaq bir yaxshi sorunda we zikri sorunlirida éytsa, uninggha (yeni yaxshiliq deptirige) xuddi qeghezge möhür bésilghandek möhür bésilidu. U kelimiler: ”i alle! Séni barliq nuqsanlardin pak dep bilimen, sanga hemdi éytimen, sendin bashqa héch ilah yoqtur, sendin meghpiret tileymen we sanga tewbe qilimen “ dégenlerdin ibarettur. (ebu dawut: 4857)

5749/9388 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning birer sorunda oltursa, 100 qétim: i perwerdigarim! Manga meghpiret qilghin, tewbemni qobul qilghin, sen tewbini bekmu qobul qilghuchisen, nahayiti méhribansen deytti. (ebu dawut: 1516)

5750/9389 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem qandaqliki bir sorundin ayrilmaqchi bolsa, sahabilirige mundaq dua qilmay turup ayrilmaytti: i alle! Bizge bizni sanga asiyliq qilishtin tosup qalidighan qorqunch ata qilghin, jennitingge yetküzidighan taet ibadet nésip qilghin, dunyadiki musibetlirimizni yenggillitidighan ishench iman ata qilghin, biz hayat qalghan muddetkiche qulaqlirimizdin, közlirimizdin, küch quwwetlirimizdin bizni behrimen qilghin we bularni biz ölgen'ge qeder bizdin ayriwetmigin ! Bizge zulum qilghanlardin intiqamimizni élishni muyesser qilghin! Düshmenlirimizge qarshi bizge yardem bergin, musibetlirimizni dinimizda qilmighin, mal dunyagha érishishni eng chong ghémimiz we ilim öginishtiki ghayimiz qilip qoymighin, bizge rehim qilmaydighan zalimlarni musellet qilmighin. (tirmizi: 3507)

Seperge atlan'ghanda oquydighan dua

5753 /9392 - imam malikning riwayet qilishiche, peyghember sellallahu eleyhi wesellem seperge atlinip putini üzenggige qoyghanda: i alle! Seperde sen hemrahimizsen, bala chaqilirimizni muhapizet qilghuchisen. I alle! Yolimizni qisqartip, sepirimizni asanlashturup bergin, i alle! Sanga séghinip seperning japa musheqqetliridin, chüshkünlüktin, pul mal we xotun balilarning yaman aqiwetke qélishidin panah tileymen dep dua qilatti. (imam malik riwayet qilghan)

5752/9391 - ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem seperge atlinip tögisige min'gende, üch qétim tekbir éytatti, andin: "bizge buni boysundurup bergen zat paktur, biz uninggha (minishke) qadir emes iduq, biz heqiqeten perwerdigarimizning dergahigha qayturulghuchilarmiz" (süre zuxruf, 13 - ayet) dégen ayetlerni oquytti we: i alle! Biz bu sepirimizde sendin yaxshiliq we teqwadarliqni, sen razi bolidighan emelni tileymiz. I alle! Bu sepirimizni asan qilip bergin, yiraqliqini qisqartip bergin! I alle! Seperde sen hemrahimizsen, bala chaqilirimizni muhapizet qilghuchisen. I alle! Sanga séghinip seperning japa musheqqetliridin, chüshkünlüktin, pul mal we xotun balilarning yaman aqiwetke qélishidin panah tileymen dep dua qilatti. Seperdin qaytip kelgendimu yuqiridiki duani qilatti we axirida: alleqa qaytqan, gunahlirimizdin tewbe qilghan, perwerdigarimizgha ibadet qilghan we uni medhiyiligen halda qaytip kelduq dégen duani qoshup oquytti. (muslim: 1342)

5760/9401 - eli reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem seper üchün yolgha chiqsa: i alle! Séning yardiming bilenla (düshmen'ge) hujum qilimen, séning yardiming bilenla (düshmenning) hiyle mikrisidin saqlinimen, séning yardiming bilenla (herbiy) yürüsh qilimen deytti. (ehmed: 1298)

5759/9399 - abdullah ibni serjis reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem seperge chiqsa: i alle! Sen seperde hemrahimizsen, bala chaqilirimizni muhapizet qilghuchisen. I alle! Seperde bizge hemrah bolghin, bala chaqilirimizni özeng himaye qilghin. I alle! Sanga séghinip seperning japa musheqqetliridin, chüshkünlüktin, néimetlirimizning (köpeygendin kéyin) kémiyishke yüzlinishidin, zulumgha uchrighuchining bedduasidin, pul mal we xotun balilarning yaman aqiwetke qélishidin panah tileymen dep dua qilatti. (tirmizi: 3437)

{اَللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوىٰ، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَىٰ، اَللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفْرَنَا هٰذا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَه، اَللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، والخَلِيفَةُ فِي ٱلاَهْلِ، اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي ٱلاَهْلِ وَالْمَالِ}

terjimisi: "i allah! Bu sepirimizde séningdin yaxshiliq bilen teqwaliqni we sen razi bolidighan emelni tileymiz. I allah! Bizge bu sepirimizni ungaylashturup bergin, uning musapisini yéqinlashturup bergin. I allah! Sen seperde hemrah, ehlimizde orunbasarsen. I allah! Sanga séghinip sepirimning zorliqidin, chirayimning sarghiyishidin, ailemge we pul - mélimgha ziyan - zexmet yétishidin panah tileymen"[muslim riwayiti].

Seperde oquydighan dua

5754/9393 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem seper üstide bolup, tang seherde ornidin turghanda: bu yerge hazir bolghanlar bizning alleqa hemdi éytqanliqimizni anglidi we allahning bizni yaxshi sinaqlar bilen sinighanliqini kördi. I perwerdigarimiz ! Bizni himaye qilghin, pezli merhemitingni ata qilghin, biz sanga séghinip dozaxtin panah tileymiz deytti. (muslim: 2718)

5755/9394 - enes reziyellahu enhu mundaq deydu: bir adem peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: i resulullah ! Men seperge chiqmaqchi boluwatimen, manga dua qilip qoysang, dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: alle sanga teqwadarliqni yar qilsun! Dédi. U: yene dua qilsang, dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: alle gunahliringni meghpiret qilsun! Dédi. U: ata - anam sanga pida bolsun, yene dua qilsang, dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: meyli qeyerde bolmighin, alle sanga yaxshiliqni muyesser qilsun! Dédi. (tirmizi: 3444)

seperdin qayitqanda oquydighan dua

5751/9390 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem birer ghazattin yaki hej sepiridin weyaki ömre sepiridin qaytip kelse, yol boyi chiqqan her bir töpilikte üch qétim tekbir éytatti, andin: shériki yoq yégane alletin bashqa héch ilah berheq yoqtur, pütkül padishahliq we hemdusana uninggha xastur, u her nersige qadirdur. Biz perwerdigarimiz alleqa qaytquchi, tewbe qilghuchi, ibadet qilghuchi, sejde qilghuchi we hemdi éytquchilarmiz. Alle wedisini emelge ashurdi, bendisige yardem berdi, ehzabni (yeni ittipaqdash qoshunni) özi yalghuz meghlup qildi deytti. (buxari: 1797)

seperge uzatquchilarning oquydighan duasi

5756/9395 - ibni ömer reziyellahu enhuma seper qilmaqchi bolghan herqandaq ademge mundaq deytti: manga yéqin kelgin, men séning bilen xuddi

peyghember sellallahu eleyhi wesellem biz bilen xoshlashqandek xoshlishiwalay, u seperge mangghan kishi bilen xoshlashqanda: diningni, mal mülkingni we emilingning xatimisini alleqa tapshurdum deytti. (tirmizi: 3443)

birer orun'gha chüshkende oquydighan dua

5758/9398 - xewle binti hekim sulemiyyedin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki birer jaygha chüshkün qilghandin kéyin: ”allahning mukemmel kelimilirige séghinip, u yaratqan barliq nersilerning yamanliqidin panah tileymen“ dése, u shu yerdin kétip bolghuche, héchnerse uninggha ziyan zexmet yetküzelmeydu. (tirmizi: 3437)

chol bayawanda oquydighan dua

5761/9404 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allahning yer yüzide bendilerning name emallirini yazidighan perishtiliridin bashqa yene derextin chüshken bir tal yopurmaq chaghliq nersinimu qaldurmay yézip turidighan perishtiliri bar. Kimki chöl bayawanda kétiwétip, béshigha kün chüshse: ”i allahning bendiliri! Manga yardem qilinglar!“ dep towlisun. (bezzar: 3128)

qorqunuchta qalghanda oquydighan dua

5762/9410 - ebu seid xudri reziyellahu enhu mundaq deydu: xendek urushi bolghan küni: i resulullah ! (urush wehimisidin) jan helqumgha yétip qaldi, biz qilishqa tégishlik birer dua barmu? Dep sorighaniduq, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: elwette bar, ”i alle! Ewretlirimizni yapqin, bizni qorqunchlirimizdin emin qilghin!“ dep dua qilinglar! Dédi. Shuning bilen, alle taala düshmenlirige qarshi boran chiqardi we ularni shu boran bilen meghlub qildi. (ehmed: 10613 ; bezzar)

bashqa kün chüshkende oqulidighan dua

5763/9411 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem béshigha kün chüshkende: bir alletin bashqa héch ilah yoqtur, alle ulughdur, nahayiti köyümchandur, uningdin bashqa héch mebud berheq yoqtur, büyük ershning igisidur, uningdin bashqa héch ilah yoqtur, asmanlarning, zéminning we ulugh ershning perwerdigaridur dep dua qilatti. (buxari: 6346)

5765/9414 - enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge birer ish qiyin kelse: i hemishe tirik turghuchi, pütün mexluqatlarni idare qilghuchi alle! Séning rehmitingge yélinip yardem tileymen deytti. (tirmizi: 3524)

5766/9415 - umeysning qizi esma reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga: sanga birer qiyinchiliqqa yoluqqanda oquydighan bir dua ögitip qoyay (eger shundaq ehwalgha yoluqsang): ”alle birdur, alle méning perwerdigarimdur, men uninggha héch nersini shérik qilmaymen“ dégin! Dédi. (ebu dawut: 1525)

yigen, ichkende oqulidighan dua

5768/9423 - ebu eyyub ensari reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem tamaq yégende yaki bir nerse ichkende: yégüzgen, ichküzgen, uni singishlik qilghan we uninggha chiqish yoli (yeni teret yoli) qilghan alleqa cheksiz hemdusanalar bolsun! Dep dua qilatti. (ebu dawut: 3851)

5772/9427 - hisham ibni urwe atisidin riwayet qilip mundaq deydu: atamgha qandaqliki tamaq yaki ichidighan nerse keltürülse, hetta dora bolsimu, uni yep

yaki ichip bolghandin kéyin: ”bizni hidayetke érishtürgen, bizge yégüzgen, ichküzgen we néimet bergen alleqa hemdusanalar bolsun! Alle hemmidin büyüktur. I alle! Séning néimiting bizni pütün yamanliqtin saqlap qaldi, shu néimet bilen tang atquzduq we nurghun yaxshiliq bilen kech qilduq. Sendin shu néimitingning dawamini we bizning shu néimet üchün sanga shükri qilishimizni tileymiz ! Sen ata qilghan yaxshiliqtin bashqa héch yaxshiliq yoq, sendin bashqa héchbir ilah berheq yoq, sen yaxshi kishilerning we pütün ehli jahanning perwerdigarisen. Jimi hemdusana alleqa xastur, bir alletin bashqa héch ilah yoqtur, alle xalighan nerse wujudqa kélidu, barliq küch quwwet alleqa mensuptur. I alle! Bizge riziq qilip bergen nersilerni beriketlik qilghin we bizni dozaxtin saqlighin!“ dep dua qilatti. (malik: 1740)

5773/9428 - ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: men, peyghember sellallahu eleyhi wesellem we xalid ibni welid reziyellahu enhu üchimiz meymune reziyellahu enhaning öyige kirduq. U bizge bir qacha süt élip keldi. Süttin aldi bilen peyghember sellallahu eleyhi wesellem ichti. Men uning ong teripide, xalid ibni welid sol teripide idi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga: süt ichish nöwiti séning, emma xalisang, xalid aldida ichiwalsun, dégenidi, men: séning aghzing tegken sütni bashqilargha hergiz ötünüp bermeymen, dédim. Kéyin, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: alle kimge tamaq yégüzse, u: ”i alle! Tamiqimizni beriketlik qilghin we uningdinmu yaxshi tamaq bergin!“ dep dua qilsun! Alle kimge süt ichküzse, u: ”i alle! Sütimizni beriketlik qilghin, yene uningdinmu köp süt bergin!“ dep dua qilsun! Dédi. U süttin bashqa nerse yémeklik we ichimlikning ornini alalmaydu dédi. (tirmizi: 3455)

3260/5461 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biringlar tamaq yémekchi bolsa, ”bismillah “ dep bashlisun ! Nawada béshida ”bismillah“ déyishni untughan bolsa, ésige kelgende bsismillahi ewwelehu we axirehu (yeni béshidimu we axiridimu bismillah) dewetsun! (ebu dawud: 3767)

3263/5465 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eger bir kishi öyige kirgende we tamaq yégende ”bismillah“ dése, sheytan hemrahlirigha: ”silerge bu yerde qonalghu jaymu, kechlik tamaqmu yoq boldi“ deydu. Eger öyige kirgende: ”bismillah“ démise, sheytan hemrahlirigha: “silerge bu yerde qonalghu orun bar boldi“ deydu. Andin tamaq yégendimu: ”bismillah “ démise, sheytan hemrahlirigha: ”silerge bu yerde qonalghu jaymu, kechlik tamaqmu bar boldi“ deydu. (muslim: 2018)

tamaqtin kiyin oqulidighan dua

5770/9425 - sehl ibni muaz ibni enes atisidin riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki tamaq yep bolup: ”bu tamaqni manga yégüzgen we uni méning küch quwwitimsiz riziq qilip bergen alleqa hemdusanalar bolsun!“ dése, uning ilgiri ötküzgen gunahliri meghpiret qilinidu. (tirmizi: 3458)

{ اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هٰذَا وَرَزَقَنِيْهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ }۰

Terjimisi:" jimi hemdusana men héchqandaq küch serp qilmastin, méni bu taam bilen ghizalandurghan we uni manga riziq qilip ata qilghan allahqa xastur,

uninggha shükür éytimen"[buxariy riwayiti].

{ اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ }.

Terjimisi: " jimi hemdusana bizni ghizalandurghan, bizni sogharghan we bizni musulmanlardin qilghan allahqa xastur uninggha shükür éytimen "[ebu dawud riwayiti].

{ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ}.

Terjimisi: "i allah! Bizge buningda beriket ata qilghin we bizni buningdinmu yaxshisi bilen riziqlandurghin" [ebudawud riwayiti].

Yingi kiyim keygende oqulidighan dua

5771/9426 - yene bir riwayette munular qoshup riwayet qilin'ghan: kimki yéngi kiyim kiygende: ”bu kiyimni manga kiygüzgen we uni méning küch quwwitimsiz riziq qilip bergen alleqa hemdusanalar bolsun“ dése, uning ilgiri we kéyin ötküzgen gunahliri meghpiret qilinidu. (ebu dawut: 4023)

5775/9431 - ebu seid xudri reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem yéngi köynek kiyse yaki selle yögise, uning ismini tilgha alatti we: i alle! Sanga cheksiz hemdusanalar bolsunki, bu kiyimni manga sen kiygüzdüng, sendin uning yaxshiliqini we uni yaxshi ishlargha ishlitishni tileymen. Sanga séghinip uning yamanliqidin we uni yaman ishlargha ishlitishtin panah tileymen dep dua qilatti. (ebu dawut: 4020)

Qulaq ghunguldighanda oquydighan dua

5776/9433 - ebu rafi reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimning quliqi ghonguldisa, méning ismimni tilgha élip, durud yollisun we: ”alle méning gépimni qilghan kishining yaxshi gépini qilghay “ désun. (elkebir958:)

yéngi ayni körgende oqulidighan dua

5777/9435 - telhe ibni ubeydullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam yéngi ayni körgende mundaq dua qilatti: i alle! Bu ayni bizge beriket, iman, salametlik we islam éyi qilghin. (i ay!) méningmu, séningmu rebbing alletur. (tirmizi: 3451)

boran we shamal chiqqanda oqulidighan dua

5778/9438 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: qattiq boran chiqqanda, peyghember eleyhissalam mundaq deytti: i alle! Men buning (boranning) yaxshiliqini we uningdiki yaxshiliqni hemde uning bilen ewetilgen nersining yaxshiliqini tileymen. Uning yamanliqidin we uningdiki yamanliqtin hemde uning bilen ewetilgen nersining yamanliqidin panah tileymen. (muslim: 899)

5779/9439 - aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember eleyhissalam asman upuqlirida bir bulutni körgende, ishini tashlap, namaz oquwatqan bolsa, qisqila oqup, andin mundaq deytti: i alle! Sanga séghinip uning yamanliqidin panah tileymen. Eger yamghur yighip qalsa: i alle! Beriket élip kélidighan yamghur ewetkin! Deytti. (ebu dawut: 5099)

5780/9440 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember eleyhissalamning: shamal alle teripidin bolup, bezide rehmet élip kelse, yene bezide azab élip kélidu. Shunga (shamalni) körgen chighinglarda, uni tillimanglar ! Hemminglar birlikte alletin uning yaxshiliqini sorap, yamanliqidin panah tilenglar dégen sözini anglighanidim. (ebu dawut: 5097)

chüshkürgende oqulidighan dua

5781/9441 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki chüshkürse: ”elhemdulillahi ela kulli hal(yeni her qandaq ehwalda alleqa hemde éytimen) désun. Yénidiki buradiri yaki dosti uninggha: yerhemukellah (yeni alle sanga rehmet qilsun) désun. Bu sözni anglighandin kéyin (chüshkürgüchi): ”yehdikumullah we yusle balekum “ (yeni alle silerni hidayet qilsun we ishinglarni onglisun) dep jawab qaytursun. (ebu dawut: 5033)

5782/9443 - nafi reziyellahu enhu mundaq deydu: abdullah ibni ömer chüshkürgen waqitta, bashqilar uninggha: yerhemukellah! Dése, u jawaben: alle bizge we silerge merhemet we meghpiret qilsun! Deytti. (malik: 1800)

hajetxanigha kirishte oqulidighan dua

{اللّهُمَّ إنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ}.

Terjimisi: " i allah! Sanga séghinip erkek - chishi sheytanlarning ziyankeshlikidin panah tileymen".[buxariy riwayiti].

Hajetxanidin chiqqanda oqulidighan dua

{غُفْرَانَك، الْحَمْدُ للهِ الَّذي اَذْهَبَ عَنِّي اْلأَذَى وَعَافَانِيَ}.

Terjimisi: " i allah! Gunahlirimni kechürgeysen, mendin ziyan - zexmetni yoq qilghan we méni salamet qilghan allahqa hemdusana éytimen"[buxariy riwayiti].

Teshehhudtin kéyin we salam bérishtin burun oqulidighan dualar

1-{اَللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَفِتْنَةِ الْمَمَاتِ، اَللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنَ الْمأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ}.

Terjimisi: " i allah! Sanga séghinip qebri azabidin panah tileyme, dejjalning pitnisidin panah tileymen, sanga séghinip hayat we mamatning pitnisidin panah tileymen. I allah! Sanga séghinip gunahqa chömüshtin we qerzdarliqtin panah tileyme" [buxariy riwayiti].

2-{اَللَّهُمَّ إنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيْراً وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إلاَّ أنْتَ فَاغْفِرْ لِي مِنْ عِنْدِكَ مَغْفِرَةً إنَّكَ أنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ}.

Terjimisi: " i allah! Men özümge köp zulum qildim, gunahlarni sendin özge meghpiret qilghuchi yoq, méni öz pezli - kereming bilen meghpiret qilghin. Sen nahayiti meghpiret qilghuchi we tolimu shepqetlik igemsen" [buxariy riwayiti].

3-{اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَاقَدَّمْتُ وَمَاأخَّرْتُ، وَمَاأسْرَرْتُ وَمَا أعْلَنْتُ، وَماَ اَسْرَفْتُ وَماَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اَنْتَ الْمُقدِّمُ وَأنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَإلَهَ إلاَّ أنْتَ}.

Terjimisi: " i allah! Ötken we kéyinki, yoshurun we ashkara qilghan barliq gunahlirimni, heddimdin ashqanlirimni we men bilmeydighan xataliqlirimni meghpiret qilghin. Sen ezeldin bar bolghan we menggüge qalidighan zatsen, séningdin özge mebud berheq yoqtur" [muslim riwayiti].

Toy tebrikleshte oqulidighan dua

{ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ}.

Terjimisi: "sizge mubarek bolsun, allah silerge tewe nersiler beriket ata qilsun

we ikkinglarni yaxshiliq ichide birleshtürsun" [ebudawud riwayiti].

Xotun yaki xizmetchi yaki ulagh alghanda oquydighan dua

{ اللَّهُمَّ إِنِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَمِنْ شَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ}.

Terjimisi: "i allah! Sendin uning yaxshiliqini we sen uning xaraktérigha orunlashturiwetlerning yaxshiliqini soraymen, uning yamanliqidin we sen uning xaraktérige orunlashturiwenlerning yamanliqidin sanga séghinip panah tileyme"[ebudawud riwayiti].

Er - ayal yéqinchiliqidin ilgiri oqulidighan dua

{ اَللَّهُمَّ جَنِّبْناَ الشَيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَناَ }.

Terjimisi: " i allah! Bizdin sheytanni yéraq qilghin we bizge ata qilidighan perzenttin sheytanni yéraq qilghin" [buxariy riwayiti].

Mejlistin kéyin oqulidighan dua

{سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ }.

Terjimisi: " i allah! Sen paktursen, jimi hemdusana sanga xastur, sendin bashqa heqiqiy ilah yoqtur. Sendin meghpiret tileyme we sanga tewbe qilimen"[tirmiziy riwayiti].

Yaxshiliq qilghan kishi üchün qilinidighan dua

{جَزَاكَ اللهُ خَيْراً}. terjimisi: " allah sizni mukapatlisun" [imam ehmed riwayiti].

Qatnash qurallirigha chiqqanda oqulidigha dua

1-{ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِيْنَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ }

terjimisi: " bizge buni boysundurup bergen zat paktur, biz buninggha(chiqishqa) qadir emes iduq, biz heqiqeten perwerdigarimizning dergahigha qaytquchilarmiz"[zuxruf sürisi 13- ayet].

2-{ اَلْحَمدُ لِلَّهِ، اَلْحَمدُ لِلَّهِ ، اَلْحَمدُ لِلَّهِ ، اَللهُ اَكْبَرُ، اَللهُ اَكْبَرُ، اَللهُ اَكْبَرُ، سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ اِنِّ ظَلَمْتُ نَفْسِي فاَغْفِرْلِي فَاِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلاَّ اَنْتَ}.

Terjimisi: " jimi hemdusana allahqa xastur, hemdusana allahqa xastur, hemdusana allahqa xastur, allah hemmidin büyüktur, allah hemmidin büyüktur, allah hemmidin büyüktur, allah hemmidin büyüktur, i allah! Sen paktursen, men özümge zulum qildim, méni meghpiret qilghin, shubhisizki, gunahlarni sendin bashqa meghpiret qilghuchi yoq".[tirmiziy riwayiti].

Méhmanning sahibxan üchün oquydighan duasi

1-{ اَللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيْمَا رَزَقْتَهُمْ وَاغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ }

terjimisi: " i allah! Ulargha ata qilghan rizqinggha beriket ata qilghin, ularni meghpiret qilghin we ulargha rehim qilghin"[buxariy riwayiti].

2-{اَللَّهُمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِي وَأَسْقِ مَنْ سَقَانِي}.

" i allah! Méni ghizalandurghanni ghizalandurghin we méni sugharghanni sugharghin"[muslim riwayiti].

Késel yoqlighanda oqulidighan dua

1384/2372 - ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki,

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir adem téxi sekratqa chüshmigen késelni yoqlap, u késelning qéshida yette qétim: büyük ershning igisi bolghan ulugh alletin sanga shipaliq bérishini tileymen, dése, alle u ademni shu késeldin saqaytidu. (ebu dawud: 3106)

birer yiri aghrighanda oquydighan dua

4553/7576 - osman ibni ebulas seqafiy reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: musulman bolghandin tartip jismimda bir aghriq peyda bolghanidi. Bir küni, bu aghriqtin shikayet qilip, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha barghanidim, manga mundaq dégen: jismingdiki aghrighan jaygha qolungni qoyup turup, üch qétim ”bismillah “, yette qétim ”allahning özi we qudritige séghinip derdini tartiwatqan bu aghriqning sherridin panah tileymen“ dégin! Dédi. (muslim: 2202)

yashashtin ümidi üzülgen bimarning duasi

{ اَللَّهُمَّ اغْفِرْلِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِقْنِي بالرَّفِيقِ ٱلْأَعْلَى }.

" i allah! Méni meghpiret qilghin, manga rehim qilghin, méni huzurunggha élip ketkin". [buxariy riwayiti].

Mal boghuzlighanda éytilidighan tekbir

{بِسْمِ اللهِ واللهُ أَكْبَرُ}. terjimisi: "allahning nami bilen, allah eng ulughdur" [ehmed riwayiti].

Dua qilghanda, quran kerim we sehih (peyghember eleyhissalamdin kelgenliki ispatlan'ghan eng ishenchlik)hedislerde kelgen dualarni qilish eng toghra we ewzeldur. Lékin bu dégenlik, quran kerim we sehih hedislarda kelmigen bolsimu, islam dinining rohigha oyghun kélidighan, quran kerim we sehih hedislardikisige xilap kelmeydighan dualarni qilish durus emes dégenlik bolmaydu. Belki sahabilar, tabiiynlar, ölümalar we bashqimu yaxshi kishiler qilghan dualarni qilish, shundaqla kishi özining xalighan dualarni qilishi elwette durustur.

Altinchi bap. Köz tigish we uningdin saqlinish dualiri

köz tigishning delili

4546/7566 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: (peyghember sellallahu eleyhi wesellem teripidin) bizge chayan chéqiwalghanda, yiringdap qalghanda we köz tegkende dem sélishqa ruxset qilindi. (muslim: 2196)

4547/7567 - peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ayali ummu seleme reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam bir dédikimning chirayining sarghiyip ketkenlikini körüp: uninggha köz tégiptu, dem saldurunglar dédi. (muslim:2197)

4545/7564 - ubeyd ibni rifae zurqiy riwayet qiliduki, esmai binti umeys reziyellahu enha mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemge: i resulullah! Jeiferning perzentlirige bek téz köz tégidu, ulargha dem saldurup qoysam bolamdu? Dégenidim, peyghember eleyhissalam: hee, nawada teqdirning aldigha ötidighan bir nerse bolidighan bolsa, köz choqum ötüp ketken bolatti, dédi. (tirmizi: 2059)

quranning, muiminler üchün shipa ikenlikining delili

aldi bilen shuninggha chin ishinish kérekki, quran kerimning ayetliri

musulmanlar üchün shipadur. Bu heqte allah taala mundaq dégen:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ}.

"i insanlar! Silerge perwerdigaringlar teripidin nesihet bolghan, dillardiki dertke (yeni shek we nadanliqqa) shipa bolghan, möminlerge hidayet we rehmet bolghan (quran) keldi" [yunus sürisi 57- ayet]

{ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ }.

Terjimisi: " biz möminlerge shipa we rehmet bolidighan quran ayetlirini nazil qilimiz "[isra sürisi 82- ayet].

Quran kerimdin shipaliq izdigüchining sheritliri

köz, séhir, aghriq - silaq we bashqimu balayi - apetlerdin saqlinish hemde ulargha giriptar bolghandin kéyin shipa tépish üchün quran kerim ayetliri we allahqa qilin'ghan semimiy dualar eng yaxshi qalqan we önümlük shipadur. Lékin, quran kerim ayetlirining shipasidin behrimen bolushning sherti bar. U bolsimu, quran ayetliri bilen dawa qilghuchi we dawalan'ghuchi her ikkisining chin musulman bolushi, quran kerimning allah sözi ikenlikige we uning ayetlirining möminler üchün maddiy we meniwi her ikki tereptin choqum shipaliq ikenlikige xuddi aspérinning bash aghriqigha payda qilidighanliqigha ishen'gendek chin ishinip yüriki bilen tesdiq qilidighan bolushidin ibarettur. Melumki, doxturning dorisi musulman - kuffar herkimge oxshashla shipaliq bolidu. Emma quran kerim ayetlirining shipasi möminlergila xastur. Shunga allah taala quran kerimning shipasi we hidayiti peqet allahqa we quran'gha iman keltürgenlergila xas ikenlikini tekitligen."éytqinki, quran iman keltürgenlerge hidayettur we shipadur" [fussilet sürisi 44- ayet].

Quran ayetliri we islamiy dualar bilen shipaliq izdesh seweb qilishqa zit kelmeydu. Késelge giriptar bolghan adem allahqa ésilish bilen bir waqtta derhal doxturgha körünishi we qolidin kélishiche maddiy seweblerni orunlishi lazim. Chünki allah qandaqla bir aghriqni yaratqan bolsa, choqum uning shipasinimu yaratqan. Allah dunya ishlirining hemmisini seweblerge baghlighan. Shunga musulmanlar her ishta seweb qilish bilen allahqa yölinish ikkisini qoldin bermeslikke boyrulghan. Allahqa yölinish bilen seweb ikkisi bir - biridin qetiy ayrilmasliqi lazim.

Dualarning ijabet bolushi üchünmu dua qilghuchining chin musulman bolushi we allahning shertliri toluq bolghan dualarni ijabet qilip, hajetlerni rawa qilidighanliqigha chin ishinidighan bolishi sherttur.

Shu éniqki, köz tégishning rastiliqi we yaman közlerning kishilerge ziyan yetküzeleydighanliqi bir heqiqettur. Bu insanlar turmushida körilip kelgen bir ish. Peyghember eleyhissalam bir hediside: " közning tégidighanliqi rasttur, eger qederning aldigha ötidighan bir nerse bolsa édi, u choqum köz bolatti"dep körsetken. [ehmed riwayiti]

köz tégishtin saqilinishning chariliri

(1) sheret ehkamlirini toluq orunlash, meni qilin'ghan ishlarni terk étish we chong - kichik barliq gunahlargha tewbe qilish.

(2) quran kerim tilawiti bilen köprek meshghul bolush.

(3) sherette kündilik oqushqa buyrulghan dualarni oqushni özige wezipe qilish. Mezkur dualarning muhimrekliri töwendikiche:

{بِسْمِ اللهِ الَّذِي لاَيَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ العَلِيْمُ} [

Terjimisi: "uning namini atighan kishige asman we zéminde héchqandaq nerse ziyan yetküzelmeydighan allahning nami bilen bashlaymen. Allah hemmini anglighuchi we toluq bilgüchidur"dégen bu duani we ixlas, feleq, nas sürilirining her birini etigen hem axshamliri üch qétimdin oqush. [tirmiziy riwayiti].

Her namazdin kéyin we yétishtin burun ayetulkursini bir qétimdin we"

{ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ}

ni künige 100qétimdin oqush. [buxariy riwayiti].

(4) özidin yaki pul - mélidin yaki ailisidikilirining bérersidin xushlan'ghan waqtida, allah taaladin beriket tilep "mubarek bolsun"déyish we munu duani oqush:

{مَاشَاءَ الله لاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِالله، اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيْهِ}

" hemme allahning xahishi bilen bolghuchidur. Allahning yardimi bolmisa qolimizdin héch ish kelmeydu. I allah! Uninggha beriket ata qilghin"[imam ehmed riwayiti].

(5) közdin qorqilidighanliqini kishiler közidin yoshurushqa tirishish. [ibni qeyym jewzining "zad almad" namliq esiri 4- jild, 173- bet].

Köz tekkendin kéyin uni qayturush chariliri

(1) fatihe, ixlas, feleq, nas sürilirini, ayetulkursini, beqer sürisining eng axirqi ikki ayitini, köz we tildin saqlinishta oqulidighan zikir we dualarni üch qétimdin yaki uningdin köp oqup köz tekken kishige, xususen uning aghrighan yérige süflep ong qol bilen sipash. Köz tekken kishi eger quran sawadi bar kishi bolsa, yoqiriqilarni özi oqughini yaxshi.

(2) yoqiriqi ayet we dualarni sugha oqup köz tekküchige ichküzüsh we ashqinini uninggha sipip qoyush.

(3) közi tekküchini ghusli taharet alghuzup süyi bilen köz tekküchini yuyush.

4560/7586 - muhemmed ibni ebu umame ibni sehl ibni huneyfning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: atam sehl ibni huneyf xerrar dégen jayda ghusli qilmaqchi bolup, uchisidiki tonini saldi. Amir ibni rebiye uninggha qarap turatti. Dadamning térisi apaq bolup, bekmu kélishken adem idi. Amir ibni rebiye uni körüp: men bügünkidek bir künni körmidim, qiz balining térisimu bundaq aq emes, déwidi, dadam shu jayida turupla aghrip qaldi. Ehwali barghanséri éghirliship ketkechke, peyghember sellallahu eleyhi wesellemge: sehl aghrip qaldi, shunga sen bilen bille mangalmaydighan boldi, dep xewer yetküzüldi. Peyghember eleyhissalam derhal uning qéshigha yoqlap bériwidi, dadam bolghan weqeni we amirning sözlirini éytip berdi. Buni anglighan peyghember eleyhissalam: némishqa qérindishinglarni öltürisiler? (buning ornigha bir biringlargha) beriket tilisenglar bolmasmidi? Köz tégish heqtur. (ey amir! Uning üchün) taharet élip kelgin! Dédi, amir taharet élip süyini uninggha berdi. Shuning bilen, dadam héch ish bolmighandekla saqiyip, peyghember eleyhissalam bilen bille yolini dawamlashturdi. (malik: 1746)

4559/7585 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem közi tegken kishige taharet aldurup, andin köz tegken kishini shu taharet süyide ghusli qilishqa buyruytti. (ebu dawut: 3880)

Yettinchi bap. Séhirdin saqlinish we uningdin shipa tépish usuli

sihir qilinishning delili

séhirning tesir qilidighanliqi we kishilerni türlük dert - elemlerge we késelliklerge uchritidighanliqi, hetta ölümigimu seweb bolalaydighanliqi bir heqiqettur. Séhir shundaq bir yaman ishki, séhir qilish, uni üginish, bashqilargha ügitish we séhirge yardem qilish eng éghir we chong gunahlardin sanilidu. Séhirgerler we séhir ügetküchiler sheksiz kapirlardur. Pütün tepsirshunas alimlar quran kerimdiki:

" sulayman (séhirger bolghini we séhir üginish bilen)kapir bolghini yoq, lékin sheytanlar kishlerge séhir ügitip kapir boldi"[beqer sürisi 102- ayet] dégen ayetning tepsiride, séhir qilghuchi we uni ügetgüchilerning choqum kapir bolidighanliqini tekitlimekte.

Séhir toghriliq bu mawzu ikki türlük bolup, biri, séhir qilinishtin burun uning aldini élish, yene biri séhir qilin'ghandin kéyin uningdin shipa tépish üchün chare qilishtin ibaret.

4551/7573 - ebu seid reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem jinlardin we insanning közidin panah tileytti. Feleq we nas süriliri nazil bolghandin kéyin, shu sürilerni oqup, bashqa dualarni oqumaydighan boldi. (tirmizi: 2058)

5828/9504 _ ebu seid reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem özige jin we insanlarning közi tégishidin panah tileytti. Muewwizeteyn (yeni feleq we nas süriliri) nazil bolghanda, burunqi panah tilep qilidighan dualirini tashlap, shu ikki sürinila oquydighan boldi. (nesai: 5494)

séhirdin saqlinish chariliri

(1) her xil apetler, aghriq - silaq we xéyim xeterlerdin saqlinish üchün oqulidighan ayet we dualarni, xususen, fatihe sürisini, ayetulkursini, ixlas, feleq we nas sürilirini, beqer sürisining axirqi ikki ayitini, peyghember eleyhissalam kündilik turmushidiki türlük munasiwetler, türlük hallar we jaylarda oqushni özige wezipe qilghan dualarni, közdin saqlinish üchün oqulidighan dua we zikirlerni köp oqushqa adetlinish.

(2) sheret tekliblirini toluq orundash bilen birge, özini pakiz tutush we gunah, haram ishlardin yéraq bolush.

(3) quran tilawiti bilen köprek meshghul bolush.

Séhiridin shipa tépishning chariliri

(1) séhir qilin'ghan orun bilinse, uni sheretke xilap kelmeydighan yollar arqiliq chiqirip tashlash. Bu eng önümlük charidur.[peyghember eleyhissalamning shundaq qilishqa buyrighanliqini buxariy riwayet qilghan].

(2) fatihe, ixlas, feleq, nas sürilirini, ayetulkursini, beqer sürisining eng axirqi ikki ayiti ("amenerresulu") ni üch qétimdin yaki uningdin köp oqup bimargha süflep yürüsh. [peyghember eleyhissalamning shundaq qilishqa buyrighanliqini imam buxariy riwayet qilghan].

(3) bimarning aghrighan yérige qolni qoyup turup, munu dualarni oqush:

1-{اَللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ إِذْهِبْ الْبَاسَ اِشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَماً}."[3qétim].

"i insanlarning perwerdigari allah! Dertke dawa, renjimizge shipaliq bergin, heqiqeten sen herqandaq aghriqlargha shipaliq bergüchisen. Séningdin bölek shipaliq bergüchi yoq, séning shipaying bilen késellik qalmaydu" [buxariy riwayiti].

2-{ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وهَامَّةٍ، ومِنْ كُلِّ عَيْنٍ لاَمَّةٍ}[3qétim].

"allahning ulugh kelimilirige séghinip herqandaq sheytandin, xeterlik mexluqlardin we herqandaq yaman közdin panah tileymen"[buxariy riwayiti].

3- {أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ}.[3qétim].

"allahning ulugh kelimilirige séghinip, mexluqatning sherridin panah tileymen".[muslim riwayiti].

4- {اَسْأَلُ اللهَ الْعَظِيْمَ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ أَنْ يَشْفِيْكَ} .[7qétim oqulidu].

Terjimisi: "büyük ershning igisi bolghan ulugh allahtin sizge shipaliq soraymen" [tirmiziy riwayiti].

5-{بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ مِنْ كُلِّ دَاءٍ يُؤْذِيكَ مِن كُلِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ وَسَمٍّ، وَاللَّهُ يَشْفِيْكَ}.[3qétim].

"allahning nami bilen sizni azabliwatqan herqandaq aghriq, her qandaq hesed, her qandaq yaman köz we her qandaq zeherlinishtin shipaliq tépishingiz üchün oquymen. Allah choqum shipaliq bergüsi, allahning nami bilen oqudum" [muslim riwayiti].

Sekkizinchi bap. Kündilik ibadet üchün tallap jemilen'gen dualar

quran kerimdin tallan'ghan dualar

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

(1)ٱلْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ ٱلْعَالَمِينَ* ٱلرَّحْمـٰنِ ٱلرَّحِيمِ* مَالِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ* إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* ٱهْدِنَا ٱلصِّرَاطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ* صِرَاطَ ٱلَّذِينَ أَنعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِم وَلاَ ٱلضَّآلِّينَ* قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ* لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ* وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ* االْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ*(2)لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ* سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ ٱلاَعْلَى الْوَهَّابْ * يَاذَاالْجَلاَلِ وَالإِكْرَام قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (3)رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ * رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَآ أَنتَ مَوْلاَنَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ* (4) رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ * رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا

عَذَابَ النَّارِ* رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ* (5) ربَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ * رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ* رَّبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ آمِنُواْ بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الأبْرَارِ* رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلاَ تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيعَادَ* (6) رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ* رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ* رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ * رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ*(7) رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ* رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا* رَبَّنَا اغْفِرْلِيْ وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ فَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارْ* رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا* رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ* رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا* (8) رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ * رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ* رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ* رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (9) رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَاسِرِينَ * رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ * رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* رَبِّ اَعُوذُبِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ وَاَعُوذُبِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضَرُونِ * رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُالرَّ احِمِيْنَ * رَبِّ اَنْتَ وَلِيِّىْ فِى الدُّنْيَا وَالْاَخِرَةِ تَوَفَّنِىْ مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِىْ بِالصَّالِحِيْنَ* رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلْطَانًا نَّصِيرًا* (10) رَبِّ هَبْ لِىْ حُكْمًا وَاَلْحِقْنِىْ بِالصَّلِحِيْن * وَاجْعَلْ لِىْ لِسَانَ صِدْقٍ فِى اْلاَخِرِيْنَ وَاجْعَلْنِىْ مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ وَلاَتُخْزِنِىْ يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ* رَبِّ اَوْزِعْنِىْ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِىْ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلى وَالِدَىَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَاَدْخِلْنِىْ بِرَحْمَتِكَ فِىْ عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ* رَبِّ أَوْ زِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحاً تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ*رَبِّ اغْفِرْلِىْ وَلاِخِىْ وَاَدْخِلْنَا فِىْ رَحْمَتِكَ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ *

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

1.jimi hemdu sana alemlerning perwerdigari allahqa xastur. Allah nahayiti shepqetlik we méhribandur. Qiyamet künining égisidur. Rebbimiz sangila ibadet qilimz we sendinla yardem soraymiz. Bizni toghra yolgha bashlighin. Ghezipingge yoluqqanlarning yoligha emes, sen inam qilghanlarning yoligha bashlighin. Perwerdigarimiz! Bizni hidayet qilghiningdin kéyin dillirimizni toghra yoldin

buriwetmigin, bizge dergahingdin rehmet béghishlighin, shübhisizki, sen (bendiliringge atalarni) bekmu béghishlighuchisen. Perwerdigarimiz! Shübhisizki, kélishi sheksiz bolghan künde (yeni hésab élinidighan qiyamet künide) kishilerni toplighuchisen, shübhisizki, allah wedisige xilapliq qilmaydu. Jimi hemdusana bizdin ghem- qayghuni ketküzüwetken allahgha mensuptur! Bizning perwerdigarimiz heqiqeten nahayiti meghfiret qilghuchidur az yaxshiliqqa köp sawab bergüchidur.

2. (perwerdigarim!) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öznepsimge) zulum qilghuchi-lardin boldum. Yüksek, eng ali, köp ata qilghuchi perwerdigarim paktur. I ezimetlik we keremlik zat, eyitqinki padishahliqning igisi bolghan i allah! Xalighan adimingge padishahliqni birisen, xalighan ademdin padishahliqni tartiwalisen. Xalighan ademni eziz qilisen, xalighan ademni xar qilisen. Hemme yaxshiliq (ning xezinisi yalghuz) sining qolungdidur, sen heqiqeten hemmige qadirsen.

Kéchini kündüzge kirgüzisen, kündüzni kéchige kirgüzisen, (shuning bilen kéche-kündüzning uzun - qisqa bolushi pesiller boyiche nöwetliship turidu); janliqni (yeni tirik bolghan insanni, haywanni) jansizdin (yeni jansiz bolghan abimenidin) chiqirisen, jansizni (yeni jansiz bolghan abimenini) janliqtin (yeni janliq bolghan insandin, haywandin) chiqirisen; özeng xalighan kishige hésabsiz riziq bérisen "

3.perwerdigarimiz! Bizning (xizmitimizni) qobul qilghin sen heqiqeten (duayimizni) anglap turghuchisen, (niyitimizni) bilip turghuchisen. Perwerdigarimiz! Bizge dunyada yaxshiliq ata qilghin, axirettimu yaxshiliq ata qilghin, bizni dewzex azabidin saqlighin. Perwerdigarimiz! Eger biz untusaq yaki xatalashsaq (yeni biz untush yaki sehwenlik sewepidin emringni toluq orunliyalmisaq) bizni jazagha tartmighin. Perwerdigarimiz! Bizdin ilgirikilerge yükliginingge oxshash bizge éghir yük yüklmigin (yeni bizni qiyin ishlargha teklip qilmighin) perwerdigarimiz! Küchimiz yetmeydighan nersini bizge artmighin bizni kechürgin bizge meghfiret qilghin bizge rehim qilghin sen bizning igimizsen kafir qewmge qarshi bizge yardem bergin.

4.perwerdigarimiz! Bizni hidayet qilghiningdin kéyin dillirimizni toghra yoldin buriwetmigin, bizge dergahingdin rehmet béghishlighin. Shübhisizki sen (bendiliringge atalarni) bekmu béghishlighuchisen. Perwerdigarimiz! Biz shübhisiz iman éyttuq bizning gunahlirimizni meghfiret qilghin bizni dewzex azabidin saqlighin. Perwerdigarimiz! Sen nazil qilghan kitabqa ishenduq peyghemberge egeshtuq bizni (hidayitingge) shahid bolghanlar qatarida qilghin.

5.perwerdigarimiz! Gunahlirimizni ishimizda chektin ashqanliqimizni meghfiret qilghin qedemlirimizni (jeng meydanida) mustehkem qilghin we kafir qewmge qarshi bizge yardem bergin. Perwerdigarimiz! Buni bikar yaratmiding sen paktursen bizni dewzex azabidin saqlighin. Perwerdigarimiz! Biz heqiqeten bir chaqirghuchining (yeni muhemmed eleyhissalamning) rebbinglargha iman éytinglar dep iman'gha chaqirghanliqini angliduq iman éyttuq. Perwerdigarimiz! Bizning gunahlirimizni meghfiret qilghin yamanliqlirimizni yoqqa chiqarghin bizni yaxshilar qatarida qebzi roh qilghin. Perwerdigarimiz! Bizge peyghemberliring arqiliq wede qilghan nersini (yeni itaet qilghanlargha xas bolghan jennetni) bergin qiyamet küni bizni reswa qilmighin sen heqiqeten wedengge xilapliq qilmaysen.

6.perwerdigarimiz! Biz özimizge özimiz zulum qilduq eger sen bizge

meghfiret qilmisang biz choqum ziyan tartquchilardin bolimiz. Perwerdigarimiz! Bizni zalim qewm bilen bille qilmighin. Perwerdigarimiz! Bizge sewr ata qilghin bizni musulman pétimizche qebzi roh qilghin. Perwerdigarimiz zalim qewmni bizge ziyankeshlik qilish imkaniytige ige qilmighin.

7.perwerdigarimiz hésab alidighan künde (yeni qiyamet künide) manga ata-anamgha we muiminlerge meghfiret qilghin. Perwerdigarim ular mini kichiklikimde terbiyeligendek ulargha merhemet qilghin. Perwerdigarimiz! Hisap alidighan künde manga, ata- anamgha, möiminlerge meghpiret qilghin. Perwerdigarimiz! Biz shöbhisiz iman eyittuq, bizning gunahlirimizni meghpiret qilghin, bizni dozax azabidin saqilighin. Perwerdigarimiz! Bizge rehmet gheziniliringdin ata qilghin bizning ishlirimizni tüzep bizni hidayet tapquchilardin qilghin. Perwerdigarimiz! Biz iman éyttuq bizge meghfiret qilghin bizge rehim qilghin sen bolsang eng rehim qilghuchisen. Perwerdigarimiz! Bizge ayallirimiz we ewlatlirimiz arqiliq shadliq béghishlishingni (yeni bizge sanga itaetmen perzent ata qilishingni) tileymiz bizni teqwadarlarning péshiwasi (yeni teqwadarlarning nemunisi yaxshiliqqa dewet qilghuchi) qilghin.

8.perwerdigarimiz bizge we bizdin ilgiri iman éytqan qirindashlirimizgha meghfiret qilghin dilmizda muiminlerge qarshi düshmenlik peyda qilmighin perwerdigarimiz sen nahayiti meghfiret qilghuchisen méhribansen. Perwerdigarimiz sanga tewekkul qilduq axir qaytidighan jay sining dergahingdur. Perwerdigarimiz! Kafirlarni bizge ziyankeshlik qilish imkaniyitige ige qilmighin (ular bizge musellet bolup bizni kütürgili bolmaydighan azab bilen dinimizdin chiqarmisun) perwerdigarimiz bizge meghfiret qilghin sen heqiqeten ghalbsen hékmet bilen ish qilghuchisen. Perwerdigarimiz bizge nurimizni mukemmeleshtürüp bergin bizge meghfiret qilghin sen bolsang her nersige qadirsen.

9.perwerdigarimiz! Biz özimizge özimiz zulum qilduq, bizni kechürmiseng biz elwette ziyan tartquchilardin bolmiz. Perwerdigarimiz bizge sewir ata qilghin, bizni musulman pitimizche qebzi roh qilghin. I perwerdigarimiz! Bizge nurimizni mukemmelleshtürüp bergin, bizge meghpiret qilghin, sen bolsang heqiqeten her nersige qadirsen. Perwerdigarim! Sanga sighinip sheytanlarning weswesiliridin panah tileymen, perwerdigarim! Sanga sighinip sheytanlarning manga hemrah bolushidin pana tileymen. Perwerdigarim! Meghpiret qilghin, rehim qilghin, sen rehim qilghuchilarning yaxshisisen. Perwerdigarim! Dunya we axirette mining igemsen, mini musulman pitimche qebzi roh qilghin, mini yaxshi bendiler qatarida qilghin* perwerdigarim! Méni (qebremge) ongushluq kirgüzgin, (qebremdin) ongushluq chiqarghin, manga dergahingdin heqqe yardem béridighan quwwet ata qilghin*

10.perwerdigarim! Manga ilim hikimet ata qilghin, mini yaxshilargha qoshqin, kiyinkiler arisida yaxshi namimni qaldurghin, mini nazu nimetlik jennetning warisliridin qilghin. (xalayiqlar hisap birish üchün) tirildürülidighan künde mini reswa qilmighin. Perwerdigarim! Sen mini manga we ata- anamgha bergen nimitingge shükür qilishqa, sen razi bolidighan yaxshi emelni qilishqa muweppeq qilghin, rehmiting bilen mini yaxshi bendiliring qatarigha kirgüzgin. Perwerdigarim! Séning manga we ata - anamgha bergen némitingge shükür qilishni we sen razi bolidighan yaxshi ishni qilishimni manga ilham qilghin, men üchün méning ewladimni tüzigin (méning ewladimni yaxshi ademler qilghin),

men heqiqeten sanga (jimi gunahlardin) tewbe qildim, men heqiqeten musulmanlardindurmen. Perwerdigarim! Manga we mining qirindishimgha meghpiret qilghin, bizni rehmiting dairsige kirgüzgin, sen eng rehim qilghuchi zattursen.

Hedis shiriftin tallan'ghan dualar

(11) اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلىَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا صَلَّيْتَ عَلىَ إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ* اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آل إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مجَيْدٌ* لاَاِلَهَ اِلاَّاللَّهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرُ* اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَسْئَلُكَ بِاَنِّىْ اَشْهَدُ اَنَّكَ اَنْتَ اللَّهُ لاَاِلَهَ اِلاَّ اَنْتَ اْلاَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِىْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُلَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًااَحَدٌ* اَللَّهُمَّ لاَمَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ وَلاَمُعْطِىَ لِمَا مَنَعْتَ وَلاَ يَنْفَعُ ذَاالْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ * اَللَّهُمَّ اَعِنِّىْ عَلى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ* اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَسْئَلُكَ اِيْمَانًا لاَيَرْتَدُّ وَنَعِيْمًا لاَيَنْفَدَ وَقُرَّةَ عَيْنٍ لاَتَنْقَطِعُ وَمُرَافَقَةَ نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ اَعْلى جِنَانِ الْخُلْدِ* (12) اَللَّهُمَّ اَرْزُقْنِىْ لَذَّةَ النَّظَرِ اِلَى وَجْهِكَ الْكَرِيْمِ وَالشَّوْقَ اِلَى لِقَائِكَ * اَللَّهُمَّ زِدْنَا وَلاَتَنْقُصْنَا وَاَكْرِمْنَا وَلاَتُهِنَّا وَاَعْطِنَا وَلاَتَحْرِمْنَا وَاَثِرْنَا وَلاَ تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَاَرْظِنَا وَاَرْضَ عَنَّا * اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَسْئَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا طَيِّبًا وَعَمَلاً مُتَقَبَّلاً * (13) اَللَّهُمَّ اكْفِنِىْ بِحَلاَلِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَاَغْنِنِى بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ * اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَعُوذُبِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ * اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَعُوذُبِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ وَاَعُوذُبِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَاَعُوذُبِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَ اَعُوذُبِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِالرِّجَالِ* اَللَّهُمَّ اِنِّىْ ضَعِيْفٌ فَقَوِّنِىْ وَاِنِّىْ ذَلِيْلٌ فَاَعِزِّنِىْ اِنِّىْ فَقِيْرٌ فَاَغْنِنِىْ* (14) اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَعُوذُبِكَ مِنْ جَهْدِالْبَلاَءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ وَسُوءِالْقَضَاءِ وَشَمَاتَةِ اْلاَعْدَاءِ* اَللَّهُمَّ عَلِّمْنِىْ مَايَنْفَعُنِىْ بِمَا عَلَّمْتَنِىْ وَزِدْنِىْ عِلْمًا * اَللَّهُمَّ جَمِّلْ اَمْرِيْ مَااَحْيَيْتَنِى وَعَافِنِيْ مَا اَبْقَيْتَنِيْ وَبَارِكْ لِىْ فِيْمَا خَوَّلْتَنِىْ وَاحْفَظْ لِىْ مَااَوْلَيْتَنِىْ وَارْحَمْنِىْ اِذَا تَوَفَّيْتَنِى وَاَنِسْ وَحْشَتِيْ اِذَا اَرْمَسْتَنِيْ وَتَفَضَّلْ عَلَيَّ اِذَا حَاسَبْتَنِىْ وَلاَ تَسْلُبْنِى اْلاِيْمَانَ وَقَدْ هَدَيْتَنِىْ * اَللَّهُمَّ اَرِنِى الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنِىْ اَتِّبَاعَهُ وَاَرِنِى الْبَاطِلَ بَاطِلاً وَارْ زُقْنِى اجْتِنَابَهُ* (15) اَللَّهُمَّ اِنِّىْ اَسْئَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَاَجِلِهِ مَاعَلِمْتُ مِنْهُ وَمَالَمْ اَعْلَمْ وَاَعُوذُبِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَاَجِلِهِ مَاعَلِمْتُ مِنْهُ وَمَالَمْ اَعْلَمْ وَاَسْئَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَاقَرِّبَ اِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ اَوْعَمَلٍ وَاَعُوذُبِكَ مِنَ النَّارِوَمَاقُرِّبَ اِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ اَوْعَمَلٍ وَاَسْئَلُكَ مِنْ خَيْرِمَاسَئَلَكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ مُحَمَّدٌ صَلَّ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَعُوذُبِكَ مِنْ الشَرِّ مَااسْتَعَاذَكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ مُحَمَّدٌ صَلَّ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَسْئَلُكَ مَاقَضَيْتَ لِىْ مِنْ اَمْرٍاَنْ تَجْعَلَ عَاقِبَتَهُ رَشَدًا * (**16**) اَللَّهُمَّ اِنَّانَسْئَلُكَ مَنَ النِّعْمَةِ تَمَامَهَا وَمِنَ الرَّحْمَةِ شُمُولَهَا وَمِنَ الْعَافِيَةِ دَوَامَهَا وَمِنَ الْعَيْشِ اَرْغَدَهُ وَمِنَ الْعُمْرِ اَسْعَدَهُ وَمِنَ اْلاِحْسَانِ اَتَمَّهُ وَمِنَ اْلاِنْعَامِ اَعَمَّهُ وَمِنَ الْعَمَلِ اَصْلَحَهُ وَمِنَ الْعِلْمِ اَنْفَعَهُ وَمِنَ

الرِّزْقِ اَوْسَعَهُ* اَللَّهُمَّ فَارِجَ الْهَمِّ وَكَاشِفَ الْغَمِّ مُجِيْبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّيْنَ رَحْمَنَ الدُّنْيَا وَالْاَخِرَةِ وَرَحِيْمَهُمَا اَنْتَ تَرْحَمُنِيْ فَارْحَمْنِىْ بِرَحْمَةٍ تُغْنِىْ بِهَاعَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ* (17) اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ وَقُدْرَتِكَ عَلى الْخَلْقأحْيِنِي مَا عَلِمْتَ اْلحَيَاةَ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَكلِمَة اْلإِخْلاص فِي الرِّضَا وَالْغَضَب وَأسْأَلُكَ نَعِيمًالا يَنْفدُ وَقُرَّة عَيْنلا تَنْقطِعُ وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بالْقَضَاءِ وَبَرْدَ الْعَيْش بَعْدَ الْمَوْتِ وَلَذَّة النّظِر إَلى وَجْهكَ وَالشَّوْقَ إَلى لِقَائِكَ وَأَعُوُذبكَ مِنْ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ وَفِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ اللَّهُمَّ زَيِّنَا ◌بزِينَةِ اْلإِيمَانِ وَاجْعَلنَا هُدَاَة مُهْتَدِينَ* (18) لاإَلَهَ إلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لهُ لهُ الْمُلْكُ وَلهُ اْلحَمْدُ وَهُوَ عَلى كلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* لا حَوْ ل وَلا قُوَّة إلَّا باللَّهِ* لاإَلهَ إلَّا اللَّهُ وَلا نَعْبُدُ إلَّا إيَّاهُ* لهُ النِّعْمَة وَلهُ اْلفضْل وَلهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ* لاإَلَهَ إلَّااللَّهُ مُخْلِصِينَ لهُ الدِّينَ* وَلوْ كرهَ اْلكافِرُون* (19) اللَّهُمَّ اغفِرْ لِي خَطِيَئتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أمْري وَمَا َ أنْ تَأعْلمُ بهِ مِنِّي اللَّهُمَّ اغفِرْ لِي جدِّي وَهَزْلِي وَخطِئِي وَعَمْدِي وَكلُّ ذلِكَ عِنْدِي اللَّهُمَّ اغفِرْ لِي مَاقدَّمْتُ وَمَاأَخَّرْتُ وَمَاأسْرَرْتُ وَمَا أعْلنْتُ وَمَا أنْتَ أعْلمُ بهِ مِنِّي أنْتَ الْمُ قدِّمُ وَأنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأنْتَ عَلى كلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (20) اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْع وَرَبَّ الْعَرْش الْعَظِيم رَبَّنَا وَرَبَّ كلِّ شَيْءٍ مُنْزل التَّوْرَاةِ وَاْلإِنْجيل وَاْلقُرْآنِ اْلعَظِيم أنْتَ الْأوَّل فَلَيْسَ قبْلكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْس بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فوْقكَ شَيْءٌ وَأنْتَ الْبَاطِنُ فَليْس دُونَكَ شَيْءٌ اقْض عَنَّا الدَّيْنَ وَأغِننا مِنْ الْفقْر* (21) اللَّهُمَّ إنِّي أعُوُذبكَ مِنْ الْكسَل وَالْهَرَم وَالْمَغْرَم وَالْمَأْثم اللَّهُمَّ إنِّي أعُوُذبكَ مِنْ عَذَا بالنَّار وَفِتْنَةِ النَّار وَفِتْنَةِالْقبْر وَعَذَابالْقبْر وَشَرِّ فِتْنَةِ اْلغِنَى وَشَرِّ فِتْنَةِ الْفقْر وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ اْلمَسِيح الدَّجَّال اللَّهُمَّ اغسِل خَطايَايَ بمَاءِ الثَّلج وَالْبَرَدِ وَنَقِّ قَلْبِي مِنْ الْخَطايَا كمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأبْيَضُ مِنْ الدَّنَس وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خطايَايَ كمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرق وَالْمَغْرب* (22) اللَّهُمَّ إنِّي أعُوُذ بكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي وَمِنْ شَرِّ بَصَري وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي وَمِنْ شَرِّ مَنِيِّي يَعْني فرْجَهُ* اللَّهُمَّ إنِّي أعُوُذبكَ مِنْ الْعَجْز وَالْكسَل وَاْلجُبْن وَاْلبُخْل وَالْهَرَم وَعَذَاب الْقبْر اللَّهُمَّ آتِ نَفسِي تَقْوَاهَا وَزَكِّهَا أنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلاهَا اللَّهُمَّ إنِّي أعُوُذبكَ مِنْ عِلْم لا يَنْفعُ وَمِنْ قلْب لا يَخْشَعُ وَمِنْ نَفْس لا تَشْبَعُ وَمِنْ دَعْوَةٍ لا يُسْتَجَابُ لهَا* (23) اَللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأنَا عَبْدُكَ وَأنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَاصَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لاَيَغْفِرُ الذُّنُوْبَ إِلاَّ أَنْتَ* (24)«اللهم أنت الأول فلا شيء قبلك ، وأنت الآخر فلا شيء بعدك أعوذ بك من كل دابة ناصيتها بيدك وأعوذ بك من الإثم والكسل وعذاب القبر ، وفتنة الغنى وفتنة الفقر ، وأعوذ بك من المأثم والمغرم ، اللهم نقني من خطاياي كما نقيت

الثوب الأبيض من الدنس ، اللهم باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب ، هذا ما سأل محمد ربه ، اللهم إني أسألك خير المسألة وخير الدعاء، وخير النجاح ، وخير العمل ، وخير الثواب، وخير الحياة ، وخير الممات ، وثبتني وثقل موازيني ، وارفع درجتي وتقبل صلاتي واغفر خطيئتي ، واسألك الدرجات العلى من الجنة ، آمين ، اللهم إني أسألك الجنة آمين) اللهم إني أسألك خير ما فعل وخير ما أعمل، وخير ما بطن وخير ما ظهر والدرجات العلى من الجنة آمين اللهم إني أسألك أن ترفع ذكري وتضع وزري ، وتصلح أمري ، و تطهر قلبي ، وتحفظ فرجي ، وتنور قلبي، وتغفر ذنبي ، وأسألك الدرجات العلى من الجنة آمين ، اللهم نجني من النار»* اَللَّهُمَّ اغْفِرْلِىْ وَلِاِسْتَاذَيْنَا وَلِمَشَآ ئِخِنَا وَلِوَالِدَيَّ وَلِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ اْلاَحْيَآءِ مِنْهُمْ وَاْلاَمْوَاتِ اِنَّكَ مُجِيْبُ الدَّعْوَاتِ وَرَافِعُ الدَّرَجَاتِ وَقَاضِىَ الْحَاجَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَاأَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ*

11. I allah! Ibrahim eleyhissalamgha we uning aile tawabiatlirigha rehmet qilghandek muhemmed eleyhissalamgha we uning aile tawabiatlirigha rehmet qilghin. Sen heqiqeten maxtashqa layiq we ulugh mertibilik zatsen. I allah! Ibrahim eleyhissalam we uning aile tawabiatlirining nam - nishanisini menggü qilghandek muhemmed eleyhissalamning we uning aile tawabiatlirining nam - nishanisini menggü qilghin. Sen heqiqeten maxtashqa layiq we ulugh mertibilik zatsen. Yalghuz bir allahtin bashqa hich mebud (berheq) yoq, allahning shiriki yoq, barliq seltenet allahqa mensup, jimi medihye allahqa mensup, allahning hemme nersige qudriti yitidu. I allah! Men heqiqeten sen bilen soraymenki, sendin bashqa hich ilah yoqtur, allah birdur, allahqa hemme mohtajdur, uning ewladi bolghan emes, tughulghanmu emes we hich kishi uninggha tengdash emes. I allah! Sen bergen nersige hichkim tosqunluq qilalmaydu, sen bermigen nersini hichkim birelmeydu, sining aldingda baylarning bayliqi esqatmaydu. I allah! Sini zikir qilishimgha, sanga shükür qilishimgha we sanga obdan qulchiliq qilishimgha yar yölek bolghaysen. I allah! Shübhisizki, men sendin chikinmes imanni, tügimes nimetni, üzülmes xoshluqni, menggülük jennetlerning ali derijiliride xojimiz, peyghembiring muhemmed eleyhissalamgha hemrah bolushni tileymen*

12.i allah! Manga, isil jamalinggha qarash lezzitini we sanga mulaqat bolushni, sighinishni nisip qilghin. I allah bizge bergininigni ziyade qilghin, kemeytiwetmigin, bizni eziz qilghin, xar qilmighin, bizge ata qilghin bizni mehrum qilmighin, bizni üstün qilghin, töwen qilmighin, bizni memnun qilghin we bizdin razi bolghin. I allah sendin paydiliq ilimni, pak riziqini, qobul bolidighan emelni soraymen.

13.i allah! Halal nerseng arqiliq mini haramdin bihajet qilghin, pezli merhemiting bilen mini özüngdin gheyridin bihajet qilghin. I allah sanga sighinip gunah ishlardin we qerizdar bolup qilishtin panah tileymen. I allah! Sanga sighinip ghem qayghudin, ajizliqtin, horunluqtin, qorqunchaqliqtin, bixilliqtin, qerizning bisiwilishidin we kishilerning xorlishidin panah tileymen.* i allah! Men ajizmen,

mini küchlük qilghin, men xarmen, mini abruyluq qilghin, men kembeghelmen, mini bay qilghin.

14.i allah! Sanga sighinip, ighir ehwalda qilishtin, bexitsizlikke duchar bolup qilishtin, bala qazagha yoluqup qilishtin we düshmenlerni xosh qilidighan ishqa duchar bolushtin panah tileymen. I allah manga paydiliq nersilerni bildürgin, manga bildürgenliringdin mini paydilandurghin, ilmimni ziyade qilghin. I allah! Mini hayat qalduridikensen, ishlirimni güzelleshtürgin, jinim tinimde bolsila mini aman qilghin, manga bergenliringge berket ata qilghin, nimetliringni mendin ketküziwetmigin, mini qebzi roh qilsang manga rehim qilghin, qebridiki yalghuzluqumda manga hemrah bolghin, mendin hisap almaqchi bolghiningda manga merhemet qilghin, sen mini hidayet qildingki imandin ajratmighin. I allah! Manga heqni heq körsetkin, manga heqiqetke egishishni nisip qilghin, manga batilni batil körsetkin we uningdin saqlinishni manga nisip qilghin.

15.i allah! Yaxshiliqining burunqisi bolsun, kiyinkisi bolsun, uningdin bilidighinim bolsun we bilmeydighinim bolsun hemmisini sendin soraymen, yamanliqning burunqisi bolsun kiyinkisi bolsun, uningdin bilidighinim bolsun we bilmeydighinim bolsun hemmisidin sanga sighinip panah tileymen, sendin jennetni we jennetke yiqinlashturidighan söz yaki herketni soraymen, sanga sighinip dozaxtin we dozaxqa yiqinlashturidighan söz we herketlerdin panah tileymen. Bendeng we peyghembiring muhemmed eleyhissalam sendin sorighan nersilerning yaxshisini soraymen, bendeng we peyghembiring muhemmed eleyhissalam sanga sighinip panah tiligen nersilerning yaminidin panah tileymen, shundaqla mining pishanemge pütken ishning aqiwitini yaxshi qilishingni tileymen.*

16.i allah! Sendin toluq nimitingni, omomiy rehmitingni, üzülmes amanliqni, keng tasha turmushni, bextiyar ömürni, toluq ihsanni, keng inamingni, eng yaxshi emelni, eng paydiliq ilimni, we keng riziqni tileymiz. I ghem qayghuni kötirwetküchi allah! Bishigha kün kelgenler duasini ijabet qilghuchi, dunya we axirette shepqet qilghuchi mihriban zat, sen manga rehmi qilghuchisen, manga shundaq rehmi qilghinki, sining qilghan rehmiting bilen bashqilarning rehmi qilishigha hajitim chüshmigey.

17.i allah! Gheyipni bilidighan ilmingni, yaritishqa qadir qudritingni shipi keltürüp turup sendin sorayki, hayatliq men üchün yaxshi bolsa mini yashatqin. Eger men üchün mamatliq yaxshi bolsa mini wapat tapquzghin. I allah! Manga kishiler köridighan, körmeydighan her qandaq jayda sendin qorqushni, xushalliqtimu, ghezeplen'ggendimu toghra sözleshni ata qilghaysen. I allah! Manga tügimes nimet, üzülmes xushalliq ata qilghaysen. I allah! Mini qazayi qederge razi bolidighan bendilerdin qilghaysen. I allah! Axirettiki turmushumni bayashat qilghaysen. Manga jamalinggha qarash hozurini, sen bilen körüshüsh ishtiyaqini ata qilghaysen. I allah mini her qandaq ziyanliq ishtin we azghunluqqa ilip baridighan her qandaq pitnidin öz panahingda saqlighaysen. I allah! Ichimizni iman zinniti bilen zinnetligeysen. I allah bizni toghra yol üstide qilghaysen, bashqilarnimu toghra yolgha yitekleshni bizge nisip qilghaysen.

18.yigane allahtin bashqa hich bir ilah yoqtur, padishahliq allahqa mensuptur. Jimi hemdu sana allahqa xastur, allah her nersige qadirdur. Allahning yardimisiz hich bir ishqa küch qudirtimiz yetmeydu, allahtin bashqa hich bir ilah yoqtur, biz peqet allahqila ibadet qilimiz, allah bendilirige nazu nimet ata qilghuchidur we

merhemet qilghuchidur. Eng güzel medihye allahqa xastur. Allahtin bashqa hich bir ilah yoqtur, kafirlar yaqturmighan teqdirdimu biz ibadette allahqa hich nersini shirik qilmaymiz.

19.iy allah! Gunahimni we nadanliqimni kechürgin. Ishimdiki israpchiliqimni we mining heqqimde sen mendin yaxshi bilidighan kemchiliklirimni epu qilghin. Iy allah mining rastin yaki chaqchaqtin, sehwenlik bilen yaki qesten sadir bolup qalghan gunahlirimni meghpiret qilghin. Iy allah! Mining burunqi we kiyinki mexpi we ashkare shundaqla mining heqqimde sen mendin yaxshi bilidighan kemchiliklirimni meghpiret qilghin. I allah sen xalighan kishini taitingge muweppeq qilisen, xalighan kishini taitingdin mehrum qilisen, sen hemmige qadir zatsen. (9467)

20.iy yette qat asman we büyük erishning rebbi! Bizning we barliq nersilerning rebbi! Sen tewrat, injil we quranni chüshürgüchi zatsen. Sen awalsen, sendin burun hich nime yoq idi. Sen axirsen barliq mewjudattin kiyin senla qalisen. Sen ashkarisen, mewjutluqung delil pakitlar bilen eqil igilirige ashkaridur. Siningdek ashkare biri yoq. Sen yoshurunsen, sini köz bilen körgli bolmaydu, sining zatingning mahiyitini tonushqa eqiller yitelmeydu. Siningdek yoshurun birsi yoq. I allah bizni qerizdin qutquzghin we kembeghelliktin saqlighin.

21.iy allah! Sanga sighinip horunluqtin, bek qirip kitishtin, qerizdarliqtin, gunahtin, dozax azabidin , dozax we qebrining pitnisidin, qebre azabidin, bayliq yaki kembeghellik pitnisining yamanliqidin, dejjal pitnisining yamanliqidin panah tileymen. Iy allah! Gunahlirimni qar we muz süyi bilen yughin, aq kiyimni kirlerdin paklighiningdek qelbimni gunahlardin paklighin. Men bilen gunahlirimning arisini meshriq bilen meghribning arisidek yiraq qilghin.

22.iy allah ! Quliqimning , közümning , tilimning, qelbimning we ewritimning yamanliqidin sanga sighinip panah tileymen. Iy allah! Ajizliqtin, horunluqtin, qorqunchaqliqtin, bixilliqtin, bek qirip kitishtin, qebre azabidin panah tileymen. Iy allah nefsimni teqwa qilghin we uni paklighin. Uni yalghuz senla paklaysen, sen uning igisi sen. Iy allah! Paydisiz ilimdin , qoriqmaydighan qelbtin , toymaydighan nepsidin, qobul bolmaydighan duadin sanga sighinip panah tileymen.

23. I allah ! Sen mining rebbimsen, sendin bölek ilah yoq, sen mini yaratting, men sining bendengmen, sanga iman iytish we itaet qilishtin ibaret bergen wedemde küchümning yitishiche berqararmen, sanga sighinip yaman qilmishlirimdin panah tileymen, sining manga bergen nimetliringni itirap qilimen, gunahlirimni iqrar qilimen, mini meghpiret qilghin, gunahlirimni peqet senla meghpiret qilisen.

24. I alle! Sen awwalsen, sendin burun héchnéme yoq idi. Sen axirsen, barliq mewjudattin kéyin senla qalisen. Barliq haywanlarning yamanliqidin sanga séghinip panah tileymen. Ularning kokulisi séning qolungdidur. Gunahtin, horunluqtin, qebre azabidin, bayliq yaki kembeghellikning pitnisidin sanga séghinip panah tileymen. Gunah ötküzüshtin we qerzdar bolup qélishtin sanga séghinip panah tileymen. I alle! Aq kiyimni kirdin tazilighiningdek, méni gunahlirimdin tazilighin. I alle! Men bilen gunahlirimning arisini meshriq bilen meghrib arisidek yiraq qilghin. I alle! Sendin eng yaxshi nersini, eng yaxshi duani, eng yaxshi ghelibini, eng yaxshi emelni, eng yaxshi sawabni, eng yaxshi hayatni, eng yaxshi ölümni tileymen. Ayighimni heqtin téyildurmighin. Tarazamni éghir,

mertiwemni yuqiri qilghin. Namizimni qobul qilghin, gunahlirimni meghpiret qilghin, jennettin ali maqamni soraymen. Amin! I alle! Sendin jennetni soraymen, amin! I alle! Sendin qilin'ghan ishning yaxshisini, qilin'ghan emelning yaxshisini, mexpiy we ashkara qilin'ghanning yaxshisini, jennettin yuqiri maqamni tileymen, amin ! I alle! Shenimni yuqiri, yükümni yenggil, ishimni toghra, qelbimni pak qilghin. Ewritimni saqlighin, qelbimni nurlandurghin. I alle! Gunahimni meghpiret qilishingni soraymen. Sendin jennetning aliy maqamini tileymen, amin ! I alle! Méni dozax azabidin saqlighin!

Ilim ehlining dualiri

i perwerdigarimiz! Zatingning ulughliqi, padishaliqingning kattiliqigha layiq halda barliq hemdu - sanalar sanga bolsun! Jimi hemdu - sana allahqa xas! Asman - zéminni yaratqan allahqa hemdu - sanalar bolsun! Kün - tünni yaratqan allahqa hemdu - sanalar bolsun! Bizni islamgha hidayet qilghan allahqa maxtashlar xastur, allah bizni hidayetke bashlimighan bolsa biz hidayet tapalmas iduq... Islam , iman we quran ata qilghan allahqa güzel medhiler bolsun! I allah ! Xojimiz muhemmed eleyhissalamgha burunqilar ichide rehmet - beriket yaghdurghin! Uninggha kéyinkiler ichidimu rehmet - beriket yaghdurghin! Qiyamet künige qeder uninggha perishtiler arisida rehmet berikitingni yaghdurghin! I perwerdigarém! Gunahlirimizni kechürgin! Bizni meghpiret qilghin! Eyiplirimizni yapqin! Ajizliqimizgha rehmi qilghin! Kemchiliklirimizni toluqlighin! Name - emellirimizni ongdin bergin! Hésabimizni asan qilghin! Ishlirimizgha özeng ige bolghin! Bizni dozaxtin azat qilghin! Bizdin razi bolghin, bizge rehim qilghin, biz sendén jennetni soraymiz, dozaxtin qotquzushungni tileymiz! I allah! Bizni ehli jennet qatarigha pütkin! Bizge rehim qilghin, chünki sen bizge rehmidilsen. I, manga dua qilinglar, ijabet qilimen dégüchi zat! Duayimizni ijabet qilghin, gunahlirimizni kechürgin! I söyümlük allah , i rehim shepqetlik allah, i bizge yéqin allah, i, dualarni ijabet qilghuchi allah ! I, ulughluq, yükseklik igisi allah, barliqimizni epu qilishingni soraymiz, i büyüklük, ulughluq igisi allaط! Musulman yashlirini hidayetke bashlighin, musulman qiz - ayallirini hidayetke bashlighin! Hemmimizdin razi bolghin! Barliq ishlirimizgha özeng ige bolghin. Bizni dozaxtin yiraq qilghin. Azghunliqimizni meghpiret qilghin. Tewbimizni qubul qilghin. Barliq gunahlirimizni yuyuwetkin. Bizni özeng razi bolidighan yolgha bashlighin. I allah! Bizni dunyadin yaxshiliq bilen épketkin. Biz sanga asi bolup ölüshtin panah tileymiz. Ölüshtin ilgiri tewbimizni qubul qilishingni soraymiz. Shéhit halitide ölüshni sendin tileymiz. Ölgendin kéyin bexit - saadetlik jennitingni arzu qilimiz. I allah ! Biz sendin bexitlik yashashni, shéhitlerdek ölüshni, peyghemberlerning hemraliqini, düshmenlerge qarshi yardimingni soraymiz. I allah! Biz xar halette aldinggha bérip qilishtin panah tileymiz. Tewbimizni séxiliq süpiting bilen qubul qiliwetkin. Bizge tewbini chirayliq körsetkin. Bizni aldinggha aq yüzimiz bilen élip ketkin. Dunyada ézip sendin ghapil qépqilishtin panah tileymiz. I allah! Sen bizni untup qalmisangmu, biz sini untup qilishtin panah tileymiz. Sen bizge yaxshiliq ata qiliwatsangmu, biz sanga asi bolawatimiz. Sen bizdin bihajet turupmu, rehmitingni bizdin ayimaywatisen. Biz sanga muhtaj turup yene sanga asi bolawatimiz. I allah ! Miskinlerni epu qilighén, ajizlargha rehim qilighén, asi bendéléréngning gunahini kechürwetkin! Tewbimizni qubul qilghin. I allah! Sendin bashqa barliq arzulirimizni bizdin yiraq qilghin. Sining yolungdin bashqa barliq yollarni bizge taqiwetkin. Sendin bashqa bizning héchqandaq

perwerdigarimiz yoq. I allah! Duayimizni qubul qilip bizni raziliqinggha irishtürgin. I ulughluq we büyüklük igisi allah! I mihribanliq we yaxshiliq igisi allah! Bizge sanga zikri éytishqa, shükri qilishqa we yaxshi ibadet qilishqa yardem qilghin! Séni razi qilidighan ishlarda ching turushimzgha, bizni cheyleydighan we séni razi qilmaydighan ishlardin yiraqlishishimizgha yardem qilghin! I qelbler we közlerni bashqurghuchi alla ! Qelbimizni sanga itaet qilishqa burighin! Sendin ishlarda mustehkem berqararliqni we heq üstide ching turushni tileymiz. Néimitingge shükri qilishni, sanga qilghan ibadetlerni yaxshi orundashni soraymiz. Sendin saghlam dilni, rastchil zikrigüy we shükrigüy dilni soraymiz. Sendin sen bilidighan yaxshi nersilerni soraymiz, sendin sen bilidighan yaman nersilerdin panah tileymiz. I allah, bizni roshen heqiqet üstide biz sanga yoluqqiche mustehkem qilghin! I allah! Axirqi tiniqimizghiche bizni diningda ching turghuzghin! Bizni dunyadin yaxshiliq üstide ayrighin, dunyadin bizni dunya bulghimastin burun élip ketkin! Bizni mustehkem qilghin, bizge yardem bergin, her- bir islam yurtliridiki qrindashlirimizgha yardem bergin! Ularni mustehkem qilghin, jasaretlirini östürgin! I allah, dualirimizni ijabet qilghin! Amin.!

Ehli salihlarning duasi

i hemdusanagha tolimu heqliq, medhiyege tamamen layiq hem sazawer bolghuchi igem allah! Sanga asman, zémin we ularning arisidiki jimi mexluqatning sanichilik we uningdinmu köp hemdusana éytimen, séni chin qelbimdin medhiyileymen we hidayetning meshili, insaniyetning iptixarliq ölgisi, süyümlük peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha durud, dua we salamlirimni yollaymen.

I allah! I allah! Barliq ishlirimning kapaliti bolghan dinimni méning üchün toluqlap bergin. Meishitim bolghan dunyaliqimni méning üchün yaxshilap bergin. Qaytidighan jayim bolghan axiretlikimni méning üchün yaxshi qilip bergin. Méni dunya we axiretning xorluqliridin saqlighin.

I zerrichilik yaxshiliqnimu mukapatsiz qaldurmaydighan keremlik allah! Ikki qollap béshim üstide kötürüp sanga tutqan bu ixlasimni qobul qilghin! Shu ixlasning türtkisi bilen ulugh dininggha xizmet qilish we musulmanliq burchumni ada qilish yolida singdürgen bu erzimes méhnitimni mukapatsiz qoymighin!

I ixlas bilen muhebbetke toluq sazawer allah! Manga ixlasni we izgu niyetni ziyade qilghn. I allah! Emellirimde séning raziliqing we séning mukapatingnila tileymen, bendiliringning qolliridikidin qilche tamayim yoq. Chünki ular qanche qilsimu sen bergenning mingdin birini bérelmeydu. Bendiliringning maxtishi, qollishi we inam qilishi hergizmu méning muddiayimdin emes. I allah! Barche tamayim, arzu – arminim we tilikim peqet séning qolungdisige qaritilghandur. Séning qolungdikisila manga yéterliktur.

I qelblerni bashqurghuchi we xalighanche teserrup qilghuchi allah! Qelbimge riyakarliqning paskina tuzanlirini, tamaxorluqning rezil illetlirini hergiz daritmighin! Bu ikki halakettin méni qetiy yéraq qilghin. Ilmimni ziyade qilghin, gunahlirimni meghpiret qilghin, kemchiliklirimni kechürgin we méni ölgilik bendiliring qataridin qilghin!

I allah! Séning raziliqingni izdep, musulman xelqimge xizmet qilish we ulargha bu muqeddes diningni yetküzüish meqsitide, yétersiz ilmim we yétilmigen qabiliyitimge ten bermey qilghan bu addi ishimni dergahingda qobul qilghin we uni musulman xelqim üchün paydiliq qilip bergin.

I bicharilerning yégane yölenchüki we tayinidighan birdin – bir bashpanahi allah! Ghurbet kochilirida tingirqap yürgen, yürkliri dert – elemler bilen tolghan, chirayliri samandek sarghayghan, bir qétimmu puxadin chiqqudek külelmigen, ilim tehsil qilish yolida yurtliridin ayrilip chiqip makansizlargha aylinip qalghan we ömrining bahar chaghliri sersanliqta bihude nabut bolushqa yüz tutiwatqan yashlirimizgha panah bergin, ularni naümit qilmighin, ularni armanlirigha qandurghin we ularni xelqimizning meripet buliqi qilip bergin.

I musapirlarning qoldishi allah! Musapirliqta, sersanliqta mükcheygen bellimizni rusliwélishimizgha medet bergin, sarghayghan chiraylirimizni ulugh pezling bilen küldürgin, chüshkün rohiyitimizni rehmiting bilen kötergin, bizni barche ghemlirimizdin xalas qilghin, oqughanlirimizdin méwe bérish pursitini bizge ata qilghin.

I yüsüp eleyhissalamni mushtaqliqtin tola yighlap közliri körmes bolup qalghan atisigha yetküzüp bergen shepqetlik allah! Hijran kochilirida söygenliri üchün telpünüp aldirap soqiwatqan yüreklerni söygenlirige yetküzgin.

I allah! Ghurbet kochilirida yoruq dunyagha ixtiyarsiz köz échiwatqan kirsiz pak qunduzlirimizgha atilirining künlirini körsetmigin, yurtsizliq bilen ghubetchilikning dertlirini ulargha hegiz chektürmigin we ularning kélichikini atiliriningkidin parlaq qilghin!

I ibrahim eleyhissalamni nemrudning ot döwiside körydürmestin saqlap qalghan allah! Sining ulugh diningni xuddi choghni tutiwatqandek teslikte tutup turiwatqan musulman qérindashlirimizgha medet bergin!

I musa eleyhissalamni pirewnning sariyida iman bilen terbiyilep yétishtürgen qudretlik allah! Zamanimiz pirewnlirining xudasizliq terbiyisige zorliniwatqan apaq qunduzdek pak sebiylerning xuddi apaq qerghezdek kirsiz pak qelblirige iman nurini bexsh etkin!

I allah! Bizning ershingni titritiwatqan ahu – zarlimizni tingshighin! Chiki yoq elemlerde qétip ketken gunahkar béshimizni epu – rehmiting bilen silighin! Qachanlardin sanga qaqshap, tola yighlap, qurup ketken közlirimizni emdi bir shatliq yashlirida nemligin!

I xeste jisimgha süret, süretke bayan, bayan'gha muqeddes tepekkur perwazi bexish etküchi allah! Bizge rehim qilghin! Ejdatlirimizdin, shundaqla yene bizdin ötelgen hem ötüliwatqan ixtiyariy - ixtiyarsiz, chong – kichik barliq gunahlirimizni meghpiret qilghin we bizge hidayet, ilim - hékmet bergin! Chünki sen eng shepqetlik meghpiret qilghuchi, eng köp epu qilghuchi we eng keremlik bergüchi birdin – bir perwerdigarimizsen.

I kéche jismining qaqshal étizlirigha tang ümitining rengmu – reng maysilirini kökletküchi mihriban allah! Qismitimizdin köklewatqan payansiz kéche sukinatlirini ümit uchqunliri bilen yoritiwetkin! Bu zulmetlik dewrimizde yéngi uqum meshellirige aylinip, bizdiki tingirqash, wehimilerning shepqetsiz, soghuq shiwirghanlirini yiraqlargha sürüp tashliyalaydighan yalqunluq jasaret qoyashi ata qilghin! Bizning qup – quruq éteklirimizni murad shebnemlirining hayatliq ünchilirige toldurghin.

I rohqa beden, beden'ge qanlar rawani ata qilip, rawanliqta yüreklerni herketlendürgüchi shepqetlik allah! Sen bizning birdin – bir medetkarimiz we heqiqiy tenha tayanchimizsen. Bizni bexit qoyashigha yoldash qilghin! Azabtin oxchighan qan éqinlirida hayatliq tügmenlirni mangdurup, qayghu – hesret

bilenla mungdiship yashawatqan qehriman anilirimizning elley naxshilirini achliq we muhtajliqning iplas mungliridin azat qilghin! Qimmetchilik chaqnap turghan eynek jazilardiki qorchaqlargha telmürüp, tirnaq tatilawatqan béchare balilirimizning omaq chirayini meyüslik tuzanlirida xirelishishtin saqlighin! Ashu bigunah , yoqsiz ewlatlirimizning arzu - armanlirini bahar renggide bézep, dadilarning qatmal kökreklirige ching yépishqiniche shim, köynekning weyrane yanchuqliridin kütishiwatqan ümit tenggilirini menggü chaqnashtin toxtatmighin!

I qeliblerge qaynaq hislarni, hislargha ajayip xushpuraq hidlarni ata qilghuchi hékmetlik allah! Jismimizni chirmap, her nepeste shekil üstige shekil almashturup turidighan nepretlerdin bizni yéraq qilghin! Tebirsiz chüshlerning alwunluq yalqunlirida qiz- ayallirimizni köyüp kül bolup kétishtin saqlap qalghin! Taraza tutqan qollarni we tarazida tartiliwatqan bedenlerni halal riziqqa muyesser qilghin! Özining bémurad armanlirini yérim jan jismigha depin qilip, ishretxor emeldarlarning oyun – külkisini qizitish üchün yéqulghu bolushqa mejburliniwatqan japakeshlirimizning hosulsiz terlirini chin ihtiramgha ige qilghin! Ularni chéki yoq tarixning bashlinish nuqtisi bolghan pilsirat köwrikidin yalang ayaq ötüshtek azabtin saqlap qalghin! Rezge tamaxorluqqa bérilip, bulghan'ghan ghururimizni iman we exlaqning muqeddes hewzi kewserliride ghusli qildurghin!

I herptek muqeddes némettin ulughwar ijadiyet abidilirini tikligüchi küyümchan allah! Sen bizning tenha perwerdigarimizsen, ahu – zarlimizni hemmidin ilgiri tingshighuchi, bizge qan tomurlirimizdinmu bekrek yéqin turghuchi rehim shepqetlik ilahimizsen, ashu herplerning xushpuraq jewherliri bilen hayatliq gülzarliridiki newqiran ghunchilirimizgha hösün qoshiwatqan ustazlirimizni menisiz hayat kechürüsh bexitsizlikidin yiraq qilghin! Ularni xar – zebunluq xarabiliride iz - déreksiz yoqulushtin saqlighin! Jahaletke pürken'gen gümbez munarlirimizda ilim – meripetning muqeddes ezanlirini yangratqin!

I zaman we makanlar arsida musapilerni ornatquchi, bésilghan qedemlerge jushqonluq, musapilerge mushtaqliq ata qilghuchi qedirdan allah! Bizni sepersiz hem menzilsiz musapilerning azabliridin saqlighin! Egri yollarda rawan harghin qedemlirimizni xijalet tozanliridin paklinishqa tewpiq qilghin! Azghunluqta mükcheygen ema sewirchanliqimizni yol üstide deldüküshtin saqlap, qeddini hem yollirni rusliwélishqa muweppeq qilghin!

I muhebbetning sercheshmisi, miskin közlerni shirin chüshler bilen chaqnatquchi süyümlük allah! Buruqtum külbimizge ershingning muhebbetlik meyin shamallirni bashlaydighan kunggirlerni achqin! Nepretning qingghir barmaqlirida ilan'guch uchiwatqan muelleq qedemlirimizni iman we ixlasning muqeddes tupraqlirida mehkem dessep turushqa muyesser qilghin! Ana rehmide pak, minnetsiz qanlarni shümürgen qiz, oghullimizning qeliblirini chin iman we muhebbetning qaynaq bulaqlirigha aylandurup bergin!

I qopal - qatmal tillargha pilidek yumran bayan ata qilghuchi allah! Bayanning munbet étizlirigha yéngi uqum maysilirini kökletkin! Bahardek newqiran ömrining aq waraqlirigha parlaq istiqbalini pütiwatqan yashlirimizning ghubarsiz, pak jismini naümitlik daghlirida kir bolushtin saqlighin! Ularning ijtimaiy alqanlirini jahalet prinsipliri jarahet qilishtin ilgiri zaman gerdishining üzenggilirini öz ilkide tutup turalaydighan qilghin!

I barliq nidalarni tingshighuchi allah! Bizning sadasiz nidalirimizni anglighin! Ümit changqaqliqida yérilghan lewlerge wisal sharabi, térik kömülgen jasaret

hem shijaetlerge sama perwazi ata qilghin! His tuyghulirimizdiki pinhan armanlarning tilsimlirini yéship, meyüslikning namrat yollirigha yéngi bexit funtanlirini ornatqin!

I bir lehzide bexit yaratquchi allah! Kelgüsi lehzilerni uzighan lehzilerdin parlaq qilghin! Uni jebir - zulumlarning musheqqetlik pesilliride piship yétilgen menggülük wisal bahari süpitide ewlatlirimizgha mensup qilghin!

I dertmenlerning ghemgüzari, ajizlarning bashpanahi allah! Senla bizning heqiqiy perwerdigarimizsen, qayghu – hesret zulmetliride senla bizning nurluq qoyashimizsen, zulum, tehdit, wehimilerde senla bizning sebir, taqet, qelib teskinimizsen, dunyada sendin bashqa hich qandaq yölenchükimiz yoq.

I bécharilerning nale – peryadlirini anglighuchi, ularning qiyinchiliqlirini hel qilghuchi, bendilirige ularning jan tomurliridinmu bek yéqin turghuchi, mihri - shepqetlik, qedirdan allah! Dunyaning herqaysi jayliridiki xorliniwatqan musulman q é rindashlirimizning derdige derman, renjige shipa bolghin. Zalimlarning ularni xorlishigha, kemsitishige we bozek qilishgha yol bermigin.

I muhemmed eleyhissalamgha nusret bergen we uning shenini yükseltken allah! Muhemmed eleyhissalamning ummetliri bolghan islam millitige nusret bergin we ularning shenini üstün qilghin!

I möminlerning medetkari allah! Dinimizgha nusret bergin, musulmanlarni qayta ézizliqqa érishtürgin, ularning yütirip qoyghan seltenitini bilen parlaq altun dewrini qayturup bergin! Amiyn ! Amiyn ! I sozulghan qollarni quruq qayturmaydighan keremlik ilahim amiyn !

I allah! Duayimni sanga hemdusana éytish, peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha durud, dua we salam yollash, shundaqla muhemmed eleyhissalamning aile tawabiatlirigha, sahabilirigha we uning yolini dawamlashturup kegen, hemde taqiyametkiche shundaq dawamlashturidighan mömin, musulman qérindashlirimizgha menggülük amanliq we yoqiri mertibiler tilesh bilen tügitimen.

Quran kerimni tamam qilghanda oqulidighan dualar
Duayi xetme quran

bismillahirrehmanirrehiyim

allahumme anis wehsheti piy qebri allahumme merhemni bilquranil eziyim * wejelhu liy imamen wenuren wehuden werehmeten * allahumme zekkirni minhu manesiytu weellimni minhu ma jehiltu werzuqni tilawetehu enaen leyli weenaen nehari* wejelhu lihöjjeten ya rebbil alemiyin* elhemdulillahi rebbil alemin* essalatu wessalamu ela resulina muhemmedin weela alihi wesehbihi ejmeiyin* sedeqellahul eliyyul eziyim* wesedeqe resulun nebiyyul kerim * wenehnu ela zalike mineshshahidiyin* allahumme rebbena yarebbena teqebbel minna inneke entes semiyul eliyim* wetub eleyna yamewlana inneke ennet tewwabur rehiyim* wehdiny wehdina weweffiqna ilel heqqi ilen nejati weilel epi weila teriqin musteqiyim* biberketi xetmil quranil ezim* webi hörmeti hebibike weresulikel kerim* weipu enna yakerim * weipu enna yarehim* weghpirlena zunubena wezunube abaina weummehatina yarehman yarehim* allamumme zeyyinna biziyineti xetmil quran* weekrimna bikerameti xetmil quran* wesherrifna bishsharapeti xetmil quran* we elbisna bi xleti xetmil quran* weedxilnel jennete bishshapaeti xetmil quranil ezim* allahummejelil qurani lena fiddunya qeriyna* wepil qebri munisa* wepil qiyameti shepiya* weelessirati

nura* weminennari sitren wehijaba* weilel xeyrati kulliha deliylen we imama* izepuke we judike we keramike yaekremel ekremin* yaerhemer rahimin* allahumme qurani xetmil kerim* peghpirlena rebbena wektubna mineshshahidiyin* allahumme newwir qulubena bilqurani wenejjina minennari bilqurani weedxilna piljenneti bilqurani pektubna elettemami werzuqna edaen bil qelbi wellisani wehubbil xeyri wessaadeti welbeshareti minel iman* wesellellahu teela ela xeyri xelqihi muhemmedin wealihi wees'habihi ejmein* birehmetike ya ermer rahimin*

duayi xetme quran

ey bu kainatni yoqtin bar qilghan, yigane sahibi we musteqil maliki bolghan rebbimiz allah, ey bizge san sanaqsiz, minnetsiz nimetlerni bergen, türlük yaxshiliqlargha, güzel hayatqa yitekligen, bizge bekmu rehim qilghuchi epu qilghuchi rebbimiz allah, sendin rehmitingni we meghpiritingni tileymiz, yalghuz sining rizaliqinggha irishmek üchün, söyümlük peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning shapaitige irishmek üchün, quran kerimning hökümlirini örnek qilip yashimaq üchün, uning yaxshilqidin, rehmitidn, shapaitidin ümit qilip quran kerimni tilawet qilduq. Xetme qilduq. Dergahingda qobul qil. Bu jeryanida hasil bolghan ejir we sawapni hezriti söyümlük peyghembirimiz, xojimiz, muhemmed mustapa sellellahu eleyhi wesellemning eziz rohi paklirigha hediye qilduq. Söyümlük peyghembirimizning aile tawabatliri, ezwaji kiramliri, ehli beyti, sahabi kiramliri, tabiinliri tebbe tabinliri, dinning mushtihid alimliri, salihliri, abidliri, zahidliri, shakirliri we bu quran keremni eldin - elge, dildin- dilgha ulashturghan, bizgiche ulashturghan, zamanning ewwilidin hazrghiche dunyadin ötken qariliri hapizlirining rohi paklirigha hediye qilduq. Ey allah, islamgha we musulmanlargha yardem qilghin. Ulargha küch - quwet birlik, ittipaqliq ata qilghin. Bizning dunya we axiretimizge ige bolghin. Bizni dunya we axiretning yaxshiliqlirigha irishtürgin, bizning ata-animiz, bowimiz we pütün möimin qirindashlirimizning gunahlirini kechürgin, epu qilghin. Ewlatlirimizni toghra yolgha bashlighin. Shübhisizki sen bizning dualirimizni ishtküchi we qobul qilghuchisen. Qilghan bu dualirimizni kebei muezzimide, erepatta, muzdelipide, minada we huzuri resulullada qobul bolghan dualar qatarida qobul qilghin. Amin. Birehmetike ya erhemer rahimin.

Birinchi jilid axirlashti.

essalamueleykum!

Alte basquchluq islam qiraetxanimizgha kirginingizni qarshi alimiz!

El-awam alte basquchluq islam qiraetxanisi

qiraetxanimizdiki kitaplarni öginishning basquch, tertip, waqit orunlashturush teklipi-texminen 100ay, yeni 8 yil.

Birinchi basquch- islam telimati bilimlirini öginish.

Buningda islam telimatining 1-2-3- 4- jilidliri künige 5 bettin 24 ay öginilidu. Ösmürler we turmush qurushtin burunqi mezgildiki yashlar "islam telimati asasliri" ni ögense bolidu.

Ikkinchi basquch- tepekkurni ichish, islamiy hissiyat yitildürüsh.

1. dinimni öginimen mejmuesi (künige 5 bettin 4 ay)
2. mining güzel dinim mejmuesi (künige 5 bettin 4 ay)
3. qelib sadaliri mejmuesi(künige 10 bettin 2 ay)

üchinchi basquch- terjimal, tarix, tezkirelerni öginish.

1. allahning peyghemberliri(künige 10 bettin 2ay)
2. shirin bulaq(künige 10 bettin 2ay)
3. izbasar töt xelipe (künige 15 bettin bir ay)
4. sahabilar hayatidin tallanmilar 1-2-qisim (künige 20 bettin 2 ay)
5. ayal sahabilar (künige 10 bettin bir ay)

tötinchi basquch- hedis öginish .

Jamul fewaidtin tallan'ghan sehih hedisler 1-2-qisim (künige 5 bettin texminen 12 aydin 18 ayghiche)

beshinchi basquch- quran we tepsir öginish .

1. quran kerimning terjimisi (künige 5 bettin 4 ay)
2. nida ayetlirining tepsiri(künige 5 bettin 4 ay)
3. tepsiri ibni kesir1- qisimdin 6- qisimghiche (künige 5 bettin 24 ay)
4. ayetul ehkam 1-2- qisim (künige 10 bettin 4 ay)

altinchi basquch- omomlashturup tekrarlash.

1. "islam telimati" din sual- jawaplar 1-2- qisim (künige 10 bettin 6 ay)
2. rohidin islam (künige 10 bettin 2 ay)
3. din we hayat (künige 10 bettin 2 ay)

hemmemizge allah rehmet qilsun!